

Іван Хруц

РУБІНОВА СЛЮЗА

роман

Перша книга трилогії

ТОМ ПЕРШИЙ

_____ 2010 _____

PENFIELD, NY. USA.

РОМАН В П'ЯТИ ЧАСТИНАХ

Хронологія років в яких описані події, та номери сторінок.

ПРОЛОГ

I. ВЕЧІРНЯ ПОЖЕЖА...1982 – 1988

II. ДАЛЕКО ЗА ОБРІЄМ...1989

III. ОДА ВІРНОСТІ...1990

IV. КАВКАЗЬКА ОРХІДЕЯ...1991 – 1992

V. ПОРУШНИК НАКАЗУ...1992 – 1996

ЕПІЛОГ

ПРОЛОГ

Кожна людина яка народилася на світ, становиться учасником тієї віковичної боротьби: боротьби добра і зла. Також все що робить людина комусь, вона робить для себе і не тільки, вона засіває ниву долі для своїх рідних, для наступного покоління. Хто вкинув насіння на ниву життя, відповідні плоди будуть споживати не хто інший як ті ж самі істоти у венах яких біжить та сама кров, яка передалася від того хто засівав їхню ниву. Саме тому як велика мозаїка складається з маленьких камінчиків, які вносять свої світлі та темні кольори в загальну картину - так історія людства складається з долі кожної однієї людини.

Навіть зовсім не помітні люди, які пройшли не легке життя, та ніколи не думали над тим, що їхній шлях також доповнює вселенську історію цивілізації на планеті Земля.

Коли ми читаємо про розпад могутніх імперій, або про революції та війни, перед нами вже даний підсумок того що відбулося, основні діячі тих чи інших подій, лиш вони самі діяли через людей, які підносили їх чи навпаки розвалювали їхні ідеї. Мало уваги вдіяли літописці а також історики простим людям, і це не їхня вина: адже щоб все описати - потрібно дуже багато. Багато імен людей забуто в історії, багато романтичних переживань канули в небуття, багато сліз і страждань причинених обставинами життя не згадано після, хоча вони носять великий урок для наступного покоління, тому що інколи повторюєте те що вже було, тільки в другому часі та в іншому місці.

Ми перед словесною картиною, на якій життя людей які жили в часі розпаду великої залізної імперії, імперії яка займала одну шосту частину на земній кулі. Лиш тоді як завжди жили люди як звичайно: з своїми бажаннями та хвилюваннями.

Не завжди можна зустрінути коли краса, вірність та любов, живуть в одному серці. Ми приглянемося що може вірність і любов, та коли зовнішня краса має гармонію з тією що захована в серці. Як важливо відчути те що багато людей залишили на половині дороги, чого опісля поправити було неможливим.

Перед нами розповідь про те коли тринадцятилітня дівчина, яка була немов зіниця ока у своїх батьків, одного разу заглянула в юначі очі, і тим самим сама не могла знати що саме вона перемінить життя двох зовсім різних родин. Тільки хто прагне зробити добро комусь, така особа мимоволі становиться мандрівником посеред невідомих ущелин проходячи стежиною котра провадить поміж добро та зло. Лиш серед усіх переживань є ті хто свято вірять в правду, в перемогу добра над злом.

Люди можуть народитися далеко одне від одного, походити з іншої нації, з інших традицій та побуту, лиш хто прагне зробити добро, стане знаряддям яким розсуджують ся важливі поступки життя, і така особа має особливе призначення.

А насправді не все так просто, тому що у житті випадків як таких не буває. Насіння яке вкинуте давно, приносить свій плід через покоління та роки. Коли це ж насіння доброти та співчуття, тоді плоди його будуть з того ж коріння і вони зародять свого часу сторицею.

Автор роману.

ЧАСТИНА ПЕРША

ВЕЧІРНЯ ПОЖЕЖА

1

Літо 1982 року, було погідним і урожайним. На Західній Україні а саме на Прикарпатті, життя протікало як звичайно. Жителі цього мальовничого краю як і взагалі усі громадяни Радянського Союзу, не чекали на якісь особливі зміни. Порядок і побут вироблений давно і вкорінений роками в кожную верству населення, починаючи від немовляти і кінчаючи старими жителями, здавалося що назавжди вкоренився серед людей.

В основному люди старшого віку, ділилися немов на три групи: перша з них була група людей, які колись були з бідних родин, та таких що з ними ніхто не рахувався під час Польської влади, а коли прийшла Радянська, тоді вони піднялися. Ця група людей була за владу яка існувала в той час. Вони витягувалися до влади у колгоспах та у місцевих органах. Коли відбувалися державні свята, вони тримали піднятими голови, тому що відчували що влада яка зробила їх вищими від тих що колись з них насміхались, є сама такою, за яку потрібно вболівати. Друга група жителів яких було найбільше, це люди які просто знали що воно так повинно бути, вони жили просто тому що тут народилися. Вони могли тихо посміятися як з Радянської влади, так само з Польської, яка тільки тепер згадувалася як щось минуле. А до третьої групи відносилися люди які були скривдженні Радянською владою, які колись були заможнішими від інших, а з приходом «москалів» залишилися свого положення, та ще стали ворогами влади. Свого часу на початку п'ятдесятих років вони позбулися своїх маєтків, позбулися того що довгими роками було придбано важкою працею. На основі їхніх маєтків, було започатковано колгоспи. В таких родин розібрали стодоли та великі стайні. Забрали коней та вози, плуги та борони. Одним словом усе що цінилося на господарстві в той час - усе було взято в колгоспи. Хоча в таких родин були великі образи, лиш вони нічого не могли змінити, чи якимось чином добитися правосуддя він нової влади, яка вкоренилася після війни на Прикарпатті, яке було немов маленький клаптик, на теренах величезної держави.

Тільки з часом усе вляглося і усі знали що напевно вже ніколи не буде по-іншому. Старі жителі знали багато чого, але не відважувалися розповідати про те що бачили і переходили на шляху своєї долі. Тільки коли зустрічалися однодумці, які оглянувшись навколо, починали обережно пригадувати своє минуле життя. А однодумці були тільки ровесники, або люди що між їхніми роками була не значна різниця. Молоде покоління думало зовсім по-іншому; їм здавалося немов так було завжди до їхнього народження, а опісля напевно буде вічно. Саме такою течією протікало життя і того ж вісімдесят другого року, який був схожим на попередні роки.

Літом липневого вечора, коли затихає село зі своєю працею, коли зорі на небі такі яскраві і великі, зовсім не хочеться іти в хату; стояв би і довго дивився на красу літнього українського вечора; стояв би та любувався...

В один з таких вечорів, біля воріт лісної господині винирнули з подвір'я дві постаті. Хоча було темно, але можна було додуматися що це два чоловіки старшого віку. Лісник Богородчанського лісництва Олексій Петрович, відчинивши хвіртку, пропустив перед собою трохи меншого ростом сільського майстра, Федора Бойчука. Вийшовши на вулицю, вони двоє зупинилися. Лісник курив цигарку а Федір стояв біля нього пригладжуючи однією рукою волосся на голові, другою тримаючи кашкета. Після невеликої паузи, лісник першим заговорив:

- Федоре, знаєш, скажу тобі правду: багато майстрів самі напрошувалися зробити верх на моїй stodolі, наші з села а також другі були. Сам розумієш, кожному щось потрібно з лісу: кому дров, кому сіно, а кому берези на віник. Але я таки вибрав тебе Федоре, тому що ти не п'єш і дуже точний; це всі знають. Навіть хлопці що тобі допомагали нині, зраділи коли довідалися що ти будеш робити в мене дах.

Майстер скромно стиснув плечима і відповів:

- Не перший дах твій Олексо майструю. А стараюся для людей як для себе, тому кличуть, навіть чекають довше на мене люди.

Знову настав перерив у розмові, Олекса без вступу для основного питання скоро запитав:

- Як будемо розраховуватися: грошами чи може щось домовимось про ліс? - він продовжував - як скажеш, так і буде.

- Так як домовлялись; грошами, - скромно промовив майстер.

Олекса потягнув руку у кишеньку сорочки і витягнув гроші:

- Суму я пам'ятаю за яку домовлялись, прошу пане-майстер: тут двісті п'ятдесят рублів. Федір взяв удвоє складені три папірці та поклав у середню кишеню старого сірого піджака.

- Ти можеш перерахувати як хочеш, правда тут темно і не видно нічого, але я усі дав, - вказав великим пальцем на кишеню піджака, лісник.

- Та нічого, ти грамотніший за мене, в лісництві кого будь не тримають - пожартував Федір.

- Чому я про ліс сказав, - продовжував Олекса. - Сам знаєш: в наш час не в кожне місце з грошами підеш. Багато хто в мене мурували, чи що друге робили так домовились: як щось треба звернутися, я готовий до послуг. Але як кажуть люди: «хазяїн-барін».

- Знаєш Олексо, воно є так в людей, і я колись так робив щоб мав знайомства, тільки зараз в мене трохи так як в не людей виходить. Сам знаєш як в мене: маю дочку вдовицю і двох онуків сиріт, те що зароблю все для них приховую. Пройде час: дрова згорять, сіно корова з'їсть, хоча її в нас нема, а внуки виростуть тоді чим я їм старий поможу? А так гроші хоча зароблю поки маю силу ще працювати.

- Все правильно Федоре, машину собі не купиш, бо тобі уже не до того, а онук підросте купить дід «Ладу», ще тебе відвезе куди захочеш. Правда мусиш дві машини вже купити, щоб внучка не була скривджена. Так що роби майстер і складай копійчину!

Олекса похлопав по плечу співрозмовника. Після того перейшов на тихий жалібний тон в розмові, обтрушуючи попіл від цигарки.

- Федоре, а скільки вже років пройшло як немає твого зятя, Володьки?

- В квітні минуло чотири роки, тоді Вітя онук мій, мав вісім років, а Олеська п'ять років...

Наступила тиша, Федір підніс кулак до правого ока і мозолистою шкірою пальців витер сльозу на загорілому обличчі... Зітхнувши Бойчук промовив:

- Ну добре пане лісничий, треба йти а то моя Настя вийде мене шукати по селі. Всього вам доброго, хай ведеться вам господарство у новій stodolі!

- Дякую Федоре за добру роботу, думаю що твій верх нас двох перестоїть, закінчу все, тоді спокійно буду любитись усім що надбав. - Останні слова були сказані з особливою гордістю, впевненої людини в завтрашньому дні.

- На добраніч! - Федір потиснув руку на прощання і після трудового дня потягнув ноги по вулиці додому.

Відійшовши не багато, він чув як з літньої кухні лісника, доносилися співи, двох п'яних підсобників, які ще вечеряли. Один з них був старий холостяк і ходив шукав де б напиться. Працював тяжко по людях а плата була одна: вечеря з самогоном. Напарник його також не давно розведений став алкоголіком і готовий навіть з хати повиносити все, навіть останній банячок за стакан випивки.

Федір ідучи дорогою думав про них і про лісника: так він і привик щоб люди робили на нього, пообіцяє дров комусь чи сіна, а коли прийдеться, тоді не впізнає, або немає часу. Бігай за ним, щоб випросити те що скоріше своїм потом заробив.

Сам Федір також колись робив малі та неоплатні роботи, працював за що будь, а от коли зять Володька прийшов в його дім, тоді усе змінилося. Саме пригадуючи те, ідучи думав Федір, він думками повернувся в минулий час...

А було воно так: Одного разу прийшов зять у тестеву майстерню, та почув нюхом як в майстерні було чути бензином, зять запитав:

- Тату а чому бензин чути у вашій хаті? Вважайте щоб не спалахнуло що тут.

- Та ні Володя, я ремонтував стару паяльну лампу - не робить добре. Я вчора робив опалопку на сходи Миколі Довгому, таку маленьку, він дав мені чоботи рибацькі; добрі нові, краще б лампу паяльну дав був. А наша Бистрицю можна в простих гумаках перебрести.

- А чоботи де він взяв? - запитав зять.

- Та десь з складу якогось, вкрав напевно, Никольцьо може.

- Тату ви такого не робіть більше.

- Чого такого Володя? – Здивованим поглядом Федір поглянув на зятя.

- Ну я маю на увазі: робите за гумовці, ще там за щось, так далі. Я вас не буду учити, тому що молодший від вас, лиш самі подумайте: я літаю на вахту, якщо би я возив з Сибіру усякі речі, навіть цінні, з чим би Марійка пішла у магазин? Я привезу гроші а за них можна купити і лампу і чоботи на рибу, або вже готову рибу. Оцінюйте свою працю грошами, не беріться за малу роботу: три дошки збити комусь, робіть платні роботи. А з грошами можна усього купити, навіть дефіцити можна, якщо дорожче заплатити.

- Мудрий ти чоловік Володя, не даремно дочку годував для тебе, правда не привичним переходити щоб усе за гроші, але попробую. Є ще одна біда: ти знаєш як моя, а твоя теща, довідається - усі забере. Забере та протратить на будь що: щоб вбратись, чи до хати якісь дурниці накупити, яких вже ціла хата.

- Тату, а ви тут у майстерні, ну хоча б над дверми, зробіть собі скриньку, мамі дайте частину а решту тут заховайте. Воно не якийсь обман - це ваша праця, все одно буде для ваших рідних. Думаю що чужим не віднесете гроші колись, - засміявся зять.

- Можна десь дальше як двері - зацікавився Федір новою ідеєю,

- Тут над дверима найкраще: уявіть що стався вогонь, все може трапитися, в середину не забіжите, можна задушитися від диму, а тут руку знадвору протягнув і витягнув скриньку.

- А скринька має бути залізна! - жваво відповів Федір, зацікавившись тим що почув.

Після тієї розмови пройшло може місяць часу. Зять поїхав на роботу на вахту. На роботі трапилося нещастя: Володя і ще один напарник родом з Тернополя, трагічно загинули, коли обірвався трос на буровій в Тюмені. Це була така офіційна версія загибелі, а комісія яка розслідувала цей випадок, так якимось стороною обвела рідних, що вони деталі тієї трагедії не знали до точності. Побачивши яка справа, Бойчуки уже не допевнялися, тому що знали що нічого не зміниться від того. Все одно ніхто не поверне їм зятя, а дочці чоловіка. Ніхто не поверне батька для Віктора та Олесі, які залишилися сиротами...

Після жахливого та несподіваного горя, яке перенесла родина Бойчуків, весною сімдесят восьмого, Федір стоячи одного разу в майстерні дивився на двері і пригадав собі розмову з зятем, при тому подумав: може щось відчував він що так мені сказав; буду складати гроші у скриньку тільки не для себе, а все для його дітей-сиріт...

З такими думками та спогадами, Федір прийшов додому досить пізно. Ніч була зоряна, десь на кінці села гавкали собаки. Біля воріт цвіли дві старі липи, їхній запах розливався геть по усій вулиці, яка потонула у замріяному сні липневої теплої ночі...

Південна сторона села в якому жили Бойчуки, ділилося на три вулиці, які тягнулися просто на південь. Ідучи по центральній дорозі, та пройшовши дві вулиці, перед річкою починалася третя вулиця, вона була довша за попередні. Потрібно було пройти більше як половину, коли уже з лівої сторони не було дворів а починалися городи, з правої ще тягнулися подвір'я. Саме тут серед них була їхня господа.

Ворота були до сходу сонця, дві великі і звичайно дуже давні липи, росли по двох сторонах брами. Подвір'я поступово підіймалося над дорогою, а з лівої сторони воріт була лавочка. Літнього дня вона завжди була в тіні, там можна було відпочити під час спеки. Коли заходилося за ворота, зразу по правій стороні була криниця. На криниці Федір зробив гарний дашок. Подвір'я в давнину було вимощене буличником, що його ще батько Федора, навозив з річки, але час багато приховав каміння у землю, як і господаря який тут працював, жив та помер. По середині подвір'я камінь ще залишився, так як його часто замітали, а часто тому що Федір любив чистоту і територія була не великою. Зразу за воротами з лівої сторони, стояла не велика стодола а з нею майстерня. Колись тут була стайня, але від того часу як Настя почала працювати у колгоспній молочарні, в Бойчуків не було потреби тримати корову тому що молоко Настя приносила з роботи. Федір переробив стайню на свою столярну майстерню. Далше на правій стороні стояла ще стара хата, яка була добре збудованою в тридцятих роках, в ній жили Федір і Настя. Стара хата була виправленою, вона була світло-сірого кольору.

В кінці подвір'я, де постійно літом росла трава і цвіли кульбабки, стояла нова хата, її Федір побудував разом з зятем у сімдесят сьомому році. Вона трошки різнилася як звичайний «чурак», тобто загально прийнята форма домів того часу. А різнилася тим що заходилося у хату не з бокової сторони у ганок а з передньої, тобто над дверима височів трикутник даху. По центру будівлі були двері над якими був майстерно вироблений дашок з бляхи. Усі три будівлі були під цинковою бляхою. Накриття цинковою бляхою було дорого, лиш так як уже стодола з стайнею а тепер майстернею і стара хата були з таким покриттям, то Федір вирішив стягнутися і на новий дах. Правда на стодолі уже приходилося малювати срібляною фарбою бляху, можливо через те що більша частина верху була під липою. Перед дверима нової хати була площадка, з якої у дві сторони були сходи. Площадка і сходи були вишліфувані з сірої крошки. Також були металічні перила на яких було наварено залізні ромашки.

Коли виходилося з хати, тоді сходилося по лівій стороні сходинок і по бетонні доріжці проходилося повз старої хати до кам'яної частини подвір'я, там доріжка кінчалася. Коли вийшовши з дверей заходив на право тоді виходив у городець де були грядки. План будинку був так зроблений тому, що тільки так дозволяла форма подвір'я. Зразу біля початку хати стояв залізний парканець з сіткою, так що тільки сходи були на подвір'ї а сама хата стояла на городі. Навколо будинку була широка бетонна доріжка.

Нова хата була не виправленою, просто з червоної цегли. В ній жила Марійка, дочка старих Бойчуків з двома дітьми: Віктором та Олесею і хоча усі могли поміститися у старій хаті, але Федір говорив що коли в хаті не живуть люди, тоді вона нищиться сама по собі. З старим майстром не стали спорити, хоча діти, особливо зимою, спали у старій, так як вона була теплішою.

Марійка працювала у районній бібліотеці, хоча заробляла не багато, зате робота рахувалася більш-менш інтелігентна. Вона любила з дитинства читати книжки, тому своєю професією була задоволеною. Саме в тому відділі бібліотеки разом з нею, працювала старша жінка єврейка яку звали Раїса Яківна, хоча вона була пенсіонеркою а з бібліотекою не розлучалась. Марійку вона любила як спокійну і слухняну людину, а ще Раїса Яківна відчувала глибоко у серці вину, чи то причетність до трагічної долі Марійки. А щоб взнати що саме трапилося, потрібно повернутися в кінець шістдесятих років.

Справа була в тому, коли Марійка прийшла працювати у бібліотеку ще вісімнадцятирічною дівчиною, тобто зараз після закінчення середньої школи, Раїса Яківна запропонувала для неї одну поїздку. Прийшовши одного ранку на роботу, вона запитала чи Марійка була колись на горі Говерлі і що вона знає про неї. Марійка відповіла що Говерла є найвищою вершиною Карпат і їй хотілося б там побувати. Тоді Яківна сказала що сусід везе у суботу автобусом туристів і можна з ними поїхати на Говерлу. Марійка почувши зацікавилась пропозицією, почалась розмова:

- А сусід мене візьме, як ви думаєте? - з дитячою довірою запитала Марійка.

- Ой скільки він мені винен, скільки мій чоловік виручав його: то права заберуть у міліції або ще щось там, а він біжить до мого чоловіка та просить: «Ігор Максимович, виручіть, по вік буду боржником вашим». Коли я скажу, він тебе не те що на Говерлу, він в Париж повезе.

- А туристи звідки будуть? - запитала Марійка.

- Туристи, здається зі Львова, сама молодь! Якийсь учбовий заклад. Там хлопців львівських; ох мені б твої роки зараз.

Після цих слів Раїса Яківна наспівуючи якусь пісню про кохання, пройшла по бібліотеці. Марійка засміялась, та подякувала за таку приємну пропозицію.

На четвертий день, тобто в понеділок, Марійка трохи запізнилася на роботу, поспішно привітавшись з Раїсою Яківною, вона взяла повернуті книги і зайшла розкладати по полицках. Лиш від ока досвідченої єврейки, неможливо було заховати те що робилося у серці дівчини. Ой не звичайна вона сьогодні - подумала Яківна.

- Ану присядь на хвильку, - знімаючи окуляри наказала Яківна, як старша по роботі.

- Що такого Раїса Яківна?

- Ти мене питаєш, я хочу знати що такого? - Поклавши дві руки під бороду вона з усмішкою поглянула просто в очі дівчини. - Давай розкажуй як там на Говерлі?

- Ой так гарно, дуже вам вдячна, водій такий приємний, так жартував. Посадив мене на місце переднє, там біля нього є крісло для другого водія, так усі думали що я його дочка. Жартував дядько Роман усю дорогу туди коли їхали.

- Що ти мені про водія Романа, я його знаю, ти про студентів розповідай.

Марійка опустила очі, рум'янець почав замальовувати світлі дівочі щоки, перше чим відповісти вона глибоко вдихнула повітря.

- Так, так, - прижмурила очі Раїса Яківна, - щось тут кохання тебе розмальовує. Ну не розкажуй якщо не хочеш, це питання особисте.

Марійка у мить подумала що Раїса Яківна нікого з села і знайомих не знає, а значить не розкаже нікому. Дівчині дуже хотілося щоб комусь поділитися про своє переживання. Можна її розповісти, - про себе подумала Марійка.

- Раїса Яківна, та які в мене секрети від вас, ну познайомила з багатьма і також... - після паузи тихо добавила, - коротше з одним найкращим від усіх.

- І хто він той найкращий? - Тихо запитала Яківна.

- Називається Володя: високий, сірі очі в нього, одним словом такий як мені, ну розумієте...

- Львівського підчепила значить.

- А він не з самого Львова; він родом з Нагуєвичів.

- Нагуєвичі... Щось знайоме, десь чула, крутисся у голові а не пригадаю.

- Де Франко народився, як це ви забули?

- Справді! - майже викрикнула Раїса Яківна, - ну як забути, а ще бібліотекарші; ой старію я вже напевно.

- Нічого, буває, а ще він спочатку жартував що Іван Франко йому родич по мамі, тому що прізвище його інше.

- Ти хоча сказала що в бібліотеці працюєш, хоча йому не до Франка було поруч з тобою. А там кажуть далеко пішком іти, ти не замучилась?

- Ой ви знаєте я увесь час з ним ходила і не звернула уваги. Володька навіть букет польових квіток нарвав мені і я привезла додому його. - Марійка призналась перемагаючи в собі соромливість, лиш дівчині хотілось щоб з кимось поділитись приємними переживаннями.

- Володьку того зразу додому привезла з собою? - Пожартувала Яківна, вдаючи що не зрозуміла щасливу дівчину.

- Та не Володьку привезла а букет якого він мені назбирав коли ми ішли дорогою.

- Треба було щоб вас мій сусід дійсно був відвіз в Париж а там залишив, прийшли б пішки додому; ой накохалися б по дорозі через усю Європу, а квітів назбирали б скільки.

Раїса Яківна тоді була рада за Марійку, але це вже пройшло чотирнадцять років з того часу.

Швидко роки пливають, коли ще людина має мету перед собою, можливо життя іде якомсь повільніше, а коли просто живе тому що потрібно жити, воно усе зовсім по-іншому виглядає.

Після горя яке спіткало Марійку у двадцять вісім років, від тоді Раїса Яківна відчувала якусь причетність до їхнього знайомства, якась тайна вина тяготила над нею і хоча вона про це неодноразово говорила Марійці, все ж одно не звільнилася повністю від тієї вини.

Єврейка старалася усяким способом морально підтримувати молоду одиноку маму двох дітей. Тепер вони уже обидві були вдовиці: тільки Яківні було шістдесят другий рік а Марійці тільки тридцять третій...

3

Осінь закінчувалася, люди зібрали гарний урожай, колгосп зібрав усе з свого поля, а люди з городів та присадибних ділянок. Залишалось тільки орати городи. Сірі осінні хмари накрапували дощем, потім трохи прояснювалося, показувалося сонце, але воно, як говорили старі люди: «гріло як мачуха». Разом з осінніми сірими хмарами, по полях повзли такі ж сірі гусеничні трактори, які вже орали окремі площі землі для озимини...

Життя плило своєю рівною течією, привичне як кроки настінного годинника який відіб'є годину і знову незмінним ритмом крокує до наступної поділки. Тільки інколи якась гостро сюжетна новина, яка без попередження приходить як вихор, як грім у жнива. Так сталося на кінці осені, того ж вісімдесят другого року.

Був другий тиждень листопада, діти пішли у школу, а Марійка на роботу. Федір трохи довше поспав, так як праці такої невідкладної не було. Коли він встав, Насті уже не було, вона пішла по своїх справах у село. Федір помолвився, напився чаю з малини, якого загріла для нього дружина, він вийшов на двір. Постояв і став думати за що йому взятися. Вирішив піти у майстерню та поскладати інструмент на своє місце. Заробившись там, не помітив як прийшов скоро час а він ще підмітав підлогу. Нараз хвіртка скрипнула і почулися скорі дитячі кроки по бруківці. Тільки Федір зупинив на мить віника, як у двері майстерні з гуркотом швидко відчинились, перед Федором неначе з землі виріс онук. Щоки були червоні, шапки на голові не було, Федір поспішно запитав хлопця:

- Вітю, ти що так летиш як шалений?

- Діду ви вже чули? - перебив його онук, та усмішка дитячої байдужності пробігла по його обличчі.

- Що Вітю, що сталося?

- Брежнєв помер!

- Ти що хлопче, як Брежнєв? Ти що таке сплітаєш?! - Федір випрямився на повний зріст.

- Я спішу, я потому. - Малий вибіг, ухопив велосипеда і побіг до воріт. Там його чекав однокласник; обидва помчали по вулиці.

Новина як електричний струм поразила свідомість, в голові одноразово кілька запитань: що тепер буде? хто буде? як буде? Федір зняв робочий брезентовий фартух, надів куфайку і вийшов на ворота. На дорозі було пусто, трохи постоявши, повернувся щоб іти так як було холодно стояти і тут почув якісь кроки по мокрій шутрованій дорозі. Обернувшись знову, він побачив що з гостинця ішов Петро Стецьків, відомий підпільний політик на колгоспі серед конюхів, який жив через одне обійстя дальше за господою Бойчуків. Петро здалека побачивши Федора, махнув рукою щоб той почекав. Поки він підходив Федір подумав: я питатись не буду сам, може неправда, діти у школі може щось самі вигадали. Але Петро на заставив себе питати, оглянувшись по сторонах ще на відстані десяти метрів, навіть не поздоровавшись, перейшов просто до діалогу:

- Ти що майстер стоїш без діла?

- Так вийшов, дивлюся десь моя Настя пішла до склепу тай нема довго.

- Не чекай, ще не скоро буде, ти столяр здається?

- А про що питаєш, ніби знаєш мене від вчора?

- Як чого? Йди роби труну на Брежнєва, - тихо добавив оглядаючись, - сконав опівночі.

- Та ти що Петри, ти п'яний чи що?
- Сам п'яний, комуністи збираються на збори партійні у сільраді. Хоча що вони там нарадяться, не оживе комуняка. Всьо - кришка!
- А тобі хто сказав?
- Люди шумлять, тому і Настя твоя затрималася напевно.

Федір розгубився, потім сказав:

- Давай зйдемо у майстерню, тут холодно, там поговоримо.
У майстерні горіла залізна пічка яку називали «Буржуйка». Федір підкинув полінце і приперся на станок. Він почав розмову:
- Що Петри думаєш: як буде, краще, чи гірше? Вже якось втягнулись були при ньому, а тепер хто його знає...

- Все буде добре, Сталін не вернеться, не той час вже. Може комуністи трясуть задами зі страху, а нам що: я не в партії і коні мої також безпартійні.

- А комуністам чого боятися? - дивився Федір на Петра.
- Можуть посадами поміняти, там на верху може якась перестановка бути, а нам нема чого переживати. Пам'ятаєш як Хрущов став був і Сталіна зневажав, а потів його попхали як бика на м'ясокомбінат. Там як міняється який, зразу перестановка на горі в них. А нам що то того щоб переживати за когось? - Петро потиснув за плечі столяра.

- Так думаєш? - роздумуючи запитав Федір. - Кажеш біди не буде?
- Ой біда що ти не п'єш Федю, а то таку справу треба запити конкретно. Не кожен рік таке буває. Ще в п'ятдесят третім я пив по такій нагоді за того Йоська, а вже вісімдесят другий.

- Петри, а скільки років Брежнів був?
- Мені здається від шістдесят четвертого; виходить - вісімнадцять, хто тоді народився уже кавалеруються. Як Микиту нагнали, він став зразу.

Петро вийшов, пішов шукати з ким випити з нагоди смерті першого секретаря компартії Радянського Союзу, так як зрозумів що в колгоспі вже начальство зайняте іншим, а значить можна з хлопами посидіти десь над пляшкою, або навіть в буфеті в робочий час.

Федір стояв і думав сам про себе: та непоганий здається був Брежнев, тільки дітей наших в Афганістан запахав, скільки привезли в цинкових гробах, треба їм тих дикарів гірських. А скільки він старший від мене: став рахувати - на дев'ятнадцять років, не старий ще був. Так як для нього лікарі, продукти, обслуга, а тут сімдесят шість і смерть. Та вже як буде так буде, що я змінити можу. Правий Петро: ми не партійні, що нам до того, хоча б усі повмирали там в тій Москві.

У вечорі, коли усі були вдома, тільки говорили про те що трапилось. Дивилися похорони по телевізору. В школі також відмінили уроки, діти сиділи у актовому залі, дивилися як хоронять Брежнева. Правда дітям радість що немає уроків, а коли усе закінчилося говорили: ой коли б ще там хтось «ласти склеїв», щоб уроків не було.

По цілому Союзі люди тільки про це говорили. Того дня в Москві зачинили аеропорти, вокзали. Велике скупчення народу зібралось в столиці, хто бажав якнайскоріше вибратися з Москви а хто навпаки щоб добратися в Москву. Давно на Красній площі такого не відбувалось, майже двадцять років жилось в одному порядку, а тут невідоме щось чекає.

Але незадовго люди почали привикати до таких новин, так як довгий час такого не було, то тепер потягнулися як ланцюг похорони керівників Радянської держави. Покійного товариша Брежнева, замінив Андропов. Він хотів навести дисципліну по усьому Союзі, тільки через півтора року він помер від хвороби. Став Черненко, який був старший від попереднього, також через рік часу помер.

Зустрінувшись одного дня з Петром у кузні, Федір пригадав йому:
- Ти пам'ятаєш як казав що треба випити, бо не кожен рік така подія стається? Бачу що так випив, що аж не встигають там їх носити.

Петро розсміявся:
- Та їх там кілька що мені черево трісне поки усіх відмічу. - Потім правда оглянувся та зробив переляканий вигляд лица. Звичайно що Бойчука він не боявся, але у кузню хтось міг зайти з колгоспних керівників низьких посад, які як правило усі були членами партії.

На кінець весною 1985 року, першим секретарем КПРС став Михайло Горбачов. Почався так званий «Сухий закон». Алкоголіки проклинали його а жінки платили щоб по церквах, які в той час залишились що не були знищені і не зачиненими, правилося за його здоров'я.

Почалася критика і самокритика, лозунги почали змінюватися на фабриках і заводах. Правда у колгоспах по селах, усе йшло повільніше, тільки відчувалося що наступає дефіцит цукру та інших продуктів першої необхідності.

Час поступово мінявся, люди починали дихати вільніше. Багато людей почали розказувати цікаві новини з газет. Починалися друкувати розповіді на шпальтах газет, які скоріше були забороненими. Люди почали трошки висловлювати свої думки, правда обережно та делікатно, щоб не розгнівити звіра, який трошки немов приласкав ся. Страх перед державою як перед безжалісною системою, почав поступово відходити.

А насправді прості люди не знали що саме цього року, почалася боротьба західних країн, а особливо США, щоб зруйнувати велику імперію. Важливим кроком було те коли нафтовий магнат Саудівської Аравії, заявив, що його країна понижує ціни на барель сирої нафти, та збільшує її видобування. В результаті цієї зміни, постраждав Радянський Союз, який продавав нафту за кордон, та за отримані гроші купляв зерно та інші товари. Коли нафта на світовому ринку впала, тоді Союз не зміг купити ті ж самі товари, на яких ціна не змінювалася. В результаті щоб поповнити свій ринок, потрібно було брати кредити. Найбільша соціалістична країна, яка було оплотом менших країн-побратимів, опинилася в боргах перед капіталістичним світом. Криза була запущеною в безповоротній напрямом, який провадив до історичного краху величезної держави.

Федір далі працював, скринька над дверима майстерні наповнювалася впевнено, про неї ніхто не знав. Правда Федір думав що потрібно когось посвятити у цю таємницю і почав усіх членів своєї сім'ї у думках характеризувати. Настя відпала першою: давав він їй половину грошей які приносив - досить з неї. Може Марійці сказати, все ж таки єдина дочка, не скаже нікому коли попросити, лиш після того як вона повдвіла йому здавалося що нічим вона не цікавиться. Вітя був другий мужчина у сім'ї, але йому ще тільки п'ятнадцять років, цей час небезпечний: усі гроші потягає, Олеська ще мала щоб про такі речі їй говорити. Ніхто не знає про скриньку, воно не добре. А коли б щось сталося зі мною - думав Федір - тоді пропадуть гроші. Хоча він був ще не старий чоловік, шістдесятій рік ішов йому, лиш усяке буває.

З такими думками він ходив певний час. Одного дня Федір зняв скриньку та перерахував гроші, грошей вже назбиралося більше восьми тисяч, а це така сума що простому робітникові, при заробітній платі сто двадцять карбованців на місяць, потрібно працювати шість років! Ой мушу ще пожити хоча трошки, ще б хоча дві тисячі докласти щоб було десять, щоб онуків поділити рівно по п'ять тисяч - думав собі майстер. А ще він думав: скільки я років за будь що робив і за якісь дрібні роботи брався, а зять научив розуму на старі літа; Ой мудрий був Володька, не даремно з Франкового села був небіжчик.

Наступив 1986 рік. Федір підійшов до календаря який висів на стіні, відривав перших кілька листочків, аж поки не зупинився на листочку де була червоним кольором дата - «1 січня». Ніхто в цьому домі не знав та не думав що принесе цей Новий рік для їхньої родини. Ніхто не чекав на якісь новини чи щось подібне, тільки час не підкоряється людям а навпаки: люди йому підвладні.

Коли сталася аварія на Чорнобильській атомній станції, а це трапилось в ніч на двадцять шосте квітня того ж року, люди тільки говорили про неї. Федір часто слухав свій транзистор «Океан 209», якого ще придбав в сімдесят п'ятому році. Радіоприймач був чорного кольору обкований в дерев'яну раму, на видному місці вгорі красувався знак якості «СССР». На

ньому Федір шукав новини радіостанції «Свобода», щоб довідатися більше чогось про аварію на атомній станції. Висновки експертів про наслідки аварії, були просто жахливими.

У бібліотеці Раїса Яківна попросила Марійку щоб більше молока принесла цього тижня:

- Кажуть Марійка що молоко добре пити проти радіації, скажи своїм щоб також пили в дома; особливо діти. Нехай мама твоя носить скільки може, не оббере державу, як бачиш держава не вболіває тим що людей троять радіацією, так що молока пийте замість води.

- Я принесу вам, також хочу з вами домовитися щоб коли діти закінчать школу, ваш племінник поїхав з нами у Нагуєвичі, до наших Левчуків.

- Поїдете я поговорю з ним, як вони там взагалі?

- Так нічого, хочуть малих бачити, а я хочу на могилу піти з дітьми.

- Скажеш Марійка мені перед тим як захочете їхати і все владнаємо.

Щоб трошки взнати про те як похоронили зятя Бойчуків, знову потрібно повернутися в сімдесят восьмий рік. Коли у місяці квітні прийшла та жахлива телеграма, перед тим як мали Володю та його напарника з Тернополя, привезти літаком у Львів, батьки Володі і його дві сестри приїхали до Бойчуків. Після гіркої зустрічі, почали домовлятися про похорони; старша сестра Ліда, почала просити Марійку щоб Володю похоронили вдома. Марійка мовчала, вона стояла опустивши очі та дивилася мовчки на хідник на підлозі. Тоді мама Володі підійшла до неї, вона тремтячими руками взяла за руки Марійку і крізь сльози промовила: «Доню я благаю тебе, дозволь нам його вдома поховати, як я буду без його могили... До вас так далеко їхати, він тобі був любий, а я породила його. Він частина мого тіла, мого серця». Усі замовчали, очі усіх були звернені на молоду вдовицю, Марійка похитала униз головою. Усі сім душ разом зітхнули, навіть водій «Рафіка» який привіз убиту горем родину. Батько Володі не втримався, він хлипаючи став на коліна перед Марійкою і поцілувавши молоду невістку а тепер вже вдовицю в руки, промовив: «Дякуємо тобі добра дитино, ми для цього приїхали, поки буду жити не забуду тобі цього».

Федір підійшов щоб його підвести і тихо прошептав: Вставайте свате, присядьте тут, а він ступивши два кроки назад поклонився Бойчукам та сказав: «Дякуємо вам люди добрі. Усім нам горе, ви зрозуміли нас, вам Бог полічить як добре діло».

Водій пішов спати а дві родині до ранку зітхаючи проговорили.

Після двох років, тобто у вісімдесятому, помер батько Володі Василь, у віці шістдесят років. Тяжкий тягар упав на його душу, поки не звів його у могилу за сином...

Але від того часу, коли сталася родинна трагедія, пройшло вісім років. Час, коли він довшим, тоді поступово гоїть душевні рани, хоча шрами від них залишаються до кінця життя.

Діти значно підросли, та для них було потрібно уже більше уваги як в дитинстві. Здавалося що завжди на подвір'ї Бойчуків буде сумно та однаково, тільки як кожен новий день приносить щось нове, тим більше змінюється усе коли проходять роки. Можливо для людей старшого віку це не так відбувається, а ось для тих хто з дитинства переходить в юність зберегти усе без змін, практично неможливо.

Школу діти закінчували в кінці травня, там екзамени, після них можна поїхати було хоча на кілька днів на Львівщину.

У бібліотеці стояла тиша, Марійка дивилася у вікно, падав теплий дощ, усе зеленіло. Вона була стрункої будови, навіть худюю як для свого віку, русяве волосся було зачесане і зібране у ракушку. Марійка хоча пережила горе, все ж таки вона виглядала молодшою на свої роки. Ніхто з чужих не дав б їй зараз тридцять шість років, а коли ще покласти біля неї шістнадцятилітнього сина та тринадцятилітню дочку, тоді взагалі не повірять що вона мама цих дітей. Те що Марійка росла єдиначкою в батьків, та ніколи не терпіла ніякого недостатку чи важкої праці, також було заслугою того, що вона саме виглядала такою тендітною та збереженою.

Тишу перервала Раїса Яківна звернувшись до Марійки:

- А твій Вітя уже як кажуть гуцули - легінь. Олеська, чистокровна львів'янка: світле волосся, кругленька, сірі очі.

Марійка не відводячи очей від вікна відповіла;

- На Володьку Вітя схожий, а Олеська на молодшу сестру Володі, на Ірину. Правда у Віктора мої очі, навіть більш сині як у мене, а волосся і брови чорні як у його тата. А Олеська мого нічого не взяла, - Марійка пожартувала, - правда язик такий як у баби Насті, тільки цим у моїх пішла, а все решта в Левчуків. Але я задоволена; про мого мені їхні риси нагадують...

- В гарних людей і діти гарні, - добавила єврейка.

В самої Раїси Яківни, був один син, який працював в Одесі десь у порту. Бувало телефонував, а додому навідувався рідко, звали його Женя.

Тут Марійка повернулися щоб іти до полицок і нараз зупинилася зробивши серйозний вигляд. Раїса Яківна завмерла поглядом понад окуляри які висіли на кінці її носа, дивлячись на Яківну, Марійка промовила:

- Ой ви знаєте, я бачила сон про Вітю, десь три дні тому: Бачу у сні що я іду з ним по зеленому полі і тут він біжить у сторону від мене, я його кличу а він сміється, але нараз перестає сміятися і я бачу а в нього кров на лівій руці над ліктем, знаєте так як би уколів хтось його. Він заховав руку від мене і я пробудилась. До чого воно, про що - не розумію...

- Я знаю про що, - промовила Яківна. - Влюбиться твій синок, тому біжить від тебе, а що кров була, це напевно якась тісно візьме його під руку. Побачиш сама Марійка, я сні розумію; коли мама має сон про діти, це не просто так як звичайно сні можуть приснитися.

- Ну ви просто як циганка відгадуєте, все ви знаєте, я вам по-доброму завидую.

- Е, євреї мудріші як цигани, - відповіла Яківна. - Цигани вгадують а ми розуміємо сні.

- А ви знаєте якось мені страшно про таке навіть думати, просто привикла що діти ще дітьми а тут ви таке мені сказали про малого.

- Нічого дивного Марійка; свого часу я нікуди від того не поділася і ти також. Так життя наше переходить, а хлопчина гарний твій Вітя, так що все буде добре.

- Ой ви знаєте: я колись дивувалася своїй мамі, вона не могла знайти такого щоб підійшов мені, а зараз я напевно такою самою стану. По правді, я навіть не знаю яка б дівчина підійшла до нього, тільки яка йому дівчина як він в школі учитися не хоче, а ще йому школу закінчувати, в армію іти. Та ні, що ви Яківна мене лякаєте, куди йому ще про таке думати.

Почали складати книги, десь через десять хвилин Яківна знову запитала:

- Так коли хочете їхати, щоб я Любчикові сказала хоча так приблизно?

- Я думаю Раїса Яківна що ми ще побачимо як краще виходить. Я хочу десь на два-три дні поїхати, так щоб дітям було цікаво там. Ми з ними були ще на Різдво, лишень чи Любчик зможе поїхати на такий час?

- Як треба - значить зможе, його відпустять і путівка буде куди треба. А ще я тобі принесу як завжди: там індійське кофе дві банки, для Ліди та Ірини, згущеного молока з десять баночок і сиру копченого. Домашнім їх не здивуєш, я люблю домашній сир, а у селі чогось фабричного хочеться. Ти готуйся, а я усе заорудую, напевно сьогодні піду до Лени.

Лена була рідна сестра Раїси Яківни, молодша, у неї було два сина, Любчик був молодший. Любчикові виповнилося двадцять років, але в армію він не пішов, великі знайомства батьків, визволили його від солдатської долі. Працював на службовій машині під наглядом батька, до послуг і прохання тьоті Раї, був завжди готовий щоб задовольнити.

Того вечора Марійка взяла пошту, дві газети: одну обласну «Прикарпатська правда» та «Известия» - газету союзного значення. Прийшовши до старої хати, подала газети батькові який сидів над круглим столом що стояв на середині кімнати, просто під абажуром лампи.

- Читайте тату новини, що там Горбачов придумав нового.

- Дай ту більшу, - сказав Федір, - що на Прикарпатті сам знаю від Петра Стецькового, а от що в світі зараз читаємо. А ту «Правду» дай мамі щоб просвітилася.

Настя почула і не застала довго чекати на відповідь:

- Вона така «правда» як я дівка.

Усі троє засміялись. Федір невдоволено сказав:

- Дивися Марусю: газета московська, але друкують в Львові для нашої місцевості, а головне що друкарню назвали «Вільна Україна», спеціально на зло націоналістам львівським.

Настя знову відповіла:

- Дивлюся татуню, ти з тим Петром скоро підеш до «Іванової хати», на пару років посидіти; ви договоритесь двоє. Нащо тобі на старість політики; погребуть вас як два чоботи пара.

- Мамо, я вам хочу сказати що Раїса Яківна просила молока знову, але того від Ольги, каже що воно жирніше і на смак краще, - замінила тему Марійка.

- Ну як ті пани усе розбирають; мені біле - значить молоко, а вони і жирніше і смачніше, - обізвався Федір.

- Добре я зроблю; собі я беру від Анни, вона дуже чиста і корову тримає як в хаті на перині. Ольга також нічого, правда її Петро пиячок, не завжди корову чистою догляне. Він як чуєш з нашим татунем політику розбирають.

Настя носила молоко по одному або два літрові, хоча не боялася, але ніхто не буде лишнього говорити. Вона знала як наповнювати сорок літрові бідони і де яке молоко наливати. Також водій який відвозив молоко на молоковозі на молочний завод, діставав масло та сир по дешевій ціні. З Настею вони мали свої рахунки по роботі, так як працювали біля молока уже десятки літ, та виручали одне одного перед колгоспним начальством.

Також Настя була одна з порядних газдинь на селі. У неї усе було на місці, через те деякі жінки її заздрили. А найбільш заздрила Зося, яка жила на початку вулиці з лівої сторони, яка не тільки заздрила як звичайно, а мала свої рахунки з старими Бойчуками ще здавна.

5

Бувають хвилини в житті що впливають на майбутнє людини до її смерті. Немов невидима сітка починаючи з безвинної ниточки з кожним днем більше і більше замотує душу у полон який спочатку приємний і солодкий, але щоб зберегти це почуття якого уже ніяк не хочеться загубити, потрібно невтомного старання і жертви. Серце яке опинилося у срібній клітці спочатку старається само розібратися в тому і в таємниці держить свої переживання, тільки коли вже неможливо скрити боротьбу почуттів, частина її починає впливати на інших. В першу чергу передається на людей які поруч і далі на усіх що мають хоча найменше відношення до цієї тендітної справи.

В цьому ніхто з людей не в силі допомогти, навіть близькі і рідні, які в якісь мірі стають заложниками того що зустрічає близьку душу. Здається чи можливо обминути те що називається «першою любов'ю», відповіді однозначної немає як такої, тому ті хто стає жертвою надзвичайної сили кохання, самі ідуть у її обійми. Складаються обставини які людина не може сама по собі придумати, просто течія часу несе до тієї хвилини, яка найцікавішою за усі роки, які пройшли від народження.

Поїздка на Львівщину відклалася на кілька тижнів, погода, і різні обставини склалися так; потрібно було на городі впорядкувати. Коли все вже було домовлено, на початку липня в п'ятницю перед вечором, Марійка усе збрала щоб ранком виїхати. Вітя пішов на річку покупатися перед сном а ранком щоб бути готовим в дорогу.

Річка Бистриця, чи як на картах Прикарпаття її позначають «Солотвинська Бистриця», була близько. За новою хатою був город Бойчуків, а за ним смуга трави, різні корчики, і беріг річки. Літом ріка не була повноводною, тільки тоді коли у Карпатах дощі випадали вода підіймалася, тому міст над Бистрицею був високим, також угіддя які були близько, колгосп не зміг перетворити на поле, так як площу затоплювала повінь щорічно. Але навіть під час жаркого літа, були місця і глибші, де можна доволі налюбуватися літньою річкою. Коли Вітя закинув сорочку на плече і прийшов до річки, там були ще два знайомі хлопці. Вони привіталися як то звичайно дорослі чоловіки, коротким словом «здоров». Коли Вітя доволі кругами наплавався а надворі уже темніло і показалися перші зорі, один з хлопців що уже сидів одягнутий на березі закричав:

- Хлопці щось горить в селі!

Вітя, і ще другий хлопець вибігли з води. На північній частині села, над садами, блискала червона заграва, а над нею густий дим підіймався у потемніле небо.

- Пожар! - скрикнув Вітя, - десь там за асфальтом, а може в колгоспі. Давайте хлопці на вогонь скоро погналі!

Хлопці схопили велосипеди, та заскакуючи на них, стоячи на педалях, покрутили по пісочній доріжці. Один з хлопців крикнув оглядаючись:

- Вітя ти з нами?!

- Ви давайте, а я додому, скоро ровер візьму і дідові скажу!

За хлопцями закрутилася курява і вони швидко зникли у вечірніх сутінках.

Вітя так біг по межі городу що не чув коли опинився біля хати, серце здавалося що вискочить з грудей а в роті було гірко і сухо. Тримаючись за бік він крикнув на все подвір'я:

- Діду де ви?!

Федір тягнув воду з криниці що була біля воріт.

- Що Вітю? Я тут!

- Пожар, щось горить! - задихаючись показав рукою хлопець.

Старий як обпарений пустив корбу з відром води, що уже дотягував до дверцят криниці, забігав по бруківці оглядаючи три своїх будівлі дивлячись на дахи:

- Та не в нас діду, на селі там десь за гостинцем! - Вітя указав рукою в ліву сторону села до центральної дороги.

Після того хлопець зав'язав кінці сорочки на животі, ухопив велосипеда і помчав по вулиці в напрямок пожежі.

Федір вийшов на дорогу, на початку вулиці бігли люди, але він не міг розгледіти у вечірніх сутінках, тільки чув галас голосів і як дзвеніли відра, коли хтось обганяв кого, та зачепив відро другого. Сам Федір кинувся по подвір'ї шукати відра: знайшов перше яке попалося під руки, але тут же поклав на землю, подумав: нове відро а там метушня, хтось вкраде з людей. Підійшов до майстерні, висипав сміття з старішого відра і побіг по дорозі. Наздогнав жінок які не могли скоро рухатись. Федір обходячи їх запитав:

- Люди а в кого вогонь?

Жінки усі разом почали говорити одна наперед другої, лиш він зрозумів що якась стодола чи стайня. Залишивши їх побіг далі, він почув як доносився голос сирени, їхали пожежні машини. На фоні темного неба блимали сині і червоні відблиски мигалок. Наблизившись він почув у повітрі запах диму від горілої соломи і дерева, чути було крики людей, дзвеніли відра, шум і галас на пів села. Підійшовши близько до місця де бушувала пожежа, Федір очам не повірив: горіла лісницька стодола. Стіни були з цегли а дах який чотири роки тому змайстрував Федір - палахкотів. Язики вогню виривалися з жовтого диму, освітлювалася вулиця. Люди обмазані від згару бігали хто куди. Одна пожежна машина розверталася вибираючи позицію для того щоб світити фарами. Ще дві пожежні машини, червоного кольору з білими смугами, стояли, готуючись до операції щоб ліквідувати вогонь. Федір став з сторони тому що його допомога була тепер вже зайвою. Він тільки пригадав як Олекса лісник хвалився що дах їх двох перестойть. От як буває - подумав старий майстер...

Тим часом Вітя допомагав гасити поки не було пожежників. Хлопець був роздягнутий до пояса, він бігав і був увесь мокрий. Коли допомога людей була вже завою і до вогню взялися пожежники, Вітя стояв з іншими та дивився закинувши сорочку на праву сторону плеча. Хлопець витирав піт з чола та пригладжував свою чорняву гриву, яка також було мокрою як від поту так само від води якою гасилася пожежа. В цей самий час хтось торкнувся його за руку та сказав:

- Гей, іди помийся, в тебе плечі чорні від сажі! - Це була Олеська, вона крикнула йому у саме вухо.

- А ти що тут робиш? Відійди не бачиш що твориться. Візьми наш ровер і крути педалі додому, - наказав сестрі Вітя.

- Я хочу бачити як будуть гасити, я там під деревом через дорогу буду стояти.

Вітя повернувся щоб їй сказати щось, але вона побігла на горбок де стояли ще дві дівчини. В той час люстерко мигалки повернулося в ту сторону куди побігла сестра і він побачив якусь незнайому дівчину, що заклавши руки, нахилилася щоб почути що їй говорила інша.

Повернувшись щоб дивитися на пожежників, Вітя мов би не по своїй волі знову потягнув голову через праве плече. Мигалки міняючи червоний і синій кольори, освітлювали незнайомку як світломузичні лампи на дискотеці. Стоячи на відстані приблизно десяти метрів, він побачив як вона піднявши голову засміялась, на лівій щоці показала красива ямка. Хлопець тоді ще не знав, та не міг подумати, що серед цієї метушні та шуму, саме цей момент буде в нього один з тих, що вкарбовується в пам'ять назавжди, аж до смерті...

Пожежний «ЗИЛ» почав ревіти на повну потужність двигуна, напір води ламав недогорілі крокви, люди відступилися на дорогу. Вітя витер обличчя і підійшов щоб бути близько до дівчат, тут його поразило ще одне диво: Олеська щось рукою показувала тій самій дівчині. Вітя подумав: звідки його сестра її може знати. Підійшовши ще, він став з боку у вечірню тінь щоб його не бачила незнайомка, і розглядав її стоячи з заду не так уже далеко. Дівчина була одягнута в плаття чорного кольору з великими малиновими квітами, на лівій руці був ланцюжок, скоріше усього золотий, який вільно плавав по руці. Вона правою рукою гладила ліву від ліктя вгору, тому що тут диму не було і кусали комарі. Хлопець стояв не відводячи очей з незнайомої дівчини. Нараз, напевно комар укусив її в ногу нижче коліна, вона нахилилася щоб потерти рукою, на плече упали кучері чорного волосся яке було довше від моди того часу. Хоча було світла небагато, але Вітя побачив що порівняно з його сестрою, у неї волос дуже чорний, який внизу природно був покрученим. Вона поправила волосся похитавши головою у дві сторони, та піднявши високо руки, тоненькими пальчиками розправила його на голові. В той час хлопець побачив що на лівій стороні щоки у самому низу, була чорна родимка, яка надавала дівчині особливу красоту. Родимка була не великою, тільки вона було досить помітною. Спочатку Вітя подумав що може просто вітер заніс кусочок згорілої соломи і мимоволі протер свою щоку, але коли дівчина говорила з Олеською він переконався що родимка натуральна.

Довгий час він хотів підійти до них ніби щось сестрі хоче сказати, лиш соромився. Кілька разів хлопець уже рухав ногою, але юнача невинність була сильнішою. Тут він побачив що на другій стороні стояли хлопці і також щось про дівчат говорили і Вітя зрозумів що може втратити шанс. Досі невідоме його серцю почуття ревності перемогло все, він рішуче поправив волосся на голові і зробив кілька кроків. Вітя протягнув руку до плеча Олеськи та тремтячим від хвилювання голосом сказав:

- Олеська я іду додому, ти як: тут чи ідеш?

Незнайомка стояла стороною і трошки вище на траві, почувши його голос дівчина швидко повернулася до нього. Хлопець хотів побачити чи вона справді повернулася почувши його голос. Піднімаючи повільно голову, він побачив закладені руки, потім виріз плаття. Коли випрямив свою шию і подивився просто, їхні погляди зустрінулись. Незнайомка своїми очима з під чорних вій, дивилася просто на нього. Це була доля секунди, він зрозумів що не в силах справитись з собою, ментально опустив очі та повернувся іти. Олеська вслід відповіла братові:

- Ти іди я зараз прийду.

Вітя повернув голову ніби на голос сестри але дивився не на Олеську. Хлопець хотів переконатися чи це так випадково їхні погляди зустрінулись, чи вона все ж таки звернула на нього свою увагу. Підвівши голову він знову зустрінув погляд незнайомки з трошки прижмуреними очима і з легенькою усмішкою. Сумніву уже не було зовсім: дівчина оцінювала його своїм поглядом. Немов якась енергія пройшла по хлопцеві від голови аж до ніг. Такого в нього ще не було ніколи.

Того вечора додому прийшов уже Вітя другим, не тим що його знали усі скоріше. Того ж вечора ніхто з його рідних не знав, що у їхній родині почалася нова епоха.

Ранком в суботу легкова машина «Волга 24-10» білого кольору, зупинилася на початку вулиці з'їхавши з асфальту. Двадцятирічний хлопець покрутив ручку на дверцятах і відчинив вікно, він чемно привітався до старшої жінки яка стояла біля воріт:

- Добрий день вам!

- Добрий і тобі сину, - відповіла Зося Драпачка.

- Ви не підкажете мені чи на цій вулиці живе Марія Федорівна Левчук? Вона з дому Бойчук, я колись був у них давніше, але вулиці якісь однакові, призабув.

Як у кожному селі на Західній Україні люди мають своє вуличне прізвисько то і Бойчуки не були виключення. Їм по-вуличному казали «Журики». По прізвищу усіх людей в селі знали тільки вчителі, ті хто у сільраді і хто на пошті працював. А по-батькові не говорили, хіба що у школі діти зверталися до вчителів, або у колгоспі прості люди до начальства. Зося добре знала про кого той питає, але ніби подумала і подумалася:

- А Марусі Журикова, вдовичка. Так просто сину поїдеш а там буде брама між липами.

- Дякую вам! - Сказав ввічливо худорлявий хлопчина, який сам і так все знав.

Волга рвонула з місця, Зося так і не пішла у хату, стала чекати чи скоро вернеться чи довго буде сидіти там.

Марійка уже все приготувала і два рази перевірила; діти були готові. Олеська першою побачила в шпарі під воротами як зупинилися колеса Волги. Вона прибігла у стару хату і повідомила що приїхав Любчик. Федір швидко встав, вийшов на двір зустрінути водія. Любчик поправляючи спортивні штани з двома смужками по сторонах, ще від воріт привітався:

- Доброго ранку Федір Іванович. Я вже готовий до послуг.

- Дякую Любчику, ти молодець. - Федір першим протягнув хлопцеві руку. - Зайди у хату там моя жінка щось поснідати приготувала.

Настя поклала на круглий стіл бутерброди з ковбасою яку вживали на сніданок а люди її називали «Докторською», також нарізала сиру, до чаю дала спечені пальчики начинені повидлом. Любчик сів за стіл, та почав снідати. На відміну, міські люди не так хотіли довго проситися як ті хто виріс у селі, також менше вони стидалися, особливо при столі. Олеська також сіла поснідати, вона любила жартувати з Любчиком, а він з нею. Федір заходився носити у багажник сумки в яких була одежа для дітей а також продукти в подарунок для родини. А поклавши сумки він присів на лавочці біля воріт щоб не мішати у хаті де без нього було досить людей. Настя поглянула навколо і запитала:

- Олесю а де Вітя? Він чому чай не п'є? Дорога ж далека а хлопець голодний буде.

Олеська тільки очима повела тому що рот був зайнятий і не могла бабі відповісти. Марійка забігла і кивнула головою до Любчика а потім сказала:

- Смачного!

- Дякую Марія Федорівна.

Настя знімаючи чистий фартух промовила:

- Я як чую як тебе Марусю кличуть, вже сама не знаю як тебе звати, якось не підходить казати «Марусю».

Усі разом засміялись. Настя знову за своє взялася:

- Ну а де Вітя? Щось би перекусив на дорогу, що з тим хлопцем нині має бути?

- Мамо, я йому говорила, він щось не з тієї ноги встав, прихворів він чи що з ним, сама не знаю, - відповіла Марійка. - Питаю щось його а він лиш ходить по хаті як бузьок по городі.

Олеська сама про себе засміялася водячи очима по стелі, тільки вона одна могла додуматися чому міг брат «прихворіти». Всі устали разом, Олеська прихватила для брата сирок «Карпатський», щоб хоча його з'їв в дорозі. Коли вийшли на двір та на дорогу, стали прощатися.

- На все добре мамо-тату, бувайте здорові, - сказала Марійка.

Старі Бойчуки поцілували онуків і дочку.

- Хай Бог хоронить в дорозі - сказав Федір, та додав, - уважайте, не спішіть, час маєте. - Федір підійшов до Любчика, обняв за плече і попросив:

- Бережи їх синочку, це все що ми старі, маємо на цій землі.

- Постараюсь, ще раз дякую за сніданок, до вечора стане, - усміхнувся водій.

Вітя зразу сів на заднє місце з лівої сторони а Олеська біля нього, Марійка біля водія. Волга була повернута у напрямок до гостинця і тихенько покотилася по вулиці. Діти махали рукою через заднє вікно. Настя махаючи їм у відповідь витерла сльозу, Федір обняв її за плече, вона як колись в молодості схилила голову до нього. Вони дивилися поки Волга не заховався за легким поворотом вулиці.

Але там не могла дочекатися Зося і коли почула шум коліс вийшла та стала на хвiртці, хотіла очами в одну мить оцінити хлопця і Марійку зміряти поглядом. Для цього їй було дано кілька секунд тому що машина на швидкості повернула на право і вилетіла на асфальт.

- Вітя, ти чому не сів тут спереду? - запитала Марійка, - бачив як Зося дивилася? Ой чую щось пустить по селі, їй тільки такого на кожен день подавай.

Марійка не помилилася: через дві години половина села вже знали, що якийсь молодик до Марусі Журикової приїздив, і ще сказав що уже був перед тим в неї.

Вітя не відповів на запитання мами, Олеська не чекаючи що коли усе наміститься та він почне розмову про вчорашню пожежу, вона навмисно сказала:

- Ой чомусь спати хочеться, я придрімаю, не будеш мішати мені? - Вона повернулася до брата який дивився замріяно у вікно.

Здавалось що він її не почув, Олеська подумала: ой біда з хлопцем, напевно задивився вчора не на жарт. Але нічого, зараз я почну його розколювати легенько.

Марійка почала розказувати що вчора пожежа була і згоріла лісницька стодола, а дах робив її батько. Любчик перепитав чи погасили хоча щось з будівлі.

- Я не знаю, Вітя був там і Олеська, - повертаючись до дітей сказала Марійка.

- Не тільки ми двоє, - промовила Олеська, - там було майже ціле село. Правда хтось допомагав гасити а хтось дивився, - і добавила дивлячись на брата, - стоячи під деревом.

- А чому загорілася стодола? - запитав Любчик, - від електрики чи діти гралися сірниками?

- Поки що не знаємо, - нарешті обізвався Вітя.

Трохи часу їхали мовчки, потім Марійка почала щось розповідати Любчикові, Вітя дуже чекав такої нагоди. Переконавшись що мама нічого не почує, нахилившись до сестри він тихо запитав:

- Чуєш Олеська: а з ким ти там вчора стояла під деревом?

Вже починається, - подумала Олеська. - Я так і думала що саме тому він захворів. - Вона почала обережно відповідати братові та розтягувати речення:

- Ну там була Надька Василькова. - Вона навмисне сказала перше про свою однокласницю.

- Я Надьку знаю, а друга хто така?

- А ти вже і другу встиг побачити і ще в темноті; котячі в тебе очі. А чому так питаєш?

- Хочу знати, хіба заборонено? Бачу незнайомка якась, а ти з нею говориш, коли вже встигла познайомилися?

- Тоді коли ти гасив лісницьку господарку.

- Та скажи, чуєш. - Вітя перейшов на тон прохання.

- Що тобі сказати? Одна мала, живе в Івано-Франківську, приїхала до діда свого.

- А хто її дід, до кого приїхала?

- Йому Лук'ян кажуть по-вуличному, здається Андрій називається.

- Я вже знаю хто такий, він недалеко лісника живе. Ти ще в школу не ходила, він працював завгоспом у школі. Він такий з вусами, сам живе в хаті. А ти там познайомилася на місці чи Надька познайомила вас перед тим?

- Ні я не знала її, вони дві стояли, я підійшла а Надька каже: «давай познайомся ця дівчина ще нікого у нас не знає, вона до діда приїхала сюди». Я тоді сказала як мене звати і так далі.

- А чому ти кажеш що вона мала? Мені здається вона вища від тебе?

- Тільки я з січня, а вона з квітня, також з сімдесят третього, але молодша виходить.

- А як ту малу звати? - тихо запитав Вітя.

- Так як вона називається, в нашій школі ні одна з дівок не має такого ім'я. - Похитала головою Олеська.

- Та скажи Олеська, не будь такою впертою, - просив хлопець.

Олеська нахилилася до брата, та приклавши долоню до вуст щоб мама не почула, тихо йому прошептала:

- Її звати Ліза.
- Ліза... Але гарне ім'я в неї, - про себе проговорив Вітя.
- Тільки ім'я в неї гарне, чи може мала сама собою гарна? - Штовхаючи брата в бік, запитала Олеська.
- Ой Олеська, добре тобі жартувати, - зітхаючи, проговорив хлопець.
Вітя дивився у вікно, йому хотілося усе знати про ту чорняву дівчину Лізу, але сам розумів що в Олеськи не було часу щоб доволі з нею поспілкуватися. Хлопець навіть не постеріг коли вони приїхали в Долину, почувши ім'я незнайомої дівчини, він уже не думав про те що робиться навколо нього, в нього була одна думка та бажання: побачити її знову, хоча один раз в житті, тільки щоб побачити...

7

У районному центрі Долина, на кільцевій дорозі, стояла міліцейська служба ДАІ. Коли під'їхала Волга, молоденький і ще недосвідчений сержантик, протягнув смугасту паличку. Недосвідчений він тому питанні, що такі автомашини, з службовим номерним знаком, не зупиняли: навіщо лишніх проблем з партійними «шишками». Любчик зупинив Волгу просто біля міліціонера, той по уставу вишикувався, відчитався, і попросив документи та путівку. Любчик який міг побалуватися з любим міліціонером, відчуваючи за собою авторитетну родину, тим більше в районному центрі, а ще йому захотілося перед Марійкою показати себе як впевненого в своєму авторитеті, відповів:

- По справі у Львів, на нараду.
- Куди, на яку нараду? - перепитав сержант.
- Любчик кивнув у сторону Марійки і урочисто доповів:
- Левчук Марія Федорівна. Уповноважений експерт генерального директора, Обласного громадського харчування!
- А діти куди?
- Куди мама - туди діти. Що тут не зрозуміло?

Марійка була одіта у білу блузочку і в чорній не довгій спідниці, на вид геть нагадувала працівника поважного кабінету. Сержантик оцінив молоду жінку, маму двох дітей, та сказав протягуючи водієві документи:

- Щасливої дороги Марія Федорівна!
Волга рвонула так, що курява обочини, вкрила сержанта; усі в машині розсміялись, Любчик був задоволений сценою.
- Справжній лицар, - похвалила Марійка.
- А чому би ні, ви схожі на працівника Обкому партії, головне строго на них дивитися; бачите як перелякався.

Проїхавши трошки від Долини, Олеська поглянула на брата, той сидів задумавшись та кусав нігті правої руки. Її стало жаль його і вона запитала:

- Що задумався, може розкажеш? Як розкажеш - я тобі щось також скажу.
- Думаю про того діда Лук'яна або Андрія: знаєш я коли був малий, десь років чотири назад, ми були на Бистриці і Мішка Красий мене вдарив, там ми щось поспорили. Нас було шість хлопців, коли він ударив мене у мене пішла кров з носа, коли він побачив кров то уже більше не бив, але кричав на мене перед хлопцями. Нараз чуємо крик: «Гей ви що там!» Не знаю звідки на річці взявся він, той дід Лук'ян - підходить до нас. Ми усі стоїмо, Мішкові стидно втікати а я кров витираю з носа. Дід прийшов подивився на кожного поважно і спокійним голосом запитав: «Хто сироту вдарив?» - Усі мовчали, він повернувся до Мішки і сказав: «Не роби більше такого сину, чуєш, неможна нікого так бити, а за сироту великий гріх». Потім він сказав до нас усіх: «Хлопці, коли я був у таборі на війні, ми на машини вантажили сотнями таких підлітків як ви. Вони були такі худі як коріння. Ви знаєте як вони

хотіли жити? Вам добре зараз а ви б'єте один одного? Ви любіть один одного». Ми усі похитали головами, Мішка протягнув мені першим руку, а Лук'ян усміхнувся під свої вуса і пішов. Хтось крикнув за ним з хлопців: Вуйку розкажіть про війну нам щось! Він повернувся і сказав: «Колись розкажу, прийдіть до мене - багато розкажу».

Вітя закінчив свій спогад про діда Андрія і зразу запитав Олеську:

- А ти що хотіла мені сказати?

Олеська зітхнула і поважно виговорила шепотом те, що вона носила від вчорашнього вечора:

- Вона питалася про тебе.

Від почутих слів Вітя немов прокинувся, він швидко повернувся до сестри та запитав:

- Що вона питалася? Що ти їй сказала?

- Вона запитала чи ти мій друг, тобто мій хлопець. Я сказала що ти мій брат рідний, а коли ми розходилися вона ще сказала щоб я прийшла до неї, туди до Лук'яна на черешні, що в них є білі черешні великі. Ти Вітька не думай багато, щось буде потрібно - я зроблю, ти мене знаєш. Треба щось взяти - визнаємо, сказати - скажемо, зробити - зробимо. Ти тільки ніс не вішай, - Олеська взяла праву руку у кулак, який немов промовив: хто стане на дорозі я йому.

Марійка поросила зупинитися в Дрогобичі щоб купити квіти для свекрухи, з Дрогобича в село Івана Франка, (як тоді воно офіційно називалося), десь десять кілометрів. Коли зустрінулись, стара Левчука, бабця Анна, плакала, так як онуків бачила ще на Різдво. З того часу вже був сьомий місяць. Особливо Олеся стала вже можна сказати дівчиною, вона покрутила її навколо і обняла притуливши до грудей:

- Але дівка буде нівроку, яка кругленька, жив би її тато але він би тішився, які діти. А старий мій як був би; ой Боже, Боже.

- На Ірину схожа мала, - сказала Марійка.

- Правда, і ти запримітила. А я не хотіла тобі казати, щоб ти не подумала що все що гарне ми собі вибираємо, а ти сама кажеш: ой Марійцю, ой дитинко моя.

- Та що ви мамо, Ірина на увесь Львів пані. А приїдуть хтось сюди?

- Приїдуть: Ліда з Стрия може пізніше нині приїде, малий Богдан до Любчика хоче і до Віті, а Ірина також десь з неділі. А ви доки тут будете?

- У вівторок поїдемо, Любчик на службовій машині. Підемо завтра на могилу, а там у понеділок ще побудемо та поїдемо.

Любчикові скучати не приходилося там, він скоріше приїздив при кінці серпня коли Нагуєвичі були наповнені людьми з нагоди дня народження відомого Івана Франка: різні студенти, літератори, молодь, так що йому час пробігав скоріше чим він хотів. Після того Марійка вирішила не возити дітей в кінці літніх канікул а на початку. Правда Раїсі Яківні вона нічого не сказала про поведінку Любчика. А ще він любив туди їхати тому що баба Левчучка, кожен раз давала йому десять карбованців за те що онуків привозив. Спочатку Любчик відказувався, лиш коли вона заботилася що ніхто про це не буде знати, хлопець спокусився. Машина була в хлопців а Бодя, син старшої сестри покійного Володі, був охочий до розваг. Вітя з ним не дуже дружив, тому що так як сам він більше часу проводив у дома з дідом і так біля старого ріс скромним юнаком. Одне що його зацікавило те що Бодя робив фотографії і тепер як у нього появилася мета ще не досягнута, він подумав: може б я займався фотокарточками, дівчата люблять позувати для фотографій а ще міські особливо. Правда розуміння «дівчата» зводилося тільки до однієї.

Коли приїхав Бодя з двома меншими братами Ромчиком і Олегом, брати поздоровалися як мужчини, сіли на колоди що були біля паркана і почали по-діловому розмовляти:

- Ну як Вітя купив дідо мотоцикла, чи ти навіть не просив?

- Я не казав нічого йому, прав на мотоцикл не маю, ще зловлять. Та він не купить, дід боїться за мене щоб не покалічився.

- Ну з тими старичками, - поцідивши слину крізь передні зуби Бодя вставши з колоди. Він продовжував, - має дідуня бабки, кому складає їх? Я не кажу вже «Яву» там за тисячу а «Мінськ» всього чотири сотки, що йому там «кришак» кинути комусь на хату.

- Та не в тому справа, я сам не хочу. Ти мене навчи фотки робити Бодя, це мене цікавить більше. А фотоапарат дід купить який скажу.

- Фотки кажеш? Фотки можна. А ти знаєш що наприклад фотік «Київ 60 ТТЛ», коштує більше як мотоцик? - шість соток. А «Київ 88» - взагалі дві корови. Правда він тобі ще скоро, на початок найкращий «ФЕД». Я сам починав з «Смени 8м», так що як купиш «ФЕД», ти вже як на третій курс поступив. Правда дівки більше люблять мотоцик, хоча з фотоапаратом можна багато чого цікавого зробити також.

Вечором і наступній день, повним ходом ішли фото уроки, навіть книжку дав Бодя, між двома хлопцями виникла загальна справа що їх зблизила дуже тісно. Любчик вже аж сам був не радий, йому прийшлося скучати та жартувати з сусідньою дівчиною яка прийшла погратися з Олесью. Зате Вітя уже проявляв плівку і робив на фотозбільшувачі «Гаврія» перші знімки, як помітив Бодя, досить непогано для початку в нового ученика виходили фотокартки. Вітя тішився що в нього уже щось виходить, а значить є надія на успіх.

8

Після повернення з Львівщини, у середу перед обідом Вітя зайшов до діда в майстерню. Федір стояв припершись на столик. На стіні грало радіо якого люди називали «Колгоспник». На столі стояв якийсь недокінчений вулик, якого дід складав. Хлопець звернувся до діда:

- Що так стоїте діду?

- Слухаю Вітю пісні що співають. Люди замовляють для своїх рідних а співаки співають їм.

- А, «Смерекова хата», ваша любима. - Двоє мовчки дочекалися до кінця пісні. Вітя присів на табуретку:

- Діду, можете мені щось купити? Лиш то треба трошки більше грошей як на ровер.

- А що таке Вітю?

- Хочу фотоапарат, я уже навчився робити фотографії. Правда там ще треба до фотоапарата докупити усього щоб робити фотографії. Мене Бодя, тьоті Ліди, вчив як робити, я вже вмю.

- Ну що, можемо домовитись, тільки бабі не кажи ціну, а то почнеться питати мене звідки маю гроші. Для тебе я маю тут коло себе, так що баба не буде знати коли не скажеш їй. А кілька треба грошей Вітю?

- Самий фотоапарат сімдесят вісім рублів, а такий станок що збільшує тридцять чотири, там фото бачок, ванночки, червону лампу. Коротше діду за сто двадцять рублів накупимо всього аж забагато.

- Фотографія добра справа сину, краще чим курити, тай на мопедах курей розганяти щоб люди кляли. Навчишся, може в армії пригодиться. Давай коли Стасько молоко буде везти до Станіслава, ми з ним поїдемо, а додому самі вже доберемось.

Так хлопець з старим погодилися про покупку, та поїздку в Івано-Франківськ.

Вечором коли усі були в старій хаті, Федір зайшов знадвору. Марійка розповідала мамі про свекруху та про поїздку в загальному.

- Чуєш татуню, - сказала Настя. - Каже Марусі що Ірина говорила що хоче Олесью до себе, казала як не тепер, то коли підросте забере до Львова. Говорила що такий дівці нема що на селі робити - в Львові має вона бути.

- Шкода що в Ірини немає дітей, така файна молодичка. А Олесья геть чисто на неї придалася, навіть коли сміється підіймає голову до гори так як Ірина.

Після цих слів Федір переключився на другу розмову:

- Я і Вітя до Станіслава поїдемо з Стаськом твоїм, коли він везе молоко на молокозавод?

- А до Станіслава, за чим?

- То вже наша хлопська справа. Маємо дещо там подивитися, ну по господарці, там мені інструменти деякі потрібні.

Марійка робила собі каву, вона присіла біля круглого стола і запитала тата:

- Тату а чому ви говорите «Станіслав»? Місто уже скоро буде двадцять п'ять років як перейменували на Івано-Франківськ. Ви ще думаете що за польської живете.

- Ну Марусю, ти там коло панів, а я тут так само як усі старі. А взагалі Нагуєвичі також переїздили в село Івана Франка, уже тридцять п'ять років буде, а ви все по-старому. Сам Володька розказував мені. Скоро може назад переїздить як було, там щось таке крутиться в Москві що ніхто не може знати як воно закрутиться. Петро таке розказує що аж страшно.

- Як тебе татуню ще не погребло «енкаведе», - обізвалась Настя. - Що тобі з того як воно там буде, знов з Петром, тим на лавці пересипав політику, я ще вийду раз до вас.

Федір замовк, він знав що Настю не переговориш. Взагалі жінку поважав за те що перед людьми вона ніколи не перечила йому, а в хаті усі свої; нехай виговориться. Сама Настя глибоко в душі була довільна чоловіком, жінки заздрили що він не випиває та майстер. Настя ніколи не впустила нагоди похвалити його серед людей, особливо коли там була дальша сусіда Зоська Драпачка. А коли хто з односельчан жалів Марійку як вдовицю, Зоська завжди говорила: «не бійтеся, гроші мають як ніхто, діти також повбирані, тай ще виродилися як панські, ні корови ні городу багато а їдять що хочуть. Та мала як іде то так ногами пише по дорозі що старі обертаються за нею; ой буде крутити парубкам голови. Маруська вже була файна, а це вже таке виродилось в Журиків що від коли село такої дівки не було тут».

Взагалі Зося була права в усіх питаннях: діти були гарними і вихованими за винятком того що Олеська любила виробити збитки комусь, але це знали кілька близькі сусіди та домашні, також бували такі випадки в школі коли вона щось могла витворити. Вітя не дуже добре у школі вчився; не хотів просто. А в загальному на вулиці чи в магазині, діти були ввічливими та привітливими. Гроші також Бойчуки мали. Ще коли Володя жив, майже була складена сума на машину, потім рішили що коли Вітя повернеться з армії, йому куплять щоб мав з чим іти в зяті. Олеська, як був загальноприйнятий звичай, готовилася жити вдома. Але над тими усіма буденними проблемами і питаннями був правий Федір з Петром Стецьковим; вони завжди пересипали політику. Переміни приближалися кожен день, а стиль життя впресований літами у голови людей мав змінитися в корені, лиш проходило усе поступово.

В п'ятницю ранком, Вітя з дідом їхали у місто по свій товар. Молоковоз «ГАЗ 53» фиркаючи димком, мчав через Лисець. У місті добралися міським автобусом у центр. Фотоапарати можна в основному було купити в універмазі «Прикарпаття», також в магазині фототоварів «Об'єктив», що находився біля Поштамту. Федір звернувся до онука:

- Вітю, давай підемо в той другий магазин а то там коло ЦУМу різна злодійня і цигани крутяться, а вони як не гроші вкрадуть, навіть що купиш можуть потягнути. А гроші вони нюхом чують. Там цигани такі мідні персні продають, а другі пасуть за людьми щоб вкрати.

- Давайте, там людей менше, запитати ся можна про все. «Об'єктив» тут на куті заходить з вулиці Чапаєва. - Порадив Вітя.

Молодий, високий продавець, побачивши покупців, поволі підійшов до прилавка:

- Що тату купляємо? - Продавець кивнувши головою в знак привітання, він подумав напевно: що тут старому треба?

- Пане продавець, я онукові апарат обіцяв, якийсь зручний і добрий. - Звертаючись до Віті запитав - Як ти казав його назву?

Вітя напряму звернувся до продавця дивлячись на вітрину де були викладені фотоапарати різних моделей в одну лінію:

- Я хочу «ФЕД» з експонетром. Також ми будемо купляти збільшувач «Таврію», також усе необхідне решту.

- Зрозуміло, сьогодні ти стаєш фотографом. Коротше так: експонетр має «ФЕД 5» і нова модель «ФЕД 5с» - бери останній; гарантую що не пожалієш.

- Добре, візьмемо, порахуйте нам все разом. - Вітя витягнув список усього начиння і хімікатів що йому Бодя написав.

- А ви маєте сумку якусь, чи чемодан, куди все покладете? Чи ви може машиною?

Федір заметушився, вони не подумали що збільшувач у великій коробці, хоча він і був розложений. Також ванночки займали місце, лампа, фото бачок і все решта.

- Ви нам пане продавець може дайте якусь коробку паперову від товару як маєте, зв'яжіть її шнурочком а ми вже понесемо; нас двоє - промовив Федір до продавця.

Так і зробили. Коли розрахувались вийшли на двір Федір подивився на коробки зрозумів що автобусом везти не зручно. Старий поглянув на внука та засміявся:

- Вітю, а ми таксі візьмемо, заплатимо щоб запам'яталося. Знаєш як кажуть «Пішла корова - най йде теля».

З водієм таксі домовилися за п'ятнадцять карбованців. Сіли у нову Волгу блідо-жовтого кольору і помчали додому з літнім вітерком. Федір сказав водієві що був у кучерявому кашкеті та тримав сірничок в зубах усю дорогу:

- Баба моя увидить, подумає щось сталось. Скаже: здурів старий, таксі возить як ксьондза.

- Нічого тату, скільки того життя, для себе також треба трохи. Скільки вам уже зозулиних відспіваними літ?

- Та вже сину на свято Миколая шістдесят перший.

- Напевно Миколою назвали вас?

- Я Федір, брат старший був Микола, вже два не могли бути однаково. Помер брат давніше. Правда він тут не жив, поїхав колись в Казахстан на роботу, та знайшов собі якусь там москалиху. Приїжджали коли тато були померли, а через три роки до мами на похорон також приїхали були. Так коло тих москалів спився що помер мій Никольцьо. Пишуть рідко його діти, ще колись писали, а так з часом якось також роз'їхалися по світах .

- А онукові скільки років? - Таксист повернувся щоб побачити Вітю.

- В червні шістнадцять минуло.

- Як у вас вийшло: вік різний а дві цифри однакових, тобто «61» та «16».

- Дійсно - обізався Вітя - а як ви так замітили?

- Хто на таксі працює той має справу з грошами, а значить цифри йому близько коло серця.

Водій жартував до самого села. Волга заскочила на вулицю, але від Зосиноного погляду не просочилась. Зося дивилася аж поки дві коробки не понесли за ворота.

9

Олеська була кмітлива та наполеглива дівчина, коли їй щось хотілося навчитися: те що Вітя освоїв від Богдана на протязі двох днів, вона переняла за кілька годин. Фотоапарат який купив Вітя з дідом, був такої моделі що назва «ФЕД 5с», була написана друкованими буквами, та футляр був світло коричневого кольору, з металічним обручем на виступі футляра, куди ховався об'єктив. Вітя розповів як користуватися фотоекспонетром, щоб фотознімка не була темною або занадто світлою. Заклавши плівку із світлочутливістю «65», він виставив видержку «60» і навчив Олеську по шкалі, яка була на лівому диску на верху апарата, виставляти відношення видержки до чутливості плівки, а також як відносно них виставляти діафрагму світла. Також пояснив як потрібно вибирати позицію, що до сторони сонця та тіні. Після усього як Олеська походила по дворі в різних місцях, вона показала як буде виставляти та наводити різкість на вибраний об'єкт, Вітя побачив що вона розбирається як слід в цьому. Після того він сестрі наказав:

- Коли приїде Ліза, постарайся мені її зняти на фотку. Знімеш - тоді з мене шоколадка.

- Зроблю без проблеми, тільки по поводу шоколадки знай: «Оленкою» не обійдеться - купиш «Чайку». А я постараюсь щоб та смуглява пташка в об'єктив сюди залетіла.

- Куплю не тільки чайку а навіть «Чаплю», якщо кондитерська фабрика випустить такий шоколад. - Пожартував хлопець.

Після цього Вітя взяв фотоапарат через плече, і стрибнув на велосипеда, щоб зробити для спроби фотознімки та самому швидко проявити плівку на якій було 36 кадрів. Він поїхав по вулиці в напрямок лісничової хати, поволі проїхався біля того місця де стояло троє дівчат, йому здавалося що тут місце якесь особливе як для нього, а також таємниче. А таємниче тому, що про ту красиву дівчину Лізу, він майже нічого не знав, а хотілося йому знати все.

В суботу Олеська сказала що вона не приїхала і Надька говорила що її батько привозить червоною машиною. Ще сказала що в неї батько працює якимось таким, що не завжди

вихідний на неділю а мама не відпускає її саму автобусом до діда. Хлопцеві нічого не залишалось як кілька чекати на наступні вихідні дні.

- Ти не говорила Надьці про мене, або щось таке що вона може додуматись? - запитав Вітя сестру.

- Ти що п'яний? Я думаю взагалі щоб її викинути з човна; ну щоб я сама з Лізою дружила.

- А як в тебе може таке вдатись?

- В мене? В мене все вдасться - побачиш: Я просто взнаю чим вона цікавиться, що любить, одним словом хочу показати їй що я така сама. А Надька вона не додумається до такого, вона навіть не знає яку музику зараз модно слухати. В неї є з ким дружити крім Лізи.

Коли Вітя уже ішов, Олеська промовила йому вслід:

- Вітька, я мало що не забула: Надя ще сказала що Ліза не повністю українка, і прізвище в неї інакше як в наших людей, тільки пам'ятаю що на букву «А». Скоро сама взнаю все від неї, тільки щоб вона приїхала, а придумати я вже придумаю як її зацікавити щоб вона тільки з нами мала справу, коли сюди приїде до діда.

Остання коротка новина, хлопця геть заінтригувала, і він не видержав чекати до наступної суботи а пішов до діда у майстерню. Федір щось там крутив, коли онук увійшов, старий випрямився і витер піт на чолі. Сиве волосся злипалося над чолом, загоріла шия була мокрою, на столі стояв якісь моторчик розібраний. Федір кинув ключ і став витирати руки від мазуту. Вікно у майстерні було відчиненим, лиш гаряче було як в середині так само на дворі.

- Що Вітю, спека нині? - зітхнув дід.

- Жнива скоро діду.

- Ой правда, комбайни готують повним ходом у колгоспі. Почнеться скоро, кілька щоб погода була доброю. Колись як я був такий як ти зараз, погода була майже на своєму місці: Літом - жара, а зимою морози. Ой пригадую як то люди бідували зимою хто не мав чим палити. Мої тато заможніше жили, видиш хата стара під бляхою була, мені десять років було як тато збудували її, а липи наші такими великими запам'яталися, старі дуже; усе пережили і Австрію і Польську, потім німців, а тепер москалі. Ой синочку що то далі буде не знаю. Дав би Бог спокою щоб ви трохи нажилися на світі білому краще. А мені вже таке: як вам буде добре то і мені добре буде; молюся за вас і за маму.

- Діду, я вас давно хотів запитати про одних людей у нашому селі, ви усіх знаєте як житель місцевий.

- Та знаю Вітю, мої мама були з цього подвір'я, а тато були з Богородчан, а хто тебе так цікавить синочку?

- Ви пам'ятаєте колись я вам розказував як мене Мішка Красий бив на Бистриці, воно давно вже було.

- Ага, щось таке пригадую, ну і що з тим Мішкою?

- З Мішкою нічого а про діда Андрія, ну того Лук'яна мене щось зацікавило: хто він такий, чи мав він діти якісь?

- А, Андрій, я так не дуже про нього знаю, він десь з горів пристав. Жінка його наша була; ой як вона померла як він на гріб ходив як плакав за нею, так сам лишився. Давно вона померла, напевно більше як двадцять років пройшло, також вона називалась Настя, як баба наша. Правда її ксьондз не хоронив, вони з другої віри. Але то люди добрі були, вони ніколи ні на межі з сусідами не сварились, ані взагалі не обізвали погано нікого. А діти вони мали, двоє: був син Саша, десь в Києві живе, вивчився на когось і Таня дочка була. Вона десь в Станіславі, бо Андрій їде до неї час від часу.

- А та Таня має сім'ю, приїздить до села?

- Вона віддалася здається за якогось чужого, десь далеко, я його видів раз чи два. Він чорний такий як циганчук, такий поважний хлоп. А що ти так про них питаєш Вітю?

- Просто так, щось собі надумав... Ще я за когось хотів запитати вас, але забув.

Насправді ніхто інший хлопця не цікавив, тільки те що його цікавило, він не взнав від діда. Коли Вітя пішов, Федір подумав: що так хлопця Лук'янові зацікавили...

У вечорі, коли усі крім Олеськи зійшлися у стару хату, Марійка щось розповідала. Коли прийшов Вітя, Федір протягнувшись сидів на дивані, головою досягав плюшевої капи що

була прибитою на стіні над диваном. На ній були «Три богатирі» з картини художника Васнецова. Побачивши онука Федір поправився і перервав розмову запитанням:

- Насте, ми нині з Вітьою говорили про Андрія Лук'янового, ти пригадуєш де його діти?

- Як де? Та Сашко в Київ поїхав, там таки живе, а Тетяна в місті.

- Та про це я знаю. А чоловік Тетяни звідки?

- Я щось не пригадую, ти Марусю може знаєш? - повернулася Настя до Марійки.

- Я не знаю звідки він, але пам'ятаю коли вона віддавалася, після весілля фотографії весільні хтось з жінок показував в бібліотеці, він був у формі як воєнний. Вони не тут мали весілля. Після восьмого класу Таня поїхала кудись учитися і там знайшла його, а фотографії була прислала комусь сюди. Мені ще здається що у них перший хлопчик помер маленьким, мають вони дівчинку. Мала така чорненька а гарна як лялька. А скільки мала має уже років не знаю, давніше у Франківську я бачила як Таня гуляла з нею.

Вітя якимось не роздумуючи про наслідки, машинально випалив:

- Така як Олеська наша. - Тут же зникнув і замовк.

Настя зупинилася на половині хати як вкопана, від неї такі речі втаїти було практично неможливо. Насті усе прояснилося тут же; вона висказалась перед усіма:

- А, чого питався тебе ніби про Андрія, парубок вже, а тут дівка як лялька, та ще з міста.

Усі почали весело сміятися, Вітя опустил голову, хотів щось сказати лиш бабу не провів ще ніхто. Федір змінив розмову про те що завтра йому треба іти в кузню, там ще щось, одним словом спас хлопця від бабиних запитань.

Коли Марійка пішла у нову хату спати, не могла чомусь заснути. Нараз її пригадалася розмова з Раїсою Яківною, та сон що її снився про Вітю. Напевно дійсно роз'яснила сон. Мама відчула тривогу за сина і одночасно якимось невідоме задоволення, її пригадалося особисте далеке кохання, яке, як їй здавалося, згасло на завжди. Ой почнеться скоро, Олеська ще як підросте - думала Марійка. За сина вона менше хвилювалася, був слухняний, особливо дід з ним міг про все домовитись, а от дівчисько: ні крик, ані бук не візьме, одним словом - баба Настя в молодості. Марійка не могла додуматися звідки її Вітя може знати про малу Тетянину, в селі її ніколи Марійка не бачила взагалі. З такими думками вона заснула.

За городами тягнувся сизий туман з ріки, після спекотливого дня земля відпочивала впиваючись росами що рясно падали з зоряного українського неба. У відчинене вікно текло свіже повітря, текло як літа, як молодість, яка життя кожної людини на землі...

Як правило, в любовних переживаннях, немов біля морського берега бувають відпливи і припливи. Відпливи - коли нічого не вдається, не складаються зустрічі, люди розминаються не побачивши одне одного, тобто завжди якісь випадкові і досить нерозумні причини їм перешкоджають. Припливи - це коли навпаки усе те що людина бажає, спадає в короткий період часу просто як березневий сніг з даху. Інколи він, чи вона, думають що їм сон сниться, настільки швидкий вихор подій. Те саме наближалось до Віктора коли він скучав, коли після повернення з Нагуєвичів пройшло ще дві суботи, а до Лук'янового Андрія ніхто не приїхав. Але наступав приплив а Вітя був не готовий, так само як кожна людина яка не проходила свій особистий шлях кохання.

Коли почалися жнива в кінці липня, однієї суботи Настя з Марійкою поїхали у місто. Не дійшовши до автобусної зупинки їх підібрав односельчанин. Він їхав на легковій машині «Москвич 412». Водій загальмував біля жінок і весело запропонував: заскакуйте дівки, покатаємося! Марійка сіла біля водія а Настя на задне сидіння - вони поїхали.

Вітя того ранку спав довго, десь біля обіду вийшов на подвір'я. Подивився на небо яке було з однієї сторони блакитне а з півдня темно-синє. Федір щось там працював у майстерні, було чути як він стукав. Хлопець зайшов поглянути до діда:

- Обіцяли зливу Вітю, я чув по радіо. А наші поїхали до Раїси Яківни допомогти помити квартиру, бо в неї ремонт робили. Напевно довго будуть а там Любчик привезе додому. Десь тут Олеська крутилася захопила дамський ровер і поїхала, казала що до магазину щоб цукерків, ну той «барбарис» купити; виманила рубель в мене.

- Добре діду я іду може фотографії робити, як щось буде вам мене - покличте.

У старій хаті був маленький коридорчик а по сторонах дві кімнати, менша була направо тобто до воріт і дороги там завжди вечорами Бойчуки сиділи. Також була там кухня у лівому куті. Велика кімната, як її називали, була вліво до саду. Коридор був перегороджений стіною і там була маленька комора. В ній Вітя обладнав свою фото студію. Він закрив одне вікно на стіні і на дверях, і в нього вийшла темна камера. На столі стояв фотозбільшувач, ванночки, вгорі на стіні червона лампа, на полицях усячина для тієї роботи. Вітя закрився там і почав проявляти плівку а пізніше робити фотографії.

Тим часом Олеська вирішила перевірити що робиться біля Лук'янової господи. Вона поїхала поволі і коли проїхала вишні, які закривали частину подвір'я, зрівнявшись з ворітьми які були невисокі, Олеська побачила червону машину що стояла на траві. Машина була «Лада 2107», вона стояла передом до дороги. Нікельована передня решітка блищала на сонці, задні дверцята були відчиненими. Олеська зупинилася, приклавши велосипеда до воріт вона обережно зайшла на подвір'я. Хата була старою, оббитою дошками горизонтально та помальованими сірою фарбою. З переду хати, через увесь будинок під дахом, тягнувся ганок з вирізаним парканцем. Стовпчики підпирали його і кілька сходин були до доріжки. Стара стодола невеликої форми стояла біля дороги, а перед нею були грядки. Коли Олеська зайшла на подвір'я, вона побачила жінку яка присіла на грядках і щось робила. Олеська хотіла привітатися лиш Ліза яка стояла повернута до своєї мами, побачила що мама дивиться на дорогу, і сама повернулася. Коли вона побачила Олеську вона з радістю вигукнула:

- Привіт Олеся! Як я давно тебе бачила, як добре що ти сама приїхала до нас.

Складалося враження що дівчата уже досить давно знаються. Ліза повернулася до мами:

- Мама це моя подружка, я про неї тобі розповідала.

Олеська поглянула на Лізину маму. Тетяна була середнього росту, у неї кругленьке обличчя, густе волосся та чорні брови. Тільки коли поруч стояла Ліза в якої волос був набагато чорніший, Олеська побачила що з обличчя Ліза не схожою зовсім з мамою.

Андрій який сидів на порозі стодоли і Олеська його не бачила скоріше, устав і підійшов до дівчат. Подивившись на Олеську сказав:

- Яка вже виросла нівроку; як там дід поживає?

- Так нічого, майструє там щось собі.

- А ти Таня знаєш чия це дівчинка? - звернувся Андрій до дочки.

- Ні тату, не знаю. Ліза мені тільки сказала що має гарну подружку тут у вас, що її ровесниця, а так більше нічого.

- Вона дочка Марусі Федорової.

Олеська здивувалась що він не сказав по-вуличному, як інші звали односельчани.

Тетяна співчутливо поглянула на Олеську, вона знала про те що сталося з батьком Олеськи. Люди які похоронили рідних, мають правдиве співчуття до таких як самі - горе зріднює серця людей. Вона дивилася на Олеську задумавшись а потім немов з якоюсь особою добротою звернулася до дівчат:

- Добре дівчатка, ідїть гратися, тільки не далеко а то сьогодні злива буде, щоб не змокли.

Ліза оглянулася навколо шукаючи велосипеда який ще стояв у багажнику машини. Велосипед був «Аист», такий що рама складалася вдвоє і малої форми, спеціально для перевозки. Ліза покрутилася на одній нозі оглядаючись та поглядом когось шукала.

- Папа, ты где? Достань мне Аист, слышь!

- Сейчас иду!

З ганку піднявся мужчина біля сорока років, який лежав на розкладушці і за парканцем не було його видно. Він був смуглявий, гарно пострижений, курил цигарку. До пояса був роздягнутий, а там у спортивних штанах. Груди і живіт були покриті чорними волосками. Ступивши два кроки він побачив Олеську і зупинився:

- Ах какая красивая девочка, какая блондинка, я сейчас, подожди дорогая! - Він повернувся і зник у хаті.

В його мові відчувався якийсь акцент. За кілька секунд він вибіг на подвір'я тримаючи у руці пакет з шоколадними цукерками. Там були «Кара-кум», «Красный мак», «Вечір» та інші. По дорозі він викинув цигарку і піднявши голову видихнув дим. Він протягнув пакет до Олеськи і весело сказав:

- Это тебе красавица! Бери, бери!

Олеська не встигла відмовитись розглядаючи його густе волосся що було трошки з сивиною. В той час коли він витягував велосипеда і складав його раму, Олеська розглядала його зблизька. На правій руці була в нього обручка а на лівій печатка з прямокутним великим чорним каменем - оніксом. Прощаючись з ним, Олеська також сказала по-російському:

- Спасибо за конфеты!

- Не за что дорогая, - усміхнувся батько Лізи.

Олеська маючи свій план якого вона хотіла сьогодні довести по повній програмі, виходячи сказала на прощання Тетяні:

- Не хвилюйтеся, як буде дощ, ми будемо у мене в хаті, я хочу щоб Ліза побачила де я живу. Тетяна помахала рукою на прощання та знову взялася до роботи на грядках.

Дівчата помчали по дорозі. Олеська була в легкому спортивному костюмі червоного кольору, а Ліза у білому платті з чорними горошками, стягнутому в поясі.

Тим часом поки дівчата заїхали ще в магазин, насувалась гроза, починало гриміти а за пів години стало майже темно на світі. Дівчата спішили до Бойчуків, хоча було їм швидше до Лук'янової хати, але Олеська маючи свій план, сказала що до неї близько. Вони трошки не встигли, почався такий дощ що не було видно дороги, лиш на щастя вони уже були біля лип.

Федір в майстерні включаючи лампочку щоб було світліше, тільки почув як запищали дівочі голоси і попадали велосипеда просто під порогом майстерні. Олеська відчинила двері пропустила Лізу перед собою, сама забігла за нею, великі краплі дощу з порога бризнули в майстерню на підлогу.

- Діду, дивіться як ми змокли, дощ як з відра ллє. А це моя подруга, називається Ліза, її дід вам привіт передавав! - Усе за одним разом, швидко вимовила Олеська.

- А хто такий Олесько? - Федір не відводив очей від незнайомої дівчини.

- Дід Андрій, та ви його знаєте. - Вона не хотіла по-вуличному називати в присутності Лізи. Олеська не знала що в Андрія прізвище Лук'яненко і люди в селі просто скоротили прізвище.

- Знаю, знаю, - Федір пригадуючи як Вітя його випитувався про Лук'янів, тут же все зрозумів та сам до себе усміхнувся. - А чому я стою, та ви замерзли дівчата, зараз щось одітися принесу а дощ перестане в хату підете.

Федір висунув голову на двір і крикнув:

- Вітю! Чуєш, де ти там! - Коли хлопець показався з старої хати, Федір додав. - Візьми свою нову спортивну вітрівку і рушник чистий і біжи до мене скоро!

Вітя не знав що сталося: навіщо рушник? - може дід скалічився чи що такого. Він взяв свій светр на замочку з трьома білими смужками по рукавах і рушник та побіг до майстерні. Дощ ще падав, коли Вітя забіг у майстерню він очам не повірив в те що тут побачив: перед ним стояла Олеська та Ліза, обидві мокрі від дощу. Олеська взяла рушник і подала подружці, а та почала витирати волосся. Обидві вони мали у роті по цукеркові «барбарис», і так як їм було холодно, тверді цукерки стукали по зубах, з цього вони самі з себе сміялися. Вітя не знав з чого вони сміються та хотів щоб втекти з майстерні, він протягнув спортивний светр і сказав:

- Кому дати, котра замерзла більше? - Він побачив як Олеська повела очами в сторону Лізи.

Хлопцеві від хвилювання тряслися руки, але він протягнув дівчині светра. Вітя бачив її всього другий раз, тепер вона здавалася йому справді молодшою від Олеськи а ще мокра і стулена від холоду. Він повернувся і вийшов тому що не знав як повестися далі та як стати.

Через дві хвилини хтось постукав у його фото лабораторію.

- Вітя ти може фотки робиш? - роздався голос Олеськи з хитрою інтонацією.

- Роблю, а що такого? - Сам Вітя подумав: ну Олеська дає, так зразу без підготовки: що робити мені? Про що говорити? Добре що тут хоча темно зараз.

- А можеш нам показати, можна зайти? - продовжувала сестра за дверима.

Вітя набрав повітря в легені та легенько відчинив двері і сказав:

- Давайте швидко, щоб світла не було.

Ліза стояла і дивилася як проявляється знімка. Вітя міг стати поруч з заді неї і при світлі червоної лампи бачити її дуже близько. Однією рукою вона розпушувала волосся яке було розділене на дві сторони. Спортивний светр був великий по розміру і вона постійно підтягувала довгі рукави які зсувались її аж до пальчиків. Вітя стоячи біля неї добре роздивився родимку з лівої сторони на самому низу щоки. Він любувався як немов геолог який нарешті знайшов дорогоцінний камінь. Олеська щось пояснювала про фотографії, тільки хлопець думками був замріяний, йому не вірилося що це та сама дівчина про яку він думав три тижні безперервно. Вітя дуже хотів почути який в неї голос і як вона взагалі говорить, лиш дівчина не промовила жодного слова. Вітя уже злився для чого Олеська накупила того барбарису щоб рот був зайнятим в Лізи; може справді щось сказала б вона.

Тут нараз Олеська скомандувала:

- Все, подивилися: хто на фотки, хто на кого, ідемо Ліза щоб твоя мама не хвилювалася після таких громів та блискавок, светра повернеш пізніше, зараз холодно. Вони вийшли з хати і велосипеди помчали по мокрій вулиці в сторону центральної дороги.

11

Ранком у неділю Вітя скрізь сон почув що не може вільно дихати, відкривши очі хлопець побачив якесь синє світло. Коли опам'ятався від сну, він зрозумів що на його лиці щось лежить. Витягнувши руку з під покривала він зняв свого спортивного светра. Але та Олеська вміє витворити, - подумав про себе сонний хлопець і тут же повернув светра назад. Він відчув як светр пахне жіночими гарними духами: напевно дорогі якщо вона так змогла і дощ не змив. Ой треба вставати, є про що поговорити з сестрою про вчорашню суботу. Напевно багато знала про Лізу; цілий вечір там була, аж заснув учора не дочекавшись її - подумав собі Вітя, протягуючись на ліжку.

Тільки коли він одівся, та поглянув у кімнату сестри, Олеськи уже не було в новій хаті.

В старій хаті Настя робила вареники, така була у багатьох традиція, щоб у неділю вареники з сметаною їсти. На кухні кипіла вода і готовий був окріп, для того щоб пироги вкинути в окріп. Настя пильнувала кухні тому не чула що говорилося біля неї у хаті. Олеська сиділа на дивані у короткій білій спідничці в гармошку і в літній кофті голубого кольору. Такий вигляд давав ще більше підстав для хвилювання Марійки яка заклала руки стояла біля дверей, та говорила так, що Федір почув біля порогу хати.

- Слухай ти дівко золота, ти думаєш що втечеш від мене з нової хати і так пройде тобі? Де ти вчора так довго була? Ми з міста приїхали коло одинадцятої години а тебе ще не було, ти будеш говорити зі мною?!

- Мам, я вже тобі сказала що була у Надьки Василькової, там затрималися, в клуб вона не ходила вчора. А взагалі я не маленька вже.

- Та тобі всього тринадцять дитино!

- Мам, мені уже через половину року буде чотирнадцять а там п'ятнадцять не далеко, що може не правда?

- Правда, тобі не далеко лиш до п'ятнадцять буків а не років. Іди в нову хату, я останній раз сказала тобі, тому що буде гірше!

Федір який стояв в дверях взяв Марійку за плече і кивнув щоб вийшла за ним, показавши щоб Настя не чула. Вийшовши на поріг Марійка сказала до батька:

- Що таке тату, говоріть скоро. - Оглядаючись на двері спішила Марійка докінчити справу з дочкою, яка провинилась.

- Марусю, не свари її, я тобі розкажу як було. Якби вона до Василькової ходила, я би сам її сварив; бо тій лиш пусте в голові, але Олеська там не була. Вона тобі так каже тому що

боїться щоб ти нічого не взнала. Олеська вчора в Андрія Лук'янового була, там приїхала Тетянина мала, та Лялька - як ти казала, вона з Олеською нашою дружить.

- А ви тату звідки те все знаєте? Може вам неправду наговорила, - вже спокійнішим голосом запитала Марійка.

- Я сам їх видів: вчора злива така була а вони забігли дві у майстерню до мене, так змокли. А потому вони разом до Андрія поїхали.

- А мала наша звідки її знає?

- Казала що як в Олексі лісника стодола горіла, вона там з нею познайомилась.

- Тату, вас тут самих залишили на один день і вже історії хоча роман писати. А адвокат ви так нічого, - зітхаючи сказала Марійка.

Федір оглянувся по сторонах, підійшов ближче до дочки та промовив до неї:

- Марусю, але то дівча фayne нівроку, а як сміється просто як ангелочок - справді як лялька. А наш Вітя також видів її. Ех, мали б ми таку невістку.

- Як невістку тату? Вітя що також її знає?

- А ти забула як питався про Лук'янових нас? А вона так дивилася на нього, знаєш: просто в очі. Я в такому розбираюся добре, щось вже є в тому сердечку, - помахав пальцем Федір та засміявся щасливою усмішкою.

- Тату я про вас мамі скажу, буде вам Лялька, - вже сміючись говорила Марійка.

Старий тільки приклав до вуст пальця щоб мовчала. Після цього голосно промовив:

- Досить уже Бойчукам плакати на долю - пора сміятися наступає доню!

Марійка пішла у хату. Олеська ще там сиділа, чекаючи чим закінчиться драма, Марійка спокійно сказала:

- Для чого на Надьку наговорюєш, дід правду мені говорить про вчорашній день?

Олеська похитала головою, а Марійка не вдержалась щоб не засміятись сама до себе, пригадуючи тата. Знаючи що кара минула, Олеська вибігла на двір і поцілувала старого в виголену по-недільному щоку. Сама пішла на лавочку біля воріт де вже сидів Вітя. Він подивився на неї і запитав:

- Ну як, щось розкажеш, що там вчора?

- Ви блаженствуєте, а я тільки мало що від мами не получила через вас.

- Хто ви? Мені уже на «ви» почала говорити?

- Ти і твоя Лізочка. Добре що дід підвернувся вчасно, а то мама з ранку не з тієї ноги встала.

- А чому «моя», цікаво знати. - Дивлячись уважно на сестру, чекав відповіді хлопець.

- Можеш рахувати що вже твоя, я говорила тобі що все зроблю. Я казала що в мене вийде.

- Олеська давай по порядку: як ти вчора зустрілася з нею, про що говорили, що ти її питала?

- Вітя, Ліза дуже цікава дівчина, вона зараз живе в місті, лиш вона народилась дуже далеко.

- А де саме далеко?

- Ліза з Кавказу; вона там народилась.

- Тому в неї таке чорне волосся напевно і брови такі самі.

- Коротше так: тато її з Грузії а вірніше з якоїсь Абхазії, десь там є така місцевість, він пілот, літає на літаку. Вона з ним розмовляє по-руськом, а в селі, Андрій сказав щоб говорила так як ми. З мамою також по-українськом говорить завжди. Я думаю що вона взагалі по-нашому говорить, тому що в місті ходить в українську школу. Вони мені подобаються, приємні люди, тато такий смішний, в нього такий акцент грузинський. Також правда те що брат в неї помер, але її ще не було на світі. Брат її похоронений там, в тій Абхазії. Вона казала назву міста, але я забула. Мама її там на практиці була, вона також закінчила якийсь заклад по літаках. Жили там в тій Абхазії, а коли Ліза була ще малою, вони переїхали сюди. Що ще тобі цікаво? Можеш замовляти, хоча наступний раз я вас самих залишу щоб ти з нею поспілкувався. Я привела її до тебе, а ти ламаєшся як маленький.

- А про мене щось говорили? - Допевнявся бідний закоханий хлопчина.

- Тільки виїхали від неї на дорогу, вона запитала: «А твого брата звати Вітя?» А потім сказала: «Вітя - це моє улюблене ім'я». Я їй відповіла що чула про те що в неї гарне ім'я. Вона запитала мене кому саме її ім'я подобається, я їй відказала що тому самому, що його ім'я їй подобається.

- Ой Олеська, ти такого наговорила що вона напевно нічого не зрозуміла.

- Не переживай, зрозуміла добре; зразу стала такою як стигла суничка і відвернула голову ніби дивиться на хмари. А коли ми їхали після дощу, я кажу до неї що буде сонце: небо таке з однієї сторони синє, а вона мені говорить: «як очі у твого брата».

Вітя подумав: що буде далі? Вчора Ліза показала йому не така як вперше, учора вона виглядала ще зовсім як дитина, він думав який все ж таки обманливий перший погляд. Найбільше його лякало те що уже сестра замотана у цю таємницю, відступати перед Олесью назад не хотілося. Тут ще Олесья з її батьками познайомилась, йому здавалося що він прозорий і усі бачать що в його серці. Відкладати справу також не хотів, боявся навіть подумати що може її згубити, а тим більше що вона не має нічого проти того щоб з ним дружити. Впевненість Олесьи що Ліза саме уже його, давала йому підтримку і надію на майбутнє що якось обійдеться. Тут він хотів ще взнати більше про її особисті обставини. Вітя почав міркувати в голос щоб сестра разом з ним подумала:

- Олесья, ти кажеш що усе зробиш а якщо хтось її з хлопців у нас сподобається інший а тим більше у місті; знаєш ми в селі, а місто є місто. Вона не з простої сім'ї: тато на літаку літає мама також десь біля літаків там працює, а ми що? Наприклад - я простий хлопець.

- Вітя, як би ти про мене таке казав, тоді була б правда. Я не думаю що влюблюся в першого хлопця і все; мені щоб п'ятнадцять стукнуло, тоді я усюди встигну. Бачиш Ліза вона не так дивиться на речі як більшість наших ровесників. Наприклад дід Андрій їй сказав щоб нікуди вечорами не ходила, а як ні - більше не приїде. А їй говорити не потрібно про те, мені здається що вона така як ти; щоб від людей подальше. В деяких питаннях вона навіть скромніша як сільські дівчата, я не чула щоб вона сміялася що ми тут живемо. Тому вона з Надькою може дружити не хоче, ти знаєш яка Надька; в неї вітер в голові. Наприклад тобі самому з Лізою наводити контакт була б трошки проблема; усі замітили б вас. Я тобі усе зроблю не переживай. Я на наступній раз мамі скажу що іду до неї і все буде нормально, а ти прийдеш за мною і тоді з нею уже побудеш. Знаєш я вчора тому сказала щоб ми ішли геть, я побачила що так в день ви двоє не домовитесь нічого; вечір є вечір. Наступний раз все буде тільки вечерком.

- Я взагалі Олесья не подумав би що вона скромною, тоді під деревом мені просто так в очі дивилася, а вчора у майстерні я аж не знав як стати.

- Все правильно: дивиться тому що любить, тобі не зрозуміти. Дівчата завжди скоріше досягають в коханні. До речі вона сама сказала учора що хоче подивитися як робляться фотографії. Нічого як приїде знову, тоді ти постарайся уділити їй уваги, тому що скоро школа почнеться а там не знаю коли приїде. Обдумай собі все як повинно бути а з своєї сторони зустріч вам зроблю. А вона хоче щоб я з нею дружила, тому що вчора не відпускала мене щоб я ішла додому, правда так відверто про тебе питатися ще не може; я її розумію Вітя.

- Ти взагалі Олесья молодчина, тобі потрібно орден «Дружби народів», вручити і у самому Кремлівському палаці.

- Двох народів: Українського та Грузинського! - Олесья після цього схопилася з лавки і побігла їсти гарячі вареники з сметаною у стару хату.

Буває так, що батьки які привикли до своїх дітей, привикли що вони ще малі і морально не підготовлені до того що діти ще в рідному домі, непомітно починають особистий шлях.

Подібно як велика річка починається з джерельного струмочка, так само життя кожної людини. Лиш починається тривожити серце батьківське а особливо материнське, коли ще невинні дитячі почуття, починає срібна ниточка, заплітати в сітку таємниць. В такому випадку кожна мама чи батько, пригадуючи своє молодість і першу любов, у глибині душі розуміють що їхні чада мають право на особистий вибір і право на свою тайну, на радість що завжди виникає серед двох, до не давнього часу можливо зовсім незнайомих душ. Розуміють

також що недосвідчені і скорені скоріше всього почуттями кохання, а не тверезим розумом, діти можуть наробити рокових помилок, але на жаль інколи допомога з сторони, може помножити такі помилки. Тільки усі дорослі розуміють що справжню любов неможливо скрити від по сторонніх очей, а тим більше від близьких.

У сім'ї Лізи батьки ще нічого не знали що зв'яже двох подруг, хоча серед них непомітно для них самих, виникла справжня щира дружба. У Лізи була ще шкільна подружка, яка багато часу проводила за уроками музики. Тільки весела Олеська її припала до серця з першого вечора коли познайомилися. А коли того ж вечора Ліза побачила Вітю, тоді взагалі дівчата-ровесниці стали як рідні. Навпаки рідні Віктора, вже знали що напевно та сама Лялька, стане чимось особливим у їхній родині. Про це знали усі крім Насті, яка ще не була посвячена у цю таємницю. Але так получилось що сам Вітя боявся і переживав як посягнути на Лізу, тобто як його ім'я може втупити в її сім'ю, коли вона ще школярка. Олеська була впевнена за Лізу що вона правильно поведеться а от за брата не дуже. Побачивши як він ухилився з майстерні, вона переживала що він не справиться як мужчина. Ще її було неприємно думати що рідні Лізи прийняли її як сирітку з почуттям жалості а вона плете такі інтриги біля їхньої улюбленої дочки. Напевно вони мають план про її освіту чи професію, або місце серед людей, а тут вона Олеська, повертає усе в свою сторону. Але брата який був єдиний в неї, її було більше жаль і вона вирішила іти на пролом, ніякі сумніви йому не виявляти.

Марійка взагалі стояла на роздоріжжі, мамі не говорила тому що знала яка буде відповідь; мовляв: Вітя ще молодий, йому ще в армію а дівок як квіток. Тим більше що Лук'янові були мало знані для неї, а ще Андрій з Настею були з іншої віри. Сама не могла Марійка з сином поговорити, щось не відпускало її: він такий скромний, як з ним почати. Може справді все добре буде а вона може помішати. Якщо б з Олеською тоді інша справа: та сама розкаже, чи правду чи навпаки, але розкаже. А Вітя, тут потрібний особливий підхід. Марійка рішила сама оцінити Тетянину дочку, образ якої непомітно витав на головами чотирьох в їхньому домі. Усі старалися не говорити про це, лиш Марійка свідомо зрозуміла що розмова про Лук'янових, не була просто випадковою. Вона вирішила як побачить так звану майбутню невістку, обов'язково поговорить з Раїсою Яківною про неї.

Тільки один Федір стояв як солдат на варті, Марійка зрозуміла що в нього одне на голові: та Лялька що забігла у його майстерню під час грози, має стати їхня невістка і дружина для Віктора. Ніякий родовід, ані інша віра, і взагалі ніякі обставини його не цікавили. Мета була покладеною і старий вирішив сам поговорити з хлопцем.

Сам Федір в молодості був веселий і жвавий парубок, тому Настя його підчепила. За ним ходила Зоська Драпачка, але Настя була багато кращою і хоча Федір ніколи не взяв б Зоську, все ж таки вона ненавиділа Настю все життя і говорила що та відібрала в неї жениха. Бойчуки терпіли довго а потім Настя говорила про це з нею, потім сварилася а ще просила, але нічого не допомогло. Коли зять їхній загинув у Тюмені, Зоська усім говорила що кара впала за її кривду. Усі люди а особливо сусіди, знали правду, але боялися Зосці перечити; краще її обминути. Бойчуки також про це промовчали, хоча їм було дуже гірко від такої неправди.

Федір також подумав про те щоб Зоська не наговорила про них якоїсь неправди Андрію Лук'яновому, так як знав що Тетяна і її чоловік не будуть слухати старої Драпачки.

На наступній тиждень у вівторок, після тієї грозової суботи, Федір пішов почистити та змастити водяний мотор, який качав воду з нержавіючої труби що була біля грядок. Водю користувалися для поливання огірків та капусти, а також подавалася по трубі до нової хати в баню. Там наповнювався бак на горищі, та таким чином робився тиск для системи. Коли бак наповнювався до самого верху тоді вода починала витікати по контрольній трубці що виходила під дахом хати з правої сторони; вода витікала на город. Щоб зимою вода не замерзала на вищці, через водяний бак проходила труба від утеплення батарей. Таку систему намалював один чоловік на роботі зятеві Володі і він коли ще жив - зробив собі вдома. Щоб зимою не мати проблем, Федір кожен рік чистив моторчик та перевіряв з'єднання труб, щоб вода не просочувалася та не замерзала. Йому потрібно було допомоги і він покликав Вітю. При роботі почав говорити про різні речі, пізніше дід наблизився до основної теми:

- Вітю, ти бачив ту дівчину що у нас була в суботу? Як вона тобі?
- Так нічого діду, а чому питаєте? - не дивлячись на діда відповів хлопець.
- Знаєш Вітю я старий лис, і хочу тобі сказати що вона буде файна молодичка колись. А як жінка файна - тоді діти файні родяться. Ти Вітю не чекай, знаєш таку ляльку тут скоро запримітять а перший він все життя буде першим, щоби там не сталося: така природа жіноча сину. Мама не проти тебе благословити і ми усі будемо раді. Я вже з мамою про це трошки говорили. Думай синочку, тобі ще до армії майже два роки. За два роки вона підросте а там почекає якщо вірна душа, а не почекає, нічого не вдієш, а поспробувати здружитися треба тобі. Як думаєш? Я нікому ні пари з вуст.

- Діду та вона молода ще, - Вітя виклав свій основний сумнів.

- Та воно добре що молода: Як полюбить за молодих літ - буле на цілий вік, так старі колись говорили. Знаєш, колись як я був молодий, старі люди міркували хто кому пара. Я так подививсь що ви двоє дуже підходите одне одному. Я коли женився то баба Настя мала сімнадцять років, мама народилася бабі було двадцять, а після того доктор сказав що дітей у нас не буде вже; так сталося, розумівся він на тому. Я тобі так розказую тому що ти вже дорослий, вже голитися почав - значить хлоп став дорослий. В тебе час наступив придивлятися вже.

- Добре діду я подумаю про те що ви кажете, але про це нікому а то по селі піде, її батьки визнають а вона ще школярка і я ще десятый клас маю закінчити.

- Ніхто Вітю, ти мене знаєш, я як партизан буду мовчати, як щур під віником. Можеш іти собі до своєї справи, я вже тут сам закручу собі.

У вечері, коли усі були по традиції у старій хаті, говорилося про те що потрібно вибрати молодій картоплі а також огірків і ще овочів щоб дати для Раїси Яківної та її сестри. Так Бойчуки робили кожного року: вони садили багато огородини щоб поділитися з своїми міськими друзями. Любчик приїжджав і забирав це все машиною. Зі своєї сторони сестри-єврейки ніколи не були в боргу. Вони діставали Бойчукам на базі згущене молоко, какао-масло, кофе, навіть коньяк. Також Раїса Яківна допомагала з гарним одягом. Марійка звичайно платила за його, але за те він був якісний а найголовніше що в ніхто з дітей в селі так не одівалися. Це могли запримітити усі. Навіть сама Тетяна, мама Лізи, коли побачила перший раз Олеську, тут же оцінила що її дочка здружилася з елегантною подружкою.

Також Марійка будши молодою багато переняла від Раїси Яківни, яка ніколи не нервувала ся і давала корисні поради. Марійка особливу увага в домі вділяла на те щоб діти культурно говорили, як міські люди і щоб були ввічливі. За те сільські хлопці недолюблювали Вітю; говорили що він щось з себе показує. Коли вони усі були меншими цього так не помічалось а коли підросли, тоді Вітя побачив що він лишній серед них. Ще коли під час навчального року він знаходив собі у класі хлопців таких як сам, а коли ішли на канікули, тоді розходилися усі, а тільки місцеві, або сусідні хлопці ходили табунами у вечері. Олеську навпаки усі зачіпали і говорили на неї що вона львів'янка, але вона мала дівочу гордість і не тому що боялася дуже мами, а тому що не попався їй такий, щоб заставив про нього думати.

Настя рішила попрацювати на городі завтра, щоб у суботу Любчик зміг приїхати ранком і забрати овочі. Вітя хотів у суботу поїхати у Івано-Франківськ разом з Любчиком щоб купити собі щось там до фото справи. Він розрахував що Ліза не приїде так як вона була минулих вихідних; напевно її тато літає літаком по якомусь розкладу, тому так виходить їм приїжджати в село. Лиш графік у хлопця був таким якого він собі надумав сам, та зовсім не відповідав тому, по якому працював ще не відомий для хлопця батько тієї красивої дівчини Лізи.

Починалися уже холодніші серпневі вечори, густий туман лягав за рікою. Правда в день було так тепло що люди ще купалися в ріці. Тільки літо дуже скоро пробігло і доходило до свого кінця.

В суботу перед обідом Любчик та Вітя поїхали у місто. Олеська попросила брата щоб той купив для неї якісь гарні журнали. Вітя пообіцяв виконати прохання сестри.

Десь після обіду, Марійка стояла біля криниці і дивилася на троянди яких було багато та різних кольорів. Марійка любила троянди, часто носила на роботу у бібліотеку. Наближався кінець літніх канікул і троянди зрізалися дітям в школу. Але їх було досить щоб роздавати іншим. В той час Олеська взяла фотоапарат, якого Вітя їй не боронив брати, і рішила кудись поїхати велосипедом. Марійка побачивши її поклікала до себе:

- Олеська, а ти може будеш бачити свою подружку? Скажи їй що у нас троянди є, нехай собі наріже додому, шкода пропадуть а вони там у місті люблять квіти. Також зараз перед самою школою, може взяти на «Перший дзвоник».

Сама Марійка дуже хотіла побачити Лізу, вона наслухалася як батько вихваляв її, а також бачила як син змінився та ходить як колись вона ходила після поїздки на Говерлу. Їй не терпілося щоб побачити в кого так її син закохався. В пам'яті Марійка старалася пригадати Лізу коли вона бачила її малою в Івано-Франківську, тільки сама вона розуміла що Ліза уже виросла так само як Олеська і вона уже не дівчинка якою вона бачила її біля міської Ратуші.

Олеська відповіла мамі:

- Якщо вона приїхала я її скажу, може сама поїду побачу чи вона є, хоча я не думаю що вони приїхали, - засумнівалася Олеська.

- Коли вони приїхали, ти з нею приїдьте до нас. Я їду пампушки пекти - натякнула Марійка.

Олеська поправляючи фотоапарат поїхала на велосипеді по вулиці. Біля свого паркана стояла Зоська, дівчина привіталася з нею, але жінка у відповідь кільки буркнула щось невдоволено. Приїхавши до Лук'янової господи, вона побачила що машини немає, але велосипед стояв біля сходів. Олеська зрозуміла що так стояти він не міг ще від минулого тижня. Заїхавши під самі сходи Олеська подзвонила дзвіночком що був в неї на велосипеді. Через кілька секунд з хати вибігла Ліза. Олеська здивувалася що вона у селі. Ліза була одягнута у літнє плаття темно зеленого кольору а за шиєю була чорна стрічка від купальника.

- Привіт подруга, а я саме до тебе зібралась, бачиш як парить сьогодні, може покупаємось?

- Можна, - відповіла Олеська, - але давай до мене все одно заїдемо я візьму купальник одіну і фотоапарат залишу. А ти скажи своєму дідові щоб він знав де ти поділась.

Дівчата помчали по дорозі, коли виїхали на асфальт там стояли три хлопці, вони також були з велосипедами. Хлопці зупинили дівчат перегородивши їм дорогу. Олеська їх не боялася:

- Гей, ану бризь з дороги! - крикнула Олеська - а то зараз дам тим фотіком по носі. - Вона тримаючи фотоапарат за ремінь почала ним крути над головою.

- Та не кричи Леська, познайомитись хочемо, хто тут у нас такий возиться по селі а ми не знаємо. Ми не кусаємось, хоча ти наливаєшся сама на біду.

Ліза почала просити хлопців:

- Відпустіть нас, ми купатися їдемо поки сонечко гріє.

- А ми з вами, - зареготав найбільший з них. - Ви без нас можете втопитись, ми будемо вас пильнувати. Там в Бистрицю акула заплила минулого тижня. - Хлопці усі почали сміятися.

Олеська побачила що вони не відстануть після того коли почули про купання, вона швидко схитрувала, та придумала як від них визволитись. Олеська розводячи руками промовила:

- Добре пацани, я додому купальник візьму а ви почекаєте на моїй лавці щоб мама не бачила, тільки тихо будете поки ми не повернемося, мама як побачить вас - тоді нам не жити. Також ви нас повезете на рамах, а ми свої веліки залишимо в мене. Просто мама побачить що веліки стоять і подумає що ми в новій хаті.

- Згода, давай Леська, ми за вами їдемо. - Хлопці дуже зраділи від такої пропозиції.

Усі троє поїхали за дівчатами, Олеська засміялась до Лізи. Коли стали під липами Олеська заклікала Лізу щоб води напилася, а хлопці чемно стали чекати.

Дівчата тихенько поклали велосипеди біля криниці і пішли у нову хату. Поки Олеська надівала свого червоного купальника Ліза стояла і дивилася на картину у красивій рамі що висіла на стіні у коридорі напроти вхідних дверей. Картина була художника Генріка

Семирадського «Біля джерела». На ній був зображений італійський або грецький пейзаж з трьома дівчатами що прийшли по воду. Біля дівчат стояли глеки а з лівової пащі текла вода. Ліза так здивилася що не помітила коли Олеська стала біля неї і промовила:

- Подобається? Справжня ця картина є оригінальною у Львівській картинній галереї. Нам її подарувала тьотка Ірина, татова молодша сестра.

- Але красива, - майже шепотом промовила Ліза. - Я люблю живопис, особливо пейзажі, жаль сама не вмію малювати.

Дівчати збігли по сходах у ліву сторону, Ліза зупинилась внизу біля сходів а Олеська забігла в стару хату щоб сказати мамі що іде на річку.

- Мам, сьогодні приїхала Лук'янка, вона є тут у нас, ми ідемо на річку трошки покупаємося.

- Олеська, ви там не шукайте глибокої ями якоїсь, трошки залізьте у воду та досить.

- Мам, я що плавати не вмію? Я виросла на Бистриці, вона також напевно вміє не гірше.

Марійка вийшла ніби ще щось сказати, а насправді в неї було бажання щоб побачити ту кого вони назвали Лялькою. Ліза стояла біля перил нової хати, вона гралася своїм золотим ланцюжком на лівій руці. Марійка першою привіталася, так як Ліза її не бачила.

- Добрий день, я думаю з ким так біжить Олеська, а у нас гості сьогодні з міста.

Ліза тихо відповіла на привітання не дивлячись в очі. Олеська сказала до Лізи:

- Познайомся, це моя мама, Марія Федорівна, або просто тьотя Марійка. А це мам, моя найкраща подружка її звати Ліза. Вона уже була у нас, знайома з дідом.

Ліза легенько кивнула головою опустивши очі, Марійка зрозуміла що дівчина скромна хоча з міста. Тільки погляд у неї був одночасно приємним та загадковим, як для її віку. Олеська, щоб не робити обстановку незручною, швидко сказала до мами:

- Мам, ми спішимо на річку, поки сонце гріє.

Марійка вигукнула їм слідом:

- Довго не будьте, я пампушки печу!

Олеська не відповіла мамі нічого щоб хлопці не почули, вона показала на межу городу і вони пішли на річку «чорним ходом». Пройшовши половину городу Ліза заговорила до Олеськи:

- А я думала ти справді хочеш щоб вони з нами купалися, я вже хвилювалася що про мене подумують.

- Хто подумає Ліза?

- А ти не знаєш напевно, давай не прикидайся Олеся, ти про все вже додумалась.

Дівчата почали щось шептатися між собою і сміятися аж поки не заховались за вербовими корчиками що протягнулися над Бистрицею. Хлопці ще почекали половину години і один з них сказав;

- Набрехала Жмуричка, не прийдуть вже. Давайте почекаємо на початку вулиці, все одно додому мала Лук'янова поїде. А темніє скоріше, так що почекаємо.

- Змиваємось, а ще чого доброго і мамаша її вийде зараз, - відказав один з них.

А Марійка стоячи біля газової плитки думала: ось якою вона Лялька, а до Віті справді підходить: така симпатична, чорненька, а волос який чорний та крутиться. Та сама що колись гуляла маленькою з Тетяною біля Ратуші. Марійка пішла в нову хату та взяла дорогі горнятка, які були вгорі запилені темно-синім кольором та з золотим орнаментом. Колись вона з Володею купили їх в Ленінграді. Ідучи з ними з нової хати Марійка відчула як її серце нараз наповнило якась приємна радість. Мама раділа за сина, за дочку, що в неї така гарна подружка. Марійка сама не могла зрозуміти, від чого її так радісно на серці. Вона стала чекати на Олеську і Лізу, щоб більш розглянути кандидатку на майбутню невістку. На жаль Настя не була вдома, а Марійка хотіла щоб мама оцінила Ляльку з міста.

Тим часом дівчата вернулися, вони думали щоб хлопці не поїхали на річку тому довго не купалися. За годину часу уже сиділи у старій хаті і їли гарячі пампушки з холодним молоком. Після річки апетит звичайно як говорили - вовчий. Коли у Лізи волосся було наполовину мокре воно надавало їй особливу принаду. Марійка тепер розуміючи свого батька що так вихваляв ще зовсім юну дівчину, сиділа напроти Лізи за круглим столом і пила каву та сама в душі була задоволеною.

Ліза звернула увагу на дорогі горнятка, розглядаючи орнамент. Також вона поглянула на плюшеву капю яка висіла на стіні і запримітила:

- У вас картина Віктора Васнецова, я навіть поіменно знаю цих богатирів.

- Коли ти знаєш хто намалював, тоді само собою що богатирів пам'ятаєш, - похвалила свою подружку Олеська.

Коли вони сиділи Марійка запропонувала щоб Ліза зрізала собі троянди, а коли питалася її про батьків в той час зайшов Федір. Він зняв кашкета та причесався:

- О, смачного вам красуні дорогі! У нас гості нині. Я казав Марусю що буде ще свято на нашій вулиці. - Потираючи руки, сказав старий Бойчук.

Дівчата подякували, а Марійка переживаючи щоб тато від радості не наговорив лишнього, перебила його тим що прийшло їй в той час на голову:

- Тату, а ви знаєте що батько Лізи пілотом?

Федір присідаючи відказав:

- Похвально, я ще не видів живого пілота зблизька, але доню його бачу в своїй хаті. А на якому тато літає: на великому чи на такому з двома крилами?

Олеська почала сміятися з діда та сказала:

- Діду, та кожен літак з двома крилами; друге крило не кладе в кишеню коли летить.

Усі розсміялися а найбільше Федір сміявся сам з себе. Коли затихли, Ліза відповіла дідові на його запитання:

- Скоріше батько літав на Ту-134, це такий літак що в нього перед має вікна вставлені на носі; пілоти називають такі вікна «купол». Потім він мав літати на Іл-62, але так як він щось там мав скандал з начальством, його понизили. Мама говорила що його рекомендували в партію, а він відмовився. В даний час він літає на Як-42. Літак не дуже великий, але зручний, в нього двадцять вікон довжиною, та три турбінні двигуни в хвостовій частині. Правда починав тато спочатку на інших.

Звичайно що ніхто з присутніх що слухали розповідь дівчини, яка була в гостях, не розбиралися в моделях пасажирських літаків, їм було більш цікаво знати про родину Лізи, тільки якось було не гарно випитуватися дівчину про батькових рідних, першим разом у своїй хаті.

Після того дівчата подякували Марійці за пампушки і вийшли на двір. Уже темніло і Марійка сказала щоб Олеська провела Лізу а сама довго не була. Коли дівчата підійшли до воріт нараз зупинилася машина: приїхав Любчик і Вітя. Вітя очам не повірив як побачив Лізу, а Олеська звернулася до Любчика з проханням щоб відвіз додому її подружку. Любчик згодився і усі четверо заскочили у Волгу. Олеська скоріше усіх сіла на передне місце а для Віті уже нічого не лишалося як сідати біля Лізи. Знаючи що дорога не довга, а Олеська уже на річці розповіла в чому причина що Вітя її обходить, Ліза сама вирішила до нього заговорити:

- Куди їздили так на увесь день Вітя? - Ліза розтягнула кожне слово.

- Ми у Франківську були, овочі везли там до маминих знайомих. - Хлопець відповів не повертаючи голови в сторону дівчини.

- А ми купалися сьогодні з Олесею, правда вода не такою теплою як в Чорному морі.

Тут Олеська вигукнула на увесь салон машини:

- Ліза дивися! Вони нас напевно чекають, ми їх обманули а вони напевно рішилися щоб відомстити нам.

Любчик раптово зупинив Волгу і запитав:

- Хто рішив помститися, ось ці окурки? Вони що вас торкалися?

- Приставали трохи щоб познайомитися, потім купатися хотіли разом - призналася Олеська.

Любчик не відказав ні слова, Волга рвонула назад і зупинилася просто хлопців. Ті думали що хтось шукає дороги, самі підійшли до машини. Любчик вимкнув світло у салоні і запитав:

- Ей, хто з вас хотів купатися з цими кралями? Не чую! Що язики глитнули? Другий раз так накупаєтесь що поспливаєте - ясно!

В той час Ліза захотіла щось запитати Олеську і потягнулася між двома сидлами лиш не встигла: машина з пискотом так рвонула що Ліза полетіла Вітькові на груди. Своім волоссям вона протягнула по його обличчі. Хлопцеві здавалося що така випадковість вартує усього що він бачив від того часу від коли він живе на світі. Виходячи з машини Ліза засміялася та сказала на прощання коротеньке «па», піднявши руку, помахала своїми пальчиками.

На наступній день Олеська нарізала досить троянд, взяла велосипеда якого Ліза вчора забула, після того як побачила Вітю та Любчика і поїхала до діда Лук'яна прощалася з Лізою, яка з хвилини на хвилину чекала на батьків. Це була остання неділя літніх канікул.

Починався навчальний рік. Вітя перейшов в десятий, тобто останній клас, Олеська з Лізою в сьомий. Коли подружки розлучилися, Олеська прийшла додому та перед вечором покликала брата на лавочку під липи за ворітьми, де ніхто не мішав поговорити. Трохи помовчавши дивлячись на хмари які збиралися над селом, Олеська почала:

- Вітя, до якого часу ти такий будеш: ні сюди, ні туди. Учора була гарна нагода, я хотіла сказати Любчикові щоб нас покатав далше, але коли побачила що ти сидів як стовп, я вже не мала що йому говорити. Коротше ти не злися на мене, але коли ми вчора були на Бистриці, ми поговорили по душам; ми говорили про тебе. Одним словом я сказала що ти дуже скромний, та що в тебе не було ніколи ніякої дівчини. Я сказала що ти признався мені що вона тобі дуже подобається, думаєш постійно про неї. Я відкрито сказала що ти її любиш, лиш не знаєш як її це сказати. А вона мені знаєш що сказала? Я не сподівалася від неї такого почути. Вона каже: «я усе бачу, лиш нехай помучиться трошки, йому запам'ятається; буде любити все життя». Уявляєш собі що за мала: тобі ще в армію, а в неї вже плани на все життя. Вдома в неї ніхто нічого ще не знає про тебе взагалі, але вона сказала що воно нічого не зміниться якщо батьки визнають. Так що Вітя в тебе є майбутнє з Лізою. Я так побачила та зрозуміла таку справу: Ліза - твоя доля! Не дарма лісникова стодола згоріла; воно нічого не трапляється просто так.

Хлопець повеселішав, він розраховував що Ліза сказала про нього щось гірше чи смішне, повернувшись до Олеськи Вітя сказав:

- А ти казала що вона така скромна, а вона любить спостерігати як я мучуся. Але добре що ти з нею по душам поговорила, тому що йде школа, не знаю коли вона приїде а так буде знати що я не байдужний до неї. Правда мені важко повірити що вона так про мене уже серйозно говорить. Ти молодець Олеська; думаєш за мене та за себе. Я вчора шоколадки купив і якимось розгубився щоб дати тобі та її. А також журнали купив для тебе, не знаю чи ти такі хотіла: Один з них називається «Cuba» а другий такий гарний з блискучими сторінками та з картинками «Советская Чехословакия».

Олеська ідучи від брата пригадавши собі, зупинилася щоб сказати:

- Вітя, але Ліза плаває - як шука під водою, вона в Чорному морі навчилася так плавати.

- Нічого, може колись сам побачу, коли ти кажеш що вона є моя доля, - похитав головою щасливий хлопець.

- Колись може, а тепер тобі ще скоро дивитися.

- Чому так кажеш Олеська?

- А тому що коли побачиш, зразу захочеш женитися. А вона ще мала і тобі ще в армію іти потрібно. Зрозумів тепер!

Вітя засоромився та опустил очі, лиш все ж таки він запитав:

- Чуєш Олеська, а яка Ліза собою? Ви там вчора купалися.

- Справжня лялька, в неї ямка не кілька на лиці, а ще на спині внизу дві ямки. - Олеська показала двома пальцями вище пояса.

В хлопця на душі стала так приємно, немов він сам вчора цілий день проводив з Лізою. Він був дуже вдячний сестрі за те що вона розказала те чого він давно хотів зробити, тільки не знав як почати. Добре що перед школою Ліза знатиме що він її тут чекає. Вітя поглянувши за сестрою яка побігла, пригадав собі як колись говорила мама: «Рідне, воно таки рідне, завжди тебе зрозуміє». - Так подумав він про Олеську, оцінивши її старання допомогти йому...

Так було насправді; почалася нудна шкільна наука, дні проходили спокійно та сіро разом з осінніми дощами. Вітя хотів якихось перемін, тільки їх не було. Він не хотів ні фотографії робити, ані щось інше, йому хотілося одного щоб зима якнайскоріше пройшла. Вітя знав що напевно на Різдвяні свята до діда Андрія приїде Тетяна а значить Ліза також.

Одного дня Петро Стецьків зайшов до Федора у майстерню, вони довго розмовляли між собою, тоді усі люди говорили про пасажирське судно «Адмірал Нахимов», яке в останній день серпня затонуло у Новоросійську. Петро ще сказав що якась перестановка у владі. Є наказано з Москви усіх хто не має вищої освіти, знімати з керівних посад. Вони пригадували усіх хто був при владі і яким він був: добрим чи лихим. У вечорі коли усі сиділи там де завжди, Федір розказував усе про що розповідав Петро.

Але на початку грудня, трошки сонце для хлопця просвітилося. Одного дня Олеська побігла по пошту. Ящик що в нього ставили пошту для усіх сусідів мав для кожного свою скриньку. Усі з людей хто брав тут пошту мав свій номерок і ключик від нього. Кожен міг відчинити тільки свою скриньку. Поштарка відкривала з боку замок, повертала в сторону ящика і складала туди кожного особисту пошту. Усе працювало чинно, тільки одна була проблема що ящик висів на кінці паркана Зосі, яка мешкала на протилежній стороні на початку вулиці. Бойчуки знали що вона не любить їх і тому за поштою старались посилати дітей. Діти скоро забирали пошту та бігли додому. Як на зло скринька їхня була останньою знизу; був би ще один адрес і вони забирали б пошту з наступного ящика що був майже при кінці вулиці.

Коли Олеська відчинила скриньку, вона витягнула газети і конверт в якому було щось твердіше як простий лист. Вона подумала що написали хтось з Львівщини, напевно Бодя до Віті якісь фотки прислав. Вона присіла під липою на лавочці яка була сухою незважаючи що крапав дощ. Олеська повернула листа і побачила що почерк каліграфічний, а внизу де писалася адреса відправника, вона прочитала наступну адресу: «м. Івано-Франківськ, вулиця Шевченка», два номерка, а на останній лінійці: «Арлан Єлизавета А.» Олеська ідучи в хату роздумувала. Зрозуміло: тоді ім'я Ліза значить документально Єлизавета, так як в мене Олеська а по документах Олександра або Вітя офіційно є Віктор. Вона зраділа і так як лист був адресований для неї, вона відчинила конверт. Там були дві фотокартки зроблені в ательє на коричневій основі. Фотокартки були дві різні: на одній Ліза сиділа на білому кріслі з трьома їхніми трояндами, а на другій було тільки погруддя, на якому Ліза двома пальцями лівої руки підперла голову. Другі пальчики були загнуті щоб була видна родимка. Саме на цій фотокартці вона сміялася і було видно ямку на щоці. Також там було невеличке письмо в якому було написано про приємні спогади про минуле літо, п'ять номерків домашнього телефону і запрошення в любий час заходити по адресу що на конверті, усім привіт, але знімки не були підписаними тільки дата та рік.

Вечором в старі хаті, коли Вітя ще не прийшов, Олеська поклала листа на стіл. Ніхто з старших не звернув уваги так як були заняті розмовою. Коли прийшов Вітя, Олеська йому показала пальцем на стіл та сказала:

- До тебе Бодя написав, може нам передав хоча привіт.

Поки Вітя витягав те що було у листі не дивлячись на адресу, Олеська взяла за плече Марійку і з хитрою усмішкою кивнула щоб та мовчала. Хлопець тільки витягнув половину фотокартки, зразу зрозумів в чому справа; він сам про себе швидко сказав:

- Та що там Бодя, я плівку не просушив. - Він взяв листа і вибіг у свою лабораторію.

Але так як листа було не йому адресовано, він був змушений віддати його. Олеська витягнула фото і показала мамі. Марійка тихо промовила:

- Тату, ви бачили? Візьміть подивіться тільки, мені аж не віриться що тут вона у нас сиділа. Тільки гляньте яка там зачіска, але вже уміє; така виродилася. Тетяна такою не була колись, і видно що вона з Кавказу походить; погляд зовсім іншим як в наших дівчат.

Федір узяв окуляри і підійшов до світла, дивився мовчки аж поки Настя не сказала:

- Що татуню, так і будеш стояти? - Усі почали сміятися а він наказав:

- Вітьові віддайте. А я Марійцю тобі що казав, ану візьми і покажи Раїсі Яківні нехай оцінить. Щось мусить сказати Яківна.

- Добре, я візьму таку знімку де вона зблизька сидить, нехай Яківна подивиться, її враження буде правильним напевно.

Але так як інколи події тягнуться одна за другою в такому не великому припливі, так було і в грудні, тобто в кінці того ж особливого року.

Бойчукам з близькими сусідами пощастило. Немає гіршого на селі як сусіди які живуть за межею паркана є поганими. В такому випадку усе село знає про сім'ю і як правило тільки погані новини. Коли стати на подвір'ї лицем до виходу на вулицю, тоді по лівій стороні за старою хатою жила одна жінка, Ганька Тарасиха, так казали на неї по-вуличному, а по правій в кінець вулиці не мешкав ніхто. Туди інколи літом приїжджали з міста онук Павлик з друзями по інституті, колись там жила його бабця. На зарослому подвір'ї Павлика, Ганька Тарасиха прив'язувала свою козу щоб та паслася. А вже за тим подвір'ям жили Стецькові.

Одного ранку Ганька побачила Настю і сказала що привезли свіжий хліб у магазин. Настя подякувала та сказала що біжить відправити свого Федора за хлібом. Через двадцять хвилин Федір купив чотири хліба і збирався їхати велосипедом додому. Тут він побачила Андрія Лук'янового що також прийшов за хлібом. Андрій просто направився до Федора, той за кілька секунд уже все передумав, що могли б онуки виробити і не передбачив про що буде розмова з Андрієм.

- Доброго здоров'я Федоре, - знімаючи гуцульського капелюха привітався Андрій. Він був вищий трошки за Федора і носив довгі сиві вуса, як представник Гуцульщини на селі.

- Здоров, здоров! Як ви Андрію мається? - ввічливо кивнув головою Бойчук.

Андрієві люди казали у селі на «ви», так як він від того часу як прийшов у село до усіх так звертався, навіть до молодших по віку. Від того також взаємно люди до нього так зверталися, щоб не показати себе невихованими перед ним. Прийшовши близько вони потиснули руки один одному.

- Слухайте Федоре, в мене є така просьба до вас: Дивіться якісь лиходії зняли у мене хвіртку, так на збитки і десь кинули. Я вже шукав і нема. Може якби у вас був час мені змайструвати. Маю кілька дощочок у стодолі, щоб не стояло як не в людей.

Федір не розраховував на таку розмову жваво відповів;

- Зробимо пане Андрію, таку зробимо що не те що лиходії не візьмуть а трактор впреться і не поїде далі. Давайте я в понеділок зайду, так буде добре?

- Та коли вам виходить, я вдома постійно, коли прийдете майстер тоді буде добре мені.

Федір ідучи додому думав собі як би онука свого Вітю похвалити перед Андрієм, а той напевно своїй дочці Тетяні при нагоді скаже. З такими думками він їхав аж загубив один хліб, що був склав на багажник свого велосипеда.

Випав не великий сніг. Марійка не вийшла на роботу так як трошки прихворіла. Діти ранком пішли у школу. Уставши Федір, взяв прямокутну булку, яку називали «Сайка» і яка ділилася на три рівних частини. Федір розділив на три частини, взяв середню а дві склав до купки і поклав у дерев'яну хлібничку. Марійка готувала йому ячмінну каву яку він любив. Вона подивилася що він робить і запитала:

- Тату, а що ви так вкоротили сайку, мама подумає що вже печуть такого розміру.

- Та я Марусю беру серединку, бічні мають шкірку а в мене зуби вже бідненькі трошки. Добре що хоча ти та діти пішли з зубами в Журиків. В їхній родині усі мали такі здорові зуби. Дивлюся в нашої Олеськи такі рівненькі та білі як в артистки якоїсь. А в мене такі як моя мама мали; все жалілись на зуби бідні. Федір ще взяв магазинне повидло «Яблучне», яке продавалося в однолітрових банках, та намазав на булку. Поснідавши він устав і підійшов до великого люстра що висіло на стіні в коричневій старі рамі. Воно було нахилено з гори щоб добре було видно. Причесавши майже срібно-біле волосся, він став одіватися.

- Марусю, я їду до нашого Андрія, там хвіртку йому потрібно змайструвати, просив мене ще минулого тижня.

- А якого такого «нашого»? - поцікавилась Марійка.

- Та знаєш що не в Кремль до Андрія Громика. - Федір засміявся і вийшов з хати. Він узяв дерев'яний складний метр жовтого кольору у кишеню а необхідний інструмент у свою робочу сумку та пішов тягнучи з собою велосипеда.

В Андрія Федір виліз на драбину у стодолі щоб подивитися на дошки яких було кілька штук під дахом на перекладені. Їх там поскладано щоб важче було потягнути комусь. Федір тут же зліз назад і сказав до Андрія:

- Слухайте Андрію, а у вас стодола що не замикається на ніч?

Андрій подумав що дошки вкрали, але з долини він бачив кілька дошок над сіном.

- Знаєте я давно замикав її, тут нічого нема такого щоб вкрасти змогли.

- Андрію, та ваша хвіртка тут стоїть на сіні, вони витягли шкідники, а ви шукаєте по берегах. Вони збитки не полінувалися зробити, а хвіртку віднести дальше вже не хотіли.

Обидва діди почали сміятися, знахідку обережно зняли і поклали на місце. Хвіртка була трохи чистішою від воріт, тому що осіннього болота вона цього року не бачила.

- Давайте я вам заклепаю так щоб з чопів не могли зняти більше, - запропонував Федір.

- Можна, можна, ворота також постукайте на чопах щоб ще до них не вчепились шкідники.

Федір дістав молоток і став стукати по залізу. Коли він закінчив Андрій покликав у хату щоб погрітися. Федір не спішив, так як він розраховував тут працювати половину дня, в нього був вільний час, а головне він хотів сказати те що собі надумав коли їхав і загубив один хліб.

У хаті було тепло і першим що запримітив Федір, те що було не привичним для сільських світлиць, на стінах не було образів. Але коли він присів біля столу та на столі побачив велику давню книгу в якій були темно-коричневі обкладинки. Андрій взявся загріти води на двох у літровому банячку. Почали старі говорити про минуле та переживання, Андрій розповідав про свою долю:

- Коли настала війна Федоре, а я з двадцять другого року, брат мій був з двадцятого, тоді нас двох брали. А мама наші були ксьондзова донька, дід у церкві служили там в Косові, мама плачуть і кажуть нам: «Дивіться не вбивайте нікого, кожна людина має душу», - так мама були навчені. Знаєте ми ішли з братом тай сміялись: як на війні не вбивати, а що там робити? Не йдемо на рибу чи по гриби в ліс. Але коли нас розділили я подумав собі: може мама добре казали - я спробую. Почав я говорити по-гуцульському, ніби не розумію по-інакшому, а замполіт каже другому капітанові: «Это тьма горная, я его в такую бригаду, где не нужно ни понимать и некому уже там говорить!» Думаю собі: що вона за бригада така? А вони нас зібрали хто не бачив добре, контужених що могли носити і щоб ми вбитих хоронили. Ой що я там надивився, думав розумом помішаюсь. Ось цими руками куски людей збирав, голови руки, ноги, нутроці. Але правда мамине слово дотримав. А брат десь на Третньому Українському загинув бідний, прийшла похоронка була мамі.

Тут на кухні закипіла вода для чаю. Федір оглядаючись навколо промовив:

- Бачу Андрію що самі живете а раду даєте собі, в хаті так якби газдиня була: всюди чисто, все на місці, так як має бути.

- Ой Федоре, та Таня була ще скоріше, вона поскладає, прибере, а я вживаю одну ложку і горнятко одне. Молоко беру в сусіди, даю їм косити тут коло хати і на городі, тай кілька курчат маю. А Таня навезе мені всього з міста, правда город один робимо - хватає.

Коли вони стали пити чай, Андрій сказав:

- Ви майстер не гнівайтесь я горілку не вживаю, тай навіть нема в мене по правді.

- А я також уже забув коли пив, серце у мене барахлить, може трошки на весіллі і там Настя пильнує. Від коли зятя не стало, вона мене так береже, самі знаєте: я на всьому. Дочка заміж не хоче виходити, говорить що не хоче щоб дітям хтось чужий був в хаті. Вона таких як ви Андрію дуже поважає, так як ви самі без жінки залишилися.

Андрій похитав головою і задумливо відповів:

- А я її ще більше поважаю, така молоденька залишилася, справжня мама для дітей. Мало таких зараз Федоре. Колись літом ваша мала приходила до Таниної малої, тай коли діти вже пішли собі а я розказував своїм про вас. А мій зять з Кавказу і каже нам, він по-русьському говорить: «Знаєте дорогие, у нас на Кавказе таких женщин уважают, особенно старейшины».

Федір почав питати Андрія про зятя.

- А ваш зять напевно також не п'є? Він на літаку літає, я таке чув.
- Та самі розумієте, але там на Кавказі вони в основному вино і коняки. Там по-інакшому як в нас, хоча віра в них також християнська - Православна в них віра.
- А як звати вашого зятя? - поцікавився Федір.
- Звати його Аркадій, а усі його кличуть Арк. Він родом десь там коло такого міста Сухумі близько. Такий чоловік нічого; дбає про сім'ю. Не давно мені подарував годинник ручний, дорогий якийсь, такий як колись на війні офіцери носили, казав що він для льотчиків, я лише в неділю беру його. Так воно сталося Федоре: Таня ще малою на небо задивлялася за літаками, полюбила чомусь ті воропляни, так пішла вчитися щоб коло них робити. Її тоді відправили на практику в Грузію а там захотіла льотчика. Я просив щоб у дома була а син мій Сашко не любив село і ще її потягнув в світи. Але добре що вже хоч у Станіславі, тут близько і я поїду і вони приїдуть, маю внучку тай дякую Богу. Вони там жили але поміняли квартиру, там мали малу квартиру а тут три кімнати мають. Хтось хотів там жити і так виміняв. Таня говорила що Грузія як рай, там курорти. Казали що приїдуть на Різдво до мене на більше трохи, а після школи в літі хочуть в Грузію полетіти. Я казав щоб машиною поволі їхали а зять з мене сміється і каже до мене: «Отец, да я на машине не могу, я скорость люблю. Я б к тебе на самолёте, да нет посадки здесь в деревне, а у нас в Абхазии дорог почти нет, всюду горы; зачем мне там машина». Там в його є три брати; займаються ювелірами, золотом, щось там у Москву возять, одним словом кавказці. Також мама їхня живе там, сваха моя. Хочуть мої полетіти щоб малу побачили його рідні, мене просили, але мені вже тут пристигати.

Федір підхопив про онуки і почав казати:

- Воно може і добре так сталося Андрію що в мене трохи серце а то знаєте як майстри співають, а так я візьму гроші принесу і на купку для онуків. Ми вже так колись вдома говорили що Олеська залишиться з нами а Вітя як буде іти, ми йому машину купимо або гроші дамо, я так вам кілька скажу: я для нього сам зараз маю на нову машину, знаєте щоб не ішов в порожні з дому. Він так як ваша Таня в селі також не дуже хоче бути, а пристане кудись хлопець тай хочемо щоб не обтяжував когось. Поки він ще в армію а я зможу наскладаю трошки, мені вже не потрібно, я все для тих сиріт дбаю.

- А онучка ваша тут була, я їм розповідав про війну, сиділи до ночі там на ганку, може ви сварили її, але вона тут була, ми так розбалакались. Цікава така дитина, а Ліза так за нею як за рідною сестрою, знаєте вона сама, а вік такий що дівки якісь мають свої тасмниці, якісь бесіди, сміються разом і так далі.

- Воно добре Андрію що діти з нами старими спілкуються, а то знаєте який час: молоді до того клубу, а та комуна своє їм нав'язує: ні віри, ні правди, ані совісті. Що вона далі буде сам не знаю, кажуть що у Москві якась там перестановка була чи буде і по районах також.

- Знаєте Федоре, буде так як тут написано. Тут є тільки правда. - Андрій показав на книгу що стояла на столі біля стіни.

Федір похитав головою в знак згоди.

Додому Федір їхав дуже задоволений, аж Настя помітила що він радий дуже чимось, але він її не розказав зовсім нічого. Тільки коли упорав свої справи пішов до Марійки у нову хату щоб поділитися своїми враженнями. Марійці сподобалося про те що на Кавказі уважають таких хто дуже вірний, навіть померлим. Вона зрозуміла що є люди які звертають увагу на її самотнє життя. Андрій Лук'янів став для неї як співчуваюча душа.

У ночі вона не спала довго, вона усе передумувала і коли б діти були старші, тобто Вітя та Ліза, тоді б вона сама шукала б контактів з Тетяною і з Аркадієм, незважаючи що в неї був син, а сім'я де був син, рахувалася більш гоноровою. Але так як діти були ще не для одруження, могли виглядати якось не культурно зі сторони Бойчуків, тим більше що Аркадій був з Кавказу, а там напевно також свої традиції по поводу одруження. Марійка вирішила прочитати знову поезію Лермонтова, який описував про Кавказ і його побутові порядки - просто так перечитати задля цікавості, про життя на Кавказі.

Наступив Новий 1987 рік. Марійка стояла біля вікна бібліотеки та дивилася як пролітав сніг. Раїса Яківна підливала вазони, які стояли на підвіконниках. Потім Яківна запитала Марійку як підійшов зимовий одяг дітям, чи їм подобався. Марійка сіла біля столу щоб поговорити з Раїсою Яківною:

- Ой Вітя такий задоволений курткою, йому так іде до лица «Аляска», взагалі він у ній такий уже хлопець виглядає солідний.

«Аляскою» - називали куртку з капюшоном яка на переді капюшона мала волохату смугу. Таку куртку для Віктора дістала Лена, мама Любчика на базі. Куртка була покрита балоном темно-зеленого кольору та була довшою нижче пояса.

Потому обговорили питання по роботі а так Марійка почала щось шукати в своїй сумочці. Коли вона витягнула обережно конверт, Марійка звернулася до Яківни:

- Раїса Яківна, я вам щось покажу а ви вискажете своє враження, але давайте зразу домовимось що воно має бути не як комплімент а як критика Белінського.

- Давай показуй, чи зможу - тим допоможу.

Марійка витягнула дві фотокартки які випросила в Олеськи, звичайно одну випросила Олеська у Віктора, а саме ту де було погруддя.

- Подивіться і оцініть як слід: спочатку не питайте хто тут є, тільки скажіть свою думку як думку досвідченої людини. Для мене важливо, навіть дуже.

Раїса Яківна поправила окуляри, підійшла до вікна та нараз сказала те, чого Марійка не сподівалася почути від неї:

- Ой, єврейочка яка симпатична - наша значить, правда не чистокровна лиш багато переняла. Що можу тобі сказати про неї. Бачу що молоденька, тільки замашки уже не дитячі: Любить волю та самою робити вибір, тому що погляд таким впевненим. Думаю що дуже вірна, але як правило таким людям тяжко простити зраду. Можливо що любить якесь мистецтво. А очі в неї якого кольору, тут на фотографії не розбереш?

- Очі, здається зелені, але я не переконана. А яке має значення? - поцікавилася Марійка.

- Дівчина красива, а як стане жінкою то взагалі мужикам шії будуть вертатися. Думаю що досить ревнива. Тепер в мене все, можеш не сумніватися в питанні критики; вважай що з Віссаріоном Белінським поговорила. Тепер давай ти розкажуй хто така для тебе?

- Для мене, та як вам сказати: подружка нашої Олеська, але Вітя приглядається до неї. Як ви сказали молода зовсім, але як бачите хлопець мучиться. Олеська говорить що вона також запитується про нього, натякає щоб з ним дружити. Ось такі у нас в родині переживання.

- Я його розумію, не спить напевно, є за кого мучитися, але вартує. Ти ось що Марійка: скажи йому щоб не ходив з нею де багато хлопців, буде мати проблеми. Її зараз замітять, а так вона до нього привикне більше. А Вікторові своєму вона підходить - ох пара буде! Це що дружить з Олеською добре, дівчата одна одній відкривають душу. Біда Марійка що та дурацька армія стоїть як колода на стежці для хлопців, адже два роки - не два дні.

- Ой, я навіть боюся думати про те, ми би заплатили навіть великі гроші щоб його не взяли, але з ким можна домовитися?

- Зараз дуже важко. Дивися не взяли Любчика, тягають на медкомісію, а до двадцять семи років ще можуть забрати, хто знає як буде. Ой біда в нашій країні з синами, але не переживай якое воно буде. А дівчина гарна, розкажи звідки, як звати, з якої сім'ї?

Марійка розказала усе спочатку про Тетяну та її батьків. Потім про Лізу що знала від Федора і Олеськи, правда Олеська не дуже охоче її розповіла. Також розповіла про те коли, та як, вони побачилися, як вона прийшла вперше до них коли була гроза. Раїса Яківна вислухавши до кінця сказала:

- А ти знаєш Марійка як перекладається ім'я Єлизавета з староеврейської мови?

- Ні не знаю, мені дуже цікаво якщо ви можете десь знайти щоб взнати.

- А для чого мені шукати? - Я знаю: ім'я Єлизавета перекладається «Клятва Богу», або «Клятва для Бога».

- Ой як цікаво, а правда красиве ім'я для дівчини? - радіючи промовила Марійка.

- Єврейські усі імена красиві. Марія також наше, так що можливо ми будемо уже рідня хоча трошки по нації, через вашу невістку, - замітила Раїса Яківна.

- Я не проти, в нас усім вона подобається, правда мама ще її не бачила, лиш родину їхню мама знає та поважає досить. Так що з нашої сторони заперечень не буде, а в них - я не знаю.

На Різдвяні свята приїхали гості з Львівщини, приїхала свекруха і Ліда з чоловіком Михайлом, який тільки їв та спав. Федір попередив Вітю що будуть гості в Андрія так що хлопець сподівався зустрічі. Молодець дід, попередив, не так як Олеська завжди як сніг на голову - думав Вітя. Він навіть був радий що двоюрідні брати не приїхали, цього разу він хотів віділити увагу тільки для Лізи якщо її побачить. Він навіть взяв шоколадки з Львівської прославленої фірми «Світоч», щоб мати готовими. Олеська запитала маму чи може запросити на свята Лізу якщо та приїде. Марійка задоволено дала згоду. Вона уже сама хотіла щоб у сина відносини були тіснішими, сама зрозуміла що повороту скоріше всього назад не буде. Олеська не знала як її зробити; краще піти до Лук'яна самі взнати, а може тільки мама Лізи приїде сама, чи краще чекати. Але незабаром вона побачила що Федір на вулиці до когось говорить. Олеська почула що він сказав комусь: в нас скучати не буде, Олеська її чекає давно. Свідкуйте щасливо!

Також вона почула як Лада тихенько по снігу покотилася. Олеська вбігла в стару хату взяти одітися коли вийшла на двір Федір ішов з Лізою до хати. Ліза була одіта в заячу коротку шубку, на ногах були білі чоботи, голова була відкритою тільки шаля підв'язувала комірець білявої шубки. Губи злегенька були підмальовані фарбою гранатового кольору. Олеська підбігла до подружки, дівчата привіталися дотиком обличчя. Олеська відійшла два кроки і вигукнула від захоплення:

- Лізка, але ти змінилася, аж не віриться, така солідна зробилася. Ой нарешті приїхала сюди, як ми давно бачились, я так скучала за тобою а вірніше ми усі скучали, - тішилася Олеська.

- Сьогодні буду тут і завтра також зможу: будемо разом проводити свята цього року.

Перед тим як піти у нову хату Ліза зайшла щоб привітатися з усіма хто був у старій хаті. Федір уже попередив усіх що привів «Снігурочку» в гості. Після того як Ліза по-Різдвяному привіталася, дівчата пішли у нову хату слухати музику та поділитися своїми останніми новинами.

Настя, яка вперше побачила Лізу у своїй хаті, уже знала хто є ця дівчина, так як бачила на світлинці. Настя якось з особистим захопленням заявила до свахи Анни:

- Як буде добре, будемо живі та здорові, напевно буде для нас за невістку.

- Ой добре свахо щоб так було, Вітя також гарний хлопець. - Сваха похитала головою і щоб ніхто не побачив витерла сльозу. Вона думала як би жив її син, як би він тішився, тільки на жаль його уже не було дев'ятих рік...

Тим часом на дворі скоро темніло, короткий зимовий день закінчився. Вітя поголився у бані, одівся у теплий светр але до дівчат не наважився заходити. Коли вже стукнула дев'ята година, Ліза почала збиратися додому. Дівчати вийшли на подвір'я, Олеська покликала брата і промовила майже наказом:

- Підеш з нами, ми проведемо Лізу тому що свята, п'яних багато по дорозі, а ми дві боїмося.

Вітя пішов узяв куртку «Аляску» і вийшов до дівчат які чекали його на вулиці. Він ще у день поклав у кишеню дві шоколадки, та думав можливо він цього вечора щось буде трошки пробувати питатися Лізи щоб з нею поговорити поміж розмовою Олеськи. Хлопець не знав що його чекає сьогодні та що Олеська придумала цього разу, яка постійно готовила для нього сюрприз. Так як Бойчуки були заняті в розмові з гостями і не спостерігали за дітьми, вони не звернули уваги куди хто пішов, тим більше в свята люди колядували по вулиці і діти особливо не могли всидіти в хаті такого гарного вечора.

Коли Вітя, Ліза та Олеська підійшли трошки по вулиці Олеська різко повернулася назад і сказала:

- Вітя, давай ти проведеш сам Лізу, я геть замерзла, я повертаюся в хату. Давай Лізка, завтра зустрінемося. - Вона обняла подружку, після цього повернулася та побігла ковзаючись по засніжені вулиці додому.

Вечір був не холодний, не було вітру, мороз маленький, але двоє що залишилися на вулиці знали в чому причина. Правда Ліза не сподівалася так як Олеська її про таке не попередила.

Дуже ясно світив місяць, а так як був сніг, то вечір був ясний що видно було як тіні падають від сухих гілок. Ліза поглянула на Вітю який стояв поклавши руки в кишені куртки і сказала:

- Ходімо, Олеся не повернеться.

Вони пішли поволі по зимовій вулиці.

Від того часу як вони бачилися пройшло чотири місяці. За такий довгий час Ліза уже багато передумала про Вітю. Коли вона опинилася тільки з ним на вечірній вулиці, Ліза вирішила що уже сьогодні, вони не розійдуться так як минулого разу. Поглянувши на хлопця вона зрозуміла що він сам нічого не почне а опісля буде знову злитися сам на себе. Дівчина вирішила самою взятися за справу, яка також була в неї в житті вперше. Тільки вона вже скільки намірялася про таку зустріч, що її здавалося що те що вона уявляла собі немов насправді відбувалося, та немов цей самий Вітя знає про її мрії. Дівчина почала уявляти що саме в даний час хлопець може думати, вона взявши себе в руки почала діяти: Поправивши свій комірець Ліза показала що вона поковзнула і Вітя не маючи часу на роздуми з простоти серця підхопив її за ліву руку; він промовив:

- Ти можеш триматися мене, а то твої чоботи дуже гарні але совгаються гарно також, - ледве вимовив хлопець.

Ліза заклала свою руку за його руку яку він тримав в кишені та почала думати як поводитися далі. Трошки пройшовши Вітя знову заговорив:

- Ліза, ти любиш львівський шоколад?

- Думаю що так, - з легенькою усмішкою відповіла дівчина.

Почувши в голосі дівчини тон усмішки, Вітя пригадав собі як Олеська йому говорила що Ліза любить коли він мучиться, хлопець зразу взяв себе в руки. Він витягнув дві плитки шоколаду протягнувши дівчині вже спокійнішим голосом сказав:

- Ласуй, це для тебе.

- Спасибі, - відповіла вона. Одну шоколадку поклала у кишеню шубки а другу розгорнула:

- Вітя візьми частину, з'їмо разом львівський шоколад. - Ліза переломила на двоє плитку.

- Я не буду, ти з'їж, а я не хочу.

- Зате я хочу, мені потрібно щоб ти з'їв.

- Для чого? - не знаючи що сказати, запитав хлопець. Тут він почув таке, чого не сподівався від неї почути цього Різдвяного вечора:

- Щоб твої губи були солодшими, - дивлячись по вечірньому небі, відповіла Ліза. Вона протягнула до рота йому половину шоколадної плитки.

Вітя уже не думав нічого, у голові тільки самі по собі повторялися слова Олеськи що вона сказала на лавці біля липи як підсумок їхньої розмови: «Ліза - твоя доля».

Дівчина зняла рукавичку та поклала свою руку в кишеню його куртки. Свої пальчики вона переплила з його пальцями. Вітя тільки в душі дякував сестрі що скоріше розповіла про його почуття, йому не потрібно було самому починати з початку.

Не далеко Лук'янової господи, вона зупинилася і стала дивитися на місяць що ясно світив коли не було хмари. Ліза притулившись до хлопця попросила:

- Давай дочекаємось поки хмара закриє місяць, я хочу побачити.

- Як тобі хочеться - майже шепотом промовив Вітя.

Ліза стала спереду нього, підняла голову і оперлася йому на груди. В хлопця серце так билосся що йому здавалося що куртка його рухається. Ліза також чула його серце, дівчину наповнювало досі невідоме задоволення. Він уже не думав про ніщо, здавалося що увесь світ поплив кудись з хмарою разом, коли місяць став темнішим Вітя правою рукою взяв обережно за шию дівчину і тісніше притулив до себе. Ліза повернулася до нього стороною, підняла ліву руку і досягнула його голову біля шиї, вона заклала свої пальчики в його волосся. Вітя побачив як красива головка нахилилася в сторону, та як чорні її ніжно опустилися закриваючи її зелені очі а гранатові губи потягнулися до його вуст..

Її уста були солодкі від шоколаду та гарячі від любові.

Пройшло майже дві години, а двоє закоханих не відчували ні холоду, ані часу...

Ранком, восьмого січня у середу, гості рішили їхати додому. Михайло уже прогрівав свою машину Ниву. Марійка покликала дітей щоб вставали прощатися з бабцею Анною.

Олеська скоріше встала, потім вийшов Вітя зі своєї спальні. Він ідучи протягував руки за головою, а Олеська проходячи повз нього раптово оглянулася і зупинилась:

- Вітя ти куди ідеш зараз? - сміючись запитала вона брата.

- Як куди? З гостями прощатися, мама сказала що вони зараз їдуть додому.

- Ей ти Ромео, помий губи від шоколаду і лице від помади. Усе мусиш підказати тим любовникам, - проговорила сама до себе Олеська.

Тим часом сваха ще залишилася у старій хаті поговорити тільки з сватами. Вона хотіла залишити гроші для онуків по двісті карбованців, але Бойчуки на відріз відказалися брати. Настя переконувала сваху що онуки мають усе що захочуть: одиваються як задумують а гроші нехай тримають а захочуть дадуть на весілля уже. Коли вони переконали сваху в цьому, Анна почала говорити те що давно вже бажала сказати сватам:

- Знаєте дорогі свати, ви не гнівайтесь але я скажу: я стара і можу вас не бачити а сказати хочу: чому Марійця не віддається, вона молода, може вона не хоче? Знаєте то її справа але я хочу щоб ви знали що ми ніхто не маємо нічого напроти того. Нашого Володьку уже з гробу не повернеш, діти бачу більшенькі, тай ви дбаєте про них, такі виховані, а вона так сама живе. Ну ви як знаєте, ми любимо її за те що вона так залишилася, але якби хто трапився щоб ви знали ніхто з нашої родини не подумає зле на неї. Так думаю я, так само Ліда і Ірина. Бойчуки мовчали, Настя почала плакати, а Федір сказав:

- Знаєте свахо, як вона захоче так буде, але ми бачимо що вона не має наміру з якимось сходитися. Любили вони одно одного і діти від любові народилися; бачите які гарні. Так що тут ми не керуємо зовсім, захоче нехай вийде за когось, навіть як піде кудись жити ми дітей не опустимо поки живемо.

Вони вийшли на двір, Михайло уже заснув у машині, а Марійка з Лідою говорили. Усі стали прощатися, бабця цілувала онуків і плакала, Настя також плакала а Федір сказав:

- Як жаль що свата нема, хоч би він був ще трошки довше пожив... - Після того Федір відчинив ворота і джип Нива, з львівським номерним знаком, покотилася по засніженій вулиці.

Вітя побіг у хату так як він був тільки у спортивному светрі та йому було холодно. Марійка зайшла в стару хату та звернулася до Олеськи:

- Олеська а твоя подруга прийде сьогодні, скільки усього наготовленого, печива багато не початого, може заклич її, а я скажу щоб Вітя Кольку Остапового покликав він може і не святкував зовсім бідний. Люди колядують а ми що самі будемо так сидіти: давай піди до діда Лук'яна, може Ліза справді прийде до нас, - майже з проханням говорила Марійка.

Колька був молодший на рік від Віктора, батько Кольки був електриком а мама дояркою, жили бідно тому що тато пропивав усі гроші. Сам Коля любив взяти трактора і щось привезти, послухати коли його попросять. Федір йому платив більше як іншим а Колька знав що від діда не можливо відмовитися. Вітя з ним дружив по-сусідське, а сам Колька був простодушним хлопцем. Вітя одівся та пішов щоб покликати хлопця, який жив на їхній вулиці близько від центральної дороги.

Насправді Марійку цікавило те що сказала Раїса Яківна, те що мистецтво, тобто живопис любила Ліза вони уже знали, а ось чи вона має відношення до євреїв її цікавило навіть дуже. Марійку думала якщо Раїса Яківна знала цих дві риси - тоді усі решта правильні без сумніву.

Олеська пішла до Лук'яна, наспівуючи пісню про зиму. Взагалі вона любила зиму та великий сніг, можливо тому що сама народилася у січні. За той час Вітя повернувся з Колькою Остаповим. Коли Олеська прийшла до Лук'яна, вона побачила що машини не було,

але так як вона ішла довго то уже вирішила зайти у хату та хоча діда Андрія привітати з Різдом. Андрій вийшов коли та постукала і поправляючи свої довгі срібні вуса сказав:

- О, добре що ти прийшла дитино, а то Ліза не знала чи іти до тебе, мають приїхати десь під вечір щоб їхати додому. Ти заходи до хати щоб не змерзла на ганку.

Олеська зайшла, Ліза вийшла з великої кімнати з усмішкою. Вона була у тапочках і теплому халаті, Олеська тихо сказала.

- Давай ходімо до мене, гості поїхали і зразу якось самим бути, сьогодні ще свята а ми самі будемо. Мама просила щоб ти прийшла. Одівайся щось скажу тобі смішне на вулиці.

Ліза попросила діда щоб сказав мамі щоб за нею заїхали до Бойчуків. Вона поцілувала його так як від них поїдуть уже до міста. Андрій тільки розвів руками, та щирою усмішкою відпровадив дівчат за поріг хати. Коли вони вийшли на вулицю Олеська почала сміятися і приглянулася до обличчя подружки.

- Ліза ти хоча шоколад помила з лица, а то твій коханий сьогодні устав а помада і шоколад на ньому. Щастя що я побачила а то він ішов таким прощатися з бабцею і тьоткою. - Дівчата почали сміятися, потім Ліза призналася:

- А я учора снігом губи промила коли ішла в хату, а Вітька молодець, - водячи очами немов про себе сказала Ліза, - гарячий хлопець. Правда я думала що серце у нього вискочить і побіжить додому. Тільки ти йому не говори що я так про нього, просто я була дуже щасливою а поділитися можу тільки з тобою. Уявляєш я заходжу у хату в одинадцяті годині, дід уже спав а так проснувся і не знав коли я прийшла а тато з мамою поїхали в Яремче до знайомих по роботі, а так напевно був би скандал, хоча я не боюся уже нікого, але скільки запитань зараз. Мама напевно полюбить Вітьку, ваша родина її подобається і вона задоволена що ми дружимо з тобою. Татові ти також бачу припала до серця, питає постійно за тобою, а про Вітьку я не знаю що він скаже. Тільки нехай уже буде - що буде, все одно ніхто нічого не змінить з моєї сторони.

Так розмовляючи вони прийшли до Олеськи. Хлопці там біля фотографій розглядали, Марійка наклала усього на стіл але ніхто не був голодним. Вони почали так говорити про все а так Марійка якби між іншим сказала:

- Я працюю з однією єврейкою уже багато років, добра людина, також з Івано-Франківська, живе біля кінотеатру «Космос». Вона говорить що євреї є усюди не тільки в Біробіджані та в Одесі, а мені цікаво знати чи живуть вони в Вірменії, чи скажімо там в Грузії?

Олеська не знали чому мама таке питає, Ліза також не могла додуматися що наскільки серйозно нею зацікавилися рідні Віктора, та що її по фотографії характеризувала Раїса Яківна. Дівчина без зайвих думок відповіла:

- Звичайно живуть, моя бабуся єврейка, звати її Сусанна. В мого батька є три брати, мій тато був третім у сім'ї, його найстаршого брата жінка також єврейка. В другого азербайджанка, правда наполовину, моя мама слов'янка, а наймолодший мав жінку з Прибалтики, тільки вона його залишила. Одним словом там в наших «Дружба народів». Вони такі смішні: разом посходяться вина нап'ються і спорять щось там по-своєму. Взагалі вони розмовляють російською мовою, тільки коли щось хочуть щоб їхні жінки не знали, тоді по-місцевому. Але бабусю Сусанну, свою маму, вони поважають. На Кавказі цікаво взагалі, але бабуся говорить що воно добре якщо мир в країні а так люди там з гарячою кров'ю.

Марійка немов вже не чула що розповідала Ліза, вона думала про Раїсу Яківну і дивувалася її прозорливості: от мудра жінка, як так знати, не дарма кажуть що євреї Божий народ.

Дівчата щось говорили а Марійка пригадала що Раїса Яківна питалася про колір очей. Марійка немов слухаючи розповідь Лізи з сторони почала придивлятися крадькома які в Лізи очі. Вона не помилилася: у дівчини очі були зелені та криштальне чисті, а в очах щось таке було, що це молоде творіння неможливо щоб не полюбити.

Коли прийшов Вітя у хату і кивнув головою на щоках Лізи показався рум'янець а хлопець взагалі після вчорашнього вечора був щасливий як ніколи.

Колька пішов був уже додому, прихвативши третину медівника для мами. Федір сидів у новій хаті і дивився якийсь кінофільм. Настя пішла до сусідки Ганьки Тарасихи, понесла її холодець, голубці і печиво. Марійка могла в спокійні обставинці поспілкуватися з тою яку називали вони Лялькою. Марійці здавалося що ця дівчина давно їм знайома, вона була як

рідна у їхньому домі. Здавалося що Олеська зробилася більш врівноваженою і спокійнішою поруч з нею, а Вітя взагалі літав у світі мрій. Вони багато розмовляли, і хоча Ліза дуже хотіла запросити їх до себе у квартиру, лиш вона розуміла що найперше потрібно з батьками об'яснити ся. А просто так вона могла запросити лишень Олеську.

На дворі давно потемніло, канікули ще продовжувалися але Ліза їхала додому так як її батько мав летіти у Сімферополь. Вона чекала коли її виповниться п'ятнадцять років і тоді її мама саму відпустить до діда у село. Марійці ще подобалося що Ліза не любила веселі компанії і шумні дискотеки куди молодь старалась вирватися, в цьому вони і Вітя були схожі. Напевно буде добра сімейна жінка - думала собі Марійка.

Тим часом посигналила Лада біля воріт, Ліза встала наділа заячу шубку і свої білі чобітки. Вона подякувала Марійці, поважно попрощалася. Олеська вийшла за нею, Вітя також став далше від порогу. Марійка хотіла піти поспілкуватися з її батьками і подумала як хтось вийде з машини, тоді вона підійде, а за ворота іти якось не підходить її: діти ще малолітні щоб своячитися. На дворі був сильний вітер, курило снігом, і з машини ніхто не показався. Проходячи близько Віті, Ліза взяла його за лікоть лівої руки і тихенько сказала: Па-па Вітя, не скучай я приїду до вас. Тут Марійка зараз втекла у хату що б не ставити їх у незручне положення. Вона пригадала сон який розповіла Яківні, як вона бачила кров у сина біля ліктя. Уже біля самих воріт Ліза зупинилася повернулася до подвір'я і приклавши два пальчики що були у чорних шкіряних рукавичках до вуст, послала коханому повітряний поцілунок. Він також підняв руку і помахав їй вслід. Біля машини Ліза сказала до Олеськи:

- Щиро вдячна за все, ти у мене найкращою Олеся: у мене були Різдвяні свята цього року як ніколи гарними. - Дівчата обнялися, та Олеська жартуючи підняла комірець заячої шубки щоб сніг не сипав на Лізу.

Батько Лізи відчинив вікно і звернувся до Олеськи:

- С Рождеством дорогая! Как красавица, не замёрзла? Тебе надо в Абхазия: там солнце и блондинки на розхват.

- А мне снег нравится, - відказала Олеська.

- Ух ты, какая горячая, а я не подумал.

- Я родилась в январе, может, поэтому зиму обожаю.

Тетяна нахилилася в салоні щоб почути як Олеська гарно уміє розмовляти по-російському а також з чоловіною; Олеська їй такою подобалася.

- Всего хорошего дорогая, до свидания! - на прощання промовив батько Лізи.

Червона Лада покотилася по снігу, в сніговій куряві яскраво світилися червоні ліхтарі машини. Олеська подумала чомусь по-філософськи: Ось яке воно щастя, як гарно та як приємно коли можна чимось послужити та пригодиться комусь, а тим більше коли питання стоїть про першу любов...

Вона підняла голову дивлячись у снігове небо з якого щедро сипалися великі сніжинки і поволі пішла у хату вдихаючи свіже холодне повітря, яке було перемішане з сніжинками що виблискували біля світла під дашком старої хати.

Справді Різдвяні свята цього року були чудовими та незабутніми в цьому домі, куди завітала радість та надія на гарне майбутнє...

Коли у мами народиться син, звичайно що в батьків велика радість, тільки в Радянському Союзі ця радість перекликала ся з тривогою. Кожна мама яка бачила військового або солдата, у глибині серця відчувала тривогу і мимоволі рахувала скільки років ще залишилося її синкові бути біля неї. З кожним роком ця тривога зростала і коли наближувався час що уже сина кликали на Військкомат, тоді вже реалістично проблема дивилася в материнські очі. Хоча багато прославляли Радянську Армію як виховательку молодого покоління, школу

молодого захисника Вітчизни, тільки напевно кожна мама бажала щоб її дитина обминула таку школу і таку службу Вітчизні. Навіть в той час була така відома поговорка: «Армія добра школа, але краще пройти її заочно».

Жорстока система що була побудована ідеологічними вождями, поглинала юнаків без розбору. Ніякі почуття чи бажання не бралися до уваги, немов ненаситна безодня вона поглинала не дивлячи ся на ніякі обставини. Тільки інваліди у великому масштабі, або хлопці що уже встигли стати сімейними і тільки в тому випадку коли був батьком двох дітей, зміг звільнитися від військової служби. Але таке мало кому вдавалося тому що школу закінчували юнаки у сімнадцять років і вже через рік забирали в армію. Також ще була маленька група людей що вчилися у вищих вузах де була військова кафедра, і тих не завжди обминало, тому що закон про військову службу змінювався. Хто мав великі «блати», міг щось зробити, але це було небезпечно, така справа могла закінчитися дуже сумно для того хто допомагав в цьому.

Коли Радянський Союз увів війська в Афганістан, а це відбулося 1979 року, тоді набір молодих бійців мав надзвичайний контроль, ухилитися практично було неможливо. Вік призовника був 18-27 років. Як правило уже з школи хлопців викликали на медичну комісію, і для кожного велася папка з його характеристикою та відповідними паперами, там було усе необхідне для військових органів а саме: з якої юнак сім'ї, хто рідний, чи є родина за кордоном, як учиться, ким хоче працювати. Були також усі анатомічні дані кожного будучого призовника а також виписка з школи де він навчався.

Тільки хлопець переходив за поріг Військового комісаріату, він зразу відчував атмосферу дисципліни та грубих відносин зі сторони офіцерів. Нікого не цікавили якісь особисті проблеми чи незручності, ніхто не брав під увагу як вихований юнак, чи якого він характеру. Людям здавалося що ніяка сила в світі не може похитнути ні політику, ані традиції Радянської Армії. Так думали майже усі люди, також того ж 1987 року.

У місяці лютому, Віктора як і увесь його шкільний клас, а також хлопців які не ходили у школу після восьмого класу, викликали на медкомісію у районний військкомат. Після комісії що була рік перед призовом в армію видавали документ який звався «Приписне». Радянська Армія ділилася на багато родів військ, не враховуючи морський флот та прикордонні війська. На такій комісії були присутні офіцери які оцінювали юнака та записували до одного з родів військ. Правда не завжди вона так було в точності коли забирали на дійсну службу, тільки начерк куди визначити призовника, уже був зробленим. Як правило високих приписували до морського флоту, низеньких які мали посвідчення тракториста у танкові війська, трохи неповноцінних фізично у будівельний батальйон. Хто мав право водія таких в авто батальйон, або мотострілкові війська. Для того були школи для авто водіїв «ДТСААФ». Лиш так як Вітя проходив уроки водіїв у десятирічній школі, йому не потрібно було проходити курс навчання в «ДТСААФ», де була уже військова дисципліна така як в армії. Тільки посвідчення водія для тих хто закінчив школу, було дійсне від 18 років. Видавали його під кінець школи, а на посвідченні була замітка з печаткою від якого часу воно є дійсним.

На медкомісії Вікторові досить пощастило, так як у нього були майже усі здорові зуби, тільки один почистили і поклали пломбу. Після цієї процедури він був цілий мокрий від переживання та страху. Хлопцям виривали насильно порчені зуби від куріння і заходили у стоматологічний кабінет, було те саме що до камери тортур; кров була навіть на підлозі.

Біля кабінету психіатра, хлопці дуже сміялися, Вітя підійшов і запитав ся що трапилось: хтось з хлопців сказав що лікар питався усіх одне і те саме. Лікар питався скільки буде коли шість помножити на шість. Хто виходив говорив наступнім хлопцям які стояли біля дверей: Усе добре, тільки потрібно відповісти одне слово - «36». А один хлопець хвилювався щоб не забув цифру, відчинивши двері і замість того щоб привітатися, він випалив на цілий голос - «36». Лікар вигнав його з кабінету.

Вітя посміявся разом з ними, а хлопець з якого сміялися, сам про себе жартував та говорив: може не возьмут до войска, скажут - дурний.

Усі пройшовши лікарів, стали чекати коли їх покличуть у «Друге відділення» на співбесіду.

Коли прийшла черга Віктора, він узяв свою папку з паперами і зайшов у кабінет. В кабінеті було дуже накурено, дихати було неможливо. Майор стояв біля вікна і кашляв від диму. Два

офіцери сиділи за столом, вони були капітан та старший лейтенант. Вітя хотів приставитися по-російське, але так як він побоявся що у нього смішно може вийти, він лиш сказав:

- Добрий день! - та приставився - Левчук Віктор Володимирович. - Назвав місце проживання та дату народження.

Капітан не відповів тільки протягнув руку узяти папку. Заглянув до неї, полистав папери сюди та туди він сказав:

- Товарищ майор посмотрите: черные волосы, будущий шофёр, отца нет.

Майор відійшов від вікна, подивися на хлопця як звір на свою жертву і відкашлюючи хриплим голосом сказав:

- А что з отцом стряслось парень?

Вітя наповнився жалем за батьком, а ще він відчув як без співчуття його запитав майор. Запитання було немов зневага зі сторони майора, тільки потрібно було відповідати щоб якнайскоріше звільнитися від них.

- Загинув в Тюмені на роботі, ще в сімдесят восьмому.

- Родные есть: там брат или сестра?

В голові хлопця блискавично пробігла думка про Олеську, він уявив собі сестру як завжди веселою та гарною. Йому здавалося що в цьому неприємному для нього місці, навіть якимось не підходить говорити про неї, тільки відповідати він був змушений:

- Сестра є молодша, - відказав Вітя.

- Сестрёнка говоришь есть - это хорошо... Технику военную любишь?

- Думаю що так; у школі на виробничі беру уроки про машину.

Тут вклинився капітан який дуже хотів догодити майорові у виборі призовників зі свого району. Він затягуючи дим цигарки на всі груди, сказав:

- Всё подходит, так как - «Интер»? Ставить метку на папке?

Майор думав стукавши пальцями по спинці крісла. Рішалася військова доля, хоча вона могла ще змінитися лиш все одно Вітя хвилювався.

- Слушай парень, а как ты жару переносишь?

Хлопець усе зрозумів куди клонять офіцери, він немов рятуючись за соломинку відповів:

- Дуже важко.

Лейтенант який до цього часу мовчав, нараз зареготав на увесь кабінет. Майор промовив:

- Ладно иди, ещё год погуляй парень, а там Родина позовёт куда надо. Упражняйся на турнике. Армия это не жалости мамыши парень.

Хлопець вийшов з кабінету, коли усіх нарешті відпустили, Вітя ішов та дорогою думав про Лізу, про своїх рідних, та про армію. Він дуже не хотів іти в армію, йому було навіть дивно як деякі хлопці так тішились що вже на наступний рік їх заберуть. Вітя зробив сам собі такий висновок: звичайно хто живе вдома як в пеклі а ніяка дівчина не хоче з ним навіть привітатися, грошей немає щоб щось купити з модного одягу, такий думає що піде в армію та вийде між люди. Такий думає що повернеться додому і в нього усе поміняється в житті. Лиш Віктору нічого не хотілося щоб помінялося, за винятком того, щоб Радянська Армія розсипалася.

Коли Вітя прийшов додому, він зразу зайшов до діда у майстерню, але його не було вдома. Вітя знав що слово «Интер» означає «Інтернаціоналіст», а значить - Афганістан. Вітя хотів поговорити з дідом. Десь через дві години Федір прийшов у стару хату, поздоровався з онуком, так як хлопця не було від ранку вдома. Вітя тихо сказав дідові кивнувши на двері:

- Давайте до вас підемо; є одно діло.

Вони вийшли хоча в хаті нікого не було, але щоб хто не помішав краще у майстерні.

- Діду мене записали в Афганістан, я так думаю, - розводячи руками сказав хлопець.

- Хлопче ти що, як? В який Афганістан?! Вони що там москалі проклятуці подуріли, алкоголіки посиніли! Та я! Я сину ім. Так слухай тут! Дивися тут Вітю.

Федір ухопив табуретку і став над дверима майстерні щось витягувати. Над дверима була широка дошка на вигляд як прибіта, а коли Федір зняв її там у цеглі була дірка. Він засунув руку у дірку і витягнув залізну банку яку вживали для кухні. Банка була квадратної форми, червоного кольору з білими горошками. На середині банки була не помальована смужка на якій чорними буквами був напис «перець». Федір зліз на землю і сказав для онука:

- Тут Вітю не перець, тут моя праця, мої мозолі і мій піт! Дивися, я викуплю тебе сину. - Старий відкрив кришку банки і хлопець не повірив очам: в банці було напресовано грошами до самого верху, самі банкноти по «50» та по «100» радянських карбованців. - Вітю прорвемося, це ще від коли тато твій жив я збираю, тут багато тисяч, як треба буде - усі віддам, лиш в Афгані ти не будеш, хіба що через мій труп перейдуть. От москальнота послідня, не дурно Петро би їх на вогні пік усіх. Як ти сирота а вони совісті, та яка там совість в безбожників наглих! От дработа паршива, та би їх усіх...

У вечері усі говорили про армію, Настя плакала. Усе передумали: може би його в Грузію відвезли, заховали там, - говорила Настя. Може нехай вдає якогось хворого. Нехай одружується, - сказала Олеська. Усе передумали бідні; в кінці Марійка зробила підсумок:

- Олеська, одружуватися не може, дівчина молода ще для цього. Хворого ще можуть допомогти зробити, укол дадуть і може стати калікою. Грузія в ніякі рамки не влізе: як я піду до Тетяни і скажу: ми будемо сватами, переховайте в Абхазії мого сина? Вихід один: Раїса Яківна, її зв'язки з військовими у області. Область направить з збірного пункту так і буде. Район ще не все вирішує, хочуть сексоти вислужитесь і нашими дітьми будують драбинку собі. Прийде час до того будемо домовлятися, а зараз ще скоро панікувати. Тільки нікому ні слова, будемо мовчати, щоб не сполошити передчасно зміїне гніздо в районі.

19

Уже пройшли Великодні свята. Андрій Лук'янів поїхав був у місто на свята. Федір пояснив що він їздить до своїх одновірців і також до Тетяни. Усі чекали щоб закінчилася школа та наступили літні канікули.

На початку травня Олеська ішла в суботу зі школи. Коли вона з однокласницями сміялися повз них проїхала червона машина Лада. Так як вікна були затемнені Олеська не побачила чи хтось сидів на задньому сидлі машини. Але прийшовши додому вона вирішила поїхати подивитися може приїхала Ліза з батьками. Коли Олеська приїхала до Лук'яна, вона побачила Тетяну біля грядок одну. Аркадій кудись поїхав тому що машини уже не було. Олеська зайшла на подвір'я:

- Доброго дня, тьотя Таня.

- Добрий день Олеся! Ой ти знаєш Ліза не приїхала з нами, у них щось там в школі сьогодні. Ліза так хотіла бути з тобою, що коли ми її залишили мені аж жаль стало. Вже хотіла говорити щоб тато повернувся за нею. Жаль що ви так довго не бачилися. Ліза дівчатам з свого класу скільки розказувала про тебе, усі хочуть на тебе подивитися. Коли до нас приїдеш? Ти знаєш де ми живемо в Івано-Франківську?

- Так у мене є ваша адреса і номер телефону, як буду у місті зателефоную до вас. Я також заскучала дуже за нею. Знаєте тут є дівчата, тільки Ліза вона якась особлива, ми дві дуже сходимося як подружки. Я також у школі розповідала про неї, а однокласниці мені так заздують що в мене подружка з міста, та ще з такої сім'ї що батьки мають справу з літаками.

Олеська почала приглядатися на грядки, що там має рости, вона розповідала що баба Настя садить вдома. Тут Тетяна її запитала:

- Олеся, може ти знаєш хто б зміг привезти нам торфу вантажною машиною. Нам не багато; може одну-дві тони. Ми за хатою тепличку хочемо зробити невеличку, а торф ми бачили є як туди як на річку їхати, тільки не сьогодні тому що я сама тут, немає кому накидати його на машину а також як машина бортовою потрібно розвантажити тут.

Олеська почала думати, сама до себе засміялася, що означало що вже щось дівчисько собі надумало у своїй хитрій головці.

- Тьотя Таня, потрібно так щоб трактор навантажив, як ви собі уявляєте: пілот торф у селі накидає на машину? Біля нас живе один дядько, він у колгоспі може щось рішити, може сьогодні усе зробимо.

- Я заплачу скільки скажуть, як зможеш запитай, підкажеш мені щоб я знала кого просити.

Через двадцять хвилин Олеська заскочила під свої липи на велосипеді. Вітя в той самий час помалював залізні перила у новій хаті голубою фарбою, та білою, розмальовував пелюстки ромашок які були наварені на перилах. Олеська задихаючись від швидкості запитала брата:

- Вітя, хочеш сьогодні з майбутньою тещею познайомитися?

- Як з тещею? - здивовано хлопець подивився на сестру. - Ти що вже вигадала Олеська?

- Коротше так: я була з Танею, Лізиною мати, вона сама є тут і їй потрібно машину торфу для теплиці; десь одну-дві тони. Я собі надумала щоб ти пішов до Кольки Остапового, попросив щоб його тато, домовився про машину у колгоспі і трактор такий що має лопату. Його послухають він усім електрику для машин ремонтує, а ти Вітя йому пляшку пообіцяй - він зробить за пляшку все що попросиш.

- А як я з Танею познайомлюся, що тут спільного?

- На машині ти поїдеш, а Колька тебе загрузить трактором сам. А ти привезеш там подивиться вона на тебе, ну сам розумієш: привіз, послухав, грошей не взяв, а дід похвалить тебе.

- Добре, я вже біжу до Кольки, тільки ти зі мною до Лук'яна поїдеш, самому якось страшно, як не як - все ж таки теща.

- Поїдемо, давай скоро біжи, я фарбу заховую.

Колька сидів біля хати на порозі з татом і їли сушену рибу на сонці - тараньку. Вітя прийшов поздоровався з ними і почав говорити про своє прохання:

- Вуйку Остапе, я вас хочу щось дуже просити: мені потрібна вантажна машина на дві години щоб торф привезти на тепличку. Я вам в боргу не залишусь: що захочете гроші або пляшку. Поможіть, ви там в авторитеті в колгоспі, ви там можете усе зробити як бригадир.

Остапа зворушило те що він «в авторитеті як бригадир» і вирішив допомогти.

- А як накидаєте Вітю? Вам той трактор «Карпатець» треба, що має лопату. Де він зараз може бути: ага він напевно на бригаді стоїть, нині субота а Василь паркан варить вдома. З трактором якби вирішили, тепер машина. О, є «Газон» там один, Никола Довгий в шпиталю доходить, буде добрий ГАЗ 51? Кілько тобі торфу? Та буде мало зробиш дві ходки, машина заправлена. Ти Коля давай дуй до Василька і скажеш щоб тобі дав трактора, він знає що ти тракторист, щось буде виникати, скажеш що я з його акумулятором намотався як мавпа в цирку, але він дасть, скажеш що діло «мокре». Як візьмеш зразу їдь до торфу і чекай машину. Ходімо Вітю по машину, я тобі відкрию і заведу без ключів. Поки ми зберемося буде добре, під вечір щоб ще світло не світити і вас мало буде видно. Як хтось скаже; ну бригадир може здибати, ти скажеш що мені торф возиш, але краще щоб не знав ніхто. Вони зараз під вечір у чайні будуть сидіти, в такий час хоч колгосп перетягни за Бистрицю. - Остап перекидаючи сушену рибу показав. - На Вітю бери тараньку, ту велику бери тай йдемо. А ти Вітю на машині умієш? - Остап тут же відповів сам собі, - а ти в школі вчишся на машині, там тобі дадуть любительські а там в армії зробиш собі на велику машину категорію. Візьмемо зараз Никольцьову машину, ой напевно не буде на ній уже їхати сиротисько. Але він був злодій, з вогню вкраде, з пачі змія-горинича витягне. А вже не може бідний, шкода, хоча злодій але все ж таки людина, що не так Вітю?

- Так вуйку, всякий хто живе хоче жити, - задумано відповів хлопець.

Машина стояла у куті на бригаді. Після технічного огляду була помальована на військовий колір, та виглядала як нова.

Вантажівки ГАЗ 51, почав випускати Горьківський автозавод зразу після війни ще з 1946 року. Такі невеликі вантажівки були в усіх колгоспах по Україні. Вони підходили та були дуже зручними на різні умови в селах. Колгоспні шофера уже знали як ремонтувати такі машини, яких конструкція була досить простою. Тим більше Остап електрик знав кожен провідок в таких машинах.

Вітя з Остапом підійшли до машини, двері не були замкнуті. Остап протягнувся під кермо оголивши свого живота на якому був шрам від давньої операції, щось там шпортов біля колонки. Потому взяв кишенькового ножики та витягнув два проводки і сказав до хлопця:

- Вітю, там на панелі в долині є таке як патрон, то є стартер, з'єднаєш два проводки і заведеться, там не виключай нехай гудить. А як заглушиш потім лиш два проводка тут до купи і заведеш назад. Привезеш її до мене додому, тому що тут вже буде сторож, а я сам відгоню її до колгоспу зразу. Вони сіли у вантажівку і Вітя повіз Остапа додому. На прощання Остап виходячи з кабіни сказав:

- Вітю нині вже не будеш мати часу пляшку дістати, може п'ятку знайдеш для мене, я вже завтра мав би у чайну з чим піти; ну ти мужик не гнівайся на мене, на осла старого.

- Привезу машину і дам вам гроші, їду напевно Колька мене чекає біля торфу.

Вітя уже мав свої зароблені гроші, він з дідом минулого тижня вимувували димохід або комин, як його називають у цій місцевості. Навіть коли він прийшов додому а Федір поділився з ним на одному рівні з собою, хоча він був майстер, тоді Вітя дав десять карбованців сестрі і сказав: візьми Олеська, ще у пригоді станеш, купи собі цукерків в магазині. Правда як Олеська купила зразу один кілограм шоколадних цукерків, жінки що були в той час в магазині шепталися: дивися мала Журичка як собі догоджає, а другі тата мають і цукерка не видять. Як воно є на тому світі білому: само таке фayne тай ще їсть собі як фayne.

Коли Вітя приїхав на пасовисько де був торф, Колька який приїхав скоріше, похвалився що біля торфу назбирав великих печериць. Він заліз у кабіну і почав розкладати лопати. Трактор «Карпатець» мав дві лопати подібні до шкаралупи горіха, вони розходилися внизу відкриваючи челюсті. Спочатку Колька зібрав горішній шар в сторону, де росла траванатина, а так почав кидати на квадратній кузов самоскида. Він накидав так що вже розсипалося по сторонах. Вітя подякував і відпустив його щоб той віз трактора до Василя, правда він не знав що Колька просто викрав трактора коли того не було вдома; для чого з ним ділити «мокре» діло. Тільки Коля для Віті Журикового на все готовий, не тільки трактора викрасти а навіть корову з колгоспу привезти до стайні.

Вітя поїхав додому, він швидко помився, поправив свою гриву, переодягнувся у чорну футболку, спортивні нові штани і взяв Олеську з собою. Коли приїхали уже було майже темно, Вітя швидко відчинив ворота і став поволі їхати назад. Тетяна і Андрій вийшли на двір і здивувалися: торфу було ціла вантажівка. Олеська показала куди висипати торф, Вітя постарався заїхати на те саме місце. Коли він висипав торф закриваючи задній борт, хлопець пройшовся повз Тетяни, він також запримітив що Ліза зовсім не схожа з мамою. А ще Вітя як мужчина, на ходу встиг замітити, що Тетяна фігурою відповідає усім якостям української жінки. Коли Тетяна хотіла заплатити гроші за послугу, Олеся сказала:

- Та що ви тьотя Таня, ми свої, які гроші, заховайте.

- Олеся а водій, я йому змушеною заплатити, хлопець молодий.

- Він не візьме у вас гроші, навіть не старайтеся.

- А він твій знайомий Олеся?

- Навіть дуже знайомий - він мій брат рідний. Так що гроші все одно прийдеться заховати.

Тетяна ще не встигла подякувати як слід, Олеська стрибнула в кабіну машини. Вітя тільки махнув рукою до Андрія, на майбутню тещу не наважився дивитися довго.

У хаті Тетяна сказала до батька: я бачу що Марійки мала хоча сирота, але така що не пропаде - ділова буде. Напевно пішла в бабу Настю. А хлопчина також такий гарний з лиця, тільки бачу стидається, заховався бідний від мене в машину.

Про любовний роман вона не подумала, просто привикла що дочка у неї - просто школярка.

Люди які жили у місті як правило спілкувалися з більшістю різними людьми. Також навколо них кожен день усе нове проходило, тобто по вулиці різні люди ходять, різні розмови чують і вони не могли на усе звертати свою увагу. Також не могли усе що почують, дуже брати під увагу, або переживати тим що вони просто самі надумали. В селах була зовсім іншою обстановка: постійно одні і ті самі односельчани, люди давно визначилися хто є хто. Якщо появляється нова особа усі хочуть знати про неї, а кожна новина обростала зайвими деталями і часто зовсім неправдивими та безпідставними. А щоб скрити якийсь переживання, потрібно бути досить прозорливому. Тому Тетяна яка мало часу проводила у селі, а якщо була, то займалася працею і порядком у батька, їй не було часу думати що робиться за її спиною. Саме тому, вона не запримітила навіть того, що її сім'я уже в якійсь мірі стала об'єктом розмови у другій родині.

Десятий клас закінчив школу, Вітя з одної сторони був радий. Літом він зможе з дідом заробити грошей. Вітя не був надзвичайно жвавий до роботи, але любив мати свої гроші постійно. Саме відсутність грошей звала його на роботу з дідом. Дружив він далі з Колькою хоча той курих і часто напивався. Колька любив сидіти довго вечорами біля старих лип на лавочці. Коли не було Віктора там, він просто сам сидів, може Федір вийде або Настя сяде передихнути, яка постійно крутилася цілими днями, працюючи.

В десятикласників наступав випускний вечір, усі готовилися до свята. Вітя хотів автобусом їхати у місто щоб купити собі необхідні речі а так як він мав свої гроші рішив не турбувати маму. Але Настя сказала що Любчик приїде привезе сервіз що Раїса Яківна дістала для них. Сервіз був рідкісний тому вирішили не везти в автобусі щоб не розбити, хоча Любчик так їздив що міг побити його на мак. Олеська почала проситися щоб поїхати з ними так як її давно просили Ліза і її мама. Перед обідом коли Любчик приїхав і привіз сервіз не ушкоджений, вони поїхали з ним. В місті Олеська взяла номер і пішла телефонувати до Лізи. Трубку підняла Тетяна, вона сказала що Ліза пішла купити сметани та скоро повернеться. Домовилися щоб Олеська ішла від центру по вулиці Шевченка і коли Ліза повернеться, піде їй на зустріч, а коли ні, тоді сама Тетяна вийде біля дверей свого під'їзду і чекатиме. Вітя відказався проводити Олеську, так як не знали хто зустріне їх. Він дав сестрі десять карбованців і сказав як будуть проблеми нехай телефонує до Раїси Яківни, або до Любчикової мами. О сьомій вечора зустріч з Любчиком на тому місці: поїдемо додому - наказав Вітя.

Вулиця Шевченка починалася біля центру міста і тягнулася у парк Т. Г. Шевченка. Вона була дуже тиха і зелена, тут майже не було руху проїзних автомашин, тільки хто тут мешкав або по справі. Олеська ідучи по вулиці розглядалася на старі польські будівлі. Дивлячись на номери будинків, зрозуміла що потрібно ще доволі іти в сторону парку. Пройшовши половину вулиці, вона побачила Лізу що ішла на зустріч. Дівчата привіталися і пішли обидві сміючись по зеленій вулиці, яка була в тіні від літнього сонця. Олеська хотіла погуляти по місту і домовилися що коли вона побачить де живе Ліза - вони підуть у центр на морозиво яке називалося «Пломбір», вартість якого була всього двадцять копійок.

Дівчата зайшли у старий будинок, вони почали підійматися по бетонних сходах з чавунними литими перилами. На сходах Ліза попередила що мами немає, вона вже пішла на роботу, вони будуть самі так щоб Олеська чула себе зручніше. Квартира Лізи була на третьому поверсі. Коли Олеська увійшла в квартиру їй здавалося що вона попала в музей: кімнати були високі, стіни обклеєними шпалерами. Під стелею старинні світильники а на стінах висіли картини великих розмірів, в протертих рамах. Олеська побачила серед картин дві яких скоріше бачила. Це був відбиток на полотні картини Левітана «Золота осінь» і Саврасова «Шпаки прилетіли». Другі були з пейзажами різних живописців. Штори були темно-малинового кольору і не просвічувалися, можна було заслонило вікно і ставало темно в кімнаті. Ліза пояснила що у мами така робота що морально втомлює. Коли вона приходиться з зміни, вона не говорить, не цікавиться нічим взагалі, просто іде відпочивати. Робота диспетчера дуже відповідальна; помилка або байдужність може обернутися непоправним. За такі помилки великі строки ув'язнення. Аварія в повітрі це не тільки смерть і сльози людей, але це також втрата багато мільйонної повітряної машини а найжахливіше це чорна

пляма перед усім світом на престиж Радянського «Аерофлоту». А за такі речі береться не тільки комісія яка розслідує аварію, а також Обком партії та прокуратура.

У спальні батьків, де не було ідеально застелене ліжко, Олеська побачила колекцію моделей літаків. Вони стояли на шафі. Також великий календар на стіні був від Аерофлоту. На столику стояли журнали «Крилья Родины». Напевно мають гарні гроші ці літаючі птахи - подумала Олеська. Вони присіли на ліжко і Ліза розказала яке було враження її мами, коли вони привезли торф:

- Приставляєш собі Олеся таку ситуацію: Тут у спальні, де ми зараз, мама мені говорить: «Ліза а ти знаєш що в Олесі є брат, такий гарний, тільки встидається дуже». Я не знаю що відповісти і відчуваю що вуха нагріваються моментально. Мама ще мене питає: «А ти Ліза знаєш як його звати?» Я уже не можу і говорю: запитай діда, він знає. А вона мені знову: «Але ти у них була там, неможливо щоб ти такого хлопця не побачила. Не хочеш мамі сказати, ну нічого все визнаємо про хитру лисичку».

Дівчата почали сміятися та жартуючи кидатися малими подушками по спальні. Потім вони пішли у кімнату Лізи. Показуючи на тумбочку яка була з трьома люстрами, Ліза сказала:

- Мені потрібно щоб Вітя дав фотку з ательє, гарну якусь, я тут у рамку покладу щоб мама подивилася на нього; нехай привикає до нового члена родини.

Олеська дивилася на подружку і тут запитала:

- Ліза, а ти наскільки серйозно уже з нашим Віктором що не проти його в члена сім'ї зарахувати? Тобі кілька чотирнадцять минуло.

Ліза зробила такий серйозний вигляд, якого Олеська ще не бачила від коли її знає:

- А при чому тут вік? Олеся я з Кавказу, ти знаєш що таке кавказька кров? Там дві дороги: любов до смерті, або смерть від любові. Олеся якщо б він щось таке, я навіть боюся думати. Та ні я йому вірю, тільки коли буде іти в армію, все одно візьму з нього кровну клятву. Мені дочекатися буде спокійніше тоді.

В Олеськи від її слів мурашки побігли по спині. Але братова буде, яка впевнена в собі, тут не жарти брате рідний з такою Лялькою - подумала вона. Олеська продовжувала розмову:

- Ліза, мені ти такою подобаєшся, я думаю що Вітя - твоя доля, я йому ще минулого року так говорила. Просто ти так по-дорослому міркуєш, чесно кажучи я ще таких дівчат не бачила в такому віці. А ще у нашій сім'ї усі тебе називають Лялька і дуже люблять. Мама взагалі за тобою як за рідною. Я правду кажу не подумай що це компліменти пусті. Тільки та дурацька армія на дорозі стоїть як мій дід говорить: «видумали москалі прокляті муку для людей. Мордують хлопців наших по світах».

Потім дівчата пішли на кухню їсти торт «Чорнослив». Кухня була невеликою а над столом плакат якогось гарного міста, серед міста була висока гора. Коли Олеська дивилася на нього Ліза пояснила:

- Це місто Тбілісі або Тіфліс по-старинному, столиця Грузії. Тут у нас колись висіла картина Крамського «Незнайомка», але тато казав мамі: «слушай Таня, надо убрать эту чтоб не смотрела как я кушаю и что кушаю». А мама сказала що у спальню почепить тоді він знову: «зачем в спальню, чтоб смотрела там на нас? вообще убери». Кудись мама її поділа, сама не знаю, напевно віддала комусь.

Після цього дівчата пішли купити морозиво у центр біля телеграфу. Там працював фонтан, коли вони сиділи і дивилися на веселку від води, Ліза промовила:

- Олеся, ми летимо в Ешеру скоро, туди в Абхазію. Думаю що купити там для Віті такого що тут немає, привезла б вино гарне від них, лиш Вітя в тому не любується.

- А він любується тільки тобою Ліза, так що для нього купиш, йому буде подобатись.

- Може колись разом туди поїдемо, там так гарно. Я дуже хотіла б щоб ти зі мною полетіла, потрібно тебе випросити в мами наступного літа...

- Може так буде, - задумано відповіла Олеська, - а тепер я буду скучати без тебе Ліза.

- Там в мене в Абхазії, живе сестра двоюрідна, звати її Ріта, я буду їй про тебе розказувати коли там буду, про Вітю признаюсь їй, може вже в Ріти також є обранець коханий так само як в мене...

Але Олеська, не хотіла знати більш чого, їй навпаки хотілось щоб з сторони Лізи, залишались знайомими лиш її батьки, а для Лізи були лиш рідні Віктора.

Так як кожна людина не знає що її чекає у майбутньому, не знає які переживання зустрінуться на дорозі життя, так само цих дві юних дівчини, не знали про себе. Олеся не могла знати що в майбутньому відбудеться серед двох родин, навіть яке відношення вона сама особисто буде мати для тієї ж двоюрідної сестри Лізи, та до її обранця. Як завжди молоді і закохані мріють про райдужні дні, так само здавалося їм. Дівчата були задоволені тим що їх зустрінуло в юному житті, лиш дорога їхня на поле життя тільки починалася. Вони не могли знати які переміни пройдуть за декілька наступних років, та що саме їх зустріне незадовго.

Хоча сидючи на лавочці біля фонтану Ліза щось задумалася про себе, все ж таки вона нічого не могла знати що через кілька років, на цій самій лавочці, і на цьому самому місці де вона сидить, буде писатися вирок щоб поламати її долю. Але те що не може зробити розум людини - те може любов, яка рухає рід людський.

Раїса Яківна дуже розсердилася. Вона розповідала на роботі як ішла до сестри, яка жила на вулиці Куйбишева, і проходячи думала про старинне кладовище, яке міська влада рішила перетворити на парк.

- Ти подумай Марійка, ти знаєш з-заді нового Драматично театру, таки тут біля готелю «Україна», не мали чого вчепитися партократи і рішили кладовище знести. Як людям по тому парку ходити, там скільки кісток в землі людських. Такого напевно в ніякій країні немає. Це ж вандалізм на професіональному рівні. І все це партія: «Народ і партія єдині». А може там похоронені ті хто допоміг прийти до влади їхній партії, а вони ходять по їхніх гробах, який жах. Ось уяви собі Марійка що ти в юності сидиш з хлопцем на лавочці у парку і ви не знаєте що ви на якомусь гробі кохаєтесь. Я в ночі туди б не наблизилася навіть ніколи.

- Що вдієте Раїса Яківна, в нас завжди як не в людей: по могилах ходять, алкоголіки по ровах плавають. Тут хоча ще річка вище міста і чистіша а кажуть що після Ямниці з заводу «ТОСу» усі хімічні відходи у річку випускають, а там діти купаються, корови напувають, рибу ловлять і їдять люди. Що зробимо з тим? Ми нічого не порадимо, а ось мені потрібно скоріше сьогодні додому тому що у Віктора нашого випускний. Там йому погладити, приборати його, так що я спішу сьогодні та змушена вас залишати.

Вітя одів білу сорочку з короткими рукавами, вигладжені чорні штани і начищені туфлі. На шию почепив чорну тонку краватку на вигляд шкіряної та на подобу оселедця, і пішов на випускний вечір. На вечорі йому не приходилося довго бути. Він зробив кілька фотознімків з однокласниками але тут його закликали три хлопці на розбір справи. Коли усі четверо вийшли за школу один з них сказав:

- Ей ти, що там за тип на Волзі був з вами? Ти дивися - дограєтесь. А малі свої скажи як буде борза ми її шарики вставимо де їх нема.

- З малою хочете говоріть собі самі: тільки дивіться як очі комусь повидирає, тоді самі на себе жалійтесь.

- Поговоримо з нею і ще з тою як вона, ну Лук'яноюю, а то блатні зробилися тут.

- Ви пацани з Лук'яноюю не жартуйте, її мама в КГБ працює, дадуть так що зуби в мішку понесеш. Ви що не бачили що малу Волга возить? З такими не жарти.

Тут Віктора один з хлопців вдарив під ямку і троє пішли. Вітя зрозумів що вони програли діалог, просто щоб так не залишати свою справу без сліду, вдарив його. Після цього Вітя не хотів вертатися до однокласників, не те щоб образився, просто йому було не цікаво зовсім і він побрів додому. У хату не пішов, щоб не питалися багато про випускний вечір, а просто сів на лавочці біля лип. До нього прийшов Колька Остапів і Вітя усе розказав йому. Після того як Колька виручив його з торфом, Вітя став ділитися з ним про деякі особисті справи.

- Не думай Вітю про них, то бики дурні, завісь їх душить. Вони побачили тебе з нею у машині і жаба задушила їх. Вітю, завісь є страшна сила, люди зависні спосібні на убивство, на що хочеш, - міркував Коля.

Вітя ще цього не розумів так як потрібно, ніколи глибоко не задумувався над заздрістю, також не знав як час його навчить і покладе усе на своє місце...

Перед поїздкою в Ешеру, Ліза не змогла приїхати. Олеська зустріла діда Андрія у магазині і він сказав що напевно не приїдуть, тому що завтра у четвер вилітають літаком на південь. Будуть там в Грузії три тижні а як повернуться напевно зразу приїдуть до нього в село.

Вітя трошки хвилювався що Ліза поїхала, може там хтось її сподобається, там хлопці є красиві. Олеська помітила його хвилювання і закликала на лавочку щоб поговорити:

- Вітя, ти що боїшся за Лізу? Я за тебе боюся. Ти знаєш що у тебе дороги назад немає. - Олеська розповіла йому дослівно розмову що вони мали з Лізою у її квартирі. - Ти поїдь зроби фотку в ательє щоб мав уже як вона приїде. Не сумнівайся Вітя, вона впевнена в собі, вона вірна тобі. Твоє фото має стояти в неї в кімнаті, а ти думаєш щось собі.

- Олеська, ти можеш бути в мені також впевнена, сама подумай де я таку Ляльку знайду, в мене немає години щоб я не думав про неї. Як повернуся з армії, зараз за місяць поберемося - побачиш. Як я б щось зварював, сам дід з мене шкіру спустить. Та без неї в мене життя не буде на світі, ніяка її не замінить, ніколи. Я як тільки її торкаюся у мене земля пливе з під ніг. Коли б її було сімнадцять, чи вона навіть була б старшою від мене, я б женився до армії. Тільки це неможливо, тому що вона паспорт буде мати тоді коли уже буду служити, а без паспорта нас не розпишуть. Також її батьки не захочуть щоб вона так скоро вийшла заміж.

Три тижні пройшли, хоча для закоханого хлопця тягнулися довго, коли Ліза була в Івано-Франківську, він також не так часто її бачив, все ж здавалося що вона ближче від нього а тут така далечінь. Вітя узяв карту СРСР і почав шукати місто куди вони поїхали. Хлопець не знав що Ешера не є містом і такого населеного пункту не було позначено на карті. Вітя знав що Ешера знаходиться біля Сухумі, тільки не знав що на північній стороні, тобто в сторону України, між містом Новий Афон і Сухумі - головним містом Абхазії. Також він не знав що маленька синя змійка, якраз є річка яка зветься Гуміста, що впадає в море біля Ешери. Коли він поміряв лінійкою то побачив що це дальше як в Ленінград. По його підрахунках вони уже мали повернутися в Івано-Франківськ. Хлопцеві залишалось лишень чекати...

На початку липня перед вечором, коли уже майже темніло, Ліза приїхала до Бойчуків. На лавочці сидів Колька з Олеською. Колька коли побачив Лізу, побіг сказати Вітькові. Той пішов помитися в нову хату і одітися як слід. Після того покропив себе одеколоном «Саша» і вийшов до них на лавку. Коли Вітя привітався, Олеська зробила йому місце щоб він сів біля Лізи. Усі замовчали і стали слухати про поїздку і про враження від неї.

- Ви знаєте - почала Ліза розказувати, - я така щаслива що вернулася додому, ви навіть не уявляєте. Коли ми там були, а в них є така довга тераса біля хати, там так роблять, я такого наслухалася кожен вечір що просто жах. Посідають на ту терасу чай п'ють і говорять, правда я не розуміла всього, хоча вони російською мовою в основному спілкуються. Одним словом там щось таке наближується як громадянська війна. Усі чекають та бояться: абхазці хочуть залишитися в Союзі чи з Росією а Грузія відділитися. А взагалі їх там не багато, навіть сто тисяч немає, так що Грузія не хочуть їх відпустити. Там татові брати спорили багато і якісь жажливі історії розповідали. Мені було страшно, я лягла спати і не могла заснути. Я постійно думала собі як я далеко від Франківська, від вас. Я почала навіть плакати і говорити мамі щоб їхати додому. Звичайно мама мене успокоювала, мол немає чого боятися; тут є міліція, армія, порядок як всюди, хоча я бачила що вона сама хвилювалася. Бабуся говорить що Кавказ як порохова бочка; тільки іскорки і почнуться різати. Там є різні люди: є православні і мусульмани-суніти. Також там живуть вірмени, греки, навіть естонці і поляки. А коли ми летіли у Львів, ми сиділи разом, у літаку троє місць разом з однієї сторони, я чула як мама говорила що бабуся права, що їм потрібно їхати за кордон. Одним словом я така щаслива що повернулася, як там страшно, особливо в ночі: собаки гавкають та ще якісь птахи такі крикливі, ранку не могла дочекатись. Колись там так було гарно а зараз просто страшно...

Ліза притулилася до Віті взявши його за руку, а Колька сказав що потрібно Петра Стецькового запросити щоб політики послушав, це його хліб. Старий розказував що десь

недавно у Москві якийсь малий літак сів на Красну площу, здається з Німеччини. Петро навіть коли їде на возі говорить сам до себе про політику. Одного разу коли його запитав з ким він говорить, а старий відповів що просвітлює кобилу в світові політиці. Усі почали сміятися а Олеська по-дорослому запитала:

- Ліза а куди їм за кордон їхати, хто їх відпустить?

- Розумієте, в даний час євреї готуються з усіх республік їхати в Ізраїль, в свою країну. А там наші також з євреями помішані, в них є нагода виїхати.

- Так що твої стрийки в Ізраїль поїдуть?

Ліза оглянулася на Кольку і по сторонах і тихо вимовила:

- Вони хочуть в Америку.

Колька коли почув, тут же вигукнув на цілу вулицю:

- Ух ти! А ти ще не збираєшся? Ти нам пришлеш з відти джинсів і кросівки фірмові.

Ліза відказала:

- Ми тут, нам зовсім інакше як їм, а там на Кавказі люди хвилюються, там справа серйозна.

Усі встали щоб провести Лізу додому. Колька ішов з Олеською а Вітя з Лізою за ними. Коли прийшли Ліза їм подарувала те що привезла. Вітя одержав гарне портмоне з чорної шкіри, ручної роботи, якого Ліза купила в одного абхазця таки в Ешері. Для Олеськи Ліза привезла велику морську ракушку з написом «Сухуми», лиш Колька найбільше скористався: йому дала баночку чорної ікри, так як під руками нічого не знайшлося простішого, а без подарунка Ліза не захотіла відпускати його також.

Коли попрощалися і поверталися Колька сказав: толкова дівка і в політиці шарить добре.

Через два дні у колгоспі Остап, батько Колі, хвалився що його кликав Лук'янів зять до вертольота подивитися, щось по електриці. Звичайно йому ніхто не вірив, лиш коли він показав банку від чорної ікри, тоді усі навіть сам бригадир, замовчали, а Остап гордо сказав: закусували там, не вірите - понюхайте хлопці! От чим льотчиків годують і мене коло них також заодно погостили.

Була гаряча сонячна погода, по дорозі курився порох за машиною коли хто проїхав. Вітя вирішив піти скупатися. Колька сидів на порозі хати і нудився. Коли Вітя свиснув йому і показав що хоче зануритися під воду, він тут же вибіг на вулицю. Обидва вони повернулися на подвір'я Бойчуків, та пішли по межі городу до річки. Коли хлопці накупалися і просто роздягнутими ішли берегом, один чоловік випасав корову, він був чомусь сам один. Чоловік був у літньому капелюсі і стояв дивився на джмеля який літав. Почувши голоси хлопців він підвів голову та крикнув:

- Хлопче ану йди тут!

Оглянувся Колька і пустився іти, але старий зупинив рукою:

- Не ти, а той Журиків малий, я щось хочу запитати його.

Колька сів біля корча протягнув руки і почав дивитися на літні хмари. Вітя підійшов до старого який уже сідав і витягнув синю пачку дешевих цигарок «Верховина», взявши одну він протягнув хлопцеві.

- Я вуйку не курю.

- А ти напевно «Орбіту» чи «Космос», таких не хочеш.

- Ні, я взагалі ніяких, зовсім не курю.

- Нічого в армії навчуть. - Старий відкашлявся а так почав розмову. - Слухай сину я хотів тобі щось сказати, лиш не знаю як почати, щоб ти мене правильно зрозумів.

- Говоріть як воно є вуйку; послухаю і може щось зрозумію.

- Знаєш, не хотів вам Бойчукам говорити, але мушу щоб совість була чиста: там ваша сусідка Зося Драпака, один раз говорила з бабами про вас. Була там також моя стара і чула

про вас. Одним словом там на вас усяко навіть не хочу тобі казати, але знай що вона вас, навіть дітей, не любить дуже. Моя стара каже її: як ти не боїшся, та діти сироти - гріх будеш мати за них. А вона ще мою стару назвала. Дуже сестру твою не любить, я подумав сказати твоїй бабі Насті, але боюся щоб з нею не зчепилася через мене. Ти там сам якось об'ясни, не кажи звідки знаєш, дивіться щоб та скотина не зробила чогось дитині. Скажи малі щоб не брала нічого їсти від неї. Ти сину не знаєш що лихі люди можуть. Завись її мучить, ще за діда твого помститися хоче лиха баба. Обходіть її стороною, я чув що вона не здорова може не потягне довго біда стара. - Сплюнув старий тютюн з губи.

- Вуйку, та ми не віримо щоб щось таке могло нам пошкодити, але добре що ви сказали, будемо знати кого оберігатися. Дякую вам, я поговорю з дідом, він сваритися не піде до неї, а вам дякую щиро. - Вітя встав та пішов до Кольки.

Старий легше зітхнув, він скинув з сумління тягар. Попередив як сам знав, та як розумів, а розумів що Бойчуки невинні люди.

Тим часом Марійка поїхала на Львівщину кільки з Настею, Вітя працював з Федором а Олеська була господиня на кухні. Федір мав дивитися за дітьми, але сама Марійка не кажучи нікому, хотіла щоб діти почувли себе трохи вільніше. Вона знала що Вітю заберуть в армію на наступний рік, сподівалися на осінь так як він був з червня, але могли і весною взяти тому що призов затягувався до початку липня. А після армії хто знає як воно буде, «два роки не два дні», як говорила Раїса Яківна. Нехай хлопець трошки почує себе вільніше, вона цінила його поведінку, його послух і хоч знала що Ліза може бути на вихідні у Лук'яна, Марійка згодилася на те коли приїде Ліза до них, нехай вже собі побудуть самі там. Вона зауважила що Олеська змінилася в кращу сторону, від того часу як почала дружити з Лізою. Олеська стала якась поважніша, а найголовніше що вона не бігає за хлопцями а має дівочу гордість.

Як звичайно діти з міста стояли вище як діти які жили на селі, але так як Олеська була в селі такою що її усі замічали, а Ліза у місті навпаки скромнішою серед своїх ровесниць, саме тому у результаті вони дорівнювали одна одній як подружки. Олеська знала що її вважають красивою, що хлопці оглядаються за нею, але вона не давала поводу щоб хтось наважився з нею дружити.

Ліза як жителька міста виділялася серед подружок кавказькою зовнішністю, а так як у ній була кров трьох націй, дівчина при народженні успадкувала усе що прикрашає жінок серед цих народів. Тільки у місті цінилися дівчата які ходили по останньому крику моди, а також не були під контролем батьків. Батько Лізи любив коли дівчата ходять у платтях а не в штанах, також коли воля жіночого роду обмежується. Так як Ліза тепер була єдиною дитиною в сім'ї, то батьківський контроль було не тяжко реалізувати. Сама Ліза хоча знала що вона красивою, тільки проводячи з дитинства кожне літо на Кавказі, вона була вихованою так, що саме батько повинен приймати рішення в питаннях її поступків та навіть відігравати в певній мірі роль, у її виборі супутника життя. Бувши меншою Ліза з тим годилася, та ніколи не думала про те що саме таке питання може бути для неї якимось важким. Тільки коли дівчина влюбилася, вона зразу постановила собі що тут батько мусить погодитися з її волею та вибором. Лиш враховуючи своє неповноліття, Ліза не давала поводу щоб батько зміг щось додуматися, вона дальше в його присутності поводитися як скоріше. Тільки коли вона їхала до діда, саме на селі Ліза почувалася як риба у глибокій воді, тут вона самою вільно думала та поводитися як їй хотілося. Їй дуже подобалося Олеська, як винахідниця правильних виходів у любій ситуації, особливо в розмовах коли потрібно змінити непомітно тему, щоб не додумалися хтось з батьків. А найбільше кидалося стороннім в очі коли вони були разом, і одна з дівчат була блондинка і друга брюнетка, вони виглядали як підібрані по замовленню фото-модельєра.

Олеська мала ще одну серйозну підставу поки що не починати дружбу з якимось хлопцем, тому що дивлячись на Лізу як в неї було тільки одне в голові, Олеська боялася закохатись по самі вуха: навіщо самій себе мучити, любов не проста справа, вона вимагає великої жертви, вона забирає волю, важко довго чекати, постійно хвилюватися, стремління подобатися любимій людині. Але вона була рада за Лізу і Вітю, перед її очами проходив любовний роман і її поради, а також кмітливість, були для нього як вода для рослини.

Тієї липневої суботи дівчата сиділи в Андрія біля хати і розповідали різні історії. Ліза хотіла показати мамі що вона вечорами у діда сидить і нікуди не ходить. Це що вона нікуди не ходить була правда, тільки за винятком того що вона проводила час у подружки. Але так як її мама уже знала що в Олесі є брат, який відповідно віку підходив в кандидати на руку і серце Лізи, потрібно було маскувати правдиву любовну картину. Завтра у неділю батьки поїдуть у Яремче до друзів а вона випроситься щоб залишитися у діда. Ліза знала що Марійка і Настя поїхали а дід Федір, також дід Андрій, для молодих не стояли на заваді. Ліза розповідала історію Грузії про царівну Тамару і її любовні пригоди. Потім підійшов Андрій і вона попросила його щоб він розказав про Олексу Довбуша. Ліза тим самим хотіла показати мамі що вона проводить час з дідом, що вони так завжди тут сидять з Олесею. Андрій нічого не підозрюючи розказував про те як Довбуш мстився полякам за кривду бідного народу, як його зрадили і як він ще не в старому віці загинув. Андрій багато знав про інших опришків так як він був родом з Карпат. Одним словом Ліза навчилася від Олеськи різним хитрощам, вона вже була не тією дівчинкою що дивилася просто і щиро в очі, коли її про щось питали. Не дарма Тетяна назвала її «лисичкою».

Сама Тетяна в той час у хаті жарила рибу, яку привезла з собою з міста мороженою. Коли вечеря була готова вона поклала усе на столик що стояв на ганку. Олеська хотіла щось від неї вивідати і ніби між іншим запитала:

- Тьотя Таня, а як тепличка ваша, змайстрували її?

- Так, ми з дідом трошки а там наш тато приїхав докінчив, вже там посадили.

- А торфу хватило вам? - хитро продовжувала Олеська.

Тут уже Ліза додумалася до чого Олеська клонить і під столиком торкнула її ногою. Але Олеська засміялася сама до себе і чекала на відповідь.

- Ой торфу ще на два рази хватить, тепличка маленька. Добре що ти Олесею мені пригадала, я хотіла тебе за брата запитати. Я питалася Лізи а вона говорить що не знає як його навіть звати. Правда я їй не повірила, тому що вона зробилася хитра лисиця.

- Мого брата звати Вітя, йому минуло сімнадцять років, дуже скромний хлопчина, любить робити фотографії і майструє з дідом. Він не курить, не випиває з ніким, дуже приємний.

Тут у розмову підключився дід Андрій який не їв риби а просто сидів і попивав собі сік з закрученого винограду.

- Правда, правда, був тут Федір в мене, ми набулися та наговорилися. Казав що хлопець добрий і мудрий. Молодий а як чуєте: не п'є, не курить, не ходить по клубах. Якась буде мати добру долю дівчина.

Тут Тетяна почала жартувати з дочкою:

- Бачиш Ліза, ти не знаєш як хлопця звати, я не розгляділа його як слід у вечорі а наші діди уже можна сказати - сватаються.

Усі почали сміятися а найбільше Олеська, вона добилася свого як завжди. Коли зупинилися Андрій уже цілком серйозно і поважно сказав:

- А чому би не посвататися, як захочуть молоді, тоді ми погодимося, хіба не так Таня?

Тут Ліза уже не видержала і сказала щоб перестали і змінили тему, а в Олеськи усмішка таки залишилася на губах. Тетяна підвела підсумок розмови:

- Як тату будемо ми годитися як наречена просить щоб ми розмову таку залишили, тут усе від неї залежить.

Ліза бідна не знала що говорити але вигляд її усе сказав про її почуття. Вона просто щипнула Олеську під столом за те що та так виставила її так перед мамою на показ.

Коли Олеська ішла додому Ліза біля воріт сказала:

- Я як виглядала сьогодні, як «Фарбований лис», про якого писав ваш Франко з Нагуєвичів?

- Ні, як лисиця, про яку говорила твоя мама, - сміючись відповіла Олеська.

Ранком у неділю коли ще Вітя спав, Федір уже ходив по дворі. Він був сам з онуками, Марійка та Настя були на Львівщині. Вони також ще хотіли заїхати у село Грушів що в Дрогобицькому районі, куди стікалися тисячі людей щоб подивитися на церкву на якій з'явилася ознака. Ознака, як говорили люди, сталася також двадцять шостого квітня, рівно рік після того як вибухнув Чорнобиль.

Ранком Федір був одітий в сорочку яка не притягувалася поясом а просто так висіла. Над трьома кишнями сорочки був вишитий орнамент, та мала вона комірці подібні як в піджаку. Марійка купила йому дві таких сорочки, одна голубого кольору а друга була кремовою.

Олеська зготувала йому манки, так його поболювали зуби і він старався їсти щось м'якше. Вона подала йому малинового сиропу і покликала снідати.

- Дивіться діду як воно в житті повертається: ви колись мене манкою годували малу, а зраз я вас годую. А я вчора була у Лук'янович і вони, а вірніше Тетяна, питалася про нашого Вітю. Я так бачила що вони не мають нічого проти того що Ліза ходить з ним, правда вони ще не знають наскільки воно серйозно між молодими, лиш напевно нічого не зміниться коли вони дізнаються. А гроші вони мають, я була там у них, правда мені не привичною є квартира; кухня така маленька. Напевно тому що я в селі живу, привикла до просторого всього, але так як для міста то в них місце гарне, і кімнати великі також в тому будинку. Вітя там може жити з ними. Арк постійно десь відсутній, я думаю Вітя наш зживеться з ними.

- А ми купимо йому машину щоб усе було як в людей, - сказав Федір.

- Я думаю що так буде добре, я тут залишусь лиш не знаю з ким. Є гарні хлопці, лиш я хочу щоб якимось так як Вітя та Ліза, не щоб так просто віддатися, як багато дівок хочуть.

- Нічого Олесько, ще твоя доля навернеться. Ти лиш будь порядною дівкою, знаєш як дівка саме себе цінить, тоді і парубки її цінять.

Уже перед вечором Вітя одів чорну сорочку і сидів у новій хаті слухав магнітофон «Маяк». Федір сидів на лавочці біля дороги і говорив з Остапом, колгоспним електриком. Липа була у цвіті її запах розливався по усьому подвір'ї. Завтра у понеділок вечором мали повернутися до дому Марійка і Настя.

Олеська приготувала щось там у старій хаті поїсти: зробила якогось салату і поклала у холодильник. Її мучило те що учора воно трохи за відверто почала з Тетяною розмову і думала може вони Лізу забрали у Яремче з собою. Вона подумала що може Тетяна так перед нею дуже по-культурному жартує ніби не має нічого проти того, а насправді може бути по-іншому. Олеська рішила поїхати подивитися як обстановка там. Коли вона пішла одіватися у нову хату і взялася робити собі зачіску тут почула що Федір її кликав. Олеська вийшла на поріг і побачила що Федір стояв з Лізою біля криниці, вона була гарно одіта в літнє плаття без рукавів. Воно дуже було їй до лиця і маючи гарну гармонію до її смуглявих рук. Аж сам Федір звернув на це увагу і щось собі старий подумав.

Олеська покликала Лізу у стару хату щоб взнати від неї про вчорашню розмову:

- Давай розкажуй Ліза як там було коли я пішла, мама щось ще говорила з тобою? Я трошки взяла глибоко в цьому питанні.

- Коли моя мама щось рішає навіть дуже важливе, а тут хтось її перериває в розмові, вона тут же забуває про що питалася. Нічого взагалі, навіть не згадувала. Може тому що в неї робота така, постійно на телефонах, просто не може брати усі розмови під увагу. Але ти мене вчора, просто роздягнула перед ними, мені здається що дід все зрозумів про Вітю.

Потім дівчата пішли у нову хату слухати музику а Федір підійшов на поріг нової хати і покликав хлопця. Вітя вийшов а той махнув щоб ішов за ним у майстерню. Вітя не зрозумів, так як в неділю Федір ніколи не заходив до майстерні. Коли вони зайшли Федір зробив дуже строгий вигляд:

- Вітю, ми самі вдома, ми чоловіки дорослі, тому я хочу тобі щось дуже важне сказати. Я видів що там Лялька твоя прийшла, так слухай мене сину уважно: дивися щоб ти ненароком не посмів якусь грішну справу там, коли ви самі. Ти слухай не перебивай, я ще не все сказав: По-перше: вона ще дитина. По-друге: її рідні нам довіряють як своїм людям. По-третє: її тато з Кавказу, а там такі справи не сходять з рук просто так, там з тим строго. Знаєш сину, як я би після такого з Андрієм зустрівся? Я так хвалив тебе перед ним. Ти знаєш як вони

поважають твою маму що вона людина чесна, не думай що люди не помічають - все вони бачать. Перед тобою армія, а дівчина чесна вона і чекати буде чесно, а інакше ніхто не поручиться. Я вже старий, я всякого наслухався. І ще найголовніше Вітю: я не знаю як там в них, а в нашому роді, в Бойчуків, ніколи ніякого безчестя не було. Ти не рівняйся там до Любчика до Богдана з Стрия; вони собі як знають. Я подивився так на неї як вона прийшла, і чомусь собі надумав з тобою поговорити так по-дорослому. Я розумію що вона молода, вбирається так щоб тобі сподобатися, але ти будеш за все нести відповідальність як мужчина. Скажу тобі правду: якщо б щось таке сталося, я б її рідним у очі не подивився, також твоя мама, ти мене у могилу б запровадив. А такі речі втаїти неможливо від рідних. Дівчину усі пожаліють в такому випадку, а хлопець як правило - винуватий. - Федір розвів руками.

- Та що ви діду, я навіть такого не думав, мені в голову не приходило, тим більше що вона ще школярка. - Якось розгублено відповів хлопець.

- Вітю, все правильно: такі речі люди перше роблять а потім думають. Тому я тобі наперед кажу: тому я за тебе подумав. Давай іди до своєї Ляльки і будь мудрий парубок. - Федір поплескав онука по плечу.

Старий так настрашив хлопця, що не тільки йому хватило для того вечора, але набагато дальше. Коли Вітя повернувся у нову хату, дівчата побачили що він щось змінився та задумався, Ліза запитала:

- Вітя, що з тобою, щось трапилося?

- А, нічого, там дід щось просив мене потримати йому, - розсіяно відповів хлопець.

На дворі уже було темно але ще не пізно дуже. Ліза сказала що уже хоче іти, хоча скоріше говорила що батьки приїдуть пізно і в неї є досить часу. Вітя пішов провести її, вони пішли за центральну дорогу понад річкую щоб обминути зайві погляди людей, які літньої неділі ходили по центральній вулиці села. Ліза нічого не говорила і Вітя побачив та став її питати в чому справа.

- Напевно я погано зробила що сама прийшла до вас сьогодні, дід з тобою саме про це говорив? - не дивлячись на нього запитала Ліза.

- Ні, що ти; зовсім ні.

- Вітя я бачила яким ти прийшов у хату, не хочеш не говори, твоя справа розказати чи втаїти від мене, навіть те що відноситься особисто до мене.

Тут Вітя зрозумів що вона подумала що Федір розсердився що хтось бачив що вона до них приходить і не хоче лишніх бесід. Так як на відміну від Олеськи він не міг щось придумати прийшлося йому розказати усю правду про розмову в майстерні. В кінці коли він закінчив Ліза задоволено подивилася на нього і сказала:

- Знаєш: воно все правильно, старші люди думають наперед. Просто вони люблять нас дуже, батьки більше заняті: там праця, справи різні, а так як дід та бабця, тільки про онуків думають. Я думаю що моя бабуся Сусанна таке саме говорила б; лиш не тобі а мені.

Дівчині подобався Федір, а найбільше подобалось те що Вітя розказав їй правду. Вона відчула себе як уже дорослий член родини, з яким обговорюють важливі питання про життя. Після того як Вітя усе розказав, Ліза тісніше взяла його за руку. Такий майбутній чоловік підходив для неї, не вміє він її обманювати, щиро усе розказав як було. Ліза дуже раділа в душі, Вітя навіть не знав яку приємність він зробив для своєї коханої, тим що він їй признався.

Над рікою був сильний вітер, вони ішли йому на зустріч. Місяць був ясний і великий, хмари бігли по небі дуже швидко. Ліза однією рукою притримувала плаття яке вітер завертав у різні сторони. Потім вони зупинилися на березі, хлопець відійшов у сторону щоб полюбуватися нею, вітер завівав її волосся назад і вона йому здавалася як дівчина з казки. Він пригадав собі як колись зі школи він з учнями їхали у Київ і він бачив пам'ятник засновникам міста. На турі стояли три брати, а спереду на носі тури, сестра їхня Либідь, яка дивилася у далеч і вітер завівав у неї сукню. Він подумав чому він не художник, так би намалював її, щоб через віки люди любувалися її красою на полотні, в якісь престижні картинній галереї світу.

Коли вони вже доходили до помешкань Ліза попросила щоб зупинилися вона хоче полюбуватися вечором. Вони стояли під деревом, Вітя приперся до стовбура а вона до нього, дивлячись на вечірні хмари у світлі місяця вона запитала:

- Вітя, а як ти думаєш: дивись твій батько помер, ти віриш що ти його побачиш колись?

- Не знаю, але думаю щось воно мусить бути...

- А я вір'ю що душа не помирає, колись усі зустрінуться напевно. Знаєш коли там в Ешері мій дід помирав, бабуся розказувала що якась постать стояла щоб його провести. Він був хірург, багатьох людей спас від смерті. В нього дуже багато людей було на похоронах. Люди говорили що Берія багато знищив людей а Арлан багато врятував, це тому що Берія також був з Абхазії, та народився в Сухумському районі. Я не пам'ятаю діда, мені був один рік коли він помер. Ти знаєш Вітя я також хотіла б щось для людей корисне зробити, тільки не знаю що саме я зможу. Ми усі живемо для того щоб допомагати одні одним, лиш я маю таке бажання від коли почала задумуватись для чого я живу на цій землі. Не просто так ми тут ...

- Ти вже досить зробила, дивися сама: мене пожаліла влюбленого сироту, з Олеською подружилася, також з сиротою. Як бачиш, діла благородні навіть дружба та любов.

- Розумієш Вітя: наприклад моя бабуся має таку мрію від дитинства а саме щоб побувати в Ізраїлі, а я також мрію щоб комусь щось зробити добре та приємне.

- Добре таке бажання в тебе Лізочка, а час прийде зробимо щось корисне, для того живемо на світі, - задумавшись промовив хлопець.

Двоє закоханих ще постояли разом коло воріт діда Андрія, Вітя відпустив дівчину щоб вона показала слухняною перед дідом, та щоб наступним разом також вона змогла зустрінутись з ним без зайвих перешкод зі сторони батьків.

Коли Вітя повертався додому, він думав про життя уже серйозніше, справді потрібно так прожити щоб бути корисним. А особливо він думав: звідки в такою юної дівчини скільки тверезого розсудку, напевно найбільше від бабусі єврейки взяла - думав хлопець. Як усе буде добре, повернись з армії, буде у мене мудра жінка, з такою людиною можна сім'ю побудувати гарну і життя пройти як повинно бути. Інакшого життя Вітя собі не міг уявити, наскільки ця юна дівчина полонила його душу і серце...

З такими думками він прийшов додому, де дід ще сидів на лавці з Петром, і пересипали останні новини минулого тижня.

Почалися жнива. Жнива на Україні це не тільки праця, це праця біля хліба і як тоді писали на лозунгах: «Хвала рукам, що пахнуть хлібом!» По полі повзуть комбайни, майже в рівний ряд викладають квадратні копички соломи. Колгоспні машини возять зерно на тік. Кипить робота, усі заняті, навіть жайворонок у небі який співає, та високо підіймається по вертикалі, немов мимоволі приймає участь в тому що відбувається на полі. Небо чисте без хмаринки, сонце як розпалений диск розливає світло і надмірне тепло над нивами. Польова дорога втоптана вантажівками, по ній підлітки возяться на велосипедах. Повіває вітерець, гонить хвилю по нескошеній ще пшениці. Від такої сонячної погоди у ночі коли земля віддыхає від жару, випадають великі роси. Роси наскільки багато, що коли ранком зайти у траву, вона великими краплями падає на ноги, не пройшовши десяти кроків ноги стають мокрі повністю. Добре коли у селі є річка, саме в таку погоду вона має особливу ціну для хлібороба. Коли затихає робочий день, люди які працювали на полі не далеко річки, поволі снують ся щоб помитися у воді. Після того як покупався немовби на світ народився. Праця важкою, але в ній є щось цікаве, якась своя насолода і не дивно - це праця біля хліба. У вечорі йдучи з річки люди відпочивати і мимоволі задивляються на небо, яке у серпні засіяне ясними зорями. Зорі такі великі і здаються так низько а молочний слід такий засипаний, немов хтось розсипав мільйони діамантів по темному небі.

Колгоспне начальство заняте; усі бігають, щось рішають. Службовий «Бобик», тобто машина ГАЗ-69 немає відпочинку, хіба що пару годин у ночі. Ранком мотори тракторів підіймають тих хто трошки довше любить поспати. Гарний урожай зернових цього року, начальство колгоспне задоволене; буде премія від вищестоящих.

Тим часом у других місцях Радянського Союзу, не усі так спокійно займаються літньою працею. На Кавказі починається неспокій, люди гомонять, щось сперечаються. Старі сидять купками на базарах і розмахують руками, якісь емоційні розмови. Починають проростати старі міжнаціональні рахунки, «Дружба народів» починає тріщати. Люди які були занурені в новини політики, які слухали радіо за кордону, освоюють назву мало кому відомої місцевості «Нагірний Карабах». Лиш мало хто знає що Карабах одно з перших кілець довгого ланцюга конфліктів, які насуваються на колись могутню державу.

Того ж таки місяця серпня, вірмени зібравши підписи своїх співвітчизників, посилають прохання у Москву, в Центральний Комітет Партії. Підіймається питання території в національних інтересах. Події розвивають дуже швидко, немов чорна хмара насувається на Кавказ. Грузія не відстає від Вірменії та Азербайджану, там також починаються плани про вихід з Союзу. Хто розуміє докладно ситуацію, розуміє те що тут щось буде творитися жахливе та криваве, лиш механізм насильства та ненависті уже почав працювати в безповоротному режимі; впевнено та безпощадно.

В кінці вересня до Аркадія приїхали два рідних брати, вони дуже багато говорили по ночах, пили багато чаю. Ліза не розуміла про що конкретно розмова, але могла додуматися що продовжується та розмова яку вона чула в Ешері. Серед їхньої мови вона часто чула що згадувалося про паспорту а також Ізраїль. Тетяна ходила задумана, але так як вона часто мало говорила то і тепер Ліза не особливо звертала увагу на її поведінку. Але коли вони поїхали здавалося що усе стало у попереднє русло. Ліза та Олеська ходили у восьмий клас, після закінчення восьмого класу, можна було кудись поступити учитися: в технікум або просто в училище.

Олеська вагалася що робити: чи закінчувати десятирічну школу чи їхати у Львів кудись поступати, хоча краще було поступати після десятого класу, маючи середню освіту. Тьотя Ірина яка проживала у Львові готова її прийняти в любий час, так як дітей у них не було а Олеська дуже була схожою на неї. Але дівчині, яка привикла бути біля дому, потрібно робити перемену і це не так легко. Скоріше вона тільки мріяла щоб вирватися у Львів а коли прийшла ближче до того часу що уже потрібно було приймати рішення, вона вагалася. Олеська ще не говорила нічого про це з мамою, лиш баба Настя навіть чути не хотіла щоб дитина ішла в світи в такому віці. Федір також говорив про те що Вітю заберуть може навіть весною а Олеська у Львів піде і вони старі осиротіють за один раз. Краще щоб вона ще два роки тут у школу ходила, а тоді Вітя повернеться з армії, а вона може іти у Львів. Звичайно вирішальне слово було за Марійкою. Олеська подумала поговорити ще з Лізою по цьому питанні, так як вона також уже рахувала її за близьку людину і її серйозні міркування брала під увагу. Вона надумала з нею зустрінутися якнайскоріше, якщо не в селі то вона сама поїде до неї у місто.

Марійка над міру хвилювалася за дітей, навіть боялась відпускати саму дочку в обласний центр, хоча в селі таких матерів було багато також, що так само думали як Марійка. Олеська сказала мамі по цьому поводу одного разу:

- Мам, мені навіть смішно комусь таке сказати що ти мене боїшся відпустити саму в місто. Наприклад Вітя давно в моєму віці їздив собі в Івано-Франківськ, навіть повертався пізніше додому, а мене усі тримаєте коло себе як маленьку. Хіба я інакшою як інші, які давно їздять?

- Олеська, хлопець зовсім інакше, в нього що може бути найстрашніше, це те що перейдуть хулігани і заберуть гроші. Там ще светра можуть гарного зняти з нього. А з дівчатами питання зовсім інше, ти сама говорила що в школі хлопці тобі жити не дають. В селі хлопці ще скромніші а в місті будеш сама по вулицях ходити? Та ні, я - не відпущу саму; навіть не просися. Ти справді іншою від других, ти сама винувата що така виродилася принадною. А якщо мені не віриш, сама покрутиш перед люстром і побачиш. Мені Яківна такі жахливі події розповідає що в місті твориться, не відпущу тебе саму Олесю. Хочеш їдьте двоє: ти і

Вітя. А ще краще почекай один тиждень і Любчик приїде за овочами, поїдеш з ним, я поїду також до Раїси Яківни, допомогти їй закривати банки на зиму.

Так погодилися, в суботу поїхали в Івано-Франківськ. Олеська зателефонувала від Яківни що вона є у місті і домовилася що Ліза її зустріне у центрі біля магазину «Дитячий світ». Падав дощ, Олеська взяла парасольку а також букет троянд і конверт що передав нею Вітя. Олеська не знала що є у конверті, так як він був закритим. У сім'ї Бойчуків була така традиція що ніхто ніколи не відкривав чужого листа, при ніяких умовах.

Дівчата зустрілися в умовному місці і пішли по вулиці на квартиру Лізи. По дорозі Ліза сказала що вони мали приїхати до діда сьогодні автобусом, тільки дощ помішав, так як на городі неможливо щось зібрати в таку погоду. Коли зайшли у квартиру Ліза об'яснила що мама спить після зміни, а тато десь у хмарах. Вони зайшли у велику прихожу, сіли на великі відпочивальні крісла, яких розділяв журнальний столик. Ліза поклала троянди на столик і відкрила конверт. Там була фотографія зроблена в ательє і банкнота двадцять п'ять карбованців. Записки не було жодної в конверті, лишень на зворотній стороні фотокарточки було написано: «Я серцем завжди з Тобою». Ліза задоволено усміхнулася, і легенько торкнулася губами до фотокарточки. Потім взяла гроші і запитала:

- Олеся, а для чого Вітя гроші мені дав? Та ще таку суму, нехай не робить такого більше, мені віддавати якось незручно і брати також якось не по собі. Подякуеш від мене, а я коли приїду, сама поцілую.

- Тоді сама запитаєш для чого гроші дав, мене просив передати я так зробила, а ви двоє розбирайтеся самі з грошами. - Відмахуючи рукою сказала Олеська.

Ліза поклала грошову банкноту у конверт а фотокарточку забула. Дівчата пішли на кухню їсти кавун. Олеська побачила що там є якісь старинні збанки з довгими носиками. Вони були привезені з Грузії. Почали говорити про навчання і про майбутні плани.

- Олеся, ти знаєш я не знаю куди влаштуватися. Тато говорив щоб я в медичне поступала, його батько був лікар, а я медицину не люблю. Я хотіла стати стюардесою а мама говорить: вже хватить у нас авіаторів, професія небезпечна і взагалі стюардеса жінка не для сімейного життя. Потім тато говорив щоб у Педінститут тут у нас поступати, а в мене ім'я не підходить для вчительки, сама послухай: Єлизавета Аркадіївна, важко дітям вимовляти буде. В такому випадку назвуть простіше, ще добре як назвуть «циганка», а можуть навіть гірше. А коли приїхали татові брати, у нас взагалі усе пішло в різні сторони. Вони таки намірилися виїхати і тата просять. Як бачиш не знаю ще нічого, мені головне щоб Вітя армію відслужив а професія найдеться, а може з дітьми вдома буду. А ти що думаєш по такому поведи?

- В тебе справді солідне ім'я, тобі Ліза десь працювати в органах підходить. Хтось тільки почує ім'я «Єлизавета Аркадіївна», перша думка про тебе буде що ти єврейка, а наступна що ти напевно дуже авторитетна особа. Справді звучить авторитетно та переконливо. А що до мене тоді я також стою на роздоріжжі. Як ти говориш на вчительку також я не кандидат, так само важке ім'я: Олександра Володимирівна, та школа вже такою стала щоб тільки закінчити її на кінець. А коли б ще пішла працювати в нашу школу, тоді вчителі не повірять ще я змогла вивчитися на вчительку, а з ними мені разом не по дорозі; в мене не буде авторитету ніякого. На медсестру не піду: крові боюся страшно, наш дід так боїться крові, він курку не зарубає ніколи. Мене у Львів просила тьотя Іра, лиш я такої подруги як ти не буду там мати, хіба коли Вітя з армії повернеться, я піду у Львів. А так в десятій клас піду, це скоріше усього буде. Думаю Ліза що наступних два роки, у нас буде все без змін в питанні науки.

Коли вони ще говорили про школу, Тетяна уже проснулася і встала щоб умитися. На столику вона побачила троянди і фото якого Ліза забула заховати. Тетяна оглянулася та тихенько взяла фотографію: Ой, а хто тут у нас такий симпатичний - прошептала вона сама до себе. Тетяна впізнала знайомого водія вантажівки, який вечором привозив торф. На фото Вітя був одітий у літній білий светр просто по тілі, рукава були підтягнуті, на вустах легенька усмішка. Вона подивилася і поклала вертикально серед троянд, зворотну сторону не читала, так як порахувала що не гарно заглядати в приватні тонкості своєї доні.

Тетяна усе зрозуміла: зрозуміла чому Ліза так проситься у село до діда, чому в неї Олеся подружка така як сестра рідна. Коли вона пішла прийняти душ, вона стояла у ванній, та думала про Вітю та його рідних. Тетяна чула як дівчата сміялись на кухні та не могли знати

що саме вона думає в цей час. Вийшовши з ванни, Тетяна прийшла на кухню, Олеська встала привітатися, Тетяна обняла її і поцілувала. Ліза спостерігала з сторони на маму запитала її.

- Мама, а що ти така ніжна сьогодні у нас?

Тетяна присідаючи на білу табуретку біля кухонного столика, відповіла:

- Лізочка, візьми вазу, налий води і поклади троянди, щоб стояли довше, вони такі гарні. А там ще конверт стоїть, напевно для тебе.

Ліза зразу додумалася що мама напевно бачила фото коханого а ще як прочитала що написано - це взагалі. Вона закрила руками щокі і вибігла у прихожу, серед троянд стояло фото закладене між троянди, Ліза зрозуміла що воно було в маминих руках. Вона ходила колами по кімнаті і довго не наважувалася зайти на кухню, щоб не почалася розмова про Вітю, тільки коли почула що говорять уже про школу, тоді обережно немов лисичка, сіла на табуретку.

Через короткий час під будинком посигналила машина короткими трьома сингалами. На прощання Тетяна сказала до Олеськи:

- Олеся а чому мама ніколи не зайде до нас, я її пригадую ще з школи, передай вітання від мене а наступній раз нехай зайде; поспілкуємося з нею. Ви такі дві подружки, нам також потрібно подружитися з мамою, - засміялася Тетяна.

- Добре тьотя Таня я перекажу ваше прохання, - пообіцяла Олеська.

Любчикова Волга уже чекала біля під'їзду, Ліза першою вийшла з квартири щоб провести Олесю. Любчик ще повинен був забрати Марійку від Яківни. Обнявши Олеську, Ліза зітхнувши промовила:

- Ой не знаю як заходити, зараз таких запитань буде як на екзамені.

- Все одно колись потрібно це зробити, вірніше не колись, а саме зараз. Ти ж сама просила фото щоб покласти. Нехай привикають твої, до нового члена сім'ї - засміялася Олеська.

- Та вже що буде, все одно потрібно, - погодилася Ліза.

- Давай подруга, чекаємо тебе в гостях.

- Привіт передавай моєму синьоокому, - на прощання промовила щаслива закохана...

Вже в дорозі Олеська побачила що забула парасольку в Лізи. Їй не терпілося знати яка там розмова в даний час, але напевно позитивна, якщо Тетяна запросила маму до себе у гості, та говорить про дружбу після того, коли побачила фотокарточку з таким відвертим та чистосердечним написом.

Олеся раділа усю дорогу додому, в неї було таке враження а вірніше переконання, що Тетяна нічого поганого не скаже про Вітю, адже він насправді не є поганим, а ще коли так молоді полюбили одне одного, тоді взагалі лишень можна відчувати щастя та захоплюватись тим що так все відбулось.

Настав 1988 рік. В Радянському Союзі почала хитатися ідеологічна система. Активісти почали добиватися про свободу релігії, слова, мітингів. Люди на низьких ступенях суспільства ще не помічали того як слід, а у верхах уже починала деградувати ідеологія ленінізму. Почалися писати прохання в органи влади про відкриття заплучених церков і монастирів, а це все не просто так: Православ'я цього року відзначає величезний ювілей а саме Тисячоліття Хрещення Київської Русі. Слов'янські народи мають величаве свято. Одна тисяча років тому, київський князь Володимир Великий, прийняв Християнство як правдиву віру для своєї держави. З нагоди цього іде повним ходом ювілейне видання російських Біблій, великими тиражами. Люди які мають справу з книгами, усі хочуть дістати Біблію, цікаво чому так борються комуністи з цією книгою; що в ній там написано.

Раїса Яківна, принесла Марійці на роботу, новеньку Біблію настільного формату. Коли Марійка принесла додому, вона усіх покликкала у стару хату. Усі члени сім'ї стали навколо

столи не знаючи що таке Марійка їм покаже. Коли вона витягнула книгу з сумки, розвернула білий папір, і поклала на стіл, старі Бойчуки аж ахнули. На столі стояла книга з темно-зеленими обкладинками а на ній золотистий Православний хрест. Настя кинулася помити руки від кухні а Федір пригладив волосся, тим самим перевіряючи чи нема на голові шапки, обережно взяв книгу. Він перше чим відкрити її, підніс до вуст і поцілував. Усі хотіли прочитати щось з неї і переглядали різні місця. Вони дивувалися як час помінявся, колись за таку книгу давали тюремний строк. Біблію поклали у новій хаті в шафку мебельного набору «Калина». Це було найшановніше місце в домі. В других шафках стояли сімейні цінності серед них жіночий годинник «Чайка», що колись Володя купив для Марійки за першу зарплату у Тюмені. За склом були гарні сервізи а також ракушка яку привезла Ліза з Абхазії .

Одного зимового дня, Настю зустрінула дружина колгоспного агронома, привітавшись з Настею, вона сказала що їхня дочка буде виходити заміж. Настя готовила на весілля, її знали як добру кухарку у селі. Дочка агронома училася у Сільськогосподарському технікумі в Івано-Франківську і там знайшла свою долю. Весілля планувалося аж в кінці травня.

- Ми хочемо вас від тепер просити Степанівна, знаєте у нас будуть багато начальників, вчителі, одним словом уся «верхушка» як кажуть. Нам сказали що у вас дуже організовано іде весільна кухня. Ми заплатимо скільки вам завгодно буде. Також будемо просити вашого чоловіка Федора Івановича, щоб допоміг нам палатки поставити. І ще перекажіть що Марійка ваша мусить бути на весіллі у нас, разом з дітьми.

- Добре, дякуємо за запрошення а з кухнею не відкажу, також мій прийде щоб вам палатку покласти. Може в нас буде колись, тоді щось ви допоможете нам. Також дівку маємо та хлопця, - натякнула Настя.

Від коли Марійка стала вдовою вона не любила ходити на весілля, так як люди її віку усі були парами і їй було якось не по собі. Але так як вона працювала у районній бібліотеці, то місцева інтелігенція, уважали її за людину свого кола. Настя погодилася і пообіцяла підготувати список продуктів для гостини.

Настя була дуже моторна на кухні, вона могла багато страв готувати разом. На весілля також запросили Тетяну з сім'єю, так як жінка агронома ходила в один клас з Тетяною і були подружками, але вона вийшла заміж зараз після школи, і у віці тридцять сім років видавала заміж свою старшу дочку Галю.

Тим часом одного дня в бібліотеці, Раїса Яківна сказала до Марійки:

- Я думаю так як твій Віктор працював літом і має гроші нехай поїде з Любчиком на «трасу», там можна хлопцям гарний одяг купити. Вони люблять щось таке модне, там є футболки гарні, джинси, годинники і різна всячина. Любчик уже був там, він знає куди їхати і як купляти в поляків.

Через кілька днів вони поїхали, хоча їм не було по дорозі, але вони все ж таки заїхали у Івано-Франківськ. Олеську прихватили з собою щоб та поклікала Лізу, лишень Ліза не змогла поїхати так як вона мала температуру і хворіла грипом. Олеська не зважаючи що може сама набратися грипу, залишилася у Лізи щоб вона не скучала. Того дня її батько був вдома, але недовго. Він був незадоволений, тому не жартував. Ліза об'яснила що він знову десь скандалив з своїм начальством. Коли він вертався рейсом, у літаку почалася проблема подачі повітря в салон. Одним словом сервіз «Аерофлоту» почав опускатися. Спочатку він посварився з борт інженером, а на землі з тими хто підписує готовність сервісу машини. Ліза ще призналася що вони весною купляють новий легковий автомобіль «Волга 3102». Машину Аркадій мав пригнати з московської бази. Олеська також поділилася сімейними таємницями про те що коли Вітя прийде з армії, йому також куплять машину, гроші вони уже мають. Так як вона залишиться жити вдома, тому Вітю ніхто не відпустить в зяті без машини. Насправді Олеська хотіла зробити натяк щоб Ліза знала, а також при нагоді її батьки, що Вітя не посягне на їхню нову Волгу. Олеська запитала яка була розмова останній раз коли вона поїхала від них, що мама говорила про фотокарточку та чи бачила її. Ліза сказала що тільки запитала чи я дала йому свою фотографію, а я відповіла що давно, ще минулого року.

Олеська була у Лізи цілий день а у вечорі хлопці забрали її. Вітя не заходив до Лізи, сама Ліза не дуже хотіла, так як була хворою і уважала що вона не в формі.

Однак же вона жаліла після того, так як вона не змогла бачитися з ним довший час. Правда Вітя говорив з нею по телефону кілька разів. Коли підносив хтось інший трубку, хлопець не наважувався об'ясни про себе, він просто перепрошував ніби помилився номером телефону. Справа в тому що дід Андрій у березні був прихворів і Тетяна забрала його до себе у місто.

Вітя так скучав, що навіть вечорами сам ішов до Андрія на подвір'я, там просто сидів на відкритому ганку і думав. Хоча він з Лізою ніколи не був на тому місці, але він знав що тут стоять речі яких вона доторкалася своїми руками. Вітя ніколи в дитинстві не міг подумати що стара Лук'янова хата стане для нього якимось улюбленим місцем, йому здавалося що тут усе навіває романтикою. Він також сам себе тренував щоб не скучати тому що готовився йти в армію на два роки. Коли він повернеться, вона закінчить школу, їй буде вісімнадцятий рік, і тоді ніхто і ніщо, не стоятиме їм на перешкоді, - так думав хлопець який стояв перед невідомою дорогою життя.

Десь в кінці березня, він зайшов до діда у майстерню щоб поговорити з ним. Федір робив комусь невеликого човна. Він присів щоб з онуком віддихнути. В майстерні було тепло а на дворі дуже сиро та сіро, Вітя почав розмову:

- Діду, знаєте у Лізи в квітні буде день народження, я уже минулого року пропустив дату, цього року їй виповниться п'ятнадцять років. Я хочу її щось подарувати, щось дороге і гарне. Можливо я весною піду в армію і тому хочу щоб їй якась річ нагадувала про мене. Я уже думаю і не знаю що купити. Олеську не хочу питати, тому що вона проговориться перед Лізою, а я хочу щоб то був сюрприз. Може ви мені щось підкажете?

Федір приклав пальця до голови а так вигукнув:

- Золото! Вона золото любить. Хоча жінки усі люблять, але вона розбирається в таких штучках. Андрій казав що Аркадія брати торгують золотом, значить родинна пристрасть до золота. Тільки золото сину може бути подарунок на все життя, невеликий але цінний, і завжди з собою можна носити; в любую пору року і в любому місці. Навіть коли біда або війна все ж таки золото має ціну, в любий час можна поміняти на необхідну річ.

- Правильно діду, як ви догадалися? Напевно якийсь перстень з камінчиком купити мені.

- Е ні, перстень можна але уже старшій, сам подумай: в неї пальчики ще маленькі а вона ще росте а потім що буде? Не надіне, продавати або розтягувати - ні це відкладаємо. В мене є ідея: давай Вітю щось на шию, на ланцюжок. Я бачив вона на руці носить ланцюжок, так як ти сказав камінчик якийсь гарний на ланцюжок. Уяви собі: в неї шия смуглява і тут золотий ланцюжок, виріз на платті і там камінь - краса Вітю! Піде кудись між люди усі зразу замітять на шії твій подарунок.

- Діду, як у вас так уява працює, ви просто винахідник. Справді найкращий подарунок. Маємо ще час, в неї сімнадцятого квітня день народження.

Федір задумався, його веселе лице почало ставати мрячним і сумним. Хлопець не знав що з ним і хотів запитати лиш Федір його випередив.

- А шістнадцятого привезли твого тата, рівно десять років буде синочку. Як час пробіг, мама твоя уже десять років сама живе. Ой що зробиш, така її доля. Бідна наша єдиначка... А подарунок купимо неодмінно, поїду я з тобою, а то з золотом справа не проста, там потрібно розбиратися, не спішити та подумати. Я все взнаю про ту справу, навіть Яківну можемо запитати, але так щоб мама не знала нічого, це наш секрет буде Вітю. Давай десь на початку квітня поїдемо, подивимося, - погодився Федір.

Жителі Західної України, народ працьовитий. Тут менше було спекулянтів, або таких людей щоб заробляли легкі гроші. Великий відсоток жителів цього краю працювали у рамках закону. В кінці вісімдесятих люди мали гроші, а мали їх не тому що була у них велика заробітна плата, а тому що уміли складати зароблені гроші. На селах багато людей займалися

скотарством, майже кожного року корова родила телятко, його літом випасали а під зиму здавали так званим заготівельникам, які збирали по селах, худобу на м'ясо. Майже вісімдесят відсотків жителів сіл, тримали одну і навіть більше корів. Також були села де люди займалися городиною, будували теплиці, чи просто на городі садили: капусту, помідори, огірки. Городину продавали у містах на базарі. Одним словом кожен хто був працьовитим, зміг знайти собі де заробити копійку окрім заробітної плати. Зі сторони держави, не було тиску на оподаткування на сторонній заробіток громадян, які не спекулювали. Купляли люди менше, тому що складали усе як тоді говорили на «чорну годину». Але основна мета була в тому, щоб допомогти дітям встати на ноги, коли вони почнуть своє сімейне життя.

Вибору товару не було великого, були необхідні речі, лиш часом їх щоб купити, потрібно було мати знайомство на базі або у магазинах. Золота також не було великого вибору, також магазинів з золотом відносно було не багато. Тільки хто шукав, міг знайти через когось, коли добре заплатити. Люди старшого віку були досить економними, вони не любили витрачувати свої гроші зароблені потом біля важкої праці, на будь що. Багато з них жили принципом: можеш обійтися без того - обходися. Жаліли самі собі, головне щоб гроші були складеними. Час так навчив людей, які багато перейшли випробувань в двадцятому столітті на Прикарпатті. А до того самі гроші мали досить високу ціну, починаючи від одного карбованця, за якого можна було купити шість буханок житнього хліба.

Федір Бойчук відрізнявся тим що він любив своїх рідних, так у нього була єдина дочка Маруся, він завжди купляв їй що вона хотіла. Настя також любила мати усе найкраще в селі, але найбільшим фінансовим плюсом в їхньому сімейному бюджеті було саме те що Федір як майстер заробляв гроші, але не пропивав їх у буфеті як другі чоловіки. Так як для своїх онуків він не жалів нічого, так тепер в нього добавилася ще одна любима дитина - Ліза, яку він не відрізняв від своїх рідних. Федір нічого не жалів також для онуки Андрія Лук'янового, яка заповнила його серце від того часу, як він її вперше побачив у своїй майстерні.

Причина такої щирості ще була в тому, що Федір сам бачив що Радянська влада зробила з його тестем, якого називали усі Штефаном Журиком. Федір був свідком коли усе забрали а тесь був щасливий від інших газд в тому, що йому вдалося так, що його не вивезли на Сибір. Від того часу, Федір не вірив ні владі, ані її грошам, щоб цінити їх та жаліти для своїх любимох рідних, а особливо онуків, котрі були усією його радістю в житті.

Федір домовився з онуком, що він поїде ранком автобусом у місто, так як він хотів походити по базарі та зайти у господарський магазин «Тисяча дрібниць». Також Федір любив час від часу поїхати у місто подивитися ціни на товари і як він говорив: піти між люди. Вітя мав під'їхати пізніше, десь біля обіду у місто і вони мали зустрінутися біля пам'ятника Адаму Міцкевичу на лавочці. Це місце було у центрі, його знали усі, тому що яка влада не мінялася, а польський поет усі часи тут перестояв і старі люди називали це місце ще по-польському «Пляц Міцкевича». Сюди прийшов Федір ще за двадцять хвилин до умовного часу, він сів на лавочці і чекав онука. Час від часу він поглядав на кишеньковий годинник. Час пройшов дуже скоро і рівно о дванадцяті годині прийшов Вітя, як домовились. Вони двоє пішли поїсти, так як сподівалися що у магазині де продавалося золото, може бути обідній перерив. Вітя розказував де мешкає Ліза. Федір трошки знав місто, тому що в дитинстві ходив з батьком продавати рибу по замовленню євреям, яку його батько ловив в Бистриці. Федір говорив:

- Мені Вітю розказував Андрій що вони жили у Грузії а так хтось захотів поміняти квартиру з Станіслава щоб там жити. Тетяна прочитала об'яву і навіть тут вони мають набагато більшу квартиру як мали там. Але там курорти, там так як в раю казав Андрій. Але дивно що її чоловік погодився, там в нього брати, вся рідня. А може тут більші гроші йому дали щоб літав, я не знаю. Правда вони там дитину похоронили бідні: Ой яке воно горе ховати дитину.

Федір та Вітя були у кав'ярні «Пиріжкова» що в центрі біля головної пошти. Коли вони перекусили на ногах біля високих столиків, після того пішли у магазин, що був на початку головної вулиці. У магазині за прилавком стояла продавщиця середнього віку. Коли вони переглянули товар, а там було багато комісійного товару, тобто такого що люди здавали у магазин. Продавщиця побачила що вони нічого не пригляділи для себе, нараз запитала:

- Товариші, а що саме ви шукаєте?

- Та ми дивимось щоб подарунок гарний для гарної дівчини купити, золотий ланцюжок на шию. - Відповів Федір.

Продавщиця подумала трошки а так запитала:

- А ви маєте на увазі звичайний чи якийсь особливий: ну скажімо з каменем цінним, чи з якимось виробом золотим?

- Ми шукаємо з каменем, навіть дорожчим таким, знаєте щоб на все життя пам'ятка була. - Пояснив Федір.

- Тоді трошки почекайте, я покличу завідуючого магазину, одну хвилинку.

Жінка зникла за дверми які були у магазині, Вітя подивився на діда, лиш той спокійно стояв і дивився на двері куди пішла жінка. Йому було дивно що вона не побоялася їх самих залишити біля золота, хоча воно було за склом. Через половину хвилини вийшла продавщиця а за нею чорнявий чоловік низького росту. Він був у чорному костюму та в білій сорочці. Останні два верхніх гудзики сорочки були не зашпеленими. Жінка кивнула на них, так як уже якась молода пара, зайшли у магазин. Чоловік підійшов на край прилавка біля вітринного вікна і кивнув щоб вони підійшли.

- Здравствуйте товарищи. - Привітався він по-російськи.

- Доброго дня вам, - поклавши руки на прилавок відповів Федір.

- Мне сказали что вы ищите что-то для девушки, я могу вам помочь, если нет здесь, это вовсе не значит что у нас ничего нет для девушек.

- Ми дивимось за ланцюжком на шию з каменем гарним, мій онук для своєї дівчини хоче подарувати.

- Хорошо, а какой камень вы имеете ввиду, или какого цвета ей нравится?

Тут почав говорити Вітя, так як Федір кивнув йому що тепер його черга розповідати про деталі покупки.

- Справа в тому що вона не знає про подарунок, це - сюрприз. Ми повинні самі щось вибрати так щоб їй подобалося.

- Тогда вы мне объясните молодой человек какая девушка собой: какого цвета волосы, глаза и так далее?

- Їй п'ятнадцять років, вона з Кавказу, волосся чорне, також брови та вії чорні. Очі зелені а сама смуглява відносно.

- Ой красивая наверное. - Заплющивши очі, прошептав мужчина. - Тогда, понятно: если брюнетка и с Кавказа, значит ей к лицу будет рубин. Это красивый камень, цвета крови а как правило кавказские женщины - они страстные, им нравится цвет крови. Но сами понимаете вещь дорогая. Но как дед сказал: «на всю жизнь». Если такая красивая, думаю не жалко денег парень. Ну как думаешь?

- Ви нам ціну скажіть, а ми порадимось.

- Я вам вот что скажу: у нас покупала дочь генерала такой камень, у нас есть человек что привозит украшения с Грозного, Минеральных Вод или Кисловодска. Как видите даже рубин привезут с Кавказа: это очень кстати между прочем. Значит так: камень вот такого размера, - мужчина вказав на прилавок двома пальцями, форма - капля. Цепочка и гнездо для камня проба золота «585». Такая вещь стоит семсот сорок рублей. И ещё надо подождать примерно три недели. Вы посоветуйтесь, если согласны, я позвоню этому человеку и закажу.

Вітя задумався, вони з Федором відійшли і стали біля вікна. Чоловік чекав дивлячись у вікно і стукав пальцями по прилавок. Федір сказав що потрібно порадитися з Раїсою Яківною, вона розбирається в золоті. Чоловік коли почув ім'я Яківни, тут же вмівся в розмову:

- А Раиса Иаковна, кто вам будет?

- Одна знайома наша, давно дружимо з нею, працює з дочкою моєю разом. - Пояснив Федір.

- Зачем вы сразу не сказали? Тогда мы все вместе её знакомые.

- Ви що знаєте Раїсу Яківну? - перепитав Вітя.

- Конечно дорогой; мой папа вместе работал с Игорем Максимичем, её покойным мужем. Тогда меня зовут Сергей Борисович, или просто Серёжа, для вас можна так. В таком случае камень будет стоит только семсот рублей, ниже не могу, мы только пятьдесятку на двоих

заработаем; честное слово. А камень привезут с Кавказа и это вещь друзья мои, вы уж мне поверьте. Сами понимаете: там дорога, конечно он там свои вещи будет иметь, но всё равно. Купив этот рубин, вы не пожалеете, там будет документ для украшения, всё чисто, если вам угодно, приходите с Иаковной. А лутше всего самую спросите про меня, она меня знает, я ещё с её Женой дружил, которий сейчас в Одессе. Будьте спокойны, я вас не тороплю, в любое время приходите.

Федір повеселішав і забув яка велика сума грошей, просто махнув рукою і вигукнув:

- Будемо брати Сергій Борисович, один раз живемо, нехай красується дівчина поки молода, замовляйте коли так вже пішло; будемо купляти.

Сергій Борисович усміхнувся, і кліпнув до Віті задоволено.

- Тогда минутку я подзвоню и вам скажу результат. Я сейчас, быстро.

Через хвилину він вийшов і сказав щоб три тижні звертатися, камінь привезуть. Вони дали завдаток сто карбованців, Сергій виписав папірець з штампом магазину.

Коли вони вийшли з магазину Федір сказав:

- Вітю ти заплатиш ще сотку і я решту дам - згода. Нехай тішитися твоя Лялька. Ти дивися які євреї, все вони можуть, куди не крути Вітю а все на них виходимо, напевно така доля у нас. Я думаю що червоний камінь її буде до лица, вона така чорненька буде її дуже файно з тим рубіном Вітю.

- Ви лиш не скажіть Олесці нічого, вона усім розкаже. А мені дивно з вас, такі гроші ви погодилися дати: це ж половину року робити на заводі робітниківі.

- Вітю, ти коли прийдеш додому запитай бабу скільки віддав її тато коли москалі прийшли: сину - все забрали! Сам ще поміг стодолу розбирати щоб на Сибір не вивезли його. Я дам гроші твоїй любимі дівчині, а він кому дав? Поклали такого Грині кривого за старосту, а він обібрав старого Журика як коза липку. Знаєш Вітю я не вічний, а ви колись пригадаєте мене добрим словом, а Лялька буде твоя жінка, вона тебе полюбила не так просто як буває по молодості, а так як жінка мужчину і як Сергій сказав про жінок з Кавказу - воно правда.

Весна того року затягнулася, було холодно. Взагалі місяць березень є сирим і мінливим. Небо багато днів було затягнуте сірими хмарами. Ріка була повноводною тому що у горах випадали дощі. Солотвинська Бистриця бере свій початок біля Карпатського хребта недалеко від гори Сивулі. Як кожна гірська річка, воно скоро наповнювалася водою і скоро вода спадала, тому русло річки було досить широким. Декуди ще стояв сніг, але він непомітно танув.

Одного вечора Марійка прийшла у стару хату дуже розстроєна. Її зателефонували зі школи про поведінку Олеськи. Прийшовши з роботи вона чекала коли усі зійдуться у стару хату. Коли вже там вечеряли Марійка зайшла і стала біля порога. Вона заклала руки, Олеська уже знала що значить така поза, тому вона відсунулася на дивані у кутик і чекала що буде. Марійка почала промову:

- Скажіть мені люди добрі, що я маю робити з ось цим дівчиськом; не дає жити нікому! Уявіть собі: до мене дзвонять в бібліотеку і класна керівничка читає мені моралі за неї!

- А що трапилось Марусю? - запитав Федір.

- Нехай вона розкаже! Я тільки знаю що вчора дипломатом ледь не убила Михаська Семкового. Уявіть собі: кутом дипломата по голові хлопцеві.

Усі почали сміятися, замість того щоб сварити хуліганку. Олеська почекала коли вони затихнуть щоб оправдатися перед мамою.

- А чому він мені снігу накидав за пазуху, я його попереджала скоріше щоб не протягував руки куди йому заборонено. Він собі постановив що йому усе можна.

- Олеся, як ти хочеш щоб тебе не торкалися, тоді чому у тебе форма постійно не зацепленою вгорі?

- Не тільки в мене, усі так ходять, така мода в школі, - розвела руками Олеська.

- Наприклад Оксана Семенюкова так не ходить, і другі дівчата скромніші також не ходять.

- Скромніші, тільки такі, самі розумієте: тут нічого і там нічого, - вказала Олеся на бюст.

- Тоді як ти хочеш щоб тебе не зачіпали хлопці, ходиш як в цирку а їм що залишається?

- Нічого мам, після вчора боятися будуть, хоча я також налякалась. Я справді думала що його прибила, він упав і здавалося мені що не дихає, але його підняли і він відійшов. Бідний кільки шептав: от дурна Журичка, її відіслати в Карабах або в Афган.

Усі почали знову сміятися, замість того щоб зробити винуватою Олеську, вони почали її хвалити. Марійка сказала що наступний раз нехай дід іде у школу розбирається з її бойовими навиками. А сам Федір пригадав старі історії коли Настя у молодості на танцях, побила Зоську за Федора. Настя махнула рукою щоб мовчав перед онуками, лиш Федір розщедрився ще більше; йому було приємно згадувати що колись за нього дівки билися до крові. Також пригадав Марійці як вона довго не верталася одного вечора і Настя чекала на неї, а він відкрив вікно у великій кімнаті від саду щоб залізла через нього. Тоді викликав сина Тарасихи який уже спав і попросив щоб той знайшов Марійку і попередив щоб вона зайшла городом до хати, тому що коли піде через ворота де чекає її мама, тоді її бідна година буде. Малий бігав по селі пів ночі тому що Федір пообіцяв йому за послух зробити ключку для хокею. Настя бідна сиділа на лавці до четвертої години а коли прийшла і побачила що дочка спить, сама не знала як так сталося: двері були на ключ зачинені а вона на ліжку з'явилася. Правда ключку прийшлося зробити сусідньому хлопцеві, який врятував Марійку від кари. Діти почали сміятися, Марійка побачила що нічого не вдіє, махнула рукою та пішла спати у нову хату.

На роботі Раїса Яківна сказала що уже говорила про Вітю, і чоловік її сестри, візьметься за питання його військової служби. Постарається домовитесь щоб десь хлопець служив не далеко дому, але як звичайно це буде коштувати біля тисячі карбованців. Там йому потрібно поділити тих хто буде мати відношення до цієї справи. Вона сказала щоб вони були готовими, так як буде підходящий набір вони його можуть вписати в любий час. Можливо навіть не пришлють з військкомату повістку про призов. Але в любому випадку кілька днів перед тим вони будуть попереджені.

Однак прийшлося Раїсі Яківні попередити про інше. Вона сказала що до неї зателефонував Жені друг, і просив передати для Федора одне речення: «Приїхав чоловік з замовленням». Марійка питалася її хто такий чоловік цей, але Яківна сама нічого не знала, просто сказала що їхній знайомий якимось чином знає її батька.

У дома Федір пояснив що він працює у магазині і вони домовилися про мотор для води що мав привезти з Польщі один чоловік. На тому справу закрили а на наступний день Вітя узяв гроші і поїхав за покупкою. Коли він розрахувався, Сергій Борисович на прощання сказав:

- Слушай, ты обязательно зайди вместе с этой красавицей чтоб я посмотрел, и ещё, этот камень можно также носить на кофте снаружи. Да впрочем она знает не хуже меня. Передай привет деду! Хороший у тебя дед, а мой дед такой был жадный что просто ужас. У него рубль не вытацишь если не своруешь. А когда я воровал, старый так порол меня, как говорят люди «как Гамана». Твой дед смотрю при деньгах, а на вид не скажешь.

Вони потиснули собі по діловому руки, і Вітя на прощання сказав що Ліза також походить з євреїв так само як Яківна, Борисович усміхнувся і помахав жваво рукою.

Рубін подарувати на день народження на жаль не вдалося, так як того тижня Ліза не приїхала і Вітя сподівався що на весілля вони усі приїдуть.

В травні в колгоспного агронома був клопіт не тільки з полями а також з весіллям. Усе готовилося якнайкраще для цієї події. Федір мав допомогти покласти два весільних намети. Один ставили біля хати а другий на дорозі. Половину дороги прийшлося перекрити, але проїзд лишався, для того щоб проїхав транспорт. На стовпі почепили велику лампу потужністю одного кіловату. Навколо було видно як в день. Настя увесь час там перебувала. Федір уже майже там закінчив, тільки залишилося роботи на половину дня біля палатки, яка стояла на дорозі. Весілля починалося у п'ятницю вечером, а в четвер ранком Федір не пішов

докінчувати. Він сказав жінці щоб сказала що завтра зранку прийде і до обіду усе буде готове.

- Я не піду нині: там будуть різати свиню і бичка, ти знаєш що я крові не люблю. Мені якось не по собі коли таке робиться. З мене газди сміються, а я що зроблю: таким народився таким і помру, не люблю на таке дивитися і кришка. Вже коли на кухні - тоді люблю, а коли життя забирають - я не можу.

Настя пожартувала:

- Добре що я можу коли ти в мене життя забираєш; Ой був би ти з Зоською нажився, хто би уважав так на тебе і на твоє хворе серце так як я. Вже був би пішов ти як твій Никольцо.

- Одного хочу щоб Бог допоміг, - промовив Федір, - щоб дожив поки онуки одружаться а там уже як буде, там можна спокійно помирати, тільки щоб вони мали добру долю. Правда Вітя ніби уже має плани а от Олеська - не знаю. Як почне бити по головах чемоданчиком женихів, бідна їхня година буде.

У п'ятницю він устав дуже скоро, Марійка ще була вдома, він одівся і вже тягнув велосипеда свого з малої стодоли що була біля майстерні. Марійка вийшла на сходову площадку нової хати і покликкала тата:

- Тату, ану почекайте! - Вона в тапочках збігла по сходах і підійшла до нього. По дорозі вона оцінила його від ніг до голови, як перед виставою.

- Що так біжиш Марусю? - не розуміючи в чому справа, дивився Федір на доню.

- Тату ідіть візьміть Вікторову штурмовку одіньте, і светра замініть також. Як ви в такому до агрономів, там скільки людей будуть, гарно одіньтесь.

- Та я Марусю в чистому, хто там на мене увагу буде звертати, я на роботу а не в церкву.

- Тату, а як Тетяна Лук'янова буде, вона подружка була з жінкою агронома, вони мають сьогодні приїхати, тільки коли вона буде, ви там не наговоріть їй так як ви умієте; почнете зараз там свататись передчасно.

- Добре кажеш Марусю, а я старий не подумав, де Вітьова штурмовка? Ой черевики кращі візьму, може дійсно бути там Тетяна, щоб я не виглядав як драб.

Федір поклав велосипеда, пішов поголився і ще годину часу переглядав себе у люстрі як перед виходом на сцену. Потім поїхав роздумуючи про те коли він дочекається щоб робити весільний намет на своєму подвір'ї і для своїх онуків.

Нарешті наступила дата весілля в агронома. Тієї п'ятниці Вітя устав ранком як ніколи скоро. Йому чомусь не спалося, він знав що сьогодні побачить Лізу після довгого перериву. А найбільше він думав про те як їй подарувати цінний подарунок. Ще з ранку Вітя надумав собі в який одяг йому одітись, та як поводитися на весіллі.

Ранком небо було чисте а десь біля обіду з'явилися великі білі хмари. Вітя пішов на річку щоб розв'язатися думками. Він сів над берегом і дивився на воду, йому пригадався той вечір коли він побачив пожежу і дим над селом, саме з цього місця він побіг додому. Перед його очима стояв образ Лізи, тоді він нічого не знав про неї, і хоча він бачив її після того багато разів а саме тоді коли вона усміхнулася і на її лиці він побачив ямку, цей момент був найяскравіший у його пам'яті. Вітя сам собі не вірив що сьогодні у вечір він знову її побачить і хоча перед ним стояла дорога в армію та солдатська доля, хлопець про це не думав. Йому тільки одне було на голові: як сьогодні пройде травневий вечір з Лізою, і якщо б хтось сказав що завтра він помре, хлопець не зворушився б ні трошки, наскільки він був захоплений тим що його очікувало.

Він дивився на небо, на хмари, на ліс за рікою і йому здавалося що усе радіє, що уся природа наповнена красою, щастям і поезією як його юне серце.

Коли він повернувся з річки, Олеська вийшла з старої хати, вона протягуючи руки над головою урочисто вимовила:

- Уже приїхала твоя Лялька!

- Олеська, а ти звідки уже знаєш так скоро?

- Знаю, вони нову машину купили, приїхали ранком сьогодні. Я була коло магазину а вони зупинилися щось дідові купити, Ліза вибігла з машини так мене обняла а люди так дивилися там що просто я не могла. Ліза сказала що ввечері зустрічаємось усі в агронома. Ти Вітя дивися добре тому що можеш її не впізнати, така змінилася. Тепер можеш з нею вільно в день гуляти, вона вже не та мала що була мокрою від дощу у дідовій майстерні. Ти там не ламайся у ввечір а то хлопці там її спокую не дадуть напевно, прийдеться мені мій шкільний дипломат брати для оборони. А машина у них яка Вітька - шепотом проговорила Олеська. - Колір такий як миша, а так блистить як скло. Ой що буде сьогодні ввечері Вітька.

Від слів Олеськи, Вітя почав ще більше хвилюватися. Він знав що Тетяна знає уже напевно про їхню дружбу а тут батько ще буде та на новій машині. По хлопцеві мурашки пробігли по спині. Але десь вже там пишнота буде ввечері як вони усі прийдуть - думав собі хлопець.

А час ішов, він не чекає на людей, вони чекають на нього. Не залежно від їхніх переживань секунди годинника в такт стуку серця, крокують без зупинки.

Десь біля четвертої години, Марійка покликкала дітей у нову хату, привела їх у головну кімнату і показала вигладжений одяг:

- Олеська, ти одінешся в плаття, а як буде холодно у ввечір тоді візьмеш собі кофточку, або сама подивишся як тобі краще буде. А ти Вітя маєш тут чорні штани готові, білу сорочку а як захочеш можеш піджак взяти.

- Мам, я візьму піджак джинсовий, той що з Любчиком на трасі ми купили, там є кишені, мені потрібна буде кишенька.

- Кишенька? А для чого вона тобі? Ти ж здається не куриш, ти не ідеш на базар а на весілля, - відказала Марійка.

- Добре я подивлюся по погоді у ввечір.

- Вітя, ще одне: там будуть батьки Лізи, ти привітайся як слід, можеш запитати їх про життя та здоров'я, тобі уже вісімнадцять років, не будь таким як хлопчик. Знаєш ти підеш в армію і потрібно щоб ти з ними був знайомий; сам розумієш. А я діти мушу іти зараз, там бабі допомагати потрібно на кухні, я буду гостей обслуговувати, вже хочу подивитися на Тетяниного чоловіка ближче. Я побігла, там зустрінемося. А ти Олеська щоб ніякі чудеса не виробляла, дивися мені, там хлопці будуть щоб нам не було соромно, а як ні - тоді цього разу тебе вже ніхто не врятує від мене. Я не подивлюся що тобі п'ятнадцять років, як ти колись сказала.

Марійка взяла білий фартушок і пішла робити зачіску.

Федір сидів на лавці, робота його не бралася жодна. Він також як усі молоді, чекав ввечора.

Олеська пішла скоріше, ще не було темно, правда оділася так як сама хотіла у коротку спідничку і в білу літню кофту, яка мала нашив у вигляді шарфа що низько опускався по грудях. Коли вона ішла то сказала братові:

- Вітя, ти приходь пізніше, так буде краще а то спочатку усі будуть дивитися дуже на вас а пізніше там метушня, танці, всі будуть заняті. Як щось потрібно, я буду на місці. Вона покропилася духами та пішла.

Коли уже досить потемніло і Вітя зібрався, він поклав у кишеньку піджака подарунок, защебив щоб не загубити, ще раз перевіряв чи все в порядку і поволі пішов по вулиці. Коли наблизився він почув як грала музика і люди стікалися з вулиць на центральну дорогу а так в переулок де відбувалося саме весілля. Підходячи до того місця, Вітя відчув як уся вулиця пахне різними одеколонами і дорогими духами. Лампа світила і люди групами стояли щось розмовляючи. Коли він підійшов ближче він побачив групу молоді, багато хлопців щось показували руками, там було чотири дівчині а дві з них: Олеська та Ліза. Олеську він пізнав по одягу а Ліза була біля неї, вона досить змінилася так як Олеська казала. Ліза була одіта в шовкову блузочку та в чорну спідничку.

Довший час відсутності що молоді закохані не бачили одне одного, послужив їм на краще. В них обох були одні бажання та одні думки: вони хотіли побути разом на самоті.

Побачивши Віктора, який обережно підходив, Ліза звернула увагу що дівчата поглядають на неї, як вона буде поводитися. Ліза зразу почала крутитися на шпильках, щоб дівчата звернули увагу на її нові туфлі, та тим самим встигнути прочитати в очах коханого його настрій. А сам Вітя, побачивши Лізу у колі молоді та хлопців, в середині збентежився. Почуття ревності помішало його план про поведінку під час зустрічі. Вітя підійшов і поздоровався з хлопцями рукою, з кожним. Там був також Колька, коли Вітя його побачив, він обрадувався, так як Колька улюбій ситуації був на його стороні. Ліза схилила голову і з сторони міряла його поглядом, усі це побачили. Потім вона піднесла голову схрестила руки і взялась за рамена. Було справді холоднувато того вечора. Вітя слухав як хтось закінчував розповідь з хлопців. Ліза не переставала дивитися на нього, а так сама звернулася:

- Вітя, ти можеш мені свій піджачок дати, мені холодно.

Хтось з хлопців протягнув її літню балонову куртку але вона не звернула уваги на неї, чекала як поступить Вітя. Усі замовкли, та стали дивитися на нього. Вітя нараз швидко, зняв джинсовий світлий піджак і протягнув до неї. Ліза продовжувала тримати руки на раменах, тоді він підійшов та поклав піджак їй на плечі. Вона поглянула на нього і скромно сказала:

- Спасибі Вітька, уже тепліше.

Вийшла пауза, хтось з хлопців сказав: о, ідуть наші пацани, - підходили ще три блатних хлопців, які на селі були першими.

Вітя побачивши їх зробив незадоволений вид і Ліза це побачила. Не дочекавшись тих трьох вона звернулася до Олеськи:

- Я хочу пройтися Олесь, давай ти повеселися тут за нас двох. - Вона обняла її, це говорило що на сьогодні вони прощаються. Після того не звертаючи уваги на погляди дівчат, вона промовила до Віктора:

- Вітя, давай пройдемося по вулиці.

Вітя тримав руки в кишенях штанів, Ліза легенько взяла його під руку а другою притримуючи піджак, пройшла з ним через коло хлопців. А гонорові пацани що доходили до гурту, вже були підпиті та курили, але так як вони не сподівалися на таку сцену. Один з них розводячи руками почав співати: «Ой чорна я си чорна, чорнява як циганка».

Ліза не звертаючи увагу на нього, тільки тісніше притягнула Вітю до себе. Коли вони їх проминули, хлопці-хулігани тільки подивилися їм у слід. Один з них сказав:

- А що таке тут робиться пацани, не здороваються гості з нами?

- А що тут не зрозуміло: любов для двох а не для усіх, - відповіла Олеська.

Ніхто не наважився іти за парою, хоча хлопці дуже хотіли познайомитися з Лізою. Один таки не витримав і звернувся просто до Олеськи:

- Слухай Леся, заклич Вітю, я з ним хотів домовитися про щось, чуєш давай скоро, він почує, ну заклич, чуєш.

- Вітя занятий хлопці, на цілу ніч сьогодні, - поважно відповіла Олеська.

Через дві хвилини Марійка запитала Олеську про Вітю, вона також помітила що Лізи немає. Олеська розказала усю сцену, вона вперше так просто і відкрито розказала мамі про них. Марійка пригадала собі слова Раїси Яківни та подумала: мудра Ліза дівчина, напевно так потрібно. Вона сказала до Олеськи щоб та щось придумала, коли Тетяна запитає її про Лізу. Олеська просто відповіла мамі:

- Мам, а ти іди поговори з нею, тоді вона не замітить нічого, вона давно хотіла з тобою поспілкуватися.

- Ой, ти дівко золота, мені з тобою потрібно говорити бачу, - Марійка оглядаючи дочку як та оділася похитала головою. - Таки взяла половину спідниці натягнула: ой як ти сама просиш прута дитино.

- Мам, я тут найкращою сьогодні, - Олеська поправила свій широкий поясок та повела руками по талії а так загубилась серед молоді.

Марійка тільки похитала головою та подумала про себе: Ой коли воно взялося; один повів уже дівчину з собою, а друга заставляє хлопців щоб вертіли головами за нею...

Що на Україні буває кращим як травневий вечір, а ще коли щастя в такий вечір серед двох. Люди ще ішли на весілля, а двоє взявшись за руки навпаки на зустріч усім, в протилежну сторону. Музика ставала чим раз тихішою і далішою. Коли вже пройшли досить і Ліза похилила голову до плеча, прошептала:

- Думала що не дочекаюся цього вечора...
- А ти за мене не хотіла там бути?
- Я до тебе приїхала, а не для того щоб дивитися як там напиваються. - Відповіла дівчина дивлячись у вечірнє небо.
- Лізка, а як батьки твої, вони не знають де ти поділася?
- Нехай привикають; мама знає уже. А взагалі мені все одно, я так скучала за тобою; сьогодні у мене кожна хвилина дорога.
- Але ти просто ідеально поступила, я б розгубився.
- Вітя давай заїдемо до діда, я взуття поміняю тому що мені незручно ходити.
- А як тоді ти думала в ньому танцювати там?
- Я не думала там бути, Олеся нехай там за усіх нас покрутиться поки в неї голова вільна.
- А твоя ким поневолена цікаво мені знати?
- Ой Вітька, коли б тільки голова. З голови ще можна вибити, а у мене серце уже не вільне.
- А як це можна зрозуміти, та чи можливо його звільнити?
- Краще йому у твоїй неволі, чим воля без тебе... - відповіла замріяно, закохана дівчина.

Віктор уже нічого не думав: ні про весілля, ані про батьків Лізи, він хотів якнайшвидше прийти, щоб десь присісти з нею та потонути в її обіймах. Ліза це зрозуміла, вона промовила:

- Подивишся на нашу машину нову, наш Гарік пригнав з Грузії. Тато мав їхати у Москву на базу, але там щось помінялося.

- Ліза, а хто такий Гарік? - швидко запитав Вітя.
- Він є батькового найстаршого брата син, живе у Грузії. А для мене брат, так що можеш мене не ревнувати до нього. - Стиснувши тісно руку Вікторові, відповіла щаслива дівчина.

Коли прийшли до Андрія, Ліза запропонувала показуючи на нову Волгу:

- Вітя, а давай покатаємося, я знаю де ключі стоять.
- Лізка, як ми будемо кататися, а тато знає, що про нас подумає, проблему будеш мати потому велику. Ні не будемо такого робити, краще посидимо тут.

Ліза пішла у хату взяти ключі від машини і сказала дідові що вона прийшла взяти взуття з машини. Там ще стояли шоколадні цукерки і пляшка Шампанського.

Коли виходити з хати в Андрія Лук'янового, тоді на правій стороні ганку завжди стояв стіл і дві лавочки по сторонах. Стіл був просто дерев'яний і не помальований фарбою, лавочки також. Парканець на ганку який стояв половину метра вище від землі, на кам'яному фундаменті, так само ніколи не був мальованим, напевно Андрій так залишив тому що уже почорніле дерево, нагадувало йому про Гуцульщину. Підлога на ганку була з колод розрізаних на двоє щоб під ногами було рівно. Молоді саме тут сіли на лавочку у самий куттик ганку щоб бачити на дорогу. Вітя почав розказувати як він тут сидів вечорами коли нікого не було, як думав про неї. Він уже вивчив зимою усі ходи біля хати і у випадку коли б прийшли батьки, він міг тихенько перелізти парканець і розтворитися у нічному саду, вхід до якого був з тої самої сторони біля хати. За садом було щось на подобу пасовиська, тому кінець саду стояв просто не загородженим. Але з весілля ніхто не поспішав повертатися. Ліза витягувала з коробки цукерки та годувала ними свого коханого. Ноги вони поклали на перекладину столу і Ліза взяла з хати легеньке покривало, щоб накрити собі їх від нічного холоду.

Коли усе переговорили що у них назбиралося за час відсутності, тоді Вітя вирішив починати головну тему зустрічі. Хлопець сказав:

- Ліза, а ти знаєш, що те що ти знайдеш у цьому піджачку - воно є твоє.

Ліза почала шукати у нижніх кишенях, лиш там нічого не було і тоді вона взялася до кишень які були на грудях. У лівій кишені вона почула що є прямокутна коробочка, вона була схожою на коробочку аудіо касети. Коли вона витягнула її і хотіла відкрити Вітя поклав руку на її руки та промовив:

- Світло треба, знайди щось щоб присвітити, не побачиш так нічого.

Ліза залишила коробочку і побігла у хату. Дід Андрій який уже вклався в ліжко запитав зі своєї комірчини:

- То ти Ліза? Ти вже прийшла від агронома?

- Так, ми будемо тут у вас. Посидимо на лавочці, там такий шум на весіллі, хлопці зачіпають; ми пішли геть.

- Ой мудрі діти, нащо вам того. Тільки щоб подружка твоя не боялася додому іти сама.

- Все буде добре, можете спокійно спати.

Дід сам до себе засміявся, він знав хто там сидить. Ліза шукала по хаті і не могла знайти чогось щоб світило.

- Діду, у вас є чим присвітити?

- Та включи на дворі, там є лампочка.

- Лампочку ні, може який ліхтарик маєте.

- Візьми там на кухні стоїть, але там батарейки старі, напевно вже розплились. А ви що хочете хрущів назбирати, та покласти щоб по носі лазили щоб знати в кого довше терпіння? Та хрущів тепер мало; витруїли москалі. Ой було їх колись як листя на дубі, - проговорив сам до себе дід Андрій, та обернувся на ліжку.

Ліза знайшла довгий круглий ліхтарик срібного кольору, потрясла ним лиш він не світив. Вона почала шукати у шухлядках і знайшла свічку та сірники. Тихенько вийшла з хати і зачинила двері. Вона поклала свічку на стіл і стала палити її.

- Ми як Робінзони сьогодні, тут є лампочка, лиш буде нас видно на вулицю, свічка нам саме тут посвітить, - сказала дівчина.

Коли свічка розгорілася і вогник випростувався вгору, вона побачила коробку покриту червоним бархатом, кришечка якою була немов роздутою. Ліза зразу зрозуміла по вигляду коробки що у ній знаходиться дорога річ. Коли вона обережно відкрила, від хвилювання взяла руки в сторони і прошептала:

- Мамка рідна, це ж звідки така красота Вітя?

Світло свічки придавало чарівний вигляд золоту на якому красувався червоний камінь.

- Надівай та любуйся коли тобі подобається, лиш не він тебе, а ти його прикрасиш. - Сказав хлопець задоволений її захопленням.

- Вітя, скажи, де ти взяв таку дорогоцінність?

- Для тебе по замовленню з Кавказу привезли. Тут такого не знайдеш, а я для тебе навіть зірку досягну, якщо захочеш.

Ліза розгорнула книжечку де було написано англійською, французькою та німецькою мовами. Вона розглядала ланцюжок кільця якого були такої форми немовби їх хтось перекрутив і посточував вершки. Він був трошки товстіший звичайних наших ланцюжків, відносно розміру каменя. Рубін тримався чотирма лапками, коли він лежав його вигляд був дійсно подібний на краплю по краях гранований а гора зрізана рівною площиною.

Усім людям подобаються такі речі, тільки для дівчини в якій була вроджена пристрасть до цінностей, цей камінь зробив не неї не будь яке враження. Не відриваючи очей від нього вона сказала, а вірніше запитала:

- Вітя, а як я з ним, як я його надіну? його можуть відірвати у місті. А мама як побачить, що я їй буду говорити? Мама подумає що ти якусь баронесу пограбував, а тато, той взагалі подумає що ти в мафії. Покажу дідові, він скаже що ви корову продали, якої у вас немає. Ти напевно усе літо працював на нього.

- На тебе - засміявся хлопець - готовий працювати не тільки літо, а усе життя. Одівай і носи на здоров'я, а запитають хто такий дав, тоді скажеш: той хто любить.

- А ти справді мене так любиш? - Поклавши голову до плеча, запитала щаслива та закохана дівчина.

- Хіба не бачиш? Від того часу коли побачив тебе там, того вчора коли була пожежа. Коли б ти знала як я мучився в тих Нагуєвичах після того на наступній день. Лиш добре що Олеська допомогла: усе життя їй буду вдячний за тебе. Ой що зі мною робилося, я думав тільки про одне: щоб ще хоча один раз в житті тебе побачити. А твоє ім'я як я полюбив, справді воно тобі дуже підходить і таке ніжне. Правду тобі говорю що я тоді думав: від коли я живу, я не бачив такої красивої дівчини, я не міг собі уявити що наступить така хвилинка в житті, що я зможу торкнутися твоєї руки. А коли в майстерні тебе побачив, я не міг повірити що ти прийшла на наше подвір'я. Мені здавалося що це чарівний сон...

- Я усе бачила Вітя, тому з Олесєю здружилася, лиш я її також люблю як рідну сестру. А ще я тієї ночі також не могла заснути, я уставала з ліжка, підходила кілька разів до вікна, довго стояла дивлячись у нічний сад та думала.

- А що ти тоді думала, якщо не секрет від мене?

- Я думала про тебе...

- А що саме, мені дуже цікаво?

- Я думала коли б ти прийшов зараз в сад, хоча я розуміла що це неможливо, тільки серце не хотіло змиритися з тим.

- А ти знаєш коли б я знав тоді що ти так стоїш я справді був би прийшов, ніхто б не побачив з моїх що мене немає у моїй спальні.

- А я б була через вікно втекла до тебе, також ніхто б не побачив... А наступного дня я побачила Надьку та запитала про Олесю, Надька знала що ви поїхали на Львівщину і сказала що ви усі поїхали. Тоді вона мені розповіла про вашого батька. Правда про тебе я не питала її відверто, за винятком скільки тобі років, а так решта про Олесю.

Двоє юних сердець зрозуміли що справді того вечора, пройшла велика подія в їхньому молодому житті. Їм було приємно що вони відкрили свої почуття одне одному; просто та щиро.

Ліза закрила коробочку і поклала за пазуху блузочки, потім погасила свічку. Вони почали сміятися двоє що є таке приказка: «я їм свічку не тримав». Після того Ліза промовила:

- Вітя, щиро дякую за подарунок, я б ніколи не подумала що тут такий лицар водиться біля Бистриці. Тільки скажи правду: звідки ти міг знати що мені подобаються камені?

- Я просто так подумав, а саме щоб камінь був на шию, мені дід підказав. Я не дуже розбираюся в них, навіть назви їхні не знаю. Сказали мені що рубін буде гарний до брюнетки, я погодився. Правда причина такої гармонії саме те що ти гарна брюнетка. Правда ще той продавець сказав що кавказки дуже гарячі та люблять колір крові.

- Ой, а це хто в нас такий мудрий, та так знає про кавказьких дівчат?

- Той хто замовляв камінь для тебе з Грозного, як бачиш, також з Кавказу.

- А я знаю трошки про дорогі камені, навіть є такі що мають не тільки назви а також імена.

- А ти собі цього можеш назвати також по-своєму; твоя справа.

- Він буде називатися «Рубінова сльоза». - Промовила щаслива дівчина.

Через кілька хвилин роздумів Ліза знову почала мріяти в голос:

- Я дуже хочу щоб ми поїхали разом в Абхазію, там в Ешері також є річка. Вона починається у горах та біжить до Чорного моря. Там скільки легенд про ту річку, там так гарно. Уявляєш що ми гуляємо по березі моря, теплий вечір, по набережні Діоскурів. З моря теплий вітер, хвилі біля берега а ми стоїмо на березі і дивимося на зорі. Десь там далеко корабель блимає вогниками, а ми двоє ласуємо шоколад «Чайка»: Правда як романтично?

Хлопець відповів:

- Ти де ти такою розумною виродилася там у Сухумі вашому?

- Для тебе народилася колись, в той час коли ти уже жив три роки на світі та чекав на мене...

- Я ніколи не міг такого подумати що така Лялька росте для мене, - обнімаючи дівчину говорив щасливий хлопець.

- Так само я не знала до четвертого липня вісімдесят шостого року...

- Лізочка, - прошептав Вітя, - а ти знаєш щось по-грузинському сказати?

- Про тебе знаю: Чемі сакварелі, - відказала Ліза.

- Переклади щоб я зрозумів, - став просити Вітя.

- Я сказала «мій коханий».

Вітя повів рукою над поясом дівчини, пригорнув тісно до себе і вони почали цілуватись. Хлопець відчував як його любима була спрагненою щоб мати його в своїх обіймах, як вона усім тілом і душею тягнулась до нього та хотіла набутись з ним після тривалої розлуки.

Вони довго сиділи, коли Вітя побачив що вона уже засинає тоді попрощався з дівчиною. Ліза пішла у хату і тут же заснула. Рубін так залишився у коробочці між грудьми в неї до ранку. Коли Вітя доходив до свого дому уже перші півні почали співати по селі. З ріки доносилося свіже повітря, хлопець був такий радий що йому здавалося що він заповнив увесь світ, лиш що йому увесь світ - він заповнив серце тієї, що є єдина для нього на усій землі.

30

Тетяна помітила те що Олеська була на весіллі першого вечора з другими дівчатами а Лізи не було. Аркадій не побачив нічого, він мав розмову з головою колгоспу цілий вечір, який цікавився про сільськогосподарську авіацію що посипають поля хімікатами. Коли чоловік такої професії як пілот з'являється на селі, тоді багато людей хочуть поговорити з ним. Авіація дуже цікава, особливо тим хто далекий від неї.

Тетяна не запитала Олеську про Лізу, самій Олесьці було трошки дивно, саме така поведінка. Олеська уявляла собі щоб робила тоді її мама Марійка, на місці Тетяни. Звичайно вона не могла знати що робиться у серці Тетяни і що вона думає. А насправді було не все так просто, та зовсім не випадково. Потрібно повернутися у минулий час щоб придивитися ближче що саме спонукало Тетяну так поводитися: чи байдужність до своєї дочки, чи інші причини, яких ніхто не знав з рідних Віктора.

Коли Тетяна на початку сімдесят другого року вийшла заміж за Аркадія в Грузії, вона дуже була задоволена, так як він був авторитетним серед дівчат. Але незадовго вона побачила який він є насправді. Аркадій над міру її ревнував, коли вона зустрінула хлопця що з нею учився і пожартувала з ним у присутності Аркадія, того ж вечора він її побив так, що вона боялася його до того часу поки вони жили в Абхазії. А коли росла Ліза, тоді Тетяна боялася тільки одного: щоб дочка не зв'язалася з якимось джигітом в Абхазії. Тетяна мало часу проводила з чоловіком разом, так як вона працювала по змінах, а вільний час віддыхала. Аркадій також працював по графіку, вона знала його жарти з стюардесами, хоча в неї не було підстав уважати його невірним у подружньому житті, все ж таки вона бачила як чоловіки з Кавказу уважають сторонніх жінок, а своїх мають нижчими від себе. Тетяна уже була змиралася зі своєю долею, тільки одного дня в неї появилася надія на краще життя. А сталося саме те що одного дня Тетяна побачила оголошення на автобусній зупинці. Можливо вона б не прочитала до кінця тільки в записці було виділено місто «Івано-Франковск». Тетяну зацікавило, вона прочитала записку в якій говорилося що є потреба одним людям поміняти квартиру. В одних батьків є дитина хвора на астму і вони готові трьох кімнатну квартиру поміняти навіть на однокімнатну. Батьки хворої дитини начепили таких об'явлень по усьому узбережжі Чорного моря, починаючи від Євпаторії до Батумі. Прочитавши таку записку Тетяна уже не мала спокою. Вона вирішила щоб б їй не вартувало, тільки витягнути Аркадія на Україну. Вона сама зателефонувала в Івано-Франківськ та домовилася про обмін квартир. Вдома вона почала говорити що її батько сам живе у селі і вони просто вимушені переїхати у Івано-Франківськ. Аркадій спочатку не хотів, але Тетяна почала просити свекруху, мама пообіцяла поговорити з ним. Так як у неї було ще крім Аркадія три сина, а хата їхня в Ешері постійно наповнена онуками, свекруха будучи людиною співчутливою та розважливою, вирішила стати на допомогу для невістки-слов'янки.

Коли вони переїхали у Івано-Франківськ, Аркадія з охотою прийняли в авіацію, за короткий час Аркадій привик на Прикарпатті. З часом він став кращим по характеру, ніжніше відносився до дружини та дочки, хоча час від часу кавказький характер давався про себе

чути. Другі жінки мали їх за ідеальну пару, але насправді тільки покора чоловікові тримала мир у сім'ї. Сама Тетяна ніколи нікому не жалілася на чоловіка, вона продовжувала його любити, а сама була веселої вдачі і довго не гнівалася на Аркадія ніколи.

Ліза, коли ще була малою, також була свідком кількох скандалів, вона також боялася батька, хоча він сам не бив її ніколи, все ж таки відчуття страху перед ним, було присутнє в Лізи. Найбільший скандал її запам'ятався коли вона мала вісім років.

В Тетяни було густе волосся, і ще вона важко переносила жару. Особливо літом її приходилося багато часу вділяти біля зачіски. Вона вирішила коротко постригтися. Аркадію це вкрай не сподобалося, і він дав волю своїм кавказьким емоціям. Ліза тоді хотіла заступитися за маму і також потерпіла. Тільки так як Тетяна, так само Ліза, рахували що буває в житті по різному і такі справи потрібно просто забути.

Саме тому, коли Тетяна узнала про дружбу Лізи з Віктором, вона була рада, так як Бойчуків вона знала з дитинства. Правда Настя колись любила усіх обговорити і навіть висміяти в селі. Вбачаючи в чужих людей що є не так як повинно бути, Настя не боялася що може сама себе осудити коли дочка підросте. Вона не дуже переживала за Марійку, так як дочка була єдиначка а характеру її не успадкувала. А воно так буває: коли вдома порядок, тоді здається що всюди можна його навести. Правда порядок у Насті був: вона тримала під контролем чоловіка а тим більше дочку, виховуючи по традиціях які передавалися у їхній родині. Але коли помер зять, Настя стала смирнішою. Так як колись вона була першою в хаті в усіх питаннях то після того як її дочка-єдиначка залишилася вдовою, Настя стала зовсім іншою людиною, в домі та в родині.

Марійка не пішла у маму, і навіть не в батька, а в старого Бойчука, який мало говорив лишнього. Віктор мав характер Марійки, так що Тетяна тепер спокійніше думала про свою дочку. Тому коли вона побачила його фотокарточку, вона так люб'язно привіталася з Олесью і запросила Марійку у гості. Звичайно таких персональних деталей ніхто не знав, з Лізою вона не говорила тому що не було потреби; усе ішло добре. Інколи діти думають що батьки не помічають тому мовчать, лиш воно не завжди так, Тетяна не хотіла вмішуватися щоб не пошкодити тонкі почуття, які кільки почали проростати. Саме тому того вечора вона не запитала Олесью, вона додумалася де може бути Ліза. А ще більше того, вона хотіла дуже поговорити з Марійкою, лиш Марійка побачивши Аркадія і як вони двоє були одітими, не наважилася підійти до них. А ще того вечора Настя сказала на якій новій машині вони приїхали, то взагалі Марійка не підходила до їхнього столу. Вона навіть забула де подівся Вітя, більше хвилювалася за Олесью, коли побачила як вона оділася, та як вертяться біля неї хлопці.

Ранком другого дня, коли Аркадій устав, проспавшись кілька годин, він вийшов на ганок щоб відійти від вчорашньої трапези. Аркадій сів на лавочку на те саме місце де сиділи вчора, а вірніше воно було уже сьогодні, в ночі молоді закохані. Він побачив пляшку від Шампанського під столом я якій було ще трохи напитуку. Взнявши пляшку він осушив її і став дивитися на спалені сірники під столом. Він подумав що тут хтось курих та гостив ся. Аркадій підвівся щоб запитати Лізу яка ще спала, опираючись рукою на стіл тут побачив що на столі горіла свічка і був розтоплений віск. Сама свічка покотилася зі столу і лежала у кутику на підлозі. Аркадій сів дальше на своє місце і дивився на павука який снував від кутового стовпа до перекладини у верху. На ганок вийшов Андрій, він устав щоб докінчити у саду щось там почате вчора. Зять запитав тестя:

- Папа, а с кем ты здесь вчера имел праздник?

- Який празник Арку? Я в садку мав празник, тай знову йду до того празника.

- Подожди папа, присядь. Я помогу тебе сейчас в саду; вместе быстро сделаем. Ты вот сюда посмотри: бутылка порожний, свеча горел до поздна; был кто-то.

- А, та мала прийшла напевно з подружкою, вони тут сиділи, щось на весіллі не хотіли бути. Казала Ліза що чіпаються до неї батяри, тай вони дві тут сиділи тому що мене просила щоб присвітити було чим. Не любить мала такі гулянки, вона бачу така домашня дитина. А там напевно щось з весілля взяли тай випили дві. А воно здається без алкоголю я думаю, прочитай, там написано має бути.

- Та всё хорошо папа, это мой бутылка а не свадебная. Мы вчера в машине забыли Шампанское, всё нормально. Может лутше, что девушка такой скромная растет; как думаешь отец?

- Сам знаєш які діти зараз: живеш в місті, тай видиш.

Вони двоє пішли в сад, щось поволі робили і говорили про різні справи. Аркадій майже вісімдесят відсотків розумів українську мову, тільки не говорив тому що в нього не ідеально російська вимовлялась. Тетяна також часто говорила з ним українською, тільки щось важливе щоб він зрозумів як слід, тоді по-російському.

- Ти Арку, радуйся що мала здружилася з тою сиріткою Олесею. Знаєш вони люди добрі, коли вона там в них, тоді я спокійний. Перше коли Таня її привезла я сказав щоб не ходила з такою Надею до клубу, а як не послухає тоді більше не приїде до мене, і вона щось подумала над тим що я сказав, Надю залишила а здружилася з цією. А в Олесі родичі виховані і діти такі самі. Знаєш ви в місті не знаєте один про другого, а в селі ми знаємо хто є хто. Щоб Бог дав спокою а там мала підросте будете онуки бавити а мені помирати прийдеться напевно, щось в грудях мене пече, воно не добре сину.

- По поводу Елизаветы ты папа прав, только вот как дальше будет я сам ума не приложу. Тебе только скажу: мои собираются за границу уехать, беда в Абхазии. Армяне всколыхали всё. Там им в Карабахе что-то не так, у нас много их. Не знаю папа как быть, может посоветуй как родной человек. Просят родные чтоб мы с Таней ехали с ними за границу, дескать пожить в мире как люди. Что думаешь отец?

- Що тобі Арку скажу, сам дивися, знаєш чужина є чужина, але те чого я тут надивився як би так прийшлося вам і тій дитині видіти, то краще в світ за очі.

- А что такое «свитаочи», это где?

- А воно те, що чим дальше тем лутше сину. Хто знає що воно буде на тому грішному світі. Не любляться люди, не буде добра. А твоя мама єврейка, вони мають усі зібратися на святу землю, прийде час усі вони поїдуть до Ізраїлю, усі вони будуть видіти ще Єрусалим. Я таке, з цього народу, мені вже прийдеться тут помирати, старий я кудись суватися, а ви ще молодші тай дитину маєте, думайте як найкраще для неї. Нехай твої збираються якщо їх відпустять а ви подивитись як з ними буде, тоді зможете щось думати, а так сам знаєш: робити маєте добрі двоє, маєте квартиру, зачепити питання кордону, знаєш що буде? Зараз партійці як оси кинуться на вас, з роботи прогонять, почнуть шукати причини щоб покарати. Так як там в Грузії неспокійно вже, їм інакше, а тут сам видиш; треба мудрому бути.

- Да...хорошо сказано отец, надо думать. Ладно пойду в дом Таня ждёт, я должен сейчас отвести её, а ты отец это, ты не спеши, я приеду и вместе закончим здесь работу.

В суботу Настя десь біля першої години пішла до агронома щоб там бути і готувати для суботнього вечора. Жінок було небагато, молода пара з дружками та дружбами поїхали у місто робити фотографію, багато гостей ще спали після вчорашнього короваю.

Нова темно-сіра Волга, під'їхала під самі ворота, яких взагалі не було, вгорі над входом був ялиновий вінок. З машини вийшла Тетяна і зайшла у тимчасове приміщення яке було збудоване для того, щоб варити для весілля. Вона прийшла щоб допомагати накладати на тарілки їжу. Так як Настя була за старшою на кухні, Тетяна звернулася безпосередньо до неї:

- Степанівна, добрий день вам! Ви покладіть мене куди потрібно, я не знаю чим займатися, я зможу бути до четвертої години; там мене заберуть.

- Добре Таня, можеш тут коло мене бути; давай шинку наріжеш.

Настя так зробила свідомо, щоб якимось поговорити та можливо взнати думку Тетяни про відносини онука з її дочкою. Вони стали обидві працювати, через деякий час Настя сказала:

- Маруся моя мала вже бути, але ще не прийшла, може готує дітей вбирати на вечір. В неї діти на першому місці, а ще як ідуть між люди, вона вже не знає як їх вбирати, щоб були найкращими. - Настя поглядала на Тетяну.

- А я вчора Марусю вашу бачила, вона у вас така гонорова, навіть не підійшла до нас, я хотіла з нею поговорити; наші дівчата такі дві подружки що водою не розділиш їх.

- Ой Таня, ти правду сказала: мій Федір розказував що була така злива а вони дві разом забігли до нього в майстерню, їх дійсно водою не розділиш. А Маруся вона не гонорова, просто ви такі пани, а вона тут в селі, тай не сміє якось.

- А ми дуже поважаємо її, мій тато розказував про неї моєму Арку і йому дуже сподобалося що вона бідна так залишилася. Знаєте коли я Олесю перший раз побачила мені такий жаль зробився, коли діти поїхали, я увесь день про неї думала. Але добре що ви разом, допомагаєте, бачимо що діти у вас гарно виховані. Я вам Степанівна правду скажу: ми дуже задоволені що наша Ліза дружить з Олесєю, знаєте в місті що робиться а Ліза наша вона така в нас слухняна дитина. Тільки думає коли у село поїде, а коли повернеться така задоволена аж мені весело на душі. Дуже вона любить тут бути.

Довго вони не спілкувались, так як метушня, галас жінок та біганина, не давала їм. У четвертій годині Аркадій приїхав по жінку, потрібно було готуватися на вечір, на якому вони мали бути просто гостями за столом.

Наречені уже повернулися з Івано-Франківська де робили весільне фото в ательє і люди почали поволі сходитися. Тетяна хотіла щоб вони поїхали машиною на весілля, щоб односельчани побачили їх а ще там будуть навіть вчителі що її учили в школі. Але Аркадій боявся щоб там по п'янці хтось не зробив якоїсь шкоди новій машині. Тоді Тетяна сказала що в Олесі є брат гарний водій і вона його попросить щоб відігнав машину до діда. Він нам торф привозив, я його бачила, такий скромний хлопець - вговорювала вона чоловіка. Лиш якщо по правді Тетяна хотіла щоб Вітя відчув що вони йому довіряють як своїй близькій людині. А про те ніхто не додумався, навіть Ліза. Аркадій погодився, вони оділися і поїхали до агронома, Аркадій жартував:

- Таня ти чому мене ранше не сказала что хочешь показать себя здесь, я б тебе вертолёт заказал и прямо на шалаш посадил, самая невеста побежала б смотреть на тебя.

Коли приїхали туди люди думали що хтось з начальників до агронома приїхав, коли побачили Лук'янович - почали шептатися. Ліза вийшла з машини, вона була одіта в чорне дороге плаття, хлопці які стояли разом повернулися за нею проважаючи дівчину поглядами. Олеська уже чекала на неї біля входу в подвір'я.

Тим часом Настя сказала щоб Марійка сьогодні підійшла до Тетяни, розказала її ромову у день на кухні. Марійка собі складала план про що питатися і про що говорити. Але її план не пригодився так як Тетяна сама підійшла до неї, зразу як тільки приїхала:

- Добрий вечір Маруся, - привіталась Тетяна.

- Добрий вечір Таня, - Марійка відповіла і стала дивитись на Тетяну.

- Маруся, я хотіла запитати чи твій син вже є тут? Я хтіла б його побачити і поговорити.

- Вітя мав уже бути, - стала оглядатись Марійка. - Зараз Олесю запитаю, якщо він є тоді вона знайде його та скаже йому про тебе.

- Добре, я тут буду, пришли його сюди будь ласка, мені він на кілька хвилин потрібний.

- Домовились. - Марійка відійшла ніби шукати Олеську, а сама почала думати: ой мабуть зараз почнеться розмова про те де він був учора з Лізою. Вона хвилювалася і пішла на ворота чекати сина, щоб його попередити. Поки він прийшов, Марійка усе передумала що він має сказати, також вона не знала про що говорилося з Лізою вдома. Завжди діти не слухають, я вчора просила його: прийди як людина, привітайся з людьми, але ні: він взяв їхню дитину і бродив кудись напевно до ранку. Ще не подружилися а тут така неприємність - думала мама. Марійка вирішила піти просто з ним і вибачитися за нього самій, так буде найкраще. А ще вона усю вину складала на Федора: це він так дітей розпустив, Олеська ледь хлопця не вбила, а зараз цей уже загубив сором, а все на її голову. Стоячи в таких хвилюваннях вона не помітила як Вітя, підійшов і торкнув її за плече.

- Мам, а ти що так сама? Чекаєш на когось, чи щось тобі погано зробилося?

- Чекаю на тебе сину і мені дуже погано, гірше вже не може. Ти вчора де ходив?

- Я нічого не зробив поганого вчора, просто Ліза не хотіла бути тут і сама мене потягнула до діда Андрія. Запитай Олеську, вона бачила, Колька також бачив. Там ми сиділи біля хати і все. Ну правда випили Шампанського трошки. А що сталося, тебе хтось сварив може за мене? - З тривогою оглянувся хлопець.

- Вітя, я бачу що ти щирий та відвертий, навіть мені зразу усе розказав де ти був, але потрібно вибачитися перед її мамою, вона питала мене про тебе і чекає коли ти прийдеш. Давай підемо двоє як люди, коли вона буде щось казати ти просто вислухай, попроси пробачення і скажи що такого більше не повториться ніколи. Тільки не подумай Лізу робити винуватою, воно не гарно буде. Ти повинен усю вину взяти на себе як мужчина і захистити дівчину перед батьками. Правда Тетяна не була сердитою, лиш можливо для Лізи перепало від батька за вчорашню ніч. Давай ходімо до Тетяни, тільки щоб вона стояла сама без свого чоловіка.

Коли вони ішли, Тетяна побачивши їх витягнула ключі з сумки і Марійка побачила що тут щось не те що вона собі надумала:

- Добрий вечір, - несміливо сказав хлопець не дивлячись в очі Тетяні.

- Добрий, слухай Вітя, ти б зміг нас послухати? Нам потрібно машину відігнати до діда Андрія. Ми приїхали, а я бачу що не потрібно було цього робити нам. Тут людей багато: можливо хтось нап'ється, вдарить чимось.

- Добре, я зможу, тільки де вона стоїть? - Весело запитав хлопець, який розраховував на щось гірше, а тут так приємно його просить майбутня теща.

- Вона стоїть там, - Тетяна глянула по сторонах, - давай я краще нашу Лізу знайду, почекай Ліза тобі покаже. А ще краще вона поїде з тобою, щоб ти сам не повертався сюди.

Олеська з Лізою стояли біля Аркадія і слухали як він смішно розповідав там комусь з хлопців про покриття літаків. Хлопці обступили його а він любив говорити коли його слухали. Ліза підійшла до мами, Тетяна сказала їй щось на вухо і дівчина махнула головою до Віті щоб ішов за нею. Марійка по дорозі взяла його за руку та сказала в пів голосу синові:

- Вітя щоб ключі ти зараз приніс, щоб ти не возився на їхній машині. Тебе минуло за вчора дивися щоб сьогодні чого гіршого не придумав.

Коли Вітя та Ліза вийшли з подвір'я, вона взяла його під руку та пішли до машини. Напевно в селі жодна дівчина не осмілилася б так перед людьми, хоча і вечором, лиш так як Ліза була міською, вона не звертала уваги на сільські порядки. Вітя відкрив Волгу, вони двоє сіли і він обережно почав розвертати машину. Вітя відчув що це не Любчикова Волга: машина була новою та елегантною. Деякі дівчата і хлопці мимоволі вийшли на дорогу щоб подивитися куди вони пішли. Машина поволі проїхала повз людей щоб когось не зачепити. Так як лампа ясно світила на вулиці їх усі побачили а Ліза в той самий час заціпала камінь на шиї. Вона оділа для цього плаття з вирізом. На машині був грузинський номерний знак, так як Волга була зареєстрованою в Грузії.

Тим часом Марійка присіла з Тетяною на лавку край столу, вона була радою що ніякої неприємності не сталося за вчорашній вечір і сама хотіла дочекатися коли Вітя принесе ключі від машини. Вони почали говорити про дітей, Тетяна розказувала про свого сінка, який помер коли вони ще жили в Сухумі на квартирі.

- Наш Русланчик народився у сімдесят другому, в нього було хворе серце а батько Арка Ілля Давидович, був хірург, він сказав щоб ми готовилися з ним прощатися. Знаєш Маруся якщо б він тут народився, ми напевно на курорт поїхали, клімат змінили а там він на курорті народився, там такий клімат гарний і вода чиста. Абхазія це взагалі як казка; яка там природа, а погода яка чудова. Через п'ять місяців наш маленький помер, я тоді з Лізочкою ходила. А Ілля Давидович так його любив, також помер через два роки, Ліза тоді була маленькою - один рочок. А мій тато навіть не бачив Русланчика.

Марійка розказувала про своє горе, хоча вони були на весіллі, але те що в людей на серці воно завжди з ними ходить поруч.

Незадовго Ліза принесла ключі і віддала татові, а мамі сказала що все зроблено. Тетяна просила подякувати хлопцеві і дальше продовжувала розмову з Марійкою розказуючи їй як живуть люди в Грузії та який там конфлікт серед населення. Тетяна надумала собі щоб коли Марійка запитає де поділися їхні діти, тоді вона скаже що напевно пішли пройтися по

вулиці, так як Ліза не любить шумні забави а Вітя напевно пішов з нею щоб дівчина не була самотньою. Тільки Марійка не питалася зовсім нічого, хоча сама знала де вони поділися знову сьогодні. Лиш Марійка зрозуміла що Тетяна не має нічого проти того що вони кудись пішли.

Обидві мами думали одне і те саме, тільки в них була першою спільна розмова і про почуття дітей говорити відверто було ще рано.

А тим часом Вітя з Лізою трошки ще побули на весіллі, лиш цього вечора вже хлопці зрозуміли що Лук'янка не тільки подружка Леськи Журички а там щось набагато серйозніше. А сама Ліза не хотіла бути довго в такому шумі, вона знову немов наказом запропонувала щоб вони ішли геть з весілля, Вітя тут же погодився, так як він лиш про те мріяв ще від ранку.

Коли вони пішли до Бойчуків додому, Ліза не хотіла іти в хату. Вона подумала що може хтось прийти швидше і коли вона буде в хаті тоді про неї подумують те чого боявся дід Федір. Ліза сказала щоб вони сиділи на лавці біля воріт. Вітя погодився, він сів на край а Ліза йому на коліна, опустилвши ноги до низу та поклала голову йому на плече.

- А за сьогодні точно тебе будуть батьки сварити, - прошептав Вітя.

- Не будуть, а як будуть тоді я скажу: я повинна була вирішити тут одну справу наперед.

- І яку саме справу, цікаво знати? - Тримаючи руку дівчини, продовжував Вітя.

- Так як я не знаю коли наступній раз буду з тобою разом, тоді сьогодні мене потрібно націлуватись наперед, хоча на один місяць, - всміхнулась Ліза.

- А тобі хватить часу до ранку? - питав щасливий хлопець.

Ліза розщепнула його сорочку, приклала руку до серця та відповіла:

- Ти сьогодні гарячий, думаю що встигну справитися поки півні почнуть співати.

Після того весілля що відбулося в агронома, а саме коли люди побачили як Віктор їхав з Лізою, Бойчуки вже не могли скрити у селі про свої відносини з Лук'яновими. Новина поповзла по селі як осінній дим по полі. Жінки перешіптувалися про молоду пару і оцінювали. Багато людей були раді за хлопця, за те що сирота буде мати таке щастя. Вони говорили що двоє дуже підходять одне до одного. Двоє високі, чорняві, пара буде як в співається в народній пісні. Були люди і негативної сторони в цьому питанні, які говорили що хлопцеві іти в армію а там хто знає як буде. Багато хлопців залишають дівчат а там де служать собі находять, буває і навпаки коли хлопець служить а дівчині підійде кращий, чи старший віком, тоді виходить за іншого. Як правило при таких розмовах починали перераховувати такі випадки по селі або по родині. Лиш насправді ніхто не знав як воно буде і це не дивно, тому що люди беруть урок з того що стається на протязі двадцять або тридцять років. Бувають випадки що їх неможливо передбачити по тій причині, що люди не виходять за об'єктивність своїх обставин та часу в якому вони знаходяться. Пройшло трошки часу і новина стала не новиною, як і кожна новина з часом втрачає свій смак та цікавість. Люди привикли і змирилися з тим що так повинно бути. Не змирилася тільки одна особа а саме Зося Драпачка, до її ненависті добавилася ще одна сестра лиходійка - заздрість. Тільки вона тут не могла чогось заподіяти, так як дівчина була з міста і ніхто навіть Андрій, не став би слухати її наговори. Вона не знала яка в неї появиться нагода, та яка можливість щось заподіяти дітям, чи самій Марійці.

Після того коли Марійка поспілкувалася з Тетяною, вона побачила що вони хоча і стояли досить на високому рівні у селі відносно одягу, чистоти, поведінки з іншими людьми, лиш сім'я Лізи стояла на вищій сходині. Тетяна не хвалилася перед Марійкою, вона не любила того, вона взагалі не жила сільськими мотивами, не лукавила, говорила усе просто, як воно є насправді. Найбільше Марійку зворушило те коли вона запитала за Тетяниного брата Сашка

і та сказала що його жінка у Києві працює у великому суді, а родич її мами працює у Міністерстві культури УРСР. Правда воно не мало ніякого відношення до Лізи, тому що можливо Ліза ніколи не бачила свою тьотю, так як Сашко за двадцять років був у тата всього два або три рази. Все ж таке така велика посада, звучала переконливо і владно.

Марійка бачила проблему у тому що син не любив учитися, він мав досить гарні якості характеру а щоб учитися не любив. Марійка розуміла що коли хлопець зайде в таке товариство, йому буде незручно маючи тільки шкільну середню освітою. Коли Настя розповідала що Тетяна дуже рада що дівчата дружать разом, Марійка просто пояснила мамі:

- Мамо, люди грамотні уміють гарно розказувати. Проста людина перше говорить а так думає а в них інакше складається.

Марійка десь далеко у душі почала допускати сумніви чи Ліза справді буде чекати на Вітю два роки. Що взяти з п'ятнадцятирічної дівчини: влюбилося в сині очі, а там стане соліднішою, почне на все увагу звертати. Тільки щоб там не трапилося Вітя повинен бути чесним до неї, якщо воно змінить, так нехай від неї виходить зрада. Марійка пригадала слова Яківни що в характері Лізи є таке що вона вірна, але їй важко простити зраду. В кінці вона вирішила щоб залишатися такою як вона є в поведінці до Лук'янович.

Все ж таки одного вечора вона вирішила у старій хаті поговорити з батьками. Коли Марійка виклала усі свої сумніви, тоді Федір відповів:

- Марусю, ти що дитина мала, ти думаєш що Таня не знає за Вітю? Уяви собі що наша Олеська ходить до когось а там є хлопець і ти нічого не підозріваєш? Сама кажеш що машину нову дали йому - це натяк Марусю! Ти знаєш скільки така машина коштує, і тут кличуть невідомого хлопця і з ним відпускають свою п'ятнадцятирічну доньку разом з машиною просто так. Що вони не знають що вона сюди ходить? Андрій як брат рідний до мене. А послухай що мама говорить як Таня сама про тебе, що ти гонорова. Ой навчилася ти там коло панів філософії і вигадуєш. Ти пам'ятаєш як я тобі говорив як вона на Вітю дивилася в майстерні? Ану скажи чи я був не правий? Що не полюбила нашого Вітю Лялька з міста? Що ти якісь міністри вигадуєш, ти послухай Петра, він тобі скоро шарики в голову вставить. Кришка скоро тим міністрам і партократам. А ще краще подивися на Вітю нашого, такого хлопця лиш в кіно покажуть і то в якомусь не нашому. Не дармо хтось говорив в склепі: «Журики баню зробили для того що Настя молока кілька приносить щоб діти купались в молоці там. Тому в них такі діти панські та вродливі». Вітя та Лялька двоє пара так як дві краплі води. Марусю любов є любов: де ті поля і коні що колись люди за них побрались, а хто посватались по любові досі в згоді живуть. Ану перекажи Яківні мої слова чи вона не скаже що я правий. Ти сама нічого не показуй перед Тетяною, а то я дивлюся що ти ніби в міністерстві сидиш. Наш Вітя вродливий хлопець на все село, як би ви баби знали що він подарував для Лізи, таке оцінити хіба що в міністерстві можуть достойно. Ой баби ви темні і кришка! Петро вже свою кобилу просвітив, що вона газети напевно вміє читати, а я вас вчу, вчу, а вийти між люди нема з ким. Вам на лавку прийти треба як Петро Стецьків буде, а то на тій кухні відстали як москалі від Америки.

На таку розмову зайшла Олеська у стару хату, вона присіла як Федір ще говорив. Після того як він закінчив вона рішила йому допомогти, так як він завжди її виручав коли в неї була в цьому потреба. Олеська попросила слова:

- Дід правий тут! Ви знаєте що Тетяна бачила фотографію нашого Віті коли я привезла і після того запрошувала до себе. А чи знаєте що коли вони пішли з короваю Тетяна все знала, а на другий вечір ще машину попросила відігнати. Коли Ліза сказала що поставить фото Віті у рамку, щоб привикали до нового члена сім'ї, а я її питаю чи вона так серйозно уже думає що його в члени сім'ї записала, вона мені таке сказала що мені мурашки побігли по хребті.

- А що таке говорила? - перебила її в розмові Настя, якій хотілось дуже знати.

- Каже мені: «Олеся я з Кавказу, чи ти знаєш що таке кавказька кров? Там дві дороги: любов до смерті, або смерть від любові». А такий вигляд зробила що я аж відсунулася в сторону. Та вона за Вітю любому шию перекусить. Ви думаєте що вона ще дитина, о ні, там скільки розуму. А знаєте чому? А тому що Вітя їй слухати буде все життя, буде дивитися на неї як на образ. Ліза усе прорахувала добре, це у нас розум іде за ногами а в них перед носом іде. Одним словом: єврейка з кавказькою кров'ю. Я за неї ручаюсь, більше як за себе. Правда я

також сказала щоб Ліза була обережною коли ходить з Вітькою, тому що мама у нас відповідальна за сімейну дисципліну.

- А для чого таке говориш Олеся? - обурилася Марійка на дочку.

- А для того щоб вони не думали що живуть в місті а ми такі дешеві, що її тут усе можна від тринадцять років. Нехай трошки боїться Ліза, в цьому є більше романтики як для закоханої.

- Ой Олеся, я бачу що в тебе вже досить розуму «перед носом» в таких питаннях.

- А ще про політику, - продовжувала Олеська, - тут Петро також правий: Лізи рідня, там у Грузії, усі Арлани будуть їхати в Америку, час змінився, ми тут ще сидимо спокійно а там до громадянської війни люди котяться. Не той уже «Союз нерушимий», правий Петро, хоча з кобилою говорить. Так що скоро комуністи, міністри та начальники будуть просто - ніхто!

- Та тихо ви будьте зі своєю політикою люди добрі, накаркаєте біду якусь на хату, - сказала Настя, і продовжувала, - дивися Марусю, ми тут дві сидимо як темні баби, наш татуньо знає там з лавки, а дівчисько як таке знає? А ще як приведе малий Лук'янову що «там скільки розуму», що тоді нам? Що на тому світі робиться людоньки добрі.

Марійка у відповідь піднесла над столом руки:

- Я здаюся, нехай буде по-вашому. Тільки ви тату скажіть що за такий подарунок дав Вітя, мені цікаво знати.

- Не скажу, секрет. Нема уже його: з'їла Лялька ще того тижня.

- А що таке цінне можна з'їсти?

- Рибу таку що співала по-грузинському, - сміючись сам з себе, відповів Федір.

Хоча Бойчуки розуміли що діти в юності мають свої любовні лабіринти, лиш якесь невідоме таємне відчуття їм підказувало що у їхній родині усе не просто так як в інших людей. Навіть Настя не мала що сказати, що ніяк не було схожим на неї.

Після тієї розмови Марійка пішла на двір. Великі зорі засівали небо, дивлячись на них вона думала що воно буде далі. Може справді життя поміняється, тільки цікаво в яку сторону. Тато правий, такого не було чути щоб печатали Біблії, щоб хтось за який кордон говорив а тим більше про Америку. А Тетяна собі так нічого, навіть досить подобалася, друга пані з міста приїхавши на новій Волзі себе мала б за королеву, а вона з усіма на весіллі, так як з односельчанами, не змінила її ні Грузія, ні робота, ані міське життя. Потрібно буде її троянд накопати щоб в Андрія посадила. А коли привезуть Лізу до них, тоді обов'язково запросити до нової хати на каву. - З такими думками Марійка пішла спати у нову хату.

Вітя ще сидів на лавочці з Колькою який розказував як говорили про них хлопці під весільною палаткою:

- Тепер Вітя ніхто її торкатися не буде - запевнив Коля. - Всі виділи що її мама і тато вже з вами по-справжньому сватаються. А про Волгу ти добре сказав на випускному, там говорили що напевно правда що її мама в КГБ деь там крутиться. Там на них лиш золота було кілька.

Віктор думав і не міг зрозуміти про ту машину: чому саме так поступила Тетяна. Не зміг зрозуміти, тому що вісімнадцятирічному юнакові, не зрозуміти материнське серце, яке завжди хвилювалося за улюблену доню, та бажало її усього найкращого в житті...

Тепла того року ще довго не було, травень був холодний. Почався червень, в Олеськи були шкільні екзамени. За екзамен з фізики вона не хвилювалася, так як вчитель її любив, а ось іноземна мова стояла питанням серйозним. Ще у молодших класах Олеська на відміну від брата училася добре, вона могла вчитися. Коли почалися старші класи, тоді Олеська науку просто закинула.

Вчителі найбільше такого не люблять, це коли учень чи учениця, може вчитися а просто лінується або займається чимось непотрібним. Старий вчитель історії, раз в учительській говорив з колегами-педагогами: «Леся Левчучка зовсім з'їхала на нуль, взялася дівочитись

забагато. Ех була би вона у мене за польської ученицею, я би її скоро дурниці з голови вигнав, співала би в мене історію як ластівка».

Олеська вирішила вчителів трошки приласкати квітами, вона вибирала найкращі троянди і ще перед екзаменами приносила на консультацію, після чого вчителі забирали їх додому. Її трошки вдавалося хитрувати, так як вчителі люблять, коли діти на них звертають увагу та хочуть чимось відрізнитися вдячністю.

В той самий час Ліза ходила у школі під дверима класу де проходив екзамен з книжкою і вивчала білети. Наука її давалася легко; в неї була добра пам'ять. Ліза так вирішила що найкраще вчити білети перед самим екзаменом, щоб у голові було усе свіже і в ніякому разі не вчити кілька предметів одноразово. Вчитель-асистент вийшов на коридор називати наступних учнів і побачивши її старання запитав:

- Арланка, ти можеш заходити як хочеш, а як тобі підготувитися потрібно тоді дивися сама.

- Нехай буда зараз. - погодилася Ліза. Вона поклала книжку і блокнот на підвіконник і пройшла у клас.

Вчителька-фізичка запитала чи у неї є щось на вільну тему по фізиці. Ліза відповіла що саме по фізиці у неї є дуже багато, вона може розказати про закони аеродинаміки по яких літають літаки. Вчителі зацікавилися і стали її слухати. Ліза взяла крейду і стала біля дошки. Сама дошка ділилася на три частини: в середині велика прямокутна площа і по сторонах дві квадратні які закривалися. На одній квадратній вона писала таблицю відношення а на великій малювала літаки під різними кренами. Ліза почала з початку доводити як найшвидше підняти машину у повітря на малій дистанції, потім відношення ваги, тяги і кренів. Також розказала різницю барометричного альтиметра від загального. Правила герметизації, та в кінці принцип роботи зворотної тяги, коли літак уже на землі. Мала дошка була заповнена таблицею з цифрами. Один з вчителів пересів за передній столик щоб краще бачити. Коли Ліза закінчила, вчителі заплескали у долоні.

- Похвально, п'ять з плюсом. А дошку витирати не потрібно там де є таблиця, ми математичку покличемо, для неї буде цікаво.

- Кого завгодно Василь Петрович, хоча навіть представника від «ОКБ. Сухого». Тут все правильно, мені батько усе роз'яснив.

- Подякуєш батькові від нашої колегії, така відповідь не для учениці восьмого класу а для студента фізико-математичного факультету.

Після екзамену Ліза задоволена оцінкою, ішла з однокласницею додому. Дівчата були у шкільній формі темно-коричневого кольору та у білих фартушках гарно вигладжених. На ногах у дівчат були білі підколінки та чорні лаковані туфельки. Ліза на правій руці тримала підручник і блокнот, ручка була закладена за фартушок. Коли вже вони були не далеко від їзду де мешкала Ліза і дівчата зупинилися, так як однокласниця мала іти на другу сторону вулиці, вони почули свист. Учениці оглянулися і побачили двох солдатиків які ішли за ними. Солдати ще не дійшли до дівчат як однокласниця попрощалася з Лізою і перейшовши вулицю зникла на подвір'ї за будинком. Солдати догнали Лізу, у неї був гарний настрій сьогодні і вона ішла дуже повільно:

- Здравствуйте девушка! - почулося за спиною.

- Привет ребятки. – Ліза відповіла не повертаючи погляду в їхню сторону.

- Ну как экзамен прошол, нормально?

- Да нормально, а как служба у вас?

- Также нормально, как видите гуляем. В парк идём, будем девушек мороженым угощать.

- Ребята, вы мне скажите вот что: если парень родился в июне, его могут весной потащить в армию?

- Наверное, если в первой недели июня тогда возможно; вот призов идет сейчас. А что у вас парень призовник?

- Вроде того. - Ліза глибоко зітхнула. Потім вона поглянула на них і запитала:

- Ребята, а что это у вас погони чёрные а не красные? Мне кажется в Советской Армии должны красные быть. Или вы в какой-то траурной бригаде служите что ли?

- Да нет, не все красные: У нас род войск такой.

Один з них говорив а другий вищий ростом і русавий, мовчав дивлячись на дівчину.

- А что за род войск такой? Я очень плохо, или вообще не разбираюсь в этом вопросе.
- Понимаешь: мы строили, то есть «стройбат», мы строим, а не разрушаем. Это самые надежные войска: в Афган никогда не затащут, там убивать нужно а мы строим, там нам нечего делать девушка. Правда если честно то у нас самые блатные и баптисты служат, и разные плохие ребята, что им власть не доверяет оружие.

- А что разве баптисты плохие? Мне кажется наоборот что они честные люди.

- Вы правы, только они присягу не принимают, кто такому автомат может дать? Им только лопата да кирка. Или экскаватор вместо танка.

- А вы сами откуда родом ребятки?

- Я с Молдавии, а он - тот молчун, с Естонии. А вас как звать милая школьница?

- Да зачем вам ребята, у меня есть парень, давайте а то в парк опоздаете, там девочки ждут на мороженое. И ещё за траурный вопрос извините. Просто у меня дедушка на фронте занимался покойниками; разную жуть рассказывал.

Ліза звернула до під'їзду, вони відкрила старі і важкі двері а солдати стали біля дверей щоб прикурити. Коли вона зайшла у неї випала ручка, а коли вона нахилилась її підняти, упав блокнот. Ліза присіла та почала збирати свої речі, вона почула як солдати говорили за дверима на тротуарі:

- Я говорил что надо было это толстенькую снять, а ты за этой потянулся; правда красивая цыганочка, ножки стройные, а глаза какие страстные - прямо жгут.

- А че она так за баптистов; мол, честные люди?

- Самая баптистка наверное, там у них такие симпатульки водяться: Эх, пойду к баптистам невесту искать! - Заспівав молдаван на усю вулицю.

Голоси їхні віддалилися, Ліза сама до себе засміялася і побігла по сходинках у квартиру. По дорозі вона пригадала про присягу що говорили солдати і про те що вона сказала Олесі що візьме кровну присягу з Віктора перед армією. Вона зайшла у квартиру і знімаючи туфлі щоб шпильками не колоти паркету, вигукнула до батьків:

- Мама, папа! - В мене п'ять з плюсом, про літаки навішала на вуха їм.

Аркадій сидів і заповняв якісь папери по роботі, він відклав їх у сторону і показав на шоку:

- Сюда целуй дорогая, я говорил что самолёты спасают в любом вопросе. Подумай только: самолёт спасает человека от алкоголя: пить ведь много нельзя. Потом девушек в юности сколько угодно; любая пойдёт за пилота. Ты посмотри какая мама у тебя, благодаря нашей авиации. Если я иду в форме даже сейчас, тогда за мной такие девушки, твоего возраста, смотрят. Вот так Елизаветка-умничка: вот это профессия достойная мужчины.

- Папа, мне к деду нужно в субботу, очень срочно, ты сможешь? - перекинула головку Ліза.

- В субботу нет дорогая. Понимаешь, у меня комиссия скоро по работе; давай в воскресенье а в понедельник после обеда, обратно.

Тут приєдналась до розмови Тетяна, яка щось на кухні там прибирала:

- А що мені робити в неділю там Арк? В суботу я б на городі трошки прополоча.

- Эх вы хохолки, вечно работать. Отдыхать будем Танюша, на речку поедем или в лес. Сколько работать, ты что лошадь что ли? В нас в Абхазии женщины только думают как своим мужьям нравиться а не работать всю жизнь. Всё решено! В воскресенье к деду Андрею отдыхать вместе едим дорогие.

Ліза поцілувала батька і пішла у свою кімнату переодягнутися, тільки зразу не переодягнулась а лягла на ліжко, розкинула руки і щось планувала у своїй головці, водячи своїми зеленими очами по розмальованій стелі своєї спальні.

Дітей народжених у сімдесятому році було багато. Навіть по не великих сільських школах, було по два класи учнів-однолітків. А значить і хлопців для призова в армію було досить. По

усіх даних на військкоматі, Вітя зрозумів що напевно його залишать на осінь. Він бачив що недобору в призовниках не буде. Так як Яківна сказала що в районі уже все зв'язано, там про нього знають, тому Бойчуки не дуже переживали цим.

У неділю, а саме дванадцятого червня, сіра Волга знову з'явилася в селі. Олеська уже знала, так як Ліза зателефонувала до Марійки у бібліотеку. Ліза просила щоб переказати для Олеськи, лиш сама розуміла що Вітя буде знати про це; їй було необхідно щоб він був вдома. Правда приїхали вони десь біля третьої години після обіду. Олеська прийшла до діда Андрія скоріше і чекала у нього на ганку. Андрій не знав що вони приїдуть, але як вона йому сказала він також сів на ганку і став чекати. Андрій розповідав про різні історії з війни і Олеська так заслухалася що не побачила як час скоро пройшов. Тут зупинилася машина біля воріт.

- Приїхали, а що я вам говорила діду Андрію.

- Добре, добре, лиш Ліза зараз побіжить до вас, не маю коли навіть подивиться на неї.

Старий гуцул встав щоб зустрінути своїх гостей, пішов до воріт а Олеська оперлася на парканець чекала поки вони зайдуть на подвір'я. Ліза вибігла навіть забула закрити задні двері і на щастя Андрій встиг на ходу зачинити їх, щоб вони не вдарилися до стовпа який тримав хвіртку, сам Аркадій навіть не побачив того.

- Олеся, а як Вітя? Його ще не кличуть в армію? - запитала замість привітання Ліза.

- Ще ні, не хвилюйся він обов'язково приїде попрощатися, не піде просто так.

- Олеся я сьогодні по дуже важливій справі приїхала, мені потрібний Вітя на вечір. Ти пригадуєш коли ти в мене була перший раз і я казала що перед тим як він піде в армію, я хочу щоб він мені у вірності поклявся. Саме сьогодні я для цього приїхала.

- А як ви будете робити цей ритуал? - здивовано запитала Олеська.

- Розповім після того як все відбудеться.

- Просто мені цікаво, я такого ще не чула, тим більше не бачила ніколи.

- Олеся давай допоможи мені, десь під вечір підемо на річку, я там почекаю а ти підеш та покличеш його. Підеш туди по вашій межі як тоді ми купатись ходили. Тільки не забудь найголовніше: нехай Вітя візьме з собою троянди, п'ять штук або сім, сім краще, щасливе число. І не забудь сказати, а може ти сама наріжеш їх, тільки щоб мали довші стебла; добре Олеся, домовились?

- Добре, зробимо, - відповіла Олеся, правда їй трошки стало не по собі. Олеська подумала: що вона таке вигадує як не люди, де вона такого навчилася...

Вони ще сиділи говорили, Ліза переодяглася, вона взяла літню легеньку шовкову блузочку білого кольору і спідничку кремового кольору. Так як у червні день найдовший дівчата вийшли з дому пізньої години. Ліза сказала мамі що вона нікуди не піде куди не треба їй ходити, щоб вони були спокійні. Дві подружки вийшли на центральну вулицю і пішли в сторону річки. Потім пішли берегом річки аж туди де починався город Бойчуків. Ліза ще з берега побачила на камінцях великий кусок стовбура що його принесла вода. Дерево було без кори, дуже гладеньке і вимите. Порівнявшись на березі з ним Ліза промовила:

- Олеся, я почекаю його на цьому дереві, я там буду сидіти а ти іди. Якщо б його не було вдома, прийдеш мені скажеш. Не забудь про троянди а йому не говори нічого про це.

Ліза обняла її як перед якоюсь надзвичайною подією, Олеська швидко пішла додому а Ліза поволі рвучи високі стебла трави, пішла вниз до русла річки.

Олеська ідучи по межі городу думала собі: а мама говорила що вона дитина, ось тобі «дитина». Ану чи мама з бабою щось знають подібне: ой заведе тебе любов брате рідний разом з якоюсь кавказькою клятвою. Буде тобі «Лялька», ще мене запутали туди, хоча я сама замоталась. Але вже що буде нехай буде, дороги назад немає.

Вона прийшла у нову хату, Вітя сидів і складав в альбом фотографії що учора зробив. Він побачив Олеську і запитав:

- А де тут ти знімала Лізу біля коня? Вона як якась русалка тут вийшла.

- Правду кажеш і дуже вчасно; твоя русалка чекає тебе на річці.

- На які річці Олеська?

- Яка в нас річка? На Бистриці Солотвинській. Давай іди одівайся скоро а зараз темно буде а воно сьогодні до пізньої години не зможе, її тато є і бачив як ми ішли.

Ти іди готуйся а я квітів наріжу, тьотя Таня просила, теща твоя.

Вітя був одітим, так як була неділя і він був в новому. Хлопець лиш покропився одеколоном та вийшов на сходи і чекав на сестру.

На дворі уже темніло, сонце заховалося уже за рікою над лісом. Ліза сиділа і любилася природою, вона знала що цей вечір є надзвичайно важливий у її житті. Сьогодні вона приймає таке рішення що буде мати воно силу на все її життя аж до смерті. На душі було якось урочисто і тривожно. Вона ще не знала чи Вітя є дома, але якесь таємне відчуття підказувало їй що сьогодні дванадцятого червня є дата яка запам'ятається назавжди...

Ліза поглянула на свої долоні, потім вона закрила обличчя руками та стала щось думати сама про себе. Пориви теплому вітру хитали траву що проростала де-не-де поміж камінням. Шум води немов таємна мелодія, яка неслася низенько понад землею.

Тим часом Олеська відрахувала сім троянд і принесла братові, стебла були такі довгі що побачивши їх Вітя її запитав:

- Ти що їх з землі повитягувала? На віник похоже а не на букет.

- Так потрібно, у них ваза глибока у хаті, грузинська якась. Давай іди скоро до своєї русалки щоб не поплила з водою.

Вітя побіг по межі городу а Олеська дивилася йому у слід і думала: ой щоб скоріше уже побрались ті любовники дорогі а там уже як буде - нехай так буде в житті.

Тим часом уже майже було темно, небо над лісом стало темно-малиновим та провівав літній західний вітер. Вітя пригадав собі той вечір коли він біг сюди кликати діда, та вечірню пожежу яка перемінила його життя, його напрямок почуттів та все його серце.

Коли хлопець вийшов на беріг, він побачив Лізу яка в долині сиділа на кускові стовбура занесеного водою з Карпат. Так як вона була одіта у світле то її було видно на фоні потемнілого вечірнього пейзажу. Хлопець побіг в долину до неї. В тому місці берег мав заглиблення що було слідами давньої забутої дороги. Сходяче по тій долині, хлопець по дорозі кликнув, щоб дівчина почувши якісь кроки не занепокоїлась хто такий іде:

- Ліза, я тут! Ти так несподівано, я не думав сьогодні що з тобою буду, - задихаючись від бігу говорив Віктор. Коли він став навпроти неї, Вітя побачив що Ліза щось задумливо дивилася в далеч. Він зрозумів що вона не так як завжди а по справі приїхала сьогодні. Через кілька секунд дівчина звернулася до нього:

- Вітя, сьогодні я тобі хочу щось важливе сказати, ти будь ласка присядь біля мене і дай сюди троянди. - Дивлячись на небо якось спокійно та урочисто сказала дівчина. Вона розділила квіти, три штуки, взяла для себе, а других три троянди дала Віктору, а одну просто заклала в каміння щоб стояла. При тому вона в пів голосу промовила: вона буде нашим свідком також.

Після того Ліза поглянула на любимого, на вигляд вона стала дуже серйозною. Вітер завівав її волосся в праву сторону, комірць блузочки був піднятим над її смуглою шиєю. Дівчина виглядала надзвичайно привабливою та урочистою, хлопцеві здавалося що напевно немає людини на землі, яка б побачила її в цей момент, та не звернула б увагу щоб полюбуватися її красою. Ліза зітхнула а так звернулася до свого коханого:

- Вітя, ти казав що мене любиш, воно є правда?

- Так Лізочка, нікого не любив до тебе і іншу уже не полюблю.

- Вітя а ти мені не зрадиш ніколи в житті?

- Краще померти мені чим тобі зрадити, - впевнено відповів хлопець.

- Вітя і ти готовий поклястися в тому що ти сказав мені тільки що?

- Так Лізочка, тисячу раз, чим завгодно тобі.

Дівчина взяла три троянди в одну руку, тісно зловила колючі прутики, а другою рукою зловила вгорі і ривком потягнула у верх. Вона прикусила нижню губу від болю та скривившись застогнала, хлопець дивився на неї не знаючи що говорити. Коли вона випустила з руки троянди і вони впали на землю, він побачив що ціла долоня була залита кров'ю. Вітя хотів уже щось сказати, але вона проговорила швидше до нього:

- Вітя, а ти так зможеш для мене, коли ти так мене любиш?

- Для тебе я все зможу. - Вітя зрозумів що саме відбувається.

Він повторив так само, пекучий біль від колючок дійшов йому аж до серця. Ліза показала щоб він став напроти. Вітя став на одне коліно напроти неї а вона легенько опустилася з

стовбура і також стала на коліна, просто на каміння. Ліза піднесла праву руку і він зробив так само, вона заклала свої пальчики за його пальці і так стиснула руку що кров потекла їм аж до ліктів. Дивлячись в його очі дівчина урочисто промовила:

- Віктор, клянусь бути вірною тобі до смерті!

Після цих слів хлопець відчув що немовби в нього щось у середині перекинулось, на очі напросилися сльози, він так само промовив:

- Єлизавета, клянусь бути вірним тобі до смерті!

Вони ніжно поцілувались, над рікою світили перші зорі, було так прекрасно так чарівно як в якомусь другому невідомому світі. Дівчина дивлячись у небо та витягуючи з кишеньки своєї спіднички дві білі хустинки щоб зупинити кров, тихо промовила: любов і вірність нехай буде нероздільна, та наша єдина дорога на все життя...

35

У понеділок ранок був похмурий та затягнутий сірими хмарами. В хаті також не було досить світла. Взагалі в діда Андрія хата була з малими вікнами. Сам Андрій устав досить ранком і поїхав у магазин щоб купити хліба. Ліза ще спала відкинувши одну руку за подушку.

Як правило коли Ліза з батьками приїздила до діда, вони клалися спати так, щоб ранком не мішати одні одним. Дід уставав швидше усіх, тому він ішов спати у комірчину що була у кінці коридорчика. Тетяна з чоловіком у малу кімнату, там де стояла кухня тобто з лівої сторони. Вони вставали трошки пізніше і Тетяна готовила сніданок на кухні. Аркадій літом спав на розкладушці на відкритому ганку. А так як Ліза спала у селі довше від усіх, то вона була у великій кімнаті. Також у тій кімнаті, коли вони приїздили, там розкладали свої сумки та речі, так як там було доволі місця. Ліжко у великій кімнаті знаходилося біля стіни коло дверей і від саду, тобто коли заходив з коридорчика на право у кімнату по лівій стороні в куті стояло велике ліжко. Від садової стіни був прохід, щоб як потрібно відчинити вікно. На відміну деяких сільських хат, вікна в Андрія не були заліплені фарбою і вільно відкривалися. Рами взагалі у середині не були мальовані. Ліза любила відкривати вікно на усю ніч щоб з саду лилося чисте повітря.

Того ранку коли дівчина ще спала, вона почула що хтось зайшов у кімнату, щось у речах пошукав і вийшов, але через хвилину знову хтось зайшов тільки уже не тихо і обережно щоб її не розбудити. Порівнявши голову на подушці, вона відкрила очі і побачила батька що стояв біля ліжка. В руках він щось тримав з одягу, лиш поки вона встигла піднести голову щоб розглядіти, він строго запитав:

- Поднимайся, это что такое?!

Ліза підняла голову і хотіла сісти як тут він рукою вдарив її по лівій стороні лица так що вона знову впала на подушку. Ліза не зрозумівши що трапилось схопилася знову, тоді вона побачила що він в руках тримав кремову спідничку на якій було дві великих плямі від крові.

- Вставай невеста ночная! Вот это тебе было срочно нужно здесь? - Аркадій показав на кров що була на спідничці.

Тетяна почула що він кричить сама прибігла, не знала що трапилось, Аркадій подивився на дружину, тут же приказав:

- Таня, тебе лутше уйти! Слышь уходи я сказал; я разберусь сам!

Ліза зрозуміла в чому справа а так як він вдарив її по лиці не заслужено, вона озлобилася і просто без страху його перервала в промові:

- Папа ты чего! Это не то что ты думаешь, сюда посмотри. - Ліза показала йому праву руку яка від ран розпухла за ніч. На ній ще було трохи засохлої крові.

- Это что такое, кто тебя так Елизавета? А на юбке как кровь, как это понимают? - Раптово змів тон розмови Аркадій, приглядаючись на долоню дочки.

- Все нормально папа, успокойся, я ещё не невеста. Просто вчера я цветы держала, а там возле Олеси ребята малые играли с нами и один хотел вытащить цветы а я зажала рукой, он потянул и вот видишь. А в юбке в карманчику я платок искала, вот и замазала её. Если не веришь, там посмотри на крыльце цветы стоят на столике; на них наверное также есть кровь.

Тетяня побігла за квітами, вона переглянула і справді на зелених листках була кров, правда вони не знали що тут кров не тільки їхньої дочки. Вона побачила як Аркадій стояв з спідничкою опустив голову, Тетяня квітами повела йому під носом і сказала:

- Ой уже розібрався я бачу: вже з самого ранку поблагословив дитину.

Аркадій кинув спідничку на ліжку і вийшов на ганок. Ліза оділася, для неї навіть було в тому щось приємне що вчорашня подія їй запам'яється ще й сьогоднішнім ранком. Вона вийшла до батька. Аркадій побачивши дочку сказав:

- Елизавета, ты извени меня, я так испугался, просто подумал что какой-то негодой вчера... Ну пойми я отец, тебе только пятнадцать. Ну извени моя девочка, пожалуйста.

- Па, всё нормально, я не обижаюсь, я всё понимаю. Только ты это, выслушай меня также внимательно: люди которые возле меня, и я с ними, никогда себе подобного не позволят, никогда, в этом можешь не сомневаться.

Тетяня задоволено подивилася на дочку, вона взяла її за руку щоб розглянути шрами, а також погладила по лиці, яке було червоним від удару.

Тим часом Олеська з нетерпінням хотіла знати що вчора відбувалося на Бистриці. Вона зранку пробудилася та швидко одяглася в спортивний балонувий костюм. Вітя устав скоріше як завжди, взяв забинтував праву руку і збирався з дідом кудись іти на роботу. Коли Олеська побачила бинт на руці, вона запитала що сталося з його рукою, а Вітя просто відповів.

- Ваза грузинська розбилася і покалічився.

- От садистка твоя Лялька, - похитала головою Олеська.

Після того вона рішила поїхати до Лук'яна, так як знала що Ліза ще буде половину дня. Коли вона прийшла і вони сіли за столик Аркадій зрозумів що подружки про такі речі не можуть змовчати, він пішов за жінкою на город, так як йому було неприємно перед Олеською. Ліза запитала в Олеськи:

- Як Вітя себе почуває?

- Так нічого, рука забинтована, сказав що вазою грузинською покалічився.

- Ти сюди поглянь. - Ліза відкрила праву долоню яка була уся в шрамах.

- Люди добрі! - налякалася Олеська. - Ви що таке там виробляли, чи вас вовки покусали?

Ліза розказала про вчорашній вечір, яка вона щаслива, як вона бачила що Вітя не вагався ані однієї секунди. Олеська на те відповіла:

- Але класно, а я подумала що ти якийсь язичницький обряд будеш робити над ним. Але ти придумала, як в романі про середньовічну принцесу. Я коли в школу уже піду тоді дівкам розкажу, може традиція приживеться, хоча хто зараз по любові одружується, тільки у вас так гарно усе та романтично. А в загальному більшість залітають, а тоді уже діватись нікуди.

Ліза розказала як вона ранком сьогодні від батька получила і що вона придумала об'яснити батькові, на що Олеська відповіла:

- Тобі взагалі «пощастило»: рука болить а ще тато дав по твоїй родимці.

- Нічого страшного Олеся, біль вкарбовується в пам'ять, ніколи не забудеться як мені так само Вітькові. А рука справді так болить що я не можу, вчора ввечером не було так боляче як сьогодні. Я переживу, тільки як Вітька працювати буде сьогодні.

- Ти права Ліза, тільки якщо б моя мама побачила в мене таку спідничку, тоді поки я б пояснила що трапилось, напевно... Ой, я навіть боюся думати про таке, - сміялася Олеська.

Дівчата почали щось шептатися між собою та сміятися, вони так сміялись що почув Аркадій, від цього йому стало аж легше на душі. Ліза ще говорила що напевно кров на спідничці не відмиється так як спідничка була світлого кольору.

- Я не жалію її, носити не прийдеться, але я заховаю для того якщо колись Вітя мене образить, я йому покажу щоб пригадав собі той вечір.

- Не думаю Ліза що він тебе образить колись взагалі. - сказала Олеська, лиш Ліза задумано відказала:

- Так не буває в житті, тільки коли є любов, тоді прощається і забуваються образи.

Вони вже почали збиратися до міста їхати, так як завтра Аркадій мав якусь справу. Андрія чомусь довго не було, вони хотіли його дочекатися щоб попрощатися з ним. А ще Тетяна не знала де стоїть старий великий ключ від хатніх дверей. Хоча у хаті не було нічого щоб приваблювало злодія, однак дід Андрій був би незадоволений коли б вони так залишили хату відчиненою а самі поїхали в місто.

А сам Андрій хотів привезти якісь бруски з пилорами і не міг знайти транспорт. Коли його побачив Колька на бригаді, він сам підійшов до діда і запитав що йому тут треба. Колька взяв причеп і навантажив бруски, вони були не важкими. Коли він з дідом приїхали додому усі чекали на Андрія. Колька скинув їх біля стодоли, а коли йому хотіли заплатити він перед усіма по-діловому виголосив:

- Я друг Віті Левчука, а ви там з ними знаєтесь, можна рахувати що я йому привіз. - Хлопець заскочив у свого трактора Білоруса і тільки димок покурив ся над Лук'яновими вишнями. Дід Андрій усміхнувся та розвів руками перед усіма. Тетяна сказала до Олеськи:

- Подякуєш Олесья братові від нас в такому випадку, ти сама чула як хлопець сказав.

Вони попрощалися з дідом Андрієм, та сіра Волга виїхавши на асфальт, зупинилася щоб вийшла Олеська яка хотіла в магазин, а машина поїхала в сторону Івано-Франківська.

Олеська взагалі не мала потреби в магазин іти, просто їй хотілося щоб хтось з односельчан а особливо з молоді, побачив що вона, а також її родина, уже досить тісно переплелися з Лук'яновими, та щоб хлопці зрозуміли що до малої Лук'янки, не має чого приставати взагалі, тому що вона є уже офіційна дівчина її брата Віктора.

36

Уже при кінці червня почало тепліти. У неділю перед вечерком Вітя прийшов з футболу і так як не було що робити, він рішив піти на річку. Марійка вийшла на сходи і дивилася на подвір'я. Коли Вітя вийшов з старої хати, тримаючи в руці кусок сирника якого Настя спекла, і направився на межу городу, Марійка його зупинила:

- Вітя, а куди так направився?

- Іду собі на ріку, просто так пройтися самому.

- А що до Лук'яна ніхто сьогодні не приїхав?

- Напевно не приїхали, думаю Ліза прийшла б до Олеськи.

- Вітя мені якийсь сон такий снився, сама не знаю проти чого він може бути. Завтра Яківну запитаю, вона як скаже то уже не змінити.

- А що таке снилося, може я відгадаю.

- А снилося мені Вітя, що якась сіра велика птаха билася крилами у вікно до твоєї спальні. Я аж проснулася: Що воно таке, птаха, та ще сіра?

- Буває мам, багато чого сниться.

- Е ні Вітя, як звичайний сон я розумію а цей такий як я колись про тебе мала перед тим як згоріла лісницька стодола. Тоді Яківна мені як роз'яснила, так справді відбулось з тобою. Ти знаєш коли зимою Ліза взяла тебе за лікоть на лівій руці, я собі тут же сон пригадала. Але що зробиш від долі не втечеш сину. Давай ти іди а то я тебе тримаю зі своїми снами.

Вітя пішов, Марійка дивилася йому у слід, вона щось думала про сина: що ж воно буде з того всього, ой коли б знати хоч два-три роки наперед що воно буде, а тут години не знаєш...

Вітя заховався за зеленим городом, він вийшов на берег і пішов на те місце де вони давали кровну клятву одне одному. Там стояло те саме дерево, хлопець прийшов до нього. На дереві та на каміннях було видно краплі крові яких роса не змогла змити. На каміннях також було видно кілька зів'ялих пелюсток від троянд. Хлопець подивився на долоню на якій ще були шрами від колючок. Він уявляв собі що Ліза зараз підійде до нього і вони знову тут сядуть на цьому дереві. Лиш її не було, і хлопець сидячи тут відновлював у своїй уяві її образ при

вечірньому небі, як стояв комірець її блузочки, як вона дивилася в його очі. Він знав що його сині очі її просто чарують, у нього були очі такі як у мами.

Коли він посидів десь біля години, на його електронному годиннику «Montana» включилася мелодія, це був наставлений дзвоник. Хлопець немов прокинувся і пішов додому щоб щось поговорити з Олеською про Лізу. Він хотів розказати їй про те як вони присягали в вірності, він не знав що Ліза уже похвалилася сестрі.

Коли Вітя пройшов город і доходив до залізного парканця біля хати, він побачив людей що стояли коло воріт. Коли він підійшов ближче, він пізнав Любчика і Раїсу Яківну. З ними стояла Марійка і Федір і щось хитали головами. Вітя підійшов і привітався:

- Добрий вечір вам.

- Добрий Вітя, - відповіла Яківна і замовчала.

Вітя поглянув на усіх та побачив що щось напевно трапилося, коли він поглянув на маму, Марійка почала плакати:

- Вітя, - зітхаючи промовила мама, - тебе у вівторок забирають в армію.

Новина як молот вдарила хлопця по голові: ось мамин сон виповнився - подумав хлопець. Він у голові перерахував час: завтра понеділок а після завтра забирають.

Тишу порушила Раїса Яківна:

- Вітя, ти знаєш що ми старалися щоб ти тут ближче був, а у вівторок буде набір у Мінськ. В Білорусії будеш служити. Там клімат такий як у нас, погода нормальна, місто гарне. Воно не дуже далеко, зможуть до тебе поїхати. Ми тут говоримо що ти міг в осінній призов іти, хлопців є досить весною, але так як тебе в Афганістан записали і це правда, там перевіряли, ти справді був туди записаним. Вони мали тебе відправити спочатку в Самарканд а після навчання, в Афганістан. Туди набирають водіїв і хлопці уже пішли того тижня які з тобою були записані. Любчика тато говорить, що в осені може бути перестановка кадрів в обласному військкоматі, а цих офіцерів він знає, так що я думаю що ми чим змогли тим допомогли тобі. Скоріше підеш - скоріше прийдеш. Наскільки я знаю у тебе є гарна дівчина, вона у школу ходить, коли вона закінчить десятий клас, ти тієї весни повернешся додому. Бачиш, усе нормально складається. Наш чоловік буде на збірному пункті в Івано-Франківську. Тобі потрібно бути о восьмій годині ранку. Там ще буде медична комісія до обіду, а там тебе може випустять попрощатися з рідними. У вечір буде поїзд на Мінськ, того вечора вас повезуть. Повістку тобі випишуть заднім числом, хоча там на місці тебе знайде наша людина. Просто прийдеш де реєструються і там тебе будуть чекати.

- Кілько треба заплатити? - запитав Федір.

- Якщо б тут ближче було б біля тисячі а так кільки чотириста карбованців. Гроші візьмеш з собою Марійка, коли його уже запишуть в військову частину, тоді заплатиш. Я також туди приїду десь в обід. Також не забудь Марійка завтра взяти паспорт його і виписати з села.

Раїса Яківна обняла Марійку, яка розплакалась у неї на шиї. Любчик та Вітя відійшли у сторону. Любчик хотів якось підтримати хлопця, лиш не умів того зробити.

- Жаль що в Нагуєвичі не встигнуть поїхати, прощатися з бабцею потрібно, вона не здорова, а два роки так довго, - хлипаючи сказала Марійка.

- Завтра нехай їдуть. - сказав Федір, він продовжував. - А де мама ходить? Олеська десь поїхала, тут таке горе в хаті а їх носить десь біда. Любчику повези завтра Вітю в Нагуєвичі, я заплачу. Попроси тата, бачиш яка справа тут сталася. Там з бабцею саме головне, цьотки ще молоді а вона бідна уже пристигає. Ой, йому ще у в місто треба попрощатися, або вона прийде у вівторок там до поїзда може. Ой бідна Лялька наша, - почав плакати Федір. - От москалі прокляті, бодай би вас... Чого ви наших дітей вчепилися, жити не даєте на світі білому, десь люди живуть по країнах як люди а тут не може ту комуну трафити.

- Тату та тихо, нічого не змініте, - заспокоювала старого Марійка, - а до Лізи Вітя навіть завтра поїдь. Можеш додому: тут бачиш яка справа, вона не простить тобі як так підеш. А Олеська знає де вони живуть, з тобою поїде щоб показати їхню квартиру.

В такий важкий момент, уже про Лізу говорили відверто, як про рідну людину, подорослому, враховуючи її почуття на першому місці. Вони ще поміркували і Раїса Яківна поїхала з Любчиком. Марійка сказала Любчикові щоб у Нагуєвичі не їхав - часу мало. Вітя нехай відпочине завтра, а насправді Марійка тільки думала щоб син побув трошки часу з

коханою. Там прощатися біля поїзда справа не важна, йому самому десь потрібно з нею побути хоча кілька годин, щоб самі були щоб ніхто не мішав. Нехай попрощаються, нехай поплачуть, легше буде після того.

Марійка була людиною яка пережила горе, вона знала що таке розлука, що таке прощання. Вона знала який камінь тяжкий на серці коли людина ховає свою біль у середині, коли хтось мішає, як воно діє на нервову систему людині, а ще тим більше юній п'ятнадцятирічній дівчині, в якій перша любов.

Марійка не спала усю ніч, вона знала як вона любить сина, лиш тепер в неї посилювалося в серці нове почуття: вона відчула як глибоко вона полюбила Лізу. Марійка плакала за них обох до ранку, вона плакала так, як кільки може плакати рідна мама, її подушка повністю промокла від материнських сліз...

37

У понеділок ранком уся сім'я устали дуже скоро, тільки Вітя спав, його не стали будити. Настя почала готувати печиво на дорогу онукові. Марійка поїхала у місто. Федір ходив туди-сюди і не находив собі місця, дуже знервувався бідний. Старий проклинав Радянську владу, бурмотячи сам до себе. Але серед тієї печалі Бойчуків одно тішило, що хлопця обминув Афганістан, куди він точно був записаним.

Вітя устав і сказав що після обіду поїде в Івано-Франківськ. Усі знали по якій причині. Настя сказала що коли він там рішить те що йому потрібно щоб прийшов до Раїси Яківни, там буде Марійка і Любчик їх привезе додому. Олеська хотіла їхати з ним щоб чимось допомогти, але він відмовився. Хлопець зібрався і пішов на автобус.

Коли Вітя приїхав у місто, він зателефонував до Лізи. До телефону підійшла Тетяна, Вітя цього разу уже не розгубився:

- Алло! це квартира Арланів? - запитав хлопець.

- Так, слухаю вас.

- Тьотя Таня, а можна Лізу, коли вона там біля вас?

Хлопець наскільки серйозно говорив, що Тетяна без зайвих питань відповіла:

- Одну хвилинку.

- Так, я слухаю, - почувся голос дівчини.

- Ліза, - сказав Вітя - ти зможеш вийти на десять хвилин, у мене невідкладна справа.

- Я уже біжу, а ти Вітя де знаходишся?

- Я біля готелю «Дністер», іду на твою вулицю. Ти можеш мене почекати біля під'їзду.

- Домовилися, я одінуся і виходжу.

Через короткий час вони зустрілися, дівчина по вигляду побачила що він задумався. Ліза зрозуміла в чому справа і першою запитала:

- Вітя, а що може беруть тебе в армію?

- Так Ліза, завтра. - З гіркотою зітхнув хлопець.

- Ой, а чому так без попередження, так скоро?

- Давай пройдемо в парк я тобі усе по порядку розкажу.

- Вітя а може ідемо до мене, ти у мене ще не був і так в армію підеш, мама правда вдома але нічого, ходімо. - Ліза взяла його двома руками за праву руку.

- Та ні, я зараз хочу взагалі щоб менше людей бачили, та щоб не запитувалися: давай в парк. Я маю дві години тому що мама в Яківної чекають мене. Я мав їхати в Нагуєвичі до наших, але мама сказала щоб я побув з тобою сьогодні, там завтра людей багато буде, голова буде заповнена тим від'їздом а сьогодні ще тихо, можна поговорити спокійно.

Вони двоє пішли у парк Шевченка. Там присіли на лавочку і Вітя усе розказав про те що говорила Яківна у них вчором. Потім він сказав:

- Ліза у нас вчора про тебе говорили зовсім відверто як про члена родини, в любий час можеш приходити до Олеськи чи мами і говорити про мене як про свого. Тільки я хочу тебе запитати сьогодні: чи я матиму надію що ти будеш мене чекати, а коли я повернусь, ти вийдеш за мене заміж і станеш моєю дружиною?

- Вітя що за питання у тебе, я ж поклялася тобі у вірності, не хвилюйся зовсім - я уже твоя. Я буду чекати і зустріну тебе. Тільки уважай на себе там.

- Добре, як Бог допоможе я повернусь, нас уже ніхто не розлучить - я візьму тебе Лізочка та буду вірним тобі як поклявся. Два роки назад ми побачили одно одного, через два роки поклялися у вірності а як проживемо ще два роки, тоді вже станемо сімейною парою.

- Вітя а ще через два, напевно у нас буде синок, буде називатися як твій батько - Володя. Тільки Вітя я тобі хочу дати поради відносно армії: Я думаю щоб на початок ти мою фотку не брав з собою: хтось забере чи викраде, можуть сміятися там, тобі буде не по собі. Також думаю фотоапарат пізніше тобі привезуть у Мінськ. Спочатку втягнутися потрібно там. Моєї однокласниці брат служить, вона так мені розказувала.

- Так зроблю, як ти сказала. Я скажу щоб Олеська зробила знімку тобі біля того дерева що на річці лежить, вона робить сама гарно фотографії. Я був там вчора сам, сидів та думав про тебе. Жаль тебе не було а коли я повернусь - дерева не буде напевно.

- Вітя, дерево вода принесла і візьме його, воно не важне так, кров наша свідчить про нашу вірність поки вона біжить по нашому тілі. Я ще хочу сказати що коли ти будеш в армії можеш зразу мені не писати як не буде часу, я не буду хвилюватися, я буду постійно контактувати з твоїми і взагалі я хочу працювати в тому питанні щоб мої батьки здружилися з твоїми рідними. А тепер ідемо я проведу тебе до зупинки автобуса. Пішком ти уже не встигнеш до Яківни, але підемо до друкарні а там сядеш на автобус.

Вони встали взявшись за руки щоб іти в центр міста. З того моменту як вони встали з лавочки Вітя відчув як Ліза нараз перемінилася, він зрозумів як тяжко дівчині робити кожен крок, проводжаючи його на два роки. Дівчина ішла як на плаху. Вони мовчали ідучи до обласної друкарні газет. Коли стояли на зупинці Ліза сказала:

- Вітя а коли поїзд на Мінськ завтра?

- Десь біля десятої вечора, а ти що прийдеш на вокзал?

- Краще я сьогодні попрощаюсь, я там прощатися не хочу з тобою, нам легше буде так двом. Знаєш там скільки людей буде а мені таке не подобається, я люблю коли ми самі.

Хлопець бачив як вона тримає себе у руках і як її тяжко, він навіть хотів щоб уже приїхав автобус. Вітя дивлячись у землю тихо сказав:

- Лізочка, скажи щось мені щоб я пам'ятав два роки, просто так, що думаєш.

Дівчина подивилася на небо а так у його очі і тихо промовила:

- Вітя, таких гарних очей як твої - немає на землі.

Над'їхав автобус, на зупинці людей не було багато. Хлопець розгубився: чи уже їхати чи чекати наступного, лиш Ліза сама промовила:

- Все пора тобі. Вітя коли тобі буде тяжко ти молися і я буду.

Дівчина обняла його двома руками, хлопець відчув як в неї трясуться руки, хоча вона намагалася їх впокорити, але вони не слухалися. Ліза поклати голову на його груди, а потім підняла і дивлячись в його очі тремтячим голосом сказала:

- Нехай Бог тебе хоронить і моя любов! Повертайся щасливо до нас, мій єдиний любий... .

Очі у неї були наповнені сльозами, одна велика сльоза покотилася по лиці в кутик рота і розплилася на губах. Вона немов дитина поцілувала його в губи. Він відчув солоний прикус її сльози. Хлопець не міг промовити ні одного слова, він тримаючи її руку підійшов на сходинки автобуса і коли заходив повільно відпустив, її ніжні пальчики висунулися з його руки.

- Я буду чекати на тебе Вітька, - ледве промовила Ліза.

Автобус закрив двері, хлопець пройшов на задню площадку ЛіАЗа, він ще бачив як вона поклати руку до вуст і послала повітряний поцілунок, йому пригадався той вечір коли падав сніг... Вітя дивився за нею і ще встиг побачити як Ліза повернулася до лавочки на зупинці, присіла, і закрила обличчя двома руками...

Ранок двадцять сьомого червня, день вівторок. На обласному збірному пункті в Івано-Франківську збираються люди. Біля збірного пункту кінотеатр «Патріот», червоні плакати прославляючи Радянську Армію. Скільки материнських та батьківських гірких сліз на цьому місці - мільйони. Скільки зітхань, скільки тихих прокльонів в адрес Радянського уряду. Тут розлучаються на два, та на три роки, а дехто навіть назавжди. Забирають в усі кутки Союзу: забирають в Німеччину, Чехію, в Середньо Азію, на Сахалін, забирають на війну в Афганістан, беруть на бунтівний Кавказ. Військові офіцери бігають з паперами, нецензурна мова, все продимлене димом від цигарок. Щасливою була того часу мати, яка не ходила по цьому тротуарі. Щасливим був батько, який не прощався тут з сином, пригадуючи перші дні своєї служби, та знаючи куди відправляє сина на два роки.

Федір встав ще о п'яті годині, не спалося бідному. Коли встав Вітя та почав збиратись, Федір тихо сказав до Насті:

- Ой коли він знову буде спати у нашій хаті. Ніхто не будив його вдосвіта ніколи, ой дай Боже дожити до того часу, поки він повернеться до нас...

Любчик приїхав ще в шостій ранку, він спав в машині щоб не мішати в хаті де усі спішили та бігали. Настя плакала усю ніч та ранок, старі не поїхали у місто, вони прощалися біля хати. Настя поцілувала і поблагословила онука, пообіцяла молитися та чекати його живого та здорового. В таких моментах Настя робила все швидко, щоб не накликати великого жалю.

Вітя вийшов на дорогу, хлопець оглянувся на хату, на лавочку, на старі липи. Усі плакали навіть Любчик плакав, він любив Бойчуків, а особливо коли він бачив як плакав дід. На дорозі Федір підійшов до онука та сказав:

- Ой синочку, піду я краплі через тебе пити зараз. З ким я робити буду, пиши до нас, про все пиши. А як би мене не стало, будь щасливий ти заслужив благословення в Бога та в людей. Нехай скоро пройдуть тобі тих два роки, така наша доля дитино, синочку мій дорогий...

Він обняв онука і довго не відпускав від себе. Марійка почала уже просити щоб їхали. Олеська дивилася на діда її стало жаль його ще більше як брата. Марійка і Олеська сіли у машину а Федір обняв Настю і махали рукою поки машина не заховалася за поворотом.

В Івано-Франківську було усе як говорила Раїса Яківна. Віктора записали в авто батальйон як називали «автобат». В його відділення було зараховано з області шістнадцять хлопців. Усі призовники пройшли медичну комісію та стали чекати на відправку на залізничний вокзал. Віктор вийшов до рідних, він старався усіх потішити, лиш не мав сили. Олеська ходила за братом постійно, вона привикла за останні два роки завжди бути поруч.

Під вечір, почав кропити теплий дощик, а так зупинився. Ліза оділася, вона взяла свій рубін, почепила на шию і пішла нічого не сказавши мамі. Ліза поїхала на вокзал. Так як в червні дні найдовші в році, лиш біля десятої вечора темніє. Ліза знала що призовників напевно уже привезли на вокзал і напевно тут є Олеся з рідними. Вона не пішла щоб їх шукати, вона приїхала таємно щоб ніхто не знав що вона тут.

Над залізною дорогою, від крила вокзалу в напрямок на Коломию, є залізний міст для пішоходів. Міст переходить на другу сторону через усі колії. З цього моста видно посадочну площадку як на долоні. Ліза вийшла на міст і стала дивитися на вокзал який був з лівої сторони. На вокзалі метушня, в цей час прибувають два потяги дальнього з'єднання. Першим прибуває поїзд «Львів - Чернівці». В короткому інтервалі коли він звільняє вокзал, на зустріч йому заходить другий поїзд «Чернівці - Мінськ». Ліза бачила коли відходив львівський на Чернівці. За її спиною в короткому часі має зайняти його місце той самий, що повезе любимого Вітю у Мінськ.

Залізні дороги блистять від дощу, семафори блистять червоним і темно-синіми світлами. В кінці правого крила вокзалу загорівся високий семафор зеленим світлом. Ліза стояла і думала, її думки перервав чіткий жіночий голос рупора. Голос звучить як вирок суду,

відлуння іде по усьому вокзалі а також мурашками по тілі дівчини: «Внимание! Граждане пассажиры. Пассажирский поезд номер двести седьмой Черновцы - Минск, прибывает на второй путь от пьрона. Нумерация вагонов с головы поезда». Той же самий голос повторює на українській мові: «Увага! Громадяни пасажири: Пасажирський поїзд номер двісті сьомий Чернівці - Мінськ, прибуває на другу колію від перону. Нумерація вагонів з голови поїзда». Почувши оголошення, люди заметушилися, Ліза поглядом шукає щоб побачити призовників, лиш вона нікого не бачить серед метушні.

Ліза відчуває як під мостом з заді неї, просувається здорова важка машина світло-зеленого кольору. Спочатку проходить двохсекційний тепловоз серії «М62». За ним поштовий вагон, а так зелені задимлені вагони. На вікнах вагонів біліють фіранки, на яких написано «Смерічка», але дівчина їх не бачить, вона бачить кільки верхи вагонів. Кожний стук коліс стукає їй по серці. Її ніхто не бачить з знайомих... Ліза плаче, плаче гірко, похиливши голову над перилами вона дивиться на вагони. Сльози молодої дівчини падають на вагони, які повзуть дуже поволі. Роздається скрип, потяг зупиняється. Люди підходять до вагонів: одні з них ідуть до вокзалу, їх зустрічають, вони обіймаються, сміються, другі від вокзалу тягнуть чемодани, великі сумки до вагонів. Територія де відбувається посадка добре просвічується, але все одно людей багато, Ліза не бачить призовників. Вони не виходять з центрального залу, також не виходять з залу для приміських поїздів. Ліза вдивляється може вона хоча побачить Олеську або Марійку, але людей багато, та посадка закінчується. Жіночий чіткий голос оголошує про закінчення посадки. Ліза знає що десь тут багато батьків та матерів прощаються з синами, а сини не тільки з батьками - вони прощаються з дитинством, з запахом рідного дому, з рідною землею та з стежинами дитинства і юності... Ліза вдивляється але не може знайти нікого, її мішають сльози, в очах усе подвоюється.

Вона добре зробила що не пішла на перон, кавказька гордість її мішає просто виплакати, а найгірше розжалує хлопця перед призовниками. Вона оцінює свій поступок як ідеальний. Колись вона розкаже йому про свої сльози, які поїхали з ним у Мінськ на дахах вагонів, але це пізніше а зараз йому без того важко...

Поїзд рухається з місця, вагони починають знову стукати по колії. Кожен стук знову віддається у серці, сльози падають на останній вагон, Ліза не витирає їх. Вона дивиться у слід за вагоном, дивиться аж поки червоні ліхтарі зникають і губляться у вогнях вечірнього міста.

Після прощання з потягом який повіз дорогу для неї людину, Ліза витягнула рубіновий камінь і поцілувала його. В той час вона відчула як якась рука її обережно торкнулася. Коли вона оглянулася біля неї стояв молодий міліціонер сержант. Міліціонер звернувся по-російському до дівчини:

- Девушка, а вы почему плачете? Вас кто-то обидел, в чём дело?

Коли Ліза побачила його міліцейську форму, яка їй нагадувала військових, в неї появилася така ненависть до службовців, як за надзвичайно велику образу. Вона не витираючи сліз, строго відказала:

- Моё дело - понял!

- Ну вы скажите, если что я могу помочь.

- Пошел вон! Уходи я сказала! Помогли уже такие как ты!

Ліза круто повернула і пішла з моста на привокзальну площу, сержантик геть зовсім розгубився, але пішов за нею. Ліза підійшла до першого таксі, відчинила задні дверцята, сіла у салон, кинула три карбованці та сказала:

- Давай дядя на Шевченка швидко, минт пристае.

Водій таксі тільки пхнув передачу, так як двигун машини працював, Волга рвонула з пискотом по бруківці привокзальної площі. Три карбованці були з тих грошей, що ще залишилися, які передав сестрою Вітя.

Коли Ліза прийшла і постукала, Тетяна настрашена за неї, відчинила двері. Коли вона побачила яка дочка заплакана, Тетяна подумала що її хтось схопив на вулиці, чи що інше трапилося з нею. Тетяна як тримала морквину яку чистила, нараз опустила руки та запитала:

- Ліза де ти була? Що за вигляд в тебе?

Дівчина уже не могла держатися більше, вона упала мамі на шию і крізь сльози проговорила:

- Мама, Вітю забрали сьогодні в армію, я на вокзалі була. Годину тому, хлопців поїздом повезли у Мінськ...

Тетяна ніжно пригорнула її до себе, та почала заспокоювати, вони пішли на кухню. Мама налила грузинського вина щоб успокоїти Лізу хоч трошки. Дивлячись на дочку Тетяна ніжно по-материнське погладила її по голові та сама просльозилася.

- Ой дитино, я все бачила, любов прийшла і нікуди не дінешся. Завтра я в другу зміну і напевно потрібно задзвонити щоб Маруся Олесю відпустила до тебе на ніч. Тобі тяжко буде самій, я поговорю завтра з нею.

- Мама, Вітя казав що вони там про мене як про свою рідну говорять, вони мене дуже люблять, називають Лялькою, ти можеш просто говорити з ними про все. Мама в нас усе по-справжньому та дуже серйозно, я буду чекати його а коли він повернеться ми одружимося. Ми уже про все домовилися між собою. Ти тільки подивися що мені Вітя подарував, я не знала як тобі і татові показати. Я не знала що ви скажете коли побачите, поглянь сюди мама:

Ліза витягнула з під блузочки рубін; червоний камінь блиснув під вечірнім світлом на кухні. Тетяна з дива приклала руку до вуст:

- Ой Ліза, це звідки камінь такий, ой це скільки грошей. Ліза яка щаслива з таким щирим чоловіком будеш - побачиш. Дивися яка мама його вірна, сама залишилася. А він такий симпатичний і одночасно скромний. Я коли його побачила вперше він мені зразу подобався, просто я привикла що ти ще дитина а тут таке кохання, такий подарунок. Як я рада за тебе. Я тому так зробила на весіллі щоб ви поїхали машиною, це для того щоб хлопці побачили і не приставали до тебе. Нехай знають що Вітя нам близький, за вами так усі дивилися тоді, а ви двоє були такі красиві що мені аж не вірилося що ти уже такою дорослою стала.

- Мені не віриться в те що я чую від тебе мама, - крізь сльози усміхнулася Ліза. - Кільки як Вітя напише, я йому відпишу про те що ти сказала, щоб знав Вітя що ти також його любиш.

Вони довго разом ділилися своїми враженнями, Ліза розказала як вона вперше його побачила, та як тоді була злива і вона з Олесю забігла до них. Ліза почала вихвалити Олесю яка вона кмітлива та ділова в усіх питаннях.

Давно вона з мамою так щиро від душі говорила, а сьогодні не було з ким а мама вона є рідна, хоча про кохання не все розкажеш, але поговорити можна з нею.

Правда про кровну клятву, не сказала Ліза мамі нічого.

Після того часу як Ліза появилася в Бойчуків, Марійка ще більше стала інтелігентною в усіх питаннях та відношеннях. Вона не хотіла щоб хоча щось маленьке побачила Ліза в їхній родині як неприємним для її поглядів. Найбільше Марійка хвилювалася за дочку, щоб Олесю не наговорила чого лишнього про своїх, хоча не було такого, хіба що якісь хатні дрібниці. Також побоювалася щоб Федір не жартував з Тетяною коли її побачить. З Андрієм вже таке; вони обидва діди по літах, нехай собі там говорять.

Батьки Лізи були навпаки більш відвертими, та менш офіційними, як Марійка собі їх уявляла. Сам Аркадій був такий чоловік, що поговоривши з ним десять хвилин, в співрозмовника складалося враження що вони давно знайомі, тільки про любовний роман дочки батько нічого не знав взагалі. Тетяна уже знала тільки не багато, тому що багато чого що проходило зв'язане з коханням їхньої дочки, воно проходило саме тут - в Бойчуків. Тетяна чекала щоб Марійка почала першою про розмову про дітей. Марійка відповідно чекала щоб Тетяна почала, так як її дочка була ще неповнолітньою, Марійка оберегалася щоб не вийшло так що вона вже підбрала своєму синові їхню дитину. Після того як Марійка поспілкувалися з Тетяною на весіллі в агронома, вони вже були ближчими, тільки все ж таки відверто про дітей як закоханих вони не говорили. Перегорода поміж матерів стояла до того часу, поки Вітю ще не взяли в армію, а після того, сама собою розвалилася. Переживання яке

прийшло зразу в обидві сім'ї, немов весняна вода безслідно знесла перегородку назавжди серед двох родин.

У середу Марійка була на роботі тільки вона почувала себе погано. Раїса Яківна хотіла її розрадити і почала жалітися на свого сина:

- Дивися Марійка, ти плачеш за Віктором, а що я маю робити? В тебе є надія що він повернеться, одружиться, сім'я буде. Щоб там не було але в тебе є надія на щось добре, людяне, а в мене ніякої надії. Мій Женя як поїхав з дому в Одесу я уже роки не рахую. Чоловік помер, син не женився і не хоче, як він там живе, з ким живе, я не розумію. Приїхати немає часу, подзвонить інколи запитає про здоров'я і далі я сама, добре що сестра ще живе близько. Так що в тебе і батьки і дочка яка красуня, невістка яка у вас буде, а син повернеться. Добре що його минула доля «інтернаціоналіста», але мудрий він, додумався зразу куди вони клонять на комісії. Добре що ми встигли біду вчасно відвести від хлопця.

Тут її розмову перервав телефонний дзвоник. Раїса Яківна зняла трубку.

- Алло, так бібліотека, хто? Тетяна Андріївна, ану хвилиночку.

Марійка зрозуміла що її кличуть до телефону, вона швидко поклатла чорнильну ручку і взяла трубку. Марійка пізнала голос Тетяни:

- Добрий день Маруся, як відійшла трошки від вчора? - відверто вона запитала.

- Добрий день Таня, хоча в мене насправді не дуже він «добрий» сьогодні. Ой Таня голова розскакується, воно так несподівано, ще в неділю нічого не знала перед вечором.

- Маруся, слухай я просити тебе щось хочу: сьогодні я працюю у вечірній і Арка нема а Ліза себе так погано відчуває, їй самій прийдеється бути. Я думала може б ти свою Олесю відпустила, щоб переночувала тут. Вони взагалі нікуди не підуть, моя вечором не ходить по вулиці ніколи. Просто щоб дві вони тут були в квартирі; переночують разом.

- Добре Таня, я пришлю її, а як там Ліза? - Марійка уже питала також просто та відверто.

- Та знаєш сама як воно буває в такому випадку.

- Бідна дитина. Таня я вже іду додому, я не можу сьогодні працювати і в обід відправлю Олесю до вас. Перекажи щоб Ліза її зустрінула там.

- Добре Маруся, щиро дякую тобі, що ти все розумієш. Ми в суботу приїдемо на черешні до тата, діти вже набудуться досить.

- Розумію Таня: ти мама і я також, хто так дітей зрозуміє як не ми з тобою.

Олеська дуже зраділа, Марійка нарізала гарних троянд і сказала що вона має особисто сказати для Лізи. Олеська пішла на автобус щоб їхати у місто. Коли вона прийшла до під'їзду де жила Ліза, Тетяна її зустріла біля дверей, вона уже їхала в диспетчерську. Тетяна дуже зраділа і подякувала що Олеська приїхала так швидко, та запропонувала відчувати себе як вдома.

Коли дівчата зустрілися, вони пішли у центральну кімнату, заслонили вікна щоб було темно вмикнули настільну лампу і почали говорити:

- Олеся, я вчора була на вокзалі, але я нікого з вас не бачила, все ж таки я відчувала що Вітя поїхав. В який вагон їх посадили?

- Їх посадили в вагон який стояв під тим мостом що переходить через колію. Просто під мостом вони заходили у двері.

- Олеся, я ж стояла на мості і бачила добре людей які в той вагон заходили, вони найближче були до мене, як я могла нікого не бачити це ж багато хлопців було, щось тут неправильно - стиснула раменами Ліза.

- Все правильно, ти бачила передні двері вагону, туди людей з квитками пропускали а призовників в той самий вагон, тільки їм відчинили задні двері, щоб вони разом зайняли задню частину вагону. Під самим мостом вони заходили, просто ти Ліза уперед дивилася а потрібно було вниз.

Ліза замовчала, вона про себе подумала: справді мої сльози поїхали з ним, навіть на тому самому вагоні і на даху задньої частини вагону...

Потім Олеська сказала що її мама просила передати щоб Ліза не силувала себе держати коли їй хочеться заплакати, воно дуже погано потім діє на людину:

- Я знаю про це, я вже так зробила як мама говорить. А коли я прощалася на зупинці мені здавалося що у грудях щось обірветься, в мене вперше в житті таке було. В мене руки усю

ніч тряслися. Я тобі завидую Олеся, ти можеш таке обминути. Якщо влюбишся, то тільки в такого що вже повернувся з армії, хоча любов сама вибирає свою жертву.

Дівчата проговорили до опівночі, Ліза розказувала одну розмову свідком якої вона стала чисто випадково. А це було коли Ліза поверталася з Ешери літаком та з заді неї сиділи три чоловіки. Один був психіатр, він розповідав про своїх клієнтів, які йому признавалися в своїх переживаннях. Також він роз'яснював про пороки які трапляються серед людей. Психіатр виробив шкалу по якій він міг багато чого взяти про нахил характеру певної людини. Так як тоді зовсім юні дівчині минуло дванадцять років, Ліза такого наслухалася що не могла в таке повірити. А зараз слухавши Лізу, Олесюка також такого ще не чула від коли живе, а про таке Ліза могла тільки з нею поділитися як з подругою. Після того Ліза почала питатися Олесюку про її сім'ю. Лізу цікавили традиції їхньої родини, та сімейні відносини. Олесюка зрозумівши що Ліза уже рахує себе членом їхньої родини, почала розповідати їй усе про що Ліза її питала. Серед дівчат-подруг ніяких таємниць уже не було взагалі. Тієї ночі Ліза скільки усього знала про рідних свого коханого, що вона була надзвичайно вдячна своїй мамі, що вона придумала щоб Олесюка ночувала у них. Особливими для Лізи були якості характеру Марійки, тому що Ліза знала що Вітя успадкував характер мамі, а так як Ліза рахувала себе в майбутньому його дружиною, тому їй хотілось знати про нього як можна більше.

Тільки на жаль Олесюка не знала однієї важливої події, яка трапилася давно в роки війни, на їхньому подвір'ї. Федір та Настя скоріше не хотіли про те говорити онукам, просто по тій причині, що старі Бойчуки боялись щоб хтось з дітей, особливо Олесюка, десь не проговорились в школі, чи серед інших дітей, та щоб хто чого не доніс і органи влади не поцікавились тією подією. А з часом немов все забулось, навіть Марійка яка трошки знала про те в юності - забула. Пройде ще п'ять років щоб так склалися обставини, щоб дід з бабою пригадали давно історію. А зараз Ліза наслухала цікавого про Вітю, та усіх його рідних, а Олесюка наслухалася про Кавказ та про родину Арланів. Також після тієї розмови Олеся багато в чому стала дивитися зовсім по-іншому на деякі речі та відносини, особливо що відносилось до мамі, а якщо більш відверто: Олесюка тепер досить глибоко зрозуміла чому мама така вимогливою до неї і як можна легко опуститись такій дівчині, якою є вона.

Потім дівчата заснули, вони спали майже до обіду. Тетяна також після зміни довго спала в своїй спальні.

В четвер Олесюка повернулася перед вечором додому, вона чекала на суботу щоб піти до Лук'яна на білі черешні. Але того вечора прийшов Колька просто посидіти на лавці, він приніс тарані з карасів і почали жувати з Олесюкою. Колька з Олесюкою говорив про Вітю. Він говорив що дуже хотів би щоб Ліза його дочекалася, щоб у них відбулося весілля, хоча може сам він тоді буде в армії. Олесюка не подумавши просто і відверто розповіла йому як вони поклялися у вірності одно одному. Колька здивувався він з подиву сказав:

- Напевно воно так по-кавказькому. Але це класно, таке пам'ятається дійсно до смерті. - Бідний хлопець не міг знати що краще для нього було б в майбутньому про це забути.

В суботу, зразу з міста, батьки повезли Лізу до Олесюки, коли вони під'їхали ворота у Бойчуків були відкритими. Хтось привіз дошки щоб Федір там щось майстрував. Федір носив їх в стодолу а ворота ще не зачинив. Він взагалі після тієї неділя від коли Яківна привезла звістку про армію, ходив сам не свій.

Аркадій заїхав просто на подвір'я щоб зручніше було розвернути машину. Коли він побачив Федора тоді уже вони вийшли, щоб привітатися. Олесюка представила своїх по імені та по-батькові, тому що люди з міста так зверталися до співрозмовників.

З нової хати підійшла Марійка, а так Настя почула що люди говорять біля хати. Марійка розказувала про сина, як Раїса Яківна старалася їм допомогти, як його обминув Афганістан. Коли вона говорила, Аркадій щось руками махав і нервував ся, він чекав закінчення розповіді а так сам почав те що він думав. Аркадій говорив як давній знайомий просто без церемоній лишніх. А взагалі він думав що Тетяна, Марійку добре знає як односельчанку, або шкільну подругу. Аркадій не знав правдивої причини яка приблизила дві родини. Він поведився як кавказець; просто і відверто:

- Слушайте, ну зачем вы так? Месяц назад мы на свадьба были. Вот ты Маша, зачем не сказать про парня? Я б помог, он здесь бы мог служить. У меня есть хороший знакомый, он подполковник Воздушных войск. Он взял бы его к самолётам, вы бы смогли приехать к парню каждое воскресенье. Он, тот подполковник, всегда к моим отдыхать едет туда в Абхазия; почти каждый год; он мой должник. У нас сына нет уже, а ваш без отца рос. Он мне б помог, а я вам бы помог с удовольствием - честное слово! К чему ваша эта деревенская скромность? Теперь вот что: слушайте и запоминайте - выход один: Фёдор Иванович, бери деньги, ну скажем тысяча-две, и давай в часть где парень, прямо к командиру части и говори: Вот, это чтоб хорошо жилось тебе, а ты сделай моему внуку хорошую жизнь. Возьми его на водителя чтоб тебя возил, или кого другого. Парень не пьёт, девок не водит - отличник! Иванович, положишь деньги ему на стол и порядок. Только извини меня за откровенность что скажу: там эти хохловские поклоны и прошения ничему; ты делай как у нас на Кавказе, поделовому. Кто бы он там не сидел - дрогнет, деньги увидит и дрогнет в твою сторону. А не послушаешь меня, так знай, что в дедовщине парню беда будет. Зачем ему дедовщина когда у него дед хороший. А денег не жалейте для такого дела. Поймите вы: если будет водителем командира, тогда бить не будут его, по лицу точно не будут, чтоб синяков ни в коем случае не было. Водитель ведь каждый день с командиром рядом, а в казарме иногда. - Пояснив Аркадій усім що широко дивилися на нього, з сльозами на очах.

- Та ми ще адреси не маємо - сказала Марійка. - Коли вже першого листа одержимо, тоді можна щось думати, а так тільки знаємо що повезли у Мінськ і в автомобільні війська. Просто не знаємо чи воно так можливо, гроші ми маємо, ми заплатимо скільки треба буде, щоб йому там краще жилося. Прийде лист, прочитаємо може напише як там коло нього.

- Маруся, та хлопець може усього не написати щоб ви не переживали, а Арк правду говорить. Знаєте армія вона не така як показують по телевізору в програмі «Служу Советскому Союзу». Одним словом так уже сталося що тут не служить а в Мінську і вже не змінимо, тоді потрібно подумати щоб там йому добре було. Він такий скромний, мені так шкода його, але що зробимо така доля хлопців у нашій країні, - глибоко зітхнула Тетяна.

Тієї ночі, коли стояла мертва тишина в дідовій хаті, Ліза чула як мама говорила з батьком дуже довго, вона не чула про що мова, лиш по мотиву розмови зрозуміла що мама щось просить тата. Ліза заснула, так і не дочекавшись коли вони двоє замовкнуть та заснуть.

Десятого липня, через дванадцять днів, прийшов перший лист від Віктора. Олеська бігла від поштової скриньки додому щоб усіх зібрати. Насті не було і на неї чекати не стали, усі хотіли скоро прочитати листа. Написано було не багато, там говорилося що заїхали нормально, зараз навчають їх, скоро присяга. Також написав що коли хлопців постригли вони усі такі смішні що на початку не впізнавали один одного. Передавав усім привітання і коли буде час, напише більше. Поклавши коротенький листочок паперу Марійка зрозуміла що Тетяна права: не все опишуть звідти. Хто його знає як там пошта працює, може бояться хлопці писати про те що їх ображають чи б'ють старші солдати. Вона знову подумала про те що Аркадій говорив. Марійка поглянула на адресу відправника і прочитала: «БССР. Город Минск», також п'яти цифровий номер військової частини. Вона поклатила листа у сумочку щоб прочитати на роботі. Може Раїса Яківна зробить якийсь висновок. Може вона з цих кількох слів відчує атмосферу як там навколо молодого солдата.

Ранком коли вона прийшла на роботу, Яківна сказала що з ранку дзвонила Тетяна Андріївна і знову передзвонить. Вони почали займатися прибиранням на столиках і підливати вазони яких було багато у бібліотеці. Десь біля першої години зателефонував апарат. Марійка сама підняла трубку:

- Маруся, доброго дня, - привіталася Тетяна.

- Добрий день Таня, як ви там?
- Та нічого поволі, а лист прийшов від вашого солдатика?
- Так Таня, вчора прийшов, тільки ти правду казала; мало що пише. Добре що хоча написав що щасливо заїхали. Не знаю як йому там, чомусь хвилююся більше від того листа. Знаєш як би він усе описав, а то лист як телеграма.

- Маруся, я говорила з Арком про Вітю: твій тато там не домовиться, знаєш командир частини це не голова колгоспу, може навіть не прийняти його. Одним словом Арк сам поїде, він усе там рішить, так по-грузинському як він казав. Давай я його пришлю сьогодні туди до тебе у бібліотеку, ти будь на місці.

- Таня а як він, мені незручно, в нього політ напевно?

- Маруся, «незручно» коли сина з ізолятора викупувають за п'янку чи хуліганство, а тут все по-людському, ми також цього для Лізи хочемо. Коли усе там домовляється знаєш яка дитина буде задоволена, а йому як там в армії буде: в такий час усі стараються, підтримують, усі тут пам'ятають про нього. А як усе там домовиться, тоді служба зміниться в хлопчини. Мені так жаль його як рідного, правду тобі кажу Маруся.

- Ой Таня, які ви добрі люди, скільки потрібно ми даємо грошей, тільки як твій Арк поїде це ж так далеко?

- Все Маруся, чекай мого там у себе, я спішу на роботу. Давай всього доброго вам!

Через дві години сіра Волга зупинилася біля бібліотеки. Аркадій був одітий у чорну сорочку з білими гудзиками і в чорний костюм. Сорочка як завжди була не зацепленою на два верхніх гудзики з під якої виднілися чорні та уже сиві волоски. Знайшовши у бібліотеку він постукав в одвірок дверей печаткою яку носив на руці.

- Здравствуйте, а скажите пожалуйста: Маша работает сегодня?

Раїса Яківна розгубилася, так як вона ніколи не чула щоб її напарницю звали «Маша», поки вона думала що відповісти, Марійка почула голос Аркадія, сама вийшла з між книжних полиць. Аркадій кивнув щоб вийшла на коридор за ним. Коли вони були одні, почали говорити про справу:

- Добрий день Арк, - привіталась Марійка першою.

- Здравствуй Маша, короче так: мы з Таней решили уже как она сказала: Я сам поеду в часть к твоему сыну, потому что твой отец не решит там проблема. Ты мне это самое, ну номер части сможешь дать сегодня?

- А як ви поїдете? У вас робота, Мінськ далеко, це ж не у Львів поїхати.

- Слушай Маша давай не будем: ти много говориш не по делу; давай поехали к тебе.

- Та я маю того листа у сумочці, тут з собою, на ньому є адреса і номер його частини.

Марійка взяла конверт, витягнула лист, вона подала порожній конверт Аркадію. Він переглянув адресу: «БССР. Город Минск, в/ч». і п'ять номерків, прізвище та ім'я. Аркадій швидко переглянув адресу та сказав ідучи до дверей:

- Когда все решится ми сообщим, а сейчас мне на вокзал, узнать расписание поездов на Минск: первый подойдет - сразу уеду.

- А вам гроші, я тут не маю, - заметушилась Марійка.

- Ты чего Маша, у кавказца денег нет что ли? Потом сочтемся, пока я побежал.

- Ой коли так, передайте привіт від нас усіх синові, дякуємо вам, ми заплатимо скільки потрібно, а вам окремо заплатимо.

Марійка чула себе дуже винуватою за те що не сказала на весіллі про те що Вітю беруть цього року в армію. Вона думала як в тих грузинів так усе виходить, не дарма Сталін добився такої великої влади, як вони все швидко і оперативно вирішують.

Після того часу, пройшло два тижні. Від Віктора прийшов другий лист. Він відрізнявся від першого листа повністю; в ньому було написано так:

«Дорогі мої рідні. Хочу написати вам який я мав сюрприз тут: Приїхав батько Лізи, Аркадій Ілліч. Я не зміг зрозуміти що робиться. Мені командир приказав його відвезти на вокзал а я не знав де вокзал у Мінську, але ми знайшли. Там він мене ще погодував і дав на розходи п'ятдесят карбованців. Я нічого не розумів, але він сказав що так домовлено і так повинно бути. Я зараз обслуговую командира автобату. Командир сам сказав щоб я мамі написав про свою службу і що я повинен кожних два тижні писати, це такий його приказ. Життя з того

дня в мене змінилося, нехай Олеська пришле мені фотки де вона з Лізою. Нехай дід не переживає, йому не можна. Скажіть йому що мені тут дуже добре: живу як кіт на сонці. Хлопці не розуміють як я так вхитрився, але це не я, це ви там так рішили. Щиро усім дякую що ви так про мене дбаєте. Передавайте привіт усім: Колькові, Раїсі Яківні, Любчикові, також в Нагуєвичі. Для Олеськи я напишу особисто, а для Лізи самі розумієте. Можете усі спокійно чекати коли закінчу службу. Мінськ дуже гарне місто. Тут мало чим різниця з Україною. Усіх цілую, напишу другим разом більше. Ваш Вітя».

Прочитавши письмо усі з радістю віддихнули, почали хвалити Лук'янович.

- От грузин, всюди вони вміють. - Похитала головою Настя. - Та як його донька пішла в нього то дійсно «там кілька розуму», як Олеська каже наша. Але які добрі люди: як за свою дитину так подбали за Вітю нашого. Той Арк з чужого народу, а таки совісний він чоловік.

- Тетяна постаралася: вона його просила за Вітю, любить напевно Вітю нашого так як ми її дитину усі любимо, - пояснила Марійка.

- Марусю, - продовжувала Настя, - я розумію що Тетяна просила, вона також добра людина, але там в армії він таки мусів постаратися щоб той старший взяв Вітю до себе.

Марійка звернулася до дочки:

- Олеська, а чому їх немає більше як два тижні уже. Може до діда Андрія поїдь запитай коли будуть, ми їх запросимо у гості. Людям гроші потрібно віддати, напевно добре заплатив Арк коли там така переміна біля Віті нашого.

- Мам, я думаю що Арк може мінявся з пілотами щоб поїхати у Мінськ, а зараз розклад там вирівнює, тому не змогли приїхати до діда Андрія.

- Може бути, - замітив Федір.

- Що будеш малу посилати, ти Марусю сама піди до Андрія, його зять в Білорусію їхав а ти піди запитай коли можуть бути, - наказала Настя.

- Добре кажете мамо, я так зроблю та запрошу їх до нас в гості коли тільки приїдуть в село, а нам на суботу потрібно приготувитися для гостей.

Коли Марійка була в Андрія, він сказав що напевно точно приїдуть цієї суботи. Марійка розказала йому як його Таня і Аркадій допомогли. Вона перечитала йому листа. Дід гуцул тільки засміявся під вуса і сказав до Марійки:

- Марічко, щаслива людина яка любима. Ліза наша твого Вітю любить, а Таня Лізу любить а Арк Таню і Лізу також. А усі разом твого сина, видиш який ланцюжок має любов.

- А що вам Ліза призналася що любить Вітю нашого? - Тихо запитала Марійка діда Андрія.

- Ще не призналася, тільки я найперший знав про цю справу. Колись вона була у вас на Різдво, прийшла пізніше та лягла спати. Я відкрив двері щоб тепло ішло в велику хату, там мала спить постійно. В ночі мені чогось не спалось а малі напевно ваш хлопець приснився тому що в сні вона говорила про якогось Вітю. Я не знав хто такий, подумав що напевно з міста якийсь хлопчина пристає до малої вже. А пізніше коли вже почув як вони дві з твоєю Олеською говорили, тоді я уже сам додумався хто такий може бути той Вітя що навіть в сні не дає її відпочити спокійно. Ой Марічко щоб ти знала: Нема життя без любові на землі. А любов все вона може, все перетерпить і ніколи не вмирає.

- А що саме говорила Ліза, ви може запам'ятали?

- Еге - засміявся дід гуцул - запам'ятав добре, лиш не скажу нікому. Лиш скажу що сина твого наша Ліза любить, можеш повірити мені, правду кажу тобі Марічко, сам чув від неї лиш вона того не знає. Так що Таня з Арком не лишень для вас постаралася, а також для своєї Лізи, правда Арк напевно може ще не знає про ту справу нічого.

Наступила субота, перед вечором Ліза прийшла до Бойчуків. Усі почали питатися її де батьки, Ліза заспокоїла, та сказала що дід усе їм говорив і на протязі двох годин вони приїдуть.

Марійка попросила щоб тато розклав стіл для гостей. Звичайно що усі могли поміститися за столом, але щоб було вільніше Федір почав розкладати круглого стола який мав вставку та робився овальним.

Так сталося через півтори години як сказала Ліза її батьки приїхали. Федір відчинив ворота щоб машина стояла на підвір'ї. Коли усі привіталися, Марійка запросила у нову хату, але Настя попередила щоб довго там не були, тому що вона усе гаряче на стіл ставить. Тетяна запропонувала зразу іти в стару хату; так вони зробили.

Коли сіли за стіл, Марійка запитала Тетяну на вухо що вони будуть пити. Тетяна знала від Лізи що в Бойчуків є виноград і Федір робить з нього кожного року домашнє вино. Правда в Бойчуків любителів до вина не було, і тому вино стояло в пивниці багато років. З нагоди цього Тетяна відповіла що горілки не має кому пити, хіба як є вино домашнє. Федір зачув про вино і побіг до пивниці. Він витягнув банку та витер її, Марійка налила у кришталеий дзбанок. Усі почали вечеряти, дівчата також сиділи з ними за столом. Їм Федір налив по трошки вина, як рівноправним членам трапези в кришталеї чашки. За столом чекали коли Аркадій почне розказувати про поїздку у Мінськ і як йому вдалося там домовитися. Аркадій любив розказувати; він почав говорити:

- Дело было так: приехал я утром в Минск, там перекусил и на вокзале подхожу к таксисту, говорю: Дорогой ты меня в эту часть отвези. А он мне: мол, садись, будем искать. Я ему: ты что вчера работать начал, ты таксист или сыщик, часть искать будешь? Вот тебе пять рублей и вези: он всё понял. Приехал я туда на край города, захожу на КПП и говорю солдатику: мне дежурного штаба, срочно. Тот позвонил, смотрю идет лейтенант. Я его взял в сторону и говорю: дорогой сделай мне встречу с командиром части. А он: Кто вы? Зачем? я вас мол не знаю. Я ему тогда удостоверение пилота и сказал: я гордость Советской авиации, мне Родина доверила машину Ил-86. Ты понимаешь что такое поднять в воздух более двести тон вместе с людьми на борту. А там не везу стилияг на футбол, там девяносто процентов члены партии, там секретари Обкомов и Горкомов, члены Верховного Совета, а ты мне помочь не хочешь? Я по делу к твоему командиру. А он мне говорит: я сейчас доложу полковнику. Тогда я его остановил и говорю: вот тебе это - дал двадцать пять рублей - а ты мне так как брату скажи, какой полковник человек: можно с ним за парня поговорить, что он любит, как к нему подойди, какой он национальности. Тот мне ответил: полковник русский, жена оставила, любит рыбалку, с незнакомым пить не станет, родом с Тулы но с детдома. Тогда прошу лейтенанта: ты там так доложи, чтоб меня принял командир. А сам я подумал, что если с детдома - это хорошо. У нас в авиации много ребят детдомовские; я их нравы знаю. Лейтенант ушел докладывать так как надо, чтоб принял тот, а я стал думать: буду давить на том что парень сирота - должно сработать. Короче меня позвал, я зашел в кабинет. Смотрю здоровый дядя стоит: волосы седые, там колодки наград на груди. Подхожу протянул руку и представился: Арлан Аркадий Ильич. А он также: Свирелин Николай Константинович. Показал чтоб я садился и говорит: что лётчик, откуда будите, с чем пожаловали? Я ему: Товарищ полковник я приехал с Украины правда сам родом с Кавказа, возле Сухуми. Он мне говорит: ну что вам угодно Ильич? Объясните пожалуйста. Тогда я положил свой дипломат на стол и вытащил две банки с икрой, коробку конфет, потом вино и коньяк. Кстати коньяк «Тиса», тот что в Ужгороде делают. Он так посмотрел и говорит: а это к чему? Я отвечаю: за знакомства и только всего, Константынеч. Вино позвольте заметить с Грузии с моей Родины, а коньяк с Закарпатья. Он подходит к сейфу, открыл и взял два стакана, хлеб и приборы кушать. Там выпили и меня спрашивает: Так зачем пожаловал Аркадий Ильич? Ведь не просто сидим вместе. Тогда я стал говорить: слушай Константынеч, вот тебе это: тут пятьсот рублей, сделай моему парню службу как нужно. Он так смотрит и говорит: что именно ты имеешь в виду? Я ему: вот у тебя есть шофёр, а ты смог бы поменять на хорошего парнишку? Он говорит: ну как поменять? У меня отличный шофёр, не могу просто прогнать так. Я ему: слушай тут такое дело: мой только как службу начал, а твоему шофёру наверное уже не много осталось он и так «дедушка» небось. А тогда он меня спросил то что я ждал: А

что сынок на службу стал жаловаться папе? Да нет - отвечаю: если б сынок, не стал бы беспокоить полковник. Сынок служил бы как все ребята. Только нет у меня сына: умер у меня сын Константынеч. А в этого парня отца нет, сирота он, мать молодой осталась вдовой и так по сей день. Она красивая женщина, только ради детей чтоб воспитать, замуж не пошла. Волнуется очень, пойми Николай Константынеч, она знакомая моей жены. Как ей объяснить что служба нормальная у сына? Это ведь мать понимаешь, поэтому хочу помочь парню, но без тебя никак. Смотрю действует на него, склонил голову и про себя говорит: да это действительно мать, вот это сердце матери... И знаете, смотрю у полковника слеза покатила. А я Ильич - говорит - без матери рос, а вот это мать! Как писал Горький: «Благословенная женщина мать!» И потом встает за стола и по команде ко мне обращается: Фамилия Имя Отчество солдата! Я сказал, он берет телефон и говорит: Дежурный! Моего водителя ко мне быстро! Смотрю возвращает деньги и приказывает: уберите деньги! Я думаю что с ним, а он ко мне уже спокойнее: у вдовы деньги не возьму, понял. Я растерялся, а он снова: Ильич, пусть вдова не думает что у коммуниста нет сердца; если возьму хоть копейку - гром меня срази. Я еще хотел что-то сказать а он как крикнул: Разговор! Всё давай, за дело выпьем Аркадий Ильич. Тут постучал водитель, а он ему приказом: Лёня сдай ключи рядовому Левчук Виктору, там найди его, а сам в отпуск завтра на десять дней. Бумаги тебе сегодня оформят. Когда тот ушел полковник сел и снова ко мне: Ты не волнуйся, всё будет люкс; мой водитель хороший, но зажрался около меня: Я ему в штабе поищу, а вашего сиротку оставлю у себя. Знаешь жена бросила, я больше время на даче живу, твой парень мне дрова зимой будет колоть и печь топить. Скажи матери что всё как надо и поклон от меня лично, не забудь Ильич. Тогда я ему про Виктора сказал что он не пьет не курит, что к девушкам не пристаёт и всё такое. Короче мы сидели до обеда, я ему про конфликт на Кавказе начал объяснять, про отца своего поведал ему. Одним словом говорили много и долго. А уже потом он Виктора позвал. Виктор пришел, там по команде представился, а когда меня увидел, не понял в чём дело. Он наверное всего один раз на свадьбе видел и то вечером. Полковник ему приказал: взять мой машина и отвести на вокзал Аркадия Ильича. Я полковнику ещё предложил чтоб к моим в Абхазия поехал отдохнуть, не знаю как он решил. По дороге я Виктору всё по очереди объяснил, на вокзале мы простились. И привет передал как ты Маша просила, - з усмішкою закінчив Аркадій розповідь та задоволений своїм успіхом поглянув на присутніх.

Усі Бойчуки зітхнули, здавалося що вони не дихали взагалі коли Аркадій розказував. Настя була в сльозах. Марійка навіть не ворухнулась а Федір сказав:

- Де би я зміг так говорити Арку, та ви як адвокат з Москви. Слухаю і з дива не можу вийти. Як ви роботу залишили, дорогою намучилися і ще гроші не взяв полковник, а я дві тисячі зготовив. Знаєте я вам таки дам ці гроші.

- Ты что Иваныч: если коммунист не взял а я что его хуже? Даже не вздумай отец! Это Таня меня просила поехать, но честно скажу: когда я домой ехал, тогда мне так легко было, будто я кого-то от смерти спас. Наверное мои грехи прощены за то что сироте помог, а может Бог сохранит и никогда машина в воздухе не откажет.

- Слушайте, Вітя писав що ви йому грошей дали і нагодували на вокзалі, хоча свої гроші візьміть та за дорогу, за ікру, коняк, - сказала Марійка, - досягаючи свою сумочку з вішака.

- Маша, твой Виктор уже не мальчик, а что ми там кушали так это буфетные деньги, мужские, в таком случае как правило их не считают после буфета.

Хоча як Бойчуки старалися впросити що взяли гроші, батьки Лізи відмовилися і не взяли. Ліза дуже була радісною та гордою за батька, вона покликала Олеську на лавочку. Коли вони дві сиділи, Ліза сказала:

- Правда про літак тато лейтенантові навішав солідно.

- А що тут не так? Він літає, все правильно - здивовано відказала Олеська.

- Він літає, тільки коли взяти того літака на якому тато працює проти тієї машини якою він хвалився, це те саме що ворона проти журавля. Правда скоро і також той самий «Іллюшин» вісімдесят шостий буде як ворона; тому що зійде з конвеєра новітня модель найбільшого в світі літака, який буде зватися «Мрія». До речі його будують Київські авіабудівники, там де працює мій дядя Саша.

Дівчата довго сиділи так як у старі хаті говорили до другої години ночі. На прощання Аркадій обняв за плече Настю і сказав:

- Если так уж хотите отблагодарить, тогда Степановна мне вот этих огурцов засоли две банки: резвые они у тебя получаются, отродясь таких не кушал.

Вони ще були половину наступного дня в неділю в Андрія. Ліза була у Бойчуків, а для Федора уже Тетяна з Аркадієм, були як рідні люди, як скоріше між Лізою та Олесською він не робив різниці, так само зараз батьки Лізи були йому за своїх.

Мінськ - столиця Білорусії. Як кожна столиця республіки, тут усе краще як в інших обласних центрах. Мінськ - місто герой, навколо міста широка магістраль на подоби московської, а полковник командир автобату має дачу за тією трасою, над річкою. Дача складається з одного будиночка в якого стрімкий дах. На першому поверсі кухня і дві кімнати: одна велика а друга спальня. Круті сходи ведуть на другий поверх а тут просто під дахом кімната над домом від краю до краю будівлі. Усе оброблено лакованими дошками. Під будинком підвал великий, там різні продукти. Сам полковник любив закручені в банках різні салати і все таке холодного споживання. Для цього на дачу приїздила пенсіонерка Ніна Матвіївна. Полковник платив їй, а вона з задоволенням робила йому зимовий запас.

Коли Вітя став служити на машині, його життя змінилося: фізично йому було краще але морально гірше. Гірше тому що він дуже скучав і думав багато. Вітя часто проводив час біля дачі, так як полковник багато справ вирішував з дому. Там у нього був телефон, великий сейф на документи.

Полковник мав два сина, лиш вони були далеко від нього. Один служив на Балтійському флоті а другий біля Києва. Полковник дружив з сусідом по дачі Станіславом Адамовичем. Сусід був пенсіонер а скоріше працював на заводі де випускали годинники «Луч». Коли полковник був зайнятий і просто казав щоб Адамович не мішав йому, старий ішов до Віті щоб щось говорити. За два тижні часу хлопець усе знав про життя полковника. Адамович був поляк а ще йому подобалося що колись Івано-Франківськ був названий «Станіслав» і що усі старі люди на Прикарпатті його так називають до сьогодні. Він не хотів щоб його кликав Вітя по імені і по-батькові а просто «Пан Стасік». Вітя спочатку опасався полковника, так як вживати слово «пан» звучало якось по-буржуазному а не по-соціалістичному, але Адамович пояснив йому принципи свого друга. Пан Стасік також вільно розмовляв на українській мові: «Ти Вітю при войску будь по уставу, він так любить а тут як будеш тоді дивися по обстановці. Той Льоня що був скоріше так нічого був, я любив його, лиш він крав у Костянтиновича тушонки і салати на закуску. Полковник не дорахується а той тягає; я усе видів - але мовчав. А жінка його залишила тому що він щось не здоровий по тому. Знаєш він дуже вірив в партію, тому добився такої посади, лишень коли вибухнув Чорнобиль, його сина Мішку, кинули туди на якусь справу, і син там заразився радіацією. З того часу Костянтинович розчарувався в правильності партійного курсу. Дивися там у підвалі в нього погруддя Леніна, скоріше воно стояло на парадному місці, коло каміну а зараз коло бочки з капустою. Він інколи хоче висказати про свої жалі, ну коли трошки вип'є, - дивись не переч йому. Вислухай його, він розкаже і заспокоїть тоді». - Так порадив Адамович молодого водія-солдата.

Вітя усе знав про полковника, тому він наперед міг передбачити його потреби. Полковник не любив солдатів а особливо офіцерів які «тормозять». Він усе рішав на ходу. Правда не пам'ятав що дві години тому хотів зробити. Вітя слідкував і навіть занотовував собі щоб йому пригадати. За таку прозорливість він цинив хлопця.

Усе було добре, але коли приходилося сидіти на вихідних цілими днями Вітя скучав, особливо коли він бачив природу і самотність в такі моменти йому все пригадувалось. Вітя

бувало що сидів годинами дивлячись на посадку дерев, він пригадував стару хату, особливо вечорами, а найбільше пригадував кохану дівчину. Вітя уявляв собі коли б вона була поруч, хлопцеві були свіжими в пам'яті гарячі поцілунки, обійми, її красивих рук, її очі, волосся, і голос яким вона шептала йому пригорнувшись до нього... Він клав перед собою її фотографію, що йому Ліза прислала, і просто говорив до неї, жалів її, хоча вона не чула того, лиш йому ставало легше від такого монологу. Опісля він те що запам'ятав, писав їй у листах. Хоча листи він не любив писати але був вимушений. Вітя писав короткі листи додому і такі коротенькі до Лізи. Тільки він просив щоб йому описували якісь старі історії що були ще за польської, він розповідав пану Стасіку. Ліза питалася діда Андрія про Гуцульщину, Олеська діда Федора і бабу Настю, у відповідь дівчата писали довгі листи. Коли дівчата зустрічалися вони ділилися змістом листів, щоб два рази не написати одну і таку саму історію. З нагоди цього вони самі досить знали вже фольклор та краєзнавчу історію. Лиш коли Вітя признався пану Стасіку хто йому це все описує, і показав фотографії сестри і нареченої, пан Стасік ще більше був задоволений від цього. Він подивився на дівчат і оцінив їх:

- Ось ця, твоя наречена, видно що з Кавказу, а сестра чиста мазурка польська.
- А хто така Мазурка? - Запитав Вітя, подумавши що так звали якусь відому польку.
- В Польщі є така місцевість «Мазурія», там панни ладні водяться.

Особливо пан Стасік сміявся коли Олеська написала що вчитель історії жалів що вона не ходить у Польську школу а то він би навчив її «співати історію». Потім йому дуже було приємно коли Ліза написала що любить живопис і її дуже подобається картина польського живописця Яна Матейка «Діти художника». А коли дівчина описала про драматичну любов польського генерала і ватажка повстання Тадеуша Костюшко, старий поляк з подиву вигукнув на усю дачу: «Єсци Полска не згінела!» Вітя признався пану Стасіку що купив рубін для коханої, а найцікавіше те що камінь також з Кавказу з її Батьківщини.

Кожен солдатський день схожий до попереднього, все ж таки час просувається, хоча поволі.

Коли уже прийшла осінь, та почав приходити новий набір хлопців, одного ранку полковник побачив у свого водія синяк біля шиї:

- Виктор, это кто тебя так полюбезничал с ребят?

- Да никто товарищ полковник, случайность.

- Молодец солдат, так должно отвечать командиру. Мать твоя волновалась, человека к нам прислала, помнишь тот Ильич, а ты смотрию не балованный парень. А мать твоя права. Ты кстати мне фото покажи её, или ты на неё похож?

- Никак нет, я в отца, только глаза мамины.

- А ну ка сюда глянь. Да глаза синие, стало быть мать красивая женщина с такими глазами. Только красота Виктор не только глаза, красота это душа человека. Честно скажу тебе как на исповеди: Только ради матери взял тебя - уважаю таковых.

- Спасибо товарищ командир. Знаете мне почему-то много людей помогают, и вы в том числе очень помогли; век буду благодарным.

- Поэтому и помогают, ибо ты Виктор помнишь их, и как только что сказал, стараешься век благодарить.

Коли приїхали на дачу а пан Стасік сидів на порозі, полковник проходячи повз нього щось шепнув, пан Стасік відказав: Будет сделано!

Вітя відкрив капота щоб протерти мотор. Пан Стасік підійшов і запитав:

- Вітя а хто тебе так розмалював, що трапилось?

- Та нічого, все нормально.

- Вітя полковник хоче знати, він кивнув щоб я усе взнав.

- Пан Стасік, він питав мене, я йому так само відповів.

- Правильно по уставу, як ми говорили, тільки через мене він хоче знати. Давай викладай що було, я ж пообіцяв йому що взнаю усе.

- Та що було, нічого особливого: вчора зайшов в казарму а тут б'ють якогось молодого, кинули на землю і просто по-звірячому як мішок копають. При тому не діди чи дембелі а черпаки зачухані такі. Кричать на нього що він «жид» і там словами такими. Я став дивлюся і не здержався, вхопив табуретку як врізав одного по спині а він упав, я другого по ногах. Третій підскочив а я перекинув табуретку, він падає на неї. Я думав що проб'ється, лиш він

ребра обдер нормально тільки. Там на мене кинулися, потовкли трохи, а діди два підійшли якісь таджики та кричать: «Гей хахоль, зачем водила мочишь? Утром как батя в военокруг будет вести?!» Коротше діди спасли. Після того підійшов я до того бідняги а він справді єврей з Бердичева. Я за нього получив, не за себе пан Стасік. Але що за солдат що не бився і не дістав сам при войску?

- Добре Вітя, молодець: дідівщина є, була і буде, але норми в неї також якісь мають думаю визначатися. Правильно поступив, порадуєш командира; ручаюсь.

Через тиждень Вітя зустрів єврея у штабі, там його була служба. Молодий призовник не знав чому Вітя так за ним заступився, не зважаючи на невисокий статус, по строку служби. Коли той з пильною увагою дивився на Віктора, Вітя вирішив йому признатися в чому саме справа та причина благородного поступку. Він витягнувши з нагрудної кишені знімку Лізи, показав йому. При тому Вітя урочисто промовив: Она так же из того корня что ты.

Вітя мінявся характером поступово, він того не помічав. Він уже не був таким беззахисним як там у селі коли він працював з дідом. Хоча сам не чіплявся до нікого з молодших солдатів, але уже міг сам за себе постояти навіть перед старшими. Звичайно що так як його служба відрізнялася від повсякденної служби його товаришів, тому відношення до нього також було іншим та навіть прихильнішим від сторони старших. Вітя багато чого навчився дивлячись на обставини які навколо нього, тільки любов до його коханої не змінилася. Навіть навпаки вона чим раз ставала сильнішою. Хлопець не розлучався навіть в ночі з її фотокарточкою ставлячи свій портмонець під подушку, що на зворотній частині знімка Ліза поклатала відбиток своїх губ червоною помадою. Він записав у свій персональний блокнот її вислови, те що він прочитав з листів які Ліза писала, а на першій сторінці були написані слова які він узяв з собою від тієї жалісної автобусної зупинки, де останній раз дівчина його поцілувала. Її вислів назавжди запам'ятався йому, він носив його в своєму серці а також в його блокноті було записано: «Вітя, таких гарних очей як твої - немає на землі», та внизу по-ніжному було написано ім'я авторки: «Єлизаветка Арланка».

В грудні, того ж вісімдесят восьмого року, жахлива новина зворушила увесь світ. Петро Стецьків зупинив коні біля Бойчука, зайшов у майстерню. Федір там щось заточував. Петро махнув щоб той виключив, задихавшись і навіть не привітавшись промовив:

- Федоре, ти чув що сталося, у Вірменії? Страшний землетрус стався: три міста зітерло з лиця землі, і більше триста п'ятдесят сіл. Там тисячі народу: усі діти в школах, люди на роботах були і тут посипалося. Уяви собі яке горе, яка біда велика.

- Петре, що то має бути? В нас Чорнобиль, там землетрус, люд гинуть як мухи - кара Божа!

- Ой біда, біда, з Москви комісія вилетіла, але що вони допоможуть, хіба раненим в лікарнях. Там закордонні рятівники приїхали, кажуть що французи вміють шукати, якихось псів таких мають що чують нюхом людей засипаних. Добре що твій хлопець тут не далеко в армії а там також напевно солдатів загинуло. Дивися війни нема а люди гинуть, а дітей скільки. Що ті бідні діти винні, старі за той Карабах б'ються а діти погинули в школах.

У вечір усі Бойчуки пішли в нову хату, тому що там був кольоровий телевізор «Електрон». Того вечора люди сиділи і дивилися жахливий репортаж страшної трагедії. Так як землетрус відбувався перед обідом сьомого грудня а день був середа, багато людей працювали і діти були в школах. Людей відкопували кожен день, рятувальні бригади працювали цілодобово.

Також в той самий день у США, представник Радянського Союзу, оголосив що Союз скорочує війська і витрати на озброєння. Петро Стецьків цього не знав. Скоро в армії почнуть це відчувати, піде послаблення дисципліни а конкретно Радянська Армія почне валитися також. Тільки руйнуватися вона буде не як Вірменія від землетрусу а повільно, лиш безупинно.

Люди ще говорили про землетрус, але в селі уже була друга місцева новина.

Ранком у п'ятницю, Настя пішла у магазин по хліб. Там стояла група жінок і щось розмовляли. Настя підійшла і почула що вони про когось говорять. Вона стала слухати, говорилося щось про лікарню. Одна жінка сказала:

- Ось Настя прийшла, може вона чула?

- А що таке? - запитала Настя.

- Та кажуть що ранком забрали Андрія Лук'янового до шпиталю, щось погано йому дуже.

- Та як, ще недавно моя Марусі в нього була, там говорила з ним, казала що жартував до неї Андрій. А в якому шпиталю він?

- Кажуть що до Станіслава, його машиною до доньки відвезли а там вже вона його в шпиталь намістила. Знаєш, вона там гроші має, тай знає напевно дохторів добрих.

- Ой піду скажу своїм, ніхто не знає що таке сталося.

Коли Настя відійшла, вона почула як хтось з жінок сказав: та вони сватаються з Андрієм, дивіться як побігла. Кажуть що онук як прийде буде сватати малу Танину.

Федір вирішив у суботу поїхати у лікарню до Андрія. Правда він не знав в якій саме лікарні він знаходиться. Федір домовився щоб Олеська поїхала з ним, там вона має телефонний номер і запитає про все. Також Олеська знала де живуть батьки Лізи, воно погодилася поїхати.

Коли вони приїхали в Івано-Франківськ, спочатку пішли на базар і накупили різних екзотичних фруктів для хворого. Фрукти такі як гранати, мандаринки, досить дорого цінилися а так як ще зимою то взагалі. Тільки Федір для Андрія не жалів грошей. Він купив досить і з Олеською пішли до телефонної будки. Олеська набирала кілька разів, але ніхто не знімав трубку. Тоді вирішили щоб іти додому: коли нікого там не має, тоді може сусіди щось підкажуть. На квартирі справді нікого не було. Олеська постукала у сусідні двері. Відчинила старша жінка, яка була коротко пострижена і а волосся повністю сиве. Дівчина привіталася і сказала що вона подружка Лізи і приїхала з села де живе батько Тетяни.

- Може ви знаєте як когось з них відшукати? - запитала Олеська.

- Сьогодні ранком Андрій Маркович помер. - Сумно відказала сусідка.

- Жіночко, як помер?! - вигукнув здивовано Федір, - та ми до нього хотіли в лікарню.

- Запізнилися ви, десь біля шостої ранку помер. Та ви заходьте сюди в квартиру до мене; не будемо тут говорити на площадці.

Коли Федір та Олеська зайшли і сіли у кімнаті на диван, почали говорити про Андрія:

- Тут бачите яка справа - почав Федір - він за жінкою тужив дуже сильно, так залишився. Тільки прожив шістдесят шість років, тому що він був з двадцять другого року...

- Ранком сьогодні я бачила Аркадія, він сказав що тесть заповів щоб його хоронили не у вашому селі, а в Карпатах там де він виріс. Вони напевно рішають як його відвезти туди, там його сестра рідня живе, на тому обійстю де він народився. Так що як ви хочете бути на похоронах, тоді ви вимушені туди добиратися. Я також з чоловіком поїдемо, тут ще сусіди руські живуть поверхом нижче, у них машина, казали що візьмуть нас з собою. А Аркадій любив тестя свого, так плакав за ним коли говорив зі мною. - Сумно закінчила сусідка.

Федір залишив для сусідки половину фруктів тому що тяжко було вести у село автобусом, а Олеська не хотіла носити пакета, вона сказала що не буде з тим ходити як стара баба з базару. Лиш сусідка сказала що фрукти дорогі і вона собі лиш витягнули три мандаринки а увесь пакет обіцялася віддати Тетяні. А Федір з Олеською поспішили їхати додому, щоб вирішити як поїхати на похорони до Андрія.

Смуток упав на Бойчуків так як на сім'ю Лізи, вони любили Андрія і взагалі люди в селі його поважали, тому що він поважав людей.

У вечері стали радитися як їм потрапити на похорон. Щоб потрапити у Косів не так просто, а після похорону там шукати автобуси буде не зручно. На дворі зима, снігу хоч нема багато лиш зима зимою. Усі вирішили когось просити щоб відвіз у Косів. Федір запропонував Мілька, в нього стара машина але поволі поїдуть. Олеська стала заперечувати:

- Та ви що, на такій тарадайдці сміхуватись там, не говоріть про таке. Там Сашко з Києва приїде напевно, може з Тетяниної роботи приїдуть або хтось з льотчиків буде. Не робіть того; як їхати тоді з якимось нормальним чоловіком.

- Правильно Олеська говорить тату, - добавила Марійка, - люди там будуть інтелігентні а ми з тим Мільком, він ще як на поминках нап'ється, тиждень додому буде везти.

- Та пити не будуть напевно, його будуть ввіруючі ховати, він до них належав, - відказала Настя, - лиш Мілько може з собою взяти, там вип'є за хатою щоб вже за столом лиш закусив.

Федір подумав, перебрав щось у голові і промовив:

- Знаєте що: я піду до Михаська з столярного, він колись зі мною робив. Я колись у колгоспі вчив його майструвати, він мені не відкаже. Машина нова у нього, здається «Лада», і ще вона шоколадного кольору, траурний колір.

- Тату не знаю чи він захоче, вас може послухав б, лиш він колись до Тетяни ходив ще в школі, вона його щось залишила як поїхала вчитися.

- Та що ти Марусю якусь любов двадцятилітню пригадуєш, послухає, а може ще захоче її показати що приїхав до тата на похорон. Хлопи таке щось люблять драматичне, добре що ти пригадала, піду таки до нього, - потер руками Федір.

- А ви знаєте останній раз як я з Андрієм говорила, він про любов мені говорив, такий був веселий тоді, - пригадала собі Марійка...

У неділю Федір зібрався і пішов до Михаська. Той вийшов покурити, та стояв на місточку біля гостинця, хоча була зима але не було дуже холодно.

- Здоров був Михасю! - привітався Федір.

- Здоров Іванович, якими дорогами сюди попри мене?

- Не «попри тебе», а таки до тебе. Просити хочу щось тебе, якщо зможеш.

- Просіть, як зможу - поможу.

- Хочемо ми на похорон в Косів до Андрія Лук'янового поїхати, а там автобусами знаєш як. Може би ти нас відвіз якщо можливо таке, ми заплатимо як за таксі.

- Та я вуйку сам би хотів на похорон, але моя Галя не відпускає. Знаєте там така справа в мене була, як вам сказати сам не знаю.

- Та що мутиш Михасю: та ходив ти до Тетяни колись, ось і вся справа в тебе була там. Що я не хлоп тай не розумію такого?

- Воно так вуйку, а Галя моя все знає по молодості і говорить мені: «Таньку жаліти поїдеш». Але так як ви прийшли я її скажу зараз що ви хочете бути обов'язково, ви тут почекайте я її закличу, може дійсно ще поїду з вами, - тихо сказав Михась та став на вході в подвір'я:

- Галю, йди но тут, скоро! - Закричав він на цілу дорогу.

Вийшла Михасева жінка, вона привіталася з Федором і стала на місточку біля них у кухонному фартушку.

- Галю, я казав тобі що мушу їхати на похорон до Лук'яна, а ти думала що я Таню жаліти їду, а вуйко аж додому до нас прийшли щоб ти виділа що вони таки просять їхати. Вуйко мене навчив у колгоспі, коли газди з мене сміялися що цвях не можу забити, а зараз у мене бригада жінко. Все вуйко Федір навчив, як відкажу тепер?

Михасеві дружині стало якось соромно що тут похорон, а вони мали якусь розмову про Тетяну, Галя знала що Журики сватаються з Лук'яновими. Вона ще більше розсердилася на чоловіка що він так відверто розказав про те що вони говорили, тільки Михась робив з Федором досить часу, тому привик до нього як до свого батька. Галя хотіла показати себе здержаною перед Федором, тому спокійно відповіла:

- Ой їдьте, щасливо вам, я не проти того. Ви не подумайте вуйку, я думала що він просто так каже що на похорон хоче: думаю на який похорон він зібрався а ще в Косів. Ой сумно як хоронять людину а ще як добру людину, то взагалі камінь на серці лежить. Дивіться вуйку якось усі вони вибралися з села нашого: діти їхні у світі пішли а вони ще не старі померли, яка в кого дорога в житті. Ой має бідна Таня горе: маму похоронила, хлопчика а тепер тата...

Вдосвіта ще було темно коли приїхав Михась, тому що дорога не близька. Коли усі були готові і стали сідати у машину Михась сказав щоб плащі та шуби поклали в багажник, так буде їм більше місця. Для цього він в багажнику застелив нову капу.

- Може ти Насте сідай коло шофера. - Запропонував Федір.

- Нехай Олеська там сяде, вона також вже дівка, а ми тут старі усі на одному місці будемо.

Так погодилися, ранком виїхали щоб не спішити. Дорога була сухою, спочатку на Надвірну так на Яблунів і в Косів. Вони їхали навмання, самі вирахували коли буде похорон і не знали де мешкає сестра покійного Андрія. Михасько порадив що в Косові будемо питати де є кладовище, а там десь гробар повинен близько жити, той точно знає про похорон.

Коли розвиднялося день показався похмурим, тільки сухим та не холодним як для зими.

Приїхавши у Косів, вони побачили що не одні шукають: люди ішли з автобуса і їхали машинами навіть з різними номерними знаками. Машини були з Тернопільщини, Львівщини і також з Чернівецької області.

- Дивіться, ви думали як будемо шукати, а діда будуть хоронити як міністра, - сказав Михась. - Тепер за ними і ми попадемо добре.

- Як на добре діло, тоді сама дорога стелеться, - промовила Настя.

Сестра Андрія жила у Старому Косові. Не дивлячись що робочий день, людей було багато а хата невеликою, тому велика частина народу стояли на дворі. А коли вийшли на подвір'я з хати, тоді Олеська добралась до переду де стояла Ліза. Коли Тетяна побачила її, вона очам не повірила, Олеська тихо сказала Тетяні що вони усі приїхали. Ліза була дуже вдячна, вона не сподівалася на таку зустріч саме тут. Олеська постійно знаходилась поруч Лізи, вона плакала разом з нею, адже через їхню дружбу, дід Андрій став близьким для самої Олеськи.

Коли похоронна процесія були на кладовищі з Івано-Франківська приїхало таксі. Приїхав син Андрія Саша, з своєю дружиною. Таксі зупинилося біля воріт кладовища і водій чекав у машині поки все закінчиться.

Усі рідні та близькі стали прощатися з дідом Андрієм, Олеська обняла Лізу а та сказала їй:

- Олеся що мені так цього року, тільки плачу: Вітя пішов, діда не стало, добре що хоча ти приїхала, ми навіть не встигли вас повідомити.

- Я завжди також сумую тоді коли ти сумуєш, а діда Андрія я любила як свого, - відказала Олеська, - лиш я тут ніколи не була і важко мені повірити що ми хоронимо тут діда Андрія.

Аркадій також плакав, він любив Андрія, він схилив голову і коли закривали кришку труни Аркадій обняв дружину. Тетяна знала що коли в неї горе, тоді він був дуже співчутливим до неї. Аркадій переконливо вірив в загробне життя, тому він не любив атеїстів так само як комуністів. Він був навчений своєю мамою-єврейкою, яка була побожною людиною.

Олеська була права, там були люди що працювали з Тетяною, також було три пілота і цілий екіпаж літака з яким працював Аркадій. Усім подобалося як співали пісні. Погода була гарна, уже на кладовищі почав поволі падати тихо сніг. Шуміли смерічки, кругом було біло, а вони зелені та красиві, немов символи безсмертя...

Після похорону гостей запросили до Олени, рідної сестри Андрія. Багато людей спішили але якась частина поїхали до неї. День у грудні досить короткий, тому коли сіли до столу починало темніти. Перед тим Тетяна дала доволі грошей і наготовлено було як на велику трапезу, в цьому приклали свої руки дві дочки тітки Олени, яка була молодшою сестрою покійного Андрія, а також невістка.

Але син Саша, зараз після кладовища поїхали назад в Івано-Франківськ. Лиш люди почали їсти як Тетяна підійшла до Бойчуків:

- Ой дорогі наші як ви нас здивували, а ми так були заняті що не знали як зв'язатися з вами. Ми не сподівалися, у тата був інсульт і вже в обласні лікарні йому краще було. Я була біля нього у ночі а він мені говорить: «Таня задзвони щоб Арк приїхав і дитина, бо я буду відходити. Скажи нехай привезуть те що я буду говорити а воно пише». Я так зробила: Ліза взяла малий магнітофон, ми маємо такий «Грундік» німецький і приїхали. Тато сказав що він хотів для Саші на касету, ми не слухали, були вийшли. Потім покликав Лізу і просто так поцілував як завжди і каже: «Будь щаслива Лізочка, щоб ти довго жила, будь любимою дружиною і ніжною мамою. Бог тебе любить а ти люби Його, старайся тільки добро робити

людям». Так дивиться на неї і тихо їй говорить: «потерпи трошки, дочекаєшся, усе буде як ти хочеш, любов усе переможе дитино. Я також любив так само, чекав довго також».

Ми стоїмо а він нам говорить: «Похороніть мене діти там де я виріс, гуцул має у горах спочивати». Ми похитали головами у знак згоди. Тато любив наше село, до Богородчан рукою подати, до нас у Франківськ всього якихось двадцять кілометрів, але там виріс і Карпати для нього це було все. Потому тато мені каже: «їдьте додому, нехай дитина спати іде». Знаєте так просто говорить як я зараз з вами. Ми не думали про смерть, а саме тоді коли він нормально говорив з нами. Вони попрощались і поїхали, я тільки залишилася. Десь біля шостої ранку вийшла пройтися по коридорі; приходжу, думаю тато спить, приглядаюся і він з такою усмішкою і вже відійшов... Я до лікарки швидко, додому задзвонила, Арк моментально приїхав, тільки що ми можемо - відійшов тато. А я так заплакала та подумала тільки: вже зустрінувся з мамою, закінчилась його журба за нею...

Люди ще довго говорили, пригадували, Тетяна хотіла усіх увагою щоб не обминути. Вона також подякувала Михаськові, що він приїхав, Михась погодився чекати скільки потрібно. А коли вже мало лишилося і Аркадій пішов спати, Тетяна покликала Марійку в літню кухню щоб поговорити по душах, як з рідною людиною. Тетяна плакала та жалілася:

- Дивися Маруся, ти бачила, приїхав Саша і поїхав. Я просила щоб залишився хоча на день один, ні таки поїхав, її слухає. Я нікого не маю, з ким поговорити, кому пожалітися. Я розумію: може тут в тьотки Олени не хоче бути, в село не хоче на рідну хату подивитися, так я йому ключі від квартири давала. Квартира порожня, ми тут ночуємо - не послухав. Ти бачила заплатив таксі і завтра в них літак не запитала чи наш, чи зі Львова. А ночувати будуть в готелі. Що вона комуністка з нього зробила, має два сини, також дітей не привіз: «в них наука» - мені так сказав. А мій Арк також не ображений язиком, питає братову: «зачем ты Алла так домой спешить?» А вона йому відказує що в неї така робота що вона мусить пильнувати. Арк тоді її говорить: «хороший ты работник дорогая, да вот партия тебя не туда определил: тебя надо было на Чернобыльская поставит, точно не взорвался б станция. Вот не собразили вожди партии кого куда определить на работу». А вона його без того не любить, а тепер взагалі навіть не знаю.

- Ой що зробиш Таня. - Співчутливо зітхнула Марійка.

- Я пригадую коли помер Ілля Давидович, мого Арка батько, так вони ціла родина з діточками три дні на могилу ходили. Якби я щось подібне зробила, напевно не приходила б додому уже того вечора. В них так усе по-людяному, по-родинному. Добре що хоч ви приїхали, я коли Олесю побачила мені аж на душі легше стало, а для Лізи, ти не уявляєш Маруся яку ви услугу зробили. Мені не віриться що тата немає. Мама молодою померла а тепер тата не стало. Знаєш я не слухала батьків, пішла молодою світами, хотіла професію гарну, жити багато. Є у мене професія, житло, гроші є, але я своїй дитині говорю: все воно пусте, найбільше щастя коли людина має сім'ю гарну, родину гарну, діти послухні. Коли я Маруся побачила сьогодні свого брата, мені в голові не вкладається що кар'єра і та наука може з людини зробити. Мій Арк сюди приїхав жити, довго я його просила, там вони такі дружні усі, прийдуть, посміються чи посумують разом а в мене такого немає. Ось наприклад: ти Маруся вдовиця, але в тебе є батьки, діти гарні, в тебе є з ким поділитися а в мене тільки робота така що наслухоюся про ті паралелі, рейси, цифри, коридори повітряні. Приходжу до дому з дитиною не можу поговорити, голова не працює уже. Чоловік постійно в повітрі, тільки полетить а я погоду слухаю. А тепер дивися ще одна справа: маленький наш похоронений там в Абхазії, мама у селі нашому, тато тут: все як не в людей.

- Та воно нічого Таня, - промовила Марійка - мого також просили Левчуки там на Львівщині похоронити, що я мала впіратися, погодилася як просили. Також далеко їхати на могилу.

- Не знаю як я приїду на подвір'я у село - продовжувала Тетяна, - завжди тато ворота відчинить, привітається з нами, ще міг жити двадцять років. Але він жалівся Арку постійно що йому погано, від коли мама померла, він так за нею скучав. Тато не показував на людях, він ніби був веселим, але в душі йому дуже тяжко було.

- Що зробиш Таня, - Марійка співчутливо взяла її за плече, - тата уже не повернеш, а самотною ти не будеш коли в село прийдеш. Ви до нас постійно приїжджайте, ми свої люди, наші діти як рідні, ми також так будемо жити.

Коли вони говорили, до них зайшов Федір, він уже збирався з Настею їхати. Федір поспівчував Тетяні і ще сказав що на усякий випадок так в їхній хаті нікого не буде у селі, він перевірить двері щоб почепити добрі колодки.

- Добре Федір Іванович, я вдячна що ви так усі приїхали, я вже говорила що не знаю як приїду у село, тато не зустрине, хата порожня не привичне мені буде.

- А ви Таня усі до нас можете їхати, а свою хату будете мати як кажуть у місті, просто дачу. Вони попрощалися і пізно у вечері виїхали. Олеська залишилася з Лізою, вони на наступний день мали повернутися в Івано-Франківськ. По дорозі Бойчуки говорили про похорон:

- Дивіться які вони дружні, скільки молодих людей приїхали до Андрія, - сказала Настя.

- Я так наслухався про життя, так воно є як вони говорять, - погодився Михась.

Коли уже приїхали і Бойчуки хотіли заплатити за дорогу Михась відказався, він звернувся до Марійки з запитанням:

- А ти Марійка можеш там у бібліотеці дістати мені Біблію?

- Думаю що зможу Міша, мені принесла моя напарниця, правда є лиш російською мовою.

- Дістань як зможеш, по-руському також читаю, наслухався нині, є над чим подумати.

На наступний день Марійка не пішла на роботу, Бойчуки так само як Тетяна, не могли повірити що Андрія Лук'янового уже немає в селі, і взагалі на цьому світі...

У військовій частині почався звичайний службовий день. Вітя зайшов у гараж де стояли автомашини що обслуговували офіцерський состав, щоб йому поміняли моторну олію. Там був солдат міцної фізичної будови, який розбирав стартер автомашини «УАЗ - 469». Коли він побачив Вітю, зрозумів що вони обидва весняного призова, хоча спочатку разом не попали в одну частину, так як механіка перевели туди де вже Вітя прослужив половину року. Побачивши вперше Вітю, солдат-механік його запитав:

- Ты воин хохол?

- Да с Западной Украины, - відказав Вітя.

- Значить земляки, я також звіти. - Солдат перейшов на рідну мову.

- А саме? - поцікавився Вітя.

- Я з Івано-Франківської області.

- Так ми з однієї області виходить, а з села якого будеш?

- Я з Тлумача родом.

- Тоді я з Богородчан, майже з Богородчан.

Солдат підійшов, витер рука в ганчірку, подав землякові здорову правницю щоб привітатися і при тому сказав:

- Мене звати Юрій, тобто Юра.

- Віктор, або просто Вітя.

- Добре прижився ти Вітя тут у нас бачу, але я не завидую, я радий що свій пацан так люкс пристроївся. Може мені пригодишся як колись біда спіткає, може слово замовиш за земляка свого перед командиром нашим.

- А ти бачу Юра розбираєшся в техніці: любиш чи така обстановка?

- Люблю Вітя, без машини не можу. Ще коли «Приписне» видавали я попросився тільки там де є техніка. Знаєш, мій старий механік, він Жигулі ремонтує, малого мене брав щоб робив з ним, так навчився і привик до заліза. А твій старий чим займається?

Вітя не зразу відповів, він зітхнув оглянувся а так почав поважно говорити до земляка:

- По-перше Юра, я так нікого не називаю у сім'ї. По-друге: неприємно мені чути про твого батька що тебе научив біля машин працювати, а ти так про нього.

- Інтелігент значить ти у нас Віктор, а як ви по-батькові будете?

- Юра, ти не правий, тут жарти не до речі. Дивися якого здорового тебе батьки вигодували, ти повинен це взяти під увагу.

- А ти що мене виховувати берешся воїн?

- Зовсім ні Юра, просто у мене батько загинув коли мені було вісім років, я без батька ріс. Я не мав кого покликати «тату». Знаєш коли чую так як ти говориш, неприємно якось робиться мені і по правді мені все одно за кого ти мене уважаєш земляче.

- А вітчим як, тебе не колотив?

- Не було вітчима, мама залишилася вдовою до сьогодні. Саме тому коли командир наш узнав мою біографію, тому взяв мене до себе за водила. Сам він в Інтернаті виріс, тому розуміє таку обстановку.

- Віктор, ти правий звичайно, - зітхнув солдат, - тільки щоб усі такі були як ти, а ти лиш подивися в якому ми бардаку дурацькому находимося: почувеш три слова а двоє з них матом, рожі які чухарські навколо нас; дурдом і годі.

- Все ж таки ця обстановка не заставляє тебе зневажати батьків. Ось дивися: ти одружишся після армії і в тебе ще нові батьки появляться, як ти їх зможеш поважати коли ти своїх рідних що породили і годували не поважаєш?

- Знову ти правий, тобі Вітя на ксьондза учитися потрібно. Заставиш осла подумати тверезо про життя.

- Просто потрібно не опускати до рівня осла, ти сам говориш що тут «рожі чухарські», так перед тими рожами хочеш показатися що ти такий як вони, так про батьків говориш, матами пересипаєш, так що виходить тоді?

- Все зрозумів, давай я тобі поміняю що там треба а то зараз плакати ще мене заставиш тут.

Після того часу пройшло три тижні, наближався Новий рік. Юра сам якось знайшов Віктора і сказав що хоче з ним поговорити деякі справи. Коли вони зустрілися він попросив щоб Вітя йому купив у місті якісь гарні відкритки щоб той вислав додому і для своєї дівчини. Вітя погодився та зробив так як той сказав.

- А ти Юра правильно підписав Новорічне привітання, якесь слово випадково не загубив там нецензурне? - пожартував Віктор.

- Та ні Вітя, я почав думати після того як ти мені сказав, дійсно бачу жаль стало. Мама хвора, він усе робить сам. Правда брат є старший, але він свою хату має, не встигає всюди. Тільки повернуся зразу оженюсь щоб вдома бути.

- Я також Юра, так само думаю, дочекатися не можу. Моя закінчить десятый клас і весілля.

- Так давай домовимося щоб не в одну суботу зробити весілля, а то я не зможу у тебе бути а ти не зможеш в мене.

- Тоді ти на початку серпня, а я в кінці місяця, - сказав Вітя.

Уже перед самим Новим роком прийшов лист з дому. Вітя прочитав в ньому про смерть діда Андрія. Хлопець не міг до себе прийти, як так несподівано воно трапилось.

Він почав хвилюватися про діда Федора, адже у нього хворе серце, як там Ліза, до кого приїздить зараз коли діда уже немає - став він думати. Йому пригадався той вечір коли вони сиділи у нього біля хати на тих широких лавках а ноги протягнули на перекладину столу. Перед ним стояв образ діда-гуцула з срібними довгими вусами і з худим обличчям. Йому пригадалося коли на річці давно його вдарив Мішка Красий і дід Андрій заступився за нього.

В листі також описували як вони їхали усі на похорон у Косів. Йому дуже хотілося поспівчувати своїй коханій, лиш вона так далеко. Він не попрощався з дідом Андрієм тай не міг просто піти попрощатися, Вітя не знав що Андрій того вечора додумався що не Олеська сидить на ганку з Лізою, а саме він дід-гуцул усе знав про їхнє кохання, та ще заступався перед Аркадієм наступного дня.

Навіть полковник змітив неспокій у свого водія:

- Слушай Віктор, ты чего такой вялый сегодня, случилось чего?

- Да товариш полковник: У моей любимой бабушка умер. Не старый ещё был, только всего шестдесят шесть. Хороший был человек, жена умерла давно а он скучал за ней пока не умер.

- Да Виктор, смотрю, что там у вас на западе есть верные люди в супружестве...

Тим часом Бойчуки готовилися що коли Ліза з батьками приїдуть, щоб заїхали до них на свята. Федір пішов до хати подивитися в якій жив Андрій. Він побачив що парканець на ганку уже потрібно ремонтувати і сам вирішив його замінити. Федір взяв коні у Петра та привіз додому бруски, яких привозив був Колька трактором. Розрізав їх на пилі та повіз знову назад. В своїй вулиці він зустрівся з Олесью, яка швидше часу поверталася зі школи. Приглядаючись до неї чи вона часом не захворіла, що так швидко іде додому, Федір запитав:

- Олесья а ти чомусь так скоро нині?

- Я діду втекла з уроків. Сьогодні є лікарі в школі, дають учням уколи, я насилу дочекалась перерви щоб втекти додому. Напевно зараз саме в нашому класі вони.

- А ти так боїшся уколу дуже?

- А ви не знаєте що я від малої боюся лікарів. Коли я зайду в поліклініку та почую запах, в мене такий страх що я просто не можу.

- Добре що пішла геть, ти здоровою нівроку, нащо тобі їхні уколи. Йди скоро додому, там щось смачне так пахне на кухні, а я маю роботи трошки.

Федір пішов собі далі, там на місці він став робити рамку на парканець. Повернувшись до майстерні він став думати що йому вирізати на дошках щоб парканець був красивішим, та говорив про те що біля нього майстер постарався. Довго думати не прийшлося, ідея сама напросилася старому майстрові; Федір на дощечках повіризував рівенько серця. Коли він уже все закінчив, тоді парканець запустив оліфою, не хотів малювати фарбою, тому що багато дерев'яних речей не були мальованими. Федір полюбувався своєю працею, посидів сам біля хати, хоча була зима але не було морозу. Він посумував за Андрієм, за онуком що так далеко, за Лізою що їй потрібно ще так довго чекати аж поки збудеться в неї мрія...

А сама Ліза, того самого дня ідучи вулицею міста, побачила як три хлопчики боролися в снігу, а найсильніший з них натирив слабшого снігом, Ліза нараз зупинилася:

- Гей ти! ану залиши його, підійди сюди як ти такий сміливий. - Махаючи двома пальчиками в шкіряних рукавичках, покликала вона малого.

Хлопчик прибіг до неї і став щиро дивитися на красиву дівчину. В Лізи аж серце застукало швидше: у малого були сині очі, які нагадували їй Вітю. Ліза якось мимоволі, не думаючи про те, витягнула один карбованець, протягнула хлопчикові та промовила:

- Візьми, купи собі, та своїм друзям печення.

Хлопчик від несподіванки розгубився, не знав як поступити, він оглянувся на хлопців які дивилися як він поступить. Малий вдихнув повітря, раптово ухопив карбованця і крикнув до товаришів: Хлопці за мною, я буфет поставлю! - Діти побігли, а Ліза поволі пішла до свого дому, щоб написати листа своєму любимому та синьоокому...

ЧАСТИНА ДРУГА

ДАЛЕКО ЗА ОБРІЄМ

1

Для жителів Радянського Союзу, як для усіх жителів планети, наступив 1989 рік. В цьому році досить сильно похитнеться основа комуністичної держави. Події будуть розвиватися так швидко, що політики будуть просто в їхньому вихорі. На низах як завжди помічається повільніше, а на верху піраміди, уже досить видно який великий крен її нахилу в сторону. До кінця року пройдуть такі зміни, що Кремль буде не в силах вивчити досконало матеріали, тим більше щоб щось запобігти. Політики розуміють що величезна держава розвалюється, потрібно тільки одного: щоб запобігти національних рахунків серед народів які колись були «братськими». Любою ціною щоб уникнути кровопролиття, це може вдасться зробити у Прибалтиці, лиш на Кавказі - неможливо. Кавказ має свій напрямок, свої рахунки. Тільки підемо поступово, по сходах часу та по слідах подій.

На Різдвяні свята до Бойчуків приїхали гості з Нагуєвичів. Приїхала сваха з Іриною та з зятем Олегом. Бойчуки їм раді, тільки вони чекали ще гостей, але чомусь від Арланів нікого не було. Бойчуки хотіли похвалитися перед Іриною своїми майбутніми сватами, але їм не склалося, тільки показали фотографії майбутньої невістки і розповіли про похорони Андрія. Говорили також про Вікторову службу і як Аркадій йому допоміг. Олеська старалася усе розповісти так як він розказував на російській мові. Бойчуки не знали правдивої причини саме чому на протязі трьох днів, вони не привезли дочку до подружки, а самі не поїхали до друзів у Яремче як кожного року.

Насправді в Арланів другі гості, там також своя розмова, свої переживання тільки зовсім іншого характеру. З Грузії приїхав Гарік, племінник Аркадія, він не просто приїхав у гості, він приїхав вирішити визначення їхньої сім'ї.

Гарік, син Тимура, найстаршого з Арланів, його мама єврейка, а сам він непримиримий з комуністичною ідеологією. Гарік дисидент, про нього знають органи Компартії Республіки та орган КДБ. Його визивали багато разів: спочатку загрожували а так просили, але ні - він не зупиниться. В Гаріка нормальна професія, він лікар стоматолог, нормальна квартира, але він політичний дисидент. Великим поштовхом стало для нього те коли у кінці минулого року, почали з Союзу випускати не тільки євреїв а також п'ятидесятників, які добивалися виїзду за кордон роками.

Ще в кінці сімдесятих, вони подавали заяви на виїзд за кордон: активістів садили у тюрми але вони не здавалися. Про активістів знали за кордом, за них знав ще тоді особисто президент Картер, також департамент еміграції США. Гарік знає багатьох поіменно, він добре підготовлений, він знає деталі угоди які підписав Радянський Союз у Фінляндії. Гарік говорить так переконливо що не можливо простояти йому у політичних питання. Він не сумнівається; добивається свого. Другим надзвичайно важливим поштовхом прискорити виїзд за кордон їхньої родини стало те, що у Грузії політичний конфлікт переходить у силове протистояння.

На вісімнадцятого березня планується великий мітинг абхазів, вони за руськими і проти грузинів. Але Центральний Комітет Партії у Кремлі має свою головоломку: Генеральний штаб підготовляє важливу історичну подію, а саме вихід військ з Республіки Афганістан. В Гаріка є ще один спосіб яким він може зворушити Аркадія: їхня мати, вона хоче зараз одного добитися в житті, щоб усі її сини виїхали за кордон. Вона також їде з ними, мама просить Аркадія не думати про ніщо, тільки щоб вибратися з Союзу. Тут Тетяна бачить що її ніяк не

протистояти, навколо неї обстановка працює проти її поглядів. Ще коли живий був батько вона могла опиратися на те що його не залишить самого, але батька уже немає. Один брат Саша у Києві, але він зробився немов чужа людина, на похоронах батька їхня сім'я це побачила. В нього два сина, лиш для Лізи вони як чужі люди, вона з ними взагалі не спілкується. Усе працює на сторону родини Арланів, вони не зупиняться у досягненні своєї мети. Політична ситуація в Грузії їх підганяє, вони платять великі гроші на документи - усе робиться швидко. Аркадій уже залишився від них цьому процесі, але це можливо поправити. Правда він уже разом з ними не поїде, трошки пізніше, Гарік чекає на згоду його, та його дружини. Для цього він приїхав за дорученням усієї родини Арланів.

Ліза особисто має ворогів які забрали Вітю у армію, але такий закон державний, така розлука не тільки в неї. В дівчини появилася ще більший ворог - батькова родина в лиці Гаріка. Еміграція може роз'єднати назавжди. Самому тяжко вирватися з залізного ярма а потім когось витягнути здається неможливим. У Віктора своя родина, мама вдовиця, вони його не відпустять за кордон. Ліза навіть не зможе до нього у армію листа написати, можуть не дати йому - це ж армія. Лист за кордону в армії це як муха в борщі, зв'язок тільки може бути через Олесюку. Ліза ходить по вулиці багато часу, вона не знає що її придумати. Вона знає що квартиру здадуть, рідні з Ешери виїдуть а взагалі ніхто її саму тут не залишать. На Вітю чекати ще майже півтора року. Ліза вирішує поділитися з мамою про свої переживання.

Сама Тетяна ходить як не своя, на роботі не може працювати нормально - забувається. Усе міняє свій напрямок в сім'ї, яка до тепер жила спокійним ритмом життя.

Гарік поїхав, він прилетить знову коли їм дадуть документи у Москві. Аркадій повинен подумати і прийняти рішення, хоча він уже його зробив. Ніхто не знає що Гарік повіз дані щоб заповняти анкети і вислати в Держдепартамент США. Тетяна сама почала говорити з дочкою відверто як з повноцінним членом сім'ї.

- Ліза ти вважай щоб ти Олесі не сказала нічого, знаєш вони можуть написати до Віті а хлопець може з того розчарування зробити щось нерозумне. Навіть може з армії втекти до тебе. Знаєш що тоді буде, його рідні дуже розстроятся коли визнають. Потрібно почекати, може ще не поїдуть, хоча скільки людей уже випустили, а так як там євреїв багато у татовій родині, напевно справді виїдуть. Давай так домовимося з тобою: коли Гарік приїде наступний раз, ми розкажемо йому про тебе і про Вітю, нехай тоді порадить якщо він такий розумний, а ми послухаємо і зробимо висновок з того. А Вітю може і відпустять рідні, знаєш його два роки не буде з ними, вони привикнуть уже що він тільки листи пише. Я сама буду просити їх, а так як він тебе любить, він сам з ними домовиться. Олеся вийде заміж, буде вдома а йому все одно іти на сторону жити. Ти не думай так багато, все якось буде. Дивися тобі тільки весною шістнадцять років буде, а ти вже скільки пережила як тридцятилітня людина. Ніхто вас назавжди розлучати не буде, ми з твоїми почуттями порахуємося, я особисто обіцяю тобі.

- Добре мама, потрібно почекати щоб трошки просвітилося їм в Ешері там. Коли уже будемо бачити що вони їдуть, тоді будемо вирішувати, - погодилася Ліза.

В самої Тетяни таке відчуття, немов би вона вперлася в глуху стіну яка тягнеться в сторони на тисячі кілометрів і обійти її неможливо. Вона знає що боротися немає сенсу, чоловік уже послухав її що переїхав за нею, а тепер він не розлучиться з родиною назавжди. Глибоко в душі вона поважає родину Арланів за їхню дружбу і щирість один до одного, вона навіть задоволена що Ліза пішла повністю у них, не тільки виглядом але і внутрішньо. В Тетяни нема чим похвалитися, коли б брат її узнав що в її квартирі був та ночував дисидент, напевно зрікся б її назавжди, хоча практично він давно відрікся свого коріння. Сама Ліза не знає як поступити, вона нічого не буде писати у військову частину, тому що там у хлопця гарна служба, а так вона може зробити його винуватим перед керівництвом. Коли кілька визнають що водій командира авто батальйону має зв'язок з дівчиною в якій родина дисиденти, люди які не задоволені Радянською владою, це взагалі може обернутися великою бідою не тільки для самого Віктора а ще для його командира; Водій може багато чого чути, бачити і замічати в свого шефа і передавати про положення в військовій частині. Ліза такі речі розуміє, вона буде писати просто як завжди, але це так тяжко коли тобі відписують що ось ще скільки місяців і ми зустрінемося. Дівчина розуміє що у Віті строк скорочується, а в неї нема нічого

конкретного по цьому поводу, що їй написати? Просто грати артистку, мовляв усе нормально, вона також не може; Ліза також біля тієї глухої стіни як її мама. Тоді дівчина приймає таємне рішення: вона розкаже усе Олесі, тому що Марійці вона не наважувалася про це говорити. Марійка дуже серйозна для таких роздумів, а так як Олеся нічого також не зможе вирішити, тоді вони обидві розкриють свою горе-таємницю дідові Федору. Може він щось порадить, хоча думку якусь вискаже. Вітя завжди хвалився як він тверезо про життя може розсудити. Дід Федір полюбив її найперше з Вікторових рідних (старших). Вона вирішила поїхати автобусом у суботу або взяти таксі просто до Олесі. Вона подумала собі: Навіть коли Вітя буде ображатися що його зразу не повідомили якимось скритим шляхом, тоді дід Федір скаже що він особисто знав про це давно, це не було скрито для їхньої родини тільки виключно через безпеку служби, питання еміграції закривалося від солдата. Також як Олеська буде знати вона те саме підтвердить.

Важко було думками своїми крутити кільки в одній голові. Найстрашніша мука коли людина переживає і ніхто не може про це знати, а коли хтось навіть зітхне з тобою, про твоє горе, воно уже робиться меншим - думала собі так Ліза.

Дівчина думала правильно, не зважаючи що вік у неї був, всього шістнадцять років.

2

Біда сама не приходить, вона тягне за собою ще подібні до себе біди. Так як повноводна річка пливе тихо і рівенько до того часу, поки на її шляху не з'являться пороги. Коли вода попадає на ділянку твердого каміння, яке тисячоліттями протистоїть течії, тоді уся ширина річки починає бурлити ся і її гладенька поверхня втрачає попередній вигляд. Буває так само інколи у житті людей; бувають обставини не залежні від них самих, і тоді такі обставини на Прикарпатті просто склали в одну народну поговорку: «Як не йде - то не йде».

Ще з осені Бойчуки порадилися поїхати весною у Мінськ до Віктора, вони про те йому написали в листі. Вітя в свою чергу поділився з земляком Юрою який постійно з ним зустрічався у службовому гаражі. Але через два місяці Юра покликав Вітю та сказав йому:

- Слухай водило, ти казав що твої хочуть приїхати до тебе весною, вони ще не передумали?

- Не думаю Юра, нічого іншого не писали по цьому питанні. А чому так питаєш?

- Питаю земляче тому, що чув таке ніби наш автобат хочуть розформувати, не знаю чи правда воно. Ти там коло шефа мав би знати що і як.

- Ні Юра, я не чув про таке, а взагалі я запитаю пана Стасіка, з ним Костянтинович ділиться про все, тим більше таку справу.

- Ану запитай, а то чую що нас десь розкидають по Союзі, там з Афгану виводять війська, воно уже не страшно, але тут уже втягнулися і так докінчили б службу.

- Добре Юрка, як щось визнаю - повідомлю тобі.

Того вечора Вітя побачив пана Стасіка, який чистив свій місточок, щоб вода яка топилася від снігу, добре стікала. Вітя підійшов, привітався і почав говорити про те що сказав Юрко. Пан Стасік стулив плечами:

- Я не вем такого, але можу вивідати від полковника.

- Бачите мої рідні хотіли приїхати сюди, а як так буде, тоді уже відміниться їхній візит.

- Як визнаю Вітя, скажу тобі правду тут же.

Вітя хотів написати листа додому а також до Лізи, але він чекав може щось проясниться про його подальшу службу. Прояснилося незабаром, саме через три дні.

Пан Стасік прийшов до полковника у суботу, Вітя стояв на дворі біля дачі і на старому дерев'яному столі чистив рибу. На столі стояло п'ять великих щук. Пан Стасік зрозумів що це не успішна рибалка полковника, а хтось йому привіз по замовленню, тому що риби були усі однакові. Вітя був одітий у військовий бушлат і зимову шапку. В нього уже нормально

виросло чорне волосся, так як від того часу як його постригли, уже досить солдатського строку сплило.

- Доброго дня Віктор! - Привітався Станіслав Адамович.

- Добрий день, пан Стасік.

- Бачу що закусточка буде на сьогодні в полковника.

- Наказав почистити та в холодильник, хоча як бачите замерзла тут риба без холодильника.

- Віктор, я взнав про те що ти просив. Справа така: десь до марта усе буде на місці а там напевно почнуть потрошити так як ти рибу зараз. Злий був твій шеф, говорить мені: нема уже армії, самий збрід на службі. Проходить скорочення, навіть слухи пройшли що будуть по одному рокові служити скоро. Ганьба на цілий світ з нашою армією; гонять з Європи як собак. А з військкоматів дають менше призовників, напевно викупувються хто має зв'язки у верхах. Одним словом - бардак! А що найстрашніше сказав полковник, це те що ніхто нічого не знає про майбутнє. Не знаєш як думати і до кого перекидатися, тому що невідомо чия влада візьме. Перестройка може провалитися і військова диктатура почне жорсткі порядки встановлювати як у тридцять сьомому році. Зараз головне буди чистим від усяких махінацій, тому що після можуть взятися за таких. Звичайно тобі нічого не грозить а тим що на горі є спокуса. Скажу тобі строгий секрет: казав полковник що йому запропонували продати з частини машину «ГАЗ-66». Ти уявляєш до чого іде? Продати машину за добру суму, а по документах просто списати і кінці у воду. Тільки ти нікому про це, тому що тут уже політика клеїться за таку новину. Так що ніхто Віктор тобі нічого точного сказати не зможе в такий час. Але головне що час твій проходить, в тебе одна мета - дембель!

Через кілька днів Вітя заїхав у гараж помити службову Волгу. Там як завжди біля машин займався Юра:

- Здоров жестянка! - кликнув його Вітя. Він хотів розказати йому про те що сам взнав від старого поляка. Юра тільки кивнув рукою і стояв задуманим та сумним.

- Щось трапилося земляку? - уже повільно запитав Вітя.

- Трапилося?! Ще як трапилося!

Вітя спочатку не зрозумів, так як Юра посипав різними матами і прокльонами. Через трохи часу Вітя усе знав. Прийшов лист до Юрка в якому було написано що його дівчина виходить заміж за іншого. Коли бідний обманутий солдат виговорився доволі в адрес бувшої коханої, тоді Вітя йому розказав про те що знав від пана Стасіка. Правда секрет про «ГАЗ-66» не сказав землякові.

- Та хоча і в Афган тепер можуть брати, мені сьогодні дай автомат я тисячу душманів махом покладу. Та мені вже чим далше, тим краще, щоб додому довше їхав.

Вітя його заспокоїв. Він розказав йому історію про діда Андрія, як він ішов на війну і там старався нікого не знищити. Юра трохи заспокоївся а так запитав:

- Добре Вітя, ти такий мудрий, а як мені з нею тепер бути? Я не можу сказати що так без голови любив її як ти свою кавказку, але хотів женитися, там усе готове в неї, я навіть примітив де гараж збудувати щоб машини робити, а тут на тобі! Як прийду - її не жити!

- А вона красива була дуже? - спокійно запитав Вітя.

- Нормальна, правда старша на один рік і там ще було що мені не подобалося, що її тато не любив мене дуже. Ми по правді сказати бідніше жили, а її старий такий газда гоноровий там, але про це міг я женитися за неї, з татом втягнувся б якимось.

Вітя повернувся іти а так зупинився та подумав поглядаючи на скривдженого солдата. Він витягнув блокнотик з кишені гімнастерки і взяв фотокарточку.

- Сюди подивися земляче, скажи що кращою твоя невірна була від цієї?

Юрка швидко взявся витирати руки від мазуту, обережно взяв фотокарточку і підійшов до вікна, якийсь час дивився а так повернувся до земляка:

- Та ні, від твоєї не краща, навіть близько не покладеш. Чому воно так Вітя? Дивлюся твоя красива і ще вірна, а в мене як не в людей. Ну що мені бракує, сам подивись на мене?

- Не хвилюйся Юра, ця красива - вона ще твоя може бути.

- Що ти сказав? - Хлопець кинувся назад до Віктора.

- Вона моя сестра, що тобі ще сказати?

- Хто, хто вона така? - Взявши Віктора за руку в якій він тримав знімку, допитувався Юра.

- Сестричка, при чому рідна. Що тобі не ясно тут? - засміявся Віктор з земляка, в якого немов очі засвітилися від надії та сподівання на щось гарне.

- Вітя, а в неї хтось є вже?

- Не думаю, вона б мені написала, ми з нею досить дружно жили вдома.

- Вітя, дай мені фото її, чуєш, може я напишу? А як її звати, якої вона будови: ну там ріст фігура яка в неї?

Вітя зміряв його поглядом і весело сказав:

- Я для тебе замовленою землячина: добра по характеру та дуже життєрадісна, звати Олеся.

- Тоді я напишу, можна браток? А моя, та яка моя, - сплюнув Юра, - нехай вона пропаде пропадом, зрадлива мара.

- Ти спершу рот помий соляркою, а то слова у тебе паразитні дуже. Сестра напевно буде учитися на вчительку української мови, а в тебе мова точно якась афганська.

- Та я не тільки помию, я ще автогеном пропалю.

Вітя кінчав уже мити машину а Юра ще не відступався від нього, бідному солдатові Олеська яка дивилася на нього з фотокарточки, запала в душу дуже глибоко.

3

У лютому, одного дня Ліза не пішла в школу. День був п'ятниця, вона гарно оділася і поїхала на Привокзальну площу. Учора вечором вони мали ділову розмову і вона хотіла поїхати сама до Олесі щоб з нею поділитися своїми враженнями. Ліза вирішила також це зробити по-кавказькому, тобто по-діловому. Вона, приглянула нову автомашину де стояли таксисти і підійшла до неї. Старший віком чоловік, побачив клієнтку і запитав:

- Куди їдемо Золушка?

Ліза сказала куди їй потрібно.

- За п'ятнадцять карбованців, менше не зможу.

В той час кілька водіїв молодших обступили дівчину, та почали питатися куди їй потрібно. Старий водій на них розсердився що хочуть перехопити пасажирку.

- Добре Золушка, давай дванадцять; сідай поїхали.

Ліза сіла біля водія, заплатила спочатку за дорогу, тому що він міг сумніватися що у неї є гроші. Також бувало що водії таксі самі просили наперед розрахуватися. Нова Волга помчала по Залізничній вулиці. Ліза розрахувала щоб вони приїхали в такий час коли Олеська приїде зі школи, тобто коли закінчиться шостий урок. По дорозі дядько розговорився з дівчиною:

- Я подумав що на зворотній дорозі когось підберу з Богородчан або з Лисця. Тому меншу плату назвав. А ти часто туди їздиш?

- Скоріше частіше, тому що мамин батько там жив, на жаль він помер недавно. Я їду до подружки зараз, в мене там є гарна подружка. Думаю в неї заночувати, а завтра батьки приїдуть взяти там банки закручені і в неділю повернуся.

- Ти коли ще будеш їхати, підходи до мене туди де сьогодні, я за таку суму тебе повезу в любий час. Знаєш, я дивлюся що ти розумна дівчина коли на таксі їздиш. Не подумай що я так кажу, тому що заробляю з цієї роботи. В мене батько загинув в автобусі. Може ти чула давніше коли молодий шофер набрав людей і в Галичі на схилі гори його викинуло з повороту і він розбився. Ой доню! Що там каліцтва було, страх один, мій батько бідний зразу на смерть. Він сидів з правої сторони, на ту сторону автобус пішов. Знаєш я тобі скажу таку річ: Люди буває що жаліють грошей, навіть коли мають досить, все одно шкода, а коли стається якась біда, уже б заплатили усі гроші - але пізно. Старому воно уже таке, а ось ти така молоденька, така красива, тому життя потрібно берегти. Тобі ще бути дружиною, мамою, знаєш які гарні діти в тебе будуть, коли підуть у тебе? Так що я твій поступок розцінюю як розумний, а гроші вони сьогодні є - завтра немає.

- А як вас звати? - запитала дівчина.

- Мене звати Орест.

- А мене Єлизавета, звичайно можна просто Ліза. Приємно було мені з вами познайомитись.

- Єврейочка напевно, тому на таксі їздиш, - усміхнувся водій до дівчини.

- Щось є по-батькові, але не зовсім, батько з Кавказу.

- А саме з якої місцевості?

- Ешера, біля Сухумі.

- Я служив в Грузії, правда не бував там, але мої колеги по службі їздили в Абхазію. А там коло Сухумі, де є така гора що на неї кажуть «Цукрова голова»?

- А, та це ж біля Кодорської ущелини, з тієї «Цукрової голови» видно дуже гарно краєвид, тільки вибратися на неї вартує чогось також. А Кодорська ущелина тягнеться попри річку Кодорі, від Сухумі аж в Грузію.

- Я в самому Тбілісі служив, в автобаті. Але місто красиве, які будинки старинні, вулички.

- Цікава випадковість: мій наречений так само у автомобільних військах служить, тільки в Білорусії, у самому Мінську.

- Довго тобі ще чекати Ліза?

- Весною один рік як служить, у дев'яностому повернеться.

- А скільки тобі років?

- Весною шістнадцять виповниться, у квітні.

- Гарно у вас виходить: закінчиш школу і коханий прийде, одружитесь. Ех завидую йому!

Ліза задумалася, ще місяць тому вона б була раділа від такого підсумку дядька Ореста, а зараз у неї час невідомий перед нею. Дівчина глибоко зітхнула а водій просто подумав що для неї рік часу це дуже довго напевно. Не можуть молоді терпіти довго, усе зразу хочеться їм, - думав собі водій-таксист.

Вони приїхали у село. По дорозі вона побачила що багато школярів йдуть по центральній дорозі. Ліза попросила щоб водій їхав повільніше, може вона побачить подружку. Коли проїхали кілька груп учнів і побачили старшокласників машина зупинилася біля групи хлопців що щось жартували:

- Я перепрошую, ви не скажете чи дев'ятий клас пішов уже додому? - запитала Ліза.

- А тобі кого з дев'ятого?

- Левчук Олесю, знаєте таку ученицю?

Хлопець почухався у голову. Ліза знала історію з дипломатом і її дуже зробилося смішно. Він відказав:

- А Леська Журичка, так, пішла вже. Там у неї голуба куртка і дипломат такий чорний.

Машина поволі покотилася, незабаром Ліза побачила серед дівчат голубу курточку і біле волосся подружки. Орест уже сам придивлявся і зупинився біля дівчат:

- Ей, Леська Журичка! Тебе шукають! - крикнув водій з машини.

Дівчата усі зупинилися а Олеська побачила Лізу і з радості запищала. Вона швидко заскочила у машину і вони поїхали поволі до вулиці де мешкали Бойчуки.

Машина заїхала у вулицю, біля своїх воріт стояла Зоська і говорила з Ганькою Тарасихою, вона побачила як машина поволі під'їхала до лип і почала розвертатися. Коли розвернулася дівчата вийшли обидві з таксі, вони попрощалися з дядьком Орестом і той з усмішкою, дивлячись за ними у люстерко, поїхав на центральну дорогу. Коли жінки його поглядами відправили тоді Зося сказала:

- Ти дивись дівонько, на таксі зі школи возять, от Журичка, ще одна буде тут газдувати. А та друга напевно Тетяни Лук'янової, така уже виросла нівроку. Чула я що сі сватають з ними Журики. Хочуть аби малий до міста пішов, але то ще як кажуть: «Вилами по воді писано».

Тарасиха промовчала, вона жила добре з Бойчуками а з Зоською боялася спорити, краще тихо вислухати її тай біда обмине хату - подумала собі сусідка.

Коли дівчата зайшли на подвір'я, Олеська потягнула Лізу у майстерню.

- Ліза дід ще в середу питався чому що тебе немає довго, питався мене що сталося чому так довго ніхто з твоїх не показується. Зараз я йому сюрприз зроблю, ходімо до нього сюди. Я зайду першою та скажу промову, а так ти зайдеш.

Олеська обережно відчинила двері майстерні, Федір сидів на лавці і голову тримав у руках.

- Діду, ви що хворі, чому такі сумні?

- Та так сиджу, думаю а голова трохи болить.
- А ви знаєте що знайшлась пропажа.
- Що таке знайшлося Олеська?
- Ось полюбуйтеся! - показала вона на двері майстерні.

Ліза легенько зайшла у майстерню, та щиро засміялася до діда. Вона була одіта у кремкові чоботи, ноги були у чорних зимових колготах а вище коротка світла джинсова спідничка. На ній була коротка шуба і білий довгий шарф навколо шиї. Ліза підійшла і поцілувала Федора, дід зразу ожив, забув про голову що боліла.

- Ой, та я непоголений доню, - розгублено сказав Федір.
- Нічого, так зараз модно ходити, - засміялась дівчина.
- А я думав де тебе вже шукати, так давно була.
- Якщо прийдеться вам мене шукати, тоді тільки у Мінську на дачі, - пожартувала Ліза.

4

У новій хаті було чотири кімнати та коридор. Коли заходилося у центральні двері на ширину будинку був коридор. З лівої сторони взяли два метри на баню, а з правої на маленьку кімнатку, в якій стояла пічка для опалювання батарей. З цього коридору, в якому були обширні вікна прямокутної форми, та вгорі з вирізаним візерунком, також було двоє дверей у кімнати. По лівій стороні була найменша кімнатка, тому що її частину забрала велика гостинна яка була у лівій частині будинку. Вона була найбільшою кімнатою. По правій стороні будинку було дві кімнати однакового розміру. З коридору заходилося у кімнату Олеськи, з неї у спальню де спала Марійка. Там було велике двох спальне ліжко, та мебельний спальний набір світлого кольору. Щоб потрапити до цієї спальні потрібно було проходити через кімнату Олеськи. Віктора кімната була найменшою, тут стояло односпальне ліжко. На стінах були плакати спортивних машин, які він купив з Любчиком на «трасі». Мебельний набір розділили на двоє по дитячих кімнатах. Правда в Олеськи ще стояло люстро і докуплені тумбочки такого ж кольору як меблі, а у Вікторівій кімнаті стояв телевізор «Електрон».

У новій хаті завжди було чисто і прибрано тому що тут не було кухні. Під час будови кухня планувалася у кімнаті Віктора, але так як була стара хата, тоді усі там обідали. У шафах стояв тільки новий одяг. Решта речі, стояли у великій кімнаті старої хати, яка була по лівій стороні. Туди ніхто з чужих не заходив. Там також спали старі Бойчуки.

Коли дівчата поїли у старій хаті, вони пішли до нової. Вони зайшли у центральну кімнату, так як Ліза сказала що вона приїхала щоб провести важливу розмову. Ліза сіла на м'яке крісло, перекинула по-діловому ногу а Олеська закрутила ноги калачиком на дивані. Їм ніхто не мішав, нікого не було навіть вдома в той час, тому що Федір також кудись подався вже був. Ліза почала розказувати те про що вона думала останніми днями:

- Олеся, ти знаєш що ти для мене найближча, тобі я можу усе відкрити. Одним словом біля мене така обстановка складається що просто нема виходу іншого. Ще скоріше приїхав був Гарік, мій брат а тата племінник. Він нам машину приганяв з Грузії, цю нову що зараз у нас. Коротше він живе в Грузії, там в Кутаїсі, але воно не важно, важно те що уся батькова рідня скоро їдуть в Америку. Гарік був та агітував нас - батька найбільше. Одним словом мама не годилася, але так як дід помер її нема за що зловитися, вона просто немає виходу. Минулої середи повернувся Гарік з Москви, у них документи майже готові, вони відказуються Радянського громадянства. Тата не хочуть залишати, просять щоб їхав слідом за ними. Ми з мамою домовилися самі з ним поговоримо про мою обстановку, так як мама мені сказала що з моїми почуттями вони порахуються. Гарік для цього залишився на четвер, а тато полетів у Крим. Я Гаріку усе розказала про Вітю, що я не можу їхати, що мені потрібно чекати на нього. Він мене вислухав а так почав переконувати щоб я поступила правильно. Він говорить

мені: Дивися Ліза, ти можеш нормально жити і твій Вітя з тобою. Тобі все одно його чекати ще півтора року, ну скажімо два роки до весілля. За два роки часу ти у США вивчиш мову, поки він ще буде дослужувати останніх шість місяців, ти уже можеш виробляти документи на нього як на жениха. Я тобі особисто усе зроблю щоб він приїхав. Я почала його питати якщо його не відпустять, а він мені сказав що таке неможливо, хіба Вітя сам не захоче приїхати. Почав мені про якусь Гельсінську угоду, про закон відносно одруження, коротше таке мені наговорив що я не знала що його питати. Він такий в тому протягнутий, що просто з ним неможливо спорити. В кінці мені говорить: якщо у тебе є сумніви, давай їдемо у відповідні органи які займаються такими ділами, я доб'юся прийому; там тобі усе роз'яснять. Сказав що пари навіть з'єднували за правління Хрущова і Брежнєва, ти уявляєш навіть окремі прізвища знає. Тепер говорить є демократія, іде Перестройка, дивися як Кремль посилює контакти з США. Дав мені гарантію що проблеми не буде з тим щоб Вітя до нас приїхав. Знаєш, почав мені так романтично розмальовувати як я буду в Нью-Йорку його зустрічати, як ми на медовий місяць поїдемо кудись там на океан, будемо сидіти під парасолькою а нам будуть носити морозиво. Такого мені наговорив що я не могла спати. Я ще йому сказала що як я не зможу написати листа в армію за кордону, тоді я точно не поїду. А він мені: нема проблем, тільки лист буде іти на тиждень довше до нього і говорить мені як це робити просто: відправляється лист з США у більшому конверті сюди додому а там у меншому стоїть лист до Віті. Просто його рідні ставлять у конверту і адресують в частину. А за Америку нема чого писати, просто умовно називати «нове місце проживання». А новим місцем може рахуватися Єреван або Іркутськ; хто там розбере. Ми з мамою не знали що тато дав наші дані і він уже вислав у Держдепартамент США. Одним словом ми уже так мовити наполовину емігранти. Там на Кавказі щось жахливе починається, вони просто там не можуть бути. Євреї масово їдуть з Осетії, Чечні, Кабардино-Балкарської, Інгушетії, з від усюди. Ось така біля мене проблема. Я уже сама не своя, мама так само, тато забив голову собі тією Америкою, уже знайшов покупця на машину. Я тата розумію, тут він сам, усі його їдуть. Мама також сама, дядя Саша навіть не зателефонує ніколи до неї. Мені Гарік говорить: Ліза, тобі приємно чекати два роки на свого любимого, а його мамі як було відправляти його туди. У тебе будуть діти, ти хочеш мати сина? Я кажу: звичайно що так, ми уже навіть домовилися що він буде зватися Володя. А Гарік мені: а ти хочеш плакати на вокзалі за своїм Володею так як ти за Віктором плакала? Зрозумій що сюди завжди можна повернутися з Америки, тебе приймуть та ще по телебаченню будуть показувати що ти вибрала жити в Союзі. А взагалі дивися що робиться з Союзу, усюди починається конфлікт національний. Але що найголовніше: Гарік усе доводить до кінця, йому усе вдається. В цьому що він говорить у мене немає підстави сумніватися. Тільки не знаю як бути, знаєш саму вони мене не залишать тут, мені кілька шістнадцять. Також квартиру мусять здати, усе продати. Ось такі у мене справи Олеся. Що ти можеш порадити мені, ти мудра дівчина, може мені щось ще його запитати. Найголовніше що мені потрібно - це знати чи Вітя приїде до мене коли ми виробимо йому документи, і чи твої рідні не будуть проти того щоб його відпустити. Ми Олеся коли будемо там, я тобі обіцяю що ви будете жити в достатку. Ми вас не забудемо, я думаю ти мені можеш повірити. Мої батьки вас люблять, коли в тебе буде сім'я, я і Вітя не забудемо вас. Вітя мені сам казав що тобі особисто ніколи не забуде того, як ти йому допомагала в нашому коханні. Зараз ви непогано живете тут порівнянні з іншими людьми, а тоді ти справді будеш як колись твій дід Журик був, на всю околицю відомим. Як я сказала що батьки мене не залишать, я у них єдиначка, а без Віті я не зможу бути, ти сама знаєш. Вони для мене небо прихилить тільки щоб я була щаслива. Ти бачила як тато домовився з командиром автобату, вони кавказці, їм чогось добитися завжди вдається. Арлани ніколи не закинуть почату справу; я їх знаю Олеся. Я тебе прошу щоб ти якось допомогла, щоб твої також порохувалися з нашими почуттями, ти мені як рідна сестра. Олеся, давай скажи свою думку мені, просто відверто скажи що ти думаєш з приводу цього?

- А ти мене забереш туди? - запитала Олеська.

- Олеся, ти бачу також така як Гарік. Лиш давай серйозно трошки поміркуй разом зі мною, я вже сил не маю думати більше так само як мама.

- Ліза, ти пригадуєш що твій дід Андрій розказував? А як він казав що боїться щоб того не повторилося тут що він пережив. Ти знаєш Ліза що таке бути красивою жінкою під час неспокою? А що таке бути мамою коли війна? Ти кілька подумай про таке, а так як ти з євреїв - це взагалі. Ти знаєш що коли б почався якийсь неспокій політичний ніхто б не питав про те що твій дід один абхазець, а мама українка. Сказали б «жидівка» і все! Як би щось з тобою зробили що б було з нашим Вітькою? Як би він пережив таке? Мені вже страшно думати подібні жахи. Дивися: ми Вітю тільки в армію відправили і йому там твій батько допоміг, а скільки плачу і переживання. А уяви собі що тут таке як там в Абхазії, ти там ніч боялася переночувати. Ой Ліза біда би нам була; тобі і мені. Таких як ми не заховаєш, я не знаю як правильно тобі бути, але я б на твоєму місці їхала туди. Америка це країна спокою, так колись Петро говорив дідові. - Поправляючись на дивані, похитала головою Олеська.

- Олеся я тобі признаюся як рідній, про одну таємницю в нашій родині: Арланів усі будуть вважати за євреїв, для цього є вагома підстава.

- А що вони записані в документах так? - поцікавилася Олеська.

- Що там документи, документи в прикрий час можна поміняти за гроші, чи сказати що загубились, а те що в них є - його не поміняєш ніколи.

- Що ти маєш на увазі Ліза? - з широко відкритими очима, Олеська дивилася на подружку.

- Як тобі сказати, щоб ти зрозуміла мене; справа в тому що коли в євреїв народжується хлопчик у них є свій обряд, чи так сказати закон. - Ліза соромливо повернула свій погляд.

- Я вже знаю про що ти говориш. - Зупинила Олеська Лізу, щоб допомогти їй.

- А про таке звідки ти можеш знати мені цікаво?

- Колись Раїса Яківна з мамою про це говорили, я була ще меншою а вони думали що я не розумію, тільки коли іде мова по «такій» темі, тоді мене не проведеш.

- Так коли народжувалися усі Арлани, - продовжувала Ліза - їхня мама так хотіла щоб вони були як правдиві євреї.

- А твій батько також? - запитала Олеська.

- Я думаю... - Опустивши соромливо очі, тихо відказала Ліза.

- А чому ти так, мені здається що євреї навпаки хваляться тим. Тому напевно ви такі мудрі вироджуєтесь усі. А скажи Ліза правду: коли Вітя піде у вашу родину, ви також з ним будете робити так, по тому обряду?

- Ні, що ти Олеся - розсміялася Ліза - хіба коли сам захоче Вітя.

- Все буде так я ти захочеш, він за тобою не те що в Америку - він на місяць полізе по канаті, а за обряд навіть немає що думати. Ліза а ти уявляєш таке, що я до вас приїхала у гості, і ми ідемо по Нью-Йорку а мужики дивляться на нас і думають: на якій мові вони розмовляють, з якої країни такі красиві дві молодички, напевно з Франції...

Після тієї розмови дівчата домовилися нікому нічого не говорити, аж поки не підійде усе близько до того. Вони пішли повечеряти перед тим як іти спати. Скоріше Олеська немов відчувала що приїде Ліза та зробила м'ясний салат якого Ліза любила.

Марійка сказала що вона сьогодні віднесла до Михаська те що він її просив дістати у бібліотеці. Михасева жінка Галя хоче щоб Марійка завтра з ними поїхала на речовий базар, який називають по-місцевому «Барахловка».

- Сьогодні мене просила Галя та говорила: «Поїдь Марійка з нами, твоя мала так завжди гарно одіта, ти розумієшся добре на одягу. Візьми свою малу з собою, ми довго не будемо там», - переказувала прохання Михасевої дружини Марійка.

- А коли буде місце на нас двох тоді поїдемо, а коли ні я залишуся з Лізою вдома, - вирішила Олеська.

- Місце буде на вас, вони без дітей поїдуть. Тільки напевно завтра буде холодно і нам прийдеться Лізу одягнути тепліше, також чоботи дамо їй інші, тому що в неї дуже гарні та не для базару щоб там ходити в них.

Коли повечеряли Марійка запропонувала щоб дівчата разом лягали спати у її ліжко. Коли пішли в нову хату, Ліза запитала чи вона може спати на тому ліжку де спав Вітя, в його кімнаті. Марійка погодилася, її навіть стало приємно від такого бажання дівчини. Марійка витягнула з шафи подушку, на якій Вітя спав, і атласну ковдру. Усі розійшлися по своїх кімнатах щоб виспатися перед завтрашньою дорогою. Тільки одна Ліза не могла довго

заснути, вона обняла подушку і довго думала про того, хто думав колись про неї, на цій самій подушці, та на цьому самому ліжку...

5

Коли ранком у суботу Олеська встала, Марійка уже була у старі хаті. Олеська пішла розбудити Лізу. Коли вона зайшла у Вікторову спальню вона побачила що Ліза ще спала накрившись з головою. Олеська торкнула її за ногу щоб вона уставала, так як потрібно було ще одітися а Михась міг бути уже з хвилини на хвилину.

Ліза повернулася відкрила очі і спочатку не зрозуміла де вона знаходиться. На проти неї на стіні був великий плакат автомашини «Alfa Romeo». Ліза побачила Олеську і засміялася. Олеська підробляючи кавказький акцент, змінила голос на подобу чоловічого і сказала:

- «Ей, вставай ночной невеста, тебе это здесь было нужно!»

- Это не то что ты думаешь папа. - Жартуючи відказала Ліза, пригадуючи той самий ранок коли батько ударив її; дівчата разом розсміялися. Вони пішли помитися і зробити зачіски. Так як було холодно на дворі Олеська дала свої джинси для Лізи щоб та оділа по колготках. Джинси були у поясі вільні, так як Олеська була в стані повнішою за Лізу, прийшлося одіти поясок, також куртку Ліза поміняла щоб була довшою. Чобітки Ліза свої залишила, так як базарі було неможливо щоб не оббити їхні світлі носики а так довго ходити на тонких каблуках було незручно. Марійка дала для Лізи свої теплі чоботи, чорного кольору.

Коли дівчата почали снідати, приїхав Михась. Федір вийшов і запитав чи є у нього місце на дві дівчини. Жінка Михасева запитала хто друга дівчина, так як вона знала тільки Олеську. Федір відповів:

- Для Олеськи подружка така як сестра, а для нас можна сказати майбутня невістка.

- Мусимо узяти як така справа, - відповіла Галя.

Насправді вона знала хто така подружка Олеськи, вона хотіла ближче оцінити Тетянину дочку та розглянути. Справа в тому що про Таню Лук'янову часто згадувалось у їхньому домі при розмовах а більшість коли щось заходило між Михасем та його дружиною Галею.

- Та ми тільки двоє, ми так казали Марійці що я і Галя поїдемо. Нехай їдуть ваші дівчата, - потираючи від холоду руки сказав Михась.

Федір прийшов у стару хату сказати щоб спішили. Ліза устала і просто по-дитячому набрала в руки кілька теплих паляничок щоб з'їсти дорогою, та щоб на неї не чекали.

- Та не спішить ви діду, мама ще в хату нову пішла. Дивіться ваша Лялька чай не випила через вас, - сварила Олеська на діда.

Федір вийшов на подвір'я він тримав руку у кишені і чекав на дівчат. Коли вони вийшли він протягнув руку до Олеськи і шепотом промовив:

- Порівно, тут для тебе і для Лізи, там собі щось купите файне.

Олеська поклатала у кишеню гроші, і кивнула головою що все зрозуміла. Дівчата уже сиділи у машині, а Марійки ще не було. Федір побіг до нової хати її покликати, коли він кликнув її у відповідь почув як Марійка його покликала якимось задуманим тоном.

- Тату ідіть сюди! - Марійка була у синові кімнаті.

- Що Марусю? Біжи бо чекають на тебе усі! - спішив її Федір.

Марійка протягнула йому подушку на якій спала Ліза, та промовила:

- Подивіться, бідна дитина усю ніч плакала, доторкніться сюди.

Федір взяв білу подушку своїми мозолистими руками, ліва сторона подушки була дуже вогкою а самий нижній кутик повністю мокрий. Федір оглянувся чи хтось не бачить з-заді нього і тихо запитав:

- А хто тут спав Марусю?

- Ліза спала тату; кажу що напевно усю ніч плакала. Ой тату ви були праві, ви зразу усе побачили а я не вірила вам. І про Тетяну ви були праві: до нас вона клониться а не до

братової та міністрів. Справді чоловіки розбираються в жінках більше як ми жінки між собою. Хоча був сиротою наш Вітя але з другої сторони йому Бог дав добру долю. Ось це справді любов та вірність. Ліза сама мене просила щоб спати на його ліжку. Розкажіть мамі, вона також не довіряла вам; так само як я.

Марійка побігла, вона уже забула що хотіла покласти у шафу подушку та ковдру. Федір ще стояв задумавшись. Проживши скільки років він чув різне, а ось такого старий ще не зустрічав. Він був щасливий за онука, він просто по-дитячому погладив подушку на якій спала дівчина і поклав її на ліжко знову. Федір подумав може написати про це онукові, але краще не писати, тільки розжалує хлопця. А взагалі він сам листи не писав, просто говорив щоб Олеська написала те що він хотів передати для Віті. Ех добре я казав хлопцеві: як полюбить за молодих літ - так буде на цілий вік... - Повторив дід про себе.

Федір вийшов і став на сходовій площадці і задоволено на повні груди вдихнув чисте зимове повітря, він відчув якусь урочисту радість в своєму серці.

Як правило люди які живуть у містах, вони менше звертають увагу на те що навколо, менше дивляться у вікно автобуса чи автомашини. Просто живуть серед постійного руху і не так на все звертають увагу. Жителі села навпаки в дорозі газет не читають, менше сплять у транспорті, а розглядаються по сторонах в пошуках побачити щось цікаве. Не підозріваючи цього феномену, дівчата поступили саме по такому правилу; Олеська сіла біля вікна з лівої сторони а Ліза по середині. Марійка уже мала місце яке її залишилося, тобто з правої сторони. Вона скоро по-дівочому заскочила у Ладу, вибачилася за запізнення і вони поїхали.

Марійка пригадала собі сама ту саму ніч коли вона не спала почувши що Вітю забирають. Їй також пригадалося тоді коли до неї у бібліотеку зателефонувала Тетяна, щоб відпустити на ніч Олеську, тому що Ліза себе погано відчувала. Марійка не знала що сказати, лиш вона дуже хотіла говорити з Лізою, їй було так жаль бідної дівчини, що Марійка держалася щоб не розплакатися в машині перед усіма.

Трохи проїхавши, Марійка все ж таки звернулася до Лізи, вона просто запитала:

- Лізочка, а як тобі спалося у нашій хаті?

- Дякую, спочатку не могла заснути, просто думала і нове місце не привичним. А ранком так спала що Олеся за ноги тягнула.

Марійка уже не чула останнього речення, вона просто як до своєї доні сказала:

- Лізочка ти можеш ще поспати трошки по дорозі, клади голову мені на плече і поспи поки доїдемо. А думати багато аж так не потрібно: усе буде добре, не хвилюйся так багато...

Ліза усміхнулася і легенько похилила голову на плече Марійки, а та обняла її рукою, сама дивилася у вікно на дорогу і очі її були наповнені сльозами. Сама Олеська зі своєю прозорливістю не могла додуматися що найшло на маму: знову не з тієї ноги встала, тільки цього разу потягнуло на ніжність і доброту. Олеська була рада за них, а сама думала про Америку, яка уже снилася їй від вчорашньої розмови.

В такому стані, вони проїхали майже до об'їзної дороги біля Івано-Франківська. Коли уже усі пробудилися, тоді Галя, Михасева жінка, почала говорити те що вона давно надумала:

- А я так дивлюся, що Ліза не схожа з мамою, ніхто не скаже що вона її дочка. Напевно в татову родину пішла, така чорненька, та з личка інакшою як мама.

- А ростом в діда Андрія, високою буде - обіззався Михась.

- Ми її оділи по-своєму сьогодні щоб не замерзла, - сказала Марійка, вона продовжувала, - ой коли б ви побачили її у білій шубі, чобітки білі, тато мій каже на неї «Снігурочка».

- Ой Марійка, як гарна людина ти можеш її навіть в мішок одіти, все одно буде гарна. А як ні, тоді хоча в плаття Катерини Другої одивай, нічого не вийде з того, - пожартувала Галя.

Усі розсміялися в машині, коли замовчали Ліза запитала:

- А може ви мене продавати везете що так оцінюєте?

- Та ні, через півтора року нам би прийшлося за це відповідати, ми тільки любуємося тобою Ліза. - Поправляючи центральне люстерко у салоні усміхнувся водій.

Сам Михась відчував що Ліза чимось йому близька, лиш він не міг цього відверто признатися а також сам собі пояснити. Хоча справді дівчина не була схожою на маму, щоб йому пригадувала Тетяну, якою та була в далекому шістдесят шостому, все ж таки він відчував якусь симпатію як до близької людини. Михась навіть хотів більше поговорити з

Лізою, тільки в нього не було аж такої можливості тому що жінки мали свої бесіди, про одяг та базар на який вони зараз їхали.

Того дня десь в обід Федір поїхав до Лук'янової хати щоб сказати батькам Лізи про те що вона поїхала у місто з Олесью та Марійкою. Федір відчинив хату, він запалив щоб було тепло коли вони приїдуть, але чомусь їх довго не було. Він обійшов навколо хату і вирішив поправити їхню тепличку що стояла в саду за хатою. Федір почав робити та так заробився що не чув коли батьки Лізи приїхали, вони дуже зраділи коли побачили новий парканець, а найбільше зраділи тому, що є кому доглянути їхню «дачу».

6

Як було прийнято в Радянському Союзі, величезна територія держави в основному ділилася на п'ятнадцять республік. Звичайно хто цікавився міг прочитати про автономні округи а також інші менші національності до яких їх приписали в загальному розумінні.

Наприклад в основному діти у школах, а також більшість людей, знали що є Республіка Грузія. Мало хто розбирав що таке Абхазія і які бажання жителів цієї місцевості. Скоріше ще у 1937 році, Сталін та Берія почали заселяти абхазькі села грузинами. Це процес проходив аж до 1954 року, навіть коли вже двох згаданих не було в живих. Також після депортації греків з Абхазії 1949 року, звільнені ними помешкання заселялися грузинами. В результаті цієї політики Кремля, люди перемішалися так само як у Придністров'ї та Казахстані, Криму та на Кубані. Тільки коли появилася нагода висказати свою думку, тоді вісімнадцятого березня 1989 року, у поселенні Лихни, зібралось тридцять тисяч абхазів зі своїми вимогами до уряду. Місце проведення великого народного віче не було випадковим: поселення Лихни являлося історичною резиденцією середньовічних абхазьких князів. Абхазці вимагали виходу з Грузинської РСР і щоб визнали їх як окрему Республіку та їхній прапор з білими та зеленими стрічками як національний та державний.

На початку квітня, а саме від 4-9 числа, величезний мітинг зібрався у столиці Грузії в Тбілісі. Офіційний Тбілісі не міг погодитися на вимоги жителів Абхазії, як з економічної точки зору, так само з стратегічної. Сама територія Абхазії розташована по березі Чорного моря, тобто західна частина Грузії. Побережжя Абхазії в основному пляжі та курорти, територія яка приносить дохід від туризму, а також від портів. Вийшовши в Чорне море, відкритий вихід у світовий океан через Босфорську протоку та Середземне море. Також берег Абхазії має важливе військово-стратегічне значення як для Радянського Союзу, так само для тієї ж Грузії, яка хоче стати незалежною від Союзу. У випадку згоди на прохання абхазів, сама Грузія зачинить собі вихід у Чорне море, а також стане в якійсь мірі відмежованою від світу.

Відповідні органи влади в Тбілісі прийняли рішення: військовою силою розігнати мітинг. Конфлікт переріс у загально національний.

Одного дня у квітні Петро по звичці зайшов до Федора у майстерню. Так як було ще холодно і сиво на лавці ще не сиділи по вечорах. В нього ще була потреба відремонтувати свою лавку від воза на якій він сидів. Коли Федір йому усе направив Петро почав знову як завжди про політику.

- Федоре, а ти знаєш кілька наших хлопців було в Афганістані? Тільки наших українців більше як сто п'ятдесят тисяч. А кажуть що вбили там наших з України десь три тисячі триста хлопців. Вже вивели нарешті, не могли додуматися щоб ще у вісімдесятому таке зробити, прийшли тепер по розум.

- А я чув Петри що там на Кавказі кажуть біда якась? - обізвався Федір.

- Ой там ріжуться і будуть різатися як барани, там народ мстивий. Там кров за кров, кривда за кривду. Знаєш вони такі люди: як любить тебе і дружить з тобою, то життя віддасть за тебе, а як ворогом тобі стане, то забере життя в тебе. Переміни наближуються великі. Я тобі

давно говорив, ще як Брежнєв помер що щось буде. Все поміняється, я слухаю транзистор кілька кажуть що не можу запам'ятати того всього.

На справді Петро був правий. Переміни торкалися усіх питань суспільства. Починаючи від дитячого садка і кінчаючи політикою за кордоном. По портових містах появилось уже багато зарубіжного товару. Розросталися речові базари, з'явився досі невідомий одяг. Молодь потягнулася до чогось нового і скоріше забороненого, яке вабило навіть середній вік.

Олеська особливо тягнулася до того, вона мала ще одне задоволення від того що у неї подружка з області, так як Ліза нормально розбиралася на товарах та модній одежі. Олеська почала тягати гроші у діда і баби Насті. Хоча Марійка просила щоб не давали їй на усіякі дурниці гроші, вона нічого не могла зробити. Любили Олеську старі Бойчуки, а так як Віті не було, то вся увага перейшла на неї. Хлопці у селі говорили що як тільки вона закінчить школу, зразу поступить у Львівський Університет. Звичайно ніхто з вчителів з цим не погодився б дивлячись на її старання до науки, а особливо вчитель історії.

Федір майстрував як скоріше, тільки його каса стояла на місці, вона уже не зростала а навіть трохи зменшилася.

У квітні Олеська поїхала до Лізи в Івано-Франківськ. Коли вони зустрілися Ліза сказала що її батько узяв відпустку і сам полетів в Абхазію і буде там поки Арлани не поїдуть за кордон. Аркадій побоявся брати Тетяну а тим більше дочку з собою. Ліза розказала що в Абхазії пройшло велике зборище народу. Абхази виступали проти Грузії. Після того посилювався політичний натиск на Абхазію і кожен день наростав конфлікт. Але дівчатам було не до того, Олеська привезла листа від Віті з собою. Коли вони зайшли у квартиру, Олеська витягнула конверт і сказала:

- Лізка дивися там є друг у Віті, якийсь клоун. Він просив Вітю чи йому можна мені написати листа. Вітя прислав фотку де вони двоє; подивися та зроби оцінку.

Вона витягнула гарно зроблену фотокарточку на фотопапері «бромпортрет» з коричневим відтінком. На фотографії Вітя стояв з Юрою біля військової автомашини. Шапки були закинуті на шию, пояси вільно повисли, а коміри розщепленими з білими підшивками з середини. Солдати виглядали веселими і самовпевненими. Ліза коли побачила, вона аж підстрибнула з радості, швидко поцілувала фотографію та сказала:

- Я тільки Вітю, а твого я не торкнулася.

- А чому ти зразу що він «мій»? - заперечила Олеська.

- Підходить тобі, дивися як бідний щиро дивиться в об'єктив, напевно уявляє як ти його тут будеш розглядати.

- Ой Ліза, перестань, ти знаєш що його звати Юрко, а в селі бичка так кличуть до якого корови та телички приганяють для «тієї» справи.

- Тоді відпиши листа своєму «бичкові».

- А я думала може львівського удасться підчепити мені.

- Олеся, нащо тобі львівські? Там якщо гарний - тоді у мафії. Там кожен третій бандит, пограється тобою як зайчиком а потім плакати будеш усе життя. Я тобі секрет відкрию один, але ти нікому: моя мама так само думала як ти, тільки коли тато почав мати її за іграшку, тоді вона зрозуміла що таке кумир дівчат. Я не думала ще про таке взагалі, але коли побачила Вітю, тоді в його очах втопилася. Мені просто пощастило що він такий добрий. А найбільше чого я не сподівалася це те, що в нього ще нікого не було з дівчат. Я тобі признаюсь по правді; тоді коли була та пожежа а ти до нього підійшла я подумала про тебе: гарна мала в нього, лиш я його відберу в неї. А коли ти почала зі мною говорити, мені стало жаль тебе Олеся, хоча від свого рішення я не відступала. Тільки коли ти мені сказала що він твій брат, тоді я з радості не спала до ранку.

- Так що ти скажеш Ліза, відписати мені коли напише Юрка?

- Звичайно відпиши, відігнати завжди встигнеш, хоча він тобі підходить навіть дуже. А до мене також Вітя написав, прислав відкритку, привітав мене з днем народження. Там на відкритці такий кіт гарний а такі вже почуття відкривав. Я ходила цілий день така задоволена що тато помітив і запитав: «что с тобой дорогая, тебе что Волга попался на лотерея?» А прощатися тато мене не взяв в Ешеру з собою. Сказав що ми скоро з ними зустрінемося на Американському континенті. Тільки перед тим, моя мама поїде до твоїх на важливу розмову

про нас. Бачиш Олеся які я та Вітя проблеми робимо батькам. Я дуже рада що вони серйозно відносяться до цього питання. Правда тато ще не знає усього як слід. Коли повернешся з Ешери ми з мамою якось будемо йому признаватися про Вітю. Вже немає куди тягнути - признаємось йому. А твоя мама, а вірніше уже наша мама, мене любить, я переконалася останній раз.

- Я також бачила, коли ми їхали на покупки. - Олеська зітхаючи підняла голову в небо.
- Олеся ти що ревнуєш, я бачу як тебе грошами балують твої, в мене такого немає. Ти що побачиш зараз купляєш та натягуєш на себе а мені потрібно думати чи я пройду «Кавказський конкурс», мені батько не дозволяє одівати те що мені захочеться, також подібні зачіски.
- Ліза, а твоя мама мене любить, може поміняємося, я так в Америку хочу.
- Приїдеш в Америку Олеся, не хвилюйся, може з Юркою своїм разом.
- Ой перестань з тим Юркою Ліза, я ще про таке не думаю зовсім.
- Тоді чому ти така як сунічка виглядаєш? - дальше продовжувала Ліза.
- Я нормально виглядаю. - Потираючи щоки хотіла скрити правдиве відчуття Олеська.
- Я бачу, тільки вам блондинкам не так просто схитрувати коли питання стоїть про першу любов, так що можеш не старатися.
- Ой, ти ще довго будеш мене мучити?
- А мама твоя знає про нього, - сама до себе усміхаючись питала Ліза.
- Ніхто нічого не знає і нема в мене нічого з ним.
- Тоді дай мені фотку яку Вітя прислав.
- А в тебе що немає його фоток з армії? - Обурилася Олеська.
- Все зрозуміло з тобою подруга. - Похитала головою Ліза, яка вже мала в такому питанні власний досвід.

Дівчата пішли походити по місту, над яким було синє весняне небо. Олеська стала мріяти:

- Уяви собі Ліза що ми так ходимо десь в Америці по березі океану... - Дивлячись на небо промовила Олеся.
- А я б хотіла побувати у Парижі, піти у Лувр, там скільки мистецтва, тільки щоб Вітя був поруч зі мною а ти Олеся також з нами, тільки не одна а з своїм Юркою.

Віктор, після того як привіз полковника в частину, сам поїхав в гараж. Як завжди Юра був на своєму місці. Він почекав коли солдат який там щось робив уступиться і тоді підійшов до Віктора поговорити з ним.

- Привіт браток.
- Здоров Юрка, знову обмазався як коминяр. Ех напевно не бути тобі з моєю сестрою, вона така блондинка біла а ти такий постійно в мазуті, ти замажеш її; поглянь яка твоя рожа, як би ти її поцілував таким? Правда я колись після першого поцілунку устав ранком з шоколадом на лиці, але то шоколад а не мазут.
- Слухай Вітя, а як ти думаєш, вона мені відпише листа, я уже написав такий пробний лист.
- Не знаю, може відпише. Вона як сама захоче, так зробить. Пригадую, вона колись такою була що мама з нею не могла нічого зробити: які вона збитки робила, це просто жах. Мама сварила її і просила а скільки вона була битою від мами, хоча маму не скоро доведеш до такого. Правда завжди Олеська до діда втікала в майстерню. З майстерні ще нікому не вдавалося її витягнути. А коли діда вдома не було, тоді така тихенька була як ягнятко - таке було хитре. Але зараз вона толкова дівка стала, зовсім змінилася. А ще коли вона подружилася з Лізою, тоді стала взагалі іншою людиною. Мама також це побачила. Розумієш Юра: Ліза така дівчина що вона про життя дуже тверезо розбирає. Коли її було тринадцять років, вона такі речі говорила, як викладач філософської кафедри. Олеся змінилася біля неї, а скільки мені допомогла Олеся, вік буду вдячний для неї.

- Вітя а які в неї очі, якого кольору?

- Очі в Олеськи сірі, здається в тата такі були лиш я добре не пам'ятаю татових очей.

Юра походив по гаражі подивився по сторонах, переконався що нікого немає біля машин, тоді кивнув до Віті щоб той підійшов у кутик де стояв столик і три табуретки. Вони сіли на них. Юрка нахилився щоб тихо щось сказати:

- Вітя, я тебе щось запитаю серйозне, як мужик мужика: ти не помічав такого, ну скажімо чогось загадкового за командиром нашим?

- Вроді би ні Юра, а що так питаєш?

- Вітя ти не подумай що я який сексот, щось там вивідую, доношу комусь.

- Та ні Юрка, що таке сплітаєш, на тебе я ніколи; питай що потрібно.

- Слухай, коротше кілька днів тому викликає мене полковник до себе. Іду і думаю що йому потрібно від мене. Здається усе нормально служу, тут в гаражі порядок. Приходжу, приставився а він мене посадив біля столу і питає: «слушай механик, а мог бы сделать другой номер на кузове или на движке?» Я йому відповідаю що такого ще не робив ніколи, навіть в голову не приходило. Тоді він мене знову питає: «слушай Юрий, а ты мог бы выручить друга если надо, конечно за вознаграждение хорошее?» Я так дивлюся і не знаю що відказати. Батя мені третє питання задає: «вот ты хотел бы скажем на новой «девятке» поехать з армии домой? Вот если умным будишь - такое может быть». Коротше ще запитав ся мене про роботу тут у гаражі, хто сюди приходить і таке різне. Одним словом він щось мутить Вітя. Тому я тебе питаю чи ти чого не помічав за ним такого: ну скажімо там зустрічі якісь на стороні з блатними чи щось подібне. Боюся щоб він не втягнувся кудись, а так як ти його водило, можуть тебе притягнути за свідка якщо не до кари.

- Знаєш Юрка я чув від його сусіда, такого поляка старого, що шеф колись був вірний партії, а коли його сина на Чорнобильську послали, тоді наш полковник зневірився комуністам. А що до мене, то він мені сказав щоб я купив собі такий балоновий костюм і чорні очки, там кросівки фірмові. Ми кілька разів з ним їхали у ресторан, правда я сидів в машині, але тоді я переодівав ся в цивільний одяг. А що він там рішав я не знаю нічого. Ще один раз мене з дачі брав у ночі, ми їхали десь далеко на хутір, коротше їхали може три години туди. Там також я чекав а він сидів у якомусь домику з якимись людьми. Правда кажучи мені було якось не по собі, я тоді подумав що він до якогось таємного чи підпільного товариства належить. Сам подумай: чому серед ночі полковникові автобату по хуторах соватися. Я там довго чекав, аж заснув, і ще мені там снівся сон що я ніби хочу вилізти з чорної труби яка стоїть так під схилом, а мене якийсь гак тягне вниз. Жах такий був що я прокинувся, а полковника ще не було. Одним словом щось нечисте з ним. Коханки там не має, він не годиться до баби. Може до ворожки якої їздив Николка наш. Я б Юрка хотів щоб мене звільнили з його водія, може тут біля тебе я б щось робив. Знаєш, уже найстрашніше перейшло для нас, хоча тут ще можна і молодому служити, по других полках гірше набагато. Зараз сам бачиш що дідів відіслали уже з батальйону, можна дихати вільно. Я радий що він мене взяв спочатку, а зараз чесно кажучи якось трошки страшнувало.

- Ти Вітя головне тримай себе під контролем, він тобі може якусь справу підсувати а ти просто вдавай маминого синка, що ти боїшся, що ти не спосібний. Одним словом показуй з себе «колгоспника» - воно краще буде для тебе. Ти знаєш як воно буває: самі накрутять хто знає чого а потім когось пустять за «паровоза». Може нас розформують і спокійно дослужиш. А може воно щось зв'язано з тим що нас мають розкидати, а так як автобат закриють, то твій шеф щось крутить.

- Добре Юрка що ти мені сказав про таке; знаєш з сторони завжди краще видно ситуацію. Як щось взнаю з тобою поділюся. А Олеська, сестра моя, думаю що відпише тобі, де її такого козака знайти як ти земляче.

- Переживаю за тебе Вітя, може пощастить мені і справді швагерами станемо, машини разом будемо ремонтувати людям. Ти там напиши сестрі про мене що я добрий та щирий.

Насправді солдатів з їхньої частини уже відправляли по різних місцях. Воно ще почалося на початку березня. Після того часу Вітя написав листа додому, щоб ніхто до нього не збирався їхати, також написав що можливо скоро його також відправлять в інше місце. В листі він

обіцяв якщо проясниться, тоді він напише, також попередив як не буде для них відповіді на якийсь лист, щоб не хвилювалися.

Сам Вітя вирішив розібратися кому насправді він служить: чи Радянській Армії яка уже сунеться в пропась, чи він заложник якоїсь мафії, до якої належить його командир. Йому в такий час були потрібні добрі поради, тому що самому розібратися було не просто.

Віктору не хватало рідних: діда та сестри, які могли б передбачити наперед. Він був переконаний що навіть у його військовому лабіринті дід Федір зміг б розібратися. Але писати про якісь підпільні речі він не наважувався, тому що як би воно не було, він возив командира авто батальйону. Вітя ще надумав як витягнути щось від пана Стасіка, тільки потрібно так щоб старий лях не додумався. І знову йому не хватало Олеськи, вона точно старого б розколола на різну тему. Ой мала вона природний талант на різні хитрощі - думав собі Вітя, - ой розтанув би пан Стасік перед нею, як перед мазуркою.

Хлопець думав ще хоча б літо проминуло, там зимою день менший, час здається скоріше іде, хоча насправді час завжди має один відрізок. У Віктора ще скорочувався час тим що він робив фотографії. В казармі був старий фотоапарат «Київ-4а», його приніс за пляшку солдатам один старшина. Солдати віддали його для Віктора щоб робив він для них знімки. Вітя його почистив і він досить гарно працював, так як такі фотоапарати рахувалися в той час дорогими та надійними.

Вітя також написав листа до баби Анни в Нагуєвичі, попросив пробачення що не приїхав попроситися і пообіцяв як тільки звільниться, і приїде додому, так зразу поїде до них на Львівщину. Він вислав фотографії з армії. Сам для себе він збирав фото на свій військовий альбом. Вітя зробив собі знімки коли він на рибалці з полковником, також пана Стасіка. Усюди на дачі в командира, свою службову машину. Він хотів щоб Ліза мала якнайбільше представлення як проходила його служба, де він обертався.

Не задовго після розмови з Юрком, полковник приказав поїхати на вокзал і там зустрінути одного чоловіка. Костянтинович описав його вигляд і місце де той буде чекати його. Ще наказав щоб одітися у спортивну форму; Вітя так зробив.

Іхавши на Мінський залізнично дорожній вокзал, він думав для чого переодівати ся як все одно машина з військовим номерним знаком. Служба військової авто інспекції могла затримати побачивши у військово-службовій машині водія в цивільному одязі. Також міг патруль підійти коли побачить його біля машини, але він не хвилювався так як шеф його виручить. Вітя навіть уже хотів сам щоб таке подібне трапилося, може його поміняють і тоді буде спокій.

Приїхавши на вокзал, він знайшов того чоловіка як йому описав полковник. Чоловік був біля тридцяти років, виглядом схожий на цигана. Він мав спортивну сумку та дипломат. Вітя привітався, сказав хто його послав і незнайомиць обережно оглядаючись по сторонах пішов за ним. По дорозі він зовсім не говорив, Вітя уже подумав що він просто німий. Але коли проїхали доволі по місту, незнайомиць заговорив:

- Слушай, притормози у Гастронома, мне нужно что-то купить.

Вітя кивнув головою в знак згоди, і про першій нагоді заїхав під магазин. Незнайомиць вийшов і прихватив з собою сумку а дипломат залишив на задньому сидлі машини. До магазину було трошки далше і Вітя бачив як він пішов. Вітя подумав як би заглянути у дипломат, що там знаходиться, він буде бачити коли той буде повертатися і зачинить назад. Так спостерігаючи на двері магазину, він однією рукою легенько відкрив дипломат так як він не закривався на цифровий код. У дипломаті стояли папери, а під ними два набори авто номерів. Одні номери були Одеської області, тому що на них були букви «ОДВ» а другі з Молдавії, з буквами «МВГ».

Як тоді у Союзі кожна область мала свої букви, дві перших були такі як назва області а остання серійна буква. Але так як деякі Республіки були невеликими, та адміністративний поділ був тільки на райони, тоді букви були по назві Республіки. Наприклад Молдавія мала перші букви «МВ», Вірменія «АР», Грузія «ГР» та «ГА», і так далі. Усі номерні букви були суто російською мовою.

Вітя закрив дипломат і зрозумів що справа іде з транспортом. Йому прояснилося, він пригадав як пан Стасік говорив що шефові пропонували продати автомашину. Значить

справа така - подумав хлопець: Костянтинович напевно заганяє військову техніку, а по документах списує. Справа судова і небезпечна. Правим був Юрка: потрібно вискакувати з такої гри поки не взялися зверху за справу.

Тим часом його пасажир повернувся, коли Вітя його віз, він дорогою собі надумав написати до Олеськи листа, при нагоді кинути у поштову скриньку на вокзалі, і номер частини не писати зовсім. В листі він думав написати щоб вона подумала або поговорила з дідом про справу і так написала йому, щоб ніхто не додумався про що іде річ.

8

В місяці квітні, родина Арланів нарешті виїхала за кордон. Аркадій відпровадив їх, усіх хто виїхали разом з дітьми нараховувалося чотирнадцять чоловік. Наймолодший брат Лев був розведений, а в даний час уже був вдовець, так як його бувша дружина ще давніше загинула в автомобільній аварії. Лев жив разом з мамою, яку усі онуки і в тому числі Ліза називали «бабуся Сусанна». Онуки любили бабусю, вони проводили літній час в її домі в Ешері, хоча сама бабуся-єврейка буда досить вимоглива та тримала дисципліну в своєму домі, все ж таки усі онуки її полюбили. Бабуся ніколи не відпустила дітей в ліжко щоб не запитати кожного чи вони повечеряли, також щоб ранком кожна дитина помилася та поснідала. Для самої Лізи бабуся Сусанна була як ідеал сімейної жінки. Ліза навіть з лиця була схожою до бабусі, коли та ще була дівчиною. На жаль тепер хата в якій народилися Арлани та проводили час їхні діти, стала порожньою та самотною під горою в Ешері...

Коли вони попрощалися Аркадій ще повернувся до рідного дому, там де він виріс. Хату вони записали на дальшого родича, який сказав що це місце залишається для них, в любий час воно готове їх прийняти, коли вони повернуться сюди в гості.

В той час міняли на кожного члена сім'ї невелику суму грошей, а усі гроші взяти з собою було практично неможливо. При перетині кордону проходила дуже сторога перевірка, бували випадки що навіть консервні банки відкривали. Золото дозволяли везти, але також відповідну норму. Арлани начепили навіть на дітей золотих ланцюжків і пернів. Багато добра роздали знайомим по роботі, також сусідам, навіть грузинам, які уже провадили в той час ворожу політику щодо абхазів.

Аркадій не зміг знайти швидко квиток на літак, весною і літом з курортних міст вибратися не просто а ще неспокій в Абхазії. Він вирішив поїхати поїздом. Аркадій заплатив таксі у місто Адлер, це від його дому трохи більше як сто кілометрів. В Адлері він купив квиток на поїзд «Адлер - Львів».

Аркадій скоріше ніколи не потерпів би їхати так довго на поїзді, лиш так як він знав що напевно уже тут не буде більше, тому він вирішив подивитися на рідну природу і попрощатися з своїм південним краєм.

На пероні вокзалу, він побачив чоловіка та жінку з підлітком, які питалися про сорок шостий номер поїзда, та між собою розмовляли на українській мові. Коли уже відбулася посадка, Аркадій побачив що ті самі люди будуть з ним їхати в одному купе. Як виявилось при розмові вони жили у Стрию, а їхали від сина який служив в армії. Аркадій розговорився про своє життя, він розповідав про своїх рідних що виїхали і про те як він одружився і опинився на Україні. Вони розказували про свого сина і про армію. Коли мова зайшла за армію, Аркадій захотів похвалитися тим що він добився у Мінську. Він розповів сусідам купе що в його дружини є знайома вдовиця, і як йому прийшлося їхати у Мінськ допомагати її синові. Аркадій усе переказував як він домовлявся, щоб того командир взяв за свого водія. Але саме тут трапилося непередбачене: коли він передавав дослівно розмову з полковником і назвав прізвище Віктора, нараз виявилось що саме Вітя їхній племінник. Насправді їхала Ліда з чоловіком Михайлом та з синком Олегом від свого другого сина Романа, який служив в Сочі від осені. Вони призналися хто для них Віктор Левчук, та почали говорити про

Бойчуків і Марійку. Як люди які нічого не підозрівали, вони почали по-простому розповідати. Ліда розказала що у Віті є дуже гарна дівчина з Івано-Франківська, яка часто приїжджає туди до діда. Бойчуки так нею тішаться що тільки за неї говорять, та уже привикли що вона буде їхня невістка. Також сказали що вони були там колись на Різдво в гостях і її бачили, їм виглядала вона дуже вихованою та приємною дівчиною. Дівчина дуже підходить до хлопця: вона чорненька, коли сміється має ямку у лівій щоці. Сказали що ще від тринадцять років вона дружить з їхнім племінником, а між молодими така любов що навіть в селі такого люди не знали. Ліда ще розказала що Бойчуки називають її Лялькою, та люблять як рідну дитину.

Аркадій сидів відкривши рота, сумнівів не було: сусіди купе розповідали йому про його дочку. Аркадій вийшов з купе на коридор вагону щоб пройтися. Він не міг прийти до себе, йому було одночасно дивно, смішно і цікаво. Аркадій сам до себе приговорював: вот Таня, так умоляла за парня а я не подумал. А Елизавета: вот хитрая лиса, а думал что она так к деду привязалась; в деревню что ни субота. Вот тебе сирота с автобата. А Таня на свадьбе чтоб он машину отогнал, там Шампанское под столом. Ну я приеду тогда поговорим, я вам покажу как Аркашу обводит кругами.

Він пішов у вагон-ресторан, сів за столик та взяв собі якогось салату з бутербродом. Тут нараз йому пригадалось як колись мама їм говорила в родині, що нічого в житті людей не трапляється випадково, що все має своє значення. Аркадій думав пригадуючи Вітю коли він з ним обідали на вокзалі у Мінську: А может быть так должно быть в жизни его дочери, ведь у них сынок умер а Виктора отец погиб, может он нам в место сына а я ему вместо отца стало быть. А вообще он парень не плохой и подходит к Елизавете. Если любовь такая на всю округу, значит ему как отцу, надо уважать такие искренние чувства дочери и парня-сироты. Вот время летит, думал что дочь ещё девочка а тут жених у ворот, - їв салат і міркував Аркадій. - Ладно, приеду, приглянусь на Елизаветку нашу, что она так рано начала это.

Він вирішив не признаватися про те що він батько тієї дівчини, якої сусіди купе забули ім'я та тільки сказали що якимось по-міському її батьки назвали. Причина щоб не признаватися була ще одна; Аркадій віз з собою гроші що йому рідні дали яких не було уже потреби розтрачувати. Він спеціально одівся по-простому, майже по бідному, а свій цінний вантаж Аркадій віз у старому протертому рюкзаку. Там він згори поклав різний незавидний одяг а на дні рюкзака були гроші в старих кирзових чоботах. Чоботи були у горі закриті старими не праними онучами. А коли Аркадій уже побачив своїх супутників він пожалів що так поступив, тому що йому було соромно признатися хто він є насправді. Також про те що він літає на літаку Аркадій не признався, просто йому б ніхто не повірив оцінивши його по одягу, та не поголеного на лиці.

Вони ще багато розповідали про Володю, батька Віктора і Олеськи і дуже гарно відзивалися про Марійку. Час пройшов їм скоро, поїзд ранком прибув у Львів. Там вони попрощалися і просили щоб коли Аркадія жінка буде з Марійкою, передати привітання від них. Аркадій пообіцяв особисто передати те що вони просили.

На вокзалі він узяв таксі додому, йому дуже хотілося скоро бути біля своїх і розказати їм сюрприз. Водій таксі оцінивши його, попросив наперед заплатити, так як дорога була відстанню в сто двадцять кілометрів. Аркадій витягнув гроші, відрахував таксистові і вони поїхали. По дорозі він узяв витягнув з рюкзака чоботи, висипав гроші а чоботи викинув через вікно в селі Конюшки, після того як проїхали районний центр Рогатин. Таксист дивився на нього і не знав кого він везе у машині, подумав що якогось бандита. Коли приїхали в Івано-Франківськ Аркадій поросив зупинитися на вулиці Дзержинського. Водій побачивши що в нього скільки грошей, почав просити щоб клієнт додав хоча з п'ятдесят карбованців. Аркадій йому відказав:

- Ты зачем мне не поверил и просил вперёд деньги? Вот за это не дам и рубля. Давай дорогой проваливай; я заплатил тебе, как ты сказал на вокзале.

Так як Аркадій був не поголений і одітий в старому одязі, коли прийшов додому його Тетяна не впізнала. Коли він зайшов у квартиру, вона подивилася на рюкзак і здивовано запитала:

- Арк, це що за маскарад такой, тебе може пограбували в дорозі?

- Дорогая, если б не маскарад могло быть такое. Давай сюда смотри, это тебе привёз.

Він висипав з рюкзака гроші на килимчик що був на паркеті. Банкноти були різними, а серед них найбільше було по «сто» та «п'ятдесят» карбованців.

- Арк, це звідки скільки грошей, ти що збір касу пограбував?

- Нет дорогая, братья оставили, им нельзя брать с собой, просто мне оставили, а я вам.

- А скільки там їх, ти хоча рахував?

- Кажется восемнадцать; дом можно новый купить. Только зачем теперь нам дом. Просто бери и пользуйся ими.

- Справді у житті часто так буває: коли уже не дуже потрібно, тоді є те що колись було необхідно, - задумуючись сказала Тетяна.

Аркадій пішов покупатися після дороги, а Тетяна покликала Лізу і показала їй скільки грошей у них тепер. Ліза взяла кілька папірців і побігла у магазин по торт «Чорнослив», якого вони усі любили. Коли усі сіли на кухні з'їсти торта, Аркадій одітий у темно-синій халат сидів та дивився уважно на дочку. Вона побачила що з ним щось не те як звичайно. Кілька раз поглянувши на батька, Ліза не видержала щоб не запитати:

- Папа ты что так заскучал за мной что так смотришь все время, или я так изменилась пока ты там был?

- И то и другое а главное третий: тебе жениха нужно искать здесь перед отъездом, кто знает как там будет. Знаешь будет у тебя здесь парень, ты потянешь его в Америку: так лучше будет Елизавета для тебя и для нас .

Тетяна як кусала торт так зразу поклала в тарілку знову, вона подивилася спочатку на Лізу а так на чоловіка. Тетяна навіть забула що про Вітю знав Гарік, лиш він дав слово джигіта що нікому не розкаже про те в чому йому призналась Ліза. В Тетяни пробігла жахлива думка:

- Арк, ти що там не мав чим зайнятися і женихів шукав для неї по Абхазії, чи може вже комусь до Америки захотілося через нашу дочку?

- Да нет девочки, что вы, - спокійним тоном продовжував Аркадій, - там война скоро будет, там все бандиты. Думаю здесь надо искать, местного парня. Вот например тот парень, что я к нему в Минск ездил: Виктор он или как? А что, родные Виктора вон какие хорошие люди.

Ліза подивилася на маму а так закрилася руками, лиш Аркадій побачив її вуха. Тетяна зрозуміла що він знає, тільки не знала звідки: хто міг йому розповісти тай ще десь в дорозі, хіба все ж таки Гарік. Тетяна вступилася за дочку:

- А як він тобі Арк, підходить бути зятем нашим? - уже приємним голосом заговорила вона.

- А что мне решать? Вот с тринадцати лет подходит нашей красавице, значит и нам должен. Поэтому Таня ты так просила за него; смотрю красавчик пригляделся вам двоим.

Ліза уже не видержала, вона зібралася з своїми кавказькими манерами, підклала руки під голову і просто запитала:

- Папа, давай на чистую: кто сказал, откуда узнал, и ещё где-то в Абхазии?

Аркадій почав усе по порядку про те що говорилося у купе поїзда, коли він закінчив тоді Тетяна сказала.

- А ти так одівся, що вони про нас подумают, напевно прийняли тебе за алкоголіка якогось.

- Нет дорогие, я не признался кто я. Не только вы умеете хитрить: одна умолят за парня а другая целоваться от тринадцати лет, я также иногда могу схитрить, если надо.

Десь у травні, черговий солдат зайшов у гараж де працював Юра, він кричав з дверей, але так як там був заведений двигун «Урала» - Юра його не почув. Черговий листоноша крикнув що мав сили: Ковальский!!! Куда нелёгкая снесла?! Сюда иди! Юра вибіг з-за машини, на ходу витер замазані руки. Солдат протягнув йому листа і скривившись від диму що був в гаражі, вискочив немов куля на двір.

На дворі була гарна весняна погода, зеленіли трави та розквітали польові квіти. Біля гаражу були посаджені дерева а стовбури на один метр висоти побілені вапном. Юра взяв листа і так як з дому давно він читав, спочатку подумав що брат написав або мама. Але коли він прочитав адресу відправника, він побачив досі невідомий йому адрес, а в самому низу було написано: «Левчук Олександра Володимирівна». Хлопець тут же побіг знову в гараж, вимкнув двигуна і вийшов щоб сісти під деревом на траву. Він витягнув листа з конверти та почав читати. По його обличчі час від часу пробігала весела усмішка

Коли Юра радувався і вже думав як похвалитися Вікторові, в той час в Олеськи виникли великі неприємності саме за його «пробного», тобто першого листа.

Справа в тому що в школі, давно дівчата заздрили їй коли вона розказувала різні історії про свою подружку Лізу, а також як вона з нею розтрачують гроші у місті. З Олеською ніхто не міг в цьому поспорити, дивлячись на речі які вона носить, і навіть коли Ліза давала їй щось щоб просто поносити, ніхто не знав чия ця річ. Найбільшим поштовхом стало ще те що син вчительки біології, який уже повернувся з армії, приставав до Олеськи а вона не звертала на нього уваги. Вчительку яка дуже балувала свого сінка, така поведінка Олеськи дуже дратувала, саме тому вона була злою на ученицю. А коли вона від дівчат взяла що хтось до Олеськи пише з армії, тоді вона пообіцяла двом дівчатам, про яких знала що вони також не люблять Олеську, якщо вони дістануть її того листа, вони одержать п'ятірку за чверть.

Навчального року залишалося менше як три тижні. Одна з дівчат сказала перед подружками в присутності Олеськи, що Левчучка усе вигадує про якогось солдата, і якщо вона не принесе листа і не покаже їм - тоді вона все решта: там про ділову подругу з міста, і так далі, також придумала. Олеську це взяло за живе, вона не дочекавшись нового листа від Юри, взяла з собою першого, так як поки прийде від нього відповідь школа може закінчитися. В тому листі не було нічого особливого, просто він писав що побачив її фотокарточку яку Вітя показав і також про себе. В листі він просив щоб вона йому написала, так як він дуже хоче переписуватися з такою красивою дівчиною як вона. Коли Олеська принесла листа в школу, вона дала дівчатам щоб собі прочитали. Однокласниці збіглися щоб переконатися чи справді якийсь солдат написав до Левчучки. Коли вони прочитали і побачили поштову печатку з Мінська на конверті, тоді уже сумнівів не було жодних. Деякі, почали просити щоб фотокарточку принесла їм показати. Олеська сказала до дівчат:

- Добре що хоча цей лист такий скромний знайшовся, тому коли б ви прочитали два останніх, вам не спалося б нікому від таких ніжностей. На жаль я вам принести їх не можу, дуже особиста інформація там, навіть з еротичним нахилом. Тільки моя подружка може таке прочитати, а тут розмови будуть зайві в школі, так що краще учіться дівки.

Того дня, четвертий урок був біологія, і ті хто мали донести про листа, уже свою справу зробили. Вони навіть сказали де саме у дипломаті Олеся його поклала.

Тільки почався урок, як вчителька викликала Олесю на середину класу, щоб та відповідала. Вона почала давати такі запитання, що учениця їх просто не могла знати. Вчительці цього було саме потрібно. З хитрою посмішкою, вона в присутності учнів сказала до дівчини:

- Бачиш Левчучка, матеріал ти не засвоїла, щоденника напевно не маєш сьогодні з собою, щоб там двійку намалювати заслужену. Ану я сама перевірю де твій щоденник. - Вчителька устала і підійшла до столика де сиділа Олеська. Вона взяла її дипломат, відчинила, і найперше заглянула у закладку де мав стояти лист. Коли вона його знайшла, тоді уже не дивилася за щоденником. Взявши листа вона крикнула до усіх учнів:

- Увага! Так учні, у нас у школі заводяться любовниці які не учать біології. Зараз ми прочитаємо щось подібне як відоме «Письмо Тетяни к Онегину». Правда у нас не російська література, але любов також має щось до біології з наукової точки зору, а саме розмноження видів. Думаю що в такому питанні у нас Левчучка не відстає, так як від іншого матеріалу.

Увесь клас почав сміятися, правда деякі хлопці озлобилися на вчительку та не засміялися.

Олеська уже не могла видержати і коли вчителька почала витягувати листа вона протягнула руку і сказала до неї:

- Ганна Василівна, ви не маєте права цього робити, це особисто адресовано мені а не усьому класові. Будь ласка поверніть мого листа.

- Ви чуєте учні? Дивіться сама протягує руку для указки. Це я не маю тут права в класі, а вона бачте має право у школу подібні листи носити. А дивіться як тут нам пишуть, слухаємо усі уважно: «Привіт з Мінська. Мене звати Юра, я разом...»

Після цих слів Олеська повернулася і вийшла з класу, вона так зачинила двері, що над ними посипалася штукатурка. Олеська пішла додому. Коли вона прийшла до дідової майстерні та розплакалася від образи, дід Федір не зміг в таке повірити що йому Олеська розповіла про вчительку. Так як Олеську він завжди захищав коли вона заслуговувала кари, то тепер тим більше коли вона була не винуватою зовсім. Він дуже розсердився та сказав:

- От скотина, як би скоріше я би поїхав до школи, так би її вичитав що вона б не могла читати з місяць нічого! Але зараз уроки скінчились а завтра субота, може її не буде в школі. Нічого Олеська, потерпи, прийде мама ми поговоримо.

Після школи, однокласник Ванька Павлюків, який давно симпатизував Олесі, та за яким бігало багато дівчат, приніс її дипломат додому. Сівши з нею на лавці він розказав як відбувалося після того коли вона вийшла геть з класу:

- Ти Леся правильно зробила. Коли ти вийшла вона вже побачила що тут не до жартів, просто перед класом не хотіла показувати що тебе боїться. Коротше почала читати і десь до середини дійшла і сказала що там нічого нема цікавого. Говорить: як бачите напевно також якийсь двойчник писав, скільки помилок граматичних, так що учіться хлопці а то не зможете нормального листа написати до дівчини з армії. А я встав і сказав їй що вона може мати проблеми за таку справу. Вона не сподівалася що я так її скажу, де які хлопці почали мене піддержувати. Вона побачила яка ситуація і перед класом мені говорить: «що може Левчучка до своєї подружки пожаліється, тієї що її мама в КГБ працює?» Ще сказала що нікого не боїться, бо сама член партії, і лишень нехай поpróbують її зачепити. Правда вона прорахувала що твоя баба Настя, і без партії їй покаже «де раки зимують».

- Нічого Ванька, сама прилізе до мене, ти будеш свідок як буде підлизуватися. - Відповіла Олеська однокласнику.

На наступній день вона не пішла у школу, а так як вечором Марійка пізно приїхала від Раїси Яківни, їй нічого не говорили про те що трапилось в школі. А на другий день в суботу, Марійка з Настею пішли з ранку на грядки щоб щось там впорати, тому що після обіду по радіо передавали дощ. Олеська не пішла з мамою а сіла на лавочку заклала руки і думала. Найбільше її образило те що вчителька сміялася з Юри, що він написав з помилками. Олеся розуміла саме чого вона хотіла понизити хлопця: він виявився суперник її синка. В таких роздумах вона побачила як сіра Волга залетіла на її вулицю. Звичайно що побачити таку модель нової Волги в селі не було явищем частим. Все ж таки Олеська приглянулася на номерний знак і впізнала знайомі букви: «ГА». Олеська з радості не знала що робити, дуже вчасно приїхала подружка. Аркадій розвернув машину і сказав до Олеськи:

- Красавица, я тебе твою братовую доставил!

Аркадій був сам, коли Ліза вийшла він поїхав. Ліза кивнула головою у його сторону і сказала закривши руки:

- Уже знає про зятя, бачиш який щасливий. Також Вітька йому подобається. Як ти говорила що Вітька моя доля, воно так є насправді; усі його люблять, а я найбільше.

- Я рада за тебе Лізка, давай розкажуй які біля тебе новини, а я потім тобі свої розповім.

Дівчата сіли на лавочку і Ліза почала розказувати як у поїзді батько зустрівся з тьотою Лідою, як вона розказувала про них і в якому вигляді він їхав з Адлера. Дівчата сміялися, їм було весело а на городі дальше, що був через дорогу від воріт Бойчуків, щось там полола Зоська Драпачка і хоча вона не чула про що дівчата розмовляли, але вона бачила як приїхала Ліза і навіть те що в час коли люди і навіть діти щось працюють, а цих дві сидять і сміються її злило. Зоська давно заздрила на благополучне життя цієї родини.

Потім Олеська розповіла свою проблему у школі, Ліза сиділа і слухала її, вона щось думала. Після того Ліза сказала що вечором коли усі зйдуться - поговорять. Ліза сама запропонувала щоб піти у нову хату, щось допомогти мамі, там порох протерти у сервантах і таке подібне, Олеська погодилася.

За той час коли Марійка була на городі, дівчата прибрали повністю нову хату. Хоча там було чисто, але лишній раз прибрати не зайвим ніколи. Ліза почала з Вікторової кімнати.

Коли Марійка прийшла і побачила вона не впізнала Олеську, що так старанно вимивала на коридорі паркет а в хаті усе просто блищало, Марійка запитала:

- Ой дитино, а що це з тобою сьогодні, ти що заміж зібралася що така господиня зробилася?

Олеська кивнула мамі на Вікторову спальню, Марійка обережно заглянула і побачила як Ліза натирала ручки шафи.

- Ой Лізочка, я не знала що ти приїхала, як мені уже добре, тут так чистенько. Все переходжу до старої хати жити, а ви уже тут будьте самі собі. Навіть ключ свій залишаю тобі Ліза. - пожартувала Марійка.

Федір прийшов пізніше у хату, він десь працював у селі. Коли уже усі сиділи в старій хаті і говорили про шкільний скандал, кожен висказав свою думку. Марійка просила залишити усе як є, щоб Олеська просто у понеділок ішла в школу ніби нічого не було. Настя не хотіла так пропустити, тільки не знала як вирішити справу. Федір подумав та звернувся до усіх:

- А ось є Лялька наша, як вона думає? Ну скажімо як там в місті в школі таке відбулося б, як тоді скривджена учениця поступить?

- Я думаю що коли так залишите справу, вона буде дальше знущатися з Олесі. Сваритися з нею ви нічого не доб'єтесь тим; вона того не боїться. А так як вона говорила про партію, саме партією потрібно її наказати. Попросіть Раїсу Яківну, щоб від імені Обласного відділу освіти, зателефонувала до директора школи. Нехай скаже що учениця відмовляється від екзаменів, що їй соромно перед однокласниками. Побачите що буде: так завертяться усі що місця не знайдуть. А коли Яківна не погодиться, тоді моя мама зробить все як слід.

- Розумно! - підтримала ідею Настя, - вони бояться області, як відьма ксьондза!

У понеділок був гарний травневий день. Великі білі хмари немов вітрила, плили по небі. Повівав теплий вітер, тіні від хмар плили по землі яка була покритою зеленим килимом та жовтими кульбабками. Природа була надзвичайно красивою та урочистою. Здавалося що усе що дихає на землі, воно щасливе сьогодні та радісне.

Олеська не пішла в школу, вона оділася в спортивний костюм і пішла городом на річку полюбуватися природою. Над рікою не було людей, десь далеко у верхній стороні річки паслося кілька корів. Олеська любувалася травневою природою, та пригадувала коли вони літом тут купалися з Лізою. Тоді її дружба з Віктором і взагалі з їхньою сім'єю, була такою тендітною і крихкою, а за короткий час як сьогодні, скільки зроблено в цьому напрямку. Зараз їхні родини так зв'язані між собою, навіть Аркадій усе знає про Вітю. Ніхто не проти того щоб молоді побралися. Як у них усе гарно, і великий вклад у цьому зробила саме вона.

Дівчина думала про себе: кілька один лист її написав хлопець, якого вона ще не знає, і не може сказати нічого про нього, а як уже її зганьбили у школі. Вона хотіла помститися, помститися так, щоб на все життя хватило тим хто її так жорстоко скривдив. Вона думала про кавказців: там помста має велике значення у житті людини. Ліза правильно думає, вона впевнено іде, вона завжди доб'ється того чого вона бажає. Ліза любому перекусить шию хто стане на її дорозі, хто посягне на її волю - вона не простить. Олесі подобається такий характер, її подобається навіть те що Ліза готова була відібрати Вітю, якщо б він був її хлопець. Вона подумала як наші люди носять кривду усе життя в серці, а перед тими хто їх скривдив вдають що усе нормально. Ні так не правильно: як мир - так мир, а як вороги - так вороги. Ліза для неї ідеал, вона правильно рішила про скандал. Все одно по селі розповзеться новина, так нехай знають що Журичка не терпить подібні образи. Олеська рішає сама про себе: якщо Раїса Яківна не зробить того, так вона у школу взагалі не піде; екзамен завалить, її начхати на освіту. Олеська ставить на п'єдестал свою честь та дівочу гідність, це у неї на першому місці. Вона знає що вона красива, її усюди пролізти, навіть в учбовий заклад, вона уміє говорити і виходити з любого положення. Вона справиться з вчителькою біології, усі

побачать. Коли в неї не піде як вона думає, тоді вона сама поїде у відділ освіти в Івано-Франківськ. Вона доб'ється прийому, усе розкаже навіть більше як було, ціла школа її запам'ятає. А коли вона переможе, тоді буде що описати братові в армію, а також Ліза її поступок оцінить як правильний та справедливий.

З такими думками вона провела доволі часу сама з собою, а так пішла додому допомагати бабі Насті на грядках.

Того вечора Марійка сказала що Раїсу Яківну так розсердила поведінка вчительки, що вона справді хотіла у відділ освіти звертатися. Завтра зранку зателефонує просто до директора школи. Вона не хотіла з району, краще з Івано-Франківська зробити таку справу.

Олеська сказала що піде в школу, вона хоче бачити що буде там. На жаль в неї завтра уроку біології не буде по розкладу, але може щось буде помітно з того усього.

Ранком у вівторок коли Олеська прийшла в школу, спочатку обступили хлопці та сказали що вони на її стороні. Хлопці голосно називали вчительку в класі поганими словами. Вони були готові навіть зірвати її урок коли вона не порівняє справу. Вчителі старших класів майже усі знали про скандал, так як пройшло два дні науки, коли Олеськи не було в школі.

Почався урок російської літератури. Пройшло може двадцять хвилин уроку коли хтось постукав у двері. Вчителька вийшла і з якоюсь особою говорила за дверима. Олеська потирала руки, вона підморгнула одним оком до Ваньки Павлюкового. Той у відповідь стиснув кулак і засміявся. Вчителька повернулася і назвала прізвище трьох дівчат. Дві устали а третя з названа з дівчат була в іншій групі.

В той час на уроки російської та іноземної мови, клас розділювали на двоє, щоб було легше робити опитування учнів. Названі по іменні устали і вийшли з класу. До кінця уроку їх не було. Олеська усе зрозуміла хто задіяний в цьому скандалі з однокласниць.

На першій перерві, яка була короткою, одна з дівчат підійшла до Олеськи:

- Леся, на візьми свого листа, тебе в суботу не було, а я ношу його від тоді. - Вона стояла тримаючи лист у руці.

- Не обманюй, тобі не вдається в цьому. А взагалі ти його в мене не брала, - відказала Олеська та відійшла в сторону до вікна.

На другому уроці вчителя не було, учні вийшли на коридор і побачили що в інших класах також немає вчителів: іде нарада в учительській. Ой права була Ліза: дивись як завертілися - думала собі Олеська. Також вона почала думати що її говорити коли покличуть до директора. Але вона не встигла надумати, по коридорі ішли кілька вчителів і їхня класна керівничка. Вчитель історії зайшов разом з керівничкою у клас, усі учні сіли на місця а керівничка без вступу просто сказала:

- Левчук Леся, той лист при тобі зараз?

- Ні я його не маю, мені віддавали лиш я не взяла.

- Дайте мені листа, у кого він?

Дівчина на ім'я Ірина устала і подала листа керівничці. Взавши листа в руку вона сказала:

- Леся ходімо зі мною, на кілька хвилин, потрібно поговорити.

Вони вийшли і мовчки пішли в кабінет директора школи. Коли зайшли у кабінет там сидів директор, заступник його а також вчителька біології. Побачивши їхні строгі лиця Олеська пригадала собі усе те що вона думала учора над Бистрицею. Вона уявила собі що Ліза стоїть за нею і також Юра якого висміяли не заслужено перед класом. Олеська зібралася з своєю силою волі і стала дивитись безстрашно на них.

- Леся, - обізвався першим директор школи. - Давай забудемо образи що було. Звичайно Василівна тут згідна визнати себе винуватою що вона не по етичному повелася. Знаєш робота вчителя нервова і інколи можна зробити якийсь необдуманий поступок. Ти також багато нам робила неприємностей а ми тебе терпіли. Навіть коли ти ударила учня по голові так що ледь не убила, ми також могли пожалітися в міліцію або тебе на лінійку викликати перед школою. Сама знаєш що ми закрили очі на це. Учень скривджений також мовчав не мстився тобі, так що давай по руках і розійдемося гарно в кінці року; такого не повториться.

Директор закінчив і усі розрахували на мир, але Олеська не намірилася здаватися. Вона лиш глибоко зітхнула та пішла в атаку:

- Добре, давайте розберемося як слід: коли я ударила учня, так за злочин, усі бачили як він мені снігу накидав. До того я на нього нічого не мала, так що тут ситуація друга. А Ганна Василівна мені захотіла помститися тому що я з її сином не хочу бавитися кохання, намовила дівчат які мені призналися і вони усі зробили таку сцену. Те що не етично Ганна Василівна повелася, це увесь клас говорить, я не гніваюся за це, а за те що вона образила солдата який захищає нашу Батьківщину далеко від рідного дому, а Василівна назвала його «неграмотним двойочником» перед класом - мені дуже жаль.

- Так що ти домагаєшся? - запитала керівничка класу.

- Нехай Ганна Василівна, перед класом забере свої необдумані слова назад про воїна Радянської Армії. А взагалі я також не робила скандалу, я не жалілася нікому тільки мамі. Мама на роботі сказала напарниці а та вдома своєму чоловікові, а її чоловік в Прокуратурі працює. Напарниця дивувалася як таке може бути у нашій школі. Напевно вони порушили питання самі. Вони чесні комуністи і такі речі їм не прийняти за нормальні. - Тут Олеся зразу подумала коли б Петро Стецьків а також її дід почув з її вуст такий вислів «чесні комуністи». Її навіть стало соромно що вона так висловилася, а як ще б Аркадій таке почув - це взагалі. А як би прадід Жмурик, в якого вони усе забрали почув таке з вуст своєї правнуки, ой нещасна б була її година таки тут на місці.

- Добре Леся, - перервала її думки керівничка класу, - про солдата ми рішимо як потрібно. А так як ти нічого не маєш проти Василівни, тоді ти можеш іти. Скажи про це мамі будь ласка а мама туди на верх нехай повідомить. Забери свого листа і більше не носи у школу свої любовні листи; сама бачиш яка неприємність тобі самій і нам усім.

Олеся вийшла і пішла на урок. Коли вона сиділа на історії хтось з хлопців запитав тихо:

- Леся, а тим «відмінникам» що буде?

- Можливо я пожалію їх, якщо вони зрозуміють з ким вони мають справу та попросять пробачення, - відказала Олеся, задоволена перемогою.

Насправді за Юру вибачилася керівничка класу, та ще похвалила його як захисника Батьківщини, а вчительку біології замінили щоб дев'ятий клас не вчила більше.

Деталі того скандалу розійшлася по селі, так як діти а особливо однокласники, кожен принесли новину додому. Люди які чули про це, майже усі були на стороні Олеськи, та пожаліли дівчину. Тільки такі що її не любили говорили що вона ще попадеться на когось колись, мовляв: дуже дівка гонорова зробилася мала Журичка, нема ради з нею та з її поклонниками.

У Мінську падав літній дощ. Віктор вибіг з машини та побіг у гараж. Вже довший час він не бачився з Юркою, так як він з командиром їздив у Гомель. У Віктора була ще одна причина поговорити з земляком, написала сестра з дому. Олеся написала відповідь на того листа що він вкинув в місті в поштову скриньку. Він там описав свою ситуацію і його рідні уже про це знали. Коли прийшов лист він прочитав про це коротенько і усе зрозумів. Там було написано ніби між іншим така інформація: «Вітя, дід казав що у сусідньому селі один хлопець який возив голову колгоспу, випадково розбив службову машину. Його за те звільнили з роботи і він працює з дідом по дереву замість тебе. Він радий що не покалічився дуже, хоча на лиці у нього багато шрамів від скла. Ти також на машині, тому дуже уважай на себе, тому якщо би ти десь подряпався так знай, що кожен такий шрам буде у Лізи на серці».

Вітя усе зрозумів: ніякого хлопця як такого немає насправді, Вітя знав хто такий возить голову колгоспу у сусідньому селі. Значить натяк на те щоб обережно розбити машину комбата. Після того нагонять а водія замінять. Тільки була і друга версія: А коли скажуть відремонтувати самому, справа в тому що він уже задалеко зайшов з своїм шефом, може не

нагонити його. Потрібно поговорити з Юркою про це, може він щось також має сказати. Вітя забіг та покликав товариша:

- Юра, ти тут?

Юрка виліз з під «Уралу», у руках тримав якусь тягу. Він був цілий мокрий, кинув тягу в кут так, що аж там поскакали інші залізязки і хотів щось матами приправити але коли побачив Вітю умить усмішка появилася на його обличчі.

- Здорово, швагер!

- Ти уже так конкретно визначився Юрка?

- Написала твоя сестра, дивися біля серця ношу лист. Класна мала, видно що толкова. Як би не знав подумав би що обласна. Я уже відписав її і ще фото вислав, напевно що у мене буде можливість з нею побачитися.

- Юрка, потрібно поговорити про ту справу що ми колись. Знаєш мене скоріше послав комбат по одного «типа» на вокзал щоб я зустрінув. Коротше якийсь циган чи молдаван, якась коротше така муть. Коли він забіг по пляшку, я провірив його дипломат а там два набори номерів цивільних. Напевно машини списують і заганяють.

- Вітя той «тип», чи як ти кажеш «муть», був тут в гаражі. Бачу приходять у формі так як ми одітий і говорить що його сюди у відрядження направили з Пскова. Через хвилину мене кличуть і кажуть щоб я ішов на тумбочку стояти. Просто так: ні з того, ні з сього - забрали з гаражу і все. Другого дня ніби усе на місці стояло а того уже не було. Щось нечисте з комбатом Вітя. А у мене також не важно: написали з дому що мама уже не їсть зовсім нічого, напевно не дочекається мене бідна... Вітя як думаєш, як би так щось з мамою, мене відпустять додому?

- Ти вибач за відвертість Юрка, лиш коли б померла мама - тоді відпустять. До діда, баби, не пускають а до батьків обов'язково; такий порядок. А скільки років твоїй мамі?

- Вона з сорок шостого: сорок три роки.

- Та що земляче, молода людина. Може її десь на курорт з'їздити чи якусь лікарню таку престижну по знайомству положити?

- Нічого не допоможе, батя уже скільки грошей видав на неї; нирки відказали повністю. Ще я малий був а батя завжди нап'ється бідняга, обійме мене і плаче: просто так плаче як мала дитина. Брат мій утікав тоді а я завжди сидів з ним і плакав також. Жаль мені батю, спився з того горя, руки трясуться не може уже штопор у поршень вставити бідняга. Ти Вітьок сиротою ріс і я напевно осиротію скоро. Знаєш, правий ти був тоді коли про батьків говорив як ми вперше зустрінулись. Ти не подумай що я так постійно про них казав, просто якась така дурість інколи щоб ніби щось показати з себе. Хоча що таким дурним покажеш, хіба те що ще дурніший як на справді є. - Юра подивився вгору, очі його заблищали сльозами, він замовк. Вітя по-солдатське обняв його як мужчина мужчину і сказав:

- Тримайся брате, усім нам потрібно щось пройти, просто хтось скоріше а хто пізніше. Воно так є в житті, а життя без горя не буває.

Юра витер носа, і уже спокійно заговорив:

- Вітя як щось таке станеться, я готуюсь уже до цього. Я вже думав, якщо відпустять, я до твоїх заїду і все розкажу про нашу службу. Також про твою ситуацію роз'ясню їм.

Вітя задумливо похитав головою і пішов до казарми. По дорозі він думав може написати листа про Юрка, про те що він може бути у них, але йому було незручно, так як у нього було відчуття що він хоронить ще живу людину.

В казармі часто солдати просили Віктора щоб він купив їм якісь речі у місті, так як бувало що він їхав один і міг зупинитися щоб забігти в любий кіоск, та «Союзпечать», там купити відкритку чи якийсь блокнот або запальничку. Магазинчик був також на території військової частини, але солдати хотіли чогось нового.

Від того часу пройшло два дні, як Вітя говорив з Юркою в гаражі. На третій день десь біля десятої години ранку прапорщик зайшов у гараж. Юра в той час ставив акумулятор. Він хотів віддати честь але так як руки були заняті був змушений покласти акумулятор на місце у машині. Коли він повернувся щоб привітатися, він побачив що прапорщик стояв і тримав зняту шапку у руці. Вигляд його був сумний, Юра усе зрозумів, він почав тряситися мимоволі:

- Рядовой Ковальский, оставь роботу. Давай быстро в штаб беги.

- Сталось чого товарищ прапорщик?
- Да сынок: у тебе уже нет больше матери... Крепись солдат... - Прапорщик немов рідна людина підійшов обняв хлопця і погладив по плечах. Юра глибоко зітхнув.
- Товарищ прапорщик а что телеграмма пришла?
- Нет Юрий, с твоего военкомата зазвонили нам. Давай иди в штаб, там бумаги оформят и сегодня вечером уедешь. Они сказали что хоронить не будут без тебя. И ещё я от себя лично попрошу: я понимаю что горе у тебя, только в поезде чтоб, ну понимаешь, чтоб с горя не напился чрезмерно, там ведь тебя встречать будут. Когда уедешь, мы позвоним в комиссариат когда встретит тебя, они передадут родным твоим. А на вокзал тебя отвезут кто-то из ребят своих.
- Спасибо товарищ прапорщик за понимание в скорбную минуту.
- Понимаю сынок; сам родителей схоронил. - Прапорщик скорбно зітхнув...
Юра дуже спішив, увесь час пробігав навіть на обід не встиг піти. Він хотів побачити Вітю тільки того не було в той час. Документи видали йому з звільненням на десять днів не враховуючи дорогу. Коли було усе готове, один з солдатів відвіз його на вокзал. У Юри був папір з військової частини замість телеграми для того щоб він зміг узяти терміново квиток на поїзд. Того вечора Юра виїхав з Мінська на Україну. Усе так було несподівано що йому здавалося що в нього такий сон. Тільки коли він пробув кілька годин серед цивільних людей і почув у поїзді рідну українську мову, він прийшов до себе і зрозумів що робиться біля нього, та на яку плачевну зустріч він їде додому в рідний Тлумач.
На наступній день полковник сказав Вікторові про Юру, Вітя жалів про те що не сказав землякові як буде шукати його рідних щоб запитався по-вуличному, лиш було уже пізно. Вітя попросив полковника, чи можливо подзвонити до мами у бібліотеку через комутатор, щоб повідомити про Юру. Полковник згодився відпустити його на переговорний пункт на три години, щоб він зміг там рішити це питання. Прийшлося їхати на наступній день, так як у вечорі уже не встигав. Коли він додзвонився він коротко мамі пояснив про Юру, тільки не знав в який день він може приїхати до них. Марійка сказала що будуть раді його приїзду та чогось передадуть через Юру з дому, на згадку про рідну оселю.

Тими днями одного вечора, Федір сидів на лавці. Підійшов Колька та сів біля діда. Почали говорити про різні справи. Колька був трошки підпилим і Федір рішив з ним поговорити по такому питанні:

- Чому ти Коля такий зробився, ти такий молодий а вже напиваєшся? Тобі ще в армію іти, а там оженитися треба, а ти вже так поволі сунешся в алкогольну яму.

- Та знаєте вуйку, трактор в руках, люди постійно сто грам наллють тай уже не відкажешся.

- Коля, чим скоріше відкажешся, тим краще для тебе буде. Ти б міг добрі гроші заробити, а так натовчешся в тому тракторі, нап'єшся і знову на нулю сидиш. Дивися наш Вітя: він також зі мною робив і люди також пропонували нам. Знаєш в мене серце, а він уже дорослий, міг би на діда уваги не звертати але ні: Вітя дивився як я - так і він. Сам Коля подумай коли б він напився і сів коло Лук'янової онуки, ось так зблизька сів як ти коло мене зараз, та від нього було б чути самогонкою на половину дороги, чи така дівчина з міста довго б з ним говорила? Та вона як би пішла тоді би її тут він видів. Ніяка Олеська, ні ніхто не привів би її більше ніколи до нього.

- Все правильно вуйку: тільки у вас як в ксьондзовій хаті, а в мене як в пеклі. Тато нап'ється, крики, прокльони і я вже з того горя так само як він.

- Ой біда сину з тою горілкою серед нашого народу.

Коли вони сиділи та говорила, до них вийшла Олеська. Вона тільки що покупалася і від її вогкого волосся пахнуло дорогим шампунем. Вони говорили про все, Федір сказав що десь Петро чув що уже ходять долари разом з рублями на базарі.

Колька любив говорити з Федором, тому що дід Бойчук не робив різниці що з ним говорить хлопець а що старий газда. Вони сиділи досить довго а коли Колька уже пішов Олеська затримала діда щоб щось поговорити. Вона підсіла ближче і почала тихо йому розказувати:

- Діду я вам щось хочу розказати але воно великий секрет, ви знаєте що ви в мене тут своя душа. Я, а також Ліза, вас маємо найближче і тому не можемо щось таке говорити, щоб ви того не знали. Ліза мені розповіла та доручила щоб я з вами поговорила про одну справу.

- Кажи Олесько, я буду тихо як партизан, як щур під віником, - оглядаючись прошептав дід.

- Діду я вам так по секрету скажу, щоб ви знали: Ліза з батьками їдуть в Америку скоро.

- Як в Америку, а Вітя як? - кинувся старий Бойчук.

- Заберуть Вітю коли повернеться з Армії.

- Ну якщо так, тоді вже друга справа. А вони зможуть його забрати аж до Америки?

- Сказала Ліза що зможуть, навіть дуже скоро. Коли йому залишиться половина року вона почне робити там йому документи.

- А коли вони їдуть Олеська?

- Напевно осінню, десь так буде.

- Та ще би почекали трошки тай його взяли б з собою. А він нас пізніше також усіх забере.

- А ви що також хочете в Америку діду?

- А ти думаєш я вже кілька зможу робити, там кажуть старим добре дуже жити.

- Але ви смішні, я думала що ви скандал піднімете що Вітю не відпускаєте з ними, а ви так просто говорите як би Вітя мав їхати у Львів кудись.

- Олеська, Вітя уже не належить нам. Він уже живе для неї, а вона для нього. Ти знаєш коли вона в нас спала ранком мені мама показувала що бідна дівчина плакала усю ніч; подушка була така хоч викручуй від сліз. Може бідна думає чи ми Вітю відпустимо, переживає дуже напевно дівчина.

- А я її розкажу як ви тут говорили, не буде переживати, а Тетяна до мами скоро приїде щоб обговорити цю справу.

- Скажи, скажи про мене, нехай не плаче бідна дитина.

Вони пішли до хати; Федір у стару а Олеська до нової.

Наступного дня приїхала Тетяна до Бойчуків. Вона не приїхала з чоловіком а з якимись людьми що Бойчуки їх не знали. Тетяна попросила Настю чи вона може з Федором поговорити. Настя покликкала його з пивниці. Федір вийшов, привітався з Тетяною, вона почала просити:

- Я приїхала по одній справі Федір Іванович: ми хочемо на маминому гробі змінити пам'ятник. Там такий стоїть нормальний, лиш його потрібно доглядати: там квіти садити, підмальовувати напис. Ми хочемо такий щоб був повністю без квітника і покладемо гранітну плиту щоб він навіть без догляду міг довго стояти. Одним словом ми знайшли майстра такого що робить таку роботу, але йому потрібний помічник такий що уміє робити. Чи ви могли б тут допомогти йому?

- Таня, та що треба, ми в боргу перед вами ще за Вітю, лиш я не відробляти піду я поможу як своїм людям. Я б навіть у Косів поїхав на татові зробити, тато був як брат мені рідний.

- Ми на татові пізніше, щоб земля стала на місці, а ось мамі зараз хочемо. Той чоловік має машину, він приїде, буде жити у татовій хаті. Ми йому обіди заплатимо, вас це нехай не цікавить, тільки там допомогти йому.

Федір оглянувся по сторонах і тихо запитав:

- А що Таня, таки їдете на Захід?

- Ой Федір Іванович, мусимо, так склалося біля нас. Правда не знаю що воно буде даліше, Ліза хвилюється, самі розумієте. Я навіть не знаю як про це говорити з вами і з Марусею. Але коли усе буде у нас доходити до того, ми приїдемо. А ви як думаєте: можна домовитися за Вітю з Марусею?

- А як бути Таня? Тут ніхто не стане на дорозі, хто свою дитину буде гробити. Там між молодими не так просто Таня, я правду тобі скажу: мені уже шістдесят чотири а я такого не

пам'ятаю. Я коли перший раз побачив як вони там переглядалися, ще нічого не говорили навіть, я вже зрозумів. Мені Марусі не вірила і моя також, а тепер кажуть що я був правий. Як зробите Таня, так воно буде, а ми що, ми дітям раді будемо, поблагословимо їх на многії літа як кажуть люди.

- Ой Федір Іванович, як ви усе розумієте. З вами можна на любую тему поговорити.

Федір поправив кашкета та оглянувся навколо, він почав тихо розповідати Тетяні:

- Колись Таня, Вітя вам розкаже як він ще боявся що Ліза молода, а з ним поговорив, я йому сказав: як будеш довго думати - втратиш, а такої вже не знайдеш. І ще колись Ліза прийшла була до Олеськи а я сам був вдома; мої поїхали були до свахи на Львівщину. Діти пішли у нову хату а я так чомусь подумав собі, тоді я Вітю закликав в майстерню і таки так з ним як з мужчиною поговорив. Кажу йому: Віктор, дивися щоб коли ти сам з нею не посмів якусь грішну справу. Так його настрашив що таким до армії пішов. А коли уже прийде я мішатися не посмію до них, вже дорослі будуть, з паспортами як кажуть.

Тетяна почала сміятися, вона обняла Федора за плече і сказала:

- Скільки я росла у селі колись і мені ніколи в голову не прийшло що ви такі мудрі та цікаві. Розкажу Арку сьогодні про вас, а Ліза вас любить: вона взагалі ваших усіх любить. Говорить що вона була до тринадцять років єдиначкою а зараз у неї є сестра, це вона так про Олесю вашу. Ой добре коли воно добре, і так життя таке коротеньке, а як згода і любов між родинами тоді нічого немає кращого серед людей. Знаєте, так думаю над тим що сталося між нашими дітьми і дивуюся: не що інакше як кілька так Бог погодив їм що вони знайшлися тут. Ми скоріше малу возили на літо туди в Грузію, там вона з своєю сестрою двоюрідною постійно була, а коли її уже виповнилося тринадцять років Арк не хотів її там залишати без догляду. Знаєте там море, розпуста така, він там виріс. А мій тато скоріше приїздив до нас в місто, сам на грядках порався а так мені говорить: «якщо хочеш городини, вирощуй сама, мала вже більша, їдьте собі та садіть, я вже старий до того». Ліза призналася мені що тільки вона третій раз тут була в діда і тоді трапилася пожежа перед святом Івана. Там вони побачилися двоє, а Олеся ваша взагалі така кмітлива дівчина - допомогла їм. Воно не так просто: в Лізи ще не було нікого а також казала що Вітя не ходив з ніким так само, і взагалі вони ще тоді були дітьми але любов робить своє. Я бачила що вона така щаслива як ми сюди їдемо, мені в голову не прийшло що з дитиною робиться, так привикла що вона ще мала а тут самі бачите. Але добре що вони підходять одне одному а з Марусею я буду говорити про дітей.

Вони попрощалися, Тетяна поїхала дуже задоволена від розмови з Федором. В неї тепер появилася надія що вони зможуть домовитися про те щоб Вітя приїхав у Сполучені Штати.

Федір пішов у хату та почав говорити до Насті що можливо вони тут жити на будуть а просто виїдуть в Америку. Він нічого не розказав толком, тому Настя почала питатися як таке може бути, вона не могла повірити в таку бесіду безпідставну:

- Яка Америка татуню? Ти що з Петром вже манячиш з тої політики.

- Ти сама манячиш бабо, а я ще буду у білому капелюсі по Нью-Йорку ходити, а пани будуть мене кликати «сер», - сміючись, пожартував старий Бойчук до своєї жінки.

У бібліотеці, Раїса Яківна запитала Марійку, чи ще не приїхав хлопець-солдат, про якого телефонував Вітя з Мінська. Марійка почала рахувати дні: якщо Вітя говорив про нього у вівторок, а Юра уже був поїхав, тоді напевно маму хоронили в середу, або в четвер:

- Ми готуємося на суботу або неділю, - відказала Марійка.

- Ти вже його усе розпитай про службу, знаєш інколи чужий більше розкаже як рідний. Я знаю мій Женя, завжди соромився розказувати хто його там б'є на вулиці чи в школі. А біля нас жила його однокласниця, так я від неї усе знала. Правда бувало що навіть мій Женя

сварив її за те що мені призналася вона що його вчитель вдарив по голові в школі. Лиш коли мій чоловік покійний пішов у школу, від того часу той вчитель не вдарив нікого. Увесь клас був вдячний що Женя пожалівся татові, а Женя ще насварив дівчину за те. От такі сини наші; їм хочеться постійно показатися гоноровими, та такими що їх не сміють образити.

Олеська також готовилася щоб побачити Юру, правда вона жаліла про те що вона йому написала: може потрібно було щоб потерпів трошки. Коли б вона йому не відписувала, тоді б вони були незнайомі а так як вона уже відписала йому, виходила що заочно вони уже знаються. Їй здавалося що вона розгубиться коли його побачить.

Олеська вирішила поїхати до Лізи поділитися своїми переживаннями. Колись для неї здавалося що воно усе так просто знайомитесь, дружити, а коли прийшлося тоді вона пригадала собі як її брат не міг собою справитися, так як йому хотілося. Олеська тепер побачила що вона такої самої вдачі як її рідний брат в цьому питанні. Вона уже передумала різні варіанти зустрічі, тільки вона не могла знати як вона відбудеться коли приїде Юра.

Олеська поїхала до міста в обід у п'ятницю. Правда перед тим як іти з дому, вона показала мамі, Марійка особисто оглянула як вона одяглася щоб в місті не накликати уваги різних хуліганів. Коли Олеська приїхала майже у центр міста, вона пішла щоб зателефонувати до подружки. До телефону ніхто не підходив і Олеська рішила так як вона уже тут, щоб піти подивитися на квартиру. Коли вона підіймалася по сходах на третій поверх вона почула що хтось говорить на площадці. Насправді там говорили Ліза і її сусідка, з якою Олеська уже була знайомою. Ліза дуже обрадувалася коли побачила подружку, вони зайшли у квартиру і Ліза кинула ключі на тумбочку та потягнула Олеську у свою кімнату.

- Олесью у мене є приємні новини. Перша найпростіша з них: мені купили двохкасєтний «International», він вісімсот п'ятдесят карбованців. Я сказала що візьму його з собою в Штати а тато говорить: «зачем он там тебе? Оставиш своей подруге блондинке». Так що він буде твоїм скоро. Друга новина про мене: коротше я уже умію машину водити, там у Штатах дають посвідчення від шістнадцять років. Тато навчив мене, у середу після обіду я їздила біля трьох годин. Але найголовніше що було тут у нас: одним словом приїхали знайомі наші з Яремча, там є така тьотя Оля, ми сиділи на кухні а вона почала говорити до моїх таким голосом як лисиця: «Ой ви знаєте в нас є племінник, дуже гарний хлопець, він учиться в інституті і так далі. Ми уже так говорили собі: так як у вас гарна дівчина і уже закінчує скоро школу напевно потрібно їх познайомити». Вона закінчила свою промову: мама мовчить, так як не хоче їх образити у нашій квартирі а тато як завжди без прологу та вступу: «Дорогие к сожалению уже вы опоздали. У нас дочь уже невеста - вот так!» А тьотя Оля йому говорить: «та нічого як ще не розписалася тоді можна подумати, не думаємо що вона кращого знайшла як ми її пропонуємо». А тато їй говорить: «Это у вас или русских такое может быть, а у нас на Кавказе того быть не может. Если пообещала - значит невеста. У нас в случай измена жених имеет право отомстить жестоко. А как видите дорогие, она у нас пошла в кавказцев. Елизавета у нас Арланка настоящая, поэтому речи подобной быть не может».

Мамі трошки було неприємно що тато так відверто, лиш вони зрозуміли усе як слід. Я похитала головою в знак згоди того що тато сказав. Вони так мене оцінили і промовчали, правда не знаю що собі подумали.

Олеська слухала і щиро дивилася на подружку, а Ліза думала що її так цікаво слухати таку розповідь. Коли Ліза закінчила Олеська сказала:

- Ліза мені потрібна твоя допомога.

- Яка саме Олесья?

- Приїхав Юрка, він буде у нас скоро.

- Як приїхав Юрка, з армії приїхав сюди?

- В нього мама померла, його відпустили. Вітя по телефону говорив з нашою мамою про нього. Юрка сказав йому коли ще його мама жила, але уже бачили що вона помре, тоді він сказав що коли поїде - буде у нас.

- А що ти хочеш щоб допомогти тобі Олесья?

- Я хочу щоб ти у нас була коли він приїде, я сама не знаю як з ним зустрінутися, просто так розгубилася що сама себе не впізнаю.

- Все зрозуміло з тобою: ти не розгубилася а напевно заочно влюбилася.

- Перестань Ліза у хлопця горе, про яку любов тут говорити.

- Я розумію Олеся, тільки коли людина у переживаннях її почуття найбільше чутливі. Справді жаль його, тільки зустрінутися тобі з ним обов'язково. Я думаю що саме для цього він до вас приїде.

- А ти завтра будеш у нас Ліза?

- Напевно поїдемо, там мама хоче помідори підв'язати, лиш звідки ти знаєш що саме завтра він приїде?

- Можливо у неділю, це скоріше усього. Ти на неділю зможеш залишитися в нас?

- Я скажу мамі усе як є насправді, що буде хлопець з армії, друг Віті, я хочу запитати про службу, може листа передам ним для Вітьки. Думаю що усе домовимося, я ж змушена тобі допомогти. Напевно Вітя там постарався так щоб Юрка тобі написав, а тут мені потрібно відслужити тобі, як ти колись нам.

- Добре Ліза, я побігла, мені на автобус а то мама боїться як за маленьку дитину.

- А чому ти не сказала, що в мене залишишся на ніч, завтра разом поїхали б у село. Тато сьогодні звільниться у шостій годині. А давай на таксі поїдеш додому, я маю гроші зараз. Пішли на вокзал, може знайдемо дядька Ореста там.

- Почекай хвилинку Ліза, я завжди забуваю тебе запитати: що тобі Вітя дав за подарунок що дід казав що таку річ можуть тільки у міністерстві достойно оцінити? А сказати не сказав нікому що саме, якщо не секрет - може відкриєш мені?

- Тільки тобі Олеся, я думаю що Вітя на нього працював усе літо.

Ліза підійшла до тумбочки і витягнула гуцульську різьблену коробочку, а там у ній стояла ще оригінальна коробочка в якій стояв камінь.

- Поглянь яка краса, - протягуючи червоний футляр, промовила Ліза.

Олеся обережно відчинила, оглянула і тихо сказала:

- Ні, Вітя таких грошей не мав, напевно дід допоміг в цьому не інакше. Коли Вітя працював він давав мені трошки, мамі давав а така штука ціниться не як будь. Я знаю що наша Ірина зі Львова має рубіновий перстень, такої форми як сливка, вона говорила його ціну, я не пам'ятаю, тільки знаю що досить дорого заплатив Олег за той рубін. А тут такий гарний камінь, це взагалі багато грошей напевно. Вітя молодець; я годжуся його поступком.

- Тільки ти Олесю не розкажуй нікому, я його не одіваю коли у вас, якимось не зручно. Я взагалі мало одіваю його, можуть відібрати у місті. Знаєш в селі люди може менше в таких речах розбираються, хоча видно що камінь дорогий. А ще я його назвала «Рубінова сльоза».

- Завжди в тебе історії з сльозами Ліза, - зітхнула Олесю.

- Так ведеться, у тебе усе як захочеш виходить, а в мене не завжди.

Олесю віддаючи камінь назад запитала:

- А на весілля одінеш? Ну коли будеш виходити за Вітьку заміж.

- Не знаю чи підійде до білого плаття, зате на шлюбну ніч - обов'язково.

- Бачу Ліза що шлюбна ніч в тебе поважнішою як саме весілля?

- Можливо так: ти знаєш що я люблю коли на нас двох дивляться інші, тільки я відчуваю себе найбільше щасливою тоді коли ми з Вітькою тільки двоє.

- Ой тобі уже легше, а мені тільки знайомитися з Юркою, - зітхнула Олесю.

- Нарешті проговорилася, - сміялася Ліза. - Що не говори а коли є щось в серці все одно не втаїш його.

- Нехай буде вже по-твоєму: подобається він мені, що тепер?

- Тепер потрібно вас залишити двох вечором на вулиці, - пожартувала Ліза.

Дівчата пішли по місту, Ліза розповідала як вона сюди ішла з Віктором останній раз, і її дуже цікаво знати, де саме вона його побачить вперше як він повернеться з армії. Скоріше вона думала що напевно на залізничному вокзалі. Вона уявляла як буде жіночий голос об'являти прибуття поїзда з Мінська. Як люди будуть підходити до вагонів а вона буде дивитися де хлопець у військовій формі. Потім вони візьмуть таксі і вона сяде біля нього, покладе голову на його плече і вони поїдуть додому. Тільки зараз, коли вона знала що скоро поїде за кордон, туди де ніколи не була, вона не мала уяви як його зустріне коли він прилетить у США.

Коли дівчати прийшли на вокзал і почали шукати знайомого таксиста - його там не було. Якийсь молодий таксист сказав що за десять карбованців відвезе дівчину, але Ліза його оцінила і кивнула щоб Олеська з ним не їхала. Вони знайшли найстаршого чоловіка що там був, він був малого росту. Підходячи до машини Ліза пожартувала до подружки:

- З таким справишся, коли буде приставати.

- Думаю що з тим першим також справлюсь, - оглянулася Олеська.

Дівчата заплатили п'ятнадцять карбованців і водій ще по дорозі підвіз Лізу на вулицю Пушкіна, що була в тому напрямку до вулиці Шевченка, на якій мешкала Ліза з батьками.

14

Наступила субота, того дня була дуже гарна погода. Вночі випав дощ а ранком було свіжо і сонячно. Олеська оділася як у неділю, вона сподівалася що може приїхати Юра до них. Десь після третьої години вона почула як посигналила машина біля воріт. Олеська почала хвилюватися, але вона подумала коли б Юра приїхав, він не став би сигналити, так як він не знає чи вони тут справді живуть. Коли Олеська відчинила хвіртку вона побачила сіру Волгу за кермом якої сиділа Ліза в темних окулярах. Олеська підійшла і весело запитала:

- А сусідка не бачила тебе такою? А то її «жаба» задушить на місці.

Насправді сусідка побачила, тільки дівчата її не бачили. Зоська давно уже спостерігала за їхньою господею. Навіть вишню добру зрізала щоб було видно просто з порога хати по вулиці ворота Бойчуків. Олеська відчинила браму і Ліза обережно заїхала на саме подвір'я.

Федір вийшов з майстерні і кликнув до Олеськи:

- Побіжи візьми апарат і зроби знімку, вишлемо Вітьові. Він там полковникові покаже; знаєш як воно буде по-гоноровому виглядати.

- Зробимо діду, і полковникові буде і солдатам похвалиться яку він підчепив собі.

- Не він, а його підчепила, я сюди приїхала, а не він в Івано-Франківськ, - виправила Ліза.

Дівчата пішли у нову хату а Федір задоволено подивився їм вслід. По дорозі Ліза об'яснила:

- Ми могли б покататися, тільки тато знає цифри на спідометрі, я сказала що тільки до тебе і назад. Як побалуєся більше, він не дозволить в наступній раз.

- Так що ти зараз назад поїдеш уже так скоро?

- Ні, я вільна до завтрашнього вечора, просто коли машина стоїть тут це нормально. Головне щоб кілометрів не намотати, він перевірить пізніше. Взагалі ми продаємо машину і тато її не жаліє для мене як бачиш, лиш він боїться щоб я на когось не наскочила.

Дівчата довго не були в хаті, вони пішли по межі городу на річку. На річці нікого не було і вони там сіли поговорити. Олеська собі пригадала як вони колись купалися і вона хотіла Лізу запитати про невеликий шрам, що був у неї на лівій лопатці. Тоді Ліза їй сказала що другим разом розкаже про нього. Олеська запитала знову:

- Ліза а ти мені обіцяла розказати про шрам, який на плечі у тебе, пам'ятаєш як ми купалися я тебе питала про нього.

- Пам'ятаю Олеся, кільки я тоді ще Вітю так не знала як зараз, тоді я не хотіла тобі щось погане говорити про свого батька.

- А чому твій батько поганий? Дивлячись як ти сьогодні на його машині катаєшся сама, ніколи не скажеш що він для тебе поганий.

- Він не поганий, лиш в нього були деякі погані поступки про які він жалів пізніше. Воно давно пройшло. Мені було десь вісім років а мама одного разу підстриглася коротко. Тато не любив такого і почав її там трохи за волосся тягати. Я підбігла заступитися за неї а він мене штовхнув і я полетіла у сервант. Скло розбилося і частина верхнього упала мені на плече. Вони обоє перелякалися, тато почав перепрошувати мене, правда зачіску мама таку уже носила довгий час. Ось така історія була з тим шрамом. Тільки ти нікому не розкажуй про таке, сама розумієш - воно неприємне.

- Ой неприємне, я би тобі свої історії розказала, - засміялася Олеська.
Вона уже готовилася вибрати якусь історію зі свого дитинства, а таких історій в неї було чимало, лиш тут над берегом показався Колька і крикнув:

- Олеська, де тебе носить?! Там якісь гості до тебе, приїхали на машині.
- Не кричи Коля! Гості тут біля мене, Ліза приїхала сама машиною.
- Та яка Ліза, два мужика на білому «Новому Москвичу».
- Юра напевно, - додумалася Ліза, - давай ходімо швидко Олеся.
- Коля, почекай. - Олеська встала щоб підійти до хлопця. - Ти бачив їх, може у солдатській формі один?
- Ні Олеська, два у спортивних штанах і футболках, правда один коротко пострижений, може солдат переодітий. А хто такий він?
- Служить разом з Вітькою нашим, приїхав додому в Тлумач і в нас повинен був бути.
- Давай ходімо, - настоювала Ліза.

По дорозі Олеська хвилювалася, а Ліза її підтягувала і сміялася:

- А пригадуєш як я у майстерні була з тобою а Вітя прийшов, думала що твій «барбарис» прогину з страху. А ти сміялася тоді з мене.
- Я не знаю який страх був тоді в тебе, тільки Вітя казав що ти дивилася просто в його очі аж він не мав куди подітися, а я не зможу поглянути на Юру напевно.
- Олеся ти знаєш чому я дивилася? Я тобі усе поясню зараз: справа в тому що ми бачилися з інтервалом часу і досить великим. Я не зважаючи хто там біля мене, чи яка я виглядаю, я хотіла тільки щоб так поглянути, щоб образ Вітьки закарбувався в пам'яті до наступної зустрічі. Воно щось схоже як дітям забороняють на щось дивитися а вони хочуть поглянути так, щоб за долі секунди зловити момент, який пам'ятається роками. В той час людина не думає хто поруч, та що про неї подумують інші. Ось тому я так на Вітьку дивилася тоді вечором та у вас в майстерні. Якщо по правді саме такі моменти я пам'ятаю найяскравіше до сьогодні.
- Може мені сьогодні так спробувати, але там зараз мама, усі в хаті будуть.
- А мама, - розтягнула Ліза, - а тоді коли ти за торф перед моєю мамою: «Тьотя Таня яка ваша тепличка», і таке подібне. Сьогодні ти будеш «Фарбований лис».
- Лізка ну перестань, я нікуди не піду, як я буду вітатися з ними. Давай щось придумаємо як зробити. Думай швидко в тебе голова єврейська.
- Я уже придумала, та по-єврейському: ми заходимо в хату, я їх запитую: ось ця дівчина хоче знати котрого з вас звати Юрка.
- Ліза але ти садистка кавказька, я не можу просто, давай іди першою. Я тебе завжди виручала біля Віті, будь вдячна за це.
- Що робити з тобою Олеся: по-єврейському не підходить, по-кавказькому я «садистка». А ти справді мене виручила, особливо коли нас на вулиці зимою залишила а у Вітьки серце ледь не вистрибнуло тоді. Ой буде сьогодні в тебе ще одна історія на згадку.

Уже перед самою хатою Ліза стала серйозною, вона поправила волосся і спочатку пішла подивитися якою машиною хлопці приїхали. Біля воріт стояв «Москвич 2141», їх називали новими моделями. Дівчата прийшли і стали біля старої хати.

- Вони тут, чути як говорять, - прошептала Олеська.
- Ой сунічка ти наша, зараз ще волосся стане зеленим як хвостик в сунічці.
- Все давай Ліза, я просто вже не дихаю.

Ліза у відповідь кільки впевнено кивнула головою і зайшла першою у хату.

За круглим столом сидів Юра і його старший брат. Ліза зараз розпізнала їх. Юра був здорової будови, він поклав руки на стіл а сам нахилився над столом. Широкі плечі дугою натягнули собою чорну футболку. Біля них сиділа Марійка та Федір, вони уважно слухали що розповідав Юра. Коли Ліза зайшла вона крутила на пальчику ключі від своєї машини з якими був брелок, а на ньому голубий значок «Аерофлот».

- Вітаємо гостей, - Ліза привіталась немов з давніми знайомими.
- Привіт. - Відповів брат Юри і двоє зупинили розмову.
- Я перепрошую, - продовжувала Ліза - може ви хотіли заїхати сюди а тут я свою машину поклала?

- Та нічого, постоїть на дорозі, - відказав брат Юри, махнувши рукою.

Олеська зупинилася біля дверей і притулилася до одвірка. Вона опустила очі, так як відчувала що у неї вуха нагріваються. А так як вона була блондинка, дівчина знала що дуже скоро вона стане не те що сунічка, а як достигла вишня. Федір зрозумівши обстановку, взявся виручати Олеську:

- Знайомтеся з нашими дівчатами: ось ця чорненька називається Ліза, вона нашого Віті наречена, а там наша Олеська стоїть, рідна сестра Віті, - пояснив Федір.

Брат нахилився до Юри і так тихо запитав, лиш так, що усі почули в хаті його запитання:

- А ти за котру говорив мені?

Юра показав що не чув того і сказав до усіх не дивлячись на Олеську:

- Я бачив їх на фотокарточках у Віктора, правда живі набагато кращими, тому що говорять та рухаються. Мене звати Юрій а це мій старший брат Василь. На жаль я не бачив Вітю того дня коли їхав, але він напевно б вам усім передав привіт.

- А може зробить фото там усі разом, - запропонував Федір.

- Діду уже темно трошки, чому ви скоріше не сказали. - Нарешті заговорила Олеська.

Юра почувши її голос зараз повів очами на дівчину. Ліза поглянула на Марійку яка щось питалася Василя. Потім Юра сказав:

- Не переживайте, я перед тим як буду їхати у Мінськ приїду, щоб забрати передачу про яку ви говорили і тоді зробимо фото разом.

- А Лізи може не бути в нас, а так зараз підемо у нову хату, станемо там щоб Вітя побачив які дівчата змінилися, та як я постарів. Олеська уміє зробити так що буде видно добре, вона має таке що дуже блискає в очі. А знімки такі робить як кореспондент добрий.

Усі погодилися, вони пішли у нову хату. Олеська заклала лампу спалаху «Fil-16» на фотоапарат та вставила синхронний провідок. Вони зробили досить знімків а коли Юра мав приїхати наступній раз Олеська повинна була зробити фотокартки. Юра сказав що приїде у середу до них, сам один, на своїй машині.

Сам хлопець не зміг побути з Олеською на самоті так як усі ходили за ним. Правда коли б дід був знав, він швидко зміг би організувати зустріч для двох, лиш він нічого не знав. Але й сама Олеська була радою що вона сама не залишилася з Юрою, вона знала що він ще приїде, а на сьогодні досить як для початку. Хоча побачилися сьогодні, все одно скільки хвилювань з першого разу що потрібно розділити на два рази, - думала собі Олеська.

Сусідка яка жила на одній сходовій площадці з Арланами і з якою уже були знайомі Федір та Олеська, у минулому працювала машиністкою на одному підприємстві. Життя у неї так склалося що її чоловік постійно їздив по Союзі, він працював доставщиком на одному з Івано-Франківських заводів. Вдома разом, пара були рідко, і жінка вечорами сама дуже скучала. На роботі вона хотіла більше поспілкуватися з людьми, але потрібно було друкувати документи. Машиністка пішла на другий шлях щоб як кажуть: «Одним вистрілом - убити двох зайців». Вона пішла в Універмаг «Прикарпаття» та у відділі канцтоварів купила собі друкарську машинку «Ортех». На роботі вона друкувала необхідні папери а решту забирала додому і вечорами друкувала їх у квартирі. В результаті в неї було досить часу говорити на роботі, а вдома не було часу скучати.

Коли Ліза з батьками переїхали з Сухумі в Івано-Франківськ, спочатку Ліза будши ще маленькою дівчинкою, не могла заснути, так як за стіною вечорами було чути глухе клацання друкарської машинки. Арлани вирішили не звертати на це уваги і нічого не сказали сусідці. Скоро вони, а також дитина, привикли до цього шуму, так як люди, які живуть біля залізної дороги не прокидаються у ночі від стуку коліс по колії. Але це продовжувалося не довго, так як сусідка вийшла на пенсію і перестала друкувати.

Коли Аркадій дістав анкети для виїзду на постійне місце проживання у США, він там прочитав що їх потрібно заповнити виразно і бажано друкованим шрифтом. Аркадій пригадав собі сусідку і попросив у неї друкарської машинки, щоб машинка була в них, поки вони не зроблять документи. Сусідка витягнула з під ліжка машинку і дала йому, в додаток ще надавала багато друкарських стрічок, яких в той час купити було не просто.

Коли Ліза в неділю вечором приїхала додому, вона вирішила написати листа до Віті і передати його через Юру особисто в руки. Лист якого вона думала написати був особливий, він відрізнявся від попередніх. У ньому вона вирішила усе написати про виїзд за кордон. Була гарна нагода передати йому таку інформацію, через довірену людину. Ліза розуміла що такої нагоди може більше у неї не бути. Вона дуже хотіла щоб Вітя знав всю правду, про положення в якому вона опинилася.

Ліза у понеділок була самою, вона витягнула з під шафи машинку, відкрила чемоданчик з округленими кутиками, взяла чистий папір і почала друкувати. Так як вона не робила цього скоріше, текст у неї рухався дуже повільно.

Коли навчають машиністок, їх учать як правильно розставляти десять пальців щоб вони були усі занятими. Спочатку воно важко а опісля текст друкується дуже швидко. Самоучки переважно користуються двома а то і одним указаним пальцем. В результаті друкування забирає багато більше часу як писати ручкою. Ліза про це не хвилювалася, так як їй було потрібно думати як правильно усе розкласти щоб Вітя її зрозумів так, як вона бажала. Ліза описала йому повністю розмову з Гаріком, розмову з Олесью, про те що Олесья розказала їй про діда Федора. В кінці вона написала що її цікаво було побачити Юру, але вона не хоче щоб на короткий час приїхав Вітя. Вона надрукувала йому що її дуже тяжко прийшлося пережити розлуку з ним і коли вони зустрінуться, тоді краще щоб назавжди. А зараз краще потерпіти як зустрітися і знову прощатися.

Лист вийшов великим, на чотири сторінки. Коли Ліза закінчила, вона поклала його у конверт і вирішила віднести до Раїси Яківни, щоб та передала Марійці, а Марійка Юркові у середу вечором. Коли Раїса Яківна не зможе, тоді їй самій прийдеться їхати у село, тільки листа потрібно передати любим способом. Але Раїса Яківна погодилася і казала щоб не хвилюватися так як вона в подібних справах досить відповідальна і конкретна.

Ліза домовилася по телефону про зустріч біля кінотеатру «Космос», тобто поруч будинку в якому жила Яківна.

Раїса Яківна прийшла набагато часу скоріше, вона дивилася щоб по одягу, про якого сказала дівчина, впізнати Лізу. Дівчина зійшла з автобуса біля будинку «Політосвіти» що навпроти кінотеатру. Коли вона переходила вулицю Радянську, Раїса Яківна її впізнала. Вони привіталися і лист був доручений як надійному доставщикові до призначеної особи.

Другого вечора Аркадій сидів на кухні з дружиною і говорили про, те де їм поміняти гроші, тобто радянські рублі на американські долари. Люди які тим займалися знали місця і людей від тієї справи, тільки в Арланів досить висока сума, а також ще продадуть автомобіль.

Аркадій знав людей в Москві таких що могли вирішити таке питання. Звичайно на Кавказі було простіше з тим, але це скоріше, а зараз туди краще не сунутися а ще з такою сумою грошей. Потрібно надійне джерело обміну валюти.

На їхню розмову прийшла Ліза, вони здавна говорили в її присутності подібні справи, так як її рахували повноцінним членом сім'ї. Ліза вислухала батька і коли він закінчив, вона запропонувала свою просту ідею:

- А давайте поговоріть з мамою Олесі, вона знає добре Раїсу Яківну, яка разом з нею працює у бібліотеці. Яківна сама єврейка, людина конкретна. Колись Олеся говорила що в неї син живе в Одесі. Думаю що в портовому місті напевно він таку справу може зробити. Там гроші крутяться серед різних людей. Раїса Яківна йому зателефонує в Одесу, а там домовимося про зустріч. Скільки років він там живе, неможливо щоб єврей, та ще в Одесі, не мав таких зв'язків щоб поміняти долари. Йому заплатити звичайно і може він вирішить.

- А чому б не спробувати Арк? - обізвалася Тетяна.

- Попробувать можно, может дело говорит наша Елизавета, - погодився Аркадій.

Щоб вийти на Раїсу Яківну, найперше потрібно поговорити з Марійкою, так як вона знає напевно трошки більше про Яківну і яка її думка буде на таку ідею.

Вони вирішили що поїдуть разом до Бойчуків і тоді уже Тетяна поговорить усе про еміграцію. Ліза сказала що напевно Марійка уже знає про те що вони будуть їхати, так як Олеся говорила з дідом про це, тому він запитав Тетяну коли вона домовлялася про пам'ятник мами. Тільки нічого конкретного вони не знають, а просто так взагалі.

Аркадій мав ще вирішити з роботою деякі формальності тому що він уже розраховувався. Його начальство просили залишитися і пообіцяли підвищення, також піти йому на уступки тільки щоб з ним домовитися, тому що він за багато років роботи зарекомендував себе як опитний пілот. Правда в нього було колись жахливе положення коли він ледь посадив машину під час грози. Проблема була виключно його, так йому рекомендували зробити ще одне коло для заходу на посадку а він спішив і сказав що посадить машину. В літаку летіла невістка одно з заступників «ПрикВО», тобто з штабу Прикарпатського військового округу. Вона підняла скандал на керівників аеропорту, а ті щоб себе звільнити від напливу комісії, переклали на пілотів. Коли підняли питання, Аркадій просто відповів, що спішив додому так як заскучав за дружиною. Звичайно такий жарт не влазив в ніякі рамки в порівнянні з ризиком та небезпекою, він не обійшовся без строгої догани і це було позначено на його літаючій кар'єрі. Але це було ще на початку вісімдесятих, а зараз друга обстановка: професіоналів не хватає, сервіз погіршився, молодші пілоти відказуються від роботи. Коли послабилася дисципліна у Радянському Союзі, це також відбилося на «Аерофлоті». В літаках почали їздити різні кримінальні авторитети, які тепер були при грошах і організовували свої мафії. Вони мали дах над собою в міліції та КДБ. Як правило такі люди ведуть себе по-нахабному, в решти пасажирів визивають паніку і крайнє незадоволення.

А коли двадцятого травня був викрадений військовий винищувач МИГ-29 з Грузії та відігнаний у Туреччину, тоді взагалі був шок серед авіаторів. Сталося там немов в кіно: військовий пілот погостив чергових на зміні тортом ніби з нагоди того що у нього народилася дитина. В випеченому торті, якого він сам зготував, були розведені снотворні таблетки які подіяли дуже швидко на ласунів і вони поснули. В результаті літак було викрадено пілотом з військової бази.

Аркадій попросився таки іти з авіації, йому потрібний час щоб якнайскоріше зробити потрібні документи. Взятки, а ще надмірні, приспішили видачу їх у місцевих органах влади.

Після тієї розмови, вони вирішили що поїдуть до Бойчуків на свято Івана, тобто сьомого липня. Тетяна уже думала як вона має поговорити щоб Марійка правильно її зрозуміла. Вона була задоволена розмовою з Федором про виїзд та про Віктора, але дід є дідом, а мама є мамою, тим більше що Марійка в подібних випадках вела себе дуже розважливо.

У середу перед вечором у Бойчуків усі чекали на Юру. Марійка поклала листа того що написала Ліза, та передала Яківна на верху передачі яку приготувала для сина. Там йому поклала банку домашнього варення, також палицю копченого сиру, та пампушки яких спекла Настя для онука. Федір накупив в магазині шоколадних цукерків для Віті. Передача стояла у новій хаті. У другому конверті були фотокартки, яких Олеська встигла зробити.

Настя щось там поралася на кухні щоб приготувати вечерю для хлопця. Бойчуки жаліли його так як він залишився без мами. Минулий раз коли Юра був з братом, він розказував про положення Віктора. Розмова відбулася ще до того часу поки дівчата прийшли з річки.

Насправді вони були приїхали коли дівчата ішли ще на річку по городі. Поки Федір побачив Кольку, а ще Колька їздив до Лук'янової хати, думав що вони там, часу трошки пройшло. Дівчата нічого не чули про що була бесіда. Бойчуки пообіцяли подумати і написати для Віті кілька порад. Зараз вони знали що з хвилини на хвилину Юра повинен під'їхати машиною.

Олеська пішла у нову хату щоб одітися. Сьогодні Лізи уже не було біля неї і їй самій потрібно бути на правильному місці. Коли вона покупалася і оділася тоді прийшла у стару

хату. Марійка почула запах дорогих духів і побачила її ще мокре волосся, оцінила дочку своїм поглядом від голови до ніг:

- Слухай ти дівко золота, на що ти схожа? Дивися де твоя спідниця, вже не маєш коротшої? А як сядеш де вона тоді буде? Іди поміняй її скоро поки я ще добра! Не доводи мене до гріха. Що хлопець подумає про тебе і про нас? Ти хочеш щоб з тебе сміявся перед солдатами яка у Віті сестра?

Олеська незадоволена вийшла з хати та швидко переодягнулась в спортивний костюм, коли прийшла Марійка знову була не задоволеною. Вона повернула її навколо та сказала:

- Ой ще краща: штани тріщать на тобі, кому збираєшся такою показатися мені цікаво знати.

В той час Настя пішла за водою а на розмову прийшов Федір, він став так що Марійка його не бачила, як завжди він був на стороні Олеськи.

- Та що ти хочеш в дитини, файно вона вбрана, підходить її так, - сказав він

- Тату, ви завжди проти того що я їй кажу, це ви так її розпустили, нехай повернеться а ви подивіться на неї. А зараз напевно Юра приїде: це вона вже для нього так хоче показатися напевно. Ой спокуса а не дитина. - Зітхнула Марійка.

- Ой Марусю не доводи мене знову тобі щось нагадувати про минуле твоє, - сміючись до Олеськи говорив Федір.

- А що таке я вас можу довести; давайте скажіть?

- Забула своє вбрання таке літнє, здається рожеве було, таке як парасолька. Коли ти ішла і був вітер а Зоська говорила під склепом що не стало матерії Журичці щоб заховати звідки ноги вирости. Кому ти хотіла тоді показатись? Напевно Зосці.

Олеська почала голосно сміятися з того а Марійка хотіла себе оправдати лиш в той час Настя зайшла і тихо, лиш дуже строго, промовила:

- Тихо будьте не смійтесь, Юра приїхав. Хлопчина горе пережив а ви сміхи провадите тут.

Олеська закрила собі рот долонею а Марійка вибігла з хати на двір.

Хлопець стояв біля старої хати та дивився на сусіднє подвір'я. Він сам приїхав на батьковій машині хоча говорив що вона його. Коли вони привіталися, Марійка якось розгубилася від несподіванки і запросила його перше у нову хату.

Уже темніло і на куті хати світила лампа. Підходячи до сходів Марійка пригадала що хата зачинена на ключ, так як Марійка хвилювалася за листи яких поштою вони б ніколи не наважилися відправити у військову частину. Вона зупинилася і кликнула Олеську щоб взяла ключ який висів на рамі люстра в старій хаті. Коли Олеська вибігла, вона не дивлячись на Юру, на ходу привіталася з ним, промовивши: Добрий вечір. Щоб показати себе занятою проходячи повз хлопця Олеська перебирала ключі, хоча їх там було кілька три і від нової хати був великим та помітним. Олеська пішла вперед, так як Юра пропустив дівчину перед собою щоб пішла відчинити двері. Сам Юра стояв внизу біля сходів і чекав поки вона вийде по сходах на площадку. Він уважно дивився на дівчину коли вона підіймалася вгору. Марійка це побачила і хоча вона була сердитою за штани в які оділася дочка, все ж таки зараз в них було краще як би вона підіймалася по сходах у тій спідничці що нею крок зробити було важко. Марійка покликала хлопця який немов забувся та геть замріявся в долині біля сходів. Коли зайшли у хату, Марійка усе пояснила Юрові про передачу. Вона ще переказала те що хотіла на словах передати синові. Після того Марійка запропонувала іти повечеряти з ними у старій хаті. Хлопець погодився на запрошення ще по тій причині, про яку він думав давно.

Коли вони виходили Олеська стояла на площадці сходів. Юра відчув аромат дорогих духів а Марійка ідучи за ним коли проходила повз Олеськи, рукою взяла за замочок спортивного светра і підтягнула його вгору. При тому помахала загрозливо пальцем, але хлопець того не бачив. Олеська зробила невдоволений вигляд і залишилася стояти на площадці.

Коли вечеряли Олеська не заходила у стару хату, вона не хотіла щоб мама щось її понизила. Звичайно Марійка цього ніколи не зробила б перед гостем, але традиційний мотив мами її досить розсердив. Олеська думала що вона втратить можливість з ним бути і все через маму.

В той час коли вона думала та не знала як поступити, а часу було не багато і Юра за кілька хвилин міг просто вийти та поїхати від них, в той самий час за Олеську подумав дід.

Федір усе зрозумів ще коли побачив як Олеська одяглася. Він вийшов на двір коли вони говорили за столом і побачив Олеську на сходах. Федір підійшов до неї ближче:

- Олеська а чому ти тут стоїш? Давай ходи в хату вечеряти. Що такого сталося?

- Мама не з тієї ноги встала, я хотіла щось його запитати про армію, про Вітю нашого, а мама може щось сказати що справді буде він там сміятися з мене перед солдатами. Вона поводитьсь зі мною як з маленькою. Я що піду туди щоб зі мною там мама говорила як з дитиною перед ним? Нікуди не піду. - Жалісним голосом промовила Олеська до діда.

- В такому разі якось ви самі побудьте, що ти хочеш щоб я зробив для тебе? - Федір був готовий до послуг його любимої Олеськи.

- Може давайте я на лавочці почекаю біля його машини. Лишень дивіться щоб мама не ішла за ним на дорогу: знову мене обламає перед ним. - З надією на успіх промовила дівчина.

- Зрозумів, все зробимо. Ти йди на лавочку, він довго тут не буде з нами. А він оглядається за тобою, чекає що ти прийдеш в хату; давай йди скоро.

Федір повернувся у стару хату, коли уже повечеряли Федір побачив що Юра крутиться так само як Олеська на сходах. Федір вирішив допомогти хлопцеві також:

- Юра там наша мала щось за армію хоче попитатися тебе: про службу та про Вітю нашого.

- А де вона? - оглядаючись запитав хлопець.

- На лавці коло дороги, ми тут уже з тобою попрощаємося на подвір'ї а там ви молоді собі поговоріть про армію, думаю що ти не дуже спішиш додому.

Марійка тільки похитала головою до Насті а та розвела руками. Коли вийшли Настя почала плакати, її стало жаль хлопця що уже осиротів на маму. Юра усіх обняв, подякував за вечерю і сказав як повернеться тоді заїде до Віктора, тобто до них. Він узяв передачу і пішов до дороги, а Федір розвернув жінку за плечі та показав щоб ішли у хату збирати з столу.

Юра обережно вийшов, він ще не зміг добре бачити в темноті зразу після світла. Хлопець відчинив машину, поклав передачу. Олеська боялась щоб він не поїхав і розгубилася як поступити в такий момент. Лиш хлопець зачинив дверцята машини і став поглядом шукати лавочки. Юра не знав з якої сторони вона знаходиться. На його щастя над'їхала легкова машина, коли вона світила він побачив Олеську яка сиділа на лавці, заклала руки і перекинувши ногу махала ногою. Машина проїхала і знову стало темно. Юра підійшов до лавочки:

- А де ти заховалася, а я дивлюся за тобою. Хочу за листа подякувати що відписала, також може щось потрібно передати для Віті - скажи.

Бідна Олеська не знала що з нею трапилося, вона не могла вимовити жодного слова. Дівчину якби хтось замінив. Не було тієї Журички що біла хлопців у школі і тієї Олеськи що так вчила свого брата як поводитися з Лізою. Вона навіть не могла подивитися на нього в темноті туди де він стояв. Юра усе зрозумів, він побачив що дівчина ще не ходила з хлопцями і вона йому зовсім виглядала іншою про яку розповідав Вітя. Юра зрозумів що потрібно розслабити обстановку, він уже по-простому запитав:

- Леся, а хто тут живе з цієї сторони біля вас?

- Там ніхто не живе. - Тихим голосом вимовила дівчина.

- Знаєш коли я був з братом минулого разу, я дивився на те подвір'я і бачив що воно травною так заросло. Тоді я подумав що може якась стара одинока людина, або ніхто так як ти сказала. Знаєш у мене є ідея одна: я бачу що тут у вас гарне місце, а ви б могли купити те подвір'я у тих хто має право до нього і там Вітя побудує гаражі щоб робити машини. Подумай сама: я Вітю навчу коло машин а зараз люди будуть приганяти навіть за кордону машини, так мій тато говорив, і буде гарний заробіток на цьому. Ти як думаєш про таку справу?

- Може бути так як ти сказав. - Вже сміливіше відказала Олеська.

Юра сів біля неї ближче на лавочку, йому було потрібно досить часу аж поки дівчина уже почала нормально спілкуватися з ним. Вони проговорили десь біля трьох годин. Йому потрібно було уже їхати, лиш він ніяк не міг цього зробити. Тільки коли у вечірній тиші почув що двері відчинилися у новій хаті а дівчина з тривогою оглянулася на хвіртку, оберігаючись щоб мама не вийшла на вулицю, тоді він зрозумів що потрібно прощатися.

Юра попросив писати частіше до нього листи, так як йому ніхто не пише, тільки брат інколи коротенького листа.

Олеська встала з лавки щоб попрощатися з хлопцем. На прощання Юра обняв досить тісно дівчину, та обережно поцілував її ніжну щоку.

Віктор чекав з нетерпінням коли Юра повернеться з України. Він знав що Юра привези йому новини про рідний дім, розкаже про усіх, про те що побачив своїми очима. Розкаже про своє враження. Для Юри Вітя також мав новину, яку йому признався пан Стасік. Сусід по дачі розказав йому, що напевно скоро їхній автобат до кінця розформують а Костянтинович піде на пенсію і з своєї дачі нікуди не поїде. Куди кого повезуть він конкретно не знав, тільки чув що напевно розділять на небагато груп. Вітя боявся тільки одного, а саме: щоб його не розділили з Юрою. Він уже навіть придумав щоб зателефонувати у бібліотеку щоб йому коли буде потрібно вислали поштовим переказом суму грошей. Вітя придумав дати взятку щоб їх двох відправили в одну частину. Так як він уже досить вільно спілкувався з полковником, тому надіявся що той не відмовить йому. Правда останнім часом Вітя шефа не впізнавав, той напивався добре і сидів по ночах над паперами а ранком не спішив. Звичайно для цивільного шефа це може бути нормальним явищем а для командира авто батальйону, якось не вмістимо.

Вітя знав про день коли приїде Юра і попросився що йому потрібно перевірити у машині гальма. Полковник нічого не додумуючись кивнув головою в знак згоди.

Коли Вітя приїхав у гараж він побачив що Юра сидів на металічній бочці, спиною приперся до стіни а шапку насунув на очі. Вітя пожартував:

- Рядовой Ковальський - встать!

Юрка засміявся сам до себе і схопився з бочки.

- Вітя, привіт! Добре що ти зайшов, я привіз тобі листи і там передала тобі мама де чого.

- Як там Юра, розкажуй.

- Ти знаєш Вітя, усе перемішалось в голові: приїхав на похорон, того самого дня маму хоронили. Усі плачуть, родина мене побачили так само плачуть. Пройшов день і моя бувша прислала свою сестру двоюрідну щоб переказати що вона вибачається за те що так в неї склалося. Я набрав злості, зразу від горя до ненависті переключився, відправив її сестру подальше. Знову пройшло кілька днів я поїхав до твоїх. Побачив там твоїх, посиділи погостили нас з братом. Знаєш після свого дому, коли я поїхав до тебе, то так як з колгоспу на Красну Площу. Уяви собі мою хату: невелика хата в районі, усе подвір'я яке само собою вузьке та довге, закладено старими машинами. Де є вільне місце там різні залізяки валяються. Ворота постійно відчинені, хтось їздить сюди-туди. На подвір'ї постійно дим від машин і звук моторів, мазут під ногами. Двері до хати з мазутом, сходи такі як в кузні. Маму хоронять а тато з братом не мали куди ті усі тарадайки поскладати. Людям нема де стати на подвір'ї. Після такого «пролетарського» пейзажу, я приїхав до тебе: на подвір'ї трава, чисто, тіні від лип. В старі хаті як в ресторані, в новій як в галереї, і серед того пейзажу твоя сестра ходить в спортивному костюмі. Коли ми були першим разом вони обидві були: твоя приїхала Волгою, при чому сама приїхала. Машина стоїть на траві а вона ходить у ключики крутить на пальцях. Ми там зробили фотки, ти у листі побачиш. Другий раз я сам приїхав на татовій машині у нього «Лада 04». Правда у тій машині також як в кузні. Я пригадав як ти говорив що твоя сестра блондинка і може до мене механіка замазатися. Я одівся нормально а в машині застелив щоб сам не замазався. Коротше я поговорив з нею трошки. Вітя, як я побачив там один момент - з очей не сходить. Вітя, як я б мав таку жінку - вже більш нічого не хочу в житті. Хоча б п'ять років пожити з такою а там можу вмирати щасливим. А там у вас сусіди не живуть, я б там гараж збудував і залізяки туди поскладав, на подвір'ї у вас

шкода, там так гарно. Я також міг би жити в тій сусідовій хаті а ти вдома будеш собі. А там може хату побудую собі. Одним словом ти мені допоможеш з сестрою поближче?

- Юрка та її ще учитися потрібно, професію якусь нормальну. Вона у Львів хоче поступати, там тьотя наша живе.

- Якої її професії? Вітя, я все життя буду рити носом щоб вона нормально жила. Буде у мене як ракушка у серванті вашому стояти.

- А ракушка до речі з Сухумі привезена в подарок для Олеськи від Лізи, - замітив Віктор.

- Вітя напиши про мене що я нормальний хлопець, твої мені так подобаються, дід такий бадьорий. До речі мені зустріч спланував у вас на лавочці там.

- Дід таке любить, він мені допомагав також в любовних питаннях. А можливо Олеська його поросила про це. Він для неї зірку зніме з неба.

- Ти що Вітя, як попросила щоб зустрінутися там зі мною?

- Я так думаю, тому що мені Ліза скоріше написала про те що коли прийшов лист від тебе то Олеська дуже весела ходила і показувала її твою фотку. Так що у тебе можливості думаю є щоб заволодіти її серцем.

- Вітя, я не знаю про що її написати, щоб її подобалося?

- Пиши що думаєш земляче, ти у неї перший, що напишеш те і сподобається малі. А зараз давай листи я їду читати поки час маю. Побачу що мені моя написала.

Вітя узяв передачу і пішов в машину. Він відкрив перше конверт з дому, але там було багато написано про те як йому відв'язатися від командира. Вдома не знали що уже скоро частину розформують. Вітя поклав назад листа у конверту щоб прочитати пізніше а взяв той конверт де були фотокартки. Знімки його здивували, за рік часу дівчата змінилися. У них був саме такий вік коли дівчина росте дуже швидко і міняється також. Ліза була трошки вищою від Олеськи але так як вона була худішою тому виглядала високою більше. На одні з фотографій Ліза сміялася і її ямка була виразно видна. Вітя зразу відклав в сторону цю знімку. Олеська також змінилася і Вітя уявив собі яке враження вона провела над Юрою.

Після того як він усіх досконало переглянув він витягнув листа від Лізи. Почав читати друкований текст. Вітя деякі речення перечитував по три рази, щоб правильно зрозуміти. Коли він прочитав що Арлани їдуть в Америку, на хлопця так подіяло, що він не зміг прийти до себе. Перед ним появилася немов велика пропась без моста. Куди він зможе поїхати з дому, як йому в Америку, а найстрашніше що менше як рік залишиться йому служити, а вона не може почекати. Спочатку йому стало так прикро від цього листа, що напевно коли б знала дівчина яка хотіла відкрити йому душу, ніколи б не рішилася таке написати. Йому пригадалася розмова на лавці коли Ліза повернулася з Ешери і вперше розповідала що її рідня хоче виїхати за кордон. Вітя вперше відчув що його рідні а її рідні, зовсім інші люди. На нього найшло те що колись було найшло на його маму, коли вона знала що братова Тетяни має родича у Міністерстві освіти. Тільки сумніви Марійки розвіяв Федір, а тут хто розвіє сумніви хлопця... Вітя подивився по сторонах чи нікого немає і з тої туги почав стукати по кермові машини. Йому було дуже тяжко на серці, він навіть зразу подумав відписати її листа в якому б описав що він не сподівався такого з неї.

Трошки почекавши, Вітя відкрив листа від мами. Там він не думав щось особливе прочитати в порівнянні з тим що написала Ліза. Але тут трапилось інше: Марійка не підозріваючи того про що написала Ліза, і сама не знаючи нічого, просто описала про Лізу свою думку. Марійка описала як вона ночувала у його спальні, про подушку, про те як вони їхали на речовий базар. В кінці написала що Ліза наскільки вірна йому, що вона такого ще не зустрічала. Мама писала йому що вона думає: якщо б прийшлося чекати на нього не два, а двадцять років, тоді немає сумніву що Ліза чекала б на нього.

Сама Марійка не знала яку вчасну услугу вона зробила синові. Напевно материнський інстинкт підказав їй про це. Також коли б Вітя був прочитав першого маминого листа, а пізніше від Лізи, він напевно б міг подумати так: ось мама ти її вихваляєш а вона не дочекавшись мене їде в Америку. Тільки коли так склалося що він прочитав в іншій послідовності листи, саме це хлопця підтримало морально.

Вітя почав думати в іншу сторону: звичайно не Ліза винувата в еміграції, а усі Арлани, що вона сама може зробити. А також почав думати про те що Юрка уже планує гаражі будувати,

так що йому потрібно йти з дому. А куди йому іти як не туди де буде жити Ліза. Як в Америку - так в Америку, тільки щоб з нею. Вона в листі пообіцяла взяти його любою ціною - нехай добивається свого. Хлопець перемінив думки. Хоча може Арлани інші люди, а все ж таки їхня єдина дочка без нього, без Левчука Віті, ніколи не буде щасливою. Це його тримало, і він обережно вирізав текст де Ліза писала про те що краще зустрінутися уже назавжди. Вирізвавши фрагмент листа Вітя поклав його у свій записний блокнот.

Сьомого липня Бойчуки готовилися до гостей. Перед тим Олеська уже була з Лізою у місті і Ліза сказала що вони приїдуть щоб поговорити важливі справи. Причина того що Олеська поїхала до Лізи була саме та, що вона хотіла дуже розказати подружці про те, як вона ближче познайомила на лавочці з Юрою.

В Олеськи були також подружки у селі та однокласниці, але такої як Ліза не було до неї і опісля не знайдеться. Тим більше що вони обидві знали усю правду про своє кохання. Перед сільськими дівчатами, Олеська могла тільки хвалитися про свої справи з подружкою з Івано-Франківська. Коли побачили у селі що Ліза їхала сама машиною, тоді сумнівів в тому що ця «мала» з міста собі дозволяє що хоче, ніяких не було.

На свято Івана люди мають гарний час, також молодь. Сприяє для цього літня погода і теплі липневі вечори. Вже після обіду по селах можна побачити різні групи людей які вийшли на вулиці щоб зустрінути хто кого шукає. Люди збираються по своєрідних колах: хто поговорити про життя чи політику шукає собі такого ж, хто напитися так само. Підлітки ганяють на велосипедах, дівчата проходжуються по центральній вулиці туди та сюди. Одним словом - свято. Навіть жорстка комуністична ідеологія не змогла знівечити того що було з давніх віків вкорінене в українській традиції та серед жителів Прикарпаття.

Проїхавши Лисець, Ліза попросила батька щоб дав їй водити машину по селі, коли будуть уже в самих Богородчанах. Аркадій погодився, він пригадав свою молодість як йому самому хотілося показати перед друзями що він також уже дорослий як його старші брати. Він зупинив машину і перейшов на задне сидіння. Так як вікна були затемнені його взагалі не було там видно.

Коли Ліза обережно, щоб когось з людей не зачепити, їхала по селі, в усіх складалося враження що вона везе тільки Тетяну з собою. Ліза відчинила вікно і опустила ліву руку по дверцятах Волги. На руці висів золотий ланцюжок. Вона була одіта у чорне літнє плаття та темні окуляри по найновішій моді. Хлопці оглядалися за машиною, щось тут же про неї говорили, лиш Ліза не могла цього почути. Дівчата також щось перешіптувалися між собою, усі знали що машина поїхала до Бойчуків.

Федір відчинив ворота і дівчина заїхала на подвір'я. Після привітання вони пішли дивитися на город та на грядки. Аркадій з Федором пішли межею городу на річку. Вони щось там говорили про чоловічі справи. Ліза витягнула два торти з машини і понесла у стару хату.

- Ліза а чому ви два купили? Одного хватас, - сказала Марійка.

- А два краще: тут один «Київський» а другий «Перлина», який кому подобається. Тато казав що один замало на семеро людей, він торти любить - сам з'їсть половину, - засміялася Ліза до Марійки.

Коли вже поїли і Аркадій почав розповідати про Абхазію та свій дім, дівчата вийшли на двір щоб іти на лавочку. Правда Ліза ще спокусила Олеську, щоб зайти в пивницю та напитися вина, тому що за столом вона тільки вмокнула губи, щоб не показати рідним Віктора, що вино їй прийшлося до смаку. Насправді їхнє вино, як для натуральної кавказки, подобалося, а також Ліза сьогодні при святі не рахувала злочином саме таку справу. Олеська погодилася з подружкою, правда вони напилися зовсім не багато щоб з батьків цього не замітили, і вже при веселому настрою, дівчата вийшли на лавочку. Ліза поклати свій

двохкасетник і слухали музику. Скоро біля них зібралось досить дівчат а також підлітків. Дівчата сиділи на лавці а хто не мав місця ті просто сіли на беріг канави в траву. Два дні перед тим був дощ і порох був змитим, хоча вулиця була шутрованою, пороху аж такого не було. Прийшов також Колька до них, він розказував різні страшні історії які чув колись від свого діда. Ліза також знала досить історій про Грузію та Кавказ, усі уважно слухали. Ліза розповідала про місто Кисловодськ де вона була колись. Вона розказувала які там мінеральні джерела, та про одну скалу яка стоїть на горі у вигляді стіни. В кінці цієї скелі є велика кругла дірка і через неї гості міста дивляться як заходить сонце. Скала відома тим що колись тут дивився поет Михайло Лермонтов і записав про захід сонця. Також вона сказала що навіть має знімку коли вона була в кафе «Жемчуг», з балкона якого видно гори та чарівний пейзаж.

А в хаті за столом, Тетяна шепнула на вухо Марійки що в неї є важлива розмова з нею. Вони вставши пішли у нову хату, а старі Бойчуки слухали Аркадія про Кавказ.

- Маруся, - почала першою розмову Тетяна, - я ще скоріше хотіла з тобою поговорити про одну досить важливу справу. Питання торкається наших дітей. Можливо ти уже знаєш про це, тому що я уже з татом твоїм говорили трошки, лиш так як ти мама я повинна усе вирішити з тобою. Одним словом ми скоро виїдемо в Америку. Сама розумієш що Ліза мусить їхати з нами. Я знаю і ти знаєш, а також наші рідні, що так сталося що наші діти полюбили одне одного. Може ти скоріше знала про це, тому що Ліза говорила що вона від тринадцять років дружить з Віктором. Я особисто взнала пізніше, але воно не важно. Я хочу тебе просити Маруся чи ти зможеш Вітю відпустити коли він повернеться додому і ми зробимо йому документи для виїзду за кордон? У нас виходу немає ніякого: Ліза без нього не зможе, я її знаю, вона не просто любить його, вона живе ним. Також ми хочемо щоб вони одружилися, тільки ми мусимо їхати зараз. Ти просто скажи що ти думаєш про це, тому що в мене уже голова не видержує того усього що нас зустрінуло.

- Таня, - почала Марійка, повертаючи правою рукою свій перстень, на якому був вставлений янтар. - Ми дуже любимо твою дитину, вона нам як рідна, від коли Олеська з нею дружить вона зробилася нормальною дитиною а скоріше було таке шило що ми не могли з нею. Також я про те знаю що Ліза дуже за Вітькою нашим, ще скоріше коли вона ночувала у нас, вона попросилася спати на його ліжку. Напевно щось думала про нього, а ранком я складала подушку та ковдру і побачила що подушка від сліз була мокрою. Ти собі уявляєш таке? Пристав собі Таня як би ми щось стали напроти і їх розлучили, напевно такий гріх не простився б мені ніколи. Звичайно ми думали що Вітя буде у Франківську жити, тому що він в селі не любить тим більше що Ліза з міста. Ми так планували що Олеська буде тут, ми зробимо тут кухню у новій хаті, я буду з батьками а молоді нехай собі самі тут будуть. По правді мені якось страшно трохи, Америка це так далеко, це другий світ. Тільки напевно така його доля, тут чи там йому, лиш без Лізи в нього життя гарного не буде, а з нею всюди буде щасливий. Ось така моя думка, я саме так думаю, - спокійно розвела руками Марійка.

- Ой Маруся, як мені легко стало: знаєш я так хвилювалася, правда твій тато так само говорив як ти, тільки почути це від тебе, для мене просто сюрприз. Знаєш Арка усі рідні поїхали, він тут не хоче бути. Його племінник Гарік усе нам пояснив як забрати Вітю. Гарік сам обіцяв усе вирішити з паперами. В мене є ще одна проблема з здоров'ям, по якій я сама особисто хочу поїхати за кордон. Від того часу як Ліза народилася у мене є проблема по-жіночому, сама розумієш. Арк хотів ще дітей але так вийшло що не маємо. Він говорить мені: пойдеш в Америку може там з тебе нормальну «бабу» зроблять. Скільки я тут з тим находилася і в Абхазії там. Я свого розумію, мужчина нормальний, здоровий. Одним словом такі у нас переживання. Татову хату ми перепишемо на Сашку мого брата, тільки не знаю чи він колись взагалі приїде до неї подивитися. Гарік нам уже написав про те що напевно скоро через кордон можна буде вільніше їхати, так що ми приїдемо сюди у село. В місті квартиру здаємо, усе мусимо зняти з обліку. Я собі ще пригадала що головним є те щоб Вітя не мав справи з судимістю, тому що будуть проблеми, але я думаю він від цього далекий.

Після цих слів Марійка опустила очі, роздумуючи про справу з командиром автобату про якого розповідав Юрка. Тетяна нічого не помітила, вона продовжувала бесіду:

- Там біля татової хати є гарний сад, ви заходіть збирати яблука, там черешні такі великі, вишні, також виноград щоб ви зривали собі. Саша не приїде з Києва по фрукти а коли люди побачать що так пропадає, самі будуть ходити хто не лінується. Хата нікуди не протікає, вона ще постоїть довго, біля неї роботи немає а город сусідка буде косити, вона постійно молоко носила коли ще тато жив.

Після цих слів Тетяна перестала говорити, вона бачила що Марійка хоче щось сказати.

- Таня а Арк твій як про те все думає, я маю на увазі про дітей?

- Так само як ми, коли у нас були гості з Яремче, вони спробували свататися, а Арк сказав конкретно: Ліза заручена уже і по-кавказькому порядку та традиції про це мови бути не може. В противному випадку, наречений, має право жорстоко помститися за зраду.

- Таня а ви дійсно зможете забрати Вітю до себе?

- Як будемо живі та здорові тоді зможемо забрати. Арлани таку справу зроблять, вони будуть займатися цим питанням. Сама розумієш що ми не будемо там чекати та дивитися як наша дитина мучиться та сохне. Ліза без Віті просто не буде, я її знаю добре. В цьому Ліза пішла напевно в мого тата. Тато мій побачивши маму перед війною, усю війну тільки боявся одного: щоб мама не вийшла за когось другого. Люди думали щоб живими повернулись з війни а він про маму думав постійно. А коли знайшов її та одружився, тоді сама вже знаєш, так залишився сам після того як мама померла, та не довгий мав вік: тужив за нею дуже. А для Віті в крайньому випадку ми зробимо грошами, коли не зможемо офіційно. Маруся ти не знаєш що кавказці можуть, таке американцеві в голову не прийде ніколи, вони в кіно такого не побачать. Але воно усе лишне крутити, він приїде нормально як наречений, щоб одружитися по законному праву. Можливо що ми приїдемо сюди перед тим, усе покажеться уже тоді. Головне щоб була згода від наших двох родин. Я дуже вдячна вам усім а тобі особисто Маруся що ти розумієш положення в якому знаходяться наші діти. Там Вітю ніхто не скривдить, вони будуть окремо жити, так усі живуть в Америці. Також вас без уваги не залишимо, можеш не сумніватися, сама знаєш як Ліза Олесю вашу любить. Можливо що у гості до нас приїдете, зараз політика міняється в корені тут; Союз починає дружити з Заходом. Скільки євреїв виїхали, таке колись було неможливим а зараз час зовсім іншим.

- Знаєш Таня, воно якимось так склалося між дітьми досить незвичайно як так усе детально розглянути, напевно така доля їхня, ми не можемо цьому противитися, а взагалі було б зовсім нерозумно задля місця проживання чи чогось іншого, калічити їхнє життя. Та напевно вони б нас не послушали навіть, коли б ми щось робили по-своєму. Мій Вітя не послухав б мене та думаю що Ліза також не такою щоб такі штучні обставини заставили її розійтися з ним. Лиш я тобі правду кажу: ніколи я б не взялася за таку справу щоб не трапилося, щоб я вмішалася серед дітей їм на шкоду. Я особисто вважаю що любов є найголовніше на землі між молодими людьми. А не зможете взяти Вітю, тоді нехай Ліза повертається, навіть в новій хаті разом зможуть жити. Головне щоб вони зустрінулись, а там все решта само собою.

Після тієї розмови, десь через кілька днів Настя та Марійка були на городі. День був парний і обіцяли по радіо зливу, після першої години дня. Працюючи на городі Марійка з Настею забули що вчора ніхто не приніс пошту, також вони не знали про те що лист від Віті стоїть в поштовій скриньці на паркані Зоськи. Олеська яка майже завжди приносила пошту, просто забула вчора піти за нею. Так разом працюючи, вони почали говорити по Тетяну і про розмову яка була з нею.

- Мамо а ви не пригадуєте від якої хвороби померла Настуня Лук'янова.

- А що так питаєш Маруся?

- Тому що Тетяна говорила про що вона має проблему по-жіночому, може її мама померла від того також?

- Може наш татуньо знає, я не пам'ятаю. Вона не старою ще була жінкою коли померла.
- Знаєте мамо, я вже так думала що може у них по роду іде така хвороба. Маю на увазі по спадковості хворіють так жінки в них.

- Переживаєш за нашу невістку?

- А хто його знає, вже різне думаю...

Вони замовкли, через де який час Марійка побачила батька що ходив біля старої хати сюди та туди. Вона його покликала:

- Тату, я бачу що ви не маєте роботи ніякої. Може закачайте мені води щоб я помилася після цієї роботи.

- А ти можеш в ріку піти купатися, так тепло зараз, - поважно виговорив Федір.

- В яку ріку тату? Закачайте і так ходите без роботи, я що дівка щоб в робочий день мені купатися на Бистриці.

Федір повернувся щоб іти зробити те що його Марійка просила, але тут Настя зупинила його своїм запитанням:

- Слухай татуню, ми тут так з Марусею говорили про Настуню, Тетянину маму: ти не пам'ятаєш від чого вона вмерла?

- Здається тиск високий був в неї, а взагалі я не фельдшер. А що так питаєте про Настуню?

- Марусі говорила з Тетяною а та сказала що хоче в Америку лічитися, а ми тут думаємо чи в них така хвороба не пішла по роду.

- А яка хвороба Марусю, що вона тобі сказала?

- У неї тату жіноча проблема.

- По якому роду баби темні, нехай була б думала коли віддавалася, а тепер мусить терпіти.

- Тату, як зрозуміти вас, і при чому тут віддавання?

- Ти що Марусю дитина мала чи що? Та Арк з Кавказу, а Таня наша жінка, може бути і така причина з її здоров'ям. Там хлопці такі що ого!

Марійка кілька секунд подумала а так сказала:

- Ой тату, ви уже як скажете, краще вас не питатися: що Олеська а ви - одна бесіда. Краще йдіть закачайте воду, - Марійка засоромившись повернулася в іншу сторону полоти.

Вони далі працювали, потім Настя сказала:

- А ти знаєш, татуньо правий може про Тетяну, а я не подумала про таке а він якось про що треба і що не треба знає.

- Ой знає, може забагато мамо. А ви бачили що він уже Олеську сватав до Юри того що був з армії приїхав?

- Як сватав? Коли? - здивовано запитала Настя.

- Він усюди встигне. Я думаю чому так мала духами напахнилась, оділася як до клубу а там ось що. А вже коли тато сказав щоб ми у хату пішли, я усе зрозуміла.

- Та він Марусю такий нічого хлопець, казав що машини вміє робити, заробляв би гроші добрі. А ще його брат питався щось про дівок наших так тихо, напевно говорили коли до нас їхали про Олеську нашу.

- Ой мамо ще з одною парою не розібралися а ви уже других єднаєте. Добре що Олеська не така рання дівка як Ліза. Але я бачила як він дивився на малу нашу коли вона ішла по сходах, напевно коли б в той час сіла ворона йому на голову, він би не ворухнувся. А Олеська знає як уміє наша, такого її вчити не треба.

- А ти Марусю напиши до Віті щоб описав про того хлопця, він там з ним і знає який він.

- А ви вчора пошту брали? Може Вітя нам написав, Олеська не приносила газет вчором, напевно пошта стоїть наша.

Після роботи Марійка пішла купатися а Настя пішла взяти пошту. Лист справді був у скриньці. Настя скоро пішла додому щоб Марійка його прочитала. В тому листі Вітя написав що їх скоро переbazують у другий автобат. З його частини будуть разом з ним тридцять шість солдатів. В те число входив також Юра Ковальський. Навіть той єврей що сидів у штабі, що колись Вітя заступився за нього, також буде з ними. Перевозити їх мають на північ у Мурманськ. Вітя просив щоб листа йому не писали аж поки він сам не напише їм з нового місця. Бойчуки не знали що він такого самого листа написав до Лізи. Також вони не знали що Ліза описала йому усе про виїзд за кордон.

Після того як вони прочитали таку новину їм стало тяжко на серці.

- Не могли почекаати трохи щоб вже дослужив хлопець там в Мінську, - сказав Федір.

- Загонять десь у Мурманськ та ще на зиму, там знаєте які зими страшні. Мурманськ - це край світу, заполярний круг. Там уже північ Фінляндії не те що Росії. Скільки є частин у Союзі а їх дивися куди викурюють, - незадоволено говорила Марійка.

Федір мовчав, йому також дуже це не подобалося, тільки що вони могли зробити. Федір подумав як розрадити себе і своїх, він сказав:

- А воно може добре що так сталося. Дивіться самі: краще на північ як на південь зараз. На Кавказі біда, в Середній Азії так само чурки плову переїли ся тай дуріють, а там хоч з москалями але в мирі. Не сумуйте, добре що так сталося. Ми самі хотіли щоб він розв'язався з тим полковником що там щось гендлює з циганами. Пригадуєте що той Юра розказував. А так туди поїдуть, дослужать хлопці в спокою, далеко правда, але краще як до азіатів.

- Тату а як Ліза, вона не буде йому писати. Вона їде за кордон, він кудись на північ, тепер як вони знайдуться, якою поштою?

- Марусю вони вже не маленькі діти, як Вітя армію скоро відслужить а ти переживаєш так як за маленького. Напише нам Ліза а ми напишемо йому і все буде добре. Кілько там того року одного: виберемо город і осінь скінчилася а там зима, дні короткі також скоро перейде. На весні блисне сонечко і ми уже збираємось в місто щоб нашого солдата зустріти, а ви носи повісили. Добре що там мир і спокій в Мурманську, а зима воно таке; подивиться на північне сяєво. Я старий а того сяєва не видів, а він подивиться. А як ти Марусю його в Америку відправиш як так будеш боятися? Їх там два разом, Вітя та Юра, а ти виділа який той хлоп, як той що тут у нас ось на капі намальований: Ілля Муромець.

- Такий може залізо гнути і машини робити, - вмішалася Настя.

- А ви тату що там, уже Олеську сватали з ним на лавці вечором?

- А ти Марусю думаєш що я до сто років робити буду. Вже пора думати як зятя заманити до нас. Вітя в Америку а там мене потягне до себе а тут будете зятя мати. А так як вас тут три бабі буде, тоді той зять має бути таким як той Муромець, щоб не з'їли його ви скоро. Тут я продумав до точності; за вас усіх маю думати, навіть за Олеську.

Сам Федір не сумнівався що Юра вподобає Олеську, він знав що така дівка любому голову закрутить. Також він знав про те що Юра чужий, а значить його баби не будуть знати про родину нічого поганого щоб наговорити Олесці проти нього. А чужий він завжди цікавіший для дівчини, як такий що разом виріс, чи ходив в одну школу. Також Федір який розбирався в почуттях від природи, побачив що сама Олеська після тієї зустрічі на лавці якась стала по-особливому замріяна. Федір пригадав таку колись свою Настю, також Марійку після поїдки на Говерлу.

Федір любив онуків, багато працював для них, працював з насолодою, хоча інколи так втомлювався що ледь ноги тягнув додому. Він знав що все те що вони надбали потрібно буде залишити молодим, тобто зять посяде їхню працю. Федір не жалів того усього біля чого він наробився тільки хотів одного: щоб Олеська мала щасливу долю. За Вітю він уже не переживав, рахував що хлопець намістився в добрій родині.

В кінці того ж місяця липня мав приїхати з Києва Саша, брат Тетяни. Коли ще жив їхній батько Андрій він склав заповіт щоб діти поділили його скромний маєток по половині. Склалося так що синові його половина була майже не потрібною. Саша жив у Києві і працював інженером на авіазаводі Антонова. Постійно в село приїжджала Тетяна до батька, а пізніше до його хати. Тільки зараз її взагалі не потрібною стала «дача» у селі, так як вона виїжджала в іншу країну. По закону, особа яка відмовлялася громадянства СРСР, в неї не

повинно було бути жодною власності. Саша пообіцяв що при кінці липня приїде до Тетяни, щоб вона віддала йому свою частину татового заповіту, офіційно в нотаріальній канторі.

Тим часом майстер який робив надгробний пам'ятник для покійної Насті Лук'янової, приїхав у село. Федір планував щоб узяти його додому, щоб той поїв теплого як люди та переночував у них. Майстер виявився зовсім інакшим як Федір собі уявляв. Він побачив що Федір не може з ним добре напитися і почав шукати собі компанії іншої. Шукати довго не прийшлося, він знайшов сусіда що жив не далеко Лук'янової хати. Свою машину він ставив на подвір'ї, а сам ішов до сусіда, там пили довго, так як Тетяна дала йому гроші на обід, він мав за що пити. Звичайно він за такі гроші міг мати гарний обід в сільському буфеті, а тим більше у район під'їхати не далеко і поїсти як майстер. Але він вирішив з таким самим як сам, їсти цибулю та хліб з смальцем і пити літрами самогон. Федір зробив там що його просив той горе-майстер, а той уже закінчив сам роботу. Правда робити він умів гарно, тільки без того щоб не випити, він не міг навіть надіти свою робочу спецівку.

Після того як майстер поїхав, Федір вирішив позбирати там дошки що залишились і таке інше. Він подумав що напевно Тетяна приїде подивитися на роботу, тому що майстер скаже їй що вже усе закінчено. Федір пішов до Петра Стецькового попросити підводу щоб дошки з кладовища завезти до Лук'янової стодоли. Петро приїхав на обід додому, коні стояли біля воріт. Коли Федір його поросив про підводу Петро відказав:

- Слухай правду тобі кажу: не можу дати фіри, жнива в колгоспі. Усі бігають як посолені, поїсти нема як. Хлопцям комбайнерам на поле привозять обіди, а я заскочив додому тому що привіз трохи трави свіжої бичкові. Давай вечором я сам привезу тобі з цвинтаря дошки. А так мусиш простити мене, не моя воля та коні колгоспні також, сам розумієш Федю.

- Не переживай Петри, нічого не буде дошкам. Не думаю щоб уже з такого місця украв хтось їх. Може ще Кольку запитаю, але він також в колгоспі зайнятий напевно.

Федір пішов пішком тягнучи свого велосипеда щоб там на кладовищі поскладати дошки в одне місце. На зустріч йому їхав на велосипеді бувший лісник, який тепер уже був на пенсії. Це був той самий Олексій Петрович, що колись літом у вісімдесят другому Федір майстрував дах на його стодолі. Дах згорів у вісімдесят шостому, саме того вечора Віктор уперше побачив Лізу а вона його. Федір коли побачив Олексу, зразу пригадав як йому Олеська розказувала про першу зустріч яку особисто Ліза називала «Вечірня пожежа».

Олекса порівнявшись з Федором раптово загальмував і зупинився:

- Доброго здоров'ячка Бойчук.

- Доброго і тобі Петрович.

- Вже треба казати: «Здоров Зайцю».

«Зайцем» - називали по-вуличному в селі Олексія Петровича.

- Ой, а що так сам на себе Олексо? - здивовано запитав Федір.

- Та так воно є вже: пенсіонер я Федоре, а старого ні в партії не треба, ані в лісі.

Федір побачив як з колишнього гордого чоловіка, зробився простий сільський хлоп. Олекса не скривав того, навпаки він хотів показати що він такий як усі. Час мінявся і деякі бувші партійці уже підлещувалися до сусідів та односельчан.

Олексій Петрович оглянувся навколо та звернувся до Федора:

- Слухай Федоре, я тобі хотів щось сказати, але не видно тебе а за такої речі уже думав поїду до тебе, боявся одного: щоб там жінки не випитувалися твої.

- А що такого Олексо, говори; тут жінок нема наших.

- Знаєш, я маю за парканом коло дороги полуниці такі великі. Моя стара пильнує, прополнює їх, а якась біда постійно залазить і так потолочить, що стара моя аж плаче. Ну думаю я: спіймаю злодія паршивого. Пішов я вечором минулого тижня, взяв штахету і сів на грядках під парканом. А моя сусідка як ти пам'ятаєш, вчителька в школі. Казали що десь весною твоя онука там з нею скандал мала за листа якогось у школі. Я того не знаю, лиш той її синок ще гірший від неї. Я вже думав: чи не він мені стодолу підпалив колись, що твій верх згорів. То така худобина, що ще такого пошукати треба з свічкою. Але слухай далі: сиджу я на городі і чую на лавці їхній пацани сидять з її синком і говорять там різні глупства. Одним словом чую зайшло про вашу Олеську бесіда, а її синок каже їм: «я Журичку ще зловлю, поки вона у Львів піде учитися я її навчу сам. Я так навчу, що її Журики не впізнають». А хтось з них

питає його як він думає таке зробити. Він подумав тай каже: «в мене є друг в місті а він має машину, коли він приїде, ми її припилюємо або когось попросимо щоб викликав з клубу тай затягнемо у машину а там як кажуть: пташка в клітці». А там хтось питає як вони пожаліються на тебе і міліція тебе забере, що тоді? А він їм каже: «Журики не будуть сміхуватися поміж люди, не такі вони щоб таке розголошувати в селі. Вони сватаються з Лук'яновими, а як перед ними така новина про Леську? Вони скриють, а ще чого доброго будуть просити щоб я брав її і женивсь. Якщо б навіть вони все ж таки хотіли помститися, я просто маю куди змитися навіть на довший час. Вона мою маму висміяла на все село та на всю школу». Як він там почав різними словами такими що я старий вже чув усіляке, а такого не чув.

Я те вислухав і подумав сказати тобі щоб ти якось дівчиську пояснив, тому що шкода дитини. Я видів її скоріше в склепі, така вродлива що нівроку. А сусіди мої паршиві люди, ти скажи малі нехай сама не ходить вечорами, тому що той лиходій її спіймає колись.

- Ой добре Олексо що ти мені сказав, я не зміг заорудувати коні в Петра а дивлюсь на краще вийшло бо тебе перестрів. Дякую тобі, може другий не сказав би про таке а ти дивлюся розумієш як воно, так як тато.

- Я як би тебе не увидів, тоді в неділю хотів таки підійти до тебе, а сказати був би сказав тобі. Шкода такої дитини чоловіче добрий, така нездаль зіпсує, на увесь вік пляму кине. Я колись раз в лісі давно, може п'ятнадцять років тому, був натрапив на таке. Якийсь взяв таку малолітню також в машину і вже там її руки крутив. Я почув що дівка пищить тай через просіку бігом побіг. Взяв такого кия двох метрового як підібрався з заду нього, як вперішив по хребтах, думав що переломив на двоє. Так втікав ледь в машину попав свою. Я тоді здоровий був, тай не боявся лиходія. Та бідна стоїть, трясеться як риба, я її питаю як вона тут з ним з'явилась. Вона каже що чекала в Богородчанах на автобус, десь до баби в Хмелівку їхала, той під'їхав тай сказав що підвезе її, а завіз до лісу. Тоді я мав таки в лісі мотоцикль свій, взяв її та відвіз в Хмелівку. Ось такі бувають випадки Федоре: батьки годують дитину а якась погань паршива дивиться щоб наробити комусь горя в родині.

Федір ще раз подякував бувшому лісникові, потиснув йому руку і роздумуючи пішов по волі. Повернувшись з кладовища, він поклав свого велосипеда біля малої стодоли, що була під одним дахом з його майстернею і пішов до нової хати. Але Олеськи не було і він вирішив розказати усім за столом при вечері про те що йому розповів Олекса.

Вечором прийшов Петро на лавку, йому було якось не по собі що відмовив Федорові і він хотів якось вирівняти цю справу. Лиш Федір був задоволений що так трапилося, він йому розказав про що вони говорили з лісником. Петро як завжди почав клясти комуну:

- Ой вивила комуністка, вони всі такі. В школі дітей вчить а свого бандюгу що навчила. Я на твоїм місці сам пішов би і сказав що мені розказали хлопці які там були, і як він лиш малої торкнеться то я шкіру зніму як з тхора!

Федір подумав і сказав Петрові:

- Олеська має хлопця, та такого як зловить, того синка, тоді йому зуби як грушки-гнилички осиплються. Лиш зараз в армії служить її той хлопець, разом з Віктором нашим. Але козак здоровенний, був тут у нас. Казав що після служби заїде до Віті, але він просто так сказав, йому не до Віті а до Олеськи не терпиться.

Наступного дня зранку, Петро привіз дошки сам на Лук'янове подвір'я. Федір пішов поскладав їх у стару стодолу і зачинив на велику колодку. Сам сів на ганку відпочити і думав про життя, про все що йому прийшлося зустрінути до сьогодні. Він дивувався як так сталося, що він ніколи не думав що буде ходити тут по подвір'ї як по своєму. Як Тетяна, яку він пам'ятає ще школяркою, поїде за кордон і не тільки поїде я ще заберуть його онука за собою. Він думав про Лізу; це вона усе перемінила у їхній сім'ї, вони стали зовсім інакше планувати про майбутнє. Федір думав скільки там у місті в школі хлопців і вона така красива що кожному приглянеться а саме вибрала його Вітю, любимого онука, сироту. Скільки вона раз їхала в Абхазію, людей бачила різних, а коли побачила Вітю, тоді так почала приїздити що батьки не могли знати яка причина що малу так тягне до діда. Звичайно що Вітя також гарний на вроду та підходить до неї, лиш вона дочка пілота, дід в Абхазії був хірургом, вона з багатої та ділової родини. Хоча Вітя також з гарної родини, лиш вони прості люди.

Напевно там на Кавказі люди мудріші, не так з себе показують як наші тут. Напевно її родина любов цінить понад усе в житті, саме тому вона так поступила. Мудра дівчина вона справді, як її не любити...

Федір подивився у небо, літнє небо з однієї сторони було чисте і блакитне а з півдня насувалася грозова хмара. Ось таке життя - думав старий: з однієї сторони світло і гарно а другої темні хмари, тільки знати де твоя стежка на безмірному полі цього літнього неба.

Федір так засидівся що йому не хотілося іти додому, якось так приємно було на душі, так гарно що він почав про себе тихо молитися...

Потім він пішов у сад, в якому були яблуні, вишні та черешні. В кінці саду який виходив на пасовисько, росла струнка береза. Федір кинувши піджак біля неї сів під деревом та протягнувшись заснув. Йому приснився сон в якому він побачив свого покійного зятя Володю. Володю він бачив немов серед безкрайнього степу, серед високої степової трави, яку хвилиною гонив вітер по просторі а зять стояв у білій сорочці і вітер розвівав йому пазуху сорочки в різні сторони. Федір так довго спав що нестямився як почали ревіти корови, які ішли з пасовиська додому. Коли він відкрив очі він не знав де знаходиться, аж оглянув стару Лук'янову хату - подумався. Піду розкажу сон Марусі і про Олеську не забути сказати що попередив бувший лісник - подумав він.

Федір оглянувся знову на хату та пішовши поволі, наспівуючи сам про себе, якусь давню пісню, яку запам'ятав ще з дитинства...

Одного дня Арлани заїхали у бібліотеку до Марійки, вони познайомилися з Раїсою Яківною яка уважала їх за своїх. Аркадій розказав як його рідні виїхали за кордон, та як в Австрії групує єврейська організація людей які приїхали з Союзу. Одним словом вони знайшли скоро спільну мову і поки Марійка з Тетяною говорили про Вітю, якого відправляють у Мурманськ, Аркадій уже домовився як знайти Женю в Одесі. Тим більше Яківна пообіцяла сама синові усе розповісти і наказати йому щоб він допоміг як своїм співвітчизникам.

Через три дні Аркадій полетів в Одесу, а Ліза з мамою пішли пройтися по парку Шевченка в який впиралася їхня зелена і тиха вулиця. Коли вони купили морозиво і сіли на лавочку, тоді Ліза пригадала собі як колись їй мама розповідала як вона вперше побачилась з батьком. Історія також була зв'язана з морозивом, саме тому вона пригадалася дівчині.

- Мама, а ти колись мені розказувала як ти з татом вперше зустрілася; там щось було мені здається з морозивом?

- А ти уже напевно забула, правда тобі буде цікавіше зараз послухати як в дитинстві, тому що у тебе уже почуття обпаленні коханням, - пожартувала Тетяна.

- Мама, перестань, я бачу що ти уже просто забагато знаєш про мене. Можливо Вітя уже назва б мене «мамина донечка», давай про себе розкажуй:

- Одним словом - почала Тетяна - було якесь свято. Ми дівчата були на практиці в Сухумі, та пішли в ботанічний парк. Нас було п'ять чи шість дівчат: сидимо там на лавочці сміємося; усі такі молоді, такі гарні. Я була одита в таке плаття темно-синього кольору з смужками як матроска, а гудзики як у шинелі були пошитими по двох сторонах, мені воно дуже було до лиця. Бачимо підходять чотири хлопці до нас. А там з нами була така Валя з Перекопа; вона говорила за всіх. Почали говорити і один каже нам: «девушки а вам мороженое можна, вы никак взрослые, хворать не будите?» Ми там почали сміятися, коротше вони нам купили а тато приніс та дав мені. Я не стала його їсти а так дивилася на нього як він з дівчатами говорив, що аж морозиво розтопилося в мене на плаття і коли почало текти по коліні, тоді я почула щось холодне. Там зразу почали сміятися дівчата а Валя сказала що я з України а там морозиво не їдять, лиш тільки сало, тому я не знала що воно розтоплюється. Тут бачу тато побачив що мені якось не по собі стало і говорить їм щоб піти покрутитися на колесі, дівки

як горобці скочили з лавки, а я не рухаюся. Почали іти по алеї а тато оглянувся і говорить їм щоб ішли а він догонить їх. Сам вертається до мене а я платком витираю плаття. Він сідає коло мене і почав допомагати мені з своїм морозивом. Коли витерли а він мені каже: «слушай українка, пошли погуляем сами, без них». Я зразу стала такою щасливою, мені аж не вірилося що я іду з таким хлопцем. Тато того року закінчив Ленінградське вище училище на пілота, де навчався п'ять років. Ось так почалося з ним, потім скільки конкуренток в мене було, ой як пригадаю. Краще нехай були б його взяли з його морозивом, - закінчила Тетяна спогад, як завжди жартом.

- А ти мама не сказала що він не тільки плаття а коліно також витирав від морозива.

- Ой як ти пам'ятаєш те, що потрібно тобі давно забути Ліза.

- Ти мама так зараз говориш щоб «його взяли з морозивом», тому що знаєш що уже не візьмуть, а тоді ти напевно так не думала. А я особисто дуже годжуся вами, я задоволена що у мене такі батьки. Правда мені колись дуже хотілося б мати брата чи сестричку, тільки коли ти хворієш тоді я розумію тебе мама.

- А зараз вже не хочеться тобі ні братчика ані сестрички?

- А в мене зараз є сестра Олеся.

- Ліза я бачу ти справді забагато знаєш про мене; все буду мовчати.

- А що ми завтра робимо мама?

- Завтра приїде до нас дядя Саша з сином Андрійком, братом твоїм, що ти його тільки один раз бачила у шість років. Напевно візьмемо таксі і поїдемо у село, там в сільській раді щось підпишуть і повернемося назад.

Наступного все так відбулось: київським поїздом приїхав Саша з сином. Він приїхав до Тетяни на квартиру, а в село поїхали наступного ранку. Коли вони розбиралися там з паперами, Ліза взяла Андрійка, якому хоча було вісімнадцять років а сам він був як дитина. Він носив окуляри і був худий та високий. Щось трошки нагадував діда Андрія, не дарма його назвали в честь нього. Щоб столичний юнак не скучав у селі сам, Ліза його взяла до Олеськи; вони пішли пішком.

Олеська була вдома, вона робила фотографії. Андрійкові дуже сподобалося що дівчина сама робить знімки і став цікавитися як вона навчилася цього. Він почав говорити про київський завод «Арсенал», на якому виготовляли найкращі в Союзі фотоапарати різних моделей, починаючи від такого що його розмір як дві сірникові коробочки, до професійної фотокамери «Київ -88». Сам він учився в якомусь інституті та багато читав.

Федір почав розпитуватися про Київ, про Хрещатик та Дніпро. Хлопцеві також дід сподобався, він побачив що у селах живуть цікаві люди. Потім він почав про свого діда питатися а Федір знав про Андрія трошки військової історії і йому розповів.

Ліза попросила щоб Олеська зробила їм знімки і вони стали біля троянд. Так як сусід Арланів мав приїхати машиною за Тетяною та Сашою на наступній день, то в Андрійка було досить часу щоб вечором поговорити про все.

Настя подарувала йому гуцульську шкатулку, гарно вирізьблену як згадку про те що його коріння з Косова, тобто з Гуцульщини. Хлопець коли побачив, тоді сам попросив чи нема у них якого вишиваного рушничка, хоча старого. На вишивки Бойчуки були багатими. Настя завела його у нову хату і показала різні рушники, салфетки, на подушках і таке інше. Андрійко вибрав собі вишиту сорочку. Він сказав що коли у них буде вечір народного мистецтва в інституті, тоді він її одіне. Настя була радою що сорочка яку вона особисто вишила, буде у Києві на святі. Коли хлопець хотів заплатити, Настя відмовилась, сказала що просто дарує, ти більше що хлопець був вже не чужий а Тетяни племінник.

На лавку прийшов Петро та Колька, пішла розмова про політику. Андрійко у політиці добре орієнтувався і з Петром пішла у них розмова по-дорослому. Усі їх слухали, так як хлопець приїхав з Києва то в нікого не було сумніву про те що він розкаже. Вони говорили про Перестройку, про те як Союз міняє політику за кордоном. Як відбудовуються собори і монастирі. Хлопець розказав як Київ святкував Тисячоліття Хрещення Русі. Коли уже було потрібно іти до дому, Колька запропонував їх відвезти своїм трактором. Олеська засміялась з його ідеї:

- Коля, яким трактором? Від Андрія та Лізи буде соляркою чути тиждень.

- А може поїдемо все ж таки, - попросив Андрійко. - В інституті буде про що розказати друзям, як возився на Прикарпатті.

Колька побіг по трактора, Петро став прощатися з хлопцем і просив щоб ще приїхав до них. Петрові сподобалося те що його батько, тобто Саша Лук'янів, своїми очима бачив Горбачова з його дружиною, коли той приїжджав до київських авіабудівників. А особливо що там був також Яковлєв - батько Перестройки.

Коли Андрійко та Ліза залізли у Білоруса і поїхали, тоді Петро сказав до Федора:

- Твоя лавка Федоре, буде колись в музею історії стояти; тут говорилися великі речі.

Олеська засміялася і додала:

- Правда про те що ви кажете вуйку Петро, тут не тільки говорилися такі речі а ще й також планувалися. - Олеська думала про своє.

Коли уже пішли на подвір'я тоді Федір сказав до Олеськи:

- Добре що Колька повіз їх, я боявся щоб ти не проводила, що тебе десь той «біолог» не припилнував. Уважай не ходи вечорами сама і в машину ніяку не сідай з чужими, ті лиходії тільки живуть для того щоб комусь горя принести в хату. Правда не знаю як він їх доведе, тільки щоб десь голову не потовкла Ліза в його тракторі.

Олеська уже доходила до нової хати і тут повернулася до діда.

- Діду а ви мені могли би дати гроші на гарний фотоапарат?

- А що ти не маєш апарата, робить досить добре.

- А я хочу купити собі фотоапарат «Київ».

- Я подумаю, не знаю скільки грошей тобі треба буде?

- Ой діду, а своїй Ляльці скільки на камінь дали, забули?

- На який камінь Олеська, ти про що кажеш?

- На «Рубінову сльозу»; я все знаю. Я у вас гірша від неї?

- На яку «сльозу», що таке вигадуєш?

- На таку що на шию чіпляється, Ліза так назвала ваш рубін «Рубінова сльоза», - пояснила Олеська дідові.

- Тихо будь, дам тобі на твій «Київ», та ще дам щоб за ним до Києва поїхала, тільки тихо щоб мама з бабою не знали нічого. А Лізу бачу вже кортіло похвалитися: ой як ті дівки не можуть мовчати.

Олеська сміючись побігла по сходах, коли вона була уже на площадці, Федір гукнув за нею:

- Олеська! А Ліза знає що я дав гроші на ту «сльозу»?

- Знає, знає, тому вас не так цілує при зустрічі постійно.

Старий Бойчук задоволено усміхнувся і потер непоголену щоку, щось сам до себе сказав та пішов у стару хату відпочивати.

Місто Мурманськ - місто полярників. Назва міста походить від слова «мурман», а точніше викривленим діалектом слова «норман», а перекладається - північний чоловік.

Нормани, які прийшли з Скандинавії на Кольський півострів, зробили тут деякі поселення серед диких скал покритих мохом. Місто знаходиться по березі залива від Баренцового моря. Відстань від Ленінграду 1448 кілометрів, та просто на північ. Коли хто спогляне на карту чи глобус, його огортає жах, в його уяві постає дика скеляста пустеля з жорстокими зимами та морозами. Але насправді є трошки відміна від інших заполярних міст. Мурманськ спасає подих теплої течії Гольфстрім, тут зима нормальна, нема нічого надзвичайного, тільки північне сяєво пригадає жителя чи гостям Мурманська, що вони далеко на півночі.

Мурманськ - місто герой. Високе звання присвоєно місто наказом Кремля у 1985 році. Чому саме таке далеке місто одержало золоту зірку? Під час війни Мурманськ відіграв велику роль як стратегічний центр. У Мурманську були величезні військові бази. Союзники СРСР,

США та Великобританія сюди направляли водяним шляхом свою військову допомогу. Кораблі яких комплектувалися в Рейк'явіку з вантажем США, відправлялися у Мурманський порт. Англія відправляла свою техніку поміж криги в північних водах щоб обминути Норвегію в якій находився флот противника. Сюди привозили також пальне для військових літаків. Мурманськ жорстоко бомбили німці, тому Мурманськ місто герой. Саме тут навантажували секретний вантаж на Англійський лайнер «Единбург». П'ять тон золота високої проби, яким Ставка Головного командування СРСР розплатилася з Черчиллем. Корабель «Единбург» був затопленим разом з цінним вантажем.

Саме 1989 року, в той час коли солдатів привезли з Мінська щоб докінчити службу, того року населення міста зросло ще так раз як було у 1959 році. Після цього показника, шкала росту населення почне падати. Поки Радянський Союз економічно тримався, уряд робив все щоб люди на далекій півночі жили нормально. Туди звертали більшу увагу на другі заселені території величезної держави. Там легко було взяти квартиру, знайти високо платню працю, умови старалися зробити комфортабельні щоб народ не роз'їхався з Мурманська. В мирний час тут в основному рибна продукція, рибні заводи та портові склади.

Коли Віктор та його побратими по службі попали сюди, вони найперше відчули свободу в рамках служби. Дисципліна була на низькому рівні, а вірніше її взагалі не було тут. Їм пощастило в тому що вони уже більшу частину строку послужили. Безпорядок в армії вигідний як для «дідів» а навпаки біда для молодих призовників. Офіцерський склад складався в основному з службовців алкоголіків. Коли Віктор попав туди, у нього склалося враження що він на якомусь вільному поселенні в Сибіру. Любий скандал прикривався пляшкою та закускою. Тут армія уже досить відчувала розвал Союзу. Коли Вітя переживав у Мінську про те що комбат їздить ночами на хутір, та якісь люди ходять по гаражах, тут порівняно з тим, не бралось такі речі під увагу. Віктора ще спасала одна випадковість, а саме те що він дружив з Юрою. Юрій був лівша і він свою ліву руку називав «універсальний розвідний ключ». Нещасна година була того хто попадався під той «ключ». У Мінську Віктор не помічав того, а коли тут вони опинилися серед такого безпорядку, він побачив що Юра може прочистити дорогу в тих «джунглях», для того щоб вижити їм. Юра зразу пішов до командира та сказав:

- Товарищ майор, если вы хотите чтоб я нормально работал, тогда дайте мне человека с которим я работал прежде в Минске. Дело в том что когда я коверяюсь в машине, а мне нужно маленькие детали ставить у меня проблема: посмотрите какие у меня толстые пальцы, а мой напарник имеет нормальные чтоб сделать тонкую работу. Прошу поставит его вместе работать, мы понимаем друг друга.

- Твой напарник также хохол?

- Так точно товарищ майор, если что не помню как на русском сказать, могу ему по-нашему; работали вмести как лошади в одной упряжке.

- Будь по твоему богатырь Ковальський, - погодився майор.

Вітя почав разом працювати в теплом боксі з Юрою. Він вирішив написати листа, з цього авто батальйону, він міг написати про все, навіть йому могла Ліза написати з Америки, він не боявся тут зовсім нікого та не думав про жодну політику.

Коли хлопці трошки втягнулися в обстановку, вони почали думати про своє особисте життя. Юрка почав продавати акумулятори, лампочки, мастила від машин - все що продавалося. Вони почали жити при грошах. Коли виходили у місто, а з тим проблеми великої не було, так як хлопці мали спортивні костюми та переодягались, там могли поїсти гарно і щось купити собі. Лиш Віктор поклав крайній ультиматум Юркові такого змісту: «Юра як будеш пити - ти моїй сестрі не потрібний. В нашій сім'ї ніхто не пиячок. Я коли таке побачу, я сам її напишу. Я дуже люблю свою сестру, так як вона в мене лиш одна рідна, тому я не хочу щоб вона мучилася з алкоголіком все життя».

Юра усе зрозумів, а так як він не міг скритися від Віктора нікуди, він вирішив вибрати красиву та фігурну блондинку, чим пагубну пляшку. А ще йому дуже подобалися Бойчуки, він мав їх за взірєць, просто він мріяв про таку родину. Юра запам'ятав прибрані кімнати, смачну страву на чистому обрусі. Навіть трава на подвір'ї йому здавалася якась особлива, можливо тому що по ній ходила Олеська. Юра часто порівнював свого бідного тата Мирона

який мав золоті руки а не мав голови. Він підрахував яку суму тато міг уже скласти, скільки він того заліза настукав ся за своє життя а результат був один - гора пляшок за гаражем. Юра вирішив дуже серйозно зайнятися своїм життям. В нього появилася нагода стати людиною, вищого рівня в своїй родині. Він почав старатися щоб досягнути своєї мети в тому. Юра був радий що його перша дівчина вийшла заміж, може така доля що він все ж таки доб'ється тієї що сиділа на лавочці під гіллястими липами...

Однієї серпневої неділі, Вітя пішов у звільнення по місту. Коли він побачив переговорний пункт, він подумав що краще спробувати зателефонувати до Лізи і дати свою адресу, воно буде скоріше чим писати з Мурманська а так чекати на відповідь. Вітя не міг зв'язатися з мамою тому що у неділю бібліотека була зачиненою. Вихід один: телефонувати до Лізи, але вона також могла бути у його селі. Вітя надумав спробувати, він оплатив переговори і став чекати коли його викличуть у телефонну кабінку. Він читав собі газету і через десять хвилин почув як жінка-оператор об'явила: «Город Ивано-Франковск, зайдите пожалуйста в третью кабину». - Вітя взяв трубку і почув чистий жіночий голос.

- Алло, я вас слухаю.

Вітя почув в такій заполярній далечі, рідну українську мову, хоча він розмовляв з Юрою постійно по-домашньому, але жіночого голосу на рідній мові давно він не чув.

- Алло, це тьотя Таня, добрий день!

- Добрий день, а хто такий питає мене?

- Тьотя Таня це Вітя Левчук з Мурманська.

- Ой Вітя, це ти, ти уже в Мурманську? - Хлопець відчув що Тетяна зраділа немов молода дівчина, почувши його голос.

- Так, нас передислокували з Білорусії.

- Ой Вітя як жаль: Лізи немає у дома, вона поїхала з татом.

- Нічого, я хотів щоб ви записали адрес мій новий і моїм передайте як зможете.

- Вітя хвилиночку, я ручку візьму; давай я готова.

Хлопець продиктував адресу і ще раз повторив поволі, щоб усе було правильно:

- Вітя а як там тобі?

- Робота з машинами зате служба вільніша. Тут вільніше як було в Мінську. У вересні приказ і офіційно мені ще половина року залишиться.

- Добре Вітя, я передам мамі адрес новий, а Ліза скоро напише тобі, а може краще що її немає, ви довго не поговорите а вона почує твій голос а потім...

- Що потім? Що ви мали на увазі? - з тривогою запитав Вітя.

Тетяна відчула хвилювання в його голосі, вона зрозуміла що потрібно все розказати як є насправді щоб хлопця там не мучили її слова:

- Ліза потім може не спати в ночі, вона багато думає. А як Ліза піросла, змінилася, ой така дівчина Вітя, щоб ти побачив. - Тетяна почала швидко заговорювати хлопця приемним мотивом. - Ой Вітя ми про тебе тут кожен день згадуємо, правду кажу, батько Лізи знає все про вашу дружбу, ми такі близькі з твоїми стали.

- Всього найкращого тьотя Таня, у мене час вийшов. Привіт передайте для Ліза і для батька, також моїм при нагоді, коли побачите когось.

Тетяна ще хотіла щось запитати, але зв'язок перервався. Вона поклатла трубку і про себе перечитала новий адрес Віктора. В її уяві повстало далеке північне місто в сірому тумані з сирію погодою та кам'янистими берегами, в яких б'ють такі ж сірі хвилі, холодної води...

Теплого серпневого дня у бібліотеку зайшов давній знайомий відвідувач. Саме ним був один хлопець середнього росту, сам худенький з чорними очами як вуглики. На вигляд він був як чотирнадцятилітній юнак а насправді уже постував в Івано-Франківський інститут

імені Василя Стефаника на вчителя. Звали його Ярослав а в бібліотеці Марійка та Яківна кликали його просто Славчик. В той час Марійка була сама у своєму відділі бібліотеки а Славчик шукав збірку поезій Андрія Малишка в російському перекладі. Марійка йому допомагала в пошуках. Їй подобався цей хлопчина, який любив читати поезію та романи. Коли вони шукали збірку Малишка, раптово їхню увагу відвернув дзвоник телефону. Інтервали дзвінка чомусь були іншими як звичайно. Марійка підбігла щоб узяти трубку. Вона почула голос сина який говорив з далекого Мурманська. Серце мами зразу почало швидко стукати, так як вона зрозуміла що якась не відкладна справа біля сина. Віктор серйозним тоном промовив до мами:

- Алло, мам, слухай мене уважно і не перебивай, в мене часу мало.

- Що сталося Вітя? Я слухаю можеш говорити. - З тривогою відповіла Марійка, в неї руки почалися трястися від хвилювання. Голос сина був надто серйозним та конкретним.

- Мам, я тільки передав адрес, а Олеська уже встигла наробити проблем нам тут. З ким вона на фотографії стоїть у нас коло криниці, якийсь в очках з нею?

- Вітя, та це брат Лізи з Києва приїхав, син Сашка, вони у селі були. А що такого трапилось об'ясни як слід?

- Вона що ненормальна? Вислала таку фотографію Юркові, хотіла похвалитися що якогось «ботаніка» знає з Києва, а він тут дуріє з того. Коротше поясни їй щоб якимось написала йому, я не знаю що вона там з ним домовлялася, коли він у нас тоді був, тільки як приїхав куди ходить говорить про неї. Після тієї фотокартки я думав що він сказиться тут: з ревності кулаком скло розбив в машині. Поговори з нею, я не знаю що робити з ним.

- Вітя, скажи йому щоб не хвилювався, що усе нормально з Олеською.

- Мам зачекай, сама йому скажи зараз він тут є. Ми переодяглись і втекли на переговорний пункт, бачиш наскільки серйозне питання.

Марійка почула шум біля телефону, вона похитала головою до Славчика який стояв і не знав що такого трапилось. Через кілька секунд знову заговорив Вітя:

- Мам, він каже що в кабінку не влізе зі мною, ти сама ріши там як слід, нехай мене не їсть тут ваш жених дорогий.

- Вітя ви що діти малі? Як ви з втекли з частини? Вас покарають за таке. Через якусь пусту фотографію такий скандал підняли?

- Мам, давай цілую усіх, привіт дідові, бабі і Олесці передай, у нас час вийшов. Я з ним ...

Розмова перервалася, Марійка поклатла трубку і так як вона була тільки та Славчик, Марійка звернулася до нього:

- Ой, не армія а дитячий садок. Уяви Славчику: дзвонить син з Мурманська що моя дочка вислала якусь там фотокартку з одним гостем з Києва. А там є такий Юра що був у нас, тому щось там не подобається і такого наробили шуму що просто жах.

- Бачу Марія Федорівна що дочка ваша авантюристка напевно. По правді воно романтично досить виглядає з сторони, - сказав Славчик.

- Ой Славчику, буде її сьогодні романтика вдома.

Коли Славчик пішов, Марійка почала думати про Юру і про Олеську: що мені з тою дівкою робити; все той дід винуватий. Ой розпустив її а вона такого чекає тільки, що вона там на лавці з хлопцем говорила що той бідний скло розбив у машині з ревності. Світ такого не бачив що з ними робиться.

Марійка того дня як на зло була змушена залишитися довше на роботі, від цього вона була ще більш сердитою. Уже досить пізно вона пішла додому на розбір справи. Побачивши що хтось є в майстерні Марійка спершу зайшла до Федора, він там нічого не робив а просто щось міряв та думав. Марійка подивилася по сторонах і запитала:

- Тату а де Олеся наша? Мені вона потрібна.

Федір побачив що питання серйозне по тоні голосу і скромно відказав:

- Була десь тут, напевно в старі хаті. - Сам обережно пішов за Марійкою щоб та не бачила його і став під двері старої хати.

Настя перед вечором принесла з городу різних овочів а Олеська взялася зробити салату з них. Марійка прийшла і стала біля дверей, вона не звертаючи увагу на Настю звернулася просто до дочки:

- Олеся! Ти яку фотографію вислала Юрові в Мурманськ?

- А що такого?

- Що такого? Мені Вітя на роботу дзвонить що вони двоє втекли з армії щоб мені сказати про те, що твій дорогий Юра підняв скандал на цілу частину. Вікна побив з ревності в якісь вантажній машині. Ти що розуму не маєш дівко, навіщо йому фотографія де ти з Андрійком стоїш?! Поясни мені - навіщо?!

- Ой люди добрі. - Обізвалася Настя; вона дивилася на Олеську і на Марійку.

- Я тобі дам зараз таких женихів що тобі світ білий буде не милий. Розкажи що ти з ним там на лавці говорила, що ти йому наобіцяла що він собі таке право встановив з ким тобі фотографуватися і чому ти йому фотографії висилаєш? Вітя коли задзвонить ще, я йому скажу, щоб переказав тому Юрчикові що він не має жодного права до тебе: ти ще у школу ходиш і все. Хватить мені ваших романтичних авантур!

Тут Олеська уже не видержала, вона подумала що мама справді може так сказати. Вона почала рятуватися від тієї проблеми:

- Мам, а чому Вітя, твій дорогий синок, мішається до моєї особистої справи. Коли він бігав за Лізою і не міг слова вимовити біля неї, тоді я йому була потрібна, а зараз тобі з Мурманська на мене наговорює? По-твоєму я школярка, а Ліза коли мала тринадцять років і він її водив а потім з весілля забрав її на усю ніч, тоді ніхто того не бачив? Їм усе можна, ви усі тут про неї: «наша Лялька», готові були їх покласти в одне ліжко.

- Олеся, ти що собі дозволяєш? Вітя не робив мені скільки проблем як ти. Пригадай тільки скандали у школі, як ти ударила хлопця. А з тим листом, я ще Яківну просила за тебе. Для чого ти любовні листи у школу носила? Похвалитися яка ти дівка бажана для усіх?

- Добре, давайте усі послухайте мене - сказала Олеська. - Мішу я вдарила тому що він чіплявся до мене; я йому подобалася. З листом така сама історія: синок Ганни Василівни зачіпав мене, а коли побачила вона що нічого не виходить тоді взялася помститися мені. А Юрка також підсів на лавку біля мене і просив щоб я йому написала, тому що нема у нього нікого щоб листи писав з дому. Пожаліла бідного солдатика, а він ось що собі надумав. Проблема в тому що я їм усім подобаюся, тільки я не можу бути для всіх. Вам також не догодити а тобі мам взагалі. А я більше не напишу йому в армію, ти пиши собі до нього коли він до тебе телефонує. Попроси його щоб тобі ще ремінь солдатський вислав щоб ти навчила мене як з хлопцями поводитися. Одні скандали з ним: в школі скандал з його листом, вдома таке саме. А Вікторові я також пригадаю про його романтику; віддячив ся мені братик дорогий!

Після цих слів Олеська кинула усе з рук, швидко розв'язала фартушок, та вийшла з хати.

Настя стояла серед хати а Марійка взяла голову у руки і не знала що робити. Зайшов Федір який в коридорчику слухав усю розмову і був готовий усякого часу заступитися за Олеську. Він присів і поважно сказав до Марійки:

- Марусю, для чого ти таке дурне робиш?

- Ой тату, сама не знаю, справді «дурне», як ви сказали.

- Марусю, ти хочеш щоб діти зненавиділи одне одного, чуєш як вона на Вітю і на Лізу. Ти могла якось легенько розпитати її, порадити як поступити. Її уже не дванадцять років що ти так до неї говориш. А хлопець той такий нічого, а як візьме і такого напише що відкаже йому; через тебе буде. Хочеш щоб якийсь п'яниця пристав на нашу працю? Любить він її, тому такого наробив там, хіба не розумієш? А Олеська наша добра дитина, ти подивися що другі виробляють, така дівка як вона могла б мати три хлопці одночасно, а вона з нами тут. Ти думаєш що вона тебе боїться, чи як би їй хотілося лазити ночами ти б її щось зробила? Маєш золоті діти Марусю а сама не знаєш чого від них вимагати. Ти що молодою не була ніколи? Я так дивлюся що тебе треба ще вчити а не Олеську: там на короваю Тетяну обходила колами, про Вітю може була б попросила і служив був би тут в Станіславі, а ти все щось показуєш з себе, а тепер хочеш щоб Олеська під твою скрипку так пританцьовувала як тобі хочеться. Менше думай що люди думають та кажуть а більше думай про себе та дітей, як їм краще. Олеська наша дитина і за якусь дурницю нема тобі чого так на неї.

- Тату що я тепер маю робити з нею? - зітхнула Марійка.

- Піди перепроси її, хоча ти мама, але ти не права була. Скажи що Вітя любить її і Ліза також, щоб до Юрка того написала, такого ніжного листа. І більше щоб я чув подібної бесіди в хаті. Сама подумай: Вітя поїде а з Олесьюкою нам жити а коли ти будеш так з нею вона поїде від нас також до Америки, самі залишимося на старість. Вона наша рідна дитина а хлопець нехай трошки потерпить як хоче мати файну дівку. Я колись за твою маму ще не так понижався перед її татом, а вони сміялись що я не пара до їхньої доньки.

- Так! Я також думаю так само, мусиш зробити як татуньо сказав, - доповнила Настя.

24

Насправді Олеська щиро любила Лізу. Вона ніколи не посварилася б з нею. Також вона любила Вітю, а поступок Юри про який сказала мама, навіть їй сподобався. Дівчина побачила що вона має ціну перед ним та його почуттями. Олеська хоча була зразу розізлилася на те чому мама вмішується в її приватні відносини з Юрою, лиш подумавши Олеська вирішила розіграти маму, щоб та в майбутньому тільки спрямовувала її бажання.

Насправді вона була ображена на Марійку за те що коли був Юрка, Марійка потягнула замочок її спортивного светра. На щастя Юрка цього не побачив, але образа в дівчини залишилася: Чому мама поводитьсь з нею як з маленькою? Навіть коли Юрка почув як відчинилися двері і він вирішив уже їхати, напевно Вітя наговорив що мама над нею має строгий контроль. Вона пригадала як на весіллі Ліза пропала на усю ніч і Тетяна не бігала шукати, навіть не підійшла до неї запитати де Ліза поділася, та з ким пішла. Олеська знала що розмова не закінченою, вона знала що дід так не пропустить цього.

Олеська стала на сходову площадку і почала думати як говорити далі. Їй також було якось приємно від того що хлопець мучиться через неї. Вона пригадала собі як Ліза колись говорила їй про те на Бистриці, коли вони купалися. Олеська була впевнена що сам Юрка від неї не відстане. Вона навчилася від Лізи тримати ціну своїй красоті. Олеська знала що робиться з хлопцями коли вони оглядаються за нею. Вона знала що Юрка не забуде ці самі сходи по яких вона підіймалася. Дівчина виробила собі непохитну формулу про почуття Юри: все, він спіймався у мою сітку, спіймався до смерті. Від сьогодні вона буде мати право над ним, саме так поводитися Ліза з її братом. Ліза знову для неї авторитет, вона для неї ідеал. Вітя також молодець, він порушив це питання на серйозному рівні, вона не відступить від свого п'єдесталу, вона поцінить себе як уміє це робити її найвірніша подруга. Не зважаючи на далеку відстань від Прикарпаття до заполярного міста, Олеська знала що любовна нитка не порветься, якесь тайне відчуття підказувало їй про це. Дівчина дивилася на ясні серпневі зорі, вона думала що наступного серпня може поруч неї буде цей хлопець богатирської будови. Сьогодні він за неї розбив вікно машини а колись вона тільки поглядом своїх сірих очей буде водити що їй захочеться, а Юра те все куплятиме для неї.

Олеська сама до себе засміялася, їй з нетерпінням хотілося зустрінутися з Лізою і про все розповісти що трапилося в Мурманську, через її брата Андрійка з Києва.

Лиш романтичні мрії про майбутнє кохання, перервав скрип дверей старої хати. Олеська побачила маму що ішла до неї. Коли Марійка почала підійматися по сходах Олеська не звертаючи уваги дивилася далі на зоряне небо. Вона не уявляла собі як почнеться розмова. А розмова почалася так, що Олеська ніколи не могла собі такого приставити в житті:

- Олеся, - зітхаючи сказала Марійка. - Ти може мені простити за сьогоднішню мою таку нерозумну мову: я була не правою про тебе.

Олеська поглянула на маму та не повірила своїм вухам в те що вона почула. Марійка стояла та мовчки чекала на відповідь дочки:

- Мам перестань, я не ображаюсь. - Олеська зразу пригадала як Аркадій перепрошував Лізу після того ранку коли він її вдарив.

- Олеся я дуже хочу щоб ти дальше любила Вітю нашого та Лізу, так як вони люблять тебе.

- Тоді ти задля них хочеш помиритися зі мною?

- Ні Олеся, не так ти зрозуміла. Просто я не правильно повелася з тобою сьогодні: Знаєш Ліза скоро поїде від нас далеко а потім Вітя за нею. Я хочу щоб ми були не тільки тілом рідними а також душею. Я люблю тебе Олеся, ти може думаєш що Вітя кращий у мене а ти гірша - це неправда. Скоріше ти сама знаєш якою ти була, час пройшов і пройшло дитинство. Я бачу як ти змінилася в кращу сторону, стала мудрішою. Може колись я була не правою до тебе, я також помиляюся. Тільки знай що я завжди любила тебе. Ти не знала ніколи що робилося зі мною після того як колись в мене бував сандал з тобою, як мені тяжко було. Знаєш виховати дітей, це не так просто: часом хочеш краще а виходить гірше. Буває таке що ти хочеш об'яснити а тебе неправильно розуміють. Олеся ми усі помилкові люди, якщо тобі щось пригадується таке що ти маєш в серці проти мене, я тебе прошу - пробач мені. Лиш мое серце відкрите до тебе, я переконана що прийде час і ти все сама зрозумієш. Я хочу жити біля тебе, щоб моя старість пройшла з тобою. Я хочу вибавити твої діти а свої онуки. Я знаю що ти дуже виродилася вродливою у нашій родині, я горджуся тобою і хвилююся за тебе. Часто красиві дівчата роблять нерозумні поступки. Красивій дівчині легко загубити своє щастя. Ти подумай тільки Олеся: чому Тетяна така щаслива за дочку? А тому що вона здружилася з нормальним хлопцем. Ти сама знаєш який наш Вітя. Я також бажаю тільки одного в житті щоб я бачила що ви, мої діти, маєте щасливу долю.

- Мам, що з тобою сталося, перестань а то я бачу ще розплачешся зараз тут, ти що книжок так начиталася сьогодні. - Олеська широко відкритими очами дивилася на маму. Марійка далі продовжувала:

- Олеся, скажу тобі одну таємницю, якої Вітя не знає: у мене тричі була нагода вийти заміж, за інтелігентних людей, я уже не говорю про наше село, переказували тут багато. Я могла вийти за директора хлібокомбінату, жити в місті. Я відказала їм, а це все тільки задля вас дітей. А в того Юри немає мами, його немає кому пожаліти а ти таку йому фотографію вислала щоб він так мучився. Як ти думаєш воно правильно так як ти поступила з ним? Правда - ні. Я дуже хотіла б щоб ти поправила цей поступок. Тобі не жаль його? Він так далеко, на чужині, можливо тільки ти єдина людина яка пише йому. В нього брат, але в брата своя сім'я, там про машини напише а хлопцеві хочеться чогось такого ніжного, щирого, чогось від серця. Напевно він чекає на твого листа як наші троянди на літо. Ти не дивися що він такий великий, у нього душа як у кожної людини, йому також як усім хочеться чогось приємного, доброго. Сама подумай: коли Ліза напише до нашого Віті, він ходить задоволений, усім там показує фотокартки а Юра яку покаже? Там де ти з Андрійком Лук'яновим?

- Мам, я зможу завтра поїхати до Лізи, я з нею порадимося як правильно зробити тут, як написати і об'яснити йому про те все.

- Коли захочеш Олеся, тільки чим скоріше тим краще.

- Мам, я також тобі скажу одну таємницю: можливо у мене в житті були такі моменти коли я могла подумати що ти мене не любиш, тільки це було до того часу поки я не поїхала щоб заночувати з Лізою, після того як Вітю забрали в армію. Ми говорили про все тоді, коли я її розповідала про себе та про тебе, Ліза мені так усе пояснила що я просто погодилася з нею і також з тобою. Після того я уже не думала більше що ти колись мене не любила, коли навіть я щось говорю як сьогодні, це просто щоб відговоритися а насправді я знаю що в тебе серце таке як повинно бути у справжньої мами. Ой ти б почула як Ліза усе вміє оцінити, це просто потрібно напевно народитися такою. Мам, я дуже переконалася після тієї розмови про тебе. Я зрозуміла що в нас дуже гарна сім'я, хоча на превеликий жаль тато загинув. Я також годжуся тобою мам, а ще ти дужа схожою своїми поглядами на життя, до Лізиної бабусі Сусанни. А Ліза мені пояснила: якщо її бабуся вважає за правильними деякі питання між батьками та дітьми, це значить що так воно насправді повинно бути в житті.

Марійка обняла дочку і вони пішли у нову хату. Олеська на ліжку не могла заснути від урочистого настрою, вона перемогла, її зелена дорога, вона осідлала мамин характер. Олеська думала тільки про те що тепер буде усе її можна, усе що вона захоче, дівчина не могла ще зрозуміти до глибини материнське серце. Для цього потрібний час, потрібне переживання, потрібно пройти дорогу і самою стати матір'ю.

Перед її очами протікали випадки її життя. Вона пригадувала яку шкоду вона виробляла в дитинстві. Як вона розпрягла коня, коли Петро пішов у майстерню, а кінь пішов по городах людських. Як вона сусіднього бичка відв'язала від стовпчика і пустила у Зоськи город: бичок випас молодий буряк. А ще коли їхав старий один на велосипеді вечором а вона подумала що Колька і палицю кинула у задне колесо. Їй пригадалося як у Ганьки Тарасихи полуниці на грядках усі зірвала, правда сусідка не сказала нікому, вона любила малу. Також коли малий один назвав її «Журичкою» на річці і вона топила його що усі бульбашки випустив з рота був. А ще вона взяла фарбу якою Федір не домалював парканець і Петрові написала на возі «рак». Петрові так призивалися, він не побачив аж в колгоспі почали сміятися з нього. Петро додумався і сказав тільки Федорові, пожалів сироту-шкідницю. Напевно було найжахливіше коли вона возилася на велосипеді і хотіла переїхати на другу сторону дороги просто перед легковою машиною. В результаті водій так загальмував що його розкрутило по мокрому асфальті і кинуло в канаву. Жигулі витягували кілька чоловік а Олеська втекла на Бистрицю.

Таких пригод було в неї дуже багато, вона усіх не пам'ятала навіть...

У другій спальні на ліжку лежала Марійка, вона також не спала, також думала про дочку. Марійка переглядала свої відносини з нею і постановила собі щоб уже ніколи за якусь просту справу не сварити її. Нехай не думає собі що Вітя кращий у мене, що я не можу їх двох дітей однаково любити, Марійка боялася щоб така думка не вкоренилася в серці дочки, цього вона дуже боялась, тому що любила дітей однаково, навіть Лізу яка була для неї як рідна дитина. Може тато правий був завжди, коли захищав Олеську, коли ховав її у майстерні. Діда усі люблять, він може кожному потерпіти, кожного зрозуміти; щира в нього душа. Марійка знала що в них гарна сім'я в порівнянні з іншими людьми, але навіть те що гарне і впорядковане, завжди можна удосконалити більше.

Також Марійка собі надумала написати до Віктора, та так, щоб ніхто не знав, і щоб син написав їй усю правду про того Юру, адже він невідома людина для них. За такий час напевно Вітя приглянувся до нього, він разом працює в авто боксі біля машин, людину у роботі найбільше побачиш. Як б людина не старалася злукавити чи показати себе іншою, на роботі цього зробити неможливо. Все одне за такий час можна побачити правдивий характер свого напарника. Вітя повинен її описати про того хлопця. Марійці не подобалася його поведінка, чому вони двоє такий скандал підняли за якоїсь фотографії, вони уже дорослі люди, чоловіки, а не діти які біжать до мами за допомогою. А може вони ще справді діти, просто великі... - Марійка усе передумала. Чому в них не так просто як в інших людей, навіть взяти з тією Америкою, хто його знає як воно буде. В інших якось діти побирають ся попростому в селі: там зустрінуться на танцях, чи просто на вулиці, та вже починають ходити разом, а тут в них якось усе складно та загадково і одночасно цікаво та урочисто. Ой що ж воно буде в майбутньому... - думала собі Марійка.

З такими думками Марійка заснула, її снився приємний сон, в якому вона бачила довгу дорогу посеред зеленого поля, дорога немов дві стежини ішла малими поворотами, а видно було дуже далеко. Над тим гарним полем синіло літнє небо та сонце розливало свої проміння над тією дорогою, яка немов танула ген за обрієм...

Олеська тільки відчувши що мама відпускає її на волю, вона вирішила щоб цією нагодою скористатися. Її вільнодумні плоди показалися зразу наступного дня.

Коли Олеська поїхала у місто до Лізи, щоб обговорити з нею про те що учора вона з мамою говорили вечором, Лізи не було вдома. Тетяна сказала що вона пішла на «шкільний базар», щоб купити зошити для школи.

«Шкільний базар», відкрили як завжди в серпні перед навчальним роком, один з них був біля магазину «Дитячий Світ», що в центрі Івано-Франківська. Олеська пішла туди щоб

знайти там подружку. Шукати довго не доводилося, Ліза стояла і розглядала пенал з циркулями. Олеська обережно підійшла і закрила її очі двома руками. Ліза відчула що руки дівочі і почала переказувати імена своїх однокласниць, але не могла ніяк відгадати. Тоді молода продавщиця почала допомагати їй і підказувати:

- У твоєї невидимки світле волосся, сірі очі, а схожа на одну українську співачку. Ліза усе зрозуміла і коли Олеська побачила що вона догадалася тоді взяла свої руки. Вони відійшли на лавочку у сквері біля магазину. Олеся розповіла їй свою проблему яка виникла з Юрою.

- Тоді що ти думаєш йому писати зараз? - запитала Ліза.

- Я думаю в першу чергу, щоб ти мене тут завела у гарний салон, щоб мені зробили модну зачіску. Скоро школа і мені потрібно оновитись.

- В тебе нормальна зачіска Олеся, вона до лиця тобі.

- Вона можливо нормальна, лиш я хочу якусь таку що в нашій школі ні одна ще немає.

- Як так - тоді ходімо зі мною. - Вставши з лавки показала Ліза на площу Перемоги, біля Поштамту. Перейшовши площу, дівчата пішли собі розмовляючи. Вони знайшли жіночу перукарню і Олеська попросила підрізати волосся і зробити її по останній моді. Коли вони вийшли, Ліза була зачарованою новою зачіскою подружки. Звичайно таке з себе зробити Ліза собі не могла дозволити, вона знала що батько би її такого ніколи не дозволив а випробувати його кавказький характер, воно просто боялась.

Після того вони пішли на пошту вирішувати з листом, а саме як написати до Юри в армію.

- Олеся, ти знаєш лист буде іти довго. Я вважаю якщо ти хочеш щоб у нього визвало враження, тобі потрібно вислати телеграму. Просто коротенько написати щоб він зрозумів і заспокоївся а пізніше в листі усе опишеш.

- Ліза а я як напишу у телеграмі: «Юрка я тебе люблю, ти мій єдиний, не ображайся». Саме так ти собі уявляєш зміст телеграми?

- Ні про любов не пиши, він тобі першим повинен відкритися у почуттях. Колись порізнному може бути в житті, щоб він не казав, що ти йому сама напросилася. Справа в тому що телеграма йому запам'ятається. Не кожен день люди одержують таку новину. Коли людині дають телеграму, в її свідомості зразу робиться шок. Зміст цього папірця читається з усією нервовою увагою, тому він так пам'ятається.

- Тоді як ти така у нас мудра, порадь що написати там щоб в нього був ще один шок.

- Так потрібно щоб він усе зрозумів. Наприклад: ти з ним була один раз на лавочці, у нього спогади про твою лавочку як про місце кохання. Тоді напиши йому що його місце на лавочці вільне тільки для нього одного.

Дівчата ідучи на пошту почали складати речення, як найкоротше висловити свою думку. Зійшлися на одному тексті а саме: «Юра не хвилюйся зайво. Чекаю тебе наступного літа на лавочці. Твоє місце на ній вільне, воно тільки для тебе. Левчук Олександра».

Коли вони заповнили бланк телеграми і подали адресу, працівник пошти, на вигляд худа жінка середніх літ, запротестувала:

- Дівчата, ви чому якісь дурниці пишете в армію, що тут за лавочки любовні?

Олеся яка стояла біля вікна зразу розгубилася, вона подивилася на Лізу. Ліза як міська дівчина не розгубилася зовсім, вона підійшла ближче до віконця і серйозним тоном сказала:

- А що тут протизаконного? Ми платимо гроші, а ви повинні задовольнити нашу потребу, ми можемо навіть п'єсу «Ромео і Джульєтта» написати та вислати в армію; наша справа.

- Дівчата, я розумію що гроші ви платите, тільки телеграма не лист, її читати можуть кожен хто доручає в руки. Текст відкрито посилається: і там у вашого любимого, може бути неприємність від офіцерів за таку інформацію, це по-перше. А по-друге, якщо в Росію, тоді не українською мовою, а потрібно те перкласти на російську; ось вам новий бланк.

- Саме той любимий командир і ніяка неприємність йому не загрожує, а текст ми перекладемо зараз і висилайте будь ласка, - промовила Ліза.

- Добре, якщо так, ми висилаємо. - Жінка засміялася та запитала. - Цікаво де ж знаходиться така лавочка, що туди командири приїжджають на зустріч до дівчат, та ще з Мурманська?

- Це таємниця. - Уже повеселішавши відказала Олеся.

Працівник пошти підрахувала гроші за текст, Олеська заплатила і вони пішли. По дорозі Олеся повторяла текст телеграми. Вона була задоволеною що Ліза так додумалася; скоро

Юрка буде спокійний та веселий. Вона пригадала собі про те що сказала їй Ліза. Олеська її запитала:

- А тобі Вітя признався в любові першим, що ти так не це увагу звертаєш?

- Так, коли дарував камінь. Тоді він признався, хоча ми про це усі давно знали, навіть дід Федір знав. Правда я також тоді йому сказала що для нього народилася в Сухумі, та ще коли його не знала, я стояла в ночі та уявляла коли б він прийшов у сад до мене на зустріч. Я б тоді справді була б втекла через вікно до нього, лиш на жаль він не знав що я там стою та думаю про нього.

- Сама винувата, - показала рукою Олеся на Лізу, - мені потрібно було признатися того вечора, я б усе тобі зробила була за годину часу.

- Ой Олеся, коли б я була знала наперед як поведеться, я сама була б його запросила на нічні черешні до діда в сад, - сміялася Ліза сама з своїх мрій. - А після того вечора коли ми цілувались, коли я вже повернулась додому сюди в Івано-Франківськ, мені та хотілось щоб з кимось поговорити про Вітю, я не те що йому, я б могла усім кого лишень б зустрінула признатись в тому що я люблю Вітю, просто він для мене був таким, навіть не можу пояснити, я його прагнула усім єством, його ім'я повторяла постійно.

- А тепер так само він для тебе таким?

- Тепер ще більше, дочекатись не можу коли його побачу...

Потім дівчата почали розмову про Юру. Ліза призналася що вона думає про Олеся та Юру:

- Ти знаєш Олеся, коли ти вийдеш заміж за Юрку, він такий здоровий мужик буде, спочатку страшнувато, якщо чесно, а потім усі молодички будуть тобі у селі завидувати, сама побачиш. Будуть говорити: але Журики зятя мають нівроку, а Леська яка щаслива.

- Тільки як за волосся зловить так як твій тато маму, тоді я буду усім завидувати, - відказала сміючись Олеська.

- А ти ще нікому про це не говорила своїм?

- Ні Ліза, за кого ти мене вважаєш, таке не говориться; це наша таємниця.

- А я бачу Олеся що твоя мама непевно полюбила Юрку що так хвилюється за нього, та за його переживання.

- Мені саме цього потрібно було; тепер в мене справи підуть просто люкс!

- Класна мама ваша... Ти знаєш Олеся які проблеми бувають з батьками, особливо коли питання стане у виборі партнера. Скільки мені в школі дівчат жалілися на батьків своїх. Буває часто що батьки когось собі візьмуть за кандидата на роль зятя і не звертаючи уваги на почуття своєї дочки сунуть як бульдозер її в його обійми. А ваша мама мене полюбила а тепер Юрку... - замріяно промовила Ліза. - Я думаю що вона любов ставить на перше місце в житті. Напевно вона також по любові вийшла з вашого батька колись, тому ви такі романтичні та привабливі народились на світ.

- Звичайно що так; мама тоді уже працювала бібліотекаршою а значить книжок начиталася про любовні драми, аж до сьогодні хватило. Тільки в нашій родині усі по любові одружувались. Ти знаєш Ліза як старий Журик діда не хотів, лиш любов все перемогла, - піднявши руку урочисто промовила Олеська. - «Ой що мої тато виробляли як почувли що Бойчук хоче їхнім зятем бути», - підробляючи голос Насті, жартувала Олеська.

Подружки попрощалися, так як Олеська спішила додому. Вона поїхала а Ліза пішла знову на «шкільний базар» по зошити та олівці.

Олеська зайшла в автобус який їхав в Богородчани, вона стала біля водія. Дорогою водій жартував з нею аж поки не приїхали вони на кінцеву зупинку.

Коли Олеська прийшла додому Настя її не впізнала, Олеська зразу пішла у нову хату слухати касету що купила у місті, тепер настільний магнітофон «Маяк» стояв у її кімнаті. Олеська заклала якийсь новий альбом і слухаючи музику стала біля люстра любоватися своєю зачіскою. Вона не знала що Марійка уже прийшла з роботи і була у старій хаті. Настя коли зустріла Марійку зразу її доклала про Олеську:

- Ой Марусю, мала з міста приїхала, там підстриглася і таке виробила на голові що ти не впізнаєш. Що з тою дівкою робиться, як тепер до школи піде? Де таке хтось в селі видів коли чудо. Ой люди добрі що на тому світі твориться, - махала руками Настя.

- А ви мамо мені не говоріть, ви тепер татові кажіть. Вчора ви разом мене заставляли її перепрошувати а сьогодні вона почула волю і виробляє різні фокуси. Тато завжди був на її стороні: розпустив її, гроші тягає вона у нього, купляє що хоче собі.

На таку розмову сама Олеська зайшла у стару хату, так як вона хотіла чогось поїсти. Настя поклати руки на боки як господиня і показала на Олеську головою:

- Полюбайся нею, ой буде мати що Зоська свистіти по селі бабам!

Марійка поглянула і показала рукою щоб Олеська повернулася. Коли Олеська покрутила головою навколо Марійка оцінивши сказала:

- А чому вам не подобається мамо, її дуже підходить. Мені наприклад подобається, скоро «Перший дзвоник» у школі, дуже вчасно навіть. Правда від хлопців не буде куди її виховатися, дуже вона у нас принадна для мужчин.

Олеська такого не сподівалася від мами, вона з радості обняла Марійку і почала цілувати.

- Іди в майстерню і покажися дідові, йому також сподобається, - сказала Марійка, її стало дуже приємно що дочка її зрозуміла та любить.

Коли усі посідали вечеряти, Олеська розказала про ідею Лізи і як вони вислали телеграму. Усі були раді за такий поступок, а найбільше що уже в скорому часі, хлопець там заспокоїться в армії. Федір кілька разів перепитував про текст який вони вислали, Олеська спочатку не хотіла розказувати, лиш коли Федір сказав що Ліза йому скаже, а ще пригадав що саме він допоміг щоб Олеська з Юрою побула на лавці, тоді Олеська призналася. Вона тихо прошептала дідові в точності до слова. Після того дід сказав:

- Телеграма воно добре, а тепер ти Олеська напиши такого файного листа йому, я думаю що ти вмієш так як має дівка писати. А як не знаєш тоді баби запитай, вона колись так до мене вміла приговорювати, ще як була дівкою; я ще тепер пам'ятаю.

- Ти собі пам'ятай, але мовчи, - перервала розмову Настя. - Ти вже так розпустив ту малу що вона вже сама не знає що вигадувати має.

Олеська тим самим побачила що ніхто з рідних нічого не проти що вона переписувалася з Юрою; саме цього було їй потрібно.

- Ти Олеся візьми фотоапарат у школу на «перше вересня» і зробиш там фотографії щоб нашим хлопцям вислати в Мурманськ, тільки з дівчатами фотографуйся уже тепер, щоб лишні телеграми не висилати туди за листами, - пожартувала Марійка, яка зрозуміла що Олеська не байдужною до почуттів Юри.

Олеська почувши вислів мами «нашим хлопцям», зраділа в душі та зрозуміла що всього можна досягнути добротою та щирістю, а мама справді тільки щастя бажає для неї. Вона пригадала слова Лізи, як вона похвалила маму сьогодні, коли вони розмовляли в місті.

Наступило перше вересня. Почалася школа, того року «Перший дзвоник» був вийшов на п'ятницю. Ліза та Олеська перейшли в десятий, тобто останній клас. По традиції кожен десятикласник хлопець та дівчина мали вибрати з дітей які ішли в перший клас, та за руку відвести щоб посадити за парту. Уся школа, а також батьки які привели дітей перший раз, були присутні на святі, яким відкривався новий навчальний рік. Такий парад називався «Лінійка», усі учні вишиковувались на площі біля школи, для церемонії.

Коли Олеська прийшла у школу, її нову зачіску усі запримітили. До неї підійшла мама однієї першокласниці. Ця жінка поводитися гордовитою в розмові, та немов наказом звернулася до Олеськи, навіть не привітавшись.

- Я дивлюся тут хто б сьогодні взяв мою малу в перший клас, думаю що це ти зробиш. Там буде фотограф робити фотографії кожній дитині, тому я вибрала тебе щоб ти вела мою малу.

- Я не знаю, напевно ми дівчата, будемо хлопчиків вести. - Відказала Олеська жінці, яка її вкрай не подобалася своєю поведінкою.

- Правила можуть бути для кого хочеш, лиш не для мене, нікого не бійся.

Олеську це уже виводило з терпіння, вона вирішила показати свою волю та характер.

Ще перед лінійкою Олеська звернула погляд на одного хлопчика першокласника. Він був з мамою та плакав. Олеська знала хто його мама: її залишив чоловік і вона трошки налягала на ногу. Дівчині стало жаль цієї мами, яка стояла в стороні. Олеська підійшла і присіла біля хлопчика. Вона поклала собі на коліна букет троянд і його запитала:

- Як тебе звати школярику?

Хлопчик розгубився і перестав плакати. Мама його також не сподівалася на таку увагу до її дитини. Мама звернулася до синочка:

- Ромку, говори щось до дівчини.

- Тоді ти у нас Ромчик, - приємно звернулася Олеся. - А ти дозволиш щоб я провела тебе у перший клас?

Від дівчини пахнуло дорогими духами, форма та білий фартушок були зразкова вигладжені.

Побачивши таку сцену діти підійшли до них. Олеська обняла рукою хлопчика та сказала:

- Ромчик, як тебе хтось образить, приходь до мене у десятій клас і запитаєш Левчучку або просто Журичку Леську. Мене усі хлопці бояться в школі. А зараз дивися щоб ти не пішов з іншою, тому що я буду плакати.

Коли почалась лінійка Олеська так поступила, також зробила з ним фотографію. Так як бабця того Ромчика працювала у магазині, а малий з мамою зразу після школи зайшли до неї, буквально за день усе село знало за благородній поступок Олеськи. Навіть вчителям сподобалося це.

Наступного дня в суботу Ліза не пішла у школу, вона з татом зібралася їхати в село. Аркадій не взяв свою дружину з собою, він поїхав тільки з дочкою. Ліза додумалася в чому справа: батько поміняв карбованці на долари в Одесі. Сам Аркадій порадився з Женею, сином Яківни, як йому поступити.

Женя радив щоб тут заховати а пізніше можна забрати їх, приїхати за ними коли уже буде в нього підданство США. Тому Аркадій вирішив що дочка піде до подружки, а він здійснить свій план, як заховати скарб. Потрібно було так, щоб вода не пошкодила і вогонь у випадку пожежі. Але для абхазця це не стало проблемою. Він розрахував навіть якщо Саша буде зносити хату чи стодолу, все одно ніхто не пошкодить його скарб. Звичайно зносити якісь будівлі ніхто не збирався, тим більше Саша який хоча переписав на себе батькову господу, але сказав Тетяні що воно йому не потрібне: В любий час Таня повертайся, хата татова твоя була і буде. А захочеш продати тоді справа твоя, я папери підпишу, - говорив брат.

Коли Аркадій під'їхав ближче, Ліза подивилася по часу що Олеська ще могла бути у школі, вона звернулася до батька:

- Папа нужно в школу заехать Олесю взять.

- Давай дорогая, сейчас вытащим твою Олесю с школы.

Волга зупинилася біля шкільних дверей, сам Аркадій уже був у школі давно, коли ще його тєсть Андрій, працював у школі завгоспом. Старі вчителі знали Аркадія, що він зять Андрія Лук'янового. Коли машина зупинилася Ліза вийшла з неї і оглянулася по сторонах щоб когось побачити. Біля школи були тільки малі діти і Ліза пішла сама покликати подружку.

Коли вона зайшла в будинок по коридорі ішла старша віком вчителька і дивилася у підлогу. Ліза направилася їй на зустріч:

- Добрий день.

- Добрий день - поважно відповіла вчителька.

- Я вибачаюся, ви не підкажете як мені знайти ученицю десятого класу, Левчук Лесю?

- Підкажу, ходи зі мною. - Вчителька повернулася у протилежний напрямок щоб іти на сходи які вели на поверхи. Коли вони підійшли під двері, вчителька постукала сама. На стук вийшов вчитель геометрії.

- Прошу Василівна, по якому питанні ви до нас?

- Бачите тут одна дівчина шукає Левчучку, вона в класі зараз?

- Так, я покличу для вас.

Вчитель зайшов у клас а вчителька пішла собі. Ліза вслід подякувала їй, але вона немов не чула того і не відізвалася. Через кілька секунд вийшла Олеська.

- Ой Ліза, ти як тут? Тебе як сюди занесло, яким шляхом?
- Приїхали, а тато не хоче щоб я з ним була на дачі, він там має якусь таємницю робити собі. Просто не маю куди подітися, ти ще довго тут будеш?
- Вже ідемо, я щось придумаю зараз; почекай хвилинку.
Олеська зайшла у клас, а так як двері були відчинені, Ліза чула як вона сказала:
- Михайло Григорович, мені потрібно відпроситися на сьогодні. За мною машина приїхала, я маю в Нагуєвичі їхати обов'язково, там бабуся хвора моя.
- Тоді іди, я класні керівниці сам скажу. Іди нехай не чекають довго.
Олеська вискочила з дипломатом своїм а усі учні стали у вікно дивитися хто там приїхав такий за Левчучкою, та якою машиною.

Ідучи по коридорі Ліза сказала:

- Але ти придумаєш, просто на ходу. Ти так впевнено говорила, як тобі так виходить?
- А бабуся Анна насправді хвора, в четвер нам написала тьотка Ірина що бабуся у неї вже живе. Ми уже нікого не маємо в Нагуєвичах. Я скоро поїду до бабці, так що я правду сказала. Машина також приїхала за мною, як бачиш усе правда тільки така трошки не чиста.

Василівна була та сама вчителька біології, вона пішла перевірити чи пішком Ліза прийшла чи її привезли машиною. Василівна стояла на сходах школи і дивилася як дівчата вийшли і сіли у Волгу.

- Ось ця жіночка показала мені де твій клас, - промовила Ліза.
- Ця «жіночка» знала б що твоя ідея була провчити її, вона б тебе вигнала зі школи. Це та сама вчителька біології, яку ми колись провчили за листа. - Оглядаючись у заднє вікно машини промовила Олеська.

Коли вони уже приїхали, поїли у Бойчуків і пішли на річку, Ліза запитала Олеську:

- А ти Олеська змогла б мене обманути так як сьогодні учителя?
- Як тобі сказати Ліза, якщо тобі на краще, тоді напевно б змогла.
- Наприклад?
- Ну скажімо так: ми ідемо за кордон і тобі не можна перевезти твій рубін. Я візьму його, заховаю а за кордом тобі віддаю. В результаті ти задоволеною і мені приємно від цього. А перед тим, ти мене питаєш перед перевіркою чи я його не взяла, а я кажу що ні.

Ліза засміялася а так задумалася, вона ішла мовчки, якимось дивним для неї було чути таке від подружки, тільки цього часу її приклад ще не мав ніякої замотаної вини. Ліза переключила свої думки перед Олеською і слухала як її мамі подобалася нова зачіска.

Коли вони прийшли Марійка сказала що є лист від Віті, вона вже прочитала і можуть вони взяти собі також прочитати. Коли дівчата якимось не хотіли читати листа не їм адресованого тоді Марійка сама подала лист і сказала до Олеськи:

- Перечитайте з Лізою, там про Юрку Вітя багато написав, нічого особливого там немає, так що можете читати. Ви телеграму разом писали, тепер читайте про те як вона подіяла на нього. Тільки ідіть собі в нову хату або на лавочку обидві.

Дівчата пішли у нову хату, Олеська витягнула листа і почала в слух його читати. Зміст був приблизно такий: коли прийшла телеграма Юрка з радості сказав двом молодим солдатам що вони два дні не будуть зовсім нічого робити у боксі. Було свято в гаражі. Юрка сам по собі справді як «велика дитина», його можна перетягнути на любую сторону, Олеська буде ним вертати куди захоче. Нехай її підтримують в дружбі з цим велетнем. Також сам Юрка дуже вдячний мамі за те що підняла це питання вдома. Він поклав фотографію Олеськи в гаражі, біля столика і молоді механіки мають вітатися з нею кожного ранку. В армії подібні випадки рахуються нормальними. В кінці листа було написано про Лізу. Віктор написав що він говорив по телефону з мамою Танею і вона сказала що краще з Лізою не розмовляти тому що це буде не довго а потім вона буде багато думати у ночі. Там було написано що подібна практика уже відбулася у його спальні і згадано про подушку яка була мокрою від сліз.

Коли прочитали листа, тоді Ліза усе зрозуміла, чому тоді Марійка так її жаліла, коли вони їхали після тієї ночі і чому вона хотіла щоб дівчата прочитали листа.

Виходить її сльози не пропали непомітно, про них Вітя знає в Мурманську, він навіть не пише «тьотя Таня», а називає її уже «мамою». Ліза вирішила переказати вдома мамі як Вітя написав про неї, нехай відчуває мама що в неї вже є зять який любить і поважає її.

З новим навчальним роком, у бібліотеку завезли різної нової літератури. Почалась друкувати навіть скоріше заборонена за політичних мотивів.

Раїса Яківна призналася напарниці про себе. Яківна сказала що буде працювати тільки до Нового року. Вона давно була пенсіонеркою а зараз ще одна обставина складалася біля неї. Справа в тому що на роботу вона постійно їздила з одним чоловіком, який колись добре знав її покійного Ігоря Максимовича. Цей чоловік був досить молодший віком від Яківни а працював також у Богородчанах, в нього був легковий автомобіль «ИЖ Комби». На початку наступного, тобто 1990 року, він виходив на пенсію. Автобусами добиратися людині такого віку як Раїса Яківна, було тяжко, тому вона була змушена розраховуватися з бібліотеки де пропрацювала багато років. Тільки сама Марійка з нею разом працювала двадцять один рік, а Яківна ще до неї робила тут. Марійка коли почула таку новину, їй стало сумно:

- Раїса Яківна, що це все в мене відбувається за один раз? Подумайте що я цієї зими буду робити: Ліза поїде скоро за кордон, батьки її також, ви підете на відпочинок. Вітя мій ще буде в армії, як бачите - осиротію зразу на усі сторони. Одна Олеська залишається у мене, правда я з нею в даний час у великій солідарності, як ніколи.

- Добре Марійка що хоча вона є у тебе, а там весною Вітя повернеться, почнеться з його документами, так що скучати тобі часу навіть не буде. Тут ти залишаєшся старшою, тобі дадуть когось напевно в наш відділ.

Марійка не могла привикнути до такої думки, що вона не буде у бібліотеці разом з Яківною. За довгий час спільної праці, вони привикли одна до другої. Щоб розвіяти свої сірі думки, Марійка сказала що скоро поїде у Львів до свекрухи, яка себе погано почуває, та написала Ірина щоб вони приїхали. Яківна запитала Марійку:

- А чим ти збираєшся поїхати у Львів?

- Рахівським поїздом, напевно разом з Олесею поїдемо. Правда трошки не зручно тому що в ночі потрібно їхати у Франківськ, а вдосвіта бути на вокзалі.

- А чому вам з Любчиком не поїхати, він має скоро в Бурштин їхати там до одного дядька, який з Лениним чоловіком на рибалку ходять, на Бурштинське море. Любчик має там щось йому завести, а потім у Львів поїдете разом. Візьмеш ще невістку свою, там своїм покажеш.

- Я трохи боюся Раїса Яківна, знаєте у Львові рух дуже інтенсивний, Любчик може десь машину зачепити, буде неприємність.

- Нічого не буде: машина державна, є майстерня - зроблять, але що ми уже машину ремонтуємо як він ще не розбив. Давай я справді домовлюся, він сам у Львів захоче. Дівчат візьмеш нехай на місто подивляться там; я усе вирішу сама.

На вихідні дні, Марійка з Олесью були у місті. Олеська почала просити маму щоб вони зайшли до Лізи на квартиру.

- Мам, давай заїдемо якщо вони вдома, колись коли Вітя ішов в армію його Ліза просила а він відказався, а коли повернеться їх тут уже не буде. Вітя уже ніколи не буде бачити де виростала його любима. Арлани скоро поїдуть і ти також не будеш у них ніколи більше. Ми підемо, подивишся як вони живуть; все я іду до телефону. Олеська підійшла до телефонної будки, поклати монету і набрала номер. Трубку підняла Ліза, Олеська сказала що вона не сама а з мамою, а мама не хоче заходити, мовляв вона спішить додому. Ліза попросила щоб Олеська поклікала її до телефону. Коли Марійка узяла телефон Ліза почала просити:

- Мама, зайдіть до нас, ну будь ласка. Давайте я біжу торта купити а ви ідіть до нас. Мама моя встала після зміни вона хотіла у село їхати поговорити з вами. Все домовилися, ми вас чекаємо. Ліза поклати трубку. Марійка не встигла сказати ні одного слова, її вразило те що Ліза назвала її «мама». Марійка подумала собі: напевно тому що у листі прочитала як Вітя називав Тетяну «мамою» і вона уже так само говорить; сподобалося їй мабуть.

Коли вони пішли по вулиці ще здалека побачили що Тетяна в тапочках стояла біля старих дверей свого під'їзду; вона чекала на гостей.

- Ой добре Олеська що ми пішли, дивися Тетяна чекає на нас, знаєш було б не гарно якщо б ми поступили по-іншому, - тихо сказала Марійка.

- Бачиш тепер, - прошептала Олеся.

Коли привіталися, Тетяна провела гостей у квартиру. Інтер'єр квартири спричинив таке враження на Марійку, як першого разу на Олеську. Марійка думала що вона опинилася в дев'ятнадцятому столітті. Усе було старинне в темних кольорах. Справді було видно що тут живуть люди, які бачили інший побут, та іншу культуру.

На Марійку подіяло приємне враження, тому що квартира була затишною і комфортною. Так як Марійка працювала біля книг довгий час, їй показалося що саме так колись жили класики і поети, в таких високих квартирах Петербурга. Вона розглядала великі картини на яких були пейзажі. Тетяна побачила її цікавість і запитала:

- Як Маруся, тобі подобаються картини наші?

- Ой Таня, мені здається що я в квартирі Пушкіна або Достоевського. Напевно такі картини висіли в Ясній Полянці у Толстого коли він писав «Анну Кареніну». Як ви так змогли цікаво обставити свою оселю. Сюди б Раїсу Яківну, вона також любить усе антикварне. Справді жаль що Вітя не зайшов до вас, скромний він у нас, а втратив багато. Побачив б він в якій гармонії та романтичній обстановці виростала Лізочка наша.

Коли Ліза прибігла з тортом «Перлина», дівчата пішли на кухню а дві мами сіли в залі.

- Маруся, - звернулася Тетяна. - Ми напевно десь у листопаді будемо їхати, я хочу щоб ти забрала собі усе що тобі тут подобається: дивися ось ці світильники - вони кільки у високі кімнати. У вас в новій хаті можна почепити: два світильника я дам тобі, вони з усіх найкращі. Тут таких ніхто немає, ми з Тбілісі привезли. Також я дам тобі срібний сервіз, ми також його привезли з Грузії. Ним ніколи ніхто не користувався, ходи я тобі покажу його.

Тетяна витягнула з шафи велику коричневу коробку. Коли вона відкрила її, Марійка побачила у виробленій формі з червоного шовку срібний набір. Сервіз був дійсно красивий, скоріше Марійка такого не бачила, горнятка були з виробленими ручками які були у вигляді листочків. По вінчиках був вироблений орнамент в кавказькому стилі. Марійка взяла збанок і розглядаючи його запитала:

- Таня а чому ти його в сервант не поклала а в коробці тримаєш?

- Я сама не знаю, там і місця немає в серванті. Чомусь давно так подумала що напевно його подарую комусь.

- Таня а може в тебе є товаришки по роботі, знайому твої, знаєш така річ дорога я навіть не знаю як сказати.

- Ні Маруся, я тобі його подарую, я так давно рішила, навіть якщо ми не їхали б, я все одно тобі подарувала б його. А зараз тим більше, я хочу щоб він був у моєму селі де я виросла. Також Олесі ми дамо магнітофон двохкасетний і там Ліза має ще для неї одяг. А сервіз можеш сьогодні взяти. Ми ще маємо книг багато, може в бібліотеку вашу їх; шкода викидати на сміття. У нас є томи: Жорж Санд, Мана, Бальзака, Сенкевича, також Бунін. А Сосюри яка збірка: там і про Марію, і про сині очі, також ваш Франко є і багато інших. Може Раїса Яківна візьме собі додому, до речі вона дуже нам допомогла. Аркадій в Одесі усе зміг поміняти; виручив Женя, син Яківни. Я її також запрошувала, обіцяла прийти до нас. Правда у неї мала квартира, така сучасна, вона світильника там не почепить, хіба що килими віддамо їй. Все що залишиться ми звеземо у село на дачу, тільки я попрошу твого батька щоб він там був господарем. Мій Аркадій там виноград вирощував гарний, ви вино робіть собі з нього. Одним словом Маруся можете там усім користуватися, щоб люди бачили що так не стоїть опущеним.

- Таня а ми що вам дамо, ви можете щось таке взяти щоб вам там пригодилося? Ми б купили вам щось, тільки не знаємо що саме.

- Ой Маруся, ми усе тут залишимо, а ви нам Вітю свого дайте для нашої Лізи, ось такий подарунок справді на все життя буде цінний, - засміялася Тетяна.

Дівчата покликали їх на кухню, Марійка все ще дивувалася обстановці та інтер'єрові квартири Арланів. Просто вона бачила в людей майже завжди однаково в хатах а тут така різниця: так романтично, так спокійно, якимось не в загальній традиції а по своєму стилю.

На підвіконнику сидів сірий голуб та дивився на них, Тетяна пояснила що Ліза його годує уже кілька років, правда інколи його немає кілька днів. Колись в Ешері були голуби в них і Ліза там полюбила голуби, так що тут приручила його клавши йому постійно поїсти.

Коли Марійка дивилася з вікна кухні на дерева, яких верхи досягали третього поверху, вона думала собі: як гарно тут коли падає осінній дощ і жовте листя крутиться на підвіконниках, а крізь відчинене вікно тече холодне свіже осіннє повітря. А коли перший сніг, коли сніжинки так ніжно та тихо опускаються на спокійну вулицю, а цей самий голуб сидить на підвіконнику, та дивиться в квартиру. Як жаль що вони скоро поїдуть і такий гарний затишний куток посядуть невідомі люди. Вона думала коли б її син жив тут з ними, в такій обстановці напевно Вітя був би задоволений. Марійка дуже була задоволеною що послухала дочку та погодилася піти сюди, вони ще довго були на кухні та пригадували своє минуле у селі та шкільні роки, коли вони були віком такими, як зараз їхні красиві доні.

28

В неділю біля сьомої години ранку, Волга 24-10 білого кольору, швидко підіймалася по шосе на гору. Дорога вела на Галич, довгий підйом після села Тязів і на розвилку біля села Вікторів. З гори було видно як осінній ранковий туман стелився по долинах. Недільного ранку дорога була майже порожньою. Любчикові була відомою ця траса. Він сюди часто возив свого батька з товаришами на рибалку. Любчик мав зупинитися у Бурштині щоб віддати рибацьку сітку, одному старому рибалкові.

Ловити сіткою рибу, було строго заборонено, тільки заборона як офіційна поширена була на безпартійних і простих людей, а хто знав чиновників в місцевих органах, такі не боялись інспекції. Марійка сиділа біля водія, вона витягнула дві коробки печення «Сонечко» і великий термос з кавою. Також вона мала чотири дорожні стакани які склалися обручами і витягувалися у вигляді конуса. Марійка побачивши гладеньку ділянку дороги перед селом Крилос, налила кави дівчатам які сиділи на задньому сидлі. Любчик побачив що вони уже не дримають і почав говорити з ними:

- Ліза, а тебе відпустили так далеко саму?

- Як бачиш сам, правда тато запитав хто їде, а коли я сказала хто поїде, тоді він погодився.

- А ти в Львові була колись уже?

- Проїздом була, вокзал бачила, а так щоб у місті не доводилося.

- Нічого побачиш, такого в Америці не зустрінеш як в Львові.

- Не знаю, я тільки чула про Америку а так не уявляю як там люди живуть.

- Я вам розкажу про Америку. - Любчик поправився у сидлі і продовжував. - Мій знайомий був там чотири місяці. Він був в якогось там дядька свого, а той живе в Чикаго. Казав що така нудьга хоча вовком вий. Люди такі перелякані якісь: не встигнеш чхнути як в поліцію дзвонять. Йому там дуже скучно було, ледь добув з старим. Правда казав що купити є всього, машин як рій мух, а якимось не по собі почуваєшся. Я думаю Марія Федорівна як Віктор повернеться а Ліза почує про те, тоді вона сама приїде знову до нього зразу; побачите усі.

Марійка усміхнулася і звернулася до Любчика:

- А ти коли вже будеш весілля своє гуляти? Говорила Раїса Яківна що ти дружиш з дівчиною, навіть знаю що називається Світлана.

- Воно правда, тільки в мене не так як у ваших молодят: мене мама женить, мамі вона по розрахунках підходить. Светка учиться в медичному, батько її якась там шишка на заводі «Прилад», одним словом таке в мене.

- А що ти її не любиш що ти так холодно про неї відзиваєшся? - Цілком серйозно поцікавилася Марійка, пильно дивлячись на Любчика.

- По правді не можу сказати: ні одне, ані друге, просто привик до того що ми маємо побратися і вона привикла також; батьки давно усе вирішили про нас.

- Який жах, - не видержала Ліза. В неї обличчя стало дуже серйозним.

- Нічого, люди до усього привикають, - спокійно відказав Любчик.

Коли вони приїхали у Бурштин, знайшли по вуличках старого рибалку. Любчик зупинив машину біля воріт з якими була стара хата. Коли хлопець заніс сітку за ворота, він якийсь час не повертався, потім вийшов він і старий рибалка. Він був одітий в матроску, а так як він тільки що встав з ліжка, то одітий був просто в труси червоного кольору та білі горошки. Любчик забув попередити старого що в нього жінки у салоні, і старий курячи люльку вийшов відпровадити хлопця. Марійка його першою побачила, але подумала що він повернеться і дівчата не замітять його. Лишень коли Олеська побачила, вона почала так сміятися що Любчик почув біля воріт. Ліза також за нею, а так сама Марійка. Старий справді смішний виглядав у такій не традиційній формі одягу, а найбільш вражало те, що його худі коліна, були білі немов вапно, тому що давно не бачили сонця, а обличчя і шия червоні як редиска. Олеська звернулася до мами, пригадавши коли дід Федір розказував про неї:

- Мам, на жаль немає Зоськи сусідки, вона б про нього біля магазину говорила, як про тебе тоді; пам'ятаєш коли дід розказував нам?

- Олесья, тихо будь. - Сміючись з старого який не спішив іти в хату, сказала Марійка.

Ліза знала уже про Зоську Драпачку, так заочно, також бачила її не один раз, і їй хотілося знати чому саме Олеська згадала в даний момент про неї. Вона запитала тихо Олеську а тій тільки пригадай таке: почала розповідати так щоб мама не почула. Марійка додумалася про що вони говорили і сказала до Лізи:

- Ліза, мені тоді напевно було усього десять років, а дід захищав свою Олеську і хотів мене «обламати» перед нею. Дівчата ще більше почали сміятися з того.

Любчик попросився з старим рибалкою, вибрався на дорогу і швидко поїхав на Львів. Перед тим Марійка сказала йому що вони сьогодні будуть повертатися, тому що в Ірини була одно кімнатна квартира, місця було мало щоб усім ночувати.

В Ірини та Олега дітей не було, а у Львові житло було на особливому рахунку. Вони жила на вулиці 700-річчя Львова. Щоб потрапити до них потрібно було їхати довго по місту. Ліза хвилювалася по тій причині що Олеська їй сказала про те, що тьотя Ірина була приїхала ще в січні на свята, і дуже бажала побачити Лізу. Вона не зустрінулася з нею, бачила тільки фотографію. Ліза знала що Ірина красива жінка і напевно поводить як львів'янка. Ліза любила знайомитися з людьми, тому що вона мала нагоду похвалитися що її батько на літаку літає а також могла розповісти про Грузію. Тільки сьогодні вона думала як повестися, щоб вона сподобатися Ірині. Також Ліза знала що Олеська дуже схожа на неї, їй було цікаво подивитися на тьотю Ірину.

Львів набагато галасливе місто як Івано-Франківськ, тут особливий шум причиняють трамваї які стукають і виють по середині дороги. А самі дороги дуже старі та нерівні. Львів схожий на старе європейське місто. Навіть Радянська влада не змінила його стиль та архітектуру. Ліза хотіла побувати біля Академічного театру опери та балету у центрі міста. Марійка почула як дівчата говорили про театр і сказала, що це не дуже далеко від того місця куди вони їдуть.

Коли вони віднайшли будинок та під'їзд де була квартира, Любчик поклав машину в дворі. Усі разом піднялися ліфтом на шостий поверх і Марійка подзвонила дзвоником який був біля дверей. Ліза дуже хвилювалася, Марійка побачила і сказала:

- Вони знають що ми сьогодні будемо в них, я говорила по телефону з Іриною.

В той час у квартирі почулося гавкання маленької собачки, хтось підійшов до дверей і почав відчиняти їх. Відчинив двері Олег, він привітав гостей і вони усі обережно зайшли у квартиру. Бабця Анна сиділа на дивані, вона була дуже блідою. Коли побачила гостей вона почала плакати та говорити:

- Ой Марійцю, я уже думала що не буду вас видіти. Дивися як мене недуга з'їла, добре що ви приїхали. - Бабця Анна усіх обняла; Любчика також.

- А чому я не бачу Іри, вона куди поділася? - запитала Марійка Олега.

- Буде зараз Ірка; в Гастроном побігла.

Олеська пішла на балкон а Ліза за нею. Любчик пішов у ванну відсвіжитися від дороги, тому що від львівського руху у нього спина була мокрою зовсім. На балконі Ліза оглянулася щоб нікого не було і тихенько шепнула до Олеськи:

- Дивися як тьотка Ірина прийде, щоб ти мене виручила як буде потрібно. Пригадуєш як я тобі допомогла коли Юрка приїхав був першим разом.

- Все нормально; вона толкова баба, нічого дурного не вичудить, - заспокоїла Лізу Олеська.

Незабаром прийшла Ірина, вона привіталася з Марійкою, зразу присіла і почала розповідати про здоров'я мами. Коли побачила що хтось є на балконі, вона нараз перервала розмову і пішла до дівчат на балкон.

- Ой хто тут у нас заховався, дивися які красуні наші. Олеську ми знаємо добре, а з Лізою познайомимось ближче.

Ірина подала руку дівчині, та підійшовши ближче обняла Лізу. Олеська стала біля тьоті і сказала до Лізи:

- Подивися чи не схожі ми двоє?

- Справді схожі, тільки ти зачіску змінила а так з обличчя навіть дуже.

- Можеш Ліза оцінити мене і уявити собі Олеську у віці тридцяти чотирьох років, лиш не знаю які в той час зачіски уже видумують, - пожартувала Ірина.

Коли вона повернулася в кімнату дівчата чули як вона сказала до Марійки:

- Ой Марійка, бачу твій Вітя розбирається на дівчатах, де він таку знайшов?

- До нас у село приїхала сама. Має щастя наш Вітя, доля така в нього, - відказала Марійка яка уже привикла до Лізи, та іншої собі просто не уявляла біля сина.

- В цьому питанні ти щаслива Марійка: діти красиві, слухняні надіюсь і невістка яка буде в тебе гарна коли поберуться. - Ірина закінчила речення шепотом, щоб Ліза не почула.

- Можна рахувати що вже є, мене навіть «мамою» назвала недавно. Так відверто ще не сміє а по телефоні сказала була. - Призналась Марійка, якій звернення Лізи дуже запам'яталось.

Місто Львів, засноване 1256 року. Галицький князь Данило Романович, подарував стрімку гору, не доступну військовій стратегії того часу, своєму сину Левові. Син Галицького князя одружився з Констанцією, дочкою короля Угрів, Бели четвертого. Данило подарував йому місто щоб той княжив. Три роки скоріше тобто у 1253 році, папські послы принесли корону і послання від папи, князя коронували на Підляшші і папа дав йому королівський титул. Після того як засновано Львів, король Данило прожив усього дванадцять років.

Місто Львів пережило різні часи. В часи Радянської влади на це місто зверталася особлива увагу уряду як до непокірного і свавільного міста. У Львові за різних часів був підвищений рівень націоналізму. За Радянської влади друкувалися підпільні газети, також карикатури на Радянський уряд. Органи КДБ пам'ятали завзяту боротьбу з націоналістами після війни. У Львові розташований штаб Прикарпатського військового округу. Львівська область межує з Польщею, тому в органи влади становлять найбільш довірених людей в партії, вони несуть відповідальність за охорону Радянської влади на Західні Україні. Саме місто немає великої річки, з приводу цього у Львові проблема з водою, воду тут включають визначного часу для жителів міста. Вузькі старинні вулиці не розраховані на такий рух автомашин, по середині вулиць снують трамваї. Дороги побудовані не традиційно з перехрестями а багато є з трикутними або п'ятикутними з'єднанням вулиць. Гості водії, в місті попадаючи на зіткнення вулиць не знають на котрій світлофор орієнтуватися. Як правило місцеві водії, а особливо таксисти не терплять такого, вони порушують правила, як говориться: «вискакують під носом і вилазять на плечі».

Але нашим гостям воно не дуже мішає, вони хочуть подивитися на місто. Після того як поїли, Любчик став збирати своїх туристів у центр міста. Марійка просила щоб не довше були як до половини сьомої, тому що у сьомій потрібно їхати додому. Усі пообіцяли справитися з наказом і вчасно повернутися.

Ліза зачесала волосся вгору, а на заді зав'язала великий чорний бант, стрічки якого лягли на плечі. Така зачіска їй дуже була до лиця, в неї гарне, густе, та чорне волосся, підіймалося над чолом. Ліза була одіта у світлу кремову кофту яка мала високий комір завернутий удвоє. В низу вона була одіта у легеньку чорну спідницю з білими горошками. По кофті Ліза оділа джинсовий піджачок і коли дивилася у люстру на себе, вона побачила як Ірина нею любувалася з кухні. Побачивши тьотю у люстрі Ліза кивнула до неї а Ірина їй відповіла усмішкою.

Олеська взяла свій фотоапарат через плече і вони побігли до ліфта, так як Любчик уже чекав дівчат у машині. Вони поїхали щоб зробити фотографії біля відомого львівського театру.

Не зважаючи не те що Любчик був міським хлопцем, а дівчата також по вигляду та мові відповідали нормам жителів міста, все ж таке для місцевих львів'ян, було помітно що вони приїхали сюди. Так як багато мешканців Львова рахують себе, та своє місто вищим від сусідніх обласних центрів, вони ставлять на одну сходинку усіх хто тут не живе.

В часи Радянської влади про Львів ходили різні слухи, про бандитизм та мафії, які бродили по місту. В Радянському Союзі Львів рахував криміналістичним містом, так само як Ростов-на-Дону, Одеса, та Дніпропетровськ. Знаючи таку обстановку Любчик ніколи б не наважився з дівчатами піти у якийсь ресторан чи бар. Дівчата були особами яких звертали увагу, а так як вони почували себе вільно і весело, Любчик хотів пригадати їм що вони не в своєму Івано-Франківську, місто яке було спокійне відносно Львова. Але вони заговорилися і так доїхали до місця стоянки де могли покласти свого автомобіля. Усі троє пішли на Театральну площу жартуючи дорогою.

Був сонячний осінній день. Перед Академічним театром, декоративна клумба вироблена та заглиблена в площі. Клумба була виділеною темним овальним карнизом. В середині були різні квіти які ще залишилися з літа. Такі що не боялися холодних вечорів, ще доцвітали, немов прощалися з теплом.

Коли дівчата зробили фотографії собі біля театру вони сіли на лавочку з правої сторони а Любчик пішов ближче будівлі щоб розглядати статую у вигляді жінок, які прикрашували театр. На протилежній стороні на лавочках сиділи кілька хлопців та дві дівчини які голосно говорили, і навіть викрикували нецензурні слова. Ліза моментально зорієнтувалася в ситуації, зрозумівши що зараз може трапитись, вона сказала до Олеськи не підводячи голови:

- Олесья, змотуємо вудочки поки біда дальше.

- А що такого Ліза? - почала оглядатися Олеська.

- Вставай швидко і ходімо на вулицю що за спиною, приховай свого фотіка.

Олеська почувши тривогу в голосі подружки, не стала розпитуватися більше, вона встала і пішла разом за Лізою. Ідучи Ліза наказала їй:

- Не оглядайся на них, давай скоро ходімо!

Перейшовши вулицю, вони почали повертатися на зустріч театру, так як Любчик стояв ближче будівлі дівчата його побачили. Коли вони переходили на тротуар, в той час тих дві дівчини, що були з тими хлопцями, уже підійшли до Любчика і розмовляли з ним. Ліза та Олесья змішалися з людьми і коли вони поволі приглядалися на площу, вони побачили як чотири хлопці почали ставати навколо Любчика. По дорозі Ліза обережно опустила руку в шкіряну сумочку та вийняла гроші. Вона швидко їх переклала засунувши руку через ковнірець кофти ніби щось поправляючи, заховала їх біля грудей. Олеська хотіла зробити так само але в той час вони побачили як одна з дівчат вдарила Любчика в плече. Олеська поглянула за собою і побачила машину «Лада 2108», темно-зеленого кольору. Машина поволі їх провадила повз тротуару. Олеська зрозуміла що це не жарти в селі чи в школі, вона перелякано шепнула до Лізи тремтячим від страху голосом:

- Ліза я боюся, їх багато тут, вони за нами їдуть поруч. Ти не дивися, тільки думай що нам робити, вони нас в машину затягнуть зараз.

- Тихо Олеся я бачила, тільки машина двох дверна, їм швидко не вдасться. Не роби вигляду що боїшся, смійся до мене, а гроші не рухай, уже пізно. - Ліза через кілька секунд якби про себе сказала - їм взагалі не гроші потрібні а щось друге напевно.

Ліза зрозуміла що на Олесю надії мало такій ситуації, Олесюка перелякана в даний час, потрібно діяти швидко. Вона пригадала собі той самий момент коли міліціонер ішов за нею на вокзалі, тоді її виручив таксист. Думка блискавично пробігла по голові. Доходячи до вулиці яка ішла з заді театру вона побачила таксі що розверталось. Ліза швидко кинулася в його сторону, підбігла просто до дверей водія і серйозно сказала:

- Допоможіть нам, обов'язково нам потрібно тут не далеко. В нас проблема серйозна, даємо десятку за три кілометра.

Водій таксі, який був у кучерявому кашкеті нічого не сказав, тільки ввімкнув лічильник і кивнув щоб сідали в салон.

- А Любчик? - Запитала Олеся.

- Олеся тихо, все нормально, - рукою показала Ліза щоб та мовчала.

Кільки водій повернув голову щоб запитати адресу по якій вести пасажирок, як тут та сама Лада стала йому на перекіс. Один з виголоною головою по якій були шрами, крикнув до таксиста хриплим голосом:

- Ей батя, звільняй тачку, товар наш! Давай старик, поки за шкварки я не потягнув тебе!

Олесюка з переляку почала плакати та казати що нікуди не вийде з машини. Таксист вагався, Ліза взяла себе у руки і по-діловому сказала до нього:

- Називайте ціну яку завгодно, тільки везіть швидко.

Водій включив передачу, один з хуліганів відчинив двері щоб зловити за кермо, але таксист не розгубився. Машина рвонула назад, там почулися сигнали і різні крики, так як з заді був пішохідний перехід. Він поїхав спочатку поволі, по дорозі запитав дівчат:

- Ви гості напевно я бачу, на вокзал їдемо?

- Ні, нам на Сімсотріччя Львова. Я думаю що потрібно розвернутися, - сказала Ліза.

- Куди? Вони за нами їдуть. Зараз покрутимося трошки, тримайтеся добре. - Водій глянув в центральне люстерко на Олесю.

Машина полетіла як літак, Олесюка думала що колеса землі не торкаються, він пішов по вуличках на яких були круті повороти. Ліза закрила голову руками тільки чула пискіт коліс, а Олесюка впала на сидло і навіть не дивилась. Через дві хвилини шофер зітхнув і промовив:

- Давай сюди десятку, задиміли десь ваші рекет'єри на тому «огіркові» своєму.

Дівчата вийшли з машини, Олесюка з переляку хотіла бігти у квартиру, лиш Ліза її зупинила для того щоб почекати; може обійдеться Любчикові і він приїде скоро сюди.

- Любчик не піде без нас у квартиру, як він мамі об'яснить що ми кудись поділися. Тут його почекаємо. - Спокійно сказала Ліза.

- Ой я так перелякалася, віддихатися не можу. Ой добре що ти знала Ліза як вийти з ситуації такої, а мені все: як Петро говорить - кришка!

- А ти збиралася вчитися тут Олеся. Тебе здається звали «львів'янкою» у школі.

- Ліза, перестань. Нехай пропаде той Львів, я не те що вчитися, я взагалі не поїду сюди ніколи вже. Я ще так не боялася від коли на світі живу. Хто скаже мені про Львів, тут же получить від мене зразу.

- Пригадуєш як ти хотіла львівського підчепити, а їх двоє самі тебе підчепили сьогодні. Так що тримайся свого Юрика і не думай про Львів; я вже бачила сьогодні яка з тебе львів'янка. Правда мені також було страшно, я подумала: що мені тато зробить як щось зі мною трапиться таке що збезчестять бандити, а що Вітя на таке скаже, навіть не встигла подумати.

- Все, поки Юрка не приїде з армії, я з села не виїду взагалі ніколи, - сказала Олесюка.

На їхню розмову обережно повернула біла Волга, дівчата впізнали Івано-Франківський номер машини. Коли Любчик їх побачив, він швидко підкинув газ і Волга зупинилася біля пісочниці де вони сиділи. Коли Любчик вийшов він держався за носа а на його білій сорочці була кров. Дівчата підбігли до нього.

- Як ви тут, ви втекли від них? - здивовано запитав хлопець.

- Так, на таксі втекли, - пояснила Ліза, - пізніше розкажемо, а вони тебе побили?

- Та нічого, правда забрали гроші, а посвідчення водія я видер з рук одному. Грошей не було багато, десь напевно тринадцять рублів. Ви не пристаєте щоб сталося коли б ви не втекли. Я чув як один сказав щоб вас відвезти до «папи» на вечоринку; напевно головний їхній. Я завмер коли побачив що вас немає, як кілька вирвався думаю їду скоро щоб Олег у міліцію кудись дзвонив. А коли вас побачив - як на світ народився.

Любчик притиснув носа до металічної труби яка була холоднішою, щоб не розпухав ніс від удару. Він поглянув на наручний годинник і розпорядився наступним планом:

- Зараз лишень четверта година, скажіть що ми виїдемо в шостій, скажете що я поїхав сам щоб подивитися на Стрийський парк, а ви замучилися вже ходити. Я не піду з таким носом, а коли будуть прощатися я щось придумаю. За той час може десь футболку куплю щоб заховати свою сорочку. Нічого там не розказуйте місцевим; ми по дорозі розкажемо разом.

Коли дівчата прийшли, у квартирі був один Олег, він сказав що Марійка з Іриною пішли трошки походити з мамою по дворі. Також він запитав ся як їм Львів сподобався. Олеська поглянула на Лізу і відказала: чудове враження, запам'ятається назавжди.

Коли вони обидві сиділи на балконі, Ліза навчила як поводитися в подібних ситуаціях:

- Правило номер один: ніколи не втікати в безлюдні кути, не ховатися в під'їздах, в перевулках. Як правило хулігани знають добре місцевість, їх там не проведеш. Обійдуть навколо і жертва у пастці. В парки та скверики втікати строго заборонено. Друге правило: в ніякому випадку не вірити в те що вони пропонують. Третє основне: в критичних випадках на зупинці разом з людьми почекати на автобус чи тролейбус і коли є хвіст за тобою, потрібно пробратися до задніх дверей і перед тим як зачиняться двері, вискакувати знову на вулицю. Тільки бувають обставини не схожі одна на другу.

- А як таксист запросив би таку суму що в нас не має скільки, як тоді поступити? - поцікавилася Олеська.

- Обіцяти все що просить, таксист нічого не зробить тобі, він просто працівник. В гіршому випадку назве поганим словом і вигонить на дорозі. Головне щоб даліше від'їхав від місця пригоди, - пояснила Ліза.

Коли прийшла Марійка, вона побачила що з дівчатами у місті щось трапилося, коли вони розказали те що просив Любчик, щоб виїхати швидше, вона похитала головою. На кухні готувилася вечеря а Марійка підійшла на балкон і тихо запитала:

- А що відбулось по правді дівчата?

- Ой мам, розкажемо в дорозі, добре що ми не ушкоджені, з нами все добре, Любчик получил по носі бідний - прошептала Олеська.

Біля шостої години усі почали прощатися, бабця Анна прощалася як в останній раз. Просила передавати привітання до сватів, написати до Віктора про неї.

- Ой скоро я буду з Володею разом, та з чоловіком своїм, - сказала хвора жінка.

Вона дала гроші щоб заплатити Любчикові, але ніхто не хотів їх взяти, тоді Ірина сказала що сама заплатить йому. Анна поблагословила Олеську та Лізу як своїх онуків, вони поцілували їх. Ліза пригадала як її благословляв дід Андрій у лікарні; вона заплакала. Олеська побачила і собі почала плакати. На кінець вона ще раз подякувала Марійці що та колись погодилася щоб Володю похоронити у них і сказала що вона собі приготувала місце біля нього.

Гості вийшли з квартири а Анна пішла на балкон який виходив у двір щоб дивитися як вони поїдуть додому.

Любчик уже чекав більше як годину біля під'їзду, він затягнув замочок куртки яка була в багажнику щоб не видно крові на сорочці. Сам Любчик не виходив з машини і вони біля дверей будинку попрощалися. Ірина підійшла щоб заплатити йому але він відмовився, сказав що бабця хвора і він просто зробив добру справу, як для хворої людини.

Виїхавши з міста, вже дорогою почали розказувати усе що трапилося, Марійка пригадала що перед тим два дні їй снився сон про них, лиш вона забула розказати.

- Мені приснилося що ми ішли в ночі по лісі і я бачила що щось таке як вовки світили очами по сторонах, я прокинулася зі страху.

Тоді розказав Любчик як відбувалося усе по порядку:

- Коли я стояв, підійшли дівки до мене, одна говорить мені: «як подобаються тобі вони?» вона показала на жінок що були вироблені на театрі. Я ще не встиг відповісти а бачу мене уже обходять навколо. Я усе зрозумів, потрібно було втікати скоро, я бігаю швидко а б зміг втекти, вони куряги довго не потримаються, тим більше якщо бігти просто по вулиці. Але так як я не бачив де дівчата поділися я став дивитися за ними. Добре що Ліза додумалася як поступити а так не знаю що могло б бути.

- А людей не було там? Це ж день на світі, - розвела руками Марійка.

- Які люди Марія Федорівна? Вони що людей бояться? Синки начальників самі; хто їм що зробить. У нас також є такі, але щоб так в місті приставали нахабно, такого не знаю; там буває що гроші в сільських щибнуть, лиш щоб бити по носі зразу і дівчат в білий день ловити, в нас ще такого немає. А тут вони побачили що ми не місцеві, дівчата їм приглянулися, а я просто так вже заодно получив.

- Бачиш Любчик: коли ми ранком їхали ти говорив що в Америці такого не побачиш як у Львові, - пожартувала Ліза.

- А я правду сказав, а як бачите за правду постраждати інколи потрібно.

Коли вони їхали уже по своїй області, їм здавалося що усе проминуло як страшний сон. Марійка думала: я за машиною переживала а воно дивися що могло трапитись. Біда коли дівчина не красива, а ще більша біда коли красиві дівчата. Ой щоб весна скоріше і хлопці повернулися нехай тоді бережуть собі їх самі, а в Львів вона з ними більше не поїде, можливо це рідкісна випадковість, адже живуть там люди і нічого. Тільки краще для них усіх, більше не ризикувати - думала собі Марійка. А в Олеськи бажання та цікавість від Львова загубилися назавжди, вона хотіла якнайскоріше написати Юркові про цей випадок; нехай знає яка вона помітною навіть у Львові, тим більше коли колись приїде в його Тлумач.

Ніхто не знав, особливо Ліза, в якій була негативне враження про місто Львів, що приїде час в її житті, коли цей самий Львів стане для неї романтичним та загадковим, лиш хто може знати про те що чекає в майбутньому? - ніхто не знає...

А тієї самої неділі, далеко на півночі, Вітя мав вільний час і він вирішив зробити кольорове фото та вислати для Лізи щоб вона взяла з собою у США. Вітя одівся в цивільний одяг, так як думав що у військовій формі можуть на митниці не пропустити і заберуть фото в дівчини. Він попросив фотографа щоб той зробив одне фото на повний зріст а одне зблизька щоб було видно гарно колір очей. Фотограф справився з замовленням і в суботу сказав прийти по фотокартки.

А в неділю Вітя пішов у місто, а вірніше на берег заливу. Юра залишився в частині так як його заболів зуб. Вітя одівся в зимову куртку і теплі чоботи; він ходив понад берегом широкого заливу. На самоті йому пригадався той зимовий вечір, коли він відводив до діда Андрія Лізу перший раз. Вітя почав думати над тим скільки часу юначих днів забрала у нього армія. Скільки вечорів він міг провести з коханою, скільки сліз принесла їй довга розлука. Він пригадав собі як говорила мама Таня, що краще щоб він зараз не говорив з нею коротенько по телефону. Також йому пригадався лист мами про подушку, коли Ліза спала у його спальні.

Сіре північне небо, і такою ж сірою вода заливу, наводила без того тугу на його стомлене серце. Правий був дід Федір коли говорив що проклята та влада і її дурацька армія. А ще правий був дід коли казав на початку його дружби, коли вони ремонтували водяну помпу, дід говорив що такої дівчини він не знайде більше, якщо втратить нагоду. Хлопцеві було так тяжко на серці, що мимоволі сльози поплили по його холодному лиці. Він думав наскільки Олеська щасливіша від Лізи, коли весною повернеться Юра, вона зможе вийти заміж коли захоче, він завжди готовий до цього. Юра буде її слухати, він такий по характеру, його легко переконати, Юра велетень - добряга. Не зважаючи на його міцну будову, у нього погляд якийсь дитячий та щирий. З Лізою зовсім по-іншому: з тринадцять років вона у срібній сітці

кохання, може хтось заздрить тим що люблять і навіть гаряче любимі, тільки це не так просто. Любов вимагає жертви, сліз, безсонних ночей. Любов доводить людину до краю за яким не працює свідомість, люди готові на все задля того щоб виконати те що любов їм наказує. Чому у Лізи так виходить: коли вона сама не спить та томиться, а в той час він тут на далекій півночі, а коли він повернеться вона поїде ще дальше від нього. Ой що за така доля у мене та в неї... - думав собі самотній хлопець. Над його головою кричали чайки, Вітя поглянув на них і став думати - має крила чайка, може полетіти куди захоче, лиш вона не полетить, вона змушеною жити кільки там де вода, виходить для неї також існує закон і щоб жити - його потрібно виконувати.

В кінці жовтня, Марійка попросилася в Яківни на відпустку, потрібно було допомогти Насті повитягувати буряки на городі. Коли день закінчувався, Федір розібрав пральну машинку «Riga», щоб почистити та змастити. До нього зайшов Петро над вечір. Петро дивився на те що робив Федір і сказав:

- Твоя Марусі живе як пані: машинка випирає одержу, а ти ремонтуєш машинку.
- Так має бути, я все зроблю щоб її легко жилося, ти знаєш вона у нас єдиначка.
- Вона таке, але мала вже така дівка що нівроку, може сама багато чого зробити.
- Мала ще наробиться Петри, вона ростом така дівка а насправді ще дитина. Знаєш, коли я Настю привів додому в невістки, а мої мама кажуть: «хочеш щоб жінка була здоровою і довго жила - мусиш шанувати». Мама робили все самі, її жаліли, а тепер моя Настя робить як твої коні. А Олеська нехай погуляє поки молода, коли в неї такий час ще буде. Правда вона до роботи скоро, в неї робота горить в руках. Як стане коло кухні, за кілька хвилин уже на столі стоїть: гаряче, присолене, приправлене, так як має бути.

Про кухню Федір сказав правду. Олеська скоро готовила їжу, таку моторність та захоплення готувати, Олеська успадкувала від баби Насті. А до іншої роботи, а особливо на городі, її не дуже цікавило.

Коли вони говорили Федір почув що якась машина зупинилася біля воріт. Він вийшов з майстерні і побачив незнайому легкову машину яка розверталася. Машина була вишневого кольору «Лада 2109». Тільки коли вийшли гості вони були давно знайомі: приїхав Любчик та Раїса Яківна. Любчик взяв батькову машину. Коли Федір захотів їх радісно привітати, він побачив що їхні обличчя дуже серйозні. Федір став чекати що вони скажуть:

- Добрий вечір Іванович, - привіталася Яківна.
- Добрий Раїса Яківна... - Поволі відповів Федір.
- А де ваші усі, нам потрібно з вами бути і ви також ходіть у хату.

Федір пішов мовчки за ними, Петро махнув йому що іде геть. Коли зайшли у хату і усі стали навколо, Раїса Яківна сказала:

- Ми приїхали сьогодні ввечером, тому що справа важлива: подзвонили зі Львова що сьогодні в обід ваша сваха померла...

Усі хто почув вперше новину, зітхнули разом. Федір показав щоб гості присіли біля столу. Марійка здивовано запитала:

- Раїса Яківна а хто саме задзвонив до вас?
- Зі Львова задзвонив Олег, лиш не до мене а до Арланів, Таня уже мені подзвонила і просила щоб переказати. Я подумала що до завтра чекати довго, взяла козачка свого та до вас швидко сюди.
- Я не розумію звідки вони мали номер телефону до Арланів, вони вашого також не мають?
- Сама не знаю, тільки знаю що Олег розмовляв з Танею. Коротше ми так говорили, ви послухайте і скажете свою пропозицію: на похорони Любчик вас візьме. Сваху вашу будуть

після завтра хоронити у селі. Я також поїду, але щоб було досить місця я поїду з Арланами, або Олеська з ними поїде.

- А що вони також поїдуть, це ж робочий день в четвер? - запитала Марійка.

- Так, Таня сказала що поїдуть усі, Аркадій не працює а Таня заміниться, Ліза у школу не піде. Таня говорила що ви зимою навмання знайшли їх в Косові, коли її батько помер був. Так що рішайте хто з ким поїде щоб я їм сказала.

- Нехай так буде як ви сказали. Ви Раїса Яківна там у місті, тоді вже поїдете з ними а ми з Любчиком від нас через Долину поїдемо. Там зустрінемося в Нагуєвичках. Ми вам дуже дякуємо, тобі Любчик, що ти вечором приїхав.

Коли вони уже вийшли на дорогу щоб повертатись, Марійка нараз пригадала собі про роботу і запитала:

- Раїса Яківна, а як з бібліотекою бути, просто зачинимо свій відділ, чи когось з дівчат там просити потрібно?

- Ні, я домовилася з Світланою Любчиковою, вона посидить там половину дня: все буде добре Марійка.

Вони сіли у машину і поїхали додому.

Наступного дня у середу Марійка не пішла на роботу, вона стала готуватися в дорогу. Олеська була сердитою що вона не поїде разом з Лізою, лиш їй об'яснили що додому вже буде з нею їхати.

Від того часу як Марійка поговорила з дочкою на сходовій площадці, вона побачила що проханням може добитися набагато більше. Олеська мала добру рису в характері що вона не могла відказати коли її просити. А коли її похвалити, тоді взагалі вона була як ангелочок.

У середу Настя пішла до своєї братової Ольги. Брат Насті уже не жив, він помер у вісімдесят першому від простуди, а дружина його жила на другому кінці села. Настя стала її дуже просити:

- Послухай нас Ольго: ми усі хочемо їхати на похорон до свахи а хочемо тебе просити щоб ти прийшла переночувати в нашій хаті. Саму хату якось лишати не хочемо. Ми вдосвіта вночі виїдемо щоб зраненька там бути, а по похороні скоро не поїдемо, може рано в п'ятницю будемо. Ти лиш з четверга на п'ятницю щоб переночувала. Нема такої людини як ти для нас, кого я піду просити зараз?

- Добре Насте, я піду. Ви собі їдьте щасливо а нову хату замкніть. Я буду в старій хаті спати. Дай мені ключ від старої хати а від нової мені не треба. Я обійду свої кури та свиню і прийду завтра як стемніє зразу.

- Ми ключ тобі поставимо на сходину коло дверей і покладемо на ключ відро.

Вночі приїхав Любчик і Бойчуки виїхали на Львівщину, щоб ранком бути там і коли потрібно щось допомогти родині. Олеська спала цілу дорогу. Вони добралися щасливо і біля восьмої години ранку, були на місці.

Арлани приїхали в одинадцятій годині, а з ними Раїса Яківна. Уся родина Левчуків знали уже про Лізу, вони хотіли її побачити а також в них була нагода познайомитись з її батьками.

Тетяна завжди плакала на похоронах. Вона сама похоронила трьох рідних людей. Коли її було чотирнадцять років померла в неї мама, а в двадцять один рік помер її синочок Русланчик. Минулого року у грудні вона похоронила батька. Люди які пережили особисту трагедію, вони мають співчуття до чужого горя; їхні серця перекликаються.

Арлани були гарно одягнуті, вони завжди одягалися коли ішли між люди дуже гарно. Ліза була одіта у чорний осінній плащ. На ньому була накинута темно-вишнева велика хустка з довгими кінцями і розшита нитками золотого кольору. На переді хустина була зав'язана під комір. Так як плащ був не довгим знизу було видну чорну спідницю з дорогої тканини. На ногах вишневі осінні чоботи що відповідали до кольору хустини. Чорне хвилясте волосся яке лягало на плечі, розвівав осінній вітер. Ліза стояла біля Олеськи. Їй пригадувався Вітя, дівчина відчувала що вона уже рідна цій родині а їхнє горе, було також її спільне горе. Ліза також в душі оцінила нагоду бути сьогодні у селі, де народився відомий поет Іван Франко.

На кладовищі Анну похоронили біля сина Володі. На його могилі був пам'ятник а на чорному граніті вибитий портрет. Ліза довго дивилася на нього, вона шукала в чому саме Віктор схожий з батьком. Марійка побачила як вона стояла після похорону, Марійка

підійшла та обняла Лізу. Коли підійшла Тетяна до них з Аркадієм, Марійка крізь сльози промовила:

- Ой коли б зміг побачити Володя, яка красива невістка входить в нашу сім'ю, та які добрі люди будуть з нами в одній родині...

- А я Маруся один раз тільки бачила вас двох у місті: ти ішла з Володею а я сама гуляла з Лізою, - тихо проговорила Тетяна.

- Я пам'ятаю, це було коло Ратуша, Лізочка ходила по лавочці а ти тримала її за руку. Я тоді ще сказала до Володі: ця жіночка з нашого села, подивися яка в неї дівчинка: гарна як лялька, - призналася Марійка.

Тетяна зрозуміла чому саме рідні Віктора, Лізу стали називати «Лялькою».

Аркадій поклав руку на груди і в знак поваги схилив голову перед могилою. А Олеська підійшла і погладила рукою вибитий портрет свого батька на гранітній плиті...

Того вечора коли уже після похорону родина сиділи і говорили про те що на жаль два онуки, а саме Ромчик син Ліди, який служив у Сочі уже один рік, а також Вітя який має повернутися весною з Мурманська, не змогли бути на похороні. Аркадій був змушений пояснити чому саме тоді коли він з Лідою та Михайлом зустрінулися в купе поїзда, яким їхали з Адлера, він не признався хто він такий насправді. Ліда розповідала як вона йому вихваляла його дочку, нічого не запідозривши з ким ведуть мову. Коли вони так сиділи, Марійка собі пригадала про те, як Олег зміг знати телефонний номер до Арланів, Марійка запитала про це Ірину, покликавши її за столу:

- А ми з Лізою так домовилися як щось трапиться з мамою тоді ми зв'яжемося з вами через неї, тому що у вечір, чи на вихідні, в бібліотеці нікого немає. Ліза дала мені номер телефону коли у нас була в Львові. Правда ми телефонували чотири рази, поки Таня, твоя сваха не прийшла з зміни додому, - пояснила Ірина.

- Тоді добре що так вийшло.

- А Ліза бачу так горнеться до нашої родини, будеш Марійка мати гарну невістку.

- Як вона Вітю полюбила, щоб ти лиш знала, просто так не часто буває в молодих людей.

- Щасливий Вітя, я так рада за нього, - прошептала Ірина.

У вечір Ольга, братова Насті, прийшла до Бойчуків. Вона знайшла ключ від старої хати, і так як була замучена осінніми роботами, навіть не світила світла. Ольга взяла собі подушку та ковдру з великої кімнати і пішла спати у малу кімнату, тобто туди, де завжди сиділи а також обідали Бойчуки. Вона постелила собі на дивані, який стояв під стіною напроти входу в кімнату, і лягла на нього. Але так як завжди в чужій хаті, вона скоро заснути не могла.

На дворі світив місяць, осінні хмари швидко бігли по небі тому що був вітер. Світло місяця ставало світлішим або темнішим від хмар.

Коли Ольга так дивилася на вікно від подвір'я вона нараз побачила якусь тінь у вікні. Жінка так перелякалася що почала хреститися з страху. Тінь приблизилася до самої шибки вікна і з двох сторін появилися неначе долоні рук. Потім темна голова зникла і тут нараз задзеленькотіло відро яке стояло на сходинах, під яким був захований ключ. Звук так перелякав жінку, що вона ледь не скрикнула, але тут вона моментально подумала що напевно це не якась мара а хтось з людей ходить під хатою. Ольга обережно спустила ноги на підлогу і тихо пройшла у велику кімнату, з вікна якої було добре видні сходи, які вели до нової хати. Ольга побачила як якась постать підіймалася по сходина на площадку. Постать була схожа на жіночу. Ольга придивлялася усім своїм старанням, тільки очі старшої людини не могли бачити в темноті так виразно. Постать стала на площадці і почала щось шпортати у замку дверей. Ольга стала думати що її робити коли «воно» зайде в нову хату. Вона оцінила ситуацію: з однієї сторони Ганька Тарасиха - одинока жінка, вона не вийде навіть на крик;

буде боятися. З другої сторони немає взагалі нікого. Напроти подвір'я городи - люди не живуть. Ситуація критична складається. Ольга подумала якщо та постать жінка, тоді вона не боїться, вона справиться з нею. Тільки вона одного боялася що можливо їх є більше і хтось стоїть на варті біля старої хати. Можуть вдарити по голові і все. Коли вона так думала, тут нараз побачила що та постать повернулася і почала сходити вниз на подвір'я. Ольга очами провела її скільки могла бачити у вікні. Коли вона почула як рипнула хвіртка, тоді Ольга швидко натягнула старі чоботи та обережно відчинила двері. Вона вийшла на повір'я і тихо, але швидко, підійшла до воріт. Дорога була мокрою.

Як правило на Прикарпатті, усі села біля річок, Бистриці а також Дністра, в основному мають пісочну землю і болота як такого немає, навіть після великого дощу. За те є великі калюжі, куди стікається вода. Тільки шутрована дорога в нічній тишині, коли є мокрою, вона віддає шум від кроків. Ольга стала дивитися на дорогу але було темно. Вона чула як якісь ноги пішли по вулиці до асфальту. Ольга нараз почула що там далше з протилежної сторони скрипнула хвіртка. Усе стало зрозуміло: Зоська Драпачка лазила по подвір'ї. Вона напевно знала що Бойчуки усі поїхали на Львівщину. Думала до хати залізти, але не змогла відчинити дверей. Коли Ольга так думала, вона нараз побачила що в Зоськи засвітилося на дворі світло біля входу до її хати. Сумніву не було тепер що саме вона приходила на подвір'я в ночі.

Ольга не могла довго заснути, а коли заснула, тоді стомлена працею жінка так спала, що аж коли Бойчуки повернулися біля дев'ятої години у п'ятницю, вони її розбудили. Ольга їм розповіла що відбувалося у ночі. Федір зразу пішов дивитися до замка на дверях нової хати.

Коли Федір вставляв колись замок, він купив на базарі у циганів великий замок, якого називали «польський». Замок був зроблений з міцною пружиною яка була з доброї сталі а ручки й кришки його були з жовтого металу. Ключ був також великим до нього. Коли Федір підійшов він побачив що в замку, а саме у дірці для ключа, щось стоїть обламаним. Він почав цвяшком витягувати обламаний ключ, який зовсім не підходив до таких замків. Федір помучився довго поки він витягнув кусок ключа, щоб відчинити двері.

Того ж вечора, Настя нікому не сказавши, сама пішла до Зоськи. Вона закликала її на двір, так як її чоловік який був спокійнішим в порівнянні з жінкою, не хотів слухати їхні розбори, він дивився якийсь кінофільм. За таку скромність, чоловіка Зоськи люди навіть звали по вуличному не «Драпак» а «Драпачок», щоб було ніжніше. Вийшовши перед хатою, Настя зразу перейшла до розмови:

- Слухай Зоська, що тебе носило в мене під хатою серед ночі?

- Яку хату? Жінко напасна! Ти якої біди чіпаєш сі мене? Ще мало ти моєї крові випила з мене? Чоловіка забрала колись, малу намовила щоб мені бик спас город, діти ваші мої вишні обривали, збитки мені робили а я терпіла вам! Деся люди як люди мають сусідів, а я з тими Жмуриками світа не виджу білого! Що то за кара каренна має бути на мене в тій вулиці!

- Зоська я тебе ще раз питаю, тому що маю свідків і піду у сільську раду, вони тебе самі запитають. Ти з ними так говорити не будеш як мені кажеш.

- Марш мені від моєї хати! Ти мені говориш що я по подвір'ях соваюсь? То ви по чужих дворах лазите: вже Лук'янову хату хочете прибрати собі! Ви вже сватаєтесь з тими що вас в селі не знають. Ще тут циганів тих наведете і наплодите на цілу вулицю!

- Яких циганів бабо дурновата, що ти сплітаєш? - вже не видержала Настя.

- Виділа я тут як возилася на машині, а твоя мала думає що її міністер якийсь посватає.

- Вгадала Зоська, з Міністерства культури України; вже переказував за нею.

- Ти ще будеш сміяти сі з мене в мене таки під хатов?!

- Я вже йду від тебе і хати, але знай, що тебе виділи в нас і ключ ти зломила в замку. Ти не думай що мій Федір слабкий на серце а внук в армії. Мій як тебе візьми за ту куфайку, як кине через браму, так полетиш в свої кукурудзи що ноги з болота не витягнеш.

- Я з болота?! Де ти виділа болото в мене на городі дівонько! Ви не робите на городах, лиш з молочарні носиш людську працю! Люди з дому до молочарні молоко, а ти з молочарні додому! Люди корови годують, а їхні корови вас - всіх Журиків!

- Кому не заплатили за молоко, скажи як знаєш? Моя справа що я п'ю і що ношу. А чого тебе носить в ночі під хатою нашою, я не знаю.

- Носи, людські молока, такі гладкі ви того від них. Дітей в молоці купали, в праці людській! Тай певно що діти будуть файні на ціле село, в молоці купатись ще б не бути файному. Але вам так довго не буде, скоро кажут колгосп розпадеться сі, вже не буде тобі того.

- Не переживай, з другого боку прийде. - Відказала Настя щоб ще більш розізлити сусіду.

- З якого другого боку? Вже як не стане колгоспу, ви будете знати як праці людська коштує!

- З такого боку прийде, що тобі не присниться навіть ніколи.

- Ну скажи, скажи: де вам так добре буде як коло колгоспу тобі?

- Сама вчуєш, але навіть мою браму обходи стороною, а дітей мені не зачіпай: вони росли сиротами та усім людям можуть догодити, лиш тобі не змогли.

- Люди, слухайте! - вигукнула Зоська. - Вони людям могли вгодити? Та через твою малу, мало що вчительку з школи не вигнали що тридцять років вчила діти. Замість того щоб дати малі таких кавалерів, щоб не змогла сидіти тиждень, а ви ще на вчительку наговорили десь там в місті! Де совість в таких людей як ви га?!

- Не твоя справа: подумай щоб про тебе там не сказали «в місті», тоді дійсно нашу хату забудеш поки будеш жити.

Зоська почала кричати, але Настя навернулася і пішла, вона просто хотіла сказати їй що є людина яка її бачила в ночі на подвір'ї.

Сама Настя думала: звідки Зоська знала що вони усі поїхали далеко від дому? Вона запитала Олеську, чи вона не говорила Колькові, лиш Олеська сказала що не бачила його два тижні. Настя подумала що зараз така пора року що Коля занятим і не приходять на лавку.

Колька мав трактора і постійно щось возив людям та в колгоспі. Він готувався іти в армію і уже знав що у місяці грудні його заберуть. Коля був непоганий хлопець, любив послухати коли його попросять; серед ночі встане а послухає. Тільки горілка зробила з нього уже приреченого на те щоб працював на неї, щоб від молодих літ був її рабом. Хлопці такі самі як він ходили за ним табуном. Колька мав гроші, він мав за що купляти самогон у жінок які цим займалися на селі.

Мама його, яку звали сусіди Остапиха, з нагоди того що чоловік в неї звався Остап, постійно говорила синові про Вітю, про сім'ю Бойчуків: подумай Колюню, як би ти не пив, пристав би до них, взяв би Олеську їхню. Ти там жив би як пиріг в маслі, купався б в молоці. А через ту горілку не захоче вона тебе, у них ніхто не алкоголік. Навіть старий Бойчук, тато Федора, не пив багато. Вони така родина в селі. Діти такі навчені, виховані, а я з вами двома алкоголіками свій вік коротаю - плакала мама...

Тільки сльози не порадять в такій біді. Його батько Остап мав золоті руки, умів зробити любу поломку з електрикою, перемотував електромотори, ремонтував зварювальні апарати, навіть телевізори міг направити. Тільки Остап став пити багато і в таке саме багно сина втягнув свого. Як мамі не плакати коли другі люди такі щасливі за синів своїх, а вона не бачить просвіту з тими пляшками, криками та прокльонами. Не одна вона така була, багато таких було матерів та жінок.

Радянська влада зробила доступними алкогольні напитки щоб люди спивалися, щоб не думали за політику про свою заробітну плату, про своє місце у світовому масштабі. Мільйони людей пішли на таку приманку, багато чого вирішувалося саме через пляшку. Тому в якій сім'ї ця отрута немала сили, така сім'я уже відрізнялася відносно інших. Відрізнялися господи, жінки, діти. У школі було видно різницю, яка дитина з якої родини чи сім'ї. Коли хто не витрачував гроші на випивку, це зразу було видно по одягу людини, по її обличчі, зубах, розмові та манерах.

Не одна дівчина у селі хотіла б мати Вітю Левчука за чоловіка, з таким не пропадеш - як тоді говорили люди, лиш той самий Вітя полюбив одну-єдину, дочку Тетяни Лук'янової, і хоча в рідному селі Віктора були красиві дівчата, лиш такої симпатичної та ніжної дівчини як Ліза Арланка, все ж таки не знайти було насправді. І звати її Лялькою, було дуже доречно.

Була гарна осіння погода, люди палили вогні на городах. Жовтий дим стелився по землі і тягнувся понад річкою де паслися корови. По селі їздили трактори та вантажівки. День був субота, усі готовилися щоб прощатися з теплом на цілу половину року. Осінь наводить людей на роздуми, вона приносить печальні думи...

Тільки в Лізи подвійний смуток, вона приїхала до подружки щоб з нею провести час на самоті. Дівчата пішли пішком понад річкою, вони були одітими у гарні курточки. Спочатку говорили про Америку, тому що уже в кінці листопада Арлани повинні були виїхати. Пізніше почали говорити про Володю, батька Віктора та Олеськи:

- Знаєш Олеся, я дивилася на його портрет надгробний і він там дуже схожий на Вітьку, чи вірніше Вітька на нього. Наприклад у вашій гостинній стоїть портрет де він з мамою, там так не дуже, а саме на тому - вони схожі. Також в тебе є щось батькове, тільки не знаю що саме.

- У мене очі його, - відказала Олеська.

- Очі само собою але ще, я думаю... Ану зупинися і стань серйозною, та не смійся. - Ліза приглянулася на Олеську. - Тепер все зрозуміло: в тебе його губи, геть такі як в нього.

Дівчата трошки пройшли мовчки а так Ліза почала питати Олеську:

- Олеся, я знову тебе про губи хочу запитати, звичайно якщо воно не особиста таємниця твоя. Ти можеш мені не говорити якщо не захочеш - розвела руками Ліза.

- Ліза які в мене таємниці від тебе, питай про все що надумала.

- Олеся, а ти цілувалася з Юркою коли він був у вас?

- Ні, не встигла, хоча зараз жалію. Просто якось не змогла повестися так як хотілося. Він мене як обняв а руки у нього як в екскаватора, я подумала що моя ключиця зрушиться. Просто він так на прощання мене в шоку поцілував і все.

- Я розумію, перший раз не так просто, хочеться а неможливо рішитися. Я Вітю знала уже довше і ти мені розказала про нього що він сам не почне. Тому того вечора я сама вирішила щоб почати йому про це говорити.

- А в мене не перший раз: я у школі колись цілувалася з Ванькою моїм однокласником. А ще в одинадцять років з Колькою сусідом. - Похвалилася Олеська.

- Тоді чому ти з Ванькою не ходиш а пишеш до Юри?

- Який там Ванька: в нього в Богородчанах дві дівчини, а тут напевно три, а за рікою також кілька штук. Одним словом - бабник.

- Ой, а ти непорочна: один раз з ним, другий з Колькою.

- Ліза, хоча не пригадуй про того Кольку. Коли я з ним, просто так один раз вечором на лавці нашій, не знаю до сьогодні звідки мама взяла про нас. Ой Ліза що тоді було, мама запитала а я ще призналася що так воно було. Що я тоді пережила, твій шрам та сервант проти того, як розминка перед масажем. Мені хватило на два роки щоб на нікого не дивитися з хлопців, а там Ванька почав приставати до мене. Лиш йому не пощастило: коли я повернулася з літніх канікул, я уже з тобою познайомилася та побачила яка серед вас любов. А собі я не знайшла в школі щоб мені підходив, та щоб я його також любила.

Ліза прижмурила свої зелені очі, та оцінила Олеську поглядом, а так строго відказала:

- Правильно зробила.

- Що ти маєш на увазі: те що призналася, чи те що цілувалася?

- Та не ти правильно поступила, а мама з тобою. Тобі як я бачу, навіть в даний час не зайвий «виховний масаж», як ти сказала.

- Ліза але ти строга, як кавказька вівчарка, а дивись сама від тринадцять років з Вітькою.

- Все правильно: я з одним, я його люблю, його чекаю. Наприклад я найкраще одіваюся коли до вас їду, а так я стараюся не давати поводу щоб приставали до мене. А ти як вважаєш Олеся: цілувати кожного тракториста це нормально для дівчини та ще такої як ти?

- Ліза воно давно було, а від того часу як я з тобою почала дружити, в мене усе пішло посправжньому; кажу тобі що не хотіла з ніким ходити тому що не любила нікого тут. А зараз чекаю так само як ти чекаєш. А я вже хочу бачити як ти свого Вовку виховаєш.

- Якого Вовку, ти про кого?

- Ви хочете з Вітькою синочка Володю, хіба не так?

- Тільки син він є хлопець, йому можна. З дівчиною зовсім інше.
- А коли у вас буде дочка, тоді як ти її будеш виховувати?
- А дочка коли буде, дочка - вона буде скромною, такою як Вітя. Потрібно буде допомогти їй в таких питаннях як ти допомагала для Віті.

- Усе ти вже обдумала, а коли на мене буде схожою? Я буду її тьотя, може передатися такий характер як у мене.

- А я такого хочу, навіть дуже: у вас Левчуків бачу так ведеться: ти схожа на тьотю Ірину а моя дочка не тебе буде. Лиш тільки ви виглядом схожі на Левчуків, а в середині: ти така як бабця Настя, а Вітя такий як мама.

- Ліза а ти хочеш бути мамою? - Цілком серйозним тоном заговорила Олеська.

- Навіть не можеш уявити собі як хочу; я буду такою щасливою.

- Говорила колись моя мама що ти будеш дуже гарною для сім'ї. Значить мама правильно оцінила тебе в цьому питанні.

Дівчата засміялися, вони дивилися на небо по якому немов розвішені килими тягнулися темні хмари. Олеська знову заговорила:

- Слухай Ліза, а ти колись думала над таким питанням?

- Над яким Олеся? Я за цей час що Вітя служить, усе передумала, що тільки людина може.

- Наприклад: якщо б Вітя колись вдарив тебе в житті. Як би ти поступила у відношенні до нього? Я такого не бажаю вам, ти не подумай, просто цікаво знати твою поведінку в такій ситуації і більш нічого.

- Знаєш Олеся, одного разу мій тато маму так як ти сказала, а після того я питала її як вона відчувається до нього. Мама відповіла так: «якщо любиш чоловіка, тоді не болить. А як заслужила тоді взагалі нормальна річ». Звичайно коли тато був не правий, тоді я його обвинувачую а коли мама не правою, тоді я на його стороні. Ось був одного разу такий випадок: тато приходить з літака а мама не бачить його і сміється розмовляючи з одним бортінженером по телефону, тато тихенько підходить забирає в неї трубку і чує як той говорить: «Танюша, я на грибочки скоро поїду». Тато йому у відповідь: «слушай, ти давно уже поехал!» і поклав трубку. Ой були тоді мамі грибочки. Тільки я не обвинувачую тут його, а маму. А коли він просто так ревнував без причини, тоді він не правий був. Тільки мама все одно його любить, він її також; тому ревнує до кожного. Я так зрозуміла що він колись бачився з мамою менше тому що літав, і коли він повертався, йому хотілося багато уваги від неї. Я тоді не розуміла що особливо мужчини, дуже потребують жіночої ласки та піклування. Навіть щоб просто посидіти та поговорити про прості буденні справи, а ще коли жінка пожаліє його, тоді взагалі для мужчини свято. Звичайно що жінкам такого взаємно хочеться, лиш вони можуть стерпіти коли цього немає, а мужчини народ нетерпеливий; їм усе зараз хочеться. Ось тому бувають скандали в людей.

- А твій тато взагалі помітним всюди. Він чи на весіллі, чи не похоронах, його не можливо не побачити жінкам. Мені він зразу сподобався тоді як лежав на розкладушці в діда Андрія.

- Я також характером в батька пішла; мама завжди говорить що я Арланської крові, - похвалилася Ліза.

- Ой Ліза, яка ти серйозна людина, мені здається що я можу на різну тему запитати а ти можеш правильно відказати. Напевно коли мені буде сорок років, так як моїй мамі на наступній рік, може тоді я так само як ти, буду говорити та думати, - сказала замріяно Олеська.

Ліза ішла трохи часу мовчки, вона дивилася в далечінь в сторону Карпат звідки назустріч дівчатам бігла Бистриця. Ліс за рікою був одягнутий різнокольоровими барвами, краса осіннього дня, наводила на філософські роздуми. Йдучи так задумливо Ліза звернулася до подружки:

- Олеся я завидую таким людям як ти, просто по-доброму завидую. Дивися як у тебе усе нормально виходить в житті: ти не хвилюєшся зовсім нічим. Приїхав хлопець з армії, познайомився, написав тобі. Весною повернеться, вийдеш за нього заміж, усе просто як написано в програмі. Щаслива ти людина Олеся, просто щаслива на усі сторони. Я не один раз думала про тебе: куди не крути а завжди на твоє виходить.

- Ліза як заміж так скоро наша бабця померла, рік найменше потрібно почекати щоб весілля зробити. В Юри також мама померла, лиш це вже давніше було.

- Хіба воно проблема: приїде до тебе кожної неділі, зустрінеш на вашій лавочці під липами. Прийде травень, ви будете сидіти а хрущі будуть літати біля вас. У мене справді проблема: чекаю уже скільки часу, а зараз коли кілька місяців залишилося я їду хто знає куди. А там знову чекати на нього, ніякого точного визначення про час не маю. У мене тільки віра, надія та любов... Олеся коли б ти знала скільки я уже від тринадцять років ночей не проспала. Бувало що на уроках засинала в школі. А скільки сліз вилила, напевно Вітя покупувся б в них. Ти напевно за все своє життя не плакала скільки. Я дуже хвилююся за Вітю і за себе. Я хотіла просити тебе щоб коли я буду їхати, ти мені дала якусь річ, що він нею користувався. Можливо з одягу щось, найкраще футболку яку він носив, в нього така чорна була, під саму шию. Я хочу взяти з собою в Америку, щоб мати її завжди біля себе. А Юркові потрібно написати що ти жалієш що з ним не цілувалася, йому буде таке почитати навіть дуже приємним; хлопці таке люблять дуже. Він ляже і буде собі уявляти як він з тобою разом, а можливо ще у сні буде цілуватися з тобою усю ніч. А солдати почують та будуть сміятися з твого поклонника, як він буде муркати до тебе.

- Тоді я напишу якщо така справа, - погодилася Олеська.

- Ні, ти не пиши: вийде якось неправильно. Я напишу, а Вітя йому перекаже. В результаті Юрка буде знати і ти залишишся гордою дівчиною. Напишу Вітькові про тебе а потім ще напишу прощального листа, який буде у нього останнім з Івано-Франківська...

34

Через два дні Ліза сиділа з батьками на кухні; усі пили чай. На дворі падав осінній дощ. Краплі дощу стукали по підвіконнику на кухні. Аркадій питався про Бойчуків. Від того часу як він був на кладовищі та бачив могилу Володі, він почав часто про них згадувати. Ліза розказувала що в той час коли вони були в Нагуєвичках, хтось ходив під хатою у ночі. Дід Федір сказав що піде весною до лісника і попросить собачку, так як у них давно не було собаки. Аркадій слухав і нараз поклав стакан у металічній підставці з ручкою на стіл, сказав:

- Слушай, зачем ему просить какогo-то лешего, вот в бабушки Полины кажется есть щенок. У неї кавказская овчарка, а это серьезный пёс. Так как дед Фёдор хороший хозяин, стало быть у него должен быть и пёс солидный.

Тетяна обізвалася до чоловіка:

- Як зараз осінню собаки родяться, що таке говориш Арк?

- Конечно, Полина продает их. Самка как правило два раза в год рождает, я недавно был там в гараже а люди приехали за щенком; сам видел Таня.

- Мама а давай запитаємо, ти знаєш який подарунок був би для них. Подумай тільки: кавказька вівчарка, Вітя прийде з армії а вона уже виросте. Живий подарунок від мене, давай запитай тьотю Поліну, - почала просити Ліза маму.

Поліна Павлівна, жила недалеко за озером що у парку Шевченка. Вона мала невеликий особнячок. Коли Аркадій купляв машину колись, він запитав на роботі як гараж купити найближче можна. Один механік підказав що біля нього живе одна жінка, яку чоловік давно залишив а діти десь живуть в Росії. В тієї жінки є гараж порожній. Гараж старий але гарно збудований з шлакових блоків, також ворота гарні, міцні. Коли Аркадій домовився з нею платити їй кожного місяця, вона погодилася. Аркадію ще сподобалося що у неї була собака-самка яку звали Джулька, вона ходила по дроту біля гаражу. Аркадій якийсь час носив її делікатеси, навіть викрадав в Тетяни з холодильника сардельки, поки Джулька привикла до нього.

Поліна Павлівна була рада що хтось приїде до неї, поїде в магазин по мішок цукру чи муки, а Аркадій радий тому що гараж був великий, та іти пішком з квартири не так довго. Сусіди

також біля неї, були самі старі люди. Коли вони бачили Аркадія, підходили, і він їм розказував про Грузію, як там жили і живуть люди. Так було від того часу, від коли батьки Лізи купили першу свою легкову машину, а саме від сімдесят сьомого року.

Після того як попили чай, Тетяна пішла телефонувати до Поліни Павлівни про песика. Коли Тетяна закінчила розмову, вона сказала що в Павлівни залишилося двоє малих: самку вона собі залишить, так як Джулька уже не молодою, а від молоді буде розводити та продавати малі. Також є самчик, він найкращий з тих що народилися в осені, вона його пообіцяла синові начальника якогось Тресту. Правда ще того тижня мав син забрати, але не приходив.

- Не пришел? - Это хорошо! Это значит что пёс наш должен быть. Сейчас я сам потолкую з Павловной. - Вставши за столу сказав Аркадій.

Ліза пішла за ним, вона любила як він щось добивається, їй подобалося що у неї батько такий наполегливий. Вона уже уявляла який малий песик красивий, якщо він з усіх народився найкращим. Аркадій взяв телефон і почав набирати номерок:

- Добрый вечер Павловна! Слышь, мне тот красивый шенок нужен, да срочно. Ничего он подождет до весны, а мне ждять некогда. Нет, в Америку не возьму, дочери подарок нужно сделать подруге. Понимаешь память об Кавказе, двойную цену дам тебе Павловна. Что сказать ему? Ну скажешь что украд кто-то; Ну скажи что я украд, искать меня не станет.

Никаких но! Полина Павловна, мне ведь не откажешь, притом цена двойная. Всё, завтра в десять утра моя дочь с деньгами у тебя в доме. По рукам? Вот и славно Полина Павловна! До завтра. Спи спокойно, а щенка спрячь, чтоб действительно не украд кто-то.

Ліза з радості поцілувала батька. Також побігла поцілувати маму. Тетяна засміялася.

- Мама, тато домовився за вівчарку. Ти як би почула як він уміє скоро все рішати, - розказувала захоплено Ліза.

- Я знаю, він так як мені пропонував за нього виходити, також так говорив як з Павлівною. Я ще рот не встигла відкрити а він уже мені персня надів, поцілував і назвав дату весілля. Йому потрібно було не на пілота іти а на дипломата, напевно тоді не було б війни в Абхазії.

Ліза вирішила зразу після того як купити вівчарку щоб їхати до Бойчуків. Але буде сюрприз для них - думала Ліза. Вона пригадала що дід Федір казав що він хоче велику собаку, що справді була на страх для нічних непрошених гостей.

Поліна Павлівна гроші любила, коли вона почула подвійну ціну за самчика, вона зразу надумала собі що купити на речовому базарі. Павлівна ранком розчесала малого песика, погодувала і поклала в паперову коробочку. Сама оділася на базар і тільки поглядала коли наступить десята година. Ліза прийшла навіть скоріше трошки. Павлівна показала товар дівчині та побажала щоб ріс здоровий та гарний.

- Він є від оригінального самця кавказця, ми паруємо Джульку з ним. Я плачу гроші його господареві. Так що він буде великий псисько.

Ліза витягнула гроші і подала Павлівні. Вона переглянула і між іншим сказала:

- Ой Ліза тут багато, тут за два самця. Може тато так сказав просто що так заплатить.

- Ні, він не тільки сказав, він так мені наказав, я змушена так з вами розрахуватись а інакше тато відправить знову.

- Тоді як так нехай буде: договір за кавказця - по-кавказьке! Правда він найкращий з усіх був. Подивися які лапи великі в нього: ох буде собацюра.

- Він буде жити в дуже порядних людей. Там його як дитину будуть балувати, ви не уявляєте яка в них буде радість сьогодні.

Ліза переклала самця в свою сумку, а головку витягнула щоб дихав, та під'їхала на вокзал щоб взяти таксі у село до Бойчуків. Коли вона підійшла до стоянки що на площі напроти залізничного вокзалу вона почула знайомий голос:

- Ну як, ідемо в Грузію?

Дівчина оглянулася і побачила знайомого дядька Ореста, який сидів на капоті своєї машини. Вона підійшла до нього і привіталася.

- Зможете відвести до подружки?

- А я тут є для того щоб відвезти.

Вони сіли у машину, Ліза дала йому п'ятнадцять карбованців так як він мав її почекати дві хвилини і вона з ним повернеться у місто назад.

- А ми за дванадцять домовлялися колись - сказав Орест.
- Бачите нас двоє сьогодні, я його везу в подарунок для подружки.
- А для Леськи Журички; пам'ятаю таку.
- У вас добра пам'ять.
- Не кожен день таких бачу дівчат як ти і твоя подружка. А гарне вона пам'ятається. Ти не думай що я старий; в мене душа молода.

Коли Ліза приїхала до Бойчуків у старі хаті нікого не було. Олеська була у школі. Ліза пішла у майстерню. Там був Федір а також Петро Стецьків. Воно говорили про політику. Ліза відчинила двері і кивнула головою щоб не перервати розмову старших. Федір побачивши дівчину встав і з радості вигукнув:

- Ой Лялька наша! Ти як з'явилася тут?
- Я не сама, вам привезла подарунок, живий він. Прошу любити і жаліти, до весни буде великим уже.

Ліза витягнула вівчарку і поклала на столі у майстерні. Він почав розглядатися по сторонах. Федір аж руками сплеснув.

- А тобі хто сказав що ми шукаємо такого подарунка?
- Я чула як ви говорили, скажіть щоб назвала Олеся як велику собаку, тому що «Шариком» чи «Пушком» він не буде. Це кавказька вівчарка, він коли виросте буде таким як ваш стіл.
- О, такі пси дорогі, - обізався Петро. - Але дивися Федоре щоб на бетоні не стояв, я чув що їм на ноги шкодить бетон.

- Я йому будку як хату і площадку з дерева перед будою зроблю, а в зимі тут в майстерні буде. Поки малим напевно Олеська з ним буде спати в новій хаті.

Не встиг Федір подякувати, як Ліза швидко поцілувала його в щоку, і сказала що таксі чекає. Петро сказав до дівчини:

- А мене хто буде цілувати?
- Вас Олеся: я по-родинному а вона вас по-сусідському, - пожартувала Ліза.

Петрові дуже сподобався такий подарунок, він розбирався на собаках та любив їх, тому взявши його Петро притулив до плеча, він розглядав самчика як якусь дорогу річ.

Опісля розмова пішла вже не про політику а про собак. Петро розповів як колись на Сибіру собака врятував чоловіка з болота, як там взагалі цинились добрі та мудрі собаки, тому що людям приходиться проводити доволі часу серед дикого лісу, а саме в такому місці собака вірний друг і вчасний захисник.

Того вечора усі тільки говорили про Лізу і гралися з собачкою. Олеся назвала його Муфтар. Вона скоріше десь чула таке ім'я для собак, лиш вона не знала що правильно повинно бути «Мухтар». Коли пішли спати, він почав скавуліти, та по-собачому плакати за своєю мамою. Марійка прийшла до Олеськи щоб взяти щенятко до себе, та половину ночі немов дитину, забавляла його. Ранком Олеська запитала маму:

- Мам, як ти так будеш мені діти бавити так як бавиш Муфтарчика, тоді я виходжу заміж наступного року.

- Тільки щоб дочекатися мені: ти тільки будеш грудьми годувати а решта моя справа. Так що можеш віддаватися. - Серйозним тоном сказала Марійка. - Навіть будете собі їздити куди захочете, я залишу роботу і буду жити у старі хаті з дідом та бабою, а тут все ваше буде. Як в день так само у ночі самі будете, ніхто вам не помішає. Ви будете своя сім'я, коли захочеш ляжеш і коли захочеш встанеш. Так я колись з татом твоїм жила, баба з дідом не мішалися взагалі до нас. Їх не цікавили наші гроші, наші плани, ані наші розрахунки. Я так само поступлю коли у тебе буде сім'я.

Олеська думала собі: що з мамою сталося, яка вона стала зараз до мене як ніколи. - Вона ще не розуміла що мама завжди такою була до неї, лишень діти часто бачать тільки ліву сторону в батьків, і воно так є до певного часу. Вона почала розказувати мамі про Лізу:

- Мам а ти знаєш що Ліза дуже хоче бути мамою, вона мені сама сказала.

- Тому ти Олесья так заміж хочеш скоро? Ви що змагаєтесь котра скоріше мамою стане?

- Щось таке, тільки все ж таки я напевно скоріше як вона.

- А учитися ти хотіла іти у Львів, як у тебе ж професії немає зовсім.

- Мені писав Вітя що йому Юра казав щоб я не думала про таке, тому що він обіцяв робити сам, а я тільки буду у нього як «ракушка в серванті стояти». Так сказав він.

- Олесья ти як дитина мала; Юра ж тобі не пропонував виходити за нього що в тебе уже такі розрахунки на майбутнє.

- Нікуди він не подінеться, куди він піде таку шукати. Ти що не бачиш що мені хлопці не дають по дорозі ходити. Просто я у вас послужна дівчинка, тому в тебе немає проблем зі мною, в даний час я маю на увазі.

- А в мене ніколи проблеми не було з тобою Олесья. Просто так діти ростуть як ти росла, воно усе нормально. Проблема коли батьки плачуть від дітей, я ще не плакала ніколи від того що ти мені якусь прикрість зробила. А там збитки в дитинстві; у кожного так буває. Просто ти знаєш про себе кільки і думаєш що ти якоюсь поганою була, а насправді є багато гіршого в сім'ях просто ми не знаємо. Я наприклад горджуся тобою. Я люблю коли мене питають про тебе, мені приємно що в мене така доня. Знаєш Олесья: є дівчата гірші від тебе набагато. Навіть є не красиві а таке виробляють що просто не віриться. А так як ти кажеш що хлопці не дають дорогою ходити а ти досить себе скромно поводиш.

- Мам, ти вже стала така як наш дід. Він усе говорив що воно нічого, усе нормально. Скажи правду що сталося з тобою?

- Нічого не сталося, я з тобою в дитинстві не могла розмовляти як з дорослою. Коли ти щось там зробила я по-твоєму мала сказати: гарна дитина, роби так знову. Тоді було дитинство у тебе, а зараз ти дорослою стала: сама говориш що хочеш мамою бути.

Олеська засміялася, Марійка подивилася на неї коли вона ішла з хати і як вже Олеська була біля порогу, Марійка сказала:

- Ти права Олесья: справді Юра таку не знайде - щоб йому жінкою стала.

Олесья не знала що кілька днів перед тим Марійка мала розмову на роботі з Раїсою Яківною про дітей. Яківна таємно жалілася на майбутню невістку своєї сестри Лени, тобто на Любчикову Свету. Вона розказувала що вона ходить куди хоче, поводитья як її надумається і немає нічого проти того щоб він поступав так само. З батьками своїми не говорить взагалі а як говорить, тоді краще не чути тієї мови. Завжди кудись біжить, постійно занятою, з нею ні поговорити, ані запитати ся її про щось. Яківна сказала відверто: «знаєш Марійка, я вважаю так: в дітей повинні бути якісь свої секрети від батьків, якщо так є - це нормально. Тільки біда вже як про такі секрети починають чужі люди доносити з сторони. Знаєш є така поговорка в нашому народі: «Малі діти не дають спати, а великі жити». Звичайно коли спати не дають, тоді також нормально, так діти ростуть. Біда коли уже жити не дають діти. Я просила Лену свою, щоб якось відговорила Любчика, а сестра мені говорить: якось воно буде. Не буде там доброго нічого Марійка, поживеш - побачиш».

Після тієї розмови Марійка думала про свою дочку. Тепер її Олеська виглядала як золота дитина в порівнянні з другими. Правда Марійка не знала що у школі вона продовжувала дружити з Ванькою Павлюковим. Він був її однокласник, Олеська давно йому сказала що вона з ним не може ходити, тому що його поведінка не відповідає її планам. Вона думала про сімейне життя а він до такого не годився. Ванька знав усе про Юру, про те що вона його чекає. В своїй дружбі Ванька бачив Олеську як товаришку якій можна розказувати свої історії про відносини з дівчатами. Олеська давала їм оцінку свою. Одні історії були її цікавими так що вона знову просила повторити, а інші навпаки - противними. А сама вона просто з ним дружила для того, щоб злити дівчат які сохнули за ним. У неї це передалося від баби Насті, яка також любила з себе щось показати, щоб жінки у селі позаздрили їй. Так як їхня дружба не виходила за стіни школи, ніхто не говорив що вони ходять як хлопець та дівчина. Ніхто ніколи не бачив щоб вона десь з ним стояла, чи навіть розмовляла у компанії

на вулиці. З приводу цього в усіх складалося враження що Ванька домагається її а вона перед ним як говорили - вимагується. Навіть одного разу коли він їй сказав що надіється на те коли вона уже буде заміжною, а Юра її образить, тоді він зможе пожаліти як давню подругу, Олеська за те вдарила його по лиці, коли дівчата побачили вони не могли повірити що Ванька зміг стерпіти таке. А сам він тільки засміявся до неї і погладив ся по обличчі.

Олеська не могла про таку справу розказати Лізі, вона знала що по-кавказькому порядку таке не проходить. В цьому випадку Олеся бачила себе як неповноцінною з такою слабінкою. Це була напевно єдина таємниця про яку Ліза не знала. А не знала не тому що Олеська не хотіла їй признатися, а тому що Олеська знала що подібні справи Ліза не любить і їй таке буде неприємним. Олеська думала розповісти все, коли вже вийде за Юру заміж.

Все ж таки від Лізи вона багато навчилася тримати собі ціну, і коли вона почала так поступати, сама побачила що її авторитет виростає. Навіть вчителі таку поведінку запримітили у десятикласниці, багатьом подобалася її дівоча гордість. А сама Олеська виробила собі правило про яке нікому не говорила а саме: Коли Ванька або хтось інший з її поклонників запише її у свій любовний блокнот, тобто що він добився свого, він неодмінно похвалиться що Журичка уже була його. Просто не зможе щоб не похвалитися. Олеська знала що після такого її гордість та авторитет впаде зовсім. Навіть багато тих що хочуть тільки її про щось запитати ся, тоді будуть дивитися на неї як на щось просте та доступне усім. Олеська мала якесь задоволення в собі в тому, що її не можуть досягнути. Вона знала що хлопці говорять про неї з пристрасстю а дівчат томлять заздрощі, саме це їй подобалося. Вона також взяла під увагу те що розказав лісник дідові. Олеська попросила Любчика щоб дістав для неї газовий балончик на всякий випадок, балончик воно постійно носила вечорами з собою.

Коли б не дружба з Лізою, можливо Олеська була б покотилася по похилій площині як багато красивих дівчат. Ліза не тільки зробила Віктора щасливим, вона зробила щасливими усю його родину. Сама Ліза не могла віддати цьому належної оцінки, тому що воно видно тільки з сторони. Ліза знала що її люблять в цій родині і вона любила їх, тільки щоб до глибини оцінити те що перемінила її присутність у цій сім'ї - вона не задумалася.

Тільки один Федір усе зрозумів досконало в цьому питанні. Він умів усе розставити на своє місце, його інтуїція не підводила. Федір розбирався на людях, хоча він був простий сільський майстер. Навіть Марійка цього не змогла як слід запримітити в свого батька. Тільки коли проходив час, вона так само як Настя, бачили що він був правий. В нього був такий талант від народження - природній.

Вітя у діда це побачив, хлопець тому слухав його і довіряв йому. Федір коли говорив про якусь справу, він попадав просто в десятку. Тому він не жалів грошей на рубіновий камінь, тому він говорив з Віктором тоді як Ліза була ще зовсім юною. Тому він правильно поступив як хлопця настановляв про те як поводитися щоб не наробити неприємностей її батькам та собі. Віктор дивувався, як так дід може просто та доступно викласти все. Віктор в душі бачив діда як того, хто може впливати на будь яку ситуацію в родині. Тому навіть коли Юра сказав що саме дід Федір спланував йому зустріч з Олеською, Віктор знав що у Юри є нагода увійти в їхню родину. Віктор зрозумів що в діда для такої справи, просто є талант.

Ранком, перші приморозки білою пеленою застеляли трави. Городини були порожніми. Над хатами з коминків підіймався сизий димок. З теплом люди попрощалися, уся природа готовилася до зими та морозів. У день сонечко ще трошки веселило а під вечір ставало холоднуватим, воно не дивно; адже пройшов уже тиждень листопада.

Арланам наближався день коли вони мали покинути свою країну. Тієї осені вже відбувався виїзд по американських візах в кого був виклик зі Штатів. Хто мав такі документи ті могли

летіти літаком просто з Москви в Сполучені Штати. Лиш так як Арлани подали своє прохання швидше, тобто коли ще рідні Аркадія були в Союзі, тому вони мали уже зроблені документи на ізраїльські візи, саме тому вони ішли по першій лінії.

Коли вони мали квитки а також усі відповідні документи, їм залишалось вийти з квартири. По документах квартиру уже було здано державі, тільки Аркадій заплатив щоб вони могли пожити до виїзду. На квартиру в якій вони жили чекало багато поважних людей міста, навіть допомагали їм з документами скоріше. Тетяна з Лізою були дуже заняті, вони повинні були забрати свої речі з квартири до домовленого строку. Так як тиждень часу їм залишилося жити без квартири, Арлани вирішили переїхати у село.

Тетяна збрала речі які вона хотіла віддати для Бойчуків. Аркадій взяв одного водія який працював у лікарні на машині. Службова машина рахувалася на ремонті, тому не стояла на розкладі чергування, правда тільки на наступній день у ній повинні були щось поміняти, а сьогодні вона ще їхала добре. Вони заклали цілий автомобіль «УАЗ -452» різними речами і повезли першу ходку у село.

В той час Зоська Драпачка, в своєму саду громадила листя, щоб стелити під корову. Вона побачила як біля одинадцятої години перед обідом, машина «швидка допомога» з червоним медичним хрестом, на швидкості промчала по вулиці. Зоська підбігла до паркана щоб побачити що трапилося і по кого поїхала машина з лікарні. УАЗ шоколадного кольору різко загальмував, а коли такі машини гальмували, вони видавали писклявий свист. Машина зупинилася просто біля лавки Бойчуків. В мить з неї вискочив Аркадій а також водій який був мужчина середнього віку, тільки дуже худим. Зоська подумала зараз собі: ой казала Настя що прийде їм з «другого боку» - вже прийшло, приїхали по когось з шпиталю.

В той час водій відкрив двоє задніх дверцят а Аркадій крикнув йому йдучи на подвір'я: Вася давай сюда на скамейку выкладывай, времени мало у нас.

Коли вийшла Настя з ним на дорогу, вона побачила багато речей на лавці та паперові великі коробки біля лавки. Водій поїхав розвернув машину та чекав на Аркадія. На лавці стояли два дорогих світильника, духовка, електрична швейна машина, якою ніхто ніколи не користувався. Також багато посуду в коробках.

- Здесь Степановна стекло, осторожно с ним, - швидко пояснив Аркадій.

На тих коробках зверху наклали багато одягу з вішалками. Коли вибіг Федір, Аркадій йому показав зимову пілотську куртку. Багато було речей з жіночого одягу.

- Это всё для вас, Раиса только книги взяла, у неё ходит в этом некому, и места мало чтоб держать в квартире.

В той час Зоська швидко пішла по своєму городі який був другим від дороги, щоб побачити ближче що там відбувається, Бойчуки її не бачили так як їм заважала машина. Коли Настя сказала що вони їм заплатять за такі гарні речі, Аркадій заскакуючи в кабінку голосно сказав:

- А я что рубли в Америку возьму? Свои девать некуда! - Він закрив дверцята, вони поїхали.

Зоська усе почула, а коли машина від'їхала вона тепер усе побачила. Настя стояла біля речей а Федір сам носив, тому що Олеська була у школі, а Марійка працювала.

Зоська ніби щось там копала, хоча копати не було що, тому що город був готовий до осінньої оранки. Її взяла така злість коли вона почула про Америку, що вона вирішила любим способом зробити їм якусь шкоду. Не просту шкоду а так щоб запам'ятала не тільки Настя а ще онуки на все життя. Заздрість має велику лиху силу, вона мучить людину, не дає спати ані їсти. Зоська сама до себе пробурмотала: Буде вам Жмурики з «другого боку», най здохну а так це не пройде вам.

Вона попленталася до хати, Настя побачила її, а саму Настю тільки порадувала така сцена. Сама Настя так як її онука Олеська, любила комусь по нервах пограти.

Того дня Аркадій з Васею зробили ще три ходки машиною, щоб звести необхідні речі до Лук'янової хати. На наступній день Ліза залишила школу та з батьками переїхала у село. Тепер вона могла бути з подружкою своєю кожен день та кожну ніч разом. Вона була дуже задоволеною за моральний відпочинок перед тим як поїхати в далекий світ. Тетяна також коли прийшла до рідної хати в якій виросла, вона душею відпочивала. Вона ніколи не могла подумати собі що прийде такий час і вона тут буде жити разом з чоловіком та дочкою в старій рідній хаті...

Аркадій майже кожен день їхав у місто щоб усе як слід закінчити перед від'їздом за кордон. Коли Ліза допомагала мамі усе зложити на дорогу наперед, що потім не спішити, після того вона пішла до Олеськи, а Тетяна хотіла самою побути у рідній хаті. Олеська повела Лізу у свою кімнату, вона приміряла шубки а також різні кофти що Ліза її подарувала. Правда Ліза постійно носила спіднички, і хоча там були дуже гарні та дорогі Олеська не любила ходити в спідницях. Вона поміряла тільки деякі коротенькі що могли підійти для неї.

- А мама тобі не скаже нічого що вони такі «міні» і тісними навіть для тебе? - запитала Ліза.

- Не думаю, ти не уявляєш яка мама зараз стала до мене, не знаю що з нею сталося.

- Нічого не сталося, просто ти перестала різну шкоду робити, - відказала Ліза.

- Сама не знаю: все гарно, все нормально в неї. Говорить що я уже стала дорослою, тому я можу собі думати чи поступати як захочу.

- Дивися щоб ти не обманула її довіру до тебе, тоді коли мене тут не буде якийсь час.

- А чому ти сказала «якийсь час»? Ти що думаєш повертатися знову сюди? - здивовано запитала Олеська.

- Думаю що приїдемо у гості, можливо я приїду щоб Вітю взяти з собою.

- Ой добре що ти про Вітю пригадала, я його футболку зготовила тобі. Він останній раз був в неї одітий на футболі, коли перед вечором Яківна до нас приїхала щоб сказати про армію. Вона взагалі чиста, але можливо я кину її в пральню машинку а так ти забереш собі. В тебе ще є тиждень часу.

- Ні, давай сюди її. - Ліза взяла футболку і приклала до лиця. - Я хочу щоб було чути його запах а не запах прального «лотосу», - якимось печально промовила Ліза...

Олеська хотіла її розвеселити і пригадала собі сьогоднішню розмову у школі з вчителем фізкультури:

- Ліза а я забула тобі розказати: сьогодні на третій перерві я у їдальні сіла біля столика щоб чаю напитися з булочкою. Підходить вчитель фізкультури і мене питає: «Леся а правда що в тебе є кавказька вівчарка»? Правда - відказую. Мені подружка подарувала його з Івано-Франківська. Він мені говорить: «а я знаю твою подружку, колись її дід працював у нас завгоспом шкільним. Добрий був чоловік Андрій Маркович. Я чому тебе питаю: справа в тому що у мене є німецька вівчарка і я маю книжечку як таких собак учити. Я свого вчив спочатку, а пізніше часу не стало доволі. Я тобі можу принести її, ти можеш навчити його і він буде дуже розумною собакою». Одним словом пообіцяв мені принести завтра. Так що поки наші солдатики прийдуть, також поки ти повернешся, я навчу Муфтарчика може навіть говорити.

- А де він що я його не бачу? - оглядаючись запитала Ліза.

- Не повіриш: на маминому ліжку спить. Мама з ним як з дитиною балується. Купає його, спить він біля неї. Говорить мені щоб я скоро заміж виходила щоб вона мала чим зайнятися, діти бавити мені дуже не терпиться їй.

- Тоді напиши Юркові своєму про мамине щире бажання. Може йому також не терпиться татком бути. Мені до речі дуже жаль тьоті Ірини, я вже говорила з мамою про неї, якщо у нас буде можливість ми її викличемо у Штати, може там вдасться її полікуватися і народить дитятко. Ти уявляєш які у неї були б гарні діти?

Дівчата полягали собі на попереk ліжка і дивилися в стелю, слухаючи пісню «Водограй». Через якийсь час Ліза задумано запитала Олеську:

- Олесья, ти пригадаєш як ти мені говорила над річкою що хочеш щоб у мене була дочка?

- Пригадую, і що ти надумала про дочку?

- Я надумала якщо в нас народиться синок, тоді він буде зватися Володя, так як ми домовлялися а коли народиться дочка, ми назвемо її Руслана.

- А ти Ліза уявляєш собі що ти говориш? Ти уявляєш себе мамою?

- Уявляю, навіть дуже виразно і відповідально, - спокійним тоном відповіла Ліза.

У великій кімнаті Лук'янової хати, було двоє вікон. Вікна були одне проти одного. Перше вікно було щоб дивитися на подвір'я а друге напроти щоб дивитися в сад. Стіна від сусіда була глухою. Під стіною стояла довга лавка та довгий стіл накритий обрусом. На білій стіні висів самотньо годинник з зозулею. Годинник міг працювати, лиш він стояв по тій причині що ніхто його не накручував. Але вчора вечером годинника накрутила Ліза і він тикав.

Сама Ліза пробудилася біля десятої години ранку, так як вона довго не могла заснути минулої ночі. Вона була одною у дідовій хаті, батьки поїхали по справі у місто.

Осіння тиша за вікном навівала дівчину на роздуми. По небі плили сірі хмари і виглядало інколи осіннє сонце. Ліза вирішила написати останнього листа до Віктора з України перед тим як поїде за кордон. Вона помолилася так як її колись навчив дід Андрій, а ще тому що вона була в його хаті, інакше поступити Ліза не могла. Вона взяла чайника, поклала в нього кип'ятильник та почала думати з чим напиться чаю. Ліза пригадала про сумку з продуктами, вона в ній порилася та витягнула пачку печення «шахматное». Коли нагрілася вода, Ліза налила заварки в горнятко та почала пити гарячий чай. В той самий час вона думала та складала в голові зміст листа, який мав бути останнім для Віктора з України.

Після того як дівчина трошки поїла, Ліза взяла зошит та шарикову ручку червоного кольору та вийшла на двір. На дворі було трохи холодно і був вітер. Лиш так як вітер віяв з саду, тобто з задньої сторони хати, тоді на ганку було затишніше щоб можна була посидіти там. Подумавши дівчина вирішила все ж таки написати листа на тому самому місці, де вона колись сиділа з своїм любимим. Вона накинула на плечі курточку і потягнула покривало з овечої шкіри щоб покласти на лавку яка стояла на ганку.

Дід Андрій привіз був з Косова овечі виправлені шкіри, деякі були зшитими, так що застелялося ними ліжко. Ліза любила спати на такому ліжку, тому що коли було гаряче вони не парили, а коли холодно вони гріли. Коли вона гарно уклалася, постеливши шкіряне покривало на лавочку, тоді почала думати як написати цього останнього листа з України, який мав відрізнитися від попередніх листів, які читав Вітя. Ліза вирішила щоб лист був коротким, лиш таким, щоб хлопець його запам'ятав. Через кілька хвилин вона відкрила зошита та на першій сторінці почала писати текст:

«Привіт Вітя! Сьогодні я сама залишилася у дідовій хаті щоб написати до тебе цього листа. Не знаю коли ти будеш читати наступного листа від мене, тому що я стою перед невідомими лабіринтами які мені потрібно пройти. Я не буду тобі описувати куди і як ми будемо їхати, тобто нашу усю не просту подорож. Колись я тобі усно розповім. В даний час я знаходжуся на тому самому місці, на якому ми сиділи тієї самої ночі, коли ти мені подарував «Рубінову сльозу». Вітя, усе тут так стоїть як тоді було: ті самі широкі лавочки і на тому самому столі я пишу цього листа. Ти колись мені казав що коли зимою ти хотів самотньо побути, тоді ти ішов щоб тут посидіти. Сьогодні я сама тут, тільки мені дуже важко що я самотня, а ти так далеко. Я дивлюсь на небо, на ньому сірі хмари, дивлюсь на обрій, а там десь в делечені знаходишся ти і я знаю що думаєш про мене, там далеко за обрієм...

Чомусь від мене щастя втікає постійно, коли залишилося дочекатися тебе буквально половину року, я змушена їхати за океан. Ти на далекій півночі, лиш все ж таки в нашій країні. Я стою перед невідомим маршрутом, я не знаю коли ми побачимося знову. Скоріше коли ти пішов, я собі уявляла що буду тебе зустрічати на вокзалі, коли ти прийдеш. Я думала що ми сядемо в машину, я сяду біля тебе, так само як колись ми сиділи двоє у машині і ми поїдемо до твого дому. Тільки зараз я не знаю де я побачу тебе через довгі дні та ночі розлуки. Тільки я хочу щоб ти знав про те що ніяка країна, ніяка нація чи культура, не змінить мою любов до тебе. Поки я буду жити на землі, ніяка чоловіча рука не пригорне мене до себе, і ніякі уста не поцілують мене як свою наречену. Наша кров свідком нашим в тому що ми поклялися.

Можливо коли я поїду, якийсь час тобі не зможу написати, так як у нас буде мінятися адреса кілька разів. Також я не знаю чи кожен лист прийде до твоїх рук, причини такої пропажі ти сам розумієш, тільки знай: коли б ти не мав вістки від мене якийсь час, навіть довший - не хвилюйся. Вітя, я скоріше тобі не описувала так як не хотіла щоб тобі було там

сумно на чужині, тільки зараз я змушена написати про це: мені дуже важко без тебе, мені так важко що цього ніхто з людей не зрозуміє. Я не можу розказати нікому про те що робиться у моєму серці. Мама написала тобі про твою подушку, тільки знай: така ніч у мене не одна була а ще скільки буде я не знаю. Я заберу з собою твою фотокарточку яку ти прислав мені з Мурманська, там дуже гарний твій погляд, але найбільше твій погляд мені запам'ятався тоді коли ти протягнув мені свого спортивного светра в дідовій майстерні. Вітя де б ти не був в той час коли ми будемо розлучені, я хочу щоб ти знав про те, що є людина на землі яка думає про тебе кожен день та кожну ніч. А скільки мені чекати я вже буду чекати, хоча до старості.

Твоя сестра дала мені твою чорну футболку, я візьму її з собою, я буду спати на ній.

Можливо тобі буде гірко від такого тону що в цьому листі, але я не можу інакше тому що мене саму немає кому потішити. Час працює проти мене, він відносить мене як відв'язаного човника відносить течія річки. Тільки я вір'ю та надіюсь, що прийде така година, що ми будемо дивитися немов з іншого берега на нашу пройдену дорогу. Ти будеш радіти а я буду можливо плакати, тільки уже від щастя. Буду закінчувати свого листа, вибачай що букви трошки не рівні, мені холодно в руки тому вони такі виходять. Правда коли ми стояли та дивилися на вечірній місяць, тоді було набагато холодніше, тільки я слухала твоє серце яке билосся та зігрівало мене теплом.

Повертайся щасливо любий, я буду шукати нагоди щоб якнайскоріше зустрінути тебе, тому що інакше я щасливою уже не стану ніколи. Усього тобі найкращого від мого гарячого серця. Цілую тебе тисячу разів. Твої сині очі, немов синє небо, провадять мою долю в житті.

Біля твого серця, завжди твоя єдина, вірна та любима Єлизавета».

Після того як дівчина закінчила писати, вона потерла свої холодні руки. Ліза відклала зошит в сторону і стала дивитися на небо з під даху Лук'янового ганку. Дівчина відчувала якесь незрозуміле відчуття, воно було печальне і одночасно урочисте. Ліза закрила очі і припершись об стіну сиділа та думала собі чи все правильно написала. Тільки нічого вона не збиралася виправляти, вона писала так як їй говорило її серце, яке було хоча ще молодим але уже страждальним. В цьому листі вона не писала як завжди де вона була, та що розмовляли з Олесью, ані про когось іншого. Жодного чужого ім'я не згадувалося в цьому листі. Ліза знала що Віктор буде носити його з собою, напевно він буде берегти цей аркуш паперу до того часу поки її зустріне.

Дівчина хотіла з якоюсь людиною поговорити, тільки вона була самотня - не було нікого поруч. Ліза знову закрила очі і так сиділа до того часу аж поки не почула чийсь кроки уже близько біля самих сходинок. Коли вона відкрила очі, вона побачила стареньку жіночку яке тримала у руках скляну двохлітрову банку з молоком. Це була сусідка, вона завжди приносила молоко дідові Андрієві. Прийшовши на ганок вона поклала молоко на столика а сама присіла на лавочку що навпроти дівчини. Сусідка віддихавшись запитала дівчину:

- А ти що плачеш Лізочка? Шкода тобі їхати від нас так далеко? - Співчутливо промовила жіночка, обличчя якої було покрите морщинами.

- Я листа тільки що написала до свого нареченого в армію і тому так думаю про те. - Відверто призналася Ліза.

- Ой добре дитино що є кому писати, а час пройде тай здибаєтесь. А сльози дівочі вони мають ціну велику, тому що вони від глибини серця беруться.

- А хочете я вам прочитаю листа, послухаєте який він?

- Прочитай дитино, давно я не слухала такого чогось доброго та приємного.

Ліза взяла зошита та почала поволі читати. Старенька жіночка плакала разом з Лізою. Коли вона закінчила читати, жіночка витерла сльози чорним фартухом і сказала:

- Ой Лізочка, мені так якось стало ніби я в церкві побула. Як мало таких людей на світі є щоб так любили. А твій дід небіжчик був таким. Як вони жили з твоєю бабцею Настунею, так як ти читала. А я не знала такого, життя прожила довге, вже вісімдесят перший рік а такого не зазнала.

- А ви знаєте хто такий Вітя якому я написала?

- Звідки знаю, напевно якийсь з міста панич молодий при войску.

- Ні, не з міста, він тут живе. Весною з армії прийде додому.

- Справді? А хто він такий, я можу знати хто він?

- А ви знаєте таких людей що їхнє прізвище Бойчук? Там є дід Федір, дружина його Настя, мама цього Віті Марійка, та Олеся десятикласниця.

- Як не знати - знаю. Ой та вони сиротами росли ті діти. От Бог добрий, призначив хлопцеві таку файну долю.

- А коли Вітя повернеться ви йому розкажете як ми тут сиділи та говорили, як я листа вам читала? Бачите мене не буде в той час коли він повернеться з армії, може ви йому розкажіть.

- Як доживу тоді скажу йому, розкажу як ми плакали обидві тут. Ой дитино мушу дожити щоб хлопцеві розказати про таку річ. Він такий високий, він до тебе пара як має бути. Ти знаєш я навіть тут раз виділа його, сам тут сидів, напевно чекав на когось.

- А очі у нього такі сині, як весняне небо, - дивлячись на осіннє небо, промовила дівчина...

В ніч, з дев'ятого на десяте листопада в Європі відбулася історична подія. Усі телеканали світу а також засоби масової інформації говорили про неї: В столиці Східної Німеччини була проламана відома «Берлінська стіна».

Стіна була побудована за правління Микити Хрущова в шістдесят першому році і простояла розділяючи місто 28 років. При спробі перебігти на Захід, по різних даних, було вбито прикордонниками від 86 до 238 чоловік. Усі зрозуміли що Радянський Союз втрачає свою силу в Європі, а також на світові політичній арені він виглядає переможеним, програвши холодну війну західним країнам та блоку НАТО.

Арлани дуже раді такому напрямку подій; Ліза тішиться що політика працює на її сторону. Немає сумніву що контроль над кордонами послабиться, люди зможуть їхати одні до других, Ліза щаслива від таких новин. Як ніколи скоріше, Ліза тепер стала думати про Петра Стецькового. Якщо скоріше їй було дивно чому старий конюх так переповнений політикою, то тепер вона зрозуміла що є люди на особисте життя яких, політика має вагомий вплив. В даний час вона це могла порівняти зі своїми особистими мріями і планами на майбутнє. Петро потерпів від політики, потерпіла також батьки Насті, навіть Ліза яка розлучилась з коханим через його військові службу, рахувала себе також до тих людей які потерпіли від влади, адже її любов заставили терпіти.

Уже перед самим від'їздом Арлани заїхали до Бойчуків. Вони сиділи у новій хаті і вечеряли разом уся родина. Аркадій сам зготовив ребра які він закоптив по-кавказькому. Почувши їхній запах малий Муфтар бігав біля них під столом, і там де не було килиму він кігтями цокав по паркету.

Коли вони вечеряли, Ліза сказала що вислала останнього листа з Богородчан з поворотним повідомленням, і так як у неї немає уже постійної адреси, вона написала на ім'я Марійки. Коли прийде карточка з підписом Віктора, тоді він отримав цього листа.

Тетяна розповідала Бойчукам про їхню подорож: двадцять сьомого листопада вони виїдуть у Львів, там вечором поїздом на Закарпаття в пограничне місто Чоп. Після митниці вони виїдуть з Союзу у Чехословаччину і будуть їхати до Австрії. У Вені їх зустрінуть представники єврейської організації і помістять в готель. Дальше збирають усіх таких самих в Італії, а вже звіти відправляють у США. На початку цього еміграційного руху уся програма переселення ішла повільніше а зараз досить швидко: напевно до місяця часу ми попадемо в Америку - сказала Тетяна. У Нью-Йорку їх зустрінуть брати Аркадія, які також в даний час там перебувають. Деякі з них хочуть жити там у Нью-Йорку, а другі хочуть переїхати десь не дуже далеко. Аркадій коли розмовляв з Гаріком по телефону, він сказав що хоче жити десь біля океану. Аркадій сказав племінникові: понимаєш Гарик, я пообещал дочки что будем жить на берегу океана, иначе она не соглашалась уехать.

Ліза дуже любила морський берег. Їй пригадувалося коли вона їхала з батьками в Абхазію. Вони її возили кожного літа на канікули туди. Коли Ліза піросла батьки не хотіли її саму

залишати там без догляду. Аркадій який виріс в Ешері знав що таке курортні міста на Чорному морі. Після того вона почала їздити до діда Андрія. Вітя навіть не знав що до того часу як він її побачив вона дуже мало разів була у селі. Аркадій та Тетяна думали що їй так подобається бути з дідом, вони не знали правдивої причини, чому так тішилася дочка коли вони їхали сюди, чому вона говорить їм увесь тиждень перед тим. Сама Ліза перед від'їздом жаліла про дві невдачі: першою була саме та що Вітя не зайшов у її квартиру ніколи, навіть не знав точно де вона живе. Зараз коли вже усі відверто про них знали та говорили, їй здавалося що таке опущення є просто нерозумним. Друге бажання яке не здійснилося це було те що вона дуже хотіла щоб Олеська поїхала з нею в Абхазію. Тільки воно було неможливим, так там не було спокою, а після того як родина батькова виїхала, тоді взагалі не було що там робити. Але Ліза знала що так як там знаходиться могила її братика, все одно рано чи пізно, вона з батьками туди колись поїдуть, тоді вона надумала, не опустити нагоди щоб потягнути з собою подружку. Також Ліза знала що комусь буде потрібно приїхати сюди в гості з Америки, вона бачила себе першим кандидатом на такий візит. Для цього була причина: Аркадій заплатив директорові школи де училася його дочка щоб коли закінчиться навчальний рік він видав її атестат про середню освіту. Директор школи пообіцяв зробити «неможливе», хоча сам він думав що вона поїде і ніколи ніхто не звернеться за атестатом до нього. Правда гроші взяв дуже люб'язно. Найголовнішою причиною було те що Аркадій заховав гроші які поміняв в Одесі, хоча він нічого не сказав Лізі про них, але особливо не закривав від неї про це; Ліза сама додумалася. Тетяна сказала що вони ще зайдуть у Яремче до своїх знайомих, правда після того як Аркадій відказав їм в питанні сватання, їхні відносини стали холоднішими. Також колеги по роботі змінили своє відношення до Аркадія. Коли вони усі просили його колективом щоб він не залишав авіації, Аркадій їх не послухав.

Тоді ще багато людей жили під впливом комуністичної ідеології а саме: як ти такий як усі - то ми товариші. А коли людина думала чи дивилася на якусь справу трошки по іншому, такого починали обминати стороною. Саме так склалося з колегами в Аркадія, правда не з усіма але з більшістю. Саме тому свої речі Арлани привезли Бойчукам а не бувшим колегам.

Того вечора дві родини усе обговорили що тільки їм надумалося, навіть про Ірину. Аркадій її бачив на похороні у Нагуєвичах і вона йому подобалася, так чисто по-людському. Він пообіцяв з Гаріком обговорити її проблему і як можливо в цьому допомогти. Також вони розказали що їхню машину забере один чоловік який купив у них, того вечора коли вони поїдуть. Він також буде тримати її у тому самому гаражі і платити кожного місяця Поліні Павлівні.

Бойчуки хотіли багато чого подарувати їм, лиш Тетяна сказала що у них немає куди скласти; можуть взяти тільки вишиті рушники. Тетяна просила щоб Федір навідувався до їхньої хати. У великій кімнаті тем де спала постійно Ліза, вони склали великі картини які перевезли з квартири. Картини поклали в пошиті мішки для них. Також там було різної посуду, та книжки які залишилися після Раїси Яківни. Тетяна сказала якщо їм щось там сподобається, те можуть забрати собі.

В той самий вечір, в засніженому Мурманську, солдати уже пішли спати. Тільки Вітя з Юрою не спали. Вони говорили про свої родинні коріння. Вітя розказував про діда Федора. Юра йому тихо сказав:

- Вітя, а як я тобі щось признаюся ти не скажеш своїм?

- Не знаю що ти признаєшся: як щось страшне, тоді скажу напевно.

- Ні, не страшне, просто ти про свого діда почав говорити а я про свого тобі хотів розказати.

- Давай розказуй про свого, що він натворив що ти так боїшся щоб мої не взнали. - Повернувшись на ліжку в сторону, де на протилежному ліжку через прохід лежав Юра, сказав Вітя.

- Він нічого не натворив, просто він був поляк. В нас прізвище польське. Я не знаю як твої віднесуться коли взнають про те.

- Нічого особливого, таких прізвищ через одного у нас.

- Справа не прізвищу, він був справді поляк, не такий як переселенці з Лемківщини а натуральний - польської національності.

- А як його звали?

- Звали його Ясь. Навіть по-вуличному татові кажуть Миронко Яськів. Мама українка була як усі. Тільки дід давно жив тут, він ще до війни австрійської жив на Україні. Так що я уже рахуюся наш. Просто я знаю людей що не люблять поляків дуже, боюся щоб твої не стали проти, що до малої вашої пишу.

- Тому ти так у нас розпродуєш армійське добро? Бачу поляки без того не можуть жити.

- Добре що ти пригадав мені, скоро ти також будеш мати великі гроші тут. Коротше підходить одна справа: лишень весна блисне, я маю багато солярки продати одному. Він уже купляє у мене і возить собі там кудись.

- А хто такий, може щось таке як в Мінську було?

- Ні, все нормально, один рибак взяв в оренду якусь «калошу» стару і рибу ловить на кооператив чи на Рибсовхоз. Давав мені м'ясо з тюленя їсти, риби якої хочеш принесе щоб зажарити нам в боксі. Сам він якийсь фін змішаний з чукчами, як ти колись говорив якась «муть». А мені що солярки шкода? Не ми продамо тоді хтось інший за спирт виносить її. Ті москалі за спирт на північний полюс погребуть веслами з відси не те що щось вкрасти з автобату нашого гвардійського. А до Мінська таку справу не рівняй Вітьок: солярка не машина, документів немає, ніхто не розбере що твориться тут. Так що потрібно нам перед дембелюм наповнити трошки свої фінансові животи. Ти поїдеш туди, а мені потрібно машину якусь придбати. Не буду я твою сестру на автобус відсилати в місто. Таку блондинку в престижні машині потрібно возити. Знаєш вийде вона на автобус а тут хтось під'їде та забере щоб підвести, а мені переживати за неї. На перший раз я візьму в тата, він не їздить майже нею. Правда татову машину потрібно перше в баню.

- Не думай Юрка, мені мої хотіли купляти коли повернуся, мені не потрібна машина - значить для Олеськи куплять. Будеш мати Олеську з машиною.

- Ой Вітя, «щоб правда з тебе говорила», - як дід Ясько мій казав.

- Ти Юра за націю не хвилюйся, подумай що у моєї Лізи намоталося в родині: Бабуся її єврейка, дід Ілля Давидович був абхазець, а батько я не знаю як вони там рахують. Другий дід Андрій - гуцул з Косова, а баба Настуня з нашого села. Мама Таня також наполовину гуцулка а Ліза уже сам не знаю до кого належить. Просто - моя любима і мені належить.

- А де вона народилася? - поцікавився Юра.

- Народилася вона в Сухумі, а татові батьки жили там поруч в якійсь Ешері, що немає на ніякій карті її. Бачиш як виходить: така з тих усіх націй виродилася що думаю про неї від шістнадцять років. Як побачив перший раз - спокій загубив. Що тоді зі мною робилося, просто жах, коли б не Олеська не знаю щоб я робив був. Воно зараз уже мені зрозуміло, я знаю що вона мене полюбила і була готова навіть в любої мене відібрати, а тоді я про те не знав. Я в Олеськи боржник до смерті, виручала мене вона, завжди виручала; ох сестричка в мене...

- Все правильно Вітьок: знаєш як спечений пиріг усього багато має намішаного він дуже смачний тоді, напевно таке саме з твоєю також: різні нації в родині, тому вона тобі такою апетитною показалася для тебе, а ти такий ласий на неї, - пожартував Юра.

Двадцять шостого листопада у неділю, Ліза була в Олеськи цілий день. Після обіду приїхав Сашко з Києва з сином Андрійком. Алла не відпускала сина щоб не залишав інститут на кілька днів, кільки він вперся їхати у село. Андрійко привіз багато політичних новин для Петра. Так як у селі уже знали від того часу як Тетяна робила документи на хату, а тим більше коли Арлани переїхали у село що вони їдуть в Америку, тому знайомі хотіли попрощатися з ними. У неділю люди почали приходити прощатися: прийшов директор школи і багато вчителів в знак поваги до Андрія який працював колись у школі. Тетяна не

сподівалася що так багато людей звернули увагу на них. Тоді за кордон не їздили люди, кудись їхати а тим більше на постійне місце проживання, було не будь якою справою.

В Бойчуків у вечорі на лавку прийшов Колька, він покликав Петра щоб той поговорив з Андрійком. Петро привів ще з собою двох односельчан. Також прийшла одна дівчина на ім'я Галя, вона жила на другій вулиці. З Галею були ще два хлопці, молодші віком. На лавочці сиділи довго, усі були веселі слухаючи різні історії. Одна кільки Ліза сиділа та думала про те що останній вечір вона тут знаходиться. Дуже її рідним зробилося усе що тут було. Ліза сиділа і гладила малого Муфтарчика. Дівчина немов хотіла нагладити його наперед на довгий час. Песик лизав їй руки, напевно відчував скорботу юного серця сумної дівчини...

Коли усі розійшлися, дівчата пішли у нову хату. Вони були у Вікторовій кімнаті і проговорили майже до ранку...

Наступив понеділок, цього дня важлива дата в біографії Арланів і не тільки а також в Бойчуків. Ранком коли устали, Ліза поклала у рамку, яку зробив дід Федір, кольорову фотокарточку, що їй зробили в ательє минулого тижня і почепила на стіну напроти ліжка. На фотопортреті була Ліза та Олеська. Після того Ліза сказала:

- Хоча на папері тут буду чекати. Коли Вітя приїде додому, ляже віддихнути і буде дивитися на мене. - Ліза зітхнула і вийшла з кімнати. Вона рукою погладила картину Генріка Семирадського «Біля джерела», яка їй подобалася і висіла там у коридорі на стіні посеред двох дверей. Дівчата зайшли у стару хату, там швидко попили чаю і пішли до Лук'янової хати.

Настя сказала що прийдуть скоро з Федором прощатися. Марійка та Олеська їхали з ними до Львова щоб відпровадити їх на поїзд, який їхав в прикордонне місто Чоп. День був гарний, сонячний, не зважаючи на пізню осінь, на дорозі було сухо.

Коли Федір з Настею оділися як в неділю, вони пішли щоб прощатися. Не дійшовши до воріт, Федір побачив дах автобуса, який стояв на подвір'ї в Лук'яна. Так як листя на вишнях не було, білий автобус виднівся далеко.

- Ой Насте, я лиш автобус увидів і вже мені недобре зробилося. Чому нам так ведеться що тільки прощаємося в житті: Володя помер - прощалися на все. Вітя пішов, також прощалися. Тепер дивися що сталося: ми так привикли до них а Ліза як рідна дитина була нам. Ой що вона таке має бути Насте...

- Нічого: скоро Вітя повернеться, Юра приїде, Ліза приїде за нашим женихом, тоді тільки зустрічі будуть. А коли не відпровадити тоді як будеш зустрічати? Для всього свій час.

Ворота були відчинені, водій автобуса сидів на ганку і розмовляв з сусідом. Автобус був зовсім новий, як його називали в народі «черевик», тобто на базі автомашини ГАЗ 53. Коли Бойчуки прийшли, вони сіли біля них на ганку, також слухали що розказував водій автобуса.

Прийшла Марійка, вона пішла у хату до Тетяни. Сама Тетяна сиділа на ліжку у великій кімнаті саме там де спала завжди Ліза. Чемодани уже були завантажені в автобус, Аркадій тільки останній раз переглядав документи. Тетяна побачивши Марійку глибоко зітхнула а так промовила:

- Ой Маруся, добре що ти уже прийшла, усе з рук мені випадає. Не можу нормально прийти до себе. Знаєш я три похорони зробила, а тут якось не знаю що робиться зі мною. Дивлюся на свою дитину і серце крається. Чому не почекаати було нам один рік. Хай там в Грузії війна, вони змушені були, а нам тут тихо, спокійно, чому не почекаати? Знаєш немов нас хтось тією еміграцією зачарував. Один рік кільки, навіть два роки могли почекаати. Подумай тільки як дитина себе відчуває зараз; весною Вітя приїде, а її нема. Що ми наробили з тою політикою їхньою та з тим Гаріком. Знаєш якщо б ми не відреклись громадянства я б сьогодні з малою залишилася, навіть тут у селі. Гроші маємо щоб прожити а Арк нехай їхав б як йому тут так погано жити. А ми троє пізніше з Віктором вашим разом. Тільки нам не дозволять так, за нами спостерігають органи. Ой що ми наробили Маруся, жах просто. Він бігав з тою папкою а я думала - якось воно буде, а бачиш як воно є. Одним словом як приїду, беру того Гаріка за його чорні вуса, нехай документи Віті вашому робить від першого дня коли ми приїдемо, інакше я їм покажу там усім де раки зимують. Америка їм не Кавказ, з їхніми традиціями та розуміннями, мені все так в печінках уже сидить що ти не уявляєш собі.

- Таня та заспокойся, все буде нормально, я тут принесла дані про Вітю. Маєш виписку з свідоцтва про народження. Я усе надрукувала рукою щоб букви були виразні тому Гарікові. Також телефон мій в бібліотеку, правда я не знаю скільки часу я ще там працювати буду, тому що Яківна до Нового року тільки і я скоріше всього піду геть з роботи.

Тут Аркадій зайшов у кімнату, він оглянув навколо усе і промовив:

- Давайте дорогие женщины, нам пора ехать.

Усі вийшли на подвір'я, водій завів автобус. Спочатку прощалися сусіди, старенька сусідка сказала до Лізи: я не забуду того що обіцяла тобі, тільки щоб Бог дав дожити.

Ніхто не знав про що була мова, Ліза обняла її і почала плакати. Настя собі розплакалася, Федір бідний ходив сюди та туди біля автобуса.

Підійшла Настя вона попрощалася з Аркадієм, так з Тетяною. Коли Настя підійшла до Лізи дівчина поклати ліву руку до вуст, з її очей побігли великі сльози. Настя рукою перехрестила її і сказала: Бог з тобою наша дорога дитино. В кінці підійшов Федір, він рукою витер сльози у дівчини, Ліза хотіла йому щось сказати, лиш не змогла. Вона обняла його двома руками, поклати голову йому на плече. Її вогка щока тісно притулилася до його лица, через кілька секунд вона промовила йому на вухо:

- Діду, я за все вам щиро дякую, я про все знаю. Дякую вам за рубіновий камінь, я ніколи не забуду вашу доброту.

- Будь щаслива усюди де ти будеш. - Крізь сльози промовив Федір. - Ми не забудемо тебе до смерті, повертайся до нас. Вітя не наш вже - Вітя твій.

- Я знаю діду, ми поклялися у вірності своєю кров'ю.

- Тоді до зустрічі наша Лялька. Подивися на Америку, приїдеш, розкажеш мені як там живуть люди. А ми будемо молитися за вас усіх. Тільки не плач так гірко, я не можу дивитися на твої сльози. За мої гріхи напевно я таке тут маю нині. Засмійся до мене, нехай в пам'яті моїй залишиться твоя ямка на лиці, - витираючи очі, просив старий Бойчук.

Ліза крізь сльози, через силу посміхнулася, Федір легенько погладив її руками по обличчі. Він сказав до неї на останок:

- Не знаю чи доживу щоб вас двох молодих видіти, але так як дід Андрій благословив тебе, так само я благословляю тебе на щасливу долю: Щоб ти була у нашій родині коханою дружиною і любимою матір'ю, щоб ти носила прізвище нашого Віті. Бажаємо тобі здоров'я та довгого віку. Нехай Бог поблагословить тебе любя дитино. Скільки радості та щастя ти принесла в нашу хату, ніхто тебе з нас не забуде ніколи...

Аркадій дав ключі від хати та від машини, щоб коли приїде новий власник машини віддати йому. Федір узяв ключі, попрощався з Аркадієм. Тетяна підійшла до нього і сказала:

- Не плачте, вам не можна так хвилюватися. Ви мусите ще палатку на весілля зробити нашим дітям, ми приїдемо напевно сюди робити весілля для них.

- Приїжджайте Таня, ми будемо вас чекати. Я поки буду жити на світі не перестану думати про твою дитину...

Автобус почав поволі їхати, Усі хто залишався махали рукою на прощання. Настя витягнула краплі від серця для свого чоловіка. Вони дивилися поки могли бачити як Ліза махала рукою у заднє вікно автобуса.

- Поїхали. - Зітхнула Настя.

- Йди сама додому, я тут сам побуду, почекаю до години, аж поки той чоловік не приїде за машиною, - сказав Федір.

Коли усі пішли, Федір зачинив ворота і сам до себе сказав: Вибралися люди з цієї господи. Осиротіла хата і я осиротів на їхню милу дитину. Що в ній таке було, ніколи не бачив такої дівчини: вік прожив, а щоб такою зробилася мені рідною чужа дитина - такого не знав. Коли я її ще побачу, нічого уже не хочу в житті: тільки щоб побачити як вони поберуться двоє а тоді вже можу помирати...

Водій виїхав скоріше, машини ще возили цукровий буряк. Осінній день був дуже гарний, з вікна автобуса було видно як вітер зривав жовті листочки що ще залишилися на тополях при дорозі. Десь на полі орав сірий гусеничний трактор, за ним літали птахи та чорні скиби блищали на сонці. Ліза дивилася на все бажаючи щоб їй якнайбільше залишилося в пам'яті. Вона знала що найгірніше що є в прощанні - воно уже пройшло. На вокзалі легше прощатися, там твою увагу відвертають різні речі, там погляд не дає зосередитися на твоєму натуральному положенні. Твою увагу відвертають чужі голоси, рухи, звук поїздів і так далі.

Ліза хотіла ще на останок поговорити з Марійкою як кажуть «по душам». Вона підійшла до Тетяни яка сиділа біля Марійки і щось шепнула їй на вухо. Тетяна похитала головою і встала щоб пересісти до брата Саші. Андрійко пересів до Олеськи щоб щось говорити з нею. Коли закінчилася перестановка осіб, Ліза сіла біля Марійки. Марійка взяла її руку у свої дві руки. Вона дивилася на дівчину і мовчала. Розмову почала Ліза:

- Я хотіла вас попросити щоб ви описали у листі для Віті сьогоднішній день. Я не знаю коли мені доведеться написати йому, тому що не знаю чи я зможу пошту знайти там де ми будемо, також там марки потрібно клеїти на конверти, щоб вислати їх. Поки я розберуся з тим можливо я буду уже в Італії. Йому буде не терпітися знати як саме усе відбулося.

- Звичайно Лізочка, я все зроблю як ти сказала, завтра напишу йому, - запевнила Марійка.

- Я ще хотіла вас запитати про щось, тільки призабула, - повернувши в сторону погляд, сказала Ліза.

- Питайся про все що думаєш, нам ніхто не мішає. Я готова дати тобі відповідь на кожне запитання. Щоб потім ти не жаліла що тобі щось хотілося взнати, а ти просто скромно повелася, так що можеш почувати себе вільно, та питатися про все.

- Мене давно цікавило знати про те: з якого часу ви знали що ми дружили двоє?

- Скажу тобі правду як було: перед тим як сталася пожежа в лісника, мені снився сон про Вітю, коли я розказала його Раїсі Яківні тоді вона сказала що Вітя влюбитья скоро. Ми після пожежі були на наступний день в Нагуєвичах і він уже був зовсім іншим. Правда я тоді ще не знала, а ось коли він почав питатися як би між іншим про твого діда а так про твою маму, йому було цікаво знати звідки твій батько походить. Ми були усі в старій хаті, тоді я сказала що бачила давно твою маму з тобою у місті. Сказала що у Тетяни є дівчинка красива як лялька, тільки я не знаю скільки їй років. А Вітя якось машинально сказав: «така як наша Олеська». Я зразу подумала: звідки він може знати яка дочка в Тетяни, де він міг її побачити. Коли я пішла спати я зразу відчула що є якась ниточка що його зв'язує з тобою. Після того я сварила Олеську де вона так довго була вчором а дід почув, покликав мене з хати і розказав що ви обидві були у нас і почав тебе вихвалити. Мене так зацікавило щоб тебе побачити, що я не могла дочекатися того часу. А пізніше ти прийшла до нас, тоді коли ви ходили купатися на Бистрицю. Ось так відбувалося.

- А ви знаєте я найбільше боялася за вас, просто хвилювалася що ви можете заборонити щоб Вітя ходив зі мною. Чомусь я подумала що ви строгі в такому питанні. Я тоді ще була як дитина зовсім, ви могли запитати: чому ти сюди ходиш, мій син ще в школу ходить та армія перед ним, а твої батьки як дивляться за тобою що ти приходиш до хлопця а ніби до його сестри? По правді я уже навіть була придумала як відговоритися.

- Напевно Олеська про мене тобі розказала, - засміялася Марійка.

- Трошки щось було подібне.

- Знаєш Лізочка, я жалію про те що я інколи була такою для Олеськи, якось мені неприємно на серці. Я навіть не знаю як тобі об'яснити: одним словом не тільки батьки учать дітей, але вони самі чогось вчать також від дітей. Особливо коли вона з тобою здружилася, мені світ прояснився. Правда не знаю як зараз вона поведеться як тебе не буде. До неї чіпляються з кожної сторони, я так багато думаю про неї.

- А ви знаєте що вона сказала мені про те що хоче заміж виходити - нехай виходить. Бачите вона добра душа; Олеська не може відмовити в чомусь і її можуть подружки використати на свою користь, а саме: наприклад якась захоче щоб той чи інший хлопець, приїхав чи прийшов до неї, найшвидше через подружку можна такого добитися. Подружка її намовляє

щоб приманити хлопця, сама підключається до цього, наговорює йому на Олесю щоб перетягнути собі. В результаті дівчата стають ворогами а хлопець залишає їх двох. Багато дівчат не розуміють що чужою красою не приманиш до себе. Тільки буде у неї нагода нехай виходить заміж, не чекайте щоб там ми перші одружилися. На мене та Вітю не звертайте уваги в питанні весілля; хто за ким. Шкода мені буде коли в Олеськи піде щось не так як планується, по правді я вже привикла що вона буде жити з Юркою.

- Правильно ти сказала Ліза, дуже правильно.... - задумано відповіла Марійка.

Коли вони приїхали у Львів на вокзал, вони зустрінулися ще з такими як вони; одна єврейська сім'я з Тернопільщини також їхали тим же маршрутом. Коли вони познайомилися євреї зразу побачили що ні Марійка, ані Олеська, не є рідними до Арланів, так вони були світлими. Аркадій усе об'яснив їм а також приставив їм Сашу, свого швагера. З євреями їхав один хлопець десь біля шістнадцять років. Він зразу почав оцінювати Лізу. Олеська це побачила і відкликала її в сторону щоб їй сказати про це:

- Олеся, ти не сміши мене, який малий там придивляється, - відмахнулася Ліза, - напевно окрім скрипки не бачив нічого ніколи бідний.

Олеська стала думати та мовчати, Ліза це побачила і запитала:

- Олеся що так сумуєш, все буде нормально, може переживаєш що ти у Львові знаходишся?

- Ліза, ти тільки подумай що в мене виходить зараз: ти їдеш, Вітя та Юра ще в армії, навіть Колька за два тижні іде. Нікого не залишається біля мене, як мені зиму перебути самою поки хлопці повернуться наші?

- Ти давай бери свою книжку і навчай Муфтарчика щоб тебе слухав, дивися щоб коли Вітя повернеться він не покусав його. Що тоді Вітя подумає про мій подарунок? А про Кольку ти мені забудь назавжди, а то я бачу що ти таки Леська Журичка.

- Ой, ще мені вихователька етики - мала Лук'янка. - Штовхаючи Лізу, сказала Олеська.

Незабаром подали поїзд. Люди стали вантажити свої речі по купе вагону. Коли все уже було намощено Ліза відчинила вікно в купе, усі ще стояли біля вагону.

В Олеськи серце так билось, що вона думала що воно почне боліти її так як інколи діда. Вона прощалась колись так само з братом і також на пероні залізничного вокзалу. Ліза побачила її хвилювання, вона обняла подружку і сказала:

- Олеся, ти там з Юркою не пускайте глибоко коріння в селі тому що я вас заберу у Штати, де я знайду таку вірну подругу як ти для мене була останніх три з половиною роки. Все буде добре, сама побачиш. Коли так сталося що ви з нами зріднилися, тоді знай що ми вас не забудемо ніколи.

- А як Юрка не захоче поїхати зі мною в Америку?

- А ти його від шлюбної ночі починай учити як Муфтарчика, так щоб захотів усюди, куди тобі захочеться.

Почалася посадка, усі прощалися, по дорозі усе переговорили уже, тут тільки поцілувалися на прощання. Коли потяг рушився з місця Олеська ішла біля вікна вагона в якому стояла Ліза, дві подружки дивилися одна на другу та мовчки плакали. Коли поїзд почав набирати швидкість Олеська зупинилася і махала рукою аж поки вагон не зробив легкий поворот та витягнута рука подружки, зникла разом з вагоном.

Марійка обняла дочку і крізь сльози сказала до неї:

- Добре що хоча ти у мене єдина осталася, але я вір'ю що прийде час що ми усі разом зберемось і будемо сидіти за одним родинним столом...

Того тижня в Бойчуків був такий смуток, що ніщо до рук їм не бралось, тільки малий Муфтар не знав чому його усі так пестять та плачуть в той час...

Сірі осінні хмари плили по небі дуже поволі. Люди орали городи. Колька Остапів не встигав відіспатися від оранки. Тоді була нагоди добре заробити грошей. В середньому за один город платили десять карбованців. Те що люди заробляли за один місяць, тракторист на оранці міг заробити за кілька годин. Так як трактор був колгоспний а пальне також державне, тракторист одержував повну суму за свою працю. Звичайно він там міг покласти вечерю бригадирові тракторної бригади, але це вже так по традиції. Усі розуміли як воно є в житті, та який порядок вироблений давно в сільському господарстві.

Сусідам Колька не міг відмовити в такому проханні. До нього підійшла Зоська Драпачка і попросила щоб він її виорав город той що біля хати. Коля погодився ранком заїхати але вона заперечила: ти Колюню краще вечером мені, я тобі повечеріти злагоджу, сто грам наллю. Поговоримо собі перед тим як ти підеш до войска на два роки.

Колька погодився нічого не запідозрюючи про бесіду яку хотіла провести з ним сусідка. Колька не знав, тому що не цікавився минулим двох родин; тобто відносинами Зоськи з Настею. Щоб поглибитися в їхню біографію, потрібно повернутися у після воєнний сорок шостий рік, тому що від того часу почав рости корінь ненависті.

Як відомо, після війни хлопців було мало в селі, на кожного припадало по кілька дівчат. Перед тим, ще від сорок другого року, Бойчуки Іван та Орися, переховували сина Федора щоб німці не взяли його на роботу в Німеччину. Коли виповнилося Федору дев'ятнадцять років, тоді німецькі війська відступали на заході, це був кінець сорок четвертого року. Тільки тепер потрібно було переховувати дальше сина уже від москалів, так як батьки знали що без нього москалі доб'ють німця в Європі, а старший син Микола був на війні та пережив поранення від осколку гранати під Смоленськом. Коли Федір переховався та зголосився, і йому не загрожувала небезпека, тоді він рішив одружитися.

Зоська була близькою сусідкою до Бойчуків а Настя була три роки молодшою від неї, тобто з тридцятого року народження. Батько Насті, Степан Журкевич, або як тоді називали його в селі Штефан Журик, був за Польської заможним і хоча Іван Бойчук був також добрий газда тільки з Журиками не міг порівнятися. Настю готували батьки за одного парубка з Богородчан, який був для неї пара з погляду газдівства. Але Настя полюбила Федора Бойчукового, так полюбила що ніхто не зміг її відірвати від нього. Старі Бойчуки хотіли Зоськи, тільки коли взнали що Журикова Настя хоче їхнього сина, вони зразу перекинулися на заможнішу невістку. Що старий Журик лише не робив з дочкою, нічого не могло її змінити. Вершини конфлікт набрав тоді, коли Настю тато закрили в коморі на ніч, а вона вибила віконце, пробрала глиняну стіну щоб пролізла і побігла до ксьондза щоб йому про все розповісти. Настя сказала що не піде додому спати, поки отець не переконають тата, щоб вона могла вийти за Федора. Довго прийшлося ксьондзові говорити, але вговорив старого Журика, Настя з радістю простила татові усе як він з нею поступав. На наступній сорок сьомий рік зробили весілля для Федора та Насті. Коли вона прийшла до Бойчуків, тоді її прізвисько прийшло за нею до них. Після того вона стала любимою для Бойчуків а ненавидною для суперниці. Образа в Зоськи не переводилася до тепер.

Сама Зоська не була простою сільською бабою, це тепер вона пенсіонеркою була тільки по вуличному Драпачка, а скоріше так не було. Коли заснували колгоспи, її вибрали ланковою і так вона піднялася вище. Зоська записалася в партію, правда мало хто про те знав в селі. Від тоді її кликали тільки «Миколаївна». Її поклали працювати у колгоспній коморі. Зоська уміла користуватися народним добром, тільки вона виробила собі два головних правила які завжди правильно працювали. Перше правило: робити різні махінації тільки самостійно, а якщо з людьми, то таким що їх бачиш тільки коли потрібно тобі. Друге правило: ніколи не спішити а завжди чекати на нагоду. Зоська знала коли час працює на її вигоду. Старі навикі залишилися в неї і зараз, тільки Колька Остапів нічого не мав до них спільного. Але це тільки так йому здавалося, а насправді він став мимоволі заложником лукавої гри.

Коли хлопець виорав город і пішов у хату вечеряти, Зоська наготовила як на весілля. Готувати вона могла добре та смачне. Напоївши хлопця вона почала з ним дружню сусідську бесіду, сівши напроти нього за стіл:

- Ой Колюню, як тобі добре: такий молодий, прийдеш з армії вибереш собі дівку яку сам захочеш. А може ти уже маєш якусь?

- Не маю ще цьоцю. - Перекидаючи уже четвертий стаканчик, відказав хлопець.

- А дивися яка мала Журичка дівка, ех ти би там пристав: вся забудова, старі роботящі люди, Маруська також голови тобі не закрутить.

- Де мені до неї, вона мене не захоче. - З повним ротом картоплі відповів хлопець.

- А ти не знаєш як дівку присмирити: дві мінути всього Колюню, потому сама просити буде тебе. Та ти вже великий, а я тобі маю таке нагадувати?

- Не пройде такий номер. Там є уже наслідник, скоро з армії прийде він з Віктором служить. Він визнає - мені кришка!

- А я чула що Віктор десь поїде за тою циганочкою. Я виділа її; файна така чорненька.

- В Америку поїде цьоцю він. Прийде з армії і вона забере його до себе. Правда вона в армію не пише йому зараз, самі знаєте лист з Америки не дадуть напевно йому, ще політику припишуть, я там все знаю про них, бо ми друзі, - хвалився п'яний хлопець перед сусідкою.

- Або поїде або не поїде, ще може тут якусь посватає. Федь не пустить хлопця, вони робили разом. З ким буде майструвати старий?

- Там зять буде робити, він машини ремонтує. А Віктор поїде, в них там любов така що точно поїде він.

- Та що любов, вона знайде собі там якогось панка тай вже.

- Не знайде! - Впевнено махнув рукою Коля. - Вони поклялись на крові одно одному.

- Як на крові? Я стара а такого не чула, щось по-циганськи напевно.

Колька проглинув кусок оселедця, підсунувся до старої перегнувшись через стіл, та почав детально розказувати про те що колись йому розказала на лавці Олеська. В п'яного язик так розв'язався, що він розказав все про що знав: починаючи від вечірньої пожежі, до того як Олеська відпровадила у Львів подружку. Правда стовідсоткової історії кохання він не знав, але те що було головним, Колька поділився.

- А як звати того що мітить в зяті до них?

- Юра звати його, але здоровенний хлоп. Він був в них колись, приїхав був в відпустку на мамин похорон. Подивився на Олеську, а вона самі знаєте як вміє.

- Ой вміє мала Журичка: як йде по дорозі, так крутить тою задницею що старі газди обертаються аби подивитись яке вже виродилось.

Колька наливав скільки було, Зоська побачила що навіть коли його запитують про те що вони говорила - він забуде. Нагода буле ще в тому що хлопець за кілька днів іде з дому, а там два роки пройде, усе перемішається. Зоська вирішила запитати основне що її потрібно було щоб діяти своїм чорним планом:

- Колюню, а та циганочка пише до Журиків сюда?

- Ще може не написала, тому що вони десь в Італію перше поїхали, але Олеська казала що чекає листа від неї. Вона ще казала що там адрес вони будуть міняти поки намістяться, а там напевно будуть переписуватися. Самі знаєте що мусять мати якийсь зв'язок між собою. Як любов без любовних листів може бути, це вам не трактором по городах. Там, я кажу вам що дуже питання серйозне. - Заплітаючи язиком бурмотів Колька.

- А де служать ті хлопці два?

- Перший рік вони були в Мінську а другий в Мурманську, воно далеко дуже. В Мінську Віктор командира возив, йому добре там було служити. Жив більшість на дачі в нього, на рибу з ним їздив. Там був такий поляк пан Стасік що по-нашому говорив, він любив Вітю як свого. А тепер їм ще трохи лишилося; на весні прийдуть.

- А тебе куда заберуть Колюню?

- Хто його знає, десь в танкові війська. Я тракторист, а таких в танкісти беруть.

Колька говорив про трактора, про колгосп, про все що набрело на п'яну голову. Зоська отримала потрібну інформацію від хлопця, тільки тепер потрібно діяти так щоб неправду виставити як чисту правду.

Коли б знав був той старий пастух, що колись пас корову над рікою та покликав Віктора щоб розказати йому про Зоську, він напевно покликав б Кольку щоб заказати його від цієї лукавої людини. Тільки старий не міг знати куди повернеться біда, і хто найбільше потерпить за старі гріхи, та давню образу, минулого сорок сьомого року...

Раїса Яківна відкрила для Марійки один секрет, який вона давно надумала про їхню родину, тобто про Бойчуків:

- Знаєш Марійка, я думала про вас так: навіщо тобі ходити сюди у бібліотеку як ти можеш дома бути, та гроші набагато більші заробляти як тут. Сама подумай та поміркуй: ви з мамою, також мала ваша, можете садити огородину, скажімо: капусту, огірки, помідори, цибулю. Я бачила що у вас гарний город, зараз ви ще маєте грядки Тетянині, там можете посадити, а я вам допоможу продати овочі. В мене є чоловік який купляє їх, в нього є машина така «Авія», він приїде до вас сам забере, заплатить вам гроші і все. Ти знаєш як капуста іде в той час коли люди її засолюють на зиму? Так само огірочки як ідуть; редьку можете садити.

- Можливо ви праві Раїса Яківна, я не думала про те ніколи, правда не знаю чи мала захоче працювати на городі. Вона у нас біля кухні душе швидко, також там одяг погладити, прибрати хату, в неї в руках усе як кажуть горить.

- Марійка як почує гроші в руках за свою працю, ти її в хату не зтягнеш з грядок. Ви там маєте поливальну трубу, капусту прекрасно садити. Я домовлюся з тим чоловіком, він буде брати у вас і зразу розраховуватися за овочі. Я признаюся в чому мій секрет був: я давно хотіла про це тобі сказати, тільки я боялася що ти мене тут саму залишиш, а тепер як я іду геть з роботи, думаю що тобі також тут немає чого за таку платню ходити сюди. Постійно будеш вдома; пішла на грядку, трошки поробила, зайшла в хату віддихнути. Одним словом, свій овочевий кооператив.

Марійка поговорила з Настею, їм подобалася така ідея, і весною рішили більше городу який тягнувся від нової хати до річки, перетворити на огородину.

Тим часом Федір пішов до Лук'янової хати, він взяв усі речі які залишилися щоб перенести на горище і там заховати на випадок як хтось залізе в хату, щоб нічого там не було варте уваги злодія. Федір повиносив картини, він кожную витягував щоб подивитися що там намальовано. Усі вони були репродукції на полотні в тяжких дубових рамах. Перша картина була: «Отгепель», наступна, «Слободка. Золотая осень». Третя була «Рожь». Найкращою яка сподобалася Федору з картин, була картина Куїнджі «Вечір на Україні». Він вирішив забрати її собі, щоб почепити у старі хаті. Також там були з сучасних художників які йому не дуже подобалися, тільки він звернув увагу на картину Яблонської «Хліб».

Коли усі речі які могли приманити злодія Федір повиносив на горище, він забрав драбинку і поніс в стодолу. Щоб потрапити на горище потрібно було знайти щось щоб вилізти туди. Звичайно з табуреток не складеш сходини щоб вилізти по них. Коли він уже те склав, Федір побачив великий конверт якого він не бачив ніколи на пошті скоріше. Федір настрашився і подумав що Арлани забули якийсь документи взяти. Він навіть подумав що може вони повернуться з Європи і їх не пустять без цього конверта. Коли Федір взяв його, він ще більше здивувався тим що він прочитав на конверті. На задній стороні було написано: «Маруся, візьми та користуйся, вони нам більше не потрібні». Федір розгорнув закладку і поглянув у середину конверта - там були гроші. Федір оглянувся, подивився у вікно і сів на ліжко на якому спала колись Ліза і почав рахувати їх. Спочатку він думав що їх небагато, але так як банкноти були самі по «сто» карбованців, їх нарахувалося дві тисячі триста сорок. Федір витер чоло, яке стало моментально мокрим від хвилювання. Сумніву не було в тому що тут гроші не залишати. Він поклав їх в кишеню щоб дати Марійці. Напевно Тетяна забула сказати, або думала що ми не візьмемо їх тому так поступила. Напевно так думала, для того підписала конверт і поклала на подушку щоб було добре його видно. Так як ключ тільки у нас, тоді ніхто з чужих не міг їх взяти. Потім він походив по хаті; його не тишили гроші. В шухлядці від столу, він знайшов великий чорний бант, той самий що Ліза мала його у Львові коли були у гостях в Ірини. Старий підніс його до вуст і по-дитячому поцілував. Бант пахнув

гарними духами, Федір пригадав собі Лізу; серце його переповнилося жалем. Він поглянув через вікно на подвір'я, на те саме місце де він прощався з нею останній раз. Федір почав плакати, його ніхто не бачив, йому не було кого соромитися. Він погладив рукою подушку на якій спала дівчина, і йому зробився такий жаль, що він не міг себе заспокоїти довший час...

Коли він вийшов на двір, та присів на лавочці, він побачив там напис червоною ручкою, на столі було написано: «Вітя - Я повернусь!» під цими трьома словами були ініціали двох букв: «А.Є.». Федір далі дивився на подвір'я, далі на те саме місце де він прощався з нею, в його пам'яті ще був її образ, коли дівчина крізь смуток посміхнулася на його прохання. Старий глибоко зітхнув, зачинив двері на колодку, та поніс картину. Він поклав картину яка була у мішку на педаль велосипеда а рукою тримав її біля рами. Хто б його зустрів, подумав би що він везе скло.

Вдома Федора чекав сюрприз, того дня Колька робив проводи в армію а також прийшла квитанція що Вітя одержав останнього листа від Лізи. Федір відказався іти на проводи до сусіда, так як він не пив, а такому не було що там робити. Він вирішив завтра, перед тим як Колька буде їхати, щоб ранком зайти з ним попрощатися на два роки. У вечорі пішла тільки Олеська за якою повернула Галя, яка напрошувалася в подружки до Олеськи, побачивши що та залишилася без Лук'янки, як тоді називала молодь, Лізу в селі.

У старій хаті бігав Муфтарчик по підлозі, він мішав Насті на кухні готувати вечерю. Прийшла Марійка, вона присіла біля столу і почали говорити про новини дня. Настя наклала жареної картоплі на стіл, а також квашених огірків, яких любив колись Аркадій.

- Ти Марусю як будеш того пса так бавити, він не буде як пес, - сказала Настя.

- Нічого, я буду замість пса пильнувати щоб злодій не прийшов. - Посміявся Федір. - Ой добре що нагадав про злодія собі: дивися Марусю, я знайшов на ліжку в хаті там конверту а там пише що вона для тебе Марусю, я подивився а там гроші, перерахував а там маєш дві тисячі триста сорок. Я приніс тобі, думаю як би хтось заліз до хати тай вкраде їх.

- Мені Тетяна у Львові говорила про конверт щоб я забрала, а я з того прощання геть забула про нього. Добре що ви взяли, я заховаю гроші а коли вони прийдуть нехай собі роблять з ними що захочуть. Може на весілля потратять для Лізи.

- А як ти думаєш Марусю, вони прийдуть по Вітю? - з недовірою запитала Настя.

- Прийдуть мамо, Ліза така дівчина що з нею можна поговорити як з дорослою людиною. Навіть про Олеську нашу вона так думає що я здивувалася. Не дарма колись Олеська говорила: «там скільки розуму», а я сама побачила що воно так насправді. Так дитину не можливо виховати, просто така виродилася вона в них. Я думаю що любить вона якимось особливому нашого Вітю. Подумайте самі про нашу Олеську: вона також Юрку любить, пише йому, там його фотокартки розставила по кімнаті, листи перечитує по багато разів, лиш щоб вона так плакала за ним як Ліза - такого я не бачила. Ви подивіться тільки на таку річ: дівчині весною минуло шістнадцять років, а вона уявляє собі що вона мамою стане та не може дочекатися того. Мені до сьогодні не віриться як так сталося що ми з ними так поріднилися. Я ніколи не могла собі уявити такого, що Тетяна Лук'янова, зробиться нам такою близькою людиною. Я уже жалію що тоді як ми з Володею ішли в місті а вона гуляла з Лізою, ми не підійшли до неї. Напевно Ліза в той час мала чотири роки, я так думаю. Вони були коло Ратуша, Ліза ходила по лавочці та ручкою трималась Тетяну за пальці руки. Ми звернули увагу на них, тому що мала була дуже гарною та відрізнялася від інших дітей. Хто міг подумати з нас тоді що ця дитина увійде в нашу родину. Як вона змінила Олеську нашу, вона стала зовсім іншою дитиною. Не просто воно все так, щось воно є на світі, може воно за те що я сама так залишилася задля дітей. Хто собі хоче нехай говорить, а я бачу що все ж таки є Правда Божа на землі.

Коли Федір почепив картину у малій кімнаті там де вони сиділи Настя її полюбила:

- Дивіться як намалював хтось: на горбочках українські хати, плоти такі як колись були, садки такі давні, тільки ще би був намалював як ми з татунем стоїмо під тим деревом що нахилилося з лівого боку.

- А твої тато тебе шукають, - підказав Федір.

Старі Бойчуки засміялися, пригадуючи свою молодість серед далеких сорокових років, в українському та мальовничому селі на Прикарпатті.

Вісімнадцятого грудня Віктор додзвонився в бібліотеку до мами. Він сказав що прочитав листа і зрозумів що Ліза уже виїхала за кордон. Марійка сказала йому що вони їх проводили у Львів а також про їхню поїздку він скоро прочитає в листі який уже в дорозі до нього. Віктор сказав:

- Чому Ліза боїться писати листа з Америки мені сюди? Тут такий безпорядок що може не те що лита писати, а самого Рейгана на екскурсію привезти з Вашингтону.

- Ліза ще нам не написала, коли уже ми її напишемо відповідь, тоді напишемо про твоє вільне положення там. - Пояснила йому мама.

Віктор також сказав що вони уже відмітили свято «сто днів». Наступній наказ міністра оборони буде про їхнє звільнення з армії. Практично вони уже себе почували вільними, тільки повинні дочекатися свого дня коли їх документально відпустять. З нагоди цього свята заведеного самими солдатами усі «дебелі» постриглися на голо - така традиція. Також масло не їдять уже, а віддають молодим солдатам. Віктор ще сказав що Юра не може дочекатися коли він побачить Олеську. Коли закінчилася розмова Марійка подумала про себе: Юра скоро побачить Олеську, лиш як з тобою буде сину - ніхто не зможе сказати.

Марійка взнала від сусіда Остапа, що Кольку забрали в місто Іваново. Напевно там оженився малий. - Пожартував Остап. - Знаєш що там на одного хлопця виходить по кілька десятків дівок, не дарма Іваново називають люди «Город русских невест». Марійка поцікавилася в чому причина такої статистики, Остап відказав: там багато текстильних комбінатів, багато дівчат відправляють на практику та на роботу в Іваново. Так що напевно загубили ми сина свого; опутають москалі його там за якусь рижую.

Через два дні Олеська ішла з школи, вона побачила як поштарка розклала пошту в зеленій ящик що висів в Зоськи на паркані. Коли вона проходила повз поштарки та привіталась, поштарка випроставшись покликала Олеську:

- Слухай Лесю, там лист є вам якийсь закордонній. Візьми заодно додому.

- Ой дякую вам, напевно наші написали уже. - Олеська підстрибнула з радості, вона взяла конверту яка була іншого розміру і мала наклеєні дві марки на яких було зображено статую вовчиці, тобто символ Риму. Олеська зрозуміла що лист з Італії. Дівчина побігла додому наспівуючи собі: «Первый снег в городке, первый лёд на реке». Коли вона забігла у майстерню там не було нікого і вона пішла зразу у нову хату. Олеська кинула дипломат на своє ліжко а сама сіла біля нього і почала відкривати листа. Спочатку вона витягнула три відкритки, дві були з Австрії а одна з Італії. На Австрійських відкритках було зображено: на одній якийсь середньовічний замок з квадратною вежею, на якій був прапор червоно-білого кольору. На другій було зображено якусь оранжерею квітів. Італійська відкритка мала зображення Венеції з пташиного польоту. Олеська зразу вирішила понести їх в школу щоб показати водяну Венецію, де замість доріг є канави, а замість автомашин плавають човники з завернутими гострими краями яких звать «гондолами».

В листі написано було не багато, Ліза написала що вона спала усю дорогу до кордону. Після перевірки на митниці, вона знову спала аж в Братиславу. В Австрії їх зустрінули, та гарним автобусом відвезли у готель. Там їх годували а потім поїздом по Європі вони поїхали в Італію. Напевно незадовго їх відправлять у США.

Ліза просила передати усім привітання щоб не скучали та не плакали. Також погладити Муфтарчика від її імені, та зробити йому фотокартки поки не виріс великим. Все тут гарно, лиш воно якось не так цікаво як було у Франківську - писала подружка. Також вона написала про те, щоб Олеська училася водити автомобіль, так як вона серйозно збирається

забрати її у Штати, а від свого рішення вона не відмовляється, тому що відмовитися від своїх намірів, просто не входить в правила Арланки.

А двадцять шостого грудня, Петро забіг до Федора, він зразу не вітаючись запитав свого політичного товариша:

- Федоре ти чув що в Румунії сталося?

- Та чув що якийсь там неспокій. - Відповів Федір.

- Та що ти чув? Революція в Румунії, Чаушеску розстріляли вчора. Там зібрали Фронт національного спасіння. Все почалося з Тімошоари, якісь там студенти протестували а органи їх почали бити тай водою з машин пожарних поливати. Уяви собі що на дворі грудень а вони водою по людях ллють. Людей розігнали а за кілька днів там зібралося сто тисяч чоловіка! Люди увірвалися в Урядовий будинок, там попалили, а той диктатор приказав стріляти по людях. Потім зібрався мітинг в Бухаресті він там виступав а народ полинув до того дому, він втік на вертольоті. Але як втікати як не дали перелетіти повітряний простір в Європу. Десь там приземлилися тай злапали його тай жінку. Румуни довго не возяться з такими: засудили і двох разом застрілили як собак. Я казав тобі ще давно що комуні вже кришка! Ой дочекався я того часу, як би мої тато те увиділи а вони на Сибіру зогнили бідні. Навіть не знаю де могила татова; ой проклятуца комуна насоліла людям. Так їм усім скоро буде Федоре, будеш сам видіти. В нас вже починається також, кажуть що Литва хоче вийти з Союзу, тай не лише Литва, а усі розлізуться з під того «братського» ярма. Люди хочуть жити нормально як по світі живуть. Сам подумай чого їм твого онука десь до білих ведмедів запровадити, там що москалів свої не мають, там чукчів нема, тих рибоїдів? А Остапового десь також до москалів запровадили. От тягають дітей наших по морозах та болотах. А що ваші свати, як вони там, даються чути? - перейшов на спокійніший тон Петро.

- Так Петри, написала наша Ліза з Італії до Олеськи нашої, скоро в Америку відпровадять їх. Знаєш там жиди все рішають а Арка мама з них, тому вони поїхали. Їм тут не було зле жити, все мали, лише пташиного молока бракувало як кажуть люди. Наша мала була в них - все виділа. Тільки знаєш Петри є так поговорка: «Риба шукає де глибше а людина де краще». Мають нагоду поїхати, чому не скористатися. А за Лізою я так плакав як за рідною дитиною, правду тобі кажу; світ білий був не милий мені. Тут приходила а ми так привикли до неї, вона якась така дитина що я вік прожив а такої не зустрівач.

- Ой вона любила тебе Федоре, нині рідні діти старих не люблять, а я був як вона того песика принесла, так поцілувала тебе як свого рідного. А малий Сашків який мудрий, ми так з ним набалакалися тут на лавці в тебе. Ти не думай Федоре, розпадеться комуна тоді ще сам поїдеш до Америки, маєш до кого їхати. Пригадаєш моє слово, я слухаю радіо, з людьми говорю: розпадеться скоро Радянський Союз, вони вже в болото залізли по вуха. Дивися якісь кооперативи люди роблять, до Польщі їдуть хто хоче, коли таке було? Церкви будують люди; поділиться Литва скоро а там вся Прибалтика відійде. Вони на Кавказі не дадуть ради собі з тими чорними, а в Азії таке саме. Кажуть що в Фергані також неспокій, спалили там якусь родину. Ой щоб дожитися мені волі, нічого не хочу більше. Я в тому колгоспі уже не можу дивитися на тих безробітних партократів, ходить як бузьок по болоті один з другим, але вже помирнішали - біду чують. Най би мене так зачепили як колись Миханько бригадир в вісімдесятому, мене збирав на зборах перед всіма, що мій кінь згинув. Я що коневі трійки дав? Вони не давали дихати ні коням, ані людям! Тепер я б йому скоро морду заліпив при людях! Не той вже час Федоре щоб їх боятися, натерпівся наш народ від них, ох натерпівся за такі роки...

- Правду ти сказав Петри, все правда що ти говориш. Колись як вони мого тестя, старого Штефана Журика обібрали. Що лиш мав, забрали до колгоспу, він з тої туги помер сиротиско, а як вже на ті справи подивився, тоді мені каже: «Таки добре що я Настю віддав за тебе, ти хоч робити вмієш. Яка б влада не була а майстра всі треба буде». А він так небіжчик уже говорив, тому що того з Богородчан газду, що сватався до моєї Насті, на Сибір вивезли. Я не раз своїй кажу як щось так зайдемося: ой була б ти там за Іркутськом ноги вже свої відморозила. Казали що помер він молодим, ще того року коли моя Марусі народилася. Ой щоб дітям нашим того не видіти більше чого ми надивилися. Так собі не раз думаю: чому

людина людині не дає пожити спокійно, кожен хоче собі якнайкраще а другому не дасть навіть гіршого...

Після половини грудня стало тепло, сніг розтопився і було мокро. Сонце пригрівало як весною, люди хоча ходили по мокрому, але були раді тим що менше палити потрібно. У школі закінчувалася друга четвертина, тобто половина навчального року. На останньому уроці історії вчитель підводив підсумки півріччя і розказував які в кого будуть оцінки в таблиці за половину року. Олеська не сподівалася що в неї буде «трійка». Вона була згідна з тим що вона запустила науку, але вчителі її тягнули на четвірках, а хто на п'ятірках у таблицю. Коли вчитель усе об'яснив та запитав ся чи хто має яке питання до нього, або пропозицію, Олеська підняла руку. Вчитель зняв окуляри, поправив свій коричневий піджак в шотландську кліточку, та піднявши голову сказав:

- Слухаю тебе Левчучка.

- А можна мені якось виправити оцінку щоб четвірку я мала в таблиці?

- А де ти була скоріше Леся? Сьогодні останній урок історії. Як відомо ти матеріал не засвоїла, як я тобі можу змінити оцінку коли я підвів підсумок перед учнями класу?

- А можливо виправити положення таки тут, перед учнями класу? - Не відступала учениця.

Вчитель встав і почав ходити загнувши руки за спину. Він був старшого віку і уже був пенсіонером, його зацікавила наполегливість дівчини.

- Якщо ти хочеш поправити перед усіма своє жалюгідне становище, тоді поясни як ти збираєшся це зробити? - Проходячи повз Олеськи, сказав історик.

Олеська цього тільки чекала щоб завести розмову з учителем і зацікавити його перед класом своєю вигадкою. Вона пригадала собі як колись з Лізою вони писали листа щоб Вітя читав його для пана Стасіка на дачі біля Мінська, а вчитель історії часто говорив про свою школу ще за польської. Олеська хотіла поєднати свої знання на свою користь. Вона звернулася до вчителя:

- Ярослав Іванович, а коли я вам задам запитання, ви не будете на мене ображатися? - З легенькою усмішкою промовила десятикласниця.

Увесь клас притих, однокласники знали що Левчучка уже щось придумала і їм стало цікаво, як правило хлопці були на її стороні а деякі дівчата проти неї.

- Звичайно не буду, я для того тут працюю щоб учням пояснити їхні запитання, і при тому, я сам хочу допомогти тобі виправити свою оцінку.

Олеська зраділа, так як вона рахувала що уже зачепилася за те що їй потрібно, тепер тільки обережно потрібно тягнути вчителя, як коропа на тоненькі жилці до берега. Олеська ніби думаючи запитала його те що вже давно надумала собі:

- А скажіть будь ласка чи ви особисто любили історію у школі, коли самі були учнем?

- Любив Леся, навіть дуже любив, тому вибрав собі такий предмет щоб учнів учити. А чому ти так питаєш?

- А ви в польській школі, напевно добре вивчали історію самої Польщі?

- Так вивчали ми, навіть пам'ятаю до сьогодні те що вчив колись.

- Тоді як я вас запитаю одне тільки запитання по історії, ви зможете дати мені відповідь?

Вчитель сам про себе подумав: коли вона не знає добре історії яку вони вчать по програмі, тоді як вона може якесь надзвичайне питання запитати та ще про Польщу. Також йому було самому цікаво і перед класом він не міг відступитися назад.

- Питай Леся, думаю що зможу тобі відповісти.

- Але давайте Ярослав Іванович на таку умову: якщо ви скажете правильно тоді усе без змін, а як ви не будете знати, тоді мені покладете четвірку за півріччя.

Увесь клас зашумів і почали просити вчителя щоб погодився на таку умову. Історик не міг відступитися тому що він тим самим сказав б що боїться запитання від учениці. Він пішов наперед до столу, усміхнувся і сказав:

- Згода! Усі слухаємо учні. Якщо я не знаю правильної відповіді тоді табельну «трійку» міняємо на «четвірку».

Увесь клас задоволено засміявся і зразу замовкли щоб почути те що Олеся запитає. Олеська з хитрою посмішкою пішла в наступ:

- Скажіть будь ласка, що подарував Джордж Вашингтон, відомому польському генералові Тадеушу Костюшко, коли той приїхав в Америку, щоб допомагати їм у війні проти Англії?

Клас затих так, що було чути як далеко їхав трактор на дорозі, вчитель засміявся і почав думати, Ванька Павлюків тихо рахував як на поєдинку: один, два, три, чотири, все - програв.

- Цього не знаю, - признався історик.

Увесь клас зашумів, хлопці почали сміятися. Вчитель з цікавістю подивився на Олеську.

- Все, ставимо «четвірку». Я дав слово педагога, ви усі почули. Молодець Леся, бачу що ти хоча не хочеш учитися, зате умієш вийти з поганого становища. А винахідливість також ціниться, а так як запитання по історії, тай ще світовій, тоді оцінка заслуженою. До речі дві історичні постаті про яких ми почули, малюють на грошах Америки та Польщі

Коли Олеська задоволено сіла, а хлопці ще не могли затихнути від почутої сцени, вчитель знову звернувся до Олеськи:

- Тільки ти не сказала нам що саме подарував Вашингтон для Костюшко. І мені цікаво де ти прочитала таку цікаву історичну деталь?

- Подарував він пістоль, такий подібний як колись опришки носили, лиш дорогий з чеканкою. А мені подружка розказала яка читала в польському журналі, тому що ми писали листа для мого брата у Мінськ, а там був поляк такий пан Стасік, який любив різні історії, щоб мій брат йому читав, - відповіла задоволено Олеська.

- Бачите учні яку подружку потрібно мати; любить історію і її знання виручило сьогодні Леся від поганої оцінки. А коли б вона слухала тільки «Ласкавий май», чи той «Міраж», де б її він пригодився, скажіть? Дуже похвально! А ще про що тобі вона розказувала з історії? - Звернувся до Олеськи вчитель.

- Вона ще любила дуже живопис, вона знала про багатьох художників та назви картин.

Вчитель походив він бажав доказати що він також щось знає з польської історії а коли мова пішла про картини, він сказав до Олеськи:

- Гра наша продовжується, якщо я тебе запитаю також запитання подібне а ти правильно даєш відповідь нам усім, тоді я ставлю тобі «п'ять» в табель, а як ні - тоді оцінку не знижуємо, так що ти не ризикуєш зовсім Леся.

Учні знову затихли а Олеська кивнула головою щоб історик питався. Він поправив окуляри та розраховував на перемогу перед усім класом:

- Так як ми говорили про живопис, тоді скажи якщо ти знаєш: хто з польських художників намалював картину «Дзвін Сигізмунда»?

Олеська спочатку подумала про Семирадського, який намалював картину яку любила Ліза і яка висіла у їхньому коридорі, але так як вона не була впевненою що він був поляк, Олеська задумалася. Ніхто з присутніх в класі не знали та навіть не чули про таку картину, тому навіть коли б хтось захотів підказати, просто не зміг ніхто цього зробити. На жаль Олеся також не знала нікого з польських художників за винятком одного. А знала тому, що Ліза колись їй сказала, що є гарна картина «Діти художника». Вона вирішила його назвати, так як вибору у неї не залишалося. Олеська водячи очами трошки подумала а так відказала:

- Таку картину намалював напевно Ян Матейко.

- Так намалював чи напевно? - уже усміхався вчитель.

- Матейко! - Рішуче відповіла Олеська.

- Правильно Левчучка! Ян Алойзи Матейко намалював «Дзвін Сигізмунда». А ще колись говорили старі люди таку легенду: коли Дзигмунд поклав дзвін у Кракові а він дзвонив, тоді було чути до Львова. Значить «п'ять» за півріччя тоді Леся. Все правильно учні, це картина Матейка. Це все як самі чуєте, по темі історії, тай ще зарубіжній.

Ванька з радості заплескав у долоні а хтось з дівчат невдоволено і заздрісно прошептав: от яка хитра Журичка, вже сама як циганка, тумана пускає в голову.

Олеська спішила додому після уроків, щоб усе розповісти мамі, про те як її виручила польська історія, яку розповідала їй скоріше Ліза, прочитавши в журналі.

Перед самим Новим роком, авіалайнер Boeing-767, компанії «Alitalia», піднявся з Інтернаціонального аеропорту Леонардо да Вінчі що на захід від Риму. Як кілька літак відірвався від злітної смуги і закрив бункер шасі, він зразу під крутим кутом почав набирати висоту над Середземним морем. Аркадій як авіатор з цікавістю спостерігав як працює при підйомі американська повітряна машина. З лівої сторони салону на трьох місцях сиділи Арлани; Ліза сиділа біля вікна, Тетяна біля неї а Аркадій біля першого проходу. Він подивився на підлогу проходу і визначив градус крену відносно горизонтальної та вертикальної шкали. Аркадій звернувся до дружини:

- Смотри Таня какая у них турбинная тяга мощная, смотри под какой крен тянет.

Тільки Тетяна немов його не чула, у неї було зовсім інше на голові, їй було найбільше жаль того, що вона залишила рідні три могили: з маминою все в порядку, на батькову передадуть гроші і зять тьоті Олени зробить усе як слід. Найбільше їй боліло за могилу далеко в Абхазії де був похоронений її синочок. Вона не змогла навіть поїхати попрощатися і поплакати над нею... Її печальні думки перервала Ліза яка звернулася до мами ще з гіршим проханням:

- Мама мені дуже погано, зі мною такого ще не було.

Тетяна подивилася на дочку, очі Лізи були наповнені слізьми. Тетяна подумала та запитала:

- Ліза, а може в тебе воно саме?

- Ні, не те що ти подумала, просто мені так погано що я можливо не долечу до Нью-Йорка.

- Ліза що таке думаєш, зараз ми якісь таблетки попросимо.

Аркадій почув їхню розмову і хотів звернутися до стюардеси, але пригадав що не може розмовляти по-італійськи, ані по-англійськи. Тетяна зрозуміла в чому справа і сказала йому:

- Як зараз бути? Ти хотів в Америку, як бачиш тут не проходить твоя традиційна мова: «Дорогой девушка, помоги красавица». Все, закінчилися твої жарти та компліменти до кожної зустрічної. - Вона звернулася до Лізи: - Потерпи трошки, наберемо висоту і нам пити подадуть, тоді вина візьмеш червоного. Італійські вина дуже гарні, вони такі як французькі.

Ліза похитала головою і почала даліше дивитися на зимові хмари, які плили над Середземним морем. Тетяна дивилася на дочку, вона звернулася до Аркадія:

- Арк, зніми годинник і дай мені щоб я пульс прослухала в неї.

Аркадій зняв годинника і дав дружині. Тетяна взяла праву руку Лізи і почала слухати пульс який дуже слабо було відчутно.

- Арк, твій годинник не робить, він стоїть! - знервувалася Тетяна, - що ти за барахло носиш?

- Таня он работает, это хронограф. Нужно нажать верхнюю кнопку чтоб включить секундную стрелку. Потом опять эту самую кнопку чтоб стрелка остановилась. А та что внизу, она ставит в исходное положение, - пояснив Аркадій.

Тетяна включила хронограф, тільки пульс був дуже повільний. Ліза поклала голову біля вікна і заснула. Коли принесли напитки, Тетяна взяла вина для неї, вона напилася і знову заснула. Пройшла година, Тетяна побачила як рум'янець показався на її лиці. Напевно не спала знову усю ніч. Не просте життя буде в неї; з ранніх літ скільки хвилюватися. Коли її ровесниці ще гралися ляльками, вона уже була сама «Лялькою», тільки в неї не дитяча гра, в неї усе по-справжньому від тринадцяти років - подумала Тетяна.

Після того як Ліза поїла вона знову заснула і спала майже всю дорогу через океан.

Коли Ліза пробудилася, вона знову сказала що їй погано, тільки цього разу Тетяна її відповіла уже з усмішкою:

- Ліза, нам усім зараз погано, ми знижуємося, дивися у вікно, зараз побачиш яка Гарікова Америка, яку він так вихваляв колись в нас в квартирі.

- Ой мама, мені навіть сон приснився, що я з Олесею купалися на Бистриці а з нами її Муфтар також був.

Тетяна не відказала ні слова. А що вона могла говорити коли перед нею відкривалася нова ера життя, світ невідомого. Вона пригадала свого батька Андрія що колись її говорив: «Будь коло мене Таня, я сам залишився. Нащо тобі по світах сувати ся. Всюди добре а вдома найкраще». Тетяна почала плакати, Аркадій побачив що жінка плаче, він взяв її руку і сказав якось так геть по-дитячому:

- Таня не плачь, если что, ми дамой уедем обратно. В деревне жить станем, все вместе.

Ліза побачила що самому батькові не подобатися стало це все. Воно ожила трошки, її здавалося коли б ще вона розплакалася, напевно він наступнім рейсом захотів повернутися в Москву. Тільки вони усі розуміли що це неможливо. Вони уже не існують для Радянського Союзу, який також скоро перестане існувати.

Авіалайнер пішов на посадку, Ліза почула як відчинилися бункери шасі. Пілоти посадили машину не професійно: літак стукнув спершу одною стороною а так його шарпнуло в праву сторону. Тільки передні шасі торкнулися бетону як включилася зворотна тяга. Почався сильний шум у турбінах. Люди почали плескати в долоні а Аркадій оглянувся по салону та незадоволено пробурмотів:

- От итальяшки дермовие, на международном работают, а людей как стадо баранов сажают.

- Добре що на землі уже, - глибоко зітхнула Тетяна.

Арланів тоді мало цікавило куди саме вони прилетіли, знали що у Нью-Йорк. Насправді це був Міжнародній аеропорт імені Джона Фітцджеральда Кеннеді або відомий як «JFK». Сюди прилітають літаки з усього світу. Після довгої подорожі через Атлантичний океан, нарешті залізні птахи з прапорами різних держав, приземляються на вогні аеропорту який біля самого океану. Рейси компанії «Alitalia» прилітають на перший термінал аеропорту.

Поки Ліза з батьками вийшла, пройшло трошки часу. Велика маса людей з різних національностей тягають свої вантажі та валізи. Тут можна почути мови та діалекти з усієї землі. Люди різного кольору шкіри, та різного стилю одягу, мотаються туди та сюди по бетонній підлозі терміналів гігантського аеропорту. Контрольний пункт пропускає багато тисяч людей за добу, система контролю досконало працює. При такому напливі людей проникнути без відповідних документів практично неможливо. Сотні тисяч тон вантажу переходить про транспортерах вантажного відділення аеропорту. Тетяна дивилася як багато чорношкірих людей, бігали з раціями та з карточками на шиї; вони були одягнуті в форму та носили рації. Ліза кілька час від часу перевіряла чи на місці ланцюжок в неї на шиї, на якому був її дорогоцінний подарунок «Рубінова сльоза».

Гостей які прилетіли з Європи, зустрінули Гарік та Лев. Коли привіталися Тетяна сказала:

- Наконець добрались к вам; больше месяца по Европе ползали.

- Ничего Таня, тут уже рядом. Сейчас поедим с аэропорта всего пол часа, и отдыхать будите у нас, а там посмотрим как дальше жить станем. Главное что все вместе будем а тебя в обиду не дадим Танюша, славяночка ты наша! - Сказав Лев, наймолодший з Арланів.

Ліза ледве тягнула ноги, від утоми. Вона не звертала увагу зовсім на ніщо, її було одне на голові, а саме те що було в її юному серці...

Важко забути людині місце де вона народилася та виросла, а тим більше коли там залишився хтось єдиний та любий. В дівчини було відчуття що половина її серця залишилася в старій хаті в Бойчуків. Все навколо наскільки було чужим що її почало навіть дразнити, коли почали поволі рухатися в потоці автомашин по шосе Belt Parkway.

Юне серце дівчини не могло змиритися з реальністю. Ліза не тільки пам'ятала все з чим вона розлучилася, вона жила тим як рослинка водою...

ОДА ВІРНОСТІ

1

Новий 1990 рік, був мокрим та теплим. На Різдвяні свята до Бойчуків приїхала Ірина з Олегом зі Львова. Коли Марійка розповіла про виїзд Арланів та про те що говорила Ліза про Ірину, Олег серйозно зацікавився цією ідеєю:

- Можливо що там би нашій біді зарадили лікарі. Тільки як вона так усе сама замічає, ніхто не говорив про це з нею. - Здивовано запитав Олег.

- Вона взагалі така дівчина, що думає дуже по-серйозному, дуже хоче стати мамою, тому напевно співчуває Ірині нашій, - пояснила Марійка.

- Якась особлива вона. - Дивлячись на Марійку сказала Ірина. - Знаєш Марійка коли вона у нас була і поїхала я думала про неї цілий вечір. В неї якісь такі манери, поведінка така проста і одночасно цікава, мені здавалося що ми знаємося уже сто років. Тоді так до мами нашої; не дивиться що людина старша та хвора, а вона просто так як до своєї рідної людини. Я зразу її полюбила, жаль що так мало її бачила. Я думаю що вона любить не тільки нашого Вітю, а всю нашу родину

- Ви знаєте коли вона поїхала, тато тиждень не міг прийти до себе, - призналася Марійка.

Одеськи не було вдома, вона пішла разом з Галею Миросиною дочкою, до Галиної сестри в Богородчани. Так як були свята ніхто не дуже помітив що уже була пізня година, а Одеська ще не повернулася. Тільки Марійка поглядала на годинник «Весна» який стояв на серванті у гостинні. Вона вже встигла розказати про все своїм львівським гостям, навіть про те що трапилося дівчатам у Львові. Ірина коли почула вона не могла в таке повірити, а Олег сказав:

- А чого тут дивного: батьри львівські, побачили що дівчата принальні і хотіли скористатися нагодою, а Любчик получив як зайвий коло них.

- А я бачила що Любчик якийсь такий був розсіяний, незадоволений, - сказала Ірина. - Я подумала що він з дівчатами у місті посварився, тому не хотіла його про ніщо питати.

Коли стало досить пізно, Марійка приготувала своє ліжко для гостей, а сама пішла спати у Вікторову спальню. Вона взяла з собою Муфтарчика з його кошиком, в якому він спав. Марійка почула коли прийшла Одеська, тільки вона не хотіла їй нічого говорити, так як їй хотілося добре обдумати над тим як провести розмову з дочкою, яка знову почала її непокоїти своєю поведінкою.

Коли ранком гості поїхали, щоб не пізно повернутися додому у Львів, десь біля четвертої години Галя знову прийшла до Бойчуків. Марійка була на дворі, вона вийшла щоб впустити Муфтарчика який був трошки на дворі. Коли він побігав тоді сам почав проситися до старої хати, він драпав двері і підскакував до ручки замку. Марійка витирала йому ноги щоб були чистими. В той час Галя привіталася і запитала про Одеську. Перед тим як відповісти про Одеську, Марійка вирішила запитати Галю про вчорашній вечір.

- Галя, а де вчора Олесья так довго була?

- А що тут такого? Чи ви що тьотя Марійка, думали що Олесья буде коло вас сидіти в хаті, як колись Вітя сидів, та тримався за вашу спідницю?

Марійка не сподівалась такого почути він нової подружки Олесі, її так розсердило що вона не знайшла слів що відповісти, для неї це було великим ударом що Галя понизила так її сина. Марійка просто скромно відказала:

- Лиш нічого Вітя не втратив що сидів вдома; не один йому завидував з хлопців, а в майбутньому ти ще сама побачиш хто правий в таких питаннях.

Галя як молода і нерозважлива, не сподівалася яку образу вона нанесла мамі-вдовиці. Коли Олеська вийшла і вони пішли у нову хату, Марійка покликкала батька та поділилася з ним своїм діалогом з Галею:

- Тату ви тільки подумайте як Миросина мала зі мною говорить. Навчила її бачу людей поважати, нічого не скажеш. А колись як наша Олеська десь там Кольку поцілувала як вона мені в автобусі перед людьми сказала: «ой вже будеш мати зятя скоро Остапового малого». А свою як виховала?

Федір вислухав і просто сказав до дочки:

- Не дивуйся, хто мав її навчити, комуністи в школі, чи її баба що на межах проклинається з сусідами? Я сам поговорю з нашою про неї.

Але так як Олеська уже була кожен вечір вдома, Федір побачив що немає причини піднімати питання про Різдвяний вечір.

Сам старий Бойчук також затаїв образу; як за Вітю так за Марійку. Насті вони не сказали нічого, так як вона могла таке питання підняти та поговорити з Галею.

Десь наступного тижня, Олеська вечором також довго не приходила, Марійка пішла спати а Федір сів на лавочку щоб дочекатися Олеськи. Десь біля першої години ночі він почув що хтось ішов по вулиці. Коли кроки стали наближатися Федір почув дівочі голоси. Він встав і пішов за ворота та став біля криниці. Коли дівчата порівнялися з воротами, Федір почув як Галя сказала до Олеськи:

- Добре давай до завтра: йди спати скоро щоб старі не занюхали, а то буде тобі капец.

- Все нормально. - Відповіла Олеська, якимось не своїм голосом.

Федір хотів вийти щоб добре прочесати одну і другу, але пересилив сам себе, він бачив як Олеська зайшла на подвір'я і попленталася до нової хати тримаючи руками голову.

Наступного ранку Федір устав скоро, день був неділя. Марійка поїхала вдосвіта автобусом у місто а Настя пішла в церкву. Федір був радий що нікого нема і він сам зможе поговорити з Олеською. Він кілька разів заходив до нової хати щоб почути чи Олеська уже проснулася. Коли він зайшов третім разом він почув що вона щось стукала у своїй кімнаті. Федір зайшов, став біля дверей і строго почав говорити з нею:

- Олеся, ти де вчора напилась? Я чекав тебе до ночі, куди ти тягаєшся з тою прибуду? Ти пам'ятаєш як я постійно захищав тебе коли ти шкоду робила. Коли люди зверталися до мене і говорили про тебе, я відповідав їм: ми вам відшкодуємо а дитині не дивуйтеся, через таке сваритися не будемо. А ти зараз виросла і мені таке робиш? Мені, та мамі на горе, а нашим ворогам на втіху. Знаєш ми прожили добре з людьми, може мене не любили за те що я коли робив за гроші і ніхто не пив зі мною за них. Може також маму не любили тому що вона відказала кільком в нашому селі, коли переказували за нею. Не один приглянувся на нашу працю і хотів пристати тут, але так як ми старі і мама поступали, лишень для того що вам дітям краще було. Ти думаєш як би якийсь у тебе був вітчим, а йому сказали що ти напилася, він не говорив б до тебе так як я зараз: ти в нього по стінах дерлася б зараз. Це я мамі говорив щоб тебе перепросити, щоб з тобою по-дорослому потолкувати, а ти мені і нам усім таке робиш? Ой поїхала Ліза а з нею щастя наше поїхало. Коли вона була ти була дитиною доброю, а зараз таке виробляєш. Але нічого: як так мені бути, що за добро злом платить моя любима онука - тоді вже буду, все це на моє хворе серце робиться. А я хотів дожити щоб Вітю з Лізою повінчати, лиш через твою поведінку напевно не видіти мені цього вже, своїми походеньками ти мене в могилу запровадиш.

Федір вийшов з кімнати, Олеська не сказала ні одного слова, на неї усе впало з ранку скоро та несподівано. Вона вийшла за дідом і побачила як він пішов у свою майстерню, куди він у неділю не заходив. Вона походила по кімнаті а так оділася і пішла також у майстерню. Коли Олеська відчинила двері і побачила що Федір сидів і тримався за серце, Олеська підійшла і стала перед ним. Вона винувато опустила руки та очі:

- Діду, я більше такого не зроблю ніколи, тільки мамі не говоріть нічого. Мені усе вже набридло: куди не піду мене чіпляються з кожної сторони, подружки нормальної не маю. Те що ви сказали про Лізу воно правда, я напевно найбільше відчула те що її немає, і в нас чогось не достає. Я уже вирішила так: як тільки Вітя та Юрка повернуться з армії я вийду заміж за Юрку. Вам буде краще, скільки робити ви уже зможете, Юрка буде машини робити,

гроші заробляти, тільки нічого поганого про мене не думайте собі, щоб вас серце не боліло. Я навіть чекати не стану щоб Вітя в Америку поїхав, хочу щоб у мене брат був на весіллі.

- А Юрко той твій, захоче так? - запитав Федір уже повеселішавши.

- Та я йому сьогодні відішлю телеграму і він приїде, такі листи пише що голова крутиться від них. Де я такого чоловіка знайду як він, він мене любить а я його також. Сам Вітя писав що він говорив щоб я не ішла нікуди учитися тому що він не захоче щоб я працювала на роботі. Я коли була у Львові там, я так подивилася що жити не зможу. Я не привикла до такого життя. Тут мене усі знають, я щось куплю, усі дивляться на мене, а там я чужа людина і мені усі чужі. Напевно в мене зі Львовом нічого не вийде діду.

- Ти Олеська так як баба Настя говориш, - заговорив жваво дід, - вона колись любила як я її щось з вбрання куплю а вона вже біжить до склепу просто так, щоб люди подивилися що вона краща від них. А баби вже там шепчуться: «ой та Журичка напевно думає ще віддаватися як Федько вмере на серце», а Федько живе до нині.

Вони разом почали сміятися, Олеська обняла діда і вони разом пішли снідати у стару хату.

2

Січень також був того року теплий, так само як попередній місяць минулого року. Не зважаючи що рахувалася зима а люди їздили на мотоциклах як у квітні.

Одного дня у школі Олеська побачила в однієї дівчини яка була молодшою від неї на один рік, на руці гарний годинник. Вона пригадала недавню розмову з дідом про бабу Настю і вирішила діда розіграти на гроші. Коли вона повернулася з школи, вона пішла перше в майстерню. Відчинивши двері вона побачила що дід робив труну для якоїсь померлої людини. Олеська аж налякалась від побаченого:

- Ой, це що таке тут у вас діду? - з тривогою запитала вона.

- Як бачиш Олеська, «хату» роблю для Ганьки Баськової. Померла бідна, слабувала все життя. З колгоспу просили зробити, там в неї немає нікого, тому сільрада взялась зайнятися всім. А дошки дали добрі, є навіть більше як треба, тому скоро зробив.

- А я вас щось просити хочу: Ви пригадуєте як мені обіцяли що купите фотоапарат «Київ»?

- Було таке, а що хочеш таки його купити?

- Ні не буду, мені цього досить. Я хочу щоб щось купити на половину тієї ціни. Сьогодні я бачила в однієї дівчини гарний годинник і собі хочу купити.

- Добре, годинник така річ що пригодиться і прикрасить людину. А ти запитала де вона купила його?

- Ні я хочу кращий від того, я не була б Журичкою якщо б я такий самий носила.

- Ой Настя моя тут стоїть. Лиш ти добріша від баби: тебе можна щось попросити і ти послухаєш а баба була така як старий Журик - впертою. Я вечором тобі принесу до хати гроші, а коли поїдеш купляти того годинника?

- Сьогодні у нас середа а я напевно поїду в суботу в Івано-Франківськ. Головне щоб ви гроші дали мені а годинника я знайду.

Федір засміявся, а так поглянув на труну та став серйозний. Він подумав: скільки того життя, ось так живе людина, хоче чогось, купить, тішиться, другі дивляться на неї, а коли сюди ляже, тоді хоч золотом засипай - не подивиться навіть... Дам її гроші, нехай тішиться поки здорова та молода дитина. Мені старому хоч палац подаруй, він мене вже не розвеселить, проминули мої утіхи... А дітям допоможу, тоді як вони тішаються мені самому весело на серці стане - думав старий майстер.

Коли вечором усі пішли спати та поклалися на своїх місцях, наступила тиша. Олеська уже була заснула, лиш нараз прокинулася від того коли почула що мама ходить по своїй спальні. Марійка тихо відчинила двері до дочки, трошки постоявши вона підійшла до неї і легенько торкнула за плече:

- Олеся ти спиш? - прошептала Марійка.
- Так мам, а що трапилося? - Олеська повернулася на ліжку до Марійки.
- Так просто, мені такий страшний сон приснився тільки що, я аж прокинулася. Дивися чоло в мене усе мокре.

- А що таке снилося, скажеш мені?
- Добре спи, ранком скажу. Книжок начиталася напевно на роботі, тому сниться різний жах. А може тому що труна стоїть в майстерні дідовій, - стиснула раменами Марійка.

Вона пішла до своєї спальні а Олеська уже не могла скоро заснути, вона хотіла щоб скоріше ранок настав і мама розповіла про свій жахливий сон.

Кожного ранку Марійка вставала швидше дочки, вона запалювала колонку в бані щоб була тепла вода поки Олеська встане. Олеська майже ніколи ранком не заходила у стару хату, вона тільки ранком милася, чистила зуби, одівалася та бігла в школу. У школі Олеська ходила з дівчатами пити чай в їдальню, стакан якого коштував всього дві копійки. Там вона завжди щось купляла собі: чи коржик за десять копійок, або булочку за сім, також були овальної форми «язики», які мали смак медівника. Деякі діти брали з дому щось поїсти, але це в молодших класах, а так в загальному було досить дешево щоб поїсти в школі, тим більше дівчата-старшокласниці любили посидіти за столиком та пожартувати собі.

Тільки того ранку Олеська пішла у стару хату щоб послухати який сон приснився мамі. Марійка сиділа біля столу а Настя та Федір мовчали, вони уже говорили про той сон. Олеська тільки зайшла зразу звернулася до мами:

- Мам, як зараз розкажеш мені що тебе так налякало серед ночі?
- Слухай Олеся, може ти щось об'ясниш. Знаєш він такий як тоді про Вітю мені снився, коли горіла стодола лісникова а ще мені снився інший коли вечором приїхала Раїса Яківна про армію сказати. Цієї ночі я тільки заснула і бачу уві сні якусь руку: просто сама рука як би в темному приміщенні. На руці бачу перстень, золотий перстень - обручка. Тут нараз бачу якісь чорні руки насильно зривають обручку з пальця і вона падає на підлогу. Тільки в темноті я не бачу підлоги чи землі, лиш по звуку коли перстень впав, я почула якби на дерев'яну звичайну підлогу. Тоді ця рука починає його шукати, я не бачу де він лежить тому що темно, я щось хочу підказати а говорити не можу. Чорні руки так склалися як в покійника і не рухаються. Тут нараз я чую такий регіт страшний, як би з криниці якоїсь, я від страху аж підскочила на ліжку і пробудилася. Витираю чоло а воно мокре усе, я до тебе кинулася, думаю може з тобою щось трапилося. Зайшла в твою спальню - бачу ти спиш нормально. Що воно таке може бути, немає Яківни, вона знає напевно проти чого такий сон.

Усі замовкли, Олеська зітхнула і перше чим говорити почала крутити пальцем що означало що вона щось думає в своїй голові.

- Тоді як виходить, - сказала Олеська. - Сон завжди сниться перед якоюсь подією, так було першим разом і так було в ніч на ту неділю коли Яківна приїхала. А мені цікаво знати скільки часу пройшло тоді коли сон приснився і до того вечора коли горіла стодола лісникова. Ніхто не пам'ятає такого?

- Ой я забула уже, напевно тиждень може. Але ні, більше пройшло часу, тому що мені пригадується що ми говорили про сон та про поїздку в Нагуєвичі, а так ми щось не змогли поїхати, а взагалі я геть забула; потрібно було десь записати собі - розвела руками Марійка.

- А про що ти думала перед сном? - Запитав Федір дочку.
- Я тату такого нічого особливого не думала, правда на роботі читала роман «Хрестоносці», а там про середньовіччя описується, така історія, і є там трохи про убивства різні, та як катували тевтонці поляків, тільки я скоріше також його читала. Просто є час тому читаю собі.

- Залиши ту книжку, читай щось добре, про якусь любов або навіть дитячі книжки краще. А про те що я труну робив не думай: Ганька була доброю жінкою, я не одній людині робив таку «хату», воно нічого немає до того. Коли б усі небіжчики снилися ксьондзові, кого вони відпровадять на той світ, напевно отець не спали би ніколи.

Після того, усі пішли кожен до своєї справи, Настя найбільше думала над сном, так як вона залишилася на кухні і повсякденні речі не могли відвернути її увагу чи заговорити про інше.

Марійка пішла на роботу, тепер вона сама працювала у своєму відділі. Вона думала над тим що їй говорила Яківна про городину і вирішила щоб до весни попрацювати а там напевно розрахується. По дорозі вона думала про сина, тому що попередні сни мали відношення саме до нього. Тільки зараз також Олеська мала нареченого і сон про обручку також міг мати відношення до неї. Вона почала думати про дівчину яка змінила Юркові і хотіла знати чи вона вийшла заміж і як вона живе. Марійка думала щоб не сталося так що потім вона захоче відібрати його в Олеськи. В розумі Марійки сплила ще одна деталь того сну, а саме вона пригадала що рука на якій була обручка виглядала як рука чоловіка, по ній було видно жили. З такими думками вона прийшла на роботу, тільки робота її не бралася зовсім. Вона думала якщо б Вітя зателефонував зараз, тоді можна його розпитати про Юру і взагалі про їхній стан в даний момент. Тільки телефон мовчав увесь день як звичайно, тому що Вітя телефонував дуже рідко, тільки по якійсь важливій справі.

Тим часом Олеська побачила що вона не зможе у суботу пропустити школу, щоб поїхати купити годинника, тому що в суботу в неї буде контрольна робота з алгебри. Прийдеться почекати трошки і поїздки відкласти на наступну суботу. Олеська показала відкритки що прийшли до неї з-за кордону. Навіть класна керівниця дивилася, вона сказала:

- Я добре пам'ятаю діда тієї дівчини, Андрія Марковича Лук'яненка, він був господар у школі: усе в нього на місці стояло а теперішній навіть свої пляшки не може в одне місце зібрати, діти розбивають по шкільному майдані. Ти Леся коли напишеш їй, попроси щоб вислала відкритку Ніагарського водоспаду, напевно в них є такі відкритки, тому що цей водоспад є відомий по всьому світу. А ми покажемо вчительці географії, може п'ятірку тобі поставити так як вчитель історії поклав тобі за кмітливість. - Похвалила керівниця Олеську перед дівчатами-однокласницями.

3

Коли Олеська була скоріше на проводах у Кольки Остапового, її там побачив один хлопець з сусіднього села. Цей хлопець узнав від Галі про Олеську все що Галя знала і він зрозумів що йому нічого як кажуть не світить з нею. Але він вирішив хоча з нею познайомитись і привезти на своєму мотоциклі, щоб перед клубом у своєму селі, показати хлопцям. Звичайно він придумав історію для них, яку після того хотів їм розказати.

Мотоцикліст знав де живе Галя, він узяв одного хлопця щоб викликав з хати Галю і там з нею домовитись як вже вийти на Олеську. Той менший хлопець був молодим юнаком - чотирнадцять років, та малий ростом. Коли вони приїхали в суботу ввечері мотоциклом до Галі, малий її покликав на дорогу. Галя сказала як заїхати у вулицю де живе Олеська а вона одінеється і піде до неї. Після того вона викличе її на лавку, а тоді рівно в восьмій годині щоб вони під'їхали своєю «Явою». Вона вговорить щоб Олеська сіла з ним на мотоцикл і він повезе її у свій клуб. Після того він повинен її забути назавжди. Хлопці погодилися так зробити як сказала їм Галя. А насправді все відбувалось по такому сценарію про якого говорила Ліза в автобусі дорогою у Львів з Марійкою, тобто: хлопці приїхали задля Олеськи а Галя, щоб їх втримати, погодилась викликати її, а опісля щоб самою дружити з мотоциклістом з іншого села. Саме тому вона сказала щоб хлопці в майбутньому просто забули про Олеську.

На дворі стало темніти, зимовий вечір був теплим як і взагалі зима того року. Галя оділася і пішла стежкою в кінці городу на третю вулицю де жила Олеська. Прийшовши на подвір'я вона спочатку зайшла у стару хату. Там сиділа Настя та її братова Ольга. Жінки собі щось говорили. Настя сказала що Олеська у новій хаті. Галя подякувала і обережно пішла сподіваючись проникнути так, щоб Марійка її не побачила. Марійка також була у новій хаті, тільки так як кімната Олеськи була першою з коридору, вона надумалася тихо зайти і викликати її на лавку. Коли Галя зайшла у коридор, вона почула що хтось купається в бані,

Галя не знала хто. Вона подумала якщо Олеська тоді погано, тому що вона не поїде з мокрою головою в зимі на мотоциклі. Галя обережно пройшла до дверей які вели у кімнату Олеськи і через вікно в дверях побачила що Олеська лежить на ліжку спиною вгору та махає піднятими ногами. Олеська переглядала товстий каталог «Отто». Галя оглянувшись тихо постукала в шибку дверей яка була з фіранкою, лиш по середині фіранка була стягнутою стрічкою тому можна було побачити що робиться в кімнаті. Олеська швидко оглянулася на двері, встала і відчинила Галі, хоча двері не були замкнутими.

- Ой, ти так тихо зайшла, я навіть не почула коли. - Яюсь від несподіванки незручно себе відчуваючи, сказала Олеська.

- Просто вода шумить, тому ти не чула. Там хто купається?

- Там мама, а чому так питаєш?

- Просто так. Може давай вийдемо на лавочку; вечір такий гарний, тепло як весною.

- Ходімо, тільки я курточку візьму все одно. Вона в старій хаті стоїть.

Дівчата вийшли з хати, Олеська дихнула вгору щоб перевірити який холод на дворі. З її вуст пішла маленька стрічка пари. Олеська забігла по дорозі у стару хату і взяла куртку. Вона побачила що Настя подивилася за нею і щоб заспокоїти її, Олеська повернулася з коридорчика щоб сказати:

- Ми будемо з Галею на лавці, я нікуди не піду. Якщо мене буде комусь треба - покликайте.

- Добре, добре Олеська. - Спокійно відказала баба Настя, вона продовжувала почату бесіду з братовою Ольгою. Настя не знала розмови Галі з Марійкою, яку вони мали скоріше.

Федір в той час ще щось стукав у майстерні. Дівчата сіли на лавку і Галя почала питатися Олеську про Лізу, щоб розмовою її притримати до приїзду хлопців. Олеська почала розказувати їй де жили Арлани, та яка в них була квартира.

Через короткий час у вулицю поволі заїхав мотоцикл. Він дуже обережно їхав аж коли порівнявся з дівчатами легенько розвернувся та зупинився. Хлопець заглушив мотоцикла, зняв шлем і чемно привітався. Дівчата разом відповіли: Добрий вечір!

Малий який сидів за мотоциклом був навчений попередньо як поводитися. Він зійшов з мотоцикла потираючи коліна сказав що хоче сісти на лавці, так як ноги в нього затерпнули від їзди. Коли він присів він мовчав; його програма була закінченою. Почав говорити старший: розмовляли про все до того часу поки Галя не впростила щоб Олеська провозилась з ним тільки до її вулиці і назад.

- Дивися він тут брата залишить, а тебе покатає тільки трошки а потім я поїду з ним. Як ти заміж вийдеш а на Яві не поїздиш? Кожна блатна дівка на Яві возилась; це як закон в нас.

- Взагалі я ще не їздила якщо чесно. - Призналась Олеська.

- Я то і кажу: дівка яка не їхала на мотоциклі, вона ніяка не дівка, - добивалась свого Галя.

Олеська поклала руку в кишеню куртки і знайшла свого газового балончика. Після того вона погодилася їхати з мотоциклом, оцінивши хлопця як такого, що вона з ним справиться, коли той нахабно поведеться з нею. Хлопець дав їй шлем, якого ремінь Олеська не могла розв'язати. Він ввімкнув підфарник щоб було трошки світла і Олеська стоячи спереду мотоцикла розмотувала ремінь шлему, якого хтось так затягнув як на збитки.

В той самий час Марійка покупалася, оділася і сіла читати Біблію. Через якийсь час, вона сама не знаючи чому, вирішила іти в стару хату. Марійка вийшла на сходи і почула як сміялися на лавці. Через шпарку між хвірткою та брамою, вона побачила жовтаве світло. Марійку прошила думка чи не син вчительки біології щось там фантазує. Вона швидко направилася до воріт, лиш коли почула що Федір стукав у майстерні, Марійка пішла до тата в майстерню:

- Тату, можете піти подивитися хто там приїхав, там Олеська на лавці та ще хтось, чую що сміються. Знаєте я не хочу іти а то скажуть що мама ходить за нею, а вам не подивуються. А ви ніби між іншим так вийдіть, там привітайтеся, можете сказати що хтось мав приїхати за дошками чи як, ніби ви чекаєте на когось та виглядаєте його. Боюся щоб той синок не прислав когось, що лісник вам розказував.

Федір кинув швидко все з рук і показав пальцем на вуста щоб Марійка тихо мовчала, він скинув брезентовий фартух і вийшов з майстерні пригладжуючи волосся. В той час коли

Федір відчинив хвіртку, Олеська уже наділа шлем і готовилася сісти на мотоцикла. Федір відчинив хвіртку, побачивши таку сцену навіть не привітався а просто строго сказав:

- Олеся, ану зайди на подвір'я на пару хвилин!

- А ви щось хотіли? - якимось не зручно перед хлопцями, запитала Олеська діда.

Хлопець незадоволено процідив слину крізь зуби, він зміряв старого від ніг до голови. Галя також зрозуміла що договір провалився. Олеська зняла шлем та поклала на лавку. Коли вона зайшла за хвіртку, та зупинилася шукаючи де її рукавички, вона почула як Галя сказала до хлопця: «ой, тут така дисципліна, що вона вже нині точно ніде не поїде».

За той час поки Федір питав Олеську біля майстерні за хлопців, вони почули як завівся мотоцикл і зразу поїхав. Коли Федір наказав щоб вона зимою не подумала возитися з чужим хлопцем, він відпустив її вона вийшла знову на лавку, тільки замість Галі, сидів той юнак невисокого росту:

- Вони поїхали, - сказав він до Олеськи. - Ти побудь коло мене, вони аж в наш клуб поїхали.

- Нехай їдуть, сьогодні трошки холодно возитися на мотоциклі.

- А тобі щось буде за нас? - запитав малий.

- Як буде? Я тебе не розумію.

- Просто Галька каже що в тебе сильна дисципліна вдома, що батяня такий строгий?

- Яка дисципліна? Тата немає в мене, просто дід боїться щоб я не простудилася.

Вони почали говорити; сиділи довго. Малий якого було звати Васька, уже захотів спати. Олеська покликкала його у дідову майстерню, тому що хлопчина дуже встидався іти в хату. Вона розказувала йому про свої історії а також про Лізу. Десь біля першої години ночі, вони почули як якийсь мотоцикл заїхав на їхню вулицю:

- Їдуть напевно! - схопилася Олеська.

- То не вони, це «Восход» їде а не «Ява», - пояснив Васька.

Все ж одно вони вийшли на вулицю, мотоцикл уже проїхав їхні ворота і в кінці вулиці розвернувся назад. Коли світло присвітило на них, мотоцикл заревів та швидко під'їхав до їхньої лавки. Мотоцикліст зовсім невідомий хлопець, вигукнув:

- Ледве знайшов тебе Василю! Де ти лазиш?! Я дві години по селі шукаю за тобою прибуду! Пів бака бензини спалив.

- Та я замерз, тут сидів в майстерні. А чого ти приїхав а не Місько, я на Міська чекаю?

- Біда з Міськом Васька, розбилися перед Лисцем на Яві. - Хлопець промовив вже тихіше.

- Як розбилися? - здивовано запитала Олеська.

- Ой не питайся, там каліцтва такого. Десь втікав від міліції чи як було, я не знаю точно. Якусь дівку віз з собою, погасив світло і по якись вуличці а там коні та віз стояли, на швидкості залетів в той віз. Кажуть що в нього щелепу вивернуло а вона коліно розбила та обдерлася. Здається десь по грудях продерло її. Забрали в лікарню двох. Давай Васька поїхали, я спішу, добре що знайшов тебе тут.

Хлопець завів мотоцикла, Олеська хотіла щось запитати, лиш той не мав часу. Васька крикнув тільки до неї з мотоцикла: бувай Леська!

Мотоцикл виїхав на асфальт та повернув на центральну дорогу. В нічній тишині було довго чути звук його двигуна аж поки він не згубився десь в даліні.

Олеська побігла перше у стару хату. Федір та Настя уже лягли спати. Олеська відчинила двері до великої кімнати і запитала:

- Діду, де ви?

- Що таке, я вже засинаю.

- Скажіть правду: чому ви мене покликкали сьогодні, як вам таке в голову прийшло? - Тремтячим голосом говорила Олеська.

- Ти не гнівайся, я що такого зробив щоб ти нервувала ся на мене. Що тобі було соромно перед тими хлопцями?

- Які хлопці діду? Ви не знаєте що сталося: я мала їхати а ви мене покликали, в той час Галя поїхала з ним, вони розбилися на мотоциклі тільки що.

- Як розбилися? - Федір та Настя запитали в один голос.

- Я в майстерні чекала з тим малим довгий час, а їх не було, а так чуємо їде хтось. Ми вийшли, бачимо якийсь хлопець, того Ваську шукає малого. Той хлопець сказав нам про них. Говорить що тому мотоциклістові щелепу виламало а Галя коліно розбила та обдерлася десь по грудях. Вони на віз наскочили який стояв у вулиці. Ви уявіть собі що могло трапитись зі мною, де б я була зараз. Я вже сідала на мотоцикла, буквально п'ять секунд і ви нас не захопили б біля лавки.

- Ой дякуй Богу Олеська, до мене мама прийшла в майстерню та попросила щоб я вийшов замість неї. А хто її дав на думку я не знаю. А ти розказала вже мамі?

- Вже біжу, ви спить, вже ніч; половина другої.

Олеська вийшла а Федір встав з ліжка, Настя також сіла на ліжку. Вони уявляли собі що зараз робиться в хаті в Мироськи, Галиної мами. Настя встала та обняла старого:

- Ой щоб ти жив сто років чоловічку добрий, яке ми могли горе мати. Подумай лиш собі дитина наша, ой щоб то було. Бідна Галя як в дівки коліно, а груди, я не знаю як Богу дякувати. Йду до Марусі в нову хату, ой йду ще раз послухаю як воно було.

Федір також пішов за Настею. Марійка стояла у чорні нічній сорочці, Олеська стояла біля люстра. Коли прийшли старі Бойчуки Марійка з сльозами на очах сказала:

- В щасливу годину народилася наша дитина. От Мироська горе має, хто завів у нашу вулиці того мотоцикліста нещасного. Так дівчину покалічити, в голові не вкладається мені. А вони звідки приїхали ті горе-кавалери?

- Здається з Радчі приїхали, я навіть не питалася хто вони такі, - відказала Олеська.

- Чуєте що вона каже: хлопець казав що груди роздерла і коліно розбила, таке для дівчини. Марійка подивилася на дочку, вона підійшла та обняла Олеську, а так швидко відпустила, ступила два кроки назад і махаючи пальцем строго промовила:

- Так Олеся, я тобі тепер дам хлопців та подружок. Ти хочеш гнівайся а хочеш ні: лиш поки наші хлопці не прийдуть з армії ти у хаті будеш сидіти. Якщо б з тобою, ти думала про таке? Хто знає що там насправді сталося. Ти в мене одна зараз дитино, подивися що з тобою нічого не сталося а мене від страху усю трясє.

- Мам, а скажи правду чому ти вирішила мене покликати? - допевнялася Олеська

- Я сиділа тут, Біблію дивилася. Почитала трошки і думаю їду в стару хату до вуйни запитаю як вона живе взагалі. Вийшла і бачу якесь світло жовте в шпарині між хвірткою та брамою. Подумала: може той синок вчительки прислав якогось щоб заманити тебе в машину. Хотіла сказати тобі, але подумала щоб тобі не було соромно що мама ходить за тобою, тоді діда послала.

- Завтра вже почуємо що сталося, напевно їх в Лисець забрали тому що вони десь там поруч розбилися, - промовила Олеська, - а як Галя мене підговорювала щоб я їхала з ним. Я чесно кажу що я не хотіла: для чого мені малий якийсь. В мене є Юра, а з іншими возитися в мене немає бажання, лиш Галя так вчепилася до мене що просто впростила і я погодилася їхати.

- Але дивіться як воно є, - вмішалася Настя. - Колись так люди говорили: «як хтось когось викликає з хати, тоді на біду кличе». На дворі зима а вона прийшла тай Олеську викликала, воно треба таке пам'ятати. Якщо хтось до тебе причепиться і намовляє тоді не слухай навіть щоб на колінах ставав перед тебе.

У неділю ранком усе село говорило про аварію. Настя пішла біля магазину щоб послухати про нещасну новину. Виявилось що їх взяли в Івано-Франківську обласну лікарню. Подрібню інформацію з аварії знали у школі, коли приїхав дільничний міліціонер щоб поговорити з Олеською. Її покликали до директора і вона як свідок, усе розповіла про той вечір. Міліціонер усе записав в свою папку. Подякував дівчині і в її присутності розказав усе про аварію. Він розповів що ніяка міліція за ними не гналася, а гналися два таких самих як вони хлопців з Старих Богородчан, які були на двох мотоциклах. Хоча «Jawa» була швидкішим мотоциклом як «Иж Юпитер 5» та «Иж Планета 4», але хлопці були по одному

на мотоциклі а Галя з хлопцем двоє на одному, тому вони наздогнали їх. Втікач повернув на село Стебник і там хотів замести слід у першій вуличці. Він погасив світло щоб задній ліхтар не світив. Саме тут трапилася біда. Добре що мотоцикл не встиг ще набрати великої швидкості, хлопець побачив буквально в двох метрах що щось стоїть на дорозі. Він хотів вивернути руля лиш було пізно; його мотоцикл врізався в заднє колесо підводи.

Сам хлопець постраждав менше, так як він пролетів стороною по борті підводи. Галя полетіла разом з сідлом яке відірвалося і коліном зачепила стояк який тримав заднє колесо у возі. Також на возі стояли вила, що ними конюх накидав силос у колгоспні стайні. Щастя що вони стояли по-господарському повернуті вниз зубцями, а так були б залізли в дівчину. Від шуму коні сполошилися і кинулися в сторону на ворота. Сам мотоцикл відлетів від борта та почав крутитися по дорозі, він впав на праву сторону і притиснув ручку газу яка повернулася до кінця проти годинникової стрілки. Зчинився сильний рев двох циліндрів, мотоцикл ревів на все село. Сусіди вибігли з хат, і один з них мав машину. Він побіг виїхати з гаражу. Хлопці які гналися, побачили що біда але не втекли, вони під'їхали і стали розказувати що усі вони разом їхали. Хлопець який потерпів не міг говорити, Галя лежала на підводі тримаючись за праву ногу, вона кричала від болю. Перед тим як її понесли у машину вона попросила щоб хтось заїхав до неї і сказав батькам. Також вона сказала одному з хлопців, щоб поїхали взяли малого який сидить та чекає на вулиці на них. Люди не стали чекати в ночі на міліцію а самі покладали їх в машину і сусід повіз у лікарню. З Лисця уже машина «швидкої допомоги» повезли їх в Івано-Франківську лікарню. Хлопці з Старого Лисця поїхали щоб знайти того Ваську, але не знали де шукати, вони заїхали у село і сказали про Галю та аварію. Вже місцеві хлопці, дали знати до її батьків, а також знайшли хлопця з «Восходом», який уже шукав Ваську.

Наступного дня перед вечором прийшов, батько Галі до Бойчуків, він трошки з того горя напився. Настя сказала щоб Олеська швидко заховалася а вони самі поговорять з ним.

Батько Галі почав сварити на Федора, чому той розвів «точку батярьську» на своїй лавці. Чому він не порозганяв їх. Настя хотіла оправдатися, лиш Федір махнув щоб вона мовчала і вислухав бідного до кінця. Коли він уже виговорився, він почав плакати та перепрошувати Бойчуків. Вони не образилися на нього, так як у нього було велике горе в сім'ї. Правда він не знав що Федір покликав Олеську а Галя замість неї поїхала.

Коли він пішов, Федір прийшов у нову хату до Олеськи:

- Слухай Олеська, ти може не поїдеш в шпиталь до Галі зараз, вона побачить тебе і подумає що ти мала бути на її місці. Там коло неї хтось з рідних може бути, вони зненавидять тебе. Ти нічого невинна в тому, ти не просила до себе тих хлопців, але люди в біді все шукають когось винуватого. Може трошки пізніше поїдеш, вона ще буде там в шпиталю якийсь час. Я думаю що так буде добре як я тобі порадив.

- Я згідна з вами, я так зроблю як ви сказали. - Покірно відповіла Олеська.

Федір ідучи сам до себе проговорив: трималася б вона краще маминої спідниці, нічого би не втратила. Він на мене кричить: краще б в нього була дисципліна щоб дівка не возилася в зимі по селах з батярами всілякими. Чому вона тут прийшла, нехай на свою вулицю поросить їх. Олеська не ходить за нею а вона витягнула її з хати.

Коли дід пішов, Олеська взяла собі свого записного блокнота, щоб записати коротенько про цю подію. В її блокноті уже була записана розмова з істориком, та як вона отримала п'ятірку за чверть, опісля вона хотіла усе описати в Штати для Лізи. Після того вона сіла писати листа до Юри, тільки вона не написала що дід її покликав, а написала що вона сама відмовилася їхати з іншим на мотоциклі.

Тридцять першого січня був дуже сонячний день. Бойчуки уже відійшли від жахливої новини про аварію. Вони думали що сон який Марійка розказувала, мав відношення до цієї події. Сама Марійка не могла пов'язати мотив того сну з аварією, яка трапилася тиждень тому. Так як Галя ішла на покращення Олеська надумала собі в суботу поїхати у місто, там купити годинника і заодно відвідати Галю у лікарні, так як деякі дівчата з школи уже були там у неї. Тільки останній день січня був середа і потрібно було почекати два дні.

Деся після обіду, поштарка розкладала пошту заповнюючи зелену скриньку на паркані, коли вона закінчила, тоді поїхала на велосипеді до останньої такої ж скриньки в кінці вулиці.

Зоська вийшла щоб взяти газету «Правда», яку вона виписувала. Коли витягувала свою пошту, вона поглянула в шпаринку над дверцятами найнижчої, тобто останньої скриньки. Таку перевірку вона робила від того часу, від коли Колька її розказав про Америку куди поїхали Арлани. Зоська наповнила радість від побаченого сюрпризу: у завітку газет які виписували Бойчуки виднівся кутик білого конверту. Перед тим Зоська дротиком розгортала газети щоб щось побачити, але лист з Італії попав просто в руки Олеськи. Тільки цього разу в неї була нагода як ніколи: лист сам виднівся у скриньці Журиків. Зоська зрозуміла що це не лист від Віктора чи Юри з армії, тому що конверт був з дуже білого паперу та відрізнявся від вітчизняних. Вона зайшла на подвір'я, почекала коли поштарка повернеться на центральну дорогу щоб здійснити свій план. Зоська взяла дротяні щипці у вигляді пінцету, які собі приготувала ще скоріше. Вона знала що Олеська уже прийшла з школи, лиш пошту вона забирала вечором коли ішли усі в стару хату. Поки був день не було часу щоб читати газети. Марійка ідучи з роботи майже ніколи не забирала газет, так як у неї не було при собі ключика від дверцят поштової скриньки. Зоська знала час коли ішла Олеська з школи та коли Марійка ішла з роботи. Вона вийшла на вулицю і як звичайно відкрила свою скриньку на усякий випадок, а сама оглянувшись по сторонах просунула свій дротяний пінцет у нижню. Вона обережно взяла за кутик листа і витягнула його з скриньки. Після того заховала під чорний фартух і пішла у хату. Чоловіка її не було в той час, ніхто їй не мішав. Вона взяла окуляри сіла біля вікна і почала розглядати конверт. Він був другої форми як вітчизняні конверти: прямокутній та менший по висоті, увесь білий без рисок та позначок адресування. В кутику конверта була наклеєна марка. Вгорі по середині конверту була кругла печатка на якій було чорним чорнилом написано навколо: «Brooklin.NY», а в низу були написи: «17 JAN», під датою в самому низу: «1990».

Зоська зрозуміла що лист був написаний цього місяця та ішов два тижні. Вона покрутила ним і почала розривати. Коли вона витягнула з конверта листа, там ще було дві фотокартки: На одній була Ліза біля якогось будинку а на другій усі троє Арланів сиділи на дивані в кімнаті. Зоська засміялася сама до себе. Їй не терпілося прочитати листа, заховавши фотокартки та конверт, на усякий випадок коли б хтось зайшов у хату під обрус яким був накритий стіл, вона взялася читати. Лист був наступного змісту:

«Привіт Олеся! Сьогодні в мене гарна нагода написати до тебе листа. Я знаю що трошки запізнилася, прошу вибачення. Справа в тому що ми ще не намістилися з житлом. Тато хоче переїхати в одне місто що біля води. В тому місті живе один знайомий Гаріка. Напевно Гарік також переїде. Тут усе не так як ми там уявляємо собі Америку. Мені дуже було погано в дорозі коли ми летіли з Італії в Нью-Йорк. Можливо тому що я не спала дві ночі перед тим. Причину цього ти Олеся знаєш сама. В даний час ми готовимо документи тут, які потрібні. Після, того коли у нас буде все в порядку, Гарік обіцяв взятися за мою справу, тобто за Вітю. Він дуже сварив чому ми не провели телефон до вас, потрібно буде спілкуватися по телефону щоб усе об'яснити відносно документів для Віті. Мама сама не знає як ми випустили таку важливу річ з під уваги. Тато був зайнятий нашими паперами, ми з мамою, а особливо я, могла подумати про те. Звичайно я тут признала себе винуватою перед Гаріком за таку байдужність з моєї сторони. Можливо навіть батько Кольки знає як з'єднати телефон, та провести його. Але нічого, може ми якось будемо мати зв'язок з вами пізніше. Як на зло моя мама загубила номер телефону до Раїси Яківни, ти напиши мені його, тому що напевно в Івано-Франківськ скоріше можна додзвонитися як в район.

Я дуже скучаю за вами усіма, а за тобою особливо. Маю надію що ти все ж таки переїдеш з Юркою до нас сюди. Я до Вітьки напишу трошки пізніше, напишу тобі а ти перешлеш йому

листа. Туди я писати не буду, причину ти знаєш. Тут тепліша зима як у нас, тільки Гарік казав що на Україні також тепла зима в даний час. Ми живемо у дяді Лева, батькового молодшого брата. В нього немає сім'ї, тому знайшлося місце для нас. Я часто в ночі бачу сон про вашу лавочку, також Муфтарчик наснився. Я спочатку не могла привикнути на час, який від московського відстає на вісім годин. Можливо в наступному листі напишу тобі більше трошки про Америку. Я ще мало чого тут бачила, тому що постійно у хаті. Мама дуже скучає і вона питається чи ви забрали гроші які ми вам залишили. Мама знає де вони стоять. Також ми телефонували у бібліотеку, лиш не змогли зв'язатися з нею. Проси діда щоб не хвилювався, я хочу щоб він довго прожив. Передавай усім привіт від нас. Усіх цілую, також Муфтарчика. Не забувай його учити, а сама учися те що я тебе просила. Відповідь можеш писати на адресу дяді Льови, коли нас тут не буде, він все одно передасть мені твого листа, або перечитає по телефону. Можливо він тут також жити не буде, але половину року буде на цьому місці. Усього вам найкращого, не скучайте; прийде час - ми зустрінемося. Я рахую дні до весняного приказу, коли наші хлопці почнуть збиратися додому. Ще раз усіх обіймаю та цілую з любов'ю. До побачення моя найвірніша подруга».

В самому низу був виразно надрукований адрес у Бруклін до Лева Арлана.

Зосья перечитала листа поволі, вона поклала його у шафку а фотокарточки заховала у стару дерев'яну шафу в нижню велику шухляду. Вона сама до себе проговорила: буде вам Жмурики така Америка як мій Бойчук був колись. Дивися ще гроші їм лишили цигани. А Федь має довго жити, а хто такий Муфтарчик - сама не знаю. Добре що телефон загубили до якое Яківної; все йде як має бути.

Зосья ходила по кухні не знаходила собі місця, вона пригадувала усі образи від Насті що були дуже давніми. Насправді вона уже не любила Федора, а просто заздрість, стару образу, мала за свою основу в її серці. Напевно коли б нічого не велося Журикам їй було б легше дивитися на них, а так як вона бачила їхній стиль життя, тому її так злило. Те що вони пережили втрату зятя, та діти сиротами росли а Марійка вдовицею, для Зоськи було дуже малою карою в її лихих очах. Вона стала роздумувати свій лукавий задум, їй хотілося помститися а коли її вдасться тоді сказати до Насті про те що це її робота, нехай вони виють вовками на неї тоді, але уже буде пізно. Появилася у неї нагода на яку вона чекала багато років, тепер вона її не випустить з рук. Тепер вона нанесе такий удар що усі постраждають від нього. Не тільки Настя або Федір - усі, навіть там за океаном ті хто породичався з Журиками, тільки потрібно діяти культурно, обережно, та добре обдуманно, щоб неправда виглядала як щира правда, щоб неправда заслужила на довіру.

Зоська нічого не знала про сон Марійки а Марійка нічого не знала про листа якого вони усі так з нетерпінням чекали від своєї улюбленої Ляльки, та який уже прийшов з-за океану і лежав недалеко на їхній вулиці в лукавої сусіди.

Того вечора Олеська як звичайно прийшла по пошту і взявши дві газети побігла до дому. Так як ніколи листи не пропадали, які хлопці писали з армії, у Бойчуків не могло бути ніякої підозри на неправильне обслуговування пошти. Газети приходили регулярно та точно. Журнал «Радянська жінка», якого виписувала Марійка, також кожен раз вчасно, все було правильно. Тільки радянська пошта не мала страховки від заздрісних сусідів. Олеська як звичайно поклала газети на стіл у старій хаті а сама пішла у нову хату дивитися якийсь кінофільм.

Того вечора Федір пішов подивитися чи зловилася миша у залізну пастку-клітку яка була жовтого кольору з дірками по сторонах, та ловила миші живими. Миша непокоїла їх у коморі де колись Вітя робив фотографії. Коли Федір побачив що миша спіймалася він взяв клітку щоб винести її на двір та відпустити. Одіваючись він сказав жартуючи до жінки:

- Насте, я мишку віднесу до Зоськи, щоб там її мішки погризла трохи.

- Ой не вигадуй татуню, ще проклинати нас буде тай нам миші геть все перегризуть, ти там випусти на городі; морозу нема, вона знайде собі де перезимувати.

Федір так поступив, він вийшов на город, відчинив пастку і миша вибігла направившись до сусідньої хати в якій нікого не було щоб хтось там жив. Федір подумав що напевно вона і прийшла з відти так як там власники з міста мали напевно щось з городу якого обробляли

заді хати і мишей розвелось доволі. Федір тому ще так вирішив скоріше він бачив постійно як Петра кіт там ходив кожного дня; виходить що мав чим пожитись.

Ніхто з Бойчуків не міг знати який сьогодні вечір, ніхто не знав що почнеться те чого не сподівались як вони, так само їхні близькі далеко за кордоном.

6

В суботу, Олеська нарешті зібралася їхати в Івано-Франківськ щоб купити собі годинника. Вона взяла гроші в діда та пішла на автобус. Також вона хотіла зайти у лікарню до Галі щоб її провідати. Але їй пощастило: над'їхав Михась з столярного цеху, той самий що колись возив на похорон до Андрія Бойчуків у Косів. Він загальмував і покликав Олеську яка стояла на зупинці. Вона сіла в його Ладу і вони поїхали. По дорозі він питався про Арланів а особливо про Тетяну. Олеська не видержала і розказала йому що в Тетяни життя не дуже солодке з Аркадієм, але вона йому терпить. Михась тільки співчутливо похитав головою та сказав:

- Знаєш Олеська; як в тій пісні співається: «Час рікою пливе...»

- А я чула що ви там з Лук'яновими близькими були колись? - Обережно, щоб не образити старшого мужчину, який літами годився їй за батька, запитала Олеська.

- Ой Олеська, як я любив її, ти не зможеш такого уявити; ніхто не зможе. Знаєш від тоді пройшло уже двадцять чотири роки а я не можу забути Лук'янів сад, та ганок перед хатою. Таня, моя «перша любов». Ти дивися не роби такого нікому як вона мені зробила, як поїхала тоді у світи так і забула мене. Звичайно у неї чоловік гарний, дочка також така гарна, правда не схожа на неї зовсім. Таня не була такою як вона, та що тобі говорити. Ех Таня, Таня... Правда там моєї вини є досить, але що тепер розбирати; пізно вже.

Михась похитав головою а Олеська подумала про його далеке кохання шістдесят шостого року, коли Тетяні було кілька п'ятнадцять років. Лиш Олеська не знала що того шістдесят шостого року, відбулася поважніша подія, яка мала відношення як до її родини, та того всього що почалося в них рівно через двадцять років, тобто від вісімдесят шостого року...

В місті Олеська пішла шукати годинника, вона переглядала по магазинах. На кінець знайшла в одному магазині біля медичного інституту. Такі годинники привозили за кордону, вони дорого цінилися в порівнянні з іншими, яких продавали на базарі. Годинник був, з браслетом покритий блискучим покриттям шоколадного кольору. Поділки годин були з камінчиків різних кольорів. Він був трошки більший від традиційно жіночих годинників, але тоненьким і гарно прилягав дівчині на руку. Продавець приміряв їй браслет, який був з прямокутних пластинок, перетягнув пряжку на браслеті, і зацепив на руку.

Олеська чомусь полінувалася їхати шукати Галю у лікарні, тим більше вийшли майже усі гроші. Щоб піти в лікарню, потрібно було щось купити для хворої сусідки, а в неї залишилися гроші тільки на дорогу. Вона міським автобусом виїхала за місто, а там стала чекати автобуса на Богородчани.

Коли приїхав один автобус, людей було так багато що не могли влізти ті хто чекали. Олеська відійшла трошки в сторону, ходила по тротуарі. Вона побачила як поволі їхала Лада такої самої моделі як колись мав Аркадій, тільки ця була синього кольору. За кермом був тільки один водій а машина так присіла немов везла каміння в багажнику. Люди махали руками щоб водій зупинився але він не звертав на них уваги. Олеська встигнула побачити що він якось по-особливому подивився на неї, вона в той час протягнула руку не підіймаючи вище пояса; машина зупинилася. Олеська підійшла відчинила дверцята та запитала ся чи можна під'їхати у Богородчани.

- Давай, поїхали княжна, - сказав водій.

- Дякую вам. - Олеська сіла в машину поруч водія.

Олеська чула різні компліменти в свою адресу, але такий вперше, щоб хтось назвав її якимось по-старинному - «княжна».

Водій був мужчина сорокових з вусами. Хоча була зима, він був тільки в одній полосатій матросці без рукавів так як в машині було тепло. На задньому сидлі лежала куртка. Олеська звернула увагу що в нього на правій руці вище ліктя була наколка. Там було зображено якір корабля на фоні штурвалу та захід сонця над морем, а над тим була чайка з розпростертими крильми. Олеська запитала водія:

- А ви напевно моряк; у вас така наколка цікава на мускулі.

- Так, ти правильно зрозуміла.

- А в яких морях ви ходили? - продовжувала розпитувати Олеська.

- О, ти навіть правильно умієш запитати моряка. Люди постійно питають: «де ти плавав»? А говорити «плавав», цим моряка ображається. Ти, я бачу правильно запитуєш. Так, я ходив на Каспію двадцять років. Так після армії залишився там, а зараз мама хворіє а брат військовий тому я залишив море. А тебе як звати?

- Олесья. - Скромно відказала дівчина.

- Яке гарне українське ім'я, а прізвище також наше в тебе?

- Левчук. - Олеська дуже м'яко вимовляла другий склад свого прізвища, так вимовляли тільки міські жителі.

- А до кого ти їдеш в село? - запитав моряк.

- Додому, я живу там.

- А не скажеш що ти не з міста; мова у тебе чиста та культурна.

- Бачите: справа в тому що моя мама працює в бібліотеці, вона дуже настоювала щоб я з братом розмовляли культурною мовою. Навіть дід з бабцею від нас навчилися так само, тому що ми з братом постійно виправляли їх і вже вони якимось самі собою почали так як ми.

- А батько ким працює твій?

- У мене немає батька. - Сумно відказала дівчина.

Водій якимось почув себе незручно за таке запитання, та хотів перемінити тему. Олеська це побачила, їй не хотілося щоб він подумав про її маму ніби вона розведена а можливо і гірше. Олеська випередила його і пояснила:

- Мій батько трагічно загинув у Тюмені на роботі, коли я ще була малою.

- Жаль... - зітхнув моряк. - А брат твій рідний лишень по-мамі, я правильно зрозумів?

- Ні, брат старший, він в армії зараз. Мама так залишилася самою, її багато пропонували, лиш вона задля нас дітей не хотіла виходити заміж.

- А я також самотній, моряк не може бути сімейним, а зараз я вже пришвартувався тут, та заржавів якір мій у Франківську.

Вони багато говорили, про все говорили. Машина їхала дуже поволі так що усі об'їздили їх. Моряк так їхав як на кораблі по Каспійському морі; він мав час.

- А як вас звати? - запитала Олеська.

- Богдан Зиновійович. Я так як Хмельницький, тільки він був Богдан-Зиновій, а я Богдан Зиновійович. А прізвище моє козацьке, таке саме як зараз погода на дворі.

- Не розумію вас, у вас що прізвище «Зима»? - здивовано запитала його Олеська.

- Ні, у мене прізвище Відлига. - Моряк продовжував. - А ти любиш Олесья Україну?

- Звичайно люблю, я тут живу. Я українка натуральна, в моєї мами прізвище з дому Бойчук.

- Як гарно, в тебе краса також слов'янська, українка вона і в Африці видно що українка. Скоро ми будемо вільні, розпадеться москальське ярмо і стане наша Україна вільною.

- А за кордон можна буде поїхати Богдан Зиновійович, як думаєте?

- Всюди поїдеш: ми станемо як люди жити, молитися як люди, думати, говорити. Ми станемо вільним народом, господарями прабатьківської землі. Такі красуні як ти - це наше майбутнє. Нові сім'ї в українських родин, рідна земля - рідна мова.

- Тоді я хочу щоб так було, я так само як ви, також за вільну Україну! - промовила Олеська.

Коли Олеська прийшла у стару хату, там нікого не було. Вона поклала в холодильник те що дав їй моряк. А у вечорі як усі посходилися Олеська спершу показала їм годинника свого. Усі стали розглядати, вона пояснила що він працює на батареїці і може кілька років на одній. Настя оцінила покупку, а так сказала:

- Той дід напевно тобі вже другий раз купить план на місяці, щоб ти там хату побудувала.

- Тоді скажуть люди: «На місяці побудувалися першими Журики», - пожартувала Олеська.

Федір почав говорити що він цілий день ремонтував паяльні лампи щоб дати Остапові, тому що той хоче з неділі свиню різати. Обіцяв дати м'яса не пельмені.

Олеська як сиділа, зразу перервала в розмові діда:

- Почекайте, я геть забула. Подивіться сюди в холодильник що я привезла сьогодні.

Коли вона відчинила холодильник «Донбасс», який стояв в куті кімнати, Бойчуки побачили приблизно п'яти кілограмовий кусок м'яса а також печінку.

- А це звідки у нас? - запитала Марійка.

- А мене підвозив один мужчина з міста, ми так розговорилися з ним. Одним словом він бувший моряк, дуже йому я подобалася що у мене ім'я та прізвище чисто українське. Він дуже любить Україну а я також люблю, тому ми знайшли спільну мову. Він скоріше ходив на Каспій, казав що служив в Астрахані і там полюбив так море що залишився на багато років. Одним словом він їхав на Гуту, на якусь дачу, він казав що його сусід у місті працює на м'ясокомбінаті. Якось має бути там велика забава на дачі в якогось начальника, і він відвозив туди м'ясо їм на шашлики. Але так як ми познайомилися, тому він мене привіз під саму хату і сказав: «Візьми м'яса: наші люди годують худобу а комуністи беруть безплатно на забави свої. Хто там його важити буде, дивись у мене цілий багажник, машина ледве лізе по дорозі». Я відказувалася а він таки дав мені, скільки я могла понести в хату. Що я мала робити? подякувала йому. Так що завтра неділя будемо їсти борщ з м'ясом, до речі я сама приготую, тому що скоро хлопці приходять з армії, а мені потрібно підтягнути практику біля кухні.

- Ну ти даєш Олеська, все вмієш заорудувати: купила годинника, поїхала в місто з Михасем, приїхала безплатно з міста і ще м'яса більше як на тридцятку принесла. З такою не пропадеш ні в голод, ані на північному полюсі. - Похвалив любиму онучку Федір.

Коли вже усі пішли спати, Олеська прийшла до Марійки в спальню:

- Мам, а скільки ти казала що в тебе було їх?

- Кого їх, Олеся?

- Женихів твоїх, тих що не досягнули твоєї руки?

- А чому ти так питаєш, щось уже надумала напевно?

- Я тобі ще одного знайшла, морячка того. Він такий з вусами, синя матроска, така наколка романтична у нього.

- Олеся перестань, я бачу ти уже знову починаєш збитки мені робити, - засміялася Марійка.

- Мам, скільки ти самою будеш? Ми виростили уже, він такий приємний, так багато питався про тебе. Ти подумай, може справді якимось буде в тебе...

- Тому подарунки дає напевно вже. Що ти там йому наговорила, я тебе знаю. Ти усюди встигнеш наговорити: мене перед Лізою такою розмалювала що бідна дівчина боялася мене. А йому я не знаю що ти там розказувала про мене.

- Сказала що тобі сорок років а він сказав що йому сорок два. Богдан Зиновійович Відлига.

- Олеська іди спати вже з своїм Відлигою, ти побачила що досить гарно вийшло з нашими: Вітькою та з Лізою а зараз за мене взялася.

В голосі Марійки Олеська відчувала якусь цікавість до того що вона розказувала мамі. Олеська засміялася, обняла маму і на прощання сказала:

- Коли я буду виходити заміж, він дістане нам м'яса свіжого через свого сусіда з комбінату. А тебе я познайомлю обов'язково з ним. Я знайду його він сказав що він живе в приватному домику, а вулицю я записала, вона десь біля вокзалу. Коли він їхав я запам'ятала номер його

машини, на вулиці легко знайти його по машині. Так що ти у мене слухайся мам, бачиш ролі помінялися у нас, - усміхнулася Олеська.

- Олеся, ти зараз таки дістанеш від мене за того Відлигу. - Також якимось особливим тоном, відказала Марійка.

Олеська ідучи у свою спальню ще раз відчинила двері, просунула голову, та сказала мамі на прощання:

- А те що ти сказала про Вітю та Лізу, сама бачиш як гарно вийшло, так що коли я беруся за справу - завжди до кінця доведу її.

Марійка не могла заснути. Вона думала: от спокуса мала, усюди вона встигне, де кільки не повернеться усюди за нею як кажуть «золоті верби ростуть».

А наступного дня ранком у неділю коли Федір та Настя пішли у церкву, Марійка сиділа та говорила з дочкою. Олеська почала серйозну розмову з мамою вона просила щоб та розказала їй про батька, якого вона пам'ятала тільки не багато, так як він не завжди був вдома. Марійка розповідала їй про те як вони одружилися, як разом їхали у Москву та Ленінград щоб подивитися там на пам'ятні місця та музеї. Потім як народився Вітя, коли батько почав літати на вахту у Тюмень. Олеська запитала маму:

- Мам, а ти сварилася з татом колись, чи може він коли вдарив тебе за щось?

- Ні, він не бив мене ніколи. Бувало що сварилися; тато був трошки такий що любив жартувати невчасно, навіть перед людьми трошки дозволяв собі такі жарти, я б сказала особисто інтимні. Мені таке дуже не подобалося, а він немов хотів мене ще більше розсердити, а потім просив прощення. Левчуки вони такими є, люблять говорити інколи те що в слух не говорять інші люди. Одного разу ми пішли на річку купатися, я ще не зняла плаття а він мене в воду зтягнув. Була неділя я мокрою пішла сама додому через город а його там залишила. Коли він прийшов, на мене образився що там хтось бачив та сміявся з нього. Я подумала що він мене перепросить зараз, а він ще сваритися почав. Правда тоді дід також не мене наїхав. В результаті я його перепросила. Також коли ви були малими він усе дозволяв вам, навіть Вітя одного разу до коня поліз Петрового, я кажу татові: Володька візьми малого тому що кінь може вкусити дитину, або на ногу йому наступить - це ж худобина, воно не розуміє що дитина біля нього. Тато взяв Вітю та посадив на коня: малий тримається за гриву, кінь фиркає, Вітя боїться а тато сміється. Ой, а перед людьми як він любив показати що він мене любить: підемо кудись в гості він почне мене обнімати там за столом, мені якось не по собі. Там мужчини жартують, таке різне а він такий задоволений. Правда грошей не жалів мені ніколи, а коли я з тобою ходила, тоді взагалі купляв на що я тільки очима повела. Він в той час мав гроші у Тюмені уже працював. Коли ти народилася лікарка сказала: «Ви жіночко напевно годувалися самими делікатесами, тому що ваша мала нівроку такою здоровою народилася». Ти була дуже тихою маленькою. Тільки пила молочко та спала. А коли з татом така біда сталася, тоді я менше, вам дітям, вділяла уваги, якась до усього стала зовсім байдужною. Саме тоді дід був з вами і як ти знаєш розбалував тебе що дальше було неможливо. Бачиш час пройшов, усе пережило ся, а зараз яка ти у нас дівчина - усі звертають увагу на тебе.

- Мам, а Ліза говорила що ми двоє схожі виглядом на родину Левчуків, а по характеру пішли: я в Журиків, а Вітя в Бойчуків.

- А воно правда, так як Ліза сказала.

- Мам, а чому мене назвали Олеся, хто мені дав таке ім'я з вас?

- А воно так було: ми говорили як тебе назвати і баба Настя каже щоб ти називалася Оріся як бабця Бойчучка, тобто твоя прабабці. А маленьку щоб тебе кликати «Оріська». Лиш коли запитали Вітю малого чи він хоче щоб так сестричку назвати, а Вітя не міг вимовити «Оріська» а сказав «Олеська», так ми рішили щоб йому було легко тебе по-імені кликати тому назвали Олеською. Справа в тому що коли діти не можуть назвати правильно ім'я, вони зразу щось своє вигадують. Ми не хотіли щоб якось тебе Вітя кликав неправильно, тому що часто буває що хтось почує з людей або з дітей як називають якось смішно, тоді може назвисько вчепитися до людини на все її життя. Багато є випадків в селах коли навіть батьки кликали дитину якось по-своєму, а хтось підхопив коли почув, тому до сьогодні люди так

називають по-вуличному. Так що тебе так назвав Вітя наш. А ми записали «Олександра», тому що так повинно бути офіційно.

- А Вітю хто так назвав що нікого тут не має з таким ім'ям?

- Вітю, я так захотіла. Справа в тому що з татом вашим учився один хлопець який дружив з ним, він навіть був весільний дружба в тата, а звали його Віктор. Він не був красивіший від тата, просто такий веселий та діловий дуже. Я навіть через нього переказувала те що спочатку сама ще соромилась татові так відверто признатися. Щось таке як Вітя через тебе зближався до Лізи. Мені так подобалося його ім'я, просто я уявляла собі Віктор - це такий високий солідний мужчина. Баба Настя говорила що я таке вигадую, а я таки стала на своєму. Кажу усім: я вам ще народжу три хлопці тоді собі називайте як захочете, усю родину відновлюйте, а цей перший хлопчик таки буде Віктор. В результаті усі погодилися, правда більше хлопчиків у нас немає крім Віті. А взагалі в нашому народі люди якось не дуже звертають увагу на імена: звідки вони походять, як перекладаються, яке значення самого імені. Наприклад в євреїв саме ім'я має значення, коли я Яківні сказала ім'я Лізи, вона зразу мені сказала як воно переводиться з єврейської мови. А Тетяна з Арком гарно свою Ляльку назвали, їй дуже підходить зватися Єлизаветою. В нашому народі колись називали з нагоди свят церковних, коли яке свято було ближче, так називали дитину яка народилась.

- Тому в нас так багато імен Анна, Марія, або чоловічих Михайло, Іван, Петро, Андрій.

- Давніше так звали дітей коли хрестили а зараз вже по-різному. Наприклад комуністи стали називати дівчат Світлана, може тому що дочка в Сталіна так звалась, а після шістдесят першого року, коли в космос полетів Гагарін, хлопчиків стали звати Юра. В тебе чоловік також Юра буде, як все буде добре. Є люди що в кіно побачать когось з акторів, подобається їм ім'я і вже так дітей своїх звать. Такий час зараз що люди більш бачать, слухають і так воно буває.

Олеська так заслухалася що не побачила коли прийшли дід з бабою. Настя сказала що Галя уже приїхала з лікарні, тільки ще не може ходити рівно тією ногою що була пораненою. Також хлопець той що розбився з нею - уже повернувся, лиш має біду так як в нього не було прав на мотоцикл, а також він навіть не його був, а якогось його родича. Говорили також про нашу Олеську, що вона мудра дівка і не хотіла їхати, а Галю підговорив батяр собі на голову. А ще ксьондз казали що тепер як дівчина буде недобре ходити, нехай він її бере за жінку. Правду казали, так має бути: взяв дитину покалічив родичам а тепер як буде - нехай женеться на ній, - роз'яснила Настя.

Марійка тільки похитала головою в знак згоди, а сама думала про те про що вони говорили з Олеською про покійного Володьку, та як те що колись було реальним життям, тепер стало тільки спогадом...

Все переходить та проминає, лиш те що було приємним та добрим вона також приємно пригадується, за ним жаліється та хочеться якось тихо в душі помріяти. Про це можна розповісти близькій людині, лиш передати відчуття того що приходилося проходити для іншого серця неможливим. В кожній людини своя дорога, свої бажання, своя любов. Кожна людина неповторима, як саме життя, яке дане для кожного тільки один раз на цій землі...

Коли людина робить добро комусь, вона дивиться на свої можливості, розходи та ресурси, а коли людина робить зло - тоді вона не дивиться на ніщо. Перед нею одна мета яка її мучить до того часу, поки людина не підкориться рабству лихих почуттів. Опісля в неї не стає співчуття навіть до зовсім в нічому невинних людей. Подібно як чоловік який прийшов щоб зрубати дерево і побачив там гніздо з пташками, він вибирає три варіанти: Перший найправильніший, це коли він повернеться і піде геть, для того щоб почекати коли пташки підростуть та покинуть гніздо. Наступних два будуть жорстокими, але вони також поділяться

на хитру жорстокість та на холодну. Другий, тобто хитрий, проявляється в тому, що той самий чоловік, візьме та перенесе гніздо на інше місце, при тому розуміючи що мама-пташка після цього покине своїх писклят. Але людина себе заспокоює що зробив для приречених пташинок якнайкраще, тому що дерево йому сьогодні потрібно зрізати. Останній ходній варіант, це коли не звертаючи уваги почне звалювати дерево і пташки які випадуть з гнізда будуть лазити по землі поки не помруть. Але є ще гірший від двох останніх, це коли зло робиться з задоволенням, коли причиняючи страждання знаходить насолоду лиходій, не усвідомлюючи що прокляття яке замотує його своєю павутиною не порветься уже до смерті. Звичайно тут не іде мова про звичайні збитки чи випадкову шкоду, чи таке інше що зустрічається в повсякденному житті. Мова іде про сплановані злочини, які мають тяжкі та гіркі наслідки, які приносять страждання та сльози людям що стають жертвою таких поступків.

Коли пройшла половина другого місяця року, одного дня Зоська оділася та поїхала в Івано-Франківськ. Син її жив у місті а дочка побудувала хату десь також біля міста. Зоська сказала чоловікові що іде до сина Владика, щоб піти там до його знайомого лікаря на обслідування, тому що вона себе погано почуває.

Того ж самого дня, біля центрального Поштамту, на одній лавочці, сиділи дві дівчини-студентки, які вирішили прогуляти сьогодні Торгівельний технікум. Дівчата були з міста Коломиї і нічого не підозріваючи сиділи на тому самому місці де колись сиділи Ліза та Олеська, коли вони чекали на Любчика та Віктора. Саме це було у вісімдесят сьомому році, перед тим як Ліза їхала в Ешеру і цікавилась щоб там купити в подарунок для Віті. Дівчата-студентки мали доволі часу і вони щось сміялися. Одна з них замітила старшу жінку з сумкою на руці, жінка щось питала двох хлопців які зупинилися на її прохання, один з них махнув рукою і вони пішли. Жінка ще трошки походила туди та сюди а так направилася на лавочку до дівчат. Дівчина яка бачила її, зрозуміла що жінці щось потрібно.

- Добрий день дівки! - привіталася Зоська.

- Добрий день, - відповіли студентки.

- Ой, я сяду може трошки коло вас тай ще сама помолодію, хоч де мені вже: таку біду маю діти що не знаю як з того вилізти мені тай онукові моєму.

- А що трапилося у вас? - запитала одна з дівчат.

- Ой якщо би ви мені допомогли, я вам дам «троячку», таки зараз.

- Як зможемо - тоді допоможемо, тільки не знаємо в чому.

- Мені діти треба лист написати, я йшла на пошту а з того горя забула окуляри і не зможу написати. - Зоська старалася говорити по-культурному, як в місті говорять люди.

- А вдома чому не написали його?

- Я вам розкажу все як є, а ви допоможіть мені в біді. Слухайте, може вам пригодиться колись; добре про все знати а ви ще молоді. Мого онука звати Віктор, він пішов в армію, але ще до армії в нього була дівка, таки з міста, тут жила. Вона поїхала вчитись до Києва а звали її Ліза. Коли мій Віктор пішов в армію, його на біду забрали в Мінськ. Там його взяли возити командира на машині. Служба така була що він більшість жив на дачі там в того командира. А сусід по дачі такий поляк був там, той мав дочку якусь Аню. Взлася та Аня за мого онука і там його десь напоїла. Так сталося діти що вона від нього, ну самі розумієте, і вже скоро буде в них дитина. А його повезли у Мурманськ дослужувати. Віктор має на весні прийти з армії. Що я маю робити? Ліза писала йому а він її не відписує, вона написала до Олеськи такої що вони тут знали всі разом а та мені листа принесла щоб я пояснила що з ним сталось і чого він не пише до Лізи. А там в Білорусії Аня сказала що як він вийде, вона зразу з ним їдуть до мене жити, в них дитина буде. А коли Ліза буде знати що він прийшов, тоді сама з Києва приїде до мене. Знаєте як воно буде її: дівка приїде а тут у нього білоруска з дитиною. Я собі так надумала щоб написати правду тій бідній Лізі, щоб вона не надіялася на нього. Для чого мені потім криків в хаті. Просто описати, воно рано чи пізно все вплине на верх. Нехай привикає до того що вже сталося, воно не зміниться. Просто я забула окуляри, а хочу нині написати її тому що йду з неділі в шпиталь.

- Тоді що ви хочете щоб хтось з нас написали вам те що ви нам розкажете?

- Так, так, а диви сі ти мене добре зрозуміла дитино. В мене вже почерк такий не фанний, руки не служать, трісуть сі.

Одна з дівчат яка постійно мовчала, легенько штовхнула подружку щоб ішли геть, але Зоська уже витягнула три карбованці, зошит та ручку. Також вона мала тверду книжку щоб було зручно писати. Дівчина яка з нею говорила уже не могла відмовитися, а до того Зося ніби пустила ще лукаву сльозу та розтерла під очами. Лиш насправді вона послинила свого кулака та розтерла щоб було обличчя вогким. Коли дівчина почала писати листа, Зоська витягнула папірець де були усі події розписані по пунктах. Папірець вона приготувала зразу після тієї вечері коли Колька пішов від неї. Зоська почала диктувати та просила щоб вони виправляли її мову для того щоб лист у Київ був написаний культурною мовою. Дівчина-писарка старалася правильно складати речення та текст, вона не спішила. А взагалі для студентки Технікуму радянської торгівлі, це не стало проблемою щоб з почутих слів, скласти уміло листа. Коли усе написали, тоді дівчина запитала:

- А як підписати листа? Потрібно щоб та дівчина знала хто їй написав.

- «Левчук Марія». - Холодно відповіла Зоська. - Число не пиши, - добавила вона радіючи.

Коли дівчина попросила конверт щоб заадресувати, Зоська сказала що вона попросить працівника пошти а дівчині дала на каву три карбованці. Сама швидко встала і поспішила віддалитися від лавки. Подружка сказала:

- Надя, ти що немудра, для чого таке зробила? Я штовхаю тебе а ти як паровоз валиш. Баба якась врожка напевно, ти бачила які в неї очі, як в бульдога, якісь лихі такі що я завмерла. Коли вона тобі давала троячку я подумала що ти така як Юда зрадник. Я навіть не буду пити каву за її гроші; ще мене трафить від таких заробітків твоїх.

- А що тут особливого? Жінка з села звідкись приїхала, ти сама чула яка бесіда в неї сільська, забула окуляри, в лікарню лягає завтра, проблема в людини з онуком, ось і все.

- А коли все неправда? А коли драма якась? А якщо вона просто не хоче щоб онук брав ту саму дівчину Лізу і стара мішається між молодих? А може взагалі там хто знає що твориться а ти вже зразу зробилась «запорожським писарем»? Може ще бути що той якийсь Віктор взагалі не онук її, ти не знаєш що в селах люди мають поміж собою? А якщо він онук, тоді сам наробив справ - нехай розграбається з того, а ти тут при чому?

Дівчина на ім'я Надя, вислухавши подружку, перелякалася. Вона схопилася шукаючи поглядом незнайому людину, але жінка як під воду канула.

Студентки встали та пішли по місту, першому жебракові Надя кинула Зосині гроші. Бідний жебрак обрадувався побачивши зелений папірець в своєму кашкеті, тільки великий неспокій впав на дівчину.

- Юля давай підемо на пошту, запитаємо чи вона там була, - запропонувала Надя.

- Ходімо! - погодилася її подружка.

Дівчата забігли на центральну пошту і розійшлися по сторонах залу щоб запитати в усіх віконцях. Після наступного віконця, Юля покликала Надю:

- Надька вона була тут: говорить жінка що вона купила конверт такий за п'ятдесят копійок «авиа», такий щоб за кордон вислати і зникла.

- Чому я така дурна, я бачила що якісь хлопці відмовилися а вона стара відьма мене знайшла. Я повірила їй, тумана пустила мені, ой що я наробила. Ходімо я сто грам впалю а інакше здурію з того всього, - сказала Надя.

- Чому ти не запитала її де мама того Віктора, де вони живуть? Вона так не сказала тобі чому вдома листа не написала. Хоча було запитати в якому вузі учиться Ліза в Києві. Що ти собі думаєш Надька? Тебе використали напевно на якусь драму, воно скоріше всього.

- Ой Юля не говори про те більше, в мене таке враження немов я людину забила. Ти не могла відверто сказати мені просто в слух щоб я не писала, бачиш що я дура така. Не штуркати було потрібно а бити по голові так щоб та стара бризнула з лавки: ой що зі мною робиться - непокоїлася бідна дівчина. - Чому я в технікумі не сиділа нині, а якась мара мне носить по місту, ходімо геть а то ще дійсно нечесть трафить мене і тебе заодно коло мене.

Через дві години Зоська повернулася на пошту, та попросила заадресувати їй листа в Америку. Конверт уже був заклеєним а жінка яка говорила з дівчатами підійшла ближче щоб сказати що її шукали якісь дві дівчини:

- Я перепрошую, мені вас усно описали дві дівчини; вони шукали вас недавно.
- Дівки най хлопців шукають, я стара нащо їм? - Оглядаючись на двері відказала Зоська.

Анонімний лист без зайвого підозрівання вкинули до листів які мали відправлятися літаком в далеке зарубіжжя. Він упав легенько в поштову скриньку до інших листів, які опісля з Івано-Франківська, розлетілися геть по всьому світу.

9

Першого березня, Ліза пішла прогулятися над берегом у Брукліні. На вулиці Brighton beach, яку знають далеко за межами США як «Брайтон біч», або район євреїв що виїхали з Союзу. Тут як в Одесі: російські ресторани, книжні магазини, аптеки, гастрономи. На вулиці чути російську мову, навіть цигани ходять так як в Одесі. Про Америку нагадують тільки номерні знаки на автомашинах. Вуличка де тимчасово Арлани жили на квартирі, виходила на вулицю Ocean view ave. Від неї було близько до океану.

Ліза проходилася з своєю двоюрідною сестрою, яка була старшою від неї на один рік. Сестра була дочкою Тимура, найстаршого з Арланів, вона була рідною сестрою Гаріка. Сестру звали Маргарита, або просто Ріта. Колись, коли Ліза приїздила в Ешеру, вона постійно гралась з Рітою яка також проводила час літніх канікул в бабусі Сусанні. В Штатах сестри знову зустрінулись, хоча час коли вони піростали не спілкуючись, зробив також своє. Ріта не хотіла скоро виходити заміж, в неї була мета вивчитися і мати гарну професію. Коли з Лізою заходили подібні розмови, сестри завжди спорили, так як Ліза вважала що жінка повинна буди мамою біля дітей і виховувати діти. Ріта вважала сім'ю як лишній проблему, а дітей як додаток до цієї проблеми. В усіх інших питаннях вони могли знайти спільну мову, особливо коли пригадували Ешеру де вони літом проводили разом дитинство, та спали в одній спальні.

Того дня коли Ліза повернулася, вона застала маму що готовила на кухні. Арлани дуже любили рибу, вони часто купляли її, Ліза також любила як готовила її мама. Коли вона зайшла щоб поїсти Тетяна сказала до дочки:

- Лізочка, тобі лист прийшов з України, тільки чомусь написала не Олеся а мама Маруся. Помий руки, поїж рибу з рисом, а я дам тобі після того листа.

- Я пізніше поїм, давай мама листа, швидко нехай читаю. Чомусь довго не писали, я ще їм вислала перед двадцятим числом січня, а сьогодні уже березень почався. Скоро Вітя приказ одержить в армії, йому двадцять шість днів залишилося.

Ліза узяла листа і пішла на двір щоб ніхто не мішав їй. Коли вона відкрила конверт дівчина не знала що зараз впаде на її серце та почуття. Ліза почала читати текст того листа, який був наступного змісту:

«Привіт Ліза. Ми одержали твого листа якого ти вислала у січні. Вибач що зразу не відписали його, просто не знали як правильно поступити. Олеська не захотіла тобі відписувати тому я взялася це зробити. Причину цього ти визнаєш за кілька хвилин. Справа в тому що в нас усіх велика неприємність трапилася в родині, яка має пряме відношення до тебе. Коли ви тільки виїхали, Віктор мені зателефонував у бібліотеку, я тоді уже працювала останній тиждень. В даний час я там уже не буваю взагалі. А тоді Віктор запитав чи ви поїхали а так сказав що воно добре що ти поїхала. В нього в житті настав поворот в іншу сторону, він болючий найбільше буде для тебе. Віктор сказав що описав про все у листі дослівно нам. Коли прийшов лист, там було написано про те що ще в Мінську на дачі де він часто перебував у нього там завелася поклонниця на ім'я Аня. Вона була дочкою того старого поляка Стасіка. Не знаємо як так могло статися, напевно напоїла його, лиш трапилося те що вона повинна скоро народити від нього дитину. Віктор писав що вона два рази приїжджала до нього у Мурманськ а після армії можливо він буде жити в Білорусії. Ми не знаємо чи він захоче там жити, чи привезе її до нас, тільки він в туди де ти живеш не

наміряний їхати зовсім так як він буде скоро батьком. Ось така біда нас зустріла. Сама уяви собі що робиться з дідом та нами усіма, тільки що ми можемо змінити в цьому? В Олеськи також проблема з Юрою, він почав дуже випивати, так Віктор написав, так що вона піде скоро у Львів на навчання. Прости нас Ліза, прости нас усіх а найбільше Вітю, так воно чомусь трапилося. Нам дуже жаль що так воно є але краще щоб ти знала усю правду чим надіятися на нього. Мені тяжко тобі таке писати тільки вибору у мене немає. Будь щасливою з тим кого ти зустрінеш, там де ти живеш.

Твоя кровна клятва, яку ви склали на березі Бистриці, уже немає ніякої сили - вона розірвана і ти вільна від неї. Я особисто вважаю що тобі немає потреби писати сюди, та чим скоріше забути нам одні про других, тим буде кращим для нас усіх. Прости нас знову та прощай назавжди. З скорботою в серці - Марія Левчук».

Ліза прочитавши листа на одному подиху опустила руки на коліна. Для сімнадцятилітньої дівчини був такий удар, що вона не знала що з нею робиться. В те що вона вірила, на що надіялася і що любила від усього серця, воно провалилося в безодню. Напевно в той час страшнішої новини вона не могла почути, навіть якщо б прийшла телеграма що Віктор загинув в армії, напевно її не було б так тяжко як від цього листа. Що тільки могло бути для її страждального юного серця най болюче - воно знайшло її.

Дівчина кинула листа на капот старого Форда і сама стала біля машини. Перед нею проплило усе її кохання від тієї ночі коли була пожежа, до тієї хвилини коли вона писала листа на ганку старої дідової хати. В її юній голові не вкладалося як таке може бути, як так він міг її обманювати скільки часу. Коли він ще був у Мінську а тепер уже скоро приказ вийде про його звільнення до якого вона рахувала дні. Усе що було на першому місці в її житті зараз втратило ціну. Як він міг клятву поламати так просто, задля кого? Вона прагнула тільки одного: побачити Віктора цієї хвилини, щоб подивитися в його очі з усією ревністю. Ліза стояла а під нею немов горіла земля, її здавалося що вона провалиться зараз кудись. Вона чула про зраду в подружньому житті, але це коли люди проживуть, коли побачать що не сходяться характерами, якась там спокуса підвернеться для когось одного, а тут так як сніг на голову з даху. Дівчина походила навколо машини тримаючи голову у руках, вона знову стала на попереднє місце і не могла ворухнутися з того місця.

Тетяна кликала дочку уже третій раз щоб вона поїла, але Ліза не відзивалася. Тоді Тетяна вийшла на двір до неї, Ліза так продовжувала стояти опершись на капот машини і руками трималася за голову. Біля неї на капоті стояв лист та конверта. Тетяна побачила що щось трапилося, вона сказала до дочки:

- Ліза, риба буде холодною, що з тобою?
- Мама іди сама їж свою рибу, а зі мною таке що я не можу повірити.
- Що трапилося, щось в Бойчуків?
- Трапилося: в Бойчуків і в Левчуків, а в мене найбільше.
- Ліза може дід Федір...
- Ні, гірше мама, - не підіймаючи голови сказала дівчина.
- Ой що там гіршого, з Олесею нещастя?
- Мама гірше від цього.
- Ліза скажи що трапилось? Ой може з Віктором в армії якась біда?
- Мама візьми сама прочитай, може дійде до тебе.

Тетяна витерла руки від кухні у білий фартух, взяла листа і почала читати. Не прочитавши до самого кінця, вона зупинилася.

- Ліза як таке могло трапитись? Ні - я не можу повірити в таке. Почекай я іду зараз зателефоную в Богородчани. Вони що з розуму посходили там?
- Куди мама? Там ніч зараз, а тим більше Марійка не працює там уже, ти дальше почитай.
- Ліза воно щось не те, може хтось так написав, жарт якийсь, може дівчина якась просто хоче між вас влізти. Нам потрібно усе перевірити.
- Ні мама: таких деталей чужі люди не знали. А якась уже влізла, тільки без жартів, хто таким жартує, сама подумай. Давай іди в хату я сама побуду, залиши мене будь ласка.
- Я не залишу тебе Лізочка, я боюся за тебе.

Тетяна обняла дочку, Ліза почувши поруч рідну людину, поклала голову мамі на груди. Ліза так розплакалася, що за хвилину мамина кофта промокла. Тетяна відчула як сльози дочки протекли їй аж до материнських грудей...

Тієї ночі Тетяна сказала Аркадію що дочка прихворіла і вона іде до неї, будуть пробувати як вони навчилися у школі щоб говорити по-англійськи. Вона пішла у спальню до Лізи, мама знала що дочка не зможе скоро заснути і щоб Ліза не плакала, вона хотіла з нею просто говорити поки її не зломить на сон. Тетяна почала вговорювати дочку, але Ліза попросила її вислухати до кінця:

- Мама, ти не хвилюйся за мене, я собі не зроблю нічого - обіцяю! Я буду жити для того щоб помститися Левчукові. Тільки як одержу «зелену» карточку, я зразу поїду туди.

- Тоді що ти будеш там робити, як ти там поведешся? - запитала Тетяна.

- Ось слухай: приїду до них і скажу: Бачите повернулася ваша Лялька, як обіцяла вам. Хочу побачити їхні лица тоді. Також до Олесі скажу: якщо ти не знала про те - тоді поклянися мені Журичка. А з Левчуком у мене особливий рахунок буде. Я приїду до нього просто в його спальню, скажу до його Аньки: я не знаю хто для тебе ця людина, а мені він своєю кров'ю клявся. Мама я роз'єднаю їх, я відберу його від тієї білоруски. Якщо мені не вдасться тоді я не Арланка з Кавказу.

- Що таке говориш Ліза? Та в них дитина буде, як з дитиною?

- Нехай вона собі годує те що нагуляла на п'яну голову, мені її діти не потрібні. Якщо в мене в житті будуть діти, то кільки від Левчука! Все я вирішила так і крапка.

- Ліза, та як ти таке будеш робити, таку драму там витворяти будеш?

- Буду мама, побачиш що буду. Я не прошу йому свої сльози, ніколи не прошу, до самої смерті, - дівчина почала тихо плакати.

- Лізочка, сама подумай, як воно таке буде коли ти поїдеш туди. Ти знаєш коли люди там визнають що тоді буде? Просто в мене слів немає як можна таку драму назвати. - Розвела руками Тетяна.

- Просто назвати мама: «Ода вірності», - розстроєним голосом відказала Ліза. - Все: я поступлю так як надумала, мене ніхто не зупинить.

- Ой боюся я за тебе, тільки як він зміг таке. Та вони ніхто не винуваті, навіть якщо знали перед нашим від'їздом. Що вони могли зробити, але я думаю що не знали, люди не змогли б так грати артистів. Ти пригадуєш діда Федора як він прощався - ні вони не знали. Маруся сказала б мені якось, вони такі впевнені були. Я також вже людей бачила в житті різних. Знаєш Ліза, бувало що на борту якась нештатна ситуація і зразу чуєш по голосу як командир екіпажу говорить. Коли питання іде про почуття чи страх, людям тяжко злукавити. Вони не знали - я переконана в цьому. Я навіть сьогодні хотіла звірити почерк Марусі, тільки в мене є дані про Віктора а там вона друкувала, правда самий стиль виводу букв не схожий. Але як такі тонкості пише: там про Юру, пана Стасіка, воно справді схоже на оригінал.

- В мене мама є один сумнів відносно Олесі: коли ми гуляли над Бистрицею і я так між іншим запитала її чи вона могла б мене колись обманути. Знаєш що вона сказала мені: якщо для мого блага, тоді напевно так зробила б таке. Але з нього з Левчука я не сподівалася такого. Правда я бачила ще давно що він живе трошки чужим розумом, навіть як Олеся нас зводила двох, він був не вирішальний особисто. Я розумію: побачив світ, людей, до армії він був домашній такий хлопець, тільки одного не можу зрозуміти: на кого він мене проміняв? Якою вона та нещасна Анька з Мінська, що він мене проміняв на неї. Я хочу її побачити так як зараз тебе бачу тут біля себе.

- Що воно тобі дасть Ліза коли ти її побачиш?

- Тоді в неї буде нещасна година, я не зупинюся перед нічим та ніким.

Настало мовчання, Тетяна дивилася на дочку співчутливим поглядом, вона давно думала що в неї буде не просте життя. Ліза поглянула на неї і крізь сльози запитала:

- Мама, чому мені так усе ведеться? Не щастить мені в житті і все. Я уже думала сьогодні що більше не буду: ні плакати, ані терпіти. Як тоді виходить: напевно мені так потрібно було повестися як вона там на дачі, куди він тоді б подівся від мене. Я по-чесному з ним, полюдяному з дівочою честю, а він на таке так низько опустився. Зараз я не буду йому писати взагалі, просто не можу. Я почекаю коли поїду до них, я несподівано приїду, що тоді вони скажуть мені.

- Ой Ліза, може ти терпиш за батька: знаєш наш Арлан був дуже колись популярний серед дівчат, напевно не одну обманув та скривдив по молодості. Там в Ленінграді жив п'ять років, учився на пілота. Арлани про себе такого не розкажуть, лиш я думаю що могло бути так.

- Мама, чому ти на тата перекладаєш усе, а про себе чому не розкажуєш? Про себе, як ти до Михася через вікно лазила тоді коли дід похоронив бабцю та плакав і не спав. А ти вилазила у сад і там з Мішою до ранку майже. Нехай буде - це нормальне явище в юності дівчини, кільки чому ти залишила його без причини?

- Ліза а ти звідки про таке знаєш?

- Мені дід усе розказав, він жалівся мені, як ти не послухала його. Можливо я саме через тебе терплю, а ти постійно на Арланів.

- Ліза та воно так давно було з Мішкою; в нього жінка, вони добре живуть. Наприклад мені з татом можливо гірше живеться як їм.

- Давно говориш: тільки знай що плоди гіркої зради проростають не за один сезон а через п'ятнадцять, чи двадцять років.

- А ти колись бачила його, того Мішу?

- Так бачила, він нас на базар возив, так з дружиною оцінювали мене, але ще скоріше дід усе був розказав мені.

Тетяна замовчала, Ліза також дивилася на настільну лампу яка світила. Пройшло може три хвилини. Ліза подивилася на маму але вона продовжувала не рухатися.

- Мама говори щось, я бачу ти щось надумала?

Тетяна мовчала дальше, Ліза торкнула її рукою, вона подумала що мама спить з відкритими очами сидячи на краю ліжка.

- Мама ти образилася на мене, чому ти мовчиш?

- Тяжко мені Ліза, і без твоїх слів тяжко, а ти мені про вікно та сад нагадуєш. Я все ж таки твоя мама а не подруга. Може дід пожалівся тому що не мав кому, але ти на повинна мені таке пригадувати.

- Мама пробач мені, просто я в такому стані вже сама не знаю що думаю та говорю. Я більше тобі не буду ніколи подібне дорікати. Звичайно я не правою не звертай уваги на мене зараз. Мама, ну будь ласка, - Ліза взяла руку мами та щиро дивилася на неї.

- Добре Ліза я прощаю тільки з однією умовою: ти нічого татові не скажеш аж до того часу поки не буде у нас зеленої карточки.

- А чому ти цього домагаєшся?

- Тому що я його просила за Віктора щоб він у Мінськ поїхав, там він допоміг йому а бачиш як вийшло. Вийшло що ми батьки тобі кривду зробили, тому що коли б він там був служив як усі хлопці, тоді не мав б часу по дачах з білорусками тягатися. Тато мені не знаю що зробить за твоє горе.

- Добре мама, лишень коли ти мені дозволиш розказати - тоді я розкажу йому. А в Левчука тільки починається драматична історія, Бойчукам не мене жаліти потрібно а їхню невісточку. Ой буде мати що Зоська говорити по селі про Журиків після того як я приїду, Колька свідком буде в тому.

Насправді ні Тетяна, ані Ліза, не знали, що останніх двоє імен, якраз мають пряме відношення до їхнього сімейного горя, та зайвого безпідставного переживання.

Буває що перший удар є дуже болючий, але те що потім продовжується він не зрівняється з ним. Кожна річ яка нагадує про любиму людину, вона впивається болючою колочкою в серце і воно продовжується роками. Ліза досить настраждалася за свою біографію кохання,

але такого безжалісного удару дівчина не сподівалася. Її юне серце насилу видержало його, і тільки спрага помсти держала її в рамках реальності.

Давня кривда сорок сьомого року, знайшла собі безвинну жертву так далеко за океаном, в тихій вуличці Брукліну, того дня - першого березня...

11

Наступного ранку стомлена дівчина спала, вона не пішла учитися мови. Коли вона пробудилася вдома нікого не було. Ліза встала, та навіть не поснідавши, вона почала наводити наступний порядок. Ліза взяла усі фотокартки Віктора а також його футболку і збиралася усе порвати та викинути. Вона порвала три найперше фотокартки а коли взяла кольорову, ту саму що Вітя прислав з Мурманська, вона зупинилася. Там Вітя дивився зблизька в об'єктив і Ліза найбільше любила її. Дівчина оглянулася щоб переконатися що нікого немає в квартирі і почала сама говорити до фотокартки: Такий ти вірний мені Левчук, така твоя любов до мене. А погляд який невинний у тебе, ніхто не скаже що ти на таке спосібний. Ти ж клявся мені, долоню розірвав трояндами, а що тепер виходить в тебе? Як ти не зрозумів і не хочеш знати те що ніяка на землі так тебе не полюбить як моє серце...

Тут Лізу прошила думка як блискавка: а може воно усе справді неправда. Може Галя, та сама що прийшла була того останнього вечора на лавку, може вона листа написала, вона могла знати про клятву і Вітя міг її подобатися. Потрібно почекати, можливо лист прийде від Олеськи скоро. Галя могла викрасти адресу в Олеськи та написати від імені Марійки. Мама правою була що потрібно усе в'яснити. Ліза зібралася з усією силою тверезої свідомості і рішила не рвати фотокартку. Вона зняла її з рамки щоб не бачити її поки справа не в'ясниться і хотіла заховати. Ліза також взяла футболку і витягнула чемодан. Вона знайшла в чемодані свою кремову спідничку, на якій були дві краплі крові від того часу коли вони клялися в вірності. Це була та сама спідничка яку знайшов Аркадій та вдарив її по лиці того ранку в дідовій хаті. Ліза поклала футболку в середину спіднички а фотокартку в середину футболки тільки перед тим вона пригадавши історію з спідничкою сказала сама до себе а вірніше до фотокартки, з якої на неї дивився Вітя: Коли я побачу тебе знову - ти дістанеш від мене, як я колись того похмурого ранку. Я клянусь тобі що ти отримаєш; за мої сльози та страждання, - Ліза все ж таки поцілувала фотокартку і заховала усе в чемодані.

Ліза відчула що любов її не змінилася, а як їй здавалося ще більша зробилася до Віктора. Ліза зрозуміла що в неї один шлях - боротися до кінця за нього. Її знову зробилися його рідні такими як були колись, їй здавалося що листа якого вона прочитала це страшний сон.

Ліза взялася написати знову до Олеськи, тільки коли ця проклята конверта попалася на її очі, тоді до неї знову повернувся увесь жах її змісту. Ліза подумала що вона сходить з розуму, їй здавалося що скоро усе стане для неї приємним та веселим як психічно хворій людині. Вона почала боятися що з нею трапиться те що її батьки не переживуть. Дівчина почала шукати правильну орієнтацію реальності в якій вона опинилася. Ліза зрозуміла що даліше думати неможна її про того листа, а краще уважати що його не було. Думки билися в її голові, у грудях немов щось рухалося та намотувалося як на колесо. Їй стало дуже страшно за себе. Ліза пішла на кухню та взяла вина щоб випити. Вона витягнула пляшку, налила стакан вина.

В той час їй пригадалося як колись молився її дід Андрій, вона вилила вино у вмивальник для посуду а сама пішла в центральну кімнату. Тримаючи голову руками та заплющивши очі вона почала молитися, просто як уміла. Коли вона закінчила нараз в розумі дівчини почали боротися два полюси думок. В Лізи такого в житті ще не було ніколи, вона немов з сторони спостерігала на боротьбу яка відбувалася в її розумі. В один момент дівчина відчула що думка яка їй говорила що в неї усе добре, та що її бажання здійсняться, така думка почала легенько лиш впевнено полонити її серце. В дівчини було таке відчуття що в голові немов

тепла приємна лавина розливається по її мозку та заповнює кожен кутик його. На жаль вона не мала практики в питанні віри, Ліза не знала що це той момент коли потрібно зловитися за таку думку і просто дати її простір в почуттях. Такий стан продовжувався кілька секунд і опустивши його, Ліза прийняла іншу думку, подібно до попередньої, лиш уже більше як її здавалося відповідну до дійсності. Насправді це було підробка на істину, хоча також приємною та схожою до тієї світлої та прекрасної. Ліза почала думати що в неї ще все в переді, вона молода, красива, так що аж так хвилюватися просто не потрібно а там якось буде. Ліза не знала що віра перемагає тоді коли людина починає вірити в неможливе, чи навіть в те що заперечує інколи розсудок, який оцінює кожен ситуацію дивлячись на обставини проблеми. Хоча дівчина опустила момент, лиш все одно її стало набагато легше та краще як перед тим...

Тетяна у школі не мала спокою. Вона вирішила піти додому щоб побути з дочкою. Тетяна знала що в Лізи немає тут такої подружки щоб з нею розділити своє горе. Вона пригадала собі коли Віктор пішов в армію і вона попросила щоб Олеська приїхала до них, а зараз навіть сама Олеська не змогла б допомогти їй. Коли Тетяна прийшла додому, вона побачила що Ліза сиділа біля столу і протягнувши руку по столі поклатала на неї голову. На столі стояли зім'яті аркуші паперу, їх було три штуки.

- Ліза ти що листа хотіла написати комусь? - Показуючи на аркуші паперу запитала Тетяна.

- Хотіла до Олесі, тільки кожен раз не виходить нічого в мене.

- Може почекай трошки щоб у тебе нерви заспокоїлися, можеш чого лишнього написати. Знаєш Ліза, Віктора рідні були дуже добрими з нами, їх не потрібно нам вважати за ворогів, також Олесю називати «Журичкою». Вона була твоя вірна подружка, в чому вона винувата - сама розсудила. Сталося так, напевно він не твоя доля, почекай, побачимо як він наживеться з тою Анею. Тобі кілька сімнадцять років, дивися Ріта зовсім не думає про таке в чому ти уже так намучилася. Можливо білоруска покине Віктора сама, по-різному може бути. Знаєш буває що в людей усе валиться, розбивається, а так перейде така чорна лінія і наступає світла в житті. Тоді усе само по собі стає на своє місце, напевно в тебе так буде.

- Ти права мама, тільки я не буду уже чекати милості від долі, дочекалася, далі немає куди - вже досить. Тільки як зможу я поїду сама свою долю виправляти, а ти запам'ятай те що я скажу тобі: Поки Левчук дихає на землі, я йому не дам спокою, я помщуся йому за те що він так потоптав мою чисту любов та вірність.

- А чому ти постійно його уже називаєш по прізвищу а не по імені?

- Не можу так як скоріше, просто не можу і все.

Після розмови з мамою, Ліза пішла пройтися по вулиці до океану, на куті де вулиця виходила на Брайтон біч, стояла якась циганка, вона підійшла до дівчини і тихо сказала: Красавица, позолоти ручку, судьбу розкажу.

Ліза не відказала їй нічого, тільки коли пройшла сказала сама про себе: Поїдь у Мурманськ, Левчука знайдеш - йому розкажеш, а ще краще в Мінську розкажи що Аньку чекає, коли я її зустріну одного дня.

Пройшовши трошки далі, Ліза подумала собі: ой Буду я для вас уже не «Лялькою» а «чорною пантерою», коли приїду. Шум та рух на вулиці трошки відвів увагу дівчини від проблеми яка тяготила над нею, вона хотіла купити собі пиріжка, лиш пошукавши в кишенях куртки не знайшла навіть монети. Ліза пішла походити над запливом океану по дерев'яному помості, який споруджено саме для цього щоб було зручно прогулятися.

Після того як Ліза повернулася, вона знову зайшла на кухню до мами, походивши над водою вона захотіла поїсти. Тетяна побачивши її зраділа а так запитала:

- Ліза як ти себе відчуваєш, в тебе очі червоні, ти що плакала сьогодні?

- Ні, мені здається що найжахливіше уже проминуло, а коли тебе не було мені здавалося що я розумом мішаюся, і в грудях якось так було що просто жах. А очі такі тому що я опісля трошки вина напилася.

- Це все нерви Ліза, ти не хвилюйся. Кінець кінцем Віктор живе на світі, а поки людина живе, вона може поправити свої помилки. Не тільки в тебе таке трапилося, багато людей з таким зустрічаються. А що ти робила коли тобі так було погано сьогодні?

- Я молилася, так дід мені колись казав що в таких випадках молитися потрібно.

- Правильно Ліза, дід пережив також велике горе в житті. А я телефонувала у Бородчани в той час коли ти гуляла, тільки нікого не було у бібліотеці. Я подумала що сьогодні п'ятниця і повинен хтось там бути, а потім пригадала що там уже вечір та бібліотека зачинена. Завтра субота, напевно з неділі знову спробую.

- Ні мама, не роби того, там Марійки немає, а будеш переказувати чужими людьми. Ти не знаєш хто там працює, може сама Марійка не захоче з тобою говорити їй буде незручно. Пообіцяй мені що ти не будеш туди телефонувати, хіба коли я попрошу тебе.

- Добре Ліза, я не буду. Ти сама тут вирішуєш, так як справа твоя. Тільки я боюся за тебе.

- Нічого не бійся, я сказала що найстрашніше уже пройшло, а тепер мені тільки зелену карточку дістати.

- Ой що їм там буде коли ти поїдеш, не можу уявити собі.

- Нічого не буде, я їм нічого поганого не зроблю, а якщо по щирій правді: Левчука я люблю так як любила до вчора. Що вдієш мама? Такою я народилась і такою помру: якщо один - тоді на все життя...

Тетяна похитала головою, вона відвернулася щоб дочка не бачила як її очей потекли дві великих материнських сльози. Перед її очима пробігли важливі моменти життя її любимої доні Лізи, їй пригадався Віктор яким він був того вечора коли привозив торф. Тетяна в душі сама собі проговорила: Вітя, Вітя, що ти натворив моїй дитині, сам сиротою виріс а чомусь співчуття в тебе зовсім немає до бідної дівчини, яка так тебе полюбила та твої сині очі...

12

Вийшов весняний приказ Міністра Оборони. Від приказу уже не служба а тільки так собі чемоданний настрій. День після того прийшов лист до Юри Ковальського а також Олеська там поклатала невеликий лист до брата. Юра передав Вікторові те що було для нього а сам пішов читати листа. Через десять хвилин Вітя прийшов сам не свій до Юри.

- Слухай земляче, біда у мене. Може ти щось порадиш: Олеська пише що від Нового року ні одного листа не було від Лізи з Америки. Що таке може бути, як думаєш?

- Що Вітя я знаю, може там наміститися не можуть, але листа могла б написати до твоїх. Сам подумай: уже пройшло чотири місяці як вони там.

- Ліза ще з Італії як написала і немає більше вістки, десь пропала наречена моя.

- Та не думай таке Вітя, якось воно буде. А давай ми запитаємо тут одного з України салагу. Я чув як він комусь там говорив про емігрантів немов з його родини хтось поїхав. Він не скаже нікому про тебе, просто можна послухати його думку. Ходімо знайдемо його, я тобі покажу хто такий.

Вони вийшли з ремонтного боксу та ідучи зустрінули одного молодого водія, та наказали щоб зараз привів того кого їм потрібно в гараж. Самі повернулися і стали думати щоб воно могло таке трапитися з Арланами, що ніхто з них не написав; не пропали люди просто так. Вони не поїхали десь в Африку де немає комунікації та пошти, - думав собі Віктор.

Коли прийшов той солдат якого звали Діма, хлопці його посадили за свій стіл. Спочатку він налякався, так як думав що вони будуть його по армійські традиції «переводити в черпаки», тому що було день після приказу. Віктор його заспокоїв та сказав:

- Не бійся; самих нас не переводили та ми не будемо нікого.

- Як не переводили? - здивовано запитав Діма.

- Там у Мінську автобат розпадався і «дідів» усіх забрали ще до приказу, а нас аж літом сюди відправили, так вийшло що ніхто там про те не думав тоді.

Юра перебив їхню пусту розмову і по-діловому запитав Діму:

- Слухай Діма, тут така справа може ти щось порадиш: у Віктора є дівчина, така Єлизавета, так вона поїхала в Америку і не пише йому від Нового року, що може таке бути?

Діма подумав трошки а так поклав руки на стіл і по-дорослому почав міркувати з старшими по службі.

- Віктор, ти мені скажи як вона поїхала, по яких документах: ну там в гості, на навчання, чи як емігрантка назавжди виїхала?

- Емігрантка, на єврейську візу, її бабуся єврейка з Абхазії.

- Тоді з чого ти взяв що вона в Америку поїхала?

- А куди, що думаєш на Марс?

- Справа в тому що у мене на Рівненщині виїхали сусіди коли я ще вдома був. Вони п'ятидесятники, і також по єврейські візі їхали тому що тільки так Союз випустить. Так справа в тому що там в Австрії їх розділяють: євреїв в Ізраїль на їхню Батьківщину, п'ятидесятників в США, можуть в Канаду. Правда євреїв також можуть в США, але це потрібно знати.

- Діма, вона говорила моїм що їдуть в Нью-Йорк, який Ізраїль?

- Ти може думаєш що вона у Нью-Йорку, а вона може бути в Тель-Авіві. А в Ізраїлі зараз неспокій, також там дівчат беруть в армію, так як хлопців у нас. Ти чекаєш любовного листа, а твоя Єлизавета може палестинців підстрілює щоб звільнити від них Єрусалим та Сектор Газа, або Західний берег Йордану.

- Слухай ти палестинцю! - Обізвався Юра. - Написала перший а також останній лист з Італії, як думаєш чому вона там знаходилася?

- А, якщо була в Італії, тоді поїхала в Америку, це питання друге вже.

- Що робити йому, порадь як зможеш, - настоював Юра.

- А що тут порадиш, не маєш адресу куди напишеш? Шукати хіба потрібно тим хто живе там, може по телефонній книжці або через людей якомсь. Тільки чому вона не пише вам. З Америки листи ідуть нормально, мої сусіди до мами пишуть, навіть посилку прислали нам. Зараз листи ніхто не затримує навіть, тим більше щоб пропадали. Перестройка в нас, все в порядку з зарубіжною поштою.

Юра махнув рукою щоб той ішов геть, коли вони самі залишились стали думати але нічого не могли придумати так само як Діма. Вирішили щоб почекаати поки повернуться додому, а там може щось проясниться в цьому питанні.

В засніженому Мурманську було холодно і солдати пішли в казарми ночувати а на Україні того самого вечора і рідному селі Віктора, та на вулиці його дитинства, сиділа Зося сусідка зі своєю дочкою Дарією, яка приїхала до неї. Сама Зоська не наважувалася заїхати до дочки, тому що зять сказав щоб «ноги її не бачив на своїй будові а інакше понесуть її з його подвір'я ногами вперед». Дарія чи як її усі звали просто Дарка, сама час від часу приїжджала до мами. Вони сиділи обидві та говорили. Коли усіх переговорили у селі, тоді Зоська не видержала щоб не похвалитися своєю лукавою ідеєю. Вона розказала про листа, та як вона відписала його у місті біля пошти. Дочка її вислухала а так запитала:

- А якщо Журики визнають, що тоді буде вам мамо?

- А я ще не скінчила цей цирк, я ще чекаю коли той їхній жених прийде з армії і знайде собі якусь дівку тут. Він не піде в монастир через якусь циганку з Америки, а коли вони вже назначать коровай йому, тоді я возьму листа того від неї та кину їм в скриньку. А ще може хтось мені допоможе написати що ніби вона їде сюда до них. В мене є її конверта з Америки, а тоді як перед самим короваєм лист прийде, вони будуть бігати як посолені. Він може покине свою молоду і стане чекати на ту з Америки а я тоді піду до Насті і скажу що воно - моя робота. - Зоська вдарила в долоні так, що Дарка аж кинулася.

- Ой мамо що ви таке вигадуете? Здоров'я не маєте, а вам Журиків треба тих. Та най собі женяться де-будь та з ким будь, а вам нащо того мамо? Ви думали як в селі люди визнають, тоді ми стиду не обберемось до гробу та дошки. Ціле село стане за ними, мамо ви таке наробили що як хтось лишень дізнається, ні я, ані наш Владик, не покажуть носа до рідної хати. Ви що собі думаєте? Спам'ятайтесь на старість!

- Тихо будь Дарка! Тихо. Не кричи на мене, я хоть не здорова але так їм не пройде, най сконаю, але буду знати що таки свого добила сі.

- Та що вам малий винен, а дівчина якась, може собі щось зробити з того горя. Мамо а як ви сповідатися до ксьондза підете? Та отець розкажуть комусь у селі. Ой краще була б до вас не їхала, такого наслухалася.

- Якщо тобі Дарцю Журики важнішими як твоя мама, тоді ходи собі до них по бульбу!

- Журики не важливішими, лиш хто таке дурне робить як ви наробили, ви що розуму не маєте в голові? Коли я скажу Владикові тоді він сам піде до Журиків тай розкаже їм усе і адрес той заберуть у вас.

- А ти попробуй сказати, я ще не такого зроблю вам на встид всім. Мовчи я кажу тобі, не твоя справа воно, сама розберусь. Ади добрі люди написали мені лист і ще допоможуть як буде мені треба. А до Насті я піду; не можу дочекатись щоб її сказати як я зробила.

- А ви думаєте що ті люди такі немудрі не стануть питатись чого так сталось з женихом?

- Я листи пильную і вони не пишуть їм.

- Може зв'язок інший мають?

- Не мають. Як би Журики взнали, Насті би прилетіла за тим листом і мене б мерзили на чім світ стоїть дівонько. А коли тихо - значить сі не знають нічого і ніхто!

Дарка махнула рукою, вона вирішила стати в стороні від тієї чорної та ганебної справи, нехай розбираються собі - подумала вона.

Також Владикові вона нічого не сказала, пообіцяла мамі що буде мовчати, нікому нічого не розкаже поки буде жити.

Тільки після тієї сварки з Даркою, Зоську почало щось боліти коло серця, її скоріше боліло, а тепер кожен день вона пила таблетки. Зоська чекала коли Вітя повернеться з армії, вона хотіла щоб поки живе сама побачила як буде розвиватися драма яку вона придумала.

Коли людина віддалася на те щоб творити лихо, їй навіть чекати є цікавість, навіть чекати довше, щоб проросли плоди її «праці».

В квітні було дуже гарно, усе розквітало. Марійка стояла та дивилася у вікно бібліотеки. Вона працювала уже останній тиждень. Так як говорила їй Раїса Яківна, вона вирішила поступити, щоб весною розвести з мамою городину. Марійка хотіла в неділю поїхати до Яківни у Івано-Франківськ. Коли вона так думала у двері хтось обережно постукав. Марійка не відриваючи погляду від вікна, голосно сказала:

- Відчинено, можете заходити!

Двері скрипнули і в бібліотеку зайшов мужчина сорокових років. Марійка повернулася в його сторону, сама вона була одіта в чорну кофту з завернутим комірцем під шию та в спідничку темно-синього кольору вільного покрою з традиційними візерунками які тоді називали «огірочки». Марійка не носила обручки, а тільки на лівій руці перстень з янтарем овальної форми.

Мужчина усміхнувся крізь густі вуса, і чемно привітався:

- Доброго дня вам.

- Добрий день, - відповіла Марійка.

- Я перепрошую, тільки я вас хотів щось попросити.

- Я слухаю вас. - Серйозним тоном відказала Марійка.

- Ви не могли б мені допомогти знайти якісь книги про кораблі, щоб я тут переглянув собі.

Марійка усе зрозуміла, її стало так як колись тут в бібліотеці, коли Раїса Яківна питалася про поїздку на Говерлу. Марійка розгубилася, а мужчина стояв і не зводив з неї чорних очей. Марійка мимоволі потягнула лівою рукою та зловила за шию, волосся було в неї підібране та закладене. Правою рукою вона показала щоб мужчина ішов за нею. Коли вони зупинилися біля полицки де були книжки про флот та риболовство, Марійка сказала:

- Може тут щось знайдете собі, також тут вгорі можете переглянути. Коли захочете почитати, тоді підходьте до столика біля вікна там собі присядьте.

Вона пішла знову до свого робочого столу, Марійка собі думала: ось який він Відлига, а моя Олеська; ой, я її дам маму дівочити з морячком.

Прошло кілька хвилин, мужчина прийшов та сів навпроти Марійки. Він почав гарно розмовляти з нею як давній знайомий. Марійка побачила що він дуже гарно вихований та освічений. Вона йому розказала як почала тут працювати, а також що скоро чекає на сина який повернеться з армії. Коли вони поговорили десь біля години, він сказав до Марійки:

- Знаєте я вам правду скажу як воно є насправді: я зайшов щоб з вами познайомитесь, я взяв про вас, про вашу не просту долю і просто так заїхав щоб поговорити. Не подумайте чогось про мене такого, мені не шістнадцять років, мені хочеться мати друзів з ким я б міг не сидіти біля пляшки а ось так як ми зараз; сидимо і про життя роздумуємо.

- А я вас знаю, - усміхнулася Марійка, - мені дочка усе розповіла про вас. Знаю ваше ім'я, та вашу професію.

- Тоді перейдемо на «ти», коли так сталося що ми уже заочно знайомі. А дочка ваша просто князівна, я думав про вас того вечора довго.

- А ми за м'ясо щиро дякуємо, такий сюрприз нам зробили.

Богдан засміявся, він давно не мав з ким так поговорити від душі. Він залишив свій телефон і сказав коли будуть робити весілля, він зможе допомогти з продуктами та з м'ясом. Марійка запросила його до себе, а він сказав:

- Коли син повернеться, тоді з ним познайомлюся і приїду, так щоб лишніх бесід у селі не було. А книжки про кораблі я насправді хочу почитати.

У неділю Марійка з Олеською поїхали до Раїси Яківни у гості. Яківна була дуже рада їм, вона скучала самотньою. Коли вони усе обговорили, Яківна сказала по секрету щоб Марійка постаралася купити машину, або щось інше, тому що насувається грошова реформа. Про таку справу ніхто не знає, але наші (вона мала на увазі євреїв) банкіри, уже розкуповують цінності. Ще не знати що воно буде, тільки хто держить гроші, особливо вдома, вони можуть мати з ними клопіт. Вона сказала що те саме Женя її син говорив, і вже там в Одесі вони міняють карбованці на долари та марки німецькі.

Марійка розказала що вони хвилюються за Лізу, адже немає жодної вістки від неї. Яківна довго мовчала а так промовила:

- Марійка, воно щось не нормально. Неможливо щоб за такий довгий час не було часу написати. Я не знаю чи нам можна підозрівати їхню сім'ю в тому що вони змінили своє відношення до вас, але що все в порядку також не можемо говорити. Ви не зможете знайти її в Америці, коли вона сама не відізветься до вас. Тільки так як ти мені говорила і я сама бачила, Ліза Віктора любила вашого, це не просто була у неї якась розвага юності, вона справді любила його від серця. Я тоді тобі її описала і думаю що ти побачила що вона саме такою. Знаєш я думаю так: як у неї Віктор був першим, вона не зможе забути його скоро, може чекає щоб він з армії прийшов уже, напевно мову учить. Там життя скоріше біжить як нам тут. Я тобі Марійка скажу дуже важливий секрет: коли Аркадій був у мого Жені там в Одесі, він йому поміняв доларами двадцять три тисячі! Ти уявляєш що можна купити за таку суму? Женя радив його щоб він заховав гроші у селі, щоб не довірив нікому і він сказав що так зробіть. Коли він заховав тут гроші, рано чи пізно, він чи хто інший, за ними приїдуть.

- Так було, він ховав гроші у Лук'яновій хаті, - перервала їх в розмові Олеська, - я пригадую коли я була в школі, Ліза приїхала за мною у школу і пішли до нас. Тоді вона мені говорила що тато хоче сам побути в дідовій хаті тому що має там щось важливе зробити. Якщо він не довірив Тетяні ані Лізі, виходить ховав долари.

- Ось чуєш що Олеся говорить нам, а так як зараз наша держава покращила відносини з навколишнім світом, а це значить що у вас є перспектива.

Коли Марійка приїхала додому, вона розповіла про те що скоро можуть бути проблеми з грошами. Настя сказала що також чула про якісь папірці що без них не можливо буде щось купити. Крім грошей ще будуть якісь папірці на кожен суму. Федір так їх слухав а так сказав щоб Олеська ішла в нову хату уже спати. Олеська зрозуміла що дід хоче про свої заховані гроші розказати, яких вона уже доволі витягала в нього. Вона встала і сказала: на добраніч!

- Послухайте мене старого - почав Федір - діти уже вирости і я думаю що ми повинні скоро щось робити з грошами. Мені Петро так само щось таке подібне говорив, але так як він був трошки випив я подумав що так щось сплітає на п'яну голову. А коли чую що Марусю ти кажеш про євреїв які говорять так само, я так думаю як колись той Юра казав до нашої малої щоб нам було добре купити те подвір'я що так стоїть опущеним. Ти Марусю за ті гроші які ще Володька небіжчик заробив - купиш подвір'я. Я за свої - куплю машину дітям, для чого гроші тримати? Не будемо мати грошей - переживати не будемо що з ними буде.

- Як нараз машину та подвір'я? - Здивовано запитала Настя.

- Так Насте: на машину я сам дам гроші. В мене було більше дванадцять тисяч, але Олеська потягала досить, зараз маю напевно дев'ять з половиною. За такі гроші машина добра буде. А за подвір'я вони не захочуть більше як чотири тисячі; хата стара, дровітня падає.

- Добре тату, ви домовляйтеся за подвір'я, - погодилася Марійка, - в мене там є біля сім тисяч, ще залишиться нам.

- Хай так буде. - Зробив підсумок Федір. - Біда лишень з нашими американцями, нема порядку ніякого. Якщо Вітя поїде - тоді машина буде для Олеськи, а подвір'я буде щоб гаражі зробив той Юра.

- А як Вітю так забудуть? Дивися ніхто не пише довго, може Ліза віддалася вже за когось. З Юрою також ще не все зрозуміло, ще не казав що буде женитися, - засумнівалася Марійка.

- Марусю, Юра буде женитися, він пише до малої. Ти подивися на неї, де він таку дівку знайде в Тлумачі тому. Про Вітю я також маю надію що все буде добре, Ліза зробить документи та приїде, а гроші треба вже використати, тому що пропадуть як за австрійської та польської людям пропали. Що би не сталося, а як будемо мати подвір'я коло нас - воно буде наше. Нехай стоїть, воно краще як гроші які стоять а завтра може таке бути що розпалюй ними в пічці. Думати треба так як мудрі люди наперед думають. Як кільки приїде наш сусід, я запитаю його про подвір'я, просто скажу що Вітя хоче там будувати гаражі і буду вговорювати щоб таки продав нам. Петро з того боку також має гроші, вони биків продали за своє життя цілий вагон, лиш Петро не додумається щоб купити щось, він не рішиться щоб гроші розтратити. Петро пропиває такі що закалимить собі кіньми, а складені тримає добре.

Був місяць травень, цей місяць чи не найкращий в Україні, хоча кожна пора року гарна по своєму. Лиш в травні так зелено та гарно, що просто Прикарпаття потопає в красоті природи.

Муфтар уже був досить великим, кільки він такий розбалуваний що не годився на собачу службу, а тільки щоб гратися з ним. Олеська навчила його сидати, лягати, приносити палки та м'ячики. Вона часто водила його на річку купати. Федір змайстрував для нього гарну та велику буди і підлогу біля неї. Зимою він повинен був спати у майстерні а літом в своїй буді. Тільки так не виходило, тому що вівчар навчився ходити за ногами. Коли його прив'язували на ланцюг він скавулів і старався скинути з голови нашійника. Кожного разу коли хто його прив'язував, тут же зразу відв'язував, так як окрім того що його усі любили, його ще поважали задля Лізи, так як Муфтар був її живим подарунком, так що собачу буди через короткий час, Федір комусь просто віддав.

Одного травневого дня, Олеська вийшла з старої хати і побачила що собака прискакує до хвіртки а там хтось стукає у неї. Дівчина підійшла і наказала щоб вівчарка сів та не рухався. Він перекинувши голову, висуну язика, сидів та чекав наступного наказу своєї повелительки. Олеська відчинила хвіртку та побачила поштарку яка щось тримала у руках.

- Ой добре що ти Леся вдома, а я так пса настрашила ся, такий як теля виріс нівроку.

- Він не кусає, навіть боїться, просто великий такий.

- Леся тут вам телеграма і лист прийшов. Я принесла телеграму до хати.

- Ой дякую вам, а що тут у нас пишуть?

На телеграмі був наступний текст російською мовою: «Вылетаем с Мурманска. Таллин – Рига – Львов. Встречайте с поезда Львов - Черновцы 19 мая».

Олеська підскочила з радості, поштарка поцікавилася хто такий прислав телеграму.

- Вітя наш повертається з другом своїм з армії, дев'ятнадцятого травня - пояснила дівчина.

Коли поштарка розвернула велосипеда щоб їхати Олеська в слід її запитала:

- Ой я вас хотіла запитати чи ви не пригадуєте щоб мені лист приходив закордонній?

- Та я Лесю знаю що час від часу приходили вам листи; були з армії тому що з такими довгими лініями конверти, також з львівщини від вашої родини, тай був колись той що я здається давала тобі в руки. Там такі марки були з вовками. А більше я не пам'ятаю; знаєш дитино пошти багато розкладаю.

- Я вас прошу коли б прийшов якийсь такий за кордону, тоді не кладіть у ящик а тут нам за хвіртку, я скажу щоб дід зробив скриньку маленьку. А як ви думаєте: там на пошті можуть пропадати листи?

- Та ні у нас не пропадуть, наш начальник дуже порядний на рахунок такого. Був один випадок що пропав журнал «За рулем», він дорогий - один карбованець коштує. Тоді головний попросив щоб йому в місті купили і сам відніс тому хто жалівся. А так більше не пригадую. Добре, як буде тоді я так зроблю як ти просиш.

- Дякую вам щиро! - Олеська побігла до хати вона навіть забула що держить листа в руці. По дорозі вона подивилася і думала що якийсь останній лист прийшов від Віті чи від Юри, але насправді лист був від Кольки який писав до Галі а вона чомусь йому не відписувала. Колька хотів щоб Олеська взнала в чому причина. Вона забігла до старої хати де була Настя і вигукнула до неї:

- Ой що я маю тут! Телеграма, Вітя їде додому дев'ятнадцятого травня.

- Та що ти такого наговорила Олеська, ой дочекалися його. Я казала дідові як ми ішли з Лук'яновими прощатися: зараз з усіма прощаємося а так будемо усіх стрічати. А то буде як ще в восени прийдуть Лук'янові разом! Ой повернеться сонечко в нашу хату Олесько, усі тішитися ще будемо; Бог добрий дитино. - Настя піднявши очі, перехрестилась.

Олеська не могла дочекатися коли прийде дід додому. Федір в той час ще заїхав до собі Лук'янової хати подивитися, просто так. Він любив тут посидіти на самоті та подумати про життя. Якась особлива була стара хата та сад за хатою. Федір думав що воно має таке бути що не пишуть до них з Америки такий довгий час. Він уже хотів сам піти на пошту, все передумав а виходу не бачив. Залишалося чекати того часу, коли Вітя повернеться з армії, нехай тоді він якось докінчує свою справу.

У вечір усі мали велику радість, Олеська не побачила першою діда щоб йому сказати про повернення брата; Настя йому сказала. Марійка взнала ще поки додому зайшла, мама Кольки взнала від поштарки, коли та поверталась вулицею назад, вона зустрінула Марійку і сказала їй радісну новину. Правда мама Кольки забула дату, тільки сказала що скоро за пару днів уже приїде. Усі стали міркувати як воно буде коли Юра захоче женитися, Олеська була такою радісною що Настя сказала усім:

- Ви лишень подивіться на ту нашу віддаваницю, вона думає що з чоловіком так добре буде як тут коло мене на кухні.

- Не лякайте її мамо, добре їй буде! Я також хочу бавити онуків, дочекається не можу, - раділа Марійка разом з рідними.

Олеська не знала як бути, як одітися на вокзал. Залишалося чотири дні до дев'ятнадцятого травня. Марійка мала в тому свою радість: нарешті буде спокій з дочкою, не буде Галя їй турбувати своїми вигадками. Нехай тепер її доглядає Юрка, спокійно спати можна буде уже нарешті. Вітя також може з нею поговорити, вони знаходили колись спільну мову.

Федір чекав щоб щось купляти, щоб гроші зароблені потом та важкою працею, не пропали просто так. Він заскучав за мужчинами в своєму домі, що з жінками можна потолкувати: хлоп є хлопом, а баба - бабою. Він сказав щоб підглядали коли Павлик, тобто онук сусідки який приїздив один раз в місяць у село, коли хтось його побачать, щоб тут же сказали йому. Федір хотів поговорити про купівлю подвір'я, так як він відчував що наступають великі переми не тільки в грошовій сфері а також у їхній родинній.

Коли мова пішла про машину, Олеська сказала щоб купляли тільки «Ладу дев'ятку». Тепер це найбільше модна машина, на таких їздять самі мафіози, - пояснила вона. Тільки так як ніхто не знав яка виглядає ця «модна», машина то Федір сказав до них:

- Там хлопці розберуться яку машину купляти, а нам таке що до того, головне щоб було на чому поїхати в місто.

- Тільки не забувайте що я повинна навчитися на машині їздити, так мені Ліза з Італії написала. Колись може прийдеться мені в Америку поїхати, а там усі жінки водять автомашини.

- Ой що з нашою Лізою, ніхто нічого не може сказати нам, - зітхнула Марійка. - Подарувала Муфтарчика а сама як у воду канула, як так люди пропали без вісті; не війна там кінець кінцем. Навіть Раїса Яківна не може передбачити щоб могло трапитися з ними. Може Вітя щось придумає, що він бідний буде робити. Вітя напевно на нас надіється а ми на нього, а що ми зможемо допомогти йому в такому?

- Олеська, ти була з нею близько, може ти щось запримітила або при розмові щось таке вона сказала. Мусить бути якась причина в тому? - запитав Федір.

- Не знаю діду, тільки коли ми у Львові їх відправляли, там з ними їхав якийсь єврейчик, молодий правда. Він так дивився на Лізу, я їй сказала про нього а вона тільки так засміялася. А хто може знати там вони усі з Кавказу може так постановили за кого вона має вийти заміж та все. Тут зовсім по-іншому було.

- Я не думаю так як ти Олеся говориш, тому що Таня сама мені казала що Америка не Кавказ їм щоб там свої права їм диктувати. Якщо тут вони такого з нею не робили, тоді там тим більше не зроблять. А взагалі Арк нічого не мав проти нашого Віті. Навіть коли там з Яремча сваталися до них, тоді він сам відмовив їм. Там щось незрозуміле, сама не можу второпати, - розвела руками Марійка.

- Я також так думаю, Ліза не могла просто так покинути Вітю, не така вона людина. Навіть Яківна сказала що вона буде вірною, я не вір'ю щоб вона зрадила Вітю нашого. Не вір'ю і кінець. - Впевнено сказав Федір.

- Слухай Олеся, - пригадуючи щось промовила Марійка. - Колись мені Тетяна після похорону говорила в Косові, мовляв: коли б вона так поступила як Алла, її братова, тоді б вона уже не ішла навіть додому. Як вона з Арком взагалі жила вдома? Він що може до неї руки прикладав інколи?

- Бувало в них таке, Ліза мені призналася. Справа в тому що Арк ревнував жінку а вона давала повід до цього. Розумієш мам: Ліза вона така серйозна як ти, а її мама щось до мене схожа, вам потрібно напевно дочками помінятися, - пожартувала Олеська.

- Що ви копаєтеся в їхній сім'ї - махнув рукою Федір. - Все в людей буває, воно не має жодного відношення до нашої справи. Все буде добре, ви думайте що маєте наготовити коли Вітя приїде, свято у нас скоро: він повертається та вона повернеться, або забере його до себе.

Старий Бойчук хотів розрадити своїх рідних, лиш ніхто з них не знав як тяжко йому від такої розмови коли їхні догадки заходять в глухий та темний кут, коли вони ніхто не можуть передбачити правдивої причини відсутності листа, на якого так чекає довго уся родина.

Швидкий поїзд «Львів - Чернівці», виїжджав зі Львова біля сьомої години вечора. Їхав він дуже швидко і першу зупинку робив в Івано-Франківську.

Дев'ятнадцятого травня, Марійка та Олеська були на вокзалі. Любчик під'їхав щоб відвезти їх коли зустрінуть Вітю. Там вони зустрінули Василя, рідного брата Юри. Він був з своєю дружиною Наталею. Коли Василь побачив Марійку він зразу її впізнав. Ковальські зараз підійшли до Марійки та Олеськи. Після того коли привіталися і познайомилися з Наталею, вони разом стали чекати на поїзд. Олеська дивилася на міст який переходив через колію,

вона пригадувала собі те що було два роки тому. Олеська думала про Лізу яка стояла на тому мості та дивилася як відправлявся поїзд в Мінськ. Жаль що вона поїхала, який цей травневий вечір був би дорогий для неї. Які б вони були обидві щасливі коли вони стояли б тут разом чекаючи на своїх любимих женихів. Тільки доля розпорядилася по-іншому. Олеська також думала про те що відбулося минулої пізньої осені у Львові. Перед її очима стояв вагон поїзда який повіз Лізу до кордону, і вона добре пам'ятала як в останнє бачила її руку з вікна вагону. Що може бути з нею, як так разом усі пропали, не чути було щоб літак впав, а люди пропали. Такі сірі думки перервав голос Наталі яка звернулася до Олеськи:

- А ти знаєш нашого Юру, він здається був у вас коли був приїхав?

- Знаю, навіть добре знаю, він писав мені з армії, - призналась Олеська.

Наталя насправді усе знала про роман Юри з Олеською, тільки вона не давала виду що знає. Через якийсь час вона знову заговорила до дівчини:

- Тоді ти є та сама дівчина про яку нам писав Юра.

- А що саме він писав про мене?

- Писав що знає одну гарну дівчину, сестру свого друга. Вона ходить в десятий клас та живе біля Богородчан. Як бачиш все сходиться - писав про тебе.

Олеська засміялася, Наталя звернула увагу на її рівні білі зуби. Сама Наталя працювала біля зубного лікаря в поліклініці.

Через короткий час Олеська звернулася до мами:

- Мам, я відійду на хвилинку і зараз повернуся, ви тут будете стояти?

- Добре Олеся, Любчик також побрів кудись, ми будемо його чекати тут. Тільки ти не будь довго тому що за десять хвилин поїзд приїде.

Олеська повернулася та пішла, вона була одягнута в джинсову спідничку та в сіру літню кофту яка підходила до її сірих очей, Олеська підтягнула рукава на ній, щоб було видно усім годинника. Олеська вийшла на металічний міст, вона стала на тому мості де два роки тому стояла Ліза. Тільки цього разу була зустріч а не прощання, Олеська вдивлялася в далеч коли появиться велике світло тепловоза який заходить мав їй назустріч. На мості нікого не було, її навіть трошки страшно стало самій тут стояти, лиш вона хотіла дочекатися поїзда.

Не задовго жіночий голос, той самий що об'являв два роки тому назад, знову об'явив: «Внимание! Граждане пассажиры! Скорый поезд номер семдесят шестой Львов - Черновцы прибывает на первый путь от пырона. Нумирация вагонов з головы поезда». Голос повторяє на українській мові, Олеська слухає стук коліс які везуть її брата а також любимого, вона вдивляється як велика металічна гусениця робить поворот зтягуючи за собою вагони на першу колію. Олеська промовила сама до себе: Ой Ліза, де ти зараз, чим займаєшся. У нас таке свято сьогодні а тебе немає. Ой як нам святкувати, як нам радіти та сміятися без тебе...

Після цього вона побігла по сходинках вниз. Прийшовши на перон де усі стояли а також Любчик, ніхто не знав в якому вагоні хлопці приїхали і тому Василь пішов ближче де мали зупинитися передні вагони а Любчик до задніх. Жінки відійшли під саму стіну вокзалу щоб бачити добре людей. Поїзд поволі зтягував вагони, провідники відчинили двері та витирали ганчірками ручки вагонів. Нараз Наталя вигукнула:

- Є вони! В третьому вагоні, Юрка голову показав і заховався. Олеська заплескала у долоні, третій вагон зупинився зразу під залізним мостом. Молода провідниця підняла площадку на сходами і почали виходити люди. Першим з хлопців вийшов Вітя, на ньому не було форми як звичайно на солдатів. Вітя був одягнутим просто по літньому в чорні штани та вишневу сорочку з короткими рукавами. Юрка був у спортивному костюмі, на рукавах якого були написи «Montana». Хлопці мали з собою спортивні сумки через плече. Коли вони сходили Василь який уже встиг обігти передні вагони, крикнув на увесь вокзал:

- Юра! Я тут братисько!

Юрка почув голос брата, він поглянув в сторону звідки доносився голос. Вітя також подивився туди, тільки він не сподівався коли Олеська прибігла з-заді нього і скочила йому на шию. Вітя очам не повірив коли побачив сестру, перед ним була доросла дівчина, з красивим бюстом та гарної будови, тільки усмішка тією самою як колись в дитинстві прикрашувала її радісне обличчя.

- Ой Олеська, я б не впізнав тебе! Яка виросла, але змінилася за два роки. - Тримаючи за руки сестру сказав Вітя.

Підійшла Марійка, на її очах були сльози. Вітя зробився серйозним, він підійшов щоб обняти маму.

- Все мам, не плач - я повернувся.

Марійка обняла його і не відпускала довго, вони так стояли. В материнській пам'яті вставав образ її малого синка, коли він бігав по траві на подвір'ї. Марійка так як колись в дитинстві звернулася до сина:

- Вітька, синок мій, як я скучала за тобою два роки. Як порою гірко було мені, скільки ми наплакалися. Слава Богу що ти повернувся.

- А ти не змінилася: ти такою гарною як була, - сказав Вітя. - Давай скоріше поїхали я діда та бабцю хочу бачити.

Юрка якось стидався говорити перед усіма з Олеською, він тільки подав їй руку на привітання. Усі бачили як він не відводив очей від дівчини, навіть коли його щось питали він немов не чув того. Усі хотіли якнайскоріше додому, тому Вітя сказав до земляка:

- Як ти Юрка впізнав її? Правда як змінилася? Давай Юрка, приїдь на наступну неділю; будемо чекати тебе земляче.

Наталя відказала про них:

- За два роки ще не набулися напевно, нехай з нами побуде трохи. А тут ви вже на своїй землі, тут усі люди земляками вам.

- Не тільки до мене, він знає до кого має приїхати! - Слідом за Ковальськими крикнув Вітя.

Вони розійшлися, Марійка любилася який Віктор зробився мужчина: високий ріст, широкі плечі, мускулісті руки. Тільки сині очі як в дитинстві, такі самі щирі, та як колись слухняно дивляться на маму. Тепер Любчик біля нього виглядав набагато меншим та худішим, Марійка не могла налюбуватися сином якого не бачила два роки.

Віктор сів спереду і Волга полетіла по вечірньому місті. Олеська сиділа та пригадувала як Ліза мріяла про цей час, коли вони сядуть в машину та разом поїдуть додому. Олеська аж відчула як її щось защеміло біля серця, вона відчула невідому біль який перемішалась з радістю того вечора. Олеська не могла змиритися з тим що сьогодні такий вечір, а Ліза не знає про нього, десь там далеко за океаном...

Старі Бойчуки сиділи на лавці, їм не сиділося в хаті. Муфтар лежав біля них на канаві в траві. Шумів вечірній вітерець, Федір поглянувши на липи сказав до Насті:

- Ой жінко, скільки оті липи виділи подій на цьому подвір'ї: тут ми прощалися, під ними сиділи наші діти та онуки. Я колись з тобою тут були, Марусі наша з Володею сиділи, Вітя з Лізою, Олеська з Юрою. А нині ми зустрічаємо нашого Вітю, тут де ми прощалися з ним два роки тому. Дав Бог дожити нам жінко. Коли б ці липи могли розповісти про все що вони виділи, напевно була б ціла книжка написана. Напевно настає час той Насте що ти мені казала, коли ми ішли до Лук'яна: «Приїде час зустрічей та втіхи для нас».

Повернула машина з гостинця, в старих швидко застукало серце, Любчик побачив що хтось сидить на лавці і поблимав світлом. Машина поволі під'їхала та зупинилася, усі четверо дверцят відчинились одноразово. Віктор вийшов і став струнко по-військовому. Старі не сподівалися що він у цивільному одягу приїде.

- Вітю, синочку наш! - Старі кинулися до онука.

- Повернувся живий та здоровий; Слава Богу! - урочисто промовив Федір.

Тут Вітя відскочив так як Муфтар підійшов понюхати незнайомця, Олеська голосно засміялася і наказала лягти вівчарці. Муфтар ліг на землю та витягнув хвіст.

- Не бійся Вітя, він тільки бавиться так, він не кусає взагалі нікого. Що кіт а він - одне та те саме, - пояснила сестра.

Віктор присів біля собаки, він почав його гладити з якою особливою ніжністю. Усі стояли та дивилися на нього, усі розуміли в чому справа. Муфтар дивився то на Вітю то на Олеську а Федір стояв та плакав. Через якийсь час він сказав:

- дочекалися тебе сину, ще б дочекатися одного дня мені - а тоді можу помирати...

Того вечора коли повернулися хлопці з армії, була субота. У старі хаті усі сіли біля столу, хоча Марійка просила іти в нову хату, але Вітя захотів тут посидіти. На столі наклали вечерю, Вітя добре проголодався в дорозі тому він їв з апетитом. Усі рідні тільки дивилися на нього і не могли налюбуватися ним. Коли він поїв Федір запитав онука:

- Вітю, а чому ти не в формі приїхав так як усі солдати з армії?

- Знаєте зараз не той час коли солдат був як захисник країни. Там з нами був такий солдат з Рівненщини Діма; молодий був але розумний. Діма нам говорить з Юрою: «Ви як собі хочете а я на вашому місці не їхав би в формі, тому що в Талліні не люблять солдатів, там навіть не допитаєшся толком по-російському, а тим більше в формі». Так як нам прийшлося з Талліна в Ригу добиратися поїздом, тому ми рішили не дразнити народ в Прибалтиці своєю формою. Потім ми сіли на літак: «Рига - Львів - Кишинів». Як бачите зараз усі хочуть відділитися з Союзом не тільки так як Прибалтика а взагалі. З нами були казахи, туркмени, таджики, так вони розказують таке що тяжко повірити, колись розкажу як Петро прийде. Останні дні у нас був такий хаос що просто було щось страшного. Ми солярку з Юрою тонами продавали. Машини стоять без акумуляторів, без стартерів. Начальство - п'ють безпробудно, що там твориться - ви не повірите. Північ це взагалі не те що край світу - це крайність у всьому. - Вітя перевів погляд на сестру, потім він подивився на маму. - Мам, а як вона? Слухається чи так собі?

- Ой Вітя не повіриш також в те що скажу: такої доброї та щирої людини як наша Олеська останнім часом не було біля мене. Ти подумай тільки: Ти пішов, Ліза з Тетяною поїхали а я усі жалі свої тільки з нею розділяла, яка вона співчутлива - золота душа.

- А я подумав можливо у неї уже є нові історії щоб Юрка мав що послухати. Скільки історій я розказував Юркові про неї, про її дитинство.

- Вітя, а ти щось може таке недобре говорив перед ним про сестру? - занепокоївся Федір.

- Яке «недобре»? Просто він дуже любив як вона збитки витворяла, просив щоб кілька разів розказати, та сміявся постійно.

- Може недобре воно, знаєш хлопець він не поганий а так подумає про дівчину.

- Діду, що він подумає, немає коли уже думати, ви бичка купляйте - женитися приїде скоро. Він мені говорить: «О, мені такі подобаються щоб мене тримали в рамках, а то я піду туди де не хотів би бути». Я з ним майже два роки, Юра це така «велика дитина», які потрібний догляд. Щось таке як той Муфтар що Олеська навчила його, а зараз буде другого вчити тільки на двох ногах.

- Я так подумала ще тоді коли ви двоє мені телефонували за фотокарточку на якій Олеся з Андрійком Лук'яновим. Правда ми мали після того переговори з нею, але все нормально; Олеська виправила свою помилку а я свої, - сказала Марійка.

Під час вечері Вітя взяв свою спортивну сумку і витягнув подарунки яких привіз рідним. Для діда він привіз теплі черевики та полярний рибачський плащ від дощу. Для баби Насті велику хустину. Сестрі Вітя привіз шведський спортивний костюм, модний пояс для джинсів. Для мами купив подарунок з Балтійського моря янтар у вигляді серця щоб носити на шиї та янтарний браслет на руку в срібній оправі.

Усі рідні зраділи подарунками, так як Вітя знав хто і що любить, а собі він привіз морський бінокль а також доволі грошей яких вони заробили з Юрою, продаючи солярку рибалкам.

Коли вже натішилися подарунками, усі знали що перед ними основна розмова яка усіх хвилює, тільки усі чекали щоб Вітя почав її першим. Після того як все запитали що хотілось знати про службу, настало мовчання. Олеська встала з-за столу та підійшла до Марійки щоб щось їй запитати тихо. Воно шепотом запитала маму:

- Мам, а може я піду у його спальню і зніму портрет де ми двоє? Просто заховаю його.

- Ні, нехай стоїть, ти ж його там не клала і не знімай, - трошки голосніше, сказала Марійка

Вітя зрозумів що мова іде про нього, він подумав що вони щось знають, тільки скривають від нього, Вітя подивився на кожного хто був у хаті а так запитав:

- Так що давайте, викладайте все що знаєте про Лізу. В мене немає нічого щоб я вам не описав. В мене просто глухий кут.

- Ми також нічого Вітя не знаємо, - відказала мама. - Не написала нам з Америки жодної вісточки. Перший лист також є останнім для нас, той самий що прийшов з Італії. Олеська уже поштарку питала; не пропадають листи у них, все працює нормально на пошті. Не написала просто і все. Навіть Раїса Яківна, не може пояснити таку загадку. Ніхто не знає Вітя, розумієш - ніхто.

- Знаєте я уже думав там у Мурманську може літак впав тієї зими. Пішов питатися замполіта, він такий просвічений чоловік. Він сказав що впав тільки один літак осінню а саме Іл.-76, це було коло Баку. Він перевозив десантну роту з Азербайджану в Одеську область, загорівся перший мотор і літак упав в Каспійське море. Там загинуло усіх п'ятдесят сім чоловік. Аварія відбулася вісімнадцятого жовтня. А щоб з Італії летів та щось трапилося, такого він не чув. Думаю що така жахлива версія відпадає, лиш як так пропали люди?

- Вони не пропали нікуди, - обізвалася Настя, - живуть напевно в Америці а там хто його знає як воно є. Може де її кавказці заставили віддатися за якогось їхнього, а так як їх там багато що вона може їм перечити. Тетяна сама там з нашого народу, а вони своє знають. Чуєш що казала нам Олеська, що Арк навіть міг вибити Тетяну, а про Лізу що говорити?

- Ні, - обізвалася Олеська. - Лізу він в дитинстві ніколи не бив, це я точно знаю і з її почуттями вони двоє рахуються. А те що тьотю Таню він міг, це вже вона сама винувата, мені Ліза розказувала як вона любить жартувати з хлопцями чужими. Ніякий нормальний чоловік не потерпить такого. До речі сама Ліза більшість була на його стороні в таких випадках.

- Та Таня такою ще з школи була, - вмішалася Марійка в розмову. - Я її пригадую, хоча вона була в молодшому класі, лиш так як Таня мала розумну голову що вчилася добре, а ще її тато працював завгоспом у школі, тому вона почувалася вільною серед інших учнів. Таня постійно була там де хлопці. Не один раз вона в роздягалці там пищала що її хлопці руки крутили, а потім таки знову ходила за ними. Вона тими своїми чорними очами тільки водила за старшими хлопцями. А Михась також почав скоро ходити до неї, вона була рання дівка. Наприклад я в тих роках ще ляльку розчісувала гребінцем а вона уже водилася. Правда Ліза ще скоріше почала, тільки Ліза зовсім інша по характеру. Я не говорила вам про таке ніколи тому що Яківна мені охарактеризувала Лізу і я побачила що вона не схожа на Тетяну як з лиця так само в душі. Я нічого не кажу за Тетяну поганого: просто була дівкою веселою такою собі, а Арк ревнував її як свою дружину, тому приходилося їй від нього получати інколи.

- Ліза щось від діда Андрія взяла а найбільше від бабусі Сусанни, - пояснила Олеська. - Ліза мені багато розповідала про неї, я так побачила що вона має досить спільного з нею.

Тут в розмову вмішався Федір:

- Та залишіть копатися в їхній родині, як би там не було з Арком чи Тетяною, це їхня сім'я, хто там і що з ким робить; воно справа їхня.

- А ви діду, що ви думаєте? - звернувся Вітя.

- Що я Вітю можу сказати, не вірю щоб вона забула тебе. Поки сама мені не скаже вона що тебе зрадила, нікому ніколи не повірю. Не така вона людина Вітю. Щось тут замотане, може захворіла, може з адресом нема порядку, може десь в готелі живуть так як в Австрії жили. Правда з готелю могла б написати нам. Може навіть за тими хто відказався громадянства там КГБ слідить, листи переймають. Хто його знає люди мої добрі. А давайте пошукаємо може в Лук'янівій хаті якісь телефон знайдемо. Поки вони поїхали там в хаті жили вони трошки часу, може так знайдемо їх. Я маю ключ від хати, підемо таки завтра Вітю. Там щось в шафі стоїть, якась сумка, там подивимося. А Олеська нехай поїде до Станіслава тай піде до їхньої сусідки, може її написали. Також як би ми знали за тих людей з Яремча, вони до них їздили колись, може вони мають адресу чи номер телефону.

- О, я знаю що робити! - вигукнула Олеська на усю хату, - в Косів поїхати до родички Тетяниної. Мусить до тьотки написати. Як не вийде нам, тоді у Київ до Сашка поїхати.

- А ти як там у Києві Сашка знайдеш? - запитала Настя.

- Просто: він працює на авіазаводі Антонова, прийти на прохідну і сказати нам потрібний Лук'яненко Олександр Андрійович.

- Можуть не шукати навіть, там тисячі людей працює, - пояснила Марійка. - А ще може бути що завод має різні філіали, там інженерні, матеріальні склади, бюро конструкцій і так далі. Це ж гігантське підприємство Союзного значення. Вони не покличуть навіть тобі його, там не приступиш, напевно від шпигунів закордонних у них страховка відповідна. Ще чого доброго на слідство затягнуть нас. А з Косовом ідея доступна, проста але надійна. Потрібно поїхати до них, ми там були на похороні діда Андрія, вони нас пригадають. Не думаю що в них є мотив щось ховати від нас. А врешті що скажуть те скажуть, хоча щось визнаємо про наших; чи добре чи погане.

Вже була третя година ночі, Вітя хотів спати. На кінець так домовились: завтра обшукати Лук'янову хату а так поїхати в Косів. Як приїде Юрка машиною, нехай відвезе нас, - сказала Марійка. - Не так просто він візьме нашу красуню від нас; заслужити її потрібно ще благородними поступками, - пожартувала вона.

Коли усі розійшлися по спальнях, Марійка поклала подушку і легеньке покривало на ліжко сина. Вітя узяв подушку і запитав маму:

- На ній спала Ліза тоді коли ти мені описувала?

- Так Вітя, від того часу вона так стояла, ніхто не прав наволочку ні не прасував. Не думай багато чогось такого сумного, коли подушка тебе твоя дочекалася - дочекаєшся і ти своєї коханої сину. Усе буде добре, може колись як визнаємо причину наших відгадок, тоді посміємося самі з себе а зараз нічого не подієш. Ліза знає де ми живемо, вона знає що ти уже повернувся напевно. А час приїде усе проясниться нам, повір мені; в житті так порою буває.

- Ой мам, не знаю що думати мені, це ж більше як половина року, вже пішком принесли б листа з Америки напевно. А тут бачу на портреті що Ліза солідною зробилася, напевно там також не заховається серед тих єврейчиків. Можливо що навіть який молодий мільйонер може пригланутися до неї, хоча вона не такою людиною щоб задля грошей мені зрадити. Причина якоюсь мусить бути, лиш яка саме на жаль ніхто не знає. Сам хочу думати якимось з надією, тільки не виходить у мене. Може тобі який сон присниться - ти розкажеш мені, твої сни сповняються - я переконався.

Марійка пригадала той сон про руку і все її прояснилося нараз. Вона взялася рукою за одну сторону лица і пішла у спальню, тільки не спати а думати про сон, якого немов забула. Значить так виходить що є якась людина що мішає їм, напевно хтось дуже зацікавлений в тому щоб вони не побралися. Марійка стала думати, лиш вона не могла визначити чи така особа є тут, чи там в Америці. Де живе якийсь ворог їхнього щастя, та хто він такий, як усе взнати, і звідки починати пошуки. А так як сон Марійка не побачила до кінця від страху пробудившись, то і розв'язки вона не могла знати до кінця.

Ранком у неділю, Вітя устав скоро. Він хотів усе роздивитися так як ввечері було темно і він не бачив. Хлопець одягнув спортивні штани і вийшов на двір. Спочатку він пішов на город за хатою, а так пройшовся стежкою на Бистрицю. Він подивився на те місце де він сидів з Лізою та обіцялися бути вірними до смерті.

За два роки вода багато поміняла на річці. Вітя повертався по межі городу і пригадував як він ішов тієї неділі а Раїса Яківна чекала його біля воріт зі своєю сумною звісткою. Потім він пішов у майстерню. Вітя здивувався що усе так було як він залишив: ножівки висіли на стінах, дерев'яний кутник, також дискові пили. Йому здавалося що час тут зупинився на цілий період його відсутності.

Коли він поїв, тоді з дідом пішли до Лук'янової хати. Вітя обережно зайшов на ганок, він підійшов до столика та лавок які стояли тепер пустими. Федір відчинив двері, вони зайшли у хату. Почали розглядатися по хаті. Хлопець підійшов до ліжка на котрому спала колись Ліза, він почав підіймати подушки з метою знайти якісь папірець. На кухні були полицки, на одній з них Федір знайшов стару фотокарточку. Там була Тетяна ще молодою, вона стояла над морем та тримала дитину на руках.

- Вітя на подивися хто тут, напевно Тетяна з Лізою, - сказав Федір.

Вітя взяв, повернув та прочитав напис який Тетяна залишила для батька Андрія: «Тату, тут я з Русланчиком, Ешера 1972 р.».

- Коли б жив брат Лізи, було б йому вісімнадцять років, саме зараз ішов би в армію. - Пояснив Вітя дідові.

У великій дубовій шафі, Вітя знайшов ту саму сумку, тільки там були сорочки Аркадія та жіночі панчохи. Хлопець переглянув кишені в сорочках а також порився в панчохах. На вішалці висіла недільна куртка покійного діда Андрія. Вітя якось мимоволі взяв за кишеню і почув що у середні кишені щось тверде. Він засунув туди руку і витягнув годинника. Годинник був з шкіряним ремінцем, майже новий. Вітя поніс показати його дідові:

- Дивіться який годинник діду, дорогий напевно. Має там ще два годиннички в середині.

- О, я чув про нього. Андрій розказував що йому Арк подарував, небіжчик лише в неділю брав його. Цей годинник для пілотів Вітю. Ану накрути чи він тикає?

Вітя накрутив ключик і навіть не потрібно було близько прикладати до вуха як годинник чітко почав тикати.

- Чуєте як іде? Чистий хід такий в нього, дорогий напевно годинник. - Приміряючи до руки сказав хлопець.

- А як він називається?

- Називається діду «Стрела», тут написано що має він дев'ятнадцять каменів.

- Бери Вітю, носити будеш, а так пропаде тут. Вони коли їхали, нам дозволили забрати що ми хочемо з відси.

- А воно нічого що Андрій помер, а годинник його був?

- Вітю, як хтось залізе до хати тоді точно його буде, того хто знайде. Він що потрібний небіжчикові? Носи кажу, для чого така штука дорога пропаде. Нічого не бійся: Андрій був добрий чоловік та побожний. Лихі люди не мають місця на тому світі, а таких як Андрій там чекають. Який в нього похорон був файний, як в ксьондза якого поважного.

Вітя зацепив годинника на ліву руку. Вони ще шукали усюди, тільки нічого такого щоб мало відношення до Америки вони не знайшли. Правда Вітя ще знайшов у столі зошит та червону шарикову ручку, він поглянув та побачив що перший листок вирваний з зошита. Вітя усе зрозумів: на ньому Ліза писала йому останнього листа, того самого що він носить з собою завжди в шкіряному портмоне.

Коли вони вийшли на ганок і Федір замикав двері, він сказав до онука:

- Там щось написано було на столі, я не мав окулярів прочитати. - Не повертаючись сказав Федір. Насправді він давно прочитав а так тільки говорив онукові, тому що Федір не жалівся ніколи на поганий зір, та біля вікна в день навіть газету читав без окулярів.

Віктор підійшов і прочитав про себе напис червоним шариком: «Вітя - Я повернусь!».

Коли вони ішли додому, вони мовчали аж прийшли на подвір'я, де зустрів їх Муфтар.

Того вечора прийшов Петро, також пришла Галя подивитися на Вітю. Усі пішли на лавку сидіти та говорити. Олеська розказувала про Відлигу, про його політичні погляди а Петро дуже хотів його побачити. Говорили довго, опівночі розійшлися. Галя чекала що може Вітя проведе її, але він першим пішов спати і вона побачила що він далі такий «мамин синок» як був. Не зробила його армія нормальним - думала Галя. Насправді хлопцеві було не до дівки з сусідньої вулиці, його мрії блукали далеко за океаном не знаючи де знайти най дорошу людину на землі...

Наступного тижня, в суботу перед вечором приїхав Юра. Ніхто не сподівався на його візит. Усі надіялися що він приїде у неділю. Юра взяв в брата його машину. По том часі це була гарна велика машина «Москвич 2141». Коли він зайшов на подвір'я, зустрів першого Федора. Марійка та Олеська були на городі біля огірків. Муфтар сидів біля них, а коли почув

нюхом що хтось чужий з'явився він схопився та побіг до воріт. Марійка вийшла на межу щоб побачити куди побігла вівчарка. В той самий час коли Юрка побачив такого великого друга своєї коханої, він з переляку кинувся втікати. Часу думати не було і Юрка підскочив на дашок криниці і по ньому видряпався на самий верх. Хоча дашок був по дошках покритим цинковою бляхою, все ж таки Юра не пробуксував і кросівки його не підвели. Федір крикнув на пса, Муфтар зразу ліг і протягнувся. Марійка побачила і почала сміятися, Олеська не знала що трапилося.

- Олеся, наш Муфтар твого жениха вигнав на криницю. Ой справді «велика дитина», як говорив Вітя, подивись тільки на нього.

Олеська не знала що робити, вона не хотіла щоб Юра побачив її на городі у маминому халаті. Вона зразу обдумала як вийти з ситуації.

- Мам, давай поклич його в стару хату, або сюди поклич а я обійду стороною за хатою і по сходах від грядок заскочу в нову хату. Мені потрібно помитися та одітися: знаєш перше враження багато говорить про дівку.

- Мені також перше враження багато говорить, як мій майбутній зять на криниці висить, - сміялася Марійка.

Коли Олеська обережно пішла поза хатою від сусідів вона побачила що на подвір'ї Юрки немає. Напевно у майстерню зайшов або провалився в криницю. - Сміялася в душі Олеська. Вона обережно забігла у нову хату і пішла купатися. Через якийсь час коли вона уже одівалася, Вітя відчинив центральні двері та почав її кликати. Олеська висунула голову у своєї кімнати і сказала до брата:

- Тихо я чую, чому розкричався?

- Як чому? Юрка приїхав твій! Ходи в стару хату.

- Бачила що приїхав скоріше від тебе, ще як на криниці сидів бачила. Я туди не піду, нехай сюди приходить. Вітя тільки ти з ним, самого не відправляй його. Я сама про що буду з ним говорити; приходь з ним.

- Ой яка скромна ти в нас, а я думав що ти ділова Журичка.

- Вітя - ти мій боржник в такому питанні, давай роби як наказую.

- Слухаю, тільки він ночувати буде у нас, ранком у Косів поїдемо. Так що думай на цілий вечір як тобі поводитися. Ти уже така як сунічка а як приведу його зараз сюди, тоді буде «вечірня пожежа» напевно. - Сміявся Вітя з сестри.

- Те саме що з тобою було у Любчикові машині, забув уже герой ти наш дорогий.

Вітя побіг, через якийсь час вони прийшли двоє. Олеська слухала музику через навушники, коли зайшов Юрка, він зразу показав щоб зняла їх:

- Ой Леся що я пережив нині тут у вас: твій чотириногий друг ледь мене в криницю не загнав. Я дряпався по дашку аж на самий вершок криниці.

Олеська засміялася, вона перекидала касети щоб показати ніби вона занятаю. Прошло досить часу, поки вона почала дивитися на нього коли він щось говорив. Вітя ніби пішов принести щось з старої хати та зник, так само як Олеська того зимового вечора на вулиці.

Юра був дуже щасливим, він не зводив очей з дівчини, йому уже не хотілося навіть їхати до свого дому взагалі.

Коли було уже пізно Вітя звернувся до мами:

- Мам, давай нехай Юрка спить у моїй кімнаті, а я буду тут в старій хаті спати, або краще нехай Олеська тут буде, а то ще спокуса полізе до нього в ночі. Приснитися їй що вона вже заміжня і піде з просоння.

Марійка засміялася, вона відказала синові:

- Іди сам Вітя розклади усіх по місцях, мені не підходить якимось. Вже колись Лізу Олеська перелякала що я дуже строга і бідна дівчина обминала мене від страху. А в цього хлопця я бачу страху такого що по криницях скаче як кіт.

Коли Олеська прийшла у стару хату, Марійка задоволено сказала усім:

- Ой ви тільки подивіться на неї, просто світиться від щастя, а як духи пахнуть, діда серце зловить від духів твоїх дорогих. Давай лягай сюди, тут будеш спати, ще трошки скоро тобі у новій хаті бути господинею.

Ранком у неділю почав накрапати дощ. Коли усі зійшлися у стару хату, вони сіли біля столу. Настя поклала там поснідати а Марійка так щоб щось говорилося при сніданку запитала Юру, який соромився її ще за телефонну розмову з Мурманська:

- Слухай Юра, наскільки я знаю ти розбираєшся на легкових машинах: Ми хочемо зараз машину купляти а Олеся говорить що їй подобається якась там вона знає, ми не знаємо чи вона добра машина.

- Яка саме? - Не дивлячись на Марійку запитав хлопець.

Олеськи не було, вона одівалася у новій хаті. Марійка оглянулася на Федора але він також вийшов кудись, Настя не могла такого знати а сама Марійка забула.

- Запитаємо коли прийде Олеся, я не пригадую, здається «Лада», там якийсь номер Олеся говорила нам.

В той час Федір покликав Марійку на двір, там стояла Олеська. Марійка зрозуміла що вона хоче про щось поговорити з мамою.

- Мам, може ти не поїдеш з нами в Косів?

- Чому ти мене не хочеш Олеся? - здивовано запитала Марійка.

- Ти не подумай чогось такого про нас, просто Юра дуже встидається тебе, він так мені сказав вчора. Я подумала собі: коли ти будеш їхати він якось буде себе зв'язано почувати.

- А як ви там без мене? Там справу потрібно вирішити про адресу. Ми не їдемо просто час провести на лоні природи. Знаєш Олеся, як хтось з старших приїде, тоді сама тьотка Олена побачить що справа серйозна.

- Добре, давай нехай дід поїде, він найстарший у нас. Я сяду біля Юри а дід собі буде спати дорогою. Я сама можу там вирішити; ти мене знаєш.

- Нехай буде як ти хочеш Олеся, я залишуся. Тоді я піду сорочку дідові попросую на дорогу.

- Дякую мам, ти так мене зрозуміла сьогодні.

- Ой дівко ти моя золота, коли ти так скоро виросла що мені вже приходиться думати про почуття зятя, та рахуватися з ними.

Марійка пішла до нової хати а Олеська від щастя побігла сказати дідові щоб ішов одіватися в дорогу. Федір з радістю прийняв пропозицію.

Коли були усі готовими, вони виїхали на Косів. Юра був дуже задоволений що може послужити машиною їм, та ближче стати до родини коханої. Майже усю дорогу падав дрібний дощ та тягнувся голубий туман. Федір дивлячись у вікно сказав:

- Баба люльку курить в горах. Так люди говорять як такий туман тут в Карпатах.

- А чому баба а не дід? - Запитав Вітя, який сидів поруч діда на задньому сидлі.

- Напевно тому що в гуцулів баби люльками димлять так як хлопці. - Просто пояснив Федір.

Вони приїхали у Старий Косів, Олеська пам'ятала де хата в якій хоронили діда Андрія. Хата була на самому краю під горою та серед смерек які шуміли від вітру.

Олена не сподівалася на гостей, вона з чоловіком радо зустрінули їх. Коли гості зайшли в гуцульську хату та сіли біля столу, Олена заходилася їх погостити. Чоловік її витягнув пляшку самогону, лиш Юра першим показав щоб заховав її так як до випивки бажаючих серед них не було. Гуцул став просити, тільки Юра пояснив йому що нічого не вийде з того так як він за кермом, а дід хворіє серцем а Вітя просто не буде. Гуцул забрав свою пляшку, невдоволено пішов та приніс банку закручених вишень і неохоче сів до столу. Коли Олена усе подала і присіла біля них вона запитала:

- Ви нам пане Федоре скажіть хто ці два легені? Дівчину я знаю, а їх не знаю.

- Цей мій онук, Віктор називається. Коли ми були тут на похороні у вашого брата Андрія, тоді він був в армії. А цей Юра, він товариш нашого Віті, а для нас - майбутній зять.

Олеська бідна не знала куди подітися від такої дідової відвертості. Так як Юра сидів біля неї, він взяв її за руку під столом та тихо шепнув на вухо: все правильно Леся.

- Та добре, добре. - Сказала Олена дивлячись на молоду пару. - А вони підходять навіть дуже одно до одного. Най їм ведеться в житті добре.

Тут Вітя підключився до розмови, так як побачив що Олеська ще не скоро почне говорити від такої уваги гуцулів. Він сказав до тьоті Олени:

- Ми по одній важливій справі до вас, дуже важливій. Справа в тому що Ліза ваша родичка, тобто дочка тьоті Тані, вона моя наречена. Коли я був в армії вони виїхали і від того часу написали тільки з Італії одного листа. Зараз кінець травня, а ми не знаємо що з ними там трапилося - не пишуть нам. Мама працювала у бібліотеці а зараз розрахувалася, але вони знають де ми живемо. Ліза була найкращою подружкою сестри. Ми так подумали може вони вам написали, може адрес чи телефон маєте до них, нам необхідно знати що такого там трапилося що вони нас немов забули. Допоможіть як зможете, зрозумійте: не знаю що думати вже.

- Вони нам написали також з Італії а так прийшов лист з Америки один лишень. Десь був прийшов в лютому до нас. Від того часу нема також листів.

- А що вони писали в тому що прийшов з Америки, ви щось пригадати можете якщо воно не таємниця у вас?

- Зараз я знайду сину, сам перечитаєш. Я не пам'ятаю що там писали, такого нічого не було.

Олена почала шукати у другій хаті, усі чекали з нетерпінням на цього листа. Через якийсь час її чоловік пішов допомогти шукати; шукали довго. Вітя уже втратив надію що вони його знайдуть. Через десять хвилин Олена вигукнула: є старий не рийся там, тут стояв а я шукаю псові в зубах!

Вони вийшли і вона поклала на стіл складений листочок в четверо. Вітя розгорнув а Олена сказала до нього:

- Читай синочку голосно щоб ще я послухала, давно читала його.

Вітя підтягнувся до вікна, тому що падав дощ і було похмуро на дворі а тим більше в хаті з малими гуцульськими віконцями. Зміст листа був таким:

«Привіт з Нью-Йорка. Дорогі наші рідні тета та вуйко. Я сьогодні вирішила написати вам коротенького листа. Ми вже на місці тут, перелетіли в Америку перед самим Новим роком, так що дев'яностий рік, ми зустрічали вже тут. Дорога буда довгою по Європі, добре що вже ми добралися до місця призначення. Коли ми летіли з Італії Ліза дуже погано почувала себе у літаку. Я з Арком дуже хвилювалися, так як вона сказала нам що може не долетіти до Нью-Йорка, але якось все обійшлося добре.

Зараз все нормально, Арк постійно зайнятий, його майже ніколи немає вдома. Ми живемо на тій квартирі де його молодший брат. Адресу ми вам не даємо, тут жити ми довго не будемо. Правда ми не знаємо часу коли ми поїдемо, тільки з нової квартири ми вам напишемо знову. Я хотіла писати до Сашка, але його Алла боїться щоб до них приходили листи з Америки. Одним словом: якою була, такою залишилася вона.

Тут ми взнали що через рік часу у нас буде право просити візу на візит у гості туди до вас. Так як у нас немає якихось приміток за погану поведінку, ми думаємо що зможемо приїхати до вас. Напевно хтось таки приїде, тому що в Арка там є незакінчена справа а також Ліза не може дочекатися на «зелену карточку», яка дає дозвіл зробити нам туристичний паспорт.

Брати Арка хочуть відкривати тут ювелірний магазин, так як тут живе дуже багато таких як ми. Ви не повірите що на вулицях знайома мова а також написи на магазинах наші.

Ми більше тримаємося Гаріка, тому що він нас затягнув сюди. Більше такого чогось особливого немає, коли буде усе добре та ми приїдемо, тоді зробимо надгробний пам'ятник для тата. Ми напевно будемо жити там в нашому селі у татовій хаті, тому що там Ліза має друзів. Усіх цілуємо, передавайте привітання Катерині, Ксені, та Іванові. Також привітайте від нашого імені своїх онуків. Ваша Таня. Нью-Йорк. 3 лютого 1990 р.».

Вітя закінчив, гості зітхнули від того що вони почули. Вітя відчув немов великий тягар упав з його плечей.

- Заїхали добре, живі здорові. Слава Богу люди добрі, - сказав Федір.

- Дуже дякуємо вам що ви нам не відмовили, ви навіть не уявляєте як допомогли нам, - дякував Вітя старим гуцулам.

- Добре що я листа знайшла того, забула що там писало. Більше не пишуть, а про друзів що є в малої напевно про вас Таня написала.

Гості ще раз подякували та стали збиратися в дорогу, так як у Юри не було доручення від брата на машину. В день ще менше було міліції а у вечорі зупиняли частіше.

По дорозі усі були задоволені що могли довідатися про те як Арлани залетіли. Вітя один сидів не радий, він думав усю дорогу чому в Тетяни був час написати а Ліза не могла написати йому. Ось які друзі в Лізи, навіть до Олеськи не написала а відсутність листа до нього взагалі неможливо чимось оправдати. А ще сама Тетяна пише: «у нас все нормально». Не знаю що вона рахує нормальним, а мені нічого тут немає нормального, коли листа не може ніхто написати за п'ять місяців. Ліза не може дочекатися там якоїсь карточки а я можу чекати скільки на її лист? - не міг сам собі пояснити Вітя. Хлопець гірко усміхнувся сам до себе, він хотів просто сваритися зараз, лиш усі присутні тільки допомагали йому а винуватого тут не було нікого в салоні машини. Вітя думав що його безвихідне становище тільки ще більше стало темнішим та загадковим, лиш вістка про те що вони прийдуть сюди, була немов яскравий промінь серед тієї темноти, таємниці, та безвихідності.

Одної неділі місяця червня, Віктор та Юра поїхали на авто базар біля Івано-Франківська. Олеська не поїхала так як вона мала в понеділок екзамен. В неї взагалі стала проблема з екзаменами; голова була занята зовсім іншим. Вітя також став якийсь задуманий та байдужий до усього. Він сказав що йому не потрібна машина, нехай купляють для сестри так як вона вийде заміж та буде мати сім'ю: мене відвезе Юрка куди захочу, - говорив Віктор.

На базарі було досить легкових автомашин, тільки Юра дивився на таку яку наказала Олеська. Вони побачили чотири машини такої моделі. Одна була дуже подряпаною на капоті, друга була білого кольору, якого Юра не любив. Коли вони приглядалися до третьої, Вітя побачив що під'їхала ще одна металічного кольору з запиленими вікнами. Вітя показав Юркові, вони підійшли до неї. Юра став оцінювати машину а так запитав ціну. Продавець сказав досить високу ціну, тому що машина була в ідеальному стані та пригнаною з-за кордону, тобто «експортний варіант». Збити ціну було не просто, так як багато людей приглядалися до неї і не було щоб знайти якийсь недостаток. Вітя пригадав собі коли вони разом з дідом купляли рубіновий камінь. Він також захотів повестися так як дід. Вітя відвів на сторону продавця і сказав як відпустить кілька соток, тоді зараз беруть. Власник погодився тільки половину з того що просив Вітя. Юра ще хотів поговорити з ним, тільки Вітя сказав заключне слово: все - будемо купляти вашу «Самару». Після того власник-продавець підійшов до машини та сказав до покупців: закривайте капота - продано!

Про те як і коли розрахуватися та переписати документи, вони домовилися зустрінутись у вівторок. Віктор сам приїхав додому з базару а Юра поїхав в Тлумач, також додому.

В той час Олеська стояла на сходах нової хати. Віктор підійшов до неї і сказав до сестри:

- Олесь, як завтра здаєш успішно екзамен тоді у вівторок поїдемо по твою «дев'ятку».

- А якого кольору вона? - поцікавилася Олеська.

- Металічний, такий самий блатніший зараз, вікна запилені.

- А ціна яка?

- Дев'ять двісті п'ятдесят.

- А чому так дорого, ти напевно не торгувався навіть Вітя?

- Ні торгувався, просто це не «Спутник» а «Самара», вони так ціняться. Він мені кілька двісті п'ятдесят скинув нижче, а люди дивилися так що не було куди торгуватися Олесь. Машину пригнали з Європи, а машини «експортний варіант», дуже гарно зроблені. Там був один чоловік та розказував що такі нові моделі продають легко за п'ятнадцять а можливо

більше тисяч. Дуже беруть їх в Прибалтику, правда наша не нова з нуля, але майже як нова, їздила за кордоном по гарних дорогах.

- Вітя, а чому ти відказуєшся від машини, може Юрка якусь буде мати свою а ти усе мені?

- Олеська а як ти думаєш, скажи так по правді як братові: Ліза повернеться за мною щоб забрати мене в Америку?

- Так Вітя: я вірю що вона повернеться. Ліза тебе так любила що ти не можеш собі уявити навіть. Не може вона про тебе забути, воно просто жила думкою про тебе. Ліза взагалі якась особлива людина, я таких дівчат не зустрічала. Навіть дід говорить що життя прожив а такої людини не бачив як Ліза. Все ж таки я думаю що є причина на те що листа вона не написала. Не потрібно було мамі говорити що вона залишить бібліотеку, може туди вони б зателефонували і нам переказала б та Оксана що там працює. Тетяна знає що мама не працює більше там. Вітя ти мене знаєш, якщо б я могла а усе зробила б для тебе, мені також без Лізи так скучно. Дивися сам: я зараз з Юркою, а кожна дівчина чи навіть жінка, вона хоче комусь признатися чи поділитися своїм переживанням. Кожна шукає собі подружку щоб відкрити свою душу, мужчини вони розуміють по-своєму, а якщо чесно - їм тільки одне на голові. А є питання такі що так хочеться комусь розповісти. Правда я зараз з мамою дуже в гарних відносинах, напевно поведінка Лізи поміняла не тільки мене а також маму. Лиш не про все з мамою поговориш, ти сам розумієш. Уяви собі Вітя що мама говорила їй коли ми у Львів їхали про те що вона жаліє що колись була інколи трошки строгою до мене. Мама немов сповідалася перед Лізою, як перед якомось досвідченою людиною і не тільки розказувала а поміняла свою думку, своє бачення самих речей. Вітя мені так не хватає її, я думаю що коли вона приїде я буду її просити щоб ми якомось жили поруч: чи тут, чи там, тільки щоб могли зустрічатися. Коли я в школі з дівчатами чи з Галею, вони якісь мені такі виглядають навіть не можу об'яснити тобі, просто вони усі як інкубаторні. Ліза була для мене ідеал, я орієнтувалася на її враження на її поведінці і те що якою я зараз є, у великій мірі я взяла від неї. Вітя ти просто хлопець, ти залишив її коли тобі було вісімнадцять, а я була після того коли ти пішов дуже часто з нею, такої людини ти не знайдеш ніколи Вітя. Вартує шукати її, вартує землю рити, кільки щоб бути біля неї. Її усі полюбили: тьотя Ірина її любить як рідну душу, бабця наша Анна коли жила, ми їхали у Львів прощатися. Ти собі Вітя думай що хочеш, а я стою на тому що я колись тобі сказала там на лавочці: «Ліза твоя доля», а від долі ти нікуди не дінешся. Неможливо щоб усе що пройшло від вісімдесят шостого року просто так пропало, щось воно вийде з того. Як бачиш, я також навіть навчилася думати від неї якомось загадково, не просто так жити як інші люди, а так жити щоб чогось шукати в житті чогось допевнятися, щоб твоя юність та молоді роки пройшли романтично та зі смаком, в якому прикус кохання доводить до чогось такого що словами неможливо передати; потрібно відчувати та пережити особисто.

- Олеська, ти справді як філософ. Я бачу тепер що ти була часто з Лізою. Мама також змінилася, я побачив коли прийшов тільки, вона навіть коли ти щось говориш тебе вислуховує поважно і якомось так дивиться на тебе немов би тішитися що бачить тебе біля себе. Правду ти сказала після тієї вечірньої пожежі навіть ми двоє стали іншими, ми стали не тільки просто як брат тат сестра - ми стали друзями, допомагаємо взаємно. Одним словом Олеська: нема мені життя без неї, ніяка машина мене не цікавить, ніщо не цікавить; думаю лиш про Лізу...

- Знаєш Вітя, я так думаю може ти щось таке написав її, може образив чимось. Буває так як у мене вийшло з тією фотокарткою що я вислала Юрові. Я не думала щось тим показати з себе, а тим більше його образити. На тій фотокартці я просто гарно вийшла і тому вислала а що з того наробилось ти сам знаєш. Можливо в тебе щось подібне трапилось? Вітя ти подумай добре може щось пригадаєш?

- Ні Олеся, не було навіть подібного такого нічого.

- Знаєш, Ліза вона одночасно досить горда людина, коли ти ішов в армію вона того вечора пішла на вокзал щоб ми не знали. Ліза стояла на мості і бачила поїзд в якого вас посадили. Вона прийшла туди щоб плакати за тобою, тільки так плакати щоб ніхто не бачив того. Вітя вона з Кавказу, в ній нічого немає Тетяниного, просто не схожа зовсім на маму. Коли вона тебе побачила перший раз тоді вона подумала що ти мій хлопець і знаєш що вона призналася

сама мені: вона собі постановила тебе відібрати в мене. А коли я її сказала що ти мій брат, то вона з радості не спала до ранку. Ми поїхали в Нагуєвичі і я також не знала цього, а так воно було тоді. Ой Вітя, що ми пережили як прощалися з Арланами, дід коли прощався з Лізою то було щось жакливе: ти в кіно такого не побачиш. А в тому листі ти сам читав що вона не спить ночами, чому не спить? Відповідь дає твоя подушка, на якій ти спиш зараз. Я коли думаю про неї, в мене таке враження що вона не те що з другого народу, а взагалі з другої епохи, з другого світу. Коли я їй сказала що так було у мене що я цілувалася з хлопцями їй дуже таке не подобалося, вона така вірна тобі Вітя, мені здається що її ніяка культура чи обстановка не змінить. Ліза така виродилася, її не потрібно старатися бути такою задля людей чи там задля якихось розрахунків як буває в дівчат. Буває так що дівчина хоче заміж і так старається догодити хлопцеві, так показати що вона його любить. Тільки для Лізи воно не потрібне; вона є такою насправді, вона народжена такою. Візьми навіть подумай про таку справу: від того часу як ви почали ходити ніхто не став проти того. Наші усі за нею одногосно, Тетяна також за тим, навіть Арк так з нами як давній наш друг. Ти Вітя був в армії а я тут була, усе бачила. Вони тут у нас сиділи, говорили. Ні Вітя, нехай усі здаються а я буду стояти на своєму; Ліза не могла так просто тебе забути. Тільки одного не знаю: чому вона так якось незрозуміло поводить ся до нас в даний час. Тільки одне мене тішить що писала Тетяна що вони приїдуть сюди, а зараз ти помучишся, чомусь для Лізи навіть в цьому є якась незрозуміла насолода, може воно щось таке по-кавказьке чи по-єврейському, я сама не знаю...

20

Вечором в понеділок, перед тим як Вітя мав їхати за машиною, Федір усіх скликав в стару хату. Він приніс залізну квадратну банку з майстерні та просив що його вислухали уважно:

- Так дорогі мої рідні, - почав старий Бойчук, - тут моя праця багатьох років. Ще від того часу як Вітя та Олеська були малими я вже думав про цей час. Суму яку сторгував Вітя я маю, для того я працював щоб вам дітям було краще жити. Так як ми купляємо машину я хочу вислухати найперше Віктора; його думку.

- Я вчора з Олеською говорив а тепер вам скажу: Мені машина не потрібна, кого я буду возити на ній? В мене друге на голові. - Сказав конкретно Вітя.

- Тоді зробимо так: я даю гроші, машину записуємо документально на маму, вона в мене єдиначка. Нехай тепер вона рішить кому дати їй доручення.

- Я думаю що коли Вітя так впевнено відказується тоді я б зробила доручення на Юру, лиш потрібно якось знати що він думає про одруження. Олеська не має права водити машину, тому я не можу дати доручення для неї.

- Мудро каже татуньо - вмішалася Настя. - Машина буде твоя Марусю, тоді вже зять мусить тебе шанувати. Каже Вітя що він такий добрий хлопець, але час покаже як воно є дійсно.

- А в мене залишається з усіх грошей дві сотчини, - засміявся сам з себе Федір.

На наступному екзамені, Олеська не змогла щоб не похвалитися перед випускниками, що вже машина стоїть готова на подвір'ї для неї. Також сказала що Юра не може без неї жити, ходить так біля неї як кіт біля акваріума в якому плаває красива рибка. Звичайно дівчата її заздрили та злилися, тільки усі знали що це правда що вона говорить, тому цього заперечити ніхто не міг. Звістка про те що Левчучка віддається, розійшлася по селі дуже швидко. Як тільки Галя взнала вона розказала своїм а її мама - всім. Свідком цього була машина яка стояла біля нової хати на траві, та була накритою брезентовим чохлам.

Віктор не дивився навіть на машину, йому на голові було зовсім інше. Галя побачила що щось не складається в нього з виїздом у США і почала більше вділяти йому уваги. Спочатку коли вона приходила на лавку вечорами, тому що тільки тут вона могла його зустрінути, Галя розпитувалася про армію та північ. Вітя розказував їй про те що вона питала його. Коли

так пройшло кілька вечорів в присутності Олеськи, Галя почала думати собі як Віктора схилити на свою сторону. Допомогу в цьому питанні вона сподівалася одержати від Олеськи. Коли Галя сказала їй про свої мрії, Олеська відверто заперечила:

- Галя, ти що не знаєш що у Віті є дівчина?

- Знаю що була, а де вона ти сама не знаєш і Вітя також, - відказала Галя.

- Не твоя справа де вона; приїде, тоді тут буде.

- А може вона уже діти вчить ходити а Вітя чекати буде на неї?

- Ой що ти Галя знаєш, вам тут в селі тільки одне на голові: щоб заміж вискочити.

- А ти що не живеш тут Олеся? Може тобі щось інше на голові? Ще екзамени не здала а вже усі говорять що ти віддаєшся за механіка який вміє зробити всяку машину.

- Хто таке говорить Галя?

- Усе село говорить, а ти як думала; шила в мішку не сховаєш.

- Тому ти уже також захотіла так само, тому про Вітю питаєш? Не буде в тебе нічого з ним, ніяка дівчина не замінить йому Лізу. Шукай собі хлопців, багато їх. Не ображайся Галя, ти нормальна дівчина, просто він не може інакше поступити, він чекає на Лізу Лук'янову.

У вечорі Олеська розказала своїм у старі хаті про розмову з Галею. Віктора в той час не було, він взагалі не знав що була така розмова з Галею.

- Ні, - сказала впевнено Марійка. - Аж цього вже не буде, вона до мене так говорила як до своєї товаришки. Я вже за чотири роки привикла що в мене невісткою буде Ліза, я уявляю її у нашій родині, в голові моїй так уже вкоренилося а тут Галя Мироськи. Ні - не привикну на таке, хіба Вітя не послухає та зробить як сам захоче проти моєї волі.

- Не хвилюйтеся, Вітя сам ніколи не привикне на таке, - запевнила Олеська.

- А як не приїде ані напише вона, що так буде сам сидіти коло нас? - запитала Настя.

- Приїдуть вони, ми ж самі в листі читали як сама Тетяна написала що приїдуть. Це не переказував хтось, а вона так писала, Тетяна не знала що ми будемо листа читати. До речі їм також був тільки один лист з Америки. Напевно там в Америці по-іншому як ми собі думаємо.

- Добре Олеся що ти так додумалася щоб поїхати у Косів, а нам не приходило таке в голову, - похвалила дочку Марійка.

- Добре мам що ми в Київ до Сашка не поїхали, там написано було що туди вони не пишуть. Тетяни братова комуністка якась і боїться щоб не писали їм з Америки.

- Темнота більшовицька! - Вигукнув Федір.

Настя поклала на стіл сметану та жарині на олії палянички з тертої картоплі. Сама сіла край столу і тихо запитала Олеську:

- А Галя знає що машина ваша буде? Може вона думає що Вітя собі купив і вже так коло нього припадає?

- Може бути, я їй не говорила що машина буде наша з Юрою, правда усі мої однокласниці знають а вона може ні.

- А треба щоб Юра коли тут приїде, брав її та їздив з тобою, додому ми не дамо ще йому а тут може їздити. Ми тоді будемо видіти чи Галя так само буде до Віті як зараз. Напевно машина їм припала до душі. А тато її як збирав тоді нас старих тут; ми старі люди а він так до нас як до пастухів якихось.

- Ні, машиною Юра не буде їздити поки не оженяться як люди, а там буде мати жінку і машину в придачу. - Впевнено сказав Федір. Він додав - Ти Олеська не подумай що я купив вам машину і беруся керувати нею. Справа не в машині а в політиці нашого села.

- В чому татуню? В якій ще політиці? - Принизливо запитала Настя.

- А ти що Насте нинішня, ти не думаєш? Коли Юра почне їздити на машині люди будуть говорити про нас так: Дивіться як Журики зятя хочуть зловити, приїхав в гості до Віктора а вони вже машину зразу купили і дали йому. Це в кращому випадку так скажуть, а в гіршому буде приблизно така мова: Напевно вже мала Жмуричка подівочилась що вже так скоро віддають, машину пхають разом з дівкою лише щоб узяв якийсь. Він лишень з армії вийшов і не знає про неї нічого, а вони дивляться як зав'язати очі хлопцеві. А коли в них народиться дитя тоді будуть вороги придивлятися чи до Юри подібне?

- Правду каже тато, - обізвалася Марійка.

- А я не подумала, як той наш татуньо знає так наперед. Він за мене і за Вітю за Олеську, за всіх думає, - похитала головою Настя.

- Може другі люди так роблять, щоб дівку віддати, справа їхня, тільки наша Олеська дівчина вродлива і ми знаємо що Юра не за машини хоче її. Юра писав до неї два роки з армії, там в неї листів як паперів в прокурора. Для чого будуть судачити по селі про те що неправда? Буває як правду пересипають, воно якось образно що про твою дитину говорять, а як це зовсім неправда - для чого воно. - Пояснив Федір, розводячи мозолистими руками.

Коли вони закінчували вечеряти Марійка сказала до усіх:

- Ми вже так Юру самі оженили, а хлопець може якісь має плани на майбутнє.

- Ой мам, сказати тобі про його плани, зараз так сміятися будеш як від того що він на криниці сидів. - Облизуючи на губах сметану говорила Олеська. - Коли він був у нас він мені говорить: «А може я піду допоможу мамі на городі там коло помідорів. Може вона підв'язує їх і потрібно корчики її потримати, чи навпаки підв'язувати». Я йому кажу: Мені здається що ти так встидався її а як там будеш з нею говорити? Він мені каже: «Нехай мама говорить а я буду тільки відказувати: так і ні».

Усі почали в хаті сміятися з того що розказувала Олеська. Настя була задоволеною, вона бачила в лиці зятя, нового господаря на подвір'ї. Якщо хлопець дивиться на землю що там росте, це вже господар буде - думала Настя.

Бойчуки знали що цього року у них пройдуть великі зміни у їхньому житті. Вони уже проходили: Віктор та Юра повернулися з армії, купили машину «Лада 2109». Напевно прийдеться таки цього року робити весілля для Олеськи, хлопець не уступається, ще як Арлани прийдуть тоді взагалі буде свято у них. Вони бачили що з Віктора толку не буде: ні в роботі, ні на подвір'ї, голова тільки одним переповнена, сам не думає куди іде і що робить. Бойчуки хотіли щоб якнайскоріше він одружився та поїхав, тому що вони відчували що він тільки присутній тілом біля них, а думки його, та усі почуття, уже далеко за океаном, біля тієї що немов забула про нього.

Коли уже усі хотіли іти спати, Настя на прощання запитала ся Олеську:

- Слухай Олеська, а той Юра як собі він: не батяр такий як зараз бувають?

- Як вам сказати: терпить бідний поки я не дам згоду вийти за нього.

- А ти не чекай, скажи що пройде рік як баба Анна померла, тоді все зробимо як має бути, і ти його станеш, треба щоб знав хлопець - пояснила Настя.

- Та коло неї не те що Юра, - сам владика церковний зробиться батяром, але ти дивися мені дівко я ще можу сам тебе охолодити без мами. Ти не думай що я старий та кашляю - пожартував Федір.

Олеська тільки засміялася і з щасливою усмішкою побігла у нову хату, оглядаючи свою машину з площадки нової хати.

На початку липня, перед самим від'їздом Арланів на друге місце, Тетяна послала Лізу у продуктивний магазин. Сама вона залишилася в квартирі. Тетяна почала думати про дочку та Віктора, який заступив її увесь світ. Сама Тетяна напевно по інакшому б вийшла з цього положення, тільки Ліза зовсім друга людина. Ліза характером пішла в кавказців, вона не так думає як мама. Ліза не похожа на Тетяну зовсім: ні назовні, ані в середині. Можливо у неї така вірність передалася спадковістю від діда Андрія, тому що в Арланів аж такого не замічала Тетяна, тільки гордість у неї і прагнення помсти за зраду - це вже з Кавказу. В Тетяни з голови не виходила думка про те що дочка їй сказала що можливо вона так терпить за її молоді поступки. Тетяна відчувала тайну вину в тому і тому хотіла якось сама допомогти своїй дитині. Тут вона пригадала про вислів Олеськи коли та говорила що може обманути задля чогось кращого для самої Лізи. Їй сподобалась навіть така думка. Тетяна

вирішила поки вона сама і година не пізня зателефонувати у Богородчани. Свою обіцянку яку вона дала доні, вона вирішила порушити, а признатися їй чи не признатися в цьому, це уже залежало від результату розмови. Вона так зробила, лиш розмовляла не довго.

Коли Ліза повернулася і вони пішли на кухню, Тетяна їй призналася:

- Ліза коли ти була в магазині я повилася неправильно, якщо не будеш наказувати тоді я сама признаюся тобі. - Тетяна хотіла хоча жартом розвеселити доню.

- Не буду, ти завжди мені прощала коли я признавалася сама.

- Ліза, - я говорила з Богородчанами. - Уже зовсім серйозним тоном промовила Тетяна.

Ліза як сиділа так випрямилася на кріслі і стала пильно дивитися на маму:

- Мама, з ким ти говорила?

- Я була сама вдома і подумала що напевно уже Вітя, тобто Левчук як ти кажеш, прийшов з армії і думаю зроблю так, немов лист нам не приходив. Просто запитаю чому нам не пишуть. По розмові думала оцінити яка там ситуація. Як бачиш нічого тут принизливого немає.

- Давай скоріше, про що розмовляла, - не терпілося дівчині.

- Одним словом Маруся там не працює вже, значить це правда, ще коли ми були тоді вона мені говорила про це. Тільки вона працювала включно до середини квітня. Там була якась дівчина і я запитала про Марусю, а вона мені сказала що її давно бачила, сама не знає де вона живе. Я їй говорю що мені дуже важливо з нею поговорити, а та дівчина мені говорить що вона напевно занятою тому що у них буде весілля.

- Ой мамка рідна. - Ліза приклала руку до вуст, в її очах показалися великі сльози.

- Зачекай Ліза ще не плач, послухай дальше. Я її запитую чи одружується син, чи може дочка виходить заміж? А вона говорить що не знає. Я практично нічого не сказала більше.

- Мама, все ж таки Левчук одружується напевно, тому що Олеська скоріше всього порвала з Юрою згідно того що написано в тому листі.

- Ліза, давай обдумаємо разом деталі того листа і моєї розмови. Перша деталь: там було написано що Маруся уже не працює в бібліотеці а та дівчина сказала що вона працювала до середини квітня. Лист прийшов першого березня. Одна неправда уже є. Друга деталь про весілля: Бойчуки не можуть робити скоріше весілля як у листопаді, або навіть в грудні, тому що у них бабця Левчучка померла. По традиції як люди вважають в моєму селі, повинен один рік проминути. Значить виходить що весілля буде в кінці року. В тому листі було написано що Аня буде мати дитину від Левчука, тільки так не буває на Україні, а тим більше в селі, щоб молода виходила заміж з дитиною від того, за кого виходить заміж. Люди засміють, а як ми знаємо Бойчуки не такі люди щоб такий цирк витворяти. Так що виходить тоді у нас?

- Олеська виходить заміж, напевно у Львів не пішла. - Жваво відказала Ліза.

- Правильно, не пішла або навіть не збиралася іти. Можливо про навчання та Юру знову неправда в тому листі написана.

- Ой мама як ти так змогла, тобі в розслідуванні іти працювати потрібно.

- Пригадуєш як тато казав «самольоти спасають», коли у тебе був екзамен з фізики? В мене робота така біля літаків була. Диспетчер повинен приймати рішення дуже швидко та зразу враховуючи усі деталі. Знаєш у селі про весілля говорять люди ще за половину року перед тим, коли батьки домовилися у червні а весілля може бути в грудні. А про Аньку як Маруся написала у лютому, тоді десь в жовтні вона повинна народити, яке там весілля тоді може бути Ліза? А про роботу є вагомий доказ у нас. Коротше давай так домовимся: з цієї квартири ми уже питання підіймати не станемо, а коли переїдемо на нову тоді у нас буде стабільний адрес та наш номер телефону. Я думаю знову зв'язатися з Богородчанами так як це єдиний наш канал і просто попрошу щоб та дівчина відшукала Марусю і сказала що я питалася про неї. По тому як Маруся відреагує, та дівчина нічого не знаючи, мені просто скаже як було, а ми уже визначимо що там таке біля них.

- Добре мама, мені подобається твоя ідея, щоб показати вигляд що ми листа не одержали, коли ми переїдемо туди де Гарік нам приготував квартиру, тоді я знову напишу до Олесі і запитаю чому вона не відписала мені листа якого я вислала у лютому. Також об'ясню відсутність свого наступного листа тим, що ми чекали листа від неї, а так ми переїжджали і затагнувся у нас час.

- У мене є ще одна новина для тебе, я почула що тато говорив з братом про те що Арлани хочуть тут у єврейському районі відкривати магазин ювелірний, вони хочуть поїхати на Кавказ там якісь доставки з золотом вирішити. Навіть дядя Тимур говорив що хоче щоб ти продавала у магазині золото. Тільки тато сказав що ми поїдемо з Нью-Йорка. Одним словом тато напевно буде їхати з ними і може ми поїдемо разом, там ми маємо гроші взяти свої.

- Які гроші маємо взяти?

- Тато казав мені ще в Італії що він заховав їх десь біля криниці. Він поїде взяти їх сюди, тому що тоді коли в нас буде зелена карточка він зможе їх перевезти. Тільки мені здається що там більше як двадцять тисяч, в такому випадку потрібна ще одна людина щоб усі гроші взяти йому. Якщо навіть він не погодиться щоб ми усі поїхали, тоді я тебе відправлю з ним а сама тут залишуся. Правда я дуже боюся за того Левчука коли ти поїдеш сама туди. Тільки я надіюся що до того часу усе нам просвітлиться і ми будемо знати на чому ми стоїмо.

Ліза щось думала а так відкрилася мамі своїми думками:

- Я мама собі сама так постановила: я почекаю, якщо він не зробив того тоді нехай помучиться трохи, в мене є мотив для мого мовчання. Помучиться так щоб любив до смерті. А коли воно правда, я хочу зненацька приїхати до його, та побачити що він тоді буде робити. Звичайно він скаже: так в мене все склалося, я не сподівався. Скаже пробач мені, і таке подібне. Тільки тоді він побачить як у мене получить ся: Ой бідний буде сам Левчук, а вона взагалі краще щоб прогнала його до того часу як мене побачить.

- Ліза ти що такого надумала, ти мене лякаєш. Ти хочеш щось зробити їй?

- Ні мама, зробити скажімо смерть - це для мужчин такий варіант, а я хочу щоб він жив і не жив. Жити буде на світі а світ буде не милий йому. Він подумає що усе забудеться в нього, лиш воно не так буде, я знаю його нахил в характері та бажаннях, я знаю в чому його довести щоб він мотався як білка в колесі. За свою зраду він поплатиться дорого. Зараз мені як ніколи хочеться жити та бути красивою, як ніколи хочеться думати про те що я можу. Мама я багато зможу для того щоб сльози мої стали рівними на вазі з його стражданнями.

- Ой Ліза, чому воно все в тебе так складно, хоча в мене особисто також не було все так просто, воно зараз вже знається і коли пригадуєш навіть смішно порою робиться, а тоді також бувало що переживала багато. Правда я батьків не слухала, думала що я мудрішою від них, лиш насправді хто прожив життя, знають багато про нього...

Американський штат Род Айленд, найменший з п'яти десяти штатів Америки. Площа його всього 3.1 тис. квадратних кілометрів. Коли штат Техас, який є другим по величині, та уступає тільки Алясці, по площі більший за Україну, тоді Род Айленд, займає менше як четвертю частину Івано-Франківської області. Штат заснований у 1636 році, він входив до числа перших тринадцяти штатів, і по рахунку саме був тринадцятим. Род Айленд був першим штатом на північній частині США, який прийняв закон проти работоргівлі та рабства ще у 1652 році. Головне місто штату - Провіденс. Сама назва міста перекладається - «Провидіння».

Трошки на південь по західному березі заливу Greenwich bay, саме на вулиці Post road, друг Гаріка знайшов квартиру для самого Гаріка і для Аркадія. Біля будинку була залізниця, а за нею починався залив. Правда було трошки незручно те що бувало в ночі їхав поїзд а в день літаки, так як біля них ближче до міста Провіденс, був аеропорт Theodore Francis.

Скоро Арлани привикли до цього і почали вкорінюватися на постійному місці проживання. Тільки довго їм не прийшлося тут проживати, десь через місяць часу, коли вони уже вивчили вулиці та оформилися у школу для навчання мови, одного вечора прийшов Гарік та покликав Аркадія на двір прогулятися. Ніхто не звернув на це увагу так як Гарік приходив майже кожен вечір до них. Тільки на другий день, Тетяна сказала що в школу вони не поїдуть а тато

уже поїхав кудись по справах. Тетяна покликкала Лізу у велику кімнату для розмови. Ліза сіла на дивані і взяла малу подушку та почала гратись нею тримаючи в руках. Тетяна почала розмову з нею:

- Ліза, скажи правду: тобі подобається тут жити де ми зараз?

- Нормально, залив гарний, штат багатий. А чому так питаєш мама?

- Ой не питай мене краще. Вчора Гарік знову відчинив пункт агітації, тільки тато цього разу сказав що все буду я вирішувати а я покликкала тебе. В результаті сьогодні ти Ліза вирішуй тому що я вже не маю слів та сили з тими кавказькими баранами, Арланами.

- Мама поясни як слід в чому справа, що трапилося?

- Ліза, тато вчора мене просить щоб переїхати в інше місце: вертатися в штат Нью Йорк.

- Куди саме повертатися?

- Одним словом, Гаріку, стрийко Йосип, знайшов роботу по його професії у стоматологічній клініці в Брукліні. Я сказала що там де ми жили - я не хочу жити, тому що там затори, та місця мало куди не повернешся. Гарік говорить що він знайшов уже місце на тому острові від Нью-Йорк Сіті, який називається «Лонг Айленд». Я уже заплуталася в тих дурацьких назвах: Тут «Род Айленд» а там назва схожа - «Лонг-Айленд». Я дивилася на карту це такий острів що заходить в океан. Звідти близько на Брайтон Біч а також у Нью-Йорк Сіті. Близько в аеропорт Кеннеді. Одним словом тато хоче щоб нам їхати, а такий уже був вчора до мене добренький як колись в Ешері після того як ми побралися. Я йому кажу що Ліза тут любить, а він мені говорить що там їй краще сподобається. Я йому говорю що тут заплив, вода, а вона любить воду, її пригадується Абхазія де вона дитинство літом проводила а він говорить: тут затока а там самий Атлантичний океан. Справді різниця є що океан а заплив такий; хвилі там справді великі. Я не знаю що робити: тут уже якось втягнулися, лиш з другої сторони там з роботою краще; можна уже починати не знаючи зовсім англійської мови. Гарік мені обіцяє працювати також біля лікаря стоматолога. Про тебе також казав що вони відчинять магазин і ти там будеш продавати. Говорить мені що гарна продавщиця, це п'яти десяти процентів успіху бізнесу в ювелірному магазині. Думай Ліза що мені татові сказати сьогодні.

- Я думаю мама що потрібно поїхати подивитися нам. Коли нам буде подобатися, тоді ідемо, там на Брайтон близько, магазини наші. Тут гарно, тільки по правді скучно мені. Жити можна, але коли є нагода замінити на краще, чому не зробити цього. Тут навіть людей не видно зовсім, ніхто уваги не зверне на нас, а там хоча мову почуєш на вулиці чи в магазині російську а також нашу. Зайдеш кудись посидіти, чи поїсти, якось зовсім по-іншому як серед натуральних американців. А ще океан коли близько, це взагалі благодать.

- Хочеш біля океану Ліза?

- Сама знаєш як я люблю морський берег. Тільки коли нам уже буде там подобатися, тоді я скажу татові що я згідна з одною умовою: коли він буде їхати на Україну щоб мене взяв з собою. Він погодиться, так як його тягне до своїх поближче. А воно справді краще там мабуть: Аеропорт близько, зручніше кудись летіти та когось зустрічати, десь знайти працювати також можна швидше, при тому вибрати таку роботу, яка тобі подобається. У нас в даний час немає ще своїх речей доволі, саме тому потрібно знайти гарне місце для життя поки не вкоренилися глибоко.

- Ліза, тато ще казав що коли ми викличемо Левчуків, їм легше буде там прижитися тому що штат допомагає досить тим хто встає на ноги. Він не знає що в нас проблема з ними. Я так подумала що головне що він не має нічого проти того щоб вони приїхали а з Віктором ти пообіцяла сама розібратися. Ліза він піде за тобою, він тебе любить. Знаєш хлопець молодий попав в армію, там може сміялися з нього що він дівчат боїться а може десь так «залетів» там як кажуть. Ти так не злися на нього, він хлопець, тебе не було поруч біля нього. А коли він з тобою зустрінеться тоді ти зможеш йому покласти усе перед його сині очі. Нехай жаліє тоді, нехай старається догодити тобі. Він не з Кавказу, він добрий характером, так що ти його покладеш в таку рамку, куди потрібно тобі буде щоб він вліз.

Ліза усміхнулася до мами, вона трошки подумала а так підняла голову і дивлячись на стелю сказала до мами:

- Журики усі залізуть в мою рамку, вони нікуди не дінуться від мене. Лялька їх поводить як захоче, сам Муфтар сміятися буде.

- Так ти мені розкриєш свій план Ліза колись?

- Мама зготуй щось поїсти, я сьогодні чомусь замучена а я завтра приготую. - Раптово перервала розмову Ліза.

Тетяна була радою що з дочкою трошки краще, якась вона геть не зрозуміла мені - думала Тетяна. - Коли все було з ним в порядку, тоді вона не спала, плакала за ним, а зараз щось придумала собі, сама не знаю що з нею відбувається.

Вечором Аркадій дуже зрадив від того що його «девички» хочуть поїхати поглянути на Лонг-Айленд. Він дуже хотів переїхати так як тут він навіть не мав з ким поспілкуватися а без того він просто не міг жити. Аркадій знав що Гарік все одно переїде туди, так що в Аркадія не було вибору, як тільки просити своїх дівчат щоб їхати жити біля Нью-Йорк Сіті.

Тетяна розуміла його та сама пропозиція була вигідною для неї. Аркадій уже таким був добрим, що Ліза хотіла розказати йому свою проблему, але так як ще було потрібно чекати половину року на документи, вона не бачила сенсу розкривати таємницю. Тим більше їй хотілося знати чогось більше про Левчука, наприклад де він живе: чи вдома, чи в Мінську? Як він живе? Чи одружився та розписався як люди, чи просто пристав у неї на дачі і чекає сам не знає чого? Одним словом потрібно переїхати а тоді вони напишуть до тьоті Олени а також може ще вона напише до Леськи Журички листа. Ліза хотіла тільки одного: щоб не знали Бойчуки коли вона намірилася приїхати до них з Америки.

Тетяна мала один сумнів щодо листа, сумнів виводив її на правильну дорогу про яку не могли додуматися ніхто в Бойчуків, також Раїса Яківна так як вони не знали про лист нічого. В них не було ніякої зачіпки, зовсім ніякої. В Тетяни був лист і вона думала можливо Галя, про яку вона чула тільки, могла таке зробити. В селах цілком нормальним та частим явище коли дівчата подібне практикують. Якщо вона приходила до них, тоді могла викрасти адресу до Америки і написати листа. Те що там були подробиці дружби Віктора та Лізи воно нічого не говорило особливого. Олеська яка залишилася без подружки, могла про все розказувати Галі, просто так з нудьги. Тим більше Галя могла випитувати її обережно, в селі дівки на таке спосібні. Тільки не знала Тетяна відповіді на два запитання, перше було: чому Олеська не відписала їм листа, незалежно від цього якого вони одержали першого березня. Другий основний сумнів був в тому, що лист був написаний культурною мовою, та слова з реченнями схожі до мови якою користувалася Маруся. Тетяна яка виросла в селі, знала, що ніяка відмінниця сільської школи, так не буде складати речення. Стиль листа сам по собі був дуже схожий на те що авторка його була саме Маруся. В Тетяни ще закрадалася одна думка про яку вона боялася навіть думати: може Маруся не хоче відпускати сина так далеко, і сама без його відома написала такого листа. Тетяна боялася це говорити дочці щоб та не зненавиділа Вікторову маму. Саме те що було написано що вона уже не працює в бібліотеці, в той час коли вона ще працювала, наводило Тетяну на думку, що Маруся не хотіла щоб вони її телефонували та задавали запитання які для неї неприємними. Лиш тут було заперечення коли Тетяна пригадала коли Маруся говорила про те що коли б вона помішала дітям на шкоду, напевно такий гріх не простився б їй ніколи. Тетяна знову не бачила виходу як тільки один: щоб Ліза поїхала та сама вирішила з Віктором про свою долю, саме так як вона собі надумала це зробити. Вона вирішила в нічому не мішати, та щоб там Ліза не витворяла в Бойчуків за свою кривду, нехай робить все що вона вважає за правильним. Так як Віктор поступив по своїй волі як йому хотілося там у Мінську, коли поїде Ліза нехай також покаже свою волю для нього. Тетяна також не менше жаліла свою єдину зеленооку брюнетку, як Маруся свого синьоокого сина.

Вітя знав що Юра знає про те що минулого року померла бабця Анна, він змушений чекати щоб пройшов від того часу один рік, для того щоб одружитися. Вітя вирішив до того часу

поки з швагером будуть робити машини, піти кудись на роботу щоб йому час пройшов швидше. Він чекав що хтось з Арланів приїде, так як написано було в тому листі що він читав в Косові. Виходило що до того часу, потрібно було йому чимось зайнятися.

Так як починалися жнива в колгоспі, Вітя вирішив піти запитати чи не знайдеться для нього якась робота. Його порадили щоб підійшов до агронома, так як його водій весною пішов в армію і в даний час він сам їздить на службовій машині. Агроном погодився а так як зараз він був зайнятий збором урожаю, водій був саме під руку. Колгоспний агроном був не хто інший як той самий, на весіллі в якого, Вітя був з Лізою. Вітя став працювати на машині «УАЗ 469», якого в народі називали «бобик», або ще казали «воєнний бобик». Часто на вечір він забирав машину додому і міг нею користуватися, так як у колгоспі уже почався безпорядок такий самий як в державі. Агроном навіть хотів щоб машина стояла в Віктора, там з неї ніхто нічого не потягне на подвір'ї, та таке місце було більш безпечнішим в ночі.

Однієї суботи Вітя встав ранком, взяв Муфтар, та пішов з ним на річку щоб той покупався. Коли собака набігалась і повернулася до нього він надів йому нашійник, тому що на городах хтось міг бути з людей, Муфтар не кусав, тільки біг до нової людини щоб понюхати. Звичайно при вигляді його будови та росту, кожного кидало в жах. Населяючи нашійник з повідком Вітя гладив його по морді. Він сказав до Муфтара: ти знаєш хто тебе привіз мені? Вона тебе гладила а ти лизав їй руки. Вівчарка похиливши голову, та висунувши свого язика з цікавістю дивилася на хлопця. Вітя взяв поводок та пішов по межі городу додому.

На сусідньому городі, який досить заріс бур'янами, хтось там полов непроходиму ділянку де росла картопля. Вітя побачив що хтось там присів та щось незадоволено смикає. Коли він повернувся та пустив собаку на подвір'я, сам пішов до діда у майстерню:

- Діду, мені здається що приїхав Павлик сусід, там напевно він на городі.

- О добре Вітю що ти сказав мені; йду з ним поговорити.

Федір вийшов з майстерні та пішов повз нової хати на свій город. Привітавшись з Павликом який був увесь мокрий від роботи, вони стали говорити:

- Павлик, давно я хотів тебе видіти, лиш чомусь ти не приїздив довго, - сказав Федір.

- Ой дядьку Федоре, я в тому інституті, мама хвора, а моя машина ще поламалася. Ви подивіться на мій город - джунглі.

- Павлик, а як ти думаєш: мама не хотіла б продати своє подвір'я тут?

- Я не знаю, а що ви купляти хочете його?

- Так, ми б купили, тільки не знаємо чи ви захочете продати нам.

- Ви знаєте ми колись думали собі купити дачу, там коло нас, сюди далеко мені. Подивіться самі: я живу на Позитроні, їду в свій гараж він біля Бистриці за Радянською. Поки зберуся, тягаюся з тими мішками. Колись хотіли купити одні люди, щоб тут побудувати хату собі, тільки вони давали половину суми, а потім через три роки обіцяли заплатити усі гроші. Їм потрібні були гроші на цеглу та дерево. Мама тоді не захотіла, там дачу продали і від того часу ми про те не думали.

- Ти Павлик поговори з мамою, ми усі гроші заплатимо зразу. Як надумаєте скажіть нам суму, тоді ми подивимося чи нам підходить вона.

- А ви хочете будувати Вітю свого тут?

- Ні Павлик, наша Олеська буде віддаватися за одного хлопця з Тлумача а він машини ремонтує, ми так говорили щоб тут у вас гараж великий побудувати. Стару хату ми залишимо так як стоїть. Навіть город ви могли б собі обробляти далше, ми землі маємо досить. Я колись робив в колгоспі а моя Настя далше літом молоко приймає постійно, так що землі нам виділили досить.

- Добре дядьку Федоре, я поговорю з мамою та вам скажу результат.

Федір подякував хлопцеві якому уже було за тридцять років. Коли Федір пішов у майстерню, Вітя відмивав свою службову машину біля криниці у кабіні. Він через короткий час зайшов до діла в майстерню:

- Діду, а що ви Павликові сказали такого, що він кинув мотику на городі і все так залишив, та поїхав геть?

- Я просто казав що хочемо купити в них подвір'я, а він подивився що не дасть собі ради з тими бур'янами тому все кинув. Продадуть напевно вони, він не до села чоловік а мама він каже - хворіє в його. А на городі дійсно як він говорить - джунглі.

Тієї суботи коли уже стемніло Марійка запитала усіх у старі хаті:

- А де Олеся що її не бачу від коли я з Богородчан прийшла?

- Вона поїхала з Юрою, він був сьогодні біля другої години дня, - сказав Вітя.

- Довго немає її, напевно не їла цілий день.

- Ой мам, ти так переживаєш як за маленьку дитину, нічого похудає трошки твоя Олеська. - Махнув рукою Вітя.

Коли усі розійшлися кожен до своєї кімнати було пізно, Олеська не поверталася. Марійка уже лягла в ліжко тільки вона не могла спати. Десь в першій годині вона почула як хтось біг швидко по сходах до нової хати. Відчинилися вхідні двері, при чому не тихенько так щоб ніхто не почув, а просто звичайно. Олеська зайшла у свою кімнату, там щось поклала і відчинивши до мами двері у спальню, просунула свою голову:

- Мам ти спиш уже? - прошептала дівчина.

- Ні Олеся, чомусь не можу заснути, думаю про вас. - Поважно відказала мама.

- Мам що мені робити, я чомусь боюся.

- Що такого трапилося Олеся? - Марійка піднялася з подушки та сіла припершись до спинки ліжка. Олеська сіла біля мами.

- Бачиш як я затрималася? Я була в Глувачі в Ковальських. Юра приїхав, ми поїхали на Бистрицю, просто так, ми не купалися. Там трошки посиділи, тоді він почав говорити що мене любить там ще такого, я тобі не можу всього розказати - сама розумієш. Потім взявся мені пропонувати щоб я стала його дружиною. Я не сподівалася і сказала просто що я згідна. Юра давай мене просити щоб їхати з ним до його дому. Ми поїхали, там побули у нього, потім до брата його Василя поїхали. Наталя сподівалася що ми приїдемо, напевно Юра сказав їм. Вона скільки говорить що її рот не закривається. Погостила нас, наговорилися там. В Василя так гарно усе, нова хата, він у Польщу їздить до родини, там торгує чимось. Тато Юри такий худий, бідний сам живе, мені жаль так стало його. В нього на подвір'ї скільки машин що пройти немає куди. Одним словом як бачиш в мене моя юність закінчується так скоро. Що мені зараз робити мам, як бути мені далі?

- Виходити за нього, ти на це чекала. В чому проблема? - З усмішкою сказала Марійка.

- Мам ти не жартуй, тобі смішно а я боюся. Як зараз бути мені, просто якимось не привичне для мене що я замужня. Не уявляю що я буду уже не «Левчучка», а якась «Ковальська».

- Привикнеш до цього, все нормально. Поки будеш жити у селі будуть казати тільки - «Журичка». Юра добра людина, Вітя знав його довший час. Він шанувати тебе буде, а що любить тебе я бачила сама, коли він приїхав був по передачу. Ой уміла ти тоді так поведися щоб так хлопця заплонити, в тебе щось таке є природне. Один вечір посидів на лавці і вже твоїм став, не усі дівчата так можуть, навіть красиві не завжди мають таке щастя.

- Казав дід коли я оділася що мені так підходить, ой а Юра взагалі, як він до мене, - махнула рукою Олеська, щоб не розказати чогось більше мамі.

- Так що там з вашим весіллям буде, може розкажеш детально? - Запитала мама Олеську цілком серйозним тоном.

- Я йому сказала що ми не можемо весілля зробити скоріше, потрібно щоб рік проминув після похорону бабці Анни. Юра сказав що він згідний почекати навіть два роки.

- Ні ми скоріше зробимо, я не згідна чекати так довго, - з усмішкою сказала Марійка.

- Я не розумію тебе, на що ти не згідна чекати мам?

- Ти ж обіцяла мені онуків Олеся, забула вже?

- А пригадую, тоді як захочеш та як ти вирішиш, я завжди готова послухати, - відказала щаслива наречена.

Насправді про весілля уже говорили люди більше місяць часу. Олеська не знала що навіть за океаном її найближча подруга, почула таку звістку...

У неділю була гарна погода. По небі плили великі білі хмари немов корабельні вітрила.

Вітя узяв карту світу та дивився на Америку. Він легко знайшов місто Нью-Йорк, тільки на тому закінчилася його подорож по карті.

Коли Вітя вийшов на двір щоб полюбуватися погодою, він побачив як оранжеві Жигулі зупинилися біля воріт. Вітя у першу чергу покликав Муфтара, він прибіг до нього тільки він не слухав його так як свою повелительку, яка учила його. Відчинилася хвіртка і Вітя побачив сусіда Павлика який вів під руки свою маму. Жінка важко дихала та сама була товстою. Була дванадцята година дня. Гостей кликали у нову хату, тільки так як хворій жінці було тяжко іти по сходах, вони пішли у стару хату. Федір та Настя готовилися обідати так що гості, бувша давня сусідка та її син, приїхали як кажуть: вчасно до столу.

Марійки не було вдома, вона поїхала до Раїси Яківни домовлятися щоб Ігор, тобто їхній покупець овочів, приїхав за помідорами. Коли разом поїли вареників, тоді стали говорити про продаж подвір'я. Давня сусідка яка покинула село ще з молодих літ, почала першою розмову про цю справу:

- Я думала над тим що сказав мені син, про ваше бажання.

- Нам хочеться купити подвір'я у вас, тут через межу, ми хочемо гаражі побудувати.

- А я хочу новішу машину щоб син купив, дачу ми напевно уже не будемо шукати.

- Справа ваша, - сказав Федір. - Ви назвіть ціну та майте на увазі, що все що на городі, ви можете обробляти цього року, зберете, а як захочете тоді на другий рік, також можете робити собі. Ми землі маємо досить, справа ваша, як погодимося так воно буде.

- Сюди ми їхати не будемо уже, город собі виберіть а нам за картоплю дасте гроші на таку суму і так розійдемося з городом. Подвір'я ми своє оцінили в шість тисяч. Там як бачите хата ще постоїть довго, а те що заросло трохи, ви можете за три дні впорядкувати його.

Федір пошкрібся біля вуха, сума була досить високою для такої площі на селі. Він зрозумів що так як він сам попросив продати подвір'я, тому вони так високо його поцінили. Сусідка побачила що Бойчуки задумалися, вона сказала:

- Ви назвіть як ви оцінюєте покупку а ми поторгуюємося з вами. Шість тисяч це не остаточна ціна. Ми так сказали, а ви тепер маєте право говорити свою думку про покупку.

- Я думав що буде чотири тисячі; а бачу що воно далеко від того що я думав собі, - якое неміло, сказав Федір.

- А скільки ви можете ще додати нам так щоб ми уже якое договорилися коли ми уже приїхали до вас.

- Можемо чотири з половиною. Знаєте ми також не такі багаті люди: діти вирости весілля будемо робити напевно скоро, не можемо більше.

- А де дочка ваша Марія? - Запитала давня сусідка.

- Вона в місто поїхала, тільки ми купляємо, вона нічого не змінить в тому що ми тут говоримо. Давайте ви подумайте на тим що ми сказали, як надумаєтесь тоді щось будемо робити. Не можемо більше дати, правду кажемо - розвів руками Федір.

Павлик подивився на маму, він кивнув головою і щось показав пальцями, вона також йому кивнула. Федір уже хотів вийти з Настею щоб вони собі поговорили, сусідка зупинила його.

- Чотири вісімсот, воно уже за картоплю враховано. Знаєте така покупка на покоління, це не корова чи машина; це господарство купляете.

- Добре, по руках! - Вигукнув Федір. Настя хотіла щось сказати тільки Федір махнув рукою щоб мовчала. Він сказав до Насті:

- Скажи нехай Вітя піде Петра покличе та Тарасиху, а краще Остапа як він ще не пішов до буфету, а як нема - тоді Остапиху. Сусіди за свідків будуть нам. Ми дамо завдаток: дві тисячі зараз, а коли перепишемо в нотаріуса, тоді решта заплатимо. Згода?

- Згода пане Бойчук! - Сказала бувша сусідка.

Усе так зробили, Петро дивувався що Бойчуки купили подвір'я, так як тепер вони вже стали його сусідами по межі.

З нагоди цього вже сусіди посиділи з Павликом та його мамою, погостили ся усі разом та говорили пригадуючи усіх давніх жителів їхньої вулиці, та хто коли помер.

Коли гості з Івано-Франківська поїхала, сусіди поздоровили Бойчуків з новою покупкою та з новим господарством, вони пішли додому здивовані тим що почули тут. Остапиха говорила до чоловіка свого: «Ти пропив усі гроші а люди машину нову купили, та подвір'я з хатою, при тому за два місяці. Майстрував старий Бойчук та видно з того щось, а ти напевно з пляшок міст через Бистрицю зміг би побудувати дурню заспиртований. Кілько проводів зачистив зубами а зараз не маєш за що навіть протез новий зробити щоб мав чим цибулю кусати при закусі: нема зубів, ані грошей».

Коли Марійка повернулася з міста, її чекав сюрприз, а коли вона взнала про покупку, тоді задумалася як зробити весілля; гроші розходилися від них.

- Воно добре що купили, мені Яківна казала що тепер талони будуть на продукти та на побутові речі. Гроші будуть мати люди а купити не зможуть за них. А на весілля я візьму з тих грошей що Тетяна нам залишила, а так покладемо назад як наскладаємо.

- А коли Тетяна приїде та захоче для Лізи робити весілля тут, що ми скажемо тоді про її гроші? - Запитала Настя.

- Тільки щоб приїхали мамо, гроші в Яківни позичимо, ніхто не додумається навіть.

- Почекайте жінки, - сказав Федір. - Ти Марусю маєш сім тисяч. Даєш чотири тисячі, а я мав дві сотки, а зроблю роботу в Капущака, тоді буду мати ще три. Поки перепишемо покупку я ще три знайду. Так що тобі там лишиться на весілля три тисячі, а Тетянині гроші нехай стоять собі. Малі даємо машину так що гроші уже не будемо давати в віно. Ковальські як собі знають; дадуть щось Юркові чи не мають що дати - їхня справа.

- Тату що ми будемо на них надіятися? Тато Юри сам залишився, брат про себе дбає, має сім'ю. Ми Юру забираємо від них, хоча він іде на усе готове, але татові не буде кому помагати з машинами. Їх також потрібно зрозуміти нам. - Пояснила Марійка.

Коли вони говорили до хати зайшов Вітя, Марійка попросила щоб він покликав Олеську так як говорилося про її весілля і вона хотіла її щось запитати по цьому поведі. Коли прийшла Олеська у стару хату, Марійка звернулася до дочки:

- Олеся, скажи по правді: Ти була у Ковальських та бачила що вони серйозно наміряні на те щоб Юра женився на тобі?

- Звичайно, вони там усі: «Наша Леся, наша Леся».

- Тоді потрібно домовитися щоб Юра з батьком приїхали до нас. До речі він сам повинен мені сказати про своє рішення - сказала Марійка.

- Він не скаже тобі, він встидається тебе, хіба не бачиш?

- Як встидається, він що хлопчик якийсь?

- Так мам, він хлопчик, просив тобі переказати що хоче мене і щоб я просила вас усіх щоб не заборонили йому, тому що він не переживе такого горя, якщо ви не дозволите мене йому.

- Що встидається воно не погано, - обіззався Віктор, - краще як такий що приїде тай почне розкладати усіх по місцях. Я казав вам що це «велика дитина».

- Бачу що двоє ще діти вони: як ти Олеська так твій Юрка, - засміялася Марійка.

- Тоді коли весілля в мене буде, як думаєте?

- В першу суботу жовтня. Я вже порахувала все як слід. - Впевнено відповіла Марійка.

- Як в першу суботу? Левчуки що скажуть про нас. Анна померла в кінці жовтня, - заперечила Настя. - Хоч буває що коли дід або баба помре, роблять через пів року, це ж не батьки. - Сама себе стала розраджувати Настя, якій також хотілось щоб Юра вже жив з Олеською.

- Нічого не скажуть, маму там хоронили, тут ніхто не знає. Ірина точно не буде проти а Ліда має хлопці, вона може зрозуміти що таке дівчина яка довго чекає на весілля. Тільки ми завжди показували повагу до них. Подивіться як вийшло в нас: Володю просили там похоронити, а так виходить що з них ніхто не живе в Нагуєвичах. Я їм не говорю про це, а могла б нарікати на них. Так що Олесю нашу будемо віддавати за Ковальського у жовтні. Можеш його Олесю потішити, скажи йому що я особисто скоротила час його терпіння. Нехай знає твій Юра що в нього теща дуже співчутливою. - Потішила Марійка доню.

На початку серпня, погідного ранку, мікроавтобус «Toyota Previa» мчав по шосе яке носило між штатовий номером «95». Гарік виїхав з міста Провіденс десь біля десятої години ранку. Аркадій сидів біля племінника, а Тетяна на середньому місці з заді, засунувши голову між них, розказувала про свої вимоги в питанні переїзду. Ліза спала на останньому сидлі мікроавтобуса. Аркадій постійно був зайнятий, так що він не звертав уваги на переживання дочки, також Ліза так поводитися, щоб не давати поводу йому про це почати розмову. Тетяна розуміла чому на дворі літній день та після десятої години ранку, а дочка так спить немов працювала в нічній зміні.

Від центрального міста штату Род Айленд до Нью-Йорк Сіті трошки більше трьох годин їзди. Арлани сьогодні вирішили провести час, вивчаючи острів Лонг-Айленд, подібно як колись вивчав свій острів Робінзон Крузо.

Лонг-Айленд натуральний острів, він повністю відрізаний водою від основного материка. Форма острова видовжена, схожа на оселедець, кінець якого тягнеться на північний схід. Жителі острова не дуже відчують що вони відірвані від материка, так як Лонг-Айленд та Манхеттен, з'єднують багато мостів. Величезна кількість людей в цьому надзвичайному мурашнику мотаються з одного берега на другий і знову навпаки. Острів відділяє Іст-Рівер або в перекладі - «Східна Ріка». Довжина острова більш двісті кілометрів, а найширша площа біля п'ятдесят. Загальна площа острова 36,290 квадратних кілометра. В кінці острова великий парк та берег океану в якого б'ють хвилі і хто стоїть тут, посилає свої мрії через водяний шлях до Європи. Аркадій знав що це місце полюбить Ліза, він не помилився; морський берег Абхазії ще з дитинства назавжди причарував серце його дочки-кавказки. По березі острова багато інших різних парків біля води, тільки Аркадій знає що саме Ліза полюбить з усіх «Mohtauk point state park», який в самому кінці острова.

Житло уже було знайдено, Гарік перш чим тягнути їх з попередньої квартири, уже домовився про те як вони будуть жити, тільки перед Тетяною показував що дуже радиться, беручи до уваги її думку. Коли вони проїхали увесь острів та побачили що усе нормально, тобто він подобається «дівчатам», вони поїхали у самий кінець до Атлантичного океану.

Ліза попросила щоб їй дали дві години віддихнути від дороги та налюбуватися красою океану. Вони разом поїли та розійшлися по парку. Ліза пішла з мамою на берег. Коли вони сиділи, якимось знову зайшла розмова про Віктора та Бойчуків. Це не випадково; адже ця тема в них не виходила з голови, і лишень коли була в них нагода побути двом, вони починали тут же говорити, навіть багато разів одне та те саме. Сьогодні Тетяна вирішила розкрити свій сумнів відносно Марійки, як самостійної авторки того листа. Вона дивилася як вітер розвівав волосся Лізи а вона підклавши руку під голову дивилася в далину океану.

- Ліза, як ти думаєш? - Почала розмову мама. - Маруся могла написати сама без відома Віктора того листа.

- Ні. - Холодно та впевнено відказала Ліза.

- Ліза, а можливо таке що її зробилося жаль щоб син їхав кудись далеко від них. Тоді коли ми там були вона думала добре, а коли нас не стало вона відвикла можливо від тебе, та передумала собі.

- Мама, вона не така людина. Кожна мама хоче щоб син чи дочка були щасливими в житті. Вона розуміє якщо він одружиться з іншою - тоді він не буде щасливим. В мене думка друга по поводу цієї справи.

- Цікаво знати, коли можливо звичайно для мене. - Дивлячись на Лізу, сказала Тетяна.

- Я трошки розбираюся в психології людей, навіть їхні погляди та поведінка багато говорять. Одного разу я стала випадково свідком, чи так мовити підпільною слухачкою однієї розмови. Це було напевно в вісімдесят п'ятому, коли я з татом поверталася з Ешери додому. Ми сиділи у літаку, так випало що якісь люди мали двоє дітей, хлопчики хотіли

сидіти біля вікна. Я погодилася пересісти біля тих людей, щоб один малий був біля мене, а другий пересів біля тата. Тато як звичайно спав як на домашньому дивані. З-заді мене сиділи три мужчини, вони розмовляли собі. Один з них був якийсь психіатр, досить поважний. Я поклати голову так між спинки і вони зупинили розмову. Через короткий час один сказав: «Продолжайте товарищи, девушка уснула». Психіатр почав розказувати їм про різних пацієнтів які зверталися за допомогою до нього. Мама я такого наслухалася, що мені не вірилося що такі люди є серед нас. Я тобі не можу розказати про те, так як ти сама сказала що ти мама для мене а не подруга, тільки я багато почула такого, що пізніше я почала перевіряти людей та побачила що теорія того лікаря працює. Одним словом по вигляду та по розмові можна передбачити різні нахили характеру і побачити якусь частину того що в середині людини, та на що вона спосібна. Коли Вітя пішов в армію, а ти покликала Олесю до нас, я їй вночі розказувала те все, там про пороки які переслідують людей, так вона не могла повірити, перепитувалася по кілька разів. Олеся взагалі цікава людина в деяких питаннях. До чого я веду тобі мама: справа в тому що Вітя а також Олеся, вони мають в спадковості такі якості що коли хтось їх просити стане - вони не відмовлять. Звичайно воно гарно, добра риса характеру, тільки інколи воно може послужити на велику проблему людині. Мені здається якщо б я не дружила з Олесєю, напевно її мама мала б великі проблеми з нею. Вона гарна дівчина та добра, тільки є мисливці дівочих сердець, що саме такого шукають. Також в Левчука така сама риса була. Пригадую коли дід Федір наказав йому щоб зі мною не поведився по-дорослому, після того ми ішли і я побачила що він щось задумався. Коли я його запитала він мовчав, я сказала коли не хоче говорити - нехай не говорить. Левчук побачив що я можу образитися і сам усе виклав мені; всю розмову з дідом. Я зрозуміла що він розказав усе як воно було. Висновок у мене такий: коли та Аня почала його в чомусь просити а тим більше в нетверезому стані, тоді він напевно зламався. Після того як зловила і почала його прибирати до рук. В нього ще я знаю проломини в характері, тільки воно особисто для мене. Я думаю коли відбудеться весілля, так як ти мені сказала десь у грудні, тоді я перед Новим роком зателефоную сама у Богородчани. Перше питання мене хвилює хто там одружився, а друге: де він проживає в даний час. Зрозуміло буде що коли Олеся вийшла заміж, тоді Вітя не може жити з Анькою разом з ними. Коли він живе у селі, тоді щось серед них трапилося, можливо розійшлися; час усе покаже. Коли він просто як там говорять «залетів», тоді я буду розбиратися з ними сама. А те що я знайшла ключ до його почуттів, користуючись своїми розрахунками та психологією його характеру, сама Анька ніколи не додумається такого, якою б вона не була. Мама, в мене драма з Левчуком продовжується і буде продовжуватися до того часу поки ми будемо жити на землі. А тієї ночі коли Олеся мені так щиро розповідала про нього і про них усіх, а я так само щиро слухала, можливо це відбулося для того, щоб я знала як його повернути назад туди де він повинен бути.

- А де саме він повинен бути Ліза?

- Завжди біля мене та зі мною. Для цього він народився на цей світ, ми не тільки підходимо ростом та виглядом одне одному, у нас багато чого є спільного, чи краще сказати дві форми характеру які складаються в одну фігурку. Ми дві половинки одного яблука.

- На скільки серйозно в тебе з ним Ліза? - Так само серйозно, запитала Тетяна.

- Так мама, ми кров'ю поклялися в вірності до смерті. Ти пригадуєш той ранок коли квіти з кров'ю стояли на столику?

- Тато тоді подумав про тебе...

- Але те що тато подумав, хоча має безповоротні наслідки, тільки не наскільки як те в чому ми поклялися на Бистриці.

- Вважай щоб тато не взяв нічого, тато коли почує про кров, в нього проснеться кавказька помста відразу.

- А в мене кров кавказька, на якій він поклявся своєю. Тільки мені потрібно усе знати до точності про його зраду. Можливо я щось зможу йому простити враховуючи обстановку в якій він знаходився, тільки коли він вирішив так собі слизнути в сторону, тоді нещасна його година буде. А про його рідних нічого не думай мама поганого, вони не винуваті в тому, по крайній мірі я так вважаю до сьогодні. З татом я про це поговорю, тільки не про все, мені

потрібно також його допомога. В даний час я чекаю Нового року, а там почну діяти ворогам на зло. - Ліза потерла долоні рук та одноразово вдарила ними по столику.

- Ой Ліза як ти мене лякаєш. А я собі ось що надумала: коли можливо я поїду туди я хочу попросити прощення у того Міші, подарок йому куплю дорогий. Ти права що я не повелася з ним по-людяному, йому можливо боляче на душі. Головне щоб тато не знав, а то тоді мені дуже боляче стане не тільки на душі а також на тілі, - оглядаючись, промовила Тетяна.

26

Десь у середині серпня, Настя пішла у магазин щоб купити олії. В Бойчуків олія дуже вживалась, так як свинина шкодила на печінку яку відчувала Настя. Марійка також від Яківни навчилася що олія набагато кращою для здоров'я. Так як у неділю мали приїхати Ковальські свататися, а Марійка всього накупила коли їздила у місто, лиш про олію чомусь забула.

Бойчуки уже взяли гроші за овочі, які зібрали до цього часу. Настя купила олії та томату і уже направилася додому, але тут її хтось кликнув:

- Насте! Ану зачекай, де так летиш скоро як муха?

Настя оглянулася, вона побачила стареньку жіночку з палицею у руці. Жінка була не хто інша як сусідка небіжчика Андрія Лук'янового. Останній раз Настя бачила її коли Арлани прощалися на подвір'ї. Жінка підійшла, привіталася по-християнському порядку та стала віддихуватися біля Насті.

- Насте, я давно вже виділа твого Федька там в Лук'янових на обійстю, йому хотіла сказати а так як ти тут, я вже тобі скажу. Кажуть люди що твій онук з войска вернувся, воно так?

- Вернувся, вернувся; вже два місяці як прийшов.

- Слухай Насте, скажи що я просила щоб зайшов до мене на пару слів, мушу сказати йому щось. Про Лук'янових хочу з ним поговорити. Скажи щоб прийшов в неділю на пів години, так по полудню.

- Добре скажу йому зараз щоб не забула, а вам дякую що ви так під увагу взяли собі. - Настя зрозуміла що справа пов'язаною з Лук'яновими, лиш не знала що саме.

- Та як дівонько, я ніби заприсяглася дитині.

- А ви про кого Марцю? - Настя хотіла знати в чому справа.

- Воно не для тебе, хлопець най прийде до мене, або там на обійстя до Лук'янових а я підійду сама як він буде.

- Добре, я скажу, скажу в неділю по полудню щоб пішов. - Пообіцяла Настя.

Жінки попрощалися та розійшлися куди якій потрібно було. Настя пішла та пригадала коли вони прощалися з Арланами, як баба Марці сказала до Лізи що вона розкаже те що та просила. Настя почала думати про Вітю, вона думала собі таку справу: чому ніколи Марусі не казала що якийсь сон їй про Олеську був а все про нього, напевно він якусь має долю не таку як усі люди. В таких роздумах вона прийшла додому та зараз розказала чоловікові про розмову з сусідкою Лук'янів, щоб часом не забути. Федір сказав що Вітя повіз агронома десь в Гринівку чи в Росільну по справах колгоспних.

На другий день, тобто у неділю коли приїхали гості з Тлумача, Вітя привітався з ними і перепросив їх сказавши що він мусить відлучитися на годинку. Настя вийшла за ним і дала йому в пакеті пампушки для баби Марці.

- На дай бабі від мене, вони м'які, нехай з молоком з'їсть і ще я тебе попрошу: щоб ти там при бесіді запитав її від якої хвороби померла Настуні Лук'янова.

- А вам для чого воно?

- Треба мені, запитай, вона має знати.

Вітя сів у свою службову машину та поїхав. Баба Марці жила зразу за Лук'яновою хатою. Вітя зупинив машину та вийшов чекати щоб когось побачити. На подвір'ї грався з котиком

правнук. Вітя покликав малого і сказав що він буде на ганку у Лук'яна щоб той переказав для бабці. Він дав малому пампушки, хлопчик взяв та побіг до літньої кухні сказати.

Коли пройшло може десять хвилин, Вітя побачив як старенька сусідка з палицею зайшла на подвір'я. Вітя зійшов з ганку та привітався з нею. Вітя притримуючи стару жінку за лікоть лівої руки, допоміг піднятися по сходинках на ганок, там вони двоє присіли. Вітя сів лицем до дороги та приперся до стіни хати. Жінка віддихалася так як в неї була астма, вона поклала свою палицю та почала розмову:

- Синочку, добре що Бог дав мені дожити та видіти тебе тут.

Баба Марці почала розповідати про розмову з Лізою того холодного дня. Вітя уважно слухав, а коли вона закінчила він сказав:

- Дякую вам, тільки не знаю що трапилось що вона не пише мені. Що воно може бути?

- Нічого синочку, не переживай, приїде вона до тебе. Колись біда була: мого старого ранило десь коло Відня, вістки не було майже рік а то війна, кожен день довгий а зараз спокій, добро. Все добре буде сину, вона приїде до тебе, так говорила коли вони їхали.

Хлопець задумався він думав чи признатися в своєму сумніві, він подумав а потім запитав:

- Бабцю, ви так кажете а дивіться як її мама залишила Михася як поїхала учитися, так не віддалася за нього?

- Е, воно не так було, я все пам'ятаю добре про них. Синочку, я пам'ятаю Таню як зараз на неї дивлюсь; такі чорні очі, брови чорні, як в піснях народних співають. Таня була невисокою дівчиною, вона пізніше піросла трошки. Коли Настуні її мама вмерла, вона так за нею плакала що її тримали щоб в яму не скочила за мамою. Таке пережила в чотирнадцять літ. А десь потому Михасько приглянув її в школі і почав заходити до неї. Його мама Люська чогось не полюбила її. Люська була ланковою і почала на Таню говорити що вона бавиться пані, не робить на городі, що з неї не буде газдині. Таня була такою що вчилася добре дуже в школі - розумна була дитина. Я сказала там перед жінками: та хто мав її бідну навчити. Настуні послідних два роки хорою була, сирітка вона бідна. Так сталося що Люська ніяк щоб Михась брав її і він почав ходити до неї тут в сад за хатою, тому що Люська шукала за ним під брамою. А мій старий небіжчик прикрив був. Раз наробився як конина на городі тай спати хотів. Таня тут з Михаськом стояли в садку, тай вона щось сміялася: знаєш як то дівка. Мій старий рано видів ящик коло вікна, подумав що вона через вікно лазить в сад з великої хати, там Таня спала. Здибав її тай сказав старий: «Ти як будеш мені хіхикати під вікном, то я ведро води виллю на тебе в ночі. Дівка мені знайшлась що через вікна лазить до парубка». Я того не знала а Таня так загнувалася що до нас не говорила. Я кажу старому: щось Таня мене обминає, а він тоді признався мені. Я його почала сварити та кричати на старого - кажу: перепроси її, тобі шкода що вона сміється сирота бідна, мало ще наплакалась, ти совісти не маєш старий австріяку! Він її потому перепросив, тай ще відніс пачку цукерків таких дорогих. Я також її перепросила, лиш Люська далі за неї недобре говорила по селі. Таня подивилася на ті дурні бесіди а Сашко приїхав тай забрав її там де вчився. Так воно було сину, а Михасько взяв собі Галину, правда казали що так дає Люсьці що її світ не милий. Так треба старі - за сироту терпить. Лук'янові добрі були люди, ми з ними ніколи не сварились щоб так як сусіди бувають. Мій старий не любив лиш Андрія того - казав що він назвав дітей по-москальському, але то його діти та його справа; як хотів так назвав собі. Я питалась його нащо так діти назвав а він мені розповів що коли він був на фронті, там був якийсь офіцер, дуже був добрим та любив Андрія. А того офіцера звали Олександр а жінка його була дохторка в шпитали також вона войскова і називалась Тетяна. Знаєш синочку: люди перейшли через страхіття та любились дуже. Я пам'ятаю що Андрій з Настунею навіть їхали до тих людей войскових десь на Східну Україну. Вже була Таня більшенька, бо діти з ними їхали на колії, а мене просили щоб я кури годувала коли їх не буде вдома. Показували нам знимки тих людей: вони там пани такі були, двоє такі вродливі та поважні, військові були такі з орденами, були вбрались до знимки такої що в місті робили, не так собі десь на дворі. А Лук'янові були добра родина сину, тай ти з доброї родини також. Бойчуки та Журики були за Польської газди в селі. В Штефана Журика люди робили на полі та на газдівстві.

- А чому баба Настуня померла, на що вона хворіла? - Пригадав собі Вітя.

- Вона коноплі мочила, тай від них вмерла сину. Я ще пам'ятаю як Андрій колись приходив свататися до неї. Він був з Косова а дід його були ксьондзом. Коли прийшли «перші» москалі, рік до сорокового, вони десь його діда забрали, по нині-день пропали отець. Андрій з татом носили килими продавати по селах і так увидів тут Настуню в нас. По війні він приїхав тай знайшов її і посватав. Ой як він ходив коло неї, сину: я своєму старому так годила а мій Стах в мене горшками кидав. А Андрій небіжчик як любив Настуню, напевно внука в нього пішла з тим. Приїде вона сину, такого листа читала мені тут. А ти мав того листа?

- Я вам знову прочитаю, я його постійно ношу з собою. - Витягуючи листочок складений в четверо сказав хлопець.

Старенька жінка подивилася на папір та почерк та сказала:

- Дійсно той самий, червоним письмом був написаний, я так запам'ятала. Вона бідна так в руки була змерзла як писала того листа. Сиділа тут де ти зараз сидиш. А ще сказала мені що в тебе очі такі як навесні небо, а правду казала; файні маєш очі.

Через кілька днів, поштарка зайшла дати пенсію для Бойчуків. Федір розписався за Настю та за себе. Поштарка сказала до нього:

- Я хотіла вам сказати про одну справу, тільки ви нікому.

- Та що ти, я буду мовчати як партизан. - Оглядаючись сказав Федір.

- Давніше ваша Леся мене питала про лист з Америки, просто питала чи він не приходив. Я не пригадую тому що листів багато вам приходило - так її відповіла. А недавно ми на пошті говорили про вашу малу і наш головний сказав що був лист до вас з Америки. Я кажу йому: Миколайович, як ви можете пам'ятати про кожен лист? Він мені каже: «Ні таки був лист тому що була марка одна з прапором американським, я ще подивився і прочитав що він Левчукам. Так як у нас одне в селі таке прізвище, тому я запам'ятав». Я йому кажу що їм був лист з Італії, а він говорить що той що з Італії мав дві марки однакових, на них вовчиці були. А я забула, таки не можу пригадати, тільки коли лист був, напевно хтось його викрав. Знаєте наш головний складає марки собі, щось таке любить, тому звернув увагу на марки які були на конвертах. Другим разом я до хати принесу вам, напевно Лук'янові написали були до Лесі?

- Так вони, їхня Ліза з нашою як дві сестрі були; разом ходили, спали одна в другій.

- Добре щоб тільки прийшов, я відповідаю за нього сама. - Запевнила поштарка.

Вечором Федір розказав усім про розмову з поштаркою, тільки в усіх було на голові друге; готовилися до весілля. Коли поговорили про питання продуктів Марійка сказала що бичка купляти не стануть, вона звернеться до Богдана Відлиги. Марійка знайшла його телефон та хотіла зателефонувати щоб знати його адрес та з Віктором поїхати до нього. Олеська яка сиділа та їла булку з медом, витираючи губи від меду, сказала до мами:

- Мам, а я можу сама тебе відвезти до морячка нашого.

- Як сама, ти на чому повезеш мене?

- На машині, сьогодні Вітя учив мене від обіду як водити машину та переключати швидкість. Я нормально уже навчилася на «бобику» їздити. Ліза говорила мені щоб я вчилася водити машину. Те що вона мені наказала я виповнила, правда з Муфтаром я перестаралася. Ліза говорила щоб так навчити його що він Вітю не покусав, а я так навчила що нікого не кусає взагалі; навіть Зоську не вкусить якщо тепер прийде в ночі на подвір'я.

Вітя засміявся, він сказав:

- Юра так не думав коли з ним знайомився у нас.

- А ти Вітя говорив з бабою Марцею за Настуню Лук'янову? - Запитала його Настя.

- Так говорив, вона сказала що Настя померла від якихось конопель, мочила з них настойку та пила напевно.

Усі почали сміятися з нього, Настя та Федір найбільше. Вітя в голові перевіряв чи він правильно пригадав те що баба Марці говорила - усе правильно, так вона сказала.

- Вітя, та коноплі не мочили на настойку щоб пити, вона в колгоспі мочила тому простудилася. - Пояснила Настя.

- Справді так було, - пригадав Федір, - а ви баби уже таке розмалювали про них, по роду хвороба передалася на Тетяну. Я ще про таке бабське діло маю за вас думати?

- Ой тату, тихо вже будьте з тим, ви праві як завжди. - Усміхнулася Марійка та продовжила бесіду про весілля:

- Вітя а звідки в Юри грошей скільки, що він захотів купляти усі напитки на весілля сам?

- Гендляр польський! Йому гроші до рук липнуть так як Олеська до того меду.

- Чого ти вчепився дитини, нехай їсть хоча банку на день, - сказав Федір. - Вона щось блідонька стала зараз. Можливо як буде добре вона стане мамою на другий рік, а я прадідом; от доживуться старі Бойчуки!

- Залишіть мед, а звідки гроші у нього, він працював з батьком з машинами до армії? - цікавилася далі Марійка.

- Мам, та він в армії продав скільки солярки що в Карпатах з Сивулі води не сплине за рік в Бистрицю нашу; кажу тобі що польський гендляр.

- А в нього справді прізвище польське, та родину мають на Польщі.

- Ковальський натуральний поляк, дід у нього звався Ясь. Правда він боявся щоб ви не знали, думав може ви не любите поляків.

- А чому не любимо? Головне щоб Відлига не знав, він можливо не любить інші нації.

- Відлига зате мене любить, - обізвалася Олеська, - скажу щоб мені два бичка дістав на комбінаті на весілля.

- А тебе чому він так полюбив, наговорила напевно йому різного, - поцікавився Вітя.

- За українську вроду, як співається в пісні: «А я просто українка, україночка».

- А ви знаєте я читала у бібліотеці в якомусь романі Сенкевича, там він описує про польських велетнів, напевно Ковальські десь мають коріння від таких. Юра бачу такий мужчина буде що в нас не знайдете в селі. - Дивлячись на Олеську промовила Марійка.

- Ліза мені так само говорила коли ми до нього бідного телеграму писали у Франківську, - призналася Олеська.

- Так виходить мам, що Олеська наша любить гроші тратити а Юра їх збирати, в результаті таке колесо крутиться бізнесове; підходять вони одно одному.

- А може він зараз такий добрий а потім копійки не дасть їй, - засумнівалася Настя.

- Ой що ви придумуєте? Коли я був з ним в Мурманську, та коли приходив перший раз якийсь молодий призовник, тоді Юра любив таку гру: він кликав молодого солдата і йому показував фотокарточку Олеськи, а так говорив йому: опиши мені портрет цієї дівчини. Молодий догадуючись що він її любить починає її розмальовувати як королеву якусь, тоді Юра дає йому рубель на печення та лимонад. А прийшов один з Рязанської області, та почав говорити що він є поет, подібний до земляка. Юра йому тоді говорить щоб склав вірша про Олеську а він справді мав талант, такого вірша склав що Юра йому десять карбованців заплатив. «Бери поет любовної ліри» - сказав йому Ковальський.

- А хто земляк його був, що за поет? - запитав Федір.

- Сергій Єсенін. Рязанський був хлопець, - пояснила Марійка.

- А вірша можеш нам прочитати? - попросила Настя.

- Ні, не може! - Заперечила Олеська. - Вам вже таке запізно читати.

- Ти послухай, вона читала його. - Подивилася Марійка на Олеську.

- Ой мам, голова крутисся від нього, я тільки для Лізи його прочитаю колись. Ліза досить уміє цінити мистецтво, а поезію взагалі.

Коли пішли спати, Марійка думала собі знову про Лізу, її образ назавжди посилювався в серцях жителів цієї сім'ї. Що б не говорили та що б не думали, воно якось все зводилося до одного: чомусь це молоде творіння що народилося далеко серед сонячних кавказьких гір, зуміло мимоволі так заповонити серця усіх, хто хоча один раз поспілкувався з дівчиною. Щось було в її погляді, в її розмові а особливо в її манерах таке що пробуджувало в співрозмовнику ніжне відчуття до краси, ніжності та мелодії почуттів, які назавжди

залишалися в пам'яті. Лиш в цьому домі та в цій родині Ліза була не один раз, вона не була тут як просто гість, Лізу тут вважала за рідну. Про це знали її рідні, знали усі Левчуки, знали близькі сусіди а також усі знайомі Бойчуків. Їм було відомо хто такою для них являється улюблена Лялька.

Про те що Арлани не пишуть з Америки до Віктора, у селі знало небагато людей: першим знав Петро Стецьків, він відсутність листа пов'язував з політикою двох країн. Другою знала Галя Миросина, яка в душі раділа та носила надію що коли Віктор виснажить чекати, тоді почне вділяти їй увагу. Третьою знала поштарка, яка думала що листа вкрали з ящика що висів на паркані. Четвертою знала баба Марці, яка просила хлопця не хвилюватися та порівняла польову пошту часів Вітчизняної війни, з поштою дев'яностого року.

Віктор ще признався дружині агронома, якого він возив. Сім'я агронома якось трошки мали відношення до Арланів. На весіллі в агронома Тетяна говорила з Марійкою, Віктор мав багато романтичних згадок про весілля коли виходила заміж дочка агронома. Того вечора він подарував свій цінний подарунок для Лізи якого вона назвала «Рубінова сльоза». Якось в душі Віктор відчував що агроном та його дружина не чужі; як для Арланів, так само для нього. Віктор признався про свою проблему. Він подумав можливо Тетяна написала листа їм, тому що вони у школі були подружками. На жаль вона не написала їм, можливо не хотіла тому що думала скоро приїхати в гості - думав собі Віктор. Підставу для цього він узяв з прочитаного листа, в тітки Олени, в Косові.

Агроном давав Вікторові службову машину куди потрібно, а коли взнав що в Бойчуків буде весілля, тоді взагалі не питався де машина. Він пам'ятав як Настя та Федір допомагали їм на їхньому весіллі. Коли Віктор признався в своїй біді, тоді жінка агронома дала відповідь однозначно: якась дівчина перехопила листа з скриньки, вона могла відписати від твого імені. Віктор не довіряв цьому, він не знав такої дівчини щоб опустилася на таку моральну низину. Воно не дивно: люди які ще за браком літ не зустрічалися з лукавством та неправдою, вони думають що усі люди такі самі як і вони. Такі люди стають жертвою наклепів та павутиння неправди різної форми, та різного мотиву. Справа в тому що в таких випадках потрібно діяти швидко поки все свіже, та не пустило глибоко коріння. Коли чекати на якесь прояснення, тим самим людина думає що час розсудить її проблему, як любую проблему взагалі, тільки в такому випадку час працює в протилежному напрямку.

Великою стіною перегороди для жителів Союзу було те, що вони не знали як люди живуть за кордоном; як там працюють ті чи інші служби, а в тому числі пошта.

В Бойчуків насувалася друга проблема а саме проблема приємного характеру - весілля. На початку вересня, Марійка попросила сина щоб він відвіз її у місто. День був субота, Марійка хотіла домовитися з Богданом Відлигою про м'ясо на весілля. Вона взяла його домашній номер телефону, по якому могла знайти його в Івано-Франківську.

По дорозі вони заїхали у бібліотеку. Марійка зайшла до Оксани, яка працювала замість неї. Оксана була молодою розведеною жінкою, найперше що кидалося в очі про неї, це її розсіяність. Вона не доводила ніколи розмову до кінця а також не вислуховувала до кінця когось. Потрібно було досить наполегливо її щось розтлумачити щоб був з того результат. Свою розсіяність вона мотивувала тим, що її батько який часто випивав, бив дуже маму, коли та носила її, а пізніше і її саму в дитинстві. Марійка співчувала та погодилася з тим що саме проблема характеру Оксани, являється наслідком такого жакливого виховання. Крім того Оксана була дуже роздратованою, коли щось було не по її планах. Марійка побачила що з нею працювати просто було неможливо: до обіду свариться а після просить пробачення.

Коли Віктор зупинився біля бібліотеки, він залишився слухати радіо в машині, саме коли ішла радіопередача для водіїв «Красный, желтый, зелёный». Напевно усі водії любили

традиційну пісню про дорогу, яку як правило завжди включали в програму передачі. Марійка швидко побігла в будинок до Оксани. Коли Марійка зайшла та привіталася, вона запитала бібліотекарку:

- Оксана, я по справі до тебе: ти не пригадуєш чи хтось приходив питався про мене, або телефонував та питався?

- Так Марія Федорівна, зараз дайте мені зробити порядок в голові: приходити приходив мужчина: високий з вусами.

- Зрозуміло, приносив книжки про кораблі а прізвище Відлига, - допомогла Марійка.

- Правильно, ви напевно з ним були вже скоріше?

- Зараз їду до нього.

- О, я мовчу.

- Можеш не мовчати: я їду просити щоб м'яса допоміг дістати на весілля нам. Бачиш живемо у селі а м'яса не маємо; таке також буває.

- Ще вас питала Якимівна, чи як вона, що тут працювала скоріше.

- Яківна, Раїса Яківна. Напевно також вступлю до неї, спасибі що пригадала мені. Може ще хто питав по телефону?

- А був десь міжміський напевно, питали про вас, але воно давно вже було, ще весною.

- А хто питав? Може Таня або Ліза? Можливо приставилася: Тетяна Андріївна?

- Знаєте я забула, а питалася про вас а я сказала що ви заняті тому що у вас буде весілля.

- Оксана! Що ти таке розказуєш мені? Як вона питала весною як я працювала до середини квітня тут. Звідки ти весною знала про весілля як Юра наш зять майбутній приїхав з армії тільки дев'ятнадцятого травня? А про весілля рознеслося пізніше. Вона напевно літом говорила з тобою.

- Може бути Федорівна. Я ще пам'ятаю що вона запитали хто одружується, син чи дочка.

- Як син? Оксана ти можеш нормально говорити. - Вже не могла видержати Марійка.

- Правду кажу за сина питалася, це добре пам'ятаю.

- А ти сказала що він женеться, чи як було?

- Ні не говорила такого, як я могла таке казати, я ж не знала хто там у вас одружується.

Сказала що не знаю і все, вона поклала трубку.

- Оксана, я тебе прошу, для мене надзвичайно важливо це: коли ще раз з них хтось зателефонує, скажи будь ласка, що ми чекаємо на їхній лист. Віктор чекає, хвилюється дуже. Оксана я прошу тебе, вони з Америки говорили, там дівчина мого сина. Він не знає що трапилося, ми з ними зв'язок загубили. Один канал це тут в тебе, більше в нас каналів зв'язатися немає. Можливо листи пропадають, ми не знаємо нічого. Коли ти почуєш що хтось з них питає про нас, я благаю тебе, скажи що Віктор не може дочекатися. Запам'ятаєш Оксана? - Марійка склала руки як перед образом, щиро дивлячись синіми очами на Оксану.

- Добре Федорівна, давайте я запишу їхні імена не календарі тут.

Оксана написала: «Тетяна Андріївна, Ліза або Єлизавета, Аркадій Ілліч. Прізвище: Арлан». Сказати: «Віктор не може дочекатися Лізи. Жодного листа не одержали від них».

- Дякую тобі Оксанка, гарна дівчинка, допоможи як зможеш.

Марійка вибігла і сіла в машину. Віктор завів двигуна і вони виїхали до Івано-Франківська.

- Що там: ти домовилася з тою Оксаною?

- Ой Вітя ти пробач мені, тільки вона якась перелякана. Уяви собі: Таня дзвонила а вона сказала що у нас весілля. Таня питалася хто одружується, син чи дочка а вона сказала що не знає. Що ти з нею домовишся, десь почула про весілля та говорить а більш нічого не пригадує. Я просила її щоб на наступній раз сказала що ти не можеш листа дочекатися від них. Будемо бачити, після весілля я заїду знову до неї.

- Ой мам, щось воно нечисте там, чує моє серце що воно щось там є, не все так просто.

- Я так само думаю сину, десь щось замотане тільки не знаємо де шукати кінець від цього. Одним словом перед весіллям поїде Олеська запросити у Косів тьотку Олену, можливо уже є новий лист та новий адрес до них. А я з Відлигою поговорю, він мудрий чоловік. Відлига світ проїхав, різних людей бачив, можливо він щось нам порадить сину в нашій спільній біді.

- Не думаю мам, коли Раїса Яківна не може, тоді також Богдан не порадить.

- Можливо ти правий Вітя. Знаєш я особисто в житті знаю двох дуже мудрих людей: Це Раїса Яківна а також ваш дід Федір. Лиш на жаль вони не можуть знайти виходу, напевно справа тут дуже замотана або навпаки досить проста, наскільки проста, що просто ми не можемо на таку річ звернути увагу. Проблема може бути там в Америці а може навіть поруч, як говорять люди «під самим носом», лиш як знати де саме?

- Одного дня ми будемо знати, лиш також не знаємо коли саме... - похитав головою Вітя.

29

В Івано-Франківську Віктор зупинився біля телефонної будки. Марійка пішла набрати номер до Відлиги. Коли телефон почав подавати протяжні гудки, довго ніхто не підходив до апарату. Майже в кінці Марійка почула як хтось зняв трубку, та тихий жіночий голос:

- Анна Миколаївна вас слухає.

- Добрий день Анна Миколаївна. Я шукаю Богдана Зиновійовича, це його дім?

- Так доню, я його мама. Тільки його немає зараз, він буде може через годину.

- А я могла б приїхати до вас, тому що у мене така розмова з ним що не по телефону.

- Добре приходи, ти знаєш де ми живемо?

- Ні не знаю, тому дзвоню щоб запитати вас.

Анна Миколаївна назвала адресу, їхня вуличка була в районі залізничного вокзалу. Марійка знала приблизно як туди потрапити, вона подякувала та пішла до сина.

- Може ми б спочатку до Яківної заїхали, тому що Богдана ще немає вдома.

- Нічого почекаємо, ти зайдеш до Яківної а через пів години будеш геть іти?

- Правильно Вітя; ідемо до Відлиги, - погодилася Марійка.

Коли вони заїхали, Марійка обережно зайшла на маленьке подвір'я перед гаражем. Двері були відчинені а мама його сиділа за хатою на лавочці. Марійка почала стукати в одвірок, вона почула голос за хатою: Я тут, ходіть сюди!

Марійка підійшла та побачила старшу жінку яка сиділа та накрила собі ноги покривалом з якого висіли кінчики по сторонах. Марійка знову привіталася з жінкою

- Я приїхала до Богдана по одній справі. Він колись говорив що тут біля вас живе чоловік який працює на м'ясокомбінаті.

- Так, ось там його хата.

- А ми весілля будемо робити для дочки, нам потрібно м'яса дістати через нього.

- О, він вам зробить, він багатьом продає, ціна дешева в нього а м'ясо свіже.

Дві жінки почали говорити, час скоро пройшов. Анна Миколаївна розказувала як вони були виселені на Сибір, як вона там ноги простудила. Її дуже зацікавило як Марійка сказала що її чоловік був з Нагуєвичів. Миколаївна була в минулому вчителькою української мови та літератури. Так як Марійка була досить просвіченою в книгах, то вони мали про що говорити. Марійка розказувала про своїх дітей:

- Знаєте Анна Миколаївна, мій син не дуже любив учитися в школі а дочка могла гарно учитися поки не піросла. А в нас вчителька «української» любила моїх дітей через те що як вона казала «з родини Великого Каменяря». По правді в мого чоловіка не було претензії на родину Франкову, але так як односельчани була його бабця та мама, то вчительці це подобалося. Вона завжди ставила гарні оцінки нашим дітям особливо Вікторові, тому що він просто їх не заслуговував як учень. Коли проходили творчість Франка, вона визвала його, а він не вивчив вірша, вчителька поклала йому двійку. Віктор здивувався так як такого ніколи не було, а вона йому говорить: «Любого автора можу пропустити а родича не позволю не поважати». Але час пройшов, діти вирости а тепер як кажуть люди: «Малі діти - малий клопіт, а великі - великий».

- Ой Марійка де у вас клопіт, у мене клопіт з моїм сином. Дивіться: так пішов борознити море а молодість перейшла на воді, тепер одружитись не хоче. Каже мені: «Я що буду діти заводити після сороківки, щоб з мене люди та птахи сміялись». А у вас весілля кажете, це ж так прекрасно, ой мені б ваш клопіт, тільки років двадцять тому.

Марійка слухаючи маму Богдана, в душі сама себе похвалила за те що не давала йому поводу подумати що вона хоче за нього вийти заміж. Вона зрозуміла що так як він провів життя з моряками, так само тепер для нього важливо тільки товариство а не сім'я. Звичайно що він напевно не любить такі компанії де напиваються і говорять різну бесіду неграмотні люди а він як людина яка побачила світ, шукає собі подібних людей: просвічених та також самотніх, щоб з ними поговорити та помріяти про справи життя на землі.

На їхню розмову прийшов Богдан, він здивувався як побачив Марійку.

- Мамо, це ж пані Левчучка, я тобі про її дочку розказував.

- А та що любить Україну так як ми?

- Так мамо, вона дуже цікава дівчина. - Богдан звернувся до Марійки. - Я розмовляв з Віктором там на вулиці коло машини і він сказав що у вас весілля наближується. А Олеська буде вдома жити з тобою разом?

- Так вона буде біля нас. Ми будемо в старі хаті а вона в новій.

- Яка ти щаслива Марійка, таку доню вінуєш, а жених напевно радий.

- Ой люди добрі, так дивиться на неї як на едельвейс якийсь.

- Красота українська вона полонила усіх: польських магнатів, руських князів, навіть сам Сулейман не вистояв перед Настею Лісовською.

Вони почали говорити про справу по якій Марійка приїхала. Богдан Відлига зобов'язався усе вирішити. Коли Марійка запитала чи можна надіятися на його сусіда - Богдан відповів:

- Він винен мені, розрахунок буде зі мною. А я для Олесі зроблю якнайдешевше.

- Ми не хочемо так Богдан, ми заплатимо як повинні. Нам так уже велике щастя що така е можливість дістати.

- Я сказав що зроблю для Олесі, вона сиротою росла, мені з другої сторони повернеться: я так вірю і мені так ведеться завжди.

- Тоді я від сьогодні вас запрошуюю на весілля, щоб ви були Анна Миколаївна а ти Богдан само собою: як без такого козака що був ген за синім морем, весілля нам гуляти.

Коли Марійка приїхала додому її чекав ще один сюрприз: до Олески приїхав Любчик з Світланою, яка привезла готове пошите шлюбне плаття. Мама Світлани славилася кравчиною серед високих посадовців у місті. Вона шила плаття на випускні вечори, весільні та бальні. Її клієнтами були дочки та дружини партійних секретарів та хірургів. Так як Юра не скупився на гроші, то плаття було з гарного матеріалу а також вишуканого покрою. Віктор з Любчиком розминулися при в'їзді в Богородчани. Віктор не впізнав Любчика, а той не знав що Віктор на службовій машині їздить куди захоче.

Коли Марійка прийшла, Настя сказала щоб ішла подивитися на Олесю в нову хату. Марійка швидко піднялася у її кімнату. Олеська стояла та любовалася платтям перед люстрою. Марійка коли зайшла та побачила, її щось защеміло біля серця. Олеска щасливо усміхнулася мамі.

- Мам як тобі? - Дочка покрутилася по кімнаті.

- Дуже гарно, пошито так що в Кремль на бал можеш їхати доню, тільки...

- Що мам, щось не так? - зупинилася Олеска.

- Коли знімеш зайди до мене, в мою спальню. - Марійка якимось загадковим поглядом провела дочку.

Олеска поспішила зняти плаття так її непокоїло що мама побачила в цьому щось, а може якусь новину привезла з міста. Коли вона поклала на ліжку плаття та оділася в літню футболку, дівчина обережно зайшла до мами в кімнату. Марійка сиділа на ліжку та дивилася в кут стелі, її вигляд був такий що вона ось-ось заплаче. Олеска взяла її обережно рукою за плече і тихо запитала:

- Мам що з тобою?

- Ой Олеска, як побачила тебе мені аж біля серця щось зарухалося. Знаєш я так привикла що ти дитина, а тут в сукні шлюбній. Як час скоро пройшов, коли воно взялося. Недавно ти

бігала по траві перед хатою, тоді здавалося що діти так ростуть поволі, так довго будуть дітьми. Мені такий жаль Олеся що воно так скоро...

Олеся обняла маму, вона побачила як з маминих очей потекли сльози.

- Мам а ти хотіла б щоб я малою була, такою дівчинкою років сім-десять?

- Так Олеся, тільки ніхто того не верне мені ніколи вже...

- Мам, а ти забула які я тобі проблеми робила, ти жалієш що я не була такою слухняною як Вітя наш був?

- Які проблеми Олеська, забудь про таке. Ти була у мене найкращою дівчинкою на землі... Як ми час не цінимо свій, постійно спішимо кудись, немає часу з дітьми погратися, посміятися а тут так хотілося б а воно немов полетіло на крилах. Олеся, щоб ти знала коли станеш мамою: нічого не варті гроші, достатки, авторитет, кар'єра, все воно проходить а родинний затишок воно те що завжди біля серця. Так мені говорила колись Таня Лук'янова, вона була правою. Колись я також думала щоб у хаті подивитися як стінка мебельна блистить, як килими лежать на підлозі чи висять на стіні, як паркет переливається а воно все - ніщо. Зараз я б хотіла кільки бачити як ти та Вітя граєтесь в піску на Бистриці чи з нашим котом в літку на траві біля хати. Як ви ходите по наших грядках та збираєте собі полуниці. Все пройде воно, а любов, згода, доброта, та щирі почуття вони не старіють, тому що вони від Бога...

Над Лонг-Айлендом висіла жажлива спека. Навіть вітер який провівав острів нічого не міг зарадити. Аркадій та Ліза спеки не бояться а ось Тетяна не переносила її. Аркадій поклав кондиціонер у спальню та повернув ліжко щоб його «Карпатська Слов'янка» спала біля кондиціонера. Тетяна ходила купатися в ванну кожних дві години. Аркадій сміявся з неї, так як знав що в дитинстві нормально вона могла купатися тільки літом в Бистриці. Тетяна не здавалася вона відказала своєму абхазцеві: «нічого але такою виросла що бігав ти за мною по набережні в Сухумі». Насправді було трошки навпаки, хоча Аркадій також дуже влюбився був в карооку українку. Він продовжував її любити, його дружина хоча хворіла, але в свої тридцять дев'ять років, вона виглядала привабливою жінкою а також була веселої вдачі.

На новій квартирі вони жили краще як в попередній, в штаті Род Айленд. Аркадій купив машину для себе та одну для своїх дівчат. Тільки вони ніхто не їздили другою машиною так як він возив Тетяну на роботу та забирав її. Ліза користувалася метро та автобусами. Аркадія майже ніколи не було вдома, він постійно був зайнятий в Брукліні з своїми братами.

Тетяна працювала також в Брукліні в одному з магазині по продажу шкіряних виробів. Власник який мав подібних шість магазинів, полюбив її за швидку реакцію та уміння вговорювати клієнтів. Говорити вона уміла швидко та переконливо, багаторічний досвід спілкування закріпив у неї обширний набір слів та речень, щоб довести свою думку та відповісти на сумнівне запитання покупця одноразово. З нагоди цього власник який був родом з Одеси платив їй більше як іншим, тим хто працювали в інших його магазинах. Аркадію не дуже подобалося щоб його дружина працювала в такому місці де постійно міняються люди які заходять та виходять, все ж таки він був радий що її не пустив працювати до лікаря масажиста якого пропонував Гарік. А коли власник Тетяну перевів в магазин жіночого товару, тоді Аркадій нарешті заспокоївся.

Ліза вчилася мови, після школи вона їхала до мами, щоб провести вільний час. Крім того вони брали державну допомогу, так як працювали нелегально. Подібна практика серед емігрантів, була масово поширеною. Було досить вигідно щоб державна програма платила за житло та медицину, а також навчання та давала карточки на продукти, а у вільний час підробляти на стороні. Такий стиль життя підіймав людей економічно дуже швидко, а так як

вихідці з Радянського Союзу не могли випустити такої нагоди, тому усі майже поводитись однаково.

Коли Тетяна з Лізою були обидві у магазині та мали вільний час, Ліза вчила маму те що до обіду запам'яталося в школі. В школу Лізу возив постійно Гарік який жив біля них. Хоча вона уже мала посвідчення водити машину, Ліза нею мало користувалася, за винятком щоб їхати на океан де в кінці острова був її улюблений «Mantauk Point».

Одного дня Ліза не приїхала до мами в магазин, Тетяна спочатку не звернула уваги а пізніше почала хвилюватися про дочку. Хоча перед тим бувало що вона не приходила, тільки сьогодні чомусь маму хвилювало. Коли на кінець робочий час закінчився, вона вийшла щоб чекати Аркадія біля магазину, навпроти якого був маленький скверик. Там вони завжди зустрічалися. Аркадій був дуже точний в часі, його професія так дисциплінувала а також в нього таке було в його характері від народження. Коли щось мінялося він завжди попереджав, чи прислав когось з своїх братів по дружину. Аркадій також любив щоб те що діється навколо нього, він повинен усе бачити та знати. Тетяна також знала, що коли він дізнається про Віктора, тоді воно обернеться великим скандалом не тільки в адрес хлопця, а також для них, за те що такий довгий час вони мовчали про лист та ситуацію в якій вони опинилися. Тільки вони самі не знали що в дійсності робиться біля Віктора, тому змушені були самі якось перебиватися. Надія була тільки на те щоб поїхати та подивитися реально на обстановку, хоча перед поїздкою все одно потрібно признатися усе по правді.

Того вечора Аркадій як звичайно приїхав забрати дружину додому. По дорозі він мовчав увесь час, а коли уже були недалеко дому, він запитав дружину:

- Ну как Танюша, замаялась сегодня?

- Да так себе. - Тетяна відповіла також по-російськи.

- Знаешь дорогая, скажу тебе честно: не нравится мне здесь жизнь. Смотрю тебе не нравится, Елизавета наша такая как рыба в аквариуме. Зря мы поехали Таня. Вот что авиацию оставил - это по делу. Сейчас такой бардак в Союзе там, но в бардаке можно деньги закрутить хорошие. Надо было подождать ещё: может Елизавета замуж вышла б там уже, а так ждатель бедной девочке здесь; ох не нравится мне Таня.

Тетяна уже хотіла розказувати про проблему Лізи, вона побачила що сьогодні можна з чоловіком потолкувати по душам. Тільки вона надумала як почати розмову, як тут таксі вискочило їм перед машиною. Аркадій налякався та почав сам до себе говорити. Тетяна побачила що він розсердився та рішила ще помовчати якийсь час. А коли буде нагода така що він знову почне її жалітися на життя в Америці, тоді вона йому розкаже. Коли вони під'їхали на подвір'я де стояв їхній будинок, в якому вони жили кватирантами, вони побачили що Ліза сиділа на сходах підклавши голову руками. Аркадій вийшовши з машини сказав до дочки:

- Как доченька, заскучала? - Проходячи повз Лізи, батько ніжно погладив її по головці.

Ліза тільки задумано похитала головою, Тетяна зупинилася біля неї чекаючи щоб Аркадій зайшов в хату а вона її запитала як воно насправді почувається.

- Лизочка щось трапилось сьогодні?

- Можно і так сказати мама. Ти іди покупайся, поїж а там пройдемося по вулиці - я розкажу.

Тетяна швидко побігла переодіти ся та помитися після спекотливого дня. Їсти їй не хотілося зовсім, вона вкинула кілька льодин у стакан та налила чистої води. Після того вийшла на двір де Ліза продовжувала сидіти. Тетяна поклати стакан на багажник машини та махнула головою до дочки що можуть іти. Вони пішли по вулиці, Ліза почала першою розмову:

- Мама, я сьогодні посварилася з Гаріком, коротше посварилася конкретно з ним. Ми їхали з школи а він включив якусь пісню російську: там про розлуку, зраду, щось в тому мотиві. Я не видержала та кажу йому: Виключи нехай не слухаю такого. Він почав мені говорити що так буває в житті, воно все нормальне. Я чомусь забула що він просто так говорить а не в мою сторону, пізніше пригадала що він нічого не знає про Левчука. Тут я йому як почала тоді уже за усіх та про все. Кажу йому: ти обіцяв що за половину року я документи зроблю на нього, тобто на Левчука, а сьогодні друга історія. Я не вдержалася та йому трошки наговорила лишнього, кажу йому: Ты мне жизнь поломал политик несчастный, тебе быть может и не хватало не знаю чего, а в нас всё было нормально, пока тебе не принесло в наш

дом. Это для тебя нормально: сегодня с женой, завтра с другой, а в меня как видишь по другому. Він все вислухав а так мені говорить: «Достану я твоего Виктора и притяну чтоб перед тобой поставит. Я его с Бермудского триугольника вытащу сестрѐнка; вот самая увидишь. Ты что не знаешь какую фамилию носишь? В нас ещѐ такого не было чтоб Арланы уступили кому-то в чѐм. Если я добылся выезда за рубеж, тогда это для меня мелочь. Я противостоял Центральному Комитету и Компартии Грузии, а ты мне что повесить хочешь какую там романтику с мальчиком? Всѐ сделаю тебе, вот увидишь! Зачем ты нос повешала, где твоя гордость дочь Кавказа? Ты рождена под небом юга, ты дышала воздух величественных гор. Наш род имеет древние корни в Абхазии, а ты готова плакать у ног всякого только чтоб сказал тебе что твой Виктор предавал привет. Когда ты видишь здесь столько людей, ты должна помнит что они просто такие как люди, а мы такие как евреи. Понимаешь: это особый народ, твоя бабушка еврейка. Ты Елизавета подумай о своих корнях? Пусть он там волнується и не спит, пусть думает день и ночь. Ему и так уже повезло отнажды, что он прикасался тебя». Як бачиш мама говорить він може як поет, воно є правда в тому що він казав. Гаріку я не сказала про те що листа такого ми одержали, тільки сказала як Левчук собі знайде другу, тому що не захоче чекати чи сюди їхати, тоді усе буде через нього. Гарік почав проситися в мене що все що від нього він зробить, тільки я не знаю що саме він може зробити щоб допомогти мені в цьому. Може ти щось надумаєш мама, тоді підкажи мені.

- А що він тобі допоможе, навіть робити папери заочно щоб Левчук не знав, також не получит ся; туди потрібно їхати нам. Все як бачиш впирається в основний наш документ: «Resident alien». А це що ти йому сказала, я думаю воно піде на твою користь, він захоче звільнитися від цього і буде допомагати коли прийдеться нам. Сьогодні тато жалівся мені на життя тут, він напевно захоче їхати туди ще зимою, ти перший кандидат на візит в Союз.

Спека вечором трошки вгамовувалася, сонце заходила великим червоним диском в сторону Нью-Йорк Сіті. На небі не було жодної хмаринки, тільки смужки від літаків перетинали одну одну. Ліза поглянула на небо розглядаючи перетини ліній та дивлячись як багато літаків які піднімалися з Інтернаціонального аеропорту, брали курс на схід, тобто на Європу.

Туди повітряна дорога на Україну, на Прикарпаття, туди дівчина летіла своїми мріями а в її серці змагалися два розуміння та дві інстанції людського буття: любов та зрада...

Одного ранку в понеділок, Федір виніс їжу щоб покормити Муфтара. Собака понюхавши лиш ліниво витягнувся та став крутити хвостом біля нього. Федір почув що двері в нові хаті відчинилися, він поглянув та побачив Олеську на площадці.

- Олеська! Скажи мамі щоб зайшла до мене в майстерню і ти також зайти.

Через короткий час вони прийшли до нього, усі розуміли що є розмова про яку не повинна знати Настя. Федір присів на табуретку а Марійка та Олеська разом приперлися до довгого столярського столу. Федір поглянув по сторонах по привичці, та почав розмову:

- Слушайте я вам щось розкажу, а ви мудрі в мене, тому подумайте як зробити щоб було добре. Вчора вечором я вийшов так собі до тої діри що я в паркані зробив, щоб на Павликове подвір'я ходити з наших грядок, чомусь мене понесло там. Стою та чую пахне димом - хтось курить. Я постояв та чую якийсь шепіт коло хати. Через якийсь час двері рипнули, і хтось пішов до хати. Мене воно взяло за живе: хата вона вже наша тепер по закону. Я підійшов за кут хати та присів в квітнику. Десь через хвилину двадцять, чую вийшли та йдуть до дороги. Я ще заховався більше, хоча темно хоч око вибери. Я тільки здогадався що двоє, не видно нічого, по голосі впізнав що Галя Мироськи з якимось хлопцем. Я тільки що там був тай знайшов на підлозі ось що, - Федір витягнув з кишені заціпку від волосся, Олеська як коли побачила зразу сказала:

- Моя вона, ми з Лізою купили були в місті, Галька вкрала в мене, а я шукаю. Ой я її за неї скажу. Значить вона з моєю шпилькою дівочиться та ще в нашій хаті.

Марійка махнула рукою щоб дати її час говорити:

- Так, ви тату почепіть колодку на двері, щоб ніхто не ходив там по хаті. Там нічого немає, тільки також немає чому туди лазити різним батярам. А Миросі я скажу, я запитаю її чому її мала, ходить по нашому подвір'ї.

- Я не хотів казати при бабі, вона десь в склепі скаже тай будуть за дівку говорити по селі. Може ти також не кажи Марусю, а я замкну хату тай спокій буде.

- Ні, я таки скажу, тільки щоб побачила її.

- Не можеш простити що мала її так до тебе говорила?

- Ні, за те я б мовчала, а за Олеську нашу що вона колись перед усіма людьми мені сказала - не пропущу так. Я тоді немудрою була злилася на дитину, так наказала була її, пригадуєш Олеся історію про Кольку?

Олеська засміялася, та заклала руки так як любила робити Марійка коли її сварила:

- Пригадую, навіть Ліза знає про неї.

- А я пригадаю Миросі тепер, нехай свою тримає біля спідниці щоб не лазила по чужих хатах з хлопцями.

- Марусю та якось може...

- Тату, ви забули як Галі тато приходив та на вас з мамою що ви завели на лавці батярів у нас? А як вона щось собі знайде, потім скажуть що тут у нас робилося, а чого гіршого буде до Віті чіплятися нашого. Хто його знає чому Арлани не пишуть; може їхня робота. Ви не бачите як почала приходити, зразу біда прийшла з нею до нас. Добре що тоді так сталося що ви Олеську покликали, та вона не поїхала десь в Радчу. Вони давно з людьми на межах сваряться та проклинаються. Навіть не просіть мене - все одно скажу.

- Може воно так є як ти кажеш Марусю, лиш дивися щоб баба не знала, самі розумієте дівки ви мої дорогі.

Коли вони вийшли з майстерні, Олеська по дорозі до нової хати сказала до мами:

- Мам, ти не думай що тоді ти погано поступила, хто знає до чого б я докотилась була з тим Колькою, а зараз бачиш який жених у мене, з ким його порівняти в нас. Навіть Ліза тебе похвалила коли я розповіла про ту історію. Ліза взагалі багато так думає як ти завжди думала; сходишся ти поглядами з кавказцями, з євреями, а найбільше з Лізою.

Вечором коли усі посходилися, Марійка раптово пригадала собі про Левчуків:

- Ой Вітя, а ти в місто тепер не поїдеш скоро? Може додзвонишся з таксофона у Львів до тьотки Ірини, дивися у нас весілля а ми їм не сказали, забігали ся так що забули за них. Ти не кажи що ми планували шостого жовтня, просто скажеш що домовилися на двадцятого.

- А мене тоді не було, я був з бабою Марцею. Чому ви на шостого не домовилися?

- Тому що Ковальські так просили, а там наступна субота була тринадцятого а сват каже воно може якесь число не добре, як пізніше воно краще буде. Ми так подумали що картоплю виберемо на Павликовому городі, хоча навіть не знаю що там могло зародити між такими бур'янами. Також ще продамо городини до того часу, так що саме двадцятого нам підходить, та Ковальським на руку. Ще хоча трошки наша Олеська побуде з нами, як колись.

- Ой мам, ніхто твою Олеську не з'їсть, як ти з тою Олеською. А ви діду купили її в лісника меду банку таку трьохлітрову, щоб солодкою була для Юрка?

Олеська сиділа та крутила кубік-рубик, якого ще колись дістав для них був Любчик. Коли вона почула те що сказав Вітя, вона не запізнилася з відповіддю:

- Ой ще один, ти забув коли ти ранком встав цілий з шоколадом на лиці, залишила вас двох а ви навіть цілуватися не змогли як люди без мене. Ліза хоча снігом помилася щоб дід Андрій не побачив. Напевно ти був дуже солодким для неї, що другого дня прибігла до нас.

Марійка приєдналася до їхньої розмови:

- Але нічого сніг не допоміг для бідної Лізи, дід Андрій все одно взнав і до речі швидше усіх Лук'янових.

- Як взнав? - здивувався Вітя. - Хтось побачив нас на вулиці та сказав йому?

- Ні Вітя, ніхто не побачив. Ліза сама сказала, тільки не йому а в сні говорила про тебе. Дід не спав і почув, правда не хотів сказати що саме говорила, тільки засміявся та погладив вуса.

Олеська ще щось хотіла пригадати а усі так почали сміятися з юних закоханих що її вже не слухали. Коли уже заспокоїлись Вітя сказав:

- Ой були історії: знайшовся б хтось щоб описав те все: роман вийшов б не поганий про усіх нас. Правда не знаю чим воно все закінчиться в мене.

- Слухайте діти. - Поклавши руки на стіл почала Марійка. - Чому ви так ревнуєте одно одного? Колись Олеська думала що я Вітю тільки люблю, зараз він таке говорить. Як я маю вам доказати що я люблю не тільки вас двох а ще також Юру та Лізу. Бачу ви вирости а в середині так залишилися дітьми.

- Що Лізу любиш те я знаю, а як будеш Юрку, тоді я ще побачу, - відказала Олеська.

- Можеш не сумніватися в цьому. - Впевнено сказала мама.

Через короткий час Олеська знову почала говорити:

- Ви знаєте я вирішила щоб Галю не брати в дружки, може справді вона якась невезуча.

- А кого ти думаєш взяти Олеська? - запитала Настя.

- Я візьму Надьку Василькову, вона добре зі мною живе.

- А вона не злиться що ти з Лізою почала дружити а її в стороні залишили? - Перебив Вітя сестру з своїм запитанням.

- Надька все зрозуміла, справа в тому що Ліза питалася її того вечора про нас. Ви уявляєте що Ліза знала про те що ми в Нагуєвичі поїхали на другий день. Ліза за тебе Вітька взялася зразу таки того вечора. Надька побачила що вона через тебе зі мною подружилася. Пізніше сама мені Надька говорила: «Ви не тільки подружки - ви родина там між собою, а я лишня». Я її візьму в дружки тепер.

- А другу кого будеш брати? - продовжувала Настя.

- Другу я надумала брати Ірку Михасеву, вона молодшою на два роки, але вона високою.

- О, воно fajно, - обізвався Федір - Михась нас возив у Косів на похорон, тай зі мною робив в столярному, добре, добре.

- Я так подумала про неї: Ірка така скромна, я один раз чула як дівки з неї в школі сміялися що вона буде вчителькою, і чомусь мені її жаль стало. Напевно вона буде дуже радою як я її попрошу про таку послугу. А ще коли прийдуть Арлани напевно весною, я покажу фотографію з ательє весільну, а тьотя Таня запитає: хто така твоя подружка, ось ця біленька? А я скажу: Михасева дочка, ви напевно її тата знаєте.

- Ой ти Журичко, - засміявся Федір - ви чуєте вона ще Тетяну хоче підколювати за Михасі.

- Добре Олеська, нехай так буде, воно гарно, якимось так виходить що Надька має відношення до Лізи та до тебе. А Михась також з своєю Галею з нами добре живуть, та він мав колись відношення до Лук'янових. Все ж таки що не говорять а завжди кінці повертаються до Лізи, не так воно просто все, - зітхнула Марійка.

- Тоді я зателефоную до Ірини у Львів, - погодився Вітя, - скажу щоб вже не чекали на Олеську що вони приїде вчитись, так як вона вже буде тепер в нас молодичкою скоро.

- Вітька, - обізвалася Олеська, - щоб ти не говорив як Юра по криниці дряпався, ти можеш таке похвалитись перед нашими Левчуками.

- Ой, як вона переживає щоб з її чоловіка не посміялись, добра жінка буде, так повинно бути, - похвалив сестру Вітя.

Через якийсь час, Вітя попросив агронома щоб взяти вантажну машину, та навозити з річки гравію. Федір сказав йому що потрібно засипати частину нового подвір'я, так як там вони хотіли ставити велику палатку для весілля. Звичайно палатка біля Петрової хати, говорила про те що спати Стецьковим не прийдеться від шуму та музики, лиш весілля є весілля; тут ніякі незручності не беруться до уваги.

Частина вересня та половина жовтня дуже швидко пробігли. Гроші також витікали як вода з дірявої посудини, так як ціни на продукти були не такими як у вісімдесятих роках. Був дефіцит деяких продуктів. Для допомоги підключили Раїсу Яківну, Любчика, тільки всюди потрібні були гроші.

Тиждень перед весіллям приїхали Левчуки; Ліда та Ірина щоб допомагати. Ліда мала три сина, вона знала що Настя готує на весілля, також Ірина любила дуже Олеську. Робота просто кипіла, світло на подвір'ї та в хатах, майже не вимикалося. Приїхала Наталя, братова Юри. Так як в Ковальських не було таких людей щоб помагали, Василь домовився з сусідкою за те що допоможе вона на весілля, він її візьме в Польщу. Ковальські бачили що Юра ішов на все готове, та ще чекала на нього машина в придачу. Вони також хотіли чимось допомогти щоб потому не сказали їм що Юра прийшов з нічим до них. Дефіцит продуктів дуже давався відчуватися в коштах, Марійка потратила багато грошей про які вона розраховувала що вони будуть стояти не займані. Одного вечора, а саме у вівторок приїхала Раїса Яківна з Любчиком, вони привезли продукти. Коли стояли біля воріт та говорили, Марійка жалілася на дорожнечу, а Федір сказав до Яківни:

- Раїса Яківна, бачите в нас цього року немов світ має валитися на другий рік; ми всього накупили. Купили машину а тут подвір'я підійшло нам, зять так колись сказав ще як приїхав був з армії, що тут добре гараж великий побудувати. Марусі у вас була та мені сказала що гроші будуть міняти чи як там. Знаєте я робив як кінь до тепер, наскладав копійку, тай боюся щоб не обезцінилися. Купили те подвір'я, а тепер весілля та така дорожнеча, а мала того не розуміє, вона хоче якнайкраще. Я їй пояснюю, а вона мені каже: «дїду, воно лиш один раз, тай на все життя».

- Правильно каже. - Похвалила Яківна Олеську. - Те що ви послушали та купили, ви скоро зрозумієте через два роки. Мій син в Одесі говорить що там як на другому світі, гроші міняють люди. На Привозі пройти неможливо, все з грошами, хто міняє, хто краде. Тут на Заході люди люблять свої гроші і вони просто не хочуть вірити що можуть вони пропасти. Але так не буде як люди бажають, а так буде як уже рішили на верху. Зараз Міністерство фінансів працює на всіх парах щоб захистити резерв, але вони нічого не зроблять. Мій Женя розуміється в цьому, він мені сказав щоб я всі кошти переводила в товар. Я питаю його: Женічка, що мені купляти? А він говорить: «Мама, навіть новорічних іграшок закупи цілу квартиру, а на базарі продай пізніше, а як ні - все пропаде скоро». Правда я купила не іграшки а рушників таких гарних китайських; вони не багато місця займають та потрібні людям постійно, також халатів таких кімнатних для жінок та мужчин накупила. До речі я подарую вашим молодим пару штук. Ви кажете що світ має валитися - ви правильно сказали: буде Союз валитися скоро, тут ще не так відчутно а Одеса уже як Стамбул, там другі розуміння на речі, там народ практично вийшов з під контролю. Міліція уся куплена, мафія процвітає, в портах можна дістати все що на світі є. Просить мене Женя щоб я приїхала на те все подивилася, можливо на Новий рік поїду, поки ще чуюся при силі.

Наступного дня, Олеська та Юра взяли маму та поїхали реєструвати свою Ладу. Хоча було досить роботи без того, лиш Марійка захотіла щоб зразу після весілля зять їздив на машині з Олеською, та щоб люди бачили як вони люблять свого зятя. Олеська була задоволеною тому що на номерному знаку попалося три цифри «7», значить машина буде довго їхати - жартував Юрка.

Усюди був потрібний час, нікуди не встигали, Вітя старався як для себе. Олеська з подружками пішла просити на весілля, а над ранком поїхали в Косів, щоб там бути в дев'ятій годині ранку, та повернутися ще додому. Василь дав їм свою машину в Косів, а дівчат повіз Вітя. Він ще мав свій мотив поїхати до тьоті Олени. Свого «бобика» він залиш для Юри так як колгоспної машини було не жаль; мотор в неї майже не вистигав останній тиждень.

Коли приїхали в Косів ранком, тьотя Олена була вдома а чоловік її уже кудись побрів. Дівчата стали в рядок по традиції, нахилилися в поклоні, та вимовили завчене речення. Олена дала їм десять карбованців та поблагословила молоду «на щастя, на долю». Коли вони уже вийшли та сідали в машину, Вітя кивнув до Олеськи та повернувся у хату. Він не хотів щоб Надька та Ірка, (дружки Олеськи), знали про його проблему.

- Слушайте, а листа не було до вас з Америки? - тихо запитав він.

- А лист, був новий, я дам тобі бери з собою; прочитаєш дома.

Олена підняла покривало на столі під яким лежав лист. Конверти не було, Вітя поглянув та запитав:

- А конверта з адресом була?

- Там здається ще не треба до них писати, вони далі десь їздять як цигани там. Таня так їздить від коли з хати татової пішла, така її доля сину. За неї вже скоро будуть в школі дітей вчити як за того що навколо світ проплив на кораблі колись.

Вітя подякував та побіг до машини, вони виїхали і швидко їхали додому тому що було багато чого ще для них зробити. По дорозі Олеська не видержала та запитала брата:

- Вітя, а як там щось вони мають?

- Так, тільки не знаю чи підійде мені.

Олеська зразу придумала щоб дівчата чого не придумали самі:

- Ми їх просили овечої шкіри виправленої, щоб біля ліжка ставити коли ранком встанеш, дуже добре на ноги говорять вони.

- Дійсно в діда Андрія навіть ліжко було такою вовною застелене, мені Ліза говорила що на ньому так гарно спати, вона любила щось таке чого в людей нема, - сказала Надька.

Вітя не міг дочекатися коли приїде щоб почитати листа з Америки. Усім заповонило голови весілля, тільки один Вітя думав про свою єдину на світі, він ходив немов сам не свій та завжди надіявся зловити хоча немов волосинку найменшу інформацію, яка б вивела його на дорогу з його загадкового лабіринту.

В четвер Олеся поросила щоб Вітя дав машину Юрові, щоб той з'їздив в Тлумач по одній важливій справі. Тоді уже починалася недостача бензину, але Любчик привіз талонів на бензин з печатками. На заправках на такі талони заправляли без проблеми службові машини. В такому випадку потрібно не тільки мати талони, а ще також службову машину а не приватну. Хоча багато автомашин легкових були службовими і вони так само виглядали як приватні, тільки працівник авто заправки міг легко розпізнати їхню різницю по розстановці букв на номерах транспорту.

Юра заповнив чистий листок колгоспної путівки та поїхав заправити повний бак, щоб пізніше витягнути бензин шлангом своєму братові та заправитися знову. Юра їхав по дорученню нареченої, якого він особисто не хотів робити. Юра не міг відказати своїй коханій, а вона попросила не простого: Олеська хотіла щоб Юра запросив свою бувшу дівчину, яка його залишила та вийшла заміж за іншого. Він поїхав просити, а просити мав так щоб вона справді приїхала на весілля, саме її присутність, мала бути доказом того, що він виконав бажання Олеськи. Олеська записала свій каприз в блокнот з якого вона мала прочитати для Лізи. Олеська хотіла щоб бувша дівчина Юри, побачила що він не прогадав і те що вона зробила, послужило йому тільки на краще. Також була нагода показати себе перед нею, характер баби Насті Журички, давався часто проявлятися при такій нагоді в Олеськи.

Сам Вітя пішов перечитувати коротенького листа, якого ще вчора прочитав. На жаль нічого там не було такого щоб його зацікавило. Тетяна тільки написала що вони знову переїжджають, про Лізу була тільки одна згадка, а саме що вона вчить мову. Дальше привіти своїм гуцулам та обіцянка написати знову колись з нового місця. Вітя зложив листа, та нічого не знайшов щоб мати якусь зачіпку за якесь слово чи думку.

Тим часом Олеська з друзками пішла просити у селі людей, коли вони виходили Марійка покликкала дочку та сказала їй:

- Олеся щоб ти не забула запросити усіх сусідів, а також Зоську з чоловіком. Вони можливо не прийдуть а запросити потрібно, щоб пізніше не говорили що ми їх обминули.

Олеська кивнула головою, Марійка поправила квітку на її голові прикріплену до волосся. Дівчата пішли в село а Марійка стояла та дивилася їм у слід. Ліда підійшла до неї і запитала:

- Що так дивишся? Страшно привикати до того що будеш бабцею скоро напевно?

- Ой Ліда, коли воно взялося, недавно я так ходила по селі, недавно Володю хоронили. Ліда як життя пробігає, наша молодість, середній вік. Коли Вітя пішов мені здавалося що я не дочекаюся а тут уже через місяць буде рік як Арлани поїхали.

Ліда хотіла запитати про них, тільки тут показалася машина на початку вулиці. Вони стали дивитися на машину; їхав вантажний мікроавтобус польського виробництва «ZUK». Марійка

промовила: напевно до нас хтось їде. Вона не помилилася: приїхав Богдан Відлига та привіз м'ясо з Івано-Франківського м'ясокомбінату. Він засміявся до жінок з під чорних вусів, та заїхав зразу під палатку яка стояла на подвір'ї.

На Павликовому подвір'ї докінчували велику палатку, Федір бідний був мокрий цілий день. Мирон Ковальський злився що Юра поїхав кудись, а саме куди він не знав. Богдан попросив щоб швидко зробили місце для м'яса щоб він розвантажив транспорт. Була третя година дня. Коли він виклав м'ясо, та все що там було, а там були язика, серця, печінка та легені, Богдан пішов подивитися до мужчин які працювали біля палатки. Коли він привітався та сказав своє ім'я, він ще додав до нього прізвище. Петро підхопив що в нього козацьке прізвище і від тієї хвилини у них почалася розмова. Відлига працював з ними до половини другої ночі. Моряк по привичці завжди мав час, хоча він був не на морі а на землі, все ж таки практика багатьох років на кораблі, щоб нікуди не спішити, залишилася в нього.

Марійка забігла у нову хату, запитати дочку чи запросила усіх на весілля, Олеська сиділа з Юрою у кімнаті. Юра розповідав їй як він говорив зі своєю бувшою кандидаткою в наречену. Він хвалився як виконав доручення своєї майбутньої дружини. Коли Марійка відчинила двері, їй якось стало незручно:

- Ой, я перепрошую, я подумала що ти сама тут Олеся.

- Ой мамо, ви в своїй хаті, це я повинен пробачення просити, - сказав Юра.

- Просто я хотіла запитати чи Олеся усіх просила.

- Так мам, тільки Зоськи не було, вуйко Драпачок сказав що вона хвора та поїхала до сина щоб лягти в лікарню у місті. Напевно заховалася щоб не поблагословити мене.

- Справа їхня - ти просила а вони як знають. А моя хата уже там на долині Юра, тут ваша вже. Тут усе ваше, тільки ви мої, - сказала щаслива мама.

Коли Марійка пішла уже відпочивати а Юра з татом зібралися їхати у Тлумач в ночі на Вікторовій машині, щоб відпочити після довгого дня праці та біганини, Юра попрощавшись з нареченою запитав Олеську:

- А що мама справді тут спати не буде у своїй кімнаті?

- Я ж говорила тобі що не буде, ми будемо у її спальні і тут наша кімната буде, тільки Вітя у своїй буде, поки його не заберуть Арлани. А в нього другі двері там, так що тут він не буде ходити взагалі нам по кімнатах.

- Вітя спить як ведмідь зимою, я спав поруч з його ліжком в армії, його в ночі винести можна на сніг; не почує.

- Давай іди, тато наш чекає, розмірився тут про сон. - Олеська жартуючи вдарила його по богатирському плечі.

Юра повернувся від дверей та швидко поцілував її в губи.

По дорозі Миронко, батько Юри, цілу дорогу торочив синові:

- Ти лайдаку, ми робимо а тебе десь носить. Ти подивися в яку ти родину пристаєш, той бідний дід Федір на серце не здоровий, а навіть не їв нині від восьмої ранку. Ти повинен їх усіх на руках носити сину, таку жінку будеш мати нівроку. Ой жила б мама твоя, лиш би приїхала та подивилася на своїх сватів, півтора року ще була б прожила бідна. Дивися як воно виходить сину: в тебе нема мами а в Лесі тата а зараз буде в тебе мама а в неї тато. А мені не віриться що така пані мене татом буде називати. Ой сину яке життя загадкове, ніхто не знає як повернеться колесо що нас везе на собі.

- А вона уже вас «татом» називає, каже мені тільки що: «йди тому бо тато наш чекає на тебе». Так що ви вже маєте другу невістку.

Миронко почав думати, він пригадав собі як він завжди плакав разом з сином який розумів його. Шкода йому було щоб син в зяті ішов далеко, тільки коли він побачив Олеську, старий усе зрозумів, ніякої іншої бесіди бути не може про це питання. Вони майже над ранком приїхали у Тлумач. Завтра потрібно поспати трошки довше тому що роботи такої для мужчин там уже нема, а жінки нехай дають собі раду на кухні без них, - думав Мирон Ковальський.

Тим часом в Бойчуків усі розійшлися спати хто куди, сам Федір пішов у майстерню щоб добре віддихнути так як в хатах одній та другій хтось постійно міг ходити в ночі. В майстерні він постелив собі на розкладушці та зразу заснув твердим сном. Йому в ночі

приснився сон. Лиш не приснилися палатки та таке інше, чим він був зайнятий уже тиждень, а приснилася йому Ліза, та такою якою вона забігла у його майстерню в той грозовий день. В сні вона обняла його та сказала: «Не скучайте так, я люблю вас, та повернусь знову...»

У майстерні було темно та нікого там не було, ніхто не міг побачити як крізь сон старий заплакав, як дві сльози потекли по його загорілому від сонця обличчі, та як зітхнув він, немов від великої розпуки...

В п'ятницю день був сонячний, жовте листя стелилося по дорозі, з лип падали листочки кружляючи над дорогою та над подвір'ям. Олеська хотіла трошки побути самою перед тим як усе почнеться вечором у них. Вона прийшла у стодолу біля майстерні та взяла Муфтару про якого немов усі забули. Біля вівчарки стояло багато їжі тільки він не хотів їсти, він лежав та сумував. Бідний не знав що таке трапилося, що скільки голосів та звуків за стіною. Спочатку він гавкав, тільки ніхто не звертав на нього уваги. Олеська коли відчинила двері і Муфтар побачив її, він кинувся до неї. Олеська взяла його за передні ноги і вівчар почав лизати її по лиці. Потім вона вибачилась перед ним немов перед людиною, взяла нашійника так як по подвір'ї ходили різні люди, та повела його по городі на річку.

Марійка виходила з нової хати а Настя сказала до неї:

- Дивися яка до віддавання: пса повела бавити віддаваниця наша.

- Ой мамо, скоро вона почала з тим, могла ще походити з тим Муфтаром собі хоча рік один.

Я дивлюся що вона така коло нас дуже ділова, а так вона ще дитина. Тоді у Львові як ми були так перелякалась була, як там приставали якісь до них. Вона так завжди була коло нас, я б її за невістку нізащо не відпустила до когось жити, навіть в найкращу родину.

- Нічого, нічого Марусю, добре що хлопець добрий, а вона може з ним разом пса водити на Бистрицю. Добре що так коло нас тихо перебула поки він прийшов. Я колись також мала сімнадцять літ як мене тато віддавали. Я в невістки пішла до Бойчуків, вони були добрі люди але я на початку не знала як мені буде в них. А наша тут коло нас буде: нема біди Марусю не гріши так. А Юра, я так дивлюсь, що він господарський хлопець, а ще за польської його дід тут газдували, так що добре буде. Колись також дівок віддавали скоро, та повинна була уміти робити як ішла за невістку, а наша ось пса бавить як дитину.

Марійка не відказала мамі, вона пішла до своєї справи, тільки не знала за яку справу саме взятися, скільки їх було.

Олеська пригадувала про своє минуле, немов стрічкою пробігало її дитинство... Тут вона бігала дитиною, тут вона ходила разом з Лізою. Вона передумала все що їй пригадалося, тільки її думки поверталися знову до Лізи. Напевно вона там далеко нічого не знає що в її подружки весілля, пройде два дні і вже про неї, про Олеську, ніхто не скаже що вона дівчина, у неї уже буде законний чоловік - Юрій Ковальський. Олеська знову думала собі: чому Ліза не напише, адже можуть вони написати в Косів, невже ж їй не цікаво що робиться тут у них, тут де вона скільки часу провела. Невже ж їй не цікавить навіть той самий Муфтар, якого вона сама привезла їм в подарунок. Нехай буде: вона вийшла за когось іншого заміж, все одно можна написати до подружки. В Олеськи зразу думка заперечує: ні заміж вона не могла вийти, вона вірна дівчина, така вірна що вона не зустрічала таких дівчат.

З такими думками Олеська прийшла додому де на неї уже чекали Ірка та Надька, її весільні дружки. Дівчата стоявши біля нової хати дивилися як Олеська поверталася з Муфтаром.

Біля воріт мотався електрик Остап. Він натягував проводку між липами щоб там повісити велику лампу потужністю одного кіловату. Лампа повинна освічувати усю дорогу та подвір'я. Остапові допомагав Петро Стецьків. Перше чим відпустити електрика на липу, Петро сам перевірів чи він в тверезому стані, щоб чого лихого не впав саме перед весіллям, та не наробив родині неприємності. Остап говорив до Петра:

- Слухайте вуйку, ви чули що Зоська Драпачка дуже заслабла, кажуть що Владик забрав до Станіслава а там в шпиталь поставили її. Я вже казав своїй: дивися так не любила чогось Жмуриків тай на весілля навіть не може бути в них, а мала просила їх, моя сама виділа як ходила з друзками просити. А може добре що не буде, вона лиха баба вуйку. Знаєте мій малий того року як в армію пішов, перед тим таки як забрали його, орав в неї город. Зоська так його напоїла та нагодувала що малий ледь «дуба не дав». Я йому говорив: вже був би ти мав військо Кольцю.

- А що зробиш Остапе, вона тих дітей так не любила чогось. Я не кажу: діти є діти, бувало що мені мала збитки робила, але діти як роблять збитки та бігають значить вони здорові; так має бути. Я колись навіть з Федором поспорив був за малої, але так потому подумав що він правду каже. А тепер подивися яка дівка нівроку, коли не увидить поздоровається як людина, старих любить, поважає. Тут ще приїздила небіжчика Андрія Лук'янового мала, та вони обидві як на лавку прийдуть, тоді я сам відмолодію. Такі різні розкази знають, цікаві дівки були. Дивлюся той Юра такий тихий хлопець, а так за тою малою, зразу видно що буде її шанувати. А силу яку має він: складали підлогу для палатки а він такий щит сам тягне я йому кажу: не мучся нащо такий тягар береш. А він мені говорить та сміється: «сідайте вуйку я ще вас потягну на ньому». Я йому знов кажу: ти Юра тримай силу, може прийдеться тобі молоду взяти на руки. А він мені каже: «як вона захоче, я через все село її буду на руках нести до шлюбу». Правду тобі кажу, так говорив мені.

- А там вуйку якийсь приїздив вчера, що ви з ним робили та говорили, хто він такий?

- О, та він такий мудрий хлоп, каже що скоро Україна самостійною стане. Навіть казав що гроші напевно наші будуть з тризубом як колись. Він навіть говорив що самий тризуб це знак наших князів з Київської Русі. А історію він знає про Аскольда про Володимира Великого, який Русь зробив християнською. Також про Богдана Хмельницького розказував, про його повстання ще ген 1648 року. Казав що Богдан Хмельницький велике горе сам пережив, його сина якийсь панич батогамі засік на смерть, спалив його дім та жінку відібрав.

- А знаєте вуйку, казав мій Колька що так само небіжчик Андрій Лук'янів знав про все. Розказувала мала його, та що тут приходила, а мій Коля мені вже говорив, як Довбуш ходив та як опришок Бойчук, також гуляв по горах. Казали вони що був такий випадок десь на Поділлію що пан якийсь лихий також замордував хлопчика. Мама того хлопчика віднайшла Довбуша та йому розказала про своє горе. Довбуш взяв хлопців та пішов до того пана і також його закатував. Казали що пан йому і золото давав і гроші, лиш би лишив його при житті. А Олекса Довбуш каже до нього: «Не прийшов я по гроші а по твою душу». В нас вуйку також є цікава історія, про наш таки край, лиш москалі закривають її. Дивіться наші діти не знають що робилося тут в нас, а вони їм про паризьку комуну толкують. Нащо їм того, воно що в Париж поїдуть жити? А тут вирости ми, тут наші прадіди землю обробляли, сіяли хліб, працювали, будували. Чому дітям того не знати як воно було? Лиш вони їм про якогось Маркса що десь був хто знає де, тай хто знає що за холеру якусь він там чинив.

- Нічого Остапе, як Федір мені говорив колись: пройшла австрійська, пройшла польська, тай московська пройде. Дивлюся до того котиться і навіть скоро. Ти дивися яка дорожнеча стала: цукру не до купиш ся, а всього решту? Ти думаєш вони мало грошей викинули на таке весілля, тільки для малої не жаліють вони, я так дивлюся. Може воно добре, гроші можуть так впасти скоро що за сто рублів буханку хліба купиш в склепі. Кажуть що на Польщі злоті тисячами рахують поляки, впали так гроші що страшно говорити навіть. Дивлюся їхня Марусі там коло жидів крутиса тай може щось знають Журики; за одно літо купили машину таку дорогу та в Павлика хату відкупили, вони ніби кажуть що зять так хотів, щоб тут машини робити, але я їм не віру; там жиди Марусю щось намовили напевно. Будемо жити будемо видіти як воно буде.

- Вуйку та жиди наперед знають, вони самі в політиці тай знають про неї. А я чув що той Лук'янів зять також з них.

- Його мама жидівка, а тато з тої Абхазії що там вони воюють з грузинами.

- Ой вуйку щоб тут чогось не почалося, так чую: там біда, там б'ються аж страшно жити.

- Може обійдеться Остапе, наш народ терпеливий дуже, в нас якось воно може полегенько так перейде на таку демократію. Вже дивися сам від коли в Вірменії нема спокою, а в нас дякувати Богу - тихо. Знаєш люди вони не розуміють що війна лише горе приносить а не те що вони бажать. На нашій землі вже кілька крові пролито що вже досить того. Ой щоб люди жили тихо а труднощі якось переживемо. Як би воно не було, лиш коли спокій люди женяться, віддаються, діти родяться а все решта якось буде Остапе. Тут відбудемо весілля а там твій малий прийде з войска та в тебе зробимо палатку, так повинно бути сусідо.

Остап включив лампу яка яскраво засвітила хоча був день. Він також поклав другу на новому обійстю де стояла велика палатка. Світло було зроблено щоб гості бачили куди ходити.

На дворі було сухо та відносно осені досить тепло. Хлопці чіпляли ялиновий вінок над ворітьми та напис на якому було написано красиво червоними буквами: «Ласкаво просимо!»

Тим часом Ірина зі Львова говорила з Марійкою на кухні:

- Я сьогодні мушу відіспатися Марійка, вже ледве ноги тягаю свої, тільки не знаю де знайти таке місце, тому що я дуже чуйною коли сплю. Може в тебе якісь є знайомі тут, чи з родини хтось, щоб там можна було виспатися по-людському?

- Є таке місце у нас, називається «Лук'янова хата». Там ти так виспишся як викупана дитина. Уяви собі: стара хата, ніхто не живе там, за хатою сад та соловейко на калині до ранку співає. Відчиниш вікно а з саду осінній аромат пливе в кімнату. А ще в тій хаті жили люди які дуже любили одно одного. А ще в тому саду було таке кохання, що дівчина через вікно перелазила до любого та стояла з ним до ранку. А ще таких ночей було скільки, аж поки сусід відро води вилив на закоханих. А на тому ліжку на овечій шкірі спала наша майбутня невістка Ліза.

- Ой Марійка, ти мені якусь вечірню казку розказуєш, я вже засинаю. А де така хата є на світі про яку ти говориш?

- Сьогодні в ночі Вітя повезе тебе до неї з Олегом. Мій тато часто іде туди просто посидіти на ганку та морально віддихнути. Він говорить що там так як в раю затишно та гарно.

- А та хатка стоїть на курячих лапках напевно, - пожартувала Ірина зі Львова.

Дев'ятнадцятого жовтня, тієї самої п'ятниці коли у Бойчуків усі бігали занятими, а Олеська з друзками чекала на Любчика та його Светку, щоб та зробила їй гарну зачіску. Коли на Прикарпатті було уже після обіду, далеко на Заході, на відстані більше семи тисяч кілометрів над Лонг-Айлендом почався тільки день. В Арланів починався звичайний останній робочий день тижня; кожен знав своє заняття. Біля восьмої години Аркадій уже був у машині та чекав на дружину. Ліза проснулася, оділася в домашній халат рожевого кольору, та забігла на кухню. Тетяна запитала її яка година, вона держала в руці механічного годинника якого привезла з собою з Союзу.

- Для чого мама ти його носиш? Купи собі кварцовий щоб не накручувати постійно його.

- Тільки цей годинник подарунок тата ще з Ешери.

- Ой, яка ти в нас романтична мама. - Поправляючи халат говорила Ліза.

- Бачиш тато не був такий при грошах як Левчук, що тобі камінь рубіновий купив такий гарний. - Виходячи з кухні Тетяна пригадала собі. - А до речі уже кінець жовтня скоро Ліза.

- А що тут такого особливого мама, ти що збираєшся жовтневі свята святкувати, чи може на парад іти в листопаді?

- Ти забула що минає рік як ми на похоронах були в Нагуєвичах, напевно десь скоро весілля буде у Левчуків.

- Справді, тільки хто там одружується, потрібно буде зателефонувати в Богородчани нам.

- Давай Ліза - я побігла а наш тато почне сварити мене зараз, та виписувати по-кавказьке так як він уміє завжди, - сквапно промовила Тетяна.

Тетяна вибігла з дверей та застрибнула немов вісімнадцятилітня дівчина в машину, Аркадій обережно виїхав на дорогу. Ліза на кухні побачила мамину записну книжечку, дівчину спокусило самій зв'язатися з Богородчанами саме зараз. Вона відкрила книжечку та скоро знайшла номер телефону бібліотеки. Ліза почала битися думками як поступити їй. У школу вона не хотіла піти сьогодні, тому що було дуже хмарно і її тягнуло ще поспати трошки. Тільки думка за телефон не давала їй спокою. Вона сама вдома, ніхто не помішає, в цей час бібліотека повинна працювати. Друга думка була така як говорив її Гарік; щоб вона не робила чогось такого принизливого, тобто не гралася з людьми як дванадцятирічна дівчина з своїми ще дитячими капризами. Ліза вирішила не дзвонити та пішла лягти в ліжку. Тільки перша думка не давала спокою. Дівчина поверталася на ліжку в одну та другу сторону, вона не могла заснути і рахувала години яка саме зараз година на Прикарпатті. Ліза сіла на ліжку, вона оперлася до спинки та заклала руки за голову. Бажання зателефонувати не давало їй спокою. Ліза зламалася: кавказька гордість не видержала пориву любові та ревності дівочого серця. Вона подумала собі так: я почую хто там буде, а так буду рішати чи говорити мені чи просто покласти трубку телефону.

Тієї самої години, далеко в Богородчанах, в одному з відділів бібліотеки, було тільки двоє людей. Працівниця бібліотеки Оксана, перекладала якийсь набір енциклопедій а Славчик, той самий що був свідком розмови Марійки з Віктором про Юру та про Олеськи фотокарточку, прийшов сьогодні сюди по своїй справі. Славчик уже був знайомий з Оксаною і він не пішов в інститут цього дня а приїхав до тьоті з Івано-Франківська, щоб тут попрацювати йому. Він міг покористуватися в обласній бібліотеці, тільки він любив тут, тому що людей майже не було, йому ніхто не мішав.

Нараз роздався телефонний дзвоник, при тому не такий як звичайний, а спочатку короткий а так довші дзвінки. Оксана не мала часу та була роздратованою так як попутала порядок серед набору серійних книг. Вона кликнула до Славчика:

- Слухай візьми трубку тай скажи що мене немає, скажи що я в кафе побігла! Хто б не питає, навіть сам секретар Райкому; мене немає!

Славчик покійрно підняв телефонну трубку, так як телефон не переставав викликати:

- Алло, я вас слухаю. - Відказав він поважно.

- Добрий день, це Богородчанська бібліотека?

- Так. - Коротко відказав хлопець.

- А Оксану можна на хвилинку?

- Ой вибачайте її в даний час немає; вийшла в кафе. Я можу переказати що потрібно вам.

- А ви хто будете? - тихше запитав дівочий голос.

- Мене звати Ярослав, я тут часто буваю, тому залишився замість бібліотекарки.

- Я не зрозуміла: ви там працюєте може?

- Ні, я не працюю, лиш завжди буваю тут, мене тут усі знають як свого клієнта давнього.

- А ви Ярослав там скоріше також бували: ну скажімо рік тому?

- Бував навіть скоріше, коли ще в школу ходив.

- А ви знали Марію Федорівну Левчук?

- Звичайно що знав. До речі у неї весілля сьогодні, вірніше завтра а сьогодні як в селі люди «коровай» називають.

- Весілля сьогодні? - здивовано запитав голос.

- Так сьогодні. А що тут такого дивного вам?

- А хто там в Левчуків одружується? - Голос в Лізи змінився і на очі навернулись сльози.

- Її дочка Леся виходить заміж. - Прозвучала спокійно відповідь.

- А ви так знайомі з ними, тоді ви підете на весілля до них?

- Ні, я не піду, а взагалі я б хотів подивитися на її дочку авантюристку, я чув про неї історії скоріше, сама Марія Федорівна розказувала. Тільки вони не знали що я залишу інститут та приїду, тому не просили мене туди. Звичайно в селі молодь іде без розбору, просто в мене немає мотиву чи причини щоб так прийти.

- А коли буде причина, тоді ви підете до них?

- Можливо.
 - Тоді підіть будь ласка та привітайте Олесю від мене.
 - Добре, я ще квітів букет куплю для неї від вашого імені.
 - А ви знаєте її брата Віктора?
 - Ні я його не знаю особисто. Я також Лесі не бачив, лиш тільки на фото.
 - Він також авантюрист добрий, як ви висловилися, тільки нічого: поживемо - побачимо.
 - Тоді як сказати їй, від кого привітання?
 - За букет я вам поверну гроші коли приїду туди а привітання скажете: від Лізи Арланки з Нью-Йорка.
 - Ви з Нью-Йорка дзвоните?!
 - Так, а що тут такого?
 - Тоді обов'язково піду щоб виконати ваше прохання, - запевнив Славчик.
 - Спасибі вам Ярослав, тільки Віктору не говоріть те що я про нього сказала - домовились?
 - Добре, все так зроблю.
 Оксана коли почула про Нью-Йорк, вона усе кинула та побігла до телефону, лиш коли вона без попередження вихопила трубку в Славчика, почула тільки гудки. Оксана запізнилася на одну секунду. Вона кинулася до Славчика:
 - Чому ти не сказав що дзвінок за кордону! Левчучка приб'є мене як взнає! Вона просила щоб я передала їм щось важливе, тепер прийдеться чекати знову шість місяців. Ти не міг мене покликати! Що так дивишся тими чорними сливками на мене як кіт з розчини?!
 - Та я що знав, Оксана Василівна? Пробачте я можу щось переказати їм сьогодні у вечорі.
 - Славчик ти коли підеш, - уже спокійніше почала говорити Оксана, - тоді скажи що я справді в кафе пішла, Федорівна не простить мені цього, я прошу тебе. А квіти піди купи там де я тобі скажу. Тут є одна жінка що робить букети, щось таке як кооператив свій має. Давай я тобі намалюю та напишу де її знати в місті. Коротше її звати Неля Тимофіївна, жидівка напевно якась. Там ти заплатиш дорожче, зате букет буде як справді з самого Нью-Йорка.
 Славчик кивнув головою та взяв куртку, він побіг шукати адрес та Нелю Тимофіївну, щоб замовити на вечір гарний букет для нареченої «авантюристки».

Біля п'ятої години, біла Волга летіла по асфальту. Любчик запізнився трохи, так як Светка шукала два колечка щоб покласти завтра на машину. Коли вони їхали по центральній дорозі Любчик побачив хлопця з букетом квітів якого він дуже обережно держав. Хлопець щось питався старшої жінки, яка стояла біля своє хвіртки. Жінка показуючи щось, рукою пояснювала незнайомцеві.

Волга раптово зупинилася, Светка відчинила віконце та кликнула:

- Вам на весілля до Левчуків?

Хлопець оглянувся та помахав головою. Света махнула рукою щоб сідав у машину. Славчик засунув спершу довгий букет, а так сам обережно заліз в салон машини.

- Там обережно на ляльку, цією машиною молодих повезуть в ательє завтра. Ми там ляльку одінемо та колечка почепимо, тільки ранком машину на ріку повеземо помити від дороги.

- Добре що ви мене підібрали; я ніколи не був у них тому питався в якоїсь жіночки. - Славчик зрадив що все так відбулось і його підібрали.

Хтось з друзок сказав що приїхала Светка з Любчиком а Славчик пішов в палатку де було вже досить людей. Він підійшов до музикантів, сів собі біля них, та тримав свого букета. Хто був з людей в палатці а особливо з жінок, зразу звернули увагу на букет. Жінка яка його збрала досить розбиралася в декорації, вона знала який підходить для нареченої коли вона блондинка. Славчик був одітий в білу сорочку та в джинсову куртку яку називали «варьонка», вона була модною. Люди не знали що це за хлопчина, а так як там було багато

чужих людей, ніхто не турбував його. До Славчика підійшов Ліди наймолодший син, який також тинявся без заняття; вони почали говорити собі.

Коли почалася церемонія, Славчик якийсь час сидів дивися на те все, а так побрався до молодої. Даруючи їй квіти він розглядав Олеську а вона подумала що він приїхав з Івано-Франківська з Любчиком, або з Львівщини тому що він постійно був з її двоюрідним братом:

- Ой, який букет пишній, - звернула увагу Олеська. - Щиро дякую за таку увагу до нас! Просимо повеселитись разом з нами. - Олеська потягнулася до Славчика тому що було дуже шумно, а вона таки справді від серця захотіла йому подякувати та обняти.

- А мені немає за що дякувати, букет доручений на прохання вашої знайомої яка мене попросила сьогодні вам вручити.

Олеська подумала що хлопець щось підісланим з родини бувшої дівчини, яка розійшлася з Юрою. Вона подумала що напевно так як вони запросили її, тому саме вона хотіла відзначитися подарунком, та передала щоб самій не підходити завтра до молодої пари. Олеська взявши Славчика за рукав куртки запитала:

- А хто така саме та знайома моя що передала квіти і чому сама не принесла?

- Сама не змогла, вона живе в Нью-Йорку, лиш просила передати, а звати її Ліза Арланка.

Олеська аж відступилася назад. Оцінивши поглядом хлопця з карими очами, вона нараз подумала що в Лізи появилася новий поклонник, Олеська хотіла побачити чи в його обличчі видно єврейські риси, тільки Славчик швидко пояснив:

- Я був у бібліотеці, а вона в той час зателефонувала з Америки, як просила, я так зробив.

Сильний шум не давав їм говорити, Славчик тільки сказав що хоче бути з її мамою, так як він добре знає Марію Федорівну.

Коли Славчик знайшов Марійку, вона провела його дальше від палатки та сказала:

- Ой який ти молодець що ти приїхав, як ми тебе знайти могли а ти сам додумався, філософ ти наш геніальний.

- Я не сам додумався, мене просили передати привітання для вашої Лесі.

- Хто просив Славчик? - здивувалася Марійка.

- Ліза з Нью-Йорка.

- Ліза?! Як Ліза? Ти що нашу Лізу знаєш? - Марійка здивувалась над міру.

- Я її не знаю, лиш сьогодні чисто випадково в бібліотеці по телефону говорив з нею.

По тілі Марійки пробігся немов електричний струм, вона не могла повірити в те що почула:

- Слухай а що ви говорили Славчик? - Марійка взяла його двома руками за лікті, немов боялась що він втече, та вони знову не знатимуть нічого про Лізу.

Славчик усе поволі розказав Марійці: як Оксана пішла в кафе а він там побув замість неї. Слухаючи хлопця Марійка не могла вийти з дива. Мимо пробігав якийсь хлопчина, просто випадково він був той самий Ромчик, що Олеська вела його в перший клас. Марійка зупинила його та попросила:

- Синочку, будь послухним, знайди будь ласка мого Вітю, та скажи щоб уже швидко біг сюди до нас, ми тут його почекаємо.

Малий побіг, через хвилину Вітя прийшов вдивляючись в темноту після світла яке світило перед палаткою. Марійка почала швидко говорити синові:

- Вітя, цей гість Славчик, той що книжки любить я розказувала, він тобі зараз важливе щось розкаже; ідіть на город тому що тут музика голосно грає і шум дуже.

Вітя кивнув йому і вони двоє відійшли на кінець нової хати на городі.

Славчик поступово усе розказав про розмову з Лізою. В кінці Вітя запитав чи про нього вона нічого не питалася, Славчик сказав що питалася чи він його знає. Вітя просив щоб пригадав: може щось говорила вона про нього:

- Вітя, вона сказала одну фразу в твою адресу, тільки просила не переказувати тобі, - все ж таки признався Славчик.

- Славик я прошу тебе, ти пацан свій, для мене важливо як повітря дихати: скажи мені.

- Я може скажу, тільки коли ти мене познайомиш з однією особою тут.

- З ким саме, ходімо: зараз тобі всю палатку вистрою в шеренгу, як в армії.

- Зараз підемо, тепер слухай що вона говорила про тебе, вона сказала: «Він також авантюрист добрий, тільки нічого: поживемо - побачимо». Ще сказала що приїде і поверне гроші за букет.

Коли вони ішли до палатки Вітя не міг прийти до себе роздумуючи: як воно таке може бути; звідки вона знає про весілля, точно в той самий день вітає Олеську. Значить хтось пише до неї, або до когось вона дзвонить з Америки, до таких що нас знають. Щось вона грається зі мною. Ой Ліза що з тобою сталося - думав хлопець взявшись руками за голову.

Вони зайшли в палатку, Вітя запитав думаючи що він хоче з якимись місцевими хлопцями подружитися, тільки Славчик показав на дружку біля Олеськи; доньку Михася та Галі.

- З Іркою познайомити тебе? - Голосно в саме вухо він крикнув Славчикові.

Коли вони підійшли Вітя сказав перше до Олеськи:

- Але новину приніс цей гість наш, потім розкажу, просто не повіриш!

- Ні Вітя, уже говори, яке в мене весілля коли я думаю про те що не знаю.

- Ліза говорила з ним, просто він випадково був у бібліотеці. Ліза сказала що я «авантюрист добрий», сказала що «поживемо - побачимо». Звідки вона знає що сьогодні у нас весілля?

- Ой Вітя щось тут добре замотане, давай розберемося в понеділок, ти його усе випитай як слід. Не хвилюйся брате: якщо вона мене вітає, значить не забула про нас, а коли говорить що «поживемо - побачимо», це означає що щось буде відбуватися між нами усіма.

Вітя звернувся до Ірки Михасевої просто та безцеремонно:

- Іринка, цей інтелігент з тобою познайомитись хоче, ти йому подобаєшся! - Вітя сказав так голосно що почули усі, тільки він не бачив як на це повилася дівчина та Славчик, він повернувся та вийшов на двір за палатку. Вітя швидко знайшов діда та покликав його на город пройтися. Вони двоє пішли аж до Бистриці. Вітя усе розказав що передав Славчик від Лізи, Федір усе вислухав а так сказав до онука:

- Вітю а може таки Галя написала що ти з нею щось закрутив тут? Знаєш вона погана дівка, ти того не знаєш, мама також не знає. Коли ти ще був в армії, вона взяла нашу Олеську та так напоїла що Олеська ледве припленталася додому.

- А ви що не знали що з нею зробити діду? Було відро води зимної з криниці на неї щоб зразу протверезилась. А на другий день мама поговорила б з нею.

- Я на другий день поговорив з нею, вона послухала мене а потім Галя в шпиталь попала після аварії. Добре що зимою вона сама перебула а літом напевно потягнула б її кривою дорогою. Коли була Ліза, тоді Олеська була золота дитина в нас. Може дійсно щось написала її про тебе поганого.

- Як взнати діду, тільки все сходиться до одного в нас: Арлани скоро приїдуть напевно з Америки: так написано було в листі Олениному в Косів, так само Ліза говорила Славчикові тому. Так що я думаю не чіпати Галю, а просто почекати коли вони приїдуть тоді розберемося як слід. Мусить Ліза розказати а як не приїде, тоді все одно Тетяна розкаже причину.

- Ой сину добре що ми все зготовили на весілля вчасно а після неділі відпочивати станемо усі: Олеська з Юрою в великій хаті, а ми собі з мамою на долині в старій нашій хатині.

- А як з палатками, розібрати потрібно їх, відвезти?

- Ми не будемо, там за два тижні весілля якесь буде, люди самі приїдуть та заберуть її в Дзвиняч. Нехай стоять хоч тиждень, я вже не маю сили до того, так наробився як кінь Петрів. Лиш добре що все так як повинно бути. Олеська так віддалася як чесна дівка, а в наш час знаєш яке буває сину з дівками: чи в селі чи в місті.

- Ой діду, а мені як прийдеться робити?

- Тобі Вітя навіть завтра стану щоб зробити, так як для Олеськи зробив, так для тебе зроблю. Тільки Вітю не знаю як я привикну як ти будеш якусь другу брати, ти не гнівайся, просто кажу тобі правду синочку.

- Діду, такого не буде, я сам залишусь біля сестри та Юри, а до другої не піду - не можу і все. Знаєте як співається в народній пісні: «Любить буду - не забуду, кого обіцявся...»

Наступила хвилина мовчання, старий вдихав прохолоду що тягнулася з річки та з осіннім туманом стелилася над городами. Він стояв б тут довго, тільки у них весілля сьогодні, у нього любима Олеська виходить заміж.

- Ходімо назад Вітю, будуть нас шукати гості зараз напевно.
- А я напевно йду спати в свою кімнату, все мені якесь таке далеке та чуже.
- Я розумію тебе сину; туга на серці...

Вони двоє повернулися назад, Вітя справді пішов у нову хату, він не міг заснути так як музика грала та роздавалися голоси та сміху весільного настрою.

Чому в сестри якось так по-простому усе завжди, вона може переносить більше байдужно а її немає чим хвилюватися, а в мене якось так виходить все по-складному та невдало, - думав собі хлопець...

Заснути так йому не прийшлося, його знайшла мама, та поросила відвезти тьотю Ірину і Олега, в Лук'янову хату, щоб вони гарно відіспалися та завтра були бадьорими на весіллі.

Суботнього ранку, Любчик та Вітя поїхали на річку щоби швидко помити машини. Олеська була досить організованою в кожній церемонії. Перед обідом усі були зібрані хто мав їхати в Івано-Франківськ зробити весільну фотографію в ательє. Усі швидко поїли а сама Олеська тим часом оділася.

Коли вона вийшла з нової хати, жінки які були на кухні, повиходили подивитися на неї. Славчик взяв їхнього фотоапарата та заклав кольорову плівку, він умів користуватися фотоапаратом. Почали усі сідати в машини: Юра добігав так як він поспішно голився тай врізався на бороді. Юра приклеїв кусочок білого паперу в надії що поки зайдуть у місто кров перестане текти. В Любчикову Волгу сіли: Любчик та Светка а на заднє місце - молода пара. Друга машина їхала їхня Лада, в ній сиділи: Вітя в ролі водія, два друзби та дві дружки. Причому Іринка оглянулася на Славчика та швидко сіла першою спереду біля водія. Надька серед двох дружків; хлопці були з Тлумача. Третя машина була Василя Ковальського, його «Новий Москвич». Там їхав Вася та Наталя, а з ними Марійка та сват Мирон - батько Юри. А біля них притулився Славчик в ролі фотографа на вулиці. Четверта остання була Лада, власником якої був Олег. З ним їхали: Ірина та Ліда з чоловіком Михайлом.

Увесь весільний караван поволі вирушив в дорогу. Вони порадилися зробити фотографії в ательє «Горизонт» що напроти готелю «Україна», так як там Света мала свого фотографа. Олеська взяла з собою кілька букетів для дружок, а для себе особисто саме той що приніс Славчик. Олеська хотіла щоб коли квіти пропадуть, про них залишилася пам'ятка та щоб вона могла показати цей букет для Лізи.

На дворі було дуже гарно, осіннє листя вітер гонив через дорогу, по небі плили великі хмари. Молода пара почувала себе надзвичайно щасливими, як ніколи в житті. Юра взяв шоколадки так як Олеська не встигла нічого поїсти. Він обережно ламав для неї плиточки та ставив їй в рот щоб вона не замазала білі рукавички шоколадом. Светка поглядала на них і хитала головою до Любчика який її відказав: а в нас навпаки буде; ти будеш мене годувати.

Тим часом до Бойчуків приїхала Раїса Яківна з Леною та її чоловіком на весілля. Також приїхали з Косова двоюрідний брат Тетяни з дружиною. Приїхав Богдан Відлига з мамою. Мужчини стали у своє коло щоб познайомитесь та поговорити про останні новини. Відлига довів усім до відома що скоро вже будуть нові правила відносно купівлі в магазинах: людям роздадуть талони без яких буде неможливим купити нічого за гроші. Його послушали а так як усі були заняті весільною обстановкою, тому ніхто не вдумався на тим що він говорив.

Дальше усе пішло у весільному вихорі, та по порядку який зведений давньою традицією весіль на Прикарпатті. Осіннє сонце хилилося додолу, погідний день закінчувався. Вулиця наповнювалася людьми, які парами ішли на свято молодих.

Вітя стояв біля воріт та пригадував весілля в агронома, коли він підходив та роздивлявся щоб побачити свою любиму. Йому десь далеко в душі хотілося щоб це все якнайшвидше закінчилося, тому його засмучене серце ніщо не могло потішити. Він бідний дивившись на

дівчат які сміялися біля хлопців та навіть почав злитись на все що бачив тут. Хлопець не знав що відбувається далеко саме в цей час, коли в Бойчуків грала музика та веселились гості, а він стояв та сумував самотньо...

А саме зараз, там в далекому краї за океаном, ходила самотня дівчина понад берегом Атлантичного океану... Нікому з людей хто бачив її, не було цікаво що робиться в її душі, коли хто звертав на неї увагу, то тільки щоб полюбуватися як морський вітер розвівав чорне волосся красивої смуглявої кавказки, в якій очі були звернуті в далеч океану а вигляд обличчя такий що вона ось-ось заплаче.

Ліза мала такий смуток на серці, що вона була сама не радою що вчора дзвонила в бібліотеку. Їй здавалося що той самий біль який поранив її серце першого березня, сьогодні повернувся до неї. В думках вона не могла розібратися яке положення біля Віктора, та за кого Олеся виходить сьогодні заміж. Ліза відчувала те що яка б там не була обстановка, вона уже ніколи не зможе бути байдужою до цієї родини. Вона розуміла ситуацію яка склалася у відносинах, тільки серце не залежно її розуму та сітки загадкових подій, говорило їй просто по-дитячому; Як воно так: сьогодні весілля, а вона не знає що там детально відбувається, невже ж вони забули про свою Ляльку, яка мала таку велику ціну в їхній родині. Усі так колись рахувалися з її думкою, з її поведінкою а з почуттями це взагалі для них було щось надзвичайне. Тільки сьогодні вона самотня, вона навіть не знає за кого Олеся виходить заміж. Олеся, та сама що рахувалася немов рідною сестрою, та сама що їй розповідала про усі таємниці своїх рідних, а зараз вона не знає що та сама Лук'янка, ходить самотньо по цьому далекому березі. Звичайно винувата вона сама що не написала листа, тільки вона не змогла написати його. Як їй писати їм, коли в листі який вона одержала було прохання щоб забути їх, щоб не писати їм. Ліза знала що настане день і вона вибере один з двох полюсів. Перший з них: вона любити буде їх усіх щиро та вірно до кінця життя. Другий протилежний: вона зненавидить їх, і такою буде для них до смерті. В неї змагалися два напрямки думок, та один з них вона повинна вибрати та удосконалити для свого плану на майбутні відносини з рідними Віктора. Перша думка була по-дитячому проста та відверта: Щоб там з Левчуком не сталося, вона усе простить його рідним і на дальше залишиться з ними в дружніх відносинах назавжди. Тільки тут дальше був глухий кут: тоді за кого їй виходити заміж? Коли він буде жити з Анею, а так просто дивитися йому в очі, та ще в ті самі очі що їй снилися ночами, дивитися та сміятися що все нормально, для неї було неможливим. Може вона б ще дружила з Олесею тоді коли б він поїхав у Мінськ на ту прокляту дачу жити, та про нього ніхто ніколи не згадуватиме з його рідних в її присутності. Тільки як так: коли вона поїде до їхньої хати, сяде під липами, знайде в його спальню? Ні - цього вона не зможе ніколи.

Друга думка їй більше ближча: Поїхати на Україну, приїхати щоб ніхто не знав про те. Просто прийти та сказати що вона не наміряна з ним розходитися, їй не цікавить що там подумає його білоруска. Їй тільки потрібно його побачити живого а тоді він уже в сітку попадеться. Ліза переконана в цьому, він не протистоїть тому що вона йому розкаже, вона все продумала. Ліза знає його нахил в таких питаннях що ніхто не розбереться, навіть він сам не зрозуміє чому йому неможливо думати по-іншому. Дівчина підняла голову та пригадала собі слова Гаріка: «Ты - дочь Кавказа».

Проходячи так берегом в Лізи нараз пробігла думка в голові, саме така, що вона недобре поступила в тому що не написала ще одного листа, вдаючи що першого вона не одержала. Тільки другого їй потрібно було написати в двох екземплярах: одного вислати до Олесі, а другого просто в Мурманськ. Коли прийде відповідь від них, тоді звірити зміст листів як хто з них викручується. Значить Олеся все ж таки не в Львові, заміж виходить, мамою стане скоро. А можливо тому весілля скоріше роблять, не могли почекати поки рік проміне після похорону. Невже ж залетіла Журичка, залиши її без догляду - зразу нахилиться туди куди тягнуло від народження; пригоди собі шукати та шкоду робити.

Ліза думає, вона відчуває що любить Олесю, в неї не було такої подружки щоб так цінила її правильний вибір та поступки, щоб так бачила в ній високий ідеал любові та вірності до свого любимого. Потрібно було написати їй другого листа, добре мама говорила. Зараз уже пізно, як пояснити відсутність зв'язку майже цілий рік. Вийде просто якась гра непристойна для її поведінки та характеристики. Тут питання серйозне, тут не морозиво хлопець купляє а

дві малолітніх дівчини, вгадують кому він дасть найперше. В Лізи питання сім'ї та життя якого вона не уявляє собі без того авантюриста - Левчука. Ліза вирішує єдиний крок який надійний тільки небезпечний: вона порадиться з батьком. Ліза жаліє що дала обіцянку мамі мовчати, тільки є вихід з цього, вона візьме з нього слово що він не буде сварити маму, він тільки буде допомагати їй вийти з цього глухого кута. Ліза знає як зворушити його серце, як надати справі дуже важливий вигляд, вона розкаже йому про кровну клятву. Він повинен пам'ятати той ранок коли він вдарив її, Ліза знає в який стан приведе його така таємниця. Для кавказця згадати про кров та зраду, це те саме що космонавту на орбіті повідомити по втечу кисню з резервних баків, або сказати пілотові який знаходиться в повітрі, що задня частина хвоста безконтрольна в його машині.

Для Лізи потрібно тільки вибрати момент щоб батько мав час її вислухати, щоб сам оцінив ситуацію, та сказав як вийти з цього лабіринту в якому вона заплуталася. Звичайно напевно люба проста дівчина швидко наробила б паніки та шуму почитавши такий лист, тільки вона Арланка, їй не підходить така поведінка, що скажуть про неї батькова родина?

Напевно нікому так не рахувалася кожна година весілля Олеськи та Юри як рахувалася для Лізи, далеко від палаток в яких веселилися гості. Над берегом Атлантичного океану, Ліза дивилася на свій наручний годинник «Raymond Weil», якого її подарувала бабуся Сусанна заразу після приїзду в Штати, та пальчиком стукала по сапфірному склі, щоб визначити яка година на Прикарпатті, та коли закінчиться субота двадцятого жовтня, а також неділя - останній день весільного свята.

Після того Ліза повернулася до океану дивлячись у далеч. Дівчина пригадала собі Чорне море колись в Абхазії, пригадала дитинство та як вони гралися з Рітою на Кавказі. Але жоден спогад немов прилив хвилі: приходив і відходив, жоден не був в силі заповнити пам'ять щоб серце могло хоча на хвилину забути синьоокого та єдиного, дівчина хотіла його, так хотіла що не могло жити без нього, вона мимоволі пригадала куплет народної пісні: «Скажи, чому тебе я полюбила. Скажи, чому повірила тобі. Як би не ти, сумна б я не ходила. Як би не ти, не була б я в журбі...»

В ночі з неділі на понеділок, почав сіяти осінній дощ. Родинні гості роз'їхались лиш залишилися ночувати гості з Львівщини. Марійка взяла два великих нових рушники стала на площадці та постукала в двері нової хати. Вийшла Олеська, вона саме хотіла іти щоб запитати маму хто піде спати з гостей в нову хату. Марійка сказала наступній розпорядок:

- Олеся, чому ти таким пустим переживаєш? Візьми рушники поклади там тому що напевно усі купались перед весіллям, а я навіть забула поглянути що там робиться у ванні. Також тут маєш ключ від дверей хати. Зачиниш двері за собою, хоч ніхто не зайде лиш відчуття зовсім інше коли двері зачинені. Давай іди до Юри собі а я тут уже все розклала як слід. Одним словом так буде: Олег з Іриною в Лук'яновій хаті, вони вже поїхали туди. Ліда з чоловіком та з хлопцями у великій кімнаті старої хати. Я з бабою в малій кімнаті там, Вітя в комірчині своїй де робив знімки а дід в майстерні хоче.

- Мам, може не роби такого, Юра себе почуває якось незручно коли усі кімнати порожні а гості в старі хаті та Лук'яновій сплять, - просила Олеська.

- Олеся, ти не тільки сьогодні, а цілий місяць будеш тільки з чоловіком там самі. А пізніше Вітя піде у свою кімнату, дід буде спати в маленькій, а я там з бабою разом. Так повинно бути в нормальних людей. Так було в мене коли ми одружилися з татом; Ми жили у великій кімнаті старої хати і туди навіть дід з бабою в день не заходили щоб нам не помішати.

- Мам, просто хтось таке подумає про нас, я навіть не знаю як...

- Все Олеся, розмова на таку тему закінчена. Я пройшла вже те що ти тільки починаєш. - Засміялася до дочки Марійка. Вона повернула Олеську за плечі, та жартома легенько

вдаривши її долонею промовила: Іди до свого чоловіка швидко та не забудь те що мені обіцяла.

Олеська щаслива перекурила ключ в дверях замка нової хати. Молода пара зайняла бувшу спальню Марійки в якій тьотя Ірина зготовила їм ліжко, накривши його новим спальним набором. Юра був в захопленні від таких порядків та культурної поведінки. Він думав щоб братові поділитися своїми враженнями, а той щоб пригадав коли він взяв Наталю та разом жили з її молодшими братами в одній кімнаті. Юра також звернув увагу на красивий світильник якого подарували їм Арлани а Федір почепив в двох кімнатах нової хати.

Ранком в понеділок осінній дощ стукав по вікнах та стікав з палаток. В майстерні разом з Федором спав Муфтар. Ліда з своїми хотіли виїхати скоріше у Стрий, Настя наклала їм у їхню машину Ниву різних продуктів, так завжди після весілля багато залишалося. Вони попрощалися та поїхали.

Десь біля дванадцятої години приїхала Ірина віддати ключ від Лук'янової хати. Настя також надавала їм, а так як їхня Лада мала продовжений салон, то там помістилося всього:

- Навіщо ви скільки даєте тьотя Настя, ми ж тільки двоє живемо, в холодильник не влізе воно все. - Пояснювала Ірина.

- Нічого Ірцю, віддай сусідам, розкажеш що на весілля були під Карпатами. - Розкладаючи печиво говорила Настя.

Віктор вийшов попрощатися, так як з Лідою не встиг. Олег підійшов до нього щоб сказати:

- А ти Вітя коли нас просити будеш? Може нехай стоять палатки, якщо недовго ти будеш збиратися з такою справою.

- Ой не знаю, чомусь не пишуть нам, знаємо що приїдуть після року напевно.

- Нічого, не думай лихого: повернеться твоя любима американочка, де її такого знайти синьоокого. - Олег похлопав по плечу Вітю.

Ірина поцілувала усіх та молодим просила передавати поцілунок. Вони поїхали а Марійка, Настя та Вітя пішли знову в стару хату. Федір пішов годувати Муфтара, якому нарешті настала воля, після тижня стодольної тюрми.

Подарунків молодим нанесли досить, причому дорогих подарунків. Причини дві було для цього. Перша основна причина це те що Олеська була сиротою. На Прикарпатті люди досить співчутливі в такому питанні. Друга причина була саме те що родина Левчуків знали що Вікторові світиться Америка, а по тому часі поїхати в Америку це було не так просто. Тьотя Ірина та Олег з особливим сподіванням слідкували за дружбою Віктора та Лізи. Бездітна пара мріяла про те що можливо лікарі за кордоном їм допоможуть в їхній біді. Вони навіть ніхто не пригадали що весілля зробили трошки скоріше року, від того часу як їхня мама померла; Левчуки були задоволенні весіллям Олеськи.

Ковальські також не хотіли залишитися немов в стороні, тільки їхні подарунки відрізнялися від інших. Брат Василь привіз для Юри дорогий набір ключів для ремонту машин, німецького виробництва. Набір він купив у Польщі. Коли Федір відкрив подивитися він такого ще не бачив: там було усіх речей біля двісті штук. Федір гладив руками ключі різні рукоятки та викрутки які блищали та були з доброї сталі. Для майстра такий набір виглядав як для мисливця рідкісна ручниця з чеканкою. Навіть шкода брати до роботи такі ключі. - Думав Федір. Таким набором можна було розібрати усього «жигуля» до шайбочки. Мирон подарував синові зварювальний апарат, та набір підйомників для машин. Федір оцінив подарунок наступною фразою: Цей подарок не блистить, але він прогудувати може сім'ю.

Решта подарунки були в більшості для домашніх чи кухонних потреб. З Косова привезли різьблену тарілку та овечі шкіри ставити біля ліжка. Олеська розказала як вона відгадала коли придумала щоб відказати друзкам на дорозі.

До Бойчуків прийшли сусіди: Петро, Остап, ще дальші, вони хотіли погостити ся та допомагати розбирати палатки. Федір пояснив що не будуть розбирати тому що не потрібно, а навіть колиб була б потреба, все одно сіє дрібний дощ. Зате сусіди гостили ся увесь день, так як багато їжі залишилося як завжди після кожного весілля.

Олеська прийшла у стару хату, вона була одіта у махровий червоний халат а на правій руці була в неї золота обручка. Олеська зразу поглянула на брата який усміхнувся та почав її зачіпати питаннями:

- А меду ніхто тобі не подарував та набір батонів? - жартував він до сестри.
Олеська розраховувала на більший жарт, а коли почула такий привичний - вона відказала:
- Не додумався ти, а крім тебе ніхто не знає що я люблю мед та батони.
Олеська хотіла щось говорити щоб брат дальше не запитував її при усіх в хаті. Вона почала говорити про Славчика та Іринку:
- Ой, ви знаєте яка Ірка Михасева щаслива була, не знаю що він її говорив там ваш філософ, тільки та скромна дівчина більше напевно не буде скромною. А Вітя так при всіх про неї, я сама не знала куди подітися через нього.
- А ви замітили що наш Вітя після армії почав жартувати, так як ваш тато колись любив, - сказала Марійка.
- Що мам зробиш: Левчук він є Левчуком. - Дивлячись на брата, сказала уже Ковальська.
- Добре що у нас Муфтар є, вже дід має компанію в майстерні в ночі, - продовжував Вітя.
- Вітя ти перестань, дай мені щось запитати ся її, - зупинила його мама.
Олеська зробила два горнятка чаю та поклала на піднос печива. Вона зробила серйозний вигляд від того що мама хоче про щось її питати. Бідна молодичка думала що усі думають тільки про одне, дивлячись на неї.
- Олеся а що ви думаєте робити завтра?
- Завтра ми думаємо поїхати в Нагуєвичі на батькову могилу, покладемо квіти а в середу у Тлумач на могилу мами Ковальської. Так я з Юрою домовилися.
- Добре, добре, так повинно бути діти. - Похвалила Настя. Вона продовжувала. - Ти лише як там будеш тоді не подумай татові Миронові говорити на «ти», так як ти до мами говориш. Я просила колись: навчіть дітей так як в людей говорять, а твій тато Володя не хотів, йому подобалося на «ти» - думав молодшим стане.
- Яка вам різниця мамо, навіть як Юра мене буде так кликати мені все одно, тільки щоб любив мене як маму яка вигодувала та віддала для нього таку доню, - обізвалася Марійка.
- Та твої тебе навіть не кличуть «мама» а якимось «мам», вже не можуть сказати як діти повинні. Ти знаєш щоб мої тато зробили б були за таке? - сварила Настя.
Тут обізвався Федір:
- Та що твої тато тобі зробили Насте? Наші хоч кажуть до Марусі на «ти» але вона не шукала їх ще по селі в ночі так як твої тато за нами ходили попід верби: ой корова забула як телям була! Як собі навчила так її будуть кликати а сватові на «ви» не тільки Олеська, ми усі говорити будемо; так повинно бути в людей. А ви подивіться сам Аркадій до Андрія небіжчика також на «ти» говорив, а як Андрій любив його, все казав: «мій Арк». Повага повинна бути у серці в людини а змінити букву нічого не дасть: буква серце не змінить.
Марійка похитала в знак згоди головою та подивилася на дочку:
- Іди Олеся, скоро чай твій холодний буде, скажи Юрові що робити не будемо сьогодні з палатками нічого а хоча б розбирали - розберуть без нього.
Олеська виходячи з кімнати тільки усміхнулася до брата, та швидко вийшла щоб той чого не придумав та не запитав перед усіма рідними, так як він умів останнім часом.
- Ой щоб щасливо жили, більш нічого не треба в житті, - зітхнула Марійка.
- Мам, а ти не видиш яка Олеська щаслива? - Продовжував жартувати Вітя.
- Спочатку так в усіх буває, хоча навіть в не усіх, є так що зразу видно що там не буде нічого доброго.
- Юра гарна людина, - серйозним тоном промовив Вітя, - я з ним знаюсь давно і Олеську він любить, та ще б не любив таку молодичку; так що все буде добре.

Пройшло два тижні після весілля. Уже все майже вляглося на своєму місці: тарілки позичені порозвозили, палатки люди забрали, також інші речі.

Третього листопада в неділю було введено нове правило для покупців. Економіка Радянського Союзу розвалювалася не роками а днями. Коли уже не під силу було держати її руйнування та все виходило з під контроль, Міністерство Фінансів підготувало новий порядок торгівлі по країні. З понеділка заводили в обіг нарівні з грошами «купони». Без купонів неможливо було купити продукти та речі першої необхідності. Купони видавали по місцю роботи разом з заробітною платою. Вони були у вигляді великих аркушів, та на них були немов квитки квадратної форми. На таких квадратиках були написані цифри відносно грошових банкнот. Коли покупець щось купляв за три карбованці, продавець брав ножиці та вирізав купон також на якому було надруковано цифру «3».

По магазинах почалися величезні черги, які без того були постійними. Продавці були вкрай нервовими від такого немудрого заняття. Люди які мали гроші, не могли купити продуктів тому що гроші без купонів не брали як оплату. Коли почали усі пригадувати що говорив Богдан Відлига мужчинам на весіллі, разом з тим усі говорили про Бойчуків: дивися яка Марійка Журичка мудра: зробила малі весілля а була б почекала ще трохи тоді як би накупили всього, а тепер навіть не шкода грошей яких розтратили, все одно з них толку ніякого.

Насправді Бойчуки також були раді що так поступили, хоч багато грошей витратилося але зробили так як в людей. Федір запримітив одну важливу справу: чомусь його дочка Марійка могла передбачити наперед для Олеськи. Тоді коли покликала його, щоб він покликав Олеську, щоб не поїхала на мотоциклі а також весілля перенести швидше. Справді Левчуки не гнівалися та навіть не запитали ся, а в їхньому селі ніхто не знав коли сваха померла крім вуйни Ольги, якій було все одно коли хто помер, та коли хто одружився.

Одного дня коли падав осінній дощ, Вітя зайшов до діда у майстерню. Перед тим він з Юрою щось робили в «сусідній» хаті, як вони її називали, хоча вона була уже їхня. Вітя присів біля діда а Федір став говорити з ним:

- Знаєш Вітю я думаю що ми уже перед зимою не будемо гараж починати, дивися нема ладу з грошами, може після Нового року щось змінять. Навесні уже подивимося а так як Юра казав що хоче щоб Олеська з ним поїхала в Польщу, тоді нехай відпочине зиму, а там подивимося. Олеська так за кордон хоче як вовк до лісу.

- Ой діду, вона дасть йому гараж зробити, самі подивіться: ми зараз хотіли там в великій кімнаті зробити полички для ключів та такого всього, поки гараж буде, а вона прийшла та вже його там покликала, щось шепчуться та сміються, тому я тут у вас зараз: не буду там їм крутитися перед очами, самі розумієте.

- Розумію Вітю, а це що ходить вона за ним, воно дуже добре. Біда Вітю коли вже втікають одно від одного.

Вітя оглянувся навколо по привычці та тихо сказав до діда, з яким міг усім поділитися:

- Діду, як таке? Подивіться половина четвертої а вона уже п'ятий раз прийшла, ніби хтось вкраде Юрку в неї. Що вечора не може дочекатись?

Старий розсміявся, він зняв окуляри з очей та подивився на Вітю:

- Добре Вітю, воно так має бути як молоді та здорові.

- Ой діду, як ви за нею усе були - так залишилися. Ні ви не подумайте що я чогось проти, просто нічого не зробимо з ним там.

- Вітю, робота не заєць, в ліс не побіжить, а Олеська щоб була щаслива тай Юра з нею. Скільки життя того сину, як вчора твоя баба такою була, як дивлюся на неї - а все пройшло. Не хотів би я її роботи, та того всього що вона так дбає, лишень щоб один день побула молодою та пройшлася зі мною по селі як колись. Вітю я за таке віддав би що маю та що ще не маю.

- Правду кажете діду, ви завжди розуміли правильно, я думав про вас в армії, про те як ви так умієте до всього підійти. Коли ви мені сказали про Лізу, добре що я вас послушав тоді як ми ремонтували разом насос на городі. Навіть якщо б Ліза забула про мене тепер, все одно мої роки перед армією, були такими щасливими, що буду пам'ятати про них все життя. А коли б був вагався що вона молода, напевно загубив б її. Я бачив як на весіллі в агронома хлопці її очами поїдали а вона взяла мене і ми пішли до діда Андрія. Саме тоді я її подарував камінь якого вона назвала «Рубінова сльоза».

- Ой мудра дитина вона Вітю, приїде вона за тобою. Побачиш що приїде в тебе також так буде як в них. - Федір показав в сторону бувшої сусідньої хати.

Того вечора Марійка сказала що Зоська хвора та в лікарні. Марійка звернулася до Насті:

- А я подумала що вона не хоче до нас прийти на весілля, тому до сина поїхала у місто, думаю напевно гнівається з вами мамо.

- Як гнівається? Я там її сказала про той випадок що вона в ночі тут ходила, але я більше в селі нікому про неї не говорила. Десь в вересні я була з нею, вона говорила зі мною. Каже до мене: «Ой добре що дівку віддасте Насте, буде Марусі вже бабою скоро напевно». Каже ще «малого оженить скоро, щоб не ходив як бузюк по болоті сам». Така була весела, так мені казалася. - Розвела руками Настя. - Марусю як би я з нею гнівалася я б пішла до неї, того що воно не належить винувати діти як ти з людьми чи з сусідами в ненависті, так мої тато казали нам колись; так всі люди робили.

- Добре що гроші розтратили, хто має їх тепер думають а нам думати треба як їх знов мати, - жартував Федір.

Коли прийшли Олеська та Юра в стару хату вечеряти, Федір дивися на них сам щось до себе засміявся. Олеська побачила та запитала діда:

- Що такі веселі сьогодні діду?

- Просто наш Вітя смішний дуже; таке говорив зі мною що аж тепер мені смішно.

- А про що саме він говорив з вами, може про мене так як він любить?

- Ой молодичка ти наша, давай чоловікові їсти щоб так не сидів коло стола порожнього, - кліпнувши на зятя, закінчив розмову старий Бойчук.

Марійка сиділа та дивилася як Юра водив очима за Олеською, хто б його про що не питав він відказував не відводячи очей від молодої жінки. Марійка думала що зараз вона розсміється, тому перемагаючи сама себе, почала серйозну розмову звернувшись до зятя:

- Юра а як ти думаєш, коли вони закордонний паспорт зроблять вам двом?

- Я думаю що скоро коли трошки заплатити, добре було б щоб Вітя також робив. Справа в тому що паспорт дійсний п'ять років, а я думаю що коли Ліза приїде, він без паспорта нікуди не рушиться з країни, а так в нього буде готовий вже.

- Взагалі ти правильно говориш Юра, тільки мені здається що Арлани чомусь не мали таких паспортів закордонних про які ти говориш.

- Вони не мали, тому що вони їхали по ізраїльських візах, так нам Діма такий з Рівного об'яснив в армії. Паспортів вони не могли мати тому, що вони відреклися громадянства Радянського Союзу, а паспорт саме приставляє особу як громадянина країни яка видала його.

- Зрозуміло тоді, а коли Вітя буде їхати тоді він не буде відрікатися громадянства?

- Ні, воно лишне, він поїде просто як жених.

В розмову підключився Федір.

- Ой скоро усі відречуться того Союзу з його громадянством, так казав Відлига. Коли він за купони розказував а ми думали що якимось воно буде, а ви видите як воно є зараз? Напевно так буде воно як колись Петро мені говорив про москалів що будуть втікати як горобці з току.

Коли повечеряли, Вітя кудись пішов був. Олеська ідучи в нову хату просила маму коли Вітя повернеться щоб сказати йому щоб ішов спати в свою кімнату, та щоб мама поговорила з ним щоб більше він не говорив дідові різні дурниці про неї. Марійка тільки засміялась та відповіла до Олеськи:

- Нічого Олеся, колись ти про нього будеш говорити так само. Добре що все добре у вас з Юркою, лиш ти дивися не ображай його, тому що щастя молодого чоловіка дуже залежить від його половини. Так мене колись Яківна настановляла коли ми одружилися з татом. А Вітя він дуже радий за тебе Олеся, він любить тебе, тому тішитися разом з усіма нами.

- Я знаю мам що він радий, тільки мені так жаль нашого Вітьку. Щоб нам дочекатись разом розділити його щастя якимось десь в тій Америці загубилося. Але нічого коли Ліза приїде, я її сама візьму до рук, а то бачу що розбалувалася Лук'янка мала без мене там.

Пізня золота осінь накрила Прикарпаття своїм туманним покривалом. День перед тим як мав виповнитися один рік з того часу як Арлани виїхали за кордон, до Бойчуків приїхав Василь Ковальський. Василь приїхав сказати Вікторові щоб той приїхав до нього, так як до сусідів, де колись жила його дружина Наталя мав приїхати гість з Америки.

Ковальські по своїй природі, любили десь легше заробити а краще жити. Звичайно багато людей так люблять, тільки не усі щось роблять щоб їхня мрія збулася. Василь та Наталя дуже хотіли щоб Юра виїхав в Америку, а виїхати він міг тільки через Віктора а Віктор через Лізу. Як правило Ковальські мовчали про свої наміри та бажання, тільки старалися допомогти щоб Вітя знайшов свою кохану далеко за океаном. Наталя питалася різних людей які зверталися в поліклініку про те як можна знайти людину в США, знаючи тільки її прізвище та ім'я.

В дев'яностому році, для жителів Радянського Союзу, сама Америка була як другий світ, люди мали дуже обмежене бачення та знання про невідому багату країну за океаном. Тільки коли Наталя була в батьків, та вони сказали що приїдуть гості з Америки до їхніх сусідів, тоді вона наказала Василю щоб той їхав повідомити Вітю. Вітя відказав що у неділю вони приїдуть а Василь щоб попросив, якщо можливо, щоб гості були на місці.

Після тієї розмови Василь та Юра пішли собі на річку щоб поговорити по-братське двом; вони були не довго. Коли Василь уже попрощався з усіма, Федір вийшов аж на вулицю за ним, так як побачив що він щось оглядається щоб йому самому сказати.

- Вуйку Федоре, - вже сидючи в машині сказав Василь. - Я говорив з братом про його життя тут у вас: Юра дуже задоволений, просто аж світиться від щастя, я хочу від нашої родини щиро вам подякувати за все. Просто йому повезло як говориться. Знаєте вуйку, мама наша хворіла, ми з братом так жили що бувало не поїли теплого, бувало в нечистій сорочці в школу пішли, що тато сам міг зарадити нам. Так що для нього усі блага які він має тут у вас, це просто як лотерея на все життя. Я приїду весною як ви там будувати почнете, він мені багато допоміг як ми будувалися - я його боржник.

- Добре Васильку, ми поки старі живемо будемо дбати щоб молодим жилося щасливо, вони самі собі там у новій хаті, так Марусі наша сказала. А нам що треба; їм добре - значить нам добре, вони веселі тай ми тішимося. Коротеньке життя Васильку, якось прожити так треба щоб за тобою щиро заплакали коли тебе в могилу опустять. Передавай поздоровлення татові та своїй жінці від нас. Щасливої дороги тобі Васильку.

- Дякую вам вуйку Федоре.

Василь поїхав по вулиці до асфальту, а Федір задоволено зітхнув радий тим що зять не жаліється братові а навпаки хвалить їх.

Коли прийшла неділя, Вітя та Юра з Олесьюкою поїхали у Глумач. Наталя провела їх до своїх сусідів та познайомила. З Америки приїхав чоловік з жінкою старшого віку. Гість приставився паном Дмитром а дружина його пані Ярослава. Коли почали розмову трошки про все а так Вітя перейшов до справи задля якої вони приїхали. Дмитро уважно вислухав його а так почав сам говорити:

- Знаєте молоді люди, я вам так скажу про вашу проблему: ми живемо в місті Елізабет у Нью-Джерсі, воно близько від Нью-Йорка, через ріку. Я вам так скажу щоб ви зрозуміли мене: знайти дівчину у такому місті це те саме що голку на пасовиську. Коли я знаю прізвище та ім'я це тільки десять відсотків від того що мені треба. Уявіть собі населення більше як п'ятнадцять мільйонів. Сотні, а можливо тисячі однакових прізвищ а імен сотні тисяч. Коли я почну шукати, хтось може занепокоїтись чому я звертаюся до нього, чи когось питаюся про нього. Зателефонують до поліції, я приїду з Союзу де зараз гостюю, як я доведу що мене не завербували розшукувати людей. Ви самі сказали що її рідні відреклися Радянського громадянства, як ви думаєте зараз большевики їх люблять за такий поступок?

- Тоді що ви можете порадити? - В розмову включився Юрка.

- Є тільки один шлях по якому можна шукати: потрібно знати в яку вона ходить церкву. В церквах люди знаються, є церковні записи; як не про вашу панну, тоді про родичів повинні

бути. Знаєте в церкві люди довіряють одно одному, не думають про політику чи таке інше, не бояться одні одних. Тут люди знаються, а там церква є місцем спілкування земляків.

- Тільки ми не знаємо, тому що там у них євреї є в родині. - Продовжував розмову Вітя.

- О! коли є євреї - це ще більш небезпечно питатися про їхню родину. Знаєте євреї вони такий народ специфічний, вони політикани та бізнесмени. Також в багатьох родинах їхніх ще від війни тягнуться рахунки якісь з іншими людьми. Кажу вам що таке робити є небезпечно.

- А коли розказати усе як воно є, які питання можуть бути від органів скажімо?

- Просте запитання: чому чоловік який має родину в Тлумачі, шукає людей яких ніколи не бачив та вони його не знають?

- Тоді розказати по правді яка справа, - розвів руками Вітя.

- А мене запитують просто: якщо та панна має таких друзів там, тоді чому вона до них не напише чи не зателефонує? Коли вона не хоче нічого з ними мати, тому хто я такий що вміщуюся в справу їхню.

Усі замовчали, ніхто не зміг знайти кінця щоб продовжувати вести справу, обізвалася пані Ярослава, дружина Дмитра:

- Послухайте панове, а може ми в часопис напишемо таке прохання?

- Славцю, а як знаєш яку вони газету читають? - заперечив пан Дмитро. - Сама чуєш що там за люди в родині: євреї, абхазці, гуцули. Напишемо в нашу українську газету а як вони навіть не знають про неї, як не бачили її ніколи, не читають часописів взагалі. Може навіть нашу телевізію не дивляться там.

- Треба якось допомогти людям, а що ти так кажеш «гуцули», та гуцули вони наші українці, якось треба щось робити, - просила знову пані Ярослава.

- Славцю, а ти хоча знаєш що вона за люди, ті що там в Нью-Йорку, так само тут ці молоді?

Як правило на Прикарпатті ніхто в присутності особи не говорить відверто про неї щось сумнівне чи погане, на таку відвертість не розраховували ні Ковальські, ані Віктор. Олеська почувши таке озлобилася на гостей; вона не видержала:

- А ви думаєте що ми якусь неправду вам говоримо? Ми звичайні люди, прийшли щоб вас просити допомоги.

- А звідки я знаю які ви «звичайні» люди? Може ви комсомольці-агенти, може вас прислали до мене большевики. - Уже відкрито сказав свою думку Дмитро.

- Які агенти вуйку? Ви що такі в тій Америці відстали? У нас прапори жовто-блакитні висять, який комсомол зараз, скоро Україна стане самостійною наша. Ви подивіться на мене: я схожа на якусь сексотку? Я українка, у мене прізвище та ім'я чисто українські.

- Я перепрошую паню та панів, - засоромившись сказав гість, - тільки я не обіцяюся що зможу допомогти вам. Я запишу про вашу панну та запитаю свого знайомого, він більше такий розумний в такому. Як щось таке буде, тоді ми сюди напишемо їм.

- Ми вам правду розповіли, - просила Олеська від душі, - ви не подумайте що ми щось тут крутимо. Ми тому приїхали сьогодні тому що уже рік часу як вони туди поїхали і не пишуть.

Після такої сумнівної розмови, Віктор та Юра з Олеською, поїхали додому. Вони зрозуміли що надії мало на того Дмитра, а якщо по правді тоді взагалі немає жодної. Вітя надумав собі чому він не запитав ся його коли вони можуть мати документи щоб приїхати сюди, якось випустив з під уваги; хоч знав би на який час розраховувати, та скільки ще йому чекати так.

Коли Юра приїхав під ворота, Олеська сказала що хоче поїхати купити халви. Юра хотів щось заперечити тільки вона закрила йому рукою рота. Вітя вийшов з машини та навіть не пішов у хату а взяв Муфтару щоб піти з ним на річку. Коли він вийшов не беріг, Вітя побачив у долині біля корчів їхню Ладу металічного кольору. Він повернув ся та сказав до вівчарки: дивися де вона халву купляє, ходімо до дому Муфтарчику; не везе мені нині.

Федір вийшов на зустріч та запитав онука:

- Вітю, а де Олеська, я її меду купив в лісника.

- Поїхала халву купляти з своїм, - відказав Вітя.

- А вона має купони щоб купити?

- Має діду, купони та до купонів.

- Любить вона солодке Вітю.

- Ой любить діду: її дуже солодко, тій вашій Олесці, - засміявся Вітя та погладив по хребті Муфтаря, який висунувши язика, щиро дивився на хлопця.

Наступив останній місяць року. Пролітав сніжок, сірі зимові хмари повзли по небу. Бойчуки жили надією що пройшов рік часу, та напевно дадуть про себе чути їхні американці. Вони не знали як не знає кожна людина що її зустріне на дорозі в житті. Час їхнього переживання доходив до закінчення, тільки ні вони, ані далеко за океаном, ніхто не знав розв'язки цієї драматичної події.

Першого тижня грудня Петро зайшов до Федора у майстерню, він привітався та сказав:

- Федоре, а ти чув що Зоська дуже слаба. Моя стара казала що привіз її Владик з міста та що Дарка сидить коло неї. Може померти сусіда наша.

- Вона Петри ще не така стара, її шістдесят четвертий рік пішов. Вона від моєї Насті лиш три роки старша.

- Не знаю, лише вона моїй казала давніше що щось не добре коло неї.

- Добре Петри що ти мені дав знати, скажу своїй щоб пішла до Зоськи, провідала її.

Вечором коли усі Бойчуки прийшли у стару хату почалася розмова про Зоську. Федір сказав до своєї жінки:

- Ти Насте піди до неї, знаєш воно всяко бувало, вона нас називала постійно, може її на совісті щось недобре, до тебе вона не може прийти через недугу.

- Я ходила нині, мені Ганька Тарасиха сказала про неї, я пішла а її Дарка не пустила мене. Кажу їй що хочу побути з мамою, а вона мені каже що мама якесь лікарство випила тай спить. Я кажу що прийду пізніше а Дарка якось так мені сказала що Зоська не годна говорити, та не хоче щоб люди були в неї. Чогось Дарка не хоче щоб я приходила. Я на неї нічого не маю; там сказала щось, тай забулося воно. Я сама її кривди не робила, а ти мене колись захотів посватати, я ж її не мала питати про таку річ.

- Я також її не обіцяв нічого, може мої мама сказали коли що хотіли її за невістку, а я сам ніколи її не говорив що буду сватати, - оправдувався Федір. - Та мене ксьондз питали, тому що отець знали що там була буча між вами двома, я як на сповіді сказав їм що чистий від неї як словом тим більше тілом. Та мала чоловіка, діти, що її хотіти в мене чи в нас усіх.

Марійка слухала батьків та пила чай з калини, так як її трошки взяла простуда, вона сказала коли вони закінчили бесіду між собою:

- А ви двоє завтра підіть та скажіть Дарці що таки хочете бути з мамою як з сусідкою, нехай впустить вас у хату і нічого не видумляє. А я пошлю Вітю до Лук'янового саду щоб мені ще калини приніс, засушимо на зиму щоб було з чого чай такий зварити як хтось прихворіє з наших. Там скільки калини в саду, що можна в аптеку здавати на ліки.

- А колись люди лиш травами лічилися, хто ходив до шпиталю з простих людей. - Пригадувала Настя. - Правда люди були здоровішими як зараз, тай навіть ростом більшими.

- Вона правда Марусю як мама каже. Колись таких хлопів великих як наш Юрко було через одного в селі. Жінки також були здоровішими: вдома дітей родили, робити також мали силу. Зараз люди звелися на таке щось як пізні качки. - Міркував собі в голос Федір.

Бойчуки розійшлися по спальнях щоб спокійно відпочити на своїх постелях. Вони не знали так само як не знали того вечора коли зловилася миша в коморі в клітку, що Зоська радувалася тим що викрала листа з скриньки, так само тепер не знали Бойчуки що в той самий час коли вони спокійно вклялися спати, саме тепер людина яка була винуватою в переживаннях двох родин, мучилася в передсмертній агонії та мала останні хвили на розкаяння в злочині, лиш вона цього не зробила...

Наступного ранку вже було пізно іти до сусіди; Зоська в ночі померла... Ранком сусіди першими знали новину, а біля третьої години дня Владик, син Зоськи, прийшов до Бойчуків.

Владика побачила Марійка, він був старший від неї на один рік, але ніколи в дитинстві не грався з нею на вулиці; йому мама забороняла зближуватися до воріт Бойчуків.

Марійка першою привіталася з ним, та сумно опустила голову.

- Що Володя, щось може треба вам, поїхати кудись чи що інше? - запитала вона його.

- Я Марійка хотів просити: може тато чи малий твій, допомогли б яму копати на маму. Воно трохи пізно, день малий але трошки зараз тому що може мороз бути завтра вечером, так передавали по радіо.

- А я думала що ти труну хотів щоб тато зробив на маму вашу? - Втираючи руки в фартух говорила Марійка.

- Ні я труну привезу уже готову з міста, мама так похудала від хвороби навіть міряти немає потреби щоб була труна доброю.

- Ой, маєте горе, що зробиш. Я чоловіка похоронила такого молодого, діти на руках залишилися у мене. А хоронили там на Львівщині і після того було мені немов сон. Знаєш коли б тут був похорон воно якось запам'яталось де поклали в хаті, як на подвір'ї стояла труна, як по дорозі несли, а так я після похорону постійно чекала що мій Володька з Тюмені має приїхати. Коли він приїздив завжди діти так бігли до нього, на шию чіплялися що я не мала сама можливості його поцілувати коли він заходив, - Марійка розплакалася при спогаді.

- Добре Марійка, я ще біжу щоб з отцем поговорити, як зможе тато нехай підійде там хлопці уже почали копати на цвинтарі.

- Я біжу зараз скажу, хтось піде один обов'язково.

Марійка пішла у стару хату розказала батькові. Федір встав одіватися тільки Марійка його раптово зупинила:

- Тату ви не ходіть, я Вітю попрошу. Скажуть що ви не взяли колись Зоську, а тепер побігли на неї яму викопати та мама наша тішиться що пережила її віком. Юра ще новий зять, його там не знають, а як Вітя не піде, тоді ви підете.

Марійка пішла у нову хату до сина який сидів та переглядав фотографії що зробили з їхньої кольорової плівки в ательє. На фотографіях Славчик зробив шість кадрів де була Олеська а усі решта тридцять потратив на Іринку Михасеву. Іринка була у різних позах та на різному місці. Вітя розділив на дві купки і тих що для Іринки вийшла велика купка. Він сказав до мами яка зайшла у його кімнату:

- Мам, ти бачиш що навіть тут Ліза стала причиною їхнього знайомства, все зводиться до неї. Переглянь яка Іринка щаслива від вашого кароокого філософа.

Марійка переглянула фотокартки де справді світла кучерява дівчина була радісною та на кожній фотокартці сміялася.

- Вітя ти можеш піти допомогти яму викопати на Зоську сусідку? - зненацька запитала вона.

- Як треба я піду, а коли будуть копати?

- Вже копають. Сьогодні трошки а завтра ранком закінчать, тому що мороз буде завтра на вечір. Вони якусь частину сьогодні хочуть встигнути. Владик приходив та просив нас.

- Добре я іду, я не мав чим зайнятися а тут робота така корисна для мужчини. Піду загладжу дідові провини перед Зоською, - сказав хлопець.

В той час поки Вітя одягався Марійка налила йому гарячого чаю в термос, що він взяв з собою. Вітя не хотів брати, так як казав що на кладовищі не підходить пити чай, а тим більше в нікого не буде термоса. Мама відповіла йому:

- Вітя, вони усі там спиртного напилися щоб їм було не холодно, а ти таки візьмеш термос з собою. Хлопець послушав, взяв термоса в куртку та пішов з лопатою на плечах на кладовище.

На кладовищі було троє чоловіка: двоє з них стояли над ямою яка була уже по коліна викопана. Третій копав у ямі. Вітя привітався з працівниками а вони йому відповіли. Серед мужчин він побачив того самого діда, що колись говорив з ним біля Бистриці про Зоську. Він щось думав собі та дивився на глиняну землю, яку присипав легенький сніг. Вітя бачив що він думає про нього, але не наважувався питати діда про те.

До вечора викопали майже дві частини ями, один з робітників сказав: День короткий в грудню, як би в літі, до заходу сонця яма була би готова, а ми ще б на Бистриці скупалися після такої послуги небіжці.

Усі похитали головою в знак згоди. Погодилися щоб завтра хто зможе десь на одинадцятую годину прийти докінчити роботу. Вітя коли зібрався іти та брав куртку, якимось термос випав на землю у сніг.

- А в тебе що за снаряд такий? - Запитав його один з копальників.

- Моя мама дала мені, боялася що замерзну, я відказувався а вона таки заставила взяти, - соромливо відповів хлопець.

- А ти випий каву чи що там маєш, не понесеш додому, маму образиш. - Сказав йому той самий дід, який мовчав увесь час.

Вітя нічого не відказав, коли вони вийшли з кладовища і попрощалися щоб розійтися кому куди, дід сказав до Віті:

- Ну що давай тут присядемо на колоди та каву свою таки вип'єш зараз, на морозі потрібно пити гаряче.

Вони звернули з дороги та пішли по сніжку який уже почав рипіти від морозу. Разом вони наполовину присіли на великі колоди які стояли звалені на купі. Вітя витягнув термос, відкрутив та налив чаю.

- Пийте вуйку, чай мама дала.

- Ти першим пий, ти молодий вродливий, тебе дівка файна цілувала, а я за тобою буду пити.

Вітя випив один стакан, який закручувався на термос а так налив дідові. Старий взяв чай, випив та ще простягнув стакан. Другий уже пив поволі.

- Ти Вікторе пригадуєш нашу бесіду ще перед армією над рікою, як ти з тим малим там був?

- Так, пам'ятаю добре. Я завжди мав на увазі те що ви мені сказали.

- Значить добре.. Чую що сестра твоя добре віддалася; чоловік файний в неї, так всі люди кажуть в нас.

- Юра мій швагер зі мною в армії був, побачив фото сестри тай полюбив її.

- Добре сину що так воно, а в тебе всьо добре?

- Так нормально, а чому так питаєте?

- Просто так запитав, дивлюсь померла Зоська, я ще тоді тобі казав що слаба вона, най спочиває, тепер другі люди відпочинуть від неї. Але скажу тобі таке: хто не мав спокою на цім світі, той і на тому не буде його мати. Ти знаєш коли була війна люди по всілякому поступали, в такий час вбити людину як зараз раз плюнути тут на сніг. Але коли все воно перейшло, а я так живу тай дивлюсь що з того всього вийде. Я пам'ятаю хто чим займався в той час і так спостерігаю: Один помер молодий а діти без долі: донька на рак вмерла а син пропив хату. Другий рабував в войну, по скринях людських лазив, тай так мучивсь що вмерти не міг, лиш в шістдесят два прожив а три з них мучився як в пеклі. Ще такий був з Діброви що по жінках ходив та насильство чинив людям, також щось з головою сталося що голий бігав по дорозі. Ой що тобі молодому розказувати, багато я за життя надивився сину. Видиш як вийшло: говорила сусіда твоя всіляко на вас а тепер що з того? З чим жила з тим вона і пішла на той світ сину. - Відаючи стакан поважно проговорив старий.

- Я думаю вуйку що вона сповідалась перед смертю, може людина розкаялась як щось не добре зробила кому. Як ви думаєте? Я молодий я в тому так не дуже добре розбираюся.

- Вікторе, як не робиш нікому кривди та зла, тоді ти вже дуже добре розібрався. А коли цілий вік таке робити а потому думає людина що ксьондз її гріхи візьме на себе, чи просто так зітре їх. Ой не так воно просто сину: не так просто земелька порівняє усіх, ще суд буде за кожне діло сину. Ви росли сиротами а вона небіжка так на вас діточок. Ай, краще йди додому, нащо тобі молодому того всього, - махнув рукою старий.

Вітя побачив що він щось знав, тільки якимось незручно було його питати самому. Ідучи додому хлопець думав собі про те що може щось Зоська наговорила Тетяні тільки пригадав як розповідала йому Олеська про останні хвилини прощання на львівському вокзалі, він зразу відкинув таку версію наклепів.

Після похорону, на якому були Бойчуки та Марійка, не пройшов навіть тиждень. День був вівторок, Юра поїхав машиною у Тлумач щоб привезти свої речі які ще він не перевіз. Так як він мав закласти усю машину зимовим одягом, а в основному інструментом, Олеська залишилася бути вдома. Вона була в новій хаті та робила місце у шафі щоб поскладати одяг якого мав привезти Юра з дому. Олеська просто витягнула увесь одяг, поклала на ліжко та сортувала свої сукні. Також там було багато кофточок та спідниць що їй залишила Ліза. Олеська вже надумала можливо щоб віддати Наталі деякий одяг, а особливо спіднички в яких вона не ходила зовсім ніколи, тому що були вже тісними для її жіночого стану.

Коли вже зимове сонце опустилося низько над самим лісом за рікою, біля воріт зупинилася машина. Муфтар який бігав по невеликому снігу, підбіг до воріт та почав прискакувати до хвіртки. Водій машини повернувся до своїх Жигулів та посигналив щоб хтось забрав собаку. Олеська першою почула, вона подумала що повернувся Юра та потрібно йому допомогти занести його речі. Олеська побігла до воріт коли вона побачила що це не Юра приїхав, вона взяла собаку та закрила його в stodолі щоб не гавкав. Відчинивши хвіртку вона зустріла мужчину сорокових років з відкритою головою та в довгому пальто. Мужчина поважно вийшов з своєї машини яка була білого кольору, та зачинив ключиком замочок дверцят. Він поглянув уважно на молоду жінку, поважно привітався з нею похиливши голову, та запитав:

- Скажіть будь ласка: чи тут живе молодий мужчина, якого звати Віктор?

- Так, тут, - чомусь перелякано відповіла Олеська.

- А я перепрошую за відверте запитання до вас: Віктор ваш чоловік може?

- Ні, я його сестра, - ще більше хвилюючись відказала Олеська незнайомцеві

- А Віктор одружений на сьогоднішній день?

- Вітя? Ні він не одружений. - Олеська зробила дуже серйозний вигляд так як зрозуміла що справа зв'язана з братом, та якимось по-особливому, коли судити по тоні розмови, та такому відвертому запитанні незнайомця, який виглядом був аж надто серйозним.

- Скажіть, а я можу бачити його щоб поговорити з ним; скажімо одну годинку?

- Звичайно що так, заходьте до нас. Підемо я проведу вас у нову хату, там його кімната, можливо він там зараз сидить навіть, - хвилюючись запропонувала Олеська.

Зайшовши в коридор, чоловік почав знімати теплі черевики.

- Ой, що ж ви таке робите, не потрібно знімати, так заходіть, - припрошувала Олеська.

- Я поважаю працю та руки жінок, які тут прибирають, - ввічливо відказав мужчина.

Коли він зняв пальто та шаль, Олеська побачила на його шиї білу вставку церковного священика. Вона ще більше відчула повагу до незнайомця, Олеська провела його у велику кімнату через Вікторову кімнату. Коли він поважно сів на диван, вона побігла у стару хату покликати брата. Вітя саме пив каву, та говорив з бабою Настею. Олеська забігла та швидко промовила:

- Вітя, облиш каву та вже іди в нову хату, там якийсь ксьондз приїхав та питає тебе.

- О, напевно хоче якусь церкву ремонтувати або на новій дах щоб ми робили з дідом; цікаво чи платить з купонами разом, - сказав хлопець.

- Вітя там справа серйозна якась, він питався мене чи ти одружений. Напевно щось про Лізу знає а можливо історію «авантюриста».

Вітя схопився та побіг у нову хату, він поважно зайшов та привітався по-християнському.

- Отець Іван, - приставився священик.

- Віктор. - Потискаючи руку священика, промовив хлопець.

Вони сіли один проти одного, священик помовчав трошки збираючись з думками, а так почав поважно вести розмову:

- Віктор, я приїхав сюди щоб вам відкрити одну таємницю. Звичайно я порушую церковний канон та порядок, тільки сумління моє мені говорить уже кілька днів щоб я не захоував таку таємницю. Слухаючи голос сумління, я вирішив порушити правило не тому що його не поважаю, а тому що порушивши його, я зможу допомогти душі яка стала жертвою неправди та обману. Знаєте, коли ми щось порушуємо щоб саме тим порушенням зробити добро, тоді вже наше добро перемагає певні правила. Справа буде торкатися вашого особистого життя.

Щоб мені відкрити вам важливу таємницю яка привела мене у ваш дім, я повинен знайти відповідь на два запитання. Без чіткої відповіді я не зможу рухатись у нашій розмові.

- Я вас слухаю отче, - прошептав Вітя, якому пересохло в горі не зважаючи на те що пив каву тільки що в старій хаті.

- Скажи мені сину мій правду: Чи в тебе є зараз тут любима дівчина з якою ти б хотів пов'язати свою долю?

- Була в мене отче любима, тільки вона поїхала більше року за кордон і я нічого не знаю про неї. З ніякою іншою я не думаю навіть зв'язуватися взагалі.

- Тоді я розкажу тобі чому ти не знаєш про неї, тільки ти пообіцяй мені що не будеш мститися родині тієї людини, що зробила тобі велику кривду.

- Велику кривду? - здивовано запитав хлопець.

- Так сину мій. Такий поступок є великим гріхом та кривдою.

- Отче, як ви скажете так я поступлю, тільки скажіть мені те що я уже рік мучить не тільки мене а нашу усю родину.

Священик глибоко зітхнув, він поклав лікті своїх рук на коліна сидючи на дивані, переплів пальці рук, та почав розповідь задля якої він приїхав сюди:

- Віктор, я живу в Івано-Франківську, біля мене на площадці живе Володимир, який виріс тут таки на вашій вулиці. Так в нього померла мама, яку ти напевно добре знаєш, тут її звали люди Зося. Тільки вона не могла спокійно померти. Вона відказалася сповідатися перед вашим помісним служителем тому її син покликав мене. Вона призналася на сповіді про тяжкий гріх якого вона вчинила недавно. Ця жінка одного дня, ще на початку року, здається що в місяці лютому, викрала листа з поштового ящика який був від дівчини яку звати Ліза. Лист був до твоєї сестри. Ця жінка у місті біля Поштамту, заплатила три карбованці невідомим дівчатам, які склали їй анонімного листа. Вона придумала історію що ти її онук, що ти знайшов собі у місті Мінську дівчину, на ім'я Аня, що ти збездичив її та вона повинна народити тобі дитя. По тій неправдивій історії, ти немов жив не дачі якісь там та возив командира і саме там займався непристойними поступками. Вона написала що ти не хочеш нікуди їхати за кордон, тому що ти вже маєш в армії дівчину. Також там було написано що кровна клятва якою ти зв'язаний з Лізою, уже не має сили, так у тебе є друга наречена. Також там було прохання щоб та дівчина Ліза, ніколи не писала до вашої родини, та забула вас назавжди. Листа було написано від імені твоєї мами; його відправили в Америку.

- Як вона могла таке? - Вітя розвів руками не знаходячи слів від здивування.

Отець Іван підняв руку щоб хлопець замовк, та дав йому докінчити розповідь.

- Тільки це ще не все: вона хотіла щоб ти знайшов собі тут дівчину та перед твоїм весіллям вкинути тобі того листа з Америки, щоб ти мав велике переживання та неприємність. Вона сказала що не хоче щоб люди в селі знали про це, тому мене покликала щоб признатися на сповіді, хоча вона не вірила в загробне життя та в справедливий суд. Просто зробила задля традиції, хоч я бачив що вона не може померти як помирають звичайно усі нормальні люди. Великий гріх взяла на душу свою ця нерозумна людина. Вона не хотіла щоб хтось знав про це; лиш я не обіцявся їй що буду мовчати.

- Отче, а як вона знала про клятву? Ніхто не знав з чужих про неї. - З сльозами на очах говорив хлопець.

Отець Іван мовчав, він тільки дивився на красивий килим який лежав на паркеті. Вітя побачив що він знає яким саме способом лиха сусідка узнала про клятву на Бистриці. Вітя вирішив випросити священика щоб не вартувало, щоб знати хто допоміг в цій кривді.

- Отче, я вас дуже прошу, просто в мене можливо щось вийде як я буду знати за який кінець вхопитися щоб шукати свою дівчину.

- Сусідка напоїла якогось хлопця тракториста, та його усе випитала, коли той був нетверезим. А він напевно багато дрібниць знав про тебе, та про твою дівчину Лізу. Все що вона написала вона знала від нього. Тому твоя наречена не пише тобі, ось причина якої ти не знав і напевно не знав б довго, тільки такі лукаві люди далеко не зайдуть у своїх тяжких гріхах, сину мій. А мені в голові не вкладається як будиши хворою людиною рішитися на такий жахливий поступок, хоча люди які не вірують в справедливий суд, можуть вистрілити в когось на смертному одрі. Є нажаль, такі люди серед нас...

- Ой Отче що я маю робити тепер?
- Пошукай свою Лізу... Може вона ще не стала комусь дружиною, вона молода напевно?
- Так, їй вісімнадцять років буде у квітні.
- Тільки знай, що коли вона уже заміжня, тоді ти повинен забути її, тоді ти змирися з своїм хрестом. Щоб ти не подумав розбити її сімейний затишок, а клятву якою ви зв'язались - не можна такого робити; клястися взагалі не можна ніколи.
- Отче, як таке людина могла мені зробити? Я їй ніколи, та не тільки її, нікому зла не зробив. Я коли був в армії я нікого не образив без причини, я дістав за те що за єврея заступився, чому мені таке сталося?
- Випробування сину мій: може ваша любов стане міцнішою, та чистою як кришталь.
- Отче, ви не уявляєте що ви зробили для моїх рідних, а для мене взагалі, слів не маю щоб віддячити ся вам.
- Я довго думав як поступити, тільки те що я зробив я не розкаююсь сину мій. Я знаю що тобі буде дуже важко, ти не зможеш втаїти цього, навіть не потрібно таїти. Коли в тебе рідні або друзі які співчують - розкажи їм своє горе, тобі легше стане, а надії не губи. Можливо так воно потрібно пройти, та можливо ти знайдеш свою наречену.
- Наступила хвилина мовчання, священник признався ще одну справу:
- Знаєш Віктор, коли я боровся з думками як мені поступити, думав чи порушити закон про сповідь чи ні, тоді я вирішив запитати Володимира, сина цієї жінки про вас. Я йому нічого не сказав про сповідь матері, лиш запитав чи тут на вулиці живе хлопець по імені Віктор. Він розповів мені про вас, нічого не догадуючись про те що трапилось. Він сказав що ви з сестрою були сиротами а ваша мама Марія вдовою до сьогодні. Після цього що я почув, таки сьогодні від нього, я за дві години був у вас під ворітьми щоб розказати. Велика провина сину мій коли на вдовицю таку неправду писати. Я б дуже хотів щоб та дівчина якщо навіть не буде твоєю, лиш щоб вона знала що автор того листа не була твоя мама Марія.
- Отче а як мені щось буде потрібно де вас шукати у місті?
- Отець Іван витягнув блокнотик та записав адресу та номер телефону. Після того він сказав:
- Віктор, я усе допоможу, тільки як буде потреба стати свідком у суді, я в суд не піду: ми навчаємо прощати а не мститися ворогам.
- На прощання коли він виходив через кімнату Віктора, священник зупинився біля фотографії що висіла на стіні, він приглянувся а так запитав:
- Віктор, це вона сама? - Показуючи на Лізу похитав він головою.
- Так отче, тільки портрет з минулого року. - Зітхаючи відказав хлопець
- Священик взяв його за руку і постояв так кілька секунд, після чого співчутливо сказав:
- Кріпися сину мій: любов все перемаже - а її ще ніхто не перемиг. Ви двоє стали скривджені а в людини яка терпить кривду, є майбутнє. Так що надійся на добре та постарайся все ж таки відшукати свою дівчину, щоб вона знала правду. А що я тобі признався можеш не приховувати; я як служитель церкви, несу повну відповідальність за свої рішення та поступки, свідомо.
- Знаєте отче, я ще в армії не зміг додуматись що б могло трапитись, я думав що тут друга країна, там все по-іншому, може одне, може друге, а тут така справа і поруч нас трапилась.
- Заздрість коли полонить людину, вона її може довести до найжахливіших поступків. Коли б ти знав скільки всього я наслухався за час моєї служби, ти б не зміг повірити що таке твориться між людьми і багато чого через заздрощі та злобу, яка буває що виникає дуже часто без поважних причин.

Олеська ходила по підвір'ї не маючи спокою. Усі зійшлися в стару хату, чекаючи коли священник поїде, щоб розпитати Вітю що такого трапилось. Ніхто не наважувався піти в нову

хату щоб перервати важливу розмову. Десь пройшла половина години як відчинилися двері та священник вийшов з нової хати. Вітя чомусь не виходив щоб його провести. Олеська підійшла та мовчки провела гостя до дороги, він сказав їй: На добраніч!

По вигляді гостя, Олеська побачила що розмова була надто серйозною з братом, її дуже хотілося знати про що саме вони двоє говорили в новій хаті.

Тільки Олеська повернулася щоб іти до брата, вона побачила що Вітя вийшов з нової хати тримаючи обидві руки на голові. Він почув що хтось іде по підвір'ї від того що сніг був мокрим та чалапав під ногами. Вітя підвів очі та сказав таким тоном, що Олеська ще не чула від нього від коли знає брата:

- Олеся де мама?!

- Тут в старій хаті, а що трапилося Вітя?

- Поклич діда, бабу, сама іди в стару хату, вже іди!

- Вітя ми там усі; ми чекаємо.

Хлопець збіг по сходинах перескакуючи по дві одним кроком. Олеська побачила що тут не до жартів. Вона перед ним забігла у стару хату, та хотіла попередити усіх що там були, але не встигла. Вітя забіг за нею та зачинив з тріскотом двері. Настя аж кинула з рук горня біля кухні з переляку. Марійка як пила каву, так стала дивитися на сина з наполовину відкритим ротом. Федір зняв окуляри та поклав газету в сторону. Наступила секунда мовчання. Віктор тримаючи руки на рівні грудей, зразу не знав з чого почати:

- Тепер все ясно! - крикнув хлопець. - Ось вам загадка, ніхто не зміг додуматися чому з Америки не пишуть нам: усі мудрі тут! Ні ви ніхто, ані Раїса Яківна, усі так думали, на Галю думали а ось воно що викрилося сьогодні. Треба було чекати скільки щоб смерть розсудила!

- Що трапилося Вітя, поясни як слід, яка смерть, ти про що говориш? - перелякано перебила його мама, почувши жахливе слово «смерть».

- Так слухайте і не перебивайте мене! - Крикнув Віктор, та почав ходити по кімнаті. - Лист був прийшов від Лізи до Олеськи. Зоська витягнула його та відписала сама до Арланів.

- Ой люди добрі! - все ж таки перервала розмову Настя, від того що почула.

- Насте тихо будь! Нехай він говорить далі, - махнув рукою на жінку Федір, який геть збліднів на лиці від почутого.

- Вона написала Арланам, - продовжував Вітя, - написала листа для Лізи що в мене в Мінську на дачі була дівчина і вона повинна народити дитину від мене. Вона написала що я не хотів в Америку їхати і тому так поступив. Вона написала щоб ніхто з Арланів не писав нам, та попросилися навіки. Вона знала усі подробиці нашої дружби. Лиш вона сама не писала, її хтось склав дуже уміло листа. Так склали листа що Зоська добилася свого та заставила повірити в таку брехню там усіх. А лист був написаний від твого імені мам! - Вітя показав пальцем, немов наведеним дулом револьвера, показав просто на маму.

Марійка так побіліла що Настя думала що вона просто зімліє зараз. Вітя продовжував:

- Як Ліза може писати мені? Як Тетяна може дзвонити в Богородчани до тебе мам? За кого вони мене мають, за кого тебе мам вони вважають - подумай лишень! Рік часу, як Ліза живе з такою новиною, ви думаєте що з нею там робилося коли лист той проклятий вона прочитала? Тут вам вже не подушка, тут смерть собі могла заподіяти вона. Що я маю робити тепер? Не мовчіть, говоріть щось! - кричав хлопець.

- Вітя, як вона знала про твою дружбу, від кого? - З сльозами на очах запитала Марійка сина, поклавши горняк з кавою від того що в неї почали трястися руки.

- Від кого? Від того Кольки алкоголіка що ви тут годували, а він від... - Віктор швидко обійшов стіл та підійшов туди де сиділа сестра, він схопив її за волосся та за шию разом. Олеся від страху та болю запищала на усю хату, та двома руками тісно зловила його руку. Віктор крикнув від розпуки:

- Це її морда вертіла розказувати алкоголікові тому Остаповому!

- Пусти її Віктор! - крикнув Федір. - Відпусти сестру, кому сказав! - Федір схопився з дивану щоб боронити Олеську.

Віктор відпустив, Олеська взялася за голову та почала плакати. Настя почала хреститися зі страху. Найбільше чого усі боялись, щоб Юра не зайшов в цей час. Марійка стукнула по столі долонями та встала за столу:

- Так, сядь Віктор! Сядь я сказала, візьми себе в руки. Олеся перестань плакати. Давай розкажуй про все що знаєш. Усі мовчимо крім Віктора. Говори!

Вітя почав уже спокійніше розповідати про те що розказав священник. Усі уважно вислухали його. В кінці сказав наступне:

- Не могла померти спокійно, покликала священника щоб сповідатися перед ним. Все розказала а коли він взнав від її сина що померла вона, тоді совість почала його мучити. Мучила до того часу поки не запитав Владика а той сказав що ми сироти а мама вдовиця. Приїхав чоловік, розказав все як було. Тиждень тому як взнав від неї. Просив не мститися їм, так як Владик не знав про те нічого зовсім. Я не знаю чи Ліза взагалі живе на світі.

- Живе Вітя, вона сильна морально, не думай такого. Ліза з Славчиком говорила недавно, - хлипаючи говорила Олеська. - Сам Славчик розказував тобі, як ти так забув скоро?

Віктор собі зразу пригадав прощання з Лізою біля друкарні, коли він її поцілував останній раз. Справді вона морально сильна, - подумав він, - тут сестра правою. Голос мами перервав його роздуми:

- Так тихо! - Марійка почала вести нараду та взяла під контроль ситуацію. - Питання перше: завтра Віктор ти залізеши до хати Драпачки та зробиш обшук, може там лист той є а на конверті адреса. Ти Олеська поїдеш у Косів до тьотки Олени: потрібно там все розказати, можливо є новий адрес в неї. Я поїду до Дарки, може вона знає щось, а не знає я її так притисну що з під землі достане того листа мені.

- Марусю, як Вітя до хати залізе, там старий Драпачок буде? - запитала її Настя.

- Ні краще не залазити: підуть усі троє мужчини до нього, як буде противитися Юра усмирить його. Кричати він не стане, йому буде страшно щоб люди в селі не взнали про те. Я ранком заскочу в Богородчани запитати чи не дзвонив хтось Оксані з Америки. Може щось взнаємо, може зв'яжемося якось з ними.

- А коли вона заміж уже вийшла? - запитала Олеська.

- Олеся ми зараз вирішуємо як повідомити Арланів що лист був анонімний а там будемо знати що біля Лізи. Одне добре що після весілля воно сталося, тому що не змогли б нормальне весілля зробити в такому переживанні. Вітя, ти на сестру не злиси, вона тобі скільки допомогла і далі буде, вона не винувата, Колька також не зробив навмисно, Зоська його лукаво підійшла, а він не сподівався. Ми зараз не думаємо про те кого називати, мстити, чи ганьбити, нам потрібно діяти конкретно та ясно. Шукати будемо Лізу поки не знайдемо самі. Щоб там не трапилося: вийшла вона заміж, чи не вийшла, а правду вона мусить знати. До смерті будемо шукати, по всій Америці, по всій планеті будемо, аж поки не знайдемо.

Віктор став дивитися мовчки у вікно а так взявшись руками за голову вийшов на поріг старої хати. Олеська вийшла за ним, вона підійшла до брата та обняла його тісно за шию. Олеська так розплакалася в нього на шиї, що Вітя від коли пам'ятає сестру, він не бачив щоб вона так гірко плакала. Коли б хтось з сторони побачив двох рідних людей в такому розпачі, напевно подумав би що в них помер хтось з рідних хвилину тому. Олеська не могла вимовити слово, лиш коли трошки вгамувалась, вона тремтячим голосом промовила:

- Вітька мій, прости мені коли можеш прости, якщо зараз важко то пізніше, лиш прости.

- Не плач Олеська, ти скільки мені допомогла що ніяка кривда не в силі перекреслити того, тим більше те що ти розповіла бувши радою за нас з простоти серця та просто випадково...

Федір вийшов на двір, він ходив по зимовій траві колами не знаходячи собі місця. Він уявляв що могла Зоська написати, як вона так ненавиділа їх. Хто її міг зложити так листа що Арлани повірили в його зміст. Напевно якісь грамотні були ті хто написав того листа. Тепер він зрозумів що поштарка була правою яка натякали що лист був, а його напевно хтось викрав. Поштарка припускала найпростіший варіант що могло статися в селі з листом, тільки ніхто не взяв під увагу її догадку. Федору стало дуже жаль Лізи, такий жаль, що старий заплакав з розпачу...

Ось як сон виповнився в точності, усі сон пригадали: не мотоцикл тут, ані Галя, а ось що трапилося. А Вітя ще яму допомагав копати, він пригадав собі діда з яким чай пили разом, він пригадав розмову на березі річки, чому він перед Колькою не говорив про Зоську, напевно знаючи таку справу, Коля не розказав б про Віктора та про Лізу.

Тепер сумніві не було що Ліза немов забула про них, тепер усі думали кожен про себе боячись поділитися одні з одними що в Лізи є повне право та підстава вийти заміж в Америці. Усі розуміли що вона не буде винуватою коли зненавидить Віктора так, що уже не зможе простити та полюбити його. Рік часу це не один день, за такий період людина привикає до нового положення. Що подумає Тетяна про Бойчуків, про їхнього Вітю, що Аркадій подумає про них, коли скільки горя той лист приніс їхній дитині. Усі не могли заснути, навіть Муфтар відчував якийсь тягар в своїх любимих господарів.

Приїхав Юра, він не міг повірити в таке, йому здавалося що те що його зрадила перша дівчина немов вогник свічки проти великої пожежі. Олеська плакала, її жаль стало брата, її мучило сумління в тому що вона розказувала усе Колькові, тільки в неї була надія на те що Ліза не вийшла заміж, надія про те що вона зможе її переконати про Вітю, адже воно все неправда. Олеська як ніхто мала підставу так думати, саме її Ліза відкривала свою душу, навіть Вітя її коханий, не провів так багато часу з Лізою як вона - Олеська. Коли були тяжкі хвилини у Лізи, Олеська була поруч, вона бачила як та поводила себе в такому положенні. Ні Ліза не могла їх забути, напевно тому вона обіцяла приїхати коли говорила з Славчиком. Тепер усім стало зрозуміло чому саме вона назвала Вітю «авантюристом». Тільки її вислів: «поживемо - побачимо», давав єдину надію на те що Ліза не забула їх назавжди.

Марійка знала що Дарка побудувалася біля села Хриплину. Зовсім випадково тоді коли вони з Михасем їхала на базар разом з Лізою, Галя Михасева проїжджаючи по дорозі показала вулицю на якій побудувала хату дочка Зоськи. Така випадковість дуже виручила Марійку щоб не сполошити старого питаючи його де мешкає Дарка, а старий не спалив зі страху листа.

За ніч, яка в Марійки була довгою як ніколи по причині того що вона не могла спати, а тим більше не могла дочекатися ранку, щоб починати діяти в напрямку пошуків шляху який міг вивести їх на зв'язок з рідними Лізи. Марійка передумала план дій трошки по іншому, щоб робити більш ефективно та швидко, так як кожен день був дорогим. Не зважаючи на те що так багато часу було загублено, Марійка немов хотіла наздогнати втрачені місяці які пройшли у важких догадках та безвихідності з цієї гнітючої ситуації. Правда трошки приїзд хлопців з армії, та весілля Олеськи, зробило немов перерву, немов обід в окопах на війні.

Ранком, Вітя уже на вулиці біля Хриплину, допитався де новобудова Дарки. Лада залетіла на подвір'я, так як воріт ще не зробили. Юра загальмував біля насипу піску. Діти які гралися біля хати сніжками перелякалися, так як думали що приїхала якась мафія на такій машині. Хтось з них побіг до хати через задні двері у підвалі. Чоловік Дарки вийшов подивитися хто приїхав. Коли він відчинив двері він побачив що біля сходової площадки внизу стояла жінка, а по сторонах двоє молодих хлопців. Обидва були високими а один надміру здоровий. Хлопці були одягнуті в шкіряні куртки з кожушком та з відкритими головами. Жінка в писцевій шапці та в пальто з песцевим коміром такого ж кольору як шапка. Господар побачив що справа серйозна, тільки не знав яка саме справа. Оцінивши незнайомих по машині на якій вони приїхали, він просто подумав що вони попутала адресу. Марійка не підіймаючись по сходах продовжувала стояти на площадці внизу. Вона побачивши, підняла голову дивлячись на господаря, не привітавшись, авторитетно промовила:

- Скажіть, Дарія є дома; дружина ваша?

- А ви хто саме будете жіночко? - Обережно відказав господар.

- Перекажіть що Марія Федорова, сусідка з дому хоче побачити її, нехай вийде сюди.

Чоловік зник у хаті, він не з'являвся кілька хвилин. Марійка зрозуміла що іде нарада якась. Все прояснилося в тому що Дарка напевно також знає про те що витворила мама минулої

зими. Коли б вона була не винуватою, тоді вона б просто вийшла з хати як звичайно. Марійка наказала синові:

- Вітя, дивися щоб вона не втекла через задні двері куди діти забігли.

В той час вийшов чоловік та хитро промовив:

- Ой пробачте, я шукаю її по хаті а діти говорять що вона ще з міста не приїхала, може другим разом приїдьте.

- Ви знаєте по якій справі ми приїхали? - вже сердитим тоном сказала Марійка.

- Яка б у вас не була справа жіночко, лиш Дарки немає тут.

- Так, перекажіть їй зараз там де вона заховалась: я даю їй дві хвилини, коли ні - тоді за дві години, тут буде Обласна прокуратура та працівники КГБ: Ви побачите як подібні речі розбирають перші євреї області. А ваша дружина знає кого вони скривдили.

Вітя поглянув на свого годинника, наступило мовчання. Зять Драпаки не знав взагалі Бойчуків, лиш поглянувши як люди одягнуті та на якій машині приїхали, він подумав що справді такі люди мають зв'язки в органах. Тим більше коли він побачив що його дружина заховалася, чоловік зрозумів що справа якась надто серйозна. Повертаючись в хату, він пробурмотів якийсь проклін та коли заскочив у хату і там почалися крики та різні глухі звуки. Марійка повела своїми синіми очами до Юри, який стояв та з захопленням дивився на її поведінку. Через короткий час вийшла Дарія а чоловік за нею увесь червоним на обличчі. Дарія показала рукою на двері та промовила:

- Марусю, може зайдете? Не будемо тут перед сусідами сваритися.

- Я не приїхала до тебе сваритися Дарка, я приїхала просити тебе про одну справу, - вже спокійніше сказала Марійка.

- Ой Марусю, та я догадуюся, тільки що я могла зробити, мама сказала мені перед смертю. Я хотіла до вас поїхати лиш не знала як сказати, я боялася сина твого: думала вб'є мене через маму мою. Жила моя мама з вами не по-людському, так померла в тому. Марусю що тобі треба я хочу допомогти, я хочу щоб та справа крива вирівнялася, скажіть що я можу зробити я зроблю: грошами, піти, поїхати, все що потрібно - я зроблю.

- Дарка, давай одівайся поїдемо у село, там обшукаєш хату мамину, може листа знайдеш того. Ми хотіли іти, хлопці самі хотіли, тільки воно якось не по-сусідському буде. Тато твій почне сваритися а нам воно лишнє, без того проблему маємо велику. Поїхали швидко, нам кожен день дорогий.

Дарія побігла в хату, чоловік її ходив по коридорі та сипав різними словами як з кулемета.

Через десять хвилин вони виїхали. Дарія їхала з чоловіком для того щоб не відвозив її Юра в місто. Їй було дуже соромно, вони їхали на своєму «Москвичу» спереду. Через вікно Юра та Марійка бачили як він махав руками усю дорогу. Вітя який сидів на заді в машині та просунув голову серед Юри та мами, почав говорити на Дарію:

- Дивіться, вона змія також знала про стару; мовчала скотина.

- Віктор, що за вирази в тебе. Розберемося без подібних коментаріїв. - Строго сказала мама.

- Мам, як таку змію земля носить!

- Віктор! Щоб я не чула подібних слів. Ти не думай що тобі двадцять років і ти можеш собі дозволяти подібні речі в моїй присутності. Своїми висловами ти нічого не поміняєш; тут думати потрібно а не кричати на усі сторони; Зоська в гробі не почує того.

Вітя замовк, він поважав маму. Також він пригадав як Юра сипав різними словами коли в армії прочитав що його дівчина виходить заміж в Тлумачі. Вітя подумав: а тоді на краще вийшло швагеру, може мені також пощастить. Не даром кажуть «лиха без добра не буває».

Хлопець почав себе сам заспокоювати та пригадувати вислів Славчика на вечірньому городі, коли в сестри грала музика на весіллі. Тепер його слова, хоча вони були насправді слова Лізи, мали надзвичайно велику ціну в розумі Віктора. Якщо «поживемо - побачимо», значить час ще не вирішив їхню проблему і Вітя почав собі дорогою уявляти яке буде відчуття в Лізи, коли вона однієї хвилини визнає правду про те, що він не одружений а вірний так як їй поклявся колись на Бистриці.

Коли приїхали вони на свою вулицю, Марійка побачила що Настя стоїть на воротах, Марійка покрутилася на сідлі і наказала синові:

- Вітя, ми з Юрою за ними в хату, а ти іди прикрий бабу, щоб не прийшла сюди сваритися. Запровадь її в хату і скажи дідові щоб не відпускав її. Після того прийдеш до нас сюди.

Коли Марійка та Юра зайшли в хату покійної сусіди, вони почули як зять кричав до старого: Так треба, зараз не то що ми шукати станемо, зараз з міліції приїдуть. Розвели рахунки з людьми, нарobili стиду селові тай нам усім. Ще чого добро тай в газеті надрукують про вас.

- Де про мене друкують? - Добре не зрозумівши, перепитав ся зять старий Драпачок.

- Де?! В «Прикарпатській правді» напишуть. Зраненька в тираж виходить завтра!

Старий замовк, Дарія перекидала усе вверх корінням у шафі та в сервантах. Старий підійшов тай показав їй на якусь паперову коробку завернуту в хустину. Сам він почав божитися що нічого не чув та не знав. Дарія витягнула та викрикнула:

- Є Марусю! Знайшла я листа того.

- Давай сюди, - зітхнула Марійка

Усі хто був у хаті прибігли до неї, на очах Марійки показалися сльози. Вона взяла дві фотокартки які стояли поруч біля листа та подивилася на них. Після того як Марійка швидко прочитала листа, її очі наповнилися великими слізьми, особливо її зворушило те що Ліза написала що вона рахує дні до весняного приказу. Марійка подивилася на дату та сказала голосно при всіх:

- Сімнадцятого січня листа відправила дівчина з Америки. А сьогодні якого в нас?

Юра поглянув на електронний годинник та відповів тещі:

- Двадцять третього листопада.

- От скажіть мені люди: чи була совість в цієї людини яка тримала листа в хаті цілий рік і таке відписала про мого сина та від мого імені. Що Лук'янові думають про нашу родину? Що робиться з дівчиною цілий рік? Ви знаєте що коли Вітя пішов в армію, воно ночами не спала, так плакала що подушка мокрою було. Я сама тримала таку подушку у своїх руках. Одним словом так: ми вам відомстити не збираємося тільки знайте що чоловік Тані з Кавказу і в нього є три брати. Дочка в Арка єдина, так як хлопчик їхній помер. Вона в нього як зіниця ока, ми все розкажемо правду, про все як було. Ваша мама переклала на нашу родину а ми закривати не будемо. Я не знаю як з дитиною щось з нервами чи з головою - тоді ми не ручаємось за вас та ваших дітей. Це ж люди з Кавказу, це вам не жарти з ними.

Тут обізвався чоловік покійної Зоськи:

- А він що тут дівок не має наших?

Його зять як обпарений кинувся на старого з кулаками:

- Вже я тут взяв собі; заліз в родину дурнувату. Ви що не виділи що у вашій хаті робиться, та ви... - Дальше пішли різні нецензурні слова.

Старий присів так як боявся зятя. Марійка стояла серед хати тримаючи листа. Чоловік Дарки звернувся до неї:

- Слухайте жіночко, ми самі напишемо їм як воно було, ми будемо шукати їх в Америці та розкажемо правду. Простіть нас, що наші діти винні як стара здуріла, не піду її з гробу витягувати. Ми Владикові скажемо щоб шукати допоміг нам.

- А ви думаете що ми її не шукаємо? Ми уже не знаємо що робити: ми в Косів їздили до Таниної родини, ми в Тлумач до американців їздили, в бібліотеку я ходила. Хто знає що в тому листі було написано, коли її рідні повірили в те що там було, напевно там добре постаралась ваша мама.

Марійка та Юра вийшли з хати забравши листа на якого чекали вони майже один рік. Їй було дуже боляче за Лізу, а ще гірко було від того: скільки часу вони ходили повз хату Зоськи та ніхто не міг додуматися що лист лежить в старому серванті в коробці. Марійка пригадала свій вислів коли сказала синові що проблема може бути навіть тут «під самим носом».

Віктора не було, вони зрозуміли що він з дідом вговорюють бабу. Машини також не було, хтось забрав додому її. На дорозі Марійка сказала до зятя:

- Юра ти вибач мені, я там в хаті повелася як невихована людина, просто за дітей я не можу; я для них життя присвятила. Віктор, ти Юра, Олеся та Ліза - це все що я маю на землі, я за вас готова на вогонь піти.

- Мамо що ви, їм потрібно моєї братової Наталі, вона б їм очі повидирала за таку кривду. Я скажу братові Василеві, він у Польщу їздить, може звідти можна якось взнати про людей в Америці. Там є родина наша, може вони щось порадять його.

- А він захоче допомогти нам?

- Це наше спільне горе мамо, він землю рити буде задля Віті, він любить вашу родину так як мене, а я в нього: єдиний, рідний брат.

44

В середині грудня Юра та Олеська виїхали в Івано-Франківськ щоб вирішити про заміну номерних знаків для машини. Справа в тому що коли почали випускати за кордон людей, на машинах тоді деяких областях органи ДАІ вимушені були міняти номери. Це відносилось до таких областей де видавалися номери для автомашин з такими буквами яких немає в латинському алфавіті. Наприклад Тернопільська область чи Хмельницька не мали в цьому потреби так як букви «ТЕ» та «ХМ», відповідають латині. Івано-Франківська, та інші, які не проходили по таких міжнародних стандартах, їх замінювали. Відповідні букви «ИФ» міняли на умовні букви «ВЕ» та «ОС». Люди які здалека раніше могли зрозуміти звідки приїхала машина, уже почали заплутуватися. Львівська та Чернівецька області також міняли номери. Хто мав поміняні уже, тоді люди бачили а також працівники міліції, що такий власник при грошах та їздив за кордон.

Також в Олеськи ще була особиста справа, вона хотіла заїхати до лікаря на жіночу консультацію. Юра почав хвалити маму Марійку в дорозі:

- Ой Леся, як мені подобається мама, вона така ділова жінка, я бачив як вона говорила з тою Даркою. Мені дуже подобаються такі жінки, мені здається що наша мама не працювала в бібліотеці а десь в органах; наприклад в міліції.

- А ще краще в дитячій кімнаті міліції. А ти по юності щось витворив і тебе відправили до неї щоб перевиховати хулігана, - сміялася Олеська з Юри.

- А їй підходить напевно міліцейська форма, вона така струнка, зачіска така як працівник Виконкому.

- Скажу їй сьогодні, нехай потішиться трошки як зять нею гордиться. - Похитала головою Олеська.

- Ні не кажи, мені якось, я ще її встидаюся трошки.

- Тим більше скажу. А вона така задоволена буде напевно.

- Як ти скажеш, тоді я Віктору скажу про тебе що ти вже готова. Ой він тебе буде при усіх підтягувати, будеш як верхній світлофор.

Коли вони вирішили свої справи задля яких їхали, та уже поверталися, при виїзді з міста Олеська побачила жінку односельчанку. Вона сказала щоб Юра зупинився та взяв її з собою. Жінка була з хлопчиком, тим самим Ромчиком що Олеська проводила його у перший клас. Вони сіли у машину, жінка дуже дякувала що вони її взяли. Олеська почала розмову з малим:

- Як Ромчик, ти мене пам'ятаєш?

- Ой він говорить через день про тебе, - відповіла мама замість Ромчика.

- А в школі ніхто тебе не б'є з хлопців? - питалася далі Олеська.

- Всьо добре, - скромно відказав малий.

- А коли він так за мене говорить, напевно буде нашим зятем коли у нас народиться донечка, - пожартувала Олеська.

Юра поглянув у центральне люстерко салону та запитав малого:

- Як Роман, ти згідний мати таку тещу?

Малий застидався, він почав дивитися у вікно. Юра продовжував розмову:

- Бачиш, я колись такий був як ти, а коли виріс та побачив ось цю сірооку Леську, тоді приїхав до неї та не вступав ся. Так що в мене жінка гарна, та теща також діловою дуже.

- А ми були у вас на весіллі, так гарно було. Бувають на весіллях бійки, а у вас усе так по-культурному та погода така осіння була файна, - говорила односельчанка.

- Напевно наші бачили що Юра чужий та гості з ним приїхали, тому наші також хотіли себе повести по-людському: там щоб не билися чи таке подібне, - сказала Олеська.

- Слухай Олеся, я не знаю як питати тебе, але ми такі уже як свої стали: А воно правда що Драпачка вам такого наробила лиха?

- Правда, - сумно відповіла Олеська.

- Ой яка дурна баба, совісти ніякої, та як би попала на когось другого вони б тій Дарці та Владикові дали добре за стару.

- А наш Вітя ще яму помагав копати на неї, правда він ще не знав того.

- Що він та бідна дівчина її винні були, але зло таке зло робить.

- Нічого не зробимо, нехай вона спочиває вже, а ми шукаємо Лук'янових як можемо, тільки поки що тихо.

- Е, нічого не переживайте, якимось знайдете їх, може приїдуть в село до нас. Знаєш Леся, Таня давно пішла з дому а таки перед виїздом приїхала побути в рідній хаті тут. Я думаю що вони заскучають за нами та приїдуть.

В таких розмовах вони приїхали додому. В той час у старі хаті усі були та вечеряли, Муфтар також сидів біля них. Коли зайшли Юра та Олеська, Марійка запитала, забувши що вона домовилася з Олеською, щоб Вітя не знав про їхню радісну новину. Марійка просто запитала дочку:

- Як Олеся, була в лікаря?

- Так, усе нормально; їсти хочу дуже. - Знімаючи куртку сказала Олеська.

Вітя засміявся та сказав до швагера:

- Поздоровляю Юра, я радий за вас.

- А що паспорти вже готові що поздоровляєш Вітю? - обізвався Федір.

- За паспорти не знаю, а халви докуплялася наша майбутня мамка. - Пояснив дідові Вітя. Олеська з веселою усмішкою звернулася до чоловіка:

- Чуєш Юрка, твоя таємниця уже розкрита, так що я можу розказати мамі твої захоплення її поведінкою.

Юра подивися що Марійка чекає на розмову, швидко промовив, виходячи з ситуації яка склалася біля нього перед усіма:

- Ой я забув машину замкнути, та там в хаті я мав документи від номерів покласти, щоб не загубилися. Він встав з-за столу та поспішно вийшов. Олеська засміялася на усю хату піднявши вгору голову. Вона розказала про їхню розмову, Марійка немов дівчина зарум'янилася почувши такий комплімент від зятя. Олеська звернулася до брата щоб перед тим як іти в нову хату, як говорять «втерти йому носа», як завжди перед усіма своїм жартом:

- Бачиш Вітя як зять про тещу говорить, не так як ти про свою тещу Таню, прийшов та розказуєш що вона через вікно у сад перелазила стояти, а сусід відро води вилив на неї під черешнею Лук'яноюю.

- Хотів вилити тільки, - виправдовувався Вітя.

- А мені здається що таки вилив, - вмішалася Марійка. - Я пригадую коли в школі про це дівки говорили, а можливо так сміялися з бідних закоханих.

Усі почали сміятися, Олеська була задоволеною перемогою, Вітя у відповідь кілька похитав головою та сказав до сестри:

- Олеська, ти халви купи собі, щось ти, як каже дід: «блідонька виглядаєш».

- Так усі послухайте мене, - попросила Марійка. - Давайте вже залишіть Олесю кликати «Олеська», як не як, а вона мамою збирається бути, чуєте як Юра гарно її називає «Леся», Ліза також постійно її кликала «Олеся». Давайте постарайтеся щоб якимось гарно воно було.

- Я не зможу - відказав Федір. - Я так привик її кликати.

- Тоді тільки вам можна, - погодилася сама Олеся.

Коли усі пішли спати Юра закинувши руки за голову попросив дружину щоб йому щось розказала перед сном. Олеся поклавши свою голову на його широкі груди розповідала про те що колись її розказувала Ліза коли вони сиділи на лавочці. Ліза розказувала про один ресторан який називався «Замок». Ресторан був десь біля міста Кисловодська між горами.

Будівля була у вигляді замку покрита червоною черепицею а з лівої сторони височіла кругла вежа. По правій стороні замку була висока гора, на ній немов окрема скала стояла яку звали по-руському «Замок коварства и любви». Вона розповідала легенду про ту скалу, яку почула від Лізи. Юра слухав з захопленням любовну історію.

А тим часом Марійка думала про радість яка прийде в їхню оселю, вона не могла дочекатися цього. Бідній вдовиці здавалося що після похорону її чоловіка, вона немов загубила час коли виростали її діти, їй дуже хотілося щоб немов понуритися в світ дитинства рідної людини, яку могла подарувати для неї та сама непосидюча дочка. Радість та надія Марійки перекликалася з хвилюванням про сина та Лізу, їй здавалося коли б вона зняла тягар з душі, та об'яснила для Лізи що не писала такого проклятого листа, тоді напевно їй б стало на душі набагато легше та вільніше.

Роздумуючи над цим, Марійка таки вирішила поїхати в Косів, хоча вона не надіялася що тьотка Олена в чомусь може допомогти їй, лиш Марійка хотіла її розповісти про свій жаль. А жаль в бідної вдовиці був таким великим, щоб коли б небіжка Зоська знала його була б до глибини, напевно б вона зрозуміла що свого вона добилася в повній мірі, та те що вона планувала нанести великий удар для Журиків, цього разу в неї получив ся на сто відсотків.

Через кілька днів, Віктор з мамою а також Олеся, поїхала в Косів до родини Лук'яненків. Коли запитали вони чи не було листа їм нового, Олена сказала що напевно скоро прийде. Останній був той самий що Вітя забрав перед весіллям сестри. Олена вислухала про їхню горе та здивувалася, лиш вона почала дуже обвинувачувати свою племінницю Тетяну:

- Я розумію що сусідка лиха баба, лиш чому Таня другий лист не написала вам?

- Ой напевно добре там постаралася сусіда що вони повірили в того листа, вона багато чого знала про наших молодих і тому так напевно виглядало що все ж таки я написала, - з сльозами говорила Марійка.

Чоловік Олени почав нервувати ся почувши про таку кривду, він почав так клясти що Марійка аж перелякалась. Гуцул плював таки в хаті на підлогу, та почав також говорити на Тетяну, так само як його жінка Олена:

- Ой як Таня приїде я сам її зроблю «день газди» тут! Вже так загнівалася дуже, пані яка мені; які вона примхи там має! Я пам'ятаю вона ще малою свої примхи показувала Андрієві небіщикові. Раз тут були і він її щось не вгодив, то вона йому таке показувала що я не міг дивитись. Казав я йому: лиши в мене свою Таню на тиждень тут, я її скоро відучу від того. Вона ту березу що там росте, запам'ятає добре. Андрій так був її розпустив: що хотіла так робила. А та мала як там віддалась, я її ще раз тут віддам, та за того, кому пообіцяла вже. Як прийшов лист то треба гвалт робити а не гніватись та тихо там сидіти! - Махав руками гуцул.

- Знаєте Марічко, - промовила співчутливо Олена, - коли прийде лист, напевно буде адрес вже і я напишу про ту справу що ви невинуваті в тому і лист не писали такий їм ніколи. А вони прийдуть, лиш щоб мала не віддалась за кого а ваш хлопець не чекав даремно.

- А що такого? - Знову почав чоловік Олени. - Як приїде з якимось та Ліза, а ти Вітю скажи йому так: білет в зуби тай на вороплян! Лети звідки прилетів, а вона була моя тай буде далі. Там в Америці шлюб якийсь еретичний, та ми тут не признаємо такі шлюби. А Лізу таки відбери, тай ще потому вибий добре так по-нашому за таке. Лиш як там вона ще не віддалась, то вже би ти не бив її за ніщо. - Закінчив гуцул свою настанову, для бідного хлопця.

Знаючи причину задля якої Арлани не писали, рідні Віктора пережили удар долі; тільки краще знати погане чим не знати нічого а мучитися в догадках які не мають основи. Вони з нетерпінням чекали щоб хтось приїхав з Америки від них. Марійка уже склала собі промову щоб розказати що трапилося насправді з тим листом та хто його автор. Усі Бойчуки трималися немов на прірвою за мотузку щоб не впасти, вони тільки мали вислів Лізи якого переказав Славчик для Віті, хоча сам порушив обіцянку яку давав для Лізи що не перекаже, але так як отець Іван порушив порядок сповіді задля того щоб зробити добро, так само цей молодий інтелігент, порушив обіцянку, пожалівши усю їхню родину а найбільше Віктора.

На дворі був вітер та замітало снігом дорогу, над хатами з коминків не встигав підійматися голубий дим, його захоплювала хуртовина у свій танець якого зима водила над сонними оселями, ген далеко понад вечірнім засніженим Прикарпатським краєм.

В кінці дев'яностого року, тобто десь в двадцятих числах грудня Марійка зустрінулася з Галею, Михасевою жінкою. Галя покликала її в сторону та почала випитувати про Славчика.

- Марусю а звідки був такий хлопчина у вас на весіллі?

- А чому питаєш про нього? - засміялася Марійка.

- Ой не знаю що моїй дитині сталося: щось малі він там наговорив що вона кожної неділі у місто їздить, та ще мій мусить возити її в якусь там бібліотеку тому що вона говорить що поступить на вчительку географії в інститут.

- А ти Галя маєш щось проти того хлопця? - поцікавилася Марійка.

- Я нічого не маю, просто я його не знаю. Я подумала що він якась родина твого зятя Юри.

- Ні, він мій знайомий, ми його в бібліотеці називали «філософом». Славчик дуже мудрий, багато в книжках сидить та одночасно романтичний. Я думаю що вони там зустрічаються у бібліотеці, тільки не знаю яка така бібліотека що відчиненою в неділю. А можливо якась приватна. Зараз є багато таких що дають консультації для тих хто хочуть поступати. А Славчик не родина Ковальських, він з багатьма у нас на весіллі познайомився також.

- А я думала що він з Тлумача приїхав був та сказав щоб вона на вчительку поступала.

- Ні, він у Франківську живе, десь на Галицькій, а тут у нього є тьотка в Богородчанах, він до неї приїжджає тому що він також учиться на вчителя, тільки в нього проблема з алгеброю та тригонометрією. Його тьотка здається вчителька математики, вона йому допомагає в науці. Сам він дуже культурний та мудрий. Мама Славчика працює в музичній школі а батько в архіві. Так що ти Галя будеш мати інтелігента великого за зятя напевно.

- Я не проти Марусю, моя мала така скромна, учитися любить. Вона така була задоволена що ваша Олеся запросила її в дружки а тепер взагалі тішитися що так сталося.

- А ти знаєш Галя, воно якось так сталося не само по собі, ми Славчика не бачили перед весіллям а йому в бібліотеку подзвонила подружка Олесі нашої щоб пішов та привітав Олесю з весіллям. Славчик купив букет гарний, навіть на фотографії з ательє Олеся з тим букетом.

- А подружка вашої Олеся напевно дочка Тані Лук'янової?

- Так, вона.

- Ой добре, може справді наша Ірка вивчиться, а той Славчик її pomoже тай буде професію мати добру. Вона любить географію дуже, різні книжки скуповує з природою і таке подібне. Недавно купила якийсь словник що випустили цього року, якийсь руський, називається «СЭС». А він такий великий, я повернула дивлюся на ціну а там написано «21. 30», такі гроші дала за книжку. А фотоальбомів в неї кілька, а такі книжки дорогі дуже. Я її кажу що дівки думають як щось з одягу купити а ти бібліотеку в хаті робиш.

- Нічого Галя, вже напевно Славчик не буде ходити в нашу а буде мати у вас бібліотеку, - засміялася Марійка до Михасевої дружини.

Коли вони розійшлися, Марійка думала про все що склалося з Славчиком та з Іринкою.

Тим часом приїхав знову Василь Ковальський, він привіз надрукованих купонів на двісті карбованців. Василь уже крутився як дістати їх, а так як на поляки почали підпільно їх друкувати та перевозити на Західну Україну, тоді він сам поїхав у Польщу до своїх що жили в Любліні, та привіз купонів. З ним приїхала Наталя його дружина, коли вона залишилася сама з Настею тоді за десять хвилин Настя майже усе знала про родину Ковальських. Наталі рот закривався тільки тоді коли вона спала. Юру Наталя любила, тому що коли бувало Василь підпивав та чіплявся до жінки, Юра його успокоював а коли потрібно приборкав насильно. Сам Василь був менший ростом та худенький. Після того коли Ковальські поїхали, Бойчуки говорили про них. В старі хаті були тільки старі та Вітя.

- А ти Вітю там був в них коли виїхали до того Дмитра що приїхав був, як вони там з нашою Олесьюкою? - поцікавився дід.

- Ой вони там усі бігають: «наша Леся, наша Леся», ради нема з тою Лесею нашою. Правда вона молодець. Як приїхала зразу порядок навела Миронкові в хаті: двері помила, там посуду поскладала. Знаєте Наталка має свою сім'ю а наша тут живе як принцеса, нічого не робить тільки возиться та мед їсть.

- Добре коли воно добре, а Юра так за нею я дивлюся, - прошептала Настя.

- Ой люди добрі, та вона йому рот закриває, тільки має бути так як її хочеться.

- Як рот закриває? Що перебиває його коли він щось каже? - запитав Федір.

- Ні просто так як кажу, рукою щоб мовчав, щоб їхав куди її хочеться і робив як вона каже.

- Що зробиш Вітю, все зрозуміло - Журичка. - Немов прибив печатку Федір.

- Нічого, нічого, - обізвалась Настя. - Ти говориш «Журичка», а я як би тебе не тримала в руках може давно б вже в землю зарили. А так не п'єш, гроші заробив, купили машину, хату в Павлика, як добре жінка може повести господарку - най тримає в руках. А дивись твій брат Никола: пішов між москалі та що з того? Спився та вже давно нема його на світі білому. Може і його Шура також давно вмерла, ніхто не напише нічого від них вже роками. А тобі що не добре коло мене? Було добре і далі добре живеш.

Коли прийшла Марійка у стару хату та Юра з Олесею, вони почали розмову спочатку про купони а так про поляків та українців; заглибилися в історію.

- Жаль що дід Андрій помер, він знав добре історію та етнографію. Він міг роз'яснити як воно усе відбувалося тут на нашій землі, - промовила Марійка. - Справа в тому що він на війні був, багатьох людей побачив, наслухався всього.

- Мамо, а чому релігія ділиться на католицьку та греко-католицьку, - поцікавився Юра.

- Я читала у бібліотеці трошки про історію таку, здається що князь Данило Галицький прийняв Унію з Заходом. В той час нападали орди монголів а так як древньоруські князі ворогували між собою та не дуже були охочі допомагати, тоді Галицький князь опинився в дуже тяжкому положенні. Він погодився щоб прийняти немов на половину віру західну, але щоб традиції були наші, такі як в православних. Воно давно було, тоді напевно час диктував свої закони та порядки. Коли ми читаємо про князів чи гетьманів, та знаходимо що вони щось неправильно робили, ми повинні мати на увазі що ми судимо їхні поступки на вазі свого часу, та своїх міркувань. В час коли діялася та чи інша подія, напевно воно було усе по-другому. На жаль нашу історію так спотворили, як говорив мені Богдан Відлига, що виходить що наші люди вороги один одному, тільки наші люди хоча мають багато недоброго, все одно вони співчутливі до чужого горя, можуть допомогти. Ми повинні думати про те як бути добрими одні для одних а тоді хтось нам віддячить добром.

- Ой мам, - обізвася Вітя. - Вже Зоська вам усім віддячила ся, а мені найбільше.

- Не звертай уваги Вітя, чомусь воно так повинно бути, знаєш коли з татом вашим таке трапилося, тоді я думала що уже мені сонце ніколи не засвітить. Тоді я думала що напевно вже ніколи сміятись не буду, але час погоїв рани, хоча шрами від них залишилися. В тебе Вітя є надія, ми знаємо що Ліза живе в Америці, навіть говорила з Славчиком, так що все буде добре. Хоча в нас не багато є інформації про неї та взагалі про Арланів, тільки те що ми знаємо воно сходиться в єдине русло, все зводиться до того що вони приїдуть сюди з Америки. А я думаю що Тетяна тільки сюди приїде до своєї хати, не зживеться вона з братовою у Києві, так що тут вони не заховаються щоб ми не знали. Головне тобі Вітя ще трошки почекати, а там Бог дасть усе вирівняється сину.

Федір слухав дочку та хитав головою в знак згоди, а коли вона взялася щоб пити каву він вклинився в розмову:

- Тобі Марусю на лавку приходити треба, там про Данила Галицького розказувати. Я не маю коли книжки читати а ти чую що знаєш багато. З Петром тобі поговорити треба конче.

- А вам не потрібно читати, ви пережили скільки що можете самі написати книжку.

- Та пережило ся діти, лиш я так не вмію розповісти а ще забув багато з того. Баба більше пам'ятає про все, а я не таку маю пам'ять.

Настя почала пригадувати давні часи перед онуками:

- Ой пережили ми діти як дід каже, що мої тато пережили як в них забрали москалі. А перед тим війна була, я вже пам'ятаю трохи. А коли я вже прийшла тут до Бойчуків, а мама Оріся, моя свекруха, розповідали як тато вашого діда, небіжчик Іван, якусь дитину бідну в лісі знайшли були. - Настя зачепила важливу тему про яку мовчали за часів Союзу по певній причині, лиш Олеся чомусь не прислухавшись запитала старих:

- А що було найстрашнішим що вас зустрінуло колись в житті?

- А найстрашніше було коли вашого тата неживого привезли до Львова, - продовжувала Настя. - Ой які плачі були там. Пам'ятаєш Марусю як жінка з Тернополі хотіла випитати ся того що гроби привіз з Тюмені що таке сталося там, а він мовчав як німий: от партійці заказали його. Вона його просила а так почала за рукав сіпати а він як німий стояв та ні одного слова. Напевно таки була там вина начальства що вони такі добрі нараз стали, та бігали тут коло нас після похорону.

- Так конкретно тоді нічого не сказали вони про трагедію. - Пригадувала Марійка. - Я тоді була молодою та боялася мертвих а Ліда сестра Володі, призналася що коли одівала його, шукала щоб знайти на тілі якийсь знак чи синець, лиш нічого не було такого. Напевно вони впали з висоти та органи обірвались внутрішні. А Ліда з чоловіковою сестрою одівали, тому що мені було дуже погано в той день коли його готовили. Михайла Лідиного сестра, в карному розшуку працювала, вона зараз там працює; не боїться мертвих взагалі. А трапилося таке нещастя перед тим як через два дні повинні були хлопці наші з вахти повертатися. Ось це справді горе для усіх було; лиш сльози та стогін і ніякої надії. Вітя так тримався щоб дуже не плакати, він був хлопчина а Олеся маленькою сіпала тата за рукав та говорила: «татку вставай, їдемо до дому вже». Люди так плакали що навіть священник не міг правити з жалю того, старий такий дядько був, з срібною бородою... Як зараз перед очами він стоїть в мене; такий співчутливий...

Юра поглянув на тещу та щоб її трошки розрадити він промовив:

- Нічого мамо не порадимо тепер, кільки коли у нас народиться хлопчик, а все буде добре, тоді ми назвемо його як тата - Володя.

- Якщо хлопчик тоді буде: Ковальський Володимир Юрійович; не погано, - сказала Олеся.

- Дякую тобі Юра та тобі Олеся, - промовила Марійка, - колись Ліза так само говорила, добрі ви діти у мене. Хотіла Ліза дуже мамою бути а ти Олеся її перескочила але нічого, щоб любов та згода були а там Бог допоможе нам і усе переживемо. Ще буде Ліза мамою а наш Вітька татком. Правда не знаю чи він годиться до такої сімейної ролі, тому що я бачу що він тільки жартувати може про сімейне життя, а життя воно складне, це не жарти любі діти.

- Я знаю, - промовила зітхаючи Олеся немов поважна жінка. Вона продовжувала повторяти те що колись почула від мами. - Буває що тебе не розуміють: хочеш краще а виходить гірше.

- А в тебе Олеся як бачу лиш на краще завжди виходить, - промовила Марійка.

Після тієї розмови Юра з Олесею вийшли на двір щоб іти в нову хату. Олеся хотіла постояти та полюбуватися зимовим пейзажем, якого освітлював ясно місяць. Вони пішли та стали на городі де кінчалася нова хата. Юра пригорнув дружину до себе та закрив її своєю курткою хоча вона мала теплу шубу, лиш він боявся щоб її не було холодно. Вони мовчки стояли та дивлячись на вечірній пейзаж, любувалися зимою.

Був мороз, земля покрита пухнастим снігом була темно-білою а небо темно-синім. А між небом та землею далеко було видно зубчатий хребет який протягнувся немов ланцюг складеним з вершків лісових дерев. Великі зорі яскраво світили з високої безкрайньої далечі, десь далеко за рікою гавкали собаки а дим з теплих осель підіймався рівною течією в ту красиву та урочисту височінь, над якою витала тиша та благодать зимової ночі...

КАВКАЗЬКА ОРХІДЕЯ

1

Для жителів Радянського Союзу, перший рік останнього десятиріччя двадцятого століття, був не простим. Усі чекали на переміни і вони насувалися разом з часом.

Наступив 1991 рік. Цього року помре Радянський Союз. Величезна держава, основа якої була закладена на грабуванні та насильстві прожила без малого сімдесят років. Багато мільйонів людей віддали життя своє на праці в таборах по Сибіру та на Колімі. Скільки молодих талановитих людей могли б принести велику користь для співвітчизників, та взагалі для суспільства. Радянський режим не мав жалості перед своєю метою. Немов гігантський комбайн він косив все що попадалося йому під жатку. Тільки все що має початок на землі, воно також має свій кінець. На жаль буває так що люди які б понад усе хотіли побачити як розвалиться ненависна влада, не змогли дожити до цього року. Чомусь навпаки багато людей котрі уже народилися та привикли жити в Радянському Союзі, та які не чекали на його розпад, стали свідками цієї величезної історичної події.

Люди такі як Петро Стецьків, як Богдан Відлига та другі, уже втомилися від політики, наскільки швидко та багато образно усе мінялося. Хто слухав радіо, уже заплутався в іменах досі невідомих політиків та провідників. Появлялися нові партії, та палилися комуністичні партійні квитки. Багато людей зрозумівши клич часу, перекидалися на новий порядок, а багато не знали як далі усе буде відбуватися в країні, яка немов величезний поранений дракон час від часу здригалася своїм величезним тілом в смертельних судорогах.

Коли б описувати хронологію подій того часу поступово та детально, тоді вийде багатотомна хронологія лише початку дев'яностих років. Тільки в той час люди жили не тільки переживанням політичним, а також мали свої особисті переживання, які немов не мали відношення до того що робилося на світовій арені часу.

Під час святкування Нового дев'яносто першого року, Аркадій мав розмову з родиною про те що робиться в країні де вони народилися. Його брат Лев, розповідав що почув від одного бувшого фінансиста, що в Союзі буде велика фінансова операція. Мета постанови яку готує фінансовий комітет у Кремлі щоб пригальмувати падіння рубля на світовому валютному ринку. Ціна цієї постанови просто жахлива: усі банкноти вартістю «сто» та «п'ятдесят» карбованців, поміняти в банках та ощадних касах. Лев не знав як в точності буде діяти така операція, тільки Арлани самі додумалися чому саме названі банкноти мали мінятися.

Справа в тому, що велика сума банкнот не поверталася після відповідного етапу в банки а осідала на руках населення. Особливо сільські жителі, які продавали худобу, чи займалися вирощуванням овочів, а також різним дохідним ремеслом, як правило зберігали гроші не в ощадних касах які були в селах, а просто вдома або як тоді говорили: «напихали в панчошу». Люди не довіряли державі, вони не хотіли щоб державні органи знали скільки в кого знаходиться грошей, та щоб ніхто не цікавився звідки вони появились.

Тільки Радянський уряд тяжко було обманути жителям країни, а про те він легко зміг обманути їх. Вбачаючи ситуацію на валютних ринках, уряд вираховує приблизну суму грошей які в людей на руках. Як правило люди зберігали гроші у вигляді банкнот найвищої суми карбованців. Щоб мати велику суму а мало папірців, саме такий спосіб усі практикували. Банкноти більшої вартості, як «сто» карбованці не друкувалися. Простим людям досить важко було в таке повірити, а ті хто мав до цього відношення, уже розпорядилися своїми коштами так, щоб вони не потерпіли від цієї операції.

В перший день Нового року, коли Арлани пили грузинський чай на кухні, Аркадій пригадавши вчорашню розмову з братами, знову почав говорити про гроші. Тетяна та Ліза зовсім нічого не підозрівали в якому напрямку може піти розмова, тому вони не були готові до таких запитань. Аркадій розказав про те що вони говорили а так запитав:

- Слушай Таня, а мы оставили деньги для Маши, насколько я помню там именно были копюры сотнями. Как у вас девушки связь там с ними чтоб предупредить их, чтоб деньги розменяли или что-то купили. Может они потратили их, тогда нет проблем а если держат, так нужно предупредить их об этом.

Тетяна хотіла перевести розмову чоловіка щоб він забув про гроші, а також про рідних Віктора, та почала йому говорити зовсім не по темі:

- Арк, а как это понимать? Вот грузины вас погнали за рубеж, там избивали абхазцев а ми их чай покупаем и смотрю он тебе по вкусу.

- Это Таня не грузины виновны, они такие люди как абхазы или украинцы. Это правительство и вожди которие баламутят народ. Может быть эта Америка куда мы сбежали наделала этот кошмар. А люди они как грачи: клюнул один - все начали клювать. Вот например твоя братовая Алла: что она грузинка или русская? Нет - она просто такой есть как есть. А хорошие и плохие люди есть в любой нации. А чай в правду хороший у грузинов, а если вам так не нравится, тогда я напишу на коробке что он «Абхазский», или «Прикарпатський».

Усі почали сміятися, Тетяна подумала що обминула те чого боялася а Ліза навпаки хотіла щоб батько сам її витягнув на признання цієї тайни. Вона сиділа та уважно дивилася на нього. В неї було таке відчуття як у людини в якої болить зуб, і вона готова витерпіти ще більший біль, тільки щоб його вирвати та покінчити з ним. Через короткий час її бажання здійснилося. Аркадій салфеткою витер губи та поклав руки на стіл:

- Так ты Танюша мне не ответила: как можна Маше сообщить о деньгах?

- Не знаю Арк. - Опустивши винувати очі, сказала йому дружина.

- А ты Елизавета можешь написать, или лутше по телефону сказать своему Виктору чтоб они там деньги поменяли что-ли?

Ліза поглянула на маму, вона вагалася з відповіддю, Аркадій побачив що щось тут не так. Батько знову перепитав Лізу:

- Елизавета ты как? Сможешь сказать Виктору или нет?

- Нет папа, к сожалению не смогу. - Після цих слів вони глибоко зітхнула. Все - дівчина знала що детонатор запалено; нехай тепер буде - що буде.

- То есть как ты не сможешь? Поругались что-ли?

- Ай папа, зачем тебе всё это?

- Как зачем? Что значит зачем? Ты поэтому такую вялой ходишь всё время, сохнешь как берёзка в роще?

- Может быть. - З сльозами на очах тихо промовила Ліза та відвернула тендітну головку.

Аркадій встав за столу, він підійшов до вікна та подивився на дорогу де по мокрому асфальту проїхав джип. Ліза поглянула на маму, тільки Тетяна не дивилася на неї, вона обережно як дерево перед грозою, збирала чашки з столу. Аркадій приглядався до них, він зрозумів що справа надто серйозна: тут не дівочі капризи, навіть не просто посварилися конкретно, тут трагедія долі його улюбленої дочки. Аркадій підійшов та сів напроти Лізи:

- Доченька, ты будешь с папой говорить? Зачем молчат тебе дорогая?

- А что ты сможешь мне помочь, не только ты папа - никто не сможет.

- Как никто не сможет? В чём тебе помочь Елизавета?

Ліза встаючи за столу поглянула на маму яка була біля вмивальника, та переконавшись що вона її не бачить, кивнула батькові щоб ішов за нею у її кімнату. Аркадій також хитнув головою в знак того що він зрозумів про натяк. Ліза пішла скоріше вона сіла на своє ліжко та думала як признатися: просто дати листа щоб сам він прочитав, чи краще своїми словами розказати про своє горе, але тільки після того, як він її пообіцяє що не буде сварити маму за те що вона мовчала про те десять місяців. А нести в таємниці те горе не було уже куди, тому що почали робити документи на зелену карточку, все приходило до свого часу.

Ліза була стривожена, але одночасно задоволена що нарешті вона звільниться як не від свого душевного горя, то хоча від ноші таємниці, яку вона носить уже довгий час.

Аркадій ще допоміг Тетяні зібрати посуду з столу а так поволі немов ховаючись від дружини щоб вона не перервала розмову та не збила з думки дочку, тихенько немов кіт, пішов на пальцях у кімнату до Лізи.

2

Коли Аркадій зайшов він побачив дочку що сиділа на ліжку а босою ногою закручувала килимчик який лежав біля її ліжка на паркеті. Аркадій присів навпроти дочки на крісло, тільки спинку крісла повернув навпаки, так що поклав на неї руки. Наступила хвилина мовчання, Ліза відчула як сльози наповняли її очі, вона тихо промовила:

- Папа я хочу тебе розказать, очень хочу, ведь ты мне родной, только не могу.

- Как не можешь, в чём дело Елизавета?

- Не могу, потому что ты будешь маму ругать, а мне её жалко.

- А когда я не стану маму ругать, тогда ты всё мне расскажешь?

- Тогда скажу, может мне легче станет тогда.

- Хорошо, я обещаю что буду разговор иметь только с тобой, по этому поводу.

Ліза глибоко зітхнула, вона не видержала; закрила личко руками і почала плакати. Аркадію пригадалася дочка як колись в дитинстві, коли вона насадила собі клумбу з зірваних квіток орхідей а він по необережності наступив на них. Це було багато років назад, коли вони гостювали в Ешері, а зараз вона уже не п'ятилітня дівчинка а плаче так само як тоді...

В батька защеміло біля серця, защеміло з таким болем, як колись на кладовищі в Ешері коли його синочка опускали в могилу. Обличчя в нього змінилося, його переповнив жаль до своєї єдиної дитини. Аркадій підсунув крісло і взяв Лізу за руки. Він без слів зрозумів дочку, він відчув що в неї справді велике горе. Аркадій тремтячим та хриплим голосом кілька вимовив:

- Когда случилось?

Ліза витягнула обережно руки з його рук, встала та підійшла до своєї тумбочки та не довго там шукавши витягнула того жахливого листа, вона протягнула його батькові, та промовила:

- Там на украинском языке, но может чего разберёшь папа.

Аркадій почав читати, тільки не дійшовши до кінця, поглянув хто писав, він сказав до дочки:

- Елизавета, ты вспомни пожалуйста: Маша она левша или нет?

Ліза сподівалася що він почне різними словами обзивати Левчука та усіх його рідних, а тут запитання немов не по темі, просте запитання до неї:

- Как это понимать, и причём здесь левша папа? - Витераючи сльози стала говорити Ліза.

- А маму позвать можна, просто на разговор общий?

- Да конечно папа, она всё знает, просто ей страшно что ты ругать станеш её за то что она тебя просила за Виктора просить в армии, а как там написано, именно это служба шофёрская сделала его таким.

- Это ещё вопрос доченька кто там и что сделал; Давай зови маму сюда на общий совет.

Тетяну кликати не прийшлося, так як вона уже стояла під дверима та слухала що там говориться; вона сама зайшла в кімнату та тихо приперлася до столика.

- Тяня, ты вспомни: вот Маша она левша или нет? Может ты видела как она пишет или как работает что небудь, может как держит что-то?

- Мне кажется что она когда у нас была в квартире и мы пили чай или кофе, я тогда хотела ей добавку а она сказала что хватит. Дело в том что она сидела возле окна у нас на кухне а рукой мне показала что не надо добавки - левой, с этой стороны; выходит что держала чашку в правой руке. - Тетяна почала повертатися по кімнаті щоб пригадати кухню своєї квартири.

- Точно правой: я помню что она овчарку, когда он был маленьким, ласкала всегда правой рукой; вот так его держала а этой гладила, - пригадавши, швидко пояснила Ліза.

- А это письмо девочки мои, написано левой рукой.

- А ты откуда знаешь Арк? - Здивовано глянула Тетяна.

- Сюда смотрите: буквы розмазаны немного. Письмо написанное шариком а когда левша пишет, тогда рука тянется по бумаге уже написаной а не по чистой, вот так например. - Аркадій показав лівою рукою потягнувши її по аркуші. - Если Маша правой работает, тогда у нас есть основания полагать что письмо написал кто-то другой а не она.

Ліза з іскоркою надії подивилася на маму, Тетяна також похитала головою. Вони стали думати та пригадувати як Марійка працює, якою рукою; усе що їм пригадувалося працювало на їхню сторону, в кінці сумнівів не було: Марійка пише та працює правою рукою. Коли Ліза трошки повеселішала тут Аркадій її запитав дуже серйозним тоном:

- Елизавета, у тебе что с Виктором кровный союз, так как здесь написано?

- Да папа. Помнишь это утро когда ты увидел кровь на юбке и я тебе показала свою ладонь?

- Как не помнить; я тогда ударил тебя по лицу.

- Так точно: вот эти цветы что на них была кровь, именно они были нашим лезвием для кровного союза.

- Да это серьёзный жест девочка; кровь - это жизнь.

- Папа что мне делать теперь?

- Скажи мне только правду Елизавета как есть: ты любишь его?

Ліза поглянула на маму а так зрозуміла що питання наскільки серйозне що потрібно тут же признатися перед батьком в своїх почуттях до Левчука. Вона відверто відказала:

- Да папа: я жить не могу без него, и у меня без него не будет жизни...

- Ладно коли так, дай мне двадцать минут подумать.

Аркадій вийшов на подвір'я перед будинком в якому вони жили. Зимове сонце легенько пригріло на дерев'яні крісла та столик з якого була знятою на зиму парасольку. Аркадій накинув на плечі шкіряний кожушок та сів в крісло. Прошло десять хвилин і він прийняв рішення щоб вирішити питання дочки. Ліза сама вийшла з хати і ходила біля гаража.

- Елизавета, иди сюда! - кликнув Аркадій дочку.

- Я слушаю папа, - обізвалась Ліза.

- Помнишь как ты экзамен по физике учила; что я тебе тогда сказал?

- Ты сказал: «самолёты спасают». Только причём здесь самолёты, не понимаю папа?

- Притом, да ещё как. Коротше: пусть мама узнает когда есть рейс «Аэрофлота» в Москву, поедим в аэропорт Кеннеди а там договоримся вот что: нам нужно найти человека чтоб был с Западной Украины. Платим ему деньги и просим чтоб он поехал туда к Виктору на дом и все в точности узнал. Когда он узнает, пусть тогда передзвонит нам, или мы ему. Только я думаю нужно мужика искать а не женщину.

- Папа как ты себе это представляешь: приедет какой-то человек к Бойчукам, и начинает спрашивать где Левчук женат, или как?

- Нет, нужно по проще: приехал мол нужно не даче крышу сделать; дед ведь мастер. Там слово по слову и узнает, а ещё может быть увидет. Это уже не вопрос как узнать; чтоб человек был главное. Вот только после того как знать будем что там действительно произошло, тогда мы начнём принимать соответствующие меры.

- Папа какой ты у нас, просто у меня слов нет; так быстро придумал а я десять месяцев думала. Ми с мамой уже по-разному, думали поедим и там на месте решим.

- Если всё таки в письме правда, вот тогда я тебе ещё не такое придумаю моя ненаглядная. Хотя я очень, даже очень сомневаюсь чтоб он променял тебе на кого-то. Ты только посмотри на себя в зеркало: ну где он там найдет такую девушку Елизавета? А если он действительно такой негодяй, если это так, тогда он будет у твоих ног ползать всю жизнь - это тебе Арлан говорит! - Аркадій так вдарив кулаком по столі що Ліза ледь не підскочила від несподіванки.

Коли дівчина зайшла в хату, їй здавалося що з першого дня Нового року, для неї прийшло полегшення в її тяжкому лабіринті. Ліза відчула що щось скоро проясниться, так як батько взявся за справу, який любив бачити все прозорим навколо себе. Коли Арлан візьметься за

нього, тоді бідна його Анька відречеться навіть його ім'я говорити колись сама собі. Одне добре - думала Ліза - що батько її не вговорює щоб вона забула про Левчука назавжди, він розуміє що вона любить його, що в неї життя не буде без цього синьоого авантюриста.

3

На Прикарпатті, разом з іншими країнами які святкують свята по Юліанському календарі, люди готовилися до Різдвяних свят. Бойчуки також готовилися, вони чекали своїх гостей.

Правда Ірина просила щоб приїхати до неї, так як Юра мав тепер машину. В Бойчуків родина стала більшою; добавилися Ковальські. Лиш сват Мирон хоча любив їх, все ж таки свята він не хотів проводити з ними. Він вибрав краще провести свята з другими сватами, тобто з родиною Наталі. Там він мав можливість добре напитися чого у Бойчуків він зробити не міг по двох причинах: першою була саме те що просто не мав з ким, а другою те що він не хотів соромити свого сина, так як бачив що невістка Леся з більш культурної та поважної родини. Навіть саме товариство яке було за столом були люди інтелігентні. Мирон не признавав святкувати по-іншому а так як привик. Юра знаючи обстановку хотів щоб подальше від того всього, тому він був згідний щоб поїхати у Львів чи в Стрий.

Одеська пригадувала той час, коли ще жила бабця Анна в Нагуєвичах, куди вони усі з'їжджалися та проводили у неї свята. Хоча хата не була великою, але дітям було цікаво бути разом. Вони коли були там зимою тоді взагалі було цікаво, особливо коли було багато снігу.

Так усі вирішили що все ж таки поїдуть після Святого вечора у Львів до Ірини на один день, а наступній, тобто восьмого січня, будуть вдома. Марійка хотіла запросити Раїсу Яківну у гості на свята, Яківна також не любила гостини де напиваються без міри. В Бойчуків вона любила поговорити з Настею просто про життя та про переживання. Настя завжди її розповідала про родини які в них жили в селі, та про різні цікаві життєві справи та випадки.

Юра почав готувати машину в дорогу, тільки люди планують а складається по-іншому. Ніхто не міг собі навіть уявити що на наступній тиждень звалиться на їхню сім'ю. Буває у житті що довгий час немає ніяких подій чи змін, а буває навпаки коли усе сиплеться з кожної сторони на людину як з розв'язаного мішка, притому без будь яких попереджень.

Четвертого січня, з сільської ради прийшов посильний, він постукав у хвіртку та став чекати так як боявся Муфтара який бігав по снігу. Коли собака почав безперестанно гавкати, Настя вийшла з хати щоб подивитися в чому справа. Побачивши якогось юнака, вона підійшла до воріт. Час був перед вечором, зимовий короткий день уже хилився до кінця.

- Добрий вечір! - привітався хлопець.

- Добрий синочку, ти до Віті нашого?

- Так я до нього, але можу вам також дати як його нема вдома.

Хлопець витягнув папірець складений в кілька разів, розгорнув його, і вийшла немов записка прямокутної форми.

- А що воно таке синочку? - не могла зрозуміти Настя.

- Тут мене послали щоб я передав з сільради, я вартую нині там.

- Ходи до хати, там мій Федір в хаті, там йому розкажеш що вони хотіли.

Настя зловила Муфтара та пхнула його в стодолу, він впирався тільки вона справилася з ним. Двоє пішли в стару хату. Хлопець обтрусив сніг та зайшов за Настею, він привітався з Федором у хаті. В руках у нього був той самий листок паперу, Федір подумав що якась телеграма прийшла їм.

- Що таке Насте? - Дивлячись на її переляканий вигляд сказав він.

- Сам подивись, я що там розберу.

- Вуйку тут повістка з військової прокуратури, Віктора вашого викликають чомусь.

- Куди, хто викликає?

- Обласна військова прокуратура. - Подаючи повістку, пояснив хлопець.

- А то що за холера з тими воєнними, якої біди вже чіпляються до хлопця. Та був в армії, два роки, рік намерзся по світах а вони далі жити не дають.

- Не знаю вуйку, розпишіться що я вам дав повістку. Тут в долині підпишіться а я відірву цей кусок, а там самі розберіться з ними. Я скажу в сільраді що Віктора не було вдома а ви розписалися замість нього.

Федір мовчки взяв шарикову ручку з шухлядки серванту та підписався там де показав хлопець. Коли той виходив, Федір сам пішов його провести до воріт.

Десь через годину приїхала Марійка з Юрою з Богородчан, вони купляли щось на свята. Федір уже ходив по подвір'ї та бурмотів сам до себе: на тобі з Нового року як почалось, навіть не дадуть відсвяткувати хлопцеві спокійно. Лишень Юра заглушив мотора, Федір підійшов та сам відчинив пасажирські дверцята.

- Марусю лиши сумку, ходи скоро до хати.

- А що таке тату, хтось захворів?

- Ні, що ти, там у нас друга біда. Зараз збирайся до Яківної їхати скоро.

Марійка зайшла у хату знімаючи пухнасту песцеву шапку, вона сама побачила повістку на столі. Взявши її в руки Марійка прочитала дату виклику: «9 січня 1991р.» Марійка в голові порахувала дні та сама до себе проговорила: в середу викликають.

- А Вітя де, він знає? - звернулася вона до Насті.

- Не знає Марусю, він ще від агронома не приїхав. - Розвів руками Федір.

- Тоді я беру Юру та їдемо до Яківни, вона здається в Одесу після свят поїде. Так зараз у нас половина шостої, так що ще час маємо.

У стару хату забігла Олеся, вона накинула шубу на плечі яку колись її залишила Ліза, так як шуба була малою уже для Олесі, вона нею тільки користувалася щоб перебігти по пошту та з хати в хату. Побачивши рідних в стані хвилювання, вона запитала:

- Чому такі сумні? Може щось...

- Трошки неприємність Олеся: Вітю в прокуратуру визивають. Напевно за армію та про того Свиреліна що він возив, - пояснила їй Марійка

- Тоді чого йому боятися, нехай піде та усе розкаже як було; Наш Вітя нічого не вкрав там.

- Олеся, зрозумій сама: Прокуратура це справа надто серйозна. Свирелін полковник, в нього зв'язки а наш Вітя простий солдат. Звідки ти знаєш чи спасаючи свою шкіру, він не перекаже частину вини на Вітю? Ти не знаєш як вони вертяться коли за них візьмуться органи? Давай поклич Юрку - їдемо до Яківни; ти також поїдеш з нами.

Через дві години вони були уже в Раїси Яківни в квартирі. Яківна вислухала їх та сказала:

- Що я вам сама скажу, давайте поїхали до Лени, я її попереджу щоб нас чекали. Її чоловік пізно приходив напевно ще ми будемо чекати на нього.

Вони усі четверо сіли в машину та поїхали на вулицю Куйбишева де жила Лена. Любчик купив відеомагнітофон та показував якийсь бойовик Юркові та Олесі. Десь біля одинадцятої години прийшов чоловік Лени. Коли Марійка розказала йому про свою біду, він їй відказав:

- Я думаю що все зробиться, зараз такий час що кожного купите. Давайте так домовимося з вами: ми вже маємо великий плюс а саме що Віктор не підписав повістку сам. Скажи Марія синові щоб кудись подівся до того часу поки не покличемо його. Просто скажемо що він поїхав на заробітки тимчасово. В результаті коли він не з'явиться вчасно, є шанс виграти час. Завтра підеш у сільраду та скажеш там що батьки були самі вдома та підписав дід замість Віктора. Посильний підтвердить що так воно було насправді. Тільки з агрономом потрібно домовитися що два дні тому він поїхав. Я переговорю з моїми колегами наскільки стоїть питання серйозно, після чого зможу знати суму викупу.

- Добре ми відправимо його у Львів до Ірини нашої на свята, - сказала Марійка.

- Ні Марія, неправильно, як питання там іде на мільйони, можуть шукати по родині; десь до чужих а просто знайомих.

- Зрозуміла вас, напевно у неділю чи в понеділок поїде він.

- Тоді домовились, я в середу після свят усе взнаю та вечором пришлю Любомира свого.

Вони попрощалися, коли відвозили Яківну, Марійка запитала її коли вона їде в Одесу до Жені, свого сина.

- Я поїду в Одесу дванадцятого січня, там квитки легко взяти після свят, - пояснила Яківна.

Вона також пообіцяла приїхати на свята та просила щоб Марійка переказала своїм щоб не переживали за Вітю, тому що уже той час проминув щоб боятися та хвилюватися. Зараз коли є гроші можна викупити кого завгодно, а тим більше зовсім невинуватого хлопчину.

4

Наступного дня в суботу, Юра з Олесею поїхали у місто. Марійка надумала щоб запросити Відлигу з мамою у гості та поговорити з моряком, може в нього є друзі щоб Вітя міг перекрутитися десь з тиждень часу. Олеса так зробила, вона по телефону запросила Богдана та його мама Анну Миколаївну, на свята до себе.

Мама Богдана пообіцяла що ввечері прийдуть до них десь біля п'ятої години. Богдан Відлига мав на свята бути у своїй двоюрідній сестри, але коли почув що Марійка просила їх, він зразу відказав сестрі, так як дуже йому хотілося бути у Бойчуків.

Коли наступило Різдво, гості усі були на місці. Так як Яківна та Любчик знали усе про Вітю, тому Юра почав розказувати для Відлиги усю історію його військової служби. Богдан з мамою вислухали а так він порадив Марійку:

- Нехай Вітя поїде до мого бувшого тральщика, він живе у Києві. Цей моряк найближче де може Вітя поїхати. Правда є ще один в Могильові-Подільському, тільки той алкоголік покінчений. Цього, мого друга що в Києві, звати Саня. Він був травмований на Каспію та лежав в лікарні в місті Шевченко. Там ми познайомилися а опісля він ходив з нами по Каспію.

Відлига пояснив що місто Шевченко назвали тому, що саме в Баутіно яке було колись Новопетровське укріплення, Тарас Григорович відбував заслання. Саме місто Шевченко є молодим та воно обласний центр Мангишладської області. Там навіть дерево росте що сам Шевченко посадив, також зберігся домок в якому жив поет.

- Саня такий чоловік гарний, він живе з дружиною а дітей вони не мають, просто вони побралися в старшому віці, - пояснив Богдан. Він пообіцяв йому зателефонувати щоб той зустрів Вітю на залізничному вокзалі у Києві.

- А там Вітя походить собі по місту; він колись їхав з школи у Київ, йому дуже подобалося тоді, - сказала Марійка.

- Можливо йому не прийдеться там бути увесь тиждень. - Вступила в розмову Яківна. - Тільки тут просвітиться з тою прокуратурою так зразу йому можна подзвонити щоб він повертався додому.

Відлига відказав:

- Ой вони там старі двоє, скучають так, вони раді будуть йому. Буває що я почну говорити по телефону а Саня не може попрощатися зі мною. Він як почне про Каспій розказувати, тоді місяць пролетить а ви не побачите. Взнає Вітя як там осетрів ловили, як ікру продавали контрабанді азербайджанській. Там такого наслухаєшся що можна написати книжку як Жюль Верн писав. Піде в Печерську лавру, там ще кудись в Києві поїздить, віддихне хлопець при нагоді. Давайте я завтра подзвоню йому а Вітя нехай не чекає а таки завтра їде кийвським в обід. Думаю так як свята зараз, то в самі свята повинні бути квитки а коли не зможе взяти, тоді я допоможу купити йому. В мене є одна знайома, така Ольга на вокзалі. Як правило перед святами та після, людей багато їдуть: хто в гості а хто повертається, а в самі свята усі на місцях уже святкують.

- Богдане, а коли той Саня запитає по якій причині Вітя не святкує як люди а їздить по поїздах та до нього проситься? - запитала Марійка.

- Тоді нехай розкаже все по правді, я ж кажу вам що сам Саня продавав ікру підпільно. Ні проблем не буде, вони не люблять комуністів а він розкаже що його захотіли підставити та все вони зрозуміють. Тільки щоб ночами там Вітя не ходив тому що якийсь патруль чи дружинники можуть поцікавитись; знаєте гостя в місті пізнати зразу, так всюди буває.

- Ой правду Богдане ти сказав: ми колись були поїхали у Львів, хлопці наші ще служили а дівчата з Любчиком пішли у центр, вони гарно одіті були, вели себе як міські дівчата та що ви думаєте - причепилися якісь до них, - пригадала стару історію Марійка.

Любчик як був потерпівшим, продовжив її до кінця. Усі довго сиділи, тільки Вітя пішов збирати свою спортивну сумку в дорогу. Новина його застала несподівано, він взяв фотоапарата а плівку вирішив купити у Києві кольорову. Йому подобалося як в ательє робили знімки з плівки яку здавалося. Сам Вітя не дуже хвилювався так як знав що він зовсім не винуватий, а також час такий що усе розвалюється. Він надивився в армії того безвладдя та безладдя. Напевно коли б Юрку потягнули за солярку та акумулятори, за те що багато машин не могли рушитися з боксу, ось тоді була б лиха година польському гендлярєві. Тільки неможна чіпляти швагера - думав Вітя: Олеся буде переживати, а сестрі не можна хвилюватися тому що вона готується бути мамою. Вітя складаючи думав собі яка з неї мама буде, якось смішно та не привичним навіть думати про те, тільки час не чекає: люди приходять в сім'ю та родину і потрібно їх зустрічати як повинно бути; з любов'ю та піклуванням.

Вітя був радий за Олесю, напевно Ліза знає що вона стане мамою, тому що знає про те що її подружка заміжня уже. Невже ж вона далі буде мовчати там в своїй Америці та в своєму Нью-Йорку сидіти тихо. Нехай вона повірила в той проклятий лист, тільки чому вона Олесю так забула, неville ж так образилася на них усіх. Він пригадав як колись мама розказувала що Раїса Яківна сказала про Лізу що вона пам'ятає образи та тяжко її простити. Тут образа велика, тут не жарти якісь юнацькі. Вітя усе передумував, тільки бідний хлопець не міг подумати що його Ліза говорить про нього саме в цей час. Звідки людина може знати таке? Навіть така що вона може вважати себе за мудрою та розумною над міру - все одно не може такого знати, просто не дано такого знати кожній людині на землі...

Гості довго сиділи у новій хаті та говорили, тільки бідний дід Федір пішов собі у стару хату щоб побути самому. Він думав про Вітю, про його невдачі, навколо нього. Невже ж Зоська мала якусь ворожу силу хлопцеві щось заподіяти - думав старий. Коли скоріше усе ішло добре: Ліза полюбила його, в армії намістився гарно а тут маєш тобі що сталося та ще прокуратура жити на дають йому спокійно, хоча спокою в нього немає жодного. В Олеськи якось усе навпаки добре, воно добре що її так, тільки щоб також йому так було як їй; ось тоді усім було б добре в родині.

Федір відчув що йому щось не здоровається в тілі, може який грип прибрав мене на старість, - думав старий Бойчук.

Тим часом Раїса Яківна розпитувалася Богдана про Каспійське море, а він розказував усім кому було цікаво слухати. Богдан говорив про Астрахань що там був на висилці політичний діяч Чернишевський а також народився старий Ульянов. Саме місто Астрахань розміщено не на самому морі а в дельті Волги, тут колись гуляв Степан Разін. Астраханський білокам'яний кремль був резиденцією Петра Першого. По даним моряків перший корабель «Олександр», власники переробили на такий званий малий танкер щоб не возити в бочках нафту, з відти пішло будівництво світових танкерів. Потім він почав розказувати про пором який перевозив вагони та автомашини, розказував про Дагестан, про вишки які качають нафту, та як їх побудувала «Каспромнефть» на морі. Особливо було цікаво слухати про Баку столицю Азербайджану, яку перший секретар Компартії республіки, перетворив на квітучий сад. Гайдар Алієв, керівник Азербайджану, дбав про добробут свого народу, тому люди там одержували заробітною платоу набагато вищою чим у других республіках Союзу - пояснив Богдан. Місто було прикрашене фонтанами та алеями, там росли пальми, старинні вежі перепліталися з новою архітектурою. Багато чого моряк побачив та мав про що розказувати, Марійка вислухавши сказала йому:

- А я думала що ти кільки про Україну знаєш, а ти у нас про все знаєш.

- Що бачив про те розказую. - Скромно відповів бувший моряк.

- О, ви Петра Першого також бачили, та Разіна? - Пожартувала Олеся.

Відлига засміявся, усі також почали сміятися з того що сказала Олеся.

Після того усі роз'їхалися, а Марійка прийшла до сина який уже засинав, вона запитала його чи усе він зібрав а так на прощання сказала синові:

- Ми Вітя маємо ще грошей, хоча не багато, так що все обійдеться. Ми зможемо тебе викупити коли буде потреба. У нас є навіть гроші Арланів, там дві тисячі а своїх ще залишилося після весілля. Яюсь так виходить що минулого року ми все для Олесі придбали, але вона просто заміж виходила тому так вийшло, а тебе також не обминемо.

Вітя поглянув на маму та сказав показуючи на портрет напроти ліжка якого почепила колись Ліза:

- Ви мені її знайдіть, тоді мені нічого більше в житті не потрібно.

5

В той час коли на Україні було Різдвяне вечірнє свято, далеко за океаном ще була тільки третя година дня. Легковий автомобіль «Volvo 740» темно-зеленого кольору, обережно заїхав на стоянку інтернаціонального аеропорту Джона Кеннеді. З нього вийшло двоє людей: Мужчина середнього віку та чорнява красива дівчина яка держалась його під руку. Їм було потрібно віднайти термінал з якого відправляла пасажирів компанія «Аерофлот».

Сама назва багато говорила для Арланів, Аркадій з дружиною багато років працювали в «Аерофлоті». Виявилось що «Аерофлот» відправляє пасажирів з першого терміналу, тобто з того самого куди прилетіли Арлани з Італії. Входячи в двері терміналу, Ліза мимоволі побачила чоловіка який був елегантно одягнутий, та розвантажував свої валізки з таксі, біля дверей терміналу. До відправки літака на Москву було ще багато часу. Навіть реєстрація ще не почалась. Ліза пішла купити собі каву а Аркадій залишився щоб перед тим як відчинять реєстрацію, познайомитесь з працівниками для своєї мети. Він витягнув з кишені фотографію де він сидить у кабіні літака, а також грамоти «Аерофлоту» які видавали йому коли він працював. До перегородки біля якої стоїть вага щоб важити вантаж, підійшла жіночка тридцяти років, та почала готувитися до прийому пасажирів. Аркадій тільки чекав такої нагоди, він поправив свою сорочку та просто підійшов до неї:

- Здравствуй красавица, вот союда глянь пожалуйста на секундочку. - Він поклав грамоти та фото не перегородку біля працівниці «Аерофлоту».

- А что это такое мужчина?

- А что не узнаешь дорогая коллегу по работе что ли?

- Ага понятно. А что работать хотите в нас?

- Да нет отработал уже: Если собрать часы полёта, так на луну слетал много раз красавица; вот так дорогая.

- Понятно; смотрю грамоты у вас... Зачем бросили летать?

- Да так, по земле хочу ползать, жизнь медленне здесь.

- Ну как кому лутше.

- Ой девочка моя, мне лутче может стать только когда согласишся помочь мне.

- А что именно? Как видите здесь я немного чем могу быть полезной.

- А вот «немного» и надо мне дорогая. - Аркадій став дивитись щиро на молодицю.

- Давайте говорите уже наконец.

Аркадій приглянувся до карточки яка була почепленою над нагрудною кишенею форми в якій була одіта працівниця «Аерофлоту». На карточці було написано її ім'я «Екатерина». Аркадій звернувся до жіночки по імені:

- Слушай Катя, мне надо знать кто сегодня летити через Москву на Западную Украину. Понимаешь у мене проблема вот какая: моя единственная дочь там имела парня, так вот кто-то письмо написал про него; коротче чушь разную. Я надумал попросить чтоб кто небудь сездил туда, да узнал всё как есть на деле. Но только без тебе никак не сделаю дорогая. Пойми девочка моя сохнет как берёзка; смотри не в силах.

- Каким образом я вам узнаю когда все летят в Москву?

- Подслушай как говорят с акцентом, тогда можно пробовать; желательно мужиков. Ты это, прямо скажи: мол у тебя жених был на Западной Украине и любовь романтическая там вспоминается. Ты так улыбнись чтоб тебе рассказали где там живут а я здесь стоять буду. Когда клонет ты просто руку подними с ручкой, мол поправит воротник нужно тебе, а я пойму. А это тебе в качестве аванса - возьми пожалуйста. - Аркадій протягнув у кулаку стодоларову банкноту. Жінка відмовилася брати, так як вона ризикувала робочим місцем у престижному аеропорті.

В цей час люди почали збиратися а також прийшла Ліза. Аркадій познайомив її з Катериною. Жінка поглянувши на Лізу, яка щиро так дивилася на неї, що відмовити було просто неможливим. Катерина співчутливо махнула головою в знак згоди до Аркадія що означало що вона зробить як домовились. Відійшовши в сторону, Ліза сказала татові:

- Ну папа, как эти бабы перед тобой тают; откуда ты взялся такой?

- Кавказ дорогая, Кавказ. Кто дышал его воздухом, тот рос для изящества и обояния.

Аркадій став на одну сторону щоб добре бачити Катю а Ліза на другу сторону. Вони так домовилися: коли вони визначаться кого просити, тоді Аркадій зникає з території щоб клієнт не подумав що якась наводка Радянських органів чи мафії, в той час Ліза сама починає діяти. В кінці Аркадій сказав їй перед тим як розійтися на позиції:

- Ты это Єлизавета: на слёзы не скупись; если розжалуешь, тогда не откажет.

- Постараюсь папа.

Ліза побачила що той самий мужчина якого вона бачила біля дверей підійшов до людей та став в чергу. Людей було ще мало а реєстрація тільки відчинилась. З тим чоловіком був ще молодий мужчина. Ліза підійшла ближче щоб почути якою мовою вони будуть розмовляти: чи російською, чи українською помішаною з російською, якою багато жителів України розмовляли. Коли вона обережно пройшла повз них ніби дивиться десь в далеч, мужчини замітили її та звернули на неї увагу. Ліза була одіта в чорний не довгий плащик, в білих коротких чоботах та на шиї була довга шаля. Волосся було зібране та хвостиком защеПЛеним вгору. Кінець хвостика непокірно стирчав в різні сторони у вигляді пальми. Звичайно що мужчини не могли щоб не звернути увагу на таку миловидну дівчину ще по тій причині що людей було зовсім мало. Проходячи близько, Ліза почула як молодший сказав до старшого на українській мові та з галицькою говіркою:

- Що вона поплутала терміналі, напевно арабка якась, може і читати не вміє по-англійське.

- Справді так ходить сама та щось шукає. А може бути вона не арабка а пакистанка, їхні жінки такі симпатичні; десь з відти від них. А дивись: в усіх народах є красиві дівчата. - Проводивши поглядом, сказав старший.

Ліза хотіла засміятися почувши як її оцінюють з сторони мужчини, вона стала на носик лівого чобітка а на правому каблук повернулася по колу. Цокаючи каблуками по бетонній підлозі, вона ще раз пройшлася роздумуючи як починати розмову. Але так як вона побачила що самі мужчини зацікавилися нею, значить сьогодні щастить їй а можливо не тільки сьогодні а взагалі в неї справи пішли на покращення. Ліза вирішила швидко діяти поки людей не нашло багато. Вона розвернулася заклала руки в кишені плащика та просто пішла до мужчин. Коли вони побачили що вона іде щось їх питати, вони зупинили розмову та стали дивитися на дівчину. Ліза витягнула руки з плаща та сплівши два пальчики тримала руки внизу, вона опустила голову. З сторони так виглядало немов учениця яка не вивчила урок, підходить несміливо до учителя.

- Добрий вечір. - Скромно привіталася Ліза.

- О, добрий вечір. - Відповіли разом мужчини, та поглянули один на одного здивувавшись що дівчина яка аж ніяк не схожа на українку, заговорила на їхній мові.

- Скажіть будь ласка: ви додому сьогодні відлітаєте?

- Так, а пані також нашим рейсом може? - Запитав старший з них.

- Дуже хочеться, тільки не зараз; може скоро так буде.

- А ви звідки будете, маю на увазі з України? - продовжував цікавитись старший з мужчин.

- Прикарпаття, а точніше Івано-Франківськ.

- А я, та мій зять - з Львова.

- Думаю правильніше «зі Львова», як у вас говорять, - легенько усміхнулася Ліза.

- Ой, справді бачу що ви наша людина, навіть в Нью-Йорку, а все ж таки потрібно польвівському говорити.

- А давайте познайомимся: мене звати Єлизавета, або просто Ліза.

- Мар'ян Олександрович, а мій зять Анатолій. - Протягуючи руку, сказав львів'янин.

- А ви в гостях були тут?

- Так Ліза, ми гостювали, тільки я знову хотів би повернутися, але не знаю.

- А в чому проблема?

- Бачите, ми тут у нашого родича гостювали, а він немов нас позбутися хотів. - Скривився оглядаючись Олександрович. - Навіть не відпровадив нас до літака як бачите.

- Нічого Мар'ян Олександрович, наступній раз до нас приїдете, ми тут на Лонг-Айленді.

- Ой Лізочка ви такі молоденькі а щирі, зразу видно що наша душа - українська.

- Вашу проблему легко вирішити а ось мою не так просто. - Ліза подивилася на підлогу, вона пригадала як батько говорив про сльози, тільки вони самі просилися з очей. Вона не знала як далі вести розмову, якось розгубилася. Ліза хотіла усе розказати цьому чоловікові про своє горе, тільки потрібно якось по-порядку, потрібно так щоб він її правильно зрозумів та погодився допомогти в її проблемі.

Мар'ян Олександрович поглянув на дівчину та хотів запитати що таке трапилося в неї, тільки зять сказав щоб уже ставити вантаж на вагу. Ліза відійшла в сторону щоб не мішати, Аркадій коли почув проходячи повз них що вони розмовляють українською, кивнув до Каті що все зроблено.

Як кілька Мар'ян Олександрович здав свій багаж, він почав оглядатися за Лізою де вона поділася, йому було цікаво яка в неї така проблема що її не так просто допомогти. Він подумав що напевно в неї хтось хворий та вона хоче передати ліки з Америки; таке практикувалося. Чорнява дівчина прихилила на себе увагу цього поважного чоловіка своєю зовнішністю та мовою. Напевно коли б навіть вона його просила зробити щось проти законне, все одно він не зміг би їй відмовити.

Коли він побачив її де вона стоїть, тоді підійшов та сказав до зятя: Толік ти можеш погуляти собі, у нас три години в запасі. Тільки дивися не забудь про літак, щоб я сам не полетів на Москву а ти не залишився тут.

6

Мар'ян Олександрович поклав у кишеню шкіряної курки паспорт та квиток на літак, перевірів чи все в порядку, а так звернувся до дівчини яка стояла та не зводила очей з нього в надії що він її не відмовить. Львів'янин це також побачив, він не чекаючи щоб вона починала знову з початку сам запитав:

- Так що там у вас за проблема ви говорили тільки що?

- Як вам сказати, як захочете зможете допомогти мені, а коли відмовитесь, я буду сюди їхати кожен раз, коли є рейс в Союз, поки не знайду таку людину щоб допомогла мені.

- Я звичайно що хочу, тільки не знаю чи зможу. - Стиснув плечима Олександрович. - Ви скажіть що там у вас а я подумаю. - Хоча насправді він уже вирішив її допомогти, лиш не знав в чому може пригодиться дівчині.

- Тоді давайте ідемо присядемо щоб ніхто нам не мішав говорити. - Показуючи місце біля кафе де можна було сісти, сказала Ліза.

Вони пішли, та біля кафетерію двоє собі сіли за столик, Ліза зітхнувши почала розмову:

- Мар'ян Олександрович, у мене прохання такого особистого чи сказати інтимного характеру. Справа в тому що мені потрібна людина щоб поїхала в одне місце біля Івано-Франківська, та взнала про одного молодого чоловіка. Одним словом у мене був жених, його взяли в армію а моя родина виїхали сюди. Коли я написала до його рідних листа, тоді його мама відписала мені що в армії він знайшов собі дівчину. Мій батько не вірить що листа

написала його мама, так як він вислідив що лист писаний лівою рукою. А того хлопця мама не була лівшею. Правда в листі є подробиці які могли знати тільки близькі люди. Коли б ви змогли щоб туди поїхати та для мене взнати що там насправді біля нього. Я вам заплачу зараз: дам на бензин та на дорогу, я навіть маю історію придуману як там поведеться щоб вони нічого там не додумалися.

- Цікаво, мені дуже цікаво, знаєте я викладаю в технікумі, також різні стосунки серед молоді. Я зацікавився вашим проханням тільки ви мені більше розкажіть про все коли можна. Знаєте для такого посольства, я повинен буди як можна максимум ознайомлений з послідовністю подій, які мають відношення до цієї так сказати делікатної справи. Справа в тому що можливо не тільки я буду придивлятися та питатися, а мене також можуть про щось запитати там. Якимось так потрібно щоб було все реально та розумно.

- Звичайно що розкажу як маєте час, я вам усю історію свого кохання розкажу. - З надією на успіх сказала дівчина.

- В три години вкладетесь Ліза?

- Постараюсь, просто основні деталі щоб ви знали.

Ліза зняла свого чорного короткого плащика, підтягнула рукава своєї червоної кофти та почала розповідь. Ліза почала від того вечора коли була пожежа, аж до того часу коли вона говорила з Славчиком. Коли зять Толік підійшов та побачив що тесть дуже захоплений він тільки запитав його: тату, я вам двом кави принесу, можна? Мар'ян Олександрович кивнув головою в знак згоди та далі продовжував з захопленням слухати дівчину. Коли Ліза розповідала про кровну клятву, вона розплакалася. Олександрович сидючи напроти неї за столиком взяв її за руки та перейшов на «ти».

- Лізочка я все зроблю для тебе що в моїх силах. Я сам батько, в мене дві дочки також, я розумію що робиться у твоєму серці, можливо не повністю, лиш я прожив трошки життя - всього наслухався та побачив.

Даліше Ліза витерши сльози, розповіла про те як вони були в гостях у Львові та що вони там пережили з Олесею. На що Мар'ян Олександрович пожартував:

- Тепер я уже змушений тобі допомогти, щоб своїм поступком змити ганьбу з свого любимого міста. Давай скажи мені імена усі рідних того хлопця я запишу, а також адресу.

- Прізвище та імена само собою, тільки коли там будете тоді питайте по-вуличному, у селі їм кажуть «Журики». Вони не гніваються навіть як просто до них у хату зайдете та так запитаете. Я постійно жартувала до Олесі, сестри Віктора, що вона Журичка. Олесья навіть гордилася тим, тому що її дід був колись господар великий в селі. Його також так називали люди коли він жив.

Ліза розказала про Федора, Настю, Марійку та Олесю. Мар'ян Олександрович усе записав у свою кишенькову книжечку. Він також записав адресу по якій шукати Віктора. Після того він пояснив:

- Лізочка, давайте так домовимося з тобою: я прилітаю додому, віддихну, та напевно в четвер поїду туди до них, а в суботу ти мені подзвониш в такий час щоб у мене була десь восьма вечора та пізніше. Я буду чекати на твій телефон. Коли не зможеш зв'язатися, тоді у неділю я буду увесь день вдома, тому що прийдуть до нас гості з нагоди нашого приїзду. Ось мій домашній телефон, а тут код Львова. Також дай мені телефон до тієї Ірини що ти була у неї в Львові, можливо я запитаю коли їх не захоплю вдома, хоча я там почекаю на них, просто дуже мені цікаво.

На жаль Ліза не мала номерів телефону до Ірини, навпаки Ірина мала їхній старий номер на Івано-Франківську квартиру. Мар'ян Олександрович сказав:

- Взагалі ти мене заінтригувала своєю драмою, так що я буду думати усю дорогу в літаку. Тільки як там почати щоб з ними щоб розговоритися?

- А ви можете досить просто та надійно: у них дід Федір майстер, він робить по дереву, Віктор йому допомагав колись. Коли Віктор є там з ними, напевно вони двоє працюють. Ви приїдете та запитаете чи можна щоб вони вам дах на дачі зробили десь там біля Франківська. Там почнете говорити про дорожнечу що дочка хоче заміж, а ви на дачу підете, а так можете запитати чи їхні діти одружені і так далі.

- Працює така система Лізочка; ти вже мене переконала що мені верх потрібно на дачі, хоча дачу я продав щоб в Америку поїхати.

Мар'ян Олександрович поглянув на годинника, йому залишилося ще половину години, він подивився на зятя який уже чекав на нього та запитав:

- А в тебе можливо є фото того Віктора біля себе?

- Ой, я забула вам показати, звичайно що маю біля себе. - Ліза витягнула фотокарточку яку колись Олеся принесла, коли Тетяна побачила її на столику.

- А ви підходите одно одному, навіть дуже підходите. Нічого хлопче, ми доберемося до тебе з Америки. - Проговорив львів'янин. Потім він запитав:

- Ліза, а Толіку можна в літаку розповісти твою драму? Саме він мене повезе туди по тій справі своєю машиною.

- Звичайно, коли йому буде цікаво, тільки візьміть на розходи.

Ліза витягнула банкноту в сто доларів, а на таку суму потрібно було працювати майже три дні. Мар'ян Олександрович поглянув та похитав головою що не візьме гроші. Ліза почала просити щоб він узяв, а він зупинив її та урочисто вимовив:

- Лізочка, те що робиться для серця - повинно робитися від серця. Дозволь мені роблячи таку благородну справу, почувати себе благородним лицарем, посвяченим в таємницю твого особистого кохання, а не вуличним бродягою що готовий за копійку працювати на дві сторони, та на того хто більше платить.

- Дозвольте Ліза батькові почуватися Дон Кіхотом, а мені Санчо Пансом, - сказав Толік.

- Тоді коли зможете приїхати наступній раз, ви нам задзвоніть, ми тут близько на Лонг-Айленді. Тут батькова родина; працю нормальну допоможемо знайти вам.

- Дякую Лізочка, тоді до суботи на проводі.

- Вам щиро дякую, вам також Толік, коли ви погодитесь відвезти батька по моїй потребі. - Звернулася до молодого зятя Ліза.

Вона обняла Мар'яна Олександровича, а львів'янин співчутливо пригорнув її рукою до себе як рідну доню...

Коли мужчини взяли свої ручні сумки, Ліза на прощання, пригадавши сказала:

- Мар'ян Олександрович, ви пізнаєте Вітю по тому що в нього дуже сині очі: гарні такі як весною небо... - Ліза стояла та дивилася, аж поки мужчини не заховалися за перегородкою.

Аркадій засидівся в своєму Volvo, він зрозумів що щось вдалося в дочки. Коли Ліза прийшла до нього, вона заскочила у салон, взяла батька двома руками за голову, та щиро немов в дитинстві поцілувала:

- Папа - сработало, в суботу должен подзвонить один дядя и сообщить результат.

- Как я говорил тебе: «самолёты спасают». Что не говори, только я не верю чтоб тот парень тебя бросил; не верю, хотя шкуру снимай с меня. - Вдарив по кермі Аркадій.

Ліза прийшла додому такою немов усе вже рішення, по крайній мірі вона тепер буде вибирати з двох тільки один напрямок дій. Ліза почала рахувати дні до суботи, та знову усе передумувати з початку, що їй прийшлося пережити за минулий дев'яностий рік.

Коли у вівторок Віктор поїхав кийвським поїздом, був останній день свят, тобто восьмого січня. Відправили його Юра з Олесею а Марійка залишилася у Богдана Відлиги тому що він замовив переговори у Київ. Так як були свята тому вони довго чекали коли їх з'єднають з Києвом. Віктор на випадок взяв телефонний номер та адресу до Сані тральщика. Він думав як було б добре коли б він знав де живе Саша Лук'яненко, він зв'язався б з ним. Напевно вже написала Тетяна за такий довгий час до них, можливо він по телефоні розмовляє, тільки навіть у Косові тьотя Олена не мала даних про Сашу, який ще хлопчиною відірвався у світ від свого коріння та родини.

Вітя не хвилювався як його не зустрінуть у Києві, він уже не був тим що колись вийшов з рідного подвір'я дивлячись на старі липи, багато прийшлося йому побачити світу за полярним колом. Тільки в глибоко душі він був тим самим як тоді коли не знав як почати розмову з улюбленою дівчиною. Вітя був герой жартувати з сестрою, лиш коли б йому прийшлося на самоті залишитися з Тетяною, майбутньою тещею, напевно усі жарти вивіялися б з його голови дуже швидко та не знайшлося б слова в нього.

Нарешті задзвонив телефон у Відлиги, Богдан почув голос не Сані а його жінки. Богдан розказав про Вітю хто він такий та поручився за нього як за свою людину. Правда причину його візиту по телефону не говорив, тому що знав що такі розмови які ідуть через оператора - прослуховуються. Дружина тральщика усе зрозуміла та пообіцяла особисто зустрінути Вітю, так як Саня мав приїхати тільки ввечері додому. Богдан пояснив в чому хлопець буде одягнутий та який він сам собою на вигляд.

Після розмови Марійка запитала:

- А там Саня коли приїде а хлопець з жінкою сидить, він не буде ревнувати її? Адже він не говорив з тобою про Вітю, а поки жінка об'яснить може чогось поганого подумати.

- Ой Марійка, - розсміявся Відлига. - Його жінці п'ятдесят три роки, який там хлопець приїхав до неї, та ще такий як твій Вітя з чорною гривею.

- Нехай буде, тільки в наш час різне буває, - не здавалася Марійка.

- Марійка, не усі жінки такі красиві як ти в сорок років, ти в п'ятдесят будеш гарною, хто скаже що Олеся твоя дочка; ви як сестри обидві.

Марійка засоромилася немов дівчина, немов колись біля гори Говерли, коли Володя з Нагуєвичів, нарвав їй букет з гірських квітів. Давно воно було, а зараз Олеся уже чоловіка має. Час скоро проходить, вона подивилася на Богдана та подумала собі про нього: напевно також коли б був одружився зараз після армії, мав б уже онуки.

Наступного дня, тобто в середу, саме в той день коли Вітя мав з'явитися в прокуратуру, Марійка пішла у сільську раду щоб їх повідомити про те коли будуть до них звертатися щоб вони знали та відказали їм що такого в селі в даний час немає. Навіть працівники сільської ради похвалили Марійку за мудре рішення. Секретарка їй сказала: зараз Марусю такий безпорядок в органах що ти собі не уявляєш. В нас ще так собі а є вже багато випадків що хлопці просто з армії втікають щоб дослужувати десь тут коло дому. Хто в Росії, чи в Казахстані, просто збираються табунами та втікають на поїзд щоб їхати на Україну. Поки піде на Військкомат зареєструватись, сидить вдома може два тижні. Звертаються в місцеві органи а тут як бачиш сама: нині ти когось видаєш - завтра можуть по тебе з мотузкою прийти. Ніхто не знає куди час повернеться та чия влада візьми верх. Найкраще так як твій малий: заховався вдома і не шукайте тому що мене немає тут. Марійка пояснила що його справді немає вдома, що він приїде можливо через два тижні. Наприклад колгоспний агроном може підтвердити про це. Тільки місцева влада не цікавилася де хто подівся; Радянська влада розвалювалася на очах і люди які були при владі, кожен думав про себе.

Того дня десь біля обіду, приїхав Любчик щоб переказати про Вікторову справу. Його батько поїхав в Обласний військовий комісаріат, він там знав одного підполковника. Вони двоє поїхали в прокуратуру. Справа Левчука Віктора була такого роду: Нам потрібно щоб він так як водій бувшого командира авто батальйону, дав нам інформацію в письмовій формі яких людей він міг бачити на дачі у свого командира. Те що робилося в частині там самі розібралися, а їх цікавило те що робилося на вихідних на дачі біля Мінська. Таку інформацію ми повинні відправити в Мінськ - так пояснили в прокуратурі. Коли батько Любчика почав об'ясняти про те що хлопець нічого не знав, так як не підозрював свого комбата в якихось махінаціях, він почав вговорювати щоб справу не підіймали взагалі.

В той час починався розквіт мафії та різних аферистів. Багато кримінальних авторитетів займалися чорними справами. Хлопець просто боїться щось писати так як він хоче стояти в стороні. В даний час його немає навіть вдома, потрібно чекати на нього. Батько Любчика попросив щоб піти разом в сауну, та провести вечір там з гарною вечерею. За відказ допомагати в розбиранні справи такого роду, буде заплачено п'ятсот карбованців. Його мама вдовиця та зробила недавно весілля для дочки. Грошей у них немає щоб більше витягнути - пояснив так званий адвокат Віктора.

Діватися не було куди, в прокуратури самих справ скільки на місці, що не знають за яку хвататися, а тут Мінськ вклинився з своїм пенсіонером Свиреліним. Вони дали по руках, погодилися в суботу поїхати попаритися в бані та поплавати в басейн і пропити вдовині гроші разом з молодими розпусницями.

Любчик пояснив що тато старався як для себе, Бойчуки були раді що хлопця залишать в спокою, Марійка розраховувала на більшу суму взяток. Тільки в неї гроші кінчалися уже, вона надіялася що весною може Федір почне з Віктором працювати. На Юру Марійка не розраховувала, так як він з Олесею були окрема сім'я. Марійка знала що Юра ніколи не заробить скільки щоб її дочка мала зайві гроші, та щоб з них дати щось на загальні нужди. Олесея мала очі баби Насті: у неї повинно бути усе найкраще та найдорожче, тому що її так хочеться. З цієї причини Федір тримав скриньку металічну у майстерні над дверми, з якої купив машину а решту Олесея потягала в нього на різні забаганки. Марійка боялася залишитися без копійки, тільки все що вони придбали вона рахувала що зробили правильно. Нікому не кажучи вона позичила сама в своїй хаті гроші з конверти Арланів. Марійка взяла п'ятсот карбованців тобто п'ять банкнот по «сто» карбованців. Її радувало те що Любчик сказав що його тато дає гарантію в тому що Вітю по цьому питанні ніколи не покличуть. А ще в глибині серця, Марійка все ж таки була вдячною тому самому Свиреліну, за те що він зробив для її сина на початку служби; якщо тоді він не взяв тих п'ять сотень яких йому пропонував Аркадій, тоді сьогодні вона відасть, лиш тепер вже Вітя не такий беззахистний як тоді на початку служби; так що все нормально, - думала собі мама.

Також Марійка трошки відчувала себе винуваною перед сином, що вони майже все що надбали віддали для Олесі. Хоча Вітя говорив що йому нічого непотрібно, але це зараз так він говорить - думала собі мама. Можливо колись життя в нього зміниться і він почне дорікати їм а найбільше сестрі що вона все посіла та розтратила. Марійка найбільше в житті боялася щоб серед дітей не зайшла злоба та заздрість. Тому вона так старалася щоб діти розуміли її та одне одного. Щоб була родина з взаєморозумінням та повагою. Марійка не бачила іншу кандидатку яка б годилася увійти в їхню родину, як тільки одну єдину - дочку Арланів. Марійка уже роздумувала план щоб просити Олену про те щоб та написала Тетяні, а вона щоб зателефонувала до Раїси Яківни. Марійка дуже хотіла поговорити з Тетяною, їй здавалося що вона її зрозуміє. Після того як Тетяна відкрила її свою душу у Косові, Марійка побачила у ній людину з якою можна поділити свій жаль та переживання. Тільки один канал був вийти на Арланів, це канал через Косів. Марійка надумала собі що як тільки Вітя приїде тоді вона поїде в Косів, та буде просити Олену щоб допомогла їм зв'язатися з Тетяною.

Марійка розуміла що їм усім потрібно понизитися перед Арланами, хоча вони не писали листа, тільки все одно ця проблема вийшла від їхньої сторони. Адже насправді Зося мала незгоду з її батьками а не з Лук'яновими. Марійка боялася що Ліза просто зненавидить її, та що поки прийде пояснення тієї ситуації, воно може бути уже пізно.

Але не тільки Марійка думала щоб наладити контакт, далеко за океаном також любов та вірність не давали спокою бідній дівчині. Ліза уже діяла через свого посланця який вилетів з аеропорту Джона Кеннеді в Москву і уже добрався до Львова. Бойчуки не знали що їх чекає, зате Тетяна дуже хвилювалася яка буде телефонна розмова у суботу зі Львовом. Вона не уявляла собі що скаже Аркадій коли виявиться що на превеликий жаль усе правда в листі, в якого він не хоче вірити зовсім. Тетяна знала як Аркадій взявся за справу тоді просто так не обійдеться ні Вікторові, ані їй самій. Коли посланець повернеться від Бойчуків, тоді вони знатимуть усю правду про те що мучило їх уже майже один рік. До рокового дня, тобто до суботи, їм залишалося пережити тільки четвер та п'ятницю. Тетяна уже все передумала що можна щоб якимось так повестися, щоб пізніше коли Ліза таки доб'ється свого та буде жити з Віктором, щоб їм також можна було зустрінутися як батькам якимось нормально. Лиш нічого вона не могла придумати тому що знала що Ліза не відступить від того що вона собі постановила, а Аркадій без скандалу просто так таку справу не пропустить. Все ж таки краще знати тут, чим їхати туди та зразу на таку неприємну драму.

Коли підходив час, Ліза також над міру хвилювалася. Вона не те що дні - вона рахувала години які в Україні, коли повинен виїхати зі Львова Мар'ян Олександрович. Ліза чомусь вірила цьому чоловікові, так як людина вірить своєму доброму другові. Вона знала що

механізм не простих відносин уже включився, він почав працювати, результат покаже в який напрямок направити русло подій, які неодмінно потягнуться за телефонною розмовою, яка відбудеться в суботу. Ліза знала що коли доживе, вона увесь день буде в суботу вдома, вона буде чекати на дзвоник зі Львова, Мар'ян Олександрович показався їй відповідний та довірений посланець на таку відповідальну справу. Саме в цьому Ліза не помилилася, так як львів'янин був саме таким в те що він пообіцяв дівчині в аеропорті, хотів виконати все до точності як було домовлено.

8

Ранком світило дуже гарно сонце, не було вітру та морозу, а також дорога була сухою. Того ж ранку в четвер, легковий автомобіль «Лада 2105», зупинився біля сільської ради, в селі де жили Бойчуки. Поважний мужчина піднявся по сходинках в будинок. В той час у сільраді була секретарка та ще одна жіночка яка друкувала на машинці протоколи. Мужчина постукав в одвірок, так як двері були відчинені в кабінет секретарки.

- Добрий ранок вам дівчата, - привітався Мар'ян Олександрович.

- Добрий день! Ласкаво просимо. - Відказала секретарка розглядаючи чорне дороге пальто, та волохату вишневу шалю незнайомця.

- Я тут заїхав до вас по одному питанні. - Сказав він витягуючи свого блокнота де було записане прізвище та ім'я Віктора.

- Я вас слухаю уважно, - промовила секретарка.

- Мені потрібно взнати де у вас проживає такий молодий чоловік а саме: Левчук Віктор Володимирович, він з сімдесятого року народження, - прочитавши, заховав свого блокнота незнайомиць.

- А ви з прокуратури напевно?

- З якої прокуратури жіночко?

- Ну з Воєнкомату чи з Військової прокуратури.

- Ні, та що ви? Я цивільна людина, мені по приватній справі до нього.

- По якій саме справі він вам потрібний?

- Мені сказали що він з дідом майструє, я дачу будує тут біля міста, дах потрібно зробити мені на тій дачі. А що такого саме трапилось?

- Ага, тоді справа інша, а тут з ним трохи проблеми ми маємо: там десь в армії він справи накрутив, вірніше не Віктор, а його командир. Командира щось розбирають а його кличуть за свідка а Вітя налякався та втік кудись. Може добре зробив, там перевіє тай він повернеться тоді собі назад у село.

- А він таки тут у селі живе як скоріше?

- А де йому жити? Тут його дім та рідні. - Стиснувши плечами, сказала секретарка.

- А я подумав може там в Білорусії, з жінкою разом в неї.

- З якою жінкою, товаришу?

- Як з якою? З тією що він в армії собі знайшов.

- Слухайте ви когось плутаєте: Левчук на одружений та жінки в нього немає жодної.

- Як неодружений? Може ви не знаєте, або поплутали його з якимось?

- Ми не знаємо? Він у нас приписаний, паспорт чистий без печатки про одруження, Левчук в селі один, Віктор також один, як це ми не знаємо? До речі з сімдесятого року він, так як ви сказали тільки що.

- Ви правду говорите?

- Мужчина ви мене за кого маєте? Я представник влади а не якась баба що цибулю продає на базарі, - розсердилась секретарка. Вона поглянула у центральну кімнату та кликнула до машиністки яка щось друкувала:

- Віра, ти чула колись що Журиків Вітя жонатий?!

- Як жонатий? Олеся віддалася недавно в жовтні, щось переплутали. А з Віктором колись ходила мала Лук'янка, вона з Олесею дружила колись. Пригадуєш її?

- Та грузинка що Волгою без прав по селі їздила, така чорненька? - Перепитала секретарка.

- Так, так, вона, тільки кажуть що щось не пише до нього вже. Казала мені агрономиха що він сам не свій ходить через неї, так хлопцеві голову закрутила мала.

- А вона де поділася?

- Як не пам'ятаєш? Та вони в Америку поїхали чи в Ізраїль: хату Тетяна переписувала на брата свого; приходили тут до нас.

- А точно було таке, а я забула; от пам'ять куряча в мене.

Мар'ян Олександрович коли почув вуличну кличку «Журик», та що дівчина чорненька яка виїхала, у нього вже сумнівів не було що це саме той хлопець, про якого йому говорила Ліза в аеропорті. Він аж засміявся з радості, швидко витягнув ручку та попросив секретарку намалювати йому де Віктор живе.

- Його немає зараз в селі, даремно будете їхати до них.

- Ви намалюйте будь ласка, я колись другим разом заїду до нього, - настоював незнайомиць.

Секретарка почала малювати вулицю та куди повертати щоб заїхати до Бойчуків. Коли вона закінчила тоді сказала:

- Там дві липи високі такі при воротах, тільки будьте уважні у них велика вівчарка яка не кусає, тільки налякати може досить. Казали що їхній зять як до малої приїхав, так перелякався що на криницю вискочив був. Правда вони взялися машини ремонтувати а дахи не знаю чи роблять далі. Дід Федір добрий майстер, тільки мають уже зятя тому не хоче він робити. Дивіться самі; може вас послухають. Десь через дві неділі можете заїхати, Вітя напевно повернеться вже.

- Щиро дякую вам, я знайду час щоб з ним зустрітися. Бувайте здорові дівчата!

Мар'ян Олександрович вийшов на двір. Секретарка та машиністка кинулися до вікна, вони бачили як він сідав у кремову машину. Машина легенько повернула і рукою незнайомиць показував водію куди повертати.

- Щось мутить він, напевно з прокуратури або адвокат, - сказала машиністка.

- Дійсно мутить, тільки номери львівські в них, не знаю яка в нього дача а поїхав таки до них, хоча малого Журикового нема.

По дорозі Мар'ян Олександрович радився з зятем Толіком як почати розмову щоб рідні Віктора не боялися його, та не подумали що він з прокуратури. Вони думали різні варіанти, тільки в кінці Толік просто сказав до тестя:

- Тату, ви нічого не вигадуйте, тому що люди в селі, вас перелякаються, тоді справді нічого не скажуть вам. Потрібно прийти і зразу сказати що ви не з прокуратури ніякої, сказати що ви прилетіли з Америки, тобто все як було. Так як ви мені в літаку розказували тоді, я думаю що вони повинні знати ту дівчину.

- Правильно Толік: простота та щирість потрібна у такій справі. Уявляєш - хлопець той не одружений, неправда напевно якась, а дівчина так плаче, ми ще з тобою велику благородну справу напевно зробимо сьогодні. Як все так як вони мені сказали у сільраді, тоді ми просто зараз їдемо у Івано-Франківськ на переговорний пункт та я дзвоню до неї в Штати. Така справа чекати не може до суботи.

- Тату там ніч буде, розбудете дівчину.

- Нічого Толік, задля такої справи вартує не спати їй. Не терпиться мені довести все як слід.

- Дивно мені з такої історії, - похитав головою Толік, - а ще більше дивно що та Ліза така красива а десь тут в селі знайшла собі якогось, тай ще плаче за ним: от має пацан щастя.

Мар'ян Олександрович витягнув блокнота щоб вивчити імена рідних Віктора, так як знав що самого його не побачить вдома. Він почав повторяти сам про себе: Олеся, Марійка, Настя та Федір. Значить так: сестра Олеся, мама Марійка а баба з дідом: Настя та Федір.

Тут він закричав до зятя:

- Зупинись Толік! Задалеко, вже річка якась - давай назад. Так: дивимось таку вуличку а хата їхня буде по правій стороні вулиці, та дві великі липи коло воріт.

В той самий час коли львів'яни блукали шукаючи вулицю, Марійка швидко одівалася. Усі троє: Марійка Олеся та Юра мали їхати в Івано-Франківськ відвезти гроші, та подзвонити щоб Вітя не думав нічого тривожного, тому що усе обійшлося. Марійка на ходу пила каву так як молоді уже чекали в машині на неї. Марійка витягнула гроші з своєї сумочки та перекинула у кишеню шерстяного пальто з писцевим коміром. Вона пояснила до Насті:

- Сумку можуть викрасти з рук, такий час зараз, а з кишені не витягнуть в мене. - Вона звернулася до Федора який одітий лежав хворим на дивані. - Тату ви напийтеся чаю з малини та не ходіть по дворі - лікуйтеся.

- Ой Марусю, який чай, мені недобре через Вітю, так думаю про його долю тому напевно така біда мене чіпляється, - сумно говорив Федір.

- Ой слухайте, - мені пригадали про Вітю: мені сьогодні такий гарний сон був про нього. Снилось мені що він десь так як в саду якомусь такому гарному, щось подібне так як в Лук'яна, приходиться до мене та каже: «мам, подивися яку я пташку гарну зловив». Я так дивлюся а він на долоні тримає таку пташку а вона не втікає а просто сидить в нього на руці. Напевно щось в Києві його зустріне добре.

Тут Олеся посигналила щоб вона ішла уже, Марійка вибігла та швидко сіла у машину. Коли Юра виїздив на асфальт, він побачив як кремова машина блимала жовтим світлом роблячи поворот у їхню вулицю. Юра повернув на право та поїхав по центральній дорозі.

- Якись пани львівські щось шукають у нас, - сказала Олеся.

- А звідки знаєш що львівські? - запитала дочку Марійка.

- Номера бачила, а вони ще так подивилися на нас.

- А може до нас поїхали вони?

- А ми що знаємо їх, напевно до Петра в партію якусь його агітувати, - пожартував Юра.

Настя забрала горнятко в якому була не випита кава що залишила Марійка, та дала Федорові, так як він завжди допивав каву за дочкою. Настя нараз вигукнула:

- Ой татуню! А Марусі сумочку забула свою, розказувала сон тай так побігла. Але добре хоч гроші взяла в кишеню.

В цей самий час посигналила машина біля воріт. Настя подумала що вони повернулися по сумочку та вхопила її з столу щоб віднести. Настя вийшла до воріт та побачила незнайому машину та двох мужчин. Старший з них вийшов з машини та привітався:

- Добрий ранок!

- Добрий вам також. - Розглядаючи мужчину в пальто та відкритою головою, яка була уже майже сивою, відповіла Настя.

- Скажіть будь ласка: чи тут мешкає Віктор Левчук?

- Він тут мешкає, але його нема зараз, він ще не скоро приїде.

- А мені можна з вами поговорити, вас напевно звати Настя?

- Так, а ви що у нас були колись вже? - Здивовано запитала Настя, не пригадуючи щоб коли бачила цього незнайомця.

- Ні ми здалека: ми зі Львова.

- А від Ірини напевно нашої?

- Ні, не від Ірини, чули тільки про неї, у нас є одна розмова з вами.

- Тоді йдемо до хати, там поговоримо.

Чоловік пройшов за Настею до старої хати, він зайшовши привітався з Федором, йому здавалося що він їх уже давно знає. Наслухавшись історії про цю хату та сім'ю, він почував себе тут як давно знайомий. В хаті було чути гарні жіночі духи якими кропилася була Марійка. Присівши край круглого столу, гість почав розповідь:

- Мене звати Мар'ян Олександрович. Я приїхав до вашого Віктора щоб його щось запитати. Ви не подумайте що я з органів, я був у вашій сільській раді, просто ми зупинились щоб там запити де ви живете, а вони мене про якусь прокуратура питають - ні я по другій справі; дуже

делікатній. Просто бачу що вийшло у вас все на один час, не знаю для чого прокуратурі ваш онук а про свою справу я розповім вам зараз. Лиш скажіть будь ласка мені, чи ваш Віктор одружений, або чи в нього є дівчина яку він любить?

Старі Бойчуки переглянулися між собою. Федір пригадав як розповідав Вітя про те що так само запитував його отець Іван. Федір вирішив що потрібно розказати правду цьому незнайомцеві; вже гірше не стане як воно є на даний час.

- Ой чоловіче добрий, - зітхнув Федір. - Біда з хлопцем; мав він одну дівчину та так сталося що одна погана людина такого йому наробила що нема про що говорити. Нема нікого в нього зараз тай напевно... А ви чому так питаєте про Вітю?

- Я в самі свята прилетів з Америки.

- З Америки?! - Старі Бойчуки разом запитали гостя.

- Саме так, а що ви думаєте що з Америки якісь особливі люди прилітають?

- А ви такий пан, навіть дуже схожі на американця. - Похвалила Настя гостя.

- Значить справа в мене такого характеру стоїть дорогі мої, - почав поважно розповідати Олександрович. - Коли в Нью-Йорку я чекав на літак, до мене підійшла одна дівчина і сказала що її звати Єлизавета.

- Ліза! - Вигукнув Федір. - Ви бачили там нашу Лізу чоловіче добрий? - Федір не витерпів щоб гість докінчив розповідь.

- Так, бачив. Говорив з нею біля трьох годин. Вона мене просила щоб я заїхав взнати що з тим листом чи справді мама Віктора його написала, тому що її батько поклав це під сумнів. Листа вони якогось отримали, тільки вони хочуть знати чи там написана правда.

- Ой чоловічку добрий, та сусідка така погана зависна, викрала її лист, та когось купила щоб написали. Тут був такий тракторист хлопець а вона його напоїла, все випитала про Вітю та написали в Америку таку неправду. Наша дочка вдовиця а вона немала совісті від її імені написала таку брехню. Лиш коли вмерла ми взнали. Хлопець собі місця не знаходить ми не маємо адресу до Лізи щоб їй та її рідним написати яка справа. - З сльозами на очах пояснював Федір.

- А Ліза не віддалась там? - З тривогою запитала Настя.

- Самі розумієте: коли б мала чоловіка, вашого Вітю не шукала б дівчина. - Сам радіючи усміхнувся львів'янин.

- Ой люди мої добрі, чи то правда що я чую своїми вухами, - заломила руки Настя.

- Щира правда! Лиш те що я почув від вас, напевно порадує Лізу та її батьків не як будь.

- Слухайте а як ми її напишемо про Вітю, він сам не свій ходить, я вже з того горя хворію. Ви адрес можете нам дістати?

- Що ви хочете її переказати я їй перекажу по телефону.

- А коли ви зможете чоловіче добрий? - Немов малий хлопець, просив його Федір.

- Зараз зможу: таки сьогодні поїду з Івано-Франківська телефонувати до неї.

- Як нині, ви що такого наговорили? - сплеснула руками Настя.

- Дуже просто: я зараз по дорозі заїду на переговорний пункт у Івано-Франківську та замовляю переговори в Нью-Йорк, до неї додому. А коли у вас є знайомі щоб вона вам подзвонила тоді дайте мені телефон, а я її перекажу.

Настя кинулася шукати телефон Яківни, вона пригадала що Марійка забула сумочку, вона почала ритися там а так висипала з сумочки усе на стіл щоб знайти книжечку. З сумочки висипались фотокартки: Віті, Олеськи, Юри та Лізи. Мар'ян Олександрович поглянув на них та сказав:

- А ми з вашими таки тут у вулиці сьогодні розминулися, я так звернув увагу на вашу внуку Олесю, Ліза також мені розказувала про неї.

- Давайте щось поїсте, хоча чаю попейте, а борщ який Олеська зварила, ви лиш спробуйте паноньку, - з радості забігала Настя. - Зараз за столом договоримось як і коли дзвонити нам.

- Чаю можна, тільки мій зять в машині чекає мене.

- Зараз я покличу, давай Насте нарізай солодкого на стіл, - встаючи сказав Федір.

- Та як ти, в тебе гарячка! Я сама побіжу зараз, - запротестувала Настя.

- Яка гарячка жінко! Тут такі справи а мені лежати колодою: вже я здоровий як бик. Де мої чоботи Насте?

Мар'ян Олександрович засміявся з Федора який схопився та швидко вибіг до воріт щоб покликати Толіка у хату. Коли зять прийшов, Мар'ян Олександрович уже зняв пальто та сидів біля столу. Він показав на зятя та сказав:

- Толік також бачив Лізу в аеропорті, він нам ще каву купляв двом, коли вона розказувала мені свою біографію.

- Ой синочку, ти видів нашу Ляльку, - Федір взяв за плечі Толіка як свого рідного. - Сідай за стіл сину. Ой щоб ви жили по сто років люди добрі. Кажали колись мої тато що в Львові найкращі люди мешкають, правду казали тато колись, - радів старий Бойчук.

Вони сиділи та говорили ще довго, Олександрович не спішив знаючи що в Нью-Йорку середина ночі. Коли він говорив про Америку, Федір час від часу пригадував щось собі про Лізу та перепитував його про неї.

Напевно за цілий рік Олександрович не чув скільки подяки в свою адресу, як тут в Бойчуків за кілька годин. Коли вони мали їхати, старі просили щоб передати кілька речень, яких Олександрович записав собі в блокнот. Проводячи до воріт, Федір на кінець запитав гостя:

- Слухайте, а яка Ліза виглядає собою? Давно я її бачив, багато часу проминуло.

- Дуже красива дівчина. Знаєте я працюю з молоддю, викладаю в технікумі, так що бачив різних молодих дівчат, тільки ваша майбутня невістка взагалі як з казки. Ми з зятем коли побачили її, не подумали що вона українка, думав я що з Близького сходу, лиш бачу носик такий гарний, одіта так стильно. А потому вона мені сказала що на Кавказі народилась

- Ви правильно подумали: в неї бабуся єврейка, татова мама, - прошептав Федір.

- Тоді зрозуміло все: їду закінчити справу почату, - засміявся львів'янин.

Федір попрощався, коли машина поїхала, він стояв та ще не міг повірити в те що відбулося сьогодні в житті його родини. Серце його наповнила така радість, що напевно коли б хтось надійшов був по вулиці, Федір без пояснення розцілував б його як рідного брата після довгої розлуки. Старий Бойчук підняв голову та поглянув в зимове небо, яке йому здавалося таким приємним та веселим, немов весною погідного дня...

Десятого січня дев'яносто першого року - дата яка увійде червоним написом в житті молодій дівчини. Десятого січня буде на рівні знаменитих дат, так само як вечір четвертого липня, коли сталася в лісника пожежа, так як весілля в агронома коли їй було подаровано любий камінь, також як дванадцять червня, коли відбулася кровна клятва на Бистриці.

Десятого січня, тільки почалося на американському континенті. На дворі падає сніг. В Арланів тихо усі сплять, на електронному годиннику світить зеленими цифрами «4:52». Ліза спить спокійно, права рука відкинута в сторону, голова похилилася за подушкою. Її покривало з темно-вишневого атласу трошки перекручене на ліжку. В глибокому сні дівчина не знає що її страждання саме цієї ночі прийшли до визначеної межі; вони вже закінчилися.

Нараз, раптово серед нічної тишини, роздається телефонний дзвоник. Телефоні три апарати дзвонять по усіх кімнатах одноразово. Ліза швидко прокидається, хоча сон у неї був дуже глибоким. Дівчина протягується на ліжку щоб правою рукою досягнути трубку яка з'єднана покрученим проводом.

- Алло. - Роздається тихий та сонний дівочий голос.

- Алло! Це квартира Арланів? - Чоловічий голос дуже жваво ставить запитання.

- Так, а кого саме вам потрібно? - Повільно підіймаючись на ліжку, Ліза поправляє волосся, щоб трубку прикласти ближче до вуха.

- Лізу можна, розбудіть її будь ласка, дуже важливо.

- Я вас слухаю.

- Лізочка, пробач за те що я тебе розбудив. Це говорить з тобою Мар'ян Олександрович зі Львова, думаю що пам'ятаєш хто такий.

- Ой, Олександрович! А я чекала що ви в суботу. - Лізу тут же покинув сонний стан.
- Так ми домовлялись, тільки я не вдома а в вашому Івано-Франківську.
- Одну секундочку, можна я вийду тому що батьки сплять, я поміняю телефон, я швидко, - просить Ліза.

- Давай я почекаю Лізочка, - чути на другому кінці з Івано-Франківська.

За той час поки Ліза перейшла в велику кімнату, вона блискавично передумала: Значить яка особлива обстановка там як він вирішив з Франківська, та ще в ночі, мене будити. Цей чоловік жив в Америці, він знає різницю годин, чомусь він саме зараз це зробив. В дівчини трясуться руки, вона хватає телефон без проводу «Panasonic» чорного кольору, швидко витягує антену. По дорозі накидає батькову дублянку яка висіла в коридорі, та виходить на сходи з будинку. На дворі тихо, падає сніг та трошки морозу. Ліза не відчуває холоду хоча вона тільки в шовкових спальних штанах, та ноги просто вставила в чобітки. Вона знає що ще кілька секунд і вона почує свій вирок який мучив її багато часу. Серце так б'ється що здається його стук відчувається по всьому тілу. Дівчина тремтячим голосом починає розмову:

- Так Мар'ян Олександрович - я вас слухаю.

- Лізочка, ти мене добре чуєш?

- Так, чую ідеально.

- Лізочка, у мене для тебе сюрприз, великий сюрприз, тому я вирішив щоб сьогодні сказати, тому що така справа не може чекати навіть половини дня, не те що до суботи. Ти готова щоб почути те про що ти думала багато місяців?

Серце у дівчини без того стукало дуже швидко, а після останніх слів здавалося що справді вистрибне з грудей. В долі секунди немов електричний струм пройшовся по тілі дівчини від голови до ніг. Ліза кусаючи праву сторону нижньої губи від хвилювання тремтячою рукою тісно притиснула телефон до лівого вуха, та перехилила голову щоб могла почути виразно та зрозуміло:

- Я уже на все готова, - тихим голосом відказала Ліза.

- Лізочка, я виконав твоє прохання. Буквально кілька годин тому я був вдома у Віктора. Я рахую себе зараз надзвичайно щасливим від того що можу тебе повідомити про таку новину: Твій Вітя не одружений! Лист якого ти отримала анонімний, написала сусідка їхня!

Від почутих слів у дівчини пробіглися мурашки по тілі, її здавалося що вона стала такою легенькою і зараз впаде непритомною. Ліза не вірить в те що почула тільки що, вона хоче перепитати знову, тільки не знає як запитати, в голові усе переплуталося. Вона просто питає наступне:

- Як анонімний? А Аня, де вона зараз, а дитина їхня?

- Немає взагалі ніякої Ані, ніяких дітей не має в твого Віктора на світі Лізочка! Зрозумій: це все не-прав-да! Сусідка яка не любила їх, викрала твого листа який прийшов минулого року. Вона взнала усі деталі в якогось хлопця-тракториста, наняла якихось дівчат і вони написали того листа. Зрозумій: це не мама Віктора писала, а сусідка, щоб шкоду вам зробити.

- Ой Олександрович, у вас такі сюрпризи, що повірити важко. - Ліза так глибоко зітхнула що Олександрович почув аж в Івано-Франківську на переговорному пункті.

- Лізочка я був там, коли тобі важко повірити я тобі скажу те чого ти мені не розказувала: я бачив вівчарку яку ти подарувала їм, називається Муфтар. Я був у їхній старі хаті, мене гостила бабця Настя, до речі Олесья зготувала дуже смачний борщ. Також я бачив лавочку де ти сиділа колись під липами.

- А ви Вітю бачили? - уже зовсім іншим тоном почала питатися Ліза.

- Ні, його не було в той час, я був тільки з дідом та бабцею. Просили передати для тебе: «Вітя не може дочекатися, ходить сам не свій. Олесья має багато новин для тебе а дідові очі не висихають за тобою». Вони довгий час не знали про того листа, вони взагалі не знали що трапилося з тобою. Але коли сусідка померла - тоді усе виявилось, тільки вони не могли знайти тебе, хоча шукали довгий час. Візьми запиши телефон та подзвони у неділю, щоб тут була третя дня, вони будуть там чекати на твій виклик.

Ліза швидко повернулася іти в хату а так пригадала що батьки сплять, вона присіла щоб написати на снігу.

- Давайте говоріть; я готова.

Мар'ян Олександрович продиктував цифри а Ліза склавши два пальчики правої руки просто написала на снігу великими цифрами те що диктував їй львів'янин. Після того він сказав:

- Код для телефону самі знайте а телефон якоїсь Раїси Яківни, їхня знайома напевно.

- Олександрович, а Олеся за кого вийшла заміж, як його звати?

У відповідь почувлися гудки так як зв'язок був перерваний на пошті в кінці оплаченого часу.

Ліза стояла як не своя, вона навіть не почувала коли телефон вислизнув з руки та впав в пухнастий сніг. Через кілька секунд дівчина підняла руки, заклала за головою та пішла до вулиці. Вона дивилася в небо з якого сипалися великі сніжинки. Ліза так тішилася як маленька дитина подарунком, про який мріяла довгий час. Від радості вона пригадала той час коли вона стояла в ночі у дідовій хаті та тішилася що Олеся сестра Віті а не його дівчина. З широко відкритими очами вона дивилася вгору, їй здавалося що не сніжинки падають та крутяться а тисячі діамантів щедро сиплються на неї з цього темного досвітнього неба. Немов воно принесло їй далеку радісну звістку про її любимого та його родину в якій так їй усі люблять... Все що вона думала про образу та помсту почало топитися в її радісному серці. Ліза повторила по себе: Вітя не може дочекатися, в Олесі новини а дідові очі не висихають. Виходить усі живі та здорові, усі люблять її як любили завжди.

Ліза почала плакати з радості та дякувати Богові, пригадуючи свою молитву та думку яку вона тоді не сприйняла як правдиву. Вона почала збирати сніг та кидати сніжками а батькову машину та ходила навколо неї та повторяла сама про себе: Ой Вітька, Вітька, таки будеш ти моїм, нікуди не дінешся від Арланки. Ой доберуся я до тебе: все ж таки має силу наша кровна клятва. «Не може дочекатися», нічого я вже дочекалась сьогодні і він дочекається скоро...

Тут Ліза нараз пригадала що сніг може засипати номер телефону, вона пошукала ручку в батьковій дублянці, лиш в середній кишені їй не знайшлось, тоді Ліза відчинила двері та взяла зі столика авторучку «Montblanc». Вибігши знову на двір, вона переписала телефон на свою ліву долоню.

Після того дівчина забігла в хату, скинула дублянку, та пішла у спальню до батьків. Нахилившись над стороною ліжка де спала Тетяна вона тихо прошептала:

- Мама, ти спиш?

Тетяна піднесла голову та перелякано поглянула на дочку:

- Ліза, а ти чому, щось трапилось з тобою?

Ліза з щасливою усмішкою кивнула щоб мама вийшла за нею. Тетяна подумала що дочці щось приснилося, вона накинула халат пройшла у кухню. Ліза обняла її а так відійшовши промовила потираючи долонями:

- Мама я говорила з Україною, я говорила з тим чоловіком зі Львова, він був у Бойчуків.

- Що він сказав тобі Ліза? - Дивлячись на дочку запитала сонна мама.

- Мама! Вітя не одружений, лист анонімний, ніякої Аньки немає як такої, а дитини тим більше немає ніякої.

- Ліза ти проснулася добре? - з радістю запитала Тетяна.

- Так мама, Левчук чекає на мене. Ой мама, який ранок в мене сьогодні! Я вдруге на світ народилася. - Дівчина з радості обняла маму та почала крутитися навколо неї.

Вони присіли на кухні біля столика, Ліза усе по порядку розказала мамі та показала телефон Яківни. Тетяна ще не прийшовши в себе запитала:

- Ой що тепер буде? Як ми їх перепросимо? Який сором нам Ліза. - Тетяна взялась за щоки.

- Мама, я все зроблю, головне що Вітя мене чекає. Мама, ти лишень подумай як гарно все.

- А де той телефон що ти ним говорила?

- Ой я забула на снігу біля хати, почекай я принесу його щоб сніг не засипав.

Тетяна встала та почала ходити по кухні, їй стало дуже жаль що вони скільки часу мовчали а Аркадій так вирішив усе просто. Вона подивилася на дочку та сказала:

- Від тепер коли побачу що ти не спиш або плачеш, я в кут на коліна покладу тебе на усю ніч. Також щоб я не чула що ти Вітю свого називаєш «Левчуком». Давай іди спати швидко, сьогодні у школу не підеш, все одно нічого не запам'ятаєш. Я тобі код розшукаю сьогодні щоб ти могла поговорити з своїм Вітьком, - сказала щаслива мама.

Ліза стояла опутивши руки та дивилася на маму пригадуючи той жахливий час коли вона її кликала щоб їсти рибу. Тетяна повернувшись підійшла до Лізи, обняла її по-материнському до грудей, так само як тоді першого березня, коли був прийшов той жахливий лист:

- Ой Ліза як ти правильно повелася що не пішла собі шукати когось, уяви тільки щоб тепер було, а так все стало на своє місце. Все ж таки вартує терпіти та надіятися на краще. Яка ти розумна в мене, як я горджуся тобою.

Коли Тетяна розбудила Аркадія та сказала про дочку, він сонний не здивувавшись промовив: я так и думал; зачем так парня мучить, ещё подождали точно наверное стал бы искать другую с тоски. - Обертаючись на другу сторону Аркадій сам до себе засміявся, відчувши задоволення від того що його план був вірним та правильним і ошчасливив дочку.

А Ліза зайшовши в свою кімнату уже не могла заснути, вона знайшла свого щоденника та почала записувати велику дату у своєму житті. Після того на тій самій сторінці на згадку Ліза залишила наступну фразу: «Немає уже ніякої неправди між нами. Тепер для Віктора лиш тільки я єдина, лиш тільки моя любов, моя вірність, моя глибока печаль та яскрава радість, мої незлічені сльози...»

Коли б Марійка з Олесєю та Юрою поїхали були б на переговорний пункт дзвонити до Віті, напевно вони могли зустрінути там Мар'яна Олександровича, так там на переговорному. Тільки вони спочатку поїхали до Раїси Яківни віддати гроші а так до Богдана Відлиги. Справа в тому що Марійка забула сумочку в якій був номер телефону Сані у Київ. Марійка сварила Олесю чому та її спішила і через неї вона забула сумочку. Правда сама Марійка так пам'ятала про неї, що побачила вже біля Драгомирчан що її сумочки немає. Ніхто хто їхав в машині не міг додуматися що все що відбувається уже працює в щасливому напрямку.

Відлига дав їм номер і вони поїхали на переговорний пункт саме тоді, коли Ліза уже знала про радісну новину. Марійка замовила переговори з Києвом, десь через десять хвилин їх з'єднали. Вітя в той час гостив ся з Санєю на кухні, так як було дуже сиро та вітер у місті і він не пішов нікуди. Його покликали до телефону:

- Алло мам, я слухаю.

- Вітя, я тобі хочу сказати гарну новину: все нормально, ми вирішили з тим.

- Добре мам, я тут ще не встиг приземлитися а ти вже подзвонила мені.

- Так Вітя, можеш навіть завтра повертатися додому.

- Мам, та завтра скоро; дядя Саня махає мені щоб я ще побув тут, завтра маємо піти кудись.

- Тоді коли приїдеш щоб Юра зустрів тебе з київського поїзда?

- У нас сьогодні десятого, давай я чотирнадцятого приїду, то буде у нас понеділок.

- Добре сину, тільки квитки завтра поїдь взяти щоб ти зміг приїхати вчасно.

- Добре мам. А як там дід, хворіє далі?

- Ой Вітя ти пригадав: ми з дідом говорили ранком про тебе; я такий бачила сон про тебе, я бачила що ти в саду дуже гарну пташку зловив. Ти мені показував пташку а вона сиділа на долоні в тебе та не втікала. Так що усе добре, ніхто більше питання служби не буде підіймати уже ніколи. Я надіюся що ти мене правильно зрозумів.

- Може сон про те що моя справа вирішалася успішно?

- Не знаю Вітя, тільки сон якийсь з тих особливих був: знаєш я про твою справу вчора знала, а сон був на сьогодні, коли мені сниться щось таке - то завжди перед подією.

- Я також не знаю, побачимо. Давай мам: цілую усіх, діда лічіть, привіт йому.

- Скажу йому Вітя. Тоді в понеділок на вокзалі тебе зустрінуть.

Марійка зібралася їхати додому, вона не знала яка радість чекає на неї. Олеся ще зупинила Юру щоб купити чогось там у місті. Вони не спішили додому, так само як не спішив Вітя з Києва, не знаючи яка новина чекає його вдома.

Коли вони нарешті приїхали з міста, Марійка побачила що Федір замотався в кожух та сидів на лавці. Не було морозу, але його ще трошки трясло від температури.

Юра завжди ставив машину на новому подвір'ї, тому що там ворота закривали тільки вечором, та Муфтар ходив по двох подвір'ях. Коли Юра заїхав проїхавши липи та лавочку, Федір встав та швидко пішов за машиною. Марійка вийшла першою та строго запитала:

- Тату, а ви такі хворі що на лавці в зимі сидите? Простудитися ще більше хочете?

Федір мовчав поки не вийдуть усі з машини, він з радісною посмішкою дивився на рідних. Коли усі повиходили та взяли речі які купили, Федір рукою зупинив їх.

- Так слухайте мене дуже уважно! Нарешті прийшов кінець нашому родинному смутку. Нині щасливий день для нашої родини, та не лише для нашої.

Усі стали слухати його урочисту промову, усі троє дивилися на нього з пильною увагою, знаючи що не просто він чекав їх на лавці. Наступила пауза після якої на очах старого появилися сльози, Федір урочисто промовив:

- Діти мої, в нас велика радість! Знайшлася Ліза! Давайте скоро в хату йдемо, там розкажу.

Олеся від почутих слів опустила на землю те що держала в руках, Марійка аж ахнула від несподіванки, вони подивилися одна на одну та кинулися обнімати старого. Ідучи в хату Олеся взяла діда за рукав та запитала з нетерпінням:

- Скажіть тільки якщо знаєте: чи вона там сама, чи може?

- Олеська, щоб я від тебе не чув більше ніякого «може»: вірна наша Лялька як я говорив вам - відповів радісно Федір.

Усі швидко зайшли в хату, Настя підійшла до Марійки та промовила:

- Марусю, яке свято в нас; ой діточки, дякуйте Богу.

Вони стали говорити як розминулися у вулиці а Настя тішилася що Марійка забула сумку, так як телефон Яківни був у її книжечці. Вислухавши їх Марійка сказала:

- Незручно виходить: у неділю Раїси Яківної не буде, вона в суботу в Одесу їде.

- А ми попросимо щоб тьотя Лена прийшла нам відчинити квартиру, - порадила Олеся.

Вона продовжувала. - А ви сказали що я за Юру вийшла, щоб він Лізі переказав сьогодні?

- Так Олеся сказали, навіть Муфтар показували йому, він не спішив, сиділи чай пили тут та твій борщ Олеська їли, - відказала Настя.

- Там в Америці ніч була, Ліза спала а він каже що вдосвіта її розбудить та розкаже про Вітю нашого, - пояснив Федір.

- Ми Марусю так з ним порадилися щоб десь від другої до третьої години вона подзвонила, він казав що так добре буде, так татуньо його попросив передати, - сказала Настя.

Марійка звернулася до тата та запитала його:

- А як може не зв'язатися з нами Ліза, ви хоча про того чоловіка щось взнали?

- Так, він взяв телефон до Ірини у Львів а також свій лишив нам. Правда він казав що її там код треба знайти до нас, але каже що з Америки багато дзвонять, там знають код. Ти вже не переживай Марусю головне що вона не віддалася там. А я що вам казав про Лізу, вона буде чекати на нього, навіть лист не змінив її. Той чоловік говорив що Аркадій не вірив що ти Марусю написала листа, він вислідив що лист писаний лівою рукою. Казав колись Андрій небіжчик що він мудрий чоловік. Ой мудрий, по письмі додуматись, а так довго було тому що Тетяна боялася признатися йому, знаєш яка неприємність з тим листом.

- Ой тату, ми так тішимося а Вітя не знає нічого, може завтра поїхати щоб...

- Не треба Марусю, почекає ще два дні, в неділю ти поїдеш з Олесею, Юра повезе вас та поговорите самі з Лізою. Знаєте коли самі почуєте її голос, тоді можна йому сказати. Там розпитаєте все: чи вони будуть їхати до нас, чи вона не гнівається на нас, чомусь вона не давалася чути так довго. Ось про це ти Олеська запитай її сама. А Вітю я сам поїду зустрінути, ви будете мовчати, я сам йому скажу про новину. Знаєте я старий, може довго не поживу а коли я таку новину скажу, він мене запам'ятає там на вокзалі в Станіславі. Так я нині вам сказав сам, так само хочу щоб Вітьові сказати. А ти Юра візьмеш мене на вокзал?

- Та що ви діду таке питаєте, ви машину купили та ще мене питаєте? Я вас в Нью-Йорк до Лізи повезу як треба буде.

- Ой мої любі: мушу ще пожити трошки щоб побачити нашу Ляльку, напевно виросла красуня наша. Казав той пан що така вродлива нівроку.

- А бачите як сон мій сповнився про пташку, я питалася Яківну, ось Олеся чула як вона сказала мені.

- А що сказала Яківна? - поцікавилася Настя.

- Сказала мамо, що пташка це - звістка. Так як пташка гарна, також звістка гарною повинна бути: так вона пояснила нам.

Федір впустив Муфтара в стару хату, він з радості йому розказував про сьогоднішню новину, говорив немов з людиною, а назавтра готовився Петрові усе розповісти, також поштарці поділитися, Федір хотів усі розповісти про радісну новину яка наповнила його серце так що він не міг заснути усю ніч. Він дивився через вікно на зимовий місяць що плыв по безкрайньому просторі серед зоряного неба та думав про життя. Він думав як воно є серед людей: Коли таки людина вірна, тоді ніщо її не змінить а коли навпаки - тоді є багато причин для того щоб виправдати свою зраду.

12

В той самий день за океаном, в домі якому жили Арлани, також проходила розмова. Тільки перед тим коли Аркадій з Тетяною збиралися їхати на роботу, Аркадій зайшов в кімнату дочки. Лізи там не було, він поглянув та побачив що усюди стояли в рамках фотокарточки Віктора а на стіні була почеплена його чорна футболка. Аркадій сам до себе усміхнувся та потер долоні від задоволення.

Коли він з Тетяною зайшли на кухню, вони побачили що стіл був по-святковому накритим. Ліза в фартушку накладала батькам в тарілки сніданок. Тетяна розказала дочці як вона говорила з татом про гарну новину. Аркадій набираючи м'ясний салат, якого навчила Лізу готувати Олеся, промовив:

- А я так и думал: конечно парень не мог брось нашу девочку, где ему такую ещё найти? Жалко что вы такие красивые а сами свою красоту ценить не умеете. Вот вы мне изьясните если сможете такую вещь: почти год парень без писем, Маша не знаю что о нас думает, дед наверное там с ума сходит, а вы вместо того чтоб розказать как есть на самом деле, от меня прячете анонимное письмо. Кака это понимать?

- Арк, всё прошло уже, ми извенимся, Витя не искал другую - любит он нашу Елизавету.

- Что любит это понятно, ты Таня только посмотри на неё, как такую шоколадку не любит двадцатилетнему парню. Вот если б ты Таня мне зделала б когда-то подобное, я не знаю как я тогда поступил с тобой.

- Арк, я согласна я виновата, только я не знала как делать правильно надо. А как ты поступил бы со мной в таком случае я уже представила себе, - засміялася Тетяна.

- Эх Таня, Таня. Ты Елизавета теперь всегда ко мне с подобными вопросами, а перед Виктором и его родными извенитесь как следует при том обе.

- Хорошо папа, только ты обещал маму не ругать по этому поводу.

- Не буду, как обещал так поступлю. Ты мне скажи лутше кто это письмо написал?

- Это их соседка подкупила кого-то чтоб так сочинили, а все подробности нашей дружбы ей розказал Коля; тот тракторист.

- Это не тракторист а терорист. А эту старую ведьму я наверное видел, когда ми привезли вещи им свои, она там ползала по огороде. Знать мне тогда - зарил бы там её, сапёры не нашли б вовек. Ладно поедим - там розберемся.

Вони швидко встали щоб їхати так як час уже був пізній, Тетяна виходячи сказала до дочки:

- Будь вдома Ліза, я як знайду код сьогодні - зразу тобі передзвоню. Ти давай іди спати, може тобі присниться твій Вітька, - з веселою усмішкою сказала вона на прощання.

Ліза почала ходити по хаті так як спати вона не могла, їй здавалося що минулий рік був жахливий сон. Тепер усе почнеться у неї добре, тільки як пояснити чому вона так довго

мовчала, їй було так незручно, адже Бойчуки мали її за мудру дівчину а тут такий поступок що напевно навіть Галя не зробила б такого не те що Олеся. Ліза думала як виправити його, чому в неї так складається що вона може комусь допомогти та порадити а сама собі не може. Ліза вирішила піти пройтися по вулиці та полюбуватися снігом, вона подумала що мама ще не скоро знайде код в Івано-Франківськ.

Ліза, ідучи стала в голові перегортати усіх знайомих, та хто міг знати код щоб у неділю їй конче передзвонити та поговорити з Віктором. Вона довго не гуляла, десь біля сорок хвилин, коли повернулася, Ліза побачила що хтось телефонував та записане повідомлення на апараті. Ліза включила телефон щоб прослухати новий запис. Вона почула голос мами, яка говорила що дівчата знайшли її код та щоб вона його записала, також щоб з руки переписала телефон до Раїси Яківни, так як на руці зітреється якась цифра та вони знову не зв'яжуться з Яківною. Ліза усе записала на календарі який висів на кухні та сіла думати як її почати у неділю розмову з коханим...

Тут нараз її прийшла думка щоб поговорити з Яківною та розпитати яка обстановка біля Левчуків, що вони думають про неї. Ліза швидко набрала телефон та стала чекати:

- Алло! - Роздався вдалині трошки хриплий, простуджений, голос жінки.
- Добрий день, це Раїса Яківна?
- Так, це ти Света?
- Ні, Раїса Яківна це Ліза Арланка.
- Хто, хто, Ліза?!
- Так, я телефоную з Нью-Йорка.
- Ліза! Я не можу в таке повірити, Лізочка ти як додзвонилася до мене?
- Мені передали ваш номер телефону, мама моя загубила колись, ми не могли зв'язатися.
- А хто тепер передав Лізочка?
- Мої Бойчуки. Я туди послала одного дядька зі Львова, якого знайшла тут в аеропорті, він усе рішив для мене.
- Ой вони знають про тебе вже?
- Так, знають; всю правду про мене а я про того листа.
- Ліза, а ти знаєш що лист який тобі написали воно все неправда? Вітя ще трохи і напевно посивіє бідний за тобою, жаль дивитися на хлопця.
- Я знаю, мені дуже незручно що так вийшло, я просто не знаю як їх перепросити за таку поведінку мою. Неправильно я розібралася в тому.
- Лізочка, тобі з Віктором потрібно поговорити обов'язково, там вже скільки заплатиш а поговорити мусиш з ним.
- Та які гроші Раїса Яківна, я з ним само собою а також з Олесею та з мамою Марійкою.
- А коли ти хочеш, я їм перекажу.
- В неділю можна, вони так самі просили, так мені передав той дядько.
- Ой Лізочка я в суботу в Одесу їду, тільки нічого я щось придумую.
- Раїса Яківна а за кого Олеся заміж вийшла?
- Як за кого? За Юрія Ковальського.
- Ой як гарно! - зраділа Ліза - дочекався Юрка її.
- Дочекався, а Вітя також чекає бідний.
- Також дочекається, ще трошки.
- Бачу ти не забула його, - обережно промовила єврейка.
- Та що ви Раїса Яківна: Я думала якщо в нього є друга я відібрати його збиралася в неї. Вітя все одно жив б зі мною, нікуди він не втече від мене.
- Ой яка ти вірна йому Лізочка, я тебе впізнаю, ти така як я думала та уявляла собі завжди.
- Раїса Яківна, мені життя немає без Віті, правду вам кажу, тільки не знаю чи він простить мені що я так довго його мучила та мовчала.
- А що йому робити залишається? Змушений простити.
- Тоді як ми домовляємось: я можу в неділю телефонувати на вашу квартиру?
- Звичайно можеш, я пошлю Любчика щоб ключ відвіз їм, може так буде краще коли вони тут самі будуть, поговорять про все що на серці в них.

- Добре Раїса Яківна, щиро дякую вам. Привіт там для вашого Жені від батька мого, він його пам'ятає напевно.

- Добре Лізочка, передам, ти там рідним своїм передавай, скажи що вони щасливі що виїхали, тут кожен день гірше стає жити нам.

- Передам. До побачення Раїса Яківна.

- Всього найкращого, дякую що ти подзвонила, завтра у нас п'ятниця, поїду до них завтра.

- Тоді скажіть що я дуже вибачаюся перед ними, та прошу прощення перед усіма.

- Скажу Лізочка, мені навіть легше буде їхати в Одесу після такої розмови.

Ліза поклала телефон, їй здавалося що увесь світ усміхається для неї. Крізь снігові хмари порою виглядало сонечко, а в душі дівчини була весна та радість яку можуть подарити вірність та щира любов.

Вона поїхала подивитися на океан, не зважаючи на зимовий вітер дівчина ходила понад берегом та раділа немов в дитинстві, коли вона летіла літаком в Ешеру, Ліза раділа тим що вона почула сьогодні досвітнього ранку.

13

Після того незвичайного дня «Десятого січня», який приніс радість зразу у дві родини а також для самого Мар'яна Олександровича та Раїси Яківни, усі були такими щасливими що здавався для них ніколи не було того довгого часу переживання.

Другого дня ранком у п'ятницю, почав пролітати сніг, він зразу топився тому що не було морозу. Муфтар бігав по подвір'ї а так Федір витер йому ноги та забрав його у майстерню де горіли поліна в залізній пічці яку називали «Буржуйка». Федір гладив вівчарку та приговорював: Ти мені не ходи по дворі щоб не простудився, тому що приїде твоя Лялька щоб ти був такий як має бути. Муфтар дивився на старого перехиливши голову, Федір даліше вів з ним розмову: дивишся на мене, не розумієш, тільки ми люди а багато чого не розуміємо; чому так стається порою, чому такий час переходимо на землі, тільки коли є любов та вірність тоді вони усе переможуть. Ти тут посидь собі та погрійся а я поїду до Лук'янової хати, просто так щоб душа відпочила та голова подумала.

Настя також пішла з дому, вона пішла у магазин щоб Ромчиковій бабі похвалитися про те що Ліза спеціально до них прислала чоловіка з Америки, щоб взнати як їм живеться тут. Настя знала що коли вона розкаже продавщиці, тоді буквально за день усе село буде знати що Лук'янові не забули про Вітю, вони прислали якогось пана, навіть він не шукав так як люди питаються а зразу по-гоноровому в сільську раду заїхав, щоб запитати де живе Віктор.

Коли Федір ішов з велосипедом по дорозі до нього під'їхала Волга. Він впізнав Любчика та Раїсу Яківну. Федір не зрозумів як так вийшло, коли вони привіталися він здивовано сказав:

- А як так Раїса Яківна: ви розминулися? Мої до вас поїхали. Марусі хотіла вас просити щоб у неділю хтось прийшов коли вас не буде, тому що ми маємо велику справу.

- Знаю Іванович, я говорила з Лізою вчора вечором.

- Як говорили, та ви що таке кажете Яківна?

- Я все знаю, я дуже рада за неї та за вас.

- Ой як воно якое є в житті: Як не йде, то не йде, а як піде - то вже піде, - засміявся Федір.

- А Марійка говорила коли привозила гроші вчора ранком що ви хворі, а я бачу що нічого подібного коло вас.

- Я був таким, я лежав як колода, а коли той пан зі Львова приїхав, та розказав за Лізу, я схопився як пружина з дивану. Нема коли слабувати Яківна, тут такі справи підвертаються в нас що треба хоча трошки ще пожити на світі.

- Я вам ключ привезла від квартири, я завтра їду в Одесу а ви будьте як в себе в хаті.

- Ой дякуємо вам Яківна, ми такі щасливі.

- Ліза мене щось просила Іванович. - Серйозним тоном заговорила Яківна.

- А що таке Яківна?

- Просила щоб я переказала що вона просить у вас прощення за те що вона повірила в того листа, та чекала так довго. Їй незручно що ви скільки пережили та передумали.

- Ой бідна дитина, я нікому того не казав, ніхто того не бачив скільки я сліз пролив в майстерні. Знаєте я усі гріхи свої спокутував напевно за цей час.

- А Ліза знаєте що мені сказала? Говорила мені що вона все одно думала приїхати та як Вітя мав б жінку вона хотіла його відібрати у неї. Казала мені так: «В мене життя немає без нього, все одно він повинен бути моїм».

- Буде Яківна він для неї, поки будуть жити, будуть тішитися одне одним.

Любчик розвернувся та вони попросилися. Федір заховав ключа в піджак щоб не загубити та пішов з велосипедом до Лук'янової хати щоб там відчути тихе задоволення від тієї новини що наповнила їхній дім. Федір думав собі: що вона винувата що просить прощення, напевно є в житті є такий період що людина має пройти через переживання та сльози, в той час нічого не складається, а коли він проходить тоді усе іде гладенько та легко.

Перед вечором приїхала Марійка з міста, вона була розстроєна. Федір підійшов до неї запитати про поїздку:

- Ой тату не питайтеся; нічого доброго не вирішила тільки погано повелася сьогодні.

- А я вирішив: Раїса Яківна в нас була.

- Як у нас була, по якому поводу?

- Ліза говорила вчора вечором з нею, тому Яківна привезла ключ від квартири вам щоб в неділю ви поїхали.

- Ой тату, значить все правда що той львів'ян говорив, в неділю буде дзвонити нам Ліза.

- Так Марусю, а в тебе що там сталося в місті?

- Краще не питайте, завжди якась спокуса знайде тебе як не коло хати - тоді на базарі. Я пішла подивитися там щось, бачу Мироська ходить також там. Я привіталася з нею та пішла собі; ходжу по базарі а вона за мною ходить. Я зрозуміла що хоче щось поговорити зі мною. Я сама її зачепила на розмову, питаю її: як в тебе справи, як Галя твоя. Вона мені відказує: «Галя моя бідна любить одного хлопця а він може хотів б її, тільки його мама її чомусь не любить. Ми також хочемо їй машину купити так як ви своїй Олесі купили, щоб зять жив добре в нас». Я не подумалася нічого та кажу їй: якщо хлопець любить тоді мама не зможе помішати йому - я так вважаю. А знаєте що вона мені сказала? «А ти запитай його чи він її любить, він не чужий тобі». Я дивлюся на неї та кажу: Миросю, ти що про мого Вітню? Вона мені: «а про кого ще?» Я почала як людині об'ясняти, кажу до неї: Миросю в тебе гарна дочка, розумна, можливо воно так могло б бути, тільки наш Вітя має дівчину, він не може просто так замінити. Вона мені каже: «а може вона його давно уже замінила, а він чекає з моря погоди». Я її так по-доброму говорю: Миросю вона його не забула, ти більше не говори такого нікому. Справа в тому що вони кілька разів переїжджали там, а після завтра ми по телефону маємо з ними переговори. Просто ти нічого не знаєш, якщо Олеся не розказує твоїй Галі, воно не значить що у нас нічого не виходить. А вона мені каже: «ой Журики, за кого ви себе маєте, вже немає ради з вами. Що ти думаєш що Штефан Журик встане щоб далі люди на нього робили в селі, зараз час другий, ви так носа не підіймайте високо? Малу віддали тому що все її надбали та машину купили а сина твого кому потрібно голого без нічого». Знаєте тату вона так мене розізлила, я собі ще про Олеся пригадала як колись було, та не видержала уже. Кажу до неї: Миросю, чи син міг голий чи багатий, це не твоя справа, а ти краще скажи своїй Галі, що на тому подвір'ї, тому що ми купили, наша вівчарка ходить у ночі, а хата уже зачинена на замок. Вона як на мене наскочила, говорить мені: «ти що на мою дитину вигадуєш, ти така мама, маєш свої діти а на другі таке пускаєш?» Я тоді їй сказала: нехай твоя мала прийде та візьме у нас те що вона там загубила у тій хаті, тоді побачиш хто вигадує. Я наприклад для своєї дочки була гарною мамою, подібних історій про неї мені не розказували, за винятком твоєї, що ти мені про малого Остапового. Вона тоді замовчала, лиш мені якось так погано після тієї розмови. Іду додому та думаю собі: тут така новина у нас радісна а мене спокуса знайшла щоб я не мала спокою в душі. Я вже така зла сама на себе за те що почала говорити з нею, просто не знаю що з собою робити маю.

- Не переживай Марусю, ти правду сказала їй. Знаєш як вона б тобі так говорила два дні тому, тоді дійсно тобі було б гірко, а тепер коли ми знаємо про нашу Ляльку, забудь різні дурниці. Краще ходи я тобі розкажу що Яківна з Лізою говорила, тобі зразу стане краще. Давай ходімо в стару хату.

Тринадцятого січня, тобто перед українським Новим роком, за стилем старого календаря, у неділю почав падати сніг з дощем. Федір ідучи з церкви, побачивши Миросю покликав її в сторону та лагідно сказав:

- Слухай ти не гнівайся на Марусю нашу, знаєш як би ти на неї сказала, чи на нас старих, вона б промовчала, просто вона за дітьми дуже. Ти там сказала на Вітю а її болить тому що діти сиротами росли. Як навіть Вітя не має чогось такого що другі мають, ти не повинна так говорити. А про Галю воно є правда, я сам видів їх як вони виходили з хати. Ти Миросю не переживай, про таке ніхто знати не буде ніколи, навіть моя Настя не знає, тільки Маруся, я і ти, правда ще Олеська. Так що будемо в згоді жити як свої люди. Твоя донька добра та розумна лише Вітя уже з Лук'яною ходить від коли її було лиш тринадцять років, ти повинна зрозуміти їх. Знаєш тут така справа що ніхто не може хлопцеві приказати. В нашій родині так здавна сваталися - хто кого вподобав. Дивися мій зять був з під Дрогобича, а тепер Юра з Тлумача, може нам також хотілося б мати тут в селі родину щоб близько були, наприклад ваша родина, лиш діти чомусь так собі знаходять десь по чужих, а ми старі їм не перечимо в такому виборі, тому що їм жити разом. Нам таке Миросю: дітям добре жити буде і нам добре буде, а як якась біда в родині тоді нікому світ не милий. Я сам був би не проти щоб Вітя наш твою Галю сватав, лиш так уже вийшло в них з Лук'яною. - Тут Федір перед Миросею злукавив, задля того щоб якось зарівняти скандал.

Мироська подумала та сказала до Федора:

- Та я вуйку сама якось так на вашу родину наїхала, також не гнівайтесь, разом з церкви йдемо додому. Скажіть вдома Марусі, що я забираю свої слова назад.

Федір засміявся та похитав головою до Мироськи, він радий був що уже вирішив заодно справу по дорозі додому.

Тим часом Марійка з Олесею та Юрою уже поїхали в Івано-Франківськ. Вони відчинили квартиру та зайшли ще завчасно до другої години. Марійка приготувала собі ручку та блокнот щоб записати телефон до Арланів та їхню адресу. Вони стали радитися що говорити що немає Віті. Олеся радила щоб сказати правду про армію та прокуратуру тому щоб Ліза чогось сумнівного не подумала. Марійка боялася, їй пригадалося коли Тетяна говорила що головне щоб Вітя не був замішаний в кримінальних справах. Вони також не знали хто там буде говорити: можливо Тетяна буде, а може Аркадій. Марійка хотіла щоб вони якось однаково відповідали коли їх запитають одне та те саме запитання. Для допомоги підключився Юра; він сказав до них:

- Про армію взагалі не згадуйте, так як в неї напевно вже алергія від того Мінська. Просто скажіть що Вітя поїхав до друга Відлиги у Київ. Скажіть що тут один такий дядько є знайомий, допомагав нам на весілля з продуктами, а Вітя там з ним щось рішають. Воно буде правда та нічого лишнього. Також скажіть що він ще не знає про те що ми маємо з нею переговори, та щоб передзвонила на наступну неділю.

- Розумно Юра, - похвалила зятя Марійка.

- Звичайно мам: чоловіки завжди добре думають коли потрібно обвести навколо пальця дівчину чи жінку. - Поглядаючи на Юру, пожартувала Олеся.

Так погодилися, Юра пішов в другу кімнату щоб їм не мішати а Олесю протягнула телефон з коридору до залу та сіли чекати на дзвінок. Вони хвилювалися не знаючи яка буде розмова, пройшло уже досить часу коли вони останній раз говорили на львівському залізничному

вокзалі. В 2:43, телефонний дзвоник перервав їхні догадки. Олеся піднесла трубку та подивилася обережно на маму.

- Алло, це Івано-Франківськ? - роздався приємний голос з-за океану.

- Так, я вас слухаю уважно. А з ким саме я розмовляю? - Запитала Олеся.

- Олеся привіт! Ти мого голосу не впізнала?

- Ой привіт Ліза! Це ти сама, трошки змінився голос, але впізнати можна.

- Як ти там? З ким приїхала до Яківни?

- Я тут з мамою та з Юрою своїм.

- А Вітя чому не приїхав?

- Він не зміг, Вітя в Києві, завтра приїде додому. Він там до одного дядька Сані поїхав.

- Як Вітя поживає там?

- Ліза він не живе а мучиться, розумієш: просто мучиться.

- Ой Олеся, я багато винувата в тому, я повірила в того листа, просто він так ідеально складений був. Ой щоб ти знала скільки мені тут прийшлося; колись розповів тобі.

- Для того вони старалися хто складав, а ти як взагалі себе почуваєш?

- Від четверга ожила трошки уже, а так дуже було погано.

- Ліза, я так скучаю за тобою, заміж вийшла, скільки усього перемінилося а поділитися не маю з ким. Ой, а за букет яка я вдячна твій. Але сюрприз нам зробила тоді, так точно того вечора, колись також розкажу все. А після того як ти поїхала, я так і не змогла знайти подружку, навіть будь-яку. Я так жаліла за тобою Ліза, ми усі жаліли і плакали дуже.

- Олеся, а ви можете мене простити за те що я так довго не писала вам? Ну будь ласка.

- Ой Ліза перестань, ще розплачешся зараз там; вже все нормально. На другу неділю Вітя буде розмовляти з тобою, там плачте скільки захочете собі навіть крокодилячими слізьми.

- А він захоче приїхати щоб поговорити зі мною?

- Ліза, що за питання в тебе? Візьми поговори з мамою, вона тобі пояснить зараз як слід.

Олеся протягнула трубку до мами а сама нахилилася щоб почути що вони будуть говорити.

- Добрий день Лізочка, - привіталася першою Марійка.

- Добрий день, ой мені так незручно, не знаю навіть як розмову почати з вами.

- Лялька ти наша, забудь уже все на кінець. Так мало усе відбутися, все пройшло уже. Вітя ще не знає нічого, так дід просив щоб сам він поїхав на вокзал туди де ти колись проводжала його в армію та розказав йому особисто про тебе. Дід хворів а коли приїхав твій посланник дід так ожив; бігає як хлопець. Ліза я хочу щоб усе було так між нами відверто та просто як тоді коли ми прощались з вами. Перекажи мамі та татові що ми усі вас чекаємо тут, хату вашу доглядаємо, усе там в порядку. Вітя любить тебе Лізочка, він такий зробився мужчина, тільки в душі він такий як був колись біля тебе, я тобі правду говорю.

- Ой мама, я вам така вдячна, ви так мене розуміли завжди.

- Ліза, а ти справді повірила що я написала того листа?

Ліза найбільше боялася такого питання, вона не могла пояснити як так вона могла в таке повірити, наступила пауза. Марійка зрозуміла що неправильне запитання поклато дівчину у незручне положення, вона поспішила вирівняти обстановку та швидко пояснила:

- Напевно той лист був складений дуже хитро, тільки як бачиш правду ще не перемогло ніяке лукавство. Лиш давай забудемо усі про те що трапилося.

- Мама, я вам перешлю того листа, просто щоб його у мене не було більше. А ви запишіть телефон, адреса буде на конверті.

- Лізочка нам поштарка у хату принесе, люди тут знають про те все. Напевно будуть раді коли почують що ти знайшлася для нас. Вітя агронома возить на машині, того самого що ти була на весіллі колись з батьками у його дочки. Він також переживав, Петро сусід наш, Левчуки наші. Бабця Марта, ваша сусідка ще живе, вона говорила з Вітькою про тебе.

- Добре давайте щоб Вітя приїхав на наступну неділю в цей самий час.

- Приїде Лізочка, як будемо живі та здорові - обов'язково приїде. Завтра його чекає великий сюрприз, такий як нас усіх зустрів десятого січня.

Олеся взяла телефон, та говорила з подружкою біля тридцять хвилин. Їм усіх хотілося пригадати, хоча часу було мало, тому що телефонні розмови вартували відносно дорого.

Ліза обіцяла вислати фото з Америки та описати про життя за океаном. В кінці вона сказала до Олесі: Те що я тобі обіцяла - воно залишається в силі: я заберу тебе у Сполучені Штати.

Коли вони поверталися додому, Олеся говорила про те що вона так зрозуміла по розмові що Лізу Америка ні трошки не поміняла, вона залишилася такою як була до них, незважаючи на того листа, що для неї приніс скільки переживань та смутку.

15

В понеділок, на залізничному вокзалі, люди чекали на київський поїзд який приїздив в Івано-Франківськ перед обідом. Юра проходилися з Олесею по пероні вокзалу тримаючись за руки. Федір стояв та думав дивившись на голуби які собі скубались під крильми. Він думав: чому саме голуби люблять шум та стук. Завжди вони десь на вокзалах чи під мостами, також на високих церковних вежах що над площами, де завжди шумно та людно. Напевно жителі великих міст також привикають до такого шуму. Що тоді говорити про Нью-Йорк в якому живуть Арлани, напевно там величезний мурашник тільки не мурашками а з людьми. Там десь серед мільйонів людей, знаходиться його дорога Лялька, яка думає про них. Федора радувало те що саме сьогодні, йому випадає на долю, повідомити онука про таку гарну новину.

Почав поволі заходити поїзд «Івано-Франківськ - Київ». Важкий потяг рівномірно стукав по колії колесами та скрипів гальмами вагонів. Коли він зупинився люди почали підходити до вагонів. Юра дивився щоб побачити Вітю через те що він був високим, він першим побачив як той виходив з вагону. Юра приклав два пальці роблячи з них коло та свиснув два рази. Віктор впізнав цей свист, так як колись, коли вони в Мурманську продавали солярку, вони користувалися таким гаслом. Вітя швидко почав простувати до своїх. Побачивши діда він здивувався, забув привітатися, він зразу звернувся до діда:

- Діду ви що вже здорові такі що приїхали мене зустрінути?

- Так Вітю, лишень я тут не тільки щоб зустрінути. Давай відійдемо під стіну будинку тому що тут шум дуже. - Федір показав рукою в сторону де були двері вокзального ресторану.

Коли вони стали та Вітя поклав свою спортивну сумку, він сказав:

- Мама говорила що все добре там обійшлося, а скільки там заплатили?

- Вітю потім про те, воно пусте сину, тут справа поважніша, тому я приїхав аж сюди.

Олеся стала біля брата та почала потирати долонями та підстрибувати з радості. Вітя побачив що щось особливе тільки не знав що саме. Федір зробив паузу а так склав руки на рівні грудей та виголосив приготовлене уже речення:

- Вітю, мамин сон збувся.

- Та я кажу що все обійшлося, - незрозуміло сказав хлопець.

Федір немов не чув що онук говорить, він подивився в його очі та урочисто промовив:

- Синочку мій! Є твоя Лялька; знайшлася Ліза!

- Що ви сказали діду? - нахиливши голову, перепитав Вітя.

- Ліза наша є Вітю! - вигукнув радісно старий Бойчук.

- Як Ліза? Де вона?

- Ой Вітю, яка в нас радість, дочекались ми нарешті.

- Та поясніть на кінець що таке трапилося тут! - З радості вигукнув хлопець.

Олеся уже не могла більше мовчати, вона обняла брата та сказала до нього:

- Вітя, присталяєш я вчора говорила з Лізою по телефону біля години.

- Та ви що п'яні усі? Звідки номер телефону взяли, де ви говорили?

- Поїхали Вітьок, тут такі справи за кілька днів поки тебе не було з нами, що потрібно увесь вечір розказувати, - коротко пояснив Юра.

- Почекайте хвилинку, а Ліза як там: вона сама чи може...

- Звичайно що коли ти тут, вона там сама, - засміялася Олеся. - Тебе чекає там, синьоокогого свого, і більше щоб я не чула того «може», - пригадуючи вислів діда, пояснила йому сестра. Вітя обняв діда з радості та промовив:

- Ой діду готуйтеся палатку робити у нас, від долі нікуди не подінемося: ні я, ані Ліза, - тішився хлопець.

По дорозі Вітя пугав питання та перепитувався по кілька разів, Олеся уже замучилася пояснювати йому. Вона на кінець просто сказала братові:

- Давай приїдемо додому а там мама тобі усе розкаже по-порядку щоб ти врубався у вихор подій. Просто дуже швидко усе змінилося: ми не знали ще в четвер ранком коли їхали щоб до тебе телефонувати, а в той час той чоловік зі Львова дзвонив до Лізи просто від нас з Франківська про тебе. Він розбудив її там та розказав що лист анонімний. Правда Аркадій таки не вірив в того листа від коли його побачив. На другу неділю ти поїдеш щоб говорити з нею особисто. Ой Вітя що в нас скоро буде коли вони приїдуть, такого ще світ не бачив.

Коли приїхали на подвір'я, Вітя вийшов з машини, Марійка стояла а біля неї був Муфтар. Вітя підійшов до мами, він засміявся до неї та сказав:

- Мам, а воно правда що вони мені говорять усю дорогу?

- Правда сину, я також говорила з Лізою нашою.

- Ой мам, який день у нас сьогодні. - Вітя обняв маму, а Федір стояв з сторони та витирив сльози, а вони були уже сльози радості.

- У нас сину свято від четверга, просто дід просив щоб він сам тебе повідомив для того щоб тобі запам'ятався сьогоднішній день, - пояснила щаслива мама.

Коли усі сиділи вечором та говорили тільки про Лізу Вітя поглянувши на сестру, запитав її:

- Олеся, а ти сказала їй що збираєшся мамою стати?

- Ні, я не казала, просто подумала що вона дуже того хотіла, можливо її буде якось образливо що ви скоріше ходили разом а так вийшло що я скоріше встигла.

- От мудра молодиця, - похвалила Настя Олеся.

- Я чомусь так собі подумала, звичайно я напишу їй; мушу похвалитися. Знаєш Вітя вона просила у нас прощення за те що вона так довго мовчала. Ти коли будеш говорити ти більше слухай нехай вона говорить, тому що ти можеш щось запитати а її від того стане тяжко. Я так зрозуміла що вона дуже там перенесла багато. Правда голос в неї трошки змінився, може тому що давно я розмовляла з нею, але такий гарний в неї голос, а сміється як колись. Перешле того листа; ми прочитаємо його. Просто поводитися немов нічого не було.

- Правильно Олеся говорить, - підтримала ідею Марійка. - Знаєш Вітя щоб там не було, тільки вона уже була привикла за рік часу до того що ти маєш якусь другу, напевно вона ще не відійшла від тієї думки. Воно поступово направиться усе. Дивися тільки щоб ти не докоряв її ні в чому. Скажи просто: так мало бути і все.

Тут обізвався Федір який мовчав та слухав:

- А ви знаєте що Ліза говорила Яківні? Вона казала що думала приїхати до нас і Вітю все одно відібрати від жінки.

- Ось таке я вірю, це тільки Ліза так може. Яківна давно такою Лізу описувала, - промовила Марійка.

- А мені також Ліза сказала, - почала тихеньким голосом Олеся, - вірніше хотіла сказати так щоб я зрозуміла і звичайно щоб переказала для Віті.

- Ти про що Олеся? - Хотіла знати Марійка.

- Коротше питала мене як мені з чоловіком і каже що я вже більше знаю як вона, тому що я перейшла важливу границю яка є в житті кожної дівчини. Вона тим самим хотіла напевно сказати щоб Вітя знав про те що вона такою як була поруч нього, вона ж знала що я перекажу щоб він радувався. Так що Лялька наша, справді вірною.

- Нічого не зрозуміла тебе Олесю. - Відказала Настя.

- Насте, - махнув рукою Федір, - а я не говорив що ви баби темні, я зрозумів добре. Хотіла Ліза сказати щоб Вітя знав що вона такою як на світ народилася і з ніяким ще не була. Ми хлопці знаємо як воно є для нас, а вам все по два, а то і більше разів, треба говорити.

Усі почали сміятись з діда, а найбільше усі були радісними і тому в них сміх справді був веселим. Олеся глянула на брата який засоромився від такої відвертої розмови.

Коли пішли спати Вітя не спав, він не міг нарадуватися цією новиною. Він зрозумів що сон мамин був точний та що пташка більше не втече з його рук, тому що вона сама не збиралася втікати. Хлопець сам до себе сміявся а коли пізно заснув, йому приснився сон що він з Лізою возиться на пароплаві далеко в Америці а морський вітер розвіває її чорне волосся. Ліза дивиться в його очі та сміється а він не може налюбуватися нею...

Коли він прокинувся серед ночі та переконався що це тільки сон, Вітя сам до себе промовив: нічого нікуди ти не дінешся від мене тепер; ой буде пароплав та вітер на морі, будеш ти моєю... Хлопець щасливим заснув та спав так до ранку, йому навіть щоб тиждень проспати, тільки щоб скоріше неділя наступила та він поговорив з Лізою, слухаючи її принадний голос з далекої Америки.

Цілий тиждень усі мали святковий настрій. Юра поїхав в Тлумач щоб повідомити своїх про радісну новину. Ковальські також тішилися разом з Бойчуками тим що почули, а для самого Віті не то що погода здавалась радісною і прекрасною, а навіть його машина здавалось що краще їде дорогою.

В середині січня, Арлани відчинили свій магазин в Брукліні. В магазині продався товар в основному золото а також шкіряні гаманці та коштовні авторучки компаній «Dupont», «Cartier», «Mont Blanc», та Італійських компаній «Omas» і навіть легендарна в елітному світі «Auroga». Там працювали Ліза та Ріта: Ліза працювала з десятої години ранку до третьої, тому що Ріта вчилася а потім вона замінювала Лізу.

Після того як Ліза поговорила з Олесью та Марійкою, в неї відчуття до рідних Віктора майже стали на своє привичне місце. Справа по-іншому стояла з самим Віктором, за такий довгий час у неї ревність уже переплелася з почуттям помсти та якоюсь образою що вона сама не могла розібратися сама з собою. Дівчина розуміла що потрібний час щоб рани погоїлися, хоча в неї не було підстави щось носити в серці на Вітю, вже ж одно прожити в такому стані майже рік часу, воно залишило своє в її свідомості. Ліза знала що коли вона його зустріне, воно швидко все направиться.

Чекаючи до наступної телефонної розмови, дівчина думала собі як з ним говорити та як почати. На початку коли вона тільки взнала що лист являється анонімний та що усе що в ньому написано є неправдою, тоді вона була щирою в своїх почуттях немов дитина. Коли б вона говорила з Віктором годину після розмови з Мар'яном Олександровичем, напевно вона просто та щиро раділа б як тоді насправді вона зраділа. Тільки коли пройшов час, а дівчина вже знала що проблеми як такої просто не існує, в неї знову почала проявлятися кавказька гордість та відчуття що не тільки вона винувата а трохи інші. Звичайно підстави в неї не було в чомусь обвинуватити Віктора, тому що він не знав її адресу, та мучився довгий час, це підтвердила навіть Раїса Яківна, просто Ліза не могла в душі змиритися з тим що вони мали її за мудру дівчину, а тут так виходить що та сама розумна, не могла розпізнати анонімний лист від натуральних подій. Ліза завжди думала наперед: якщо просто вибачитися та усю вину взяти на себе, воно буде правильно, тільки колись коли вона захоче звернути увагу своєму чоловікові, та доказати що вона розбирається в чомусь правильніше, тоді у нього буде вагомий доказ показати її як вона може «правильно» розбиратись. Ще одна причина була такою що самого Віктора вона бачила ще в літку вісімдесят восьмого року, писала до нього останнього листа в листопаді вісімдесят дев'ятого, а голос його чула ще в Івано-Франківську. Вона також не знала точного ставлення його почуттів до того що вклинилося серед них. Ліза розуміла що він уже не вісімнадцятирічний юнак: він пройшов армію, бачив багато людей та пережив життя поза домом. Ліза усе передумала та вирішила більше слухати що буде говорити Віктор, щоб зрозуміти як він відчувається до неї.

Одним словом, вони двоє, не знаючи думки одно одного, прийшли до однакового висновку. Лиш вони двоє не могли додуматися що при розмові їхні програми просто розсиплються.

В суботу дев'ятнадцятого січня Аркадій запитав дочку:

- Слушай Елизавета, а ты говорила с Машей в воскресенье?

- Да папа, также с Олесей беседовала.

- А ты за деньги сказала чтоб поменяли их?

- Папа я забыла совсем, правду тебе говорю - забыла.

- Ладно доченька; когда следующий разговор будет с Украиной у тебя?

- Завтра Витя должен поехать к Иаковной.

- Давай я с ним сам немного потолкую, у мене посто дело к нему. Это тебя не касается, сначала я, а потом я уйду чтоб вам не мешать.

- Хорошо папа, ты мне никогда не мешал.

- Да я знаю: там в поезде узнал от чужих людей что у моей дочери парень есть, и она с ним от тринадцати лет целуется на дедовой террасе, а в деревне все в восторге от такой любви. Тут денежная реформа меня навела на письмо анонимное; вот так я не мешаю никому. Только я не мешать собираюсь тебе Елизавета а просто помочь; понимаешь?

- Папа ты мне уже помог, очень помог, век буду благодарной тебе.

- Елизавета, знаешь когда я увидел как ты плачешь, я вспомнил когда я тебе в Абхазии цветы раздавал, ты тогда была маленькой да плакала, мне так больно стало за тебе, точно так само как тогда в Ешере.

- Это я помню, а цветы кажется орхидеи.

- Да на Кавказе у нас были орхидеи, - задумливо відповів Аркадій.

- Папа а ты ругать Виктора не будешь?

- За что ругать его?

- Ну что так получилось у нас, то есть не получалось долгое время.

- Если надо кого-то ругать за это, так это маму твою; она там росла в деревне что не додумалась какие там люди могут бать. У нас в Ешере, эту ведьму збросили б в реку Гумисту вместе с камнем на шее. Это ведь кровный союз у вас а она знала об этом, самая написала, змея шепящая.

- Да ладно папа все прошло, любовь помнится будет на долго, это на всю жизнь урок.

- Да урок. Только уроки решать надо сразу а не бросать в шкаф домашние задание, - похитав головою Аркадій.

Напередодні переговорів, Ліза трошки хвилювалася, вона вирішила з мамою пройтися трошки по вулиці. Ліза навіть хотіла щоб батько почав розмову з Віктором, нехай тато вибачається перед ним, воно так краще буде: Арлани вибачається а вона просто вийде виправдана так як її пожаліють. Все направиться в майбутньому, найстрашніше уже перенеслося. Ідучи Тетяна почала розмову з дочкою:

- Так що Ліза тепер ти думаєш на майбутнє, як ти наміряна поводитися?

- Дуже просто: ми їдемо туди у гості, так як тато мені обіцяв ще в Провіденсі.

- А як твоя драма «Ода вірності» відмінюється та знімається з програми вистав?

- Ні просто заміниться іншою в зв'язку з перемінами обставин, - сміючись фантазувала Ліза.

- Тоді як друга буде називатися цікаво знати?

- Другу, я ще не придумала, хоча вже знаю. Друга називатиметься «Кавказька орхідея».

- О, як оригінально, а чому саме так, цікаво знати?

- Тому що спогад про Кавказ та орхідеї, навів тата на жалісні відчуття та він примінив свої зусилля допомогти мені.

- Тоді все зрозуміло, - сказала Тетяна. Вона продовжувала. - Знаєш Ліза завтра може вже ви наговоріться з Віктором а коли вони захочуть знову ти попроси щоб Маруся його мама приїхала я сама хочу з нею поговорити. Ми погано повелися з ними, тьотя Олена написала мені; у вівторок лист прийшов. Вона пише що Олеся з Віктором а також дід Федір та Юра приїздили у Косів до них, потім знову коли Олеся на весілля просила їх, також Вітя питався про листа. Уявляєш що вони навіть не знали чи ми заїхали щасливо, Вітя там перевіряв хронологію аварій літаків того року. Мені так соромно перед ними що просто не знаю як повестися. Там вони хату наші доглядають, в селі люди їх питаються про нас. Ой в яке ми їх

положення поклали там - це просто жах. А давай ми їм посилку гарну вишлемо, покладемо там усього, я бачила такі куртки гарні як пілоти колись носили шкіряні та з білим кожушком. Вишлемо їх для Віті та Юри, просто я розмір взнаю для Юри та Вітя твій напевно уже мужчина зробився для тебе солідний. Він колись був високим а зараз напевно дуже гарний. Вітя ростом пішов в маму, правда батько його також був таким коли я їх бачила, може трошки вищим був за Марусю. А самі Бойчуки середнього росту собі.

- Мама, а ти колись в дитинстві бувало що думала про них, чи з мамою їхньою в школі спілкувалась як буває між дівчатами?

- Ой, та вони такі гонорові були колись, баба Настя себе мала такою газдинею на все село. Вона не то що мала себе, вона взагалі була такою. А Маруся зі мною так не дуже, я ж поїхала з села скоро, так що з нею так навіть не зналась близько. Хлопці усі знаються, здороваються, я дівки кожна мала подружку, а з другими дівчатами так собі.

Ліза весело дивилася у вечірнє небо, вона думала: справді напевно він змінився, уже скільки часу пройшло як вона його не бачила а завтра вона буде з ним розмовляти.

Прекрасне відчуття наповнило її дівоче серце, їй здавалося що усі сльози та переживання будуть мати кілька єдину нагороду а саме: зустрінути Вітю, та вже ніколи не розлучатися з ним. Більшої нагороди їй не хотілося, тільки щоб бути з ним завжди поруч, та слухати стук його серця улюблених грудях, як колись на лавочці біля старих лип, того травневого вечора коли було весілля в агронома, та якого вона не могла забути ніколи...

17

В неділю була гарна зимова погода. Світило ясно сонце та іскрився сніг криштальним відблиском на гілках дерев. Юра з Олесею та Вітя, усі троє їхали на квартиру Раїси Яківни, яка ще не повернулася з Одеси. Перш усього Вітя зупинився щоб зробити важливий телефонний дзвоник. Він витягнув папірець з свого шкіряного портмоне та набрав номерок. Після кількох гудків почувся знайомий голос. Вітя привітався а так сказав:

- Я до вас зателефонував отче щоб знову щиро подякувати про вашу допомогу.
- Прошу Віктор, а як у вас справи взагалі? - запитав поважно священник.
- В мене щасливий день сьогодні: я зараз маю переговори з Лізою.
- Ой що ви Віктор, знайшлися таки? - в голосі відчуло ся як священник зрадів.
- Так отче, вона прислала чоловіка до нас який повернувся сюди з Америки. Ліза чекає на мене, вона хоче приїхати сюди за мною; напевно тут одружимося.
- Бачите як гарно, я просив вас надіятись.
- Я спішу на переговори, ще раз дякую вам.
- Богу дякуйте! А коли тут будете одружуватися, тоді мене на весілля запросите, дуже хочу її побачити. А сьогоднішня неділя для мене також щасливою від такої звістки.
- Я вже сьогодні вас запрошуюю - сказав веселий хлопець.
- Я вам Віктор дякую що ви мене повідомили, я бачу що праця моя не даремною.

Олеся спішила брата так як залишилося двадцять хвилин до назначеного часу. Вони швидко забігли під двері та коли Олеся шукала ключа роздався телефонний дзвоник. Квартира уже була відчиненою, тільки Олеска не встигла підняти вчасно трубку. Усі троє стали віддихуватися та посідали у великій кімнаті. Вони сподівалися що телефон ось, ось, задзвонить, тільки телефон мовчав.

Вітя уже злився сам на себе, що зупинявся щоб говорити з отцем Іваном. Юра порадив ще почекати тридцять хвилин. Тільки Юра закінчив промову як телефон задзвонив. Олеся підняла трубку, вона подивилася на Вітю та серйозним тоном сказала:

- Даю його. - Закривши рукою нижню частину трубки Олеся шепнула до Віті. - Аркадій тебе просить.

Вітя здивовано подивився на сестру та обережно взяв трубку. Він поправився на дивані та почав першим розмову:

- Добрий день!

- Здравствуй Вітя! - Почувся голос з другого кінця.

- Я слухаю вас. - Вітя перейшов на російську мову.

- Слушай Вітя, я тебе прошу хочу о чом то важном. Дело в том что нам впредь часто нужно будет общаться и я подумал чтоб ты там решил такой вопрос: ты сможешь провести у себя телефон? Просто мы заплатим деньги, чтоб там отец этого Кольки, или кто-то, протянул линию вам в дом.

- Думаю что возможно, я сейчас агронома катаю, его спрошу об этом.

- Спроси Виктор пожалуйста, ми дзвонить будем вам, зачем вам по квартирам ездить. Телефон сейчас нужен и потом будет очень полезен вам.

- Хорошо я узнаю.

- Виктор и ещё: ты извени нас пожалуйста что так вышло с письмом, просто как мужик извени. Наша девочка так настрадалась за это время, просто смотреть было не в силах, а я не знал в чём дело. Простите нас всех, пусть родные простят, скажи что я лично просил.

- Да что вы, всё нормально Аркадий Иллич.

- Даю тебе свою Елизавету. Всего доброго, всем привет.

Вітя махнув рукою щоб Олеся та Юра вийшли геть, вони швидко встали та пішли на кухню. Вітя чекав довше, він зрозумів що Ліза напевно кудись виходить з хати або чекає щоб Аркадій пішов геть. Через якийсь час він почув знайомий і любимий голос, в якому відчувалося хвилювання:

- Привіт Вітя, - не сміливо промовила дівчина.

- Привіт Лізка! Нарешті почув твій голос, як тобі живеться там? - Хлопець не знав як правильно пов'язати розмову від хвилювання. Усе що він собі був швидше надумав, якое вивітрилося з голови в одній секунді.

- Так як тобі напевно, а можливо гірше. - Обережно відповіла дівчина.

- Ой Ліза, я не вірю що чую твій голос, тяжко повірити, скільки часу пройшло уже.

- Я так само давно слухала, а голос в тебе майже не змінився, трошки мужнішим став.

- Я бачив твоє фото в моїй кімнаті, воно там стоїть де ти його поклала.

Після цих слів Ліза відчула знову обстановку яка їй пригадалася про дім Віктора, а особливо про його кімнату. Дівчина уже сміливіше запитала хлопця:

- Вітька, а можна тебе щось запитати, тільки скажи будь ласка правду, а коли не захочеш, тоді не говори - справа твоя.

- Звичайно що можна, все скажу правду, в мене немає чогось такого щоб приховати від тебе. Я навіть хочу на все відповісти, тільки не знаю що тебе хвилює; знову Олеся потрібна.

- Вітя, а в тебе справді ніяких пригод не було там на дачі біля Мінська? - запитала дівчина.

- Ліза, які пригоди? Чистив рибу та слухав що два старі діди розповідали та спорили. А давай я Юрку покличу ти його сама запитай про мою службу; він тут є з нами.

- Ні, не потрібно Юру звати, ти сам мене повинен переконати в тому що у тебе там не було нічого подібного, та ти не займався тим що тобі заборонено.

- Лізочка, я клянусь тобі що жодних пригод з жодними дівками в мене не було. Сидів на дачі і розмовляв з твоєю фотокарточкою а в Мурманську взагалі таке творилось що просто жах: одні алкоголіки і рибалки, чайки, і кораблі ржаві. Ліза, хто тебе зможе замінити мені: чи в Мінську, чи в Мурманську, навіть у твоїй Абхазії і взагалі на всьому світі.

Після цих слів Ліза усміхнулась, вийшла з хати надвір, вона приперлася на капот своєї машини та стояла обличчям до хати. Аркадій побачив її у вікно та покликав дружину. Ліза не бачила їх, вона тільки слухала та усміхалася сама до себе, дівчині подобалося як її коханий старається довести їй що він її любить, та щоб вона повірила йому. Аркадій з Тетяною побачили як вона задоволено хитає головою та водить очами батьки аж самі ожили. Аркадій взяв дружину за плечі та прихилив до себе. Тетяні пригадалася набережна над морем в далекому Сухумі, вона зловила чоловіка за руку. Постоявши так любуючись яка щаслива їхня дочка Аркадій немов прокинувся; він сказав:

- Постой Таня, где камера, я сейчас фотку сделаю а потом пускай ему отправит. - Він побіг витягнув невеликий «Olympus» та відчинив вікно. Ліза так заслухалася що навіть не чула та не бачила що батько робить. Аркадій вибрав гарний момент коли вона сміялась та натиснув на кнопку камери.

Ліза з Віктором говорила більше години, потім ще з Олесею.

Коли вони попрощались і приїхала додому, Федір запитав Олеську на самоті:

- А як там файно було, ти щось чула може як Вітя говорив там?

- Ой діду, так вже там, ще трошки був би молився перед нею. А вона таке любить, я про це знаю. Не кожній кавказці таке зустрічається в житті. Там у них мужики гонорові а тут такий Вітя попався. Я говорила колись що вона усе продумала наперед, недаремно вона так його оцінювала тоді вечором коли стодола горіла. Ліза вона є Ліза; там головка маленька зате єврейська, - крутячи пальцем сміялася Олеська.

- Воно добре що він так файно до неї - вона заслужила того. Ой щоб я дочекався її побачити тут, тільки щоб все було добре, - похитав головою Федір.

- А все ж таки вона розумною була навіть в тринадцять років; подумайте самі про таку справу: наш Вітя не пив і не курив, симпатичний на вроду, добрий. Вона як дівка з міста, могла собі там знайти, лиш ні, Ліза не подивилася що Вітя в селі живе, вона побачила щось більше і глибше. Навіть коли я сказала один раз що може спробувати мені підчепити якого львівського, вона мені пояснила що такі що в місті дуже діловими, пограється дівчиною як іграшкою і тоді прийдеться плакати все життя на недолю. А Вітю вона бачила зовсім іншого, такий її підходив і підходить. Ми тішимося що вона залишилась вірною, лиш Вітя також вірний їй, хоча він хлопець а по-кавказьке хлопцеві дозволяється те чого дівчині строго заборонено. Правда Ліза напевно такою вимогливою щодо вірності відносно Віті, більш як до дівчат на Кавказі. Так що як би воно не було а вибір в неї був правильним і таким залишається.

- Тай Вітя добре зробив що її вибрав також.

- А він її не вибирав діду: Ліза його вибрала а таку як Ліза захоче любий хлопець.

- Воно правда Олеська, я старий а так її полюбив як рідну онуку свою.

- Самі бачите тепер.

- Хочу щоб дожити щоб увидіти її знову в нашій хаті, - зітхнув з надією, старий Бойчук.

Через два дні, двадцять другого січня, в Радянському Союзі відбулася надзвичайна подія. В Москві, Кабінет Міністрів прийняв постанову, про новий фінансовий розпорядок. Документ підписаний у Кремлі, носив зміст такого характеру: Грошові банкноти вартість «сто» та «п'ятдесят» карбованців повинні обміняти на протязі трьох днів. Банкноти які не будуть обміняні на інші, після установленого строку згідно постанови, будуть вважатися недійсними.

Подібних змін в грошовій сфері не відбувалося на протязі тридцяти років, тобто від шістдесят першого року. Тільки тоді змінили просто гроші на менший ступінь тобто вартість десяти карбованців рівнялася до вартості одного карбованця. Так як грошова реформа торкалася усіх верств населення крім дітей, від неї постраждали мільйони. Не постраждали тільки алкоголіки, та ті хто сиділи в той час в'язнями у тюрмах. Практично увесь працюючий контингент населення, зіткнувся з великим пограбуванням на державному рівні.

Біля банків та кас заощадження товпилися люди в чергах, просувалися хто куди міг, тягнулися у вікна. Для порядку було введено органи безпеки які вели варту біля таких об'єктів.

Багато громадян, особливо жителів села, несли свої гроші які потом та мозолями склалися десятиліттями. Були люди що жаліли собі купити стакан солодкої води в автоматі

за три копійки а тут питання десятків тисяч. Люди відчиняли свої тайники, витягували папірці які простояли на одному місці по двадцять а можливо по тридцять років. Коли заробітна плата рівнялася в середньому сто двадцять карбованців на місяць, тоді скільки було потрібно працювати щоб зложити грошей на легковий автомобіль який в середньому оцінювався сім-вісім тисяч. Багато ремісників а також годівників скоту, які роками збирали як тоді говорили на «чорну годину», саме з тим зустрінулися. Для багатьох наступила та «чорна година». Люди несли гроші по п'ятдесят та по сімдесят тисяч карбованців. Звичайно що на повсякденній роботі такі гроші зложити було далеко неможливим, тому тільки працьовиті та економні люди могли мати подібні суми грошей. В країні зустрічалися випадки коли віддавали сто тисяч карбованців тільки щоб їм поміняли їх на десять тисяч.

Одним словом гроші пропали у людей, пропали на вічно. Сума яку могли поміняти громадянам була дуже не великою, порівняно з тою що людина могла наскладати. Було багато випадків самогубства, також психічних травм. Цей великий удар від влади могли перенести спокійніше кілька одна категорія людей - в кого не було грошей.

Бойчуки також мали трошки грошей саме в таких банкнотах. Марійка взяла гроші Арланів яких залишилося одна тисяча сімсот карбованців та повезла їх до Відлиги який мав в родині одну жіночку що працювала в банку. Так як Раїса Яківна ще не приїхала з Одеси Марійка не мала сміливості просити її сестру Лену, тому що сама розуміла що у кожного така проблема, особливо у тих в кого є гроші. Коли вона привезли до Відлиги усі банкноти які зібрала від своїх рідних, їх нарахували біля чотири з половиною тисячі. Богдан пообіцяв просити свою родичку тільки не міг гарантувати успішного обміну усіх банкнот. А через два дні він привіз Бойчукам тільки дві з половиною тисячі поміняними на інші банкноти. Там були цілими пачками банкноти вартістю «три» карбованці. Після того Федір урочисто сказав промову:

- Добре мої дорогі що ми купили машину дітям та подвір'я. Якщо б ми не купили а Олеська в мене ще до того поступово не витягнула десь коло трьох тисяч, уявіть щоб у нас пропало десь так в середньому коло вісімнадцять тисяч.

- Тату а ще весілля потягнуло скільки, - обізвалась Марійка.

- Ой добре що весілля зробили вчасно, - продовжував Федір. - А колись ми з Вітьою купили камінчик для Лізи, за сім соток.

- Що ти кажеш? - Немов проснулася Настя.

- Як що кажу: були б пропали сім соток а так дівчина має таку річ дорогоу.

- А мені ти купив би таку річ? - не здавалася Настя.

- Я тобі ще мало купив Насте? Хто так вбирався як ти в селі?

- Я нічого не кажу, так виходить що мудро зробив що купив для неї, напевно Тетяна подумала про нас: От Журиків малий гроші має, такий хлопець для нашої єдиначки пара буде. Може подумала: за польської Журики мали всього і тепер мають далі гроші. - По-своєму розцінила поступок Федора, його жінка.

- А так Насте виходить що ми маємо Юркові дякувати що він захотів женитися в нас. Подумайте самі: Юрко порадив щоб ми купили в Павлика хату, він захотів зразу після армії женитися за Олеську, тому ми їм машину купили.

- А Юркові Олесю я показав, - вмішався Вітя. - Виходить мені дякувати потрібно.

- А я народила таку принадну Олесю що Юра влюбився в неї як побачив коли бігла сходами, - пожартувала Марійка.

- А я тебе Марусю народила, мені за все дякуйте, - сміялася Настя.

- Як воно б не складалося мої рідні, а таки хто працею чесною заробив та не скривдив нікого, тому сам Бог дав на розум як скористатися тим. - Зробив висновок Федір.

Усі погодилися з ним.

Як виявилось опісля, що в Петра пропало багато грошей, він майже кожного року бичка продавав. Сусіди думали що Петро пропивав гроші, тільки він був конюхом, тому у нього завжди була нагода заробити собі на випивку. Петро кляв усіх москалів як тільки міг, він жалів чому усі гроші не протратив у буфеті. Не тільки він один таким був, а багато інших людей, просто деякі люди не признавались нікому а ходили понуривши голову ображені до крайності. Навіть багато з журби стали хворими на різні хвороби.

Після такого культурного пограбування, уряд країни замінив такі банкноти випустивши майже такі самі, тільки на краях по горизонталі на грошах були жовто зелененькі кружечка та зубчики у вигляді якогось розмазаного орнаменту, який ніяк не вписувався в текстуру банкноти. На передній стороні з правого боку на білій частині банкноти над цифрами було намальовано рік випуску: «1991» .

Тим часом далеко за океаном, почувши про постанову у Кремлі, Аркадій сам себе по голові стукав. Він не міг сам собі простити як він забув попередити Віктора про це, Лізу він не сварив, так як розумів що їй було не до грошей. А сама Ліза дума тільки про одне: коли уже Вітя проведе телефон, щоб з ними усіма наговоритися про все що в неї на серці. Вона хотіла розказати про Америку, про свою роботу в магазині, про берег океану.

Сама Ліза крім основного бажання щоб вийти заміж за Вітю Левчука, мала ще одну мету на другому місці, тільки також важливою для неї: вона хотіла переконати Олесю приїхати в США. Розуміючи що коли Бойчуки залишаться без Віктора, вони навіть чути на захочуть про таке, все ж одно вона не відступала від свого бажання, відступати чи відказуватися від того що їй хотілося, просто не входило в її правила. А ще після розмови з Віктором вона почала зазнаватися перед Гаріком та перед Рітою, роз'яснюючи сестрі що та нічого не розуміє в питаннях кохання та виборі мужчин. Сама Ріта навіть зацікавилася романтикою сестри, яку Ліза провадила від тринадцять років. Вона почала випитуватися її про все як воно проходило, як правило Ліза робила наголос на тому що вона ще не думала влюблятися тоді, тільки для Віті вона зробила виключення, так як він дуже мучився та вона його пожаліла. А коли показала вона рубіновий камінь, тоді у Ріти пропав сумнів, вона зрозуміла що справді хлопець так влюбився в Лізу що готовий для неї зірку стягнути з неба.

А про те що Ліза від радості не спала усю ніч, коли взнала що Олеся його сестра а не дівчина, та про свого листа останнього якого вона прочитала для баби Марці - Ліза не сказала. Дуже їй хотілося перед своїми кавказцями показатися що вона така любима своїм коханим, та усіма його рідними, для яких вона являється улюбленою Лялькою.

В родині Арланів майже усі взнали про роман їхньої родички з Віктором, навіть бабуся Сусанна зацікавилася цим юнаком. Вона запросила щоб Ліза прийшла до неї коли дівчина буде мати вільний час, та щось призналася про свою романтику, про яку їй уже розповіли з сторони інші члени родини. З усіх своїх шести онуків бабуся Сусанна особливу увагу вділяла на Лізу, тому що саме Ліза, мала досить схожого з нею, як назовні так само характером.

Віктор став як зовсім друга людина, він почав багато жартувати та радуватися молодим життям. Від цього у Бойчуків стало весело в родині. Сам агроном побачив який його водій став бадьорим. Коли Вітя поклав у своєму робочому «бобику» фотокарточку Лізи, тоді агроном зацікавився нею. Вітя при нагоді сказав щоб він йому допоміг, а тим самим зробив велику приємну справу для самої Лізи та її рідних. Потрібно було провести телефон у хату так як говорив Аркадій. Агроном пообіцяв взнати про те там де потрібно, а Вітя тим часом пішов до Остапа, батька Кольки.

Сам Остап та його жінка, почувши від других людей про те що Зоська використала їхнього сина для свого лихого задуму, вони старалися не попадатися на очі старим Бойчукам а найбільше Марійці. Самому Остапові було дуже соромно за сина, так як Бойчуки завжди добре відносилися до них, та його Колі. Остап був злий на Зоську напевно більше від усіх, він написав про все синові в армію. Коли прийшов Вітя до нього на подвір'я, Остап думав що він буде говорити по своїй справі про Колю. Вітя привітався немов нічого не було та почав говорити з ним про телефон.

- Вуйку, я хотів вас просити чи можлива така справа щоб нам телефон провести? В коштах питання не стоїть.

- Ага Вітю, хочете телефону, а що може Лук'янових зможете знайти?

- Знайшли уже давно вуйку, саме тому прошу щоб не їздити в місто до маминої знайомої.

- Ой як добре, а я Вітю! - закрутився з радості Остап. - А я в очі подивитися не міг через того свого дурня. Ти подумай що та дурнувата Драпачка виробила вам. Та ти знаєш як я вчув тоді так плювався як верблюд зі злості; не віриш - стару мою запитай.

- Забудьте вуйку, все нормально, я говорив з Лук'яновими, все уже на місці стало.

- Ой мушу зробити для тебе, може спокутую дурний язик свого Никольці.

- Там вуйку агроном пообіцяв допомогти як треба буде щось з поштою чи з сільрадою про те владнати.

- Добре Вітю, дуже добре, але я так думаю що до вас найближче є абонемент це в ветлікарі, напевно прийдеться тягнути лінію через городи щоб не перетягувати вулицю. Трохи з городами недобре, там десь буде треба з чотири слупчики покласти, а люди на межах не захочуть. Вже навпроти вашої брами перетягнемо через дорогу, тут автокрани не їдуть. А ще можна обійти городи, може по краю вулиці, я поміряю відстань та кілька проводу треба. Провід я дістану у хлопців в Богородчанах, там сам розумієш треба буде дати їм на гостину. Стовпи я думаю тобі може Михась рішити з столярного в колгоспі, там дід твій повинен його знати добре. Михась послухає, він робив з дідом колись столярку в колгоспі.

- Вуйку та не тільки дід, Михась як визнає що для Лук'янових, він сам захоче перед мамою Лізи показатися.

- Ага, може бути, вона здається його дівка була колись. - Засміявся Остап, показуючи свої жовті зуби. - Ех діла пішли Вітю дивлюсь, - потер руки Остап.

- Добре вуйку, ви знайте що потрібно а я все знайду.

- Гарзд Вітю! Лиш ти не гнівайся на Кольку. Він написав що напевно буде втікати щоб тут дослужити в нас. Пише що розбігаються солдати по республіках як мишва від kota. Можливо ще буде тут в місті, а як приїде ще мені pomoже провести вам телефон заодно.

- Добре вуйку, я нічого не маю проти нього, так напишіть йому, він не навмисно зробив. Також моя сестра йому розказувала що мені на сестру гніватися? Коля мій товариш був та буде далі. - Вітя тут злукавив; насправді в нього образа затаїлася в серці, яку було йому важко забути. Вітя не рахував оправданням нетверезий стан, в якому був тоді Коля.

- Добре Вітю я так напишу, а телефон проведемо, може Петро пару слів запитає про Америку. Знаєш як воно для нас тут цікаво буде: в селі говорити з Америкою. Нам тут навіть самим подзвонити дорого дуже, а їм що з Америки, гроші мають як ми листя в восени.

Правда з телефоном було не так просто, поки дістали дозвіл від органів, там якийсь план та таке інше. Тільки в той час гроші рішали практично все. Коли Настя сказала що багато хочуть грошей за те щоб підключити, Федір її пояснив:

- Добре що хочуть, не маємо грошей, - не маємо клопоту з ними. Не будемо мати ми позичимо, а там я ще комусь ворота зроблю чи дашок для криниці та віддамо а телефон таки будемо мати. Сама подумай: поїде Вітя, він нам подзвонить як там, ми розкажемо як ми живемо. Будеш сидіти тут на дивані та з Вітьою говорити; чудо жінко добра!

Михась пообіцяв дістати стовпи, повинні були привезти з горів дерево на заготовку. Тільки пройшов цілий місяць від того часу.

На початку березня прийшла поштарка та принесла листа від Арланів. Вона сказала що сам головний наказав принести та подати в руки. Хоча Зоська уже не жила, та не було ніякої загрози для листа, тільки поштарка в точності виконала наказ. Олеся знаючи від діда що начальник пошти складає марки, сама вирізала марки з конвертів, як з італійської так само з тієї що стояла в Зоськи, а також з нової конверти. Олеся просила подякувати йому та передати марки, яких вона склала у сірникову коробочку.

У листі були фотокарточки дуже гарні та кольорові. Усі, навіть Юра, збіглися дивитися на них. Одна з них була найцікавішою, з заді було підписано: «Тут я говорю з тобою Вітя, саме тоді коли ти мені розповідав про дачу. Батько якось сам мені зробив фотку а так признався». На фото Ліза наполовину присіла на капот машини, лівою рукою держала телефон з витягнуною антеною а голова була повернута та трошки піднята. Правою рукою вона поправляла волосся, Ліза усміхалася сама до себе. Вона була одита в чорні штани та джинсовий піджак під яким була червона футболка. На ногах були білі кросівки. Усі через

Вікторову голову, який сидів біля столу, стали оцінювати дівчину. Юра першим відверто сказав:

- Ух ти! Але вона змінилася від того часу як я її бачив. Подивися Леся які в неї ноги довгі, напевно дуже висока як стане струнко.

- Я тобі зараз дам ноги. - Вдаривши Юру по спині, сказала Олеся.

- Я просто так, чому ти зразу щось таке думаєш Леся. Ліза для тебе близька і також для мене: змінилася вона і тільки всього, - виправдувався Юра.

Настя сказала:

- А там напевно тепліше як в нас, тому що Вітя в зимі говорив до неї, а вона так легко вбрана як весною.

Олеся хвилювало інше: вона приглядалася на машину червоного кольору яку було видно на фото. Не змігши на фото розібратися в імпорتنі машині, а ще Ліза присівши на капот закрила собою емблему на передній решітці, Олеся запитала чоловіка:

- Юра а яка в неї машина, цікаво як називається? А там ще одна стоїть якась темно-зелена. Я напишу її щоб написала яка модель машини у неї, також про нашу напишу.

Розглянувши фотокарточку Федір звернувся до Віктора:

- А що Вітю я тобі казав? Пам'ятаєш колись як ти говорив що вона молода ще. Я сказав тобі що вона буде така молодичка як до тебе пара.

- Але видно що Ліза вже американка: тут в спідничках ходила тільки, Аркадій тримав її трошки так по-своєму, а там уже бачу так як Тетяна мені говорила що Америка це їм не Кавказ, - замітила Марійка. - Ми боялися що кавказці там її видадуть по своїй волі а бачу що навіть вже одіти Аркадій не може так як йому тут хотілось.

- Ай мам, - заклала руки в боки Олеся, так як любила Настя. - Вона ходила в спідничках тут, лиш деколи в таких коротеньких, що ти мені не дозволила б ніколи.

- Та Ліза тоді худенька була, виглядала на дитину а ти в нас дівкою була здавна Олеся.

- А взагалі тут є правда: коли я зачіску зробила тоді справді Ліза казала що боялася б такою прийти додому, а ти мене ще похвалила.

Вітя взяв фотокарточку щоб показати агрономові завтра на роботі. На других було місто Нью-Йорк Сіті та Атлантичний океан. В тому листі також був лист який написали дівчата на прохання Зоськи. Марійка взяла його та почала в слух читати. Коли дійшла до кровної клятви, тоді Настя запитала:

- А що за клятва Вітю? Зоська що таке придумала сама?

- Та воно всього листа придумала що не розумієте, - відповіла замість брата Олеся.

Вітя швидко вирішив заговорити бабу Настю, так як побачив що вона здивовано дивиться.

- А ви знаєте що ім'я Ліза перекладається з єврейської «Клятва Богу», або «Бог моя клятва» Так мені в армії один єврей з Бердичева сказав. Я запитав його одного разу про те яке має значення ім'я «Єлизавета». Правда він до своєї сестри написав був а та відписала так йому.

- Правильно, колись Яківна те саме мені говорила, я також питалася її, - підтвердила Марійка, а після того як вона перечитала усього листа взялася за голову. - Уявіть собі що бідна дитина думала та робила після такого, що вона про мене подумала тільки. Все мушу Владикові показати того листа, нехай сам прочитає собі. А коли зроблять телефон я мушу сама з Танею поговорити про те.

Сама Ліза в своєму листі Віктору написала мало, тільки його ніхто не читав крім Віктора. Коли Олеся запитала що там було написано він просто їй відказав:

- Дуже жаліла мене, тільки вона одна вміє так пожаліти.

- О, я бачу як вона вміє на фото: ти в той час говорив та благав її а вона як сміється. Вона таке любить, тебе мучити а вірніше насолоджуватися тим: от кавказька натуронька. Ліза вона є таки Ліза. - Зітхаючи немов жінка яка уже багато прожила та багато бачила в житті, проговорила Олеся.

Вітя від того був ще більше задоволений, йому здавалося що все що тепер буде відбуватися буде іти йому на зустріч. Він з радості пішов у дідову майстерню та обняв Муфтару. Собака лизав його язиком по лиці, а він говорив з ним немов з людиною, яка особисто знала Лізу дуже добре.

Так як смуток від однієї людини розходить на інших рідних, так само радість має свої промені які просвітлюють близьких людей, та зворушують їх разом сміятися від щастя та втіхи, яка переповнює близьку біля них людину.

Того року Великдень виходив скоро, тобто на сьоме квітня. Погода була холоднуватою та був вітер. Агроном сказав до Віктора що зразу після свят протягнуть телефон. Усе було уже готове, тільки люди перед святами дуже заняті. Кожен малював щось, робив порядок, чистили придорожні канали, прибирали на кладовищі могили своїх рідних. Кожен старався вирватися з роботи додому, щоб на свята в нього не стояло як не в людей.

В самі Великодні свята, Марійка з своїми молодими рідними, поїхали у Львів. Вони розказали Ірині та Олегові про те як знайшлася Ліза, тільки Ірина та Олег уже знали це від Мар'яна Олександровича, який сам їм задзвонив. Телефон йому дали Настя та Федір того відомого «Десятого січня». Олеся розказала що уже написала листа до них, а також вислала фотокартки з весілля. Ірина дивилася на Олесю та думала собі: якою вона щасливою буде коли народить. В неї далеко в серці була іскорка надії що Ліза допоможе їй поїхати у США а там може лікарі їй допоможуть в її проблемі. Ірина також розказала що завтра вони поїдуть до Ліди в Стрий, у вівторок, тобто в останній день свят, усі поїдуть в Нагуєвичі. Марійка жаліла що вона про те не знала, так як у вівторок мали Настя та Федір поїхати в Тлумач до Ковальських. Марійка там уже гостювала та Вітя також, а дід з бабою ще не були у них. Коли буде телефон у нас, тоді можна буде щось домовитися про зустріч разом цілою родиною, - сказала Марійка Ірині.

Вечором в неділю вони виїхали зі Львова. На дорозі було досить міліції, так як в такі вечори багато водіїв були нетверезими. Коли вони пізно приїхали додому їх зустрінула Настя яка ще не спала. Настя вийшла з хати, та засвітила на подвір'ї коли почула що машина заїхала на нове подвір'я. Юра постійно ставив машину проїжджаючи Павликову хату та завертав в тимчасовий гараж що він з Віктором переробив з старої дровитні. Дах гаражу був похилий в одну сторону та приставав до хати. Так як нова хата Бойчуків була недалеко від межі, тоді з крайнього вікна коридору можна бачити дашок того гаражу де стояла машина.

Настя хотіла сказати їм новину яка її дуже саму зацікавила. Коли усі помучені з дороги вийшли з машини, Настя сказала:

- Ой напевно Ліза добра на руку, як прислала того парубка до Олесі на весілля, так він тут пустив коріння.

- Які коріння мамо? - здивовано запитала Марійка.

- Іринка віддається Михасева, десь в літі будуть весілля робити, - пояснила Настя.

- Як віддається? Та вона школу ще не закінчила?

- А я що знаю; так говорять люди.

- Ой коли телефон буде, я все розкажу Лізі, але її буде дивно з того. - Похитала головою Олеся. - Постаралася Ліза для Іринки; якось ненароком а вийшло ось що.

- Я кажу що добра вона на руку, як прислала того хлопчину так тут він оженився в нас, - повторила Настя.

Марійка дала про Славчика характеристику:

- А він непоганий; постійно приходив в бібліотеку, ми його любили. Потрібно розказати Раїсі Яківні, вона не повірить. Він такий тихенький був а так дівчині голову закрутив, школу не дав закінчити, напевно в заочну піде, щоб мала середню освіту. А мені справді дивно з того, мушу з Галею зустрінутися та розпитати ся як так воно вийшло в них. От тобі скромна Іринка, а ти Олеся думала собі що воно так все просто. Ніхто не знає де його доля росте:

прийшов Славчик по книжки, Оксана пішла у кафе а тут телефон. Ліза запитала про нас - він про весілля твоє сказав. Ось так складаються любовні драми. Тільки чому ти Олеся її в дружки вибрала, хто тобі підказав про неї?

- А я хотіла щоб Тетяна питалася про неї, тому що Михась один раз мене віз у Франківськ та говорив про Тетяну. Я так побачила що він ще її любить до сьогодні. Тоді я подумала що коли вона приїде я покажу її фото з весілля, а вона обов'язково запитає про дружки мене. Звичайно Надьку вона знає а про Іринку я хотіла її розказати. Коли б вона почала питатися про Михаська я її розказала б що він говорив про неї.

- Ой Олеся, а ти подумала як Аркадій визнає про те що ти хотіла?

- Не визнає, тільки я уже вислала фотки їм, лиш не написала там хто були дружки в мене.

- Ти бачу любиш такі інтрижки, дивися щоб десь не попалася на когось, - похитала головою Марійка.

В понеділок Бойчуки святкували вдома а в вівторок Вітя з мамою поїхав до Раїси Яківни а старі поїхали в Тлумач. Раїса Яківна розказала що Ліза дзвонила, сказала що одержала листа від них, та питалася коли буде телефон готовий. На наступну неділю повинна знову зателефонувати до неї. Марійка пообіцяла що напевно на тижні привезе Вітя номер їхнього телефону, тому що агроном пообіцяв дати хлопців з колгоспу та разом з ними трактора щоб закопати стовпи.

По дорозі в Тлумач Настя почала розказувати онукам як колись весело проходили свята. Настя пригадувала свої молоді літа, коли вона була такою як зараз Олеся. Розповідала про той час коли вони побралися з дідом, тобто сорок шостий та сьомий роки:

- Ой діти, як колись було весело людям жити, були може трошки голодні, так не було всього як тепер, але люди такі були добрі та довірливі всім. Вечорами збиралися десь під вербами та співали так що на половину села було чути а на другій половині другі співали. Хтось мав скрипку чи гармошку так витинав аж серце підскакувало. Бувало пізно вже а до хати ніхто спати не йде. Разом молоді сходились: діти бігають, старі собі там щось пригадують про життя. Молодички також собі про дітей там розказують. А як зима була, як приходили щоб прясти вечорами, а хтось з старих приїде як почне розказувати про давні часи, такого не раз наслухаємось, що страшно додому йти. Люди пережили багато тай розказували багато чого.

- І як ви додому ішли як так було вам страшно? - Питала Олеся.

- А потому вже дід мене відводив щоб я не боялась.

- А Зоська як те пережила коли вас дід водив? - Олеся підморгнула на Юру.

- Та як дитино пережила, вона думала що таки його тато з мамою діда відпровадять щоб її сватав, а він їм розказав про мене і так вже було.

- А ваш тато що вам говорив про діда?

- Нічого не говорив, він знав діда добре. - Скриваючи правду, відповіла Настя.

- А я чула про те що він вас не пускав з хати колись, щоб ви з дідом не стояли вечорами під вербою?

- Ой Олесю, та може трохи там щось було колись, всі ми були молодими та фajnими дівками. А коли дівка фajна тоді родичі мають мороку з тою дівкою, так все було та тепер так само. Лиш мої тато тебе навчили б до мами на «ви» говорити. Ти скоро би забула своє «мам», - легенько змінила тему розмови Настя.

- А мама мені нічого не каже; їй так подобається.

- Та що вона розуміє; така сама як ти.

Тут обізвався Федір:

- Та добре було тобі Насте та весело колись: мали ви що їсти тай в теплому спала, а другі люди бідували. А за тобою парубки бігали як коти за мишкою, думали хто залізе до Журика на господарку.

- Тай ти так само думав колись як другі, лиш коли б я не захотіла тобі нічого б не вийшло з того що ти хотів. Так само побігав був би як другі.

- А щось я не був такий як другі, - сказав гоноровим тоном Федір. - Чомусь через других ти не втікала з комори через стіну.

- Тихо будь вже, що ти перед дітьми якісь дурниці вигадуєш.

- Які дурниці Насте? Було таке, я навіть пам'ятаю що десь літом воно було.

- Було чи не було а ти мовчи, як кажуть люди: «Було давно тай неправда».

В таких розмовах вони приїхали в Тлумач, їх чекали у Василя в гостях. Коли уже були за столом, на їхнє здивування Василь сказав, що той пан Дмитро написав сусідам, його дружина пані Ярослава, знайшла в рекламній газеті, чисто випадково, рекламу крамниці де продають золото, а вона любить дуже прикраси. Виявилось на візитці що магазин відчинили якісь брати Арлани. Вона подзвонила в магазин, просто так на всякий випадок, та запитала ся про Лізу, а вони сказали їй що Ліза їхня племінниця. Ярослава взяла до неї телефон та знайшла її а Ліза сказала що вже говорила з Віктором, що скоро він буде мати телефон у селі. Тоді Дмитро так описав в листі, та дав телефон Лізи на всякий випадок.

Федір обізвався та сказав:

- Я говорив до Віті, нехай він сам вам колись скаже. Казав так: Вітя, такий час маєш пройти, пережити, а там як воно пройде - все зарівняється. Так як в природі є зима а так літо так само в житті людини. Переїде зима і настане файно так як зараз в нас на дворі весною. Самі подивіться дорога родино: як не було звістки, так ніхто не міг нічого зарадити, а як немов щось прокинулось нараз з кожного боку є поміч. Здається зараз нам: як так ми не могли її знайти, чи як вона так довго могла не додуматися про того листа, а так буває воно. Як не йде - то не йде, а коли піде - тоді вже дійсно піде як має бути. Таке життя наше люди добрі. А коли має людина щось добре та приємне зустрінути, так мусить щось перетерпіти, щоб потім цінилося те що так хочеться. Ой скільки ті діти пережили одне за одним, лиш напевно так треба було для них. А я також наплакався разом з ними, - зітхнув старий Бойчук.

Однієї суботи вечором, Аркадій покликав Тетяну та Лізу на двір, щоб з ними поговорити про одну справу. Усі троє сиділи там та вечеряли, вони їли спечене м'ясо на вогні якого сам Аркадій зготовив по абхазькому рецепту. При вечері він сказав до своїх:

- Я сьогодні говорив с мамой и с братьями; мать просит с ней поехать в Израиль.

- Как в Израиль Арк? Мы на Украину собираются думали, - здивовано запитала його Тетяна.

- Таня понимаешь: Израиль это мечта моей матери, не просто обычная человеческая мечта - это мечта жизни. Я должен послушать мать. Когда я ей сказал о вас, она мне говорит что самая будет просить тебя Таня, чтоб ты согласилась. При том она мне сказала что надеется на твое согласие. Ведь она послушала тебя, когда ты её просила вговорить меня, чтоб оторвался я от любимых гор, и от родни, и поехал на Западную Украину. Мать говорит мне: ничего не хочу больше в жизни только коснуться перстами к Стене Плача в Иерусалиме, и плакать о себе, о своем народе, плакать об Израиле. Говорит что ради этого она так хотела не Запад уехать, потому что отсюда можна в Израиль.

- Я розумію її. - Перейшла Тетяна на українську. - Тільки чому саме ти Арк?

- Таня если я не поеду - кто-то другой поедет, но мать именно меня просит, она меня потеряла на много лет когда я уехал на Прикарпатье.

- Добре, припустимо що ти поїдеш а ми ще гроші маємо повернути за машину.

- Таня у нас на Украине деньги есть, их мне оставили тогда, их никто требовать не будет обратно, мы зделали баланс в бизнесе, а мать сам хочу послушать. Сколько лет мать прожила а мечта которою она носила в сердце с маленькой девочки ещё, не сбылась.

- Добре, я згідна щоб ти поїхав в Израиль, але ти обіцяв що на Україну ми поїдемо, Ліза ось чекає щоб поїхати туди, як буде з цим питанням?

Ліза тільки слухала та виделкою колола ребра в тарілці. Вона була навченою з дитинства що коли батьки говорять про якусь важливу справу її не можна перебивати їх в розмові. Звичайно вони рахувалися з її думкою чи враженням, також вона могла завдавати питання в кінці коли її попросять. З приводу цього в дівчини виробилася така риса, що вона завжди

вислуховувала усіх до кінця, та завжди відповідала на запитання, навіть коли хтось перервав розмову та повів тему іншу. Ліза уміла вислухати як малу дитину так само стару людину, на яку можливо друга в її віці не звернула б уваги. В цьому вона багатьом людям подобалася та заслуговувала пошану в очах співрозмовників.

Аркадій випив вина, а так звернувся до дочки:

- Слушай Елизавета, как ты себе представляешь свой визит на Украину?

- Как обычно: поедим в гости, там побудем месяц или два.

- Хорошо, представим что мы поедим: там все довольны, все смеются, а что потом?

- Как что? Потом обратно наверное.

- Слушай Елизавета, а тебе это нужно?

- Папа, что с тобой, как нужно, ты разве не знаешь что?

- Елизавета, ты не так как следует меня поняла, я имел в виду вот что: тебе нужны эти прощания, слёзи, проводы и так далее.

- А как иначе? Мне Гарик сказал что мне нужно здесь прожить около двух лет что бы гражданство получить а потом Виктора тянуть с Союза. Но сколько ждать это много для меня. Вот подумайте вместе: только в следующем январе будет два года а потом наверное пол года документы делать нужно.

- Девочка моя, наврал тебе Гарик, он просто боится чтоб ты не ругалась, а ждать нужно на гражданство - пять лет! Понимаешь что такое пять лет? - Аркадій розклав пальці руки.

- Как папа, быть не может такого, - з тривогою поглянула на батька Ліза.

- Может моя дорогая, и есть такое.

- Ой мамка, а что тогда мне делать?

- У мяя есть план свой, план подходящий нам всем.

- Папа ты придумал что-нибудь?

- Конечно для тебя придумал. Давайте сделаем так девушки мои: я возвращаюсь с Израиля, там не могу точное время обещать, но нужно чтоб твой милый там на Украине сделал паспорт заграничный обязательно к этому времени. Ми трое едим на Украину и ты выходишь Елизавета замуж. Делаем красивую свадьбу там; Гарик также поедет с женой с нами, потом я достану Виктору гостевую или какую там можно визу, и он с нами вместе летит сюда. Мне уже надоели эти твои прощания, как в каком-то сериале.

- Папа я по твоему замуж буду выходить скоро? - З веселою усмішкою Ліза поглянула на батьків.

- А как же, что тебе не устраивает в моем плане? Или лучше ждать на гражданство?

- Постой Арк, - вмішалася Тетяна, - а если Виктору не дадут визу американцы, что тогда?

- Тогда лучше визу купим прежде чем сами прилетим к нему. Виза действительная пол года: достанем визу, тогда едим свадьбу делать.

- Арк а как там его с Союза выпустят?

- Таня, какой Союз, к этому времени его наверное не будет уже, смотри что там делается; можно с Польши легко в Америку, или с другого места.

- Все папа, я согласна с тобой, только смотри всё продумай как следует, чтоб всё отлично получилось у нас.

- Елизавета, я давно уже продумал, а через пять лет у вас дети будут, возможно Александра, то есть Олеся к вам приедет, а лучше всего все приедут к вам сюда. Всё - наждалась уже, хватит тебе этого: готовься в невесты родная! А что в меня получится, думаю тебе нет оснований сомневаться в этом. Вспомни историю с письмом о котором вы вмести думали почти год, а меня заняло это дело только десять дней! Вот как нужно делать подобные вещи.

Ліза не могла повірити що коли вона зустрінеться з Віктором, не тільки щоб разом побути, а щоб назавжди свою долю з ним поєднати. Їй дуже сподобалося що вони поїдуть весілля робити в селі де вона побачила його, де вони стояли вечорами, та де присягалися в вірності до смерті. Перед її уявою вставала дідова стара хата, ганок та лавочки з столиком. Вона думала як воно буде коли усі гості прийдуть до неї на весілля, там буде Олеся з Юркою, там буде Мар'ян Олександрович, тьотя Ірина, усі рідні Віктора, а можливо ще доживе сусідка бабця Марці. Ліза з радості хотіла говорити зараз по телефону, розказати про свою ідею. Дівчина з радості побігла до мами щоб поговорити з нею про їхній візит на Україну:

- А що ти мама думаєш про весілля щоб там було у мене?
- Геніальна ідея; там усі наші будуть. Тут Арлани також нам рідні, тільки вони не мали нічого спільного з тим що там проходило, а там усе що в тебе зустрічалося - запам'ятеється тобі на все життя. Знаєш Ліза я виходила заміж на чужині: любе свято можна свідкувати десь далеко, тільки не своє весілля. Ти не відчуваєш що в тебе весілля коли ти десь далеко від дому. Просто там де ти ходила, де ти зустрічалася, де стояли, воно назавжди буде в твоїй пам'яті. В тебе буде таке відчуття що все радіє разом з тобою. Наприклад Олеся мала весілля без нас, а тепер Вітя без них тут буде мати? Воно якось не по-людському виходить, сам молодий без мами, без рідних. Вони не можуть приїхати сюди а ми можемо поїхати до них. А сукню тут таку купимо, щоб там в газеті написали про неї; як весілля так весілля, досить уже зазнала ти за своє кохання.
- Мама, я навіть подумала коли Вітю не відпустять органи, я буду згідна з ним пожити в дідовій хаті там. Купимо спальний набір, може холодильник новий, та можна якийсь час пожити поки документи зробимо на нього.
- Головне «спальний набір» як я чую від тебе, - засміялася Тетяна.
- Ой мама, перестань, я мала на увазі якісь речі в хаті щоб були, коли нам прийдеться там жити якийсь час.
- Ой Ліза, знаю що молоді мають на увазі, сама молодою була колись. Воно все нормально та гарно, тільки щоб ви побрались уже на кінець, а вірніше у вас буде початок.
- Ти мама так говориш як в тій народній пісні співають: «А мати не спала, та все чисто чула: Та мене не сварила, сама такою була». - Засміялася Ліза щасливою усмішкою.
Лиш після тієї розмови, Ліза мала нову головоломку: як повідомити що вони приїде виходити заміж, якось так потрібно щоб не вийшло що вона сама пропонує жениху про весілля.

Чотирнадцятого квітня, на східному побережжі США була ще друга година дня, а на Прикарпатті уже вечір. Ліза чекала щоб поговорити з Раїсою Яківною, тому що вони так домовилися. Тетяна побачила що Ліза набрала номер телефону та дуже швидко побігла до столика де стояли ручки та папери. Через короткий час вона прибігла до мами на кухню:

- Мама, є вже телефон в Левчуків. Раїса Яківна сказала мені номер, говорила що Вітя вчора приїздив та сказав їй, а телефон підключили в четвер. Так що ти будеш сама до них дзвонити зараз чи може іншим разом?

- Так Ліза, саме зараз, я дуже хотіла з Марусею поговорити сама, давно ми не говорили собі.

- Мама, ти можеш сказати що ми приїдемо до них тільки про весілля нічого не говори їм, - попередила Ліза маму.

- А чому? Ми ще там говорили що ми Вітю заберемо сюди, що тут такого Ліза?

- Мама ти зрозумій таку справу: Вітя сам повинен мені запропонувати щоб я за нього заміж вийшла, офіційно як воно повинно бути. Коли ти скажеш таке виходить що обидві мами нас зводять до шлюбу. Ось дивися сама: навіть Олеся мені написала що Юра взяв її на річку, там попросив щоб вона стала його супутницею життя, після того поїхав з нею до свого дому, як бачиш - все як в людей.

- Добре Ліза, твоє весілля - твоя справа, як ти хочеш. Я також думаю що Вітя повинен мені сказати про те, так як він хоче щоб я йому віддала свою дочку за жінку. Нехай трошки попросить щоб пам'ятав про те довго. Він гарний хлопець, лиш ти у нас єдина, а також твої переживання також багато вартують. А ти іди зі мною та будеш слухати як ми будемо говорити з Марусею. Тільки потрібно найперше додзвонитися, та щоб Маруся вдома була.

Тетяна почала набирати номер, після того коли вона набрала, почала чекати на виклик. На другому кінці, змінилися гудки на шум.

- Алло, слухаю вас!
 - Добрий вечір. - Хитаючи головою до дочки сказала Тетяна.
 - Добрий вечір, з ким розмовляємо? - запитала Олеся.
 - Олеся ти не впізнала мене? Це мама Лізи, тьотя Таня.
 - Ой, тьотя Таня! Доброго дня вам, у вас ще день напевно там.
 - Так Олеся, ще неділя, половина дня.
 - А як ви взнали наш номер так швидко?
 - Раїса Яківна дала нам. Також листа твого одержали, там фотокарточки весільні бачили. Ой яка ти наречена, а чоловік який в тебе. Ліза говорить що бачила його у вас колись. Які ви гарні, такі молоденькі обоє. Як жаль що ми поїхали та не були на твоєму весіллі. Усіх там побачили, пригадали усе собі як там біля вас.
 - А ви дружки бачили які в мене були, ви знаєте їх?
 - Надю знаю, а другу не знаю хто така, якась кучерява така дівчина, напевно з Франківська.
 - Чому так подумали про неї?
 - Вона якось міською виглядає, а можливо з Богородчан.
 - Ні тьотя Таня, вона Михасева дочка, не знаю чи ви його знаєте. Він нас на похорон у Косів привозив а колись з дідом працював разом в колгоспі.
 - Знаю Олеся його добре, а дочку не знала, просто не бачила його дітей напевно ніколи.
 - Вона також виходить заміж, там така історія, там Ліза замішана чисто випадково, я її опишу тому що розказувати довго про них.
 - Добре Олеся, а мама є щоб я з нею поговорила трошки.
 - Одну хвилинку, вона в старі хаті, я скажу щоб Юра покликав її.
- Юра побіг у стару хату, Марійка як почула швидко встала щоб підійти до телефону. Телефон був проведений та підключений у коридорі нової хати. По середині між дверми що вели в кімнати, під картиною яку любила Ліза, стояв вузький столик та два крісла по сторонах. Марійка взяла трубку в Олесі а сама Олеся пішла у стару хату, щоб не мішати говорити мамі. Марійка присіла та почала розмову:
- Привіт Таня.
 - Доброго вечора вам Маруся. Як ви там живете?
 - Так нормально Таня, а вам як там в Америці?
 - Може колись приїдете Маруся, ось тоді і сама побачиш.
 - Все може бути, тільки зараз в нас таке робиться з грошами та з усім, що не знаю що воно далі буде. Але щоб життя та здоров'я а гроші вже як буде; нічого ми тут не змінимо.
 - А як твої молодята? Я бачила фотографію, такі гарні двоє.
 - Так нічого, я така задоволена що так воно відбулося. Знаєш Таня, Ліза поїхала, Олеся таких подружок немала, хто ж її зміг Лізу замінити? Ось тому заміж захотіла.
 - А мені так само Ліза говорить що Олеся в неї була найкраща подружка, вона хоче щоб ти відпустила їх сюди в гості щоб подивилися на Америку трошки.
 - Ой їм тільки скажи про таке, Юра в Польщу збирався а так як затримався трохи я прошу його щоб не брав Олесю з собою. Олеся зараз уже на шостому місяці, я прошу щоб тут сиділа, там митниці, чекати потрібно. Сама я їй не кажу щоб вона не подумала що я в її особисті справи вмішуюся, а зятя просила, а він бідний мені хоче вгодити та її не може відмовити.
 - Ой Маруся, ти вже бабусею станеш скоро а Олеся мамою буде.
 - Таня, та вони самі ще як діти, йому тільки двадцять один рік минув а їй вісімнадцять. Зимом сніжками кидаються, з вашою вівчаркою бігають по Бистриці. Ліза якась більше серйозна дівчина, з нею можна про життя поговорити як з дорослою, а моя як дитина зовсім. Живуть собі самі у новій хаті а ми не мішаємося до них. Юра машини ремонтує, вже люди тут знають про нього. А наш Вітя так ожив після того усього, другий хлопець зробився.
 - Маруся ви нас пробачте, ми якось повірили трошки в того листа а Арку не показали. Так подумали поїдемо і там побачимо. А коли Арк прочитав, він зразу взявся за справу.
 - Таня, все пройшло, ми також читали, лист досить переконливо був зложений. А ви коли думаєте сюди приїхати?

- Зараз літом Арк з мамою летить в Тель-Авів, мама просить щоб побачити Ізраїль. Після того будемо вирішувати про Україну.

- Ой Таня, в нас з грошами таке наробилося, ви нам залишили гроші, ми їх тримаємо тільки не знаю що ви купите за них, тому що ціни так пішли вгору що просто жах.

- Маруся, в нас є гроші, не тримайте ніякі гроші вони не наші. Скажи нехай Олеся собі купляє чогось доброго поїсти, їй зараз потрібно дуже.

Тим часом, сама Олеся подумала що Тетяна на неї образилася за те що вона питала її чи знає вона Михася. Олеся не знала що Тетяна дзвонила для того щоб говорити з Марійкою, вона подумала що Тетяна попросила маму тому, що не знала як відповідати на подібні запитання.

Марійка ще довго розмовляла, а Олеся ходила неспокійною та боялася щоб Вітя не взнав про те, тому що проблема яка була з листом налякала його наперед на довгий час. Олеся тільки тоді заспокоїлася, коли Марійка розказала що Тетяна говорила про гроші, та що вона саме для того додзвонилася щоб поговорити з нею особисто, а на наступну неділю вже буде говорити Ліза. Також Марійка ще сказала що поговоривши зрозуміла те, що Америка їх не змінила і Тетяна такою відвертою як була тоді, коли вони жили вони в Івано-Франківську.

Десь в середині травня, Ліза одного вечора повернулася від бабусі Сусанни, тобто від батькової мами. Вона давно вже так відверто говорила з мамою Арланів як сьогодні.

Коли Ліза приїздила в Ешеру кожне літо, починаючи від шести років до тринадцяти, в неї було на голові зовсім інше. Постійно проводячи час в Ешері з Рітою, Ліза мимоволі ставала учасницею її далеких мандрівок. Ріта часто втікала без догляду на море а також любила лазити по горах. В результаті відповідати перед бабусею за непослух приходилося двом дівчатам. Так як Лізу батьки залишали на відповідальність бабусі, тому Сусанна змушеною була слідкувати за дівчиною. Лиш Сусанна розуміла дитячий світ, та його нахили в такому віці. Лізу вона любила за те що Ліза з усіх онуків була найбільш схожою до неї. Дивлячись на Лізу, бабуся Сусанна пригадувала себе в такому віці в тридцятих роках перед війною.

Після того Ліза мало бачила свою бабусю. Навіть дев'яностий рік коли в неї була нагода спілкуватися з нею, тільки цей рік був для Лізи роком переживання, вона старалася щоб мало говорити з своїми рідними, за винятком мами. Тепер коли в неї усе було нормально, дівчина могла навіть розказати про своє переживання, та як вона вийшла з цього.

Поважна єврейка уважно вислухала історію яка спіткала Лізу. Вона почала розпитуватися про Левчуків. Коли вона почула про Марійку, та що вона з п'ятдесятого року, тобто один рік старшою від Тетяни, бабуся Сусанна запитала з якого вона місяця, тільки Ліза не знала цього. Справа в тому що наймолодший з Арланів, четвертій син Лев, також був з того самого року що Марійка. Бабуся розказала що після того коли жінка яка була з Прибалтики, залишила Лева, він так більше не шукав собі пари. Правда через одинадцять років після розводу, його бувша дружина загинула в автомобільній аварії біля містечка Новий Афон що не далеко від Ешери. Лев був завжди зайнятий різними справами торгівлі, він не мав часу думати про сім'ю. Сусанна дуже полюбила розповіді онуки, вона бачила що Ліза досить мудро міркує в порівнянні до свого віку. Вона обіцяла привести з Ізраїлю гарний сувенір для неї. Ліза подякувала бабусі за те що колись, коли мама просила, щоб вона поговорила з батьком щоб він погодився їхати жити в Івано-Франківськ, вона не відмовилася допомогти в цьому проханні. Саме через те що вони там жили, та мали нагоду поїхати до діда, Андрія, саме тут Ліза зустрінула свою першу та єдину любов.

Лиш Ліза не знала що сьогодні вона відкрила ще одні двері в світ відносин людей, дівчина не знала що через неї виконується важлива справа, задля якої усе що її зустрінуло вартувало терпіти, щоб стати не тільки самій щасливою а ще зробити щасливими інших. Ліза не могла

подумати як підуть важливі події дуже скоро, так само як Олеся не знала усе про те що діялося колись на подвір'ї де вона жила; лиш про все поступово.

Коли Ліза розповіла своїй мамі про розмову з бабусею Тетяна сказала їй ще одну новину:

- Сьогодні зі мною по телефону говорив якийсь пан, Дмитро Мисюк чи Мисяк, я вже забула. Одним словом він тут у Нью-Джерсі живе та казав що поїде в червні на Україну. Він питався чи ти не захочеш щось небагато передати для наших туди. Той пан розказував як він розмовляв з Віктором та з Олесею та як вони його просили щоб він відшукав нас. Він хоче знову зустрінути їх, тому що щось там Олеся йому говорила таке що він хоче її бачити знову.

- Я знаю Олеся говорити може, - усміхнулася Ліза.

- А ти знаєш що вона мені про Мішу закидала коли я перший раз говорила по телефону, - похитала головою Тетяна.

- Що мама зробиш: Журичка вона - ось уся відповідь.

- Якщо так, тоді вона мені ще в пригоді стане напевно коли ми там будемо гостювати. З Марусею я про таке якимось не зможу напевно поговорити а Олеся підходить мені в такому питанні. Добре що вона сама напросилася про Мішу говорити зі мною, тепер мусить мене виручити в одній справі коли ми там будемо. Ніхто так не підійде мені в тому питанні як Олеся напевно.

- В якому мама?

- Це вже наша справа буде, ти там думай що передати своєму, через того пана Дмитра.

На наступний день, Ліза після третьої години коли закінчила роботу в магазині, не поїхала додому а просто до мами на роботу. Вона хотіла поміряти для себе нове взуття яке вихваляла мама для неї. Коли Тетяна побачила дочку вона її розповіла вчорашню розмову:

- Ліза, я вчора ввечером говорила з татом про того Дмитра що їде. Тато сказав щоб ми передали їм грошей трошки. Справа в тому що там вони дивляться за нашою хатою а також там ціни дуже високі, а долар ціниться там в даний час. Я думаю що Юра знає де помінати тому що його брат їздить у Польщу, так Маруся мені говорила. А ще найголовніше що Олеся літом буде родити, знаєш там коли заплатять гарно тоді обслужать також гарно. В неї перші роди, тому потрібно щоб лікарі обійшлися з нею добре та допомогли, щоб в неї не пропало бажання родити вдруге колись.

- А тато знав про те що Олеся збирається родити?

- Ні, я йому не говорила, він якось сам запитав ся мене про неї. Говорить: «Там Александра замужем, может собирается матерю стать. Нужно валюту подбросить ей».

- Ой, який співчутливий наш татко. - Похитала головою Ліза.

- Сама знаєш, він Олесю має як близьку особу.

- Знаю мама, знаю, вона також його там у школі колись вихваляла як заслуженого пілота Союзу. А ще колись Олеся була у нас, саме тоді з мамою. Коли ви говорили на кухні а Олеся мала з собою фотоапарата і оділа татову форму: піджак та шапку. Я її зробила знімку щоб вона в школі показала дівчатам. Правда більше враження було в хлопців від тієї знімки.

- Ось бачиш як воно є серед людей, так що думаю пан Дмитро гроші візьме скоріше як якісь передачі.

- А скільки грошей передамо для них?

- Тато казав щоб ми дали кожному по п'ятдесят доларів, а ти щось купи для Віті, щоб якось він виглядав як особливий там. Ми їм трошки наробили були переживання, хоча ми також тут пережили тільки наша вина в тому що ми могли виправити ситуацію а вони їздили у Косів, до того самого пана Дмитра їхали просити про нас. Мені так неприємно перед ними, здається ми грамотні люди а в такому не могли розібратися.

- Нічого мама, буває таке також з грамотними, добре що все на місці зараз. А Вітя як він до мене, ой ти такого не мала напевно ніколи: ні з Мішою, ні з татом.

- Я щаслива за тебе Ліза, а з Мішою я переговорю коли там будемо.

Виходячи з магазину Ліза сказала до мами:

- А все ж таке щастить Олесі. Усі її жаліють: дід грошами її балував, зараз Юрка балує та ще тато наш до них підключився. Напевно такою лисичкою народилася вона, усюди встигає, завжди вона першою мусить знати про все, та усе мати що їй захочеться.

- Нічого Ліза, Олеся сиротою була, добре що її щастить в іншому, -зітхнула Тетяна.

Перед тим як заїхати до пана Дмитра Ліза поїхала сама машиною купити подарунок щоб був невеликий та гарний. Вона вибрала чоловічий годинник фірми «Seiko», хронограф з браслетом. Вибір дівчини став на ньому саме тому що годинник мав три індикатори синього кольору, Ліза подумала що підійде до кольору очей хлопцеві. Оригінальна ціна хронографа була 450 доларів, але так як годинники дуже часто бувають на знижці 25%, та ще знижку давав магазин. В кінцевому результаті Ліза заплатила біля трста тридцять доларів. Для неї потрібно було працювати у магазині два тижні на таку суму, тільки для любимого вона не жаліла, тим більше коли пригадала його подарунок «Рубінову сльозу», яка навіть в Америці мала ціну відповідну як колись. Гарік просив Лізу щоб вона продала камінь для його дружини, тільки це було неможливим, навіть мови про таке не могло бути.

Після того Ліза поїхала в місто Елізабет що в Нью-Джерсі, яке також було названо таким самим ім'ям яке було в дівчини. Ліза відшукала у цьому великому мурашнику вулицю та дім де жив пан Дмитро. Він радо прийняв її та розказав їй знову як тоді говорили про неї в Тлумачі; Дмитро сказав:

- Я спеціально зателефонував до вас щоб ви щось передали а ви зателефонуйте щоб та пані Олесі приїхала за вашою бандеролькою, дуже її видіти хочу, вона така цікава молодиця.

- Я буду мати розмову по телефону з Олесєю в неділю і ще я хотіла б вас просити щоб ви взяли для них касету на якій я записалась щоб вони там прослухали. Самі розумієте що вести довгі розмови по телефону не дешево, а на касеті я все більш обширно розповіла їм про Америку і взагалі як ми тут живемо.

Пан Дмитро не гарантував що зможе доставити касету, тому що на митниці можуть поцікавитися що там записано, але він хотів її перевезти тому як він висловився, щоб доказати пані Олесі що він вірить в те що Україна буде самостійною, та зараз у них демократія. Він також бажав доказати що не боїться ніяких сексотів та агентів.

Ліза перед тим вирішила записати розмову, та детально розповісти як вони їхали в Америку та про своє переживання. Так як завжди по телефону говорили дві сторони, та часто забувалося те що хотілося сказати, тому Ліза так вирішила зробити. Вона вдома усе розписала що має говорити. На одні сторони касети вона говорила для усіх, передавала привіти, згадувала про село та про людей, навіть про Муфтара, а на другій стороні особисто для подружки був запис. Там вона відповіла на запитання які були в листі від Олесі: Ліза сказала що в неї машина «Toyota Cressida», а клімат в них тепліший як на Прикарпатті. Також сказала те що вона хоче забрати їх двох в Америку, хоча подивитися трошки. Ліза розказала чому батько її їде в Ізраїль скоріше як на Україну. Вона хотіла щоб Левчуки все знали як воно є насправді, щоб ніякі підпільні думки не закрадалися між них в майбутньому. Для Віті вона не писала на касеті, так як подумала що з часом касета десь закинеться і хтось може колись прослуховувати її інтимну розмову з коханим.

Додому дівчина поверталася дуже задоволеною, вона гордилася батьком який не пожалів грошей для людей, які уже для неї були рідними. По дорозі вона надумала собі коли батько буде мати вільний час, щоб з ним поговорити як можна буде в недалекому майбутньому викликати Юру та Олесю в гості до себе, щоб вони побачили Америку особисто. Ліза знала що коли Олесь тут побуде, вона уже не захоче повертатися назад.

Літо того року на Прикарпатті видалося дуже гарним, лиш люди не звертали на нього уваги хіба кілька такі хто працював на полі. Більшість людей були занятими другим: що купити щоб не пропали останні гроші які ще залишилися. Ціни мінялися майже кожних два-три дні. Потім влада завела нове правило щоб трошки притримати товар у магазинах якого розхачували, не зважаючи що він уже вартував в три рази дорожче як минулого року. Люди не знали чи по всій країні була така постанова влади, а на Прикарпатті вони з нею зустрілися.

Був введений такий порядок: для того щоб купити якусь гарну річ з промтоварів потрібно було принести довідку, скільки літрів молока продано державі. Людина яка мала відповідний папірець завірений печаткою місцевих органів, могла купити щось варте щоб перевести гроші у товар. Відповідно кількості літрів проданого молока, зростала можливість щось придбати коштовне.

Галя Михасева яка мала робити весілля у кінці серпня, прийшла до Насті з проханням щоб її допомогти в тому щоб Настя написала їй довідку що вона здала досить молока.

- Постарайтесь нам допомогти якщо зможете, нам хоча чогось такого необхідного накупити.

- Добре я думаю що можна буде зробити для тебе Галю. А мала твоя з вами буде жити?

- З нами не буде, тому що Славіка направлять у Богородчани вчителювати, там його тьотка сама живе та має квартиру, вони у неї будуть жити. У нього вдома сестра старша з чоловіком а в мене молодша ще є донька. Я краще хотіла б щоб Ірка була вдома, тай він такий тихий хлопчина, тільки коли лишу їх коло нас, вже за меншою не дуже хтось прийде.

- Та так Галю, дівки виростають так скоро як соняшники в городі. А як меншу твою звати?

- Та назвав мій Михасько малу Таня, взяв довідку коли мала народилась, та питав мене яке ім'я написати, я казала йому щоб назвали ми малу Іванка, а він сказав що так запише як я сказала. Сам пішов записувати та написав «Тетяна».

- Він напевно любить таке ім'я що так написав? - Настя знаючи причину, показувала що нічого не догадується.

- Ой цюцю не смішій мене: любить не ім'я а Таню Лук'яниху.

- Ти що таке Галю наговорила, як Таню?

- А так просто: колись їхню Лізу возили з вашими на базар, так він цілий тиждень говорив про малу Танину. Я як була молода тоді злилась на нього а зараз мені вже байдуже: діти виросли а він най собі каже що хоче. Зараз мені він говорить що мала наша ще скоро віддається за Славіка, а йому кажу так: я її не буду шукати женихів щоб вона так говорила все життя як ти мені. Вже твоя мама женила тебе а тепер тільки за Лук'янових мені городиш. Хоче мала Славіка - нехай виходить за нього, більше в нашій родині не буде тих серіалів мексиканських. А він послухав, тай вже мовчить.

Того ж вечора на тижні Ліза зателефонувала до Олесі та сказала щоб вони поїхали у червні до тих людей де вони зустрічали пана Дмитра. Вона сказала що там вони мають передачу від них, яку пан Дмитро привезе. Особливо Ліза звернула увагу щоб сама Олеся особисто там була, так як пан Дмитро хоче її побачити.

- Ой тепер на мене дивитися йому, коли мені менше двох місяців залишилося ходити.

- Нічого Олеся, все нормально. Це там у вас жінки стараються бути в хаті коли в положенні а тут навпаки хочуть похвалитися усім що вони збільшують жителів своєї країни. Так як пан Дмитро вже давно американець, тоді мусиш поїхати з ним поговорити, щоб він не жалівся мені про те що тебе не побачив а передачу перевозив.

Ліза довго не мала часу говорити. Вона сказала про те що передала з розмовною касету, а про гроші не сказала нічого; їй хотілося щоб це був сюрприз для них.

Олеся хотіла само собою поїхати в Тлумач поговорити з Василем, щоб він привіз з Польщі дитячу коляску. Проблема була в тому що потрібно було почекати щоб для коляски народився пасажир щоб його у ній возити, так як колір коляски мав відповідати та говорити хто там в середині; чи хлопчик чи дівчинка. Як правило для дівчаток мали бути червоного, чи рожевого кольору а для хлопчиків синя чи якогось темного кольору.

Через два неділі приїхав пан Дмитро з Америки. Усі троє зібралися їхати в Тлумач. Пан Дмитро був тоді там куди приїхав. Коли він побачив Олеся та Юру з Віктором, він як завжди відверто жартував до хлопців:

- А котрий з козаків таке зробив з пані, я можу про таке знати?

- Ось цей. - Разом показали Вітя та Олеся на Юру.

- Добре, добре, така молоденька а мамою буде. А кого ви чекаєте, вам тут можуть сказати?

- Поки що ще не можуть, що Бог дасть те будемо мати. - Відказала майбутня мама.

- А в нас каже дохтор хто народиться, правда як побачать там добре, - сміявся Дмитро.

- Я думаю воно не цікаво родити коли вже знаєш, - не здавалась Олеся.

- Може бути так як ви говорите. Тільки двоє імен потрібно мати готовими: для козака та для панни а все решта купите потому. Тому я вам привіз такі подарунки: тобі жениху дорогий якась коробочка тут, не знаю що там є, а для вас є доляри. Правда вони не для вас а для того щоб бузькові заплатити який вам «бейбічку» принесе, а решта вам буде.

Пан Дмитро дав для Віті коробочку, а Олеся почувши про гроші промовила:

- Як буде досить, тоді заплатимо за дві сторони що летів тому бузькові.

- А, як пані любить доляри, добрі там у вас будучі свати що так дбають про вас. А там гроші тяжко приходять щоб ви знали, - цілком серйозним тоном, сказав пан Дмитро.

Відрахувавши гроші, Дмитро дав Юрові. Юра тут же передав своїй дружині. В Олесі аж очі засвітилися з радості. Пан Дмитро похитав головою та засміявся. На такий подарунок вони не розраховували, так як вартість долара буда досить високою у відношенні до карбованця який уже доживав свої останні місяці, та засихав на фінансовому полі.

Дмитро став розповідати про Америку, про те як він бачив Лізу і як вона його віднайшла; говорили довго. Усі троє повернулись пізно з Тлумача і пішли зразу спати.

Ранком коли ще усі не розійшлися хто куди, Олеся принесла гроші у стару хату. Правда Насті уже не було, так як молоко люди приносили зранку, а в самої Олесі ранок був трошки пізніший як в людей. Олеся дала мамі та дідові по п'ятдесят доларів, при тому сказала:

- Дивіться не розмініайте на що будь, тому що мені може вони стануть потрібні скоро. Я бабі дам коли прийде, а вони нам кожному по п'ятдесяти доларів дали і також таку суму на того хто тут в животику дав Аркадій. Це так по-кавказькому в них напевно роблять там. - Олеся погладила ся обережно по животі.

Усі засміялися, але зрозуміли що скоріше всього воно так буде насправді що гроші усі підуть на нового члена родини. Марійка яка спішила щоб іти до своєї праці, запитала дочку:

- Олеся а як там гість щось розказував про Лізу може?

- Так розказував, казав що був з нею. Ще казав що вона з своїми ходять у церкву де ходять євреї-християни. Одним словом вона йому подобалася.

- Олеся, нам трошки якось незручно що вони нам гроші передають, правда нам вони дуже потрібні зараз. Ми поїдемо до лікаря що буде у тебе роди приймати, щоб заплатити йому - пояснила Марійка.

- Ми поїдемо до цього як він? - Олеся забула прізвище.

- Ні, ми у Франківську домовимося, там краще буде як тут.

- Ой я думаю що скоро потрібно буде їхати.

- Олеся я все приготую тобі, ти не хвилюйся зовсім, я про все домовлюся там.

- Добре мам, ми з Юрою правда за своїх сто доларів собі купимо що нам потрібно, напевно після всього в Чернівці поїдемо на той великий базар.

- Давай іди у нову хату віддыхай там, в обід прийдеш я зготую поїсти.

Олеся так зробила, вона пішла щоб слухати касету яку передала Ліза. Марійка говорила з татом що потрібно подякувати Тетяні та Аркадію за те що їм передали гроші.

- А в нашій Олеськи ще дитячий розум, - сказав Федір. - Її на базар в Чернівці кортить, не думає що родити має скоро.

Федір щось задумався, він не спішив іти до хлопців допомагати робити біля нового гаражу який уже закінчували будувати. Він віддав свої гроші Марійці а сам дивився у вікно старої хати з якого було видно як дві горлиці сиділи на даху Павликової хати, а тепер уже їхньої.

- Що так думаєте тату? - Перервала його мрію Марійка.

- Знаєш Марусю, ми так говорили про роди а я собі пригадав як Настуні Лук'янова з Танею ходила. Знаю що з Танею, тому що ти уже була в нас маленькою. Тоді так на жінок не вважали як зараз ми на нашу Олеську навіть не дихаємо. Жінки робили навіть важкі а Андрій її нічого не давав робити, може тому в них такі діти мудрі виродились. Я пам'ятаю як Андрій прийшов до колгоспу щось вирішити за якісь там стенди. Напевно якихось дерев'яних планок треба було їм до школи, він там робив завгоспом. А до нас був зайшов в столярний той Стах, сусід їхній, тай сміявся з Андрія: казав що Андрій свою Настуню тримає на печі. Каже: «там в гуцулів баби сидять на печі тому що ходити не можуть по горах». Андрій лише вуса поправляв, а своє знав. Лиш я не знав що ми з ними так породичаємось. А все Марусю через їхню Ляльку, як ти колись назвала її. В добру годину та дитина родилася на світ, хоча

так далеко десь на Кавказі. А як воно є в житті - ніхто не знає що його зустріне. Ти знаєш як я почув що вона не віддалась там, коли був той добрий чоловік тут у нас, мені здавалось що я відмолодів на десять років. Я нікому того не говорив а тобі Марусю скажу: знаєш коли ми не знали про неї я в своїй майстерні сідав на тому місці де її перший раз видів та плакав як мала дитина. Зараз дивлюсь на фотографії вона вже дівчина така, висока виросла, а в мене перед очами вона такою залишилась в тому білому вбранні з чорними горошками, та мокра від зливи. Ой не просто воно так стається в житті. Знаєш вона тоді ще дитина була а на Вітю якось так дивилася, навіть не можу тобі пояснити, якось так як жінка яка готова прожити лиш один день, тільки з тим кого вона полюбила. Я зразу зрозумів що воно щось таке глибоке та надзвичайне там в серці.

Тут Вітя прийшов щоб покликати діда а Марійка ще хотіла слухати його, та його красиву мову про їхню любиму Ляльку.

Перед вечором Федір сидів та знову думав, він кивнув до Марійки щоб вона вийшла за ним. Коли вони вийшли на двір, Федір показав на ворота, Марійка зрозуміла що їм потрібно вийти на лавку щоб ніхто не мішав поговорити. Як кілька вони сіли на лавочку та Марійка розправила свій фартушок що був закруглений внизу, на дорозі появилася одна жінка, яка везла з городу якусь траву на велосипеді. Жінку звали Гандзя, її усі знали по тому що вона любила говорити багато, та постійно зачіпала кого зустріла від старого до дитини. Гандзя також усіх називала по-вуличному в їхній присутності, їй було байдуже чи хтось на неї ображається - чи ні. Порівнявшись з лавкою де сиділи Федір з дочкою та вже приготувалися слухати що вона буде говорити, Гандзя сказала:

- Ой Журики мої любі, як вам добре: сидите собі та дивитися на дорогу, та що вам, ви скоро американцями будете, а мені возити осоку поки не заріють в землянюку.

Федір тільки махнув рукою до жінки а коли вона від'їхала він почав говорити до дочки:

- Знаєш Марусю, я собі так думаю і мені приходить на розум така думка: що воно таке може бути в нашому роді що з ким ми не породичаємось ті люди кудись вибираються. Подивись сама: першим пішов мій брат Микола в світи. Ну він таке: хоч брат мій, але в нього давно була своя дорога; як пішов на войну так вибув з родини. А тепер слухай мене та міркуй добре: Левчуки усі вибрались з Нагуєвичів; нема там нікого. Арлани вибрались з Абхазії; усі до одного. Ліза з батьками вибралася далеко в світи, навіть Лук'янова хата порожня - усі залишили її. Навіть коли я так думав з тобою про це поговорити, а Гандзя каже нам про Америку, ти сама чула: напевно усі ми виберемося також, я думаю Марусю що коли така доля в людей - тоді нічого не вдієш. Хлопці роблять тут а я роблю та думаю: може воно непотрібне нам стане скоро. Знаєш як діти поїдуть, а нам що тут без них. Як ти думаєш про таке що я кажу?

- Я тату не знаю, ви коли що скажете воно так стається в нас, а сама я не хочу нікуди їхати, лиш дуже мені хочеться щоб діти разом були. Зараз як все буде добре в Олесі буде дитятко а там Вітя будуть мати діти а вони будуть не знатися та далеко жити, якось мені страшно стає про таке думати. Олеся наша так за Лізою, а Ліза так само її любить, добре було б щоб вони якось недалеко жили, щось потрібно порадитися, там грошей позичити, допомогти в чомусь. Знаєте тату рідне воно є рідне, як кажуть в народі: «Рідне як не заплаче, то хоча скривиться».

Закінчувався липень, пізнім вечором з двадцять дев'ятого на тридцятого липня Олеся відчула що час її наблизився родити. Вітя вже спав та Федір також з Настею. Марійка розбудила Настю та почали швидко допомагати збиратися. Так як лікар був оплаченим він тільки чекав на телефонний дзвоник в любий час доби, щоб коли він не буде на зміні - негайно приїхати.

Юра повіз дружину в Івано-Франківськ. Марійка уже до ранку не могла заснути. На світанку вона розбудила сина о шостій годині, щоб він взяв машину та поїхали у Івано-Франківськ.

Федір ходив по подвір'ї та не знаходив собі роботи, хоча її було багато. Він не міг дочекатися звістки з пологового будинку про свою любиму Олеську.

Десь біля дев'ятої години, УАЗ з свистом загальмував біля воріт, Вітя в білій сорочці забіг на подвір'я. Він був дуже веселим та коли побачив діда вигукнув до нього:

- Діду, поздоровляю вас з новим титулом, ви вже «прадід»!

- Ой що там Вітю? - Захоплено запитав старий.

- Маєте правнука. - Розводячи руками промовив Вітя.

В цей час Настя почула якусь бесіду, вона швидко вибігла з пивниці де щось там робила, вона не знала кого питати першого так як Вітя її не побачив та швидко побіг в стару хату.

- Насте, дякуй Богу! Народився хлопчик в нас. - Промовив Федір знімаючи свого кашкета.

- Ой людоньки добрі! - Настя заплакала з радості. - А де Вітя, розпитати хочу як там було?

- Забіг в хату води напитися, також так тішитися за сестру; вже має племінника.

Вітя вийшов з хати щоб далі їхати. Він не чекаючи бабиних запитань сам усе виклав:

- Справа так була: малий народився ранком половина п'ятої. Народився досить великим, але роди були легкими. Як знаєте вашій Олесці завжди щастить на кожен бік. Лікар сказав що народився «коваль», може на другий тиждень до кузні іти робити. Олеська почуває себе відносно дуже добре, Юра поїхав в Глувач до своїх похвалитися а мама пішла до Раїси Яківної. Я приїхав вам сказати про новину, зараз знову їду в місто будемо з переговорного дзвонити у Львів а також в Америку до Арланів. Після обіду приїдемо, мусимо почекати так як в Нью-Йорку не давно полягали спати. Коли в них буде сьома ранку, ми подзвонимо.

Вітя побіг до машини а старий Бойчук обняв свою Настю та поцілував з радості.

- Ой добре що здорова Олеська, - тішилася Настя, - малий такий як дохтор каже. Любила вона смачного поїсти тай файно виглядала вона, а така молодиця може родити.

- Добре що добре, - сказав Федір, - Олеська така кругленька як скрипка а такі жінки легко родять. Я боявся бо Юра такий великий хлоп, думаю як діти в нього підуть а тут малий великий і добре. Знаєш Насте, я так слабував а Бог дав дожити щоб таке почути мені нині, біжи до Ольги братової скажи, а я до Петра піду. Петро все перепитувався як Олеська наша.

- Ой чекай мені в нове треба щось, зайду до склепу скажу Штефці, вона також нашу Олеську любить дуже. - Витираючи сльози радості сказала щаслива прабабці.

Десь біля другої години дня, Вітя зайшов на переговорний пункт в Івано-Франківську він оплатив розмову на кілька хвилин, та сів чекати коли телефоністка його покличе в кабінку. День був вівторок, тому Вітя розрахував щоб зв'язатися ранком, поки ще всі будуть вдома. Арлани для його сім'ї були як рідні люди, тому було б не гарно коли їм сказали б про таку радісну новину іншим разом.

Вітя собі записав щоб не забути подякувати за гроші та подарунок. Хоча вони дякували через пана Дмитра, тільки він ще був не поїхав додому. Також Ліза після того розмовляла по телефону з сестрою, тільки Олеся могла забути подякувати при розмові. Тут формула проста та зрозуміла: люди які привикли що їм часто дають гроші просто так, як правило вважають що так повинно бути для них - думав собі хлопець. Пройшло п'ятнадцять хвилин і голосник чітко промовив на цілий зал переговорного пункту: «Місто Нью-Йорк, Сполучені Штати Америки, зайдіть в другу кабінку»!

Вітя швидко схопився та поглядом розглянув номери кабін, він зайшов в кабінку під номером «2» та взяв трубку.

- Говоріть! - сказала жінка-оператор.

- Алло! - першим звернувся Вітя.

- Да я слухаю вас. - На другому кінці почувся голос Аркадія.

- Доброе утро Аркадий Иллич!

- Здравствуй дорогой, а кто такой будешь?

- Виктор вас разбудил, я с Ивано-Франковска дзвоню.

- А Вітя! Нет дорогой, ты не разбудил меня, я уже ползаю по кухне. А что там у тебя, случилось чего?

- У нас радостная новость, хотел сообщить вам.
 - А что родила сестрёнка?
 - Да, мальчик родился сегодня под утро.
 - Ану секундочку Вітя. - Попросив Аркадій. Віктор почув як він гукнув: - Эй девочки, все на телефон падайте, там Ивано-Франковск на проводе!
 Інші два телефони підняла Тетяна та Ліза одночасно. Вітя привітався та почав швидко розказувати те саме що розказував дідові та бабі. Ліза передала привітання та сказала що зараз повідомить пана Дмитра.
 - Пан Дмитро ще тут, Юрка поїхав в Тлумач, там Наталя його братова перекаже йому. А для чого ви гроші передали та ще таку суму, нам якось незручно трошки.
 - Нічого Вітя, - сказала Тетяна. - Там потрібно закупити зараз буде усього для маленького «ковалю». Він повинен з першого дня відчувати що має родину в Америці.
 - Ми дуже вдячні, заплатили лікареві, там обійшлися з нею дуже гарно. Якщо по правді гроші дуже пригодилися та вчасно прийшли до нас, тільки вже не робіть такого.
 - А може Вітя боїшся що Олеся навчимо на таке? - сміялася Ліза.
 - Воно також правда.
 - Слушай дорогой: денег также как женских поцелуев, никогда не бывает много, - сказав Аркадій.
 - Спасибо Аркадий Иллич. А вы когда в Израиль?
 - Наверное в сентябре, там сейчас жара а под осень лучше и билеты после школы дешевле. После того обговорим наш визит к вам; вот так дорогой.
 Ліза перервала розмову батька, так як боялася щоб він не сказав про весілля перед тим як Вітя її запропонує. Вона знала що зараз лінія буде перервана, тому хотіла протягнути час.
 - Вітя, а ти напевно сказав там щоб тобі в «Нью-Йорк» замовили розмову, тому що я почувла як тато говорив що це не туди звертаються. Добре що операторша номер наш продиктувала повністю і тато зрозумів що таки до нас дзвонять.
 - Мені говорила Олеся що ви не в самому Нью-Йорку, а я забув назву того населеного пункту, а тут знаєш як звучить коли повідомляють «Нью-Йорк». Я в кабінку а усі за мною дивляться. Воно звучить тут по-діловому дуже.
 - Ой ти вже так як Олеся, також таке любиш.
 - Ліза, ти вже бачу забула наші звичаї, сама колись Волгою возилася щоб усі дивилися.
 - А хто тобі казав: ти ж не бачив того, тому що був в армії?
 - До сьогодні говорять хлопці в селі.
 - А я думала що мене вже забули за такий час.
 - Ліза, хто один раз тебе побачив, той забути не може, - відказав Вітя
 Тут вклинився голос телефоністки, яка сказала що розмова закінчується. Вітя ще хотів швидко щось сказати на прощання тільки Ліза також хотіла сказати, він дав їй місце. Ліза промовила:
 - Вітя ми живемо в Мерріку це на схід від Нью-Йорка тобто на такому хвостіку, коли дивитися на карту. Тут мені подобається: гарна погода та кругом Атлантичний океан.

В місяці серпні того ж року, пройшли великі переміни, та не тільки переміни: пройшла історична подія світового масштабу. Люди займались збором врожаю а у Москві готувався великий політичний крок;

На двадцятого серпня, було назначено підписати новий Союзний договір між Росією та Казахстаном. Планувалося що інші республіки по сліднують такому прикладу. Старі та завзяті комуністи, яким погрожувала обстановка позбутися своїх вигідних місць, до яких вони вилазили роками по «головах людей», не могли помиритися з таким рішенням Центрального

Комітету. Дев'ятнадцятого серпня почався державний переворот у Кремлі. Люди почули по радіо та телебаченні що запроваджується надзвичайний стан та влада диктатури. Події розвивалися кілька днів. В Москві вирішувалася доля Радянського Союзу. Люди які глибоко зайшли в політику антикомуністичну, почали хвилюватися що буде далі. Політики всього світу сліdkували за драматичними подіями в Москві.

Петро Стецьків навіть на возі возив транзистор, який говорив йому на полі, про те що відбувається в даний час. Транзистор він накрив куфайкою, тому що навіть в селі деякі комуністи підіймали голови та чекали на скору розв'язку в Москві на свою сторону.

Бойчуки також хвилювалися тому що у них була майбутня невістка за кордоном, а встановлення комуністичної диктатури говорило про те що прийдеться напевно забути про контакт з капіталістичною країною.

Вітя хотів сам подзвонити до Лізи, тільки Марійка наказала щоб не робив того, тому що в такий час, усі розмови прослуховують. Все одно люди знали що вони мають зв'язок з Америкою, в будь-якому випадку коли влада повернеться проти Перестройки, їм загрожує політична проблема. Бойчуки знали що в Америці також знають про те що твориться тут. Насправді так воно було. Аркадій ходив дуже задуманий, Ліза знову почала хвилюватися та не спати по ночах. Проблема була набагато більшою як анонімний лист. Коли вона в дев'яностому році думала все ж таки поїхати щоб розібратися з Левчуком, то зараз вона не могла про жоден візит навіть мріяти, тому що люди які в недавньому в мирний час відреклися громадянства Радянського Союзу, рахувалися зрадниками батьківщини.

Політичний конфлікт в Кремлі став серйозною проблемою з якої не міг уже вийти навіть сам Аркадій чи хто інший. Усі це розуміли тому що жили в Союзі та знали що таке значить сама назва режиму «Чрезвычайное положение».

Вечором того дня, Тетяна говорила з дочкою коли вони їхали з магазину:

- Ліза добре що ми не поїхали цього літа туди, там може якось втягнеться а Вітю ми з часом викличемо якось.

- Мама, все одно було б там незручно робити весілля цього літа. Сама подумай: в Олесі малий народився, перед родами скажімо два місяці а також після потрібно її бути обережною а мені потрібно що на моїм весіллі вона була в формі як кажуть. Я дуже хочу щоб в мене було весілля весною чи літом.

- Весною не завжди виходить Ліза, там перед святами піст заходить, весілля не роблять.

- Я маю на увазі травень чи червень, кажу щоб тепло уже було, - пояснила Ліза

- Як тоді, звичайно що можна. Тільки не можемо планувати поки не проясниться політика.

Усі вільно видихнули двадцять другого серпня, коли події стрімко пішли в сторону демократії. В самій Москві велика демонстрація несла трьох кольоровий прапор тобто Андріївський дореволюційний. По правді навіть найбільш переконані демократи та противники комунізму, не сподівалися на такі швидкі перемены які проходили не днями а просто годинами.

Богдан Відлига одівся по святковому та вечором приїхав до Бойчуків. На лавці немов по замовленню зібралися люди та Петро вів дослівну хронологію подій. Коли він побачив Богдана він від радості зупинився та підійшов до машини. Богдан вийшов а Петро не даючи йому часу привітатися урочисто виголосив:

- В мене нині досить, а тепер маємо нашого міського політика демократичного напрямку Богдана Зиновійовича Відлигу!

- Доброго вечора панове! - вклонився Відлига.

- Добрий вечір! - хором відказали.

- Я хочу перш за все подякувати за таку увагу до мене, та хочу запитати пана Бойчука Федора Івановича, як мається ваш правнук?

- Дякую Богдане, дуже добре: їсть та спить, за політику не думає взагалі, - засміявся Федір.

- А як назвали його, прошу пана?

- Назвали Володя, так був небіжчик батько Олеськи, а наш зять. Жив був би він уже б дідом став. Лиш що зробимо, онук наслідував його ім'я тепер...

- Панове! Дозвольте повідомити вам про те що Ковальський Володимир Юрійович, буде жити у вільній державі - Україна!

Люди усі переглянулися поміж собою, Богдан задоволено усміхнувся. Вітя з радості гладив вівчарку та чекав коли Ліза зателефонує йому. Хлопцеві здавалося що великий тягар впав з його плечей. Знову усміхнулося щастя для молодих, які не могли дочекатися зустрічі.

Через два дні, тобто двадцять четвертого серпня, Верховна рада України проголосила незалежність своєї держави. Послідовно після неї проголосили: Молдавія, Азербайджан, Киргизія. Усі чотири країни зробили це до початку вересня.

Новина пройшла по усіх масових засобах усього світу, Аркадій з нагоди того купив квіти Тетяні, він радувався що його план про візит в Україну не провалився. Сам Аркадій виношував ще один план, якого він обговорив з своєю мамою, тільки ніхто цього ще не знав.

Так як Ліза спілкувалася з Олеся після того як народився малий тільки один раз, а другий погано було чути взагалі, то вона вирішила в неділю поговорити з подружкою яка вже стала мамою. Олеся так собі також думала що напевно Ліза зателефонує до неї.

В новій хаті також тимчасом спала тепер Марійка, вона поклала колиску у кімнаті Олесі, щоб коли потрібно у ночі подати малого до правдивої мами, Олеся його годувала грудьми. Коли малий напивався молока, Марійка забирала його з собою щоб не мішав молодим спати. Пізніше вона з малим мала перебраться у стару хату. В день малий Вовчик, як його називав Вітя, був постійно у старі хаті.

На справді так трапилося що в неділю зателефонував апарат. Трубку зняв Вітя який в той час був у новій хаті. Правда він зразу не відповів так як натягував через голову светра який був з орнаментами згори та внизу а на ділянці живота був напис «BOYS». На дворі падав дощ, великі краплі дзвничали по цинковому дашку який був майстерно вироблений над сходовою площадкою. Ліза почувши шум далеко за океаном, поцікавилася що так оригінально шумить.

- А в нас дощ падає сьогодні та по дашку тому малому що над входом так стукає краплями, - відказав Вітя. - Навіть холодно досить, я аж светра одів не дивлячись що літо на дворі.

- Тут також дощ падає, - засміялась Ліза.

- Бачиш як гарно, навіть погода однакова на двох континентах для нас. Напевно як було б сонячно я пішов б кудись сьогодні а так ти мене захопила в хаті.

- А куди ти думав іти, якщо не секрет звичайно? - З цікавістю запитала дівчина.

- Якщо по правді я думав іти до хати діда Андрія, там такі яблука в саду, особливо є там такі вишневі які вже в восени добрі, їх по-народному називають «циганками»; я їх люблю.

- Все зрозуміло, - сміялася Ліза. - А я думала що тільки мене так називають по-народному. Твоя любов до яблук не має нічого спільного зі мною?

- По правді все що мені подобається має відношення до тебе, навіть рибу жарину почав любити дуже, тому що почув що ви рибу любите. А коли їм рибу та думаю про тебе, тоді можу навіть не посолену їсти, все рівно смачною мені вона.

- Лиш на кісточки все одно уважай, коли будеш рибу не посоленою їсти, - сміялася Ліза.

- Лізка, а яка саме риба тобі найбільше до смаку?

- Звичайно є багато видів смачної риби, також залежно як приготувати, а в загальному мені подобається щука.

- Зрозуміло; тоді не даремно Олеся говорила що ти плаваєш так як щука.

- А далі чому не розкажеш що вона говорила в тій розмові?

- А ти також знаєш про те?

- Звичайно що знаю: там про ямки і таке подібне, - сміялася Ліза.

- Було таке, такі бесіди не забуваються, лиш я не тільки чути хочу про таке, але також бачити. Думаю що я вже дорослий в такому питанні. А до речі ті самі ямки з часом не заховались, чи ти може не звернула уваги?

Ліза оглянулася чи не має кого поруч а так як було сьогодні ідеально чути, вона прошептала:

- Ні, не заховались.

Вітя почувши такий тон голосу заплющив очі і йому здавалося що його любима поруч біля нього та шепоче йому в саме вухо.

- Ой Лізка яка ти в мене, просто описати не можу, я тільки від твого голосу такий щасливий а як ще прийдеш тоді взагалі не знаю що зі мною буде робитися.

- Нічого Вітька, приїду поплаваємо разом в Бистриці а потім тут в океані.
 - Я вже спати не буду від того що ти мені обіцяєш, - тишився хлопець.
 - Ой, коли б я тобі розповіла що я думаю коли спати не можу, тоді ти б не спав поки я б не прилетіла до тебе. Лиш краще спи спокійно.
 - А трошки колись поділишся? - Вітя оглянувся чи кого немає на сходах.
 - А де твоя сестра? Я так мало говорила з нею про малого, ти можеш її покликати а наступній раз я буду довго розмовляти та тільки з тобою одним, бачу що ти розмріявся там багато. Ти не проти того щоб її покликати?
 - Пішла годувати Вовчика, в неї молока багато, мусить малий тягнути, чи голодний чи ні.
 Ліза почала дуже сміятися, Вітя не знав з чого, він почекав а так запитав її:
 - А чому тобі так смішно, може признаєшся якщо не секрет звичайно?
 - Ні не секрет Вітя: просто пригадала коли її написав Юрка першого листа та вона мені показувала, я їй сказала щоб відписала йому а вона мені говорила що в нього ім'я таке як в селі бичка називають. А бачиш як виходить щоб знала як з бідного солдатики сміятися було.
 - Зрозуміло, - сміявся уже сам Вітя. - Коли Юрка був як бичок, тому тепер вона як королева.
 Двоє почали сміятися поки не прийшла Олеся та взяла трубку, Вітя ідучи в стару хату сказав сестрі: запитай чому їй так весело, сама будеш сміятися з себе.

В кінці вересня, Михась та Галя робили весілля для дочки. Настю як правило запросили щоб готовила на весілля, а Настя взяла з собою Олеся. Перед тим Олеся усе розпитала ся її як потрібно готувати, щоб перед жінками не виглядало що вона ще учиться. Олеся записала собі основне на листочок паперу та поклала його у свій фартушок. Юра привіз їх машиною до Галі а сам поїхав ремонтувати радіатор одному клієнтові. Тим часом Олеся готовила а Настя тільки тихо їй підказувала, так як в неї в руках усе ішло дуже швидко жінки тільки любувалися молодою господинею які тільки наступав дев'ятнадцятий рік. Сама Настя дуже була гоноровою за онуку, а ще коли жінки почали Олеся вихваляти, тоді взагалі для Насті було так на душі немов вона літала.

Хтось з людей сказав що Коля Остапів приїхав з армії з Іваново, щоб дослужити десь тут в своїй області. Настя такого не чула вдома, її усі питалися тільки вона не знала. Десь перед вечором Мирося, мама Галі, підійшла до Насті та тихо запитала:

- Слушайте, а ваша Марусі як там - не гнівається на мене?

- А воно чого має гніватись? - здивовано подивилася Настя.

Тут Мирося пригадала що Федір їй говорив що про ту справу ніхто не знає, тільки він та Марійка. Мирося нараз вирішила виправити свою помилку, вона придумала на ходу:

- Я просто так дивлюся яка ваша Олеся газдиня на кухні та пригадала собі як я колись там щось сказала була на неї. А тут люди кажуть що Коля Остапів прийшов, тому мені пригадалось як колись було.

- Е, ти таке пам'ятаєш давнє Мироська, вже коло сім років пройшло.

- Просто якось так мені прийшло на голову, але як не гніваєтесь тоді добре.

Настя переказала Олесі розмову а та все зрозуміла. Вона поглядала коли Мироська вийде на двір та вийшла за нею. Ставши поруч з Мироською Олеська закривши на грудях руки, просто без вступу та попередження немов сама до себе проговорила:

- Бабця цього не знає, тільки дід, мама і я.

- Слухай Олеся я хотіла просити вас щоб коли буде Коля з вами, щоб ніхто не розказував йому про Галю; попроси маму а я тебе дуже прошу. Ти вже також мама, розумієш: Галя - вона така дівка що спочатку щось робить а потім думає. Коля десь нап'ється та розкаже хлопцям так як про Вітю твого наплів Зосці небіжці.

- Не хвилюйтесь, ніхто нічого не визнає, а Колька тепер від мене взагалі нічого не почує.

- Добре Олеся, попроси маму та діда.
- Буде зроблено, тьотя Мирося.
- А мами не буде тут? - Ідучи до своєї справи запитала Мирося.
- Ні вона з малим, тепер в неї руки заняті як в день так в ночі. А малий так вже привик до неї більше як до мене.
- Вже бабця твоя мама, так що мусить бавити малого.
- Ой чому я стала і стою, - немов сама до себе промовила Олеся, - скільки роботи а тут з вами тьотя Мирося і вам про свого малого розкажу.

Мирося засміялася та похитала головою а Олеся знову по-діловому пішла на кухню.

Того самого дня, Вітя повіз агронома в Івано-Франківськ по справах. Йому потрібно було почекаати десь біля трьох годин, тому Вітя вирішив використати свій час. Він взяв з дому коробку з годинником, якого подарувала йому Ліза, та хотів щоб в майстерні йому скоротили металічний браслет. Сам він розглядав його а Федір сказав до нього: «ти Вітю не берися до того, це тобі не в машині камеру в колесі поміняти, там як я колись чекав на тебе на пляцу Міцкевича, я видів що напроти було написано «Ремонт годинників». Будеш в місті там попроси щоб тобі майстер зробив так як повинно бути а сам знищиш годинника та ще поломиш що на руці не буде триматися тобі». Вітя так поступив. він пішов на те місце де колись чекав його дід коли вони мали іти замовляти золотий подарунок для Лізи. Правда тоді вони не знали що саме для неї куплять, але зараз вони були раді тому що гроші все одно ціну загубили а камінь таки дівчина носила дорогий.

Зайшовши в майстерню, він побачив худого мужчину, трошки лисуватого. Майстер запитав по якому питанні той прийшов.

- В мене таке запитання: чи ви змогли б скоротити браслета мені трошки на годиннику?
- Давайте покажуть годинника свого, - знімаючи збільшувач з ока, сказав майстер.

Коли Вітя подав йому коробку а той відчинив, майстер з подиву аж повеселішав, він оглянувся чи нікого немає за хлопцем у майстерні та промовив:

- А ти, звідки взяв такий хронограф класний?
- Дівчина подарувала з Нью-Йорка, - похвастався Вітя.
- А ти напевно взяв подарунок та не знаєш його вартість?
- Думаю десь п'ятдесят доларів напевно. - Виходячи з того що Арлани усім дали подарували по п'ятдесят доларів, подумав Вітя.

- Не дармо колись жиди говорили: «Дай хлопві годинник, а хлоп - хлопом», - похитав лиш головою майстер.

- А скільки ви думаєте? - поцікавився Вітя.

- Почекай сам побачиш зараз, а то я бачу що так розбираєшся що напевно не повіриш коли так скажу просто з голови. - Майстер витягнув кучку журналів-каталогів закордонних годинників. - Так, тут у нас Сейко хронограф з будильником, - приговорював майстер. Він почав щось листати в каталозі а так повернувся назад та вигукнув:

- Є! На подивися дроворуби що ти носиш по місту без пістолета.

Вітя поглянув та побачив такий самий годинник серед багатьох інших, тільки ціни біля нього не було.

- А що тут, я ціни не бачу?
- Що тобі мій збільшувач дати на одно око. Що тут пише яка буква?
- Пише буква «Е».
- Ага, ще трошки без шкелка бачиш; тепер дивися тут де ціни пишуть в списку.

Вітя почав шукати а коли знайшов, він аж свиснув.

- Чотириста п'ятдесят!

- Так, тільки не рублів а доларів. Тепер переведи в рублі в результаті «Москвича» можна купити кращого, як мій Жигуль що там коло тротуару горобців лякає.

Майстер обережно видавив штопори з браслету та поміряв на руку. Дві зайві вставки він завинув у папірець та віддав Віктору. Ціну назвав за роботу в три рази звичайної. Вітя все зрозумів: як дорогий годинник - потрібно дорого платити за обслугову. Беручи гроші майстер пожартував до хлопця:

- Не жалій, все одно такий хронограф маєш безплатно. А ти до речі можеш з ним стукати чи в поросі робити - йому нічого не буде. Звичайно шкода щоб не подряпався, але тут скло з якогось хардлексу, чи як воно правильно; так в каталозі написано.

- Щось таке як в тих «Орієнтах» що їх усі хвалять?

- Які «Орієнти»? Я ж кажу що ти дроворуб. В «Орієнти» стоїть кришталеве скло і він вартує сорок п'ять доларів а твій в десять разів більше! От знають кому дарувати такі речі. - Похитав головою майстер. - Добре таки жиди говорили колись про хлопів.

- А до речі, можна сказати що єврейка подарувала його. - На прощання сказав хлопець.

- Ну як ти так її будеш цінити як її годинник що порівняв з «Орієнтом», тоді нема правди на світі взагалі. - Помахав пальцем на хлопця майстер.

- Е ні, що ви? Вона в мене така шоколадка апетитна що просто. - Вітя склав три пальці, підніс до вуст та видав губами звук поцілунку.

Майстер тільки у відповідь розвів руками в сторони, та позгрібав свої каталоги зі столу.

28

На початку жовтня, коли в Аркадія уже було все готове, Ліза повезла його в JFK, тобто в аеропорт Джона Кеннеді, що був недалеко від того місця, де жили Арлани. Вони зайшли на четвертій термінал аеропорту, саме з нього відправляла своїх пасажирів авіакомпанія «IsraAir». Аркадій з мамою летіли на два тижні рейсом з Нью-Йорка в Тель-Авів. Там вже в Ізраїлі їх повинні були зустрінути знайомі євреї, родом з Сухумі, з якими ще давно дружив Ілля Давидович. Аркадій взяв свою сумку та ручного дипломата обтягнутого коричневою шкірою та вийшов з машини. Тетяна з Лізою провели його, там уже були мама Арланів та Гарік який її привіз в аеропорт.

Мама підійшла до Тетяни та подякувала що вона погодилася самою бути два тижні задля її святого бажання. Тетяна похитала головою та промовила до свекрухи.

- А у мене также есть желание съездить в одно место.

- Куда доченька тебе хочется?

- Хочу в Абхазию на могилу своего мальчика.

- Да, желание заветное да важное. - Похитала головою свекруха.

- Только не знаю смогу-ли?

- Сможешь, доченька, ты ещё молодая, а мне так хочется туда в Израиль. Знеш Таня когда мне маленькой отец рассказывал об Святой Земле, я ложилась спать и во сне как будто кто водил меня по Святой Земле и говорил: «Вот это место где Давид пас овец, а это место где Рут собирала колосья». Эти сны я помню до сих пор. Я никому этого не говорю, только тебе скажу Таня: я даже не против вот прямо там умереть, чтоб там меня похоронили в саване. Я себе представить не могу что завтра я буду ходить по земле Иудеев. Таня я смогу там посмотреть на древню столицу Израиля, и просто сказать: Шалом Иерусалим!

Вони попрощались, Ліза поцілувала батька та бабусю, Тетяна також. Аркадій обіцяв повідомити коли прилетять туди. Тетяна з дочкою пішли до машини, Ліза сказала до мами:

- Мама, а давай коли ми вже тут, сядемо на той трамвайчик та заїдемо на перший термінал.

- А для чого нам він - перший термінал? - Здивовано подивилася Тетяна на дочку.

- Просто хочу показати тобі де я зустрінула Мар'яна Олександровича, та де ми сиділи коли я йому розповідала про своє переживання.

- Давай ходімо, сама хоча побачу той синій напис, в мене ностальгія появилася за ним.

Незважаючи що скільки багато людей відправляє компанія «Аэрофлот», все ж таки жіночка з якою Аркадій знайомив Лізу, впізнала дівчину, хоча з того часу пройшло вже вісім місяців. Саме вона тоді працювала, побачивши Лізу вона засміялася до них. Ліза з мамою підійшли до перегородки та привіталися. Так як людей уже пропустили на реєстрацію а вони ще були відчинені був час поговорити. Ліза розказала що в неї усе получило ся, що вони скоро

поїдуть самі туди. Жіночка їм підказала щоб просили виклику з України тому що туристичні візи відкривають тільки на один місяць а приватні можуть на більше часу. Коли вони розійшлися, Тетяна здивовано сказала до Лізи:

- Як вона так запам'ятала вас? Скільки людей переходять а вона тебе впізнала.

- Напевно в тата влюбилася нашого, вона так дивилася на нього тоді, - сміялася Ліза.

- Напевно, а він до неї так як він уміє: «красавица, дорогая, милая девушка». - Повторяла за чоловіком Тетяна.

По дорозі вони стояли в заторах машин, так як на 27-й дорозі сталася аварія. Їм уже недалеко залишилося додому, тільки рухались поволі. Тетяна розказала дочці розмову з Аркадієм:

- Знаєш Ліза я питалася тата щоб сказав мені по правді чому він не повірив що листа того написала Маруся, тобто чому він не зміг погодитися що саме так як там написано, могло бути насправді.

- Що тато тобі відказав? - повернулася до мами Ліза.

- А він просто пояснив, він сказав: ви українки не вмієте цінити самі себе. З Єлизаветою все зрозуміло: молода недосвідчена в таких питаннях а тобі Таня великий мінус в такому питанні. Ти з сторони могла оцінити як воно є насправді, чи вам жінкам просто таке неможливо зробити? Я знав що таких дівчат не кидають просто так, не тому що вона моя дочка а тому що вона має в собі те чого багато інших не мають. Ось так він мені сказав.

- Ой як вже мене усі хвалять коли усе добре, - покрутила головою Ліза.

- А воно було добре завжди, Вітя не залишав тебе ніколи. А те що ми обидві повірили лукаві сусідці, так це не його вина.

- Потрібно було татові сказати ще того дня коли листа одержала.

- Все через мене виходить ти так натерпілася; невезуча я людина напевно, - сказала Тетяна.

- Облиш мама, ти мені краще порадь як фотоапарат передати для Олесі, вона мене просила в листі щоб японський вживаний знайти для неї.

- А чому вживаний, можна якийсь знайти гарний, такий що автоматично робить наводку.

- Ні, вона хоче механічного, такого як в Союзі були.

- Тоді можна такий пошукати, тільки новий.

- Не проходить: вона сказала як буде вживаний тоді усе нормально, а коли новий - тоді мама приб'є її за те що випросила в мене з Америки фотоапарат.

- А вона коробку заховає, Маруся не додумається.

- Та ні мама, мені уже Гарік знайшов, гарний такий. Мені просто передати його потрібно.

- А як називається він?

- Він японський, такий якого вона просила, а називається «Nikon N2020».

- Я не розбираюся в них, знаю тільки що Лев колись мав в Ешері «Зеніт».

- А я пригадую коли дядя Лев мене фотографував, напевно тим фотоапаратом. Він посадив мене на капот дідової Волги а та машина мала такий закруглений передок що я сповзала та падала з нього він наказав що я трималася за того оленя що був там виробленим. Тоді було гаряче, машина так нагрілася що не могла довго сидіти, я сиділа як на сковорідці та плакала.

- Давно воно було Ліза, а машина була чорного кольору, напевно тому так нагрілася на сонці. Ми ще з татом возилися нею по Грузії. На тій машині усі Арлани возились. Пригадую як я вперше прийшла до них в Ешеру. Тато мене запросив в гості щоб я побачила де вони живуть. А перед тим Лев був викрадав ту машину, тай напевно їздив кудись. Ми заходимо з татом на подвір'я, а Ілля Давидович кричить на Лева. Як він на нього кричав тоді; знаєш кавказці як рознервуються. Я не розуміла тому що він мову путав з абхазькою. Ілля Давидович нас не бачив а бабуся Сусанна побачила: вона стоїть на терасі а він тут внизу біля кухні. Вона хоче якось йому повідомити щоб тихо був, тому що син дівчину привів, лиш не може. Їй потрібно зійти з тераси та сходинками вниз щоб він її побачив. Бабусі Сусанні так незручно, а тато так сміється з того усього. Я не знаю як стати, що робити; хоч під землю провалися від такої сцени. А потому Ілля Давидович нас побачив. Він в одну мить переключився на такий лагідний тон, підходить до нас та так приємно: «Ох какая красавица. Это Аркаша твоя словяночка? Какая милая девушка». Я подаю йому руку а він підніс до вуст та поцілував мені руку. А в нього вуса такі сиві підстрижені та колючі. По правді, тоді

вперше мені мужчина руку цілував. В нас такого мало робили тоді на Україні, а вони там знали свою культуру. Ми пили чай, а бабуся тоді такою молодою була ще, їй тоді було сорок п'ять років. Як вона вибачалася, пояснювала що Лев уже не один раз таке робить, що він шкідник такий. А Лев такий худий був як штихета в паркані, так мене оцінював з сторони. Я тоді собі подумала що коли тато мене возив напевно також Ілля Давидович так кричав на нього. Ми на тій Волзі цілу Грузію з'їздили з татом. Ой, а як дівчата мені в гуртожитку завидували що мене абхазець, а ще пілот, на чорній Волзі возить. Бувало привезе мене тато, я зайду в кімнату з квітами а зі мною ніхто не говорить. Я лягаю на ліжко та така щаслива що просто не можу передати. Щось таке мала я як Олеся; в мене було задоволення від того що дівчата злилися за таке.

- Тому ти мене відправила щоб я з Вітькою повозилася коли було весілля в агронома, себе пригадала напевно?

- Якщо по правді, так було як ти додумалася Ліза. Лиш я думала що Вітя того вечора кудись буде з тобою їздити, а тут я розмовляю з Марусею і дивлюся Вітя повернувся, так чемно та скромно. Нічого собі слухняний який, подумала я про нього, бачу скромніший за сестру.

- А коли б ми возилися а тато взяв що тоді було б нам усім?

- Я також думала про те, лиш я була вже на все готова, лиш тільки щоб ти полюбила нашого хлопця а не якогось джигіта з Кавказу.

- Ой мама яка ти романтична в нас, я ніколи не думала, я боялася тобі признатися про Вітю.

- Нічого Ліза воно все нормально; усі дівчата спочатку бояться, вони просто не вірять що в них усе получится ся.

- А як я боялася мами Марійки, Олеся мене так перелякала а пізніше сміялася та призналася що просто жартувала: От Леська-шкідниця!

- Взагалі ти скоро почала свій роман, тільки в тебе усе по-справжньому пішло з першого вечора; мало таких дівчат буває.

- Я не думала ще про дружбу з хлопцем а якось так само відбулося, навіть пояснити сама собі не можу.

- Так повинно було відбутися Ліза, багато чого ми не можемо пояснити в житті...

В такій розмові вони приїхали додому, Тетяна побачила що на телефонному авто записувач записався пан Дмитро, який уже повернувся з Тлумача додому. Ліза не стала зразу телефонувати до нього, так як вони були голодні та пішли готувати на кухню.

Сьогодні була черга молодій господині, тому Тетяна сіла на кухні біля столу та переглядала журнал з жіночим одягом а Ліза взялася готувати вечерю. Вона сказала мамі щоб побула поруч, та щось розповідала їй далі про свою молодість, щоб не було скучно самій готувати на кухні.

Однієї суботи осіннім ранком туман стелився понад оселями. Жовте листя крутилося падаючи з дерев. Видавався гарній осінній день. Олеся одіваючись у своїй кімнаті знайшла дві масажні підставки для сидіння в машині. Вони були зробленими з дерев'яних овальних шариків та сплетені поміж собою. Такі штуки їм подарували на весілля хтось з Косова, тобто з Лук'янової родини. Косівські майстри виробляли такі речі, які славились далеко за межами свого міста своїм ремеслом. Олеся взяла їх та вийшовши на сходову площадку стояла та любовалася гарною погодою вдихаючи осіннє прохолодне повітря. Вона пішла на нове подвір'я де Юра уже стукав щось в «Запорожці», якого пригнали недавно йому з Богородчан ремонтувати. Олеська дала чоловікові масажні підставки щоб почепив в Ладі, та щось з ним поговорила і після того він пішов мити руки та переодівати ся.

Через годину, вони уже сиділи в машині та Муфтар разом з ними. Олеська переглянула скільки кадрів ще залишилося на фотоплівці, та Лада поволі поповзла по вулиці.

- Як тобі Леся сидіти на них? - Запитав Юра про підставки.

- Гарно, напевно не втомлюєшся коли далеко їхати. Взагалі мені Ліза говорила що мені масаж не зайвий. - Пригадуючи розмову над річкою, засміялася Олеся.

Десь біля четвертої дня, приїхали Ковальські: Мирон та Василь. Вони вступили по дорозі так як їхали в Надвірну по справах. Хоча їм було трохи в сторону заїхати, але коли вони уже були на цій стороні за Івано-Франківськом, тому рішили заїхати.

На новому обійстю був Вітя з Федором, вони малювали двері в новому гаражі. Василь заїхав на нове подвір'я та зупинився. Після того як привіталися свати, та Миронко розказав що вони випадково просто заїхали, він оглядаючись запитав діда-свата:

- Слухайте, а де мій Юрко, машини нема ані його не видно?

- А він поїхав в ліс на природу з жінкою. - Звичайним тоном відказав Вітя.

- Як в ліс? На світі такі сонця світять, тепло кінчається а він не робить нічого?

- Ай свате, наробиться ще за життя. Він вчора навіть наробився як кінь.

- А двері чого він не пензлює а ви свате тут?

- Та я сам люблю малювати, а мені що робити? В ліс вже старий ходити, а вони молоді та любуються природою. А я люблюся як файно по залізу малювати мені.

- Ой люди добрі, розпустили ви мого лінюха до краю. А що тут той «Запор» розібраний стоїть? Машину не кінчає а лазить десь.

- А може свате він щось там не знає, чи не може сам?

- Ага «не може», а з жінкою кохатися може на природі?

- Вуйку Мирон, - обіззався Вітя. - Вона сама його витягнула в ліс.

- Е Вітю, ти на сестру так не говори: вона як в нас була, тоді так мені хату вимила як аптеку в Станіславі.

- Нічого свате, все добре, ще наробиться ваш Юрко, життя ще перед ним.

- А малого нащо потягнули, ще який комар дитину в лісі вкусить.

- Не вкусить свате, там Марусі з малим в хаті а вони лише пса взяли з собою.

- О, чуєш Василю! Де твоя теща, най би послухала як закривають твого брата.

- Ой, моя теща напевно посиніла б зі злості, - сміявся Василь.

- А що так Васильку, така люта баба? - Звернувся Федір до Ковальського.

- А як ви думали; вона б дала мені такий ліс що напевно вже б спав в тому лісі.

- Ой що зробиш Васильку, різне буває; але воно так не має бути.

- Знаєте свате, ви не гнівайтесь як скажу вам правду: мені здається що мій Юрко не взяв онуку майстра а ксьондза.

- А чого так кажете Мироне? - засміявся Федір.

- А чий зять може при такі погоді по лісі з своєю молодичкою гуляти - лишень ксьондзів.

- Ой смішні ви свате. - Похитав задоволено головою Федір.

- Все винуватий Вітя, він його так намістив як ката не теплу піч. Жив би ти Вітю сто років, та не слабував ніколи. Ой була б моя жінка небіжка знала де її Юрко пристане - може ще б протягнула кілька років бідна.

Миронко взявся ремонтувати того «Запорожця», не міг дивитися як той розібраний стоїть.

Потім вони пішли у хату, розмова пішла та сама з самого початку, тільки тут уже відповідали Настя та Марійка. Усі досить насміялися з Ковальських, які сварили на свого Юрка. Вони так не дочекалися на нього, тільки Настя переживала що молоді поїхали на довго та напевно голодні вже.

Коли Ковальські повечеряли та поїхали, зразу після них приїхала молода пара з лісу. Коли вони зайшли у стару хату, від них було чути димом горілого дерева. Вітя запитав:

- А ви що там у лісі зайця жарили?

- Ні ми просто вогонь палили, сиділи коло вогню та любувалися осіннім лісом, - відказала Олеся братові.

- Добре що молоко ще було малому, а прийшлося б нам шукати мамку Вовчика нашого. - Пожартував Вітя.

- Ой, я бачила як ти свою Лук'янку вже знайшов; шукати мене збирався в лісі.

- Я б не осмілюся навіть такого робити, - не здавався Вітя.

- Все! - Перервала Марійка, додумуючись куди може її жартун повести розмову. - Давайте сідайте їсти а ми розкажемо які гості ми мали сьогодні у нас.

Тільки розказати зразу не вдалося, так як загавкав Муфтар на подвір'ї. Федір вийшов подивитися до воріт, він скоро не повертався. Усі подумали що хтось прийшов до нього, правда на Петра Муфтар не гавкав, він знав сусіда. Через кілька хвилин Федір покликав Віктора до воріт, коли хлопець вийшов, він в темноті не міг розглянути хто прийшов. Вітя навмання сказав знаючи що хтось тут знаходиться:

- Добрий вечір, правда не бачу з ким здороваюся.

- Не вартий він щоб ти з ним здоровався Вітя.

- А ти Коля, ми чули що ти з армії приїхав, тільки не знали чи правда воно. - Вітя впізнав по голосі сусіднього хлопця.

- Так приїхав, а вірніше втік від москалів; тут дослужу в Франківську.

- Хлопці ходять в хату, тут холоднувато стояти. - Перервав розмову Федір.

- Я вуйку не піду, я з Вітьою тут пару слів хочу.

- Добре я пішов, а ви дивіться самі. - Федір повернувся та зник за хвірткою.

- Вітя, ти прости як мужик, дурак я був, біди вам наробив великої язиком своїм. Розумієш напився як скотина а що сплітав сам не знаю.

- Тільки ніяка скотина не п'є самогон Коля.

- Сам говориш, значить я ще гірший за неї виходить.

- Коля, воно вже пройшло, тільки твої слова коштували дуже дорого нам усім а там в Америці взагалі слів нема. Ліза таке пережила що страшно розказувати а її батько подумав про наше село що тут живуть якісь ідіоти.

- Він правильно подумав. Я такий ідіот, тільки хочу якось виправити свою помилку Вітя.

- Виправляй коли зможеш, тільки ти запізнився дуже.

- Я розумію, тільки ти зрозумій: поки людина живе ніколи не пізно покаятися та покрити свої помилки, а я дуже хочу так поступити.

- Коля, коли Ліза простить тобі усе - тоді ми забудемо усі тобі, так як ти зробив ненароком,

- повертаючись щоб іти в хату, сказав Віктор.

- Вітя я також її перепрошу, скажи їй що я приходив до тебе, коли б стара Зоська жила я б її хату спалив за таке що вона так мене підставила, лиш нема вже її. А Ліза мене пам'ятає, вона добра, вона простить мені.

- Давай Коля, я спішу тому що ми там говорили про одну справу. - Зачинивши хвіртку Вітя не мав бажання провадити бесіду з тим хто став мимоволі учасником вигаданого злочину.

Коля повернувся щоб іти, він ще раз сам до себе повторив: вона простить, вона добра...

Прошло кілька днів як Арлани поїхали в Ізраїль. Одного ранку біля дев'ятої години, коли Ліза уже виходила з хати, подзвонив Аркадій з Ізраїлю. Він розказав як перелетіли в Тель-Авів, як їх зустрінули в аеропорті імені Давида Бен-Гуріона, що находився в десяти кілометрах від Тель-Авіва. Також розповідав який великий вплив автомашин в місті та як довго вони вибиралися з нього. Аркадій попросив дочку щоб та дала телефон до Раїси Яківни, він хотів через неї взнати номер телефону до Жені в Одесу. Аркадій хотів зробити для нього сюрприз, подзвонивши з Святої Землі.

Ще коли Аркадій був в нього в Одесі, Женя дуже цікавився цією країною а особливо великим морським портом у місті Хайфі. Аркадій сказав що вони планують проїхати майже увесь Ізраїль так як країна невеликою. Також він дуже вихваляв продукти та їжу в Ізраїлі, які були набагато кращі та смачніші як в Штатах. Він пообіцяв привезти їм сувеніри та сушеної риби з Генісаретського озера. Ліза попросила щоб він привіз для неї такий сувенір, щоб можна носити його на руці, та щоб там були шарики чи колечка з матеріалу що взятий саме з

Ізраїлю. Аркадій пообіцяв виконати прохання дочки, та до свого приїзду в США вивчити «Гатікву», державний гімн Ізраїлю, який перекладається на українську мову: «Надія».

Після того як вони поговорили, Ліза запізнювалася в магазин, вона попередила стрія Тимура що приїде трошки пізніше, та об'яснила причину запізнення. Коли вона вийшла з дому, дівчину наповнила гордість від того що вона має коріння до євреїв. Ліза також стала мріяти щоб колись поїхати так само на Святу Землю, так як мріяла її бабуся Сусанна. Тільки вона хотіла щоб не самою а з Віктором та з його сестрою разом, Ковальського включала вона автоматично. Ліза рахувала що вона найперша в їхній родині буде вирішувати подібні питання, після неї Олеся, а хлопці нікуди не дінуться.

Після того як Віктор перед нею приклонявся по телефону, Ліза тільки знову переконалася що він буде в неї саме таким про якого її мама могла тільки в сні мріяти. Ліза не помилялася, в неї сумніви минулого року розтанули, тільки залишилося чомусь неприємне відчуття до жіночого ім'я Аня. Їй самій було смішно чому саме так воно є, тільки вину за свої душевні муки та сльози, вона хотіла перекласти на когось а крайнього не було, тому винуватим само собою зробилося красиве жіноче ім'я, яке немов вбирало в себе фантастичну особу що її наробила скільки лиха. До самої Зосі, чомусь в дівчини не було ненависті, можливо тому що вона її не знала особисто, і немов ця людина для неї не існувала на землі. Тим більше що вона померла уже, а в такому випадку відношення до її особистого життя бути не могло в майбутньому від давньої сусідки Бойчуків. А також переживаючи той жахливий дев'яностий рік, Ліза скільки багато думала як вести розмову та як поступити з тією Анькою, що її тепер важко було повірити що такої особи просто не існує взагалі. Саме по цій причині для неї також було немов нереальним те що сусіда Бойчуків придумала того листа. Тільки те що Ліза вірила з захопленням та думала про це постійно було кристально чиста правда, а саме: Вітя її вірний, він так само як вона додержав свою клятву, та не згубив любов до тієї єдиної яку побачив липневого вечора п'ять років тому...

Вечором Тетяна готовила на кухні а Ліза сиділа з телефоном на дворі. Вона оперлася в спинку крісла а ноги поклала на друге крісло. Тетяна не звертала уваги на її розмову тільки коли в кінці почула прізвище «Левчук», яке Ліза повторила два рази, її зацікавило що там пан Дмитро говорив та які новини з України він привіз. Тетяна поклала на дві тарілки рису та жарене м'ясо та вийшла до дочки яка уже не розмовляла а просто сиділа та кусала антену від телефону. Вечір був теплим, як звичайно бувають гарними осінні вечори біля Нью-Йорка. Провівав трошки ледь відчутний вітерець який колихав почеплені мідні трубки що видавали свою мелодію. Тетяна сіла біля дочки:

- Ліза, я уже тебе просила, ти напевно в кутику простоїш до ранку так як ми домовлялись.
- В якому кутику мама? - Дивлячись в тарілки яке м'ясо більше припечене, запитала Ліза.
- Чому ти перед паном Дмитром, Віктора знову називаєш «Левчуком», у нього є ім'я та досить красиве як для мужчини.
- Мама, це зовсім не пан Дмитро Мисюк, я з Рітою розмовляла. Ти хіба не чула що я по-російськи говорила, а пан Дмитро не розмовляє російською мовою.
- Все одно по-російськи також Віктор буде Віктором а не Левчуком.
- Мама, ти просто не знаєш про що була мова: Ріта мені говорить що там в магазин, де ми працюємо, приходив один хлопець та питався про мене. Він уже приходив кілька разів та хотів щоб Ріта була у нас посередницею, щоб познайомити. Я їй сьогодні просто сказала щоб передала йому що я заміжня та в мене уже двоє дітей. Ріта жартує зі мною та питає мене чи я коли вийду заміж також буду носити своє прізвище, тому що той хлопець знає що ми сестри та прізвище однакове. Я їй відказала щоб говорила що моє прізвище «Левчук». От і все про Левчука а ти мама уже думаєш що твого зятя тут хтось принижує.
- Тоді зрозуміло а ось двоє дітей що в тебе, мені якось страшно привикати, не знаю як Маруся привикла до того що вона бабуся уже.
- Нічого особливого мама, люди до усього привикають; так колись говорив Любчик коли ми їхали у Львів. А коли тобі справді страшно, тоді подумай що в мене вже троє. - Попиваючи гранатовий сік, сміялася Ліза. Після того коли вони поїли Ліза сказала до мами. - А я сьогодні була на Брайтон Біч та купила наклейку татові на машину.
- Яку саме Ліза?

- Єврейський прапор з зіркою царя Давида. Я вже наклеїла біля номерів з лівої сторони.
- А ти знаєш Ліза, коли ми побралися, дід Андрій був дуже незадоволений що я вийшла заміж так далеко та ще за чоловіка з другої нації. А коли я йому написала що свекруха єврейка, тоді він полюбив Арланів. Дід читав Біблію, а там все про євреїв написано.

- Я знаю мама, я також читала, дід мені розказував багато гарних історій та що характерно що вони усі правдиві.

- На жаль дід ніколи не бачив моєї свекрухи, своєї свахи, тато просив його а він завжди відкладав. Вже останньої осені жалів що в Абхазії заворушення а він так і не побував там. А мені так хочеться туди поїхати, просто все так пригадується там, так само як тобі все пригадується коли ти в дідовій хаті в селі. Добре що на Україні тихо та спокійно, в нас люди більше помірковані як на Кавказі. А ще одна властивість була в діда Андрія: скільки часу я просила тата щоб він кинув курити а він завжди говорив що не може, мені було так противно коли він натягнеться того диму та береться до мене говорити чи щось подібне. А коли дід з ним поговорив, він пообіцяв йому поспробувати залишити, та досить швидко залишив. Після того вибачався що не послухав мене ще в Сухумі коли ми жили.

Тетяна з дочкою ще довго сиділи біля столика, Тетяна розповідала як колись вона їздила в Старий Косів ще в дитинстві, та як зимою возилися на санках з горів.

Тоді ще жив батько Андрія, старий Марко Лук'яненко, який з жінкою та з братом робили килими. Свої вироби вони носили продавати далеко від дому, ходили до Галича, Єзуполя, Тисменицю та Тлумача. В глибину Карпат не було сенсу носити, так як там гуцули виробляли в багатьох місцях подібні килими. Дуже гарний торг в той час ішов на базарі в Зеленому Устю що на початку Тернопільщини за Дністром. Тетяна розповідала як її батько розказував про те як пором перевозив людей через Дністер. Так як в Карпатах Андрій не бачив в юності таких великих річок, він боявся дуже перевозитися з берега на берег. Пізніше коли його забрали на війну, тоді він бачив багато світу та переправлявся через Віслу та Дунай.

Ліза уважно слухала, вона жаліла що так мало часу проводила з дідом, та мало його випитала ся про його життєву дорогу. Звичайно тоді її думки та серце були заняті тільки одним: вона думала про свого коханого.

Сам дід Андрій усе знав про неї, але він нічого не розказав ні Аркадію, ані своїй дочці Тані. Людина яка пройшла не легкий шлях та любила від усього серця в молодості, сама розуміє інших в такому положенні. Він дуже хотів щоб його любима онука була завжди щасливою; як в коханні так само в особистому житті. Коли він взнав який саме хлопець закохався в Лізу, Андрій в душі тішився так як він знав родину Віктора, він не хотів нічого говорити щоб не покришилося те що тільки пустило ніжні паростки ще зовсім в двох юних серцях.

Сам не довге життя прожив Андрій Маркович Лук'яненко, тільки згадка про нього залишилася доброю як в родині так в селі в якому він був приходнем. В школі коли він працював завгоспом, також його любили, навіть комуністична ідеологія яка переслідувала релігійних людей, не могла затьмарити його щирість та направити людей проти нього. Тетяна побачила що почуття вірності яке було в дочки від народження, а особливо проявилось під час кохання, саме передалося дівчині від діда Андрія. Ліза багато мала в своєму характері кавказького, тільки вірність її була родом з українських Карпат. Саме вона вбрала в себе натхнення та глибоку мрію як південних так само західних гір.

Час скоро пробіг, незабаром потрібно було їхати знову в аеропорт, тільки не відпровадити а зустрічати туристів з Святої Землі. Ліза знала що скоро почнеться розмова про її весілля та візит на Україну. Вона вирішила щоб не получило ся так, що мама чи батько, самі можуть щось закинути про весілля в телефонній розмові, тоді краще вирішити усе скоріше. Щоб якось обережно натякнути нареченому що вона чекає від нього саме того, що кожна порядна дівчина, Ліза мала тільки один шанс - поговорити з Олесею. Вона не сумнівалася що саме Олесь усе зробить на професіональному рівні, та все буде так щоб подобається усім. Ліза також хотіла щоб Вітя вділив увагу в питанні одруження її мамі, та щоб в нього залишилося враження що вони не самі напрошувалися їхати на Україну. Ліза знала що так як усі знали рідні Віктора що тільки вони повинні приїхати просто в гості, тому признатися про плани весілля було просто необхідно, щоб не покласти їх в якесь розгублене становище.

А Олесі Ліза могла признатися в усьому, в них не могло бути секретів, тому що за довгий час дружби, дівчата знали одна про одну дуже багато приватних таємниць. Ліза не сумнівалася що саме Олеся усе зробить для неї як потрібно, та якнайкраще.

В листопаді, коли ще не почалися заморозки а люди ходили в ліс збирати підпеньки, пішов також Вітя з вівчаркою до лісу. Він не дуже багато назбирав тому що так дивився за ними що бачив тільки тих що просто були біля стежки в лісі. Вітя собі виглядів гарне місце, щоб коли приїде його кохана, він зміг з нею піти сюди та запалити вогонь, чи просто так посидіти та помріяти про своє майбутнє а також пригадати минуле. Йому подобалось коли Олеся з Юрою повернулись з лісу і від них було відчутно запах диму з горілого лісового дерева.

Налазившись по лісі, хлопець сів на дерево яке вивернула з корінням буря, та витягнувши з свого шкіряного портмоне, якого привезла Ліза з Ешери ще колись, листа якого він постійно носив з собою. Вітя став його читати. День був субота і хлопець планував що завтра Ліза буде мати з ним розмову по телефону, так як уже два тижні вони не говорили. Вітя знав що Аркадій уже повернувся та напевно почнеться розмова про їхній візит в гості в Україну. Тільки він не знав що в той час коли він читав цього листа Олеся з Лізою розмовляли по телефону важливу справу з якої мала починатися підготовка до їхнього візиту.

Десь майже у вечір Віктора «УАЗ 469» заїхав на нове подвір'я та хлопець випустивши Муфтару, пішов вечеряти у стару хату, так як досить стомився налазившись по лісу.

Коли він сидів біля столу, через двадцять хвилин прийшла сестра, вона була дуже радісною. Олеся стала біля дверей, заклала руки та попросила уваги в усіх. Усі як щось там говорили так нараз затихли та стали дивитися на молоду господиню. Олеся показала пальцем на брата:

- Так Вітя, слухай наш дорогий герою та відповідай.

- А ти може з прокуратури що так строго. І про що саме будеш питатися мене? - поглянув Вітя на сестру.

- Я говорила з твоєю та нашою Єлизаветою сьогодні, буквально годину тому.

- Так, а що тут такого надзвичайного що в тебе така поза солідна зараз?

- Скажи мені коли Арлани приїдуть сюди? - З хитрою усмішкою хитала головою Олеся.

- Ліза нічого не сказала, скоріше просто так говорила про те що тато з Ізраїлю повернеться, там ще питалася чи в мене є паспорт закордонній, ще там щось казала та все наскільки я пригадую. А в чому справа?

- Вітя з такими розмовами які ти ведеш з нею, вони ніколи не приїдуть сюди.

- Як не приїдуть? - вмішалася Марійка. - Ти що Вітя щось наговорив дівчині своїми жартами немудрим як ти останнім часом любиш робити?

- Ні мам, він лиш тут герой про халву та молоко мені говорити, а там він мовчить як окунь на превеликий жаль, - продовжувала Олеся.

- Олеся поясни на кінець що відбувається? - вже не видержав Вітя.

- Пояснюю, лиш тільки один раз: бачу Вітя що знову як колись в вісімдесят шостому мене потрібно тобі, не можеш сам додуматися. Справа в тому що Арлани хочуть не тільки в гості приїхати а хочуть тут весілля зробити вам.

Усі хто були в хаті переглянулися одні на одних, їм стало цікаво про весілля. Марійка підклала руки під голову та стала уважно слухати дочку. Вітя повів розмову далше з сестрою:

- Дуже добре, тоді що потрібно від мене, нехай приїдуть тут рішимо що і як зробити. - Стиснув плечима Вітя.

- Ні так не буде, вони хочуть знати певно як їм поступити З Америки приїхати цілій сім'ї, це вам не з Тлумача чи Косова.

- А що їм потрібно знати певно, я не розумію Олеся?

- Ой люди добрі з тим нашим женихом. А як ти собі уявляєш: Ліза тобі має пропонувати щоб ти на ній женився, чи щось вже нове вийшло в моду?

- Як пропонувати? Вона хіба не знає що я хочу женитися на ній?

- Знати одне, а офіційно запропонувати дівчині - це перша сходинка до сімейного життя.

- Олеся, я ще з нею про таке говорив перед армією, вона погодилася мене чекати а ти щось тут вигадуєш.

- Вітя я не вигадую, вона мені тільки що говорила про те що я тут розказую, тобі вона не буде такого казати. Знову я посередник серед вас двох, знову вчити потрібно тебе як дитину, може почекай трошки та разом вже з моїм Вовкою будете дівчатам пропонувати щоб вам оженилися.

- Тоді які питання, я їй скажу наступнім разом, скажу щоб приїхала я одружуся з нею.

- Ні Вітя, ти повинен також її мамі сказати про те, попросити Таню щоб дочку погодилася за тебе віддати.

- Ай Олеся, ти вже сама щось фантазуєш, яка Таня, її мама що не знає за скільки років?

- Вітя я тобі переказую слова Лізи, які я почула цього вечора.

- Слухай Вітя, - вмшався Федір. - Так повинно бути, в них єдина дочка тому вони на все звертають увагу. Знаєш мама її годувала, виховувала, чекали скільки на тебе коли ти в армії був, а зараз повинно бути так як в людей. Як ти Марусю скажеш йому? - Повернувся Федір до Марійки.

- Все правильно Вітя, ти повинен повестися згідно традиції, та поваги до її родичів.

- Мам, а як Юра женився він звертався по традиції до тебе?

- Вітя, я так погодилася, Олеся сказала що він встидається мене, я побачила що так воно є насправді, тому так погодилася. Таня як чуєш не хоче так, що це ж її право; вона мама своїй доні. Одруження це справа дуже відповідальна сину, так що тут тобі не на лавочці посидіти.

- Вітю! - Обізвалася Настя. - Що ти як маленький, тобі що по телефоні сказати не можна що ти хочеш женитися за її доню? Ти сину запитай діда як мої тато не хотіли Бойчука на очі видіти, а дід став на коліна перед моїм татом, а тато сказали: «Хіба таке станеться коли буде видіти що сонце сходить не з Тисменичан а з Глибівки», там де заходить по цей день. А що сталось: сонце далі сходить з Тисменичан а ми прожили разом з дідом цілий вік. А в тебе що сину: всі люблять тебе, хочуть в свою родину, ти маєш Таню в коліна поцілувати за таке.

- Так, так, Вітька любий, - сміялася Олеся. - Ось тобі халва та мед, ось тобі молоко для Вовчика. Дивлюся щось ти уже блідонько виглядаєш зараз.

- А може ти якось Олеся скажи Тані сама, а я вже з Лізою сам, - просив хлопець.

- Ні, хіба навпаки можемо домовитися, - сміялася далі сестра.

- Слушайте великі діти. - Перервала сміх Марійка. - Тут питання важливе, усе потрібно зробити так як повинно бути. Ти Вітя уже опустив багато коли сама Ліза таке говорить твоїй сестрі. Просто поясни що ти не знав як вони думають їхати, як вони там планували, тому ти мовчав. А те що хочуть зразу весілля робити це просто чудово, після весілля нехай уже вони думають щоб тебе забрати туди. Тільки я думаю це не буде скоріше як після Великодніх свят. Напевно вони не захочуть зимою летіти в таку далечінь сюди.

- Я також хотів щоб весілля літом було; літо є літо. Можна поїхати кудись, над річкою походити, погуляти по лісі, а зимою усі в хаті сидять.

- Халву купити можна, покупатися разом, поглянути як щука плаває - додала Олеся.

- Олеська, що ти якимось загадками говориш тут? - запитав Федір.

- Що ви діду знаєте, наш герой мене завжди підтягував та любувався коли я не мала куди подітися. Тільки зараз Ліза зі мною про все буде ділитися, так що дивися мені Вітя; ти її не заборониш, вона любить волю та вільно думати.

Коли вони вийшли з хати Олеся уже серйозним тоном сказала до брата:

- Вітька що потрібно я готова до послуг, я відчуваю вину за свій язик, за те що перед Колькою говорила багато лишнього та причинила тим вам проблему. В любому питанні стану до поради як для тебе так для Лізи. Тобі я дуже вдячна за Юрку, мені з ним дуже гарно живеться як сам бачиш. А Ліза в тебе буде жінка як в казці, ти просто не знаєш в яких вона питаннях розбирається, вона мені багато чого розповідала. Коли б такий як Колька чи Галя почули про те, їм роти повідкривалися б з дивування, та попадали б щелепи на коліна.

Звичайно я тобі не можу такого говорити, прийде час сам переконаєшся в тому. Така жінка любого мужчину зробить своїм вірним до смерті. Мені особисто пощастило що я дружила з Лізою, навіть велика частина є в тому що мій Ковальський так муркає біля мене. Так що нічого не хвилюйся, нехай Тетяна потішиться коли ти в неї будеш випрошувати її Єлизавету.

Наступив Новий 1992 рік. Україна стала вільною державою. В грудні минулого року офіційно було оголошено що Радянський Союз перестав існувати. Усі п'ятнадцять республік а також країни Європи, які були під впливом соціалізму - стали вільними. «Варшавський договір» як такий - перестав існувати. Найбільша держава світу прожила вік однієї людини, не дотягнувши одного року до сімдесяти. Після того економіка повністю розвалилася, став дефіцит бензину та других необхідних продуктів. Люди рятувалися хто як міг. Тільки усі вдихнули волю на повні груди.

Видавництва геодезії та картографії заняті по всьому світу: переробляються карти глобуси, міняються назви країн, столиць, простих міст та сіл. В містах міняються назви вулиць та площ, демонтуються пам'ятники комуністичної ідеології які ще залишилися. СРСР став історичною згадкою для підручників, та в згадках людей які були його громадянами.

Далеко за океаном в сім'ї Арланів, подвійна радість: політика та час працює в їхню сторону. Держави, громадянства якої вони відмовилися, вже не існує. Повернутися в Україну можна любого часу, тільки щоб гроші були а вони в Аркадія є в селі. Сидячи за новорічним столом Ліза рахує години які на Прикарпатті. Дівчина хоче саме сьогодні додзвонитися любою ціною до свого коханого та привітати його та його родину з Новим 1992 роком.

Перед тим вона телефонувала один раз на початку грудня, тільки нікого чомусь не було в новій хаті. Ліза зрозуміла що малий Вовка у старій хаті напевно, так як там тепліше зимою.

Пізніше було неможливо додзвонитися тому що політичні новини та Різдвяні свята, згідно нового календаря, були приводом перевантаження на телефонних лініях світу.

Сьогодні також перший день Нового року. Ліза знає що там є гості у Віктора напевно зі Львова, їй хочеться їх щиро привітати та почути чи Віктор взяв під увагу те про що йому говорила Олеся. Часу було доволі щоб придумати як пропонувати та як домовитися з майбутніми батьками, щоб вони погодилися віддати йому свою єдину доню. Усі як з однієї сторони так з другої, знали що переміни в питанні одруження бути уже не може, тільки традиція є традицією. Ліза хоче поцінити свою дівочу гордість, та зробити приємну розмову для своєї мами та батька.

Коли в Україні десь біля обіду у новій хаті роздається дзвоник телефону на коридорі, там в даний час нікого немає, так як усі в старій хаті сидять. Тільки сьогодні щастить з Нового року для щасливої нареченої. В той час коли роздався дзвоник Юра уже був на дворі та збігав з сходинок щоб іти в стару хату. Почувши телефон він швидко повернувся та перескакуючи по дві сходи забіг у коридор.

- Алло! - Задихаючись проговорив він.
- Добрий день, а скажіть будь ласка: я до Левчуків додзвонилася?
- Так, це Юра, зять їхній.
- Юра привіт, це Ліза говорить з тобою.
- О Ліза! А мої так давно чекають на тебе, де ти пропала так довго?
- Нарешті додзвонилася, тут свято було в нас в кінці грудня. З Новим роком тебе Юра.
- Дякую, вас також усіх. Кого тобі Ліза першого покликати з старої хати?
- Поклич Вітьку, коли можна.
- Звичайно можна, навіть треба. - Чути як ставиться в сторону трубка та риплять двері відкриваючись на двір. Ліза уявляє собі той самий коридор у новій хаті та Віктора кімнату, її

серце переповнює радість від того що напевно скоро вона там буде знову. Через короткий час чути кроки та стуки біля телефону:

- Алло Ліза? - задихаючись запитав Вітя.

- Так Вітя, пробач що так довго, на могла через проблеми зв'язку у грудні. З Новим роком вас усіх!

- Вас також Лізка; усіх вітаємо.

- Що там нового біля тебе Вітя, чи може щось так, хочеться тобі сказати? - В голосі хлопець відчуває веселий мотив обережності та сподівання його коханої.

- Так, хочеться мені дуже сказати тобі щось важливе, а вірніше попросити тебе.

- Я уважно слухаю Вітя.

- Я хочу щоб ти вислухала мою пропозицію та прохання а саме так: Єлизавета, дозволь запропонувати тобі щоб ти стала моєю улюбленою дружиною на все життя.

- Вітя а ти там став на одне коліно? - сміється Ліза.

- Можу навіть лягти на паркет, тільки щоб ти погодилася.

- Я трошки подумаю...

- А довго будеш думати? - Вже хвилюючим голосом питає хлопець.

- Вже надумала, і я згідна! - сміється щаслива дівчина.

- Щиро дякую Лізочка, моя любима. А як нам далі бути, все від тебе тепер залежить.

- Від тебе також ще не все Вітя, в мене ще є батьки, я сама сказала, а їм ти сам повідомиш навіть зараз про своє бажання.

- Ліза а може... - В телефоні Віктор чує як вона кличе маму щоб та говорила з ним. Хлопцеві пересохло в горлі, він оглянувся може Олеся десь поруч щоб підказала, але немає нікого в новій хаті. Часу думати також немає зовсім, вже чутно як Тетяна взяла трубку:

- Вітя, добрий день!

- Добрий день, з Новим роком вас.

- Дякую Вітя, вас також вітаємо, у вас скоріше почався.

- Так, ми маємо гостей зі Львова.

- Ліза мені говорить що ти щось покликав мене. А що саме ти хотів сказати Вітя?

- Я хотів просити вас а також Аркадія Ілліча, тобто батьків, щоб ви дозволили мені взяти вашу дочку Єлизавету та одружитися з нею.

- Знаєш Вітя, бажання в тебе добре та приємне, правда ми думали щоб Ліза може тут вчитися піде цього року. - В телефоні пауза, Тетяна засміялася сама до себе, вона продовжує розмову, - Вітя, коли так, я бачу що Ліза хитає мені головою що також їй не терпиться заміж. В такому випадку ми батьки згодні.

- Дякую вам мама Таня, я просто вже не можу чекати більше якщо по правді.

- Ще трошки Вітя, потім все життя наша Лізочка, буде твоя, ніхто вам не помішає.

- Щиро дякую вам, просто не знаю як висловити вам свою вдячність. Аркадію Іллічу подякуйте будь ласка від мого імені.

- Вітя, а як твої рідні відносяться до цього?

- Вони давно згодні, чекають на вас коли приїдете.

- Коли ми приїдемо тоді напевно зразу весілля зробимо, а після заберемо тебе сюди.

- Як скажете - так буде.

- Добре Вітя, я пізніше після свят з мамою поговорю, там у вас гості зараз - біжи до них.

- Будемо чекати мама Таня, в любий час дзвоніть.

- Добре Вітя щасливо святкуйте, передавай від нас Новорічне привітання.

Коли Віктор забіг у стару хату він був увесь мокрий, Олеся поглянувши на брата першою зрозуміла в чому справа. Вона з усмішкою запитала:

- Як там Вітя теща майбутня?

- Хоча ти тихо будь: пішло мені з самого Нового року.

Усі почали сміятися та говорити що йому пощастило що хоча по телефону та не бачив тещі, а в іншому випадку напевно зімлів би бідний наречений. Вітя тільки похитав головою вдовольняючись тим що уже все пройшло.

Олег почав в голос пригадувати як він приходив женитися до Левчуків. Лиш Анна Левчука, була сільською жінкою, хоча з села де народився Іван Франко, а тут майбутня теща

у Віктора бувший диспетчер «Аерофлоту» а тепер ще американка. А з тестем завжди простіше, навіть не треба дочку випрошувати, сам тесть скаже твоє бажання та відповідь заодно згідно з проханням, - пояснив Олег Вікторові.

А Вітя пригадав тепер що аж забув сказати щоб Тетяна покликкала Аркадія до телефону, лиш він надіявся так як сказав йому Олег, що мужчини не накликають на себе увагу в такому питанні, та не чекають на поклін від майбутнього зятя, тому що самі колись знаходилися в такому положенні, коли просили для себе нареченої; їм все зрозуміло без слів.

Одного вечора у січні, Марійка попросила щоб усі зійшлися в стару хату, навіть щоб Юра був, який вечорами любив лежати в новій хаті та читати книжки. Справа в тому що Марійка ще коли працювала в бібліотеці, вона понаносила різної художньої літератури, в даний час Юра читав роман «Айвенго». Олеся покликкала його в стару хату де уже усі зібралися біля круглого столу. Марійка обнявши руками горнятко з кавою почала розмову:

- Я попрошу уваги мої рідні, ми зараз повинні обговорити одну важливу справу яка відбудеться в нашій родині. Перш усього прошу мене не перебивати а запитання опісля коли я закінчу, так потрібно щоб я усе вам роз'яснила та не поплутала ся в тому що маю сказати. Я сьогодні розмовляла по телефону з Танею Лук'яною про наших наречених. Справа така стоїть перед нами: Арлани збираються їхати сюди в кількості сім чоловік. Приїдуть: Ліза з батьками, брат Аркадія Лев а також Гарік з дружиною, та сестра Гаріка Ріта, вона там найближча з Лізою. Вони приїдуть на довший час. Справа в тому що Аркадій з братом та з племінником, мають ще вирішувати питання свого бізнесу в Одесі. Вони спілкуються там з Женею, сином Яківни. Ріта та жінка Гаріка поїдуть в Абхазію. Одним словом ми повинні зустрінути їх у Києві, та забрати Таню з Лізою сюди. Нас більше ніхто не цікавить - тільки Таня та Ліза, інші з'їдуться на весілля, а після знову по своїх справах.

Зразу після того як прилетять в Київ, Аркадій там залишиться в Саші Лук'яненка а потім поїде в Одесу, тому вони летять в Київ а не в Львів. Прилітають вони в середині травня, будуть тут до серпня. Також вони взяли під увагу щоб бути тут коли в нашого Володьки буде один рочок. Не знаю що там вони рішати будуть так багато, тільки Таня казала що все одно часу їм напевно буде мало. Ліза просила нашу родину щоб весілля зробити у липні, щоб після весілля ще побути з нами тут. Вітя поїде з ними разом в Америку, перед тим у квітні він поїде за візою. Аркадій усе роз'яснить та домовиться. Алла, братова Тані, погодилася допомогти з візою в американському консульстві в Києві.

Візу дадуть на шість місяців, після того як вони приїдуть у США, молоді там розпишуться. Так як Ліза в даний час має тільки підданство а не громадянство, тому Вітя поїде як гість в Америку. Там візу продовжить а навіть коли не захочуть його ніхто не вижене з Америки. Щоб взяти громадянство та офіційно зробити документи як женихові, потрібно чекати до початку дев'яносто п'ятого року. Як правило ніхто так чекати довго не буде, молоді не захочуть та ми також. Таня казала що увесь план обдумав сам Аркадій, він відповідає за все щоб дочка була разом з чоловіком. Одним словом там уже їхня турбота про нашого Вітю.

Незважаючи на те що часу маємо ще чотири місяці, все ж часу в нас дуже мало; потрібно багато чого зробити. Я думаю що ми з мамою повинні поки ще зима та менше роботи, ми підемо у Лук'янову хату, зробити там ідеальний порядок. Побілимо кімнати, помалюємо підлогу а також двері та вікна. Там килими почистити потрібно, пічку помити. Коли весна наступить ми на подвір'ї приберемо, старе листя там в саду спалимо, помалюємо браму та парканець біля дороги - він не довгий. Потрібно щоб коли Таня приїде побачила що все в порядку, можливо вона захоче там жити. Я думаю що там перед Великоднем ми не будемо мати часу, так як потрібно у себе щось зробити та на цвинтарі в наших прибрати, а зараз зимою в хаті зробимо, а не буде снігу, ще на подвір'ї може приберемо все.

Тепер по поводу зустрічі гостей: ти Юра зможеш поїхати в Київ? - Марійка звернулася з проханням до зятя.

- Мамо, та я в Нью-Йорк як треба поїду, машина добра наша.

- Ні Юра, ми машину знайдемо другу, думаю таку як колись Левчуки приїжджали коли батько ваш загинув, я забула назву її.

- «РАФ Латвія» - підказав Вітя.

- Так, вона м'яка машина для такої дороги. Я попрошу Відлигу, а коли ні, тоді Яківну щоб підказали де знайти таку нову машину, - сказала Марійка. - Поїдете усі троє молоді а я залишусь з маленьким Володькою. Просто я прошу щоб ти Юра їхав за кермом з Києва тому що Вітя повинен вділити усю увагу для Лізи, вони довго не бачилися, нехай дівчина натішиться ще дорогою. Звичайно що Вітя тебе буде міняти щоб ти віддихнув.

- Ой мам, яка ти в нас, просто як представник Виконкому. - Потираючи руки сказала Олеся.

- Коли щось не так, ви виправляйте мої ідеї, просто я хочу щоб потім ми не бігали як миші по коморі та не знали за що вхопитися.

- Так, дуже добре Марусю як ти кажеш, так думаю ми зробимо. - Погодився Федір.

- Вітя, Таня ще казала що Аркадій тобі особисто дякував за те що ти дотримав слова так як обіцяв колись для Лізи, та окремо дякував за те що ти Таню назвав «мамою». Як бачиш люди звертають увагу на такі речі, - сказала Марійка синові.

- Я трохи був переляканий як з її мамою говорив, подумав може вони щось передумали про нас, чи там їм щось не виходить.

- Ні Вітя, вони вже все спланували скоріше, я так зрозуміла по розмові як Таня говорила, напевно ще минулого року.

- Вітя, - вмішалася Олеся. - Це що ти просив тьотю Таню щоб ніби вони погодилися це все Ліза придумала, вона мені так сказала. Просто вона щось таке має, навіть коли ми телеграму писали до Юри, тоді як він там дурів за фотографії, тоді вона мені сказала щоб я сама не робила натяк що я хочу за нього виходити.

- Ой щоб я оженився, я відучу її від тих кавказьких замашок, - пожартував Вітя.

- Ой люди добрі, ви чуєте, - сміялася Олеся. - Він Арланку відучить, та ти будеш її колготки натягувати на ноги, вона тебе скоріше навчить. Та не лишень колготки а все решту.

- Нехай натягує Олеська, вона того заслужила коли з Америки їде за ним. - Впевнено сказав Федір. Він продовжував. - Ти Марусю кажеш про липень що вони хочуть робити весілля а мені здається що також був липень коли я робив верх на Олексівій stodolі. Пам'ятаю що я вечором прийшов додому, а наші липи так пахли на цілу вулицю.

- А ваш верх також згорів у липні, саме перед святом Івана, тоді я побачив перший раз Лізу. - сказав Вітя.

- А наш Вовчик народився у липні. - Пригадала усім Олеся.

- Значить липень в нас щасливий місяць; так виходить. - Похитала головою Настя.

- Ще я забула сказати вам що Таня говорила щоб ми про розходи на весілля не хвилювалися, так як вони все самі фінансують. Мені якось незручно що вона так говорить, тільки вони розуміють про грошову реформу, так як вони зараз багато спілкуються з Сашею. Напевно Алла побачила що комуністи розсипалися та сама помінялася в кращу сторону. Сама Таня відчуває вину в тому що вони повірили в того листа, та довгий час нам не писали. Навіть казала що Аркадій нам поверне гроші за те що ми телефон провели. Я їй говорила щоб не думали про таке, тому що вже нам передали коли мав малий народитися.

- А мене також Ліза просила про одну справу, - похвалилася Олеся.

- А що саме? - запитала її мама.

- Така справа між нами; просто просила щоб я в формі була у неї на весіллі.

- В якій формі? Щось по-американському напевно, - обізався Федір.

- Ні діду, - сміявся Вітя. - По нашому також можна сказати: коротше щоб халву не купляла більше поки що.

- Е Вітю, та вона трошки поправилася, така жінка молода повинна бути. Вона файно виглядає нівроку. Та я думаю що Ліза також вже не такою як колись тут бігала з Олеською.

Усі почали сміятися з старого, Юра саме більше. Марійці стало якось незручно перед зятем вона хотіла щось сказати щоб змінити тему, тільки Вітя мав нагоду сестру підтягувати.

- А ви діду переживали що в неї купонів нема, а вона без купонів могла справитися, чуєте вже плаче в другій хаті; довела любов до солодкого.

- Вітя перестань. - Встаючи щоб піти подивитися до малого, сказала Марійка.

- Ой коли вже твоя Лялька приїде, тоді тобі не жити Вітя. Я вам тоді проведу уроки сімейного щастя, та так де найбільше людей, щоб знав, - помахала рукою на брата Олесь.

- Я навіть не знав що ти так багато знаєш сімейних уроків. Цікаво де ти того навчилася?

- Школа сімейна Вітька.

- Напевно ти там була краща учениця як на історії в нашій школі, - жартував хлопець.

Усі розійшлися по своїх спальних місцях, Федір вийшов на двір закрити Муфтара в майстерні щоб той в ночі не перелякав кого. Старий був щасливим за свою сім'ю, за онуків та за все що дав Бог пережити йому до сьогодні, до шістдесят сьомого року свого життя. Він уже пережив Андрія Лук'янового по літах, хоча з хворим серцем а все пережило ся старому.

Федір став думати про те що вони говорили, а саме про місяць липень. Лиш коли б Настя стала те саме думати, можливо вона б пригадала давню подію яка відбувалася на цьому подвір'ї також в липні, тільки дуже давно, коли ще Настя жила в домі своїх батьків та не була невісткою в старих Бойчуків. А Федір на жаль все забув, він мало задумувався про минуле яке мало вірне відношення до їхнього майбутнього, та переміни яка чекала його родину.

Також в тому самому місяці січні, було введено новий вид грошової одиниці «купони-карбованці». Такі гроші Український уряд розраховував вживати половину року, поки не стане стабільніше національна валюта відносно американського долара. Кільки зовсім так не сталося: купони-карбованці почали швидко втрачати свою вартість, саме вони витримали увесь натиск інфляції в країні. З грошами робився безлад, однаково мали ще свою ціну радянські карбованці, але найбільше люди хотіли мати долари або німецькі марки.

Бували моменти що радянський карбованець підносився над купоном але не довго; проходили дні та все міналося в безповоротному напрямку.

В Києві, Верховна Рада України, вели великі дискусії щодо прийняття нових законів та порядків. Люди які цікавилися дуже політикою, навіть уже перестали слухати від того що вже тяжко було розібратися що робиться там.

У лютому, Бойчуки робили ремонти в Лук'яновій хаті, час у них дуже скоро пробігав. Навіть Вітя який думав що йому прийдеється до літа довго чекати, тепер побачив що Ліза була правою розраховуючи на весілля аж у липні. Віктора дуже виручала службова машина, хоча усі бачили що колгосп розсипається просто на очах, все ж таки кожен день поки машина була в руках, був цінний для хлопця.

Одного вечора, Марійка сиділа в Раїси Яківни та слухала як та говорила розстроївшись:

- Подумай Марійка: зараз моя Лена хоче робити весілля Любчикові. Як скільки часу вони ходять двоє а тепер дотрималися коли така дорожнеча та криза? Наприклад у вас були певні обставини а в них просто вітер в голові. Лена тепер побачила що Світланиного батька з роботи вигнали, усе розпадається, а коли я просила щоб не клеїла їх, тоді вона не послухала мене. Мені якось незручно так відносно вас навіть. Я якось ненароком сказала їй що ваші з Америки прийдуть а вона каже до мене: «Ой добре, ми весілля посунемо трошки щоб вони були у нас». Говорить що грузини гроші мають; може обдарують Любчика. Мені так якось стало Марійка що просто я вийшла як ідіотка перед вами та перед Арланами.

- Нічого Раїса Яківна, Любчик скільки нас виручав а його батьки взагалі Віті нашому допомогли скільки, ми самі обдаруємо молодих. Коли наша Олесь виходила, тоді Світланка сукню допомогла пошити, машиною послужили. Ой скільки вони нам допомогли а все через вас Раїса Яківна. Ми усе пам'ятаємо як про вашу допомогу, так само про них. Я багато разів

говорила з мамою та з татом про вас: щоб ми робили коли б не знали вас Раїса Яківна. З тим Афганістаном тоді спасли малого, знаєте як батькам зараз образливо що війська вивели а їхні діти там погинули а деякі в полоні до сьогодні.

- А ви як Марійка не думаєте туди на Захід? - Перемінила тему Яківна.

- Як вам сказати, Вітя поїде само собою, ми давно так погодилися.

- Марійка, мені Ліза говорила так по секрету, тільки я тобі скажу по старій дружбі: Аркадій має в плані щоб вас усіх забрати туди. Ти може думаєш що вони зроблять весілля і ваша так сказати драма яка тягнеться від вісімдесят шостого року просто закінчиться. Ні Марійка, буде щось продовжуватися цікаве та серйозне у вашій родині, тут не все так просто як ти собі думаєш. Правда я не знаю що там, я б тобі усе призналась, лиш знаю що там щось робиться більш серйозне як просто весілля Віктора та Лізи.

- А для чого ми їм там усі - не розумію?

- Можливо тому що зять ваш машини робить, а можливо щоб з дітьми хтось там був а вони працювали. Я там не була усіх деталей не знаю, але чисто по-людському я думаю що Арлани просто вас люблять. Таня не має такої родини тут тому вона до вас так хилиться, Аркадій навіть моєму Жені хвалив вас в Одесі.

- А ви особисто що думаєте Раїса Яківна, якщо прийдеться до такого, як тоді поступити?

- Я думаю коли у вас буде нагода, тоді вам потрібно їхати.

- А як ми хату залишимо; ми тут живемо, працюємо.

- Марійка, хата не втече нікуди, ось приїде Таня до своєї хати яку вона залишила більше двадцяти років тому, а хата стоїть як стояла. Ти подумай щоб ви разом родиною були, у тебе діти любляться так як справді рідні. А чого недоброго може трапитися так у вас зять поляк а невістка єврейкою порухається. Хоча мама в неї українка, і по єврейським законам вони її не вважають так, тому що там по материнській лінії іде, лиш коли якась біда, ніхто не буде розбирати що і як. Так як личко в неї смугляве, воно само говорить про все. А тепер глянь як в мене: що з того що в мене гроші були, квартира є, а я сама як монахиня в келії; син сам також. Все воно пусте Марійка, а родина вона є дорогоцінне в житті.

- Так само мені Таня колись говорила, ви просто її слова повторили зараз.

- Бачиш Марійка: уже двоє тобі сказали так само. А ти скажи чи я колись тобі щось погане порадила, крім того що з Володькою немов поєднала заочно на Говерлі.

- Ніколи поганого ви мені не порадили а з Володькою випадок такий трапився, ніхто цього не знав. А сни ви мені розказали до точності, до сьогодні дивуюся.

- Так дальше добре поміркуй Марійка, ти з Олесею тепер порадься, вона мудра дочка в тебе.

- Ой Яківна; її як Ліза підговорить, тоді вона так само буде казати як ви зараз мені.

- А Єлизавета ваша взагалі, я просто захоплююся її поступками, дівчина ідеальна.

- А ми по-своєму все ж таки привикли і рахуємо її єврейкою: Ліза - єврейочка наша, все ж таки кров їню має щоб хто не казав.

Коли Марійка з сином вже захотіли їхати додому, Яківна нараз запитала Вітю:

- Вітя, а ти любиш персики?

- Звичайно що люблю.

- Я дам тобі зараз і Олесі також. Мені Лена дала цілий ящик, а я не дуже їх а ви молоді, тим більше Олеся зараз молодого мамою у вас.

Вітя взяв пакет з персиками, подякував і вони попрощались з Раїсою Яківною.

Марійка їхала з Віктором додому, та усю дорогу думала собі. Віктор побачив та запитав маму про що вона думає так:

- Ой Вітя хіба немає про що думати мені? Ти поїдеш так далеко, коли я тебе побачу знову. Дід з бабою старіють а ти так з Юрою зжився та Олеся з вами так в злагоді живе, шкода мені що наша родина роз'єднається. Лізи також мені шкода, так довго чекала на тебе а зараз роз'їдетесь по світу.

- Нічого мам, ви до нас приїдете може, мені так Ліза говорила.

- Ти так само як Яківна кажеш, так дід говорить а що я маю робити Вітя?

- Так як усі говорять, так найпростіше. А дивися як гарно: Союз розпався, зараз кожна людина яка має когось за кордоном, може поїхати туди. В тебе буде син та невістка там. А

коли у нас діти будуть я також хочу щоб вони знали про тебе, та ти їх бачила постійно, так як Вовчика нашого.

- Ой Вітя бачу знаєш ти на що мене розжалувати, знаєш як мене схилити в свою сторону.
- Знаю, мам: ти для нас віддала свої молоді роки а тепер ще решту потрібно - також для нас.
- Яюсь воно буде Вітя, що мені наперед думати так.

В такій розмові вони приїхали додому. Віктор стомленим пішов поволі в стару хату, він не знав який сюрприз його чекає. Олеся сиділа за столом та розглядала якийсь імпортований фотоапарат чорного кольору. Побачивши брата вона від радості аж сплеснула долонями:

- Ой Вітька! Ти десь їздиш а ми посилку маємо з Америки.
- Посилку? - перепитав хлопець.
- Так, поштарка переказала а Юра привіз з пошти. Дивися який апарат мені Ліза знайшла там, зроблений в Японії а який діапазон видержки тут на ньому. З ним таке, а ти сюди глянь: тут для тебе та для мами також є. Ми уже своє забрали, усе було підписано. А для Вовки які іграшки, блискають, грають, малий напевно думає що він уже в Америці.

Коли прийшла Марійка, Олеся протягнула їй світлу кофту та червоні шкіряні рукавички.

- Мам, там була дідові сорочка така дорога, бабці хустина а Юркові краватка та запинки для сорочки на рукави. Вітя має кросівки білі та теніску. Мені фотік та ще речі особисто для жінки. Також каву тобі прислали і там ще де чого. Але головне для Віті зараз буде: є фотокартки, три штуки, а одна взагалі така що спати не будеш.

Олеся дістала конверту та вийняла одну знімку в сторону, коли усі крім Юри та Насті, яких тоді не було в хаті, подивилися, коли вони глянули на дві фотографії Олеся почекала а так дала братові третю. На фотокартці у вертикальному зображенні була Ліза дуже зблизька. Вона дивилася широко відкритими очима та була одітою в чорну блискучу кофту під шию, яка тісно обтягувала груди. На шиї по кофті, висів рубіновий камінь. Вітя став дивитися а Федір з Марійкою стали по сторонах його плечей.

- Ух ти. - Здивувався хлопець, а коли побачив що усі дивляться біля нього він застидався трохи. Олеся тільки цього чекала:

- Як Вітя твоя з зеленими очима, віджила на американських соках? Тепер щоб ти мене щось підтягував за молоко тільки; тепер дивися та любуйся: там без молока нівроку.

- Хоча одним Ліза пішла в Тетяну. - Сказала Марійка. - Таня такою ще в школі була п'ятнадцятирічною, хлопці не давали їй спокою. Напевно тому Аркадій закрутив її через те голову. А на тій фотографії де вона стоїть поруч машини та говорить по телефону, там вона худішою виглядає а тепер вже перестала хвилюватися за тобою Вітя, видно що дівчина віджила. Візьми Вітя покажи агрономові та його жінці, нехай знають на кого ти чекав скільки.

- А що Вітю, розбирався колись дід, ти казав: «молода, дитина». Подивися яку жінку будеш мати Вітю. Ех вродився ти сину - тай в добру годину, маєш щастя як ніхто з хлопців у селі. - Проговорив Федір радий за любимого онука.

- Ой Вітя, - пригадала Марійка, - ми ж пакет з персиками забула в машині, побіжи принеси щоб не перемерзли.

- Добре що пригадала а я забув за них. - Вітя схопився і вийшов з хати.

- А йому вже другі персики в голові мам, - пожартувала Олеся.

- Ой Олеся, - прошептала Марійка, - не один позаздрить мужчина коли побачить Вітю і Лізу поруч нього. - Марійка раділа за сина.

- Коли Вітя повернувся в хату, Олеся взяла пакет і промовила жартом братові:

- Такі персики не для тебе а для мене.

- Чому так рішила? - не зрозумів Вітя.

- Для мене такі що їх їдять а для тебе такі що ними бавляться.

- Ти про що Олеся?

- Приїде твоя Лялька і привезе тобі персики. - Посміхнулась Олеся.

Вітя засоромився перед мамою, він зрозумів що саме Олеся йому хотіла сказати своїм жартом, він справді їй віддав пакет з персиками.

Лук'янова хата знадвору була оббитою дошками вертикально. На з'єднанні дощок, були побиті квадратні планки. Хата була помальованою олійною фарбою, світло-сірого кольору а вікна вишневою. Федір купив вишневої фарби, досипав синьки та оліфи щоб помалювати знову хату. Він пішов разом з хлопцями. Хоча Вітя був високим, Юра був вищим від нього, він малював згори. Не спішивши вони троє за два дні помалювали повністю хату разом з вікнами. При тому те що було не мальованим ще за діда Андрія, вони так залишили, тобто парканець та підлога на ганку, лавочки і стіл. Пізніше пішов Федір та помалював ворота з парканцем. Люди бачили як вони робили там порядок, лиш нікого не дивувало що Журики так почали газдувати на Лук'яновому подвір'ї, тому що звістка про те що Таня з рідними їдуть до них, швидко розповзлася по місцевості.

Доводячи усе до ладу, Бойчуки не помітили навіть як швидко пробіг місяць березень та половина квітня, лиш стара Лук'янова хата тепер була як писанка потопуючи в саду який почав розквітати яблунями та вишнями.

Ідучи додому Федір зустрів Миколу якому по вуличному казали «Довгий». Це той самий чоловік що Вітя колись його машиною привозив торф до Лук'яна та вперше побачив Тетяну. Микола ішов поволі з паличкою перенісши скоріше важку операцію на шлунок. Порівнявшись з Бойчуком він зупинився:

- Здоров був Федоре.

- Доброго здоров'ячка Николо.

- Як ти там поживаєш майстер?

- Та нічого, дякую.

- Звідки ідеш так з ровером собі?

- Та йду від Лук'янової хати, там трошки впорядкував тому що має Таня приїхати з своїми в гості, тай хочу щоб страшним не виглядало для неї подвір'я та рідна хата.

- Добре кажеш Федоре, будеш мати файних сватів. Але я по друге хочу запитати: ти чув що колгосп розкрадають дуже, кажуть що скоро не буде колгоспу ніякого вже.

- Тай що зробиш Миколо, час міняється тай порядок також міняється. А в мене друга морока: там на подвір'ї тому, крїт нарив такі копички що не знаю як його забрати десь. Така трава там росте а він такого наробив як на збитки.

- А ти Федоре запхай йому в нору рибу копчену, або солену таку. Кажуть що він запах риби не переносить: вступиться тай полізе собі десь в світи.

- Може так зроблю, ще для крота рибу купляти мушу.

- А ти рибу з'їж сам а йому лиш голову від риби так пхни, шкода цілої риби, він їсти не буде її. А колгоспу шкода таки, все щось під руки попадалося там а тепер я вже слабкий став. До чого воно дійде ніхто не знає, але що вже буде - так буде.

Люди мали мороку з усім, тому що усе в країні та суспільстві помінялося. Хто просто запив з того усього безпорядку а хто сидів та дивився мексиканські серіали. Самі Арлани не так часто дзвонили з Америки, усі розуміли що вони заняті та збираються їхати.

Десь в двадцятих числах квітня, Аркадій сам зателефонував та поговорив з Віктором. Аркадій сказав щоб той брав свого заграничного паспорта та їхав в Київ. Дата була назначена на 28 квітня. На вулиці Юрія Коцюбинського мав його зустрінути чоловік та приставитися як Якубовський Віталій. Йому повинен Віктор віддати свого паспорта та домовитися де його одержати уже з візою для виїзду в США.

Властиво замітити що тоді візи відкривали не так важко відносно з послідовними дев'яностими роками. Все ж таки усе зі Штатів було оплачено через Аллу Лук'яненко, яка мала зв'язки ще по старій професії. Сама вона поступила в якусь іншу партію та знову робила кар'єру уже на іншому поприщі. Для того щоб Віктор був спокійнішим разом з Якубовським мав прийти Андрійко, син Саші та Алли. Віктор не знав Андрійка, так як тоді коли той приїхав був, Віктор був в армії. Зате Юра добре запам'ятав його на тій роковій

фотографії, коли думав що побачив суперника. Юра погодився поїхати з Віктором у Київ. Спочатку хотіли машиною тільки Віктор запротестував, коли можна гарно в поїзді відіспатися а ранком бути в Києві. Година зустрічі була назначена на одинадцять перед обідом. Аркадій хотів щоб Віктор зайшов побути у Саші який жив в Жулянах, тільки Віктор відказався так як він знав Саню тральщика з яким він уже були друзями. Бувши тоді у гостях в Сані, Віктор побачив як вони скучали двоє та йому просто стало жаль їх, тому тепер він вирішив знову навідати їх.

Десь перед самою дорогою до Юри заїхав Михась щоб той подивився йому до його «шістьорки». Юра відрегулював карбюратора та почистив бігунок. Замість плати він попросив щоб той повіз його на залізничний вокзал в Івано-Франківськ. Михась погодився поїхати, він ще був винен Олесі яка допомагала готувати на весілля, коли Іринка виходила за Славчика. Михась сам хотів розпитати ся про приїзд Арланів, так як в селі уже люди говорили про те.

По дорозі почали розказувати про останні новини а так про гостей які мали приїхати:

- Вже менше як три тижні залишилося чекати нам, - сказав Вітя.

- А де вони жити будуть?

- Я думаю що Ліза з мамою в нас, а може там в хаті дідовій. Інші будуть хто де. Там вони в Одесу повинні поїхати а хто в Абхазію.

- Я думаю хлопці що краще щоб у вас жили: зараз злодії, різні бандюги, ще можуть наскочити на хату. Ти Вітя поясни їм що зараз не вісімдесяті роки в нас. Коли читаєш газету чи дивишся криміналістику, тоді лиш чуєш як там зарізали за гроші, там втопили, а багато знайти не можуть людей навіть. Ви по телефоні взагалі про гроші не говоріть - різне буває. Телефони прослуховують ще по старій привичці. Я розумію що ви хлопці молоді, здорові але краще менше висуватися вперед, як кажуть москалі: «Тише едишь - дальше будешь».

- Та ми згідні з вами, дядя Міша, - сказав Юра.

- А Таня, твоя теща Вітя, напевно вже американка; вона здавна любила пані бавитися. - Похитав головою Михась.

- Самі побачите, дядя Міша, - засміявся Віктор.

Якийсь час вони їхали мовчки а так Віктор хотів щоб Михась не думав лишнього та почав розмову на другу тему:

- А я вас хотів запитати: як ваші молоді живуть?

- Живуть вони добре Вітя, вони обоє одинакові: як моя Ірка так Славик, сидять в книжках, та учаться. Все було б добре, тільки там місце неважне де вони живуть. Славикова тета якась така баба що її все не так. Вони спочатку уваги не звертали, але як вода на камінь тоді ямку виб'є з часом. Не знаю як бути їм... Моя Галя вже говорила щоб може як мала наша Танька вийде за когось щоб мали де жити, ми наших інтелігентів додому заберемо. Славик буде тут вчителювати та вже коло нас будуть жити. Знаєте хлопці воно якесь таке колесо в житті людей крутиться. Колись моя мама не хотіла Тані Лук'янової, ти Вітя думаю знаєш про те, так вийшло тепер що моя дочка, а любима внучка моєї мами, також не хоче в селі газдувати а вчителювати. Мама мовчить тепер, а жінки пам'ятають в селі як вона на Таню колись по-всякому. Трохи моя вина хлопці, мене б тоді розум теперішній я пішов б до Лук'яна та став жити з Танею без маминого весілля, та без її вигадок. Я не жаліюся аж так дуже: Галя моя така нормальна жінка, діти маємо гарні а тільки якоесь воно не по-людському вийшло в нас з Танею колись. Лиш що зараз зробимо, напевно так воно повинно було бути. А Андрій Лук'янів був добрий чоловік, може аж забагато добрий, що лиш Таня захотіла, так воно було.

В таких розмовах, вони приїхала на залізничний вокзал в Івано-Франківськ. Віктор стоячи на вокзалі пригадав собі як він їхав в армію та як останній раз їхав в Київ коли ще не знав як воно буде далі з Лізою. Коли Юра десь відійшов по своїй справі, Віктор витягнув нову фотокарточку, за якої Олеся його підтягувала, засміявся та сам до себе промовив: Ой справді нівроку, як Олеся говорила.

Візи тоді видавали у вигляді великої прямокутної печатки з чорнила кількох кольорів. Вікторові була відкрита віза до кінця жовтня. Зразу після того як хлопці повернулися з Києва, Аркадій зателефонував щоб взнати як з візою. Він також сказав що у них вже є квитки на літак включно на Віктора. Аркадій пояснив що вони будуть летіти з Нью-Йорка в Москву

а там з Москви в Київ. Звичайно вони могли з Москви взяти квитки у Львів щоб було ближче, тільки Аркадій не хотів відпускати самих своїх «дівчат» з Москви, а передати особисто їх Вікторові. У Києві сам він затримувався та мав летіти в Одесу.

Також змінився їхній склад компанії: Ріта не змогла їхати, проблеми були з наукою та з працею. Гарік з дружиною та Лев просто з Москви мали квитки в Тбілісі. Вони мав повернутися на весілля а після ще не знали куди кому податися. Вже на початку серпня (після весілля) усі разом вилітають з Москви в Нью-Йорк і Віктор також разом з ними.

Коли Вітя розказав про увесь порядок та план візиту, Юра який любив десь дістати гроші щоб було швидко та надійно сказав:

- От мають гроші ваші Арлани; по світах літають як ворона по селі. Треба нам Леся до них вибиратися, я також хочу подібно жити. Там машин як мух, а значить є роботи коло них.

- А нас на кого залишите? - запитала Марійка

- А ми разом поїдемо. - Впевнено сказала Олеся.

- А ти звідки знаєш Олеся? - продовжувала мама.

- Те чого не знаю - я не говорю мам, побачиш. Я також хочу соків американських.

- Тобі ще соків? - обізвався Вітя.

- Мовчи, а то я зараз як скажу що твоя призналася як вона там розмірилась по «тій» темі.

- Ой діти що ви такі якісь. Такий тато ваш був як зараз Вітя; жартував де потрібно і не потрібно, - призналася Марійка.

- Значить любив життя тато. - Серйозним тоном сказав Юра.

- Так Юра, ти правду сказав: Любив він життя, тільки не нажився на жаль на світі довго. - Дивлячись на зятя, вона сумно промовила.

Машину яку вони хотіли дістати щоб поїхати в Київ, допоміг знайти Богдан Відлига. Він мав знайомих багатьох що працювали на службових машинах. Такий був час, що за гроші міг навіть напевно вертоліт замовити куди потрібно було. Богдан вибрав машину щоб була чистою та мала фіранки від сонця на вікнах, взявши під увагу що люди будуть потомлені та захочуть спати. Машину він сам привіз до Бойчуків а Юра відвіз його до міста.

Любчик привіз талонів на бензин, щоб хоча трошки вийшла дорога дешевше. Але так як багато АЗС могли бути просто зачиненими, Юра набрав бензин у каністри з собою щоб були на дорогу. Він перевірів добре машину, почистив свічки та бігунок. Також подивився щоб гальма працювали добре, тому що їхали в столицю де інтенсивний рух автомашин.

Юра вирахував час на дорогу з запасними годинами зупинки, однак так щоб не чекати довго в аеропорті. Тоді люди не вірили один одному а особливо в великих містах могли бути якісь пригоди з приїжджими, яких видавали номерні знаки на автомашині.

Коли було все готове, залишилося через день вирушати в дорогу. Мікроавтобус «РАФ Латвія 22031» був готовий до користування та послуг дорогих гостей з-за океану. Кращої машини на таку дорогу тоді напевно не було, справді це був зручний, м'який, та мало шумний автомобіль. Так як в мікроавтобус мав дванадцять місць включаючи водія, Марійка дала щоб взяли малі подушки три штуки та літні покривала, якщо комусь захочеться поспати в дорозі. Олеся набрала касет з музикою щоб хлопці не засинали за кермом. Вітя взяв атлас доріг та набір ключів на всякий випадок.

Того травневого вечора, ніхто не хотів іти спати, рясно роса падала з неба та хрущі билися в лампу яка світила на новому подвір'ї. Федір гладив Муфтару, йому здавалося що сам собака відчуває радість господарів, перед урочистою подією.

Над містом Нью-Йорк Сіті, одинадцятого травня ще не зайшло сонце. Арлани були уже в аеропорті. В Росію можна було летіти з пересадкою через Лондон, Франкфурт, Вену, Амстердам та багато інших європейських міст. З кількох компаній якими можна було летіти

в Москву, Арлани вибрали свій «Аерофлот». Звичайно що американський літак Boeing компанії «Pan American» комфортабельніший для таких довгих польотів, все ж таки вони погодилися летіти на «Іллюміні», якого Аркадій зарекомендував як надійну повітряну машину.

Того ж вечором Іл.-62м, знявся над Лонг-Айлендом, взявши курс на північний схід.

Тетяна поглянула на дочку як вона себе відчуває, тільки Ліза такою була веселою немов не підіймалась в літаку а гойдалася на гойданці в дитинстві. Ліза сиділа біля вікна, Аркадій в середині а Тетяна з самого краю від проходу. За ними сиділи: Лев та Гарік з дружиною.

Після того як вони набрали висоту, Тетяна почала слухати музику через навушники, Аркадій звернувся до дочки та почав вести важливу розмову відкриваючи свій план який він надумав ще скоріше. Ліза слухаючи батька почала думати про те що він говорив ще більше як про своє весілля, яке уже було сплановано та вирішено. А тут перед Лізою відкривалася нова праця де вона повинна прийняти важливу участь, не тільки вона, а усі рідні Віктора, які ще зовсім нічого не знали про те що розмовляли Арлани скоріше вдома, тобто бабуся Сусанна з Аркадієм та Левом, братом Аркадія. Ліза тепер зрозуміла що її відверта розмова з бабусею, саме стала причиною того що мали вони вирішити під час свого візиту в Україну.

В той самий час на Прикарпатті, Федір не міг заснути, він ходив з Муфтаром по подвір'ї та пильнував мікроавтобуса, хоча в цьому не було потреби. Федір знав як йому вираховувала Олесья що десь біля третьої ночі Ліза вилетить з Америки до них. Йому залишалося ще дочекатися всього трошки більше як добу, щоб коли усе буде добре, ранком в середу Ліза уже була тут на подвір'ї. Старий так тішився як мала дитина, він відчував як радість наповнила йому усі груди, йому пригадалося що колись в дитинстві коли йому тато купили нові чоботи та вбрання на Великодні свята, він тоді так само радів.

З неба дивилися ясні зорі та було так прекрасно, здавалося що уся природа радіє тому що має скоро відбутися тут у нього вдома. Коли Федір ходив та так собі думав, його роздуми сполошив скрип дверей старої хати. Він оглянувся та побачив що дочка накинувши домашніх халат, вийшла на двір. Вона підійшла до батька:

- Тату а ви чому не спите в своїй комірчині?

- А, Марусю - не можу спати. Тут така справа підходить, де мене сон вчепиться доню.

- Я так само; сиділа дивилася на маленького Володьку, а він розкинув руки та так спить солодко. Так приглядаюся а він досить схожий на Олесю нашу, тільки ротик такий як в Юри.

- Ой Марусю мені щоб ще до середи дожити та щоб наша Ляльку тут увидів де ми стоїмо, а там можу в четвер вмирати навіть.

- Ай тату, що ви про смерть постійно. Ми весілля маємо робити а ви про похорон якийсь. Не грішіть так тату. Нам може ще прийдеться за океан з вами а ви вмирати зібрались.

- Марусю, правду тобі скажу: коли би тоді той чоловік зі Львова не приїхав, я був би пішов за Зоською на той світ. Мені дуже недобре було а воно через Вітю нашого. Я так ходив не свій, а ще як та Прокуратура взялася за нього, я думав що вже мені буде як Петро каже: кришка! Я навіть вам не хотів того всього розказувати всього, лиш мені було дуже недобре...

- Добре що Вітя та ми усі дочекалися того, тільки щоб Бог погодив щасливо їм добратися сюди до нас. Поберуться а там будемо вже мати спокій після того всього.

- Тепер Марусю нехай Вітя її пильнує собі, щоб вже де будуть а лиш разом були, навіть в Лук'янові хаті можуть жити як Вітю щось не пустять в Америку.

- Нікуди не втече Ліза від нього тату, пам'ятаєте як мені сон приснився? Як зараз бачу в сні: Вітя так відкрив долоню а така гарна пташка сидить і не втікає нікуди. А я подумала що воно щось з тою Прокуратурою зв'язано, а тут така радісна новина для нас усіх.

- Так воно чомусь треба було нам пережити таке, а дивлюся що Зосині навіть не показуються до старого; стидно їм в селі. Може навіть не знають що Ліза прилітає до нас.

- Нічого, скоро визнають вони також.

- А як Марусю визнають?

- Ми на весілля того священника Івана будемо просити; він скаже Владикові.

- А, може бути. Щоб того Мар'яна зі Львова не забути запросити: ой поміг нам той добрий чоловічок; Жив би він сто років, не полінувався приїхати до нас.

- Іду подивлюся яка година, напевно в п'яті буду будити наших молодят щоб збиралися в Київ їхати, нехай поволі щоб не спішили. А ви тату так тут з Муфтаром не говоріть а десь закрити його треба буде, щоб нам молоду перед весіллям не покусав, він не знає що вона його купила нам та бавила колись.

- Я його в стодолу закрию, там їсти дамо а може припну щоб потерпів трохи.

Прийшов час розбудити дітей. Марійка пішла розбудила сина, а Вітя сестру з швагером. Усе було готове, вони тільки одягнулися та випили міцну каву щоб не спати в дорозі. На прощання Настя і Федір поблагословили їх на дорогу. Усі поцілували сплячого Володьку. Марійка сказала до хлопців:

- Там вважайте щоб ніякі шашлики не купляли по дорозі, тому що говорять що з бродячих собак можуть бути чи з котів навіть. Я поклала вам перекусити, там Олеся вам бутерброди зготує. А коли гарячого захочете, тоді краще якусь столову знайдіть, можливо навіть від заводу якогось чи фабрики, десь біля дороги можливо побачите.

Коли усі поцілувалися на прощання, Марійка ще пригадала щоб наказати Олесю:

- Ти Олеся там ніякі жарти не провадь по «тій» темі, так як ти умієш. Знаєш люди з Америки приїхали, поведися там по-культурному та з повагою.

- А я не знаю як вони там поводитися будуть. Ти знаєш мам що вони без мене нічого не вмюють двоє.

- Олеся я не сміюся, ти не думай що ти уже мама і тобі усе дозволено.

- А я вам усе розкажу коли приїдемо. - Сказав Юра до тещі.

- Чуєш що Юра говорить? - Посварила пальцем Марійка дочку.

- Мам, - обізвався Вітя, - коли вона щось почне я сам її пригадаю, я вже надумав собі як її заспокоїти. - Заскакуючи в мікроавтобус, сміявся щасливий наречений, який їхав зустрічати свою кохану. Машина виїхала на вулицю і Марійка помахала рукою дітям.

Юра поїхав через Івано-Франківськ, тому що ранком автомашин майже не було на дорозі. Він провіз Вітю повз тієї самої Обласної друкарні де Вітя прощався з Лізою та останній раз бачив її. Вітя з вікна поглянув на лавочку яка самотою стояла як нічого не було. Перед його очима повстав образ його любимої, коли вона від розпуки закрила собі обличчя двома руками. Ще коли він не знав що з Лізою трапилось що вона не пише до нього, в той час він напевно просльозився б на цьому місці, тільки сьогодні у нього радісне відчуття - перед ним зустріч. Вітя знає що літак з шаленою швидкістю мчить крізь повітряний простір, везучи на борті саму найдорожчу людину для нього на планеті. А він також їде на зустріч, щоб зустрінути «пташку» яка летить з далекого краю. Хлопцеві здавалося що вся ранкова природа радіє та усіх людей на землі цей день - дванадцятого травня, є день урочистий та незабутній.

Юра вибрався з міста та помчав по шосе яке називали водії «Тисменицькою трасою». Шосе було відоме тим що на відстані від обласного центру до районного центру Тисмениці, не було ні одного підйому чи спуску, а також жодного повороту. Люди поговорювали що проект траси враховував військові інтереси повітряних сил в випадку неспокою на Західній Україні. Шосе могло служити для злітної чи посадочної смуги для військових літаків. Після того як вони проїхали кільцеву дорогу, Юра поглянув на дорогу що вела в його рідний Тлумач, та залишивши її з правої сторони, мікроавтобус помчав в напрямок села Остриня, на Тернопіль.

- Але летить «Рафік», взяв Відлига машину як літак. - Поправляючись в сідлі сказав Юра.

- А він завжди для твоєї Олески старається: м'яса на весілля навіз за копійки, - промовив Вітя. - Мені прийдеться просити щоб якого бика притягнув для нас.

- Притягнемо швагер, тільки шкода що ти поїдеш від нас, якимсь двоє так втягнулися як Петрові коні в возі.

- А пригадуєш Юра як ти таке саме говорив в автобаті в Мурманську тому майорові?

- Так, було таке, правда я тоді не знав ще за Петра сусіда, знав тільки про неї. - Поглядаючи на молоду дружину, весело промовив Ковальський.

- Бачиш Юра як я поважав сестру, що навіть фотку її носив з собою. Пригодилася фотка, показав тобі а ти приглянувся. А тепер вона мене постійно підтягує та ще показує перед дідом які гриди в моєї Єлизавети, про персики мені закидає якісь.

- Я тебе? Я ще буду робити так як ти говориш, тільки щоб ти одружився, - сміялася Олеся, яка була щасливою за брата та сама за себе.

Потім Олеся почала розповідати детально про того «першого листа», за якого в школі розв'язався скандал. Юра знав про те, тільки маючи час вона дослівно почала багато пригадувати. Також Олеся розповідала про вчителя історії, якого вона зловила на запитанні про Тадеуша Костюшко:

- А коди б ти просто була б не відгадала що картину намалював Матейко, він був би тобі не зняв «четвірку» яку вже поклав був? - запитав Вітя.

- Все одно я була б викрутилася на «п'ять», я ще мала запитання в запасі а саме: я була б його запитала де бережуть поляки урну в якій знаходиться серце Костюшко.

- А де вона стоїть? - поцікавився Юра.

- Ой ще один поляк рахується, а про свого героя не знає нічого, - сміялася Олеся з чоловіка - стоїть така скринька в Королівському замку, там навіть варта солдатів біля неї як в Москві коло мавзолею. Правда не знаю чи кілька по святах, чи постійно.

- Яке воно мудре Юра, не дарма її фотку носив колись. Казав пан Стасік що вона мазурка.

Олеся ще розповідала про Лізу та про розмови які вони проводили. Олеся дуже хотіла щоб Ліза уже не залишала їх, а постійно була з ними разом...

Юра не встигав вчасно в Бориспільський аеропорт. Справа в тому що передихаючи, вони досить часу проспали. А ще на одному з мостів через Дніпро сталася аварія, та почалася велика авто пробка. Час виходив, Вітя уже почав нервувати ся, тільки нічого не міг зробити. Найгірше було те що вони не мали номера телефону до Саші в Києві. Вони знали що в випадку коли їх Арлани не дочекаються, вони поїдуть до Саші на квартиру. Юра старався по різному просунутися крізь натовп автомобілів тільки проїхати було швидше практично не можливо. Головне було пробратися через міст Патона, а там уже швидше розповзлися автомашини. Олеска уже радила може хтось з хлопців зловив б таксі щоб швидше якоюсь іншою дорогою добратися в аеропорт та там повідомити що за ними їдуть. Така ідея могла б бути реалізованою лиш коли б вони знали швидше що на мості будуть такі проблеми. Тільки так як зараз вони уже проїхали частину моста в них не було ніякого виходу щоб виправити ситуацію, в якій вони опинилися.

Тим часом гості з Америки які вчасно прилетіли з Москви, уже вийшли в зал аеропорту. Їх зустрів Саша з своїми синами, з якими приїхав передчасно. Почекавши з двадцять хвилин Саша промовив: давайте ідемо покладемо чемодани в машину та сядемо в машині а хтось один тут нехай побуде коли вони шукати стануть нас. Усі погодилися: взяли вантаж та потягнули до машини на стоянку. Тетяна пішла в туалет переодягтися в костюм та поправити зачіску після польоту. Тільки Ліза сказала щоб усі ішли а вона залишилася в залі щоб дочекатися свого коханого, якого чомусь довго не було.

В той час Юра заскочив під двері аеропорту, висадив Вітю та Олеся, а сам поїхав покласти машину. Олеся та Вітя швидко пішли в зал аеропорту, людей було досить тому що прилетів ще один літак. Пройшовши по залі, вони не побачили нікого з Арланів. Тим часом Юра поклав машину на стоянку та побіг також в аеропорт. Вітя сказав до них:

- Давайте так зробимо: я їду сюди в ліву сторону а ви в праву, також в туалет зайдіть чи почекайте біля нього. - Сам Вітя думав може йому пощастить на самоті зустрінутися з Лізою, хоча він знав що прилетіло їх шестеро.

Коли вони розійшлися, Юра по дорозі заглянув в туалет, а Олеся пішла розглядаючи на крісла де сиділи люди. Дивлячись далше на людей, вона проходячи мимоволі звернула увагу на коло мужчин які говорили. За ними біля крісел вона побачила що хтось присів спиною до залу та мучиться з замочком своєї спортивної сумки яка стояла на землі. Олеся

зупинилася та повернулася назад. Вона побачила що дівчина яка дальше тягала замочок була одіта в чорну кофту з викроєним вирізом на раменах. З лівої сторони Олеся побачила невеликий шрам довжиною як сірничок. Олеся засміялася сама до себе дивлячись як Ліза мучиться з замочком. Вона підійшла стала над нею та змінивши голос майже на дитячий, промовила:

- Лук'янка.

Ліза почувши кличку яку ніхто з чужих не міг знати, та ще аеропорті, швидко оглянулася, вона побачила подружку яка стояла та сміялася до неї. Ліза залишила сумку та швидко випросталась:

- Олеся! Ой кого я бачу мамка рідна! Моїм очам не віриться хто тут біля мене. Ой якою ти у нас мамою стала, ти тільки глянь на неї. Дай нехай я розцілую тебе подруга.

Давні подружки які не бачились два з половиною роки, щиро обнялися, а так Ліза запитала:

- А я не буду зараз мокрою від молока?

- Ні, все рішили з тим питанням, - сміялася щаслива Олеся.

- А тебе Лізка пізнати не просто, такою крутою стала, а висока яка. Ой що дід буде робити як побачить свою Ляльку. - Олеся з радості стала терти долонями.

- А я тебе пізнала б навіть у Нью-Йорку: ти мало змінилася, звичайно жінкою стала уже. Ой Юрка напевно щасливий з такою, - сміялася Ліза.

- Ой Ліза, давай ти з своєю сумкою американською тут постій а я хлопців пошукаю, Вітя там вас шукає по тій стороні.

- Давай допоможи йому знайти мене; ти завжди допомагала йому.

Олеся швидко пішла по залі, Ліза поклала сумку на крісло, та стала дивитися в сторону звідки мали вони прийти. Серце в грудях дівчини стукало дуже швидко, вона відчувала як кров пульсує її у скронях та по всьому тілі. Їй хотілося заплакати з радості, лиш Ліза не знала як буде її зустрічати Вітя. Саме зараз наступив момент якого Ліза чекала від того вечора коли вона стояла на мості залізничного вокзалу в Івано-Франківську. Від тоді пройшло майже чотири роки, тепер вони уже не діти які ховалися від батьків та не могли признатися в своїх почуттях рідним. Тепер уже дві родини знають про все. Те що скоро повинно відбутися саме почалося від того липневого вечора, коли любов заволоділа почуття двох юних сердець. А вже сьогодні Ліза не тринадцятирічна дівчина, а Віктор уже не скромний шістнадцятилітній юнак, який ще не держав дівчину за руку. Сьогодні вони наречені, сьогодні у них щастя та свято. Ось те місце про яке думала Ліза роками, саме тут в Борисполі в головному аеропорті України. Ось сьогодні, дванадцяте травня - дата про яку вони двоє не знали давніше, лишень могли мряти.

Ліза вдивляється щоб побачити Віктора, вона знає що він змінився, навіть голос трошки мужніший в нього, тільки вона уже не дівчинка також, не такою як колись забігла у майстерню під час зливи з цукерком «барбарисом» в роті.

Нараз Ліза побачила як три особи направилися по проході в її сторону. Віктор ішов в середині по правій стороні ішла Олеся а по лівій - Юра. Вітя був одягнутий в теніску синього кольору з білими смужками, на ній з лівої сторони був нашитий крокодильчик, яку Ліза йому прислала з Америки, та в джинсах. Чорне волосся було по моді того часу, пишна грива на одну сторону. Ліза стояла струнко, лівою рукою держалася за лікоть правої руки. Коли Вітя поглянув, він побачив дорослу дівчину, одіту в чорні штани, з тоненькими білими стрічками, та чорну кофту з вирізом, який був високий біля шиї а протягувався до краю плечей. Вітя підійшов близько до неї, він опустил соромливо очі, Ліза як завжди в таких моментах трошки прижмурила свої зелені очі та чекала що він буде робити дальше. Вітя підійшов щоб її обняти, лиш в цей момент Лізи відпустила праву руку і несподівано для нього, вдарила його по лиці. В усіх усмішки зникли, лиш Олеся з Юрою подумали що такий кавказький обряд при зустрічі любимих людей; щоб момент не забувся. Олеся раптово торкнула Юру за лікоть щоб їм іти геть, та залишити двоїх на самоті; вони швидко віддалились. А Вітя від несподіванки хитнув головою в праву сторону, а так подивися на Лізу і хотів щось сказати; він не встиг, Ліза промовила:

- Я - повернулась, як обіцяла колись.

Віктор стояв не розуміючи як поведеться, він приклав руку до лиця. Ліза дивлячись просто в його очі, задумано посміхнулася. Коли Вітя побачив ямку на її лиці, у нього немов щось перекинулося в середині. Ліза продовжувала дивитися на нього, поклавши ліву руку йому на груди, хлопець не міг повірити що це та сама дівчина, що з ним вчинила кровний союз. Після погляду, вона поцілувала його в губи, обняла двома руками, та поклала навхрест свої руки на його спині і тісно притулилася до обличчя. Дівчина прошептала біля його вуха:

- And your eyes are still, as blue and enchanting.

- Лізка, я не розумію ще англійської, - промовив Вітя.

- Ой Вітька, де ж ти взявся та ось таким виродився на мою голову; скільки людей на землі а для мене ніхто; тільки ти єдиний на світі...

- Ти переклала те що ти говорила англійською? - пошептав хлопець.

- Ні, я сказала англійською: «А очі твої - все ж такі сині та чарівні».

Дівчина його довго не відпускала, їй здавалося що його знову заберуть від неї. Вітя сказав до любимої:

- Прилетіла моя пташка з далекого краю, тепер я тебе нікуди саму не відпущу, ніколи не відпущу від себе...

А відійшовши недалеко, Олеся побачила що просто на неї іде якась жіночка та сміється. Олеся не впізнала Таню Лук'янову. Тетяна переодяглась в світлий, майже білий костюм, штани костюму були вигладжені, вона носила окуляри в золотій оправі. Зачіска зовсім іншою, колір волосу також каштановий. Коли Таня засміялася Олеся побачила що верхній золотий зуб з правої сторони був замінений білим. Таня помолоділа та зробилася зовсім другою жінкою. Олеся рукою зупинила Юру та нічого йому не пояснюючи голосно промовила так, що їй було чути на другому кінці залу:

- Ой тьотя Таня! Яка ви пані американська, люди мої добрі! Я вас не впізнала.

- Привіт Олеся, як ми давно бачилися. - Таня засміялася та обняла Олеся.

- Ой тьотя Таня, та вас в селі ніхто не впізнає, навіть в Франківську не впізнають хто знав вас скоріше.

- А чому так думаєш, справді так помінялася?

- Ой та не говоріть, а Ліза яка стала солідною, але дід наш буде тішитися нею.

- А це Юра, твій чоловік, я так по фотографіях заочно уже його знаю. - Протягуючи руку Ковальському, сказала Тетяна.

Вона розглядала чоловіка Олесі, сама Олеся не було низького росту, тільки біля Юри вона виглядала невисокою. Олеся не знаючи чому так Тетяна розглядає її чоловіка запитала:

- А де дядя Арк, та усі інші?

- Вони в машині, Ліза там чекає вас, я її покличу.

- Туди не ідіть; там Вітя з нею, - шепнула Олеся на вухо Тетяні.

- Ой добре що попередила мене, тоді ідемо до машини вони нас знайдуть, мені здається що Вітя мене встидається дуже чомусь. - Засміялася майбутня теща-американка.

Усі зустрінулися та привіталися на стоянці для автомашин. Аркадій значно посивів за час коли його останній раз бачила Олеся у Львові на вокзалі. Вітя стояв та мало що відповідав коли його питали про що, він не зводив очей з Лізи яка багато змінилася від того часу коли він її бачив останній раз з вікна автобуса коли вони розлучилися на чотири роки. Ліза була високою дівчиною відносно худюю в талії. Щасливий хлопець легенько обходив навколо та оцінював її з кожної сторони а Олеся насилу держала себе щоб щось не сказати йому. Вітя не вірив очам та вухам що чує голос Лізи уже не по телефону а поруч біля себе. Він пильно дивився коли Ліза щось пояснювала дружині Гаріка, закидаючи англійською мовою. Так само як колись в Нагуєвичях, йому не вірилося що наступить момент, що він приторкнеться до

цієї чорнявої дівчини яку побачив під деревом, так само зараз йому було важко повірити що саме ця красива дівчина, стане його дружиною, та задля нього усі приїхали сюди з Америки. Ліза немов серцем відчула те що робилося в душі хлопця, вона протягнула руку і кивнула щоб Вітя підійшов. Він подумав що їй хочеться щось запитати його, лиш коли Вітя став поруч, Ліза взяла його за руку і тісно стиснула. Аркадій розказував про їхній подальший план, та про те коли вони зберуться на Прикарпатті усі разом щоб справляти весілля, а Ліза дивлячись на батька водила пальчиками по руці Віті, немов тримаючи його біля себе, щоб кудись не подівся від неї.

Перед тим як розійтися, Олеся відклікала Лізу в сторону та шепнула їй на вухо:

- Лізка, ти там сідай з Вітькою з самого заду. Ти там поведися вільно, коротше так щоб йому дорога запам'яталася на все життя. Я усіх прикрию сама, щоб були зайнятими в той час, щоб вуха не насторожували як зайці під кущами.

- Спасибі тобі Олеся за те що не змінилася, ти такою як була, та сьогодні як завжди відгадала моє бажання.

- Немає куди мінятися Ліза, а бажання твоє я знала ще від того часу як ми вперше до мене їхали на «веліках» перед грозою, а ти питалася як звати мого брата.

- Пам'ятаю той день: там говорилося про любиме ім'я, небо та очі. - Похитала головою Ліза, та усміхнулася від щасливого спомину, який залишився в пам'яті назавжди...

Попрощавшись з тими хто залишався в Києві, Тетяна та Ліза сіли в мікроавтобус. Юра обережно виїхав з Києва та взяв курс на Житомир. День клонився до кінця, дорога була майже вільною від транспорту. Коли вже потемніло та Юра ввімкнув світло Тетяна торкнулася плеча Олесі яка сиділа біля водія та кивнула щоб та пересіла біля неї. Олеся перебралася через салон та сіла біля Тетяни на середині так як Вітя з Лізою сиділи на самому заді, а поміж Тетяною та молодими стояли чемодани у вигляді перегородки.

- Вітька, я вже не можу сидіти після того літака, мені потрібно якось лягти на одну сторону та протягнути ноги, - промовила Ліза.

- Тоді давай може я пересяду на інше місце а ти тут можеш собі відпочити, - якимось з неохотою погодився Вітя.

- Ні, я хочу біля тебе: вже досить сама накрутилася на своєму ліжку, від коли ти в армію пішов. Давай може ти сиди як сидиш, я покладу подушку тобі на коліна а на подушку голову.

- Так вже друга справа, - погодився щасливий хлопець, лиш щоб та подушка не була від сліз мокрою зараз, тому що я вже не в Мінську і не в Мурманську а поруч біля тебе, - сказав Вітя. Ліза поклала подушку Вікторові на коліна, та лягла на неї. Він взяв лівою рукою її за плече а правою гладив волосся. В цей час він пригадав сон мами про пташку яку він тримав в руках. Ліза не могла заснути хоча була стомленою, вони двоє щось там собі шепталися та не могли налюбуватись що нарешті вони уже разом. Вітя відсунув трошки вікно і вечірній вітер завівав у машину разом з шумом коліс по асфальту.

Тетяна оглянулася, а Олеся сказала щоб Юра включив собі тихо музику та дивився на дорогу. Усе було готово для відвертої розмови:

- Олеся, ти мудра жіночка, вже мама рахуєшся, я тебе про щось просити хочу.

- Любе питання тьотя Таня - без проблеми.

- Мені, перше чим ми зробимо весілля, потрібно у вашому, чи так сказати нашому селі, зустрітись з одним чоловіком. Але це повинно бути дуже як сказати...

- Розумію: приватно, та таємно. Напевно до того часу поки дядя Арк приїде з Одеси до нас.

- Випередила Олеся Тетяну.

- Бачиш я кажу що ти розумна людина, все як слід зрозуміла.

- А до речі «той один чоловік» мені розказував про вас, та він напевно сам хоче зустрічі.

- Олеся це вже взагалі, звідки ти так все знаєш?

- Просто я так кажу щоб ви вільніше себе почували в розмові тьотя Таня.

- Так ми домовимося про таку справу?

- Так, зробимо вам зустріч: Коротше я думаю що я під'їду до нього на нашій машині, зайду до них та скажу що в мене щось з машиною. Він вийде подивитися, а я тоді йому шепну; де та коли. Галя його жінка не додумается, я її легенько обведу кругом пальця.

- Ой Олеся, я боюся що тебе замішаю в якийсь скандал а ми по літах не подружки.
- Ми свої люди тьотя Таня, я для вас все що потрібно, та як вам потрібно.
- Ти Олеся не подумай чогось пустого, просто я хочу з ним якось поговорити, ми уже батьки для своїх дітей. Знаєш Ліза виходить за Вітю, а я хочу з усіма в мирі бути так як воно повинно бути в нормальних людей.

- А він на згадку про вас дочку назвав також Таня.

- Хто тобі таке сказав?

- Його Галя наші бабі сама говорила. Каже: «Записав Міша малу Тетяна, тому що любить Таню Лук'яниху».

- Ой Олеся, почув би мій Арк. - Оглядаючись по салоні сказала Тетяна.

- Ніхто не почує та не знає, я домовлюся про те та вам повідомлю.

- Ліза знає, можеш не таїти від неї Олеся.

В ночі Вітя поміняв Юру, щоб той відпочивав. Через кілька годин хлопці знову мінялися. Також вони не їхали швидко, хоча усім хотілося якнайшвидше приїхати. Вони старалися не спшити щоб заїхати на чужій машині, та ще з такими дорогими гостями, без пригод та проблем в дорозі.

Коли вже перед вечором в середу вони доїжджали додому, за кермом сидів Вітя. Ліза сиділа біля нього на переді. Ворота на подвір'я в Бойчуків були відчинені ще від ранку. Навкруг усе розквітало, було дуже урочисто та красиво. Федір сидів на лавці біля лип, він не міг дочекатися. Усі гарно одягнулися як на свята; коляска з малим також була на траві біля нової хати. Тільки бідний Муфтар сидів зачиненим у стодолі.

Біля п'ятої години, Федір почув шум коліс, він підвів голову та побачив мікроавтобус який поволі їхав по вулиці. Федір схопився щоб попередити своїх жінок в старій хаті. Усі троє вийшли на подвір'я та стали біля хати. Машина легенько заїхала на траву та двигун заглушився. Ліза побачивши усіх, махала рукою ще від воріт, вона зняла свої сонячні окуляри та першою вийшла з мікроавтобуса:

- Вітаю усіх! Бачите: повернулася ваша Лялька, як обіцяла вам! - Були перші її слова, які вона надумала собі під час свого важкого переживання. Тільки сьогодні вони звучали з щасливих вуст веселої та любимої нареченої.

Коли б тут був хтось що не знав усього що пережило ся двом родинам, напевно подумав би що дівчина десь їхала всього на два дні і тому так просто, геть по-дитячому, вистрибнула з мікроавтобуса, та відверто промовила як до своїх домашніх.

Марійка підійшла першою привітатися, вона обняла Лізу та довго не відпускала. Настя підійшла вітатися з Тетяною а Федір стояв та витирив сльози радості дивлячись у небо. Усі стали в коло, Федір почекав поки усі привітаються, а так підійшов до Лізи:

- Ой Лялька ти наша, дай мені доторкнутися тебе, важко мені повірити таке що очі мої нині видять. Боявся померти щоб не дочекатися тебе, а Бог помилував - дав мені дожити до такого дня. Подивися що я ношу від коли ти поїхала від нас. - Федір витягнув з кишені недільного піджака чорний бант, якого він колись знайшов в Лук'яновій хаті. Ліза опустила голову а Федір підійшов взяв її легенько двома руками за голову та поцілував. Він тримав її за руки своїми руками, дивився та не міг повірити в те що бачив. В душі він думав собі: ось вона, та сама дівчина що колись забігла у його майстерню, та зріднила його серце назавжди.

Тетяна пригадала собі свого батька Андрія, вона подумала: як він тішився б побачивши Лізу сьогодні, такою щасливою та гарною; сльози навернули на очі Тетяни.

Ніхто не хотів іти в хату а всі любовалися весною, та тим що вони зустрінулися тут на цьому подвір'ї, де так багато було рідного та близького для гостей. Ліза побачивши дитячу коляску, тихо підійшла до неї. Вона оглянувшись на Тетяну прошептала: He's so cute.

Олеся витягнула малого, гості почали його тримати по черзі на руках а Вітя витягнув Муфтара з стодолі та тримаючи його за нашійник, привів ближче до гостей:

- Та що ти робиш хлопче! - сварила його Настя, - людей покусає писько.

- Я тримаю, а може впізнає Лізу, він у нас мудрий.

Ліза почала говорити до вівчарки, Муфтар спочатку дивився на неї а так почав пускати вуха по собі та махати хвостом. Він ліг на траву та почав підлазити і ластитися. Ліза без страху обережно погладила його по голові.

- А дивіться впізнав по голосі, мудрий який пес. - Здивовано сказав Федір.

- Подарунок твій Лізочка, бачиш який гарний; добре йому в нас живеться тут. Бережемо його, а коли ти поїхала, усі його гладили та плакали за тобою, - говорила Марійка.

Вони пішли в нову хату, Тетяна з Лізою поміняли час та клімат. Спати їм не хотілося, їсти також не хотіли, тільки щоб наговоритися немов завтра їх хтось мав розлучати знову. Тетяна оглянувшись, промовила шепотом до Марійки, стоячи в коридорі нової хати:

- Ой Маруся, який Вітя мужчина зробився, якого я зятя буду мати; є ким похвалитись перед Арланами мені в Америці. Нехай знають кавказці які в нас на Прикарпатті хлопці бувають.

Марійка тільки щасливо усміхнулася, вона подумала як Тетяна оцінила її сина не зважаючи на те що забирають його з чемоданом на свою голову. Марійка пригадала коли Мирося говорила що Вітя нічого не має, що він «голий», лиш що Мироську рівняти до Тетяни Лук'янової яка світ проїхала: Кавказ, Європу та Америку. Марійка відмахнулася в думках щоб не пригадувати розмову з Миросею, сьогодні їй не хотілося думати про щось неприємне тому що сьогодні в усіх день радості та щастя.

Ліза покупалася та оділась в літнє плаття під колір зебри. Вона ходила по хаті та торкалася різних речей руками. Дівчині здавалося що вона бачить гарний сон, тільки усе було справжнім. Вона пішла у Вікторову спальню, сіла на його ліжко та покликала його до себе:

- Вітя а ти знаєш чому я вдарила тебе там, коли зустрінула?

- Не знаю, напевно щоб запям'ятався такий момент важливий мені.

- Ні Вітя, зовсім інше: коли мені було дуже важко, напевно найважче в житті, я дивилася на твоє фото та розмовляла з ним, тоді я поклялася в тому що коли вперше тебе побачу я так поступлю. Звичайно все помінялося та стало на правильне місце, тільки клятву змінювати не можна дивлячись на обставини. Я хотіла тебе сама зустрінути, тому маму відправила та усіх щоб самою залишитися. А Олесі я усе роз'ясню про мій поступок а вона Юркові розкаже.

Вітя у відповідь засміявся, а Ліза ніжно рукою погладила його по лиці, немов хотіла зняти біль, який нанесла йому при зустрічі у Борисполі.

Наступного ранку, найшвидше встала Настя, вона пішла приймати молоко як завжди. При нагоді вона хвалилася що уже приїхали Лук'янові та Вікторова дівчина. Чутка рознеслася по місцевості дуже швидко. А гості в той час ще спали по привичці часу, тому що пізно лягли а також в Америці саме була ніч.

Коли встала Тетяна, вона хотіла встигнути всюди до приїзду Аркадія. Хоча в неї було досить часу, все ж таки її здавалося що його мало для неї. Вона попросила Марійку щоб з нею поїхала до їхньої, тобто Лук'янової хати. Марійка попросила Юру щоб їх відвіз тільки туди а звідти вони підуть на кладовище подивитися, а так в магазин зайдуть. Одним словом Тетяна хотіла побачитися з людьми а також показати тим самим що вона приїхала до Марійки. Тетяна відчувала вину що дала повід неприятелям говорити в селі про Вітю, та сміятися тим хто його не любив в той час коли ніхто з Бойчуків не знав що трапилося з ними за кордоном.

Юра уже встав тому що він спав в хаті на новому подвір'ї а Вітя також там спав, в другій кімнаті. Коли вони сіли в Ладу, жінки сіли обидві на заднє сидло. Юра включив тихо музику та вони поїхали поволі по вулиці. Юра бачив ранком свою дружину, вона принесла йому чаю з бубликами, тільки він не знав що Олеся мала розмову з мамою ранком в старі хаті про гостей. Лишень проїхавши ворота Кольки Остапового, Юра ніби слухаючи музику, мимоволі став свідком розмови яку вели Марійка та Тетяна на задньому сидлі машини.

Марійка нахилилася до Тетяни та тихо почала розказувати. Тільки Юра хоча показав що йому не цікаво, але на справді він усе уважно вислухав:

- Таня, а моя Олеся така смішна, - почала першою Марійка, - прийшла сьогодні до мене ранком та говорить мені: «мам, а може краще щоб наші молоді уже разом були, маю на увазі спали разом. Вони все одно уже можна сказати як пара. Просто вони з Америки приїхали ще подумують що ми якісь старомодні з сільськими традиціями». Я їй кажу: я не знаю як краще, напевно я маму Лізи запитаю про те. - Марійка замовчала чекаючи на відповідь.

- Маруся ти знаєш це не тільки твоя Олеся звернула увагу, а ми також про це говорили з Арком ще вдома, я також не знала як бути. Він мені сказав що йому таке не подобається. Сказав так: я думаю що ні моїй мамі, ані коли б жив твій тато, чи Вікторовим також, не буде таке нормальним вважатися. Я так подумала можливо він правий в цьому, хоча звучить воно справді старомодно.

- Я так само з ним згідна, просто Олеся наша молода а молоді сама знаєш Таня.

- Чому не знаю; ми також молоді були. Так як нам тоді, так їм зараз тільки одне на голові. Звичайно ми за ногами ходити не будемо їхніми, вони уже дорослі, тільки якимось так офіційно їх зводити щоб ми рідні знали про таке, якимось не підходить.

- Правильно Таня, я Олесі своїй так скажу, а їм нічого не буду навіть говорити. Твоя Ліза розумна дівчина в таких питаннях. Я особисто згідна, хоча по правді я б не сказала нічого проти коли б ви сказали навпаки. Просто вже скільки пережило ся всього за цей час.

- А Ліза наша дуже вважає що в дівчини повинна бути шлюбна ніч, вона така у нас романтична; щось там планує, мріє в тому питанні. Навіть коли ми там говорили а вона каже коли Вітю не відпустять органи зразу, тоді вона згідна з ним жити тут у старій хаті дідовій. Говорить мені: «Купимо спальний набір та поживемо якийсь час». А я сміюся з неї що їй тільки спальний набір в голові, а не думає що вони будуть їсти та як жити.

- Мали вони час намріятись. - Марійка замовчала, побачивши що Тетяна хоче щось сказати.

- Я ще хотіла просити вас, щоб весілля відбувалось якимось так вільно, справа в тому що Ліза не була ніколи на весіллі в селах і не знає обрядів усіх та як себе поводити правильно. Я також колись в Абхазії не знала їхніх традицій, мотали мною як іграшкою - призналась Тетяна. Можемо зробити просто таку гостину, щоб гості поспілувались між собою. А коли вони прийдуть вже туди, Арлани будуть там робити також гостину, правда вони вже будуть як молоде подружжя; якимось так виходить в нас.

- Нічого Таня, в Олесі було так як прийнято в селі а тепер зробимо як в місті люди роблять, або по-американському як Ліза хоче; це ж їй свято і ми на все погодимося як ви скажете.

- А люди нічого не будуть говорити, чи твої батьки наприклад?

- Люди нехай про Зоську говорять, стида наробила в селі усім; вже досить мені тих пересудів. А батьки мої погодяться, ви ж оплачуєте весілля, так що буде добре і гарно.

Коли Юра їх залишив та повернувся, він зразу покликав дружину щоб переказати розмову яку почув у машині про молодят. Олеся строго поглянула на чоловіка та наказала:

- Юрка, дивися щоб Вітя не взнав нічого.

- А чому так боїшся щоб не взнав?

- Просто мені усе вдавалося коли я щось робила для нього. Сьогодні перший раз що не вийшло; От Кавказ середньовічний з його порядками, не дадуть молодим нормально час провести навіть. Але нічого нехай терпить, він мене постійно достає своїми жартами. - Засміялася Олеся. - А Ліза в тому питанні напевно також якимось по-особливому підходить.

На вихідні дні, Тетяна зібралася їхати в Косів, їй потрібно було відвезти в одну сторону а потім їй мав привезти зять тьоті Олени Іван. Олеся сказала до Віті щоб повіз Тетяну а Ліза залишиться з нею, так як він з нею уже буде завжди а перед весіллям не буде часу поговорити про важливі справи які вона хоче обговорити з братовою. До Лізи вона сказала щоб Вітя сам поїхав тому що він дуже встидається тещі, потрібно йому самому з нею трошки побути, може розморозиться трошки. Ліза погодилася не тільки тому що так сказала Олеся, а ще тому що в неї була важлива розмова з Олесєю, яку їй в літаку по дорозі до Москви, розказав батько. Така нагода побути тільки з Олесєю була дуже на руку для Лізи саме зараз.

Віктор поїхав ранком з Тетяною а Ліза пішла їсти пампушки, які вона просила щоб Настя спекла для неї. Настя дуже зраділа від того що дівчина з Америки захотіла їй пампушки, була нагода знову похвалитися перед жінками в молочарні. За столом Ліза пригадала що вона коли побачила Марійку вперше, вони також тоді їли пампушки з молоком.

- А ми тоді купалися на Бистриці Ліза, може пригадуєш? - запитала Олеся.
- Як не пригадую Олеся, мені здається що я взагалі в Америці не була ніколи. Я пам'ятаю навіть що дядько Петро розказував за політику а так відбулось з Союзом як він говорив колись. А на Бистрицю я навіть зараз хочу піти подивитися, якщо можна.
- Ідть куди вам захочеться я з малим побуду. - Сказала Марійка, нічого не підозріваючи в тому що сказала Ліза. Марійка не могла додуматися про що піде розмова на Бистриці та про кого саме. Лиш те що знала Ліза, уже почало діяти через невидимий механізм почуттів.
- Після того як Ліза поїла, вона подякувала та вийшла з Олесєю щоб пройтися на річку. Надворі збиралося на дощ. Як правило травневі дощі часто супроводжуються грозами та блискавками, тільки втекти вони могли від зливи влюбий час, річка не так була далеко
- Коли вони пройшли город та доходили до берега, Ліза оглянулася по сторонах та звернулася до подруги:
- Олеся в мене є два важливі запитання до тебе. Перше з них особисто до тебе персонально, так як я зрозуміла що твій Ковальський не заперечить тобі в твоїх планах на майбутнє. Скажи мені правду подруга: ти хочеш жити в Штатах разом з нами усіма?
- Само собою Ліза, щоб ми разом були, ти знаєш як воно класно, завжди бачитися купляти щось разом, там кудись поїхати з чоловіками.
- Добре Олеся, я дуже рада, по правді я так собі уявляла твою відповідь саме такою. Я задоволена що ти не поміялася, ти такою якою мені хотілося тебе зустрінути. Тобі там буде подобатись а для Юри є досить роботи біля машин, навіть серед наших емігрантів. Тепер питання друге, воно важче, тільки ти повинна так попрацювати щоб його виконати, інакше ми будемо довго розлучені.
- Я все зроблю що в моїх силах Ліза, ти мене знаєш.
- Олеся потрібно більше того що в твоїх силах. Послухай запитання спочатку а після того будеш відповідати
- Я слухаю уважно.
- Як твоя, чи сказати наша уже мама, дивиться на те щоб вийти заміж?
- Ой, ти куди так загнула Ліза? Куди воно в які рамки? Я нічого не розумію.
- Я тобі усе поясню зараз.
- Ти лиш скажи за кого мама повинна вийти заміж? - Не терпілось знати Олесі.
- За Лева Арлана, батькового брата. - Відказала конкретно Ліза.
- О, це класно було б, а він захоче?
- Все роз'ясню: Олеся щоб вам виїхати усім, також дід з бабцею, Віктор в цьому як родич не допоможе. Коли він приїде туди, ми там розпишемося, але він буде без права викликати когось до себе. З часом батько зробить йому через адвокатів з якими він говорив що він буде мати зелену картку як ми зараз, але це довше візьме часу. Справа в тому що я ще не громадянка Америки, тому Вітя не зможе отримати швидко необхідний документ «Resident Alien». Я одного разу розповідала про вас бабусі Сусанні а вона взяла під увагу те що я говорила. Мені тато признався в літаку що він мав розмову з нею а також з Левом про маму. Одним словом мій стрийко Лев не одружений, жінка його залишила тому що в них не було дітей. Вона з другим мала дочку, тільки давно загинула в аварії. Коли мама погодиться щоб він викликав її як свою наречену, вона уже десь в осені дев'яносто четвертого буде в нас. Потім робить вам документи і ви приїжджаєте до нас; усі разом, окрім Муфтаря.
- О, це класно буде, а скоріше не можна Ліза як через два роки?
- Неможливо: Лев того року візьме громадянство в Штатах. Тільки це саме скоріше та саме надійно як ви по закону та офіційно попадете в Америку. Пенсіонери будуть мати державне утримування, ми будемо працювати а вони діти нам виховувати. Мама також може працювати, коли їй захочеться.
- Ой дід справді виховає нам діти, як колись мене, що ніхто не міг дати собі раду зі мною. Але так повинно бути; в мене вже Вовка є, а в тебе тепер повинна дочка народитися та такою як я колись була, щоб Журики не перевилися навіть в Америці вашій, - сміялася Олеся.
- Добре, нехай так буде, тільки з мамою як вирішити нам?
- Ой Ліза, я не знаю як з тим. Я її познайомила з таким дядьком Богданом Відлигою а вона мені сказала що трьом інтелігентам відмовила, не враховуючи наших в селі.

- А яка причина Олеся? Мама так за татом сумує довго, чи просто не хоче з ніким жити разом як жінка?

- Ні, вона може хотіла б мати чоловіка, тільки вона мені сказала що задля нас дітей не вийшла заміж. Колись для нас залишилася а зараз малого бавить нашого.

- Олеся, ти поясни що тоді задля вас вона не вийшла заміж, а зараз задля вас потрібно її вийти. Коли не захоче по-справжньому, тоді хоча так формально для документів. Знаєш стрийко Льова він найкращий з Арланів, він дуже любить українок. Запитай мою маму вона тобі так само скаже, він постійно називає маму «Слов'яночка». Він навіть мову вивчить нашу коли мама захоче. Тато йому показував фото мами, тому він приїхав з нами на весілля тепер, він все там залишив та прилетів сюди. Так що сама бачиш наскільки справа серйозна. До речі вийти заміж після сорока років в Америці, цілком нормальне та закономірне явище.

- Добре Ліза, я поспробую маму вговорити, може ти підключишся а краще всього ми діда підключимо та Раїсу Яківну. Яківна завжди відчуває вину на собі немов вона познайомила давно маму з нашим татом. А дід хоче в Америку як кіт поспати на сонечку. - Потираючи руки від того що в неї є нагода щось робити, зраділа Олеся. Вона моргнула на подружку, в її очах Ліза немов прочитала: щось придумаємо, повинно вийти в нас...

Дівчата зійшли з берега та присіли біля води де була невеличка коса піску. Ліза почала писати міцнішим кінчиком прута на піску, лиш в другу сторону, тобто по-єврейському. Олеся не звернула увагу спочатку що Ліза не просто так водить прутком а пише якесь речення. Коли Олесю поглянула, вона побачила перший напис схожим на слово який містив шість значків та один апостроф, по середині був значок плюс, а після знову шість букв та один апостроф. Лиш Олеся з усього речення тільки могла прочитати значок плюс, Ліза пояснила що це на єврейській мові значить: «Віктор + Єлизавета», жаль більше нічого не можу по-єврейському писати, - пояснила Ліза.

Дальше вони почали говорити про річку. Ліза сказала що в Америці річка Міссісіпі дуже великою, лиш вона її ще не бачила. Олеся запитала її про річку Амазонку.

- А ти знаєш Олеся кого взагалі називають Амазонками?

- Знаю тільки що чомусь Амазонками називають чорнявих жінок, брюнеток таких як ти Ліза. А ти може щось більше знаєш про те?

- Амазонки, по легенді були жінки завойовники і жили вони в Греції та біля Кавказу. А я хоча брюнетка тільки в Амазонки не підйду, тому що вони сходилися з чоловіками тільки для того щоб продовжити свій рід. Коли родився хлопчик вони його відправляли з батьком а дівчат залишала в своєму війську. А в мене є Вітька, тому я не надаюся ні до такого способу життя, ані до війська Амазонок, - усміхнулася Ліза.

Травневий день, усюди жовті кульбабки та синє небо над головою. Ранком Віктор поїхав машиною до агронома запитати чи є якась робота сьогодні. Агроном став думати а так розповів про те що думав:

- Вітя, а твоя наречена в тебе зараз вдома?

- Так, а чому так питаєте?

- Ні, ти не подумай що щось цікавлюся де вона живе, я просто мав на увазі чи вона не поїхала кудись: там скажімо з мамою чи з Лесею вашою. Просто чи в даний час вона скучає без тебе коли ти поїхав на роботу?

- Ні, вона нікуди не поїхала. - В непорозумінні відповів Вітя.

- Чому я питаю, - продовжував агроном, - справа в тому що ми мали їхати нині в Галицький район до мого брата Василя. Там я мав взяти папери: ми рішали з їхньою Сільгосптехнікою про одні питання. Він вчора додзвонився в кантору та сказав що після обіду нині, усе буде в порядку. Я так подумав як твоя дівчина скучає, може я б тебе відправив а ти візьмеш її з

собою, а до брата я собі поїду пізніше колись на неділю. Хочу щоб довше побути та погостювати з ним. Така погода зараз гарна що аж проситься щоб ви разом були.

- Ой дякую вам, ми поїдемо двоє, Ліза зараз такою буде задоволеною, вона любить подорожувати а ще так як сьогодні такий день гарний в нас. Ліза до речі дуже любить вашу машину, їй подобаються такі воєнні джипи; говорить що в Америці дуже гарно як дівчата на джипах возяться.

- Добре Вітя, я тобі намалюю як туди заїхати та як знайти його хату. Коротше то буде село Маринопіль, лиш щоб потрапити туди, потрібно їхати в Галич, там Дністер переїдеш а перед вокзалом в Галичі повернеш вправо як на Тустань. Потім за залізною дорогою, також зразу на право. Проїдеш кар'єр коло села Дубівці а там буде наступне село Водники і вже просто в Маринопіль. Я вже тобі малюю карту щоб ти не шукав, тому що в тебе будуть думки зовсім інші в дорозі; заговоришся тай заблудишся. Сам був молодим - розумію як воно буває. А ще візьми того бінокля що ти привіз з армії, там такий краєвид, що ти просто будеш в захопленні.

Через годину Вітя з Лізою їхали в Маринопіль. УАЗ мчав по шосе на Галич, вітер завивав у відчинене вікно та розвівав чорне волосся дівчини, яка пригадувала як цією дорогою вони їхала з Любчиком у Львів коли Вітя був в армії. Вітя жартував усю дорогу, лоскотав дівчина під коліном лівої ноги, так як вона була одітою чорну блузочку та коротку вешневу спідничку, якою Вітя любувався всю дорогу.

Приїхавши в Маринопіль, вони віднайшли хату де мешкав брат агронома, лиш він сказав що йому потрібно три години щоб владнати папери. Він порадив щоб молоді як не хочуть чекати на нього, щоб поїхали на Дністер, та пішли на гору полюбувалися природою.

Маринопільська гора, це стрімкий берег над Дністром з якого видно далеку панораму при дністровської долини. Коли поглянути на південь та захід, перед очами чудовий краєвид Галичини. Навіть в сімдесятих роках кіностудія імені Довженка, використовувала тут місцевість та Маринопільську гору, знімаючи кінофільм-трилогію «Дума про Ковпака».

Вітя з Лізою залишили машину біля гори а самі піднялися стежкою на гору. Уже коли вони доходили до самого верху, Ліза звернула увагу що на схилі гори, та сторона яка була до сонця, там залишилися сліди довгих горбків які виглядали на сходини. Ліза сказала Віктору що напевно давно тут садили виноград, тому що подібний рельєф зустрічається в Грузії, де схил гори який до сонця, використовують на виноградники. Вони пройшлися по краю гори що протягнулася в продовж аж до помешкань розглядаючи село Побережжя, яке на правому березі Дністра. Після того Вітя з Лізою повернувшись вийшли на високий та стрімкий горб, який був схожим на кручу, та немов насипаним для того, щоб дивлячись з нього та любуватися широкою долиною за рікою. Тут колись були пороблені лавочки та бетонна кругла танцювальна площадка. Лавочки поламали лиш від них залишилися бетонні ніжки з кріпленням для спинки у вигляді латинської букви «h». Вітя сів на таку ніжку а Ліза йому на коліна зловившись рукою його за шию. Дивлячись з гори на Дністер, та корови які паслися за рікою, Ліза пригадала собі останнього листа в якому вона написала що прийде час і вони будуть дивитися немов з іншого берега на свою пройдену дорогу життя. Обнявши любимого вона почала розповідати Віктору про своє дитинство коли вона проводила літом в Ешері та про природу Абхазії. Вони були купили у Галичі банку березового соку а також печення. Вітя швидко збіг в долину, приніс печення та сік, також бінокль. Потім пішла розмова про любов та Ліза призналася багато чого про свої почуття та погляди, навіть похвалилась якою вона була вірною там де вона живе. Від цього хлопця наповнили приємні почуття. Вітя побачив що все ж таки дівчина в Америці трошки помінялась а саме, вона була відвертою як скоріше, особливо коли велась мова про інтимні відносини. Вітя розповів як Олеся любить його перед рідними жартувати про них двох, і як йому таке подобається, також признався як він мріяв коли побачив фото якого прислала Ліза в посилці. Ліза призналась що саме сестра Ріта, зробила їй таку світлину. А коли дівчина стала розглядати місцевість в бінокль, Вітя любувався нею і з нагоди почав розмову:

- Гарна спідничка в тебе; дуже тобі підходить.

- А я наділа для того щоб тобі подобалась.

- Колір такий, ти в ній, як правельно сказати, - Вітя злегка засоромився.

- Я знаю що ти хочеш сказати. - Ліза поманила хлопця до себе.

Вітя встав, підійшов і обняв дівчину, а так прошептав їй на вухо:

- Яка ти в мене ніжна і приваблива;

Травневий вітер гойдав тонкі гілки які звисали з плакучої верби, та немов довгу гриву клонив їх в сторону. Тут близького нікого не було з людей, тільки коли стихав вітер було чутно голос млина, який був над рікою за дорогою з лівої сторони гори.

Час дуже швидко пробіг, вони навіть не звернули увагу як пройшло уже чотири години, молоді закохані так націлувались що вже зголодніли а брат агронома уже чекав тепер на них.

Коли вони повернулися, Ліза витягнула фотоплівку з своєї камери та підписала: «Поїздка в Маринопіль», вона поклала плівку в сумку щоб не загубилася, тому що в дівчини залишилося дуже приємне враження від цієї поїздки ще й тому що Ліза любила гори і провівши такий гарний час на горі, в підніжжі якої розкинувся такий мальовничий пейзаж, Ліза справді була в захопленні.

А наступного дня Аркадій ранком додзвонився до Марійки, та попросив покликати Лізу, тому що Тетяни не було. Ліза почала говорити батькові як їй тут гарно, які в неї враження приємні, тільки добре що сьогодні він зателефонував, так як вчора вони їздили в Маринопіль. Аркадій сказав щоб вона сказала мамі про те що потрібно їм, воно стоїть в такому місці, та так потрібно його витягнути. Ліза зрозуміла що мова була про гроші. Аркадій подумав можливо уже потрібно щось для весілля а він затримувався в Одесі, чикавши на одного чоловіка, що мав приїхати з Владикавказу.

Ліза сказала що все зрозуміла та роботу зроблять чисто та точно, але коли буде присутня мама. Ліза подумалася чому тато не говорив усе відверто по телефону, так як телефон хтось міг підслухати. Також Аркадій сказав що ще не скоро приїде до них, можливо навіть в середині червня. Він знав що жінка в нього більше економніша за нього, тому не боявся довірити їй усю суму грошей. Також так виходило що Віктора рідні повинні були взятися щоб робити весілля, він хотів щоб не було ніяких незручностей в питанні коштів.

Перед обідом Вітя з Лізою поїхали на службовому «бобику» до Лук'янової хати. По дорозі Ліза сказала що її мама була дуже здивованою від того що побачила як тут усе гарно прибрано. Також мама говорила з бабцею Мартою яка дуже хоче мене побачити. Коли вони приїхали Ліза зайшла на подвір'я, її пригадався той день коли вона прощалася тут з рідними Віктора. Двоє молодих людей піднялися на сходи ганку. Перше чим зайти в хату Ліза підійшла до столика, вона почала приглядатися та знайшла червоний напис з трьох слів: «Вітя - Я повернусь!». Ліза показала Вікторові та сказала:

- Можна замалювати тепер, я обіцянку виконала свою, яку тут написала.

- Ні, нехай стоїть, може коли ми поїдемо дід прийде та прочитає та пригадає нас собі.

- Нехай буде Вітя. - Взявши хлопця під руку, сказала щаслива дівчина.

У хаті навіть старий годинник з зозулею був накрученим та тикав на усю кімнату. Ліза підійшла до вікна в великій кімнаті та поглянула в сад:

- Вітька, колись моя мама сюди перелазила в сад.

- А чому через вікно коли тут є двері? - Показуючи що не розуміє в чому справа, питав Вітя.

- А коли любов засвітить в очі, - тоді через вікна лазять, та сплять з шоколадом на губах.

- Ой Ліза: ти вже так як Олеся наша мене підтягуєш за шоколад.

- Нічого, як бачиш усім подобається, тому пригадують при кожній нагоді.

Потім Вітя пішов покликати бабу Марцю яка швидко прийшла. Ліза зійшла з ганку щоб її привітати. Баба Марці сказала до молодих:

- А знаєш Лізочка, він боявся що ти його забула і не прийдеш. Я казала йому що буде добре, а тепер він герой такий як ти вже тут є. Ой будьте щасливі діти, на світі так мало добра та любові а ви майте його в своїй родині. Я маму тут виділа, але зробилася пані нівроку. Знаєте я стою в себе коло криниці а тут хтось мене кличе. Виджу його мама є Марусі, та якась пані коло неї. Я подумала що хтось приїхав хату купувати тай закликав Марусю щоб показала. Так придивляюсь а Таня мені каже: «А ви чому молока мені не принесете?» Я по голосі впізнала, тай очі такі чорненькі як колись в дитинстві. Ой яка вона пані тепер. А Лізочка яка файна, в тебе синочку жінка така буде як в нікого тут. - Киваючи головою до Віті, сказала старенька жінка-односельчанка.

Коли вони поговорили з нею та разом натішилися, після того Вітя з Лізою поїхали в Івано-Франківськ. Ліза хотіла забігти до своєї однокласниці що колись з нею дружила. Це була та сама дівчина що ішла разом з екзамену, коли розмовляли з Лізою два солдати. По дорозі вона розказала Вікторові про той випадок та розмову. Коли вони приїхали Ліза знайшла її біля свого будинку на майданчику. Віктору не було цікаво їхні шкільні спогади, тому він сидів біля них та мовчки любувався своєю коханою, оцінюючи на скільки вона красивішою від своєї однокласниці. Посидівши, Вітя пішов на турнік що був біля будинку, та почав крутитися, так як він в армії багато навчився вправ на турніку.

Коли вони стали повертатися, Ліза розказала йому що в неї розчарування від цієї зустрічі.

- Знаєш Вітя я їхала до неї щоб запитати про одну дівчину щоб взяти її в дружки а виходить що вона уже вийшла заміж. Правда є ще одна, тільки я її чомусь не дуже хочу тому що вона перед тим як ми їхали, сміялася з мене, та погано називала євреїв. Звичайно цього моя бабуся не знає, але про те я знаю. Коли б я її взяла, тоді б я сама по своїй совісті показала неповагу до бабусі Сусанни. А саме незручно як для мене особисто те що її звати Аня.

- А цю саму що ти з нею говорила, чому не візьмеш в дружки?

- Вітя, а хіба ти не чув про що ми розмовляли? Не може вона бути дружкою і на весілля не приїде до нас. В неї батько помер у березні цього року. Вона мені сказала ще за одну дівчину, тільки ми не дружили зовсім. А взагалі якщо по правді у мене аж таких подружок не було як твоя сестра.

- А я подумав що ця тобі не підходить тому що вона малого росту, а тут ось яка справа.

- Взагалі я плаття привезла два однакових, такі гарні рожевого кольору, вони для високих дівчат. Звичайно плаття можна там стягнути, вкоротити, головне щоб дружку знайти.

- Ти запитай Олесю, вона тобі підкаже де дружку взяти. Пообіцяй її банку меду, вона тобі знайде яку захочеш, - сміявся Вітя з сестри.

- А вона далі так мед любить?

- А хіба не бачиш яка виглядає нівроку.

-А її дуже так гарно, їй підходить такою бути. Колись моя мама була схожою як зараз Олеся, а татові такі фігурні подобалися, тому полюбив маму.

- Мама і зараз такою, - похвалив тещу Вітя.

- А як ви там двоє в Косів їхали, ти щось говорив трошки з мамою? - пригадала Ліза.

- Змушений був, так само як тоді по телефону на самий Новий рік.

- Олеся розповідала мені, ми так насміялися з тієї сцени.

Вони почали сміятися, сміялися усю дорогу не тому що щось смішного говорили а просто були веселими та щасливими. Коли уже були в Богородчанах, Вітя нараз пригадав та звернувся до коханої:

- А ти Ліза не хвилюйся, скоро в червні весілля у Любчика, там когось знайдемо в дружки для тебе.

- Вітя я хочу щоб хтось обов'язково був з місцевих, напевно все ж таки Надьку попрошу. Знаєш я плаття залишу кожній на згадку, а так когось чужого з міста, вона побіжить за пацанами кудись а після навіть не згадає про мене.

- Тоді Олеся допоможе тобі знайти; в нас дівчат багато.

- Я вже думаю може Галя підійде, потрібно побачити її яка вона тепер собою - роздумувала в впівголоса Ліза.

- Ні, мама моя не погодиться, а взагалі останнє слово за тобою буде.

- А коли мама не захоче, тоді відкладаємо кандидатуру. Я приїхала, а мама тут живе, їй краще видно як мені.

- Тоді тільки Олеся вирішить тобі, вона саме для такого живе на світі, - жартував Вітя.

Коли вони приїхали, Олеся сиділа з малим на лавочці, Ліза пішла з нею поговорити про дружку а вийшло так що Олеся проговорила увесь вечір про Галю, та як вона говорила з мамою про Вітю, також про те як дід її бачив у Павликовій хаті; про все розказала.

Олеся віднесла малого до мами а сама пішла готувати вечерю. Ліза хотіла її допомогти лиш Вітя витягнув її та сказав коли вміє для нього жарити рибу, тоді немає їй що там вчитися на кухні. Він попросив щоб Ліза пішла з ним пройтися на річку. Ліза йому не відмовила.

Вечором Ліза запитала Вітю, коли вони стояли над річкою двоє:

- Вітька, а як Олеся живе з Юркою, вони завжди так гарно говорять?
- Так, вони нормально живуть; казала Олеся що багато в тому твої заслуги що Юра так муркає біля неї. Якись там розповіді, правда я сам не знаю які. Казала мені що колись багато чого я побачу такого що я не знаю.
- Ліза тільки засміялася сама до себе, Вітя бачив що вона щось думає та запитав:
 - А ти мені розкажеш що ти її навчила, якщо це можна мужчинам знати звичайно, якись там ваші кавказькі правила?
 - Про життя роз'яснила я їй, як сама розуміла.
 - Та ні, там ще напевно щось, - сміявся Вітя.
 - Скоро побачиш сам, потерпи ще трошки, - посміхнулася знову Ліза, та замріяно направила свій погляд на те саме місце де в червні вісімдесят восьмого року, вони вчинили кровний союз, поклявшись в вірності одне одному на все життя.
 - Добре що в тебе є терпіння і все по правилах, вже я змушений терпіти, куди подінусь в такому разі. - Прошептав Віктор, цілуючи в щоку дівчину.

У вівторок, коли Настя повернулася з молочарні, де приймала молоко, вона побачила що за новою хатою на городі були Марійка та хтось біля неї присівши руками виполював. Настя пішла в стару хату де Олеся сиділа з малим та його забавляла. Ставши в дверях, Настя звернулася до неї:

- Олеська а мама з ким на городі там?
- Ліза з нею, а чому так питаєте?
- Як Ліза, воно що там робить на городі?
- Помагає полоти мамі.
- Олеська! Вже її забери з городу, щоб я того не виділа. Ви що собі думаєте? Хочете щоб хтось увидів та пустив по селі що Журики заставили невістку робити на городі? Як вона з Америки приїхала полоти нам? Загорить на сонці, яка буде віддаватись. Ви що розум загубили? Вже заклич її, а мамі я зараз випишу добре. А як хтось берегом над'їде або Тарасиха зобачить її там? Мені соромно буде перед бабами в селі. Забери її вже з городу, сама не підеш на город хоч він твій, а вона буде город полоти вам? От мої тато навчили б тебе газдувати, ти б у них не мала таких рук як вчителька. На дворі літо, а ти перстенців населила на пальці. Ще Аркадія з Тетяною на город відправте щоб тобі полоти.
- Чого ви на мене, Ліза сама так захотіла. Мені Ліза говорить: «знайдіть щось щоб я тут працювала та не дармувала час».
- Ой коли я вже від тебе таке почую, я б тобі скоро знайшла, лиш ти про таке не просиш!
- Не загорить ваша Ліза, вона смуглява від народження, я можу загоріти.
- Як так хоче робити, нехай з малим посидить тут, а ти щось на кухні. Юра стукає як дятел від ранку в гаражі; нагодуй чоловіка.
- Він має стукати - він коваль у нас.
- Він був би хлоп такий як має бути, постукав б тебе добре. Ох де мої тато, подивились би на неї: сидить як святкова пасочка.
- Олеся вибігла на город, переказала слова Насті про Лізу. Ліза здивовано подивилася на неї, але Марійка сказала щоб вона ішла геть в хату, чи просто була на подвір'ї з малим, поки Вітя не повернеться, якого агроном попросив на кілька годин. Ліза так зробила, вона взяла малого Вовку та бавила його на колінах біля старої хати.
- Федір прийшов від Юри з гаражу та сів собі на табуретку щоб поговорити з Лізою.
 - Нарешті я собі можу з тобою наговоритися, так скоро час пробіжить і ви поїдете до назад Америки а я буду жаліти що так мало був з тобою тут.
 - Нічого діду, приїдете до нас в гості, може ми будемо мати такого синка уже.

- А як я зможу приїхати до вас? Воно не так просто доню.
- Так, тільки коли мама захоче, мама Марійка, тоді зможете усі приїхати.
- А що так що Марусі має захотіти, що вона щось має до Америки?
- Я усе пояснила Олесі, вона вам розкаже. Коли переконаєте маму щоб погодилася, тоді зможете виїхати туди усі разом.

- О, це вже щось нове напевно. А переконати я зможу, мама все зі мною радиться.
Їхню розмову перервала Олеся, яка вийшла кликати Юру щоб ішов їсти. Юрка почув голос дружини кинув ключі та витер руки від мазуту прийшов на подвір'я. Він підійшов до бочки з дощівкою та почав мити руки набравши собі води в відерко. Помивши руки Юра присів на поріг та попросив щоб Олеся дала йому поїсти, просто сюди на двір. Коли він їв жарину картоплю з маринованими помідорами, Юра почав питати Лізу:

- А там які машини в Америці найкращі?
- Я думаю що німецькі; вони дорогі там, - відказала Ліза.
- А з вас хтось має таку машину там?
- Ні, не має ніхто.
- Тяжко доробитися до німецької машини там? Тут до нас приганяють старі вже такі.
- Справа не в тому Юра: Арлани не купляють німецьких машин. Наша бабуся єврейка а ви знаєте що німці робили з євреями. Ми не любимо німців, також просто задля поваги до бабусі не купляємо німецькі автомобілі і взагалі жоден товар німецький не купляємо, продукти також. Є наприклад англійські гарні, також шведські, італійські автомашини. Мій батько хоче купити собі «Ягуар» англійський. Така гарна класична машина. Він любить щоб йому нагадувала дідову Волгу стару, яка мала багато блискучого металу.

- А він напевно казав про Волгу «двадцять першу»?
- Так Юра, таку Волгу мав Ілля Давидович батько Арланів. Тато на ній з мамою возився ще хлопцем по Грузії. Мама пригадує їхню машину з якоюсь особливою романтикою.
- Тоді зрозуміло чому так любить таку машину. Така машина підходила для молодих: гарно було сидіти, спереду сидло з'єднане було, велике, сиділи одно біля другого близько.

Тут на їхню розмову, приїхав зять тьоті Олени Іван з Тетяною. Усі замовчали та стали дивитися на тих хто приїхали. Тетяна швидко вийшла з машини та направилася до Лізи.

- Ой, я перепрошую тільки я спішу знову в Косів назад їхати.
- А чому так скоро? А взагалі чому ти так довго там мама? Сьогодні уже вівторок а ти ще минулого тижня поїхала, - не розуміючи питала Ліза.
- Ми робимо нагробний пам'ятник дідові, хочу поки я там, щоб зробити. Знаєте там весілля піде в липні а після весілля ми в Ешеру поїдемо; зараз є часу трошки. Я за грошами приїхала та їдемо знову. Майстер уже почав робити, а я грошей не взяла з собою.

Ліза пішла за мамою в нову хату та розказала про те що говорив батько по телефону з Одеси. Тетяна похитала головою та оглянулася шукаючи Вітю.

- Вітя поїхав, може самі поїдемо туди, я знаю де гроші стоять,- підказала Ліза.
- Ліза я також знаю, тільки потрібно мужчини, там бетон якийсь розбити маємо.
- А може Юра поїде з нами, він розіб'є нам того бетону.
- Ні, Вітя краще, він наш уже Ліза. Попроси щоб Юра знайшов його швидко, може він десь біля кантори колгоспної стоїть.

Ліза переказала Юркові, той погнав за Віктором а Тетяна стояла та говорила з Марійкою, а та розповідала як Настя сварила її за Лізу. Тетяна звернулася до Федора та сказала:

- Ви тут її не балуйте так щоб вона розлінилася, тому що її щось друге буде в голові.
- А я Таня вже не можу тут щось казати; вони вже дорослі.
- А я забула, вони вже «з паспортами» як ви колись мені говорили. До речі Ліза одного разу бабусі Сусанні розповідала вашу розмову а її так подобалося те що ви так наставляли Вітю колись. Моя свекруха дуже порядна в таких питаннях; єврейка, самі розумієте.
- Я хотів якнайкраще для них, так колись нас батьки вчили, - розвів руками Федір.
- Нехай Ліза тут працює, а я зараз дам грошей на розходи, тому що тиждень часу я ще буду в Косові. Коли приїду тоді домовимося про весілля та зробимо як ви скажете.

Через двадцять хвилин дві машини заскочили на нове подвір'я. Тетяна, Ліза та Вітя, поїхали до Лук'янової хати, а зять гуцул залишився чекати на неї розмовляючи з Федором та Юрою.

На рідному подвір'ї Тетяни була криниця з правої сторони хати. Стояками щоб тягнути воду були дві труби, майже в долоню діаметром. У трубах були дірки та біля їхнього виходу приварені два підшипника в яких був вставлений залізний лом, на якому був дерев'яний вал. Кінці лома виходили через труби на зовні, та з одної сторони було колесо щоб ним крутити. Згори труби були заліплені цементом щоб не попадала в них вода. Тетяна показала щоб Вітя молоточком вибив цемент та пробував витягати пляшки які стояли дном на поперечному ломі який крутився. Коли Вітя вишкріб цемент, якого було небагато, він витягнув зім'яті газети а так досягнув вершок пляшки. Пляшок було дві в кожній трубі - пляшка. Самі вони були закриті корком та замотані плівкою. Вітя розбив їх молоточком та дав гроші Тетяні. В кожній пляшці було по одинадцять тисяч доларів.

Коли вони сіли їхати, Вітя сказав до них:

- Якщо б якісь бандити знали б про те, напевно перерили б усе подвір'я. Зараз у нас вживана машина від п'ятсот до тисячу доларів а тут навіть страшно в голос говорити. Правда від коли ви поїхали у хату ніхто не залазив сюди. Якщо чесно одного разу ми з дідом шукали може адрес чи який телефон знайдемо тут, щоб вас знайти в дев'яностому році, тоді я знайшов годинника дідового. Він наскільки мене спокусив, та ще я пригадав що батько Лізи носив його а також дід Андрій, так що я його забрав таки собі.

- Правильно зробив Вітя, - похвалила Тетяна. - Ти наш уже був навіть коли торф привозив, а я подумала чому ти такий скромний, та не схожий на сестру. Навіть тоді грошей не хотів а я не сподівалася що цей хлопчина буде моїм зятем. Пізніше я узнала хто такий любить нашу Єлизавету, та чому вона так в село просилася постійно. А тут виявляється що така любов відбувалася. А Ліза довго не признавалася мені, тільки любов не заховаєш як не старайся. Я коли побачила фотокарточку, де ти був Вітя у білому светрі - тоді все зрозуміла.

42

На першу суботу червня було домовлено про весілля Любомира та Світлани. Перед тим у п'ятницю Тетяна повернулася з Косова. Марійка уже надумала відправити на весілля молодих, а самою залишитися з малим.

Так як Арланів просили а Аркадій ще не приїхав, Тетяна почала просити Марійку щоб поїхала з нею, тому що вона там нікого не знала крім Раїси Яківни. Марійка погодилася а малого залишила на бабу Настю та діда Федора.

Весілля відбувалося в одному ресторанчику в Івано-Франківську. Юра з Олесю взяли з собою Марійку та Тетяну а Віктор з Лізою поїхали на службовій машині. Правда Віктор не хотів, так як порахував не солідно їхати «бобиком» під ресторан. Ліза пояснила що в Америці саме такі джипи є популярні машини, а на Україну мода прийде через якийсь час. Віктор помив машину, хоча вона постійно була чистою а особливо від коли приїхали гості.

Ліза оділа плаття вишневого кольору, яке вона привезла з собою, а купила його що по кольору підходило до рубінового каменя. Коли Ліза одягнула камінь, Марійка вперше його побачила, тільки вона не посміла питати та приглядатися зблизька на дорожочність яка виблискувала на грудях невістки.

Коли вони були на весіллі у ресторані та разом сиділи за одним столиком з Юрою та Олесєю до них підійшов один чоловік якого знав один Віктор.

- А вот вы где. Наконец увидел твою красавицу Витя, - заговорив він по-російськи.

- Знайомтеся. - Віктор показав рукою на незнайомця. - Сергій Борисович, продавець ювелірів та золота.

Ліза відразу зрозуміла що саме цей чоловік дістав для неї рубіновий камінь, її зацікавила ціна його, тому що Вітя не хотів сказати. Ліза повернулася щоб Сергій Борисович побачив камінь. Звичайно ювелір не міг такого не вділити увагою.

- Да девушка, эта рубиновая капля вам к лицу очень даже. Камень наверное в Америке с вами побывал. Раиса Иаковна как-то раз зашла и сказала что вы уехали.

- Я его назвала «Рубиновая слеза». - Взявши в пальчики камінь, пояснила дівчина.

- Да, «слеза» - это красиво, за душу берет. Вы поэтесса наверное.

- Камень всегда со мною Сергей Борисович, только цены я не знаю до сегодня, не хочет сказать мне никто из тех кто знает. Может быть, вам стоило б меня пожалеть?

- К сожалению не положено - секрет. Как говорится: «извините сударыня». А как дед Виктор? - Борисович немов перекинув розмову на іншу тему.

- Нормально, потихонечку.

- Привет деду! Помнишь как он тогда по-деловому: «Будем брать Борисович, один раз живём, пускай красуется невесточка пока молодая». Вот это дед! Всегда вспоминаю, рассказывал многим и повторял его фразу. Чесно говоря впервые такого мужика встретил, чтоб родом деревенский а так ценил красоту.

Потім Сергій Борисович ніби між іншим відвернув усіх увагу на молодих а Лізу торкнув за плече та губами шепотом вимовив: семисот рублей.

- Мамка рідна, - прошептала Ліза. - Вона звернулася до Борисовича. - Я деда в Штати возуму с собой за такой подвиг.

- Конечно, конечно красавица. - Відходячи в сторону, кивнув їй Борисович.

Ліза не хотіла довго бути там, від коли вона почула ціну за рубін, дівчина почала думати про діда. На таку суму можна було мотоцикла купити а дід для неї не пожалів та ще коли Вітя мав в армію іти, а гроші мали ціну стабільну. Ліза попросила щоб Вітя їхав з нею додому, так як вони уже привітали молодих та дівчині хотілося побути з старими Бойчуками, щоб провести час, поки вона ще не занята своїм весіллям. Віктор побачив що воно добре що він узяв свою машину. Він сказав мамі що вони їдуть додому а Марійка переказала Тетяні. Тетяна відповіла: нехай як собі хочуть, їм цікавіше двом напевно, не можуть привикнути що вже разом будуть постійно; от натерпілися бідні діти...

По дорозі Віктор пригадав розмову та запитав кохану:

- Лізка, а чому ти назвала камінь саме «сльоза» а не «крапля».

- Сама не знаю, напевно тому що сльози приносять пізніше щастя.

- А може ти тому так багато плакала за мною через мій подарунок.

- Можливо, тільки щастя без сліз не буває Вітя...

- Розумна ти дівчина Ліза. - Цілком серйозно промовив Вітя.

- А ви з дідом ще розумніші: сімсот карбованців на мене, тоді ще малу, п'ятнадцятирічну витратити.

- Любов Ліза, нічого не вдієш, тільки по правді без діда я просто не зміг би таку річ купити гарну. А твій годинник якого я сьогодні вперше одів до речі, також «Москвича» вартує. Я в каталозі бачив в майстерні яка сума його.

Вони приїхали додому. Ліза швидко зняла своє плаття та попросила щоб Віктор покликав діда на важливу розмову. Дівчині хотілося прикласти усі зусилля щоб забрати в Америку Вікторових рідних. Коли вона взнала суму яку назвав Борисович, її бажання зросло напевно також в сімсот разів. Настя залишилася з малим та подумала що Федір пішов дивитися якесь кіно в нову хату з молодими разом.

Коли Федір прийшов, Ліза виклала усю справу перед ними про Лева та Марійку. Віктор аж рота відкрив, він не сподівався що Арлани так щиро відносилися до їхньої родини. На його здивування Ліза відповіла:

- Ти Вітя не бачив що мама не хотіла їхати навіть до тьоті Алли, до вас поїхала? Коли ми в ще в Штатах говорили про те, мама сказала татові: «мені Маруся та її батьки і діти рідніші від Алли. Вона мого брата забрала навіть з татового похорону щоб він не посумував разом зі мною за татом рідним». Тьотя Алла нам допомогла з квитками та з візою для Віті, тільки в мами чомусь образа залишилася в серці саме про такий момент.

Федір вислухав онуків а так поважно сказав:

- Послушайте мене діти. Це що ти Лізочка сказала Олесці воно дуже добре. Мама Олеську слухає багато в чому. Лиш треба попередити Олеську щоб нічого не говорила до весілля. Марусю свою я знаю: вона коли не буде знати нічого, тоді перед Левом постарается

повестися як дуже культурна людина. А він також не хлопчик та ще інтелігент з Нью-Йорка. А коли вона буде знати, тоді почне його якось встидатися та не попадатися на очі йому. Коли ви поїдете тут все успокоїться після шуму та біганини весільної, тоді вона почне скучати за вами. Я скажу що Вітя не зможе скоро приїхати а добре щоб діти разом були, щоб Олеська та Юра жили коло вас. Я знаю як з нею поговорити і вона погодиться, правду вам кажу що я її переконаю. Тим більше що молоді також хочуть в Америку а баба Настя вже сама поїде - сама не лишиться тут. Лиш з хатою не знаю, треба щоб жили якісь добрі люди в ній. Може Лідині хто з Стрия з хлопців.

- Діду, я знаю хто, - жваво сказав Віктор.

- Хто Вітю?

- Славчик з Іринкою, вони вчителі будуть. Молоді порядні люди, кращих кандидатів не знайдете як вони.

- А вони захочуть? Це ж Вітю не так просто прийти в чужу хату та жити. А де вони зараз?

- Біда їм зараз діду, сам Михась говорив, Юрку поспитайте він чув. Живуть в тьоті його а вона прикра жінка якась. Подумаєте вони в Богородчанах а тут будуть поруч - те саме а життя спокійне. Город Петрові залишимо а вони нехай хату доглядають нашу.

- Мудро Вітю, воно як йде - то вже йде. Напевно так чомусь повинно бути в нашій родині. А все змінила в нашому житті наша Ліза. Навіть Славчик через неї взяв Іринку. Може так воно буде діти мої дорогі а я вже не можу так робити як колись. Як їхати тоді поїдемо а з мамою я все владнаю діти, добре що ви разом будете. А коли Бог дасть вам дитячко тоді мама сама буде проситися в Америку.

- Розумієте: тут у вас воно якось дивно що люди у віці сорок років побирають ся а в Америці це нормальне явище, там молоді мало одружуються а саме в такому віці від тридцять до сорок п'ять років. Любого хто приїде з Америки запитайте він вам відповідь те саме. - Настоявала Ліза.

- А нам вже хтось таке розказував колись, ти Лізочка не першою мені таке говориш. Я тобі вірю та постараюся щоб було так як ти хочеш. За твою любов та вірність для нашого сироти, та за те що ти будеш в нашій родині, так постараюся як ніколи ще, - пообіцяв старий Бойчук.

В неділю Ліза усю розмову переказала Олесі, навіть кого Вітя пропонував щоб жили в їхній хаті, коли їм прийдеться усім виїхати в Штати. Олеся подумала а так висловила ідею:

- Ліза а давай візьми Таню, молодшу дочку Михасеву в дружки.

- А вона як на твій погляд Олеся?

- Нормальна, висока, зробимо зачіску їй гарну. Правда молодшою від нас на три роки.

- Можливо, в тебе була Іра а в мене її сестра, напевно щось тут пов'язано долею тих дівчат.

- Тоді сьогодні неділя та ми поїдемо до них після обіду, я там ще не виповнила прохання твоєї мами а вже скоро твій тато приїде.

- А вона якої будови, тому що плаття на таких нормальних дівчат.

- Нормальних кажеш, Танька правда така худа як шприха від ровера, - сміялася Олеся.

- Добре Олеся, тобі тут краще видно як зробити щоб було усе нормально. А вона захоче піти в дружки?

- Що за питання Ліза? Її авторитет автоматично підскакує на сто відсотків, вона спати не буде з радості, так само як ти не спала коли Вітьку побачила.

- Все по руках Олеся, так нехай буде; будемо домовлятися з нею.

Після обіду вони поїхали до Михася. Олеся взяла сама машину та обережно поїхала нею по селі. Коли вони зайшли не подвір'я, Галя зразу впізнала Лізу, тільки не знала чому вони приїхали до них. Коли Ліза з Олесею привіталися, Галя витерши руки в фартушок стала

пильно дивитися на гостей не додумуючись що їм може бути потрібно, так як на весілля повинен був просити Віктор своїх гостей, а тут Ліза та ще з нею Олеся.

- Тьотя Галя, - почала Ліза, - в мене особисто таке прохання: чи я можу бачити вашу Таню?

- Таню? Ой вона пішла до Іринки в Богородчани зараз її нема вдома. А ти щось хотіла так до неї, чи просто побачитися?

- Знаєте тьотя Галя, я шукаю однієї дружки а мені Олеся підказала вашу Таню, так як Ірина була в Олесі, я б хотіла просити Таню щоб в мене була дружкою, звичайно як це можливо. В мене є два плаття одного кольору, а після весілля я їх залишу дружкам.

- Ой Ліза, та як неможливо, що таке думаєш? Як я малі скажу вона ще зараз вбереться та буде чекати аж до весілля не рухаючись з крісла. Просто я навіть не могла подумати що ви такі пани а таку увагу зможете віділити для нашої малої, - зраділа від несподіванки Галя.

- Тоді давайте домовимось щоб завтра ввечері вона приїхала до Олесі щоб плаття поміряти для неї, можливо потрібно там підтягнути та таке інше.

- Ой люди добрі, ще на мою Таньку в Америці будуть люди дивитися на фотографіях.

- Не тільки на фотках, - вмішалася Олеся, - на відео усе будуть знімати щоб там уся родина з Кавказу дивилися, так що завтра ми чекаємо на Таню, нехай дядя Міша привезе її.

- Добре дякую вам що ви так якимось порахувалися з нами, завтра вона приїде як ти сказала Ліза, просто мені якимось так не привично від того що ви говорите, - розгубилася Галя.

- Тьотя Галя а де дядя Міша? В мене щось в машині не в порядку. - Оглядалася Олеся.

- Я його покличу, лиш він не дуже розбирається в машинах.

- А бачите як мій розбирається, як кажуть люди: «швець босий а кравець подертий». Так само Юра: робить людям, а я стаю по дорогах.

Михась вийшов до машини де його чекала Олеся а Ліза заговорювала Галю ще на подвір'ї по поводу малої Тані. Коли Михась запитався яка проблема, Олеся не дивлячись на нього швидко виговорила: завтра привезіть в восьмій вечора свою Таню до нас і їдьте в ліс на розвилку. Там буде моя машина та Таня Лук'янова вас чекати. Просила передати що хоче з вами щось поговорити. Ваша дочка буде в нас з Лізою, поки ви її не заберете, там скажете що з Юрою по справах поїхали кудись.

Михась не сказав жодного слова, Олеся сіла в машину а Ліза підбігла прощаючись з Галею. Коли Олеся починала їхати, Михась кивнув її головою та показав на свій наручний годинник, що говорило про те щоб бути вчасно на місці.

На наступний день в понеділок, був день народження в Віктора. Йому виповнилося двадцять два роки. В їхній родині чомусь не відмічалися такі дати по-особливому, а після похорону батька Володьки, взагалі не були чимось. Правда Марійка завжди в такі дні щось купляла дітям, а старі Бойчуки давали по три карбованці. Тільки так як Марійка купляла двом разом так само дід з бабою давали двом дітям також. В результаті у Віктора було день народження правдиве восьмого червня а заодно двадцять другого січня, тобто коли народилася сестра, також він мав подарунка. А в Олесі навпаки: натуральна дата в січні, а в червні подарунок також. Щоб діти не дивилися що одно щось має, а друге повинно чекати ще половину року, тоді на цих дві дати вони мали кожне по шість карбованців та подарунки.

Коли надходила восьма година вечора Віктор був біля Юри. Прийшла Олеся та поросила ключів від «дев'ятки». Юра перепитав для чого а вона сказала: їду його тещу виручати.

Вітя після того запитав Юру про що вона говорила, той пояснив:

- Вітя вона зробила зустріч щоб твоя теща зустрінулася в лісі з Михасем. Вони уже виїхали не умовне місце а він зараз привезе малу до Лізи та також поїде.

- Люди добрі! - взявся Віктор за голову. - Ви що подуріли усі тут; яка зустріч, який ліс?!

- Тихо Вітя не кричи, не подумай чогось дурного. Коли ми їхали з Києва я чув як Тетяна говорила з Лесею про це, ти спав чи може своєю любувався. Просто перед весіллям Тетяна хоче помиритися чи там поговорити з ним; проста життєва справа.

- Я розумію що там нічого не буде страшного, тільки коли Арк взнає тоді теща получить по повній програмі.

- А тобі що Вітя шкода? Нехай б'є собі на здоров'я; там є кого бити нівроку.

- Юра, твою також є кого бити, тільки нема кому, завжди влізе кудись в якусь авантюру. Ти що не міг її спам'ятати?

- Вітя, просила Тетяна, я кажу тобі що сам чув на свої вуха. Не бійся, нічого Арк не знає ніколи. Тут взяли за справу професіонали.

- А Ліза коли знає, вона таке не любить Юра.

- Та знає твоя Ліза, ти вже думаєш що вона не розуміє справи, там в хаті малу Михасеву прикрила щоб та не шукала тата. Кажу тобі просто розмова про давні образи і все. Потрібно людям кінець кінцем поправити старі відносини.

- Якщо Ліза знає, тоді напевно все в порядку. - Заспокоївся Віктор.

- Бачиш Вітьок, а Леську вже намовляєш бити мені, Лесья для вас старається Вітя.

- Все проїхали, все нормально, тільки щоб хтось не побачив тому що люди зависні бувають, щоб Арку чого не накапала про тещу. А твоя Леська тебе набити може скоріше як ти її.

Тим часом Тетяна сиділа на задньому сидлі в машині щоб її не було видно. Вони приїхали першими в ліс. Олеся розвернула Ладу та стали вони чекати. Десь через п'ятнадцять хвилин показалася машина шоколадного кольору. Олеся заговорила до Тетяни:

- Їде ваш співрозмовник, дивіться який точний. Напевно рівно в восьмій був у нас вдома.

- Він колись також точно приходив та стояв завжди в нас в саду під березою. А я тобі забула показати що я йому купила в подарунок.

Тетяна відчинила маленьку коробочку в якій був золотий ланцюжок для чоловіка.

- Ой тьотя Таня, який гарний, а коли Михась почне з вами сваритися що тоді буде?

- Все одно йому віддам подарунок, лиш він не посміє сварити мене. Все - я пішла до нього.

Михась так зупинився що обидві машини стояли передом одна проти одної. Олеся бачила як вони говорили, тільки не чула про що саме. Вона бачила як говорила спочатку Тетяна а так Михась а потім потемніло. Коли через якийсь час включилося світло в машині Олеся побачила як Михась зачепив ланцюжок на шию та в знак подяки поцілував Тетяну в руку.

Коли вони розійшлися був уже вечір, Тетяна сіла в машину та сказала до Олесі:

- Ой Олеся яка ти в нас мудра; хто тобі підказав щоб його малу в дружки взяти? Уявляєш що я його питаю коли Галя побачить ланцюжок що він її пояснить, а він відказує що його Галя знає що він поїхав зі мною говорити, вона дуже здивована що Ліза малу взяла в дружки. Одним словом все в порядку як в людей. Він думав в нас говорити в хаті, тільки ми скоріше сюди поїхали. Зрозумів Міша свої помилки тільки на жаль запізно, і в кінці ми зійшлися в одне порозуміння: так повинно було відбутися, не завжди наша воля вирішує тут свою долю.

- Що ви тьотя Таня, батько Лізи дуже красивий чоловік, куди там кого рівняти з ним.

- Не з кожним красивим так легко живеться Олеся, правда від того часу як Ліза стала дорослою, він зробився зовсім іншим а скоріше трошки любив мені проблеми робити. Знаєш Олеся: Арланам підходить така жінка як твоя мама, вона така сімейна та серйозна а я була молодішою схожою до тебе: любила жартувати багато а Арк ревнував мене завжди.

- Ліза ваша також така як моя мама, не любить шумні компанії, дітей хоче народити скоро, і про сім'ю думає. А хто з Арланів-братів найкращим по характеру?

- З них добрими двоє: Йосип, а найкращим Лев, він з п'ятдесятого року, як твоя мама.

- А він також прилетів, тому що я не бачила його в Києві? - запитала Олеся, хоч все знала.

- Так, Лев з Москви полетів в Тбілісі, він буде на весіллі в нас. Жаль що ми в тебе не змогли бути Олеся, але вже пройшло, тепер потрібно думати щоб нам якось разом бути, Ліза працює в цьому напрямку разом з батьком. Думаю скоро у вас появиться можливість приїхати до нас за океан. Тобі тільки жити там Олеся, Америка саме те що тобі підходить.

- А чому ви золотий зуб поміняли там? - пригадала собі Олеся.

- Там не носять таких зубів. До речі коли мені колись Гарік вставляв його, я йому ще трошки була б палець відкусила, так мене намучив, - засміялася Тетяна.

Михась не спішив додому, приїхавши по свою меншу дочку до Бойчуків, він ще пішов в гараж до Віктора та Юри. Вітя показав йому каталоги яких привезла Ліза з Америки з автомобілями. Коли Юра став вихвалити закордонні автомобілі, Михась усміхнувся, витягнув з під сорочки частину ланцюжка, та задоволено промовив:

- Я також вже маю щось американське хлопці. - Михась поплескав по плечу Вітю та додав. - Гарна в тебе теща буде Вітя, а теща інколи має вплив на багато речей в родині, так що вам хлопці в цьому плані як одному пощастило, так само другому.

Весілля Віктора та Єлизавети було оголошено на вісімнадцятого липня. Аркадій уже повернувся з Одеси, Тетяна та Ліза перейшли жити в Лук'янову хату. Лев також мав приїхати день перед весіллям. В Бойчуків були Ірина та Ліда які допомагали готувати на весілля. Коли наблизився час щоб ставити палатки, Аркадій просто сказав Петрові щоб той попросив мужчин допомогти зробити палатку а він платить доларами. Працівників було багато, тому що вітчизняні гроші переживали кризу, а долар стояв високо.

На відміну від весілля Олесі, Бойчукам прийшлося легше. Люди усе робили а Федір тільки ходив та переглядав. Вітя вибрав за дружби собі Богдана, сина Ліди та з села одного хлопця про якого просила Надя Василькова, тому що він дружив з нею. Хоча Настя казала щоб взяв Кольку Остапового, і сама Ліза не ображалася на нього, все ж таки Віктор не захотів його взяти, щось було в нього таке як в його мами Марійки, що образи не забувались йому. Сам Колька старався допомогти як тільки міг, щоб якимось згладити свою необдуману вину перед двома родинами. Правда коли приїздив Аркадій, той старався не попадатися йому на очі; так на всякий випадок.

Галя Михасева старалася допомогти щоб віддячити ся за те що їх дочок вже вдруге покликали в дружки а тепер ще її Таня стане дружкою в американки.

Богдан Відлига також допоміг дістати м'ясо та інших продуктів які були дефіцитом. Відлига мав знайомство на базі, тоді хто переплачував - можна було всього купити. Весілля обходилося дуже дорого в той час і напевно коли б Аркадій з Тетяною були не виїхали в Штати, вони просто не змогли б зробити таке пишне весілля для своєї Єлизавети. Звичайно Аркадію було жаль що його рідні а особливо мама, не будуть присутніми, лиш він розумів що коли б вони до сьогодні залишилися були б в Ешері, тоді їм справді було б не до весілля.

Пізно ввечері у вівторок ніхто не хотів іти спати. Усім було дуже цікаво слухати про Америку а саме що там є багато наших людей. Особливо усі сміялись коли Ліза привезла банани з Івано-Франківська, та дала усім хто був ввечері у хаті. Настя ще ніколи в житті такого не бачила, вона подумала що це такі великі стручки а там в середині є велика квасоля. Коли Олеся зняла до половини шкірку банана та почала їсти Настя здивувалася:

- А ти звідки знаєш як його тербити та як його їсти?

- А я собі постійно купляла коли була в місті. - Кусаючи банан відказала Олеся.

- Ага де три тисячі пішли дідові, а вона таке купувала і їла в місті. - Але коли вже сам Настя покуштувала, тоді похвалила. - А воно добре таке, солоденьке якесь.

Ліза не видержала та сказала:

- Приїдете в Америку, будете кожен день їсти собі банани.

- Навіть задля такого вартує поїхати, - жартувала Ірина.

Правда усі хто почули не повірили що так можна купляти банани, щоб їсти кожен день. Також сумнівалися в тому що в Арлани продають авторучки вартістю в одна тисяча доларів та гаманці з крокодилячої чи страусової шкіри по шістьсот доларів. Правда ніхто не став перечити тому про що розповідала гостя з Америки.

Коли Ліза розповідала про продукти, Олеся запитала:

- А правда що персики там у вас ростуть?

- Правда, в нас вони ростуть.

- О, я думаю що Вітя напевно дуже любить персики.

Ліза додумалась куди Олеся клонить, так як вона знала від Віті про жарт Олесі.

Усі крім старих Бойчуків подумали зовсім інше, а саме те що Олеся мала на увазі. Ліза побачила та опустила очі. Олег зрозумів в чому справа хотів виручити дівчину, він запитав те що йому забрило в голову:

- А як тут Ліза, ти не забула ходити по наших дорогах кривих?

- Ні, не забула, - потираючи пальчиками скроні Ліза хотіла показати що вона не зрозуміла жарту Олесі. - Тут нормальні дороги, пам'ятаю як ми з Рітою, сестрою, в Абхазії по горах лазили. Там справді можна ноги поламати було. Ріта одного разу в річку впала була а я зняла плаття та тримала за рукава а Ріта за кінець, так я витягнула її щоб течія не понесла по каміннях. Ріту бідну ще наказали вдома а мене похвалили за винахідливість та спритність.

Олег звернувся до Федора який сидів та думав собі щось:

- Як вам вуйку не жаль Вітю відпускати в Америку?

- Та що Олежику тобі скажу: мені жаль було дивитися як він ходив сам не свій по подвір'ї. Коли було весілля в Олеськи а ми з ним пішли там на город, а я йому кажу: хотів би я ще зробити тобі палатку Вітю, лиш, я не зможу привикнути щоб ти якусь другу будеш брати собі, як твоя забуде про тебе та не приїде. А Вітя так подивився на зірки та гірко сказав до мене: «Нікого не візьму собі, сам буду коло сестри та її дітей». Сказав що буде любити лиш ту якій обіцявся любити її. Мені такий жаль зробився що аж до тепер пам'ятаю його голос. А поїде з Лізою, двоє будуть, а нам по телефоні щось розкаже. Я вже давно привик що він має до неї їхати, така його доля. А коли дітям добре Олежику - тоді нам також добре на світі жити. В нас так ведеться в роді: зять мій небіжчик Володя був з другої області, тепер другий зять Юра з другого району, а невісточка була з другої республіки на початку, а тепер з другої країни. Ось такі в нас родові гілля, довгі як в наших лип коло брами.

Ліза почула як дід говорив про її любимого, якого в той час не було в старій хаті, дівчині зробився жаль за те що вона так мовчала довго; Ліза сказала перед усіма:

- Нічого що тепер Вітя поїде, а там будемо живі та здорові ще усі приїдете до нас. Як я обіцяла що повернуся і виконала свою обіцянку, так сьогодні знову обіцяю що зроблю все що в моїх силах, для того щоб ви були біля нас. До вас також це відноситься тьотя Ірина.

Олег почувши таке особисто від Лізи, дуже обрадувався в душі, в нього знову спалахнула надія а може полікують його дружину щоб вона стала матір'ю.

Останній тиждень перед весіллям пробіг дуже швидко. Були запрошеними багато людей. В п'ятницю мали приїхати з Києва Саша з усіма. Також були запрошені Мар'ян Олександрович з дружиною та з дочками і з зятем Анатолієм. Само собою Відлига з мамою, Отець Іван, Поліна Павлівна, та навіть особисто бабця Марта. Були запрошені Ковальські та родина Тетяни з Косова. А Раїса Яківна, Лена з чоловіком та Любчик з Світланою, ще запрошені на їхньому весіллі таки були. Навіть Віктор дав телеграму щоб похвалитися що в нього усе склалося добре, пану Стасіку та полковнику, якого возив на службі в Мінськ.

Петро сказав що вже не допустить щоб Муфтар сидів в стодолі сам і хоча Тетяна радила відвести його до батькової хати, однак же Петро взяв його до себе. Полюбив старий Стецьків Муфтара ще від тоді, як побачив його вперше коли він маленьким лазив по столі в майстерні.

Останній тиждень Ліза була такою занятою що забувала поїсти, вона досить похудала. В середу вечором Ліза підійшла до мами та пожалілася що вона замучилась, Тетяня відповіла:

- Ой Ліза, не гріши так. Коли я виходила заміж, тоді біля мене не було нікого з моїх, лиш день перед самим весіллям дядя Саша приїхав. Хоча Арлани робили весілля, все ж таки мені також було потрібно приготувитися як слід. На щастя та сама Валя з Перекопа допомагала мені багато, найбільше з усіх дівчат що разом жили в гуртожитку. А в тебе поглянь скільки людей бігає та стараються для вас так щиро.

В четвер молоді поїхали на могилу тата Володі та бабці Анни в Нагуєвичі на Львівщину Ладюю. Ліза пригадала як вона була тут сама коли Вітя був в армії. Все що прийшлося дівчині пережити за час розлуки, розтопилось немов весною сніг, тільки в пам'яті залишилися спогади про безсонні ночі та сльози яких ніхто з людей не бачив.

Того ж вечора, Віктор вийшов та зупинився на сходовій площадці. Хлопець дивився на палатки які стояли так само як два роки назад коли було весілля в Олесі та Юри, вони стояли на тому самому місці. Вітя стояв та думав, йому не вірилося що це його свято, його весілля, єдине в житті та з єдиною коханою. Він почав пригадувати від того часу як він побачив її липневого вечора, від тоді пройшло уже шість років. Тоді її минуло тільки тринадцять а йому шістнадцять а тепер її дев'ятнадцять минуло а йому двадцять два роки.

Правою була Олеська колись говоривши що Ліза його доля, правий був дід Федір коли просив щоб той не вагався. Правдиві були мамині сни про його життєву дорогу, права була

баба Настя коли відгадала чому він питався за Лук'янович. Правильно поступила Тетяна коли просила щоб він відігнав машину на весіллі в агронома, правильно поступив Аркадій не повіривши в анонімний лист.

А над тим усім була ідеальна вірна любов його єдиної та коханої, яка так полюбила синьоокого сироту Вітьку Левчука з першого погляду, в огняній зазраві вечірньої пожежі...

Почалося весілля. Погода в день весілля була трошки хмарною а потім було сонячно та гарно. Гості були захоплені сукнею в якій була одягнута наречена а самий порядок весілля, відрізнявся від звичайного; все було схоже на велику забаву. Літні люди говорили що воно так по-американському, а молодим та дітям подобалось що все так вільно відбувається.

Лев Арлан та Гарік вперше були на весіллі на Прикарпатті, їм усе було досить цікаво. Правда в Лева була ще одна цікава справа якої Марійка не знала, тільки Олеся з сторони підглядала на мамину поведінку щоб пізніше з дідом все обговорити. Лиш Марійка як звичайно була зайнятою на весіллі сина, яке ішло повним ходом; веселились односельчани так само гості.

Сам Лев був високим струнким мужчиною в нього було чорне дуже волосся. Гарік також був радий що Ліза не буде перекладати на нього свої проблеми, що на кінець все стане на своє місце. Навіть в неділю в обід з Америки зателефонували Арлани, які не були присутні, а чекали на відеозапис щоб переглянути величаве свято їхньої племінниці Єлизавети, єдиної дочки свого брата Аркадія. Бабуся Сусанна говорила з Лізою та з Віктором по телефону та благословляла молодих по-єврейській традиції. Вітя відчув що він уже член другої родини, що в нього збільшилося багато людей яких він не знав скоріше. Віктор знав що по його приїзді в США будуть робити гостину з нагоди одруження. Знаючи план Аркадія, він теж думав про зустріч з своїми рідними.

Гарік привіз з Абхазії якогось особливого вина, якого було небагато, і Аркадій наливав гостям тільки щоб покуштували.

Ліза, по-американській привичці до усіх усміхалася, люди думали що вона просто такої веселої вдачі. Ніхто не міг собі уявити що колись ця весела дівчина могла скільки пережити, ніхто крім близьких, які знали її від вісімдесят шостого року. Рідні Віктора раділи як ніколи що нарешті усе відбувається. Гості просили зробити фотографії з молодими на пам'ять, Ліза спочатку старалася стати як слід а після просто не звертала уваги хто біля неї та хто фотографує. Славчик підійшов та пригадав розмову по телефону з Лізою колись коли було весілля в Олесі, він сказав: «поживемо - побачимо», ось пожили та бачили який щасливий цей «авантюрист» сьогодні. Таня розговорилася з Михасевою жінкою Галею, Галя побачила що Таня набагато простіша людина як вона собі її уявляла. Федір з радості обіймав своїх односельчан, він дочекався того дня про якого давно мріяв. Люди думали що його радість від того що онук поїде в Америку, тільки Петро розумів що він радий тому що Вітя одружується саме з Лізою, яку Федір дуже любив а Петро знав про те.

Усі хто знали Вітю, немов звільнилися від якогось гніту чекання та сподівання, немов пристань для мореплавців, таким був для них цей день. Ніхто не знав що чекає молодих у житті, та про те сьогодні ніхто не думав, головне що вони побралися а тепер щоб не зустрінуло їх вони уже одна сім'я, в них одна дорога - спільне життя.

Коли вже ішло весілля до кінця Ліза яка не любила шумні та великі забори в душі чекала щоб якнайскоріше усе закінчилося. Віктор також уже не пам'ятав що йому говорили, тому що кожен вітав та просив щоб не забути про нього в Америці. Звичайно усі розуміли що подарунки він не візьме з собою тому в більшості люди дарували гроші. Речові подарунки само собою залишалися усі просто вдома а тим самим для Олесі.

В неділю вечором, людей було ще дуже багато, Юра вийшов з братом Василем на город щоб трошки розвіятися та побачив що насувається з півдня велика чорна хмара та закриває зоряне небо. Через короткий час почало гриміти та блискати. Почав віяти вітер, старі липи шуміли які були в цвіті, Федір хвилювався щоб вітер не звалив яку гіляку на палатку де були люди. Лампу яку причепив Остап, вітер гойдав в різні сторони, тому світло один раз світило яскраво на дорогу а так на подвір'я. Віктор вийшовши з Лізою та говорили з Раїсою Яківною, яка була щасливою за молодих та за Марійку. Віктор дивлячись як хиталося світло, пригадав собі як того вечора, світло мигалки пожежної машини, світило туди де стояла Ліза. Він взяв та міцно обняв тепер уже свою дружина за талію, а Ліза трималася його під руку в білих рукавичках з обручкою на правій руці...

Після одинадцятої години вечора, Ліза попросила Вітю що вона дуже стомилася і хоче покупатися перед сном. Ліза зняла своє шлюбне плаття та після того як прийняла душ, оділася в плаття кремового кольору яке було шовкове та довге до землі. У неї були відкритими плечі та руки. Ліза прибрала своє мокре волосся яке було ще чорнішим від вологи. В той час коли Вітя також заскочив в ванну щоб охолодитися водою, Ліза пішла до Олесі в кімнату. Вона покликкала Олесю та протягуючи її прямокутній пакет на якому було написано «Legs».

- Візьми це для тебе, я давно повинна була тобі дати, а сьогодні собі взяла і пригадала про них. Тобі чорний колір а мені білий, тому що я сьогодні як тато мій казав: «ночная невеста».

- Якщо так, тоді я хочу тобі сказати що немає в тому нічого страшного, - призналась Олеся.

- Нехай Вітька боїться, - пожартувала Ліза. - Я щаслива, я дочекалась такого часу.

Вітя вийшов на сходи, Марійка підійшла до сина та сказала що вони поїдуть в Лук'янову хату, що так Ліза захотіла. Коли Ліза вийшла з хати після того як змила усю помаду з лица та помила волосся, вона виглядала молодшою та більш тендітною як перед тим. Молоді вже ішли двоє щоб їхати, Марійка зупинила та поблагословила дітей:

- Будьте щасливі діти: сину мій та ти улюблена доню наша. Ви заслужили собі добру долю.

- Все мам, ти нас подружила з Олесью, свій материнський обов'язок виконала вірно, тепер подумай про себе; тобі тільки сорок два роки.

- Про що ти сину? - Здивовано подивилася мама, подумавши що він просто випив більше.

Олеся на ходу зловила Юру та попросила щоб він поклав мінеральної води для молодих в машину. Після того вона взяла коробку шоколадних цукерків та поклала також для них.

Федір знаючи куди молоді ідуть, покликав Настю та підійшов щоб поцілувати їх. В той час коли Настя цілувала онуків, блиснула блискавка, Федір звернув увагу як на грудях його любимої Ляльки, немов вогнем засвітився рубіновий камінь. Старий Бойчук в душі сам себе похвалив за те що рішився купити такий подарунок для Лізи, яка уже стала їхньою невісткою. Федір обняв Віктора та сказав:

- Дякую тобі синку що ти не пішов шукати іншу, що ти дочекався її: собі на щастя а мені на радість. Будьте щасливі, поки життя вашого на світі...

Після того він поцілував Лізу, а Ліза поцілувала старих в руки, по давній традиції:

- Будь щасливою доню наша, щоб все в тебе було як ти бажаєш в житті: Нехай Бог вам допомагає любі діти там де ви будете жити разом, - сказав Федір.

Олеся щоб не пропусти їх, та щоб без неї щось не відбулося, швидко підбігла до машини коли молоді сідали:

- Лізка, Вітька! - вигукнула Олеся. - Давайте: на щастя на долю!

- Спасибі сестричка. - З особливою вдячністю відповів Вітя.

- Ти не радуйся, тому що вона кусається. - Олеся показала на братову та засміялася підіймаючи вгору голову.

Юра виїхав з під палатки на вулицю і вони поїхали до Лук'янової хати. Ліза не знала що перед тим, Марійка попросила щоб тьотя Ірина вимила хату, та приготувала спальню для них, та навіть відчинили ворота щоб Юра завіз їх під самий ганок.

На дворі дуже гриміло та блискало, сильний вітер хилив дерева додолу та ламав гілля. Приїхавши на місце, вони уже не застали там Ірину з Олегом, також вони не бачили їх, коли розминулися на дорозі. Вийшовши з машини, Юра без зайвих жартів сказав молодим:

- Приємного вам часу цієї ночі, щасливо вам у сімейний шлях. Завтра я біля обіду з Лесею заїдемо та привеземо вам чогось поїсти.

- Щиро дякуємо Юра. - Вітя взяв за плече швагра.

- Спасибі Юрка, - промовила Ліза тягнувши Вітю за руку у хату ховаючись від бурі.

Юра швидко розвернув на підвір'ї свою Ладу та машина вискочила на вулицю.

Віктор з Лізою зайшли у хату, вони побачили що тут усе прибрано, ліжко було застелене новим спальним набором білого кольору. На столі стояли квіти, їхній аромат наповнював усю кімнату. Ліза підійшла до вікна і відчинила його. В саду шелестіло буйне літнє листя та починався дощ. Ліза взяла любимого за руку та промовила:

- Вітя, тут я стояла того вечора коли тебе побачила вперше, не знаю чому, але я відчувала що ти будеш моїм, сьогодні моя мрія збулася. Я від того вечора полюбила тебе і такою буду до самої смерті: ти мій вибраний та улюблений, єдиний, та перший чоловік на землі...

- Моя також мрія збулася, тільки я не стояв біля вікна а в Нагуєвичах не знаходив собі місця та думав щоб хоча раз в житті тебе побачити.

Віктор зачинив двері та погасив світло. У кімнаті стало темно, тільки світло блискавки в непередбачений час, лиш досить часто, яскраво освідчувало шлюбну ніч для двох закоханих сердець. За вікном почався шалений дощ, тільки шелест його не зміг заглушити гарячих поцілунків щасливого подружжя...

Тим часом у Бойчуків ніхто не думав про сон, люди бігали біля воріт не зважаючи на дощ, щось носили, сміялися. Федір подумав що добре Ліза придумала їхати туди, тому що тут ніхто їм не дав би спокою. Він сам пішов спати десь біля четвертої години ночі.

Гроза бушувала усю ніч, хоча ніч була дуже короткою як для гостей так само для молодих.

А наступного дня було тихо, чудова погода. Десь біля одинадцятої години ранку, Ліза та Вітя вийшли на ганок. Вона була одита в Вікторову голубу сорочку та в коротку спідничку яку з під сорочки було тільки трошки видно. Вітя був роздягнутим до пояса а там у спортивних чорних штанах. Двоє були босими. Ліза сиділа у нього на колінах і вони пили мінеральну воду та їли шоколадні цукерки. Коли вони сиділи під'їхав Юра з Олесею, вони привезли усього поїсти молодим. Олеся зустрівши їх на ганку з усмішкою сказала:

- Так дорогі: тут вам їжа і печиво. Тепер скажіть коли їдемо на турбазу сьогодні? Любчик все домовився і забронював місця нам для відпочинку.

- Напевно перед вечором, ми ще поїдемо двоє на Бистрицю, тому що ти сама колись сказала що я плаваю як щука, а Вітька не бачив. - Обнімаючи молодого чоловіка, сказала Ліза.

- А я повинна вам перестелити ліжко. - З хитрою посмішкою сказала Олеся.

Вітя простягнув руку щоб перегородити двері, він подивився на сестру. Олеся повела очами і сказала до Лізи:

- Бачиш братова, він не хоче моєї послуги; тоді я не буду. Добре що коли до мене шепотом питає як звати ту незнайомку, тоді був такий як котик. А вчора такий вдячний: Ой спасибі сестричка, - пожартувала вона.

Ліза поглянула на Вітю, усміхнулася до нього. Потім вона поглянула на Олесю яка сиділа навпроти неї за столом. Ліза поклатила лікті на стіл та двома руками підклала собі голову. Коли вона нахилилася над столом, а так як сорочка не була защеплюною, то рубіновий камінь звисав в неї з шиї. Вона весело промовила:

- Дивіться як та Леська Журичка про все хоче знати. Так що давайте ідіть в сад хлопці, погуляйте там годинку а ми тут побудемо обидві собі.

- Пішли Вітьок, вони не можуть щоб не похвалитися тим, усі вони так, не звертай уваги, - пояснив Юра. - Також ти пригадай що перше чим вони стали родиною, вони були багато років подружками які розділювали усе що їм траплялося в юності зустрінути.

Вітя в знак згоди похитав головою, та погладивши молоду дружину по раменах зійшов з сходів ганку Лук'янової хати.

Коли молоді чоловіки пішли у сад, Вітя сам хотів похвалитися перед Юрою. Він досягаючи ранні яблука які росли в саду, не дивлячись на Юру сказав:

- Уявляєш, скільки часу, а вірною залишилася як почуттями так само тілом. Ніщо її не змінило: ні Італія, ані Америка, навіть анонімний лист про мене.

- Я радий Вітя, радий за тебе як за рідну людину. Тільки де вона така взялася ідеальна в наш непростий та зрадливий час?

- З насіння Кавказу та Карпат! - відказав щасливий Вітя, а сам про себе подумав чомусь поетично: вірна неповторима любов, як не скорина пісня та натхнена мрія, високих вільних гір...

ПОРУШНИК НАКАЗУ

1

Батьківщина Арланів Абхазія, поділена на сім районів. Хоча Арлани, а особливо Аркадій, робив наголос на тому що він народився в Ешері, а насправді Ешера, або по-абхазки «Ешира», всього тільки село. Правда воно в Сухумському районі, близько біля Сухумі та моря. З балконів деяких домів видно Чорне море. Ешера дуже красива своєю природою, напевно тому Ліза не могла забути час свого дитинства проведений в цьому селі. Ешера на головній дорозі яка веде через Абхазію, тут відома річка Гуміста.

В Абхазії помішані національності, шістдесят відсотків християни, а решта діляться на різні релігії. За часів Радянського Союзу, тут був квітучий край. Клімат, а також природа та море, притягувало сюди перших керівників могутньої держави. Для цього щоб тут було зручно віддихати, уряд постарався сам для себе. Але в кінці липня дев'яносто другого року, тут все перемінилося в гіршу сторону.

Зразу після весілля, Аркадій з дружиною виїхали зі Львова в Адлер. Також у них були квитки щоб повернутися назад. В Абхазії вони повинні були провести два дні. Арлани пам'ятали такою Абхазію якою вони її залишили. Приїхавши в Адлер, Аркадій підійшов до таксиста щоб їхати в Сухумі до знайомих. Таксист поглянув на гостей та несподівано для них запитав:

- А вы откуда приехали и какие имеете при себе паспорта?
- А какая разница? - запитав Аркадій.
- Как кая? Большая разница; там всюду блок-посты, милиция да военные. Здесь Россия, как видите спокойно, а тим зона конфликта.
- Мы с Украины приехали, нам на родную могилу сына. - Пояснив Аркадій.
- А вы что там телевизор не смотрите на Украине? Здесь неспокойно. А я подумал что вы наверное с Америки что ничего не знаете о положении здесь.
- Так вы сможете нам помочь? Мне с женой туда обязательно добратсья.
- Я не смогу, здесь я знаю таксиста что имеет контакт с ними, то есть с патрулями, он отвезет вас лично. Он также дороги знает куда только бараны пройдут.

Коли водій таксі пішов шукати свого колегу, Аркадій уже почав говорити щоб Тетяна залишалася тут в готелі, а він сам поїде та усе зніме на відео та зробить знімки. Тетяна не погодилася, тому що так далеко їхала, а тут не побути на могилі сина. Аркадій її зрозумів, він погодився щоб вони разом їхали. Тим більше сидіти та чекати самій в готелі два дні, Тетяні не хотілося.

Таксист-вірмен розказував по дорозі різні події зв'язані з конфліктом. Він їх обвозив своїми дорогами тому що Аркадій сказав що в них немає жодних паспортів. Насправді вони мали американський Travel dokument, тобто туристичний паспорт, виданий в США органом «Department of Justice». Аркадій не признавався що вони приїхали з Америки в Україну. Аркадій наслуховавшись таксиста, вирішив щоб вони не їхали до знайомих грузинів в Сухумі, а просто вийти в Ешері.

Коли вони виїхавши на головну дорогу біля Нового Афону, Арлани не впізнали свою Абхазію: фасади будівель, а особливо огорожі в парках та по бульварах, були в жалюгідному стані. Багато красивих місць відпочинку позаростали, та стали схожими на джунглі. Коли Аркадій з Тетяною приїхали до рідної хати Арланів, вони також побачили що вона опущеною. Аркадій з жалем поглянув на терасу яка похилилася, та подвір'я поросло високим

бадиллям. За хатою, де починалася гора, взагалі пройти було неможливо, а колись тут на рівненькій траві гралися діти, та розкладали розкладушки і спали літніми ночами на природі. Аркадій дуже морально подався побачивши таке становище. Він розумів що тут немає спокою в цій місцевості і тому він не думав довго тут затримуватися. Тетяна хотіла трошки пополоти та привести до належного стану, тільки Аркадій махнув рукою та сказав щоб не затрудняла себе лишньою працею. Вони знайшли ключ там де колись залишили його Арлани, коли їхали в Америку ще в квітні вісімдесят дев'ятого року. Правда Лев був у хаті перед ними, тільки він поклав туди ключ назад. Аркадій витягнув свою відеокамеру «Panasonic», та почав знімати на плівку рідний куток. Також він зробив фотознімки навколо дому. Поглянувши на дружину Аркадій промовив:

- Жаль что нет здесь Фёдора Ивановича; твоему дому повезло Таня а мой смотри как стоит.
- Арк, может не стоит показывать чтоб мать смотрела на всё это?
- Может быть Таня, ты права наверне; братьям только покажу.
- А Лёва что тебе говорил когда увидел всё это прежде нас? - Запитувала Тетяна Аркадія.
- Сказал только: «Поедишь - сам прсмотришь».

Вони побачили що з хати все що було краще родич забрав, тільки стояла стара шафа та стіл. В спальні стояло старе залізне ліжко, на якому вони переспали, накинувши якісь лахи на пружинний матрац. Їм не хотілося іти до давніх знайомих в Ешері, так як вони були грузинами а час помінявся а значить дружба могла помінятися.

На наступній день, вони встали потираючи боки, які боліли від того залізного ліжка, та почали одіватися. Тетяна принесла води помитися чоловікові, їхнє щастя було в тому що погода була теплою. Тетяна почала витягувати якісь продукти що вони взяли з собою, та шинку яку привезли з весілля. Перше усього вони мали піти на кладовище, щоб відвідати могили; свого синочка та батька Арланів.

Трохи перекусивши, вони пішли дорогою на кладовище. Аркадій навіть не хотів ставати говорити з людьми, він одягнув чорні окуляри а так як давно він тут побував, тільки приїздами - його вже забули. Ніхто не міг сподіватися що в такий час міг навідатися син Іллі Давидовича Арлана. Аркадій та Тетяна ішли мовчки усю дорогу на кладовище, тільки Тетяна час від час боязливо оглядалася по вулиці.

Коли вони зайшли за ворота кладовища, вони направилися туди де були похоронені їхні рідні. Тільки тут їх чекав сюрприз: серед такого опущеного навколишнього середовища, вони побачили що їхні могили були ідеально прибраними та доглянутими. Звичайно там стояли гранітні пам'ятники, тільки на квітниках росли гарні квіти. Аркадій нічого не зрозумів, а Тетяна подумала що Лев тут побував та навів порядок до їхнього приїзду. Так як Лев приїхав перед самим весіллям, вони не говорили про могили; часу не було. Кільки квіти заперечували тому, вони не виростили за тиждень. Аркадій сказав що піде до свого однокласника Азіка, та запитає про могили, та хто їх доглядає. Тетяна почала плакати взявши за руку чоловіка. Аркадій також сокрушився перед могилою свого синочка...

Коли вони повернулися, він пішов до Азіка а Тетяна залишилася самою на подвір'ї. Аркадій від свого ровесника пішов ще в магазин на центральну дорогу, щоб купити продуктів та пиття, тому що було жарко. Розмовляючи з продавщицею він не побачив як під'їхав чорний «Opel Record». Продавщиця побачивши машину, сама винесла пляшку вина та тушонку. Аркадій щоб не залишатися самому в магазині, вийшов щоб іти додому. Проходячи повз тієї машини він почув як водій його покликав. Аркадій оглянувся: водій був здоровий хлопець двадцяти трьох років на вигляд. Він був поголений повністю та на шиї висів великий ланцюг.

- Ей старый, который час?! - Крикнув хлопець до Аркадія.
- Три без десяти! - Поглянувши на свій швейцарський «Fortis», відповів Аркадій.

Водій замість подяки тільки процідив слину крізь зуби, Аркадій ідучи відчував що він дивиться йому в спину. Так як Аркадій був одітий в сорочку з коротким рукавом, він подумав що той грубіян побачив в нього дорогий годинник на руці і тому запитав яка година.

Прийшовши на рідне подвір'я, він віддав продукти дружині та сказав що Азік знає хто доглядає могилу і завтра розкаже йому. Сам Аркадій сів на терасу та щось довго думав. Тетяна приготувивши поїсти покликала його. Він мало з'їв бутербродів, лиш випив бульйон

який засипався порошком на гарячу воду. Тетяна побачила що воно щось не те з чоловіком. Вона вирішила його вивідати:

- Арк что с тобой?

- Не знаю, Танюша, что-то мне не нравится здесь. Тот Азик одно и тоже говорил несколько раз: «Почему ти здесь, уезжай быстро вон. Ты ещё жену притащил сюда? Дурак ты Аркаша, уберайся сегодня же вон». Когда я ушов он мне во след только повторил: «Ех какой дурак!»

- А в чём собственно дело Арк?

- Не знаю Таня, просто не знаю, ничего он толком не сказал мне.

Перед самим вечором, прибіг якийсь хлопчина від Азіка та сказав ім'я якоїсь жінки, та де вона мешкає, тієї самої що доглядала могили Арланів. Аркадій почав думати для чого він заходив в магазин, тому що продавщиця знала що Арлани в Америці усі, він нічого не розповівши дружині щоб та не боялася, став міркувати план безпеки.

Вони порадилися щоб ранком піти то тієї жіночки та поговорити з нею, що за така загадка тут, а потім купити квіти на могили а після обіду поїхати на море відпочивати та гарно поїсти в ресторані над морем. Тетяна так розпланувала а Аркадій тільки махав головою коли вона говорила. Вислухавши дружину, він попросив щоб вона ішла спати тому що світло було відрізане від хати а вечір літом короткий. Аркадій сказав що хоче сам посидіти та подумати про дитинство та про свій рідний дім. Тетяна слухняно лягла в ліжко, та з тієї туги тут же заснула.

2

Над Кавказом стелився вечірній туман по долинах. Жаркий день закінчився та далеко було чути блявання овець та баранів. Хата в якій народилися та прожили багато часу Арлани, була відносно старою. Вона було довгою, спереду одна частина мала два поверхи а з правої сторони був насип по якому вели круті сходи у хату. Так виходило що ліва частина будинку мала в долині кухню а над нею були кімнати. Через усю будівлю ішла тераса яка стояла на стовпах з лівої сторони а з правої заходила на насип. Задня частина будинку була невисокою тому що тут починалася гора, також подвір'я до дороги ішло схилом вниз.

Аркадій сидів та слухав як цвірінькали вечірні жучки, тільки нараз його роздуми перервав шум машини яка поволі їхала по дорозі. Аркадій поглянув та впізнав що це був той самий Opel, якого він бачив біля магазину. Він замітив що в салоні горіло кілька цигарок а машина дуже повільно рухалася по вулиці вгору. Буквально через десять хвилин вона знову проїхала повз воріт до центру. Аркадій прошила думка що може скоїтися пригода в ночі. Він моментально прийнявся за свій план безпеки. Аркадій тихо зайшов в хату та почав речі скидати швидко в сумку, документи поклав на самий низ сумки. Також він вкинув туди сумочку Тетяни та одяг який був розкладений на столі. Спортивну сумку він обережно виніс за хату в кущі під гору. Сам повернувся, знову тихо зайшов та відчинив вікно в кімнаті де спала дружина. Вийшовши на терасу, Аркадій присвітив собі ліхтариком, якого привіз з собою, та написав записку яку поклав на столі. Після того він знайшов собі палицю та сів на терасі сторожити. Аркадій не міг заснути, він відчував якийсь неспокій.

Десь біля третьої години ночі, він почув як машина без світла тихо проїхала знову, вона почала розвертатися вище в вулиці. Аркадій зійшов з тераси та підбіг до воріт щоб подивитися. Тільки він висунув голову та став вдивлятися на вулицю, як почув що їде інша машина. Аркадій заховався та почекав коли вона проїхала та зупинилася біля попередньої. Коли відчинялися двері та ввімкнулося світло в салоні, Аркадій побачив десь біля шість чоловіків які виходили з машини. Він все зрозумів: є наводка на їхню хату.

Аркадій швидко забіг в спальню де спала Тетяна, він взяв дружину за руку та вгамовуючи своє хвилювання щоб не налякати сонну жінку, прошептав:

- Танюша, родная, вставай быстро.

- Що таке Арк? - Запитала Тетяна по-українськи. Вона завжди коли хвилювалася чи сварилася, тоді розмовляла на рідній мові, щоб не підбирати слова в голові. Хоча на роботі коли вона працювала тоді розмовляла виключно по-російськи, лиш там набір слів завжди один та той самий. Тетяна швидко говорила по-російськи, а на рідній мові ще швидше.

Аркадій продовжував шепотом до дружини насильно підіймаючи її з ліжка:

- Тише Таня, быстро поднимайся, сейчас объясню.

- Арк що трапилось, ти чому не спиш?

- Таня вставай говорю, бежать надо.

Тетяна схопилася з ліжка а Аркадій в той час підійшов швидко до вікна: він побачив що машини уже стояли біля воріт тільки хвртка ще була зачиненою. Він швидко відчинив задне вікно та потягнув дружину за руку яка шукала в що одітися в темноті:

- Таня бандити у двора, прыгай сюда, здесь трава и невысоко, - прошептал Аркадій.

Тетяна швидко сіла на підвіконник та немов дівчина перекинула ноги за вікно і вискочила на двір. Правда її трошки не пощастило, так як під стіною росло багато кропиви. Нічого не побачивши в темноті Тетяна стрибнула просто в кропиву. Напевно коли б не страх то вона б запищала на усю вулицю, тільки Тетяна мовчала та швидко вискочила з кропиви на траву. Аркадій вискочив за дружиною, він був у штанах та кропива уже була прим'ятою. Швидко випрямившись він зачинив вікно за собою, взявши дружину за руку, вони скрилися в кущах які були недалеко за їхнім садком.

- Арк що трапилось? Хто там прийшов, а документи наші? Я ж не одіта. - Тремтячим голосом запитувалася Тетяна все за одним разом.

- Таня я всё спрятал, всё в порядке; потом объясню. Давай дальше под гору, быстро.

Вони задихавшись вибігли досить на гору, звідки було видно вікна їхньої хати. Ніч була теплою, тільки Тетяна зі страху вся тряслася. Вдивляючись в темноту, вони бачили які світили ліхтарями по кімнатах:

- Арк а вони нас шукатимуть?

- Нет, когда ты спала я подумал что может что-то произойти, поэтому вещи спрятал в кусты а на столе написал записку следующего содержания: «Дорогой, я сегодня с женой уехал в Тбилиси. Возьми себе тот наждак и дом закроешь сам, потому что я уже сюда не приеду».

- Арк, який «наждак», хто такий «дорогой»? Нічого не розумію.

- Таня, я так сделал, чтоб они подумали что нас уже нет. Наждак электрический я старый нашол в коридоре и поклял на стол, там поклял записку. А «дорогой» - просто придумал чтоб они поняли почему дом не закрыли на замок, если уехали: мол, кто-то должен придти и наждак взять; вот и вся розгадка.

Через деякий час одна з машин рвонула під воротами, проїхавши може сто метрів ввімкнула світло. Аркадій з Тетяною не бачили чи друга поїхала за нею без світла чи стоїть біля воріт.

Почекавши ще п'ять хвилин, Аркадій сказав до дружини:

- Таня, давай я пойду посмотреть что там и как; я безшумно как кот полезу.

- Не підеш нікуди, я тебе не відпущу, мені не потрібна ще одна могила тут. - Промовила перелякана дружина. Вона зловила його, Аркадій хотів все ж таки піти, тільки Тетяна двома руками взяла його за праву руку біля ліктя та зробила замок пальцями так, що він не міг звільнити руки від неї.

- Ну ладно не пойду если так, только отпусти а то у меня кровь пережата и рука наверное посинела уже.

Вони двоє сіли на траву, Тетяна гладила ноги після того як обжалилась, Аркадій почав розповідати як він був в магазині та як він побачив того бандита на чорній машині. Вони сиділи та говорили доки не почало розвиднятися над горами. Хоча було кінець липня, все ж таки день починається швидше. Вони лягли на траву та любовалися досвітнім ранком на Кавказі. Напевно коли б не пригода, вони б не мала такого романтичного ранку як зараз.

Коли вже стало досить світло, вони пішли в хату, так як Тетяна була тільки в чорній нічній сорочці. В хаті матрац був на землі, записка зім'ята а старий наждак в куті кімнати, на підлозі були куски цигарок. Аркадій сказав дружині що потрібно сьогодні виїхати в Адлер: там Россия, можна пойти на море, или просто в готель и ждать поезда. Вони порадилися щоб піти по тій адресі яку приніс хлопчина, а так як та жінка жила на центральній дорозі, тоді

вже від неї поїдуть просто в Сухумі. А там візьмуть таксі в Адлер. Так як у них були візи для в'їзду в Росію, вони уже не хвилювалися про пропускні пости.

Усе зібравши як слід, вони вирішили іти. Аркадій на згадку про рідний дім, відірвав від дверей невелику мідяну підкову, якою стукали замість дзвоника. Він поклав її у сумку, та замкнув хату на замок, заховав ключ на його постійне місце, тобто вгорі на стовпику який тримав терасу. Поглянувши останні раз на рідну хату, сумно вийшов на вулицю. Вони двоє пішли шукати адресу, яка була для них загадковою.

Коли вони знайшли дім який був позначений на папері, Аркадій почав стукати в двері. З-за хати з грядок вийшла жінка п'яти десяти років. Побачивши чужих людей, вона запитала ся їх щось по-грузинськи. Арлани привіталися по-російськи, вона також їм так відповіла. Тетяна почала розповідати чому вони приїхали сюди і хто вони такі. Коли розговорилися виявилася така справа: колись ще в шістдесят другому році, жінка будучи тоді молодою, тяжко захворіла. Лікарі уже відправили її помирати додому а Ілля Давидович випадково почув про це і сам приїхав до неї, він погодився зробити їй операцію, та постарався так що жінка вижила. Коли вона взнала що Сусанна з синам виїхала за кордон, вона кожного року доглядаючи могили своїх рідних, не залишала без уваги могили Арланів; діда та онука.

Тетяна з Аркадієм почувши таку розповідь розжались, Аркадій дав їй сто доларів та записали адресу щоб вислати посилку. Коли вона розповідала Тетяні, Аркадій поклав відеокамеру щоб зняти їх коли вони говорили, щоб показати мамі в Америці.

Попрощавшись з жінкою-грузинкою, вони поїхали в Сухумі. Там взяли таксі, Тетяна купила квітів щоб проїжджаючи Ешеру, ще раз заїхати на кладовище. Вони так зробили, Арлани поклали квіти на могили рідних та дорогих для них людей. Повертаючись повз своєї хати, Аркадій ще зупинився та пройшовся по подвір'ї на прощання з рідною оселею. Того ж вечора вони вже були в Адлері в готелі, їм потрібно було відіспатися після тривожної ночі.

3

Коли повернулися молоді з турбази де проводили перші дні свого сімейного життя, на подвір'ї не було навіть видно що тут відбувалося весілля. Вітя та Ліза приїхали після обіду.

День перед тим повернулися Олеся та Юра, які також відпочивали з ними кілька днів. Того ж вечора Федір та Юра перенесли ліжко на якому спала колись Олеся у Вікторову кімнату а його мале ліжко навпаки. Вітя з Лізою поїхали до Лук'янової хати щоб привезти Гаріка з дружиною та Лева щось поїсти. Тільки там нікого не було, Ліза побачила записку: «Дорогие мы уехали к Иаковной, Женя будет нам звонить по вопросу товаров». Ліза зрозуміла що забрав їх Любчик напевно в Івано-Франківськ.

З нагоди того що Раїса Яківна добре знала Марійку, Лев Арлан вирішив її розпитати ся про неї. Яківна почала розповідати як вони працювали та як Марійка вийшла заміж. Потім вона побачила що він цікавиться нею вже не просто так. Лев зрозумів що пожила єврейка додумалася та перестав говорити. Він вирішив запитати подібне Ірину зі Львова і сказав що дуже хоче побачити старинний Львів. Ірину він вибрав не випадково: Лев спостерігав як вона постійно була разом з Марійкою на весіллі. Правда коли він побачив її він попав в непорозуміння, так як подумав що Олеся дочка Ірини. Лев потерпівши сімейний крах дуже обережно підходив до цього питання, хоча він уже пообіцяв братові що все одно він зробить документи як не вдасться йому одружитися по-справжньому, тоді зробить просто формально як добро для родини.

Гуляючи по Івано-Франківську, того дня вони зателефонували до Ірини щоб сказати про бажання побувати у Львові. Так як для львів'ян гостинність завжди на першому місці, Ірина запропонувала їх зустрінути в любий час. На наступній день був вільний Олег, вона сказав що будуть їх чекати завтра та він їх зустріне. Арлани погодилися залишитися на вечір в Яківни, а в ночі піти на поїзд «Рахів - Львів».

Від будинку де жила Яківна було близько на залізничний вокзал щоб іти пішки. Дружина Гаріка залишалася в Яківни, так як Фаїна була чистокровна єврейка, Раїса Яківна дуже хотіла з нею побути та поговорити про Америку та Ізраїль.

Приїхавши в Львів, Гарік та Лев купили зразу квитки на вечірній поїзд в Івано-Франківськ. Олег зустрів їх, правда не своєю машиною, тому що зранку не поїхав в гараж за нею а приїхав просто на трамваї на залізничний вокзал.

Того самого ранку поїзд «Адлер - Львів», в якому поверталися Аркадій та Тетяна приїхав у Львів. Аркадій хотів купити квитки на київський поїзд в Івано-Франківськ, лиш не зміг. В той час бензин дуже був дефіцитом на Україні, поїзди були переповнені тому що своєю машиною їхати було дорого. Таксі також було дороге щоб добратися в Івано-Франківськ. Вихід був один: чекати на поїзд «Львів - Чернівці», який їхав ввечері, тобто той самий що ним мали повертатися Гарік та Лев. Добиратися приміськими поїздами з пересадкою в Ходорові вони не хотіли, тому що Тетяна мало знала тут місцевість а чекати та ще з такої далекої дороги в жарку погоду не було зовсім бажання ані сили. Тетяна надумала щоб подзвонити до Ірини, та піти відпочити до неї а головне покупатися від тієї жаркої мандрівки. Аркадій запитав дружину:

- Танюша а номер телефона у тебе при собі?

- Звичайно Арк, після тієї історії з тим листом, коли я не могла з ніким на Україні зв'язатися щоб в'яснити, усі номери телефонів я ношу в сумочці з собою.

Аркадій набрав до Ірини, в той час гості уже збиралися іти погуляти в місто. Ірина почула що Тетяна та Аркадій тут, тим самим здивувала усіх. Вони почекали їх поки таксі привезло до їхнього будинку. Аркадій з дружиною не пішли гуляти так як були дуже потомлені і Ірина залишила їх самих в квартирі щоб помилися та поспали до вечірнього поїзда. Решта усі пішли в центр міста пройтися по літньому Львові та посидіти десь в кафе.

Лев почав питатися Ірину про її братову. Ірина також зрозуміла в чому справа, тільки він на відміну від Яківни, Ірині усе признався. Лев просив щоб вона нічого не говорила про це Марійці, що так наказав Арк, він просто хоче знати про неї тому що Арк її хвалить, Яківна також а братова може правду розказати. Тільки Ірина також почала те саме розказувати що Яківна, лиш розчарувала його тим, що вона не думає що в нього щось вийде з нею. Сама Ірина надумалася працювати в його сторону, тому що Вітя коли поїде він молодий та може забути про тьотю, а коли Марійка, тоді є більше нагоди попасти в США. Лев, а також Ірина, не знали що про цю справу уже знають крім них двох ще шість чоловік. Правда Тетяна не знала нічого, тільки знали: Аркадій, діти Марійки, зять та невістка і Федір.

Після того як находилися по місту та почали збиратися на поїзд, Аркадій сказав що їх повинні зустрінути в Івано-Франківську тому що Ліза знає що вони сьогодні повертаються, лиш могли чекати їх з київського поїзда. Ірина додзвонилася щоб попередити про батьків, правда про інших не сказала що вони також приїдуть, тому що Ірина подумала що про них знають що вони сьогодні у Львові.

Ввечері усі Арлани виїхали в Івано-Франківськ. Поїзд був швидким який першу зупинку робив в Івано-Франківську, це був той самий яким Вітя та Юри приїхали з армії.

Олеся хотіла поїхати з Юрою зустрінути з поїзда гостей, тільки Ліза попросила щоб Юра дав їм машину і вона поїхала з Віктором.

- Хочеш на мості з ним постояти? - звернулася до братової Олеся.

- Так Олеся; я пам'ятаю коли відходив львівський поїзд уступаючи місце мінському, який повіз Вітьку в армію. А ти як завжди відгадала моє бажання, - промовила до Олесі Ліза. - А взагалі в мене таке враження, що ти про мене все знаєш що потрібно і що не потрібно.

- Людина повинна ділитися своїми переживаннями: чи приємними чи навпаки, просто коли усе в таємниці тоді жити не цікаво на світі. - Покрутила рукою Олеся.

Тут надійшов Вітя, Олеся ще хотіла щось сказати лиш не встигла. Ліза взяла його під руку і вони пішли до машини щоб їхати на вокзал.

Приїхавши двоє на залізничний вокзал, Вітя поклав машину на стоянку і молода пара поволі пішли на перон щоб дочекатися поїзда зі Львова. Стоячи на пероні Вітя показав дружині на якому саме місці чотирнадцятого січня дід його зустрів і повідомив урочисто промовивши: «Є твоя Лялька - знайшлася Ліза». Ліза поглянула на міст та почала думати.

Після того вони пішли на міст та обнявшись так стояли. Вітя побачив як його молода дружина знову задумалася, дивлячись на колію, він її запитав:

- Лізка: а коли б мене сьогодні чи завтра знову забирали в армію, що ти б робила тоді?

- Я уже б не погодилася на такий шлях якого мені прийшлося пройти?

- Як зрозуміти тебе, що тоді ти вибирала б за шлях?

- Я сказала б татові щоб продав Волгу та тебе викупив, я б просила його на колінах, до того часу поки він би не погодився. А якщо по правді те що я завжди ховала свої сльози від нього, воно послужило для мене тільки в гіршу сторону. Я знала що він співчутливий коли в когось горе, лиш щоб він так мене жалів як тоді на Новий рік в дев'яносто першому, по правді я не розраховувала. Тоді я справді переконалась що я в нього єдина. Мама знала усе про того листа, вона також хотіла допомогти, лиш мама не могла знайти правильний вихід так само як я, а батька цей процес зайняв всього десять днів.

- Я повертаюся до того що ми говорили - сказав Вітя. - А як викупити мене було б просто неможливо від армії, що тоді?

- А коли ні, тоді ми б втекли в Абхазію та жили в горах, разом з пастухами овець поки тобі не виповнилося б двадцять сім років.

- І ти готова жити в горах зі мною краще чим чекати два роки на мене?

- Вітя, ти не можеш собі уявити що я пережила коли ми були розлучені...

Вони замовкли, Ліза взявши його руку та тісно зловила немов боялася що його заберуть від неї. Вітя ніжно поцілував молоду дружину в рідимку на лівій стороні щоки...

Нараз об'явили про прибуття поїзда, молода пара поцілувалися та пішли на площу зустрічати батьків. Їх здивувало коли побачили не тільки батьків а ще двох з ними. Звичайно усі вони не поміщалися в машину а ще потрібно було від Яківни забрати Фаїну з собою.

Ліза та Вітя поцілували батьків, вони не знали що ті пережили в Ешері, та чому вони такі раді що знову побачили своїх дітей. Ліза зразу усе розклала по місцях: вона попросила щоб Гарік їхав машиною а вона та Вітя, поїдуть на таксі. Вітя підтримав ідею; Гарік погодився.

Арлани поїхали а молоді вийшли на привокзальну площу. Ліза підійшла до одного таксиста та запитала про Ореста; чи він ще працює. Таксист відповів що Орест пережив інфаркт, але повернувся працювати; в даний час поїхав в село Підпечари.

- А воно не далеко тут, здається мені? - Пригадуючи запитала ся Ліза.

- Так, він десь уже повинен бути. А давай я вас відвезу куди потрібно вам.

- Та ні, нам побачити його потрібно обов'язково, - настоювала Ліза.

- Я тобі через диспетчера йому передам що ти хочеш. - Запропонував таксист.

- Тоді скажіть будь ласка так: Ліза єврейочка та її любимий з автобату, чекають на нього, їм потрібно до Леськи Журички.

- Скажемо зараз за єврейочку з автобату, та якусь Леську через диспетчера, тільки ти мені підкажуй тому що я не запам'ятав всього.

Таксист переказав те що Ліза просила, по рації прозвучала відповідь:

- Орест уже біла «Кооператора», через кілька хвилин буде на вокзалі. Ваше прохання йому повідомили; кінець зв'язку.

Ліза з радості обняла Вітю двома руками, вони ще мали час та пішли знову на міст щоб стрінути мінського поїзда, того самого що відвозив Вітю в армію.

Вони пішли знову на те саме місце де вони були. Спогадом проплили події які зустрінули їх за останні чотири роки. Ліза дивилася знову на перон де метушилися люди, які мали їхати мінським поїздом. Немов нічого не змінилося від того часу на цьому вокзалі - думала собі дівчина. Лиш коли було зроблено оголошення про прибуття поїзда, Ліза почула що все ж таки щось помінялося; оголошення прозвучало тільки на українській мові.

Орест чекав їх, дядько значно похудав після хвороби. Ліза та Вітя сіли разом на заднє сидло; Волга помчала по дорозі. Орест питався про Олесю, про вівчарку, все що міг собі пригадати, потім розказував про себе. Ліза поклавши голову на груди любимого закрила очі, щоб відчутти яке щастя коли збувається мрія яка довго виношувалася в її дівочому серці. Хоча не так як вона собі уявляла, але все ж таки вона їде з любимим з Івано-Франківського залізничного вокзалу, цього чудового літнього вечора...

Коли вони приїхали під ворота Бойчуків, Ліза дала Оресту десять доларів, він не знав як видати здачу, тільки Ліза повернувши в сторону його руку сказала:

- Та ж ви служили в Грузії, забули що там здачі не видають? Тим більше я сьогодні надзвичайно щаслива. Про таку поїздку я давно мріяла, а саме: від двадцять сьомого червня, вісімдесят восьмого року...

4

Як правило усі події, навіть не значні, в селі обростають міфами та легендами. Подія яка відбулася в Бойчуків цього літа, сама собою говорила багато про себе.

Наступного дня коли Настя пішла приймати молоко, вона перед жінками почала вихвалити невістку а також сватів. Усі хто повертався з молочарні додому говорили про те що почули від Насті. Деякі з жінок казали що воно неправда що Зося написала листа, що просто Журики так прикривалися щоб їх не пограбували чи не наслали мафію на них. Підстава була така що як тільки Зося померла, зразу за тиждень почали таке говорити, а коли жила тоді ніби нічого вони не знали. Звичайно на померлу людину можна перекласти любую кривду та неправду - міркували деякі односельчанки. Немов насправді Журикам з Америки купили машину для малої та зробили весілля також для Олесі. Люди говорили що молоді не були тиждень в Карпатах, а за кордоном відпочивали, навіть Олесь з Юрою також з ними були там. А про те що грошей вони мають багато, ніхто не сумнівався, тому що палатки розібрали за два дні, так що сліду не було про весілля. Навіть якось взнали що невістка «циганочка», має якийсь такий дорогий камінь що за нього можна машину купити, де хто видів його ще давно як була вона в агронома на весіллі, лиш ніхто не зміг додуматися що той камінь такий дорогий. Правда ніхто не знав що саме Федір допоміг купити того каменя.

Тим часом Марійка вирішила запросити сватів до себе на обід. Марійка взнала від сина та невістки що вчора вони приїхали з Абхазії. Одягнувшись, вона пішла на нове подвір'я до зятя, який щось там крутив в якійсь машині.

- Юра, я хотіла щоб, але я бачу що ти занятий, може попрошу Вітю.

- Що таке мамо? - вилазячи з під машини запитав зять.

- Я просто хотіла щоб хтось з вас мене підвіз до Лук'янів; вони приїхали а я хочу їх на обід закликати до нас.

- Я відвезу, я вже, тільки руки помию трошки. Вітя там в хаті з жінкою, нехай сидять собі.

Юра швидко поміняв спецівку на спортивні штани та надів футболку. Марійка сіла з ним та поїхали по селі. Тетяна вийшла з хати коли побачила машину:

- Ой Маруся, як добре що я вже тут в своїй хаті, що ми там пережили.

- Давайте вас хтось з хлопців привезе до нас щоб пообідали, також Гаріка з усіма.

- Ой Гарік з жінкою та з Левом поїхали в Франківськ ще ранком.

- А хто їх повіз? - Оглядаючись запитала Марійка.

- Напевно попутну машину спіймали. Не переживай Маруся; кавказці не пропадуть.

- Тоді ти з Арком приїдьте хоча.

- Ой Маруся, ми збираємо картини щоб взяти з собою; Арк витягує з рамок та полотна закручує в трубку, а там купимо рамки нові та натягнемо. Знаєш вони нам дуже нагадують нашу квартиру, ми там про них згадували. На жаль в нас часу мало, давай ми уже вечором просто на каву заїдемо, там Лев приїде з Гаріком.

- А як будете голодні? Ти не маєш часу готувати Таня.

- Не будемо Маруся, не хвилюйся. Вечором попроси Юру чи Вітю щоб нас забрали десь біля дев'ятої. Розкажемо вам наші пригоди там на Кавказі. А зараз ми собі бульйону зробимо такий з порошку та маємо пиріжки до нього.

Марійка погодилася, коли вона повернулася іти, Тетяна слідом запитала сваху:

- Маруся, а як до невістки привикла вже?

- Ой Таня, я до Лізи уже шість років привикла, я собі не могла уявити іншої з Віктором.

- А ти там заставляй щоб на кухні хоча допомагала, не завжди твоя мама буде їм готувати. Ми навіть коли обидві залишалися вдома, тоді один вечір я готовила а другий Ліза.

- Ой що ти Таня, та баба Настя не дозволить того а ще щоб її від кухні забрати: Ліза в гостях у нас зараз, так що нехай відпочиває. Моя Олеся не візьметься коли не насвариш а ти говориш щоб я невістку заставляла. Та ні Таня, ми про таке навіть слухати не станемо.

- А ти знаєш Маруся: ми коли їхали в поїзді з Абхазії та я плакала за малим, як там усе побачила, а мій Арк мені співчував та говорить: я один зараз тебе розумію тому що Ліза не зрозуміє твоє переживання. Я питаю чому він так думає про неї, а він відказав: Вона просто не спроможна зараз співчувати, чи про щось інше думати. А коли я побачила їх двох на вокзалі я зрозуміла що Арк правий; Ліза така щаслива, просто не віриться мені. А Арк жартує та говорить: «наверное зять отличник, смотри как светится Елизавета от счастья». А як вони підходять одне одному коли серед людей їх побачити разом. Ой Маруся як вони так знайшлися, просто не віриться. Ми були такими замученими після дороги, а коли їх побачили та приїхали сюди, аж самі молодість пригадали. - Оглядаючись чи не почув чоловік, засміялася Тетяна.

- Але ти смішна Таня: ніхто не скаже що ти з Америки приїхала. Бачу такою залишилася відвертою та щирою як колись, а про наших молодих недаремно в Олексі лісника стодола згоріла, - відказала Марійка.

Лиш коли Марійка повернулася до машини та ще оглянулася щоб сказати про те що вона їх чекає, Тетяна побачила як сваха-вдовиця, якимось вимушено усміхнулася до неї. Тетяна усе зрозуміла: те що за дітей вона радісною воно добре, а от що про себе та чоловіка сказала, напевно тим самим поранила серце вдовиці, яка багато років жила самотньою, позбавленою уваги чоловіка. Тетяна відгадала почуття Марійки, насправді воно саме так було...

Марійка з Юрою поїхала додому та пішла до Насті на город.

В той час Олеся з Лізою пішли готувати на кухню. Ліза хотіла ще дечого навчитися від Олесі, щоб готувати своєму чоловікові, так само як йому готували вдома.

Вечором Юра поїхав щоб привести повечеряти Арланів, правда Гарік та Фаїна залишилися знову в Яківні а повернувся тільки Лев на таксі з міста. Коли Юра привіз їх, усі сіли на подвір'ї за стіл якого поклали на траві коло старої хати.

Стола змайстрував Федір побачивши на одній фотокартці з Америки, які в парках там є столики з двома лавочками які зроблені разом з довгим столом. Майстрові не стало проблемою змайструвати для своїх американців американського стола з лавочками. Сівши біля столу гості почали пити чай та почали розповідати про поїздку в Ешеру. Спочатку розповіла Тетяна про могилу, як вони знайшли жінку яка доглядала їхні могили, а потім про те що відбулося вночі. Федір та Настя пережили страх за них, немов там були також, Олеся аж відкрила рот - так слухала.

- А ти Таня як так швидко вискочила немов заєць через вікно? - запитала Марійка.

- Ой вискочила, як ще вискочила: була у нічній сорочці такій вище колін та з вікна просто в кропиву що рівняла з вікном. З тієї кропиви я точно як заєць вискочила.

Усі присутні почали сміятися з того що розповідала Тетяна, а вона нахилилася до Марійки та тихо промовила:

- А мене полікували в Америці, так що я уже спортивною зробилася тепер.

- Давня практика виручила. - Тихо сказала Ліза до Олесі, натякаючи про вікно та сад.

- Ліза я все почула, пожаліюся своєму чоловікові а він з тобою поговорить, багато знаєш ти лишнього, - засміялася Тетяна до зятя.

- А я тільки сказала що колись бабуся Сусанна говорила що кропива корисна для здоров'я. - Викрутилася Ліза перед мамою, лиш Тетяна не здавалася та запитала Лізу:

- А ти краще признайся що спонукало бабусю Сусанну так говорити і яка була причина?

- Все Ріта була винуватою з своїми маршрутами, а я вже разом з нею була змушеною розділити її «лікування» цією корисною травичкою як співучасниця.

Усі присутні почали сміятися, Вітя сидів та любувався гостями, йому все ж таки не вірилося що він скоро поїде з цього рідного подвір'я так далеко. Лиш зараз він про це не думав. Тетяна продовжувала розповідати про Ешеру:

- Ой як там страшно, колись Ліза говорила що хочуть з Олесєю поїхати туди. Там зараз немає порядку зовсім, Арк казав на море підемо, а як усе побачив тоді тільки думав як втекти в Росію. А хата яка страшна, ми на відео зняли, залишимо вам камеру а Ліза до телевізора підключить щоб ви побачили як хату опустил їхній родич. Арк як тільки зайшов, зразу сказав до мене: немає тут Федора Івановича, не повезло моїй хаті так як твоїй Таня.

- Понимаете родные: если там было два бандита я сам с ними справился, но когда я увидел что их шесть только в одной машине, тут я понял что надо просто бежать вон. Я волновался за жену особенно, - пояснив Аркадій.

Коли пішли даліше розмови про все, Аркадій покликав Лізу та щось їй сказав, Ліза покликала Олесю в сторону:

- Слухай Олеся, потрібно зараз зробити фотку мами біля Лева, тільки так щоб ніхто не додумався з тих хто не посвячений в наш план. Тато сказав що таку фотку потрібно буде прикласти до документів. Не знаємо чи Лев ще приїде потім, а сьогодні є нагода. Щось ти змушена придумати як саме таку справу сьогодні зробити правильно, щоб мама не додумалася і фотка була зробленою. Я на тебе надіюся Олеся, ми будемо сидіти поки ти не виповниш наше таємне замовлення цього вечора.

- Та зараз темно Ліза, не знаю чи гарно зняти можна.

- Лев має гарну камеру, там є лампа спалаху на ній, автоматична наводка; усе зніметься. Просто придумати як його пересадити біля мами.

- Немає питань Ліза, я зараз сяду, ти береш камеру та робиш дві знімки а так - моя справа.

В той час Марійка робила каву собі щоб було з «пінкою», тобто розтирала цукор з кофе в горнятку. Лев спостерігав за нею, він чекав коли зроблять дівчата фото. Олеся підсіла біля мами та немов стала цікавитися як вона так робить. Ліза дуже хотіла сміятись коли дивилась як Олеся заглядала в горнятко немов вперше в житті бачила каву. Тим часом Аркадій запропонував зробити знімки для пам'ятки. Лев витягнув свою велику камеру «Pentax» та подав племінниці. Ліза зробила одне фото, тут Олеся її зупинила:

- Ліза зачекай, дай сюди, ти не бачиш що лампа перед тобою світить, потрібно робити з цієї сторони. - Олеся встала та взяла камеру. - Так усі дивіться сюди, тільки краще буде так: Ти Юра пересядь тут, - після Олеся звернулася до Лева. - Вы дядя Лёва будьте добры туда, где я сидела, потому что вы в темноте там.

Лев так поступив, так як з другої сторони біля Марійки сидів Вітя, тут уже Ліза придумала як його забрати щоб він там не був.

- Вітя а ти Муфтара притягни щоб ми мали його в Америці на фото, там ми маємо деякі, лиш тільки зараз також зробимо.

- Зараз він тут буде, почекайте хвилинку. - Тільки Вітя встав та направився знайти собаку, як Олеся натиснула на спуск камери; яскраве світло спалахнуло на вечірньому подвір'ї.

- Олеся, ти хоча скажи коли знімаєш, - сказала Марійка. - Я горнятко біля рота тримаю а ти мене зняла.

Наступнім разом Олеся наголосила: Увага! Марійка нічого не підозріваючи підклала руки під голову а Лев легенько нахилився в її сторону, Олеся інших не взяла тому що притягнула об'єктивом тільки їх двох. Камера клацнула а Федір похитав тільки головою до Олесі що все в порядку.

Вітя привів собаку, але його уже знімала Ліза своєю малою камерою. Марійка пила свою каву, нічого не додумуючись про те що знали інші, хто були за столом, того літного вечора.

Був гарний сонячний день, гостям з Америки а також Вікторові залишилося не багато часу бути в Україні. Олеся перед обідом готовила на кухні а Ліза взяла малого Володьку та пішла в сад. Сад біля старої хати не був великим таким як в Лук'яна, але там було кілька яблунь та

слив. Так як стара хата була передом до полудня, тут літом завжди було сонячно а в саду який був з правої сторони, коли виходити з дверей хати, була тінь під яблунями. Туди часто клали малого щоб спав собі на дворі в колясці. Сьогодні Ліза взяла просто покривало, простелила на землю та гралася з малим. Малий взявся пити молочко та так тихенько заснув.

Коли Олеся зготовила поїсти, вона попросила діда, який прийшов в стару хату, щоб кликнув на хлопців та на Лізу. Федір вийшов з хати щоб покликати Лізу з саду. Коли він підійшов до сітки яка була огорожею від подвір'я, він побачив що Вовчик спить розкинувши руки, Ліза також спить біля нього а в ногах лежав Муфтар; він спав з ними. Старий став дивитися та любитися ними. Нахилившись через залізну трубку яка держала сітку він мав нагоду розглянути Лізу зблизька в той час коли вона його не бачила. Ліза лежала на лівій стороні відкинувши ліву руку а права рука була на грудях, Муфтар поклав свою морду біля її колін.

Багато дівчат коли сплять, вони виглядають красивими, а Ліза була особливо в такий момент: довгі чорні вій на заплюснених очах та смуглява шия трошки повернута в сторону.

Федір постояв та переконався що сон у них міцний, тихо покликав Олесю. Олеся побачивши таку картину, побігла взяла фотоапарат у Вікторівій спальні. Вона зробила їм дві знімки. Потім наказала щоб дід не розбудив їх а сама побігла на нове подвір'я по брата. Вітя прийшов та також став любитися молодою дружиною яка бачила сон, та не бачила тих хто стояли та дивилися на неї. Олеся не звертаючи увагу на діда, пригадала як Вітя щось дідові про неї говорив колись:

- Що Вітя, не даєш жінці виспатися в ночі нормально? Бачу також відмінник школи любові.

- А я що? Я... - Він не знав як сестрі відповісти, щоб та відчепилася від нього.

Федір виручив його:

- Нічого, воно добре Олеська: діло молоде.

- «Так має бути коли молоді та здорові». - Випередив Вітя діда в його промові, яку вже знав. Олеська почала сміятися, Ліза відкрила очі та розглядаючи де вона знаходиться. Піднявши голову вона засміялася:

- Ой, а мені сон приснився навіть. - Ліза поглянула на Муфтара а так в сторону річки на город, пригадуючи як їй приснився сон в літаку, коли вони летіли з Італії в Штати.

- Пішли в хату їсти, там розповідати будеш свій сон. Малий нехай поспить сам; коли заплаче тут дід буде на порозі сидіти.

Прийшов Юра також щось перекусити, Вітя сів біля Лізи та почав переказувати слова Олесі та діда, він признався як він колись говорив з дідом в майстерні. В результаті усі почали сміятися з Олесі, тільки вона просто відказала так як її говорила колись мама:

- Ой я вже пройшла те що ви тільки починаєте, можу навіть пораду дати коли буде потрібно в чомусь. - Зітхаючи немов пожила жіночка, промовила вона.

Того ж вечора Марійка пішла на нове подвір'я до хлопців, вона покликала сина та двоє припершись до машини почали говорити. Вірніше Марійка наставляла сина перед дорогою:

- Вітя, я хочу що ти послухав мене та запам'ятав те що я тобі зараз скажу. Справа в тому що не знаю чи буде можливість в останній день перед дорогою, тому я сьогодні тобі хочу сказати те що маю на серці. Вітя, ти знаєш що все що ми тут надбали до сьогодні воно залишилося для твоєї сестри. Так як ми прийняли Юру як свого сина сюди, так тобі випала доля що Арлани також тебе прийняли як свого сина. Така доля твоя сину, дякуй Богу за неї, тому що не один хотів б помінятися з тобою та не може. Одним словом коли ти поїдеш щоб ти пам'ятав що родина Ліза багато зробили для тебе. Як бачиш сам що Юра цінить добробут в якому він живе, для цього ми старалися а вони постаралися для тебе. Я тебе хочу просити щоб ти там їх поважав, щоб там не було ніяких: Аркадій Ілліч, чи Тетяна Андріївна а тільки «тато» та «мама». Не знаю як там по-кавказькому чи єврейському, лиш коли ти будеш так її батьків називати як я сказала, тоді воно сподобається і кавказцям і євреям. Також Вітя щоб ти там не почув чи не побачив серед них, щоб ти нікому ніколи не виносив про їхню родину щось погане. Знаєш воно буває по-різному, тільки все переходить ся та забувається коли є любов та повага. Тетяна, така як я побачила, що вона досить відвертою; що думає те говорить - воно добре. Тільки ти Вітя також май на увазі що вона в своєму житті перенесла багато горя. Тетяна похоронила трьох рідних людей. Знаєш сину ще коли люди батьків

хоронять, воно жаль звичайно та горе, лиш коли дитину хоронити - це вже взагалі не можливо описати. Можливо в Тетяни можуть буди нерви порушені, від того що вона в житті перенесла, не звертай уваги на що будь. Аркадій він мужчина розумний досить, можеш радитися з ним коли щось потрібно. Бачиш він сам захотів щоб ви не чекали аж поки Ліза візьме громадянство а домовився про візу тобі що ви не терпіли більше. Ти знаєш Вітя що в них є євреї у родині, щоб ти ніколи не посмів щось посміятися з їхніх традицій чи порядків, також щоб ніякі жарти по поводу як в нас говорять «жидів», в тебе не було навіть в думці. Я так бачу що Ліза, твоя, хоча ще молода, але вона досить побожна людина. Вони ходять в християнську церкву, там також євреї-християни. Вітя щоб ти пам'ятав що ти до них приїхав і що куди Ліза ходить ти також повинен ходити. Ти бачиш як тут в нас спорять на релігії, я сама тим цікавилася, в бібліотеці питалася Яківну. В результаті усі напрямки християнської віри мають одну основу: вірити в Бога, тобто в Святу Трійцю, дотримуватися Десять Заповідей, любити усіх, робити добро. Також нікого не обманювати, не кривдити нікого, особливо вдовиць та сиріт. Так мене учили дід з бабою та вас також з Олесєю дід так учив. Тепер Вітя по поводу дружини: я пройшла сімейне життя, хоча не довго жила разом з татом. Ліза тебе дуже любить, більше як просто любляться молоді люди, але також з такою людиною не просто жити. Як правило любов має зворотну сторону - ревність. Щоб ти не давав поводу їй мучитися від ревності. Пам'ятай собі: де ти - там вона з тобою, не потрібно тобі там якихось не сімейних друзів, чи розлучених які шукають колег, тому що для сімейної людини вони тільки можуть бути проблемою. Там в гості ходять разом, відпочивати разом, усюди де можна бути поруч - будьте одне біля одного.

Коли будеш телефонувати до нас, постійно тоді говори коли вона чує про що ти говориш, жодних таємниць від дружини в тебе не повинно бути навіть в серці. Якщо Бог вам дасть діти, ти вважай на неї коли вона буде ходити з дітям. Сам бачив як ми берегли Олесю; малий народився здоровим та розвивається нормально. Ще по поводу сестри: ніколи не передавай їй, чи нам, гроші без відома Лізи, також в першу чергу пам'ятай про свою сім'ю. Ще одне важливе: ти Вітя повинен зрозуміти що Ліза в них росла єдиною дочкою, в них уся увага була для неї. Ліза була у них як зіниця ока. Можливо їм буде важко привикнути що вона уже не під їхнім наглядом, але коли щось таке ти б побачив що вони хочуть втручатися в ваше особисте життя, старайся не ображатися на кожную дурницю. Знаєш коли людина недочує чи недобачить те що їй не подобається, воно краще для усіх. Я тебе сину дуже прошу, я хочу щоб ви щасливо прожили разом довге та прекрасне життя. Знаєш я так слухала як переказувала мама Лізи як її благословляв дід Андрій перед тим як помер, також наш дід говорив те саме: щоб вона довго жила. Можливо в такий момент люди які хочуть передати бажання від всього серця, щось відчують і тому так говорять.

- Мам, а ти не будеш плакати за мною дуже коли мене не буде поруч з вами? - Задумано запитав Вітя.

- Коли буду прощатися я постараюся не показувати перед Арланами що мені жаль тебе, ніби їхня дочка насильно тебе забрала від нас. А плакати я знаю коли, та де, щоб того не бачили. Мені звичайно жаль за тобою, тільки я дуже вдячна що Ліза так перемінила своєю присутністю багато в нашій родині. По правді мені Вітя не віриться що наша Олеся така мудра жіночка зробилася. Навіть те що вона вибрала Юру для себе, уже багато говорить про її правильний напрямок в житті. Я не могла уявити собі як ти будеш жити коли Ліза не повернеться. Я просто була змушена вірити що вона приїде за тобою, в мене другої думки навіть не могло бути. Можливо що я так привикаю до чогось одного, лиш до Лізи ми усі були привикли уже. А зараз я щаслива хоча відправляю тебе так далеко. Звичайно краще було б щоб ви тут жили скажімо в Франківську, тільки так в житті не буває щоб усе підходило на сто відсотків як хочеться.

- А можливо таке що воно краще і все ще не закінчено. Може коли ми поїдемо тоді вас витягнемо туди і знову будемо разом? - Почав обережно натякати Вітя.

- Все можливо сину, тільки знаєш коли б так не сталося щоб завжди пам'ятав про нас: там де ти виріс, де ти бігав босими ногами. Коли тільки появиться в тебе можливість щоб ти старався приїхати та нас провідати. Знаєш дід з бабою старіють, час біжить як наша Бистриця, а приїдеш тоді їм радість буде велика сину. Хоча наша радість уже відбулася на

яку ми усі чекали, тепер що буде - нехай уже буде. Нам Бог допоміг до тепер, надіюсь що буде добре далі. Я тобі признаюся одну справу: коли я вперше побачила Лізу, я зрозуміла тебе та діда, який вихваляв її. Вона пішла з Олесею на річку, а я так тішилася як мала дитина. Немов хтось мені сказав що вона буде в нашій родині, по правді вперше після того як я похоронила вашого батька, я того дня коли побачила Лізу, почала думати що життя гарне та знову стало цікавим для мене. Вітя вона не проста людина, усі так говорять хто її побачив хоча один раз. Так що сину бережи її, вона скільки намучилася за тобою що вона того вартує.

- Добре мам, так наслухався що вже іду до Лізи а то вона мене шукати стане зараз.

- А коли Ліза тебе запитає що я з тобою говорила сьогодні, що ти їй скажеш?

- Усе розкажу про що ми говорили. - Просто немов хлопчина відповів Вітя.

- Правильно сину, бачу що ти засвоїв мою науку як слід.

- Колись дід говорив зі мною про одну справу, я ішов з Лізою і вона почала питатися мене про що ми говорили, тому що вона додумалася що розмова було про неї: я просто розказав як було і їй це дуже подобалося.

Вітя поглянув на зоряне небо, він зітхнув та сказав немов сам собі: Аж не віриться що усе стало на своє місце і наша кровна клятва не порушилася за скільки років нашої розлуки...

6

Місяць серпень того року, почався дуже жарким. Шостого числа того ж місяця, Арлани мали їхати назад в США. Маршрут їх був в такому розкладі: виїхати біля десятої години вечора в Тернопіль, з Тернополя в ночі відходив поїзд на Москву. В Москві з Київського вокзалу на таксі в Шереметьєво. Звідти уже літаком до Нью-Йорку.

Вирішили їхати поїздом з Тернополя, тому що Франківський на Москву довго їхав роблячи багато зупинок. В таку жару довго їхати поїздом не дуже хотілося гостям а найбільше Тетяні яка уже проїхалась з півдня Росії майже через усю Україну. Вони уже мали купейні квитки на поїзд, та все готове на дорогу.

Буквально день перед тим, Олеся пішла з Лізою на Бистрицю разом з малим та з Муфтаром який плентався їм попід ноги. Олеся почала говорити братовій про своє бажання, якого їй важко досягнути.

- Ой Ліза який я бачила шкіряний плащ в місті гарний, не можу спати через нього.

- А де саме ти його бачила? - Поцікавилася Ліза.

- А там такий магазин напроти Універсаму називається «Доброміль», поруч нового базару що такий круглий.

- Тоді які питання? Чому не купиш собі?

- Нема грошей; ти бачиш які ціни у нас, а Юрка уже склав трошки для мене тільки до зими плаща куплять напевно.

- А ти дуже його хочеш Олеся. - Водячи очами, та уявляючи яка подружка буде виглядати в ньому, спокушувала її Ліза.

- Ой Ліза не питайся, він був би для мене так само як для тебе твоя «Рубінова сльоза». Тільки напевно мрія не збудиться моя.

- Яка година зараз Олеся? - Жваво запитала Ліза.

- Напевно друга уже, я годинника не взяла з собою; так гаряче тому не ношу зараз. А чому питаєш про годину?

- Їдемо в Івано-Франківськ купляти твій плащ; давай швидко ідемо до хлопців щоб хтось з них нас відвезли в той «Доброміль».

- Як купляти, а гроші а ...?

- В мене ще залишилося тисяча триста доларів; їх хватить?

- Звичайно, там ціна стояла на наші гроші, тільки як я в тебе гроші візьму? Мої як визнають, тоді ворона на хату не сяде; ти знаєш що мені буде?

- Гірше як за Кольку не буде: тоді пережила і тепер переживеш а плащ будеш мати.
- Ой Ліза, як я можу так поступити щоб за твої гроші носити його?
- А як Журичка такого плаща не купить? Смішно коли хто почує, - посміхнулась Ліза.
- Тоді я позичу в тебе а там розрахуємося колись, а така річ на роки буде.
- Якщо не поправишся так що не влізеш в нього, тоді справді може буде. - Оглядаючи круглий стан Олесі промовила Ліза.

- Ой, та я їсти не буду зовсім задля нього, ти уяви собі того плаща: дуже темно-зеленій колір, має такий великий виріз а комір пухнастий довгий, самий сірий а кінчики чорні. Але красота Ліза, я в ньому буду як жінка президента.

- А коли запитують тебе де ти його взяла, що тоді будеш говорити?

- Правду скажу: братова з Америки купила мені.

- Тоді я змушена купити його для тебе, тільки ходи швидко та поїдемо таки зараз по нього. - Спішила Олесю Ліза.

Через годину Лада мчала по шосе на Івано-Франківськ; поїхали усі четверо молодих. Правда ні Юра, ані Вітя, не знали чому вони їдуть у центр міста, Вітя подумав що Ліза хоче щось купити на дорогу а Юра так само думав. Коли приїхали, Ліза попросила Вітю щоб той пішов в Універсам та купив її мінеральної води та пирожне «зруб», а Олесю сказала до Юри:

- Давай іди з ним, ми ідемо панчохи міряти, тобі що там робити; там баби тебе засміють.

Юра слухняно побіг через дорогу наздоганяючи Віктора, а Ліза з Олесєю пішли в магазин.

Олесю поміряла плаща, розмір був саме для неї. Олесю погляд не підводив щодо одягу: вона скоріше побачивши плаща зрозуміла що це її розмір. Ліза з Олесєю попросили щоб трошки почекали а вони знайдуть гроші і зараз повернуться. Насправді вони хотіли поміняти долари на карбованці, які уже рахувалися великими цифрами. Десять через п'ятнадцять хвилин, обидві молодички повернулися за покупкою. Продавиця молода блондинка, пояснила що плащ пошитий в Італії з м'якої шкіри, також нитки дуже міцні а фарба не витирається роками, тому він такий дорогий. Комір на гудзиках, він знімається на осінь, також тепла підкладка на замочку відчіплюється коли потрібно. Вона поклала плащ у великий білий пакет та передаючи Олесі побажала носити багато років на здоров'я.

Олесю з радості поцілувала Лізу, вона тішилася як колись в дитинстві. Ліза була задоволеною що вона зробила таку приємність для своєї давньої подружки а тепер сестри чоловіка. Тільки Олесю пообіцяла не показувати його нікому аж поки Ліза та Вітя не залетять щасливо в Америку, щоб Марійка не позичала гроші щоб віддати для Лізи.

На наступний день, усі готові були до від'їзду в Штати: Приїхали прощатися Раїса Яківна, з Любчиком та Світланою. Також сусіди Лук'янів прийшли, Петро постійно крутився по подвір'ї. Прийшов Колька який знову просив прощення у Віктора та Лізи. Богдан Відлига приїхав на автобусі щоб відвезти гостей.

Прощання яке було уже на подвір'ї Бойчуків, не було таким плачевним як тоді коли Арлани їхали перший раз. Тоді ще був Союз і люди прощалися немов не маючи надії уже на зустріч. Зараз усе помінялося, люди їздили в Польщу та Чехію, також далеко хто куди міг. Бойчуки знали що уже вони з Арланами одна родина, та їхня дочка вже не тільки для них Лялька про яку вони мріяли, а вона уже член їхньої родини - їхня молода невістка. Усі хотіли щось сказати на дорогу, Гарік знімав на відео щоб потім переглянути та показати своїм там за кордоном. Света, Любчикова дружина, особливо була вдячна так як Ліза залишила її мамі своє шлюбне плаття щоб та його показувала замовникам. Вона не подумала що кравчиня буде просто його орендувати та одержувати гарні гроші.

Ліза уже не плакала як колись, їй найбільше було жаль Муфтару з яким вона прощалася. Також вони поїхали попрощатися з бабцею Марцею, Ліза та Вітя розуміли що вони в останнє її бачать. Старенька жінка поблагословила молоду пару та поцілувала, вона заплакала немов за рідними онуками...

Уже вечором приїхали Іринка з Славчиком та їхня сестра Таня, вони були до кінця. Ліза пригадала що вона завинила Славчикові за букет, якого він купив для Олесі від імені Лізи, лиш Славчик сказав що саме через той букет він знайшов тут «живу квітку», тобто Ірину.

Коли настав час прощатися усі поцілували маленького Вовку, так як Марійка та Олеся з Юрою їхали в Тернопіль то прощалися тільки старі Бойчуки. Ліза підійшла до діда та тихо сказала йому на вухо:

- Діду, ви робіть собі закордонний паспорт, ми вас викличемо зимою у гості. Вам відкриють візу без проблеми в консульстві.

- Коли, коли ти кажеш? - перепитав старий.

- Так щоб на Різдвяні свята ви вечеряли з нами разом.

- Ой добра дитина ти наша, я приїду як ви захочете, ади ще в Америці буду. А Петрові можна потім похвалитись мені?

- Можна кому хочете, справа ваша.

Настя наказувала щоб зразу подзвонили коли тільки приїдуть, Ліза пригадуючи як вони шукали про них вістки по Косові, пообіцяла сама особисто зателефонувати.

Уже в Тернополі, на залізничному вокзалі коли усі прощалися, Ліза сказала до Марійки:

- Мама, я там вам поклала дещо в тому дерев'яному грибочку що в серванті стоїть в великій кімнаті. Я знала що ви відмовитесь взяти, лиш вам потрібно зараз, тому що цей час що я була у вас, ми немов святкували усі а зараз вам прийдеться де чого купити з продуктів і зима іде.

- Ти може гроші залишила як колись мама нам в конверті. - Серйозним тоном запитала Марійка невістку.

- Ой мама, ви так строго мені аж страшно, тільки вам зараз необхідно, Вітя заробляв все ж таки а зараз він поїде. Одним словом там все ваше.

- Ліза а Олеся в тебе нічого не витягнула? - Прижмуривши очі запитала Марійка.

- Все нормально мама, ми свої, ми рідні.

- Я бачу що рідні Лізочка, усі бачать. - Марійка щиро обняла невістку та поцілувала. Потім вона підійшла до Віті та просто сказала:

- Шануйтеся та любіться там Вітя, ми будемо чекати на вашу вісточку.

- Не плач Маруся, - сказала Тетяна. - Вітю там ніхто не образить, він буде таким для нас - як для вас наша дочка: любимим та рідним.

Коли прощався Вітя з сестрою, він сказав до неї:

- Олеська постарайся з мамою так поговорити, як колись ти для нас постаралася.

- Я не була б Журичкою коли б у мене не вдасться Вітька, ти там тримайся а ми приїдемо коли будемо живі та здорові, як дід наш говорить.

Почалася посадка на поїзд, Арлани занесли чемодани в купе, Ліза стояла на пероні до того часу поки провідниця не сказала щоб заходили в вагон. Хоча як Лев крутився біля Марійки, вона не змогла додуматися що цей продавець ювелірів, приїхав з Америки щоб її побачити: просту вдовицю, маму двох дорослих дітей...

З дев'ятого на десяте серпня, тобто з неділі на понеділок, десь після дванадцятої години в ночі, зателефонував телефон у коридорі нової хати. Марійка з малим спала в бувшій Вікторові кімнаті де він жив з Лізою після того як повернулися вони з карпатської турбази. Справа в тому що Юра боявся що вони не почують телефону, так їхня спальня була через бувшу кімнату Олесі. Насправді вийшло навпаки: Марійка заколисала малого та міцно заснула а Олеся почула телефонний дзвоник. Вона швидко схопилася з ліжка та побігла зняти трубку. Коли вона приклала до вуха, вона почула голос брата з-за океану:

- Алло хто там такий? - питався Вітя.

- Вітька, це Олеся, я спала може голос сонний в мене.

- Олеся ми уже вдома. Дякувати Богу усе добре, заїхали.

- А яка Америка тобі Вітя?

- Ой як усе світисся в ночі, але як далеко летіти.

- Вітя я скучаю за вами, за тобою за Лізою.

- Приїдеш Олеся, усі приїдете: Я в літаку говорив з татом про вас.

Тут Марійка почула що хтось говорить, проснувшись вона зрозуміла, тому що вони знали час, коли їхні повинні прилетіти в Нью-Йорк. Марійка не знаючи чи Юра там також є біля телефону, вона швидко накинула халат якого залишила Ліза та вийшла в коридор. В той час Олеся уже говорила з Лізою. Марійка попросила трубку.

- Алло Лізочка, ви уже на місці там?

- Так мама, Вітя уже протягнувся на моєму ліжку.

- Ой як гарно вам там разом, ти уже не будеш питатися постійно по телефону «де там Вітя?»

- Якийсь час ви будете питатися, а потім приїдете до нас.

- Може так буде; все може бути.

Ліза попросила щоб Вітя сказав щось мамі, він сказав кілька слів та пообіцяв що буде говорити в суботу тому що не може зараз опам'ятатися що з ним робиться від того літака та дороги. Марійка знову віддала трубку Олесі:

- Ой Олеся, - сказала Ліза, - а Лев такий смішний, уявляєш мене питався про Відлигу хто він такий для мами. Я сказала що просто ваш знайомий та що він моряк бувший, не одружений, а Лев розсердився я бачила. Він ревнує маму до нього, напевно все ж таки щось буде справжнє між ними.

- Я мовчу поки що, так як ми домовилися, коли він візьме громадянство тоді ми з дідом поговоримо про ту справу.

- Добре Олеся, я іду спати, бачу Вітька уже заснув з дороги, а мені не віриться що він тут.

Ранком Олеся побігла сказати дідові та бабі що уже все добре, що їхні гості заїхали додому. Настя почувши що все в порядку - заспокоїлась. Федір також був радий що Вітя уже з Лізою.

А буквально через кілька днів, тобто в п'ятницю почалася жахлива подія на Кавказі. Петро тільки як почув, зразу прибіг до Федора вечором, тільки воно не схоже було на його поведінку: Петро завжди говорив на лавці чи зимою в майстерні а в хату його не затягнеш. Також з жінками він не любив говорити, Петро знав що в політиці вони не розбираються, лиш багато питань задають. Тільки цього разу він сказав щоб Федір покликав усіх на двір з старої хати. Усі вийшли на подвір'я та стали в коло. Петро подивився на них та запитав:

- Слушайте, а коли ваші вернулись з Кавказу?

- Вони повернулися напевно двадцять восьмого липня, був вівторок, - пригадала Марійка.

- Щасливі вони люди що так їм вийшло. Нині почалась війна в Абхазії!

- Та там було неспокійно, вони там таке пережили розказували нам, - сказав Федір.

- Та що вони пережили? Неспокій, мітинги. Ви розумієте що таке війна? Грузія ввела таки, війська, артилерія, авіація. Снарядами по жилих масивах, з літаків бомблять. Люди втікають в Росію на кордон з дітьми та з старими. Там хто на чому: на роверах, тракторах, пішки.

- Ой були б бідні втікали а Таня така боязлива. - Похитала співчутливо Настя.

- Насте! - махаючи руками, пояснював Петро. - Куди вони би втікали? Там кордон, документи, а в них паспорта туристичні американські! Росія з Абхазією разом а Америка підтримує Грузію, куди їм тікати до грузинів які б'ють абхазців? А побіжуть на кордон зараз москалі чи абхазці скажуть що шпигуни американські в табір біженців лізуть, що грузини підіслали пропаганду розводити. Ви знаєте люди добрі що таке війна а ще там попасти з другої країни в той час? Що може Тетяна Лук'янова по їхньому говорити вміє? Якщо б навіть паспорти заховали: Ой була б тій Тетяні бідні там нещасна година. Зрозумійте що за Абхазію пішли воювати наймані чеченці, якісь там балкарці; одним словом всі головорізи кавказькі. Та їм тільки покажи що з американським підданством тут є люди, зараз в заложники давай. В заложники це ще краще а гірше поріжуть як качок на юшку.

- Ой Петри, - перехрестилася Настя від почутого.

- Що Петри? Така баба як Тетяна попалася б тим дикарям в руки - всьо кришка! А Арк з жидів походить, ті чеченці вони би йому голову як капусту шарнули. Будете говорити по телефоні розкажете як я казав вам. Скажіть нехай в церкву місячну зарплату віднесуть; вирвалися з пекла вони. Уявіть собі всього трошки більше як дві неділі часу, це просто щасливі люди - не скажеш по-другому.

Насправді ніхто як слід не міг зрозуміти жах тієї страшної війни яка відбувалася в той час.

Як відомо кожна війна приносить горе, сльози, та смерть. Тільки війна війні не рівна. Коли воюють дві державі, чи два різних народи, така війна має свій характер та напрямок. Немає гіршого коли воюють люди які знають одні одних. В такій війні як правило не тільки переслідуються політичні цілі чи пориви патріотизму, а в основному воюючі сторони зводять свої особисті рахунки. Людина яка має старі образи та взяла зброю в руки, знаючи що усі злочини загубляться та перемелються в конфлікті, така людина має широкий вибір жертв на розправу. Жертвою може стати любий: починаючи від учителя першого класу, який учня міг потягнути за вухо і кінчаючи старим дідом який міг засоромити чому з ним не привітався юнак. Як правило в чорний список входять жінки чи дівчата які колись відмовили танець, чи просто пояснили що вони «не пара». Також були бригадири, начальники, представники інших національностей та релігій.

Якщо в великій війні між двома народами найбільше втрачає влада країни яка захоплена неприятелем, тоді в подібній яка відбувалася на Кавказі найбільше терпить просте населення міст а особливо сіл, тобто така місцевість де люди здавна знають одне одного.

Подібні жахи відбувалися в Абхазії, коли Грузія висадила свій десант в північній частині республіки, щоб не дозволити Росії перекидати таємно допомогу повсталим абхазцям. Саме тут грузинська армія зустрінула сильний опір груп так званої армії «КГНК», (Конфедерації Гірських Народів Кавказу). Також сюди втікали біженці до російського кордону, а рідне поселення Арланів опинилося разом з іншим побережжям в зоні конфлікту.

Багато борців за так звану «свободу», самі наймаються на війну щоб воювати, насправді правдива мета таких бійців, це пограбування цінностей з метою наживи. Як правило усіх війн, жодна не відбувається щоб не нанести моральну образу жінкам. Згвалтування красивих жінок завжди було невід'ємною частиною жажливої драми. Люди роблять кар'єри на війні, підіймаються по шаблях влади по трупах, та виконують різні фінансові махінації. «Війна усе списує», - такий лозунг був на Другій Світовій, він завжди актуальний там де поливається кров та сіється смерть.

Тільки хто розуміє інше справедливе правило яке говорить: «Що посієш - те пожнеш», така людина завжди розуміє правильно, та ставить себе на сторону людей в яких руки невинні.

8

На Прикарпатті люди працювали на городах, збирали картоплю. Марійка домовилася щоб Вітя та Ліза коли розмовляють по телефону, говорили коротко та швидко а менш важливі новини щоб обширно розповідали на магнітофонних касетах, та передавали чи висилали поштою. Також вони провели телефонну лінію у стару хату, тому що діти були одружені і романтичні почуття не обговорювалися по телефону; значить розмову могли слухати на двох апаратах. Також воно було краще тим, що не було потрібно на вихідних старатися бути комусь в новій хаті. Чомусь усіх немов магнітом тягнуло до старої хати, де завжди гарно пахнула кухня, було тепло та зручно в холодні дні.

Переговори не були дешево, а Марійка розуміла що поїздка в Україну коштувала Арланам досить дорого. Правда Ліза так і не призналася їм що вона сама позичила в Ріти дві тисячі доларів окрім своїх грошей, про це знав тільки Вітя. Також Ліза сказала що готують Різдвяні свята для них посилку, та питалася чи дід робить закордонний паспорт. Тільки усі були зайнятими осінніми роботами що не мали часу навіть говорити про паспорт Федора.

Фінансовий безпорядок в країні продовжувався, хто як міг так виживав. Колгосп розпадався, начальство тягнуло собі хто що міг потягнути. Агроном був дуже радий що Вітя так гарно зберіг машину на якій він його обслуговував. Того «УАЗа» агроном присвоїв собі за власність. Також він жалів за Віктором, до якого уже був досить звик.

Стала боротьба за трактор на якому працював Коля і замість «Білоруса» він ледве вирвав для себе старий гусеничний «ДТ-74». Звичайно він був на оранку класичний та зручний трактор, також для лісу щось притягнути.

Коли уже городи були в порядку та залишалася тільки оранка, люди уже мали більше вільнішого часу побути в теплих хатах. Тільки почалася друга проблема, почали відключати електроенергію по дві години на вечір. В такому випадку приходилося сидіти та тільки лишень говорити, тому що дивитися телевізора не могли а читати також важко при світлі свічки чи нафтової лампи.

Одного такого вечора в листопаді, усім крім зятя були в старій хаті. Юра уже мав на зиму замовленими зробити кілька двигунів, тобто провести як називали «капремонт». Юра уже досить гарно справлявся з завданням моториста.

В старій хаті, почали говорити про гроші, Марійка сказала що з тих грошей що Ліза залишила в грибкові, вона ще не взяла жодного долара. Олеся якось забулася та сказала що Ліза перед тим як їхати, мала тисячу триста доларів. З собою на дорогу вона взяла тільки п'ятдесят доларів, так як зразу після повернення вона піде працювати в магазин:

- А ти Олеся говорила що вона нам залишила без тих п'ятдесят усі гроші, а виходить що там було тільки вісімсот доларів. - Запитала Марійка.

- Я не знаю, може, а може... - Розгубилася Олеся.

- Слухай, ти не брала решту з них? - Строго запитала Настя Олеся.

- А чому я би брала, вона мамі залишила їх. - Показуючи що нічого не розуміє стиснула плечами Олеся. Вона зразу хотіла поміняти тему про щось інше. Настя все зрозуміла та вирішила так її не пропустити цього разу:

- Ти мені зуби не заговорюй, кажи де ти гроші поділа? - Строго запитала Настя.

- Я не брала ваші гроші, не брала ні копійки, я що маленька дитина що ви кричите на мене?

- Тоді я Лізу сама запитаю в суботу скільки там було. - Вмішалася в розмову Марійка.

Олеся подумала що вже холодно і плащ потрібно надівати буде а тим більше вони збиралися скоро їхати в Львів до Ірини. Олеся хотіла одітися в новий плащ щоб Ірина побачила її в ньому. Вона надумалася розкрити таємницю про свою дорогу покупки:

- Мам, ти не питай Лізу, я тобі сама розкажу де чотириста п'ятдесят доларів.

- Що ти сказала? - Марійка не повіривши своїм вухам, перепитала дочку.

- Я з Лізою були в Франківську і вона мені позичила гроші на шкіряний плащ, він коштував чотириста двадцять а там ми ще Вовкові купили комбінезончик зимовий заодно щоб не шукати зараз коли похолодає а вони подорожують.

- Людоньки добрі! - Настя сплеснула руками. - Ти совість маєш хоч трохи? Як Юра мерзне там в гаражі і буде відробляти гроші на якийсь плащ дурний твій! Ти маєш совість до чоловіка свого та повагу якусь? А Юрові ти що купила? Штани одні за два роки і куртку яку будь?! - сварилася Настя.

- Тихо будьте не кричіть, нічого ваш дорогий Юра не буде відробляти, мені Ліза так купила.

- Як так купила Олеся? - Вже почала нервувати ся сама Марійка.

- Просто я її розказала що є така гарна річ, та що мені подобається, а вона мене в місто притягнула та поміняла гроші і ми його купили.

- Люди мої добрі! - Завелася знову Настя. - Вже кого не було в нашій родині а ще жебраків що випрошують, в нас не було ніколи. Сиди загубила, та як загубила - немала ніколи його. Люди так витратилися на дорогу на продукти, людям щоб палатку поставити заплатили, а вона гроші випросила на плащ. Де мої тато?! Ой вони скоро вмерли, а ти дівонько запізно вродилась. Ой вони б тебе навчили культури! Ти старий її так навчив на гроші, до чого дотягалась в тебе? В людей гроші тепер тягає, та ще які гроші: корову купити можна!

- Не кричіть на мене, будете кричати я геть поїду, вже мені в печінках сидять «ваші тато» та його культура. - Оборонялася Олеся.

В той час зайшов Юра в хату, він промок трошки від осіннього дощу. Настя немов нічого не було почала лагідно до нього приговорювати щоб сідав та теплого повечеряв, хоча при лампі. Олеся дуже розізлила така бабина мінлива поведінка, вона вирішила в його присутності продовжувати почату розмову:

- А чому вже такі тихенькі стали? Давайте кричіть на мене перед ним, нехай Юра почує як ваші тато мене б навчили.

- Олеся перестань; купили вже пропало, а з бабою так не говори. - Перервала її розмову Марійка, щоб якнайшвидше погасити сварку в хаті перед зятем.

- Поїду в Америку і перестану, тоді ніхто не буде мене вчити як говорити, та що купляти.

В розмову вмішався Юра, який також якось хотів помирити усіх щоб не сварились, лиш не подумав що говорить:

- Та куди Леся ти поїдеш? Ти сама говорила що Аркадій казав що спочатку Лев викличе маму до себе, а потім мама нас покличе.

Усі в хаті як метушилися нараз зупинилися та замовчали, Юра аж тепер зрозумів що він сказав невчасно та необдумано. Олеся тільки зітхнула:

- Тобі щось признатися Юра, тобі там в гаражі язика потрібно в тиски закрутити.

- Ой та я що, я тільки хотів...

- Що ти є? Ти є Польське радіо! - Відказала сердито Олеся.

Марійка побачила що тут щось серйозне коли Юра так бідний розгубився, вона хотіла перемінити тему щоб Олеся через те не посварилася з чоловіком. Вона запитала дочку:

- Олеся а де той плащ такий дорогий що Ліза купила тобі? Принеси щоб ми побачили за що ви такі гроші заплатили.

Олеся сама хотіла показати а тепер коли усі перестали сваритися вона швидко побігла в нову хату одіти плаща. Коли Олеся повернулася і поправила комір та хотіла підійти до лампи що світила на столі, в цю мить включили на підстанції електричний струм. Усе вийшло немов по домовленості; Олеска стояла серед хати а Федір який дрімав, вигукнув з нагоди того що ввімкнули світло:

- Чудо якесь! А ви баби сваритеся. Подивіться навіть для показу засвітили.

Олеся покрутилася навколо, усі стали любоватися дорогим одягом який дуже був до лиця молодій блондинці. Марійка не втрималася від захоплення:

- Ой яка краса Олеся, але ви обидві даєте. Як тебе побачать в селі, не знаю що будуть думати про нас люди. Добре що Зоськи немає, а то точно померла б тепер таки на вулиці.

Тут Олеся поклала руки в кишені, на неї чекав ще один сюрприз: в правій кишені стояли рукавички з тієї самої шкіри які входили в комплект до плаща. Олеся промовила:

- Справді чудо сьогодні! Подивіться, напевно продавщиця не знала про них. Вона нам так його вихваляла а про рукавички не сказала; не знала просто.

- Та вона б забрала собі їх, ніхто би не знав що вони там були. Напевно плащ ніхто не пробував навіть за такі гроші, - уже по-доброму сказала Настя до Олесі, яка подавала вечеряти жареної картоплі Юрові, а він не зводив очей з своєї молоді дружини, яка красувалася в італійському плащі посеред хати.

Почався перший місяць зими та останній місяць дев'яносто другого року, тобто грудень. Віктор зателефонував та сказав щоб хтось поїхав по наступній адресі в Івано-Франківськ та взяв касету, яку вони передали через одного студента. Передача оплаченою їм тільки залишається її взяти. Юра вирішив сам поїхати так як Олеся була з малим а Марійка почувши що зять сам збирається, нараз чомусь немов захотіла заїхати до Раїси Яківни.

Після того як Юра сказав про Лева, Марійка повелися досить не привичне як на погляд Олесі, вона навіть не запитала її нічого і через кілька днів немов усе забулося.

Насправді Марійка чекала нагоди поговорити з зятем, а так як вдома він міг втекти від розмови мотивуючи що десь щось забув, кудись спішить, тоді сьогодні в неї була нагода. По правді в неї не було потреби їхати до Яківни, тільки мотив якийсь повинен був бути.

Коли вони виїхали, якісь люди зупиняли їх щоб під'їхати, тільки Марійка яка була завжди співчутлива щоб комусь допомогти, цього разу немов наказом промовила до зятя:

- Автобус для них буде зараз. Нанесуть болота в машину а ти бачу так приборав гарно в ній. Юра який вже скидав швидкість, тільки підбавив газу і «дев'ятка» полетіла по мокрому асфальту. Марійка поправилася в кріслі, поглянула на зятя, який нічого не підозрюючи жував резинку «Turbo». Марійка поправила пальці в шкіряних рукавицях, які колись прислала Ліза у посилю, почала розколювати зятя, який вже не мав куди втекти в машині.

- Юра, а що ти там говорив про мене та Лева Арлана, що Олеся так наскочила на тебе? Юра поглянув на тещу яка з під пухнастої писцевої шапки дивилася на нього. Коли він побачив що вона своїми голубими очами так широко дивиться на нього чекаючи відповіді, він тут зрозумів що обманути її зараз, це буде великим злочином. Краще усе розповісти тільки попросити щоб не призналася Лесі. Юра чисто по-дитячому відповів:

- Розумієте мамо, я б вам все розказав, тільки як Леся знає, тоді мені в гаражі жити до дев'яносто четвертого року.

- Нічого не зробить тобі твоя Леся; можеш не боятись. Давай признавайся що за мою спиною та спокуса твоя уже намотала.

- Ні, Леся цього разу нічого, вона просто знає те що її Ліза розповіла а тій батько признався.

- Так що вони там за драму розігрують Юра?

- Одним словом Лев приїхав на вас поглянути і хоче вам пропонувати щоб ви стали його дружиною.

Марійка після почутих слів розгубилася зовсім, щоб відповісти зятеві, вона просто відвернулася в вікно і мовчала. Юра побачив що вона вже сама не рада що почала таку розмову. Він хотів щось друге почати, тільки Марійка не повертаючи голови відказала:

- Та Олеся мене віддає, від коли знала звідки вона взялася на світі. А тепер бачу уже Лізу привчила до того: Ой Юра що я маю робити з ними усіма?

- Мамо, ви не хвилюйтеся, вони поки що таке питання не підіймуть, тому що аж в дев'яносто четвертому в квітні Арлани можуть взяти громадянство.

- Тоді ти боїшся щоб в гаражі не жив до того часу. - Почала сміятися Марійка.

- Мамо, а ви запитайте Яківну, Арлани були в неї, може вона щось знає по поводу того.

- Яківна знає? А взагалі хто крім тебе знає про це?

- Ми молоді усі знаємо, також Аркадій, Лев звичайно і як завжди - наш дід.

- Ой люди мої добрі, - засоромилася вдовиця. - Юра ну як собі таке дозволити за мою спиною, та ж мені не п'ятнадцять років.

- Боялися що ви відкажете йому, а йому також не вісімнадцять щоб якість ігри грати.

- Юра, та я б хоча якось оділася б була коли він приходив чи там з ним поспілкуватися мені було б потрібно. Сам подумай: людина приїхала з Америки, ви мовчите усі як риби в акваріумі, а мені таке в голову не прийшло що бізнесмен з Нью-Йорка, приїхав дивитися на якусь бібліотекаршу нещасну.

- А ви запитайте Яківну, вона нікому, тільки як Леся знає тоді справді мого язика в тиски закрутить.

Марійка почала дивитися в вікно а Ковальський поглядати на неї, він побачив що вона щось думала і усмішка пробігла по її лиці. Юра вловив момент та сказав:

- А ви з Левом ровесники, він також з п'ятдесятого року. Я думаю ...

- Ой Юра, це я думаю що напевно сьогодні сама твого язика в тиски закручу. - Почала уже жартувати Марійка до зятя.

Юра все зрозумів, він уже сам хотів похвалитися дружині що все напевно буде успішним, що мама уже спіймала мрію про щастя. Сама Марійка навіть відмовилася шукати разом з зятем квартиру де вони повинні були забрати передачу, а попросила щоб Юра завіз її до Яківни. Сам Юра поїхав за касетою на вулицю Набережну.

Раїса Яківна простудилася і сиділа вдома, вона дуже зраділа коли побачила Марійку. Кільки Марійка без підготовки почала зразу її питати про те чи Арлани мали якусь розмову про неї:

- Так, - відказала єврейка. - Заходив мене Лев різними питаннями, але коли побачив що я додумалася - тоді зупинився. Ти Марійка поспитай Ірину вашу, вони в неї були, напевно також питався про тебе.

- Раїса Яківна, ви мене порадьте що мені робити коли справді він мені запропонує щоб я їхала до нього з ним жити разом.

- Їхати. - Коротко відповіла Яківна.

- Та в мене діти одружені, люди як почують сміятися стануть з мене.

- Тим більше коли діти одружені тобі потрібно думати про своє положення, а людей не слухай, вже Тетяна послухала з листа того. Чому ви жителі села, так звертаєте увагу на думку когось? Потрібно дивитися як тобі краще, шукай того що добре для тебе, та для твоєї родини. А люди говорили та будуть говорити поки язики мають. Пусте воно, бесіди різні Марійка, а в Америці цілком нормально таке. Ось подумай про мене: мені уже минуло сімдесят два, я уже вдовиця багато років, а коли тобі буде так само як мені в даний час? Тоді від сьогодні, потрібно самій прожити ще тридцять років! А коли ти доживеш до вісімдесят п'ять років?

- Ой, куди мені такий вік рахуєте Яківна?

- А чому? Ти росла єдиначкою, працювала в теплому приміщенні, не носила нічого важкого. Народила без проблеми двоє здорових дітей, не робила аборти наскільки я знаю, також не хворіла на якісь такі особливі хвороби. Як бачиш вік тобі, як Бог дозволить - стелеться довгим. А головне ти пригадай свій сон, коли ти бачила довгу дорогу по літньому полі в сонячний день. Пам'ятаєш що там було дві стежини а дорога одною. Ось тобі розв'язка сну: поле - це життя, а так як літне - це значить що у такому віці якому ти зараз. А дві стежини - це двоє ідуть по одній дорозі. Дорога довгою по полі, уже сама розумієш що прийдеться ще правнуки бавити свої.

- Ой Раїса Яківна, як ви євреї усе умієте на полицки розставити; просто в мене слів немає.

- Марійка, тільки щоб він здав екзамен на громадянство і почав робити документи, ти уже збирайся їхати. А коли відмовиш нашому євреєві свою руку, тоді я тебе знати не захочу. Мужчина він спокійний, грамотний та має терпіння, так що саме до життя сімейного він.

- А ви звідки знаєте навіть про те що він має терпіння?

- Хто не має терпіння, такий працює на бойні а ювеліром не буде працювати та ремонтувати годинники. - Пояснила Яківна.

- Тоді я подумаю про вашу пораду, ще з татом поговорити хочу. А ви якось з ним завжди однаково думаете, я вже переконалася в цьому.

Коли приїхав Юра за тещею, вони попрощалися з Яківною та поїхали. Марійка тільки коли взнала що Юра віднайшов квартиру та забрав касету, промовила до зятя:

- Що так їдемо сумно, може якусь музику включи щоб грала.

- Є для вас романтична така, включимо зараз. - Сам до себе засміявся Ковальський. По дорозі він поглядав на тещу та думав що йому брат Василь говорив: «Твоїй тещі ніхто не дасть сорок два роки, - тридцять п'ять найбільше».

Марійка лиш водила очами і щось думала, думала до самого дому. Юра не хотів питати тещу ні про що, він бачив що вона щось собі роздумує і хотів щоб думка про Лева вкоренилась і її голові а ще краще в серці. Юра слухав музику, навіть не спішив швидко їхати, він знав що від рішення яке прийме Марійка, буде залежати життя його сім'ї і взагалі всієї родини.

Коли приїхали додому, Юра зразу побіг до дружини щоб поділитися своєю дипломатичною працею в дорозі. Олеся похвалила чоловіка що виправив свою помилку та чекала нагоди щоб самою поговорити з мамою.

Того ж вечора також дід про все знав, старий Бойчук тільки засміявся та сказав сам до себе: а напевно таки знайшовся такий що не відмовить Марусі йому; здалека приїхав, а знайшовся.

Недільного вечора, Олеся принесла магнітофон «International», якого їй залишила Ліза та поклала касету яку передали з Америки. Там розповідали Вітя та Ліза а було чути що разом записували, тому що коли хтось з них не чітко висловлював свою думку в розмові то одне одного доповнювали. Вітя розповів дослівно як вони там живуть, касета була записаною ще скоріше, просто чекали щоб передати через когось. Вітя розповів коли він приїхав тоді уся родина Арланів зробили гостину для молодих, того самого дня коли вони офіційно розписалися і тепер їхня Лялька уже Левчук Єлизавета. Також він розказав що Аркадій мав промову на гостині та говорив що він приймає Вітю як свого сина, так як згубив сина багато років тому. Молодих усі обдарували грошами а Лев найбільше.

В даний час Вітя працює в гаражі з одним поляком, він мав нагоду працювати на іншій роботі, але вибрав біля автомашин розраховуючи на те що коли приїде Юра, тоді він уже буде досить знати як ремонтувати американські автомобілі. Гараж зимою теплий а також досить просторий щоб нормально працювати. Теж йому подобається така робота і він рахує що вона є для чоловіка. Тим самим він може ремонтувати усій родині Арланів, тому що в кожній дорослої людини, є свій персональний автомобіль. Вітя розповідав про своє враження тут, про те що йому важко привикнути до інших розмірів, та до іншої ваги.

Жили вони спочатку два місяці разом, так як в Лізи була велика спальня а зараз Гарік переїхав на інше місце а вони живуть в другій частині будинку з окремим заходом але під одним дахом з батьками. Також Ліза працює там де скоріше працювала в магазині.

Вітя з Лізою були в Дмитра, того самого що приїжджав у Тлумач і він питався про Олеся та хто в них народився. Коли Вітя сказав що малого назвали Володя, Дмитро зрадів і сказав що він буде як Київський князь, Володимир Великий.

Вітя розказував що Тетяна дуже любить жартувати і він не знав що вона такої веселої та простої вдачі, хоча пережила в житті багато горя. Вона любить пригадувати свої шкільні роки та молодість на Кавказі, не звертаючи уваги на те щоб виглядати поважною як старша особа а навпаки про себе любить розповідати смішне та навіть що вона була неслухняною та впертою до того часу поки не вийшла за Аркадія, опісля він її трошки перевиховав.

Також Вітя розказав що бабуся Сусанна від Лізи взнала про те що його були побили в армії, коли він заступався за молодого призовника-єврея. Вона розцінила його поступок як подвиг і порівняла з тим коли б під час війни він так поступив, тоді б він заплатив життям за своє співчуття. Бабусі дуже подобалося що дід Федір, колись проводив розмову як поводитися біля дівчини, їй розказувала Ліза про це скоріше. А найбільше що зробило приємне враження на бабусю-єврейку, це коли вона запитала чи Вітя та його рідні вживають деякі м'ясні продукти з кров'ю, молодий зять відповів що вони навіть вдома не тримали свині. Вітя розповів що основний продукт в них так як в усіх на Прикарпатті це картопля, лиш так як баба Настя постійно готовила а в неї хворіла печінка, тоді вони вживали олію. Сестра любила тільки мед та молоко а мама в основному рис. Сиру та сметани було доволі, так як привозив водій, який відвозив молоко з молочарні, а молока само собою. Мали багато городини продавали замовнику а коли відбувалися весілля в селі а баба Настя там завжди готовила, тоді носила усього скільки що сусідка Тарасиха забирала, яка була одинокою жінкою. Дід Федір навіть боявся бачити кров а не те щоб з нею їсти чи щоб хтось вживав в хаті такі продукти.

Єврейка була задоволеною що зять її сина з такої родини що люблять євреїв, а також ведуть образ життя досить моральний та чистий. Також вона заочно знала про Раїсу Яківну та передавала їй «шалом».

На касеті найбільше Ліза домагалася чому дід ще не зробив закордонного паспорта, нехай зимою робить тому що весною уже йому так не пройде щоб він не приїхав до них. Також Вітя кілька разів висловився що до дев'яностого четвертого року усе буде без змін в них, а там можливо щось поміняється.

Прослухавши касету, усі почали думати кожен своє: Олеся сама себе в душі похвалила що сказала за плаща, адже їх там все одно обдарували а плаща таки вона має як ніхто. Федір думав як з Юрою поїхати щоб зробити фотознімки для паспорта та почати виробляти його, щоб до весни був готовим. Настя думала собі чому молоді не говорять нічого про діти, вже досить часу живуть а про те що чекають на дитину не згадують. Може справді Ліза не

здоровою - думала Настя. Коли вона висказала в голос своє занепокоєння тут Федір її заспокоїв:

- А в нас також не було Марусі три роки.

- Так, так. - Погодилася Настя. - Може вони трохи грошей хочуть заробити, а там будуть про діти думати. Але чого Вітя там розказує що ми їли, та що я приносила молоко, а ще говорив що з весілля приносила постійно. Нащо таке чужим людям знати що мене печінка поболює, немає що говорити там?

- Вони не чужі люди мамо, мені Тетяна ще не таке похвалилася, коли приїхала з Ешери. - Засміялася Марійка. - Ви слухали як Вітя говорить про неї: яка вона проста та відверта.

- Насте воно нічого що свати там знають що тебе просили варити по весіллях, також що ми жидів любили. А що тебе печінка болить нехай знають, може пожаліють та нас до Америки заберуть. А так як Марусі каже вони свої люди вже. Не пам'ятаєш як Тетяна колись жалілася на що вона хворіє? Вони наші рідні вже Насте. Ти не чуєш як Вітю обдарували там?

Тут обізвалася Олеся щоб роз'яснити:

- Я хочу повернутися до питання дітей: справа в тому що Ліза та Вітя справді побралися як вважають за правильним. Наприклад ми усі уже привикли в наш час що весілля в когось відбувається і уже через шість місяців а можливо скоріше родиться дитина. А Ліза мені призналася що вона була дівчиною до шлюбної ночі, а Вітю так дід перестрашив кавказцями, що він такий самий був.

- А ти про себе розкажуй, - зупинила її Настя, - ти любила з Юрою возитися ціле літо по лісі.

- А ви що не можете порахувати коли Вовка народився: в нас все по-людяному, а не по-сучасному. Ой ви б знали які ми справи з Лізою обговорювали разом, а що вам розказувати, - махнула рукою Олеся. - Лиш коли б не Ліза, напевно я б думала та поступала по-іншому.

- А Лізу напевно бабуся Сусанна так навчила, вона там кожного літа перебувала, тому що вона не подібна до Тетяни. - Висловилося Настя.

- А Ріту, сестру двоюрідну, чому також не навчила, вони завжди там разом були в Ешері?

- А що Ріта іншою? - запитала Марійка.

- Ріта те саме що в нас Ванька Павлюків, сама Ліза мені так по секрету сказала. Говорить мені: «краще що не приїхала на весілля Ріта, тому що тут були б такі історії з нею, мали б люди про що говорити два роки». Просто Ліза такою народилася людиною, я наприклад можу прислухатися, мене хтось може нарадити а Ліза думає сама, також вирішує тільки сама, та ще когось може порадити.

- Ой чула я про того Ваньку, в бібліотеці жінки говорили про нього: виродився Дон Жуан місцевий тут, - зітхнула Марійка.

- Як в бібліотеці, а їм що про нього говорити? - здивувалася Олеся.

- А ти думаєш Олеся що тільки таким молоді цікавляться, зараз такий світ що соромно думати що твориться серед людей навіть похилого віку, не те що середнього.

Олеся опустила очі, вона побоялася щоб десь він не похвалився за неї що колись в шкільній роздягалці вона з ним цілувалася. Правда воно було ще в шостому класі, а саме тієї весни коли ще Олеська не знала Лізи. Після того травня коли Олеська познайомилася з Лізою в липні, вона почала дивитися на такі речі зовсім по-іншому, та почала ставити собі ціну досить високу. Олеська правду сказала колись на Бистриці що після Кольки вона нічого не мала з хлопцями два роки, а коли її минуло чотирнадцять, Ванька приглядився їй просто так. Хоча нічого з ним не було цікавого, лиш він може прибавити щось так щоб історія була цікавішою. Вона пригадала як він їй за інших дівчат розповідав і подумала що коли скільки людей про нього знають, напевно міг також про неї чогось наговорити якісь дівчині а можливо не одній. Олеся в думках відмахнулася від тієї думки та подумала якщо все тихо, значить якісь юначі поцілунки для нього просто ніщо.

Коли Олеся роздумувала, Марійка також думала лиш зовсім інше. Марійка думала чому саме з Арланів Лев найбільше подарував молодим, напевно щось там планується насправді, тому Вітя говорить про дев'яносто четвертий рік якимось загадково.

Коли вони були в таких розмовах, нараз забіг Юра в стару хату. Він був одітим зелену куртку з капюшоном яку називали «Пуховик», тому що куртка була зимовою та перешитою

на частини які були заповнені пір'ям яке могло де-не-де вилазити на швах. Юра звернувся та сказав до Олесі:

- Леся, тут один хлопець приїхав і просити щоб я з ним під'їхав подивитися одну машину яку він хоче купляти; десь тут недалеко в селах.

- Хто такий Юра, я його знаю? - Поцікавилася докладніше Олеся.

- Називається Володя, а приїхав на якісь машині жовті здається; темно я не бачив добре. Якийсь Жигулі, тринадцяте здається.

- Та нехай під'їде з чоловіком, - вмішалася Настя.

- Я швидко, через годину повернусь.

Юра вийшов і машина поїхала на гостинець, Марійка як думала нараз немов прокинулася:

- Олеся, а знаєш хто може бути той хлопець?

- Звідки знаю? - Широко відкритими очами, Олеся дивилася на маму.

- А той синок біологічки, в нього здається жовта машина, називається також Володя він.

- Ой дійсно він напевно, а для чого йому машину купляти, коли він має машину? - Захвилювалася Олеся.

- Та нехай собі купляє чи продає, що Юра боїться його, через годину приїде тай розкаже. - Заспокоїв жінок Федір.

Але пройшло уже три години а Юри не було, тоді усі почали хвилюватися і Федір також. Вони почали питатися чи Олеся комусь про якісь гроші не хвалилася що їм Ліза залишила, чи плащ не показувала. Федір сказав що той Володя з поганої сім'ї і може наробити шкоди.

В таких переживання вони пробули аж до половини дванадцятої а тоді почули що загавкав Муфтар, який спав в коридорчику старої хати. Олеся накинула куртку та вийшла надвір, вечір був морозяний. Коли вона прийшла до воріт, вона побачила що в машині було троє чоловіків окрім Юри. Юра поволі вилазив з машини; усі були п'яними. Олеся нічого не сказавши їм та не звертаючи уваги на їхні вульгарні жарти, потягнула чоловіка в нову хату. По сходах Юра ледь виліз, а в хаті впав на ліжку як колода.

Наступного дня, Юра розповідав про їхню поїздку та про те що він не зміг відмовитися та відчепитися від них. Юра пообіцяв що більше такого не повториться а коли він не дотримає слова, тоді нехай Олеся робить з ним що захоче.

Звичайно молоді помирилися поміж себе а Федір затаїв тривогу про зятя. Марійка та Настя навіть не знали що Юра приїхав в такому стані. Вони просто знали що він випив з хлопцями, Настя вважала нормальним коли там чоловіки за якусь покупку машини випили навіть трохи лишнього. В Марійки уже голова була заповненою іншим, хоча вона була не молодою дівчиною, але напевно в молодості їй приходилося на багато простіше як зараз думати про такий вибір. Федір покликав Олесю в майстерню та почав її говорити про Юру:

- Знаєш Олеська, як би він там з Колькою чи з другим таким що ми знаємо, тоді справа інша а ті хлопці небезпечні.

- Діду, я навіть не знаю їх, одного того «біолога» знаю, а решта не знаю. Правда вони до мене говорили таке, що просто противно думати.

- Вони можуть навіть красти машини, а знають що Юра здоровий такий, та розбирається в машинах і хочуть його вплутати десь. А може ще за школу помститися хочуть лиходії. Нам потрібно якимось його від тієї компанії відірвати таки зараз, потому може бути пізно. - Зробив висновок старий Бойчук.

- Пообіцяв мені що останній раз, а як ще приїде той «біолог», тоді я сама з ним поговорю; щоб тут його ноги я не бачила більше.

Коли усі пішли спати, Федір думав собі що найкращий час в їхній родині був тоді коли діти були разом. Він знав що Юра все одно знайде собі якогось друга щоб з ним по-хлопське поговорити чи подумати. Поки був Вітя, ця проблема була відсутня а зараз ніхто не міг поручитися що зять не почне випивати а так поволі заповзе в алкогольну яму. Страшно навіть було думати про таке старому і він хотів усіма силами прискорити возз'єднання двох молодих сімей. Тільки як колись приходилося чекати Олесі самій зиму та весну, коли повернеться Юра з армії, так зараз приходиться чекати поки Марійка поїде та зробить документи своїм.

Федір бачив як Марійка сидючи довгими зимовими вечорами з малим Вовкою, заскучала за сином та невісткою. Він знав що вони старі кожен день хиляться до старості глибше а Олесья все одно поїде до Віктора та Лізи; не буде вона робити на землі...

В той час життя ставало кожен день важчим, Федір думав коло б вони не знали Арланів які їм багато допомогли навіть фінансово коли малий народився, а тепер з весіллям, напевно в них було б криза як з грошами так само з іншими речами першої необхідності. Він уже не міг так працювати та тоді заробітна плата була непостійною, коли працювати цілий тиждень за тисячі купонів а перевести в долари тоді виходила просто смішна сума. Федір бачив як Юра постійно біля тих машин а заробіток мізерний, напевно на такий плащ йому потрібно довго збирати гроші а Ліза просто витягнула та дала їх Олесі. Звичайно що вона щира та любить Олесю, але коли немає грошей, як тоді щирим бути? Коли їсти немає за що купити, на такий плащ дивитися не станеш навіть.

З такими думками Федір заснув, йому приснився сон що він немов біля Лук'янової хати а малий правнук Володька уже великим та дуже схожий на маму Олесю, тільки волосся чорняве а з лиця геть зовсім з мамою, як дві краплі води...

11

Вже проминуло свято Миколая, та Федорові виповнилося шістдесят сім років. На дворі випадав сніг та танув вдень а вночі знову випадав. Холодний вітер гойдав сухі дерева, гнав сірі хмари по зимовому небі. Дні якимось проходили монотонно та скучно.

Бойчуки вже думали щоб просити Ковальських на Різдво а також Ірину Марійка хотіла запросити. А коли вона не зможуть з Олегом приїхати, тоді Марійка поїде у Львів; не терпілося їй поговорити про Лева. На Новий рік планували поїхати в Тлумач. Серед таких сподівань та планів того тижня трапилася неприємна пригода для усієї родини.

Одного дня серед тижня, Олесья готовила малому кашку в старій хаті. Коли малий почав їсти вона захотіла також собі зробити бутерброда. Олесю відчинила холодильник щоб взяти масло. Вона випадково побачила в холодильнику копчену рибу завернуту в білий папір якої вчора тут не було. Вона взяла масло та кусочок ковбаси щоб порізати а потім знову її думки повернулися до тієї риби. Зрозуміло тоді: значить десь сьогодні щось намічається а риба на закуску напевно. Ой буде їм закуска як одному так другому, я йому дам рибу, я йому «скраю паску», як дід Журик любив говорити - похитала головою Олесья. Вона вийшла на двір пошукати діда, який був в майстерні. Олесья зайшла до нього, та почала з ним ділитися своїм переживанням:

- Пам'ятаєте діду як ви мені колись говорили: «Поїхала Ліза а за нею наше щастя поїхало», а зараз я бачу: поїхав Вітя а з ним наше щастя також поїхало. Знову горілка лізе в нашу хату, лиха Зоська не змогла зруйнувати наші родини, тепер другий лиходій знайшовся, але я з ними справлюся усіма.

Вони домовилися як кілька дід почує що заїхала машина, чи побачить що Юра кудись збирається, щоб її тут же повідомив. Федір почав таємно пильнувати зятя. Він вийшов та біля майстерні став щось там собі стругати, кілька дощочок. Федір робив вулики для лісництва які замовив йому один чоловік з Діброви. Десь біля п'ятої вечора, коли уже зимовий день похилився, старий почув кроки, він підвів голову та побачив як Юра біг з гаражу через грядки в стару хату. Федір поглядаючи з коса побачив що зять повернувся та щось ніс під курткою. Швидко кинувши свої дощечки, Федір поспішно пішов до нової хати. Відчинивши двері він кликнув:

- Олесю, ходи скоро!

- Що діду, хтось приїхав до Юрки?

- Хтось там є, а Юра захопив рибу напевно тай побіг до гаражу.

- Дякую діду, я малого зніму з ліжка щоб не впав і вже біжу туди.

Олеся накинула Юркову шкіряну куртку та засунула ноги в чоботи. Вона швидко пішла на нове подвір'я. Спочатку вона побачила машину Володі, сина біологічки; Олеся все зрозуміла. Вона обережно відчинила металічні двері гаражу та зайшла до мужчин. Володя уже був трошки підпитим, він говорив з Юрою та не бачив Олесі. Олеся не вітаючись з ним звернулася до чоловіка:

- Юрка ти мені потрібний зараз.

- Я Леся маю допомогти Володі...

- Ти маєш зараз допомогти своєму Володі заснути в хаті. - Перериваючи вигадки чоловіка строго наказала вона.

- Ого! які тут порядки, я не поняв Юра: ти тут хто такий що так з тобою баба поводитьсь? - Заплітаючи язиком, проговорив син вчительки біології.

- Не твоя справа, - відказала Олеся, - ти іди протверезися а то тягне як від спиртозаводу.

- Та як би вона була моя, я б її...

- Не була твоя і не буду ніколи; пішов з гаражу я сказала! - вже почала кричати Олеся. - Ти де минулий раз взяв мого чоловіка що він в хату не міг залізти по сходах?!

- А ти мовчи, а то дивлюсь що ти лізеш де не треба тобі; поняла!

- Що ти сказав мені? Ти на моєму подвір'ї так говориш зі мною алкоголіку нещасний?

Юра побачив що скандал розгоряється, він обережно вийшов в бокові двері, які були в гаражі для того щоб зимою не відчиняти великі коли засипле снігом. Юра став слухати за дверима що буде далі, та коли щось Володя буде поводитися по-хуліганському щоб захистити дружину. Тільки ще трошки тай прийшлося б захищати горе-колегу а не Олесю. Сам Володя уже вийшов на двір з гаражу та ще щось хотів присмирити молоду господиню:

- От я дурний пожалів тебе колись Журичко а ти мене з подвір'я гониш як пса?

- Хто мене жалів? Та твоя мама Юру називала «неграмотним двоєчником», а тепер приліз до нього сюди! Ти себе пожалів, я знала що ти полював мене зловити; кілька коли б ти був так поступив, тоді тобі уже не захотілося б ні мене, ані другої; непотрібна була б тобі баба до смерті вже.

- Що ти сказала?! - Дальше пішли різні нецензурні слова в адрес Олесі, він почав називати її дуже по-хуліганському.

Олеся поглянула кругом та побачила копчену рибу на бочці в гаражі, вона швидко витягнула її за хвіст та з усієї сили вдарила п'яного по лиці, удар був таким що риба розлізлася йому по носі а в її руках кілька залишився хвіст. Володя кинувся від несподіванки та плентаючись назад шукав щоб щось було під руками, він так «заднім ходом» доліз до своєї машини. Зі злості хотів щось сказати, тільки Олеся його випередила:

- Залазь в свою тарадайку і котися подальше, щоб тебе тут не було видно на моєму подвір'ї поки я тут живу! Шукай собі таких як ти, а не мого чоловіка.

- Та я тобі за таке, ти як з псом з таким що його усі баби, та я...

- А, ти ще пса пригадав, зараз буде пес. - Олеся склала два пальці в коло та свиснула на все подвір'я, Муфтар знав що такий свист його зве на кусочок ковбаси чи на якусь іншу собачу ласунку. Вівчарка з шаленою швидкістю прибіг до Олесі та став дивитися на неї. Олеся взяла його за морду та накрутила чорного носа, потім крикнула: Фас!

Володя уже залазив в свої «Жигулі», на щастя він встиг зачинити двері як Муфтар з усією вагою свого тіла вдарився в його дверцята так, що Федір аж почув в майстерні, а Юра за гаражем, де чекав чим закінчиться драма.

Олеся повертаючись до нової хати, побачила Юру та почала сварити, Федір почув як вона говорила до нього, та одночасно почула Настя, яка вийшла з старої хати. Федір швидко подався до Насті та за плечі завів її назад в стару хату. Марійка в той час пекла щось біля плитки «Марина». Федір посадив Настю та строго наказав:

- Так сидимо всі тут: вони там розберуться самі.

- А що такого трапилося тату? - Запитала Марійка, яка нічого не знала про те що відбувалося на новому подвір'ї.

В той час зайшла Олеся, вона була дуже сердитою. Олеся сіла біля столу та поглянула на двері чи Юра не біжить за нею. Усі в хаті дивилися на неї:

- Що так дивитесь? Сказав мені минулого тижня що більше з ним не буде водитися а зараз той алкоголік приліз знову. - Розвела руками Олеся.

- А що так там стукнуло на подвір'ї? - запитав Федір.

Олеся розповіла усю розмову та як вона була рибою небажаного гостя. Настя з переляку аж руки заломила свої:

- Ой люди добрі, як в селі почують скажуть що Журики зтя били, та він хлоп тай хотів собі з хлопами а ти чого туди пхаєшся та крики робиш? - сварила Настя на Олеся.

- Добре зробила! - Сказав впевнено Федір. - А як почне Юра пити з ним, тоді всі будете кричати, лиш пізно буде. Вона з ним сама розбереться Насте.

- Собі нехай розбираються, але Володя скаже комусь тай сміятись будуть люди в селі з Юри що таку жінку має. - Стояла на своєму Настя.

- Насте, мудрі люди скажуть що правильно поступила молодиця, жінки усі так скажуть, а хлопці також мудрі скажуть так само. В нас не один хотів би мати таку файну молодицю як наша Олеся, навіть якщо б була його. А щоб забавлятися з вродливою жінкою, потрібно з нею рахуватися та годити її.

В той час усі замовчали, так як почули що відчинилися двері старої хати. Юра обережно зайшов в коридорчик та просунувши голову за двері хотів щось сказати. Усі стали дивитися на нього, а Юра немов нічого не трапилося, тихо промовив до дружини:

- Леся там маленький плаче Вовка, може ходи в нову хату, він тебе кличе. - Сам Юра зник за дверима так тихо як прийшов. Олеся сиділа та не рухалася.

- Олеся іди до чоловіка, - сказала Марійка.

- А він чому мене обманював; пообіцяв що з ним не буде водитися а рибу купив та хотів слизнути щоб я не побачила.

- Іди і так йому скажеш, та запитаєш про рибу а нам воно слухати тут лишнє. - Взявши за рамена дочку, провела її Марійка до порогу.

Усі в старій хаті чули що молоді щось говорять під хатою, Настя уже хотіла вийти сказати щоб до малого ішли, тільки Марійка її не відпустила. Через якийсь час їхні голоси затихли а Настя пішла в велику кімнату старої хати щоб подивитися чи вони пішли разом. Над сходами горіло світло і те що Настя побачила вразило її наскільки, що вона вигукнула на усю хату:

- Людоньки добрі, вже стара а такого не виділа, що воно робиться на тому світі зараз!

- Що там таке ви побачили мамо? - запитала Марійка.

Настя повернулася назад в малу кімнату, Федір та Марійка стали дивитися що вона скаже. Настя тільки махнула рукою:

- А що вговорив Олесю? Пішли в нову хату разом? - запитав Федір.

- На руках поніс її, сама виділа: поніс Юра на руках по сходах в саму хату. От вона примхи має, от навчив ти татуню її. Та мої тато, ай, най спочивають тато спокійно. Люди добрі, ще б Гандзі увиділа чи Тарасиха.

- Що мамо зробіте, маємо таку господиню в хаті. А колись як Юра приїхав так дивився як Олеся бігла по сходах навіть не кліпав очами, а зараз нехай її носить по тих сходах. - Сміялася Марійка, і в душі зраділа за дочку та зятя, що вони помирилися...

На цьому що Олеся помирилася з чоловіком, вона не заспокоїлася, вона знала що той лиходій знайде Юру в іншому місці де вона їх не побачить. Потрібно було так зробити щоб сам Юра ухилявся від нього та не хотів з ним нічого мати. Олеся думала що зробити, її пригадалося як колись вона сказала до Лізи що вона може її обманути, лиш тільки для особистого добра самої Лізи. Тепер потрібно було так поступити тільки уже не з братовою а з своїм коханим чоловіком, щоб тим самим зберегти порядок та стабільність в родині. Олеся

придумала та використала діда в своєму плані, а почувши який план в Олесі, він також подобався Федорові.

Коли усе було домовлено, Федір який завжди стояв на стороні Олеськи, покликав Юру ніби між іншим щось йому допомогти потримати. Щось подібне до того як він колись кликав Вітю щоб тому підлити охоти подружитися з Лялькою. Юра слухняно прийшов в майстерню та почав притримувати дощечки від вуликів, яких Федір збивав малими цвяхами. Під час роботи почалися різні розмови про все. Федір чекав нагоди почати головну бесіду задля якої покликав зятя сюди. Коли Юра сказав що має ще закінчити одного двигуна до суботи, Федір підхопив про машину:

- А я видів що хтось був здається позавчора машиною, напевно також ремонту потребують ті люди?

- Ай діду; мене так Леся відремонтувала після того хто тут був, що вже не хочу тут його з його машиною.

- А що таке було Юра? Я чомусь не знаю, та мені не треба того знати старому.

- А що там знати; я вам розкажу як було.

Юра почав розповідати про все що трапилося того вечора, правда він не знав що дід покликав Олесю з нової хати, а говорив усе як сам думав про той скандал. Коли Юра все закінчив, Федір показав йому щоб той сів на табуретку та переконався чи когось немає під дверима, почав йому толкувати саме те про що домовився з Олесью.

- Я, Юра, старий уже, і людей знаю досить. Той Володя може такий як його родич був один. Подумай що в нас виходить: колись як ти був в армії він чіплявся Олеськи так як міг, потім його мама її так перед класом висміяла за твого листа, що вона тут плакала в майстерні; таки, тут де ти сидиш зараз. Потім мені лісник розказав що він хоче Олеську зловити, я просив щоб вона не ходила нікуди сама вечорами. Олеська послухала а він дивлюся того не лишився. Подивися сам Юра: він старший від тебе а не женеться, чого він чекає? Колись його родич мав дівчину а другий перебіг йому тай посватав її. Той родич не став гніватись на нього, як то буває коли дівку не поділять хлопці. Він на оборот став дружити з ним, приходили до них і почав за свої гроші гостити чоловіка тієї молодички. В результаті так його споїв, що сам вже жив з його жінкою, та ще пусте що жив; ще двоє дітей мала від того друга молодості. А чоловік бідний годував йому діти а сам від горілки помер а він таки пристав і вже жив з його жінкою так явно; діти були їхні правдиві вже. Може він має план такий самий, може засвоїв урок свого родича Юрку, а подивився що ти такий собі добрий та щирий допомогти а він того шукає тільки. Ти сам дивися як знаєш, лиш я знаю що за Олесью він хотів топитися, а таку дівку не так просто забути Юрку, а тепер Олеська молодичкою ще краща стала.

- А вона з ним не ходила коли я був в армії, чи коли ще не знала мене? - Перелякано запитав Юра діда.

- Не ходила Юра, може ти мені не повіриш про таке, лишень я правду кажу: Олеську навіть не поцілував ніякий як кавалер дівку. Колись там Колька, ще як були підлітками щось до неї а мама як взнала тоді її взяла до нової хати і там з нею якимось поговорила. А Олеська послушна була: знаєш як дівка пуста, тоді ніхто її нічого не може зробити. Воно так уже було, не мала вона хлопців аж поки ти не приїхав, вона так з Лізою дружила разом. Правда Ліза також була ще молодою як з Вітьом почала, лиш вони усе тут з нами, в нас на очах були. Я сам з Вітьою поговорив про ту справу, та Ліза також бачу що з такої родини поважної. Тетянині батьки були дуже побожними а Аркова мама також такою. А тебе Марусі собі зразу вподобала, сама мені говорила сину що хотіла б тебе за зятя.

- А чому ви кажете що можу вам не повірити? Коли Леся вийшла за мене, вона була такою як повинна бути, це вже не треба щоб хтось мене переконував. - Юра почав пригадувати коли він був в гостях та вперше сидів на лавці з Олесею і як почувши скрип дверей, Олеся перелякано оглянулася. Значить контроль був над нею такий як потрібно. - Подумав Юра. А ще він пригадав як Володя п'яним говорив що даремно він пожалів її, значить щось він про неї думав до того як Юра одружився. В результаті дід був правий на сто відсотків. Правда Федір ще не знав що переконав зятя і щоб догодити Олесі своєю дипломатією, він пустив в хід останню зброю пропаганди:

- Юра, вони такі люди: лісник сусід їхній, мені сам казав що той пиячок йому стодолу запалив. Вони були комуністами тай хто їх потягне до відповідальності, хоч лісник також був в партії, але їх чомусь боявся. Вони Юра в ніщо не вірили а по ворожбитах ходили, в гори їздили. Ти ніколи не їж нічого від нього і не пий, він тебе може з світа звести а сам захоче сватати Олеську. Ти синочку не знаєш що лукаві люди планують собі. Не видиш що Зоська наробила нам була?

- Коротше так діду: як він приїде треба гнати його в хвіст та в гриву. Кажіть що мене жінка не пускає: б'є мене чи як там; мені все одно. Лиш треба було мені скоріше сказати про нього, а я собі не подумав та не міг; я ж тут не жив звідки я людей знаю?

- Воно ще не пізно Юрку, просто я так подумав собі: нащо вам сваритися через якогось лиходія. Ви так двоє разом живете добре а людиськи завидують синочку. А все буде добре ми усі ще в Америку поїдемо. Так що ти будь мудрий: маєш жіночку, синочка такого гарного, тай нащо тобі тих алкоголіків. Дивися: наш Вітя так був з нами, робив зі мною і яке щастя має зараз. Воно добре коли є мир та злагода в родині, кращого немає нічого сину.

Юра пішов до своєї справи, а наступного дня Олеся забігла до діда та щиро поцілувала його; при тому промовила:

- Ой діду щоб ми без вас робили, ви так Вітю знали порадити і мене а тепер Юра мені усе переказав що ви говорили. Усе так запам'ятав як урок в польській школі, напевно подіяло на нього дуже сильно.

- Постарався я для тебе Олеська, для кого мені старатися як не для вас, та для вашого добра в родині. Знаєш він добрий твій Юра, так дивився на мене як я йому говорив, я так дивлюся що він боїться за тебе дуже. А ти тепер так більше вділи йому уваги щоб він не думав про щось друге, лиш про тебе та малого. Знаєш чоловіки вони також ласку люблять від жінок.

Перед Новим роком, зайшов Петро та розказував що уже залишає коні:

- Всьо Федоре, кришка в колгоспі! Не знаю що буде, вам добре в Америку поїдете а мені тут кришка!

- Та я не знаю що воно буде, може по-різному бути.

- Слухай Федоре: а той брат вашого свата дзвонить до вас?

- Та він так нас не знає; наші дзвонять, касету передали таку довгу. Наслухались там про Америку, я скажу колись Олеська мені принесе тут тай сам послухаєш там де Вітя про Америку розказує.

- Та колись на лавку в літі винесеш, а за того панка я так питаю, бо моя стара чула як за вашу Марусю він говорив з тим молодим що був.

- А з Гаріком, він їхніх племінник, син старшого брата їхнього. А що говорив бо я нічого не знаю про таке? - Стиснув плечами Федір.

- Вони стояли, а як пройшла твоя Марусі попри них, а він так подивився за нею аж шию був би собі викрутив тай каже: «Может у меня будет жена словянка как в Аркаши». Так моя стара зачула, та запам'ятала; правду кажу тобі.

- Подивися Петри, я вже колись говорив до Марусі так: чомусь в нас так повелося що сватаємося з чужими; тут є добрі люди в нас а все хтось з далека попадається. Така доля наша напевно, чи як таке розуміти?

- Е Федоре, ти не гнівайсь але скажу тобі правду: твоя Насті кого в нас може підпустити до вашої родини, а так чужий прийде, тай вона не знає з яких він походить. Казала моя стара ще як твоя Марусі була дівкою, що ніхто не підходив вам до єдиначки, усіх перебрала твоя Насті і ніхто її не знайшовся.

- Може того і бідна Марусі наша вдовиця сама, що моя так усіх перебрала для неї...

- Але таких вродливих дітей яких вона народила від Володі небіжчика, таких вона б з ніким не мала з наших. - Склавши тісно губи, впевнено похитав головою в сторони Петро.

Наступив 1993 рік. В п'ятницю, тобто в перший день Нового року Віктор з Лізою довго спали після вчорашнього вечора, який проводили разом з усіма Арланами, в бабусі Сусанни. Десь біля одинадцятої години, Вітя пішов прийняв душ та одівся. Він почав готувати чай який любила дружина. Ліза уже не спала а просто заклала руки за голову та дивилася на картину яка висіла напроти їхнього великого ліжка. На картині був зображений зимовий пейзаж з засніженою дорогою. На правій стороні був намальованим вітрильний млин, а з правої дві хатки з стріхами засипані снігом. По дорозі їхав на санях чоловік, якого тягнув один коник.

Вітя усе приготувавши, прийшов покликати дружину. Коли він її запропонував сніданок, Ліза не відводячи очей від картини, відказала:

- Мені щось погано Вітька, я не можу навіть на солодке дивитися.

- А вчора вечером ти що їла там? - запитав Вітя.

- Можливо, як ти говорив до Олесі - халви поїла, чи як ви там говорили?

- Ой не вірю, а ще з самого Нового року такі сюрпризи. Колись на Новий рік я говорив з мамою що хочу тебе за жінку а сьогодні знову новина.

- Іди сюди до мене. - Показала Ліза на ліжко рукою.

Віктор прийшов та ліг в поперек ліжка поклавши голову на коліна дружині. Ліза почала гладити його та ніжно тягати за волосся.

- Що тепер буде Левчук, коли я перевірю ся і мені скажуть що хтось там є: ти готовий бути татком?

- Завжди готов! - засміявся Вітя.

- Зараз іду поговорю з Олесею, тільки щоб змогла зв'язатися сьогодні в свято. Запитаю як вона себе відчувала на початку.

- А може її не говори ще, знаєш Олеся зараз усім розкаже а воно може ще неправда.

- Ой правда напевно; я себе так не відчувала ніколи.

Через дві години виклик Лізи полинув на схід за океан. Через сніговий простір він залетів в любиму для усіх стару хату, а там трубку зняла Марійка. Ліза привітала усіх з Новим роком а Марійка сказала що сподівалися на їхній телефонний дзвоник. Так як в гостях у них були Ліда з сином Богданом, від них посипалися привіти в Америку. Поговоривши біля сім хвилин, Марійка розповідала про зиму та пригадала про плащ якого купила Ліза. Коли Марійка запитала для чого Ліза витратила скільки грошей, Ліза просто відказала:

- Мама, ви знаєте що я росла самою. Від того часу як я познайомилася з Олесею, у мене появилася не тільки подружка а рідня сестра. А щирю дружбу не можливо купити за ніякі гроші. Я дуже зробила це з задоволенням, тому що Олеся мене завжди розуміла, коли мені дуже хотілося щоб я дружила з Вітькою. Я розумію коли їй чогось хочеться.

Після такого пояснення Марійка не мала що відповісти, вона через Богдана передала щоб Олеся говорила з Лізою з нової хати. Перевіривши що Олеся на зв'язку, Марійка свою трубку поклала. Дальше Марійка розказувала Ліді що тато хоче їхати в гості до Віктора та Лізи, уже зробив фотокартки до закордонного паспорта і почне його виробляти. Напевно прийдеться заплатити в паспортному столі щоб не тягнули з тією справою.

Ліда запитала про який плащ вона говорила з невісткою, а коли Марійка розповіла як вони купляли плащ, та яка його ціна, Ліда почала застерігати Марійку. Ліда розповідала про те що зростає дуже злочинність, і вона знала багато таких випадків так як рідна сестра її чоловіка, працювала в карному розшуку на Львівщині. Ліда радила нікуди не висуватися що вони кращими від когось, особливо щоб просила Олеся, щоб та залишила свою вдачу, тому що такий час що можна попастися на очі небажаним «гостям». Також щоб посилки їм не присилали на їхню адресу, тому що в селі люди усе знають і як правило перебільшують те що почують. Краще в місто до когось а там забрати їх самому. Марійка повністю погодилася з думкою Ліді.

Звичайно Марійка таких жахливих новин менше знала, так як кримінальну хроніку не дивилася а також не працювала на роботі щоб спілкуватися з іншими людьми. А насправді такі випадки траплялися доволі часто. Квартирні та дачні пограбування, вбивства на основі

фінансових махінацій, та різні подібні методи широко застосовувалися кримінальними авторитетами та їхніми сателітами.

Перед вечором гості поїхали в Стрий, Юра пішов читати зворушливий роман французького письменника Гюго «Les misérables», в російському перекладі, а Олеся пішла в стару хату знову. Вона сіла біля столу та пила молоко з медівником. Марійка гралася з малим Володькою а потім сіла біля столу та стала дивитися на дочку:

- Мам, чому так дивишся на мене? - запитала Олеся.
- Дивлюся на тебе і думаю: Що б ми усі без тебе робили тут...
- Що маєш на увазі конкретно?
- Сама подумай: Вітя не обійшовся без твоєї допомоги, Лізу ти також прикрила коли ї було потрібно в нас бути. Завжди з дідом там плануєте собі щось двоє.
- В Журиків такі не приводяться.
- А про що ти там розмовляла сьогодні з Лізою? - Змінила тему Марійка.
- А мам, вони обоє такі самі там - як були тут. Нічого без мене не можуть вирішити, але нічого я допоможу поки ще зможу. - Зітхаючи немов пожила жінка відказала Олеся.
- Ой ти подивися на неї, якою вона стала пережитою особою, - засміялася Марійка.
- Просили наші пробачення що посилку не встигли вислати до Нового року. Казала Ліза що була дуже занятою в магазині там де працює, тому що в них в кінці грудня Різдво і тоді люди купляють подарунки. Говорила що дуже багато товару продали Арлани цієї зими. Ліза отримує регулярну плату за години роботи, а також ще процент від того на яку суму товару продасть. А Вітя сам не знає що краще купити, щоб нам вислати; сама розумієш. Правда Ліза також питалася що ми хочемо, я тільки сказала що для мене особисто все одно. Правда для тебе замовила одну штуку.
- А мені що замовила в них?
- Тобі мам я просила гарний крем: до лиця та рук.
- А чому саме крем, хочеш щоб я помолоділа трошки біля вас?
- Мам, ти все одно відносно молода: зуби свої маєш, струнка, красива.
- А чому такі компліменти для мене, тут щось не криється за ними.
- Наслухалася «Польського радіо» напевно, - засміялася Олеся.
- А чому ти так на Юру? Тоді лиш він мене пожалів та признався, що ви усі, і навіть Лізу спокусили на те щоб за моєю спиною розіграти таку драму.
- Ні мам, нас усіх Ліза спокусила, так як ідея вийшла з Америки та від родини Арланів.
- Олеся може їм так хочеться, там Аркові та іншим, тільки тут питання почуттів а не якісь домовленості.
- А ревнувати тебе до Відлиги також з ним Арк домовився?
- Хто тобі сказав таке Олеся?
- Ліза сказала, коли вони летіли з Москви він питався її за Відлигу і був злий що той тут крутиться біля тебе.
- Ой що з тими кавказцями, ти тільки подумай куди я залетіла: відмовиш, зараз до Віті інакше відноситися стануть там, Ліза образиться, Яківна загнувається що єврея їхнього любимого відправила. А мені у дев'яносто четвертому буде сорок чотири роки, сміх людям сказати про таке.
- Тоді давай просто щоб ми виїхали, там побачиш сама, просто тільки так ми зможемо - просила Олеся.
- Ні Олеся: обманювати такого поважного чоловіка і взагалі навіть найпростішого з мужчин я не зможу ніколи. Не така я людина щоб так поступити, сумління не дозволить мені. Знаєш мужчини в такому віці дуже боляче переносять подібний обман, чи якусь драматичну гру на почуттях. Я колись з татом була усе по-справжньому і тепер не можу по-іншому.
- Мам, та він гарний такий чорнявий, високий. Дивися сама: колись наш тато був у тебе Левчук, а зараз буде гірський Лев. Колись Ліза була Арланка а зараз Левчучка, а ти була Левчучка а станеш Арланкою. Мам, ти хіба не знаєш що Арлани це кумири жінок, в тебе така нагода а ти щось з себе показуєш. Сама подумай: Тетяна навіть получала від чоловіка а як вона про нього усе розповідає з смаком. А Лев він найкращим з них, поважний такий та одночасно романтичний. Уяви собі що ти з ним ідеш, а в тебе чоловік - мужчина з Кавказу.

- Ой Олеся, бачу що ти таки хочеш бути битою від мене я бачу. - Яюсь по-особливому промовила Марійка.

- Мам, там усі чекають на твою згоду, просто чекають коли ти скажеш що згідна чи просто формально чи натурально.

- Олеся коли я погоджуся, тоді тільки по-справжньому, а інакше ніколи не буду грати роль людини яка тільки хоче користі для своїх дітей та рідних. А взагалі мені ще потрібно подумати та навіть порадитися.

- Мам, поговори з дідом, він у нас мудрий дуже в таких питаннях: Вітькові Лізу підказав, мені з Юрою зустріч на лавці спланував, так що він тобі порадить добре.

- Ой Олеся, яке ти виродилася хитреньке в нас, просто слів не маю, сама розумію: те що ти хочеш та Ліза - так само дід хоче. Недарма ти не просиш щоб я бабою порадила, все зрозуміло з вами усіма. - Весело промовила Марійка.

Олеся побачила що мама не так байдуже говорить на таку тему, навіть колись про Відлигу вона також говорила з усмішкою тільки яюсь по-іншому. Олеся зрозуміла що справа в процесі і потрібно тільки постаратися та знайти таку ноту в душі мами що справді вона торкнеться її серця до самої глибини. Олеся втішилася тим що вона не сама в своїх бажаннях та планах на майбутнє, а також майже усі рідні думають однаково в цьому питанні.

Зимова віхола гуляла за селом. Річка майже уся покрилася рапавим льодом. Вітер гойдав голі дерева та засипав снігом все навколо. Красива зима, коли вона справді зима. Над лісом за рікою червоне зимове небо, «сонце заходить на мороз» - як говорили люди. З хат куриться дим, люди гріються в оселях а на дворі завірюха та снігопад. В таку погоду ніхто майже не їде далеко, тому на Різдвяні свята не приїхали гості зі Львова і ніхто до них не зміг поїхати. Тільки свята є свята, сидіти просто в хаті зовсім не підходить нікому.

Олесю з Юрою запросила Іринка з Славчиком, тільки не в Богородчани а свого додому, тобто до Михася.

Олеся оділася в зимову шубу, так закрилася що тільки її білий носик було видно. Взввшись міцно чоловіка під руку вони пішком пішли до Михасевого дому. Іринку та Славчика, Михась привіз машиною, так як в них недавно народився хлопчик, якого вони привезли з собою. Малого назвали Любомир, Славчикові сподобалося як Світлана кликала Любчика коли вони підібрали його по дорозі на весілля до Олесі. Малий мав уже третій місяць та був дуже спокійний, зразу було видно що з нього виросте педагог.

Коли прийшли Олеся та Юра, вони почали говорити про все, а потім Олеся усім розповідала детально як Вітя починав ходити з Лізою і як вона їм допомагала в цьому. Олеся сказала що Вітя там гарно живе і що хвалив свою тещу:

- Добре що з тещею зжився а решта все пусте, - замітив Михась.

- Та він окремо собі живе там. - Пояснила йому дружина Галя. - Америка не так як тут; що молоді поберуться а жити не мають місця.

- Нічого що Америка - не здавався Михась - а теща вона і в Африці теща. Як баба лукава, біди наробить навіть через границю або океан.

- Ой яка вона вже файна та добра твоя бувша Таня Лук'яниха. - Сміялася з нього Галя.

- А вона справді гарна. - Вмішалася Олеся в розмову. - Таня така проста: ми ще так не зналися а вона мамі усе так розповідала та ділилася як рідній людині. Натуральна гуцулка тьотя Таня, наша, щира карпатська душа.

Також Іринка сказала що почула про те ніби десь літом буде виходити заміж Галя Миросина. Хлопець в неї рідний брат того Міші що розбився з нею на мотоциклі. В той час брат був в армії а коли прийшов та приїхав до неї, та так вже почав приїждити. Олеся ледве

вдержалася щоб не признатися що дід бачив її з якимось в їхній старій хаті, тільки так як вона обіцяла Миросі не розказувати нікому - тому насилу промовчала.

А того вечора коли молоді говорили про свої плани на майбутнє та проблеми, в Бойчуків також не скучали самі домашні. Приїхав до Бойчуків все ж таки Богдан Відлига, з мамою приїхав. Не боявся моряк шторму на Каспію а на землі тим більше не страшна зимова курява. Бойчуки дуже зраділи його візиту, просто не привичним було їм самим сидіти в святковий Різдвяний вечір. Відлига привіз з собою шампанське, п'яти кілограмовий кусок м'яса та печінку. Так як він у них бував завжди на свята а до себе не просив, тому що мама була уже похилого віку та хворою щоб наготовити на гостей.

Вони почали пригадувати свої давні історії та ділитися ними. Тільки Марійка немов не слухала їх, її пригадалося про те що сказала їй дочка, як Лев ревнував її до Богдана. Марійка мимоволі почала думати про Лева Арлана. Вдовиця не знала що з нею робиться, їй було соромно самій перед собою. Їй здавалося що усе життя: велике горе, виховання дітей, прощання та зустріч сина з армії, одруження двох дітей, все немов не проходилося її особисто переходити а немов вона прочитала якийсь великий захоплюючий роман. Тільки одно що могло її повернути в світ реальності це малий онук Володька, який лазив по дивані та тягав американського зайчика за довгі пухнасті вуха. Марійка боялася щоб нею не заволоділо те саме відчуття що колись після поїздки на Говерлу. Адже у неї дорослі діти, вони усе розуміють а особливо Олеся; від неї нічого не закриєш. Марійка думаючи довгий час про своїх дітей, та про їхню романтичну любов, вона немов не помітила як сама стомилася та заскучала за чоловічою ласкою та співчуттям. Через багато років, а саме весною виповниться п'ятнадцять років як вона самотня і перший раз коли вона відчула до глибини серця що вона є такою, це коли похоронила чоловіка а не давно немов відлуння тієї самоти просто при розмові з Тетяною, коли та похвалилася що пригадала молодість з Аркадієм.

Їй здавалося що вона закінчила читати цей роман, що потрібно покласти книжку в сторону і зайнятися своїм особистим життям. Вона виконала всій материнський обов'язок ідеально; ніхто з двох родин не зможе її доректи в чомусь, діти самі хочуть щоб вона пов'язала своє життя з Левом, Яківна хоче, напевно тато також захоче - думала собі Марійка. Вона слухала як завивав сніг за вікном та їй хотілося щоб комусь відкрити про своє переживання. В цей час вона хотіла поділитися з дочкою; Олеся колись зрозуміла брата та подружку а тепер коли б вона вислухала те що мама думає, тільки Олесі не було поруч.

Пізно вечором Відлига поїхав додому, Олеся та Юра повернулися з гостей. Ідучи по дорозі вони гралися снігом і Олеся накидала за шию снігу чоловікові. Коли вона забігла в стару хату щоб Юра на останок не натер її снігом, вона задихалася та була уся рум'яною. Юра пішов зразу в нову хату та заодно позамітав сходи від снігу. Марійка сиділа на дивані та тримала на руках малого який уже засинав, він почувши шум прокинувся в неї на руках:

- Мам дай його мені, я так заскучала за ним. - Знімаючи шубу сказала Олеся.

- Може нехай вже спить, зараз візьмеш а він розплачеться. Сядь тут біля нас на дивані та полюбуйся як він засинає.

- Добре, почекай я чоботи зніму, та позбираю сніг якого нанесла.

Олеся поклала чоботи в коридор та збрала сніг який ще не встиг розтопитися. Вона була одіта в джинси та в волохатий синій светр. Підтягнувши рукави, Олеся сіла біля мама та почала по-дитячому шептати до малого який уже майже спав.

- Мам, а ти за Вітькою не скучаєш?

- Як не скучаю Олеся? За ним скучаю а коли б поїхала до нього в гості, тоді за тобою стану скучати; привикла я уже до мало також. Знаєш сьогодні коли Відлига поїхав від нас я так сиджу та думаю: як колись я залишуся так самою, як воно страшно. Напевно самотність саме страшніше що може бути в житті людини. А ще так я в мене життя було таке що я спілкувалася на роботі з людьми, тут такі події відбувалися з Лізою та з Арланми. Коли в людини життя одноманітне з дитинства, воно якимось можливо не так страшно заходити в самотню старість а ось коли щось таке як в нас відбувалися постійно події якісь, гості, тоді такий людині дуже важко привикнути на самотнє життя, яке кожен день без змін та подій.

- Проти нього ми усі боремося. Тільки поки що ще не маємо позитивного результату.

- Олеся, ти знову за своє?
- Воно не моє, воно наше спільне.
- Не знаю коли з дідом поговорити, може після свят поговоримо.
- Олеся обняла маму рукою за плечі:
- Мам, ну будь ласка, сама подумай як я скажу Лізі що я не змогла тебе вговорити, Вітя також не повірить що в мене нічого не вийшло з того.
- Олеся, не все від мене залежить.
- А те що від тебе залежить ти можеш сказати в точності свою позицію?
- Я ще подумаю, ти сама говорила що Ліза не дозволила тобі нав'язуватися Юрові та чекала коли Вітя її офіційно запропонує.
- Все, я зрозуміла, тільки коли мені дозволиш, тоді я скажу їм про твоє рішення. - Встаючи щоб іти в нову хату сказала Олеся.

Сніг не переставав падати а вітер замітати його в хороводі, Олеся вибігла з старої хати, вона постояла трошки щоб промерзнути а так швидко забігти в тепле ліжко та відчутти від того задоволення. Лиш перед тим як забігти в спальню Олеся почала собі уявляти що вона одна заблудилася в лісі в таку хуртовину і не знає як вийти з нього. Справді дуже страшно опинитися в такому положенні, а яке щастя мати теплу оселю, любимих рідних, та надію на гарне майбутнє. Порою люди не помічають свого щастя яке поруч них і починають лиш тільки цінити його, тоді як уже згублять - думала собі Олеся.

15

Після свят в Америці, як кожного року, так само зараз, був великий розпродаж товарів. Товари усіх видів були на знижених цінах, для того щоб швидше люди розкупили минулорічний товар.

Однієї суботи в січні, Віктор з Лізою поїхали по магазинах щоб закупити всього для посилки. Посилку можна було вислати з Нью-Джерсі через одну українську компанію. Тільки коли вони почали збирати тоді виявилось що потрібно не одну коробку а дві. Справа в тому що особисто бабуся Сусанна хотіла купити оливкову олію в трьох банках щоб вислати сватам. Тетяна порадила щоб не трапилося такого що можуть десь пробити банку з олією, хоча вона була металічною, та олія не розплилася по одягу в посилці. Порадилися щоб олію вислати окремо та ще доложити печення та шоколаду в коробку щоб була заповненою. Одяг та іграшки малому, вислати в окремі коробки. Посилку з продуктами Тетяна сама пообіцяла зібрати, та оплатити пересилку за обидві. Купили усі по подарунку а також наклали різного одягу просто що кому підійде там.

В лютому, посилку привезли з Івано-Франківська з філіалу тієї компанії, так як доставка була оплаченою. В посилці справді знайшли крем який був виробленим в Ізраїлі з троянд та з мінералами Мертвого моря. Усі сподівалися що скоро їм зателефонують та поцікавляться чи вони отримали посилку. Тому Федір наказав щоб повідомити про те що буквально на днях його закордонній паспорт буде готовий. Після того Ліза мала зробити виклик йому в США, тому що Вітя по документах ще не міг когось викликати.

Тим часом Олеся заклала кольорову плівку в фотоапарат «Nikon», та зробила знімки снігової зими. Вона зняла стару хату засипану снігом та їхні ворота. Також вулицю, та самотню порожню лавку, біля голих лип. Олеся попросила Юру щоб відвіз її до Лук'янової хати, сама боялася їхати по снігу. Олеся побрила по засніженому подвір'ї та зробила фото спереду хати. Потім вона пішла в сад та зробила фото хати щоб було з саду, як вона подумала: на згадку для тьоті Тані про дівочі літа.

Олеся збиралася вислати поштою усі знімки. Вдома вона зняла малого та діда в старій хаті за столом. Олеся знала що усі фотокартки будуть дуже цікаві усім пригадати про рідний куток та рідні місця які дорогими для них. Також вона хотіла зробити по дві штуки кожну,

щоб коли вони поїдуть, вона сама мала на згадку про зиму на Прикарпатті, та на рідному подвір'ї; вона саме так поступила.

В кінці лютого, в неділю, приїхали зі Львова Ірина та Олег. Вони приїхали по одній важливій справі. Ірина розповіла про те що її задзвонив Аркадій та дав наступну пропозицію: в Нью-Йорку Арлани знайшли одного лікаря, він родом з Києва а має рідних у Львові. Професор погодився спробувати взятя на курс лікування у США Ірину. Домовленість була такого характеру: професор робить документи через консульство США, Ірина одержує візу та їде на курс лікування. Олег поїде по гостьовій візі, він там потрібний щоб працював так як там медичне обслуговування платне і недешево. У випадку успішного результату, тобто коли Ірина завагітніє, виносить та народить дитятко, вони повинні віддати свою приватизовану квартиру у Львові. Звичайно квитки в них за свій рахунок також, житло в Нью-Йорку вони собі повинні наняти. Ірина пояснила що для Олега роботу знайдуть, можливо навіть він буде працювати з Віктором в гаражі. Також Ірина хоче працювати, можливо десь прибирати чи щось подібне. А тепер приїхали вони щоб взнати як там Вітя прижився з Арланами, адже уже половину року він там мешкає.

- Так нічого, добре живуть - відказала Марійка.

- Просто ми не знаємо взагалі як там життя в Америці, а їхати дуже хочемо. Можливо нам щось там порадять.

- А тато також збирається їхати, вже паспорт закордонній майже готовий в нього. Ліза має виклик прислати йому. Вони хотіли щоб тато приїхав ще на зимові свята, лиш поки городи обробили та не мав часу зайнятися паспортом. Вітя говорив що в них буде він жити; вони уже йому кімнату приготували для нього.

- А нас вони обіцяли помістити в одного чоловіка що мав квартирантів з Молдавії а зараз вони купили собі хату. Чоловік той уже старий, сам українець родом з Хмельниччини.

- Тоді збирайтеся їхати. - Підтримала ідею Марійка.

- А ти коли туди? - Перед усіма запитала Ірина.

Марійка цього найбільше боялася, щоб питати її так відверто. Вона подумала що Ірина може просто усе перед мамою та Олегом розказати зараз. Марійка схитрувала:

- А пішли в нову хату Іра, я тобі покажу що Ліза мені купила в Нью-Йорку. - Перемінила тему Марійка.

- Ходімо. - Ірина встала та накинула куртку на плечі. Коли вони сіли у бувші кімнати Віктора, так як Олеся та Юра були в Тлумачі з малим, їм ніхто не міг помішати в розмові. Марійка почала з запитання:

- А чому ти Іра питаєш коли я туди?

- Як чому? А що ти не думаєш до нього їхати?

- До кого? До Віті свого?

- Що ти як маленька, я питаю тебе про Лева. - Оглядаючись тихо промовила Ірина.

- А ти звідки знаєш у Львові про Лева, мені цікаво знати?

- Був він у нас, розпитувався про тебе. Жалівся на життя своє самотнє, до речі він сам запитав ся Аркадія про тебе. А якщо усе по порядку воно було так: Ліза твоя, як ви називаєте «Лялька» розказувала Левовій мамі про вас. Його мама запитала з якого ти року і подумала про нього. Потім йому дала ідею, він уже запитав ся Арка і так покрутилося колесо. Його мама хоче щоб він мав таку жінку щоб вона тримала порядок з грошами. Єврейка не може того знести що він заробляє гроші а ніякого ладу немає в них. Звичайно що люба американка ще допоможе йому розв'язатися з грошами, їм потрібна наша людина - українка. Саме такою людиною що знає порядок в фінансах, зарекомендувала себе Тетяна, як одна раціональна людина з усіх невісток в родині Арланів саме по цьому питанні. Тому коли Арлани їхали в Штати, їхня мама порадила щоб гроші яких було неможливо вивезти, віддати Тетяні, а вона їх не пустить на вітер. - Пояснила Ірина суть справи.

- Тоді чому він не розказав мені нічого про своє бажання а доносять мені з різних сторін?

- Так йому Арк наказав, він мені сам так пояснив. А я тебе там так розхвалила, він казав що коли повернеться буде учити нашу мову українську.

- Так виходить знову тут усе Ліза. - Задумано похитала головою Марійка.

- Нічого не думай Марійка; виходь за нього. Наш Володя уже п'ятнадцять років як в землі, ти скільки часу самою: діти вирости, їм своя сім'я на першому плані а тобі потрібний затишок, та людина, щоб в прикру годину поговорити по душам та поклала руку тобі на плече. А хочеш, коли ми поїдемо, я тобі там усе рознюхаю як слід. Просто якось не підходить що ми першими перед вами поїдемо в Америку.

- Не думай такого Іра, в тебе потреба є, можеш їхати навіть завтра, нам все одно. Тільки щоб у вас усе було гаразд в лікуванні. Взагалі ви нічого не загубите, продасте машину, купити квитки а там таку машину двоє заробите за кілька місяців.

- Олег уже все взнав: летіти можна таки зі Львова через Варшаву а з відти просто в Нью-Йорк. Знаєш ми грошей трошки маємо, живемо самі, двоє працюємо так що на перший раз протягнемо там. Мій Олег виживе, він раду дає собі усюди. А взагалі ми б хотіли жити там, подивися що тут твориться з роботами та грішми. Дорожнеча якої люди не пам'ятають скоріше. Олег ледь націдив бензину щоб до вас приїхати сюди. Він з робочої машини зливав по літрові, а може менше, кожного дня. В Львові колись твоїх дівчат хулігани зачіпали, а зараз я боюся нормально одітися в місто. Знаєш Марійка ми роботи любої не боїмося: мити - будемо мити навіть дорогу, щоб гроші платили тільки. Зараз люди в Польщу рвуться в Чехію а тут нагода в Америку, дурний не покористується нагодою такою. Тільки основне в нас те що маємо надію що можливо той лікар полікує мене. Знаєш коли відмовимося а зайдемо в старість потім будемо жаліти що не спробували, а так як нічого не зробить, тоді хоча будемо знати що така доля наша; нікого не будемо винуватити за те.

Марійка більше не питалася за Лева, вона бачила що Ірина переповнена своєю проблемою і її просто не до того що робилося в серці самотньої вдовиці. Тільки все зводилося до одного, як говорила їй Олеся. При кожній зустрічі з окремими людьми, які знали про справу Лева, все зводилося до одного а саме: коли Марійка не погодиться, вона буде виглядати просто ненормальною перед своїми дітьми, також перед Арланами, Яківною, Левчуками, та перед батьком. В результаті Марійка почала по-іншому дивитися на своє персональне життя.

16

Марійка знала що навіть коли вона погодиться жити з Левом, все одно їй прийдеться чекати ще один рік для того щоб він взяв громадянство США. Так як в кінці весни дев'яносто четвертого року виповниться п'ять років, як Арални попали в Штати. Тоді уже Лев може здавати екзамен з громадянства. Марійка знала що Аркадій там усе веде під контролем, тільки вона чекала якоїсь вістки особисто, а не щоб її з усіх сторін говорили про те. Вона не розуміла чому саме Арлани так поведуться в цьому питанні. Чому Аркадій заборонив братові спілкуватися з нею. Через такий незрозумілий лабіринт вона відтягувала час щоб поговорити з батьком про те що вона думала, її хотілося чогось ясно та конкретного. Насправді прийшла новина з Америки, тільки не така яку Марійка чекала. Новини прийшла зовсім іншого характеру, лиш радісною і приємною для усієї родини.

Одного вечора у вівторок, Олеся забігла в стару хату а там були тільки Настя та Марійка, так як Федір уже сидів на лавці з Остапом. Олеська від радості стала потирати свої долоні. Марійка поглянула на неї та запитала:

- Чому така радісна? Щось нам признаєшся?
- Ой не повірите зараз в те що скажу вам. - Тягнула час Олеся.
- Давай говори уже на кінець, - не терпілося мамі.
- Я говорила з Лізою тільки що, не могла вона чекати до суботи щоб мені не похвалитися.
- А що саме вона похвалилася тобі?
- Вони чекають на дитятко. - Похитала головою Олеся.
- Ой люди добрі! - Обізвалася Настя. - А я так боялася що Ліза нездорова може бути.

- А Ліза мені скоріше по секрету сказала, ще після Нового року, тільки вона просила щоб я нікому не говорила аж поки вони не будуть знати хто в них буде.

- А тепер вони уже знають хто народиться в них? - запитала Марійка.

- Сьогодні їм лікар сказав: В них народиться дівчинка! - Заплескала Олеся в долоні.

- Ой як гарно, а Вітя напевно щасливий такий, - тішилася Марійка. - Нарешті Таня стане бабцею, так як я.

- Говорила Ліза що Аркадій дуже радий. В нього колись у сім'ї були самі хлопці і вони були жадні дівчат в родині а зараз це їхня перша внучка буде.

- А коли вони чекають Олеся?

- Уже четвертий місяць: виходить на вересень.

- Ой як гарно, коли Бог дасть мала народиться, буде ще одна «Лялька» в родині.

- А ви б почули яка Ліза щаслива, говорить що це я її так поблагословила колись на Бистриці що в неї буде дочка. А я їй сказала що вона має бути такою як я, тому що Журички не переведуться навіть в Америці.

Настя побігла сказати Федорові, вона покликала його в стару хату і коли він прийшов Настя промовила до Олесі:

- Олеська скажи дідові про новину з Америки.

- Ой діду, Ліза говорила та сказала що в них народиться дівчинка в вересні.

- Дякувати Богу. - Засміявся старий Бойчук. - Маю правнука і ще буде правнучка, дожив до такого щастя.

- Чуєте тату? Каже Олеся що Ліза щаслива дуже, таки сьогодні лікар сказав її хто в них народиться а вона зразу нам повідомила, щоб ми тішилися разом з ними.

- А Вітя молодець, справжній мужчина, зробив щасливою жіночку свою. - Похвалив внука Федір. - Так має бути в молодих людей.

Після того він вийшов та пішов знову на лавку, тому що Остап його там чекав. А Настя пішла також на двір до пивниці, щоб щось там взяти для кухні. Олеся взяла на коліна малого та почала приговорювати до нього так щоб Марійка почула. Олеся говорила малому що він буде мати сестричку, щоб він її любив та грався з нею, лиш для того щоб він її побачив то потрібно просити маму Марусю щоб вона поїхала за океан а так допомогла виїхати їм усім. А коли вона буде такою що не захоче, тоді він може ніколи не побачить свою сестричку. А якщо навіть колись побачить живою, все одно з нею гратися не буде, так як вона колись гралася з своїм братчиком а тієї сестрички татком.

Марійка усе слухала підливаючи кактуси на столику біля вікна, та хитала головою, вона думала про Олеся: як вона уміє грати на її почуттях. Коли зайшла Настя зайшла в хату, Олеся перестала перед нею говорити з малим про сестричку.

В той час зайшов Юра, він почав розказувати що тільки що приїхали якісь хлопці, напевно знайомі того «біолога» та почали з ним говорити а вірніше просити чи він не зміг б з ними поїхати на польську границю щоб перегнати машину. Вони знали що в нього є закордонний паспорт і обіцяли добре заплатити. Тільки Юра їм відказав що подумає і нічого не може зараз їм обіцяти. Олеся його вислухала а так заявила однозначно:

- Юрка, ти нікуди не поїдеш з ними.

- Можливо так буде як ти Леся говориш: по-перше я не знаю їх, дальше: звідки в них такі гроші що вони приїхали на новій чеській машині. Пацани молоді зовсім, а так одягнуті елегантно немов десь з Німеччини приїхали в гості. Коли я питався як вони взнали про мене, один мені просто сказав: «В мене такий нюх, своїх чую як собака».

- Було йому сказати що вже один втікав тут від собаки і риби нанюхався. - Перервала в розмові чоловіка Олеся.

Коли Юра докінчив та усе розповів, Марійка вмішалася в розмову:

- Юра, я думаю що тобі не потрібно водитися в даний час з невідомими людьми, тому що багато хто знають що ми маємо Америку, а значить є в нас долари. Мене Ліда просила щоб ми скромніше одівалися та взагалі старалися не попадатися на очі таким хто шукає за такими як ми. Тим більше що може прийдеться їхати в Америку колись, а коли б тебе кудись потягнули за якийсь злочини чи крадіжку автомашин, тоді була б велика проблема виїхати в

Штати. Тут усе просто: нароблять лиха і повішають справу на тебе, мовляв в нього є швагер в Штатах - нехай викупує від тюрми. Їм потрібний такий чоловік як громовідвід на скирті.

- Нікуди він не поїде. - Рішуче сказала Олеся. - А прийдуть щось тут дуріти я ще знайду для них усіх копченої риби, щоб дати як слід кожному.

- А правильно дід мені говорив що напевно якийсь план про мене той має. Не так просто він до мене прив'язався. Тільки нічого йому не вдасться, а машину потрібно закривати на замок в гаражі, та зараз вже тепліше нехай Муфтар ходить по новому подвір'ї.

Настя слухаючи їхню розмову, розказала як колись в них були пропали коні. Її тато пішли до в'їта щоб запитати може той визнає де і як воно таке сталося. А в'їт відказав татові: «Ви Штефани йдіть до корчми а не до уряду, там хлопці п'яні тай хтось мусить проговоритися про коні; як не зразу то через тиждень». Так сталося: один молодий парубок розказав сусідові що була ніч і якісь два їхали на конях а він ішов від дівки сам. Десь здається в Діброві мав дівку собі. Вони його здибали та питались де можна через Бистрицю перебрити щоб не їхати по гостинці. Парубок показав їм, а вони щоб він не розказав нікому, давай над рікою його топити. Думали що прибили тай він не сплине вже. А вода була зимною і він відійшов, а коли сусід розказав в корчмі, тоді ще той парубок мав тяганину та мусів розказувати в'їтові як воно все було. Правда коні знайшлися через два тижні, тому що злодії посварились і погрозив один одному що видасть його. Якось там було що їх хтось пригнав. - Настя уже не пам'ятала дослівно, тому що вона була ще малою як воно відбувалося. Тільки зміст розмови був таким; що може так бути що Юра допоможе і ще буде винуватим та потерпить а не заробить обіцяні гроші від тих невідомих юнаків.

Федір поїхав забрати свій паспорт закордонній який був уже готовим з минулого тижня. Тепер він скаже коли онуки захочуть щоб він приїхав нехай висилають йому виклик. Коли йому відкриють візу, тоді він буде чекати на квиток, щоб йому купили. Федір думав щоб в Америці піти на якусь просту роботу для того щоб віддати гроші онукам за квиток а також заробити щось додому, сам розумів що для Олеськи та Юри.

Паспорти тоді видав орган «УВС», та сам паспорт ще був виготовленим МПФ Госзнака 1991 року, червоного кольору та ще з Радянським гербом. Тільки на задній обкладинці стояв штамп на якому напис: «Паспорт є власністю УКРАЇНИ», та англійською мовою: «The passport is the property of UKRANIAN».

Марійка коли почула що у сина народиться дочка а ще розмову Олесі з малим Володькою, вона уже не могла думати тепер по-іншому тому в неї думки крутилися постійно біля Лева Арлана. Того дня Марійка не могла дочекатися щоб батько приїхав додому. Як тільки Федір повернувся з паспортом, вона йому шепнула що в неї є важлива розмова з ним. Федір взяв старий одяг, та показав що іде в майстерню. Він взяв велосипеда та перекинув його вгору колесами, став змащувати все що крутилося в велосипеді. Так як було потрібно на город вивезти деякі мішки а також привезти де чого йому по роботі. Федір бачив як Юра береже машину і він сам жалів щоб той возив різне барахло нею.

Через короткий час Марійка зайшла до тата та зачинила за собою двері майстерні. Вона заклала руки а так як трошки було холодно, то на її білих руках виднілися вени. Федір поглянув на дочку та першим почав розмову:

- Ти Марусю щось блідонька дуже стала. Треба тобі меду так само їсти, як Олеська наша їсть. Подивився на неї: вона така файна як булка, нівроку виглядає.

- Ай тату, в мене друге на голові зараз. Не знаю як мені бути. Скільки років прожила на світі а такого переді мною ще не стояло як зараз стоїть. Хочу вас запитати як мені правильно поступити, а то я бачу що попалася як мишка у пастку живцем.

- А ти не бійся, хоч ти в пастці. Ти знаєш що я миші випускаю на волю і тобі поможу також.
- Засміявся Федір, знаючи про що піде розмова.
- Тату як мені бути? Справа така в мене що не знаю як почати вам про неї...
- Говори як воно є; зможу тоді допоможу щось. - Крутячи педалі засміявся Федір.
- Я вас просто хотіла запитати що ви думаєте про рідного брата Аркадія, який тут був в нас?
- А, ти вже Марусю так само як колись Вітя наш хотів просто запитати про Лук'яна, а вийшло з того всього таке що ще ти мусиш питатися мене «просто так». А взагалі Вітя навіть там стояв тоді де ти зараз стоїш. - Засміявся Федір до дочки.
- Ой тату, як ви так усе змогли додуматися скоро.
- Марусю, коли ти була з Тетяною на весіллі в Любчика а Вітя з Лізою приїхали, вони тоді говорили мені про ту справу. Я знаю що Лев тебе сватати буде. Також Петро говорив що його Ольга чула як про тебе сам Лев казав.
- Про мене казав Петро? - Здивовано запитала Марійка.
- Так, його Ольга казала коли Вітя женився а ти пройшла попри Лева а він Гаріку сказав так що Ольга почула: «Може в мене жінка також буде слов'янка як в Аркаші мого». Правда поруське сказав, а так дивився за тобою що трохи шию не викрутив.
- Ой що я маю робити з ним? Олеся та Яківна однаково думають, Вітя з Лізою також, а я вас хочу запитати.
- Як усі - так я. - Розвів руками Федір. - Усі для тебе доброго хочуть а я найбільше.
- Олеся просить мене щоб я виходила за нього, їй в Америку не терпиться поїхати. Я також хочу щоб діти разом були, також їхні діточки щоб росли разом, лиш не знаю...
- Що не знаєш Марусю? Ти подумай як воно є: мені уже шістдесят восьмий пішов, мамі шістдесят п'ятий. Ми не будемо вічно жити а Олеська все одно поїде до наших. Потім що будеш слухати як по радіо співають: «Мамо, ваші діти як птиці, в далеч забриніли крильми». Будеш слухати самою та плакати?
- Я вже так скучаю за Вітьою та за Лізою, а тепер коли в них ще маленька народиться, я просто не знаю як я зможу щоб вона росла а я не бачила її. Коли навіть в гості поїду та там залишуся а Олесю не витягну, я також без неї не зможу бути. Без малого не зможу, ой що ж мені робити тату?
- Як що Марусю? Ти що дитина мала? Віддавайся за брата Аркового і кінець. Зробиш документи як вони там скажуть як правильно, і усі поїдемо в Америку жити.
- А мама що скаже як взнає, як бачите мама нічого не знає а Петро уже мене віддає.
- Нічого не скаже; вона мені так призналась, що колись дуже перебирала для тебе парубків і її дуже недобре що так сталося що ти вдовицею залишилась. Казала мені ще давно, ще ми про Лізу не знали і вона не ходила з Вітьою нашим, а мама говорила так: «Як би Марусі захотів найбільшій та навіть кривий чи старий, я б ніколи тепер її не сказала проти нічого». А тут не бідний і не кривий, а твій ровесник, забезпечений чоловік, тай Вітя в їхній родині, уже мусить любити твої діти навіть по-родинному. Хоча діти вже самі мають діти а тобі буде з ким пройтися по дорозі та посидіти на лавці: Ой не знаєш ти доню що таке одній бути... Воно найстрашніше, а не віриш мені - запитай вуйну як її самій. Знаєш коли ти будеш мати чоловіка, навіть мені буде легше помирати. Ти в нас єдиначка і де не йду думаю про тебе; правду тобі кажу.
- Ой тату, а в мене є фотографії з Володею, портрети, я знаю як він віднесеться до цього.
- Володя твій помер, а Лев також можна сказати вдовець, він розуміє справу. Йому не прийде тебе з ніким ділити а пам'ятати про батька своїх дітей, тобі ніхто не заборонить. Лев чоловік мудрий, про таке не думай нічого. А з мамою я поговорю сам, бачиш Вітя сказав що маму печінка поболує а сваха вже олії якої дорогої прислала; свояться вони до нас. Я думаю добре що ти скоріше не вийшла за якогось хлопа тут, а тепер така доля твоя напевно. Чомусь Ліза ввійшла в нашу родину. - Федір зняв кашкета з голови, пригладив своє сиве волосся та промовив. - Благословенний той день, коли та дитина стала на нашому подвір'ї тут. Який наш сирота став щасливим а ти також напевно більше вдовою не будеш. Добре що так вийшло що ти за другого не пішла скоріше.
- Я задля дітей не виходила, щоб усю увагу для них віддати.

- А зараз треба задля дітей вийти, за Лева, щоб діти та онуки - разом були. Як сама видиш все виходить на одну дорогу: все для дітей.

- А чому він сам не телефонує до мене а якимось колом говорять, та інші люди знають.

- Дуже просто: він чекає на твою згоду а ти на його телефон. Пам'ятаєш як Вітя чекав що вони приїдуть а Ліза чекала що він її попросить щоб вийшла за нього. В тебе така сама справа, але так як тоді виручила Олеська наша, так само тепер вона усе зробить. Скажи навіть зараз що ти згідна вийди за Лева і я тобі гарантую що як лиш вони там визнають - зразу він тобі задзвонить.

- А чому він на весіллі нічого не підійшов та не сказав до мене? - Не здавалася Марійка.

- Казала Ліза що вони його заказали, Аркадій знає що ти багатьом відказала і він сказав щоб потрібно почекати щоб ти заскучала за сином, щоб Олесья з тобою поговорила в спокійній обстановці а на весіллі сама знаєш яка біганина. А сам Лев приїхав на Україну задля тебе, щоб ти знала.

- Навіть у Львів до Ірини їхав питатися, в Яківни був, також заходив її запитаннями. - Призналася татові Марійка.

- Правильно, і все після того як тебе роздивився. Подумай сама Марусю: якщо б він опісля весілля до тебе не відчував зовсім нічого, тоді він просто поїхав би в Америку і там сказав братові що ти йому не підходиш бути жінкою. Ніхто б нічого не знав, а ми з Олеською просто б мусіли забути про бесіду з Лізою і кришка! Але тут не так: Лев їде в Львів, він до Яківної; значить щось робиться тут.

- А як ревнував мене до Відлиги коли ми їх возили в Тернопіль на вокзал. - Сміючись призналася Марійка.

- О, тепер ти мені що треба говориш, а ти знаєш як чоловік не любить він не буде ревнувати ніколи жінку - нема чого ревнувати йому.

- Так що робити мені, давайте на кінець щоб я не мучилася вже скільки?

- Просто сказати що ти згідна і порядок. Коли Олеська почує вона сама уже зробить як має бути. Завтра субота, може вони хтось задзвонять нам і Олеська скаже. А не буде відповіді так не буде, як кажуть: «корона з голови не впаде». Тільки коли б він не думав, він ніколи не приїхав би з Америки тут побути. Також Аркадій не такий простий хлоп, щоб говорити про ту справу, якщо б та справа була якась не серйозна.

Марійка похитала головою та зітхнула, вона направилася іти. Коли вона уже була в дверях Федір поглянув за нею та її покликав:

- Марусю!

Марійка оглянулася на батька. Вона побачила в його очах сльози яких він не ховав від неї:

- Що тату? - запитала вона розгублено.

- Бог добрий доню: ще будеш любимою та щасливою, серцем чую що так буде, ти заслужила цього. Буде тобі нагорода за твоє чесне життя і за твою материнську любов...

Подібно як стрілки годинника мають різні кроки на своєму цифровому полі, лиш кожної години вони сходяться так, що показують однаково на якусь поділку. Так як стрілки, так само завжди буває що люди які ідуть по життєвому полі поруч, часто сходяться та направляються на одну бажану мету. Саме так трапилося наступного дня після розмови Федора з дочкою в майстерні.

Суботнього ранку була дуже гарна весняна погода. Небо було дуже синє та чисте. Різні жучки вилазили погрітися на сонці. Марійка також одягнула малого Володьку та вийшла щоб поглянути чим займається мама на грядках які готовилися до сезону. Тільки вона не дійшла до Насті, так як малий попросився сам іти по землі, Марійка поволі провадила його та приговорювала до дитини. В той самий час Олесья вийшла на площадку з нової хати

протягуючи руки за головою. Вона швидко збігла по сходах та щось почала по-дитячому говорити до малого який кликав «мама» більше Марійку ніж її. Марійка дивилася на дочку та чекала моменту коли та перестане цілувати малого, який уже почав визволятися від її обіймів. Олеся направилася іти до Юри, який щось там свердлів біля гаражу. Тільки вона направилася іти як Марійка рукою взяла її за лікоть:

- Олеся почекай, не спіши, - беручи на руки малого сказала їй мама.

- Що таке мам? - Звичайно як завжди запитала її Олеся.

Марійка перше чим промовити поцілувала малого який взяв її двома руками за шию, а так поглянула своїми синіми очами на дочку та сказала:

- Олеся, нехай буде по-вашому, те чого ви бажаєте я також бажаю.

- Ти про що мам? - Щиро дивилася на Марійку дочка.

- Я згідна вийти за Лева Арлана.

Олеся з подиву кільки покліпала очами та оглядаючись чи Настя далеко, перепитала маму:

- Мам, ти станеш йому за жінку?

- Так Олеся; коли він мені запропонує - я не відмовлюся.

- Ой люди мої добрі, що я почувла сьогодні. - Олеся обняла маму та почала цілувати з різних сторін, малий перелякався та почав ручками бити Олесю по лиці.

- Мам, а як Ліза сьогодні може зателефонує я можу її про це сказати, Вітя та вона чекають на твою згоду.

- Звичайно що можеш, тільки ти подумай як правильно щоб не було що я сама напрошуюся.

- Мам я вже давно придумала і Ліза знає як там поступити правильно. Мам, все буде красиво і розумно.

Марійка покляла малого на землю а він держався її за ногу. Вона поглянула навколо та запитала дочку:

- А ти пригадуєш як на цьому місці де ми стоїмо, стояла Ліза коли я її перший раз побачила в нас? Ви тоді на Бистрицю ішли купатись.

- Так мам, пам'ятаю, навіть дуже виразно. А чому так питаєш?

- Це все Ліза постаралася як для мене, так само для нас усіх. Ти правою була коли сказала: «там скільки розуму». Я переконалася що в тій маленькій голові справді скільки розуму. Де б я могла тоді подумати дивлячись як ця молоденька дівчина тягала свій ланцюжок на руці, та не сміла поглянути мені в очі, що вона перемінить наше життя повністю, та усієї нашої родини. Дивуюся сама і не можу зрозуміти як воно так складається в житті усе.

- А що б ти її тоді сказала, коли б ти знала як воно буде? - Щаслива Олеся запитала маму.

Марійка не знала що відказати на такий філософський запит дочки. Воно просто жартуючи відповіла:

- Не знаю, напевно б запитала Лізу що вона їсть, від чого такою мудрою вона.

- Значить бути Журикам в Америці! - Зробила висновок Олеся, та побігла до чоловіка поділитися радісною новиною...

Після того Олеся увесь день чекала на телефонний дзвоник з-за океану, тільки тієї суботи телефон мовчав. Олеся уже почала нервувати ся, чому як на зло вони не задзвонять до них. А коли уже наступив вечір Олеся покликала Юру та сказала що їм потрібно поїхати в Івано-Франківськ щоб замовити розмову по телефону в Америку. Юра навіть не старався її переконати в інший напрямок, він почав збиратися. Олеся покликала діда і сказала йому що вони їдуть, що ніхто не хвилювався де вони поділися. Федір хотів її зупинити щоб в ночі не ходили по переговорному пункті, тільки він побачив що вона не послухає. Федір погодився на її прохання. Коли вони поїхали, Марійка та Настя справді почали хвилюватися та сварити Федора що не зупинив їх. Зараз в день страшно по місті мотатись а вночі страхи - говорила Настя. - А вони ще в Америку як там мають переговори а вона напевно визбиралась як на парад, - не вгамовувалася Настя.

Тим часом на переговорному пункті було безлюдно і вони зразу замовили телефонну розмову лиш на кілька хвилин, тому що було дорого. Олеся подумала що може хтось підійти в той час коли вони будуть чекати, вона просто написала на записці місто, та номер абоненту щоб в голоснику не об'являли про Америку взагалі.

Через короткий час оператор відповіла: «Меррік не відповідає». Олеся ще більше почала розстроюватися та почала рахувати яка година в Нью-Йорку. Виявилося що там тільки п'ята година дня. Юра сказав щоб поспробувати зателефонувати до Аркадія та Тетяни, може вони в них в даний час. Олеся не мала номера телефону до Тетяни, тільки Юра і тут вийшов з положення. Він порадив щоб задзвонити до Яківни, хоча пізня година, але можливо що вона ще не спить; Олеся так поступила. Яківна уже спала, тільки телефонний дзвоник її розбудив. Вона подумала що це її син з Одеси надумався, тому що Женя ночами бувало дзвонив; у нього тільки тоді був час поговорити з мамою. Яківна спочатку подумала що в них щось трапилось, коли Олеся пояснила причину, сама Яківна зраділа та знайшла телефон до Арланів. Вона ще попросила передати привіт та після переговорів задзвонити щоб сказати чи вони зв'язалися з Америкою. Олеся подала новий номер в те саме місто. Буквально через три хвилини оператор об'явила на увесь зал: «Меррік: зайдіть будь ласка в п'яту кабінку». Олеся з Юрою швидко встали та зайшли в кабінку, в телефонній трубці Олеся почула голос Тетяни:

- Алло тьотя Таня?

- Так, це ти Олеся?

- Так я, в нас ніч зараз, тільки я до Лізи та Віті не можу додзвонитися.

- Та вони в ресторан поїхали сьогодні, гуляли над океаном тому що у нас тепло дуже сьогодні, а зараз в ресторані собі двоє.

- Ой як їм добре там живеться.

- А ти забула напевно Олеся: сьогодні сімнадцятого квітня, у Лізи день народження, її виповнилося двадцять років.

- Справді тьотя Таня, привітаєте від нас її. Я думаю чому сьогодні вони нас забули а вони заняті святом двоє.

В той час Юра дивився на годинник і поквапив дружину щоб говорила про справу задля якої вони приїхали сюди. Олеся поглянула на нього та швидко промовила:

- Тьотя Таня, я терміново зв'язалася з вами щоб ви переказали нашим що я зробила те що мене просила Ліза відносно мами.

- Ой погодилася мама? - Веселим тоном запитала Тетяна. - Але буде подарунок для Лізи на двадцятиліття.

- А ви також знаєте про те тьотя Таня?

- Тут усі знають, я зараз телефоную до Лева сама.

- Може Ліза там краще, вона його підготує до цього.

- Він давно готовий, як тоді Міша коли ми з тобою їхали до лісу. - Засміялася Тетяна.

Оплачений час виходив, Олеся ще хотіла передати привітання від Раїси Яківни, тільки Тетяна скоріше сказала:

- А ви чули яка там біда в Абхазії, таки в самій Ешері бої ідуть, там де ми були літом.

- Нам Петро розповідав скоріше... - Олеся почула гудки, розмова була закінченою.

Вони вийшли з переговорного, та швидко заскочили в машину щоб не накликати увагу ватаги хлопців, які сиділи навпроти входу через площу на лавочках.

До Раїси Яківни зателефонувати вони зупинилися на вулиці біля автомату, тільки Олеся не сказала про те що вона не встигла передати привітання. Яківна просила щоб Марійка заїхала до неї коли зможе, тому що в неї є новина особлива для них усіх.

В неділю старі Бойчуки пішли в церкву. Марійка залишилася з малим так як молоді спали після того як біля третьої ночі приїхали додому з Івано-Франківська. Марійка сиділа в старій хаті та готовилася одіватися щоб піти сьогодні подивитися до Лук'янової хати. Також її не терпілося запитати Олеся про те як вони в ночі додзвонилися в Америку. Тільки те що її чекало сьогодні, вона зустрінула без підготовки.

Біля одинадцятої години Марійка винесла поїсти для Муфтара, в той час коли вона поверталася від майстерні, Юра вибіг з нової хати. Він став на площадці та кликнув до тещі:

- Мамо, де ви ходите? Там з Америки вам дзвонять, скоро ідіть в стару хату.

- А хто такий Юра? - Напевно Аркадій, ви зніміть трубку щоб я знав коли тут покласти.

Марійка не поспішаючи перед зятем як звичайно пішла в стару хату, Юра тільки почув що знялася трубка з апарата в старій хаті, зразу поклав на коридорі трубку. Марійка почула що вона одна на телефоні та почала розмову.

Тим часом Олеся проснулася та питалася хто не дає спати з ранку їм, так як вона заснула біля четвертої години над ранком, воно все одно не виспалася до одинадцятої години перед обідом. Юра скромно відповів дружині:

- Подзвонив Лев Арлан з Америки, він попросив маму.

- Що ти сказав? - Схопилася на ліжку Олеся.

- Як що сказав? Кажу що Лев подзвонив щоб з мамою поговорити.

Олеська впала на подушку та розкинула руки по ліжку, вона дивилася на світильник що колись їм подарували Арлани. Усмішка не сходила з її лица, вона лежала не рухаючись.

- Ой Юра будемо разом жити з Вітькою та Лізою напевно скоро.

- А мама з Льовою ще скоріше. - Поправив Юра.

Тим часом старі Бойчуки ішли з церкви додому. По дорозі до них підійшла Мирося та сказала що хоче прийти щоб щось просити Марійку. Федір відказав щоб прийшла перед вечором чи завтра а сам він хотів щоб вона відчепилася тому що мав провести розмову з Настею про Марійку та Лева. Коли старі прийшли додому, Настя першою промовила до Марійки:

- А знаєш Марусю я тобі скажу по правді: я собі подумала про нього як він тут був. Думаю собі: ох як би він посватав тебе. Ти сама тай він сам, а так двоє будете, а татуньо мені таке каже що я аж не можу повірити.

- Я вам ще не таке зараз скажу, - засміялася Марійка.

В той час забігла Олеся, вона хотіла взяти малого в нову хату але побачила що мама уже закінчила розмову а дід з бабою такі веселі як на весіллі, сама присіла на диван.

- А що таке Марусю ти хотіла сказати? - перепитав Федір.

- Десь перед тим як ви прийшли може п'ятнадцять хвилин як я закінчила говорити з ним.

- Як вже задзвонив тобі? - здивувався Федір.

- Ой, не питайтеся краще: як вони, ті кавказці, вміють говорити з жінками, ви не повірите. Знаєте я також уже чула багато, книжок скільки перечитала, тільки так щоб хтось умів до жінки приговорювати, це вам не що будь. Я уявляю собі коли Тетяна мала сімнадцять років та зустрінула Аркадія а він так говорив до неї, вона напевно забула не тільки про село та свого тата а також як сама називається.

- А що такого казав тобі? - Не терпілося знати Насті.

- Ой мамо: і які в мене очі, яка усмішка, які на Кавказі світлі жінки популярні, а далі не буду повторяти навіть. Казав мені як я хочу їхати можу навіть за три тижні, він мені зробить виклик. Тільки найкраще для дітей буде як приїду через рік до нього.

- А для чого вам що він маму питав? - вмішалася Олеся. - Як почувте ще самі пригадаєте молодість та діда почнете так обіймати а в нього серце хворе і ви його просто задушите.

- Тихо будь Олесю, дай мені маму розпитати, - махнула рукою Настя.

- Ой мамо, що воно буде скоро. - Похитала головою Марійка.

- А ти що йому вже пообіцяла що будеш з ним жити? - випитувалася Настя.

- Мамо, я вже сама не пригадую що я обіцяла йому, та він люблю жінку від чоловіка відговорить не те що одинокую таку як я: кажу вам що люблю вкрутить.

- Та дивися Марусю щоб він там не мав ще крім тебе кілька штук як він такий. - Висловила свій сумнів Настя.

- Ай мамо, вже що буде - нехай буде. Мені все одно, поїду я, а так діти поїдуть до нас, щоб разом бути кільки нам. Я вже не маю сили думати про те все.

- Добре буде, - вмішався Федір в розмову їхню. - Я не думаю якщо б він був якийсь лихий хлоп щоб Ліза підсувала нам його. Ліза на таке дуже тверезо дивиться.

- Так, дід правий, Ліза сім'ю цінить найбільше понад усе, - запевнила Олеся.

Настя почала ходити по хаті та говорити сама до себе: Ой люди що має бути на тому світі, от пішло нам з тими Лук'яновими. Хто міг про таке подумати. Роками ходила по селі я та Настуні з Андрієм, були люди як люди, жили тут з усіма, тай ми також здибалися як з другими людьми, нікому в голову прийти не могло таке що десь там на Кавказі виродилася в Лук'янових внука якась. Я вже забула яка Тетяна виглядала, а тут чую мала наша з Тетяниною малою дуже поріднилися. А тепер не лише вони поріднилися а ще ми з татунем будемо сваху мати, вже такого дорогого олію прислала. Ти Олесько як будеш говорити щоб подякувала від мене за олію, вже ми як ті євреї стали їсти що найкраще.

Олеся почала підробляти бабин голос, та також приговорювати собі щоб усі слухали та сміялися з того що вона говорить:

- Ой, як би мої тато встали, ой вони б тобі Марусю дали женихів. Ой вони б тобі дали якогось цигана заморського, світ білий був би тобі не милий. - Сміялася Олеся, а Федір разом з нею. Настя не видержала такого:

- Видиш татуню що ти навчив її: вона Марусю має як свою подружку, а мої тато небіжчик на жарти для неї.

- Нехай потішиться трохи, а твоєму татові вона нічого не зробить. Вона не сміється перед чужими людьми, а тут ми свої і радість в нас усіх однаково.

Коли усі наговорилися про Лева, тоді Федір сказав що Мирося щось хоче просити Марійку, напевно прийде сьогодні або завтра до них. Усі подумали одне і те саме: напевно хоче грошей позичити на весілля. Марійка думала як її пояснити що скільки вони не мають щоб позичити людям. Тільки вона думати не могла нормально тому, що її заповонило голову те що говорив її Лев Арлан. Олеся замітила що йому не спалося напевно, коли він зателефонував в той час коли в Нью-Йорку була тільки четверта година ранку.

Новину яку повідомила Олеся в Штати зустрінули з великою радістю та ентузіазмом. Арлани прискорили виїзд Ірини та Олега. Самі погодилися купити квитки, та до року часу нічого не говорити про те щоб їм повернули гроші. Олег не встигав продати свою машину, тому Ірина почала поспішно збиратися їхати на лікування. Вони особисто розмовляла по телефону з лікарем який займався тією проблемою. Тільки Ірина знала що Федір також збирається в гості і вона хотіла щоб він їхав з ними разом. Ірина подумала як би воно не було а таки Федір має там рідного онука, а значить уже її не залишить самих, коли щось буде потрібно. Хоча усі були досить прихильні, тільки їхати в середовище лиш знайомих а не рідних людей, та ще в іншу країну, Ірина трошки не довіряла. Олег займав іншу сторону як його дружина, він думав тільки щоб добратися в Америку а там є Вітя а також Ліза в його очах виглядала як приємна та розумна молодичка. Олег не хвилювався зовсім. Тільки він також хотів щоб Федір їхав разом з ними в невідому далеку дорогу, хоча буде з ким поговорити в літаку, - думав собі Олег, зять Левчуків.

Сам він, колись разом учився з Володею, братом Ірини, приїхав в гості як до друга в Нагуєвичі, побачив Ірину та вже так прижився з ними. Олег легко пристосовувався до нових умов життя, так як його дружина навпаки дуже важко. Навіть вона не любила як зробити перестановку ліжка в квартирі а тут перестановка життя.

На початку травня, поштарка принесла великого листа з Америки до Бойчуків, усі знали що там є виклик для Федора в Штати. Також там був лист написаний рукою, якого написав Вітя для діда. В листі було написано декілька порад як поводитися в консульстві щоб одержати візу для виїзду в США. Вітя радив щоб дід взяв фотокартки своїх рідних які залишаються вдома, та щоб він так говорив щоб зміг переконати представника консульства що він з Америки повернеться додому в Україну.

Федір спочатку хотів порадитися з Іриною та Олегом, кільки коли Вітя зателефонував запитати чи одержали вони виклик, тоді він сказав щоб вони не ішли разом просити візу. Справа в тому що Ірина їхала по другій лінії, вона мала документи з клініки та довідку від лікарів а Олег повинен був одержати візу за гроші через посередника. Федір мав просити повністю на законній основі, без яких будь взятків та посередників. Вітя навіть просив щоб дід швидше від Ірини та Олега поїхав у Київ. Вітя знав що квиток будуть брати інші люди для Ірини та Олега і тому потрібно було б щоб дід уже мав візу готову. В випадку коли дідові відмовлять в консульстві, тоді він уже приїде разом з Олесею та Юрою та з усіма, після того як мама їм зробить документи еміграційного характеру.

Вітя просив коли усе в діда буде добре, щоб Федір привіз йому його фотоапарат «ФЕД», який був ровесником його дружби з Лізою. Сам фотоапарат був як новий, Олесея його берегла коли Вітя був в армії, а зараз користувалася тим що їй Ліза прислала з Америки.

Настя почала хвилюватися, адже надходить літо, скільки роботи на грядках, татуньо поїде «бавитися пана в Америку», хто в дома все обробить. Хоча Федір не працював на городі так як Настя, тільки вона привикла з ним і за все життя може розлучалася на половину дня, а так завжди разом були. А тут Вітя просить щоб діда відпустили на п'ять місяців, тобто до Нового року, щоб він був у них. Бойчуки знають що Ліза в той час працювати не буде, потрібно щоб хтось був з нею, може щось підняти чи подати, або просто пройтися по вулиці коли Вітя занятим буде. Ліза та дід мають про що поговорити, вони люблять одне одного, любляться як рідні люди. Так як Аркадія постійно немає вдома, Тетяна також працює а дід поруч буде біля Лізи щоб вона не скучала, та він також не скучав.

Настя побачила що навіть Марійка втратила цікавість до праці на грядках, майже вже вийшла на один рівень з Олесею що до бажання працювати на землі. Одного разу коли вона її звернула увагу, Марійка просто відповідала мамі що Лев обіцяв передати грошей на розходи коли тільки появиться нагода. Коли Настя почала сваритися що вони усі розлінилися а Марійка просто пояснила мамі що пора їм також уже трошки порахувати що коли з Америки хтось передасть сто доларів, тоді скільки потрібно капусти продати чи огірків. Один хто ще працював це був Юра, який працював не тому що заробляв багато а просто любив роботу коло заліза і не знаходив собі місця коли приходили якісь свята чи просто неділя. Вечорами він любив читати книги, тільки в день він не міг читати коли сонце світило на дворі. Настя побачила що нічого не домовиться з так званими вже «американцями», вона почала усі свої жалі ділити з зятем-онуком. Юра часто залишав гараж та ішов на город щоб з нею поговорити собі а заодно і допомогти біля городини.

Великий поштовх в питанні виїзду, дала ще одна новина: Марійка після того як погодилася стати дружиною Лева, вона хотіла поділитися з Раїсою Яківною про своє рішення. Марійка знала що Яківна глибоко в душі відчувала вину за те що колись давно вона немов звела її з Володею з Нагусевичів і доля самотньої молодої жінки-вдовиці, тривожила також серце доброї по характеру жінки. Так як ще сама Яківна просила Олесею щоб Марійка приїхала, тому вона вибрала день та сама автобусом поїхала в Івано-Франківськ. Яківна дуже зраділа побачивши давно напарницю по роботі.

- Ой Марійка, в мене також переживання таке схоже до твого. - Ходила по квартирі Яківна.

- А що саме схоже у вас? - поцікавилася Марійка.

- Справа в мене така що мій Женя збирається їхати жити в Ізраїль. Там з ним в Одесі працював один - також єврей, та скоріше виїхав туди і живе у Хайфі. А в тому місті є порт великий і також примістився там. Він просить Женю туди, говорить що за один день там платять по сто доларів, робота така сама як тут вони мали. Женя уже так загорівся їхати що ніхто його не зупинить. Ти лишень уяви собі: сто доларів в день! - Повторила Яківна.

- А вас також просить Женя щоб ви їхали з ним?

- Та це я його прошу: він тут жив та приїхав був раз за десять років, а коли в Ізраїлі буде тоді я сама зачакну тут і ніхто не визнає. Буде мені як ваш приятель Петро говорить - кришка!

- Що ви Раїса Яківна, у вас тут сестра є, ми ще будемо якийсь час, правда не довго напевно.

- А що ти надумалася їхати до нашого Льовушки?

- Вже пообіцяла ся йому, говорив зі мною дві години в неділю скоріше.

- Ой що я почула, дай нехай я розцілюю тебе умничка ти моя рідна. - Раїса Яківна почала обнімати Марійку та радіти разом з нею.

- Все Ліза там надумала такого, вона там усе рішила ще до приїзду сюди. Куди мені подітися: Олеся просить, Вітя чекає, ви так само як тато мій думаєте, а я вже сама подумала: нехай буде що буде.

- Та все добре буде Марійка, ще до мене в Хайфу приїдете разом з Левом, от тоді буде свято Марійка. Уявляєш собі: я живу в Ізраїлі а ти з чоловіком разом приїхала, сидимо і про Богородчанську бібліотеку пригадуємо разом. Правда мусите швидко приїхати тому що я уже стара досить, тільки жити так хочу, більше як хотілося в шістнадцять років мені. А знаєш Марійка час помінявся на інший; люди за кордон рвуться, каже Лена сестра, що Світлана хоче в Чехію їхати а Любчик не хоче. Нема там добра між ними; я тобі колись говорила що так воно буде.

- А ви завжди мені правду говорили, я як послухала вашу характеристику про Лізу, вже тоді усе повірила а з часом просто переконалася що вона такою як ви мені сказали. Тільки одного я не можу зрозуміти Раїса Яківна: як в нашій родині так склалося що скільки подій відбулося в нас, навіть з тим Славчиком та Іринкою і все зводиться до одного - завжди Ліза має відношення. Яюсь воно нереально щоб так складалося просто по течії життя.

Яківна походила знову по кімнаті, підлила вазони, та стала дивитися у вікно яке було відчиненим на балкон. Вона підняла палець вгору та щось думала, потім немов нараз її прийшла блискавична думка і вона повернулася до Марійки:

- А я знаєш що подумала зараз собі: якщо ти Марійка так вважаєш, що саме не все так просто як в людей «по течії життя», як ти сказала, тоді повинен бути десь корінь таких подій. А візьми запитай маму чи тата: можливо вони комусь допомогли в житті. Бути може що десь на суді піддержали скривдженого, чи якісь сироті або вдовиці допомогли яюсь по-особливому. Я знаю такі випадки що добро, а ще коли воно робиться з власною втратою, таке добро повертається сторницею через покоління та роки. Чомусь мені така думка підвернулася, а ти запитай при нагоді батьків, може хтось щось подібне пригадає собі. Коли ти Марійка вважаєш що це не збіг обставин і саме Ліза є тією людиною що через неї вершиться у вас якась благородна справа для вашої родини, тоді причина якась мусить бути. Коли є плід, тоді мусить бути і насіння, можливо давно кинуте в землю, тобто на поле вашої родинної долі. Я особисто знаю багато прикладів таких, на жаль більше є прикладів коли люди робили кривду іншим людям а пізніше ця кривда була на родові їхньому. Приходилося терпіти дітям, онукам та ще правнукам. Я люблю слідкувати за своїм життям а також приглядатися на життя інших людей. Я згідна з тобою що це нереально щоб склався такий сам збіг обставин. Те що Ліза полюбила Віктора вашого воно природно для її віку, лиш так як ми бачимо що тут уже ланцюжок потягнувся - виходить є причина якась. Мусить бути причина Марійка, нічого під сонцем не від відбувається просто так. Як я уже сказала що покоління терплять за кривду та напевно за щось добре також пожинають в родинях; мусить воно так бути. Є правда Божа на світі! А Ліза, вона особлива людина, я зразу це побачила ще давно. Так що у тебе все іде правильно, як повинно бути в житті. А причина все ж таки повинна бути...

Ліза заїхала за мамою в магазин. По дорозі додому вона сказала що відкриє мамі один секрет. Ліза захотіла купити собі kota. Кіт мав бути пухнастим та схожий до такого, якого колись Вітя прислав їй на відкритці з армії, коли вітав її з днем народження. Це було в той самий час коли Ковальський написав першого листа до Олесі. Ліза говорила що в суботу з Віктором поїдуть в магазин де продають домашніх тварин, щоб знайти kota якого їй хочеться. Тетяна вислухала дочку а так почала говорити з нею:

- Колись Ліза, коли в тебе були проблеми, ти завжди ділилася зі мною. Зараз ти навіть не зайдеш щоб горнятко чаю випити з нами, а про якогось пустого кота ти називаєш секретом. Скоріше в тебе напевно секретів від мами не було, а зараз тобі добре з твоїм і вже нас геть забула і Вітю також не відпустиш до нас.

- Ой мама, звідки в тебе таке враження, я мало часу маю, а кожен день рухаюся повільніше. Напевно ще один місяць буду працювати а там вже буду вдома і наговоримося двоє з тобою. А на наступній тиждень я скажу щоб Вітя відвозив та привозив мене з роботи, щоб я не хвилювалася в дорозі.

- А Вітя для чого купив собі таку машину як трактор?

- Йому така подобається, такий джип нагадує йому того самого що він колись агронома возив вдома.

- Тобі щоб залізити в неї напевно драбинка потрібна, а трясє в ній як в тому тракторіві що колись Коля дерево привозив дідові.

- Нічого, Вітя на моїй буде мене возити. А про те мама що ти говориш ніби я не вділяю вам уваги та не ділюся нічим, я навіть не подумала.

- Нічого, приїде Маруся, тоді в мене буде подружка, ми з нею всюди будемо разом ходити, а ти вже там купляй свого кота та муркайте усі троє з тим котом.

- Ой мама, я ніколи б не подумала що ти так хочеш уваги від мене, я скажу щоб Вітя також це взяв під увагу. Сьогодні прийде Вітя до вас на чай грузинський.

Якийсь час вони їхала мовчки а потім Тетяна поміняла тему розмови:

- Слухай Ліза, а коли дід Федір на кінець уже приїде?

- Напевно в Київ на наступній тиждень поїдуть за візою. Я зв'яжуся з Олесею на дві хвилини та запитаю. Минулого місяця скільки прийшло багато за телефон платити міжнародній, що просто жах. Там також мама Марійка погодилася сюди їхати а я розпитувала Олесю про все, а хвилини біжать швидко.

В такій розмові вони приїхали додому. На асфальті біля будинку де вони жили на своїй стороні тобто на лівій, Вітя вимивав свою машину «Jeep Wrangler». Він кивнув головою до Тетяни, та витер чоло від поту, так як було дуже жарко. На волоссі залишилася піна від шампуні. Ліза підійшла та витерла чоловікові чоло та волосся. В машині яка була з відкритим верхом грала українська музика. Вітя жалівся що дуже вдарився в палець на правій нозі, він був босим і коли ходив тоді хромав. Ліза почала говорити йому про кота а Вітя сказав щоб в неділю поїхати в якийсь парк подальше від людей та від міста, щоб проїхатися з вітерком на його машині. Ліза погодилася, також вона хотіла ще взяти Ріту з собою, яка також уже мала жениха-єврея, родина якого приїхали з Нальчика.

Тетяна пішла в душ щоб освіжитися, вона собі надумала те що вона скритикувала машину зятеву - вона поступила неправильно. Тетяна пригадала як їй розповідала Марійка про те що Олеся та Юра живуть як окрема сім'я і ніхто не вмішується в їхні особисті плани. Тетяна хотіла себе виправдати в тому що Ліза в неї єдина дочка і коли вона, тобто рідна мама, дає корисні поради, тоді все нормально. Тільки якийсь внутрішній голос її засуджував в тому, так як зять сам заробив гроші, тоді її поради йому не дуже потрібні. Так як в Тетяни вже був гіркий досвід з листом, тому вона не хотіла щоб знову щось мало тінь недовіри яка впала з її сторони. Вона швидко витерлася рушником, накинула літній халат та вийшла з душової кабінки та пішла до холодильника.

Віктор помив свого американського «бобика», який не дуже поміняв ся виглядом, так як колір його був на подобу піску. Вітя сів собі біля сходів тому що тут була тінь, та гладив свого великого пальця на нозі якого скалічив. До нього підійшла Тетяна. Вона в руці тримала морозиво посипане горішками, в другій руці мала таке саме морозиво якого сама уже почала ласувати. Вітя подумав що вона іде до Лізи, тільки теща сіла біля нього на лавочку перед сходами які вели на другий поверх, тобто туди де жили молоді:

- Вітя з'їж морозиво, сьогодні так жарко а ти ще на сонці. - Протягуючи йому морозиво приговорювала вона.

- Ой дякую мамо, а може я віднесу для Лізи?

- Сам з'їж, ми маємо дві пачки, кільки Ліза щось не заходить до нас останнім часом, дуже гоноровою зробилася, так як твоя мама колись на весіллі в агронома, - жартувала Тетяна.

- А я як вам, все нормально, слухаюся? - Також жартував Вітя.

- А з тобою проблем немає в мене, а машину гарну ти знайшов собі Вітя, дуже гарна.

- Та така собі, на перший раз буде мені. - Скромно відказав зять.

- Вона така романтична, ви молоді саме для вас вчасно. Ти знаєш Вітя коли б нам колись в Грузії з татом хтось таку машину знайшов був. Там гори, такі дороги кам'янисті в горах, а вона саме там була б люкс. А по березі моря по піску як гарно вечором, ой Вітя як там колись красиво було а зараз кров проливається. Казав стрийко Йосип що таки в самій Ешері бої були. Як я там перелякалась була, зараз коли пригадаю, страшно робиться.

- Розповідала мені Ліза що там колись була така красаота як на другому світі. Кавказ взагалі напевно дуже живописний. - Промовив Вітя.

На їхню ромову вийшла Ліза:

- Ой, як вам тут добре, ти мама як колись в ботанічному в Сухумі морозиво ласуєш.

Вітя побачивши дружину протягнув її морозиво:

- Ні Вітька, навіть не показуй, на солодке дивитися не можу. Мені б зараз тих огірків що твоя бабця Настя засолює. Коли ти в армії був ми у вас були на гостині, а тато розказував як він говорив про тебе з тим начальником, я забула його звати.

- Николай, - пригадав Вітя. - А цікаво чи він ще живе, як там пан Стасік. Ой Ліза ти молодчина що мені пригадала я листа напишу Стасіку, фотки вишлю з Америки.

- А ми хотіли в Абхазію посилку тій жіночці що доглядає могили наші, тільки не знаємо як там зараз з поштою, - промовила Тетяна.

Ліза мовчки поправила халат мами який трохи відхилився біля грудей. Вітя пригадав собі як вони в старій хаті говорили, коли мама сказала що Тетяні хлопці не давали спокою в школі. Вітя сам до себе засміявся так щоб ніхто не побачив, він встав та пішов збирати мочалки якими вимивав свого американського «бобика». А Тетяна тим часом уже почала вихвалити машину перед дочкою, та жалітися їй який в неї жаль що такої машини вони з татом не мали колись в Грузії. Ліза в непорозумінні поглянула на маму, лиш Тетяна немов нічого не було продовжувала захоплюватись покупкою зятя.

Літня неділя було надзвичайно святковою. Після обіду старі Бойчуки вийшли на двір та пішли подивитися на город. Олеся водила малого за руку а Муфтар ходив за ногами. Юра сидів на сходах та любувався ними. В той час Марійка, також гарно одіта, вийшла на подвір'я та присіла щоб говорити з малим Володькою який як тільки її побачив зараз залишив Олесю та пішов до Марійки. Малий взяв її за руки та почав знімати в Марійки янтарний перстень щоб ним погратися. Так він робив часто, тільки тут була більша трава і Марійка не давала йому щоб не загубив десь в траві. Олеся почала приговорювати до сина.

- Не можна тобі того. Ти хлопець а перстень жіночий, може колись в тебе буде сестричка і ми її його подаруємо.

- Чуєш що мама говорить тобі, чому так дивишся, це твоя мама. - Сміючись що малий не звертав увагу на Олесю, сміялася Марійка.

- Мам, а гарно що в Лізи буде дочка, навіть дідів подарунок, свою «Рубінову сльозу», Ліза передасть на пам'ятку їй. Ой як усі будуть нашого діда пам'ятати за добре серце.

- Справді камінь гарний, я побачила його в Любчика на весіллі, а також коли Ліза і Вітя їхали на шлюбну ніч. А ще перед тим на фото, тому самому що Ліза в тісній чорній кофті.

- А в них справді була перша ніч; в них завжди так по-справжньому. Вітя Юрові признався, та мені також Ліза призналася. Тільки я зразу додумалася як лиш їх побачила на ганку.

- Ой яка ти в нас мудра Олеся, яка ти вже пережита людина, - жартувала Марійка.

- А дід молодець що купив такий камінь для Лізи, подумай мам, скільки вона добра нам зробила тільки. - Задумано поглянула на небо Олеся.

- Ой Олеся, ти справді дуже мудра, ти мені пригадала щось. Мені Раїса Яківна говорила одну справу щоб я батьків запитала ся, а я якось забула.

Марійка встала та поглянула на город з якого уже поверталися Федір та Настя, оглянувши його. Марійка підійшла та стала біля металічного зеленого парканця, який був обтягнутий сіткою. Коли батьки підійшли, вона їх почала питати. Марійка розповіла розмову з Яківною а потім запитала маму, так як Настя завжди більше пам'ятала старовинних пригод та випадків. Настя нараз звернулася до чоловіка:

- Татуню, та твої тато когось в оборозі здається ховали в войну?

- Ага, було, було. А почекайте я нагадаю добре. - Чухався в голову Федір.

- Та казали тато щось про таке в газеті хтось написав був. Вони боялись дуже за ту справу щоби комуністи якусь політику не пришили: ніби хтось не родина а за границі пише.

- Та не в газеті Насте, але щось було таке; ану почекай, - старався пригадати Федір.

- Як ти так забув татуню, там що про свиню мама говорили навіть. - Підказувала Настя.

- Почекай, там лист був прийшов до уряду, і тато боялись так як ти кажеш. А, тихо я вже знаю. - Показав рукою Федір щоб мовчали усі. - Олеська ти також ходи послухай, може я вже говорив колись але скоріше не казав тобі. Воно десь було в сорок другому, мене вже також мама з татом ховали, хоча я ще не мав літ щоб мене брали на войну, але німці на роботу брали в Німеччину. Мій брат Никола вже був на фронті, а мене ховали. - Федір далі почав пригадувати щоб якось розкласти все по порядку в голові; він продовжував. - Раз мама приходять та кажуть мені що тато таке наробив, що як би вартовому німцеві доклали, тоді нам усім - смерть. Я подумав що тато німця вбили якогось і мені карабін забрали. Я що тоді розумів: мав сімнадцятий рік і дуже хотів мати карабін чи автомат. Думав собі як мене знайдуть а я усіх постріляю їх. А мама кажуть «та не вбили тато нікого а знайшов в лісі дитину та привіз на возі». Напевно якась бідна жидівочка втікала від німців, десь років дванадцять була. Тато її в оборіг запхали та годували там може з кілька тижнів. Самі тато з страху посивіли були. А потому вони її перебрали на хлопця, постригли, дали її штани і відвезли здається до Станіслава, я вже забув як воно було там. Але точно пам'ятаю що була тут така, я навіть її видів в хаті вдосвіта як тато збирали її везти на возі. Вона така низенька була а говорила що має здається дванадцять років. Тато ще взяли свиню, такого підсвинка невеличкого на віз, щоб сказати що везуть ніби з малим на базар. А там десь намістили ту дитину а свиню привезли додому. Так свиня навозилася та в місті побула.

- А що десь писав хтось, тато твої колись казали? - питала Настя.

- А потому десь вже пройшло багато років, Марусі вже була наша дівкою, хтось говорив на пасовиську що прийшов лист в Богородчани до уряду і там та дівчина написала що шукає людей які її врятували, значить вона вижила. Напевно вона не знала назву села тільки про Богородчани знала, а тато не ходили до уряду; боялись признатися, тай так воно забулося.

- А я як до вас прийшла в сорок сьомому році то той оборіг ще стояв. - Пригадала Настя. - Таки тут був на цьому місці. - Настя показала на те саме місце де Марійка вперше побачила Лізу. В Марійки від почутої розповіді по спині немов мурашки пробігли; вона все зрозуміла.

Знову Раїса Яківна вивела її на дорогу з того в чому вона немов не могла розібратися в думках. Хоча Марійка чула вже трошки про це ще в дитинстві, лиш вона тоді не задумувалася над такими важливими моментами в житті і просто зовсім забула цю історію.

- Ой було всяко колись, пережило ся різне, - зітхнув Федір.

- Діду а чому ви мені не розказували про це ніколи? - Запитала Олеся, яка з цікавістю слухала те що розповідав дід.

- Та знаєш як було за Союзу: діти скажуть комусь що є хтось за кордоном і вже політика.

- А ти Леся розкажи усе щоб Ліза бабусі Сусанні розповіла, може та мала справді була єврейкою. А для Лізи також буде цікаво що відбувалося тут колись. - Підхопив думку Юра.

Ідучи в хату Федір зупинився на порозі та повернувся назад, він голосно промовив:

- Я ще пригадав собі: та дівчинка називалась Тереза! Тут в нас береза росла коло старої хати, а коли тато ту дитину повезли на возі, мама так вийшли на поріг та сказали якось до прикладу: «Ой щоб за ту Терезу, німці не зачепили на березу». - Тому напевно запам'ятав що до прикладу мама сказали.

Марійка поглянула на те місце де стояла Ліза біля сходів. Марійка пригадала коли вона ідучи з нової хати відчула як в неї серце наповнила велика радість. Сходи стояли на тому місці де колись оберіг в якому ховалася бідна єврейська дитина. Марійка лиш промовила сама до себе: Є правда Божа на світі, повернулося добро сторицею...

Того ж вечора Юра та Олеся пішли з малим пройтися по селі, вони пішли до Лук'янової хати. Сівши на ганок почали пригадувати про себе та про своє дитинство. Олеся розповіла як вони тут сиділи з Лізою ранком після того як вона з Вітькою вступили в кровний союз. Юра розповідав про свою бувшу наречену і як він її простив зраду, зразу після того як побачив фотокарточку яку показав йому Вітя. Олеся засміялася з того, їй було приємно що від першого погляду на її знімку, зразу проявилася така велика переміна в серці скривдженого солдата.

Олеся знала що людина може навчитися красиво говорити чи одіватися, навчитися та здобути велику освіту, а ось з красою питання зовсім інше: коли вона є тоді усім це видно, а коли навпаки, тоді не дуже можна це виправити. Юра думав про прадіда Івана Бойчука, та про його поступок; він звернувся до дружини:

- Знаєш Леся, я б хотів взнати ту історію про ту малу що твій прадід її спас. Знаєш я колись був собі такий простий як бик, а коли до вас прийшов, тоді почав книжки читати які мама наносила. Прочитав одну а так поцікавився другою і так пішло. Від того часу подібні історії почали мене цікавити. Я думаю що навіть в художніх романах мусить бути якийсь корінь правдивої історії, лиш щоб роман був більшим його вже автор розмальовує по-своєму.

- А я хочу розказати про ту справу як ти говорив Юра, щоб Ліза своїй бабусі розповіла, тоді авторитет нашого Віті зразу підросте як відсотки в єврейських банках.

- А ти Леся як думаєш? Могла така давня справа, яка була геть уже забутою, мати відношення до того всього що склалося в вашій родині від вісімдесят шостого року?

- Напевно що так, як тоді Яківна так відгадала, хоча вона просто версію таку припустила.

- Думаю що серед євреїв такі історії часто траплялися і напевно протилежні також до них, тому Яківна уже має якийсь певний досвід у тому що так запитала.

Вони пішли поволі додому, теплий вечір був наповнений ароматом квіток та подихом літа. Малий заснув в візочку та похилився в сторону. Олеся думала про те що напевно скоро вона покине рідне гніздо де народилася та виросла, та поїде далеко за океан. Їй пригадувався Вітя як він возився на велосипеді по вулиці: все пройшло та поплило немов хмара в небі. А зараз Вітя так далеко, він возиться уже не на велосипеді а на американській машині по дорогах про яких він ніколи не думав що вони існують взагалі.

Коли вони дійшли до своїх воріт, на лавці сиділи люди, Петро розповідав як звичайно новини з Верховної Ради України. Юра привітався з тими кого не бачив на протязі дня, та залишився з ними на лавці а Олеся повезла малого щоб передати його мамі.

Поїзд «Івано-Франківськ - Київ», відправлявся десь біля обіду в Київ. Олеся спочатку хотіла їхати а так подумала що дуже жарко та відмовилася. Поїхали Федір та Юра. Минулого року в квітні Юра був уже з Віктором біля консульства і тому він впевнено поїхав щоб провести діда Федора а також з дідом побути в Києві.

Тим часом у селі сталася новина: Настя повернулася з молочарні та сказала що говорили жінки що померла Марці, Лук'янова сусідка. Марійка аж ахнула як почувла, прийшла Олеся, вони усі жаліли за нею як за рідною людиною. Стали пригадувати як вона благословляла Вітю та Лізу перед дорогою в Америку.

- Вже Тетяні не принесе більше молока ніколи Марці. - Сумно промовила Настя. - Ой нагараздувалась з тим Стахом своїм, прикрий був він досить.

- Хоч були б ми сказали що Вітя та Ліза дівчинку будуть мати, - сказала Олеся.

- Кажали жінки що вже кілька днів не говорила, може не пам'ятала хто до неї говорить. - Пояснила Настя.

- А скільки років вона прожила? - поцікавилася Марійка.

- Марці була з дев'ятого року, виходить вісімдесят чотири, - порахувала Настя. - А татуньо коли приїде щоб ми на похорон пішли до неї?

- А вони повернуться до того часу. Завтра ранком поїзд буде в Києві і зразу того ж дня вечором назад поїдуть, - підрахувала Марійка. - А ти Олеся також піди з нами на похорон, залишимо Юру з малим і візьмеш фотоапарат щоб знімку зробити просто на пам'ять нам.

Олеся записала собі щоб розказати коли Вітя чи Ліза зателефонують їм про похорон а також про історію з Терезою. Олеся знала що після повернення з Києва, вони будуть питатися як в діда з візою, щоб знати чи замовлять для нього квиток.

Коли Юра та Федір повернулися з Києва, вони пішли до Відлиги який жив не далеко залізничного вокзалу щоб забрати свою машину якою вони приїхала в місто. Приїхавши додому, стали збиратися на похорон до Марці, який мав відбутися того ж самого дня.

Юра залишився з малим Володькою. А Олеся взяла усіх своїх та поїхала машиною до Лук'янової хати. Посвідчення водія у неї не було і тому вона могла возитися тільки недалеко дому. Малий спочатку плакав за Марійкою, яку він кликав постійно «мама». Юра вже замучився його заговорювати і вийшов з ним на подвір'я, сам сів на сходи нової хати а малий грався на траві. Юра думав що потрібно йому буде поїхати до батька в Тлумач, так як давно був у своїх. Він дивися на хату та думав собі: як воно так є в житті; він ніколи не думав що буде десь тут жити. Так як сьогодні усі пішли з дому, а все що надбали, довірили йому як своїй людині. Дивлячись на свого сінка він думав як життя складеться в нього, так як він не знав про своє майбутнє, так само малий не думає, і навіть він батько, не може передбачити наперед. Його думки перервав телефонний дзвоник. Юра схопився та повернувся бігти в нову хату, а так подумав що малий може поповзе за ним по сходах та може просто покотитися вниз, тому побіг до старої хати, в яку малий міг зайти без проблем. Юра зняв трубку та почув голос Віктора:

- Привіт Юра!

- Привіт Вітьок! Хоча нині можу поговорити сам; нікого немає вдома.

- А де усі поділися? - запитав Вітя.

- Пішли на похорон до баби Марці, сусідки Лук'янових.

- Та ти що Юра! Коли вона померла? - здивувався Вітя.

- В середу, коли ми в Київ їхали.

- Жаль, добра була людина. Я зараз до тещі зайду скажу. А я порахував що ви повинні уже з Києва повернутися і думаю запитаю як там справи відбулися.

- Усе добре Вітя, дали дідові візу на половину року.

- Ось така новина гарна, а на похорон усі говориш пішли наші?

- Так Вітя, Леся взяла фотік щоб на пам'ять зробити знімку.

- А я Юра скучаю за селом, за річкою. Знаєш був там без Лізи, хотів сюди, а зараз хочу туди, правда разом з жінкою.

- Коли дідові квиток купляти будете?

- Ми зв'яжемося з Іриною, там Олег гальмує з документами. Я вже визнавав тут за рейси: Напевно полетять зі Львова через Варшаву, а квитки візьмуть таки в Львові там польська компанія має філіал свій.

- Вітя, а як там Лев: він таки забере маму до себе?

- Так, все буде окей, я навіть вчора був з ним. А мама як там до цього відноситься, ще не передумала?

- Ні, вона розумна людина. Тільки малий так до неї прив'язався що не знаю як вона поїде що воно буде.

- Нічого, привикне до натуральної мами. Хватить вам уже бавитися двом, пора за сім'ю думати земляче.

- А тут ще така новина підійшла в нас, просто таємна історія якась.

- А що саме Юра?

- Не буду по телефону, воно довго. Коротше: приїде дід до вас, запитай його нехай розкаже про Терезу яку ховали в сні.

- Що ще за Тереза, коли хто її ховав? - Почав сміятися Вітя.

- Ти не смійся, може воно і є ключ від щастя. Там вашій бабусі Сусанні, буде таке по серцю.

- Добре Юра іди до Вовчика а то аж в Америці чути що плаче він. Привіт усім, я взнаю за квитки і діда відвезеш у Львів. Давай до зустрічі, тільки не знаю коли вона буде. Маму також уже збирайте поволі, нехай шанується і не працює там на грядках; вже пройшла та епоха що вони в землі постійно рилися як кроти.

- Ой встали б мої тато, вони б тобі дали епоху, вони би тобі паску скраjali за такі слова проти землі-матінки. - Жартував Юра, оглядаючись чи Настя не надійде завчасно та не почує як він уже говорить так як Олеся.

Тільки з похорону прийшли аж біля сьомої вечора. Бойчуки ще заходили до Лук'янової хати, та там побули трошки біля неї.

Коли усі повернулися, Юра переказав розмову з Віктором. Малий коли побачив Марійку, почав щось жалітися їй як умів, він вчепився її за шию та не відпускав. Настя поглянула на Олеся та похитала головою. Олеся тільки розвела руками та пробувала щось говорити до синопка, але він нахмурился на неї як на незнайому людину. А Федір пішов щоб десь Петра побачити та похвалитися йому що поїде в Америку до онуків і до правнучки якої усі чекають в вересні. Петро поглянув на сусіда та давнього товариша та сказав:

- Ой Федю, хто б міг тобі сказати ще пару років тому що ти ще в Америці будеш?

- Ти мені так говорив Петри, я пам'ятаю як ти казав мені в майстерні колись. А тепер ти скажи що тобі купити там, просто в подарок як нашому вуличному політикові, надумаєш і скажеш, а я привезу тобі.

- Я вже тобі скажу Федоре: купи мені такий ніжик швейцарський щоб відкривався, там такі мають бути. Коли я був колись на Сибіру, там був один фронтовик і він мав такий ніжик. Казав що їх уже сто років роблять і самий ніжик має такий хрестик на собі з одного боку. Він з такої сталі що гострий роками буде. Я люблю собі піти до лісу, чи ще десь, а ніжик добре мати в кишені. Знайди такий щоб не мав так багато відкривати, але щоб був свердлик вино відкрутити і баньку консервну, та ніж. Я хотів твого Вітю простити а так не смів чомусь, а тобі скажу коли ти вже сам мене питаєш що я хочу.

- Добри Петри, привезу тобі ножики, будеш мати як той на Сибіру мав фронтовик.

- Маєш щастя Федоре, не кожному таке буде в житті як тобі. Люблять тебе онуки, усі тебе люблять Федоре, а більшого щастя нема коли людину люблять в родині.

- Та сам видиш що я для них віддам останнє, що мені треба вже? Дітям добре і мені добре, думав що не повинчаю онуків, а ще дякувати Богу напевно правнучку буду тримати на колінах. Ой все пережило ся Петри, як зятя не стало я не міг на Марусю дивитися бідну, а тепер ще напевно вона буде мати до кого голову прихилити. Знаєш Петри, ніколи не треба падати в розпач, щоб не сталося а людина повинна надіятися на краще та на щось добре.

В Сполучених Штатах, найбільше національне свято четвертого липня. Саме цього дня 1776 року, було підписано Декларацію Незалежності США.

Вечором Вітя та Ліза, поїхали дивитися на салюти, які стріляють кожного року цього вечора. В них також свято, адже саме четвертого липня 1986 року, вони дивилися як горіла лісницька стодола та побачили одне одного. Після того як вони повернулися додому, і мали іти вечеряти разом з Арланами, які зібралися в Аркадія з нагоди того що він зготував ребра по-абхазькому рецепту. Ліза покликала чоловіка в спальню і витягнула свій чемоданчик з яким вона приїхала з України. Ліза показала свою кремону спідничку, на ній збереглися дві плямі від крові. Вітя зразу впізнав спідничку в якій Ліза була того чарівного вечора на березі

Бистриці. Так як чемоданчик стояв на підлозі а Ліза на колінах біля нього, Вітя також став на коліна на килим та засунувши руку під волосся почав ніжно гладити її по шії. Потім він запив дружину шепотом в саме вухо:

- Лізка, а ти пам'ятаєш дату коли ми поклялися на Бистриці?

- Звичайно що пам'ятаю, як таке забути Вітя? Це було, ні давай усе по порядку: четвертого липня ми побачилися. Двадцять шостого липня я була у вас коли була гроза. Здається що тридцятого серпня, лиш я не впевненою, ми їхала з Любчиком коли ти не знав як говорити зі мною. А вже у вісімдесят сьомому році на Різдво, ми вперше цілувалися, тобто історія з шоколадом. Так було весілля в агронома, наші відомі вечори: в діда під хатою та під вашими липами. Дата в мене є записана про весілля. Дванадцятого червня - кровна клятва. Того ж місяця двадцять сьомого, ми прощалися біля друкарні газет в Івано-Франківську.

- Але в тебе пам'ять Лізка, як ти так усе знаєш?

- А в мене є свій щоденник особистий про моє кохання.

- А ти мені його почитаєш? - Просив Вітя дружину.

- Колись прочитаю, ти будеш нашу маленьку колисати а тобі читати буду, а зараз ходімо щоб ребра усі не з'їли Арлани.

Під час вечері була також розмова про те коли Ірина та діді Федір приїдуть. Віктор пообіцяв завтра зателефонувати в офіс авіакомпанії «ЛОТ».

На третій день, тобто в саме свято Івана, Ліза зателефонувала до Бойчуків. Ліза сказала що вони взяли квитки для діда а також для Ірини та Олега. Львів'яни уже квитки мають на руках а дід Федір забере свого перед реєстрацією на літак. Квитки замовлені на чотирнадцятого липня. Вітя просив привезти йому фотоапарат його, а для неї особисто привезти дерев'яну шкатулку на якій вирізана троянда і шкатулка повинна бути в дідовій хаті в шухлядці столу.

До такого швидкого візиту за кордон, ні сам Федір, ані ніхто з рідних, не були готові. В них залишався один тиждень часу щоб відправити діда в Америку. Настя не знала за що повинна вхопитися; роботи на грядках не видно кінця, ніхто не хоче піти щоб допомогти її. Марійка уже майже така як Олеся зробилася, Настя бігає як білка в колесі та нічого не може змінити.

Одного вечора Федір сказав до жінки:

- А що я тобі говорив колись що буду ще в білому капелюсі по Нью-Йорку ходити? Ти мені казала що я зманячив вже, а тепер сама будеш видіти хто маньячив.

- Ой татуню, як та твоя Лялька вже за тобою, не дурно ти її якусь там «сльозу» викупив.

- А вона не тільки тепер «Лялька», - обізвалася Олеся. - Вона зараз як «Матрьошка», сама лялька та ще в середині має другу ляльку.

Усі розсміялися, Марійка сміялася з того що Олеся придумала. А Федір збирався поїхати до Лук'янової хати, щоб там знайти шкатулку, про яку просила Ліза.

Шкатулка знаходилася там де Ліза сказала, Федір витягнув, поглянув що вона порожньою. Він повернув її та прочитав на папірці який був наклеєний в верхньому правому кутку шкатулки. Федір шепотом прочитав сам про себе: «Колхоз «Дружба», Долинского р-на, Ивано-Франковской обл. Изделие - Шкатулка Роза». В низу була ціна: «10.00». Федір сам до себе промовив: Десять рублів колись була, а зараз хто розбере в тих цінах. А пам'ятає Ліза за неї, напевно не забула дідову хату. Ой наговоримося з нею разом, про все розпитаю тепер її що собі надумав, буде в мене часу до Нового року. - Радувався старий Бойчук.

Олеся сказала щоб дід ще взяв для них туди порцеляновий сувенір, де був вироблений козак який обняв дівчину; двоє були виробленими та розмальованими в український національний одяг. Олеся пояснила що колись Ліза витягнула була з серванту цей сувенір, оглядала його та їй він подобався.

- Ой які троянди в нас зараз, - говорила Марійка. - Ліза так любила їх, давайте я наріжу на дорогу хоча три штуки, а там хоча два-три дні постоять тільки все ж таки пригадають наші молоді про рідне подвір'я.

- Добре Марусю, лиш так поклади їх в якусь картонну трубку щоб не поломити в дорозі. - Погодився Федір.

- Ой Марусю що ти вже вигадуєш, - сказала Настя. - Ще нагадай про пса і татуню його повезе в Америку.

- А ви мамо вишивки зготуйте, для свахи маємо передати і для бабусі Сусанни.

- Ой добре що ти сказала, за олію треба подякувати їм, я виберу такі файні, татуньо може набрати воно не тяжке.

Коли усе було готовим і залишилося два дні, перед вечерком приїхав Олег та Ірина. Вони попросили щоб залишити свою машину, яку Олег не встиг продати. Юра погодився її накрити брезентом, тим самим що колись стояла накрита його машина перед тим як він одружився з Олесею. Також Ірина розповіла що не змогла забрати квиток для Федора так як потрібно показати паспорт. Після того в ночі, Юра повіз їх на рахівський поїзд, так як вони спішили перед виїздом все владнати. Олег був таким задоволеним що здавалося немов би уже Ірина була здоровою щоб стати матір'ю.

Настя сказала що потрібно було поїхати в Косів, може хтось з Тетяниної родини хотіли щось передати, тільки часу уже не було. На це Олеся відказала:

- Для чого туди їхати? Вони зараз надають баранячих шкір дідові та ліжників а він буде те все тягати з собою по Нью-Йорку. Там аеропорт не такий як в Франківську, там скільки терміналів що він більший від Богородчан; Так мені Ліза говорила колись.

- Також правда, - підтримала Марійка Олеся, - тато перший раз летить в таку дорогу.

Усі погодилися, тільки вони не знали що Федір з львів'янами летить не в аеропорт Джона Кеннеді що знаходився в Ямайці, хоча загально прийнято говорити що він в Нью-Йорку. Насправді рейс був «Львів - Варшава - Ньюарк».

Два наступних дні швидко пробігли, Федір попрощався з Петром та Остапом, також з Колею. Якось так усі забігали ся, що не встигли переказати для Відлиги та Яківни. Настя ніколи на такий довгий час не розлучалася з чоловіком, тому його поїздка за кордон для неї, переносилася найважче від усіх інших членів сім'ї.

Чотирнадцятого липня день був середа, Юра приготувався щоб вдосвіта вирушати на Львів. Під час прощання Федір пожартував до своїх:

- Ви баби тут мені Юрка не замордуйте, він сам мужчина залишається з вами. Ніколи не думав я що таке прийдеться мені в житті, лиш як видно - прийшлося.

- Ой татуню, тобі жарти в голові, ти не думаєш що через моря летіти маєш нині, така височінь, така далечінь, а ти не летів в воропляні ніколи ще, - плакала Настя.

- Усі ще полетимо через океан, не плачте я лиш в гості, в розвідку щоб подивитися як там наш Вітя живе. Мушу повернутися до своєї майстерні, як вона тут без мене стояти буде. Федір поцілував дружину та маленького Володьку, він пообіцяв йому привезти привіт від сестрички яку ще «бузьок» несе в дорозі до Америки. Федір обняв Муфтара який прибіг; собака немов відчував що його старий друг, їде на половину року до онуків.

У Львові усе було в порядку з квитком. Працівник компанії «Lot», біленька пані, люб'язно видала квиток пасажиру Бойчук Федору. Вона пояснила що зі Львова він полетить малим вітчизняним літаком а в Варшаві його посадять на великий літак «Boeing».

Через двадцять хвилин, Михайло з Лідєю привезли Ірину та Олега. Олеся та Марійка поцілувалися на прощання, з усіма хто летів в Штати. Юра просив передавати гаряче привітання для швагера який скільки добра зробив колись йому особисто. Марійка наказувала щоб як тільки зайде батько в хату, зараз зателефонувати що все добре, як колись був поступив Вітя.

Того липневого погідного ранку, літак Ан - 24 злетів з львівського аеродрому, та взяв курс на Варшаву, а в ньому Федір Бойчук полетів до онуків далеко ген за океан...

Віктор збирався їхати в аеропорт який знаходився в штаті Нью-Джерсі. Аркадій йому запропонував свою машину. Ліза дуже ходила веселою цілий день, тільки вона не збиралася їхати зустрічати в аеропорт. Перша причина була те що вона уже перейшла на восьмий місяць і Вітя дуже слідував щоб вона не втомлювалася, а друга була така що Ліза знала що

так як найважче прощатися біля дому, так само найцікавіше зустрічатися там де ніхто не відвертає твоєї уваги.

Арлани розмістили гостей заочно саме так: дід Федір як правило буде увесь час жити у Віктора та Лізи, а Олег з Іриною будуть жити спочатку в Гаріка а там на квартирі як було домовлено. Аркадій просив щоб вони жили в них, тільки Тетяна категорично відмовила в цьому. Усі зрозуміли що Тетяна ревнує чоловіка та не хоче щоб львів'янка жила разом з нею. Можливо коли б нею була Марійка, тоді інша справа, а Ірини, Тетяна таки не хотіла.

Літак з Варшави приземлився вчасно по розкладу. Довгий день для пасажирів який тягнувся та не міг закінчитися, уже почав нарешті хилитися. Олег пояснив для Федора що вдома уже ніч, а тут сонце втікає від них а вони наздоганяли його. Пройшовши митній контроль без проблеми, гості вийшли в зал для зустрічі. Віктор стояв одітий в чорну футболку та світлі джинси, Ірина першою його побачила. Федір підійшов та обняв онука. Старий Бойчук заскучав за ним, він почав цілувати його щиро та довго. Ірина аж просльозилася дивлячись на таку зустріч рідних людей.

- Ой Вітю, синочку ти мій, як тебе далеко від нас занесло. Майстерня моя порожньою без тебе, місце твоє в старій хаті сумує за тобою. Але ти щасливим і все воно перетерпить ся нам, тільки щоб ви були двоє щасливими сину.

- Дякую вам діду що ви приїхали, я казав колись не збирайтеся помирати тому що ще вам в Америці бути.

- Ой хто міг в таке повірити, а все через неї, через нашу Ляльку. - Федір оглянувся навколо де мегушилося багато людей. - А де Ліза Вітю?

- Вона вас чекає вдома, я сам приїхав щоб місця було більше, ми тут не далеко живемо.

Почали завантажуватися, Олег розглядав та не міг з дива вийти які усі машини чисті тут. Валізки поклали в багажник а два чемодани на верх прив'язали. Вітя повіз їх через підводний тунель в Манхеттен. Саме Нью-Йорк запалював світла свого вечірнього калейдоскопу. Тисячі вікон відблискували різними кольорами. В Ірини та Олега виникло враження що вони опинилися не те що на другому континенті, а на іншій планеті. Вітя поїхав на історичний Бруклінський міст. Проїхавши трошки за місто, Федір зітхнув так як боявся що вони живуть в такому гігантському мурашнику, та як він тут буде половину року. А ще коли прийдеться на постійно приїхати, тоді його Настя такий кіпіч підійме що світ такого не бачив.

- Ти мені Вітю фотокарточку зробиш того міста: Петрові покажу та Остапові, а баба в молочарні покаже, щоб люди виділи де ти мешкаєш сину.

- Зробимо діду, лиш ми живемо в спокійному місці, в нас гарно та затишно. Знаєте що Ліза не буде сидіти в такому мурашнику, вона любить волю та природу.

- Знаю Вітю, вона коли до нас приїжджала, коли ти в армії був; тоді з Олесью на ріку ходила. Ой сплило води в Бистриці як тебе нема з нами, навіть Муфтар скучає за тобою. А Володька як ходить сам, лиш до мами а Олесю не дуже він, навчився з мамою всюди. Не знаю як вона поїде що він бідний буде робити сам.

- Нічого якийсь час я був без Лізи, потім ви без мене, зараз без вас будуть. Там як все добре буде - побудите без мами, а опісля усі будемо разом жити знову.

- Ой, щоб правда з тебе говорила Вітю. - Похитав головою стомлений дорогою, дід Федір.

Коли приїхали в Меррік, Вітя обережно заїхав на заїзд. Гарік уже чекав на Ірину та Олега. Аркадій, Тетяна також розмовляли з ним чекаючи на гостей. Ліза сиділа в білому плетеному кріслі та гладила kota якого вони купили місяць тому, та Вітя назвав його «Журик». Коли гості вийшли усі привіталися, Федір найперше підійшов до Лізи та поцілував її обережно натягуючи голову щоб не торкнутися живота.

- Як вам була дорога до нас? - з усмішкою запитала Ліза.

- Дякую, добре, а ти такою як була файною. - Похвалив її Федір. - Ямка на лиці так і залишилася в тебе а скоро мамою станеш, і знову стрункою будеш.

- Та що ви діду, я ще не скоро стану такою як була колись, зате мамою буду як Бог дасть.

- Ой ми так тішилися як нам Олесья сказала що у вас буде дитятко.

- Я також дуже цього хотіла, і Вітя чекав.

Усі пішли повечеряти, тільки Федір засипав за столом. Він напився чогось трошки та попросив щоб зателефонувати додому, та повідомити що він уже приїхав. Тетяна принесла телефон з антеною та набрала номер до Бойчуків.

На Прикарпатті була глибока ніч, тільки Марійка не спала, вона рахувала години та чекала на телефонний дзвоник. Коли нарешті дзвоник прозвучав, Марійка зняла трубку, вона почула голос Тетяни:

- Алло Маруся, ти не спиш?

- Ні Таня, чекаю на ваш дзвоник. - Сонним голосом сказала Марійка.

Тетяна протягнула телефон Федору, він взяв його та промовив:

- Марусю, іди спати доню. Все добре Слава Богу, ми вже приїхали. Я не знаю що робиться зі мною: в голові гуде від літака, дивлюся Вітя сидить коло мене, очам не можу повірити. А Ліза така файна нівроку молодичка, мамою скоро стане, така щаслива від того.

- Дякую тату що задзвонили, ідіть спочивайте а я мамі скажу що все добре, мама плакала за вами до вечора.

Усі пішли відпочивати, Гарік забрав львів'ян, а Федір розклався на половину року жити у Віктора та Лізи на другому поверху будинку так як на першому жили Аркадій з Тетяною.

Наступного ранку, Вітя взяв свого фотоапарата а Ліза шкатулку, також там ще були речі що їм передали з України. Троянди які були оригінальними з клумби що біля криниці, Ліза вирішила покласти під скло в рамку щоб вони там перетворилися на гербарій та стояли почепленими на стіні.

Тим часом жінки які приносили молоко, почали питати Настю чи то правда що Федір поїхав до Америки і як він залетів. Настя зітхала та розказувала звідки літак летів та як Юра відвозив його до Львова. Тепер лиш зять в нас лишився, решта хлопці поїхали. Та що порадиш як мій з невісткою так поріднилися що вона конче до Віті щоб дід приїхав - хвалилася Настя.

Заперечите цього ніхто не міг, так як Лук'янові забрали хлопця а тепер ще і старого Бойчука до Америки. Тільки спокуса прийшла з другого боку:

Мирося мама Галі, яка робила весілля в серпні перед весіллям прийшла до Марійки. Вона почала просити щоб та позичила шлюбне плаття в якому була одітою Ліза. Марійка пояснила що його в них вдома просто немає, що плаття купила мама Світлани. Вона є кравчиня, кроїть та шиє дорогі сукні на різні заваби а також для наречених. Так як Світлана поїхала в Чехію, тоді ніяких зв'язків з ними ми не маємо взагалі - виправдовувалася Марійка. Лиш Мирося незадоволено пішла а Олеся пояснила після того мамі:

- Мам, можна через Любчика вийти на його тещу та попросити за плаття:

- Ні Олеся, я чомусь не хочу щоб її дочка була в тому платті що Ліза. Ти знаєш якою вийшла Ліза за нашого Вітю, як вона чекала на нього, та як вона себе берегла справді як наречена, а Галя по чужих хатах лазила. Хто там в місті в ньому я не знаю і не бачу, а тут просто не хочу.

Після того на Бойчуків поповзли слухи що Олеся пса натравила на Володю який приїхав до Юри по своїй справі, а також Мирося піддержала наговори про те що листа Зоська не писала а її Галя точно знає що довго Лук'янові думали чи забирати малого Журика чи ні. Марійка почувши таке ще швидше хотіла поїхати до Лева, щоб на кінець усі побачили що не тільки її сина захотіли Лук'янові, а її саму посватав багатий ювелір з самого Нью-Йорка.

Час пробіг дуже швидко. Настав час коли Ліза мала народити дочку. Вечором як звичайно лягли спати, лиш коли Федір проснувся щоб напиться в ночі соку, він побачив що в кімнатах світіся а червоної машини немає. Федір зрозумів що вони поїхала в пологовий будинок. Він уже не міг заснути до ранку. Він сидів та дивився різні журнали з машинами яких Вітя

накупив щоб вислати в посилці для Юри. Десь біля шостої ранку постукав хтось у двері, Федір думав що повернувся Вітя, та побіг по сходах вниз. На порозі стояла Тетяна, вона була радісною та промовила до Федора:

- Добрий ранок Іванович.

- Добрий Таня, я думав що Вітя повернувся.

- Ваш Вітя таке зі мною зробив що вже не поправити ніколи, - продовжувала весела Тетяна.

- А що такого Таня він «зробив»? - Стиснув плечами в непорозумінні старий Бойчук.

- Зробив з мене бабцю ваш Вітя, а Арка мого дідом. - Тетяна щиро посміхнулася.

- Ой Таня, вже народилася маленька?

- Так, народилася: в п'ятій годині.

- Ой дякувати Богу, а Олеська також половина п'ятої родила малого. А нині восьмого вже: значить восьмого вересня народилася правнучка моя дорога. А Вітя також восьмого лиш в червні родився в сімдесятому році; пам'ятаю як зараз коли Володька зять так тішився як ми зараз з тобою Таня. Я тоді також дідом а моя бабцею стали, так як ви двоє нині.

Тетяна щиро обняла Федора, вона зняла свої окуляри в золотій оправі, витерла сльозу та промовила:

- Як жаль що в мене немає ні тата, ані мами, добре що хоч ви такі люди в родині що можна з вами розділити радість. Давайте ідемо до нас поснідаємо разом, Арк вже встав також.

- Таня а коли можна буде піти до шпиталю?

- Сьогодні, ми поїдемо десь в дванадцяті годині тому що Ліза спить зараз, малу забрали а Вітя там біля неї також спить напевно. Знаєте як мужчина перший раз побував на такому.

- Ой я також хочу поїхати з вами, я зайду до вас, лиш перше помиюсь та підголюсь. А Вітя добре що був там, воно так має бути щоб чоловік був коло жінки, - радів щасливий прадід.

А далеко від того місця де трапилася радісна подія, того ж дня, телефон не переставав дзвонити в двох хатах, тільки ніхто не зміг почути. Була саме перша година дня, Марійка з малим була на грядках а Коля ремонтував трактора і той тарабанив на усю вулицю. Від такого звуку, Муфтар не переставав гавкати. Дзвінок почула Настя за хатою на городі, вона прибігла щоб сказати дочці. Після того Марійка пішла та сіла на поріг старої хати, десь через десять хвилин він знову задзвонив, цього разу Марійка встигла:

- Алло, я вас слухаю.

- Маруся, це Таня, добрий день!

- Добрий день Таня, як там Ліза?

- Уже родила сьогодні в п'ятій ранку.

- Ой як гарно, дякувати Богу, а як вона себе почуває?

- Все добре, ми зараз поїдемо до неї, я тільки тобі зразу хотіла сказати про новину.

- Привітання від нас усіх, я біжу швидко на нове подвір'я до Олесі, скажу що вони мають племінницю а малий сестричку. Ой зараз радість така буде в них, ми так чекали тут усі.

Тетяна поклатла трубку, так як спішила зібрати усе необхідне, та ще заїхати за квітами в магазин, а Марійка покликала Настю та Олесю з Юрою щоб переказати новину. Олеся сказала:

- А я знаю як малу назвуть вони.

- А як назвуть? - Запитали усі троє в один голос.

- Ліза хотіла так як брат її звався, який помер давно, тому мала буде називатися Руслана.

- А вона гарно так: тільки коли будуть кликати «Руся», вона повинна бути русявою як ми з тобою. - Показала Марійка на Олесю.

- Не знаю якої масті вона буде, лиш характер повинна мати мій. Коли я побажала щоб в неї була дочка, тоді також зразу я сказала до Лізи що має бути вона такою як я. Як бачите що перше моє побажання виконалось, тоді в другому немає сумніву ніякого що воно в точності відбудеться. - Олеся поглянула вгору та подумала: як було б гарно коли вони близько.

Лиш малу не назвали Русланою, Ліза передумала, а дали їй ім'я Тамара, що перекладається з древньоєврейської мови «Смоківниця». Також так називають здавна, дівчат на Кавказі.

Федір кожного разу їхав з Арланами в лікарню і там сидів аж поки хтось його не забирав додому. Вітя наступній день працював в гаражі, вечором заїхав до дружини та за дідом.

День перед тим як повинна була Ліза повертатися додому, Федір сидючи в лікарні біля Лізи щось розказував; про якусь подію що її почув від Петра. Вітя підхопив та запитав діда:

- Добре що я пригадав собі: казав мені Юра щоб я вас запитав про якусь Терезу?

- А, про Терезу, знаєте я сам забув був про неї. Колись ми не говорили про ту справу часто, тай забулось з часом. А мама почала щось питати і ми пригадали.

Дід Федір онукам розповів те саме що вдома своїм, кільки Ліза почала випитуватися його багато більше. На жаль він не пригадував а вигадувати не хотів сам від себе. В кінці він запитав Лізу:

- А що так питаєшся, так сподобалося тобі про ту дівчинку?

- Я хочу розказати бабусі Сусанні, а взагалі ми будемо її шукати. Коли ви сказали що вона була меншою від вас, тоді можливо вона така як бабуся Настя. По моїх розрахунках вона повинна жити в даний час. Тільки щоб ви про того листа взнали, тому що потрібно якась зачіпка з якого місця починати пошуки.

- Ой Лізочка, воно так давно було, люди перемішалися, вона десь за кордон поїхала з Станіслава, бо лист був звідкись, а може померла від слабості вже; давно воно було дитино.

- Тим краще коли поїхала за кордон. Євреї мають свої агентства які розшукують рідних та знайомих. Коли вона живе - тоді є надія, а бабуся напевно захоче так зробити.

Тільки коли Ліза повернулася додому та проводила час з малою, а Федір пішов з Віктором в гараж підробляти собі, історія про Терезу немов забулася.

Аркадій приніс інші новини, новини про сучасну війну. Того ж місяця вересня в Абхазії почалася війна в обширному плані. Аркадій розказав що від шістнадцятого, почалися бої саме там де вони жили колись. А з двадцятого по двадцять третє вересня, було збито чотири літаки цивільних рейсів. Три з них Ту-134, та один Ту-154. Тетяна в думці порівнювала коли б її дочка вийшла б була заміж там, та в цей час народила дочку в такій обстановці. Тетяна таємно в душі дивилася на Віктора як на лицаря який спас її дочку від такого страхіття. Те що Вітя за ними приїхав сюди, а Арлани виїхали в Штати ще до війни, а Ліза взагалі жила на Прикарпатті, Тетяна немов не брала під увагу.

В гаражі де працював Віктор, його напарник запропонував щоб Федір пішов порізати залізо з машин яких купляли кільки на частини і багато такого назбиралося заді гаражу. Власник того бізнесу погодився, він сам був поляк та знав що в Бойчуків зять поляк, якого вони прийняли як свого, та купили йому машину за усі гроші які Федір наскладав за багато років. Звичайно що власник гаражу, якого звали Анджей, не знав Ковальського, але все ж таки якусь симпатію відчув до старого Бойчука. Федір погодився підробити щоб не сидіти дармо.

Він різав метал електричною ножівкою та завантажував кожен день в контейнер, якого міняли коли він був наповнений. Так як Вітя сам в цей час працював він допомагав дідові поносити нарізані куски з автомашин в контейнер. Федір попросив онука зробити йому фотографії, щоб показати вдома що тут роблять з машинами; як ріжуть їх замість того щоб поварити та ремонтувати.

Вечорами, Федір ходив з Лізою по вулиці з коляскою в якій спала маленька. Він не втомлювався тут, можливо від калорійних продуктів та соків. Федір розповідав про Олесю як вона говорила що хоче соків американських. Він хотів набутися з Лізою так як знав що після Нового року, поїде додому, і аж через два, а може більше років, він знову зможе сюди приїхати.

Вітя зауважив що дід не згадував про свою смерть як колись, він тепер хотів жити як ніколи. Федір хотів побачити як його дочка буде разом з Левом Арланом, як він своїй Насті буде показувати де він побував в Америці перед тим як вони усі приїхали. Також дід Федір думав щоб Вітя та Юра орендували свій гараж а він їм допомагав різати залізо на металолом. Багато планів появилася в голові старого Бойчука, який немов відмолодів, лиш тільки хвилювався як там Олеська без нього, та чи Настя її не сварить за усяку дрібницю.

Коли Вітя говорив з мамою одного разу по телефону і Марійка запитала як там дід, Вітя просто відказав: Так як колись в нього завжди була правою Олеська, так зараз моя Ліза завжди в нього правильно думає та правильно говорить. Але коли в нашій родині уже так повелосся що в нас жінки такі красиві та мудрі, тоді вже ми мужчини, будемо терпіти, а дід як усі знають, завжди правильно умів роз'яснити будь яку справу.

Наступив 1994 рік. Першого січня Віктор зв'язався з Україною. Марійка розказала що в них були гості: був Богдан Відлига з мамою, та привіз з собою Раїсу Яківну яка уже останній раз зустрінула в них Новий рік. Справа в тому що Яківна скоро мала їхати з сином за кордон. А Федір збирався їхати додому, він не хотів порушувати закон щоб без продовженої візи сидіти в США. Так як він думав їхати сюди на постійне місце проживання, тому старався бути законно-слухняним в цьому питанні. Також у нього ще була одна причина а саме, коли він уже натішився онуками тут, він заскучав за своїми домашніми, особливо за Олесьюкою.

Квиток він уже мав готовим на початок січня, щоб на Різдво бути уже в своїй хаті. Речі свої також Федір уже склав майже всі, тільки хотів ще щось купити малому.

Другого січня, Ліза поїхала з ним, залишивши свою донечку з мамою, так як була неділя і Тетяна була вихідною. Федір по дорозі почав переконувати Лізу щоб нічого не купляла в подарунки:

- Послухай мене Ліза: місця маю мало в чемодані, а ви на мене витратилися за половину року багато. Мамі нічого не потрібно тому що Лев передає мною для неї дві тисячі доларів. Також я заробив гроші а Олесьяка в мене потягає, все одно для неї вони будуть. Накупить вона всього чого треба і чого не треба.

- Ой що ми витратилися на вас, не смішіть мене. Нам дають талони на продукти, тому що Вітя сам працює, мама нам ще свої віддає. А я все ж таки подарую для Олесі гарний набір ножиків. Олесья любить нарізати салати і готувити а вони саме для такого. Тільки обережно щоб малий не взяв тому що вони дуже гострі. А в мене є ще одне прохання до вас.

- А що за прохання? - Повернувся на кріслі Федір до онуки-невістки.

- Ой знаєте мені так незручно те що Вітя так поступив. Я просила його щоб не робив такого а він сміявся і таки назвав нашого кота «Журик». Може щоб ви не сказали вдома нікому, там бабця як почує її буде якось неприємним таке. Подумає що ми з її батька сміємося.

- Та що ти таким переживаєш, колись її тато насміялися з мене досить. Я також не був поганим: вищим як зараз, волос чорний мав, а вони з мене досить насміялися що я «не пара» до їхньої доньки. А моя Настя таки мене захотіла. Одного разу як з Зоською на музиці обидві зчепилися, тоді була щось страшне. Моя Настя мала таку косу велику, Зоська якось потягнула її за косу а вона була такою як Олесьяка - не боялася нікого. Ой вони так дві дерлись що аж кров сикала з них. Десь самі ксьондз казали татові про ту справу, а мої тато сказали отцеві так: «А я що вдію? Мій Федько не буде двох сватати, яку вибере таку посватає». Прийшли тато тай кажуть мені: «За місяць щоб ти якусь посватав, що дівки роблять якісь побоїща за тобою». Ой було, було колись в мене таке...

Якийсь час вони їхали мовчки, а так Федір поглянув на Лізу яка була одита в чорну куртку з пухнастим капюшоном і промовив до неї:

- Лізочка мені треба щось поговорити з тобою в такій спокійні обстановці, ти зараз їдеш машиною а я хотів би щоб ми десь зупинились та я тобі сказав те що я маю на серці. Бог дасть через два з половиною роки, може будемо разом, але я старий вже, може трапитись по різному, тому хочу щоб я не віз додому що маю сказати тобі.

- Добре, ми маємо час: давайте заїдемо тут поруч є гарний ресторанчик такий тихий, там посидимо та поговоримо.

- Нехай буде, тільки я їсти не буду. - Відмахнувся рукою Федір.

- Нічого, кави купимо та по кусочкові торта, правда тут тортів немає таких смачних як в Івано-Франківську, завжди мій тато пригадує наші торти українські.

Через п'ятнадцять хвилин, вони зайшли в придорожній ресторан. В ресторані усе було оброблено в старинному європейському стилі. Федорові дуже подобався інтер'єр такого

тихого приміщення. Ліза замовила каву та солодкого і вони знявши верхній одяг, сіли біля вікна.

За вікном була старі високі дерева, та сіяв дрібний дощ, який путався з сонливим туманом. Федір дивлячись на молоду невістку, почав свою розмову:

- Лізочка, ми усі до сьогодні дивуємося як так склалося в нашій родині, усе що пройшло за послідніх сім років. Я особисто від себе а також від моїх рідних, хочу тобі щиро подякувати за все що ти зробила для нас. Знаєш ніколи я не міг подумати такого що буду тут сидіти, що мій онук-сирота буде мати таку жінку, а Олеська таку подружку а ми таку невістку. Я знаю що Лев, твій стрийко, приїхав до нас це також твоя турбота. Знаєш мама в нас була єдиною дочкою і коли вона повдовіла, цей смуток тяготив над нашою хатою до того дня, поки ти не зайшла на наше подвір'я. Ти могла полюбити когось іншого, а ти любила нашого Вітю, і ми так поріднилися. Не знаю скільки я буду жити, але коли я почув що мама хоче поєднати свою долю з Левом, я зрозумів, що коли приходить щастя, воно робить щасливими усіх. Коли б таких людей, з таким серцем як в тебе на землі було б більше - світ був би крашим.

- Ой що ви так мене уже вихваляєте діду, ваш Вітя припав мені до серця і все. Я зовсім ще не думала про хлопців, а коли його побачила все так пішло від тоді. Пригадую коли ми стояли там під деревом, коли горів дах якого ви зробили, я щось розмовляла з тою Надькою. Нараз дивлюся та бачу якийсь такий хлопець відійшов собі в сторону, сорочку так на плече поклав та дивився на пожежу. Він мене ще не бачив в той час, лиш коли я його побачила тоді я вже не слухала що Надька говорить. А перед тим ми вже з Олесею познайомились. Тут бачу Олесю підходить то того хлопця і щось йому сказала. Я подумала що вона перед нами так хоче показати що його знає близько. Лиш тоді зі мною щось таке відбулося що просто не можу пояснити. Вітька поглянув за сестрою і в той момент побачив мене. Я вже почала там волосся поправляти, почала крутитися з ноги на ногу. - Ліза засміялась пригадуючи сама себе. - Після того Вітя підійшов до Олесі а я просто хотіла в той час коли мигалка пожежної машини повернеться що його розглянути добре та запам'ятати. А коли вже в майстерні я побачила його, а в нього такі очі гарні що просто я потонула в них. Коли я ішла з школи і було погідне небо, завжди мені здавалося що дві краплі неба у Вітькових очах. Я собі так постановила що людина з такими очами не може бути поганою, та що Вітька народився саме для мене на цей світ. Знаєте, як полюбить людина когось, тоді не те що його рідні, а навіть дерева на його подвір'ї, стають якимись приємними. А що зможу допомогти звичайно що постараюся для вас і для нас також. Наприклад коли мама приїде, Лев буде мати дружину, а нам може мама з малою буде, щоб я працювала. У вас буде державне забезпечення, віддихнете собі уже тут від праці на землі.

- Лізочка, мама може ще робити, вона у нас шанована з коліски, а я з дітьми буду. Знаєш я коли пильнував дітей колись Вітю та Олеську, я вчив їх щоб вони любилися, щоб дружили разом, допомагали одно одному. Коли я буду з правнуками яких уже маю двоє, я також так буду їх вчити щоб любилися між собою. Знаєш Вітя любить сестру, а Олеська за ним взагалі, тебе вона любить і коли будете разом воно дуже добре.

- Я побачила зразу що Олеся має добре серце, ще того першого вечора: Переважно коли в сім'ї брат та сестра, вони в юності не знаходять спільної мови, а Олеся до Віті зверталася, тоді так гарно, я подумала про неї що вона його дівчина а не сестра. Того вечора я так глянула що вони різні: Вітя такий чорнявий та волос чорний в нього а Олеся світла. Правда я пізніше приглянулася що вони мають схожі риси обличчя між собою, лиш вперше я не могла зразу все порівняти та ще вечером.

- Знаєш Ліза, Вітя також добрий, лиш він має щось таке як мама: він може загніватися навіть, а в Олеськи того нема. Колись пам'ятаю як вони були малі та щось там зробили шкоду, так як діти, а мама наказала двох; Вітя не говорив до мами цілий тиждень, так загнівався був, а Олеська навіть уваги не звернула: як сміялася до того, так після того. А ще я переживаю за зятя Юру: знаєш він добрий, працюватий, лиш поки він молодий його Олеська ще втримає в руках, а коли він поживе далше і вже йому не буде такою потреба любитися жінкою як молодому, тоді боюся щоб його колеги не потягнули до пляшки. Вони вже ходять за ним, а робота механіка чи майстра дуже спокуслива, я знаю що таке бути в нас майстром. Зараз вона його добре тримає, лиш воно до часу, а тут дивлюся люди роблять,

алкоголіків, чи таких компаній, не видно. Він з Вітьою як буде разом на роботі - тоді золотий хлоп буде.

- А мені розповідала Олеся про історію з рибою, - засміялася Ліза.

- Може воно не по-культурному, лиш що з п'яним про культуру толкувати, коли він на неї такими словами та ще на її подвір'ї.

- Більше не прийде напевно і спокій будете мати з ним.

- Я Лізочка на все приглядаюся. - Продовжував Федір почату розмову. - Я можливо найбільше зрозумів яку ти велику справу зробила в нашій родині, напевно щось так воно мало бути, чи як зрозуміти?

- А можливо ваш батько врятував ту дівчинку що ви розповідали і вона живе до сьогодні. А добро повертається через багато років інколи. Мені дуже приємно від того що ви мені сказали і не тому що люблю щоб мене хтось похвалив, а тому що колись мені дід Андрій говорив що людина живе для того, щоб бути корисною для когось. Я вам також хочу признатися про те що найкращі дні в моєму дитинстві пройшли там Ешері, а найкращі спогади про юність це те що відбувалося у вас. Про дитинство я пригадую що бувало ранком ми з Рітою виходимо на терасу чай пити та любуємося ранком на Кавказі. Там в ночі випадає дуже багато роси, ранком небо таке синє над горами що просто як в казці. А в бабусі були голуби, їх Лев любив та годував, він жив вдома після того як жінка його покинула. Так ми сидимо з сестрою і дивимося як білі голуби літають під небом, така красаота як на картинці. Це було в дитинстві, а найкращі дні моєї юності, пройшли саме у вас: ваша лавочка, старі липи, подвір'я, хата як одна так друга, стежка на річку, все це назавжди стало мені рідним та дорогим. А моя бабуся Сусанна говорила так: «Те що в юності полюбитися - воно буде незабутнім на все життя». Знаєте я коли приїхала в село, тоді я не знала як люди живуть так в загальному, лиш коли прийшла до вас, мені так все подобалося: усюди так чисто, в старій хаті кухня так пахне, травичка зелена біля хати; дуже приємним було моє перше враження.

Федір з Лізою сиділи в ресторані десь біля двох годин, коли приїхали додому, маленька спала, а погода була такою сонливою що Тетяна також заснула.

Останній вечір перед від'їздом, Аркадій та Тетяна повезли свата Федора в престижній ресторан. Туди також приїхав Лев з мамою, яка почувши історію про Терезу, ще раз хотіла пережити як усе відбувалося. Вони сиділи довго, Лев навіть пробував говорити по-українськи, хоча аж такої потреби в цьому не було, тому що Марійка вільно володіла російською мовою, як усі інтелігенти того часу.

Досвітнього ранку Настя встала найшвидше від усіх. Вона взялася замісити тісто щоб спекти хліба. Настя думала собі як воно усе повернулося що люди знову печуть хліб по домах. Правда не було уже таких печей як колись будували для того щоб випікати хліб.

Сьогодні Настя була веселою з ранку тому що сьогодні Федір повертався додому після половини року свого гостювання. Настя навіть наспівувала собі якусь давню пісеньку. Тільки її мелодію перервав телефонний дзвоник. Марійка яка також уже проснулася та лежала тільки нараз схопилася з ліжка. Піднявши трубку вона почула голос Лізи. Ліза сказала що діда відправили і він полетів. Літак на Варшаву вилетів вчасно, була гарна погода вечором і дід уже кілька годин над океаном зараз. Швидше Ліза не хотіла турбувати їх тому щоб не розбудити. Марійка ще трошки поговорила з нею і вони попрощалися.

Марійка поглянула у вікно яка в них погода, так як Юра мав їхати у Львів вони хвилювалися щоб не було снігу. Скоріше могла б Ірина зустрінути Федора, тільки Ірина та Олег залишилися в Штатах. За вікном було ще темно, тільки уже було радісно від того що не падає сніг а значить дорога такою напевно як була вчора.

Молоді ще спали довго, так як літак з Варшави прилітав після обіду а дорога була сухою, хоча по полі лежав сніг. Марійка не ішла будити їх, вони самі встали уже коли розвиднів ся зимовий день. Перед тим як вони зайшли в стару хату поспідати та поцілувати малого, Юра оглядаючись за собою забіг сам та швидко проговорив:

- Мамо, я вас прошу: скажіть щось Лесі щоб вона не одівалась до Львова в той дорогий плащ. Знаєте там різна банда по аеропорті повзає, вони знають що з Варшави прилітають ті хто з Нью-Йорка прилетів, побачать її в тому плащі і можемо хвоста придбати. Там дід має гроші які заробив, для чого нам ризикувати лишній раз. Все одно ніхто не знає її там, яка її різниця. Я нічого не казав, самі розумієте, вас може вона...

В той час Олеся зайшла в хату, вона була одита в білу зимову кофту під шию на якій була намотана голуба шаль. Олеся зрозуміла по вигляду Юри, який тут же прикусив язика, вона поглянула на маму та на нього:

- Олеся а ти що зібралася їхати тільки в светрі у Львів? - Ніби не знаючи нічого запитала Марійка дочку.

- А чому, я що не маю в що одітися зимою?

- Тільки того плаща з коміром не бери; там в аеропорті різні бандюги а дід з Америки летить. Знаєш Олеся, вони за тобою пасти очами стануть а коли підете до машини вони побачать що у вас машина гарна і вже «хвіст» готовий може бути. Там у діда гроші, а вони сама розумієш що не дідові а твоїми будуть, так що подумай про те що я говорю.

- Добре мам, я одінуся скромніше, я вже у Львові була колись з Лізою; страху хватило до сьогодні в мене.

Юра не сподівався такої покори від дружини, він уже жалів що сам не сказав їй те саме.

Молоді попили чаю з шипшини разом з рогадиками, та стали збиратися щоб не спішити в дорозі. Юра покрутився що в його годиннику вийшла батарейка ще місяць тому. Марійка пішла та принесла йому годинник якого купив колись Володя і майже не носив його. Виставивши дату, день та годину Марійка дала його зятеві. Годинник був вітчизняного виробництва «Слава». Корпус та пружинний браслет, були з жовтого металу на подобу золота а середина темно-вишнева. Юра пообіцяв віддати коли прийдуть, тому що це була пам'ятка про батька і тестя. Вони поцілували малого, який уже давно пробудився, та поволі виїхали на Львів.

По дорозі Олеся почала підтягувати чоловіка:

- Як там мамин синок, встиг усе виложити про мого плаща?

- Та я, я просто, ти Леся сама розумієш: Я...

- Розумію: підсіли батарейки в «польському радіо», тому лиш чую «я».

- Леся ну будь ласка, просто я думав, я колись...

- Колись з Мурманська ти до мамки плакав про фотку з Андрійком.

Юра замовчав, він взяв дружину за ліву руку, яка була холодною і став гладити її пальцями. Олеся була радою що скоро дід привезе гроші і подарунки яких передали через нього. Також глибоко в душі вона тішилася що Юра полюбив її маму, та її рідних як своїх.

Вже в аеропорті, об'явили про посадку літака з Варшави. Усі хто приїхав зустрічати стали біля дверей звідки виходили ті хто прилетів з літака. Коли Олеся побачила діда вона не повірила своїм очам. Старий Бойчук так відбілів та поправився на лиці що Юра аж здивувався. Федір зрадів хоча був втомленим після перельоту з-за океану. Він почав обіймати онуків, та хотів усе розповісти за один раз:

- Ой Олеська, які вони там пани, наш Вітя а Ліза, ой а якого вони kota мають файного.

- А мала яка сама собою? - Не терпілося знати Олесі.

- А, вона ще маленька, але як не погодувати її тоді навіть Тетяна на першому поверсі чує що мала голодна. Ліза грудьми годує, хоче довший час так годувати. Каже що бабуся так її говорила, а вони тому такі мудрі жидики що грудне молоко п'ють довго, - жартував Федір.

- А машину якусь там Вітя купив круту? - розпитувався Юра.

- О, та таку машину до нашого лісу, колеса як в трактора а дах відчепити можна і їдеш відкритим. Щось таке як колись показували що по Африці їздять ті хто левів лапають.

- Подивлюся на фотки, Вітя казав що передав нам.

- Є досить фотографій, там подивитесь на Америку, навіть книжку купила Ліза про Нью-Йорк. Казала щоб Петрові також показати. Так усіх пам'ятає Ліза наша, дуже згадує про нас.

- Діду, скажіть правду: а я там привикну жити? - запитала Олесь.

- Олеська, тобі лиш там жити: ти тут пані а там я вже не знаю що з себе виробити.

Усі почали сміятися, Федір віджив після дороги, він тішився що так усе склалося і зараз йому дуже хотілося щоб ще прожити хоча п'ять років.

Вдома в Бойчуків була велика радість, Настя не відходила від Федора нікуди, заскучала за ним. В той час коли він розповідав про Америку, нараз задзвонив телефон. Ліза знову телефонувала щоб знати чи все добре добралися додому. Федір сам відповів їй і подякував за таку увагу до нього. Він не міг сидіти вдома, пішов до Петра. Федір взяв подарунок Петрові і хустину для його жінки. Він дав йому ножика якого той просив і ще ланцюжок до нього. Також подарував Петрові набір до гоління, там був круглий пензлик з дерев'яною ручкою, стальний стаканчик, тарілка з сталі, а також бритва і люстерко. Набір був оригінальний з Швейцарії. Петро не сподівався на такий подарунок а Федір просто пояснив:

- Ножик купив Вітя, а бритву сват купив тобі. Так сам захотів Арк, сказав: «Пётр Семёныч, помог на свадьба, привет от меня и вот это». А я лиш перевіз тобі з Америки.

Вони довго сиділи та розмовляли про Америку, Федір поміняв час і не хотів спати, зате на наступній день спав до другої години після обіду. Також Федір наказав щоб Настя носила чоботи які він її привіз і не жаліла тому що за дві зими не зносить їх, а на третю, коли будуть живі та здорові, їй вони будуть не потрібні так як в Америці усі на машинах, як зимою так літом. Федір так переконував усіх про життя за океаном, що аж сама Настя вже хотіла їхати.

Вітя крім подарунків яких купив своїм усім рідним, також передав срібну флягу обтягнуту коричневою шкірою, для агронома і кросівки для Колі Остапового.

По селі пішла поголоска що Федь Журиків так відмолодів в Америці і робити уже не хоче нічого, хоче знову їхати на літо. Такий вже пан зробився що навіть вже знає трохи говорити по-американське. Казали що невістка дуже горнеться до їхньої родини, хоче щоб вони усі їхали до них в Америку таки жити постійно. Навіть якимось за kota взнали, комусь Федір похвалився, а люди уже пустили по селі, що такого kota мають там в Америці, що тут добрий кінь коштує такі гроші, як там той кіт.

Звичайно Настя була змушеною такі бесіди спростувати, а саме те що Федір знову не поїде на літо. Лиш про kota вона також похвалилася, мовляв онуки пани і такі забаганки в них, а також що вони напевно поїдуть, вона не відмовлялася. Тільки ніхто не знав про те що Лев буде викликати найперше Марійку, Стецькові мовчали як риби, щоб не сполошити щастя яке постукало у віконце серця, до самотньої вдовиці...

Восьмого березня, Лев привітав Марійку та рідних жінок в її домі з святом. Також того ж вечора зателефонувала Ліза, правда в неї крім привітання була ще одна важлива справа. Ліза попросила Олесю до телефону і розповіла їй наступне:

- Я розмовляла з батьком і він сказав що можливий варіант відшукати Терезу, яка по словах діда Федора, була перехованою десь в сорок другому році, прадідом Іваном Бойчуком. По крайній мірі можна спробувати, тим більше що є основа вважати що вона вижила війну, тому що був написаний нею лист про якого мало пам'ятають. Тато сказав про те що він вважає так як вона десь могла бути з тридцятого року а можливо молодшою, в такому випадку вона швидше всього не шукала свого рятівника зразу після війни, зрозуміло що п'ятнадцятирічній дівчині не було до того, коли потрібно було налагодити нормальний спосіб життя. Тим більше в такому віці молодь менше думає про такі важливі моменти свого минулого. Як вираховував батько що десь на початку шістдесятих роках, вона могла написати того листа. З цього випливає що люди які тоді були молодими, та працювали на пошті, можуть в даний

час бути живими. Прохання до тебе Олеся щоб ти допомогла віднайти Терезу, коли таке зможемо, тоді ми зробимо великий подарунок для наших родин.

- Тоді з чого мені почати коли дід розповідає ніби давній сон, а про того листа тільки чули. - З недовірою на результат відказала Олеся.

- А почни з того, щоб ти запитала листоношу вашу, вона уже похилого віку, можливо щось підкаже тобі. Попроси її, а краще розкажи правду і тоді в неї появиться бажання також пошукати разом з нами.

- Добре, я спробую, тільки ти не обіцяй там своїм нічого тому що сама бачиш що беремося шукати «голку на пасовиську», так колись про пошуки за тобою, сказав нам пан Дмитро.

- Тільки я знайшлася, ти також не забувай, а голку можна знайти лиш коли не переглядати травичку руками а шукати міцним магнітом. Тоді Олеся я через два тижні запитаю про твої успіхи, постарайся так як ти умієш. Як бачиш в мого батька з листами виходить досить успішно, а в тебе також на усному фронті, доказ цього що ти маму переконала піти за Лева.

Олеся з Лізою попросилися і Олеся зацікавилася пошуком героїні давньої пригоди. Спочатку вона нікому не сказала про що вони домовилися з Лізою. По правді Олеся не розраховувала на позитивний результат, вбачивши що немає за що зачепитися. Тільки вона взялася за пошуки зразу на наступний день, дуже їй хотілося догодити братовій та її батькові, який колись не повірив що Вітя може бути поганим.

Олеся наказала Юрові щоб коли він буде працювати на подвір'ї біля машини, поглядати на вулицю і коли побачить що поштарка пішла до останнього ящика, щоб тут же повідомити. Олеся надумала почекати її коли та буде повертатися повз їхні ворота. Юра того дня працював біля якогось «Москвича», він був одітий в теплий комбінезон, якого Федір привіз йому з Америки. Десь перед вечором, Юра покликав Олеся і сказав що бачив поштарку і навіть сказав до неї що його дружина хоче щось її просити. Поштарка пішла до останнього ящика і пообіцяла зайти на нове подвір'я. Олеся з радості поцілувала чоловіка в щоку яка була замазана мазутом, та витерла губи від неї. Юра пригадав як колись Вітя говорив йому що він може замазати його сестру-блондинку. Юра задоволено усміхнувся сам до себе, і вони двоє пішли на нове подвір'я. Пройшло може п'ять хвилин як поштарка поклала свого велосипеда біля воріт, та оглядаючи чи немає собаки, зайшла на подвір'я.

- Ой добрий вечір! - Не сподіваючись що так швидко вона повернеться, привіталася Олеся.

- Добрий Лесю, а я так налазилася що вже мені не дуже він «добрий».

Олеся відійшла в сторону і почала розповідати що дід ненароком проговорився в Америці перед євреями про таку справу і вони так і так просять. Поштарка вислухала і відказала:

- Знаєш Леся, я тоді ще не робила на пошті, наш головний також ще не робив там.

- А як можна шукати ви знаєте? Може подібні випадки були: люди листи пишуть, там питаються, може щось порадьте? - Просила Олеся відчувуючи що її пошуки в темноті.

- Треба питати старих людей... Знаєш я розношу пенсію, є старі люди досить цікаві в нас.

- Воно так, тільки ніхто з наших напевно хто тоді працював, вже не живуть. А взагалі я навіть не знаю на якій пошті він був. Здається що та врятована, село наше забула як зветься.

- Леся, коли ви знаєте що був лист, тоді значить хтось сказав вашому прадідові, він не одержав того листа. Коли хтось сказав - значить можливо і він комусь сказав колись по секрету, а дід Федір був молодим і йому було не до того тоді. Я знаю що старі люди усім діляться між собою з такими як вони самі.

- Ой, коли б ви розпитали ся когось, ви б велику справу зробили для нас.

- Добре Леся, я подумаю, якщо щось буде подібне, тоді я скажу тобі.

Олеся подякувала поштарці і вони попросилися, тільки не дійшовши до велосипеда поштарка повернулася та покликала Олеся знову:

- А знаєш хто міг би знати? Мені здається що Гринько Паньків, він з прадідом твоїм скиртували разом солому в колгоспі десь в тих роках. Я була малою тоді і збирала полуку а Гринько сміявся з мене і казав старому Бойчукові так: «Дивіться вуйку яка мала роботяща, шкода що ваш Федько вже взяв Журичку, мали б ви невістку працювиту». Я так запам'ятала собі їх двох як вони сиділи коло копиці соломи: обидва в солом'яних капелюхах і сміялися з мене. Я Гринька запитаю, може вони щось говорили на роботі разом про ту справу.

Олеся ще раз подякувала за таку увагу до її прохання та пішла в стару хату.

А в неділю, тринадцятого березня, поштарка прийшла до Бойчуків сама, вона просила покликати Олесю, Настя подумала що вона принесла її вирізку з журналу де були різні викройки на пошиття плаття, тому що поштарка тримала якийсь жіночий журнал в руці. Коли вибігла Олеся та запросила її в нову хату, поштарка зайшла тільки в коридорчик та тихо промовила:

- Леся, я говорила в п'ятницю з Гриньком Паньковим. Він мені сказав що добре знав прадіда, і коли я запитала за того листа, він сказав що був такий лист. Лиш більше нічого не хотів говорити а сказав щоб прийшла твоя мама чи дід і він розкаже. Я подумала що він так хвалиться і далі жартує як колись жартував, а він мені каже коли я вже йшла: «Лист був прийшов в шістдесят шостого року, точно пам'ятаю, було в самі жнива».

- Ой як ви мені допомогли, про вас в Америці будуть знати багато людей, без нагороди не залишитеся, обіцяю вам, - зраділа Олеся від почутої новини.

- Ще нічого не обіцяй ні мені ні старому Гринькові, а коли знайдете людину, тоді справа друга, - шепотом відказала поштарка.

Олеся ходила по хаті і думала як потягнути маму з собою а пізніше просто надумала самою піти до Гринька Панькового. Тільки того вечора вона не змогла реалізувати свій план яким вона захопилася. Того вечора приїхала Раїса Яківна прощатися з Бойчуками перед від'їздом в Ізраїль. Раїса Яківна повинна була виїхати в четвер, тільки вона думала що старі Бойчуки можливо не поїдуть відпроваджувати її на вокзал. Яківна мала їхати в Одесу а там уже синова турбота. Усі пішли в стару хату де Раїса Яківна хотіла останній раз побути з близькими для неї людьми.

Марійка дуже жаліла за нею, скільки співчуття вона побачила у цій людині а скільки корисних порад почула від неї. Яківна якимось немов спільно з нею проходила усі етапи переживання в сім'ї Марійки.

Час в корені помінявся, минулося все: бібліотека, поїздки в Нагуєвичі, синова армія, весілля Олесі, шукання Лізи, все перейшло як тінь біля літнього дерева. Раїсі Яківні уже виповнилося сімдесят чотири роки, тільки вона почувала себе дуже добре, а її самотність закінчилася. Яківна їхала щоб жити разом з сином, а перед Марійкою також стелилась дорога ще дальшою; вона збиралась стати дружиною Лева Арлана.

В понеділок почав падати дощ з снігом, під ногами було мокро. Після обіду Олеся пішла до Насті щоб поговорити з нею про те що просила Ліза. Настя піддержала ідею про пошуки Терези. Так як Марійка поїхала до Яківни, то Настя сказала щоб Олеся взяла квадратній кусок спеченого хліба та половину літри меду, коли буде іти до Гринька вечерком, щоб говорити про давню історію.

Гринько жив тільки з жінкою, їм двом уже доходило до вісімдесяти. Діти жили в місті, а старі так тягнули коло хати, чекаючи кого смерть скоріше скосить.

Олеся взяла усе що її надавала баба Настя, та обережно сама поїхала машиною на край села. Коли вона ховаючись від снігу забігла на ганок та почала стукати, старий який чекав когось від Бойчуків в суботу та в неділю, не подумав що в понеділок хтось прийде. Він подумав що сусід знову його турбує. На стук Олеся почувся крик з хати:

- Якої біди гримаєш?! Що клямку не видиш, пияку лисий?!

Олеся хотіла сміятися а так обережно відчинила хату та привіталася:

- Добрий вечір вуйку.

- Добрий ве., а то хто такий? - Старий як сидів, нараз встав та почав поправляти пом'яту сорочку та штани. - А пані якась напевно спутала хату якусь...

- Ні вуйку, не переплутала, я до вас прийшла по одній справі.

- До мене по справі? - Старий як стояв так сів на крісло коло столу.

- Я Бойчуків онука, називаюся Олеся.
- Ага, мені хтось говорив що від вас прийти хтось хотів питати мене про одно діло.
- Так, саме тому я прийшла до вас.
- Ну як так, сідай та розкажуй чого прийшла до мене, - засміявся старий.

Олеся сіла край столу біля нього, вона почала розказувати те саме що поштарці, в кінці Олеся запитала чи дід Гринько колись щось чув від її прадіда про ту справу.

- Воно так було дитино добра: я не знав нічого що було в войну. Ми робили коло соломи а дивлюсь їде парторг просто до нас. Вийшов з машини і кличе Йвана, твого прадіда. Там щось коло машини говорили і парторг сів в машину та поїхали з шофером. Я дивлю сі щось вуйко мовчуть, а під вечір призналися мені: «Дивись - кажуть - приїхав до мене на поле, бо каже що з району дзвонили що їм прийшов лист з Канади. В листі пише що якась пані шукає мене, я їм кажу що нікого ні в Канаді, ані ніде не маю; я не знаю ніякої пані. Парторг мене присів а йому кажу таки що не може такого бути, воно якась помилка». Одним словом твій прадід не пішов в Райком. Я йому кажу: ще Хрущов коли був, там щось мав з американцями а Канада проти москалів нічого не має. Підіть вуйку, не заарештують вас. А вони так боялись, почали мені за свата говорити Журика, як його вивезти хотіли на Сибір. А я потому так кажу до них: що вони там подуріли в Райкомі що таке вигадують, хто вам міг написати з Канади вуйку? А вони мені признались тай кажуть: «Диму без вогню не буває, було одно діло в мене, лиш давно вже». Тоді твій прадід призналися мені так щоб ніхто не почув що в войну вони якусь жидівочку знайшли в лісі і переховали в копиці сіна. А вона вижила і написала тепер. Так було, можеш мені вірити, як ксьондз на сповіді.

- Ой вуйку, як ви мені допомогли, а ви справді пам'ятаєте що лист був з Канади?

- Так, навіть з міста якогось великого, там що є в Канаді. То був шістдесят шестий рік, того що прадід робили уже послідне літо в колгоспі. Вони уже були на пенсії, лиш ще робили кілька років пенсіонером, просто літом кликали їх бо вони скирту уміли складати як треба.

- Вуйку я вам щиро дякую, тут для вас мед, медівник та хліб домашній; баба спекла. Коли ми знайдемо ту Терезу, тоді вас не залишимо без нагороди.

Старий засміявся, Олеся встаючи щоб іти в знак подяки обняла та поцілувала старого Гринька, він на прощання сказав до неї:

- Щось треба буде - я навіть в суді зможу посвідчити що так було, і так я чув від вашого прадіда: істина прова дитино добра! - Перехрестився дід.

- Ні, в суд ніхто не збирається, ми просто так з доброї волі шукаємо щоб зустрінутися в Америці з нею, тим більше як вона в Канаді. Може вона ще живе якщо в шістдесятих листа написала була. Ми так рахували що вона десь з тридцятого року напевно.

Олеся поїхала додому, вона усім розповіла про своє слідство, Марійка похвалила її за таку корисну справу. Вони домовилися при першій розмові повідомити Лізу про те що розповів Гринько. Тільки Олеся не могла чекати цілий тиждень, вона наступного дня поїхала з Юрою у Івано-Франківськ щоб на п'ять хвилин викликати Лізу, яка була з малою вдома. Олеся замовила розмову та стала чекати.

Тим часом в над Лонг-Айлендом зійшло ранкове сонце. Ліза уже проснулася і сиділа на кухні дивлячись у вікно. Вона розломилла гранатове яблуко і вибирала кислі зернята з нього. Вітя тихенько підійшов та взяв її за рамена. Ліза від несподіванки перелякано кинулася, вона подумала що кіт стрибнув їй на плечі.

- А що наша мамка так сама тут? - Потираючи дружину неголеною щочкою, жартував Вітя.

- Ой Вітька я так налякалася, я подумала що Журик скочив на мене.

- Ой чули б мої тато, вони б дали тобі Журика. - Продовжував жартувати Вітя.

Нараз роздався дзвоник телефону, Вітя взяв трубку та почув голос якоїсь жінки:

- Добрий ранок, а можна до телефону Єлизавету Левчук?

- Можна, даю вам. - Вітя стиснув плечима до Лізи показуючи що не знає хто її покликав.

Ліза взяла трубку та почувла як жінка-оператор промовила: Говоріть з абонементом.

- Алло, Ліза це ти? - Роздався голос Олесі.

- Так Олеся, щось трапилося що ти так ранком?

- Це у вас ранок лиш, а в мене новина яка не може терпіти, так само як колись Мар'яну Олександровичу не терпілося.

- Яка така новина Олеся? - насторожуючись запитала Ліза.
- Наші пошуки та слідство, просуваються поступово але впевнено.
- Ой ти щось взнала так швидко?
- Коротше: Тереза написала листа з Канади, і точно знаємо що місяць був липень-серпень, в самі жнива та шістдесят шостого року. Лист прийшов з якогось великого міста що там є.
- Ой Олеся ти молодчина, як ти так взнала?
- На жаль так мало інформації, просто прадіда викликали в Райком а він побоявся що з-за кордону лист, ну щоб політику не пришили по тому часі; вона ж не родина а чомусь лист пише. Він просто відпирився що не знає ніякої пані з Канади. Виходить листа написала вона в Богородчани. Я вже сама думаю що вона напевно написала як звали прадіда і його жінку а прізвища не знала. А можливо знала прізвище а назву села забула, і тому лист попав в Райком з пошти.
- Дякую Олеся, я зараз передам бабусі а вона уже в єврейську організацію якусь там, добре що є рік коли листа Тереза написала. Якщо з великого міста тоді вона жила в Торонто.
Вони попрощалися, Ліза з радості почала крутитися навколо Віктора, тільки мала почула її радість та почала вимагати молочка. Ліза побігла годувати дочку а Вітя поїхав на роботу на своєму джипі, любуючись весняним ранком та своїми «дівчатами», яких залишив вдома. У нього увесь робочий день пройшов в чудовому настрою, він цілий час наспівував якусь українську пісню.
Таки того ж п'ятнадцятого березня пішов процес по пошуку Терези в напрямок Канади та міста Торонто, яке рахується найбільшим містом цієї країни.
А через кілька днів усі Бойчуки, крім Олесі яка залишилася з малим, поїхали на залізничний вокзал відпровадити Раїсу Яківну за якою усі плакали а особливо Настя, вона завжди мала про що поговорити собі з цією поважною єврейкою. Поїзд на Одесу відходив в обід, Раїса Яківна сказала що коли наміститься в Хайфі тоді дасть вістку про себе, щоб її Марійка не шукала як колись усі вони шукали Арланів.
Бойчуки дякували за все що для них, та для Віктора, зробила вона та її родина, а Яківна на прощання поблагословила Марійку, щоб та стала щасливою в домі Лева Арлана.

Після розпаду Радянського Союзу на Україні людям роздали землю. Хто не працював скоріше в колгоспі та не мав доволі землі, тепер могли мати скільки що не було сили ані засобів її обробляти. Багато хто думав стати фермером на подобу фермерів розвинутих капіталістичних країн, тільки мріяти є одне а здійснити мрію зовсім інше.

Весна дев'яносто четвертого року була гарною. Люди почали садити картоплю та кукурудзу. Зараз уже не садили на одній та тій самій ділянці землі картоплю, а між рядами буряк, а ще мак сіяли чи якусь квасоллю там притулили, щоб ніякий кусочок городу не стояв пусто. Звичайно в такому розсаднику ні одна культура не буде досконалою, так як кожна тягне соки землі для себе. Коли уже в людей появилася землі доволі, тоді почали садити по-іншому: Насаджували усе на різних ділянках, а також картоплю так щоб її можливо було підгорнути плужком якого тягав коник. Ряди по городі уже не тягнулися традиційно в поперек а довгими лініями в проділь межі.

Бойчуки також менше почали садити як минулого року, старі уже мали менше сили але правдива причина була саме в тому що їм передавали гроші з Америки. Марійка знову стала вести безтурботній образ життя, як колись в молодості, коли вона працювала в бібліотеці а Володя з Тюмені привозив багато грошей. Федір також уже майже нічого не робив по майстерці, він відказував що допомагає зятеві коло заліза. Насправді тільки Настя та Юра працювали: Юра тому що люди не давали спокою з машинами які ломилися від того що возили ними на городи, а також на базар, різні вантажі.

Колгоспні машини порозтягували хто мав доступ до них, ніби в оренду, ніби на виплату а так як стабільності в грошах не було, в результаті хто потягнув той мав вантажівку чи трактора. Бензин був дорогим і вигідніше було малою машиною возити свою картоплю чи що інше. Також запчастини до легкових машин, почали випускати багато кооперативів, такі частини були дешевшими кільки вони не служили. Юра мав роботи досить з технікою, так що Федір справді почав йому допомагати те що міг крутити та розбирати.

Настя працювала на грядках, тільки уже її територія також скоротилася, тому що Марійка не завжди допомагала їй а на Олесю надії не було ніякої в цьому питанні. Як говорила сама Настя: має малий Володька дві мами.

Після того коли уже усі знали що Лев Арлан здав екзамен та став громадянином США, і почав уже робити документи для Марійки, сумніву не було що напевно план про який розповідала Ліза, виконується по розкладу.

На початку червня, почалися довгі дощі, ріки розлилися та вийшли з берегів. На городах робота зупинилася а навіть по низинах їх залило водою. В пошуках чим зайнятися, Федір пішов з велосипедом до Лук'янової хати, на зустріч йому над'їхав Михась на своїй Ладі. Федір махнув рукою щоб той зупинився, Лада звернула з асфальту на обочину та зупинилася.

- Здоров Михасю! - Переходячи дорогу до машини, привітався Федір.

- О, доброго здоров'ячка Іванович, як ви там?

- Нічого, дякую. Як бачиш на ногах; а старому коли ходять - значить добре ще живеться.

- Та ви там коло свахи в Америці віджили, а тепер як молодий веприк скачете. - Сміявся Михась, не опустивши нагоду, згадати про Тетяну.

- Слухай Михасю, я тебе хотів запитати одну справу, я хотів про твоїх дітей.

- А про кого з дітей Іванович. - Зробив серйозний вигляд Михась.

- А де живуть твої Іринка з Славком зараз?

- Як вам сказати: зараз літом в мене живуть, там трохи в них з тою тетою його таке не важне. Ми так нікому про них, але ви вже як свій чоловік, тому вам скажу. Знаєте вона сама жила і трошки прикра, а в них уже другий хлопчик родився, а вона не любить дітей.

- Я чому питаю Михасю, ми напевно поїдемо з села десь до трьох років. Воно йде до того а хату ми продавати не будемо, тому що сам видиш що з грошами нема ладу ніякого. Колись мені Вітя мій так сказав: коли ми поїдемо а в хату пустити твоїх Іринку та Славка щоб просто собі жили. Нам не треба буде платити як за квартиру а просто щоб люди були в хаті.

- Ой Іванович, ви мені таке говорите що я щипаюся за коліно, чи то правда, чи я не сплю. Знаєте ми вже з моєю говорили раз щоб може купити в Тані хату, так грошей не маємо на велику а Лук'янова хата ще добра така, думали що коли вже прийде до того що нашу меншу хтось захоче сватати, тоді ми мусимо щось знайти для Іринки. Знаєте моя мама мала гроші, все шкода було, так тримала поки не пропали її тринадцять тисяч. Ми могли ще побудувати хату, але видите що з грошами? А тут чую таке говорите що я навіть не знаю як відповісти.

- Михасю, знаєш я тобі так скажу як воно є: я був там в Америці, Марусі наша там лишилась; я тобі гарантую. Олеська з Юрою, то навіть мови нема, її тут на город конем не витягнеш; пані бавиться від коли вродилась. Я так нікому не кажу, але як ти казав ми вже так як свої, тому тобі кажу: поки ми старі робимо, то молоді мають, а так сяде Олеська на шию Вітьові, щоб її отримував. Вона лиш в люстрі сидить та в бані. Там в Америці саме для неї життя, вона дуже хоче з Лізою бути разом. А ми старі вже самі не будемо тут сидіти, сам розумієш, мені уже сімдесятка скоро а моя також уже так наробилася за життя що шкода мені її. Так що ми поїдемо а захочемо приїхати в гості і будемо мати до кого в село. Дивися сам: Таня мала хату, приїхали весілля робити, були в нас а хотіли самі побути - тай пішли у свою хату.

- Слушайте Іванович, а чому ви так впевнені що ваша Маруся не приїде назад, ви скільки наробилися коло хати нової?

- Не приїде. - Федір оглянувся по сторонах і ближче запхав голову в кабінку. - Михасю, ти може видів що приїхав був брат Арків, такий високий чорнявий? Так він сватає Марусю нашу. Дзвонив що вже документи робить на неї, вона поїде і вже там з ним буде, а він що в

село поїде тут колись жити? Він там склеп з золотом свій має. А Марусі уже нас забере як рідних до себе; ось такі пироги Михасю в нас.

Від почутих слів у Михася щелепа повисла, він не знав що говорити старому Бойчукові. Федір засміявся відчувши щастя за свою дочку, та уявивши як будуть шептатися люди в селі коли почують що Марусі Журичка віддалась за якогось золотаря з Америки. Федір сказав:

- Що Михасю так очі витріщив як щур з муки? Правду тобі кажу як на сповіді.

- Ой вуйку, я як якусь казку слухаю, але як файно вийшло вам.

- В тебе також вийде добре. Ми поїдемо, діти нехай йдуть в хату жити а доньку меншу додому віддасте і як кажуть в Америці - олрайт!

- Та я вже їду додому скажу своїй Галі щоб вже не думала так багато про дітей, а то вже лица нема на ній. Знаєте вони вчителі, будуватися не будуть, їм не до того.

- Михасю ви з жінкою зрозумійте мене добре: що я тобі кажу це тільки план такий, він здійсниться як буде все добре. Лиш коли б щось не склалося щоб на мене не відказували.

- Та що ви Іванович, ми не малі діти. Але з надією легше жити як взагалі без неї.

- Коротше ти так скажи: якщо Бойчуки поїдуть, тоді Іринка і Славчик - перші кандидати на їхню хату. Ми уже не передумаємо щоб когось другого пускати. Ваші діти інтелігентні, не зависні щоб з сусідами сваритися, чисті, культурні. Так Вітя як колись сказав мені, я зразу погодився з ним і усі ми погодилися. Лиш за Марусю нічого бабам своїм не говори ще, а то знаєш як піде по селі; вже як поїде тоді можеш.

- Ой дякую вам Іванович, ви колись мене виручали постійно а тепер як рідний тато стали в пригоді. Подякуєте Вікторові своєму від мене, за те що він так подумав про наших; добрий він чоловік у вас. А через невістку вашу Славчик нашу малу посватав; ой як воно буває вуйку - ніколи не придумаєш сам такого...

Коли Михась розвернув машину і вже направився їхати Федір ще сказав йому в слід:

- Михасю, там черешні такі в Лук'яна великі, як пристигнуть, скажи малі своїй Тані нехай ходять рвати; пропадуть так, шпаки з'їдять!

- А ваша Олеська не ходить з Юрою, не люблять черешні?

- Вони вже самі не знають чого хочуть.

- Пташиного молока напевно, - сміявся Михась.

- Їм хіба ще печеного снігу не хватає, бо цукерки як ти сказав «Пташине молоко» я привозив їм з Америки. - Махнув рукою старий Бойчук.

Михась поїхав а Федір пішов до Лук'янової хати, лиш зустрівся ще з Олексою, бувшим лісником, який розпитувався його про Америку. Федір розказував йому як там люди живуть та працюють, які магазини та дороги. Бувший лісник усе вислухав та в кінці сказав:

- Маєш щастя Федоре, не подумай того що в Америці був. Маєш щастя що онуки в тебе добрі, що люблять тебе та не чужаються. Знаєш я так думав що був Андрій Лук'ян побожний чоловік і дочка в нього людяна і онука також добре серце має, так люди говорять про неї. Поїдеш до них напевно прихилити стару голову, до онуків своїх, я так чую серцем що поїдеш. Пам'ятаєш як ти колись верх робив на моїй столі? Я дав тобі гроші а ти сказав що не собі береш, а складаєш їх для сиріт своїх, а добро до тебе повернулося таки від них. Ой, не пропаде доброта ніколи...

- Правду кажеш Олексо, - лиш Федір подумав не про себе, а про свого батька Івана, який врятував батькам їхню дитину, в такий страшний та небезпечний час. Справді не пропаде доброта ніколи, - повторив про себе Федір.

Липень був жарким того літа, навіть у великій мірі розтопилася смола на асфальту. Також усюди був порох де не було твердої дороги. Трава вигорала на пасовиськах.

Кілька разів до Бойчуків телефонувала Тетяна. Вона сказала до Марійки що її братова Алла з Києва, просила щоб взяти синів в Америку підробити. Хоча вони закінчили вищу освіту, тільки в тих роках мали гроші тільки ті хто умів та знав як їх здобути. Тетяна пояснила що вони чекають на Марійку а так вона буде забирати своїх рідних і потрібно усіх намістити та знайти роботу.

Лиш насправді Тетяна призналася Марійці що Аркадій так сказав, щоб обережно поки що відмовити. Навіть коли він був у них в Києві, коли вони приїхали були на весілля, він тоді щось поспорив з Аллою так, що останніх три дні жив в готелі перед тим як поїхати в Одесу. На весіллі ніхто того не побачив що Аркадій не говорив з Аллою та обминав Сашу. Тетяна сказала що не наміряною перечити чоловікові через Аллу, тому що ідея виїзду за кордон саме належить Арланам а не її родині. Насправді Марійка розуміла що все ж таки в Тетяни залишився жаль, за те що братова так перемінила брата, та відірвала його від рідні.

Лев також телефонував майже кожного тижня на коротку розмову, та пробував говорити по-українському. Він розказав як ідуть справи з документами та коли приблизно Марійку викличуть на співбесіду у посольство США в Варшаві.

В серпні Олеся з Юрою а також Василь з Наталею разом зібралися в Польщу. Нарешті Олеся вибралася щоб поїхати, від того часу як вона вийшла заміж вони так і не були в Польщі. Марійка погодилася бути з малим, щоб Олеся могла поїхати до родини Ковальських.

Коли молоді поїхали, одного вечора Коля Остапів прийшов на лавку посидіти до Федора. Коля признався що буде одружуватися в сусідньому селі за одну дівчину, яка молодша від нього на п'ять років. Також Коля просив щоб коли можна, щоб Вітя вислав йому такий комбінезон який має Юра. Коля обіцяв заплатити чи послужити трактором, тільки йому дуже сподобався він. Коля признався що мама його постійно сварить, щоб він закривав плечі коли він щось робить біля трактора. Федір послухав та сказав йому що віддасть для нього свій комбінезон який він привіз собі також. Федір не носив його, тому що не робив зимою, а ще тому що комбінезон був великим на нього та звисали рукави. Коля дуже зрадив а Федір сказав щоб грошей не давав, а колись щось послухає його.

Того ж вечора, Федір йому виніс комбінезон складений в пакет, та з карточками яких він не відірвав коли його міряв. Тільки Федір наказав щоб Коля не пропив його, тому що він у зимі подивиться чи його плечі будуть закриті, чи далі посинілі від холоду. Коля з радості рішив поділитися тим чого не знали Бойчуки. Він махнув рукою щоб Федір сів на лавку, та оглянувся навколо, почав розповідати:

- Вуйку, а ви знаєте що Мироська на вас говорить по селі всілякі дурниці.

- А що такого говорить Коля?

- А казала десь що Юра мав дівчину а Олеська забрала його від неї. Говорить: «Юра приїхав з армії щоб взяти передачу для Віктора а мала Журичка його запровадила в Павликову хату і так вже мусів брати її». Казала що та дівчина на весілля приїздила подивитися на Олеську.

- Та він мав дівчину, лиш вона його лишила, віддалась за другого а він там дуже в армії злостився. Вітя те увидів та заспокоював його і показав фотографію Олеськи. А наша Олеська не пара його дівці була; ти Коля знаєш як хлопці ходили за нею ще від чотирнадцять років.

- Від одинадцять. - виправив Коля діда Федора, вважаючи себе першим хлопцем Олесі.

- О, сам знаєш як було Колю. А що та його перша дівка була тут коли женився Юра, того сама Олеська захотіла щоб вона подивилася яку Юра взяв собі. Олеська щось таке має як моя Настя щоб показати комусь щось.

- Та я знаю вуйку правдиво як воно було. Лиш чуєте що сплітають баби по селі.

- Пусте, скоро не будуть сплітати, забудуть скоро про Олеську та по нас усіх. - Похитав задумано головою Федір. - А пройде десять років, тоді навіки забудуть що такі люди в селі були. Так як за Сашу Лук'янового ніхто не говорить, так само про нас перестануть.

- Як забудуть вуйку? Ви що також поїдете всі до Америки?

- Правильно ти мене зрозумів Коля, напевно що поїдемо.

- Ой, та хоча в мене на весіллі побудьте, я вас не відпущу. Вже Вітя мусів їхати до жінки а ви почекайте; Америка не побіжить від вас.

- Як не будеш тягнути з тим, тоді почекаємо Коля; тільки ти женися, лиш знай: коли є жінка - тоді пляшку з хати геть. Знаєш пляшка вона як коханка, або як кажуть гуцули «любаска», викинеш її за двері, тоді життя буде як повинно бути, а дві; тобто жінка і пляшка не будуть в одній хаті в згоді жити.

- Та що вуйку говорити: народився б я був у вашій хаті, тоді могло б так бути як ви кажете, Вітя ваш ріс тут і в нього життя інакше пішло.

- Коля, - Федір підсунувся до хлопця. - Я тобі так скажу: діти батьків не вибирають, також коли їм родитися не знають. Ти думаєш що твій тато гірший чи дурніший за мене?, Коля, коли б я пив - тоді в мене було б пекло в хаті. З татом ти уже не зробиш нічого, а от своїм дітям зроби райський затишок в домі а не пекло, тоді твій син буде таким як Вітя а донька такою як Олеська наша.

- Ой вуйку, як ви не раз кажете: «правда би з вас говорила».

- Так Коля, така є правда. Ось дивися: Юра прийшов з другої родини, тато його Мирон, наш сват, любить також випити, правда там в нього було горе в хаті з жінкою, лиш горілка не допоможе в біді ніколи і нікому. А Юру Олеська так пильнує як жовнір свого карабіну. Раз десь ремонтував комусь авто тай хлопці погостили, знаєш без того зараз нема ніде. Олеська так на нього загнувалася була що сиділа в старі хаті а він просив щоб вийшла на двір. Марусі моя таки випроварила її, то він на руках її ніс по сходах до хати. Правду тобі кажу Коля: на руках поніс!

- Ви вуйку моїй жінці щоб колись не розказували про таке як я оженюся, почне мені коники показувати свої.

- Лиш як побачу зразу скажу їй, такої тобі баби треба як Олеська наша, а не як твоя бідна мама плаче від коли пам'ятаю.

- Та чув я як рибою один полувив від неї, - засміявся Коля

- Полувив і ще полувив як прийде п'яним тут.

Марійка покликкала тата вечеряти, Коля встав іти до дому та попрощався з дідом Федором. Коли уже вони вечеряли тільки двоє з Марійкою, тому що молоді були в Польщі, а Настя малого тримала на руках, Федір розповідав про розмову з Колькою Остаповим.

- Ви пригадали про жінку та пляшку а я пригадала ось що: ви знаєте що Світлана поїхала в Чехію і не хоче повертатися до Любчика; ось вам жінки зараз. Любчик відчинив крамницю свою, продають куртки шкіряні у місті, він разом з якимось Борисовичем. Я бачила того єврейчика на весіллі у Любчика.

- Сергій Борисович, - виправив Федір.

- А ви тату як його знаєте, ви на весіллі не були? - здивовано запитала Марійка.

- Я його знаю здавна, він мене також знає. Сергій Борисович замовляв для Лізи рубін з Кавказу, він робив в магазині де золото продавали в Станіславі.

- Ой тату, ви мою загадку відгадали: я дивлюся на весіллі та не можу пригадати де я такого мужчину бачила, а тепер знаю. Ми колись з Володею заходили в магазин і він нам продав цього персня з янтарем, якого я ношу.

- Наш татуньо про кожного знає, я вже мовчу, - сказала Настя. - Я колись сміялася з нього а він казав що в капелюсі буде по Америці ходити - а він таки ходив.

- Усі будемо ходити ще по Америці, тільки щоб життя та здоров'я Бог дав нам.

Того вечора зателефонувала Олеська з Любліну, вона сказала що завтра ранком виїдуть додому. Причину такого швидкого повернення, Олеська пояснила коротко: нема грошей.

Марійка поклала трубу та кілька зітхнула.

- Що Марусю там, щось недобре в Польщі?

- Усі гроші розпустила спокуса ваша тату.

- Е, гроші пусте, я ще маю трошки для неї. Вже розкаже які там Ковальські в Любліні чи де вони там мешкають.

- Вона десь там їм нарозказувалася усього, як вона Вітю зводила з Лізою, як вона мене віддавала, вона уміє хвалитися, - засміялася Марійка.

Федір вийшов на двір щоб дати їжі Муфтарові, липи цвіли та запах їхній розливався по усій вулиці. Старий Бойчук пригадав собі липневий вечір, коли він закінчив роботу в Олексі лісника, та повернувся додому. Прошло з того часу уже дванадцять років, тільки не

простими вони були для нього та для його рідних. Ще б трошки пожити на тому світі - думав Федір - яке воно життя коротке на землі. Немов минулого року тато будували стару хату тут ще перед війною, а вже пройшло сімнадцять літ як стоїть нова хата. Колись зять Володя, також думав що побудують хату, тай заживе щасливо з молодою жінкою та з діточками а прожив у ній навіть не цілий рік. А тепер вони поїдуть, та залишать все що надбали для чужих людей. Лиш що тут думати, коли колись чужі для них люди а тепер рідні, постаралися так, напевно все воно повинно бути в їхньому житті. Хотіла Ліза добро комусь зробити а так вийшло що через її бажання ще Михасеві діти будуть мати де жити, виходить що не випадково Михась прийшов працювати в столярний колись, а там ще Тетяна з ним ходила. Ой не розібрати того всього наскільки в житті трапляється цікаво та напевно справедливо.

Дальше життя того року потекло спокійною течією. Новин аж таких особливих не було.

Одного сонячного дня, після роботи, Віктор чистив диски в своїй машині. Маленька Тамарка, якій проминув уже один рочок, спала в колясці на сонці. Аркадій сьогодні відносно скоро повернувся додому, він вийшов зі своєї половини будинку та підійшов до зятя. Поглянувши на маленьку, він присів поруч та почав говорити з Віктором.

- Слушай Витя, а скільки уже твоему племяннику?

- Четвёртый годик пошел.

- Да время летит, детки растут.

- А скажи честно Витя: ты рад что у тебя дочь а не сын первый ребёнок?

- Конечно рад папа, только даже не подумал про сына. Родилась дочь - значить так должно быть. А девочка такая красивая, наверне будет такой как Елизавета.

- Я тебе вот что скажу Витя: дочь - это хорошо. Понимаешь, здесь такое дело: сыновья они также хорошие, особенно если нужно строить, или чего там, но это только до времени. Когда сын женился, нужно прощаться с ним. Вот смотри сам: Ты женился да поехал к жене, а твоя сестра возле матери. Моя Таня когда-то уехала из дома, но она возвратилась чтоб жить возле отца. А когда Саша ушел - считай что умер для деда Андрея. Трудно найти чтоб сноха любила родных мужа как своих. Она только мужика знает отобрать у матери и с концами. Девочки это совсем иное; они научат своих родных любить, если тяжело тебе, дочь всегда поймёт твоё горе. Ты с дочкой поплакать можешь, посоветоваться. Вот смотрю твой дед Фёдор Иваныч, он ведь с мамой твоей на разные темы может потолквовать. Хорошая женщина твоя мать Виктор. Я очень хочу чтоб она вошла в нашу родню. Вчера кстати я с Лёвой говорил, и он сказал что скоро её позовут к консулу на собеседование.

- Да папа, так получается как вы говорите: Вы когда-то ведь также уехали с ронных мест к нам на Украину, потому что так просила мама Таня.

- Вот видишь, а без гор мне тяжело было привыкнуть. Я здесь люблю жить но всё равно когда у меня будет денег достаточно, тогда я куплю себе дом где-то за городом, где гористая местность, может в Нью-Джерси. Я люблю виноград растить, вино делать. Витя это так интересно, ведь делать хорошее вино, это не только полезное занятие, это целая наука. Например в Италии или во Франции, это своеобразная история. А ты вообще знаешь как в древности вино давили?

- Наверное какой-то пресс был для этого.

- Да нет Витя, это более красиво было чем пресс: Вот бросали виноград в большие круглые измещения и тогда собирали таких красавиц как Елизавета наша, Александра, сестра твоя, Маргарита племянница; коротше собирали девушек. Девушки снимали обувь, мили ножки, музыканты играли а девушки прыгали по винограду. В результате всем было интересно смотреть на танец и вино струилося чрез отверстие заодно.

- Да, а я не знал про это, наверное евреи также делали когда-то.

- Конечно дорогой, у євреїв вель винограда много и красивых девушек также; сам знаешь. Віктор ще довго розмовляв з тестем а потім рішив задзвонити на дві хвилини та запитати ся про виклик до консула. Тільки того дня він не міг чомусь зв'язатися з Україною, а так забув. Саме цього другого дня, поштарка зайшла просто до Юри в гараж. В її руках була великий білий конверт:

- Юра, тут адресовано для твоєї тещі, я вже принесла додому щоб такого не було як колись з листом. Я вже пильную тієї справи.

- О, дякую вам, я віднесу до хати. - Юра почав мити руки щоб не замазати білого конверту. Коли він приніс його в стару хату і Марійка відкрила, там було написано на російській мові про те що їй потрібно пройти медичний огляд у відділах, адреса яких була дана в інструкції. Марійка зрозуміла що є уповноважені лікарі, які підписують документ в посольство про дану особу. Також там була назначена дата співбесіди; число та година. Марійка почала рахувати: Сьогодні у нас третього жовтня а інтерв'ю назначено на двадцять п'ятого жовтня. Виходить три тижні а мій паспорт ще я не забрала.

- Ти Марусю їдь і заплати їм щоб паспорт був готовий. - Занепокоївся Федір. - Знаєш співбесіду вони не будуть відмінювати, американці такого не люблять. Це не наша влада що підеш з пачкою цукерків чи з банкою кави і все в порядку.

- Завтра поїду до них за паспортом.

Пізніше вечором марійка запитала Юру:

- Слухай Юра ти казав що ти був колись у Варшаві, ти маєш якусь хоча трошки орієнтацію в тому місті?

- Я був там один раз тільки, а на якій вулиці посольство американське там?

- Тут пише якась «Алея Уяздовська», а поліклініки усі три в різних місцях.

- А, Уяздовська це в центрі майже, там кажуть дуже машини крадуть зараз.

- Ой не лякай мене Юра, ти мусиш мене повезти туди, ти у нас - поляк.

- Поїдемо, не переживайте, як казав пан Стасік: «Єсци Полска не згінела». Поїдемо, покажу вам Річ Посполиту.

- А дивіться як добре поляка мати в хаті, - похвалила Настя Ковальського.

- А воно добре виходить, - пояснив Юра. - Ми поїдемо через Люблін на Варшаву, виїдемо скоріше щоб пройшли ви медкомісію. Заїдемо до наших в Люблін і вони намалюють де адреса тих поліклінік.

- Тут пише Юра якийсь Інститут крові, напевно кров здавати на аналіз. Друге місце буде рентген, а в кінці повинен терапевт мене оглянути і те все підписати та прокласти в конверт якого не можна відкривати а так занести американцям. Так мені Лев пояснив по телефону.

- Слухай мам. - Прилучилася Олеся до розмови. - А ти знаєш що дядя Льова повинен мати фото що ти разом з ним, це як доказ того що ви зустрічалися.

- А він мені не казав такого, просто про фотокартки для візи говорив. - Здивовано подивилася Марійка на дочку.

- Він не буде казати, в нього уже є таке фото, - засміялася Олеся.

- Не розумію, а звідки в нього фото що я з ним разом, ми не робили такої знімки коли він тут був, ми взагалі про таке не говорили що я до нього поїду.

- Зате мені Ліза усе пояснила і я вам зробила таку знімку коли ми на дворі вечеряли. Пам'ятаєш коли я сказала щоб він пересів на моє місце, а перед тим я навмисне сіла біля тебе, зробити місце для нього. Тоді я зняла вас двох тільки, коли ти розтирала цукор з кавою щоб пінка була в тебе в горнятку; так що усе зроблено мам.

- От спокуса а не дитина. - Весело похитала головою Марійка. - Ні, Юра ти подумай, як так маму обкрути. Та я тобі не Вовка твій Олеся, як ти так додумалася а я не додумалася ні трошки. Ой що воно робиться на тому світі білому, - зітхнула Марійка.

- А ваші тато щоб на таке сказали? - Звернувся Юра до Насті.

- Ай! - махнула Настя рукою. - Що навчила собі, таке має. Я говорила її Юра колись: як діти мають кликати її, як мають боятися та поважати. А вона і татуньо, той що так тихо зараз сидить як щур під віником, колись сміялись з мене, а тепер вона їх за ніс водить. Чому ти Юра і Лук'янова внука, можуть кликати її файно «мама», говорити на «ви», так як людей, а воно постійно якість «мам». - Показала Настя рукою на Олесю.

Усі крім Юри, почали сміятися, а Юра ніби вболівав за бабою і співчутливо хитав головою.

- А за польської таке бувало в кого? - продовжував Юра.
- Ой сину, та за польської як би таке хто почув, та я навіть не знаю що би було.
- Ой ти поляку дорогий. - Не видержала Олеся. - Один такий в школі вчитель мене дуже до польської школи відсилав щоб розуму навчити, а я його так обвела перед усім класом що спочатку четвірку а в кінці п'ятірку був змушений покласти мені. Запитай когось з моїх однокласників про те - тобі розкажуть. Я думаю що усі запам'ятали а вчитель найбільше.
- Я знаю, ти написала була мені а також розповідала коли ми їхали в Київ по Арланів.
- Залишіть пусті бесіди. - Зупинив їх Федір. - Так хто ще до Варшави поїде крім Марусі та Юри щоб ми знали?
- Я поїду, - підняла руку Олеся. - Я там машину буду сторожувати. Юра піде з мамою, там може щось запитати по-польському потрібно, а він у нас «польське радіо».
- Дивись лиш щоб тебе з машиною не вкрали там, позбудеться Юра машини і жінки, - сміявся старий Бойчук.

Варшава, одне з старинних міст Європи. Перші поселення на березі Вісли датуються десятим століттям на низовині Мазовії або Мазоветсько воєводства. А саме місто Варшава ровесниця українського Львова, вона також з тисяча двохсотих років. З древнього Кракова, який рахувався батьком польських міст, король Сигізмунд Ваза, переніс суд в Варшаву у 1596 році. Історія цього міста своє образна та цікава.

В роки Другої Світової війни, у Варшаві вибухнуло повстання. Нацистами був знищений центр Варшави маже повністю. Тільки місто так було відреставроване, що за старання майстрів відновити історію столиці Речі Посполитої, старовинний центр міста, було занесено в ЮНЕСКО, як архітектурну історичну спадщину.

Марійка опинившись в прибраному чистому місті з блискучими вітринами, забула для чого вона сюди приїхала. Юра спішив її щоб віднайти усі поліклініки та пройти медичне обслідування за один день. День був п'ятниця і Юра пообіцяв коли вони впораються сьогодні тоді на вихідні дні поїдуть з Любліна у Варшаву щоб тут погуляти. Так як співбесіда була назначеною на вівторок у них залишалось три вільних дні.

Місто чарувало своєю архітектурою та вулицями які були ще з золотим листям на старих деревах. Марійка уявляла собі з творів Генріка Сенкевича, про красоту польських міст, а зараз вона бачила це своїми очами. Марійка судячи по знімках які вже наслали їм з Америки а також привіз тато, зрозуміла що в Америці вона того не побачить. Але їй пощастило швидко знайти офіс лікаря-терапевта. Пані лікарка пояснила щоб вона швидко пішла здати кров, так як ще був ранок, а так зробила знімку рентгену і те все принесла до неї.

Після того як Марійка здала кров, вона пішла робити знімку, а тим часом робився аналіз крові. Взявши результати крові та негатив рентгену, Марійка завезла те все до лікарки. Терапевт запитала на які хвороби приходилося її хворіти, тільки Марійка на важкі хвороби не хворіла ніколи. В доказ цього що вона була здоровою, були її гарно збережені зуби. Марійка сказала що в лікарні була тільки два рази коли родила дітей. Коли було усе оплачено, Марійка взяла великий жовтавий конверт та попрощалася з лікаркою. Того ж самого дня у них був час походити по магазинах.

Олеся бігала з крамниці в крамницю, так що ніхто не встигав за нею ходити так швидко. Марійка просила щоб та поберегла гроші які взяла у діда, для наступних днів. Сама Марійка не купляла нічого крім продуктів, щоб не затрудняти родину Ковальських, так як продукти тоді в Польщі були відносно дорогими. Олеска говорила до Юри що жаль що вона не була тут коли він з Віктором був в армії, тепер вона б мала чого написати для пана Стасіка.

В суботу вони були в Любліні, в неділю знову поїхали до Варшави.

В понеділок відпочивали в родини Ковальських а у вівторок ранком поїхали на прийом. Олеся не поїхала так як грошей в неї уже не було, а просто ходити та відчувати себе що не в силах купити те чого хочеться, Олеся не любила більше усього.

Біля американського посольства було багато людей, тільки коли побачили що в Марійки червоний паспорт, тобто не польський, тоді її пропустили в першу чергу. З України ще було четверо людей, їх покликали першими на співбесіду як тільки відчинили віконця в залі де очікували люди, які мали назначене інтерв'ю. Марійка спілкувалася по-російському з працівником консульства. Запитання були про те де вони побачилися та зустрічалися. Перед тим було домовлено з Левом щоб говорити правду як воно було, тільки сказати що вони домовилися про спільне життя після весілля в Віктора та Лізи.

Коли Марійка вийшла з приміщення посольства, Юра поглянув щоб по її обличчі відгадати результат розмови. Марійка засміялася і промовила до зятя:

- Ти не спішиш дуже Юра?

- Ні, куди мені спішити. А що вам сказали там?

- Біля четвертої години повернутися за візою. - Урочисто вимовила Марійка.

- Та ви що?! Скоро поїдете в Америку, а ви знаєте що ви навіть сьогодні множите летіти до Лева? - зрадів зять.

- Знаю Юра, усе іде добре в нас. Завжди щастить вам а мені біля вас.

- Ой, а Леся як почує, вона так хотіла щоб усе було добре, але радості буде в усіх нас.

- А в неї завжди так як їй хочеться Юра. Навіть діти родяться так як вона поблагословила Лізу, не те що якусь візу взяти. Щоб ми усі робили без тієї Лесі нашої.

- Давайте ідемо в кафе, я покладу за таку справу. - Юра хотів обняти тещу з радості, тільки якось соромився, вона виглядала досить молодою та поважною щоб просто так по-дитячому її обняти йому.

Після обіду, Марійка забрала свого паспорта, на вісімнадцятій сторінці була наклеєна віза зеленуватого кольору на усю сторінку паспорта. З лівої сторони була фотокарточка Марійки а біля неї герб Сполучених Штатів. Уся віза була з хвилястими смужками а написи вгорі були витиснуті пресом та переливалися на сонці. Погладивши руками візу, Марійка відчула що те що тепер почалося у її житті, стало реальністю. Країна про яку мріють багато її співвітчизників, щедро відчинила в'їзд на її територію; те про що вона не могла навіть мріяти кілька років тому, стало для неї доступним.

Тут у Варшаві, на Алеї Уяздовській, їй пригадалися слова бідної жінки-односельчанки Гадзі яка жартуючи говорила: «Що вам Журики, американцями скоро будете».

Того ж дня вони поїхали додому. Олеся справді була дуже задоволеною, тільки перед Марійкою стояла ще одна важлива справа, про яку вона не говорила до часу. Тільки коли уже наступив останній тиждень перед від'їздом вона призналася про те що їй потрібно виконати ще одну важливу поїздку.

Марійка попросила щоб Юра відвіз її останні раз в Нагуєвичі, на могилу Володі. Також вона хотіла щоб Олеся поїхала з ними. Діти погодилися без зайвої розмови, зрозумівши що вона хоче попрощатися з могилою на довгий час а може назавжди...

Одного ранку, вони троє виїхали на Львівщину. Осінній вітер зривав листки які ще залишилися на деревах. День був похмурим лиш було сухо. Марійка пригадувала як вона колись їхала сюди з Володею вперше до його рідних разом з Михайлом, чоловіком Ліди.

Коли вони приїхали туди, Марійка попросила щоб вони її почекали в машині. Юра та Олеся мовчки чекали, вони також хотіли піти на могилу, коли мама повернеться до них. Пройшло двадцять хвилин а Марійка не поверталася, Юра порушив тишину:

- Леся, може піди подивися, скільки часу пройшло.

- Я не знаю що робити, може мама молиться біля могили? - Сіримі очами поглянула Олеся.

- Я розумію, тільки дуже довго вже, може вона розплакалася і її погано зробилося. Давай йди скоро! - майже наказом промовив Юра.

Олеся мовчки вийшла з машини, та пригадуючи куди ближче до батькової могили, пішла на кладовище. Обережно підходячи ближче, вона не бачила мами, Олеся перелякалася і пішла швидше. Підходячи ближче до могили, вона розглядаючись по сторонах, шукала маму якої не було видно. Коли вона уже порівнялася з могилою, вона побачила що мама стояла

припершись спиною з-заді пам'ятника з опущеною вниз головою. Олеся тихенько підійшла до мами і коли стала напроти неї, Марійка піднесла голову. Очі в неї були заплакані а коли вона побачила дочку, сльози горохом покотилися по її блідому лиці. Олеся без слів підійшла та обняла маму, вона також розплакалася. Так простоявши дві хвилини, Марійка заговорила першою:

- Ой Олеся, що я роблю, як я залишу тут його могилу?

- Мам, ти уже довела свою вірність за шістнадцять років. Мам, ти потрібна нам - дітям. Ти потрібна для нашого Володьки, також на тебе чекає маленька Тамарка.

- Я знаю Олеся, я все задля вас, тільки...

- Мам, тато не встане для тебе. Руки що тут в могилі, носили Вітю та мене, тільки вони не обнімуть тебе уже ніколи на цьому тлінному світі...

Вони дві обнялись та почали плакати, а так Марійка призналася дочці одну справу:

- Знаєш Олеся, коли Вітькові минуло два роки, тато мені сказав що хоче щоб у нас знову була друга дитина. Я по правді ще не хотіла, казала йому що ще скоро, ще малий з рук не зліз. Тато засміявся з того і не послухав мене, а тепер я бачу що не люди усе планують самі в житті. Що б я робила без тебе зараз? Вітя так далеко, він мужчина а ти так можеш мене зрозуміти. Не дарма я колись сказала тобі що ти найкраща в мене на світі.

Вони постояли мовчки а так повернулися щоб іти, Марійка зняла шкіряну рукавицю з правої руки приклала два пальці до вуст а потім ними торкнулася портрету, на чорному граніті, та погладила прізвище та ім'я бувшого друга юності, батька її любимих понад усе дітей. Олеська поступила так само за мамою. Відійшовши назад, Марійка промовила: Прощай Володька, прости мене, та спи спокійно. Наші діти так бажають, як їм мені відмовити?

Олеся немов в дитинстві взялася маму за руку і вони поглянули ще на могилу свекрухи Анни, яка спочивала поруч сина. Повернувшись іти, Марійка поглянула на небо та зітхнула...

Вітер крутив жовте листя на кладовищі, та замітав їхні сліди, які надовго забиралися з цього сумного та мовчазливого місця...

Наступала пізня осінь. Вітер гойдав уже голі дерева та починався дрібний дощ. Небо було зтягнуте сірими а місцями темно-синіми хмарами. Кільки де-не-де проблискувала голуба далечінь, з якої немов саме небо заглядало на сумну землю з свого красивого та безкрайнього простору. Над оселями починав підійматися дим...

Настя ішла по вулиці опустивши сумно голову. На зустріч їй тягнула велосипеда та сама односельчанка Гандзя, яка завжди жартувала:

- Звідки Насте ноги волочиш?

- Йду з склепу додому.

- А чого така сіра як погода нині?

- Ай, що тобі казати. Не весело мені: наша Марусі їде від нас до Америки. Вже має на літак білет з неділі. Ой як мені дівонько не журитись?

- Ой люди! - Майже криком заголосила Гандзя. - От Журики смішні люди. Донька їде до Америки а та плаче. Скажи най мені дасть документи а я її ровер свій лишу і хату з своїм старим в придачу. Та вона їде з біди в добро а не з добра в біду. Ой не гріши Журичко бо я не годна того слухати.

- Та як ми кілька надбали а вона поїде і лише.

- Лише бо її не треба там того, чого ти якась така дурна баба Насте?

- Шкода всього; як роками складалось щоб щось було в хаті та дітям а тепер так поїде на край світу, - плачучи говорила Настя.

- Ще ти поїдеш Насте, дурне тобі в голові, аби здорова була та діти разом а барахло там не гірше яке тут надбали. Що може Федько твій повезе сокиру чи пилу до Америки, чи холодильник забере Марусі? Ой не сміши людей та воронів що так каркають від самого рані.

- Може ти добре кажеш. - Погодилася Настя.

Коли прийшлося збиратися Марійка не знала що взяти з собою. Вітя пояснив мамі що тут зимового хутра не потрібно, лишньої одежі не везти з собою тому що все одно ходити не буде в ній. Краще там залишити та зачинити в шафу, просто на пам'ять нехай стоїть. Тільки Марійка знала ще від початку що вона візьме з собою те що вона любила від тоді коли побачила, а саме: срібний сервіз який був купленим на Кавказі Тетяною і подарований їй того дня коли вона була на квартирі Арланів. Марійка взяла його оригінальну коробку та витягнувши з серванту склала його знову в коробку. Сервізу не загрожувала перевозка як іншим що могли побитися в дорозі. Також вона взяла сімейний фотоальбом, Володів годинник, свої золоті прикраси і навіть ляльку яку вона берегла з дитинства. З одежі Марійка взяла кофти які її подарувала Ліза, плаття кілька штук які були гарними, а також гарні червоні чоботи в яких вона була одита тільки один раз на Різдво.

Малий Володька ходив за ногами відчуваючи що скоро його «мама» десь подінеться від нього. Марійка кілька разів просила Олесю щоб забрала малого тому що дивлячись на нього, вона не могла нормально збиратися, а тільки гладила його по голові та держала себе щоб не розплакатися. Юрові також було сумно, він уже за чотири роки привик що Марійка усе вирішує, всюди поїде, заорудує а зараз уся турбота кладеться на його плечі. Тільки Олеся була бадьорою, вона радувалася що все іде по плану який їй колись розклала Ліза.

Уже останній вечір, приїхала Ліда з Михайлом а також Михась з Галею. Вони попрощалися і Ліда передала для Ірини передачу. Відлиги не було, він поїхав у Київ до Сані тральщика, а Ковальські були приїхали скоріше прощатися з Марійкою.

Вночі, з третього на четверте листопада, Марійка стала прощатися з рідними та з рідним домом. Щоб багато не плакати Марійка придумала собі щоб сказати як будуть у них документи тоді вона з Левом приїдуть по них і вона ще побуде на своєму подвір'ї. Настя та Федір поблагословили свою єдиначку на довге щасливе сімейне життя з Левом Арланом. Тільки коли Марійка підійшла поцілувати Володьку, який розкинувши руки спав, вона не вдержалася щоб не розплакатися.

- Ідемо мам. - Промовила Олеся.

- Ідемо... - Повторила Марійка.

- З Богом доню наша дорога. - Почав плакати Федір. - Така наша доля, але воно на краще. Дякую тобі за всю любов та ласку до нас яку ми мали від тебе. Надіємось на зустріч лиш коли б так не сталося то будь щаслива з своїм чоловіком. Ніколи не нарікай на долю, так все має бути дитино. Добре ми жили тут з тобою а дасть Бог милостивий ще там поживемо разом. Ой не просто в нас так склалося, лиш все на краще напевно: я так вірю та надіюсь.

- Дивіться за малим мамо, бачите що Олеся сама ще дитина. - Звернулася Марійка до мами.

- Будемо Марусю дивитися, підросте коли приїдемо до тебе. Там маленьку поцілуєш за нас.

- Просила Настя. - Не плач Марусю, Тетяна була приїхала до хати і ти ще приїдеш колись...

Усі вийшли на подвір'я, Марійка сіла в машину і Юра обережно виїхав на вулицю...

У Львові було часу мало в них, Юра виклав чемодани та стали прощатися, так як уже ішла реєстрація на літак який готувався на Варшаву. Юра обняв тещу та не знайшов що сказати на прощання. Олеся також обняла маму, Марійка промовила до неї:

- Дякую тобі Олеся, що ти ніколи не була байдужною до моєї самотньої долі. Не знаю як в мене життя складеться з Левом, тільки щоб не склалося я не забуду того що ви з Лізою зробили для мене; про таке я вже перестала була думати, а ви подумали.

- Мам, ти зразу документи нам роби, щось забудеш про якусь дату - зразу телефонуй нам.

- Я все записала про Юру: дату та адресу також дані його батьків.

- А про мене думаю пам'ятаєш? - Запитала Олеся.

- Ой Олеська: я пам'ятаю про тебе та Вітю не те що дату а години та хвилини коли ви народилися, а також яка в кого вага була. - Марійка почала плакати...

- Мам все буде добре, я так бажаю а ти знаєш що мої бажання завжди здійснюються.

- А чому ти такою впевненою що твої бажання здійсняться? - крізь сльози усміхнулася Марійка до дочки.

- Тому що я росла сиротою... - обнявши маму тихо промовила Олеся.

Вони попрощалися, Марійка пішла за двері на митницю а Юра та Олеся ще стояли та дивилися у вікно коли людей повезуть до літака.

Коли літак злетів у повітря, вони повернулися до своєї машини та поїхали додому.

Тієї ж ночі Олеся з Юрою чекали на телефон, по годинах Марійка уже мала б залетіти в Штати. Тільки так чекаючи, Олеся заснула а Юра читав якийсь роман. В старій хаті Федір також не спав, він заговорив малого, який не хотів іти спати в нову хату з татом та з мамою.

Десь біля другої години в ночі, нараз роздався дзвоник, Федір аж підскочив від несподіванки. Трубку зняли разом Федір та Юра. Почувся голос Лізи:

- Алло, а з ким я розмовляю.

- Це я, дід Федір, Олеська спить напевно.

- А в нас гості які сьогодні - мама приїхала!

- Ой, вже там вона, добре в дорозі усе було?

- Самі запитайте. - Голос Лізи віддалився.

- Тату, як ви там, я вже на місці дякувати Богу. - Стомленим голосом промовила Марійка.

- А як тобі там Марусю?

- Ой все так перемішалось, в мене ще такого не було від коли живу на світі. Я ще не відійшла від Нагуевичів, ви усі плакали недавно, а тут усі такі раді що мене зустрінули. Там Олеся залишила з Юрою в Львові, а тут Вітя з Лізою біля мене. Я по дорозі за малим плакала а зараз біля мене Тамарка уже ходить по кімнаті. Правда мала ще мене не знає, і так поглядає тільки на мене. А така лялька як колись Ліза була малою, волос чорний як ніч а очі Вікторові, сині як небо. А як Володька малий без мене там?

- Нічого Марусю, добре: Я розказував йому казочку, так заговорив його, він хотів тут з нами спати і спить дитина.

Федір не сказав правду, він не признався як малий цілий день бігав до дверей коли вони рипнуть, як вилазив на крісло щоб дивитися у вікно коли прийде Марійка. А коли прийшлося його покласти в ліжечко, він оглядався та питав постійно де поділася «мама».

Після того як Марійка поїхала, її не вистарчало в домі, особливо було відчутно таку відсутність господині в перших тижнях, лиш тих хто залишилися тримала надія та віра в те що такий період їхня родина повинна пережити для того щоб з часом усім перебратись на інший континент. А так як Федір вже побував в Штатах і побачив як там люди живуть, він пояснив своїм що воно так краще, тому що усіх людей намістити зразу не так просто а так по трошки і переїдуть одні за одними, лиш для цього потрібно потерпіти.

Наступив 1995 рік. Перед тим Олеся вперше, сама без мами, одівала новорічну ялинку в новій хаті. На Святий вечір приїхав Відлига з мамою разом, щоб з Бойчуками, та молодими господарями, посидіти та порозмовляти, пригадуючи все що прийшлося пережити в житті.

В Різдвяні свята, зателефонувала Раїса Яківна до Бойчуків. Вона уже знала що Марійка в Америці і про те що вона кілька днів після того як прилетіла туди, розписалася з Левом. Яківна бралася кілька разів зв'язатися з Україною але не змогла, кільки коли вона поміняла телефонну компанію, тоді у неї вийшло гаразд. Раїса Яківна привітала Бойчуків зі святом та сказала що в Америку її дуже легко додзвонитися і вона з Марійкою уже кілька разів розмовляла, тому що досить дешево говорити для них. Також Яківна призналася що по голосу вона зрозуміла що Марійка дуже радісною, та що вона її особисто пам'ятає такою ще до того часу, коли Володя почав літати в Тюмень. Напевно гарно в неї все з Левом, - пояснила Яківна.

Насправді Бойчуки знали що Марійка уже законно розписані а також про те що Арлани в ресторані мали гостину родинну з нагоди цієї події. Але вони не знали про те що в самого Лева життя помінялось в корені. Звичайно що він задля того одружився щоб мати дружину, лиш він був здивований тим саме якою виявилась для нього Марійка.

Коли в Лева здавна вкоренилось враження про жінок що вони лиш ласими до грошей та дорогих ювелірних виробів, тепер він змінив свою думку в корені. Марійка виявилась зовсім іншою жінкою, вона захопилась кухнею, а коли побачила які тут здібності щоб готувати на кухні, тоді її старання зросли в кілька разів. Якщо по правді, тоді жодна з дружин Арланів, не була такою господинею якою була Марійка. Також те що вона скільки прожила самотною, в неї виробилась пошана до чоловіка, в короткому часі Лев це побачив і зрозумів. В нього також за тиждень часу склалось враження про те що українська кухня найкращою в світі.

А в Бойчуків на Український Новий рік, тобто чотирнадцятого січня, якісь зовсім чужих два хлопці приїхали на якісь закордонній машині, заїхали просто на нове подвір'я. Федір підійшов запитати що їм потрібно, подумавши що якісь уже знову пристають до зятя. Тільки на його здивування, хлопці культурно привіталася і сказали що їм потрібно пройти у хату для якоїсь справи. Федір тільки відповів: Ласкаво просимо панове.

Насправді один з них, якого звали Роман, недавно прилетів з Америки та привіз долари які передали їм рідні. Він пояснив що можливо їхня дочка Марія не змогла додзвонитися через свята до них щоб попередити про передачу. Роман відратував тисячу доларів та поклав на стіл. Настя поклала перед ними поїсти і при розмові Настя не видержала щоб не відкрити свої хвилювання:

- Ой хлопці, ви знаєте я буду вас щось просити: ви привезли гроші але я не знаю звідки ви і ми дуже боїмося щоб ніхто не знав про них. Знаєте який зараз час. Ми навіть вас не знаємо, а гроші нам треба, лиш навіть не знаю як вас просити щоб ви нікому...

- Не переживайте. - Відказав другий, який був за водія. - Те що ви нас не знаєте можете бути спокійними. Ми віруючі люди, нічого не хвилюйтеся а нікому ми не розкажемо тому, що ми живемо в Чернівцях. Просто ми їхали сьогодні у Івано-Франківськ і заодно вам завезли гроші. Так що будьте зовсім спокійні та безпечно користуйтеся вашими доларами.

- А як вам передали гроші, кого ви там знали в Америці з наших?

- А я прибирав в магазині там де працює Таня Арлан, і ми так познайомилися. Вона говорила що коли її батько помер, тоді в нього були на похороні люди з Чернівців. Я запитав чи в них є рідня в нашому місті а вона відказала що в її батька була рідня по усьому світу тому що він був віруючим. Я особисто в той час був в армії, коли хоронили її батька десь тут в Карпатах. - Пояснив Роман старим Бойчукам.

Коли вони ще говорили, зайшла Олеся в стару хату. Вона привіталася і Федір швидко її пояснив хто такі в них гості тут. Роман поглянув на Олеся та сказав:

- Це значить про вас там усі говорять, що така Олеся розумна є.

- А хто саме, цікаво знати? - Зарум'янилася Олеся.

- Та усі: вперше я від Арка почув, а так Льова казав і Ліза також.

- О, я бачу що ви усіх знаєте Арланів.

- Звичайно, Вітя мені машину ремонтував кілька разів. Я там був два з половиною роки.

Хлопці також привезли фотографії яких передала Марійка з їхнього свята. Також там були фотографії малої Тамарки та усієї родини Арланів. Настя вперше побачила бабусю Сусанну.

Коли хлопці поїхали, Федір ходив неспокійний, він думав чому коли він там був, не чув щоб хтось говорив про якогось Романа і не бачив його жодного разу в гаражі де працював Вітя. Він нікому не розказував про свій сумнів та підозру. Через два дні зателефонувала Марійка, та щоб хтось не підслухав розмову, сказала: один хлопець на ім'я Роман, привезе їм «на патичку три бублики». Почувши таке Федір заспокоївся, а також заспокоїв Марійку тим що «бублики» уже Олеська ласує з чаєм, передача уже в них на руках. Федір умовно зрозумів що «патичок» є не що інше як одиниця а «три бублики» нулі до неї.

Життя потекло своїм звичайним руслом. Від коли Марійка поїхала, сама Олеся стала вести більш відповідальний образ життя. Вона не розтрачувала гроші на все що її хотілося купити.

Десь в лютому, прийшло дві посилки їм з Америки. В посилках за винятком іграшок для Володьки, були в основному сухі продукти. Також там була покладена касета з розповіддю

як проходила зустріч Марійки в аеропорті та як вони розписувалися. Звичайно що по телефону того всього не могли сказати, щоб не платити лишніх грошей. Ліза усе розписала для Олесі по пунктах, щоб усі хто буде слухати, могли зрозуміти усі події в хронологічному порядку. Ліза також сказала що мама жила в них, в тій самій кімнаті де скоріше жив дід. А коли вона розписалася та стала уже Арланкою, на наступній день в суботу вони справили гостину цілою родиною а також з їхніми знайомими по роботі. Усіх присутніх було більше сорока чоловік. Після того Марійка уже жила разом з Левом в його хаті, яку він купив кілька місяців перед приїздом Марійки. Хата була не дуже великою, але гарною та зручною. Так як Лев скоріше жив разом з мамою, Марійка хотіла щоб мама його дальше жила з ними, тільки мама відмовилася ніби вона любить дуже те місце де вони жили на квартирі. Насправді її отримувала держава а син жив не приписаним в неї, так що після того як Лев пішов собі жити з дружиною, документально нічого не помінялося з житлом в бабусі Сусанні.

Ліза ще говорила що мама Марійка її пропонувала щоб Ліза ішла працювати а вона буде з маленькою Тамаркою, тільки Ліза подумала та відмовилася враховуючи те що маленька просто відвикне від неї і буде тільки признавати Марійку. Коли Настя почула таке її дуже подобалося що Ліза як справжня мама, ревнує щоб дитина мала її найближчою:

- З такою жінкою як Ліза, можна мати не одну а десятеро дітей, - зробила висновок Настя.

- Як я поблагословлю, скільки вона і народить, - відказала Олеся.

- Ой нема тебе кому «поблагословити» добре. - Сердилася Настя на молоду господиню.

- Та що ти хочеш в дитини, навіть хлопці з Чернівців говорили що вона мудра дуже: усім може догодити, лиш тоді не годна. - Заступався Федір за Олесю.

Настя уже змирилася з чоловіком, вона боялася що Олеся передчасно не втекла до Америки від них, тільки дивившись як Олеся проводила святковий образ життя, Настя лиш зітхала.

Ще на касеті вони почули що в Марійки зелена картка буде швидше в зв'язку з тим що вона приїхала по класу візи «К1», а це говорило що уже літом, вона зможе приїхати в гості до рідної оселі. Тільки Настя знову запротестувала:

- Чого її літати як бузьки на зиму та на літо. Краще щоб копійку яку там склала, та нас скоріше забрала, щоб діти оті маленькі росли разом.

- Тут ти Насте правою. - Похитав головою Федір. - Нічого тут нам не станеться за рік без неї, а приїде знову усіх розжалує, а малого найбільше.

А після того, одного вечора Петро побачив що палиться в майстерні та димок підіймається з азбестової труби, він зрозумів що там є майстер. Петро пішов до Федора в майстерню.

- Нарешті ти в своїй «хаті» а то дивлюсь що ти закинув геть чисто майструвати Федоре. Зробився ти паном американським.

- Вже роки не ті Петри, ти також коні лишив свої і грієшся в хаті.

- А як Федоре Марусі там твоя, що розкаже вам? - Тихшим голосом звернувся Петро.

- Та нічого так, живуть разом з тим Левом, виходить що зятя маємо знову там.

- Воно добре, лиш я думаю що «там» скоро вас зять буде мати. - Похитав головою Петро.

- Так хочуть наші, але воно ще не скоро, може до двох років затягнеться така справа.

- Я хочу тебе просити щоб ти мав на увазі Федоре: коли ви будете їхати, я би хотів собі взяти вашого пса. В мене йому буде добре. Ти знаєш що я сам не з'їм а скотинку нагодую. Він мене знає а я буду пасти корову понад Бистрицю а він буде ходити коло мене, щоб мені було веселіше, та про вас буде згадка.

- Добре Петри, я навіть не думав про Муфтару, а ти сам так додумався, воно файно буде як пес тут буде недалеко від свого місця. - Погодився Федір.

Одного березневого вечора Віктор сидів на дивані та бавився з котом Журиком. Тамарка сиділа на килимі та також бавилася м'яким левом в якого була пухнаста грива. Нараз

роздався телефонний дзвоник. Віктор не встиг дотягнутися до трубки і Ліза на кухні швидше взяла телефон. Віктор не звертав уваги на розмову тільки звернув увагу на те що дружина щось відповідала по-англійському. Віктор встав та пішов на кухню, Ліза щось слухала та водила очима до чоловіка. Вона була одітою в чорний шовковий халат, по якому були розкидані вишневі квіти. Віктор не міг додуматися з ким вона говорить, спочатку подумав що напевно якийсь лікар, тільки Ліза не ходила до лікарів тому що відчувала себе здоровою. Тим більше лікар їхній був єврей з Харкова. Потім Вітя подумав що хтось говорить про Ірину чи Олега. Віктор присів на табуретку та чекав поки Ліза закінчить розмову. Ліза більше слухала як говорила та кусала нігті на правій руці. Вислухавши до кінця вона промовила:

- Yes, I think this the one in Montreal. The one that is in Toronto can't be her because in ninety forty she was still a toddler. The one in ninty thirty two is more likely her because of the age. Could you please give me her phone number so than I can personally talk to her. I will be waiting, thank you for your call. Goodye.

- No problem my dear. - Почув Віктор на прощання голос літнього чоловіка.

Ліза засунула антену телефону і сама до себе промовила: Yes!

Вітя поглянув на дружину та перше чим запитав, Ліза сама пояснила:

- Ой Вітька не повіриш. Коротше ми виходимо на Терезу напевно.

- Яку Терезу Ліза? - Призабувши історію яку розповідав дід, запитав він.

- На ту саму що ваш прадід Бойчук врятував її дівчинкою. Одним словом слухай яка справа в нас: тільки що подзвонив один єврей з Нью-Йорк Сіті, десь бабуся його знає, він адвокат здається. В нього є знайомі усюди друзі і він сказав що в Канаді в такому віці він знайшов кілька жінок з таким ім'ям. Він слідкував їхні дані і зійшовся на двох: одна з сорокового року живе в Торонто, вона не підходить нам. Адаже в роки війни вона була зовсім дитиною. Друга щось схоже на нашу легенду; вона з тридцять другого року народження. Що цікаво що в Канаді від сорок п'ятого року. Вийшла заміж там, але переїхала з Торонто в Монреаль. Навіть сказав він що вона працювала в університеті викладаючи щось по політиці чи по закону. Одним словом я йому пояснила те що ти чув сам. Він знає що Терезу яку ми шукаємо, врятували в сорок другому, на Західній Україні, як він висловився в Галіції. Він мені не може дати її координати а її повідомить про нас і коли вона є тією людиною та захоче сама з нами зв'язатися, тоді ми можемо взнати про ту подію дослівно. Уявляєш Вітька який буде сюрприз для моєї бабусі та для твоїх, особливо для діда, який її колись бачив живою один раз.

- Ой Ліза, ти просто якась шпигунка. Ще чого доброго таку історію відкопаєш що книжку потрібно написати для нашого Юри; він любить читати романи подібні.

Ліза стала з заді чоловіка який сидів на табуретці. Вона поклати руки йому на груди а своїми грудьми притулилася до його голови. Ліза промовила:

- Вітька, тільки не кажи нікому до того часу поки не вийдемо на Терезу, знаєш коли щось не так, щоб нас не питалися наші які будуть надіятися на позитивній результат.

Віктор відчувши ніжний дотик грудей улюбленої, якимось по-особливому відповів:

- Добре, не скажу, лиш за однією умовою.

- Знаю твою умову, навіть не потрібно говорити в слух. - Ліза також відповіла усмішкою. - Іду щоб мала кота не тягала за хвіст а він її не подряпав.

- Так все в порядку, - перепитав Вітя, любуючись дружиною.

- Ой хто б міг подумати на того хлопчину, такого скромного, що у Любчикові машині не міг слова промовити, а на мою маму поглянути не наважився, а тепер в мене слів немає на таке...

Віктор задоволено потер руки дивлячись за дружиною яка побігла до дочки щоб та не зв'язалася з Журиком, який протягнувся та муркав на дивані.

А в той самий час на першому поверху будинку знаходилася Марійка. Вона часто приїздила до Тетяни. Вони разом їздили в кав'ярню на каву і тепер в Тетяни була не тільки сваха а ще подружка з якою можна було про усе поговорити. Як колись Марійка думала що Тетяна проста та відверта, то тепер взагалі коли їхні чоловіки були братами, Тетяна усе розповідала про Арланів та про своє життя, як найближчій людині. Вони пригадуючи той час коли сиділи

та розмовляли на весіллі в агронома кожна думала де зараз діти, тепер самі з себе сміялися що ні одна не насмілилася признатися в тому що думає.

Вечором Тетяна з Марійкою сиділи на великих м'яких диванах та вели розмову про дітей, тільки уже відверто. Марійка цікавилася як вони живуть між собою взагалі. За такий час коли вони тут, Тетяна могла б побачити їхні відносини одне до одного.

- Знаєш Маруся, я скажу тобі по правді як воно є: Вітя він трошки любить образитися коли щось не так як йому хочеться. Ліза такого не має, лиш коли її чогось хочеться вона того таки доб'ється з іншої сторони. Тільки Вітя дуже гарно себе поводить коли ми десь серед чужих людей; він ніколи не відійде від неї навіть на хвилинку. Одним словом він не дає її поводу щоб вона ревнувала. Як правло коли дружина вірною дуже, вона також хоче взаємного відношення до себе. Наприклад мій Арк коли десь на весіллі чи в взагалі серед людей, його може не цікавити чи я уже пішла додому, чи я сама десь сиджу на лавочці та дивлюся на зорі, він любить з кожним поспілкуватися сам. Також він в колі жінок може з кожною поздоровитись, запитати щось. Звичайно воно немає чогось тут надзвичайного, тільки піти на увесь вечір а потім пригадати що я здається приїхала з ним, і коли уже іде до машини починає оглядатися де я взагалі на території. Ти пам'ятаєш коли ми в агронома проговорили увесь вечір, Арк навіть не підійшов до нас. А Вітя з Лізою разом за столом, разом спілкуються, водяться за руки, немов місяць тому як побралися двоє. А коли Ліза родила він біля неї був також, так що Вітя в цілому - молодець. Можливо щось там буває серед них; життя не без того, тільки Ліза мені ніколи не жаліється, вона мало зі мною говорить про їхні відносини, може воно так найкраще. Я скажу тобі Маруся по правді: у Віті, поведінка такого мужчини, якого я собі колись уявляла будши дівчиною, а мій мені так голову закрутив що я опісля думала що усі чоловіки такі як мій Арк. Одним словом Вітя та Ліза вони справді люблять одне одного. Наша Ліза не знала хлопців до нього, вона його як побачила так зразу полюбила, таким колись був мій тато. А Вітя також я бачу що її любить, хоча в нього як я сказала такий образливий характер, тільки на Лізу він довго не може гніватися, може годину найбільше. Я, якось випадково поглянула у вікно, та побачила що Вітя сам сидить біля машини та щось думає. Звичайно він не вийшов покурити, тому що Вітя не курить. Побачивши що він сумний, я зрозуміла що щось між ними там зайшло. Дивлюся через вікно через хвилину виходить Ліза до нього, вона почепилася йому на шию, почала там щось йому шептати на вухо і він уже бачу тане як колись моє морозиво в Сухумі, - сміялася Тетяна.

- Та як він не розтане Таня. Знаєш як Вітя за нею, він її буде усе життя любити. Лізу в нас усі полюбили, в неї є щось таке що її неможливо не любити. Я пригадую Таня коли наша Олеся була у вас довго і я її сварила, тому що не знала де вона ходила так пізно, а мій тато мене викликав і сказав що Олеся була в Лук'яна Андрія. Говорить мені: «там приїхала мала Танина і вона з Олесью дружить». І почав вихвалити так Лізу що я не могла дочекатися щоб її побачити, думаю собі: яка вона уже така «Лялька» собою, що Вітя ходить без голови, а тато коли говорить за неї то цілий світисся від радості. А коли я побачила Лізу, тоді я зрозуміла свого Вітю і тата. А ще тато говорив колись як Олеся там з Юрою щось покусалися трошки були, мама дуже за Юрою моя. А тато його любить також, але не хоче щоб якась компанія ходили за ним. Тоді ми так говорили щоб Юра не почув і тато говорить мамі: «як хоче мати красиву жінку - мусить її догоджати». Так само Вітя повинен зрозуміти що красота жіноча а тим більше вірність, ціниться дуже дорого, тому нема йому що показувати свої образи перед Лізою. Але так як ти Таня говориш: якщо навіть щось зайде серед них, вони ж самі розберуться, а коли хочуть допомогти інші з сторони, ще можуть нашкодити їм.

- А Юра також ваш дається любитись. - Похвалила Тетяна Ковальського.

- А мама моя дуже що Олеся не працює на землі, а Юра робить в гаражі кожен день і по її вимірах він - господар. А може тому що він поляк а за польської сама чула які Журики були гонорові, напевно в мамі ностальгія за Польською владою, - засміялася Марійка.

- Цікаво, а мене свекруха питає бувало як на Прикарпатті було до тридцять дев'ятого року. А я її пояснюю що не цікавилася дуже тим: народилася за Радянської влади і так виросла як усі в Союзі. Кажу їй: приїде ваша сваха з України, тоді розповість вам як було життя за її молодості, а тим більше що їхня родина дуже славилася маєтками своїми за польської в

нашому селі. А також свекруха звернула увагу що Вітя дуже вихований і хоче побачити Олесю, тому що Ліза уже скільки наговорила їй про Олесю, що навіть сама Ріта не може дочекатися на неї, щоб її побачити та побути з нею.

- Таня, а як взагалі Ріта собою? Я щось про неї трошки почула такого що...

- Ай Маруся, нема про кого говорити: Ріта це не твоя Олеся та не Ліза наша.

- Ти знаєш Таня якщо б не Ліза, я не знаю куди б Олеся була звернула, лиш вона так з Лізою подружилася і тоді почала по-іншому дивитися на все.

- Можливо що Олеся такою що на неї подіяла поведінка Лізи, лиш коли таке виродиться як Ріта, тоді ні Ліза, ані зовсім ніяке виховання не змінить. В Ріти вже така жилка до розпусти була здавна. Мій Арк швидко помітив таке в ній і тому не хотів щоб ми Лізу возили в Ешеру після тринадцять років. Як свекруха старалася з неї зробити нормальну дитину - нічого не вийшло з того. Ще коли вона вчилася спочатку, тоді було все так спокійно а зараз проблеми з нею. Одним словом Маруся: коли людина народиться з нею її характер вже присутній, лиш подібно як підсніжники чекають березневого сонця, так само риси характеру чекають на відповідний період життя, та умов для свого розвитку.

- Напевно ти правую Таня в цьому питанні. Мій тато так само колись мені говорив про Олесю нашу. Лиш все одно Ліза багато вплинула на неї, та що головне що саме в такий період її юних років, коли б мені з нею справитись напевно було б неможливо. Там такий чіплявся до неї, як я його назвала місцевий «Дон Жуан», Олеся думає що я нічого не знала про те, лиш мені продала її одна однокласниця одного разу в нашій бібліотеці. Я думаю що сказала так просто тому що заздрила Олесі. Ой як за ним сохнули школярки, правда ще й виродився вродливим шкідник як на збитки. Я тоді вже думала про це говорити з нею а тут Ліза приїхала до нас і від тоді все пішло в правильне русло: як в Олесі а також в нашій родині.

- А з ним як далі? - поцікавилася Тетяна, про Ваньку Павлюкового.

- Поїхав кудись, накрутив тут діл амурських та кудись змотався.

- Вони усі так, - зітхнула Тетяна, - лиш на жаль дівчата молоді того не хочуть розуміти а потому плачуть як та «Катерина», що Шевченко писав колись в поемі про неї.

Вечором в квітні, Настя усе приготувала собі щоб ранком з Юрою та Олесєю поїхати в Івано-Франківськ. Справа в тому що усі мала закордонні паспорти крім однієї Насті. Хоча їм ще довго потрібно було чекати на виклик на співбесіду, лиш Настя любила мати все готове наперед. Так Настю навчили батько: коли є можливість зробити те що тобі потрібно буде, тоді тільки немудрий чекає на той час коло вже немає його щоб щось зробити. Настя любила усе робити поважно і не спішити. Усі знали що потім потрібно буде багато довідок, заяв, а також інших документів, щоб виїхати на постійне місце проживання за кордон.

Бойчуки ще пам'ятали коли Ліза їм розповідала про це, та як Аркадій їздив з тими паперами залишивши роботу. Усі піддержали ідею Насті і назавтра ранком повинні були поїхати щоб зробити знімку для паспорта і заодно Настя хотіла побути на базарі. Тільки їхня поїздка зіткнулася з кліматичною перешкодою.

Ранком дванадцятого квітня, Федір пробудився і не повірив своїм очам. На дворі усе було завалено мокрим снігом який не переставав ліпити так що ледь липи було видно біля дороги. Федір не міг повірити: вчора вечором хоча небо було хмарним, кільки так було тихо та спокійно що така переміна викликала не яке будь здивування не тільки в Бойчуків, а в усіх жителів Прикарпаття.

Снігова ковдра накрила усю Західну Україну а також частину Польщі. На деревах мокрий сніг висів біля п'яти сантиметрів на гілках які похилилися від нього. А в Карпатах було ще більше снігу, який не переставав падати та ліпитися немов біла каша.

Настя зрозуміла що про поїздку навіть мови бути не може, вона попросила щоб Федір відкинув стежку та промів сходи. Федір одягнувся та пішов робити стежку для Олесі, щоб коли вона пробудиться та буде іти годувати малого, не брести її по снігу, а чого гіршого щоб не поковзнулася на гладких сходах.

Сама Олеся пробудилася та поглянула у вікно яке виходило на город, тобто на задню сторону хати. Вікно було закрите фіранкою а по сторонах висіли штори. Через сітку фіранки Олеся побачила немов щось пролітає. Вона покліпала очами але продовжувалося мерехкотіння. Коли Олеся встала та підійшла до вікна, вона також не повірила очам: земля була засипана снігом, а лісу за рікою навіть не було видно взагалі. Олеся назад заскочила під ковдру та продовжувала свій відпочинок.

Федір повернувшись в стару хату сказав до жінки:

- А ти Насте пам'ятаєш як який самий сніг був в сімдесят першому році, також в квітні.

- Я знаю що коли наша Марусі мала віддаватися тоді сніг впав на цвіт був.

- Так, тоді також таке було. А в сімдесят першому, якимось вже в двадцятих числах був такий великий сніг.

На їхню розмову забігла Олеся, вона потрусила головою над підлогою щоб сніг обсипався з волосся.

- Що Олеська, зима повертається, а ти не вберешся тепло а так бігаєш як дівка по снігу. - Промовив Федір.

- А Юра говорить, - відказала Олеся, - так потрібно щоб сьогодні військові не літали літаками та не показували щось з себе.

- А що якимось учення мали бути в них? - Поцікавився Федір.

- Не знаю, просто Юра говорить що сьогодні «День Космонавтики». Дванадцятого квітня Гагарін в космос полетів. А сьогодні навіть комину на хаті не видно не те щоб в космос дивитися, - засміялася Олеся.

- Та видиш Гагарін був Юра і твого звати Юра, тому пам'ятає твій за космонавтику.

Олеся стала вговорювати малого Володьку щоб ішов до неї в нову хату. Малий не хотів але коли вона піднесла його до вікна і показала сніг, малий засміявся і погодився іти з нею.

Роботи не було зовсім на дворі, хіба що прокидати стежки куди потрібно було ходити. Юра прокидав в гараж а Федір до майстерні щоб покормити Муфтару. Після того вони пішли в гараж щось там робити з двигуном якого Юра збирав. Федір став розказувати які двигуни в машинах американських, як зроблені взагалі їхні автомобілі. А Юра почав про журнали яких прислав йому Віктор в посилці, які там автомашини нових моделей.

Настя одяглася по зимовому та пішла до братової Ольги. В новій хаті залишилася Олеся самою з малим. Переглядаючи з нудьги фотоальбом, в якому були перші фотографії які робив Віктор і вона також училася робити, Олеся подумала взяти свого фотоапарата та зробити знімки квітневої заметілі. Досягнувши з шухляди «Nikon», вона перевірила чи його знаряджено плівкою, та переконалася що ще є вільних чотири кадрики, вийшла на сходи. Тільки вона поглянула в об'єктив щоб виставити діафрагму світла, так як фотоапарат був оснащений системою «ТТЛ», як нараз телефон прозвучав на коридорі. Так як коридор був майже завжди порожнім, тільки по паркеті протягнута доріжка, дзвоник віддавав відлунням і від того було його далеко чути. Коли Олеся повернулася підійти до апарата, малий уже стягнув трубку та щось пробував говорити тільки нижню частину трубки потягнув до вуха. Олеська обережно щоб він не розплакався та не помішав в розмові, показала щоб він дав їй трубку. Малий не хотів, тоді Олеся зробила вигляд що хоче заплакати, синок співчутливо перекривився і протягнув їй трубку, пожалівши «нову маму».

- А мама твоя що спить уже так швидко? - Почула Олеся голос Лізи, яка думала що ще провадить розмову з Володькою.

- Ні мама не спить, мама чує як ви про неї говорите.

- Ой добре що ти знайшлася пропажа.

- Ліза а в нас така новина, ти не повіриш; мамі перекажи та Вітькові. - Здивованим голосом швидко заговорила Олеся.

- А що такого трапилося там біля вас?

- Уяви собі Ліза: вчора звичайна весна, а сьогодні сніг в коліна, такий сніг як в казці.

- Тоді робіть з Юркою Сніговика. Мама говорила колись що ви сніжками граєтеся двоє.
- Ой, вже якогось «Сніговика» вигадуєш там, ти вже забула що в нас просто «Снігова баба».
- Тоді перепрошую, - відказала Ліза, вона продовжувала. - Ой як цікаво там та гарно, на вашому подвір'ї. А в мене також новина така що ти справді не повіриш Олеся.
- А що такого цікавого там у вас може відбутися? - Олеся спробувала додуматися. Тільки Ліза її догадки перервала.

- Олеся ми знайшли нашу легендарну Терезу в Канаді.

- Як зайшли? Хто її знайшов Ліза?

- Через одного єврея з Нью-Йорка. Коротше я скоріше знала що напевно жінка про яку він мені говорив це саме вона, а вчора вечерком вона зателефонувала до мене сама. Тереза живе в Монреалю, народилася тридцять другого року. Прізвище її з дому Гайдер. Вона є тією самою людиною яку врятував ваш прадід. Тереза над міру була здивованою що ми знайшлися.

- Ліза, а про що ви говорили, про що вона власне пам'ятає?

- Тереза приїде до нас, вона усе нам розповість, а вчора мені тільки сказала що пам'ятає добре як її давно у лісі знайшов дядько з вусами, як віз її на підводі і вони їхали через річку. Також запам'ятала ваше подвір'я, великі два дерева були біля воріт. Вона ще сказала що коня якого мав дядько, звали Сірко.

- Ой Ліза, ти таке розказуєш що я не можу повірити; справді легенда якась. Я іду зараз дідові скажу, він також не повірить напевно; чудеса сьогодні, а новина дійсно як сніг у квітні.

- Добре Олеся, ми коли зустрінемося, усю розмову запишемо на касету, передамо щоб ви прослухали. Тут у нас усі також не можуть в таке повірити. Як бачиш пошуки наші не даремні були. Спасибі тобі подруга що постаралася в цьому питанні.

Після того коли вони закінчили розмовляти, Олеся побігла найперше до баби Насті, тільки її не було ще. Олеся пішла в гараж, так як синок заснув, і їй не терпілося поділилася незвичайною новиною дідові та чоловікові. Зайшовши в гараж вона звернулася до діда:

- Діду, а ваш тато мали вуса?

- Мали, в тата були такі вуса як в Тараса Шевченка. А що надумала про них, що питаєш?

- А як коня вашого звали, якого тато мали колись?

- Чекай, та кінь був такий сірий якийсь, було в нього назвисько, лиш я забув вже.

- А в Канаді люди пам'ятають що його звали Сірко.

- Правда! Сірко був. - Аж сплеснув руками Федір. - А хто говорив тобі за Сірка нашого?

- Тереза говорила. Ліза знайшла Терезу в Монреалю. Говорила з нею по телефону, Тереза з тридцять другого року.

Юра аж свиснув від того що почув, він як робив, так кинув ключ на бетонну підлогу гаражу. Федір поглянув на нього а Юра на діда:

- Люди мої добрі. - Склав руки на грудях Федір. - До тепер живе вона, от тато мої заробили собі на тому світі за таку святу справу. А дивись аж в Канаді опинилася; чисте чудо діти мої.

- А нам на цьому світі напевно тому так повелося з євреями, шкода що немає вашого тата, я б його поцілувала у вуса. - Відказала радісна Олеся.

Того ж таки дня мокрий сніг почав топитись, хоча в горах сірі хмари заплутались серед вершин і висипали те що зима була приховала на десерт для жителів Прикарпаття, лиш так як перед почуттями безсильний характер людини, так само перед весною, безсильна зима.

На одну суботу у червні, обіцялася приїхати з Канади Тереза Гайдер. Арлани вирішили щоб зустріч відбулася в Гаріка, в нього була велика гостинна щоб могли приїхати на зустріч з родини усі кому буде цікаво послухати давню історію. Зустріч була запланованою біля п'ятої

години після обіду, враховуючи дорогу з Канади коли Тереза виїде ранком з дому. Дорога приблизно вимірювалася біля восьми годин.

Коли проминула уже п'ята година, Ліза з Марійкою водили Тамарку біла заїзду дому в якому жив Гарік. Вони побачили як автомобіль Лінкольн, білого кольору, обережно повернув на вулицю. За кермом сидів молодий юнак а біля нього пожила жінка яка розглядала номера будинків. Ліза поглянула на номерні знаки і побачила що машина з канадської провінції Quebec. Ліза зрозуміла що саме їхні гості розшукують дім Гаріка. Вона почала махати рукою до них, Тереза побачила їх і також у відповідь помахала їм. Автомобіль обережно заїхав куди показала Ліза водієві. Гості вийшли з машини, та почали знайомитися. Молодий водій був онук Терези; син її дочки.

Пройшовши в дім, Тереза привіталася рукою з усіма хто були у домі, а Ліза усіх приставила їй поіменно. Коли підійшла до Марійки і Ліза сказала що це є саме дочка Федора, якого вона бачила хлопцем колись, єврейка взяла Марійку двома руками за праву руку і нічого не промовивши, задумано похитала головою. Спочатку вони пішли поїсти, гості були з дороги. Тереза давно розмовляла українською мовою і вона могла говорити тільки без правильного зв'язку речень. Після того як вони поїли, Гарік запропонував пройти в центральну кімнату де стояв великий довгий стіл. Стіл по середині був накритим прапором Ізраїлю, а в центрі зірки Давида на прапорі, стояв символ Ізраїлю - світильник. Світильник був бронзовий із семи лампадками виробленими в один ряд. Правда онук Терези попоївши, пішов відпочивати у спальню, після дорожніх заторів Нью-Йорка.

Тереза попросила чи хтось може її перекладати з англійської мови, тим більше що українську мову, розуміли не усі присутні. По-російському, Тереза не розмовляла взагалі. Виручила Ріта, вона найкраще розмовляла з усіх в родині по-англійському і також могла перекладати на російську мову, яку розуміли Арлани. Тільки назви міст та поселень, Тереза називала усі оригінально; українською мовою.

Історія яка спіткала Терезу молодою в роки війни була як одна з історій багатьох її ровесників того жорстокого часу. Марійка слухавши уявляла свої батьків як вони будуть слухати розмову і сама в голові перекладала на рідну мову. Розповідь була наступного змісту:

«Моє ім'я Тереза Гайдер. Я народилася в травні тридцять другого року в Станіславові. Я жила з батьками на вулиці Бельведерській. Батьки мали свою лавочку де продавали взуття. Коли почалася війна, мій батько вирішив втікати з нами з міста. Нам пощастило втекти до двадцять шостого липня, тобто коли у місті було встановлено Гестапо. Вже третього серпня, почалася реєстрація єврейської інтелігенції. А так зразу наступив відомий «Синій понеділок», або як його називали німці «Blauer Montag». Тільки ми встигли, батько з нами переїхав в Солотвин. Там ми мали знайомого шевця, який шив чоботи для нашої лавочки. Він гарно заробляв за свою працю. Швець та його дружина, ризикуючи власним життям, погодилися переховати нашу сім'ю. Вони жили на краю Солотвина у великому будинку. Мій батько мав досить цінних речей а також золото. Довгий час ми там жили підпільно, так як швець умів мати гарні відносини з місцевими людьми, які працювали на німців. Ніхто не підозрював що їхній товариш переховує євреїв в своєму домі. Швець якого звали Григорій з дружиною Парасковією, були бездітними. Маючи гарний дохід з свого ремесла, вони заможнo жили. Григорій часто запрошував співпрацівників німецької поліції до себе на гостину та випивку. Тим самим він увійшов в довіру, а при вечерях вони розповідала про свої плани. Ми знали що робилося в Станіславові та в районах області. Що вдаватися в подробиці які звірства витворяло Гестапо на чолі з своїм шефом Крюгером, як живих євреїв роздягали на морозі та скидали в ями, як калюжі крові замерзали на дорогах. Скільки трупів було зарито в землю біля села Павлівки, а також відомий день своїми жахами, дванадцятого жовтня сорок першого року. Як на нашій вулиці Бельведерській висіли євреї та ті хто приховував їх. Щоб усе розповісти, потрібно дуже багато. Ми про усе знали в Солотвині, лиш ми не могли нікому допомогти. Я з батьками шили чоботи в них на горищі, там мали теж тайник, щоб заховатися в прикру годину. Так відбувалося до певного часу, який порушив наш неспокійний «спокій». Літом сорок третього року, рознеслася вістка яка занепокоїла фашистів в тій місцевості. В Карпати ішов Сидор Ковпак з партизанами. Велика

партизанська дивізія, перейшла Дністер, ідучи з Тернопільщини на Надвірну. Мета ковпаківців була поставлена ставкою Червоної Армії знищити нафтові вишки на Прикарпатті, та інші диверсійні операції. Самим Гімлером був назначеним для ліквідації партизанів в гірській місцевості, німецький командир Крігер, який мав досвіт боїв в такій місцевості. Німці почали масову чистку території від підозрілих елементів. Почався більший набір з місцевих жителів у німецьку поліцію. Товариші Григорія запропонували йому працювати разом з ними для Рейху. Тільки наш швець відмовився. Коли вони його запідозрили в невірності та почали приглядатися до нього, один з місцевих поліцаїв признався йому що за ним слідкують і скоро навідаються в його дім. Григорій вирішив швидко звільнитися від нас, він прийшов до батька обговорити справу. У нас другого виходу не було як тільки повернутися до Станіслава, до маминих знайомих. Справа в тому що найжахливіший час, тобто сорок другий рік уже проминув, тепер ніхто не міг додуматися що нас переховують саме у місті, де усе перевірено по сто разів. Григорій спочатку сам поїхав до наших знайомих, вони не думали що ми живемо. Він там допоміг їм зробити тайник для нашого перебування, а сам ризився на великий ризик. Була літня пора коли було вирішено щоб усіх переправити в одиночку. Першою Григорій відвіз маму, він придумав якийсь маскаррад для цього. Мене він мав перевозити наступним маршрутом а батько повинен був самостійно добратися до Станіслава. Коли я виїхала з ним на підводі, ми їхали досвітнього ранку і спокійно добралися майже до Підгір'я. Там ми мали переправитися через ріку, тільки ми побачили групу німецьких солдатів, які були на правому березі. Григорій звернув у ліс, він наказав мені злізти з підводи і чекати поки він не дізнається як там можливо перебратися щоб обминути німецький підрозділ. Я погодилася чекати в домовленому місці. Прошло досить часу, я чекала до вечора, Григорій не повертався. В такому страху я пробула цілу ніч самою у лісі. Два рази тієї ночі, поруч ями в якій я прикрилась гілками, проходили кілька мужчин зі зброєю, скоріше всього це були вояки УПА, лиш я боялась їм показатись по тій причині, що мені було страшно зустрінутись з будь якою людиною, яка тримала зброю в руках. Ранком, я трошки часу походила навколо того місця де я повинна була чекати Григорія, тільки мій візник не повернувся. Я почала дуже плакати від страху, я не знала як бути, куди мені податися: До Солотвина було далеко, а тим більше до Станіслава. Я додумалася що напевно в Богородчанах стоїть німецький гарнізон; потрібно обходити стороною. Моя зовнішність легко могла видати мене в руки ворога. Коли я плакала та просто не бачила виходу з становища, нараз я почула стук підводи яка рухалася з другого напрямку по лісовій дорозі. Я так зраділа подумавши що це мій рятівник; я побігла йому на зустріч. Коли я вибігла на лісову дорогу, я побачила що кінь який тягнув підводу, був не чорний а сірий. Коли підвода наблизилася і я побачила що візник чужа людина, я повернулася втікати. Візничий зупинив коня та скочив з підводи, він побіг за мною. Я так бігла що думала що серце вискочить в мене з грудей. Все ж таки втекти мені не вдалося: я зачепилася ногою за корінь та упала на землю. Коли я повернулася, наді мною стояв дядько високого росту з пухнастими вусами. Я знову зірвалася щоб втекти, тільки він немов хижий звір скочив та своїм тілом повалив мене на землю. Широкою лівою рукою він закрив мені рота, щоб я не кричала, та дивлячись мені в очі промовив: «Тихо будь дитино, навколо німці а ти жидівочка бідна. Як почують смерть нам двом, а я хочу жити і тобі треба, так що мусиш мені вірити». Я подумала що Григорій домовився з якимось чоловіком щоб його замінив. Незнайомець сказав мені: «Хочеш жити - поїхали до мене, я тут за рікою а на дорогу не подумай навіть носа виставити: там німців як шершнів на грушці». Я пройшла з ним до підводи і він накрив мене травою яка там лежала. «Пішов Сірко!» - дядько наказав коневі. Ми переїхали ріку вище від дороги, в той час в мене пробігла думка що цей чоловік може мене видати німцям. Я витягнула голову з під трави та зловивши його за чобіт, почала просити щоб він зупинив коня та сказав правду куди він мене везе. Дядько зупинив коня на березі річки, та сказав що ми їдемо до його дому а господи його тут за рікою. Я переляканим поглядом дивилася на нього, він зрозумів що я боюся дуже та не довіряю йому. Тоді він оглянувшись навколо, повернувся до мене. Він зняв шапку та підняв два пальці вгору. Він поклявся мені що не видасть мене добровільно нізащо, тому що він також має діти та боїться Бога. Я йому повірила, лягла знову та накрилася травою. Незадовго я почула що підвода зупинилася.

Піднявши голову, я побачила гарну хату під бляхою та жінку яка перелякано слухала що її розповідав чоловік. Вони швидко кинулися робити мені місце на подвір'ї де стояла копиця минулорічного сіна. Розпитавши мене усю мою біографію, господиня нагодувала мене а господар пояснив: «Будеш сидіти в копиці поки не знайду нагоди тебе відвести до родичів. Тобі лишень жити, може тебе якось виховаємо дитино, а коли ні - усіх знищать проклятуші есесівці. Лиш як все буде добре може обійдеться: нам Бог допоможе дитино бідна». В тому місці я просиділа біля трьох тижнів. В ночі мене витягували погуляти по нічному городі. Також коли були жаркі дні, мене обережно переводили до пивниці де було холодно. Кілька разів на день господиня підходила до того місця де я знаходилася та питалася чи мені щось потрібно. Так було до того часу, поки одного досвітнього ранку, господар мене покликав у хату. Він сказав що Ковпак розбив в Делятині штаб Крігера, це трапилося на початку серпня. Також саме зараз є нагода коли німці не отямалися від такої поразки та усі потягнулися в Карпати, потрібно добиратися до Станіслава. Того ранку мене постригли під хлопчика. Одяг мій зняли та переоділи мене на хлопчину якого назвали Васильком. Саме того ранку я бачила пана Федора, який також ховався в stodoli, та прийшов тепло поїсти в хату. Потім вони двоє занесли порося на підводу і батько наказав Федорові щоб мою одягу викинув у мішку на горище тому що там багато вошей. Ми поїхали, по дорозі господар жартував, лиш я бачила що він дуже боїться і сам себе розважає так жартуючи. Він наказав мені давши тоненького дротика щоб коли будемо проїздити вартових, щоб в той час вколоти порося для того щоб воно пищало а я ніби намагаюся його держати щоб не вискочило з підводи. Тільки коли б хтось підійшов до підводи щоб зразу кинути дротика в солому яка там була постеленою. Коли ми добралися в місто, я показала де живуть наші знайомі і він завіз мене туди. В батьків була така радість що мама цілувала мого рятівника в руки. А він засміявся та промовив: «Щоб жив ваш Василько сто років!» - Так він сказав про мене. А коли батьки його просили щоб він записав своє ім'я та місце проживання, у випадку коли ми переживемо лихоліття війни, яка уже просувалася на Захід, та віддячити ся за його допомогу, мій рятівник відказав: «Нащо вам хто я такий? Я порушник наказу», та додав - «наказу німецького режиму, якому скоро - капут! А за те що врятував вашу дитину, мені Бог віддячить; нічого не треба мені». Справа в тому що батько мій тоді розминувся з Григорієм а сам шість днів добирався різними шляхами, щоб йому зустрітися з мамою, тому він не знав чи Григорій повернувся живим додому. До сьогодні не знаю як так проїхати таку далеку відстань повз вартових і щасливо добратися туди де уже не надіялися мене бачити живою.

Коли ми опинилися в Торонто, я написала листа в Богородчани. Я знала тільки назву вашого села та те що господарі звалися Іван та Орися. Також що у них були сини: Микола який воював, та Федір якого вони ховали в ямі що була під stodолою. Відповіді я не одержала зовсім, я подумала що тих людей не можуть відшукати, а можливо не хочуть. Також я не віднайшла Григорія, тільки він напевно помер з дружиною по старості літ ще до шістдесятих років, якщо він щасливо повернувся того дня додому. Мені запам'яталася хата, коло хати була струнка береза, два великих дерева біля воріт, а також стайня в якій жив кінь Сірко, який також приймав участь, щоб врятувати моє життя».

У неділю вісімнадцятого червня, Олеся мала розмову з Лізою. Ліза розповіла про те що вчора в них була Тереза. Гості з Канади заночували а в неділю повернулися в Монреаль. Ліза обіцяла передати касету з розповіддю Терези, також вона сказала що Тереза бачила фотографії їхнього подвір'я. Стару хату вона впізнала по фасаді, липи також. Їй запам'яталася струнка береза біля хати, а мама говорила що вона також пам'ятає ще березу яку дід зрубав коли мамі було десь шістнадцять років, тому що береза всохла. Нової хати Тереза не бачила, її тоді ще не було, замість зеленого паркана був пліт. Звичайно що Федора

вона бачила тільки один раз і вона його не запам'ятала. Тереза просила знайти фотографії коли він молодшим. Ліза сказала що Тереза напише листа про цю подію і його можна буде показати в посольстві коли їх викличуть на інтерв'ю. Також вона знає адвокатів в Нью-Йорку, які зможуть допомогти щоб Вітя отримав зелену карточку. Після усієї розповіді яку Ліза провела в короткому режимі, вона просила Олесю щоб та пошукала в хаті на горищі мішок який міг зберегтися від сорок третього року. Олеська поклала під сумнів результат пошуків, так як вона малою перелазила кожний кутик на горищі в старій хаті, і нічого такого не зустрічала. Також мішок просто могли погризти миші за такий довгий відрізок часу. Але Ліза настоювала, вона сказала що їхня операція під назвою «Порушник наказу», повинна бути успішною, коли вони уже так далеко пройшли по слідах історії. Олеся погодилася пошукати а також запитати діда, куди він кинув того мішка.

Вийшовши на подвір'я, Олеся пішла шукати діда який сидів на лавці сам. Петро пішов в буфет а Федір уже надумав з малим Володькою пройтися на річку. Олеся розповіла про розмову з Лізою та стала пояснювати що Ліза просила щоб дід пригадав про того мішка.

- Я не пам'ятаю Олеська, хоч мене забий. Старий я, а воно було давно, може подивися на стриху за ним.

- Завтра пошукаю, сьогодні неділя, а там напевно під бляхою така жара що я зварюся як маринована риба.

- А я подумав що воно було в сорок другому році, а Тереза сказала що Ковпак ішов тоді. - Похитав головою Федір. - Петро багато знає про Ковпака, він був циган, але відважний.

- Тоді вам було діду вісімнадцять років у сорок третьому, а Терезі тільки одинадцять. - Виразувала Олеся.

- Ой було, було Олеська всього в тому житті. А Ліза дивлюсь любить якісь такі історії розшукувати, також має щось таке в собі.

- Нам ця історія послужить на краще, ми в американському консульстві покажемо листа, Тереза напише по-англійськи про цю подію.

- А добро лиш на краще послужить Олеська, але як тато так не побоялися везти те дівчисько аж до Станіслава. Ти знаєш щоб німці за таке зробили? Кришка!

- А ви діду як би поступили на їхньому місці? - Дивилася на діда Олеся.

- Напевно так само... Як тато не взяли б її з лісу, так хтось був би видав бідну жидівочку німцям за літру самогону; так тоді робили негідні люди.

- Ой як воно виходить діду: прадід Журик думав лиш про коні та господарку, носа задирав перед вами а що з того залишилося? Кіт в Америці його славне прізвисько наслідував. А прадід Бойчук подбав за бідну дівчинку яка залишилася самою в лісі, і тепер проросли плоди його доброти та співчуття. - Зробила заключення Олеся.

- Мудра ти Олеська, тобі лекції читати в інституті. - Похитав головою старий Бойчук.

Тільки Олеся не думала про лекції, їй не терпілося відшукати того легендарного мішка про якого її говорила Ліза. Тому в понеділок ранком вона нагодувала Володьку і сама після того полізла на горище в старій хаті. Олеся перекинула усе що там було, заглянула в кожну щілину, тільки мішка вона не знайшла. Розчарована невдалими пошуками, Олеся пішла до чоловіка в гараж. Юра коли побачив її, здивувався від такого вигляду дружини.

- Леся а ти що саджу в комині пропалювала що така ціла мокра та замазана?

- Ой не питайся Юрка, немає того мішка на стриху там. Все перерила, все перекидала а мішка нема. Напевно десь спалили чи викинули тому що там були воші в одежі. Можливо що прабабці Оріся, просто в пічку кинула, коли Тереза вийшла з хати. Дід не пам'ятає нічого: як таку пам'ять мати коротку просто не розумію, - розвела руками Олеся.

Вона пішла купатися так як тіло її було повністю мокрим від поту а голова була з порохом та павутинням а по волоссі навіть дряпався малий павук.

Через короткий час, Юра почав кликати дружину яка ще не закінчила купатися. Олеся швидко накинула на себе легенький халат та вийшла з мокрою головою на літнє сонце. Юра побачив її і примовив:

- Леся, ти за скоро покупалася, зараз будеш такою самою знову.

- А що тобі щось біля машини потрібно допомогти?

- Ні, тут я сам, твої пошуки напевно продовжаться зараз.

- Що ти маєш на увазі Юрка? - Збираючи своє волосся в хвостик, дивилася Олеся на чоловіка, який приклавши палець до скроні думав:

- Леся, я тут подумав що тоді прадід з дідом свиню грузила на фіру, можливо того мішка дід заодно викинув на верх в стайні а не в старій хаті. Сама подумай: в стайні не потрібно було лізти по драбині, а просто з стодоли кинув там на солому, чи підліз тай заховав. Ти не полінуйся - полізь ще туди порийся в сіні, там його не багато. А як не хочеш тоді я зберу коробку передач і сам полізу щоб ти не мазалася там в поросі.

- Ні я сама, мені цікаво знайти, може справді він там десь закинутим коли щурі не поїли його чи мишва.

Так як стодола з стайнею, яку Федір замінив майстернею, були під одним дахом, але тільки стеля була над майстернею. Коли заходилося в стодолу, тоді було відкрито вгорі аж до бляхи а з правої сторони була стіна яка відділяла майстерню на якою була стеля. На горище туди можна було вилізти тільки з стодоли по драбинці. Олеся знову оділася в стару Юркову футболку та в футбольні червоні труси і полізла на горище над майстернею. Там було дуже жарко, бляха нагрілася як сковорідка і Олеся ще нічого не почавши, уже була мокрою. Вона почала руками ритися в старому сіні, яке уже за довгий час перетворилося на сміття з гострими стебельцями. Олеся вирішила пройтися спочатку по правій стороні, тобто від подвір'я і так поступово перебрати усе своїми руками. Гаряче було так, що піт заливав їй очі, від того сміття підіймався порошок і до тих усіх незручностей ще було погано видно. Олеся уже думала залишити свої пошуки на інший день, може колись буде холодніше, чи буде просто дощова погода і бляха не буде такою гарячою. Все ж таки Олеся вирішила дійти почату борозну до кінця, та зробити канавку щоб побачити яку ділянку вона уже опрацювала.

Вибираючи глибше трухляве сіно, вона почула що немов щось відірвалося. Переглянувши пучок сміття у кулаку, Олеся побачила що вона відірвала немов кусочок якоїсь матерії. Вона швидко кинулася до світла щоб поглянути що саме в її руці. Протягнувшись до смужки яка світила від відчинених дверей стодоли, вона побачила в руці кусочок мішківини, яка дуже легко розривалася руками. Олеся зраділа та кинулася розгрібати навколо того місця. Намацавши пальцями якийсь великий клубок, вона потягнула його за собою. Олеся кинула його на землю і сама злізла по драбинці. Вона винесла його на подвір'я та сама побігла помити собі обличчя від порошу та поту. Біля старої хати стояла стара дерев'яна бочка, в яку під час дощу, стікала дощівка ринвою з передньої сторони даху. Олеся перевірила руками що вода досить теплою в бочці, пхнула усю голову в дощівку та почала вмиватись.

Після того Олеся покликала Настю та Юру, діда Федора не було вдома. Мішок майже був перепалений жарою на горищі, він був дуже з порохом. Олеся легко руками розірвала його, так як сама мішківина перепеклася від спеки на протязі багатьох літ. Олеся почала витягувати брудні речі, які простояли в мішку п'ятдесят два роки, без світла та не провітрені. Усі стали дивитися, навіть малий Володька, який вперше бачив маму такою замазаною. Олеся витягнула осінній плащик, який був темного кольору в шотландську кліточку. Від порошу колір не можливо було розглянути. Дальше вона взяла плаття, рукави якого були уже порваними та спорохнявілими. Також там були два черевички які збереглися гарно, тільки шнурівки немов щось поїло. Усе те Олеся розклала на сонці і радісно немов винахідник який після довгого старання добився успіху, засміялася. Усі розуміли що знахідка є вірним доказом того що саме тут переховувалася Тереза. Усі додумалися що напевно ці речі поїдуть за кордон. Настя порадила щоб Олеся попрала в літній воді плащик, плаття зберегти було неможливо, воно рвалося та розсипалося як спалений аркуш паперу. Тільки Настя наказала щоб порошок не сипати а тільки господарським милом.

Юра побіг принести мильницю та налив дощівки з бочки. Олеся обережно поклала плащик у воду щоб відмокав а сама пішла в баню робити з собою порядок, їй також необхідно було відмокнути в воді від своїх пошуків. Тільки Олеся такою була щасливою що вона навіть не витиравшись рушником швидко вибігла знову на подвір'я.

Коли Олеся взялася відпирати руками плащика, який був темно-зеленого кольору з сірими кліточками, вона щось тверде нащупала внизу під кишенею. Олеся подумала що якась річ на форму гребінця є в правій кишені, тільки там нічого не було. Олеся переконалася що невідома штучка, просто зашитою під підкладку плащика. Вона обережно відірвала в долині

підкладку в якій немов була дірка для того щоб просунути пальчика, та обережно витягнула якусь металічну штучку на вигляд планки, яка була трошки закругленою з однієї сторони. Олеся покликала Настю, щоб та подивилася що воно таке і для чого воно колись було.

- Це така бритва Олесько, колись хлопці голились такими бритвами. - Пояснила Настя.

- А для чого вона тут зашитою була, якась традиція напевно єврейська, а може дорога річ.

- Яка річ дитино? - Поглянула на Олесю Настя. - Її хтось зашив щоб коли німці пов'яжуть за руки, якось розрізати шнурок напевно, а може і кому шию, коли не буде виходу вже.

- Ой, ви що таке страшне говорите? - Відкриваючи бритву, поморщилася Олеся.

- Воно зараз страшне а тоді нормальним було когось зарізати.

- Добре що не встигла витягнути бритву, ще б була б нашого прадіда шарнула нею.

- Ой Олеся, що така дитина одинадцять років, лиш як хочеться жити тоді все може бути: Страшний час був, страшні речі робили навіть діти та підлітки.

- А прадід в той страшний час зробив яку велику справу: спас життя людині а вона в Університеті виступає тепер, користь людям приносить. А бритву я заховаю і нехай Ліза запитає чи вона пам'ятає що в неї було зашитим в тому плащiku.

Коли наступній раз Ліза зателефонувала, Олеся розповіла їй про свої пошуки. Ліза надзвичайно зраділа та здивувалася що мішок з одягом Терези було знайдено. Ліза розповіла Олесі про свої роздуми, вона зробила висновок що просто випадково так не буває. Справа в тому що Ліза запитала Марійку з якого року був її дід Іван, Марійка сказала що він народився в дев'ятисотому році. Ліза вирахувала що в той час коли прадід врятував Терезу, він мав сорок три роки, так як подія відбулася також сорок третього року. Що було цікавим що саме у місяці липні те відбулося, так як Терезу переховували біля трьох тижнів.

Ліза знайшла в історичних даних що Ковпак, розгромив штаб Крігера, в ніч з третього на четверте серпня. Після того липня, рівно через сорок три роки, також у липні, Ліза вперше побачила Віктора, познайомилася з Олесєю та прийшла на їхнє подвір'я. Також коли діду Федору було сорок три роки, мама Марійка познайомилася з Володею, батьком Віктора та Олесі, а коли самій мамі Марійці мав виповнитись сорок третій, тоді вона дала згоду вийти заміж за Лева. Лиш Ліза опустила ще один збіг подій: саме від сорок сьомого року, тобто коли Бойчуки Федір та Настя одружилися, Зоська написала листа в Америку також через сорок три роки, того ж дев'яностого року її ненависть погасла разом з її життям.

Олеся погодилася що так випадково не можуть сходитися обставини, вона була переконаною що те що є у їхніх планах - усе виконається; за ними стояла справедливість та правда.

Після розмови з Олесєю, Ліза зразу розповіла Терезі про знахідку на горищі, як очікувалося Тереза дуже просила привезти з собою плащик а також черевички. Про бритву вона пам'ятала, так як Григорій учив її як нею оборонятися в безвихідних становищах. Тереза призналася що швець їй підказав коли б її спіймали, і появилася нагода покликати когось ніби щось попросити. Просити потрібно було висловлюючись не зрозуміло, так щоб в той час коли вартовий нахилиться щоб послухати прохання, вона повинна була швидко шарнути йому по шиї. Як правило це потрібно було робити в темноті, з метою захопити автомата в вартового. Правда такий варіант мав тільки двадцять відсотків надії на позитивний результат, лиш краще щось, як зовсім нічого.

Сумніву не було уже зовсім ні в кого що Марійка та її син Віктор, рідня того вусатого дядька, який врятував життя Терези Гайдер, сорок третього року зловивши її у лісі за рікою.

Тереза надрукувала листа та вислала як доповнення до документів які уже стояли в Москві а Бойчуки з Ковальськими чекали на виклик для співбесіди.

Також Олеся розповіла про весілля в Колі Остапового яке відбувалося так само в жовтні як колись в Олесі. Настя також готовила навіть в сусідньому селі, тому що Остапиха її дуже просила і Настя не змогла відмовити сусідам по вулиці.

Коля пішов за зятя, та почав там своє нове життя в більш спокійнішій родині в порівнянні з його рідним домом. Федір додержав свого слова, при нагоді він навчив молоду господиню як Колю держати далеко від пляшки та близько біля себе. Історія Олесі з копченою рибою подобалася дружині Колі. Навіть самому Остапові сподобався поступок Олесі, правда він хоча розумів що робить погано, лиш з цього болота його на жаль витягнути було не в силах.

Того ж року ще відбулося дві події за океаном. Одна з них просто приватна, це коли в Аркадія виповнилася мрія і він собі купив автомашину «Jaguar». Друга подія здивувала усіх як в Штатах, так в Стрию і також в Бойчуків: Марійка зателефонувала десь в кінці вересня і сказала що в Ірини та Олега результат позитивний. Ірина чекала на сина, Олег з радості приїхав та почав цілувати Лізу, Вітю, та усіх кого зміг побачити того вечора в Арланів. Без слів присутні зрозуміли в чому причина. Ліда в Стрию також раділа що Ірина народить хлопчика.

Теж Марійка похвалилася що дуже задоволена роботою в російськомовному книжному магазині. Коли Марійка прийшла та поросилася на роботу і сказала що вона досить знає літературу, як класику також зарубіжну, її взяли працювати. Навіть дівчата які там уже працювали якийсь час, інколи зверталися до неї коли покупець шукав якусь мало відому книгу.

Ліза проводила час з дочкою. Мала Тамарка була дуже схожою до мами, тільки очі були батькові. Ліза побачила капризи в дочки схожі на такі, яких її побажала колись Олеся. особливо коли малі виповнилося півтори року і Ліза перестала її годувати грудьми. Тамарка не хотіла переходити на молоко якій їй пропонували. Особливо малу любив Аркадій, він бачив у ній справжню «Дочь Кавказа»: безстрашну та наполегливу, коли її щось захочеться.

Одного вечора, Віктор запропонував дружині, поїхати десь трошки повечеряти самим. Малу залишили з Аркадієм, так як він любив з нею проводити час ходячи по вулиці. За їхніми ногами також ходив кіт Журик.

Молода пара поїхали в той самий ресторанчик біля дороги, що колись там Ліза була з Федором. Вони замовили собі рибу, так як був день п'ятниця. Поки вони чекали на замовлення, вони роздумували на усім що прийшлося їм пройти від того часу, коли вони побачили одне одного, Ліза запитала чоловіка:

- Вітя, а як ти собі уявляєш життя скажімо з Анькою в Мінську?

- Так само як ти з тим скрипачем що тебе оцінював на вокзалі у Львові. - Не роздумуючи відказав Віктор.

- Ой як ти зараз говорити умієш, а колись у Любчикові машині ледве вимовив що возили овочі в Івано-Франківськ.

Віктор узяв дружину за руку а другою рукою почав гладити її руку до ліктя. Ліза дивилася на свого коханого і побачила що він щось задумався. Ліза чекала коли він сам почне розказувати про свої думки. Чекати довго не прийшлося, Віктор почав розмову:

- Лізка, скажи правду мені: ти думаєш що можливо таке щоб та історія з Терезою мала якесь відношення до моєї долі та до усіх подій які нас зустрінуть?

- Думаю що має. Чомусь у вас постійно справи та відношення переплутуються з євреями. Коло поглянути на те все, вам євреї тільки допомагають чомусь. Взяти Раїсу Яківну, а вона уже потягнула ланцюжок: Лена її сестра, чоловік Лени, Любчик, Світлана. Навіть той самий Борисович що замовляв для мене «Рубінову сльозу», він також єврей. Саме Яківна дала натяк на те що могла бути якась історія давно, коли події розвиваються не так звичайно як в інших людей.

- Ліза, а як так людина може взнати наперед, я маю на увазі Яківну яка підказала мамі?

- Тут не має чогось надзвичайного, чи над природного. Я думаю що в єврейському середовищі подібні події траплялися часто. Раїса Яківна напевно має знайомих євреїв, так вони зустрічаються розділюють свої переживання та жалі звичайно як люди її віку. При такій нагоді розповідають різні випадки та історичні події. Єврейський народ є дуже страждальний. На їхню долю випало велике нещастя особливо в двадцятому столітті. Під час

війни, напевно більше люди робили зло євреям як добро, і воно поверталось також сторицею до їхніх дітей. А тут усе зрозуміло стало: коли є плоди добрі, виходить що насіння також повинно було посіяне добре.

Якийсь час вони їли рибу яку їм подали а так Ліза пригадала собі щоб сказати Вікторові:

- А мені Олеся останній раз говорила що вона заставила Юрку запустити вуса. Дуже її подобався поступок прадіда Івана, а він також носив вуса. Навіть батько Юрки похвалив його за такий крок, сказав йому: «тепер ти Юра справжній польський драгун».

- Ліза, а ти пригадуєш нашу розмову коли ти колись мені призналася що хотіла б зробити добро в житті для когось?

- Пригадую, тоді був вітер і місячна ніч.

- Коли мої усі прийдуть і ти їх тут побачиш тоді твоя мрія збудеться. Ти можна сказати уже зробила добро для нашої усієї родини.

- Знаю точно Вітька що коли Олеся приїде і побачить малу нашу, тоді вона переконається що її мрія справді збулася уже, - засміялася Ліза.

За вікном кружляло жовте листя, Віктор дивився на нього та знову щось задумався. Ліза дивилася на чоловіка та гладила свою родимку на лівій щоці.

- Знаєш що я жалію дуже? - промовив Віктор, не відводячи очей від вікна.

- А що саме? - Ліза запитавши, своїми руками повернула його голову що він дивився на неї коли з нею говорить. Ліза не знала що така манера в нього від мами, яка також часто розмовляючи, любила дивитися у вікно. Віктор поглянув на дружину продовжував:

- Я жалію що моїх два роки прекрасного часу пропало в армії. Коли ми говорили в старій хаті та радилися що робити щоб мене не взяли в Афганістан, баба Настя якось по-дитячому підкинула між іншим таку ідею. Вона сказала: «Може щоб Вітя поїхав в Грузію туди до Тетяниних і там переховався». Звичайно в той час воно звучало як несмішний жарт, така ідея заслуговувала щоб махнути просто на неї рукою. Зараз я побачив що бабина ідея була геніальною, просто ніхто не знав що Союз так швидко розвалиться. Коли б я у вісімнадцять років був переїхав туди та став жити без приписки, потрібно було тільки півтора року перебитися а тоді уже викупитися було можливим. Навіть воно могло бути якось досить романтично: я порушник-дезертир, а ти дочка пілота, таємно зустрічаєшся зі мною. Проблема в тому що я не знав що твій батько така ділова людина, він зміг би нам таке питання вирішити в той час. В результаті ви почекали б трошки і ми разом поїхали б сюди в Штати.

- Тоді ти був би уже як прадід: «Порушник наказу».

- Я тоді не знав що твоя мама так за мною та згідна що ми ходили разом, а коли вона випросила щоб тато за мене в Мінськ поїхав, тоді також вона б добилася того а ще з тобою разом тоді взагалі тато б вам не відмовив. Я побачив що тебе батько дуже любить, він такий радий що наша мала схожа на тебе.

- Лиш коли б ти переховався в Грузії, Олеся не знала б Юрку тоді, - відказала Ліза.

- Нічого, другий підвернувся б її.

- Може Ванька Павлюків?

- А ти звідки його знаєш Ліза, того бабника?

- Олеся хвалилася що він у неї був шкільний дружок.

- А ти мамі чому не сказала про того дружка?

- Не хвилюйся, хоча в неї були там історії з ним про які вона мені розповідала, тільки за Ковальського вона вийшла заміж дівчиною.

- Тоді для чого вона з Ванькою якісь жарти провадила - не розумію.

- Ой Вітя, який ти смішний в мене: ти думаєш що усі дівчата повинні бути таким як я була для тебе. Тільки далеко не усі такими є насправді, хоча це до Олесі не відноситься.

- Я знаю, - відповів Віктор. - Тільки такими бути, ми добровільно поклялися у вірності одне одному, а ідея твоя була.

Повертаючись додому вони слухали музику та Ліза наспівувала пісню про кохання. Вона вела машину за кермом. Почав падати дрібненький осінній дощ. Віктор взяв дружину за праву руку та дивлячись на неї, любувався її красою. Після того як Ліза народила дочку, вона зробилася ще красивішою молодницею як була після того коли вийшла заміж. Краплі

дошу виблискували на червоних світлах автомашин і Віктор пригадував собі як колись стояла Ліза під деревом та світло мигалки освідчувало її чарівний образ. Тоді вона була для нього незнайомкою, а зараз вона мама його дочки, вірна улюблена дружина - його доля...

Давно не було на Прикарпатті такого сніжного Нового року як 1996 рік. Зима яка ще почалася в осені минулого року, була справді зимою з морозами та з сніговими хуртовинами. Вітер зі свистом завівав свою мелодію в закутках та під дахами. Красива була зима того дев'яносто шостого року - справжня зима...

Богдан Відлига, як постійний Різдвяний гість Бойчуків, уже додумався що вони напевно цього року виїдуть за кордон, почав домовлятися з Юрою про одну справу. Відлига хотів щоб Юра продав йому свою Ладу. Знаючи що Ковальський сам механік та машина в нього завжди в порядку, Богдан хотів її відкупити в нього. Лада була переписаною на Олесю, Марійка переписала її документально коли їхала до Лева у США. Також на подвір'ї накритою ще стояла Олега машина, з якою Юра не знав що робити.

Олеся розповіла про те, що коли мама заповнила документи для них на виїзд за кордон, Арлани підписалися бути спонсорами для них. Також Тереза написала листа в еміграційний центр, щоб попіклуватися про возз'єднання їхньої родини як можна швидше. Усі розмовляли про це а Настя тепер найбільше за усіх хотіла в Америку, вона скучала за Марійкою а з Олесею не могла про ніщо домовитися. Федір як правило завжди стояв на стороні своєї Олеськи і тому Настя навіть не мала з ким потолкувати як слід.

Відлига розповідав що скоро мають вводити нові гроші. Готувалася національна грошова одиниця «Гривня». Попередники гривні, купони-карбованці, опустилися на такий рівень що один долар вартував більше сто п'ятдесят тисяч карбованців. Коли було лиш запроваджено купони-карбованці в дев'яносто другому, тоді найбільша банкнота випускалася вартістю «100» карбованців. В дев'яносто шостому, уже була банкнота вартістю в один мільйон, тобто одиниця за якою немов бублики слідувало шість нулів. Люди, навіть найстаріші такого ще не пам'ятали, щоб гроші рахувалися мільйонами. Люди з гіркотою жартували що нарешті усі вона стали «мільонерами».

Коли Олеся міняла долари на купони-карбованці, вона давала один папірець а одержувала скільки, що в її гаманець не поміщалися. Кільки гроші швидко розходилися коли щось було потрібно купити. Юра як правдивий поляк, поговорив з Настею щоб деякі речі продати на базарі. Так як вони збиралися їхати і знали що не візьмуть усе з собою, Юра радив продати те що продається а гроші виміняти на долари щоб мати в Америці на початок.

Крім різних гарних курточок та шуб, які залишила Ліза і Олеся не надівала їх, було також багато такого, що назбиралось роками. Бойчуки погодилися що меблі залишать, так як вона знаходиться в кімнатах а також килими для того щоб користувалися їхні майбутні квартиранти, а речі деякі справді можна перевести в долари, хоча їх сума буде не такою аж великою. Олеся сказала що потрібно зробити місце щоб їхні постійні жителі вчителі мали де складати свої книжки, також усю бібліотеку книжок яких наносила Марійка з роботи а також від Арланів вони взяли, потрібно залишити для педагогів. Олеся пригадала собі Поліну Павлівну, що колись Аркадій купив у неї Муфтара. Ліза розповідала що речовий базар та торгівля для Павлівни це все що вона має на цьому світі, так вона скоріше почула від Лізи. Дочекавшись телефонного дзвоника від братової, Олеся взнала адресу Павлівни, та її номер телефону.

Юра сам домовився з Поліною, яка мала своє місце на базарі. Першим маршрутом пішов посуд, яким ніхто ніколи не користувався: ні в Арланів, ані в Бойчуків. Послідовно пішов одяг та нове взуття. Бойчуки знали що коли навіть вони не поїдуть в Америку, все одно хата наповниться знову різними речами з тієї самої Америки, тільки усі вірили що те що почалося

робитися в їхній родині, воно закінчиться тим що вони зберуться разом за одним родинним столом, як колись у Львові висловилася Марійка.

Уже літом якось в Бойчуків не помітили в липні яка дата наблизилася, але далеко за океаном Ліза пам'ятала цей день, який мав відношення для них усіх.

Саме коли усі зібралися з нагоди свята Дня Незалежності, якого американці називають «Independence Day», тобто четвертого липня, Ліза заявила усім присутнім які сиділи за столом та облизували пальчики від ребер яких приготував Аркадій. Ліза промовила на російській мові щоб усі зрозуміли її:

- Дорогие мои: сегодня, а вернее сейчас, когда на Украине глубокая ночь, именно сегодня исполнилось десять лет с того момента когда я впервые увидела Виктора а он меня. Мне исполнилось тогда тринадцать а ему шестнадцать. В эту ночь я стояла у окна дедового дома и мечтала, не только мечтала, я постановила себе: чтоб не случилось, а этот парень должен быть моим! Я знала что он будет моим - любой ценой!

Усі присутні заплескали в долоні, останнє речення було достойне Арланки з Кавказу. Вітя поцілував дружину в щоку в присутності рідних. Вітя також признався що він взагалі не спав тієї ночі, Марійка підтвердила, розповівши як син був зовсім іншою людиною, наступного дня. Також Аркадій пригадав як він помилюся коли побачив кров на її спідничці, не знаючи на який крок рішилася в той час його п'ятнадцятирічна красуня. Розповів як він розкрив анонімну авантюру з листом, та як вони знайшли Мар'яна Олександровича. Тільки коли Тетяна запитала як саме думала Ліза звершити свій план якого вона назвала «Ода вірності», Ліза відмовилася признатися про це в присутності усіх. Ліза тільки сказала що Вітя знає про нього. Коли його запитали, він похитав головою та відповів що те що вона йому призналася він не може розповісти так як інформація надто приватна і інтимна. Після того Вітя опустил очі а Ліза поводи́ла своїми зеленими очами по ньому. Арлани весело засміялися, усі зрозуміли що план справді був інтимним, та достойний кавказької покорительки серця.

Коли наступив вечір, Віктор з Лізою, а також Гарік з дружиною, та Ріта з своїм другом, поїхали подивитися на салют, який давали військові з нагоди Дня Незалежності.

Після того стали домовлятися хто де повинен жити, коли прийдуть гості з України. Так як Аркадій з Тетяною повинні були купити хату і документи на неї готовими будуть у лютому наступного року, тоді Юра з Олесею тимчасово поживуть у Віктора та Лізи, а потім перейдуть на другу частину дому де живуть батьки Лізи, так вже було домовлено з власниками будинку, які були стрими людьми і не любили перемін. А Федір з Настею будуть разом жити в Марійки та Лева. Сама Марійка не могла дочекатись коли прийдуть батьки, так як Лева в день не було ніколи вдома, навіть вечером він повертався пізно і Марійка чекаючи на нього майже кожного вечора, самотньо ходила по кухні.

Пам'ятаючи інтер'єр квартири Арланів в Івано-Франківську, Марійка також хату обставила меблями старинного стилю. Лев мав в даху на горищі свій домашній офіс, тому що він любив вікно, яке було в дашку на форму голуб'ятника. Лев пригадавав собі такий самий трикутний дашок в Ешері де жили його любимі білі голуби, якими колись любувалася в дитинстві Ліза. Тим більше що задня частина подвір'я, тягнулася до корчиків, за якими був беріг. Марійка подумала що саме тут можна зробити грядки для мами, щоб було їй чим зайнятися. Також Федір міг пішком ходити до онуків щоб побути з дітьми, відстань між будинками була трошки більше одного кілометра. Лев знав що батьки будуть на державному отриманні, тільки їхня фінансова допомога була йому не потрібна. Марійка уже сама могла додуматися куди підуть особливо татові гроші, коли тут недалеко буде жити Олеся.

Правда Марійка поклала певне правило перед Левом, а саме: Марійка сказала що її мама не зможе привикнути коли він буде її кликати «Степанівна». Лев хотів знати як правильно називати батьків дружини, коли Марійка пояснила як батькам подобається Лев просто засміявся і сказав що йому легше сказати «тато» та «мама», чим звати по-батькові.

Також йому було цікаво коли люди будуть розмовляти українською мовою в його домі.

Марійка не могла дочекатися коли Олеся привезе Володьку малого. Хоча вона також любила Тамарку, лиш малу вона могла побачити в любий час, а малого вже давно бачила. Взагалі малий був спокійним та давався любитись а «Кавказька Лялька», які її називали,

інколи показувала свої капризи, та головне що було не привичним для Марійки, яка привикла до характеру своїх дітей, мала Тамарка нікого і нічого не боялася.

Марійка на відміну Тетяни, сама водила машину, Лев залишив дружині свій Lend Rover, а сам для себе купив мікролітражку щоб крутитися по Нью-Йорку та Брукліні. Марійка навіть зробила собі фотознімки біля своєї машини та вислала Михасевій Галі. Марійка знала що усе село буде бачити на чому Марусі Журичка їздить по Америці. Останнім часом у Марійки почали проявлятися подібні почуття як в Олесі, можливо від того що живши з чоловіком у Марійки появилась цікавість до життя трошки в обширному погляді на речі, які швидше її зовсім не цікавили. Від того їй ще більше хотілося щоб рідні були з нею, щоб вони могли розділити з нею задоволення та радість, як колись допомогли розділити важке горе, що опустилося на її молоді плечі...

На початку травня прийшов виклик на співбесіду в Москву. На назначену дату повинні були усі з'явитися в американському посольстві по адресі яка була на виклику. Юра швидко поїхав та замовив квитки на поїзд «Івано-Франківськ - Москва». Малого Володьку також вони брали з собою.

В назначений день, усі поїхали до Івано-Франківська і Юра залишив їх на вокзалі а сам відігнав свою машину до Відлиги. Поїзд відходив на Москву вечором. Погода була дуже гарною для дороги. Малий Володька ще так далеко не їхав, він терпів в дорозі тому що йому сказали що скоро він буде з «мамою Марусею», там де вона живе. Також що його чекає сестричка, яка не має з ким гратися а в неї є дуже багато іграшок. Малий вдень дивився з вагона на красиву природу Молдавії, куди проїжджав поїзд, роблячи коло спочатку на південь.

В Москву вони приїхали досвітнім ранком, того ж дня у них було інтерв'ю. Юра розпитався одного жителя Москви, як їм добратися до місця призначення. Чоловік написав їм усі станції метро, також де їм виходити. Усі без виключення, Бойчуки та Ковальські, вперше їхали в метро. Настя роздивлялася на Москву, а для Федора після Нью-Йорка, Москва не було чимось надзвичайним.

Біля посольства знаходилося багато людей, але вони зайшли в зал де очікували свого виклику. Консул у них була жінка старшого віку, вона довго переглядала папери а так запитала хто така для них Тереза Гайдер та родина Аланів. Федір відказав що Тереза є врятована єврейка в сорок третьому році його рідним батьком, а Арлани їхні спонсори, та один із братів їхній зять, а Аркадій їхній сват. Коли працівник консульства жартуючи запитала Володьку чи він хоче в Америку, малий просто відказав по-українському: «Там є моя мама Маруся». Консул попала в непорозуміння, так як по документах бачила що мама малого Ковальського називається «Олександра». Олеся їй об'яснила хто така «мама Маруся» для її сина. Консул засміялася і відказала: «Щасливий мальчик, если у него две такие хорошие матери».

Після того коли все було вирішено в посольстві, потрібно було повертатися. Вони купили того ж вечора квитки на поїзд за подвійну ціну в чоловіка який продавав біля каси квитки кому які потрібні, та стали ночувати на Київському вокзалі. Перечекавши ніч на вокзалі, наступного ранку вони виїхали в Івано-Франківськ. По дорозі малий Володька сердився на маму, так як він думав що вони зразу поїдуть до «мами Марусі» і до сестрички а не додому. Він закрився від усіх фіранкою на вікні вагону на якій було написано «Прикарпаття».

Старі Бойчуки навіть не побачили як швидко їм пробіг час, радість яку вони мали в родині що ще трошки часу і вони будуть нарешті разом, наповнювала їхні почуття. Навіть коли Олеся з Юрою просили їх піти повечеряти у вагон-ресторан, старі відмовилися, а також не відпустили малого, який уже поїв печення і захотів спати. Молоді пішли вечеряти, Олеся

була такою радісною що її мрія збудеться, вона буде з Лізою та з мамою. Олесі не терпілося побачити малу племінницю, а Юра в той час думав щоб братова Наталя переказала його бувшій зрадливій дівчині, що він їде жити в Америку. Також Юра ще мав мороку з машиною Олега, він вирішив коли зателефонують їм, щоб запитали там Олега, що з нею робити.

Тим часом увесь вечір та половину ночі, старі Бойчуки вели розмову зі своїми супутниками, також з парою похилого віку які їхали в Чернівці.

Після повернення з Москви, Юра з Олесею були дуже занятыми з документами які їм було потрібно виробити для переїзду у США. Звичайно нічого не обійшлося без допомоги знайомих людей, яким також потрібно було віддячити ся. Допомагали їм даліше Лена Яківна, сестра Раїси Яківни з чоловіком, який хоча був пенсіонером, але старі зв'язки в нього працювали, хоча влада помінялася з Радянської на Українську. Тепер він навіть був сам зацікавлений допомогти, тому що мав багато часу, а людина яка колись була діловою, дуже важко переносить такий стан, коли вона відчуває що уже нічого не може, та нікому не потрібна.

Юра майже перестав працювати з машинами, багато потрібно було їздити з паперами.

Марійка передала гроші на розходи, їй хотілося щоб якнайшвидше, а саме щоб ще до кінця року, рідні приїхали до них. Марійка призналася в телефонній розмові з батьком що дуже заскучала за малим і за Олесею, також за усіма рідними. Її мрія була щоб на Різдво вони уже були усі разом. Звичайно Марійка мала на увазі Різдво за Григоріанським календарем, по якому святкують в Штатах а на Україні його називають «Польське Різдво», тобто двадцять п'ятого грудня. Юра помітив що тепер усі будуть святкувати свята як на Польщі.

Уже в кінці вересня, усі перейшли медичну комісію у Києві. В них тільки залишалися ще деякі документальні формальності з довідками в органи місцевої влади.

Після того, прийшов Славчик з Іриною, обговорити питання житла та на яку умову погодяться господарі дому. Через кілька днів приїхали Славчика батьки з Івано-Франківська. Вони були інтелігенти і хотіли познайомитися з Бойчуками наслухавшись історій про Віктора та його романтичну любов. Іринка сказала що вони будуть займати тільки частину нової хати, тобто діти будуть у бувшій кімнаті Віктора а вони у бувшій кімнаті Олесі, тобто дві перших кімнати від коридору. Другі кімнати, тобто зал та бувша давно спальня Марійки, будуть зачинені на ключ, так як потреби ними користуватися в молодих вчителів не буде.

По правді для Насті якое було боляче розлучатися з подвір'ям де вкладено було її багато безупинної праці. Від того часу як вона прийшла невісткою до старих Бойчуків Івана та Ориси, проминуло немов течія річки - сорок дев'ять років. Тільки Настю радувало те що Михасева Галя була чиста господиня і Славчик не випивав, Іринка також була з порядної родини. Те що її баба Люся навіть не хотіла Тані Лук'янової за невістку, по тій причині що та лиш вчилась, а вибрала синові Галю, це вже говорило проте що Галя господиня. Звичайно що Таня Лук'янова в даний час стояла багато вище і Люська розкаялася в душі; лиш запізно.

Федір навпаки уже думками був на Лонг-Айленді і думав де Вітя з Юрою будуть орендувати гараж для ремонту автомобілів. Бойчуки розповіли молодим наступним господарям як закачувати воду у баню, Федір пояснив про електричний рубильник яким можна було вмикати лінію для електрозварювання так щоб не мотав лічильник. Вони домовилися що до того дня поки вони не поїдуть, Славчик з сім'єю будуть жити в Михася. Теж з машиною Олег не дав жодної відповіді і її просто залишили щоб стояла далі; не було часу возитися ще з нею.

Юра наняв двох хлопців малярів, щоб помалювали усі вікна та двері в двох хатах. Також усе що було з дерева на фасаді трьох будинків і криницю. Міркуючи що поселенці-вчителі не швидко ще візьмуться щось малювати.

Олеся пригадала про старого Гринька, якому обіцяла нагороду у випадку коли відшукають Терезу. Олеся взяла дідів одяг який був новим, а також теплі чоловічі чоботи з козушком які залишив колись Вітя, та ще де чого, та віднесла старому. При тому наказала щоб не склав те все у шафу на «чорну годину», а ходив та грівся зимою.

Також Олеся гарні речі дала для поштарки, яка також знала що Терезу віднайшли в Канаді. Навіть сервіз якого колись привіз Любчик був, вирішили не брати щоб не розбити а дали їй.

Настя по-особливому випитувалася чоловіка про життя в Америці, вона не могла собі уявити як так люди можуть кожного дня їсти те що їм хочеться, та одіватися як їм задумається і ніхто не звертає на це жодної уваги. Настя вислухавши Федора зробила висновок: а наша Олеська тут таке виробляла з себе, а там напевно вже голою буде ходити.

Телефонні розмови стали частішими, Ліза говорила щоб Олеся витягнула з рами картину «Біля джерела», яка висіла у їхньому коридорі та завернула в трубочку щоб взяти з собою. Тільки Юра поміряв що картину можна взяти з рамкою в чемодан, лиш гарно обкласти одягом щоб не прорвалася коли будуть завантажувати в літак. Олеся склала обережно плащик та черевички для Терези у велику коробку та поклала у дідів чемодан, тому що Федір бувши уже в Америці, нічого не хотів брати з одягу з дому. Також Олеся зібрала вишивки які ще залишилися в них, різні шкатулки та сувеніри вирізані з дерева. Михась купив їм в подарунок велику дерев'яну гетьманську булаву, яка була делікатно вирізаною. Також для Лізи купив різьблений світильник, який пригадував символ Ізраїлю.

44

Люди готовилися до зими на Прикарпатті. З городів усе було звезене в стодоли та пивниці. В листопаді почалися дрібні дощі, які наносили смуток та роздуми. Тільки цього року як ніколи в житті Настя готовилася не до зими, її уже не цікавило що там залишилося в пивниці чи в закручених банках. Бойчуки готовилися для виїзду до рідних, далеко за океан.

Одержавши квитки за якими Юра з Олесєю їхали у Львів, Юра поїхав по пакет в посольство уже сам один. Олеся не мала часу возитися з ним, тому що готовилася до виїзду. Усі уже думками були біля Марійки та Віктора з Лізою. Олеся не бачила уже брата та братову чотири роки, їй не терпілося зустрітися та вже не розлучатися. Федір ходив як молодий, усе перевіряючи щоб чого не забути.

Тиждень перед тим, Олеся переписала машину на Богдана Відлигу, тільки вони нею користувалися до останнього дня. Машину продав Юра дуже дешево, як своїй людині, та як чоловікові який виручав їх завжди в потребах. Також Петро забрав Муфтара який уже місяць часу жив у нього і лиш інколи приходив щоб походити біля майстерні. Петро знав, щоб собака привик у нього він не жалів його покормити, як говорив Петро: «як княжого пса».

Приїхали Ковальські з Тлумача щоб попрощатися з Бойчуками. Мирон плакав за сином але він був радий що Юра в такій родині, він подякував Олесі що колись вона написала в армію його синові, а після погодилася стати його дружиною. Також просив привітати Віктора від його імені. Мирон сказав на прощання: вже я набідувався - нехай трошки він поживе добре.

Дата від'їзду була двадцять шостого листопада, подібно як колись у вісімдесят дев'ятому їхали Арлани та прощалися в Лук'яна на подвір'ї.

День перед тим, Михась був з Галею та взяли ключі від хати та від майстерні. Федір сам дивувався як він так не жаліє за майстернею, тільки чи могла майстерня замінити йому зустріч яка стояла перед ним з його рідними та улюбленими. Федір знав що прийде час і він заскучає за селом та за хатою, за старими липами, за рідною Бистрицею, тільки воно пізніше. Не хотілося старому Бойчукові ділити радість на половину з смутком. Уже перед самим виїздом, Федір пішов поглянути на Лук'янову хату. Він ставши на ганку поглянув на те місце де колись прощався з Лізою та з її батьками. Настав час зустрічі, нарешті закінчаться розлуки та прощання у їхній родині - думав собі Федір.

В Америку вирішив узяти тільки з собою на згадку, свого дерев'яного метра, жовтого кольору. А Настя тут хоча була невісткою, тільки кожен клаптик землі був обробленим її долонями які ніколи не відпочивали. Настя таки взяла з собою в банку землі з городу як цінної землі з подвір'я де вона скільки працювала, як дорогої землі з села де вона народилася та виросла, як рідної землі з свого чарівного та неповторимого Прикарпаття.

Олеся також взяла гілку вазона кактуса щоб посадити в Америці та мати згадку про вікно старої хати на підвіконнику якого завжди зеленіли вазони.

Прощатися прийшли сусіди та близькі. Навіть прийшов Зоськи чоловік, він перепросив Бойчуків за те лихо що вкоїла його небіжка жінка. Остап електрик підпивши плакав як мала дитина, а Петро просив телефонувати та хоч переказати що залетіли та усі живі-здорові.

Малий Володька дивився та не розумів чому люди плачуть та сміються одночасно, чому такий безпорядок в хаті де завжди баба Настя прибирала та сварила на нього щоб він не розкидав нічого по підлозі. Хлопчина не розумів яка визначна подія у житті його рідних...

У вівторок двадцять шостого листопада, усі попрощались з Муфтаром який крутив хвостом та облизувався. Богдан Відлига вирушив на автобусі «Пазіку» з подвір'я разом з Бойчуками та Ковальськими. День був холодним але сонячним, старі оглянулися в заднє вікно автобуса а так Федір обняв Настю:

- Нічого Насте, ще приїдемо в гості; діти дорожчі як хата, твої тато колись так сказали мені. Тато ще не такого лишилися, нашу хату ніхто не забрав в нас. Все ми прощалися скоріше з рідними, постійно наші чекали одні на одних, а нині ніхто з наших не залишився тут а тільки чекають нас зустрінути. А тобі там добре буде Насте, маємо гарну родину, люблять там нас.

- Правду кажеш татуню, в мене за Марусею вже очі проплакались, а вона така пані тепер що аж не знаю як до неї заговорити там. - Похитала головою Настя, витираючи сльози кінчиком нової хустини.

Олеся усю дорогу розповідала малому що вони будуть високо летіти до «мами Марусі». Володька водив оченятами по осінніх хмарах і не міг собі уявити як вони можуть летіти так як птаха. Богдан сказав що коли їх відправить тоді повернеться та буде чекати телефонного дзвоника від Віктора; вони так домовилися. Напевно коли вони уже вилетять з Варшави до Нью-Йорка, тоді Віктор буде телефонувати йому до його дому в Івано-Франківськ.

На митниці проблеми не було, Юра наперед заплатив п'ятдесят доларів щоб усе обійшлося як слід. Правда запитали що таке везуть в банці, Юра пояснив що це «Рідна земля» з городу.

Сам Богдан бачив як вони усі під'їхали та зайшли в літак який уже був готовий на виліт. Також він бачив як Федір усіх рідних а також людей пропустив в літак, а сам постоявши поглянув на будинок аеропорту, махнув рукою та зник в овальних дверях літака.

Коли пересіли у великий лайнер і він знявся над Європою, Настя сиділа по самій середині салону а поруч неї також одна жінка років п'ятдесяти. Поміж жінками розв'язалась розмова, спочатку про діти, про свій дім а так почались спогади.

- Знаєте жіночко, - розповідала Настя, - колись мене хотів посватати син одного газди поважного, але так не вийшло. Того газду разом з усіма дітьми вивезли на Сибір. Я тішилась що посватав мене другий, бо я дуже любила наше село, свою землю і все думала що добре що так сталось і мене нікуди не забрали з рідної землі. А тепер на старі літа таки покинула свій край і свою хату, хоча я там невісткою була, але в своїм селі таки.

- А ви знаєте, - почала супутниця, - ви так розкажете як вивозили, а мій тато був тоді при владі і також таке робив. Ви не подумайте що був поганим таким, просто такий час був. Послухайте що я вам розкажу: дід мій був учителем і тато також вчився гарно. Прийшли «червоні» і тато почали кликати до влади тому що був грамотним. Нас було сім дітей, а татові пообіцяли зарплату, пільги, і він спокусивсь на таке. Звідки він знав що влада буде таке витворяти коли вони обіцяли що все буде на «благо народу». А вже коли почали вивозити, тоді було пізно щоб передумати, зразу скажуть - ворог народу, куркулів жаліє. Прийшли вони з солдатами до одного татового друга а він питає як свого знайомого: «Що тепер, будеш мене Дмитре висилати на Сибір? Тобі не соромно зі мною таке робити?» А тато йому каже: «А що тепер я зроблю, мене заставили, не моя воля. Стану проти влади - розстріляють до завтра таки». А він кричить на тата і говорить: «Краще мене б розстріляли чим я б таке робив з своїм товаришем! Але ти боягуз!» Тато взяв його на бік і йому каже: «Тоді вдар мене перед солдатами і тебе точно розстріляють якщо ти мене осуджуєш що боягуз, давай бий мене, маєш за що». Він так подививсь на тата і сказав: «А мені таки краще Дмитре як тобі, краще нехай я заплачу за своїм маєтком, чим хтось на мене буде плакати так, як плачуть на тебе...»

- Ви правду кажете, так було, ніхто не міг зарадити нічого, такий час був в нас... - Погодилась Настя. - А тепер такий час що я добровільно віддала другим людям свою господарку.

- Ось бачите як виходить в житті. Але нічого, ви ще може повернетесь додому свого.

- Жіночко, люди з Сибіру вернулись а я як вернусь коли донька і онуки вже американцями стали, що я стара буду робити сама? Там де діти мої там і я буду...

Тим часом за океаном, далеко на американській землі, усі спали останню ніч розлучені з рідними. Тієї самої ночі Марійка бачила сон, що вона ідучи по лісу знайшла золоте яблуко. Пробудившись вона подумала про давню подію з Терезою, яку знайшов її дід Іван у лісі. Марійка поклавши руку на груди чоловікові з усмішкою заснула знову...

Коли настав час, усі почали збиратися в аеропорт «JFK». Літаки компанії «LOT» прилітають на четвертій термінал аеропорту. Віктор з Лізою приїхали в аеропорт швидше від усіх. Малу Тамарку вони залишили з Рітою, вона забрала її до себе. Після них під'їхали: Аркадій з Тетяною, також Марійка з Левом. Також приїхала Ірина з Олегом, з ними був також малий Ігорчик, який уже мав дев'ять місяців. Усі стали розглядати малого, він був схожим до Левчуків, світлим як Ірина. Олег так тішився малим що про нього розповідав більше як сама Ірина. Жінки стали в коло та їм було смішно коли мужчина розповідає те що повинна жінка, лиш вони розуміли що Олег просто щасливим за дружину, яка народила йому сина у віці сорок одного року.

Коли прибіг Віктор та сказав що літак з Варшави уже приземлився, усі пішли на перший поверх де виходять люди які прилетіли в Америку.

В Марійки дуже стукало серце від хвилювання, вона хотіла обняти маму та батька. Ліза хотіла найперше побачити Олесю, Віктор думав куди завтра відвезти Юру, щоб той подивився на Америку. Тетяна також чекала на Настю щоб розпитати ся про новини села, тим більше що вони залишили хату Михасевим дітям.

Люди як правило виходять там постійно, лиш можливо впізнати хто прилетів з інших країн а хто з Польщі та з України. Погляди усіх зустрічаючих були звернути на виходи звідки немов потік витікав народ. Першим Аркадій побачив Юру, воно не дивно: такого високого мужчину було важко комусь закрити собою. Тільки маючи вуса Юра трошки змінився та похудав від постійної біганини з паперами перед виїздом. Юра віз коляску з валізками. Олеся вела малого який потирав кулачками очі після сну в літаку. Сама Олеся була одіта в той самий плащ, якого її купила Ліза в Івано-Франківському магазині. Його пухнастий комір був дуже до лиця красивій блондинці. Навіть люди які зустрічали гостей звернули увагу на Олесю, та напевно багато з них подумали що вона полька з Варшави. Федір та Настя ішли останніми: Настя приглядалася на чорношкірих людей, яких вперше бачила живими в житті, а Федір тягнув другу коляску чемоданів. Коли усі зустрінулися, першим промовив Лев до Бойчуків: Добрий вечір мама і тато. Кавказець говорив з смішним акцентом по-українському.

Ліза та Олеся щиро обнялися. Олеся оцінивши братову промовила:

- Ой яка ти в нас молодичка зробилася, а де ваша лялька маленька?

- Чекає на вас, ми залишили її з Рітою. Набудешся з нею, аж не захочеш, - раділа Ліза.

- Слухай Лізка, мені цікаво знати, чому ви не назвали її Русланкою як ти колись мріяла?

- А тому що я буду родити до того часу поки Русланчик не народиться; нічого там немає страшного - сміялася Ліза. - Буде ще братчик в неї, а вам також потрібно про таке подумати.

Малий Володька якого Вітя тримав на руках, дивився на Марійку і коли вона його взяла він зловив її тісно за шию. Марійка від того розплакалась та прошептала малому на вухо:

- Тепер я тебе не залишу ніколи, а зараз ти сестричку будеш бачити свою.

- Мамо, - відказав малий Володька. - А я для сестрички привіз цукерків з нашого магазину, мама Леся купила, і вам також привезли. А ще ми так високо летіли як птаха.

Аркадій жартуючи промовив до Федора:

- Как там сосед Пётр Семёныч: москалям- крышка?!

- Кришка! - засміявся Федір. - Нічого Петро, собаку взяв кормити, полюбив він його, а Муфтар старого також; два місяці вже там жив в нього.

- Ничего Фёдор Иванович, через два года, в гости вместе поедим туда к «Лукияновой хате» посмотреть, и твой дом посмотрим заодно. - Обнімав Федора Аркадій.

- Ой Марусю, яка ти пані тут, - плакала від радості Настя. - А мої тато такого добра в сні не виділи дитино люба. Я там лишила хату та город; нічого не хочу лиш коло тебе бути та померти коло вас тут. Як мені було гіренько без тебе там, а ти така біленька на лице, така гладка нівроку, ой яка пані ти в мене тепер дитино люба.

- А вона завжди була панею гоноровою, - сміялася Тетяна, - пам'ятаєте Степанівна як на весіллі в агронома я через вас пропонувала зустріч з нею?

- Журичка. - Підкинув Федір. - Так Олеська наша говорить про себе, як гонорується щось.

Усі почали поволі іти, Віктор та Лев тягнули навантажені коляски з валізками. Настя оглянулася де подівся Федір який щось там розповідав Аркадію, Настя промовила:

- Ходи татуню, від коли його знаю все збирався вмирати, а тепер такий як колись на музиці в двадцять років був; так віджив як джміль на сонці.

Ліза щось шепталася з Олесею, вона хоча була втомленою лиш щось їй Ліза сказала такого, що Олеся так сміялася що аж присідала, навіть ідучи мимо дві стюардеси звернули увагу на Олесю та собі почали сміятись.

Коли приїхали усі перше до Віктора та Лізи, хоча були помучені гості, тільки якось не хотілося розходитися, хотіли побути разом та налюбуватися цим вечором на якого чекали як на Україні так само в Америці, роками.

Звичайно ті хто прилетіли не могли прийти до себе, їм здавалося що це у сні вони мають такі спілкування одні з одними. Правда малої Тамарки не було, Ріта сказала по телефону що вона уже спить та щоб Ліза забрала її завтра ранком, перед тим коли Ріта повинна їхати в магазин працювати.

В пам'яті Федора немов усе віджило, так по-давньому все стояло на місці як тоді коли він тут гостював, тільки тепер вони уже разом, тепер щоб не трапилося їм не потрібно чекати коли їм зателефонують з далекої Америки.

Те що колись було навіть неможливо подумати, тепер стало дійсністю в їхньому житті. Аркадій, Таня, Лев, а найголовніше Ліза, люди про яких колись говорилося в старій хаті за круглим столом, стали їм близькими та рідними через любов яка поріднила двоє молодих сердець, того липневого вечора.

Ніхто не знає що його чекає в житті, ніхто не може накреслити свій шлях в майбутнє, лиш тільки любов може те що розум не досягне...

В неділю усі зібралися в Марійки та Лева в домі. Віктор приїхав зі своєю дружиною та дочкою. З ними також приїхала Олеся та Юра з сином. Тетяна приїхала з Аркадієм. Ірина з Олегом обіцялися приїхати пізніше і просили щоб починати обідати без них а вони приїдуть на каву. Усі сіли за стіл обідати. Коли обідали Марійка запитала дочку:

- Олеся, а ти пригадуєш що я тобі говорила коли ми були у Львові на вокзалі?

- Так мам, ти сказала: «Прийде час що ми усі разом зберемося за одним родинним столом».

- Сьогодні моя мрія збулася, цього дня я чекала від того часу коли Ліза з вами, батьками, виїхала в Америку. Потім ми зустрінулися знову на весіллі у наших молодих, тільки я знала що вони скоро залишать нас. А сьогодні ми усі разом: наші онуки з нами. Колись цей хлопчик Володя, можливо пригадає нашу хату та подвір'я де він народився. Також можливо що ця маленька дівчинка Тамка поїде з нами поглянути де народився колись її батько, де він зустрінувся з її красивою мамою. Я хочу щиро подякувати вам мої дорогі діти: тобі Ліза, ти так багато про нас попідкувалася, також тобі Юра, за те що ти погодився залишити свою родину, та поїхати так далеко щоб бути разом з нами. Я колись пережила велике горе, я не думала що в мене колись буде такий день як сьогодні. Я не могла собі уявити яка доля

усміхнеться моїм дітям-сиротам. Коли так склалося що Олеся допомагала тобі Вітя, а ти подружився з Юрою і познайомив його з сестрою, тоді я дуже б хотіла що ви тепер коли будете разом, жили в злагоді та в любові. Щоб ви пам'ятали що немає нічого найкращого в житті від любові та згоди серед рідних людей. Я, а також ось Таня з Араком, свого часу хоронили наших близьких, ми хочемо щоб ці маленькі діти любилися між собою, щоб вони цінили тим що вони разом, що вони не розлучені, як це було кілька років тому серед усіх нас. Чомусь такий шлях нам був наміченим пройти, тільки ми уже разом, усе пережили, зустрічі та розлуки проминули.

Коли Марійка закінчила промову, Тетяна витирала сльози; усі мовчали та чекали щоб хтось щось додав. Наступною обізвалася Ліза:

- Дозвольте признатися вам: я з дитинства мріяла зробити щось добре для когось коли виросту, тільки я ще не встигла стати дорослою як одного вечора побачила ось цього Вітьку, а далі що відбувалося ви усі тут присутні самі знаєте. Коли хтось має задоволення в житті від того що мимоволі моя любов йому також допомогла - я дуже від цього щасливою. Сьогодні я виконала обіцянку яку обіцяла перед своїм весіллям у старій хаті. Я постаралася що було в моїх силах, для того щоб ми були разом.

Коли родина сиділи біля столу, Марійка любилася малою Тамаркою яка ходила по кімнаті. Олеся побачила та запитала маму:

- Мам, а схожою Тамка на Лізу, якою ти бачила колись в Івано-Франківську?

- Дуже схожа, - відповіла Марійка.

- Як вам, мала заслуговує щоб її звати «Лялькою», так як ви тоді мене назвали. - Звернулася Ліза до Марійки?

- Само собою: у нашій родині тепер Ляльки не переведуться мабуть ніколи. - Погладивши кучеряве волосся малої онучки, відказала Марійка.

Потім Марійка пригадала що потрібно зателефонувати до Терези в Канаду щоб повідомити її що приїхали батьки. Ліза щось почала собі думати, через хвилину вона звернулася до усіх:

- А хто пам'ятає, де можна було колись під час війни, переїхати Бистрицю там біля вас? Справа в тому що Тереза розповідала що вони не їхали з лісу по дорозі, а вище десь переїхали річку. Може хтось пригадає де це було можливим зробити?

- А там були береги колись такі вищі і води було більше, - стала пояснювати Настя. - Лиш в одне місце було де можна було б з'їхати возом, це трошки нижче там де виходив наш город. Там навіть було тепер видно таку долинку в березі, то були сліди від з'їзду до води.

Ліза почувши це, взяла Віктора за руку і щось прошептала йому на вухо. Віктор здивовано поглянув на неї і тільки покліпав очами. Олеся побачивши хотіла знати про що була таємниця, вона кивнула головою а Ліза відповіла:

- Не можу повірити в таке просто: так випадково не буває ніколи.

- Ти про що Ліза? - запитала Марійка невістку.

- Можете таке уявити: саме там де бабця розказує, нам розповідала Тереза що прадід Іван зупинив коня і поклявся їй що не видасть ворогам. А виходить що ми з Вітькою перед тим як він мав іти в армію, біля того місця вчинили кровний союз. Ми там також поклялися в вірності одне одному.

Віктор похитав головою що справді так воно було.

- Потрібно мені про це розповісти Раїсі Яківні, вона напевно зателефонує скоро, вона знає що ви мали приїхати сюди, - промовила Марійка. - А ще вона мені давно говорила що твоє ім'я Лізочка перекладається: «Клятва для Бога», або «Бог моя клятва». Також Тереза приїде, на вас тату поглянути, вона бачила тільки фотокарточку вашу.

- Вона мусить приїхати, ми її привезли плащик та черевички, - обізвалася Олеся - ми дуже боялися як в літаку бритву перевезти, лиш вона в тому плащику так і стояла. Можливо тому що ми поклали в чемодан ті речі а ще Юра заплатив, так і перевезли.

- Видите сами дорогие, - обізвався Аркадій. - Так получается что ваш отец спас девочку, он помог ей, а наша девочка вам от всего сердца захотела помочь. Это не случайно - это Провидение, как говорят. В этой жизни случайностей не бывает. Если так, тогда я искренне рад что именно моя дочь, стала как бы персоной в облике благодарности за спасенье жизни.

А Елизавета мы назвали дочь потому, что нам понравилось такое милое имя. Только смотрю, что это также не случайно получается.

- Золоті слова Арку. - Похитав головою Федір.

Марійка тільки пильно дивилася на дочку та невістку, Ліза поглянула кілька разів на неї та не видержала щоб не запитати:

- Що так задумалися мама?

- Любуюся тим що дочекалася цього часу, що можу бачити як ви разом, та радію від того що ви такі веселі. Скільки ми усі начекалися одні на одних від того дня коли Вітю забрали в Мінськ. Скільки пережели прощання, а зараз ми за одним столом; усі разом...

Після того як пообідали і Віктор з Юрою та Левом вийшли на подвір'я розглядати місцевість, Ліза з Олесею сиділи на м'якому дивані в залі. Мала щось хотіла мати з іграшок, вона взялася відбирати в малого Володьки, Ліза хотіла її насварити щоб не забирала від нього його іграшку. Тільки Володька покійно віддав їй і пішов до Марійки та виліз на коліна. Ліза тільки похитала головою до Олесі:

- Бачу твій хлопчик такий як Юра спокійний, не допевняється свого, а моя коли їй щось не так, може навіть вкусити.

- А скільки ти казала їй років уже? - навмисно запитала Олеся.

- Три рочки минуло в вересні, - дивлячись на Олесю відповіла Ліза. - Як ти забула Олеся?

- Ой, ще десять років почекаємо і тоді почнеться.

- Що тоді буде Олеся? - поглянула Ліза на дочку.

- Себе пригадай, а також як ти мене вчила коли ми гуляли понад річкою: Пам'ятаєш як ти говорила: «хлопець зовсім інакше, йому усе можна, а от дівчина».

- Олеся, перестань будь ласка, уже не благословляй як ти умієш, - сміючись просила Ліза. - Я переконалася що те що ти побажаєш воно виконається, давай краще десь від сімнадцять років хоча, а тринадцять це зовсім рано. Ти пригадай що я пережила через своє кохання, Вітька напевно до глибини не зрозуміє того ніколи, він мужчина а в них воно якимось по-іншому відбувається. А коли Тамка буде мати тільки тринадцять, я її буду під наглядом держати, тільки я не впевненою що усе буде так, як мені хочеться.

- Напевно уже забула як мені говорила: «Батьки ще нічого не знають про нас, лиш все одно нічого не зміниться коли вони визнають». - Пригадала Олеся, слова самої Лізи.

- Було таке, це правда, - посміхнулася Ліза, пригадуючи перші дні свого кохання.

- Буде у вас тоді Лялька нового покоління, а це вже щось особливе буде. Тоді хлопцям не жити: Ой якийсь влюбиться в ті чорні кучері та в голубі очі, світ буде для нього не милий тоді коли вона не відповість взаємністю, а буде перед ним показувати з себе Амазонку. Ой підуть нові романтичні драми любовні - потерла долонями Олеся.

Обидві щасливі мами почали разом вільно сміятися, почувавши себе як в своїй хаті.

Проминув той час коли вони були дівчатами, коли мріяли та відгадували про своє майбутнє. Проминули прощання та сльози - усе перейшло. Можливо так колись також думав старий Іван Бойчук, коли відвіз врятовану єврейську дівчинку, подумавши що проминула небезпека для життя. Тільки час проминув та життя перейшло а насіння доброти та співчуття зародило сторицею плоди, які ошчасливили його онуків та правнуків - його родину.

Федір сидів ще за столом та крадькома поглядав на Лізу на грудях якої виблискував червоний рубін, відомий подарунок усій родині як «Рубінова сльоза», як символ любові та щирості. Федір думав свою думу: ніхто не міг подумати колись, коли в сімдесят третьому році, в далекому та сонячному Сухумі, в родині Арланів, народилася дівчинка, та яку назвали батьки Єлизавета, що її юне серце стане знаряддям любові та вірності. Саме через неї відбулися ці великі переміни в їхній родині та в їхньому не простому житті. Не тільки тому що її красоту полюбив колись так Вітя, тепер Федір зрозумів що тут було щось заховане та таємниче чим просто дівоча краса, тринадцятилітньої дочки, Тетяни Лук'янової.

Роздумуючи так, Федір узяв свою дружину Настю ніжно за плече та запитав:

- Що так задумалася, може признаєшся мені?

- Дякуймо Богу... Дожилися ми що ще живими видіти які щасливі наші стали сироти і єдиначка наша більше не вдовиця. - Витираючи сльозу від щастя, прошептала Настя.

А в хаті сміялися радісним сміхом Ліза та Олеся, Володька та Тамарка, так просто та щиро немов колись на горбочку у заграві пожежі, коли Вітя вперше побачив красиву усмішку на обличчі Лізи, та в майстерні того грозового липневого дня, вісімдесят шостого року...

Таємниця любові та вірності, доброти та милосердя - таємниця вічна для жителів землі, які народилися на цей світ, щоб засівати ниву долі, для свого наступного покоління...

Після описаних подій час не зупинився. Життя протікало своєю течією: як в Америці та само в Україні. Звичайно від вісімдесят другого року, стиль життя помінявся в корені.

Старим Бойчукам не приходилося скучати, в них для цього не було часу. Як колись стара хата була завжди багатолюдною, так зараз відбувалося в домі Марійки. Досить часто вечорами Віктор та Ліза з Тамаркою а також Юра з Олесею і з Володькою, приїздила на вечерю до Марійки. Тепер в Насті та Марійки були кращі умови готувати для своїх вечерю.

В Лева нарешті наступив порядок з фінансами, саме коло Марійка взялася за таку справу.

А в Україні багато людей з Прикарпаття, особливо молодь та інтелігенція поїхали за кордон в пошуках праці. Спочатку люди їхали в близькі країни, а пізніше по усій Європі та світу. Прізвища жителів Прикарпаття, стали відомі на багатьох мовах, та появилися на закордонних документах. Люди які колись не були далше від рідної хати на відстані сто кілометрів, тепер їхали за тисячі кілометрів від дому.

Звичайно змінився навіть зовнішній образ сіл та міст на Прикарпатті, люди забудували багато місць де були колись пасовиська та городи. Населення значно зменшилося, в школах дітей також стало менше, як було колись у вісімдесятих роках.

На Кавказі продовжувався неспокій, тому Арлани ніколи не жаліли про своє рішення виїхати в Штати, хоча Кавказ ніхто з них не міг забути. Навіть Ліза яка проводила літо в Абхазії, згадувала Ешеру та Сухумі, з якоюсь особливою ностальгією...

Селу Івана Франка, повернули давню назву: воно знову стало називатися «Нагуєвичі».

На господі Бойчуків були нові господарі. Двоє молодих людей вчителювали. Коли Олеся телефонувала до них, вона розповіла їм що вони зустрічалися з Терезою Гайдер. Також пізніше Віктор з Лізою та Марійка з Левом їздили в Ізраїль. В Хайфі вони бачили Раїсу Яківну, яка уже була в похилому віці. Люди проживши довгий час в доброті одні з одними бажали зустрінутися, разом порадуватися та навіть поплакати.

Петро Стецьків любив Муфтара, якого вподобав ще тоді коли Ліза привезла на таксі його маленьким. Петро пас над рікою корову а Муфтар плентався за ногами старого який говорив до нього про політику. Час від часу Славчик кликав діда Петра щоб поговорив по телефону з бувшими сусідами, тому що Федір та Настя цікавилися новинами в селі та обіцялися ще приїхати в гості. На їхній лавці далше недільними вечорами збиралися сусіди та обговорювали останні новини. Коли приїздив до батьків Коля, він також приходив до них. Навіть Богдан Відлига коли їхав в цьому напрямку, він заїздив до них на лавочку.

А сама стара Лук'янова хата, немов не старіла уже більше, немов сам час для неї зупинився. Замріяно вікна дивилися в сад, в якому вітер колихав гілки калини та вишні. Тут спали ніжні спогади про вірність та кохання, про щастя та печаль, про розлуки та зустрічі. А під вікном забуті троянди немов хотіли розказати про гарячі поцілунки про глибину краси та відданості. Здавалося що сама невмираюча пісня про любов, знімається над хатою та вишневим садом, а далше пливе немов сизий туман над Солотвинською Бистрицею, та ген до синіх Карпат, а від них чарівним відлунням понад усім Прикарпатським краєм...

Кінець першої книги.

Травень, 2010 рік. Пенфілд, Нью Йорк.

ХРОНОЛОГІЯ ГЕРОЇВ РОМАНУ В ДАТАХ ТА ПОКОЛІННЯХ

I

Бойчук { 1900 р. Іван Федорович. (Батько Федора).
1902 р. Оріся Олексіївна. (Мама Федора).
1921 р. Микола Іванович. (Брат Федора).
1925 р. Федір Іванович. (Дід Федір).
1930 р. Анастасія Степанівна. (Бабця Настя).
1950 р. Марія Федорівна. (Марійка).

Левчук { 1923 р. Василь Васильович. (Батько Володьки).
1923 р. Анна Євстахіївна. (Мама Володьки).
1947 р. Лідія Василівна. (Сестра Володі).
1948 р. Володимир Васильович. (Володька).
1955 р. Ірина Василівна. (Сестра Володі).

Арлан { 1918 р. Ілля Давидович. (Батько Арланів).
1925 р. Сусанна Биняминівна. (Бабуся Сусанна).
1945 р. Тимур Ілліч. (Брат Аркадія).
1947 р. Йосип Ілліч. (Брат Аркадія).
1948 р. Аркадій Ілліч. (Арк).
1950 р. Лев Ілліч. (Брат Аркадія).

Лук'яненко { 1922 р. Андрій Маркович. (Дід Лук'ян).
1928 р. Анастасія Василівна. (Настуні Лук'янова).
1949 р. Олександр Андрійович. (Саша).
1951 р. Тетяна Андріївна. (Таня).

II

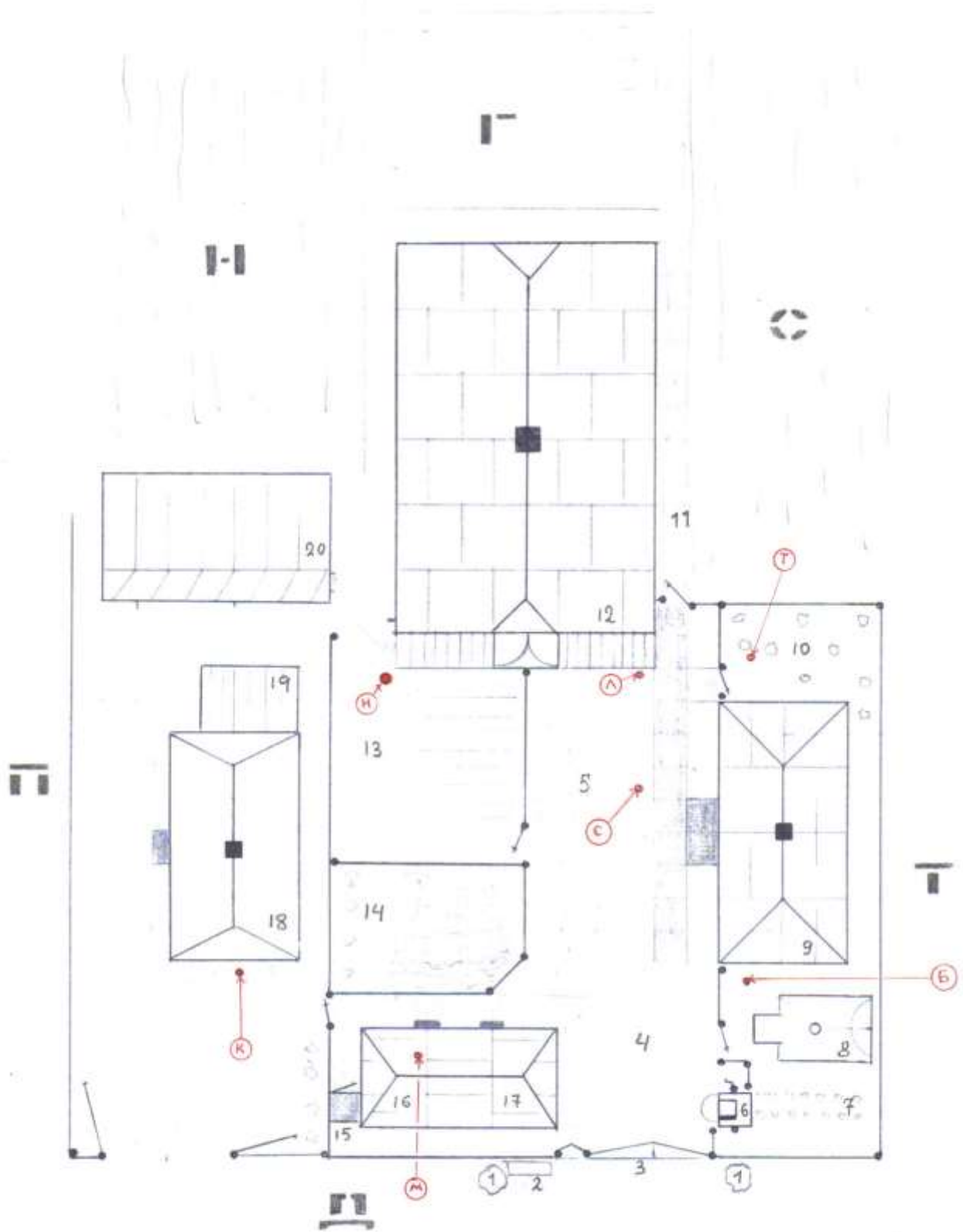
Левчук Володимир та Марія { 1970 р. Віктор Володимирович. (Вітя).
1973 р. Олександра Володимирівна. (Олеся).

Арлан Аркадій та Тетяна { 1972 р. Руслан Аркадійович. (Русланчик).
1973 р. Єлизавета Аркадіївна. (Ліза).

III

1920 р. Раїса Яківна
1927 р. Зося.
1929 р. Петро Стецьків.
1948 р. Богдан Відлига.
1966 р. Любомир. (Любчик).
1970 р. Юра Ковальський.

МАКЕТ ПОДВІР'Я БОЙЧУКІВ

1. Липи.
2. Лавочка.
3. Ворота.
4. Частина подвір'я вимощена буличником.
5. Частина подвір'я на якій росла трава.
6. Криниця.
7. Ділянка на якій росли троянди.
8. Пивниця.
9. Стара хата, побудованою 1935 року
10. Садок яблунь та слив.
11. Стежка на річку повз городу
12. Нова хата, побудованою 1977 року.
13. Грядки де садили огородину.
14. Ділянка подвір'я на якій ріс виноград, а також сюди випускали курей.
15. Туалет.
16. Майстерня Федора.
17. Стодола.
18. Павликова хата на новому подвір'я.
19. Дровітня, яку використали як тимчасовий гараж.
20. Новий гараж побудований Юрою, Віктором і Федором.

М. Місце на горіщі де Олеся віднайшла мішок з одягом Терези.

Б. Місце на якому росла береза, про яку згадувала мама Федора. Її зрубали 1966 року.

Т. Тут в садку спала Ліза з малим Володькою, коли Федір любувався ними.

С. Саме тут стояв стіл та пили чай Арлани коли Олеся зробила знімку Марійку з Левом.

Л. На цьому місці стояла Ліза коли Марійка вперше її побачила, також оберіг 1943 року.

Н. Тут знаходився водяний насос, білі нього Федір вів розмову з Віктором про Лізу.

К. Квітник біля Павликової хати.

Д. Дорога. В праву сторону до центральної дороги.

Т. Господа Ганьки Тарасихи.

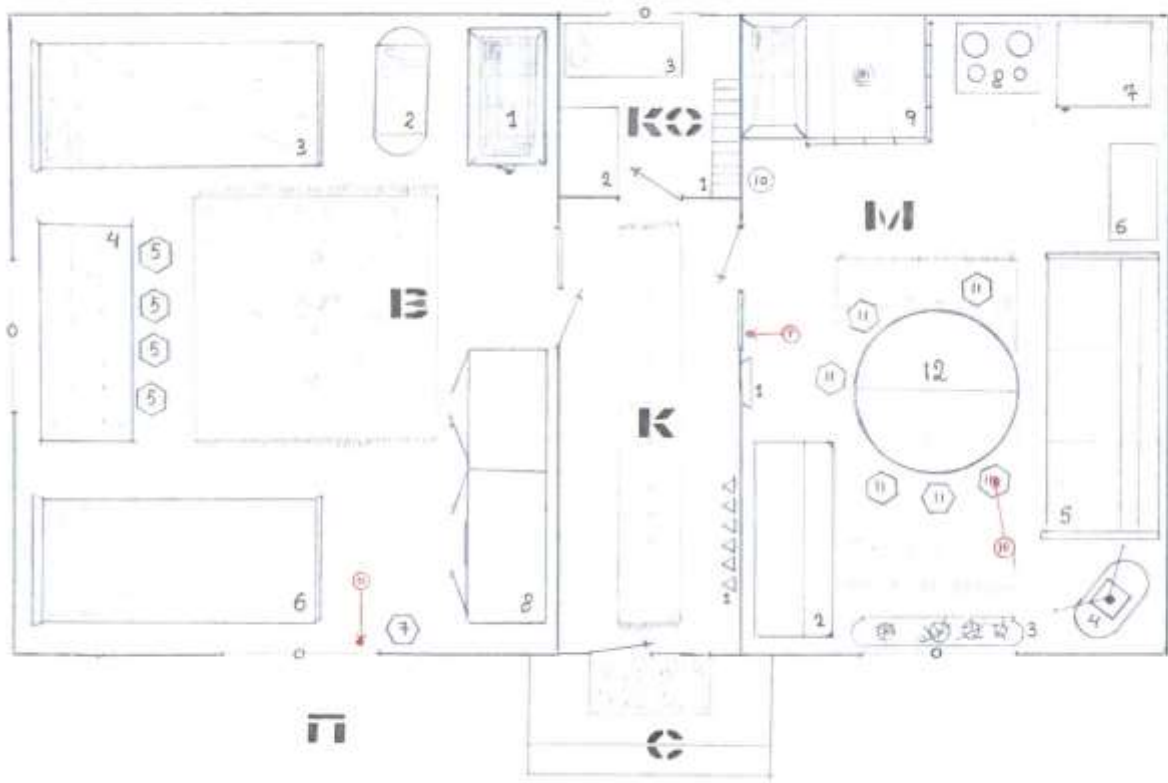
С. Сусідній город, тобто Тарасихи.

Г. Город Бойчуків який тягнувся довшим. Тут знаходилася Олеся коли приїхав Юра.

Н. Город Павлика, на якому він полов, та якого продали з хатою та подвір'ям.

П. Господа Петра Стецькового.

МАКЕТ ІНТЕР'ЄРУ СТАРОЇ ХАТИ БОЙЧУКІВ

П. Подвір'я.

0. Вікна старої хати. (4 вікна).

С. Сходи́нка і площа́дка для входу.

К. Коридор.

1. Вішак для зимового одягу.

М. Мала кімната старої хати. Тут завжди вечеряли та велися розмови.

1. Люстро на стіні.
2. Сервант.
3. Столик на якому стояли кактуси та інші вазони під вікном.
4. Столик на якому стояв чорно-білий телевізор «Весна 308».
5. Диван над яким висів килимчик з малюнком «Три богатирі».
6. Шафка для посуду.
7. Холодильник «Донбасс».
8. Газова плита «Марина».
9. Кухня на якій готувилася страва та пеклося.
10. Тут стояло відро з водою.

КО. Комора. Тут колись Віктор робив фото знімки, пізніше спав Федір.

1. Драбина на горище.
2. Стіл.
3. Ліжко.

В. Велика кімната старої хати.

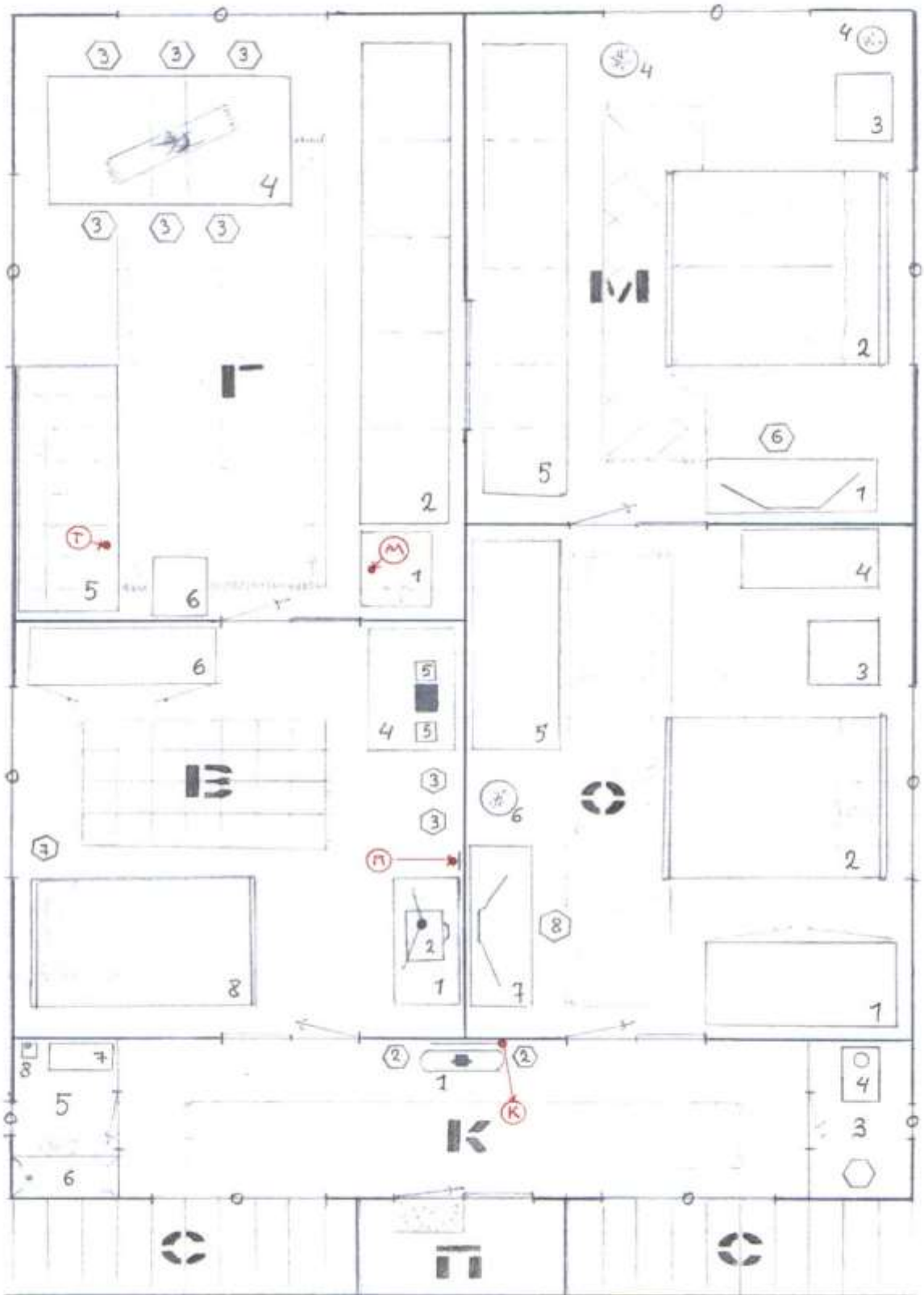
1. Пічка для опалювання.
2. Ліжечко малого Володьки.
3. Ліжко на якому колись спав Федір а пізніше Марійка.
4. Стіл.
5. Крісла.
6. Ліжко на якому спала Настя.
7. Крісло яке колисалося.
8. Великі шафи для одягу.

М. На цьому місці сиділа Ліза коли повернулася з річки, та розповідала про батька та літаки.

Т. Тут біля одвірка стояла Олеся коли вперше побачила Юру а він її.

О. З цього вікна спостерігала Ольга як хтось ішов по сходах до нової хати в ночі.

МАКЕТ ІНТЕР'ЄРУ НОВОЇ ХАТИ БОЙЧУКІВ

С. Сходи в обидві сторони.

П. Площадка перед входом. Тут стояла Олеся та розмовляла з мамою після скандалу.

О. Вікна будинку. (10 вікон).

К. Коридор нової хати.

1. Столик на якому стояв телефон.
2. Крісла біля столика.
3. Кімната для опалювання будинку.
4. Газовий котел для батарей.
5. Баня.
6. Ванна.
7. Столик над яким було велике люстро.
8. Колонка для нагрівання води.

О. Кімната Олесі.

1. Шафа для одягу.
2. Ліжко.
3. Тумбочка.
4. Тумба на якій стояв магнітофон.
5. Шафи з частини мебельного набору для одягу та для книжок.
6. Вазон.
7. Люстро.
8. Табуретка для люстра.

М. Кімната Марійка. Після одруження тут жили Олеся з Юрою.

1. Люстро.
2. Двох спальне ліжко.
3. Тумбочка.
4. Вазон.
5. Мебельний набір для спальні.

Г. Гостинна кімната нової хати.

1. М'яке крісло.
2. Мебельний набір «Калина».
3. Крісла біля столу.
4. Стіл, на якому стояв вишиваний рушник та ваза з квітами.
5. Диван.
6. Журнальний столик.

В. Кімната Віктора.

1. Тумбочка для телевізора.
2. Кольоровий телевізор «Електрон».
3. Крісла.
4. Столик для магнітофона.
5. Магнітофон «Маяк» з колонками.
6. Шафа для одягу.
7. Табуретка.
8. Ліжко. Тут спала Ліза коли ночувала в подружки Олесі.

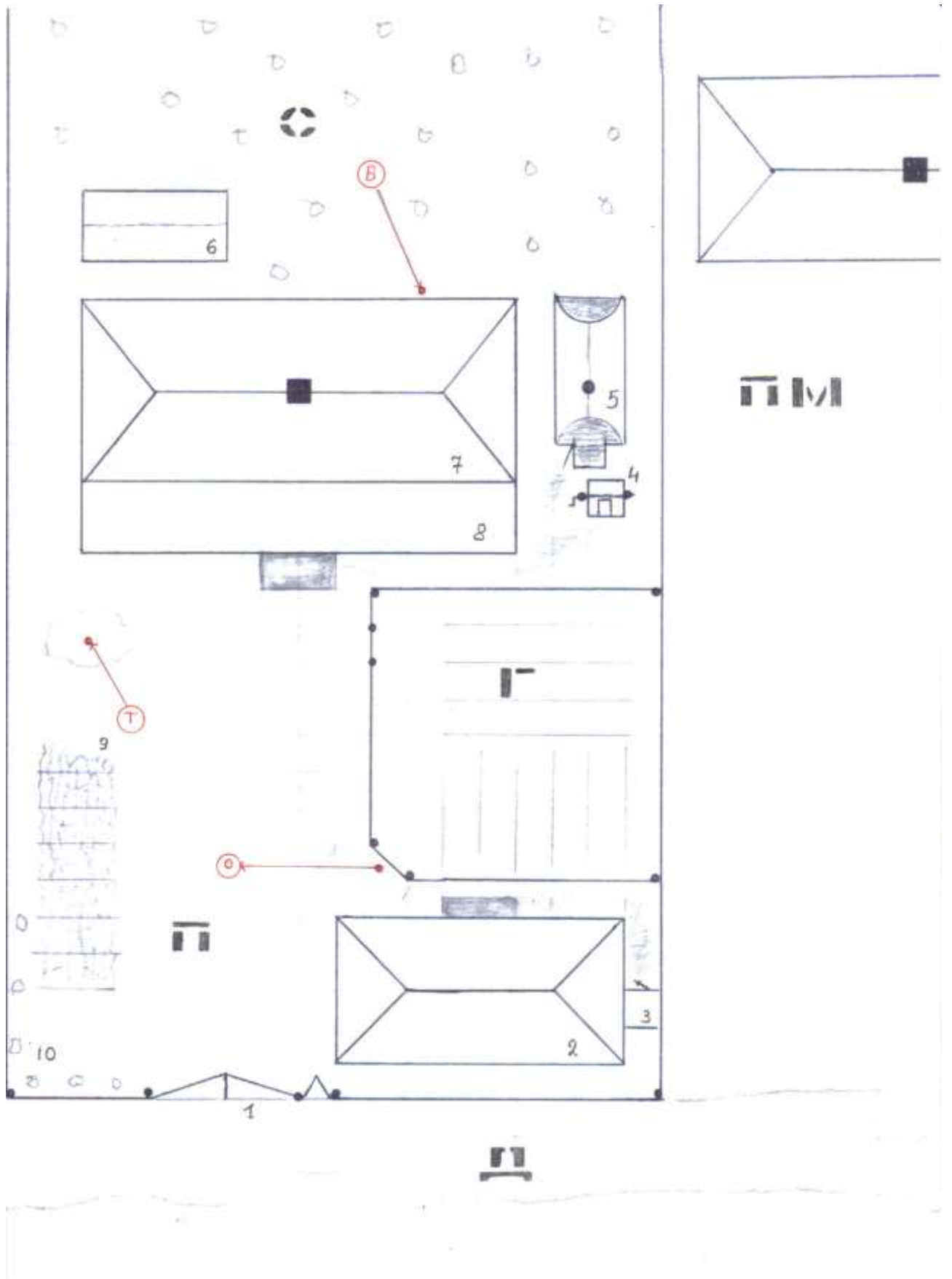
К. Картина «Біля джерела», яку полюбила Ліза.

П. Фото портрет якого почепила Ліза в той день коли їхала за кордон.

М. Місце на якому сиділа Ліза розповідаючи про виїзд.

Т. Тут сиділа Олеся слухаючи про виїзд. Також тут же сидів отець Іван.

МАКЕТ ПОДВІР'Я АНДРІЯ ЛУК'ЯНЕНКА

Д. Дорога. До центральної дороги в ліву сторону.

П. Подвір'я діда Андрія.

1. Ворота.
2. Стодола.
3. Туалет.
4. Криниця. В стояках криниці Аркадій заховав був гроші.
5. Пивниця.
6. Тепличка.
7. Хата. (Лук'янова хата).
8. Ганок перед хатою.
9. Виноград. Виноград якого впорядкував та доглядав Аркадій.
10. Вишні біля дороги.

Г. Грядки. Тут працювала Тетяна.

С. Сад. Улюблений сад для усіх хто хоч один раз побував у ньому...

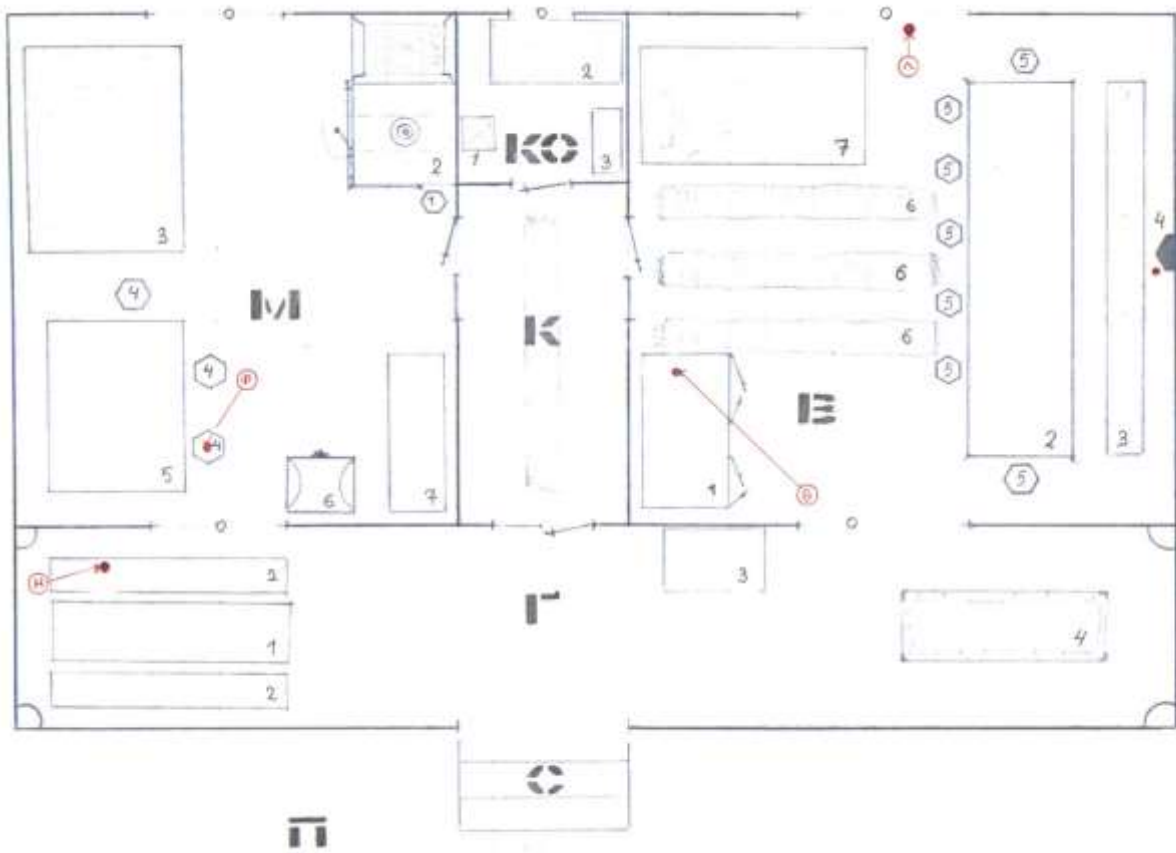
ПМ. Подвір'я баби Марці. (Сусідки Лук'янових).

О. Тут стояла Олеська коли познайомилася з Тетяною, а також коли домовлялась про торф.

В. Вікно Тетяни. Також з нього дивилася в нічний сад Ліза з 4-го на 5-те липня 1986 року.

Т. Тут Вітя виспав торф якого привіз Тетяні, коли вона його вперше побачила.

МАКЕТ ІНТЕР'ЄРУ ХАТИ АНДРІЯ ЛУК'ЯНЕНКА

П. Подвір'я.

С. Сходи на ганок.

Г. Ганок.

1. Дерев'яний стіл. На ньому Ліза писала останнього листа з України у Мінськ.
2. Лавки.
3. Стара дерев'яна тумбочка.
4. Розкладушка на якій любив відпочивати Аркадій.

О. Вікна будинку. (4 вікон).

К. Коридор.

КО. Комора.

1. Дверцята на горище. Тут просто прикладалася звичайно драбина.
2. Ліжко на якому спав дід Андрій коли до нього приїжджали діти з міста.
3. Столик на якому стояли мука та цукор.

В. Велика кімната.

1. Дубова стара шафа для одягу.
2. Дубовий довгий гостинний стіл.
3. Лавка для застольних гостей.
4. Годинник з зозулею.
5. Крісла біля столу.
6. Гуцульські хідники ручної роботи.
7. Ліжко на якому спала завжди Ліза, а пізніше провели шлюбну ніч молода пара.

М. Мала кімната.

1. Відро з водою.
2. Кухня.
3. Ліжко. Тут спали під час приїзду Аркадій з Тетяною.
4. Крісла.
5. Стіл.
6. Давня скриня для одяжі та цінних речей.
7. Сервант.

Н. На цьому місці сиділи Віктор з Лізою коли він подарував їй рубіновий камінь.

В. Віктор знайшов тут годинник «Стрела».

Л. Біля цього вікна стояла Ліза дивлячись в нічний сад та думала про Віктора.

Ф. Тут сидів дід Федір та пив чай з Андрієм, розмовляючи про онуків.